

مۇقاۋىسىنى لايىھىلەلگۈچى : ئەنۋەر قاسىم

ئۇيغۇر تىبابىتىدە كۆپ ئىشلىتىلغان دورلار

شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى

ISBN 978-7-5572-0083-7

定价：67.00 元

72 ... 石龙芮(野芹菜)	RANUNCULUS SCELERATUS	تاغ چىگىسى
73 ... 石蒜	LYCORIS RADIATA	تاغ سامسقى
74 ... 拨地麻	VALERIANA COREANUM	تاغ سۇمبۇلى
75 ... 羊蹄	RUMEX CRISPUS L.	تاغ قۇسى
76 ... 脾	LIEN	تال
77 ...		تالماكانا
77 ... 浆果紫杉皮	CORTEX TAXUX BACCATA	تالس فەر
78 ... 菸草	NICOTINA TABACUM	تاماکا
79 ... 孔雀	PAVA CRISTATUS L. P.	توز
80 ... 西瓜	CITRULLUS VULGARIS SCH	تاۋۇز
82 ... 枸橼	CITRUS MEDICA	تۇرۇنجى
83 ... 赤石脂	BOLUS RUBRA	تسۇل مەختۇم
84 ... 莴苣种子	SEMEN LACTUCA SATIVA	تۇخى كالمۇ (توسۇك ئۇرۇقى)
85 ... 鸡蛋	OVUM GALLI	توخۇ تۇخۇمى
87 ...		تۇدەرى
88 ... 白藓皮	RADIX DICTAMNI	تۇرپۇت
89 ... 鸵鸟	STRUTHIO CAMELUS	تۆگقۇشى
90 ... 骆驼	CAMELU	تۆگە
91 ... 洋菱契根	RADIX SARSAAE	تومۇر دورىسى
92 ... 铁	FERRUM	تۆمۈر
93 ... 铁落	PULVIS FERRI	تۆمۈر كېسىكى
94 ... 艾蒿子	SEMENA ARTHEMISIA VULG.	تۇخۇمى مەلىيۇن
95 ... 荨麻	SEMENA URTICA THUNBERGE	تۇخۇمى ئىنجەرە
97 ... 萝卜	RAPHANUS SATIVUS	تۇرۇپ
99 ... 狐狸	VELRES JAPONICUS GRAY	تۆلكە
100 ...	REFRETERO	تەرخۇن
101 ... 黄瓜	CUCUMIS SATIVUS	تەرخمەك
102 ... 云母石	MUSCOVITUM	تەلىق
103 ... 酸榴	PUNICA GRANATUMAMARARUM	تەلۋە ئانار
ج		
104 ... 格逢脂	GALBANUM	جاۋاشىر
105 ... 肝	HEPA	چىگەر
107 ... 沙枣	ELAEA GNUS ANGUSTIFOLI	چىگدە
107 ... 沙枣花	FLORES ELAEAGNUS	چىگدە گۈلى
108 ... 龙胆	RADIX GENTIANAE	چېنتىيانا

110 ...			جوئندە
111 ... 阿育巍实	FRUCTUS AJOWAN		جوئونه
112 ... 肉豆蔻	MYRISTICA FRAGRANS HOUTI		جۇيۇز
113 ... 牛至	ORIGANUM VULGARIS		جەمبىل (سەنتەر)
	ج		
115 ... 麻黄	EPHEDRA SINICA STAPH		چاكاندا
117 ... 金蝎	BUTHUS SCORPION		چايان
119 ... 茶叶	FOLIUM THEA		چاي
120 ... 药喇叭根	RADIX JALAPAE		چالاپا
120 ... 芜菁	BRASSICA RAPA		چامفۇر
122 ... 蝗蚱	OXYA VEROX		چېكىتكە
123 ... 草棉子	SEMENA GOSSYPIUM		چىگىت
124 ... 红果松籽	PINUS RORAIENSIS		چىلقۇزا
125 ... 大枣	FRUCTUS ZIZYPHUS JUJUBA		چىلان
126 ... 酸枣	ZIZYPHUS SIPINOSUS M.		كىچىك (تاجىچىق) چىلان
127 ...			چىنار
128 ... 草果·白豆蔻	FRUCTUS AMOMUM COSTATUM		چوڭ لاجىندانە
129 ... 相思子	ABRUS PRECOTORUS		چەشى خۇرۇس
131 ...			چۇرۇنجى
	خ		
131 ...			خاكشى (خۇببە)
132 ... 散沫花草	LAWSONIA INERMIS L.		خىنە
134 ... 阿勃勒	CASSIA FISTULA		خىيار شەنبەر
136 ... 冬葵	MALVA VERTICILLATA		خۇببازى
137 ...			خەرنۇپ شامى
138 ... 密枣	ERUCTUS DIOSPYRUS LONGI		خورما
140 ... 密汁	SUCCUS FRUCTUS DIOSPYRUM LONGI		خورما شىرنىسى
140 ... 欧白及	ORCHIS MASCULA		خۇسپەتۇسۇئەلب
142 ... 高良姜	ALPINIA GALANGA		خولنىجان
143 ... 寄诺	KINO		خۇنسىياۋشان
144 ... 蜀葵	ALTHAEAE OFFICINALIS		خەنى
146 ... 黑儿菠	HELLABORUS NIGRUM		خەرىق سىيە
	ھ		
147 ...			ھاۋاسل
148 ... 桔梗	PLATICODI		ھەمىشباھار
149 ... 阿魏	FERULA ASSA FOETIDA		ھەك

151 ... 豆蔻	AMOMUM	مۇماما
152 ... 鵝鴝	FRANCO	مۆپۈپ
153 ... 刺小蘗生根汁	SUCCUS RADIX	موزۇز ھىندى
154 ...		موزۇز مەككى
154 ... 金铃子	FRUCTUS MELIA AZADARACHTA	ھەببۇلبان
156 ... 加拿大胶树子	FRUCTUS ABIES BALSAMINA	ھەببى بىلسان
156 ...		ھەببەتۇلخۇزرا
157 ... 双花扁豆	DOLICHOS BIFLORUS	ھەببۇلقۇلت
158 ... 白花菜	GYNANDROPIDIS GYNANDRA L	ھەببۇررىشات
159 ...		ھەببوزەلەم
159 ...	HELMINTHOLITHUS	ھەجەرى يەھود
161 ... 蜂蜜	MELLIS	ھەسەل (بال)
162 ... 液化蜂蜜	MELLIS LIQUIFAQTUM	ھەسەل سۈيى
163 ... 牵牛花(黑丑及白丑)	PHARBITIDIS HEDERACAE	ھەشقەپچەك
165 ... 牵牛子	SEMEN PHARBITIS NIL	ھەشقەپچەك ئۇرۇقى
167 ... 诃子	FRUCTUS CHEBULAE	ھەببە
168 ... 艾蒿	ARTEMISIA VULGARIS SYNA	ھەلبىيۇن
169 ... 瓜络	TRICHOSANTHES JAPONICA	ھەنزەل
۵		
171 ... 黑豆	GLYCINE MAXGLYCENE SOJA	دادۇر (باقىلە)
171 ... 小蘗根	RADIX BERBERIS V.	دارا ھەلد (زەرچىۋە)
172 ... 萆拔	PIPER LONGUM	دارى فىلىفىل
174 ... 硼砂	BORAX	دانىكار (بورەق)
174 ... 吐根	RADIX IPECACUANHAE	دەرۋىنەج ئىقربى
176 ...		دانە پەرەكە
176 ... 牛黄	CALCULUS BOVIS	دېڭىزىيا
178 ... 野胡萝卜子	SEMENA SESALI LIB	دۇقۇ (بىلۋا سەۋزە ئۇرۇقى)
179 ... 巴豆	CROTON TIGLIUM	دەن
۶		
181 ... 松树脂	RESINA PINI	راتىيانەج
	VENDA ROXBURGHII	راسەن 182
183 ... 锡	STANNUM	رۇسەس ئىبىيەز (قەلەي)
184 ... 八角茴香	FRUCTUS ANISI STILLATUM	رۇمبەدىيان
185 ... 红三叶草	TRIFOLIUM PRATENSE L.	رەمتبە (بەدە)
186 ... 大黄	RHEUM OFFICINALI	رەمۇن

ز

189 ... 红花	CARTHAMUS TINCTORIUS	زارانگزا
190 ... 斑蝥	CANTHARIDES	زارارنه
192 ... 铜碌	MALACHITUM	زانكار
194 ... 北美马屯铃根	RHIZOMA ARISTOLOCHIASERPEN	زبراؤومنده (مؤدهمهرمج)
195 ... 刺蕖果实	FRUCTUS BERBERISVULGARIS	زبرمق-زهرمشك
196 ... 胡麻	SEMEN LINI	زبضر
198 ... 松油	PIX PINI	زبفت رومی
199 ... 牛膝草	HYSSOPUS OFFICINALIS	زویا
200 ... 莪术	RHIZOMA ZEDOARIAE	زؤورنبات
201 ... 水蛭	HIRUDO NISPONICA W.	زؤلوك قوروتی
203 ... 雄黄	REALGAR	زهرنسخ
205 ... 紫果紫杉	TAXIS BACCATA	زهرنپ
206 ... 明矾	ALUNITE (ALUMEN)	زهمچه

س

208 ... 肥皂	SAPO DURUS	سابون (سوپون)
209 ... 安息香	STYRAX BENZOIN	سالاجت
210 ... 大酸	ALLIUM SATIVUM	سامساق
212 ... 香泻叶	FOLIA SENNAE	سانا
214 ... 大菟丝草	CUSCUTA YAPONICA CH.	سهربقثوت (ئهفتمون)
215 ... 马齿苋	PORTULACA OLERACAE	سهمز ئوت
217 ... 马齿苋子	SEMEN PORTULACAOLERACAE	سهمز ئوت ئوروقی
218 ...	ZYZYPHUS RUBBA	سندبر
219 ... 醋	ACETUM(VINEGAR)	سركه
222 ... 鹊雀	PICA PICA SERICAE	سبضرخان
223 ... 合欢树	ALBIZZIA AMARA	سرس
224 ... 臭阿魏子	SEMEN FERULA FOETIDA REGEI	سسالییوس
225 ... 松香	RESINA PINI	سقیچ
226 ... 家黑种草籽	NIGELLA SATIVA	سیادان
228 ... 水银(汞)	HYDRARGYRUM	سماب
229 ... 乌倍子	FRUCTUS RHUSPATANINI MAXIMA	سماق
231 ... 五倍子	GALLA CHINENSIS	سماقؤلئبلاغین
231 ... 銻	ANTIMONIUM (STBIUM)	سؤرمه (ئسمیت)
232 ... 两耳草(篇蓄)	PASPALUM DISTICHUM	سؤزاپ سوداپ
234 ... 篇蓄籽	SEMENA PASPALUM DITICHUM	سوزاپ ئوروقی
234 ... 柳树	SALIX BABYLONICA L.	سؤگت

236 ...	夹竹桃	NERIUM INDICUM MILL	سۆگەت گۈلى
237 ...	贝母	BULBUS FRITLLARIATHUNBERGI	سۆرۈنجان
239 ...	香附	CYPERUS ROTUNDUS L	سۆتىدى ھىندى
240 ...	甘松	RHIZOMA NARDOSTACHYTIS	سۈنبۈل تىپ
242 ...	欧缬草	VALERIANA OFFICINALIS L	سۈمبۈل رومى
243 ...	芦荟	ALOE	سەبە
245 ...	碳酸铅	PLUMBI CARBONATUS	سەپداپ كاشغەرى
246 ...	蛤壳 (石决明)	BIVALVE(CONCHA HALIOTIDIS)	سەدەپ
247 ...		CARDIA MYXA	سەرىستان
248 ...			سەرتانى بەھرى
249 ...	螺蛳	EULATAQUAESITAE CANCER	سەرتانى نەھرى
250 ...	贯众	ASPHIDIUM FALCA TUM (A. FILIXMAS)	سەرخەس
252 ...	司卡摩尼亚脂	RESINA SCAMMONIAE	سوقمونييا
253 ...			سەكبۇنەج
254 ...	蛇蛻	PERIOSTRACUM SERPENTIS	سەلخۇلەھىيە (بىلان پوستى)
255 ...	蛤蚧	LACERTA SCINCUS	سەمەكتۇمۇس سەيدا
255 ...	檀	SANTALUM	سەندەل
256 ...	硫酸镁	APONITE(SILICATE OF MAGNESIA)	سەنگى جاراھەت
257 ...	信石	ARSENICUM SUBLIMATUM	سەنگەھىيا (شوك)
258 ...	侧柏树脂	RESINA THUJA ORIENTALIS	سەندۇرۇس سەندۇرۇس
259 ...	胡萝卜	DAUCUS CAROTA	سەۋزە
261 ...	鸢尾	IRIS TECTORIUM MAXIM	سەۋسەن (گۈلى سوسە)
ش			
262 ...	桃	PRUNUS PERSICA B •	شاپتۇل
264 ...	爵床	JUSTICA PROCUMBENS	شاھتەررە
265 ...	红桑果	MORUS RUBER	شاتۇت
265 ...		MATTITIUS CRYSTALLIUS	شادىنەج
266 ...	碳酸钠	NATURIUM CARBONATE CRUDUM	شاخار (قەلا)
267 ...	玉竹	POLYGONATUM OFFICINALE	شاقاقۇل
268 ...	白头翁	ANEMONE PULSATILLA CHINENSIS	شاقايەقۇن نۇئمان
270 ...	黄化蒿	ARTEMESIA ANNUA	شام يايىچى (بەرنەجاسەپ)
271 ...	苜蓿	ANETHUM GRAVIOLENS	شەبەت (سەرىتچەچەك)
272 ...	蝙蝠	VESPERTILO	شەپەرەك
274 ...	白雪花银	RADIX PLUMBAGO ZEYLANICA	شاترەنجى
275 ...	甘露糖脛	MANNA	شەرخەشت
276 ...	甘蔗	PHRAN GMITES SACCHARUM	شەكەر قومۇشى

276	...	白沙糖	SACCHARUM OFFICINARUM ALBUM	شېكەر (سۇككەر)
278	...	茵陈蒿	ARTEMISIA CAPILLARIS T.	شۇناق
280	...	胡芦巴	TRIGONELLA FOENUMGRAECI	شۇمشا
282	...	钩吻叶芹	GELSEMIUM ELEGANS (CONION)	شەۋكەران
283	...			شۇكائى
غ				
283	...	札里耳翠雀	DELPHINUM ZALIL	غايىس
285	...	月桂树	LAURUS NOBILIS	غارغار
286	...	落叶松茸	AGARIC LARICIS	غارىقۇن
288	...	鹅	ANCER DOMESTICA CESE	غاز
290	...			غەرىپۇس سەمەك (بېلىق)
291	...	马梅	PRUNUS MUME	ئەينۇلا (ئەينالۇ)
ق				
292	...	葫芦	LAGENARIA VULGARIS SER	قايماق
295	...	飞燕草根	DELPHINUM AJACISL.	قارا پارپا
298	...	胡椒	PIPER NIGRUM	قارسۇچ (فلفل)
301	...	西青果	FRUCTUS TERMINALIAE IMM.	قارا ھېلىلە
301	...	乳皮	CREMOR	قايماق
303	...	内金	CORIUM STOMACHICUM	قانە
304	...	酸牛奶	SOUR MILK	قېتىق
304	...			قېتىق سۈزمىسى
305	...	芥子	SEMEN SINAPIS	قىچا
308	...		CORTEX CINNAMOMI	قەردنامە
308	...	肉桂皮	CORTEX CINNAMOMI	قېلىن دارچىن
310	...	雉	PHASIANUS TORQUATUS	قىرغاۋۇل
311	...	玫瑰花	ROSAE RUGOSAE	قىزىلكۈل
312	...	甜菜	BETA VULGARIS	قىزىلچا
313	...	土茯苓	SMILAX GLABRA ROXB	قىزىل چۆپچىن
315	...	辣椒	CAPSICUM ANNUUM	قىزىلمۇچ (لازا)
316	...	酸模	RUMEX ACETOSA	قۇ
318	...	木香	JURINFA SOULIFI	قۇستە
320	...	麻雀	PASSER MONTANUS	قۇشقاچ
322	...			قۇلغۇل
322	...			قۇل يىلىن
323	...	水獭罩丸	TESTIS LUTRAE	قۇندۇز قەمەرى
324	...	铅	PLUMBUM	قوغۇشۇن
325	...	甜瓜	CUCUMIS MELO	قوغۇن
326	...	甜瓜子	SEMEN MELO	قوغۇن ئۇرۇقى

326 ...	羊	OVIS ARIES LINNAE	قوي
330 ...	咖啡	SEMENA MELO	قەمەۋە
331 ...	柠檬	CITRUS LIMON BURM	قەغەز لىمون
332 ...		RESINA SHOREA ROBUSTA (COLLOPHONI قىيىمەرى	قەيەھەرى
333 ...	丁香	FLOS CORYOPHYLLI	قەلمىپۇر
335 ...			قىيسەر گىياسى (ئىككىلىملىك)
336 ...	细叶艾	ARTEMISIA LAVANDULAEFOLIA	قىيسۇم
338 ...	卡马拉	KAMALA	قەنبىل (قەنبىل)
339 ...			قەنتەرىيۇن
340 ...			قەنتەرىيۇن سەغىر
ف			
342 ...	绿松石	TERCHESIUS TURSHINA	فەرۇزەج
343 ...	槟榔	ARECA CASTECHU	فۇپەل
345 ...	初乳	COLOSTRUM	فەنەرمايە
346 ...	丁香罗勒	OCIMUN GRATISSIMUN	پەرەنجىمىشكى
ك			
347 ...	几茶	CATEHU , GAMBIR	كات ھىندى
348 ...			كاشم
349 ...	酷菜(桂金灯)	PHYSALIS ALKEKENCI	كاكەنج
351 ...			كامازىرىيۇس
352 ...	驱肠虫斑鸠菊	VERONIA ANTHELMMENTICA	كالى زىرى
353 ...	牛奶	LAC BOVINUM	كالا سۈتى
354 ...	莲花白(甘兰)	BRASSICA OLERCAE	كالەكبەسىيە
356 ...	蛤蚧	PHRYNOSOMA CORNUTA	كېلەر
357 ...	小蔻豆	FRUCTUS CARDAMOMI	كېچىك لاچىندانە
358 ...	刺楸	ERINACEUS EUROEUS	كېرپە
360 ...	金丝草	CUSCUTA CHINENSIS LAM	كەسۈس
362 ...	葡萄	RACEMUS	كەشمىش
362 ...	石灰	CALCARIA	كۆشتە (كەلس)
364 ...	马钱子	SEMEN NUCIS VOMICAE	كۆچۈلا
365 ...	菲菜	ALLIUM ODORUM	كۆدە
368 ...	罂	PAPAVER SOMNIFERUM L.	كۆكنار
369 ...	沙梨	PYRUS SEROTINA R.	كۆك ئامۇت
370 ...	骆驼刺	ALHAGI PSEUDO ALHAGI	كۆك يانتاق
371 ...	梨	PYRUS BRETSCHEIDERI	كومۇسرا (نەشپۈت ئامۇت)
372 ...	芝麻	SESAMUM INDICUM	كۈنجۈت
374 ...	阿拉伯乳香	OLBANUM	كۈندۈز
376 ...	银	AMMONIACUM	كۈمۈش

377	...			كۈندۈش-كەندىش
379	...	花椒	FRUCTUS ZANTHAXYLI	كەبابە چىنى
380	...	鸽子	COIUMBA PIGEON FELST	كەپتەر
381	...	茜黄耆胶	GUMMI TRAGACANTHI	كەنترا
383	...	琥珀	SUCCINUM	كەمەربا
385	...	芹菜	APIUM GRAVEOLENS	كەرىپشە
386	...	甘燕汞粉	CALOMELAS	كەپەرس
387	...	大麻仁	FRUCTUS GANNABIS SATIVUS VAR INDICA	كەندىر ئورۇقى
389	...	棉花	FLOS GOSSYPIUM	كەۋەز چېپىكى
گ				
389	...	硫磺	SULFUR	گۈڭگۈرت
391	...	香堇	VIOLA ODORATI	گۈلبىنەپشە
392	...	蔷薇糖果剂	CONFECTIONES ROSAE GALLICA	گۈلئەنت
ق				
393	...	熊	URSUS TORQUATUS SCH	ئېيىق
395	...	龙葵	SOLANUM NIGRUS	ئىشتۈزۈمى
396	...	马兰	IRIS ENSATA	ئىرسا
398	...	香茅	ANDROPOGON CITRATUS	ئىزخىر
400	...	车前子	PLANTAGO OVATA ASPAGULA	ئىسپىنخۇل
402	...		PHYSALIS FLEXUOSAE	ئىسكەندە
403	...			ئىقلىمىيا
403	...	蓖麻子	SEMENS RICINI	ئىنەكەپتى
406	...	水菖蒲	ACORUS CALAMUS	ئېگەر
ي				
408	...	核桃	JUGLANS REGIA L.	ياڭاق
410	...	红宝石	RUBINUS	ياقتۇت
411	...	野山梨(山楂)	CRATAEGUS PINNATIFIDA	ياۋا ئىلۈت
411	...	没食子	GALLA TURTICI	ياۋا موزا (بەللۇت)
413	...	野兔	LEPUS	ياۋا توشقان
415	...	怪柳子	SEMENA TAMARIX CHINENSIS	يۇلفۇن مېۋىسى
416	...	胡柳	TAMARIX TREE	يۇلفۇن (تەرفا)
418	...	胡菜	CORIANDRUM SATIVUM	يۇمىقئاقسۇت
419	...	胡菜干	CORIANDRUM SATIVUM SICCUM	قۇرۇق يۇمىقئاقسۇت
420	...	人参	PANX GINSENG E. A. MEY	يەپەرۈچ سەنەم (رەنسىڭ)
423	...	菌	FUNGI	يەر مەرىزى
ل				
425	...	青金石	LAPIS LAZULI (LAZU RITE)	لاجۋۇمەرد
426	...		RESINA CISTUS CRETICUS	لازەن
427	...			لالە نۇتمانى

427 ...			لەھىيە توتتىس
428 ...	紫草茸	LACCA RUBRA	لوكى مەغسۇل
429 ...			لەئىلە
429 ...		NERIUM ANTIDYSENTHERICUM	لسانۇلئەسپەر
۴			
430 ...			ماھۇدانە (تېرىما سۈرگە)
431 ...	圆锥花南蛇藤	CELASTRUS PANICULATA	مال كەنگىنى مال كەنگىنى
432 ...	黄连	COPTIS CHINENSIS	مامىران چىنى
434 ...	丽春花	PAPAVR RHOEAS	مامسا
436 ...	脑	ENCEPHALON	مېڭە
436 ...	苏合香	STYRAX LIQUIDUS	مىئەسائىلە
438 ...	没药	MYRRHA	مۇرمەككى
441 ...	没食子树卖	SEMENA QUERCUS INFECTORIA	موزا
442 ...		HYPOX ORCHIOIDES	مۇسلى
443 ...	葡萄酒	VINO	مۇسەللىس
444 ...	绿薄荷	MENTHA VIRIDIS	مۇشكى تارامشى
445 ...			مۇغاس
446 ...		GUMMI GULGUL	مۇقىل-مۇقىل
447 ...	蜂蜡	CERA FLAVA	موم
449 ...	密陀侖	LITARGYRUM	مەدەستەن
451 ...	珍珠	MARGARITA	مەرۋايىت
453 ...	乳香	RESINA MASTICHA	مەستىكى رۇمى
۵			
455 ...	椰子	COCOS NUCI FERA L	نارجىل
456 ...			نارمىشك
457 ...	淀粉	AMYLUM	نەشاستە
458 ...	莲荷	NELUMBA NUCIFERA GAERTNER	نېلۇپەر
461 ...	白扁豆	SEMENA LABLAB	نوقۇت
462 ...	硝砂	SALMIACUM	نۆشۈدۈر
464 ...	水山	NARCISSUS TAZETTAL	نەركىس
464 ...	水山子	SEMENA NARCISSUS TAZETTAL	نەركىس گۈلى ئۇرۇقى
465 ...	食盐	NATRIUM CHLORATUM	نەمەك لاھۇرى
۶			
467 ...	曼陀罗	DATURA STRAMONII	ۋاگىنىڭ ئۇرۇقى
469 ...	葡萄干	VITIS VINIFERA SICCA	ۋاسالتمۇ
۷			
470 ...	胆汁	FEL (GALL)	ئۆت
472 ...	苏木	LIGNUM SAPFAN	ئۆد ھىندى
473 ...	茜草	RUBIA CORDIFOLIA	ئوردان

475	...	杏	PRUNUS ARMENIACA LINNAE	ئۆرۈك
476	...	葡萄	VITIS VINIFERA	ئۈزۈم
478	...	葡萄烧酒	SPIRITUS VINI	ئۈزۈم شارابى
479	...	葡萄汁	SUCCUS VITIS VINIFERA	ئۈزۈم شىرنىسى
480	...	桑椹	FRUCTUS MORI	ئۈجمە
481	...			ئوسارە قىسا ئۆلەھمار
482	...	木蓝	INDGIOFERA TENCTORIUM	ئوسما
483	...	亚木尼亚胶	AMMONIACUM	ئۇشەق
484	...	地衣草	PARMELIA PERFORATA	ئۇشەنە
485	...	刺蒺藜	TRIBULUS TERRESTRIS L	ئوغرىتىكەن
486	...	紫稍花(海棉)	SPONGILLA	ئۆلۈك بۆلۈت
ئە				
487	...	阿片	OPIUM	ئەپيۇن
489	...	金麦豆宛子	LENS CULINARIS MEDICA	ئەدىسى
490	...	檜	JUNIPERUS CHINENSIS	ئەرىئەر
491	...	阿拉伯胶	CUMMI ARABICUM	ئەرەب يېلىسى
492	...	文蛤	MERTRIX	ئەزپارەتتەپ
493	...	玛瑙	ACHAT (AGATE)	ھېقىق
494	...	艾叶	ARTEMISIA VULGARIS L	ئەمەن
496	...			ئەنئىزىرۇت
497	...	紫参(拳参)	POLYGONUM BISTORTA	ئەنجىباھار (پاتىمۇتەك)
498	...	无花果	FICUS CARICA	ئەنجۇر
501	...	阿魏	FERULA ASAFOEITIDA L	ئەنجۇدان
502	...	野蔷薇	ROSAE MULTIFLORA THTNB	ئەۋسەج (جىغان)

ھەر خىل دورىلارنى يىغىش، قۇرۇتۇش ۋە ساقلاش ئۇسۇللىرى

يوپۇرماق ۋە چېچەك دورىلارنى يىغىش، قۇرۇتۇش ۋە ساقلاش ئۇسۇلى:
بۇ خىلدىكى دورىلارنى ئۆزىنىڭ مەخسۇس ئورۇنلىرىدىن ئوبدان يېتىلگەندىن كېيىن، ئۈزلۈكسىز چۈشۈپ كېتىشتىن ۋە پەجمۇردە بولۇشتىن، شەكلى، رەڭگى، پۇرىقى ئۆزگىرىشتىن ئىلگىرى ھوشيارلىق بىلەن يىغىۋېلىپ، سايدا قۇرۇتۇش كېرەك. قۇرۇتۇش جەريانىدا چاڭ-توپا قونۇش ۋە باشقا نەرسىلەرنىڭ ئارىلىشىپ قېلىشىدىن بەكمۇ ساقلىنىش كېرەك. ئەمما بەزى يوپۇرماق ۋە گۈللەر باركى، ئۇنىڭ قۇۋۋىتىگە ئاپتاپ زەرەر قىلمايدۇ. بۇ خىلدىكىلەرنى بىر ئاز ئاپتاپتا قويۇپ قۇرۇتسىمۇ بولىدۇ. دورىلار ئوبدان قۇرۇغاندىن كېيىن نەملىك ۋە ھۆللۈكتىن خالىي ئورۇندا خالتا ۋە قاپلاردا ساقلاش كېرەك.
ئۇرۇق دورىلارنى ئوبدان پىشىپ، قاتقاندىن كېيىن، ئۆسۈملۈكنىڭ يوپۇرماقلىرى سارغىيىپ پەجمۇردە بولۇش ۋاقتىدا يىغىۋېلىپ، قائىدە بويىچە سايدا قۇرۇتۇش، نەملىك، ھۆللۈك ۋە ئارتۇق قىزىقلىقتىن خالىي جايلاردا ساقلاش كېرەك.

شاخ ۋە قوۋزاق دورىلارنى يىغىۋېلىشتا ئوبدان پىشقاندىن كېيىن، قۇرۇشتىن، پەجمۇردە ۋە ئەگرى-بۈگرى بولۇشتىن ئىلگىرى ئېلىپ قائىدە بويىچە قۇرۇتۇپ ساقلاش كېرەك.
يىلتىز دورىلارنى يىغىشتا مېۋىلىرىنى ئېلىپ بولغاندىن كېيىن يوپۇرماقلىرى چۈشۈشكە باشلىغان ۋاقتىدا يىغىۋېلىپ، يۇقىرىقى ئۇسۇل بويىچە ساقلىنىدۇ.

ئوت-چۆپ دورىلارنى يىغىشتا دورىلار پىشىپ كامالغا يەتكەندىن كېيىن كۆك ۋە ھۆل ۋاقتىدا، سوغۇق ھاۋا تەسىرىدىن زەرەر يېتىشتىن ئىلگىرى يىغىۋېلىپ، يۇقىرىقى قائىدە بويىچە قۇرۇتۇپ ساقلىنىدۇ. مېۋە دورىلارنى يىغىشتىمۇ ئوبدان پىشقاندىن كېيىن تۆكۈلۈپ پەجمۇردە بولۇشتىن ئىلگىرى دەرەخنىڭ ئۈستىدىن يىغىۋېلىپ، قائىدە بويىچە قۇرۇتۇپ ساقلىنىدۇ. ئەمما خام ياكى چالا پىششىق ئىشلىتىش، توغرا كەلگەنلىرىنى پىششىق ئىلگىرى يىغىۋالسا بولىدۇ. مېۋىلەرنى يىغىۋالغاندىن كېيىن پوستى بىلەن پۈتۈن قۇرۇتۇشنىڭ ئۆز پېتىچە، پوستى ئېلىنىدىغانلىرىنى پوستىنى ئېلىپ، يالپاق قىلىنىدىغانلىرىنى يالپاقلاپ، چاڭ، توپا ۋە باشقا نەرسىلەردىن ئاسراپ ساقلاش كېرەك. نەم، ھۆللۈك يەردىن، رەڭگى، پۇرىقى ئۆزگىرىشتىن، قۇرت چۈشۈشتىن ساقلاش كېرەك.

ئېسىپ قۇرۇتۇلغان مېۋىلەر سايدا ياكى ئاجىز ئاپتاپتا قۇرۇتۇلسا بولىدۇ.
تاش ۋە لاي خاراكىتىلىك مەدەن دورىلارنى ئۆزىنىڭ مەرۈپ ۋە مەشھۇر بولغان كانلىرىدىن كۆز پەسلىنىڭ ئاخىرلىرىدا ئېلىنىشى ياخشى.

ئۆسۈملۈك دورىلارنىڭ تاغدىن چىققىنى جاڭگالنىڭكىدىن قۇۋۋەت جەھەتتە ئارتۇقراق بولىدۇ. جاڭگالدىن چىقىدىغان ئۆسۈملۈك دورىلارنىڭ قۇۋۋىتى باغنىڭكىدىن ئارتۇقراق بولىدۇ. شۇنىڭدەك قۇرۇق، ئېگىز، قاتتىق زېمىنلاردىن چىقىدىغان دورىلارنىڭ قۇۋۋىتى نەم، پەس، يۇمشاق زېمىنلاردىن چىقىدىغان دورىلارنىڭكىگە نىسبەتەن ئارتۇق بولىدۇ.

گۈل ۋە چېچەك دورىلارنىڭ ئوبدان تولۇپ ئېچىلغىنى، پەجمۇردە بولمىغىنى، خۇشبوۋ بولغىنى ياخشىراق، لېكىن قىزىلگۈلنىڭ پۈتۈنلەي ئېچىلىپ بولۇشتىن ئىلگىرى يىغىۋېلىنىشى ئوبدانراق بولىدۇ. يوپۇرماق دورىلارنىڭ سېمىز، خۇشبوۋ، يېڭى، رەڭگى، تەمى ئۆزگەرمىگىنى، ياغاچ ۋە يىلتىز دورىلارنىڭ ئەگرى-بۈگرى پەجمۇردە بولمىغىنى ئوبدانراق بولىدۇ.

ئۇرۇق دورىلارنىڭ دانىسى چوڭ، سېمىز، ياغلىق ۋە ئېغىر بولغىنى ياخشىراق ھېسابلىنىدۇ.

مېۋە دورىلارنىڭ سۇلۇق، ئەتلىك ۋە ئېغىر بولۇپ، رەڭگى، تەمى، پۇرىقى ئۆزگەرمىگىنى ياخشىراق بولىدۇ.

دورىلار ھاۋا ئوچۇق ۋە ئىسسىق چاغلاردا، سوغۇق، يامغۇر بولمىغان ۋاقىتتا يىغىۋېلىنغىنى ياخشى. دورىلارنى ساقلاشتا ھەر بىر دورىنى ئۆز جىنسى بىلەن باشقا-باشقا ساقلاش كېرەك. ئەگەر بەزى دورىلار مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ ساقلانسا، ئۆزگەرمەستىن تۇرىدۇ. مەسىلەن: كاپۇرنى پىلىپ بىلەن، تومۇر سۇفۇپنى ئاھەنرەبا بىلەن، تۇخۇمنى تۇز بىلەن، سازمىنى زەنجۈن بىلەن ساقلىسا ئوبدان تۇرىدۇ.

كاندىن چىقىدىغان دورىلارنى غەيرىي جىنسقا قوشۇپ ساقلىماسلىق كېرەك. ئۇسارە ۋە يېلىم دورىلارنىڭ قەلەيدىن (ئاليۇمىندىن)، كۈمۈشتىن قىلىنغان قاچىلاردا ساقلانغىنى ئوبدان.

ئەرق ۋە ئىسسىق سۇ دورىلارنى ئاغزى تار شېشىلەردە ساقلاش كېرەك. بارلىق يوپۇرماق، يىلتىز، گۈل دورىلارنى نەم جايلىرىدىن ۋە تىز ئاپتاپتىن يىراق قويۇش كېرەك. ياغ دورىلارنىڭ ئاليۇمىندىن ياسالغان قاچىلاردا ساقلانغىنى ياخشىراق بولىدۇ.

يەككە دورىلار قۇۋۋىتىنىڭ تۇرۇش مۇددىتى ھەققىدە

يالغۇز دورىلار 3 جىنسقا بۆلىنىدۇ: ئۇلار مەدەن، ئۆسۈملۈك ياكى ھايۋاناتتىن ئېلىنغان بولىدۇ. كانلاردىن چىقىدىغان ھەر خىل دورىلارنىڭ ئۆمۈرلىرى شۇلارنىڭ قۇرۇلۇشىدىكى ۋە جەۋھەر جىسمىدىكى ياخشىلىق ۋە تازىلىقىغا قاراپ ئوخشاش بولمايدۇ. مەسىلەن: ئالتۇن، ئالماس، ياقۇت ۋە شۇنىڭغا ئوخشاشلار ئۇزۇن مۇددەت تۇرىدۇ، بۇزۇلمايدۇ. چۈنكى ئۇلارنىڭ قۇرۇلۇشى، جەۋھەر جىسمىنىڭ ساپ ۋە تازىلىقى باشقىلارغا نىسبەتەن ئەلا دەرىجىدە ياخشى. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇلار ئۇزۇن مۇددەت ئۆمۈر كۆرىدۇ.

ئەمما كۈمۈشنىڭ ئۆمرى ئالتۇننىڭكىدىن ئازراق. چۈنكى بۇنىڭ قۇرۇلۇشى جەۋھىرىنىڭ تازىلىقى ئالتۇنغا نىسبەتەن تۆۋەن.

مىس، تۆمۈر، قوغۇشۇن ۋە باشقىلارنىڭ ئۆمرى كۈمۈشنىڭكىدىن قىسقا. ئاز مۇددەتتە بۇزۇلۇپ يوقىلىدۇ. بولۇپمۇ سۇ ۋە توپا، نەملىك ئورۇنلارغا كۆمۈلۈپ قالسا، پاتراق بۇزۇلۇپ يوقىلىدۇ. زانكارنىڭ قۇۋۋىتى بىر يىلغىچە تولۇق تۇرىدۇ. بىر يىلدىن ئۆتكەندىن كېيىن بارا-بارا تۆۋەنلەپ يوق بولىدۇ.

سەپىداپ (سەپىداپ كاشغىرى) نىڭ قۇۋۋىتى 6 يىلغىچە تولۇق تۇرىدۇ. ئاندىن تۆۋەنلەپ تۈگەيدۇ. مورداسەڭگى (مەدەستان)، ئىقلىمىيا، مىرقىشتا، تۇتىيا، مەدەندىن چىقىدىغان فادىزەھەر تاش. بۇلار ئۇزۇن مۇددەتكىچە ياشايدۇ. مەرۋايىتىنىڭ تۇرۇش مۇددىتى بۇلاردىن تۆۋەنرەك. خۇشبۇي لايىلار مەسىلەن: داغىستان لېيى، گىلى مەختۇم ۋە شۇنىڭغا ئوخشاشلارنىڭ قۇۋۋىتى مەرۋايىتىنىڭكىدىن ئازراق تۇرىدۇ.

ئۆسۈملۈك دورىلار 11 تۈرلۈك بولۇپ، بۇ خىل دورىلار يېلىم، ئۇسارە، گۈل-چېچەك، ياغ، سۈت، شىرە، يوپۇرماق، مېۋە، ئۇرۇق، ياغاچ، يىلتىز، قوۋزاق ۋە رىشەلەردىن ئىبارەتتۇر. مەسىلەن: يېلىم دورىلار سەمغى ئەرەبى، كەتىرا، ئۇشەق، جاۋاشىر، سەكىنەج، ۋەلەكى مەغسۇلى، خۇنسىياۋشان ۋە شۇلارغا ئوخشاشلار. بۇلارنىڭ قۇۋۋىتى 3 يىلغىچە تولۇق تۇرىدۇ. ئاندىن كېيىن بارا-بارا تۆۋەنلەپ تۈگەيدۇ. ئۇسارە شەكلىدىكى دورىلار: مەسىلەن: ئاقاقىيا، ھۇرۇز، خەشخاش ئۇسارىسى، كات ھىندىلار قۇۋۋىتىنىڭ تۇرۇش مۇددىتى يېلىم دورىلارنىڭكىدىن تۆۋەنرەك.

گۈل ۋە چېچەك دورىلار مەسىلەن: بىنەپشە گۈلى، نېلۇپەر، قىزىلگۈل، گاۋزىبان گۈلى، ئىزخىر چېچىكى، گۈلى قەيسۇم ۋە شۇلارغا ئوخشاشلار، يوپۇرماق دورىلار مەسىلەن: سانا، گاۋزىبان، مازارىيون، سازەج ھىندى، ئاس يوپۇرمىقى، پىرسىياۋشان ۋە شۇلارغا ئوخشاشلار. بۇلارنىڭ قۇۋۋىتى ئۆزىنىڭ كۈچلۈك ۋە ئاجىزلىقىغا قاراپ بىر يىلدىن ئىككى يىلغا قەدەر تولۇق تۇرىدۇ. ئاندىن كېيىن بارا-بارا ئاجىزلاپ تۈگەيدۇ.

سۈت ۋە شىرە خاراكتېرلىك دورىلار مەسىلەن: سوقمۇنىيا، پەرفىيۇن، ئەپيۇن ۋە شۇلارغا ئوخشاش دورىلاردىن سوقمۇنىيانىڭ قۇۋۋىتى 20 يىلغىچە تولۇق تۇرىدۇ، ئاندىن كېيىن ئاجىزلاپ بارا-بارا تۈگەيدۇ. پەرفىيۇننىڭ قۇۋۋىتى 4 يىلغىچە ئوبدان تۇرىدۇ. ئاندىن كېيىن ئاجىزلايدۇ. ئەپيۇننىڭ قۇۋۋىتى 50 يىل بەلكى ئۇنىڭدىن ئارتۇقراق تۇرىدۇ.

ياغ دورىلار مەسىلەن: زەيتۇن يېغى، بىلسان يېغى، پىننە يېغى، قەتران يېغى ۋە شۇلارغا ئوخشاشلار. بۇ خىلدىكى ياغلاردىن تەبىئىي سوغۇق ۋە ھۆللىرىنىڭ قۇۋۋىتى 3 ھەپتە مىقداردا تۇرىدۇ، ئاندىن ئۆزگىرىدۇ. تەبىئىي ھۆل ئىسسىق ياكى قۇرۇق ئىسسىق بولغانلىرىنىڭ قۇۋۋىتى ئۆزىنىڭ دەرىجىسىگە قاراپ بىر يىلدىن ئىككى يىلغىچە تۇرىدۇ، ئاندىن ئۆزگىرىدۇ. ئەمما بىلسان يېغىنىڭ قۇۋۋىتى ئۇزۇن مۇددەتكىچە تۇرىدۇ. بەزى كونا تېۋىپلىرىمىزنىڭ ئېيتىشىچە، بىلسان يېغى قانچىكى كونا، شۇنچە قۇۋۋىتى ئارتىدۇ ۋە ياخشى بولىدۇ. كاپۇر يېغى، زەيتۇن يېغى، ئىزخىر يېغىنىڭ قۇۋۋىتى 2 يىلغىچە تۇرىدۇ، ئاندىن كېيىن ئۆزگىرىدۇ.

مېۋىلەر مەسىلەن: چىلان، سەرىستان، ھەبىي بىلسان، موزا، بەللۇت، ئالۇ بالو، ئالما، بېھى، ئانار، بادام، ياڭاق، جوز بەۋۋا، قەلەمپۇر، لاچىندانە، قارىمۇچ، ئامىلە، ھېلىلە، بەلىلە ۋە شۇلارغا ئوخشاشلارنىڭ قۇۋۋىتىنىڭ تۇرۇشى ئوخشاش بولمايدۇ. مەزكۇر مېۋىلەرنىڭ يېغى كۆپلىرى مەسىلەن: ياڭاق مېغىزى، بادام، پىستە، چىلغوزا، نارچىل، كۈنجۈت، خەشخاش، پەتەڭگان (خاڭگا) ئۇرۇقى، قوغۇن ئۇرۇقى، تاۋۇز ئۇرۇقى، قاپاق ئۇرۇقى ۋە شۇلارغا ئوخشاشلار پوستى بىلەن تۇرسا قۇۋۋىتى بىر يىلغىچە تۇرىدۇ. ئاندىن ئاجىزلايدۇ. ئەگەر پوستىدىن ئاجراسا بىر يىلغا يەتمەستىن تېز ئۆزگىرىدۇ. بولۇپمۇ پىستە بىلەن ياڭاق مېغىزى بىر قانچە ھەپتە ئىچىدىلا ئۆزگىرىدۇ.

ئۇرۇق دورىلار مەسىلەن: ئارپىبەدىيان، زىرە، رۇم زىرىسى، كاسىنە ئۇرۇقى، يۇمغاقسۈت ئۇرۇقى ۋە شۇلارغا ئوخشاشلاردىن يېغى ئازلىرى، مەسىلەن: ھۆلبە، قىچا، زاغۇن، ئارپىبەدىيانغا ئوخشاش ئۇرۇقلارنىڭ قۇۋۋىتى قائىدە بويىچە ساقلانسا 2 يىلدىن 3 يىلغىچە تۇرىدۇ، ئەمما بۇلاردىن يېغى كۆپلىرى بىر يېرىم يىلدىن 2 يىلغىچە تۇرىدۇ.

شاخ، ياغاچ، جاماكا، يىلتىز، قوۋزاق دورىلار مەسىلەن: ئۇدىبىلسان، زەرنەپ، شەترەنچ، شۇكائى، باداۋەر، كاسىنە يىلتىزى، ئارپىبەدىيان يىلتىزى، رىنىسك، چىڭسەي يىلتىزى، ئىزخىر، جېنتىيانا، ئاقىرقەرھ، تۇرپۇت، دارچىن، خىرىيە، سەلىخە، بۆرە سويىمىسى يىلتىزىنىڭ پوستى، ئەنجىباھار ۋە شۇلارغا ئوخشاشلار قۇۋۋىتىنىڭ تۇرۇش مۇددىتى، ھەر بىرىنىڭ قاتتىق-يۇمشاقلىقى، جەۋھەرنىڭ كۈچلۈك ۋە ئاجىزلىقىغا قاراپ ئوخشاش بولمايدۇ. مەسىلەن: قۇستە، زىراۋەندە، ئېڭر (ۋەج)، دۇرۇنەج، زەرچىۋە، دارچىن، قىرپە، سەلىخە، زەنجىۋىل ۋە شۇلارغا ئوخشاشلارنىڭ قۇۋۋىتى 10 يىلغىچە تۇرىدۇ. خەربەقنىڭ قۇۋۋىتى 10 يىلدىن ئارتۇق تۇرىدۇ. لېكىن رۇتۇبەت پەزىلىسى (ئارتۇقچە ھۆللۈكى) بار دورىلار مەسىلەن: چۆپچىنى، زەنجىۋىل، زورەنبات، يۇمىلاق زىراۋەندە، ئاق بەھمەن، قىزىل بەھمەن، بوزىدان، شاقاقۇل ۋە شۇلارغا ئوخشاشلارنى تېز قۇرت يەيدۇ، قۇۋۋىتى ئاجىزلايدۇ، بارا-بارا بۇزۇلىدۇ.

جاماكا ۋەرىشلەردىن ئىبارەت بولغان دورىلارنىڭ قۇۋۋىتى 3 يىلغىچە تولۇق تۇرىدۇ. ئاندىن كېيىن بارا-بارا ئاجىزلاپ يوقىلىدۇ.

ھايۋاندىن چىقىدىغان دورىلار مەسىلەن: چاۋا ياغ، ئۆت، پەنەرمايە، مۇڭگۈز، تۇياق ۋە ماياق، قانلاردىن ئىبارەت. تۇزلانغان ياغنىڭ قۇۋۋىتى بىر يىل تۇرىدۇ، لېكىن بۇ مەلھەم دورىلارغا ئىشلىتىلىدۇ. ئۆتنىڭ قۇرۇتۇلۇشى ياخشى بولۇپ ئوبدان ساقلىنسا، ئۇزۇن يىللارغىچە تۇرىدۇ. پەنەرماينىڭ قۇۋۋىتى 1 يىلدىن 2 يىلغىچە تۇرىدۇ. مۇڭگۈز، تۇياق ۋە باشقىلارنىڭ قۇۋۋىتى 3 يىلدىن 5 يىلغىچە تۇرىدۇ. ماياق، قانلارنىڭ قۇۋۋىتى بىر يىلغىچە تۇرىدۇ، لېكىن قۇندۇز قەھرىنىڭ قۇۋۋىتى 10 يىلغىچە تۇرىدۇ.

ئۇيغۇر تىبابەت دورىلىرىنىڭ مەنبەلىرى

ئۇيغۇر تىبابىتىدە ئىشلىتىلىدىغان دورىلار ئاساسەن 3 مەنبەدىن ئېلىنىدۇ.

1. ئۆسۈملۈك دورىلار تۈرلۈك ئۆسۈملۈكلەرنىڭ پۈتۈن تېنى (غولى)، يىلتىزى، گۈل ۋە چېچىكى، قوۋزىقى، يېلىمى، سۈتى، مېۋىسى، ئۇرۇقى، مېغىزلىرى ئايرىم ھالدا دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.
2. ھايۋاننى دورىلار قۇندۇز قەھرى، بۇغا مۇڭگۈزى، بۇقا چۈيىسى، سەقەنقۇر، كىرپە، يىلان، چايان، سەدەپ، مارجان ۋە باشقىلار.
3. مەدەن دورىلار ئالتۇن، كۈمۈش، قوغۇشۇن، قەلەي، تۆمۈر، گۈڭگۈرت، نۆشۈدۈر، ياقۇت ۋە باشقىلار.

بۇلاردىن تاشقىرى، ھازىرقى زامان مېدىتسىناسىدىن بىر قىسىم جەۋھەر دورىلار (ئەلقەھىل-ئالكولوئىد) ۋە باشقا كۈشتە دورىلارمۇ ئۇيغۇر تىبابەتتە قوللىنىلىدىغان بولدى. مەسىلەن: جەۋھەر لىمون (ئاتسىدۇم تىستىرىكۇم)، تۇز تىزابى (ئاتسىدۇم ھىدروخلورىكۇم)، زەيتۈلسەمە كۈلمۈ تەججىر (ئىختىيول)، ئەلمەغىنسا (ماگنىزىيۇم)، ئاق سىماب كۈشتىسى (ھىدراگروم ئامبۇنىياتۇم)، ھەجەر جەھەننەم (ئارگېنىنۇم نىستىرىكۇم)، سىر سۈلەيھانى (ھىدراگروم بىخلوتۇم) دېگەنلەرگە ئوخشاش.

ئۇيغۇر تىبابەت دورىلىرىنىڭ چىقىشى ئورنى

ئۇيغۇر تىبابىتىدە ئىشلىتىلىدىغان دورىلارنىڭ بىر قىسمى چەتتىن كەلتۈرۈلەتتى، خېلى كۆپ قىسمى ئىچكى ئۆلكىلەردىن ۋە شىنجاڭنىڭ ئۆزىدىن (تاغ ۋە ئېتىزلاردىن) ئېلىناتتى. ئازادلىقتىن كېيىن پارتىيە جۇڭخىيىسىنىڭ سىياسىتىنىڭ پارلاق نۇرى ئاستىدا، ئېلىمىزنىڭ دورا مەنبەلىرى زور كۈچ بىلەن ئېچىلغانلىقتىن، ئۆتمۈشتە چەت ئەللەردىن (مەسىلەن: ھىندىستان، پاكىستان، ئىراندىن) كەلتۈرۈلىدىغان دورا ئەشياسىلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى جۇڭگودىن، شۇ جۈملىدىن شىنجاڭنىڭ ئۆزىدىن چىقىدىغانلىقى مەلۇم بولۇپ، ئۇيغۇر تىبابىتى باي دورا مەنبەسىگە ئىگە بولدى. ئەگەر يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا ئىزلەش، تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلسا، رايونىمىز شىنجاڭدىن كۆپ خىل دورا ئەشياسىلارنى تېپىشنى چوقۇم.

دورىلارنىڭ خۇسۇسىيىتى، تەبىئىتى

دورا ئەشياسىلارنىڭ تەبىئىتى ۋە خۇسۇسىيىتىنىڭ بەلگىلىنىشى ئۇيغۇر تىبابەت نەزەرىيىسىنىڭ مۇھىم بىر قىسمى بولۇپ، داۋالاش ئىشىدا دورا قوللىنىشنىڭ ئاساسلىرىدىن بىرىدۇر. بۇ توغرىسىدا مۇناسىۋەتلىك ئەسەرلەردە تەپسىلىي سۆزلىنىدۇ. بۇ يەردە ناھايىتى ئاددىيلاشتۇرۇپ قىسقىچە چۈشەنچە بېرىپ ئۆتىمىز: ئۇيغۇر تىبابەتتە خىمىيەۋى تەھلىل (ئانالىز) قىلىش ئىمكانىيەتلىرى بولمىغانلىقى ئۈچۈن، دورىلارنىڭ خىمىيەۋى تەركىبلىرىنى ھازىرقىدەك ئېنىقلاش مۇمكىن بولمىغان. ئەمما ئۇزاق مۇددەتلىك داۋالاش ئەمەلىيىتى ئۈستىدە دورا ئەشياسىلارنىڭ بەدەندە پەيدا قىلغان ئۆزگىرىشلىرى (ئۇلارنىڭ تەسىراتى) غا قاراپ،

دورلار بىر قانچە خىلغا بۆلۈپ چىقىلغان ھەمدە ھەر بىر دورىنىڭ كېلىش مەنبەسى، ئائىلىسى، تەبىئىي سۈپەتلىرى، مەسىلەن: رەڭگى، بۇيى (پۇرىقى)، تەمى، ئېغىر-يەڭگىللىكى قاتارلىقلارغا ئاساسلىنىپ، ئۇلارنىڭ «تەبىئىي» گە باھا بېرىلگەن. مەسىلەن: قىزىلمۇچ (لازا) نىڭ رەڭگى قىزىل، تەمى ئۆتكۈر ئاچچىق بولغانلىقىدەك ئەھۋاللارغا قاراپ، تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق، سەپرا دەپ ئاجرىتىلغان (بۇ يەردە ئۇنىڭ ئىستېمال قىلىنغاندىن كېيىن بەدەندىكى قىزىتىش، قۇرۇتۇش خۇسۇسىيەتلىرىمۇ ئاساس قىلىنىدۇ). شۇنىڭدەك تەمى تېز، بەدەنگە كىرگەندىن كېيىن بەدەننى سوۋۇتۇش، بوشاشتۇرۇش تەسىرىنى كۆرسىتىدۇ. خان دورىلار سوغۇق، ھۆل سوغۇق دەپ بەلگىلەنگەن، قىزىتمىلىق كېسەللەرگە ئىشلىتىلگەن... بۇلاردىن تاشقىرى، ئۇيغۇر تېبابەتتە دورىلارنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىمۇ ئالاھىدە ئەھمىيەتكە ئىگە. ئاغرىقلارنى داۋالاشتا دورىنى ئاغرىق كىشىنىڭ مىزاج تۈرى ۋە دورىنىڭ تەبىئىيىتىگە ئاساسەن قوللىنىش بىلەن بىللە، داۋالاش مەقسىتىگە يېتىشتە دورىلارنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىگىمۇ ئاساسلىنىدۇ. دورىلارنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى خېلى كۆپ تۈرلەرگە بۆلۈنگەن بولۇپ، ئۇلارنىڭ مۇھىملىرى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت (دوختۇر كەسىپداشلارنىڭ پايدىلىنىشىغا ئوڭايلىق بولسۇن ئۈچۈن، لاتىنچە سېلىشتۇرمىلىرىمۇ قوشۇمچە كۆرسىتىلدى):

مۇقەۋۋى (TONICA) پۈتۈن بەدەننى ياكى ئايرىم بىر ئەزانى قۇۋۋەتلەندۈرگۈچى؛
 مۇزىمپ (DEPRESSANT) زەئىپلەشتۈرگۈچى، تورمۇزلىغۇچى، بوشاشمۇرغۇچى؛
 قابىز (ASTRINGENTIS) تۇتقۇچى، قورۇغۇچى (ئىچكى ۋە تاشقى ئەزالاردىن سۇيۇقلۇقنى توختاتقۇچى)؛

مۇسەل (CATHARTIC, PURGATIONIS) سۈرگە، ئىچكى ئەزالاردىن سۇيۇقلۇقنى سۈرۈپ چىقارغۇچى تەسىرگە ئىگە؛

مەئجەل ۋىلادەت (OXYTOCIC) تۇغۇشنى تېزلەشتۈرگۈچى؛
 مۇئەتتىس (ERRHITIC) چۈشكۈرتكۈچى؛

مۇخەددىر (ANAESTHETIC) بەھوش قىلغۇچى، سېزىمىسىزلىنىدۇرغۇچى؛
 مۇسەككىن (ANALGESIC, SEDATIVUS) ئاغرىق پەسەيتكۈچى، ئارام بەرگۈچى؛

مۇلەيىن (APERIENT) ئىچنى يۇمشاتقۇچى، ئىچنى يۇمشاق سۈرگۈچى؛
 مۇنەففىز (EPISPASTIC) تېرنى قىزارتقۇچى، تېرىگە قاپارتقۇ پەيدا قىلغۇچى؛

مۇئەتتەر (AROMATIC) خۇشبوي قىلغۇچى؛
 مۇقەۋۋى باھ (APHRODISIAC) جىنسى ئالاقە كۈچىنى قۇۋۋەتلىگۈچى؛

مۇسەققەت جەنن (ECBOLIC) بالا چۈشۈرگۈچى، تۇغۇشنى تېزلەشتۈرگۈچى؛
 مۇخرىج بەلغەم (EXPECTORANT) بەلغەم چىقارغۇچى؛

مۇقەيى (EMETICA) قەي قىلدۇرغۇچى، قۇستۇرغۇچى؛
 مۇددىر ھەيز (EMMENOGOGUE) ھەيز ماڭدۇرغۇچى؛

دايىتى تەئەففىن (ANTISEPTIC) بەتئەيلىق (سېسىق پۇراق) نى يوقاتقۇچى، سېسىققا قارشى تۇرغۇچى؛

مۇفەتتەت ھەسات (ANTILITHIC) سۈيدۈكلۈكتىكى تاشنى ئېرىتقۇچى ۋە ئۇنىڭ چوڭىيىشىغا قارشى تۇرغۇچى؛

تارىدۇلدىدان (ANTHELMINTIC) مەددە چۈشۈرگۈچى؛
 مۇئەررىق (DIAPHORETIC) تەرلەتكۈچى؛
 مۇدىر بەۋل (DIURETIC) سۈيدۈك ھەيدىگۈچى؛

مۇتەھەر (DISENFECTORANT) تازىلىغۇچى، يۇقۇمسىز لاندۇرغۇچى؛

مۇلەتتىق (DEMULSENT) يۇمشاتقۇچى؛

مۇجەففىق (DESICCANT) قۇرۇتقۇچى؛

مۇھەللىل (RESOLVANT) ئېرىتقۇچى، يۇمشاتقۇچى (ئىششىق قايتۇرغۇچى)؛

مۇنەۋۋىم (HIPNOTICA) ئۇخلاققۇچى.

بۇ يەردە پەقەت ئەڭ مۇھىملىرىلا كۆرسىتىلدى.

ئۇيغۇر تېبابىتىدە دورىلارنى ئىشلىتىشكە لايىقلاشتۇرۇش ئەمەلىيەتلىرى

ئۇيغۇر تېبابەت دورىگەرلىكىدە خام دورا ئەشياسلىرىنى ئىشلىتىشكە لايىقلاشتۇرۇش ئۈچۈن تۆۋەندىكى بىر قانچە خىل ئۇسۇل ۋە ئەمەلىيەتلەر قوللىنىلىدۇ:

سەھق (CONTUSIO) قاتتىق دورىلارنى ھاۋانچىدا سوقۇش.

تەكلىس (CALCINTATIO) كۆيدۈرۈش، كۈشتە ئېلىش (مارجان، ياقۇت ۋە باشقا مەدەن «مىنېرال» ماددىلارنى كۆيدۈرۈپ كۈشتىسىنى ئېلىش).

تەرسىپ (PRAECIPITATIO) چۆكتۈرۈش، مەدەن دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ، سۈزۈك سۇدا چايقاپ چۆكتۈرۈپ تازىلاش.

تەسەئىل (SUBLIMATIO) بەزى مەدەن دورىلارنى مەخسۇس قازاندا، ھور (پارغا) ئايلاندۇرۇپ، سوۋۇتۇپ ئۇششاق ئالغان ھالىغا كەلتۈرۈپ تازىلاش.

ئەرەق تارتىش (DISTILLATIO) مەخسۇس قازاندا دورىلارنى قاينىتىپ پارغا ئايلاندۇرۇپ، پارنى سوۋۇتۇپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى تەسىر قىلغۇچى قىسمى ئارىلاشقان سۈيىنى ئېلىش.

سۈزۈش (FILTRATIO) قايناق سۇغا چىلانغان دورىلار سۈيىنى سۈزۈپ ساپ قىلىش.

تاسقاش (DECURATIO) يۇمشاق سوقۇلغان دورىلارنى ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈش.

ھەل قىلىش (SOLUTIO) دورا ئەشياسلىرىنى سۇيۇقلۇقلاردا ئېرىتىش.

ئېرىتىش (FUSIO) دورىلارنى ئىسسىقلىق ياردىمىدە ئېرىتىش.

قۇرۇتۇش (DESICCATIO) ئۆسۈملۈك دورىلارنى سايە جايدا قۇرۇتۇش.

سقىش (EXPRESSIO) ھۆل ياكى چىلانغان دورىلارنى سقىپ سۈيىنى ئېلىش.

سالايە قىلىش (TRITURATIO) ئېزىش، دورىلارنى يۇمشاق ئېزىپ سۇفۇپ (ئالغان) ھالىغا كەلتۈرۈش.

ئۇيغۇر تېبابىتىدە دورىلارنىڭ جەۋھەرلىرىنى ئېلىش ۋە ئۇلارنىڭ زەھەرلىك تەسىرلىرىنى يوقىتىش ئۈچۈن خىمىيە ئۇسۇللىرىمۇ قىسمەن قوللىنىلىدۇ. ئۇنىڭدىن تاشقىرى، ئوتتا ئېرىتىش، سۈتكە چىلاش، ھاراققا چىلاش، كۆمۈپ قويۇش، ھەسەلگە پاتۇرۇپ قويۇش، قىيامغا چىلاش، چىلاپ كۈن نۇرىدا قويۇشتەك چارىلارمۇ قوللىنىلىدۇ.

ئۇيغۇر تېبابىتىدە ئىشلىتىلىدىغان دورا شەكىللىرى (ياسالمايلىرى)

مەئجۇن، مەئجۇنات (MIXTURAE; CONFECTIO)

قارابادىن (فارماكوپىيە) كىتابلىرىدا كۆرسىتىلگەن ياكى ئەمەلىي نەجربىدە سىناقىتىن ئۆتكەن نۇسخا (رېتسېپ) لەر بويىچە، بىر قانچە خىل دورىلارنى بەلگىلىك مىقداردا ئېلىپ، ھەر بىر دورىنىڭ خۇسۇسىيىتىگە ئاساسەن مەخسۇس چارىلار بىلەن بىر-بىرىگە قوشۇپ، ھەسەل (بال) قىياملار ياردىمىدە قويۇق خېمىر ھالىغا كەلتۈرۈلگەن دورا ياسالمايلىرى.

ھەب (PILULA) ئاچچىق دورىلارنى يۇتۇشقا ئوڭاي بولسۇن ئۈچۈن، باشقا تەملىك نەرسىلەر بىلەن قوشۇپ تەييارلانغان يۇمىلاق دورا شەكلى. پۇرچاقتەك ۋە ئۇنىڭدىن چوڭراق تەييارلىنىدۇ. تەركىبى-

دىكى دورىلار كۆپرەك بولغاندا، چوڭ ھەب (BOLUS) ھالدا تەييارلىنىشى مۇمكىن. چوڭ قۇرس (TROCHISCUS) توقاچ دورىلارنى چوڭ تۈگمە ياكى تۇخۇمچە شەكلىدە تەييارلاپ، ئۇنى ئېغىزدا قويۇپ شۇمۇشكە بېرىلىدۇ.

قۇرس (TABULETTAE) كىچىك تۈگمەدەك توقچاق دورا. لوئۇق (LINCTUS) سۇيۇق ئۇماچ شەكلىدىكى دورا ياسالمىسى. ئادەتتە ئىچىشكە ۋە سىرتتىن ئىشلىتىشكە بېرىلىدۇ.

مەتبۇخ — قاينىتىلما (DECOCTA) ئۆسۈملۈك دورىلارنى مەلۇم سائەت قايناق سۇغا چىلاپ، ئارقىدىن 20~10 مىنۇت قاينىتىپ تەييارلىنىدىغان ياسالما. قايناتقاندىن كېيىن سۈزۈپ، ئىچىشكە بېرىلىدۇ ياكى قىيام قوشۇپ (كۆپىنچە بالىلار ئۈچۈن) بېرىلىدۇ ياكى شۇنىڭدىن قىيام تەييارلىنىدۇ. شەرىپەت (SYRUPUS) دورىلاردىن تەييارلانغان قىيام.

كاشكاپ (INFUSA) دەملەنمە — بىر قانچە خىل دورىلارنى چەينەك ياكى باشقا جابدۇقلارغا سېلىپ قايناق سۇ قويۇپ دەملەش بىلەن ئىسسىق ھالدا ئىچىشكە بېرىلىدىغان ياسالما. بۇنى سىرتتىن ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

سۇفۇپ (PULVERIS) يۇمشاق سوقۇلغان تالقان دورا. مۇراببا (CONSERVA) دورىلارنى شېكەر قىيامغا سېلىپ تەييارلانغان ياسالما. سىركەنجۈنل (سىككىنچىن) (OXYMELLA) — خەنزۇچە 醋蜜، سىركە ۋە ھەسەل ياكى شېكەر بىلەن ياسالغان چۈچۈك تەملىك دورا ياسالمىسى.

لۇئاب (MUCILAGO) — يېلىم دورىلارنىڭ سۇدىكى ئېرىتمىسى. رۇب (EXTRACTA) — ئۆسۈملۈك دورىلارنى تېگىشلىك ئېرىتمىلەرغا چىلاپ شىرسىنى چىقارغاندىن كېيىن، سۈزۈپ ھازارەت (ئىسسىقلىق) تەسىرى بىلەن قويۇقلاشتۇرۇپ ياسالغان دورا شەكلى. سالاپە (LINIMENTA) — سۇيۇق مەلەم، ئادەتتە سىرتتىن ئىشلىتىلىدۇ.

شەرە (SUCCUS) گۈل، چېچەك ۋە ئۇرۇقلارنىڭ شىرسى. شىپا، شاپ (SUPPOSITORIA) — مەقەتكە قويۇش ئۈچۈن تەييارلىنىدىغان شامچە. مەلەم، مەرھەم (UNGUENTA) — يېرىم سۇيۇق ھالدىكى ياغ دورا. زىمات (PASTAE) — قويۇق ھالدىكى ياغ (مەلەم) دورا.

پىلتە (BACILLA) سۇيدۈك يولى ۋە بۇرۇن تۆشۈكچىلىرىگە كىرگۈزۈش ئۈچۈن ياسىلىدىغان ئىنچىكە پىلتە شەكلىدىكى ياسالما. ھۆقنە (ENEMATA) ئۈچەي ئارقىلىق تەسىر كۆرسىتىش ياكى ئۈچەي ئارقىلىق ئوزۇقلاندۇرۇش ئۈچۈن ياسىلىدىغان سۇيۇق دورا ياكى تاماق ماددىسى.

غار-غار (GARGARISMA) — ئېغىز چايقاشتا ئىشلىتىلىدىغان سۇيۇق ياسالما. قەترە (GUTTAE) — تېمىتىپ ئىچىش، كۆز، بۇرۇن، قۇلاققا تېمىتىش ئۈچۈن ياسىلىدىغان ياسالما.

نەشۇق (COLLUNARIA) — بۇرۇننى چايقاشتا تەييارلاپ بېرىلىدىغان سۇيۇق ياسالما. يۇقىرىقىلاردىن تاشقىرى، يەنە خېلى كۆپ تۈردىكى ياسالمىلارمۇ بولۇپ، ئۇلارنى ئىچىشكە، كۆز، بۇرۇن، قۇلاق، مەقەت (ئارقا يول) ۋە پەرج (ئاياللار جىنسى ئەزاسى)، تېرە ئارقىلىق ئىشلىتىلىدۇ. (يۇقىرىقى بىر قىسىم مەلۇماتلار ئۆزئارا ئۆگىنىشكە ئوڭايلىق بولسۇن ئۈچۈن، ئالاھىدە رەتلەپ قوشۇمچە قىلىندى-تەھرىر).

ئاپتاپپەرەس

(ئازەريون)

HELIANTUS

ANNUUSL

向日葵

1- رەسىم. ئاپتاپپەرەس

تونۇش ئېگىزلىكى بىر يېرىم مېتىرغىچە كېلىدىغان بىر ئۆسۈملۈك بولۇپ، 2 خىلدىن ئىبارەت. 1- جاڭگالنىڭ، 2- ئۆلكىنىڭ، يوپۇرمىقى كەڭ ۋە يوغان، بىر ئاز تۈكلۈك، ئۈستىگە چاڭ ئولتۇرۇپ قالغاندەك بىلىنىدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ ئەتراپى چىشىسىز، گۈللىرى ئالتۇن رەڭدە سېرىق، چوڭ ۋە ياپىلاق بولىدۇ. كۆرۈنۈشى چىرايلىق، ھەمىشە يۈزىنى ئاپتاپ تەرەپكە قىلىپ تۇرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ پارسچە ئاپتاپپە- رەس دەپ ئاتىلىدۇ. جاڭگالدا بولىدىغىنىنىڭ بويى ئۆلكىنىڭ كىدىن ئېگىزرەك.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ئىششىقلارنى تارقىتىش، ماددىلارنى تازى-

لاش، مېڭىنىڭ، جىگەرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، ئۇششاق بالىلارنىڭ دۆلىنىش كېسەللىكىنى يوقىتىش، مېڭە ۋە پەيلەر- نىڭ سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلىرىنى، چىش ئاغرىقىنى پەسەي- تىش، ئاشقازان ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، باھنى قۇۋۋەتلەش، بوۋاسىرنى، ئۆپكەننىڭ جاراھىتىنى، يارقان، ئىستىقانى يوق-

تىش، سۈيدۈكنى، ھەيزىنى، ئىچكى ئەزادىكى ئارتۇق نەرسىلەرنى ماڭدۇرۇش، قورساقتىكى بالىنى چۈ- شۈرۈش، ئۇششاق تاشلارنى ئېزىش، قۇلۇنچىنى يوقىتىش، زەھەرلەرنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى ئاپتاپپەرەسنىڭ گۈلىنى مۇۋاپىق ھالدا قاندىن بويىچە ئىچسە، يۇقىرىدا ئېيتىلغان خۇسۇسىيەتلەرنى بېرىدۇ. يىلتىزنىڭ سۈيى بىلەن ئاغزىنى چايقىسا، چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. يىلتىزد- دىن 3 گرام ئىچسە، سوغۇق مېجەز كىشىلەرنىڭ يۈرىكىنى قۇۋۋەتلەيدۇ. بۇنىڭ گۈلىنى ئېزىپ چاپسا، مۇپاسىل ئاغرىقى، يانپاش ئاغرىقى، نىقرەس، خانازىر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. گۈلىنى ئېزىپ بەلگە چاپسا، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ. يىلتىزنى يۇمشاق ئېزىپ لاتىغا ئوراپ باليانقۇ ئاغزىدا قويسا، قورساقتىكى بالىنى چۈشۈرىدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ سۈيىدىن 12 گرامنى قىزىق سۇ بىلەن ئىچسە، كۈچلۈك قۇستۇرىدۇ. يوپۇرمىقىنى ئېزىپ سىقىپ سۈيىدىن مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە قورساقتىكى بالىنى چۈشۈرىدۇ. توختاپ قالغان ھەيزىنى ماڭدۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى گۈلنىڭ، يوپۇرمىقىنىڭ، يىلتىزنىڭ سۈيىدىن ئەھۋالغا قاراپ 26 گرامغىچە بېرىلىدۇ. بۇلارنىڭ جىسمىدىن 3 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسار $1\frac{1}{2}$ مىقداردا سەلخە ياكى $\frac{1}{4}$ زەپەر.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە ۋە تالغا زەرەر قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى ئىسسىق مىزاجلار ئۈچۈن سىركەنجۈپىل، تال ئۈچۈن ھەسەل ۋە ئاۋانتۇر.

تەركىبى ئاپتاپپەرەس مېغىزنىڭ تەركىبىدە %35 ئەتراپىدا ماي بار. يوپۇرمىقى، يىلتىزنىڭ تەركىبى ئېنىقلانمىغان. غولنى كۆيدۈرۈپ كۈلدىن كالىيۇم كاربونىكۇم چىقىرىپ ئېلىنىدۇ. جۇڭى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى جۇڭى تېبابىتىدە ئاپتاپپەرەس مېغىزى، يوپۇرمىقى، يىلتىزى ۋە تېنى (غولى) دورا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

1. ئاپتاپپەرەس مېغىزى تەبىئىتى قۇرۇق سوغۇق (بەزىلەرنىڭ قارىشىچە ئازراق ئىسسىق)، زەھەرسىز. سىلىقلاشتۇرغۇچى، سۈيدۈك ماڭدۇرىدىغان دورا سۈپىتىدە سۈيدۈك يوللىرىنىڭ ياللۇغلىنىشى تۈپەيلىدىن بولغان سۈيدۈك ئېچىشىپ كىشلەردە، شۇنىڭدەك قەۋزىيەتلەردە بېرىلىدۇ. بۇنىڭ سىرتىدا، ھامىلىدارلىق چىغىدىكى سۇلۇق ئىششىقلىرىنى داۋالاشقا، قىيىن تۇغۇتنى ئاسانلاشتۇرۇشقا، بالىنىڭ ھەمراھىنى چۈشۈرۈشكە ئىشلىتىلىدۇ ھەمدە سۈت كۆپەيتىشى، ئەمچەك ئىششىقىنى داۋالاش ئۈچۈنمۇ بېرىلىدۇ. ئاپتاپپەرەس يېغى ھەر خىل مەلەملەرنىڭ تەركىبىگە كىرىدۇ.

مەسىلەن: ئىچى قېتىپ 10 كۈندىن بىر ئايغىچە بولغان ۋاقىتتا چوڭ تەرتى راۋان كىمگەنلەرگە بىر جىڭ مىقداردا ئاپتاپپەرەس ئۇرۇقىنى ئېلىپ، 2 لىتىر سۇ قۇيۇپ قاينىتىپ، 500 گرام سۇنى بىرلا ئىچسە نەرتى راۋان قىلىدۇ.

بوغۇملار ئاغرىغان، چوڭ-كىچىك تەرتى كەلمىگەنلەرگە يۇقىرىقى مىقداردا قاينىتىپ، سوغالدۇرۇپ، ئازراق قوي (ئەسلىدە چوشقا) يېغى قوشۇپ تۇخۇم چوڭلۇقىدا ھەب تەييارلاپ ئىچكۈزۈلسە، تېزلىكتە ئۈنۈم بىرىدۇ.

چىقان، غەلۋىرەكلەر ئېغىز ئالمىغاندا، يارا چىقىپ 3-كۈندە 200 دانە ئاپتاپپەرەس ئۇرۇقىنى چىقىپ سۇ بىلەن يۇتسا، شۇ كۈنلار ئېغىز ئالدىرىدۇ (بەزى كىتابلاردا بىر تال يېسىلا ئېغىز ئالدىدۇ. ئىككى تال يۇتسا، 2 يەردىن ئېغىز ئېلىشى مۇمكىن، دەپ يېزىلغان).

2- ئاپتاپپەرەس مايسىسى تەبىئىتى قۇرۇق سوغۇق، زەھەرسىز. قاينىتىپ سۈيى ئىچۈزۈلسە، سۈيدۈ-كىنى راۋان قىلىدۇ، قۇرۇق يوپۇرمىقىنى تالقانلاپ ئىچكۈزۈلسە ياكى كۆيدۈرۈپ كۈلى ئىچكۈزۈلسە سېرىق يارا قاناشنى داۋالايدۇ، تالنى قۇۋۋەتلەيدۇ، ھامىلىدار ئاياللار ئاي-كۈنى تولغاندا ئىچسە تۇغۇتنى ئاسانلاشتۇرىدۇ.

3- ئاپتاپپەرەس يىلتىزى تەبىئىتى قۇرۇق سوغۇق، زەھەرسىز. بالىلار تەنگە پۇلنى (مىس پۇلنى) يۇتۇپ تاشلاپ چىقىمسا، ئاپتاپپەرەس يىلتىزىنى قاينىتىپ سۈيى ئىچكۈزۈلسە ئۇنى چىقىرىدۇ. بالىلارنىڭ ئاغزى ئەتراپىغا چىققان قوقاق يارىلارنى داۋالايدۇ، سېرىق تەر چىقىرىدۇ، تۇغۇتنى ئاسانلاشتۇرىدۇ. ئۇسسۇزلۇقنى توختىتىدۇ. يامان جاراھەتلەرنى داۋالاپ، بەدەنگە بەرگەن زەھىرىنى يوقىتىدۇ.

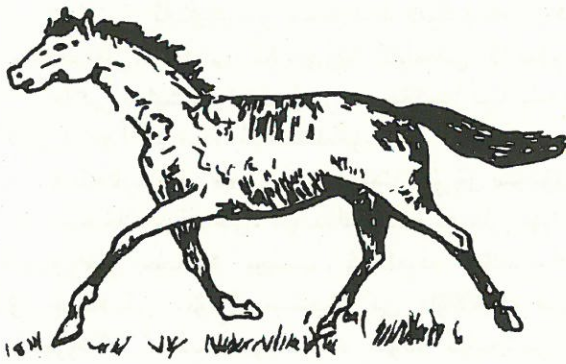
ئات

(فەرەس)

EQUUS CABALLUS

马

تونۇش بۇ مەشھۇر ھايۋانلاردىن بولۇپ، مىنىلىدىغان ھايۋانلارنىڭ ئەڭ ياخشى ۋە چىرايلىقراقىدۇر. باشقا ھايۋانلارغا نىسبەتەن تەربىيىنى ئوبدانراق قوبۇل قىلىدۇ. بەك ھوشيار. بۇنىڭ خىللىرى كۆپ بولىدۇ. ئەرەبچىدە فەرەس، پارىسچىدە ئەسپ دەپ ئاتىلىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزدە شىنجاڭ،
ئىچكى موڭغۇل، چىڭخەي، شىزاڭ، دۇڭبە-
بېدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي گۆشى 2- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇ-
رۇق ئىسسىقتۇر.

خۇسۇسىيىتى غەيرەتلىك قىلىش، يۈرەك كې-
سەللىكلەرنى يوقىتىش، سوغۇق مزاج كىشىلەر
ئۈچۈن باھنى قۇۋۋەتلەش، مۇپاسىل، لەقۋا، ئەزا
تېرەش قاتارلىق كېسەللەرنى يوقىتىش خۇسۇسىيى-
تىگە ئىگە.

2- رەسىم، ئات

ئىشلىتىش ئورنى ئاتنىڭ گۆشىنى مۇۋاپىق

ھالدا يېسە يۈرەكلىك، باتۇر قىلىدۇ. گۆشى كاۋاپ قىلىپ سۈت بىلەن يېسە، سوغۇق مزاج كىشىلەردە
باھنى كۈچەيتىدۇ. ئەگەر بۇنىڭ پەنەرمايسىدىن 2 گرام مىقدارى ئىچسە، ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىدۇ.
ئۈچەيدىكى يىرىڭلىق جاراھەتلەرنى ياخشىلايدۇ. شۇنىڭدەك گۆشىنى كۆيدۈرۈپ ئىچسە بۇ ھەم ئىچ
ئۆتكۈنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مزاج كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى ئوبدان پىشۇرۇپ يەپ، ئۈستىدىن ئانار سۈيى ۋە دوغ ئىچمەكدۇر.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي قۇرۇق سوغۇق، زەھەرلىك، سوغۇقتىن بولغان ئىششىقلىرىنى يوقىتىش، پەينى چىڭىتىش،
بەل-تىزنى ماغدۇرلاندۇرۇش، بەدەننى كۈچەيتىش، غەيرەتلىك قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

ئات گۆشىنىڭ سۈيى (زەردابى) بىلەن باشنى يۇسا، تاز يارىسىدىن چاچنىڭ ئاق چىقىشىنى داۋالايدۇ.
جۇڭىيى تېبابىتىدە ئاق ئاتنىڭ گۆشىنى يېيىش مۇۋاپىق دەپ ھېسابلىنىدۇ. ئەمما ئومۇمەن ئات
گۆشىنى كۆپ ئىستېمال قىلىش كىشىنى ھەر خىل كېسەللىكلەرگە ئېلىپ بارىدىغانلىقى ئۈچۈن، ئات
گۆشى يېيىش ئارتۇقچە مۇۋاپىق ھېسابلانمايدۇ. ئاتنىڭ يۈرىكىنى قورۇپ يېسە، ئۇنۇتقاقلقىنى داۋالايدۇ.
ئاتنىڭ سۆڭىكىنى كۆيدۈرۈپ، ئاچچىقسۇ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلسا، بالىلارنىڭ بېشىدىكى تاز يارىسىنى
ۋە بەدىنىدىكى يارىلىرىنى داۋالىغىلى بولىدۇ.

ئاتنى سويغاندا ئۈچەي ۋە قېرىن ئىچىدىن ياكى سۈيدۈك خالتىسى ئىچىدىن چىقىدىغان تاش
خەنزۇچە 马宝، لاتىنچە CALCULUS EQUI دەپ ئاتىلىپ، جۇڭىيى تېبابىتىدە مۇھىم دورىلاردىن
ھېسابلىنىدۇ. بۇنىڭ تەبىئىي قۇرۇق سوغۇق بولۇپ، تۇتقاق كېسەلنى توختىتىش، خىلىتلارنى ئېرىتىش،
قىزىتما پەسەيتىش، زەھەر قايتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئاساسەن تۇتقاق كېسەلنى داۋالاشقا، قان تۈكۈرۈش، قان قۇسۇشنى توختىتىش، غەلۋىرەك (كودۇمبا)
قاتارلىق يامان يارىلارنىڭ زەھىرىنى تارتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

تەركىبى ماگنېزىيۇم فوسفورىكۇم، كالىسىيۇم كاربونىكۇم، ماگنېزىيۇم كاربونىكۇمدەك ئانتورگانىك
تۇزلار بار.

چوڭلارنىڭ ۋە كىچىك بالىلارنىڭ تۇتقاقلىق كېسەلنى داۋالاشقا، نېرۋىدىن بولغان ئۇيقۇسىزلىق،
مەجنۇنلۇق (ھىستېرىيە)، تېلىقتۇرىدىغان يۆتەللەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ ھەمدە قىزىتما قايتۇرۇشقا ۋە
چېچەك چىققاندىكى خەتەرلىك دەۋردە داۋالاشقا بېرىلىدۇ.

مقدارى كۈندە 3~1 گرامنى 4~3 قېتىمغا بۆلۈپ تالقان ھالدا ئىچىلدۇ.
قوشۇمچە جۇڭگى تېبابىتىدە ئاتلارنىڭ تېزەك تېشى (ماباۋ) دىن تاشقىرى ئىت، چوشقلارنىڭ تېزەك تاشلىرىمۇ ئىشلىتىلدى.

ئېشەكنىڭ تېزەك تېشى

خەنزۇچە لۇي باۋ، لاتىنچە CALCULUS ANISI دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ، شەكىل جەھەتتىن ئات تېزەك تېشىغا ئوخشايدۇ. ئەمما ئاتنىڭ تېزەك تېشىغا ئوخشاش ئىشلىتىش مۇمكىن بولىدىغان بولمىغايدىغانلىقى تېخىمۇ تولۇق ئېنىقلانغان ئەمەس.

ئىت تېزەك تېشى گۇباۋ (CALCULUS CANIS)

تەركىبى كالتسىي كاربونىك، ماگنېزى كاربونىك، ماگنېزى فوسفورىك قاتارلىقلارنى تۇتىدۇ. تەبىئىي قۇرۇق، مۆتىدىل، خۇسۇسىيىتى-ھېق تۇتۇشنى پەسەيتىش، مەيدىدىكى قاتتىقلىقلارنى بوشىتىش، زەھەر قايتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. يېرىڭلىق كېسەللىكلەردە ۋە تاماق يوللىرىنىڭ سپازمىسىنى قايتۇرۇشقا ئوبدان ئۈنۈم بېرىدۇ.

ئاچچىق بادام

(لەز موز)

SEMEN AMYGDALAY AMARAE 苦巴旦杏(扁桃)

3- رەسىم. ئاچچىق بادام

تونۇش بۇ بىر خىل بادام بولۇپ، بۇنىڭ دەرىخىمۇ ھەممە جەھەتلەردە تاتلىق بادامنىڭكىگە ئوخشايدۇ. ئەمما مېغىزى ئاچچىق بولىدۇ. ئەڭ ياخشىسى يېڭى، دانلىق، ياغلىق بولغىنىدۇر. چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن چىقىدۇ. تەبىئىي 3- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق. 1- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى ئىششىقلارنى تارقىتىش، بەدەننى، تېرىنى پارقىرىتىش، قوبۇق خىلىتلارنى تازىلاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىش ئورنى ئەگەر بۇنى يۇمشاق ئېزىپ، سىركە بىلەن باشقا چاپسا، باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. بەك يۇمشاق ئېزىپ كۆزگە تارتسا، كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى كۈچلەندۈرىدۇ. مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە ئىچسە، ھەمدەش، يۆتەل، كۆكرەك ۋە ئۆپكە ئىششىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بولۇپمۇ نىشاستە بىلەن ئىچسە، پۈدىنە

بىلەن ئىچسە بۆرەك ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بادامنى ھەسەل بىلەن ئىچسە، جىگەرنىڭ، تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا، جىگەرنىڭ، تالنىڭ كېسەللىكلىرى ۋە يەرقان ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ھەسەل سۈيى بىلەن ئىچسە قۇلۇنجى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. مۇسەللەس بىلەن ئىچسە بۆرەك كېسەللىكلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. تاشنى ئېزىپ، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ. بالىياتقۇ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. بادامنى سوقۇپ ئۇنىڭ بىلەن باشنى يۇسا، باشنىڭ كېپىكى ۋە پىتلىرىنى يوق قىلىدۇ. بۇنى

ئېزىپ لاتىغا ئوراپ بالياتقۇ ئاغزىغا قويسا، ھەيزنى راۋان قىلىدۇ. ئەگەر بادامنى ئېزىپ سىركە ياكى شاراب بىلەن چاپسا، كونا ۋە يامرايدىغان جاراھەتلەر، ھۆل مودۇر، قۇبا، بەدەننىڭ كېپەكلىشىشى (تېرىنىڭ كېپەك ھالدا چۈشۈشى)، قوتۇر ۋە قىچىشقا، ماشرا كېسەللىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

يۇمشاق ئېزىپ سۇيۇلدۇرۇلۇپ چاپسا، تېرىدىكى قارا داغ ۋە ئىزلارنى يوق قىلىدۇ. ھەسەل بىلەن چاپسا، نەملىك ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. تەنھا ئۆزىنى چاپسا، غالجىر ئىت چىشلىگەن يارىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 3 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنبا سارى ھەببى مەلەب.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۈچەيلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچى شېكەر، ناۋات، تاتلىق بادام، خەشخاش.

تەركىبى % 40~55 ياغلىق ماي، % 2~3 شىلىمىش ماددا، % 25~35 ئاقسىل، % 6 قەنت،

% 2~3 بادام ئېزىمى (ئامىگدالازا) ۋە ئېمۇلسىن تۇتىدۇ.

ئاچچىق بادامنىڭ ئاساسىي تەركىبى بادام گلىكوزىدى بولۇپ، گۆشلۈك ئەزالارنىڭ تارتىشىپ قېلىشى

(سپازمىسى) نى بوشىتىش ۋە يۆتەل پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

جۇڭىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي ئىسسىق. بەلغەم بوشىتىش، يۆتەل توختىتىش، ئۆپكەندىكى سوغۇقلۇقنى يوقىتىش، چوڭ

ئۈچەينى ھۆللەندۈرۈش، زىققىنى توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بادام يېغى دورىلار تەسىرىنى تەڭشەشچى دورا قىلىپ ئىچكۈزۈلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن 10 گرام بادام

يېغىغا باراۋەر مىقداردا سۇ، يېرىم مىقداردا سەمى ئەرەبى (ئەرەب يېلىمى ياكى ئادەتتىكى ئۆرۈك، شاپتۇل

ھەتتا جىگدە يېلىمى) قوشۇپ ھاۋانىچىدا ئارىلاشتۇرغاندىن كېيىن ئۈستىگە لازىم مىقداردا سۇ قوشۇپ

100 گرامغا يەتكۈزۈپ، سۈت كۆرۈنۈشلۈك بىر ھالغا كەلتۈرۈپ (دوختۇرلار مۇنداق دورىنى ئېمۇلسىيە

دەپ ئاتايدۇ)، ئۆتكۈر تەسىر قىلغۇچى باشقا دورىلار قوشۇپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. بادام يېغى بىلەن مۇناسىپ

دورىلارنى قوشۇپ قۇلاق، كۆز ئاغرىقلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. بادامنىڭ ئۇچۇچان يېغىدىن بادام

سۈيى تەييارلاپ، كۆپىنچە ئۆپكە-كاناي شاخچىلىرىنىڭ ياللۇغلىرى، كۆكپۆتەل، قۇرۇق يۆتەل، ۋە ئاشقازان

ئاغرىقلىرى داۋالىنىدۇ.

بادام يېغى ھەر خىل مەلەملەرنى تەييارلاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئاچچىق ئانار

(رۇممان ھامىز)

PUNICA GRANATI AMARAE

酸石榴

تونۇش بۇ تاتلىق، تەلۋە ئانارلارغا پۈتۈنلەي ئوخشىمايدۇ. تەمى ئاچچىق بولىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن ۋە ئىچكى ئۆلكىلەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىي 2- دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش، ئىسسىقتىن بولغان جىگەر ھارارىتىنى پەسەيتىش، ئىسسىقتىن بولغان خاپىغانى، مەستلىكنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئانارنىڭ ئەتراپىنى تېشىپ سىركىگە بىر كۈن چىلاپ قاينىتىپ ئېلىپ، سوقۇپ خېمىر قىلىپ، كۇمىلاچ ياساپ 15 دىن 20 دانىغىچىلىك يېسە، ئىسسىقتىن بولغان كونا-يېڭى ئىچ سۈرۈشلەرنى توختىتىدۇ. ئۈچەي، مەقئەتنىڭ جاراھەتلىرىگە پايدىلىق ھەم قورساق ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. سىقىپ سۈيىنى كۆزگە تارتسا، كۆزگە ئۆسكەن زىيادە گۆشنى، چاپاقلارنى يوقىتىدۇ. ئېغىزنى چايقىسا ئېغىز پۇرىغانغا، ئېغىز جاراھەتلىرىگە پايدىلىق. سۈيىنى ھەسەل بىلەن قاينىتىپ ئىچسە، ئاڭلى (گۆشخۇر چاقا) گە ھەم قۇلاققا، بۇرۇنغا تېمىتلىسا، بۇرۇن، قۇلاقتىكى جاراھەتكە پايدا قىلىدۇ. پوستىدىن ئايرىماي سىقىپ قىچشقاقتا چېپىلسا پايدا قىلىدۇ.

4- رەسىم. ئاچچىق ئانار

سۈيىنى قاينىتىپ ھەر خىل ئىششقلارغا چېپىلسا ئىششقىنى ياندۇرىدۇ. ئاچچىق، تاتلىق ئانار سۈيىنى كۆيدۈرۈۋەتمەي قاينىتىپ ئېغىزنى ئوچۇق قاچىدا قويۇلسا قېتىپ رۇب بولىدۇ. رۇبىدىن 3 گرامنى قايناق سۇ بىلەن بەرسە، ئۈچەيدىكى قۇرتلارنى چۈشۈرىدۇ ھەم سۈيدۈكنىڭ ئېقىپ تۇرغىنىغىمۇ پايدا قىلىدۇ. يىلتىزنى قاينىتىپ بەرسىمۇ رۇبىنىڭ ئورنىدا بولىدۇ.

يىلتىزنىڭ رۇبىمۇ چىش ئاغرىقى، چىش مىلىكلىرىنىڭ كېسەللىكلىرىگە پايدا قىلىدۇ. ئانار رۇبى 2 گرام، ۋاسالغۇ 2 گرام، زىرە 2 گرام قوشۇپ سوقۇپ بەرسە قەينى توختىتىدۇ. ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ.

يىلتىزنى قاينىتىپ بەرسە، ئاياللارنىڭ بالىياتقۇسىدىن كەلگەن قاننى توختىتىدۇ ھەم سوغى چىققان كېسەلنى ئولتۇرغۇزسا كىرىپ كېتىدۇ.

يىلتىزنى سوقۇپ ھەسەل بىلەن خېمىر قىلىپ جاراھەتلەرنىڭ ئورنىدىكى داغلارغا چېپىلسا پايدا قىلىدۇ. يىلتىزنى كۆيدۈرۈپ كۈلنى ھەسەل بىلەن خېمىر قىلىپ كۆكرەك ھەم ئاشقازان ئۈستىگە چېپىلسا ئۆپكە ھەم ئاشقازاندىن كەلگەن قاننى توختىتىدۇ. رۇبىنى سوقۇپ چىش تۈۋىگە باسسا، چىش تۈۋىدىن كېلىدىغان قاننى توختىتىدۇ. جاراھەتلەرنى پۈتتۈرىدۇ، چىشنى چىڭىتىدۇ. چىش چۈشۈپ كېتىشتىن ساقلايدۇ. ئانار گۈلىنى تالنىڭ ھۆل يوپۇرمىقى بىلەن سوقۇپ ئاشقازاننىڭ ئېغىزى ئۈستىگە خېمىر قىلىپ چېپىلسا، توختىمىغان قاتتىق قەينى توختىتىدۇ. گۈلنى سىقىپ گۈلاب بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ كۆزگە تېمىتسا، كۆز ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ. ئانار گۈلىنىڭ سۈيىنى ئىتتۈزۈمى، پاقىيوپۇرمىقىنىڭ سۈيى بىلەن ئالەت ئىچىگە پەيدا بولغان جاراھەتلەرگە قۇيسا ياكى يۇسا پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى سىقىلغان سۈيىدىن 1 دىن 5 ياشقىچە بولغانلارغا 5~10 گرام؛ 5~10 ياشقىچىلىكلەرگە 10~15 گرام، %10~15 ياشقىچىلىكلەرگە %20~15 گرام، 15 دىن يۇقىرى چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 25~30 گرامغىچىلىك بېرىلسە بولىدۇ.

ئورۇنباىسارى تەلۋە ئانار.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار يۆتەلگە، قورساق ئاغرىقىغا بېرىلمەيدۇ. داۋاملىق كۆپ يېگەن تەقدىردىمۇ بەدەننىڭ، جىگەرنىڭ تارتىش قۇۋۋىتىنى ئاجىزلاشتۇرىدۇ. يۇقىرىدىكى كېسەللەرگە بېرىش توغرا كەلسە، زەنجۈل، جوبۇز قوشۇپ بېرىلسە بولىدۇ.

تەركىبى ئانار دەرىخىنىڭ ھەممە قىسمى داۋالىق ئەھمىيەتكە ئىگە. يىلتىزى ۋە غولىنىڭ قوۋزىقىدا

0.3~0.6% ئالكالوئىد بار. ئۇلارنىڭ ئاساسىي تەركىبى ئانار يوپۇرمىقىنىڭ شۇلتىسى (ئالكالوئىد) بېلاتىرىن بولۇپ، مەدەدە چۈشۈرۈش تەسىرىگە ئىگە؛ ئۇنىڭدىن قالسا، ئىزوبېلاتىرىن ۋە باشقىلاردىن ئىبارەت. يەنە كۆپلىگەن ئاشلىغۇچى ماددا (تانىن) بار. يوپۇرمىقىدا بېتولىن كىسلاتاسى بولىدۇ. دانىلىرىنىڭ سۈيى ۋىتامىن C غا باي، %20~12 قەنت تۇتىدۇ.

فارماكولوگىيىلىك تەسىرى ئانار سۈيى، قەنتلىك دىئابېت (زىياپېت) كېسىلىدە بەدەننىڭ گلۇكوزىنى ئۆزلەشتۈرۈۋېلىشىنى كۈچەيتىدۇ، شۇڭا دىئابېت كېسىلىنى داۋالاشقا ئانار سۈيىنى بېرىش ھەققىدە قىلىنغان تەجرىبىلەر ئىجابىي ئۈنۈم بەردى.

ئانار دەرىخىنىڭ قوۋزىقىنى سىركىگە چىلاپ ياكى سۇغا چىلاپ چىقىرىلغان رۇبىيە (ئېكستراكت) دىن 8~6.5 مىللىلىتىردىن بېرىلگەندە %58 كىشىنىڭ، 10~8 مىللىلىتىردىن بېرىلگەندە %82.2 كىشىنىڭ مەدەسىنى چۈشۈرۈش مۇمكىن بولدى. ھېچقانداق ناچار تەسىرلەر كۆرۈلمىدى. بۇ دورا مەدەدە قۇرتنىڭ بېشىغا ۋە ئۇنىڭ زەنجىرلىرىگە بىردەك تەسىر كۆرسىتىدۇ. مەيلى تۇتۇق قۇرت، مەدەدە، مەيلى قاپاق ئۇرۇق مەدەدە، مەيلى يەر قۇرتىدەك (سازاڭسىمان) مەدەدە قۇرتلارغا پايدا قىلىدۇ.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي ئىسسىق، قابىز، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى

1- ئۇسۇزلۇق قاندۇرۇش، ئىچ توختىتىش، ئاياللارنىڭ خۇن كېسىلىنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. ئانارنىڭ سۈيىنى سىقىپ ياكى دانىلىرىنى ساپال ئۈستىدە قويۇپ يۇمشاق ئوتتا قۇرۇتۇپ، سوقۇپ تالقانلاپ ئىچكۈزۈلىدۇ.

2- ئانار پوستى ئىسسىق، قابىز، زەھەرسىز. سۆڭەك - پەيلەرنىڭ ئاغرىشى، بەل ئاغرىقى، پۇت ئاغرىپ ماڭالماسلىق، ماڭغاندا چىڭقىلىپ، تارتىشىپ ئاغرىش، مەقئەت چىقىپ قېلىش، ئىچ سۈرۈش، قان تولغاق، مەنىي ئېقىپ تۇرۇش، خۇن كېتىش، ئاياللارنىڭ ئاق خۇن كېسەللىكلىرىدە ۋە كۆز ياشاڭغىراشتا (بۇ ھالدا سىقىپ سۈيىنى كۆزگە تېمىتىدۇ) ئىشلىتىلىدۇ. قاينىتىپ بېرىلىدۇ ياكى قۇرۇتۇپ سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

3- يىلتىزى ئىسسىق، زەھەرسىز، ئېغىز ۋە چىش ئاغرىقلىرىدا، ئىچ سۈرۈشتە، ئاياللارنىڭ خۇن ۋە ئاق خۇن كېسەللىكلىرىدە ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىش ئۇسۇلى ئانار دانىلىرىنى سىقىپ سۈيى ياكى قۇرۇتۇپ تالقىنى بېرىلىدۇ؛ دەرىخىنىڭ قوۋزىقى بىلەن ئانارنىڭ پوستىنى قاينىتىپ، ئۈچەي كېسىلى ۋە باشقىلاردا ئىچىشكە؛ ئېغىز ھەم چىش كېسەللىرىدە چاقاشقا بۇيرۇلىدۇ ياكى ئۇلارنى قۇرۇتۇپ سوقۇپ سىرتتىن ئىشلىتىلىدۇ. مەدەدە چۈشۈرۈش ئۈچۈن دەرەخنىڭ قوۋزىقىدىن 60~20 گرامنى ئېلىپ، 400 گرام سۇ قۇيۇپ 6 سائەت چىلاپ قويۇلىدۇ. ئاندىن شۇ سۇنى قاينىتىپ تاكى 200 گرام قالغىچە پارغا ئايلاندۇرۇپ، ئەتىگەن ناشتىدا (بىر سائەت ئىچىدە) مەزكۇر سۇنى ئىچىپ بولىدۇ. 3 سائەتتىن كېيىن كۈچلۈك سۈرگە دورا بېرىلىدۇ. ياش ۋە كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ مىقدارنى ئۆزگەرتىش مۇمكىن. باشقا مەقسەتلەر ئۈچۈن قوۋزىقىدىن بىر قېتىمدا 15~10 گرام ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزنىڭ پوستى زۇكامغا ۋە قىزىمىغا قارشى ياخشى ئۈنۈم بېرىدۇ. شۇنىڭدەك قاپاق ئۇرۇقىدەك مەدەدىنى چۈشۈرۈشكە ۋە قىچىشىلارنى پەسەيتىشكە قايناتما ھالدا ئىشلىتىلىدۇ.

ئاھەنرەبا

(ھەجەرۇلمىقناتىس-ماگنىت تاش)

MAGNETITUM

磁石

تونۇش بۇ بىر خىل تاش بولۇپ، رەڭگى قارا، تۇتۇق قىزىل تەرەپكە مايىل. ئەڭ ياخشى ساپ لاجىۋەرد رەڭگىدە بولغىنى ۋە تۆمۈرنى ئوبدان تارتىدىغىنىدۇر. چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ جياڭسۇ، لياۋنىڭ، گۇاڭدۇڭ، ئەنخۇي، خېبېي قاتارلىق جايلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 1- دەرىجىدە ئىسسىق، 3- دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى پالەجنى، چوڭ بوغۇملار، كىچىك بوغۇملار ئاغرىقىنى، يانپاش ئاغرىقىنى قالدۇرۇش، جىگەرنى، تالنى قۇۋۋەتلەش، ئىچكى ئەزالاردىكى ئۇششاق تاشلارنى ئېزىش، تۇغۇتنى ئاسانلاشتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىش ئورنى مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە ئىچسە يۇقىرىدا سۆزلەنگەن كېسەللىكلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ھەسەل سۈيى بىلەن ئىچسە قويۇق خىلىتلارنى سۈرىدۇ. قابىز دورىلار بىلەن ئىچسە ئىچ ئۆتكىنى توختىتىدۇ. ماگنىت تېشىنى يۇمشاق ئېزىپ، زەھەرلىك ئەسۋابلار تەڭگەن جايغا سېپىلسە، زەھەرلىك تەسىرنى يوقىتىدۇ. قاننى توختىتىپ، جاراھەتلەرنىڭ ئاغزىنى پۈتتۈرىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ، ئاز-ئازدىن چوغنىڭ ئۈستىگە سېپىپ تۇرۇپ تۈتۈننى نەيچە ئارقىلىق بالياتقۇغا ئالسا، بالياتقۇدىن كېلىدىغان ئارتۇق ھۆلۈكلەرنى (ھەر قانچە كونا بولسىمۇ) توختىتىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ بىر گراممىچە بېرىلىدۇ.

تەركىبى ماگنىتلىق تۆمۈر كانلىرىدىن چىققانلىرى فېررۇم ئوكسىدات تۇتىدۇ. بۇنىڭدا تۆمۈر 72 پىرسەنت ئەتراپىدا بولىدۇ. بۇلاردىن باشقا، بەزىدە مارگانىس، ماگنىي، تۆمۈر، ئاليۇمىن قاتارلىق مۇرەككەپ ماددىلارمۇ بولىدۇ.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى سوغۇق. زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى باش قېيىش، كۆز قاراڭغۇلىشىش، قۇلاق غوڭغۇلداش، گاسلىق ۋە بوغۇم ئاغرىقلىرىنى داۋالاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

بوغۇملارنىڭ ئاغرىقلىرىنى ۋە تېرىنىڭ تۇپىر كۆلۈز يارىلىرىنى داۋالاشقا ھەمدە نېرۋا (ئەسەب) نى كۈچەيتكۈچى، قاننىڭ تەركىبىدىكى تۆمۈر ماددىلىرىنى تولۇقلىغۇچى دورا سۈپىتىدە ئۇيغۇنسىزلىق، كەم قانلىق، كەم قانلىقتىن ئورۇقلاپ سارغىيىپ كېتىش، باش قېيىش، كۆز قاراڭغۇلىشىش، قۇلاق غوڭغۇلداشلار-نى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. يەنە ماغدۇرلاندىرۇشقا، دەم سىقىشنى داۋالاشقىمۇ بېرىلىدۇ.

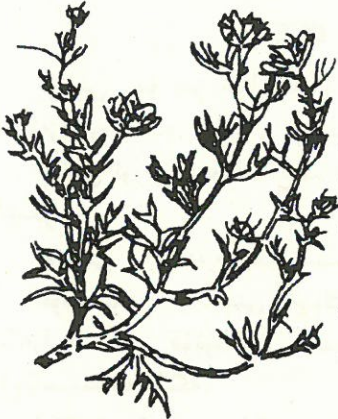
كۈنلۈك مىقدارى يېرىم گراممىدىن بىر گراممىچە، سۇفۇپ ھالدا سۇ ياكى ھاراق بىلەن ئىچىشكە بۇيرۇلىدۇ. ئەگەر قاينىتىلما تەييارلاپ بېرىلسە 3~2 گراممى تالقانلاپ، ئۇزاق قاينىتىپ ئاندىن بېرىلىدۇ.

ئادراسمان

(ھورمىل)

PEGANUM HORMOLE

骆驼蓬

تونۇش . بۇ بىر خىل ياۋا ئۆسۈملۈك، 2 خىل بولىدۇ. بىرىنچى خىلنىڭ ئۆسۈملۈكى 50 سانتىمېتىر ئەتراپىدا بولۇپ، بىر تېنىدىن بىر قانچە شاخ چىقىدۇ. يوپۇرمىقى يۇمىلاق تەرەپكە مايىل، دانلىرىنىڭ غىلىپى يۇمىلاق، 3 قىرلىق، 3 دانە سىزىقى بار. رەڭگى بىر ئاز قىزىل، ئۇرۇقىنىڭ رەڭگى قارا، چوڭلۇقى قىچا مىقدارى. ئۇرۇقىنىڭ بۇيى ئۆتكۈز. مۇتلەق ھورمىل دەپ ئاتالسا، مۇشۇ خىلى ئىرادە قىلىنىدۇ. يەنە بىر خىلنىڭ يوپۇرمىقى سۆگەتنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشاش، ئۇنىڭدىن بىر ئاز كىچىكرەك. رەڭگى ئاق تەرەپكە مايىل. بۇنىڭ دانىسىنىڭ غىلىپى ئۇزۇنچاق، رەڭگى ئاق. بۇ ھورمىل دەپ ئاتىلىدۇ. چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

5- رەسىم. ئادراسمان

تەبىئىتى 3- دەرىجىدە ئىسسىق، 2- دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى كۆكرەكنى، ئۆپكەننى شىلىمىشنى ھۆللۈكلەردىن تازىدە.

لاش، ئۈچەينىڭ يەللىرىنى تارقىتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش، بەدەننى سەمىرىتىش، سۈتنى، سۈيدۈكنى، ھەيزنى ماڭدۇرۇش، سەۋدانى، قويۇق بەلغەمنى، مەددىنى سۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىش ئورنى بۇنىڭ جىسمىدىن مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە ئىچسە، تۇتقاقلىق كېسەل، پالەج، ساراڭلىق، ئۇنۇتقاقلىق ۋە باشقا مېڭە، پەيلەرنىڭ سوغۇق كېسەللىكلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. دىماغ ۋە باشقا ئەزالارنى قىزىتىدۇ. ئىستىسقا، يەر قان، يانپاش ئاغرىقىنى يوقىتىدۇ. توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. بۇنىڭ چىلانغان سۈيىنى ئىچسە، سەۋدا خاراكىتىرلىك ماددىلارنى تارقىتىدۇ. قاننى ساپ قىلىدۇ. ئىچىنى يۇمشىتىدۇ. ئەگەر بۇنىڭدىن 30 گرامنى سوقۇپ، 120 گرام سۇ بىلەن قاينىتىپ، ئاندىن سۈزۈپ، 90 گرام ھەسەل، 60 گرام كۈنجۈت يېغى بىلەن ئىچسە، كۈچلۈك قەي قىلدۇرىدۇ. قەي ئارقىلىق كۆكرەكنى شىلىمىشنى ھۆللۈكلەردىن تازىلايدۇ. نەپەس سىقىلىش، ھۆل يۆتەلگىمۇ پايدا قىلىدۇ. ئەگەر بۇنىڭدىن 500 گرامنى

بىر كىلو 500 گرام شارابتا ياكى ئۈزۈم سۈيىدە $\frac{1}{4}$ قالغىچە قاينىتىپ، 30 كۈنگىچە ھەر كۈنى 60

گرامدا... ئىچسە، كونا باش ئاغرىقى ۋە تۇتقاقلىق كېسەل ئۈچۈن ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. مەزكۇر سۇدىن ۋاقتىدىن ئىلگىرى تۇغۇتى توختاپ قالغان ئايال ئۇدا 3 كۈن ئىچسە قايتا ھامىلدار بولىدۇ.

رېماتىزم كېسىلى بار كىشى 15 كۈنگىچە ھەر كۈنى 4 گرامدىن 6 گرامغىچە سوقماستىن يېسە رېماتىزمى پەسەيتىدۇ. زىغىر ۋە ھەسەل بىلەن قوشۇپ داۋاملىق يېسە، نەپەس سىقىلىشنى يوقىتىدۇ. كۆيدۈرۈلگەن شېشە بىلەن قوشۇپ يېسە، سۈيدۈكلۈكتىكى تاشلارنى ئېزىدۇ. زەپەر، توخۇننىڭ ئۆتى، ھەسەل، شاراب، ھۆل ئارىپبەدىيان سۈيىنى كۆزگە تارتسا، كۆز ئاجىزلىقىنى يوقىتىدۇ. قاينىتىلغان سۈيىنى ئىلمان ھالدا بىر غېرىچ ئېگىزلىكتىن ئەزالارغا قۇيسا، ئەزالارنى قۇۋۋەتلەيدۇ. چاچنى قارا قىلىدۇ. ئەزالاردىكى بېھىسلىقنى يوقىتىدۇ. قاينىتىلغان سۈيىنى كۈنجۈت يېغى، سۇ بىلەن قوشۇپ ئىچسە، ئۆپكە، جىگەر

كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. ئادراسماننى ئېزىپ، سېرىقچىچەك يېغى بىلەن كىندىككە، بىقىنغا چاپسا كونا قۇلۇنجى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئېزىپ خېمىر قىلىپ قىزىتىپ تەنھا چاپسا، پالەچ، ئەزانىڭ بوشاشقانلىقى، بەھىسلىق، يەل خاراكىتلىك ئاغرىقلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. شۇنىڭدەك $\frac{1}{3}$ ھەسسە قۇرۇق زەنجۈبىل قوشۇپ ئىتئۇزۇمى يوپۇرمىقىنىڭ سۈيى بىلەن ئاپتاپتا ئولتۇرۇپ چاپسا يۇقىرىقىدەك تەسىرنى بېرىدۇ. ئادراسماننىڭ سىقىلغان سۈيىنى قاينىتىپ بۇرۇنغا تېمىتسا نەزلە ئۈچۈن، كۆزگە تېمىتسا، كۆزنىڭ قىزىللىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. تۇرۇپ سۈيى بىلەن زەيتۇن يېغىدا قاينىتىپ قۇلاققا تېمىتسا، قۇلاقنىڭ ئېغىرلىقى، غوڭۇلدىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىس سېلىپ تۇتۇننى ئاغزىغا ئالسا، چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 4 گرامدىن 8 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباسارى قەردمانە ياكى سوداپ تۇرۇقىدۇر.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مەجەز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ، باش ئاغرىتىدۇ، كۆڭۈل-نى ئايلىندۇرىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى ھەر تۈرلۈك مېۋىنىڭ رۇبلىرى ۋە ئاچچىق-چۈچۈك مېۋىلەر، سىركەنەنجۈبىلدۈر. تەركىبى ئادراسماننىڭ يىلتىزى ۋە ئۇرۇقىدا گارمىن، گارمالول، گارمانىن ۋە پېگالىن ئالكالوئىدلىرى بار. ئۇرۇقى رەختلەرنى ھال رەڭگە بويايدىغان بوياق ماددىسى تۇتىدۇ. بۇ خىل ئالكالوئىدلار ئۇرۇقىدا كۆپ، ئۇلارنىڭ %30 نى گارمىن ئالكالوئىدى ئىگىلەيدۇ.

چەت ئەللەردە ئادراسمان ئۇرۇقىدىن چىقىرىلغان ئالكالوئىد گارمىن مەركىزىي نېرۋا سىستېمىسىدىكى نېرۋىلارنىڭ بىر قانچە خىل ئاغرىقلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. مەسىلەن: يۇقۇملۇق مېڭە ياللۇغىدىن كېيىنكى قالدۇق كېسەللىكلەر، تىترەپ تۇرىدىغان پالەچ (پاركىنسون كېسەلى)، ئۇ دورىنى ئىچىشكە ياكى گۆشكە ئوكۇل قىلىشقا ئىشلىتىلىدۇ. چەت ئەللەردە خەلق ئارىسىدا ئادراسمان ئۇرۇقى تەرلىتىدىغان، سۇيىدۈك ھەيدەيدىغان ۋە مەدەدە چۈشۈرىدىغان دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.

ئادراسمان ئۇرۇقىنىڭ يېغى

(رەۋغىنى ھورمىل)

OLEUM PEGANUM HORMOLE

骆驼蓬子油

تونۇش ئادراسمان ئۇرۇقىدىن گىلى ھىكمەت ئارقىلىق ياكى جۇۋاز ۋە باشقا ئۇسۇللار ئارقىلىق تەييارلانغان ياغدۇر.

چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3- دەرىجىدە ئىسسىق، 2- دە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى مېڭىنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، پەيلەرنى چىگىتىش، پەيدىكى يەللەرنى تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىچكى، تاشقى تەرەپتىن ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى قائىدە بويىچە ئىچسە مېڭىدىكى توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. پالەچ، لەقۋا، ئەزالارنىڭ تىترىشى، پەيلەرنىڭ بوشاشقانلىقى، تۇتقاقلىق كېسەل، يۈرەك قوزغىلىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. تاشقى تەرەپتىن چاپسا، پەيلەردىكى يەللەرنى تارقىتىپ، پەيلەرنى، بارلىق ئەزالارنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

بەلنىڭ ئومۇرتقا سۆڭىكىگە چاپسا باھنى قوۋۋەتلەيدۇ. بۇنىڭ بىلەن كلزما قىلسا، بەل ئاغرىقى، يانپاش ئاغرىقى، بۆرەك، بالياتقۇ سۇيۇقلۇقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ. تەركىبى ۋە باشقا مەلۇماتلار «ئادراسمان» ماۋزۇسىدا كۆرسىتىلدى. شۇ ماۋزۇغا قارالسۇن.

ئارپىبەدىيان

رازىيانە (شۇمار)

FRUCTUS FOENICULI

小茴香

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك ئۇرۇقى بولۇپ، رەڭگى نوقۇت رەڭ، پۇراقلىق، بۇغدايغا ئوخشايدۇ، ئەمما بۇغدايدىن كىچىك بولىدۇ. بۇنىڭ ئۆسۈملۈكى ئۇزۇن ئۆسىدىغان، يوپۇر-ماقلىرى ئۇششاق، ئىنچىكە، يۇمغاقسۇتنىڭ قىل كۆكى بولۇپ قالغىنىغا ئوخشايدۇ. چىچىكى سۇس ھاۋا رەڭدە بولىدۇ. بۇ 2 خىل بولۇپ، 1- تاغنىڭ، 2- ئۆل-كىنىڭ. ئۆلكىنىڭ تاغنىڭكىدىن ياخشىدۇر. ئۇنىڭ يىلتىزى، شېخى ھەم يوپۇرماقلىرى ئىشلىتىلىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ غەربىي شىمالىدىن، ئىچكى موڭغۇلىيە، سەنشى، شەن-شى ۋە دۇڭبېيلاردىن، جۈملىدىن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3- دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا ئىس-سىق، ئاۋۋالقى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق، يوپۇرماق، شاخلىرى ئۇرۇقىدىن تۆۋەنرەك، يىلتىزى ھەممىسىدىن كۈچلۈك ئىسسىق-راق بولىدۇ.

خۇسۇسىيىتى سۈيدۈك ماڭدۇرۇش، ھەيز ماڭدۇرۇش، سۈت كۆپەيتىش، ئاشقازاننى قۇۋ-ۋەتلەش، كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى خاپىغان كېسەللىرىگە گاۋز-دان بىلەن قاينىتىپ بېرىلىدۇ. يۆتەلگە، دەم سىقىشقا، پىرسىياۋشان، ئەنجۈر بىلەن قاينىتىپ بېرىلىدۇ. يەلنى تارقىتىشقا مۇناسىۋەتلىك دورا بىلەن

6- رەسىم. ئارپىبەدىيان

ياكى ئۆزى بېرىلىدۇ. ھەسەل بىلەن قوشۇپ بېرىلسە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ. سرکەنجۈبىل بىلەن قوشۇپ بېرىلسە كونا تەپكە پايدا قىلىدۇ. سوقۇپ سۈت بىلەن ئاتىلىدەك قىلىپ ئىسسىتپ كىچىك بالىلارنىڭ قورساق ئاغرىقىغا چېپىلسا ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. يېڭى يوپۇرمىقىنى سىقىپ بىر ئاز قاينىتىپ كۆزگە تېمىتىلسا، كۆزگە سۇ چۈشكەنگە ھەم كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇشقا پايدا قىلىدۇ. يىلتىزنى سوقۇپ تاسقاپ ھەسەل بىلەن خېمىر قىلىپ غالىجر ئىت چىشلىگەن جايغا چېپىلىدۇ. ئىشلىتىلىشى مىقدارى 1~5 ياشقىچە بولغانلارغا 1~2 گراممىچىلىك، 10~5 ياشقىچە بولغانلارغا 3~5 گراممىچە، 15~10 ياشقىچە بولغانلارغا 6~8 گراممىچىلىك ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ. ئورۇنباىسارى كەرەپشە ئۇرۇقى. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار قۇرۇق ئىسسىق مىزاجلارغا بېرىلمەيدۇ. سەندەل، سرکەنجۈبىل بىلەن قوشۇپ بېرىلىدۇ.

تاغنىڭ ئارپىبەدىيانى

تونۇش بۇنىڭ شېخى ئۆلكىنىڭكىگە قارىغاندا توغرىلىقراق، يىلتىزى كىچىكرەك، ئۇرۇقى چوڭ، كۆكرەك، بەكمۇ خۇشبوۋى بولىدۇ. چىقىش ئورنى تاغدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى 3- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق، 2- دەرىجىدە قۇرۇق. خۇسۇسىيىتى سۈيدۈك ماڭدۇرۇش، بەدەندىكى سېرىقلىقنى ياندۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى قاينىتىپ شاراب بىلەن قوشۇپ زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققانغا ئىچىرىلىدۇ. خېمىر قىلىپ چاققان ئورۇنغا چېپىلىدۇ. تەركىبى ئاساسىي تەركىبى ئانېتول بولۇپ %60~50 نى، فېنخون تەخمىنەن %20 نى تەشكىل قىلىدۇ. بۇلار ئارپىبەدىيانىڭ ئۆزىگە خاس پۇرىقىنىڭ مەنبەسىدىن ئىبارەت. ئۇنىڭدىن قالسا %10 مېتىل خاۋىكول، ئا-پېنىن كامفېن، ئا فېلاندرېن، دىپېنتىن، ر-تېسسىۋىل، فېنخىل ئىسپىرتى، ئانىس ئالدىبەدى ۋە ئانىس كىسلاتاسىدىن ئىبارەت.

ھازىرقى زامان ھېدىتسىناسىدا ئىشلىتىلىشى قوزغاتقۇچى، چىڭىتقۇچى، سۈت كۆپەيتكۈچى، يەل ھەيدىد-گۈچى، ئاشقازاننى ياخشىلىغۇچى ۋە دورىلارغا تەم كىرگۈزگۈچى دورىلار سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.

جۇڭگى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

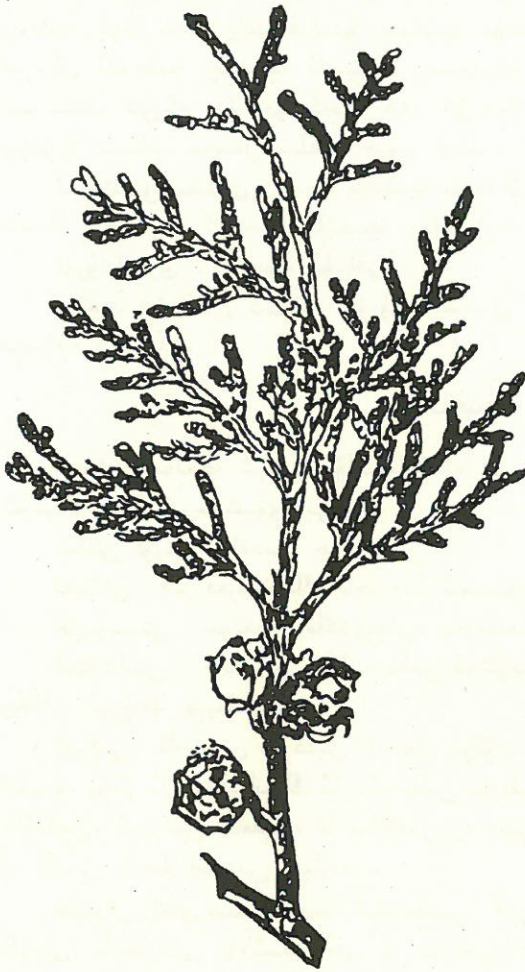
تەبىئىتى ئىسسىق. خۇسۇسىيىتى سوغۇقلۇقنى ھەيدەيدۇ، سانجىقنى داۋالايدۇ، تال ھەم ئاشقازاننى ياخشىلايدۇ. قۇسۇشنى توختىتىشقا، قورساق كۆپۈشنى يوقىتىشقا، سوغۇقتىن بولغان سانجىق، قورساق ئاغرىقلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. شۇنىڭدەك بېلىق گۆشىنىڭ زەھىرىنى قايتۇرىدۇ.

ئارچا مېۋىسى

(ئۇبھەل)

(SEMEN JUNIPERI CHINENSIS) SEMEN BIOTAE 柏子仁

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، يوپۇرمىقى ئۇششاق، قىش ۋە يازدا دائىم كۆك تۇرىدۇ.

7-رەسىم. ئارچا مېۋىسى

يەنە بىر خىلىنىڭ يوپۇرمىقى تېرەك يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. يوپۇرمىقى كىچىكىنىڭ بويى ئېگىز بولمايدۇ. يوپۇرمىقى يوغاننىڭ بويى چىناردەك ئېگىز بولىدۇ. يېڭى ئۇرۇقنىڭ رەڭگى قىزىل، پىشىپ يېتىشكىنى قارا، ئازغىنە تاتلىق، خۇشبۇي، قاتتىق بولۇپ، بۇنىڭ ياخشىسى قارا، چوڭ، ۋەزنى ئېغىر بولغىنىدۇر.

چىقىش ئورنى ئېلىمىزنىڭ شەرقىي شىمال، ئەن-خۇي ئۆلكىلىرىدىن، شىنجاڭنىڭ تاغلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى 2- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى يەللەرنى يۇمشىتىش، ياندۇرۇش، تارقىتىش، ئاغرىق توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى پالەچ، مېڭە كېسەللىرى، پەينىڭ ئاجىزلىقى، گاس، چىش گۆشىنىڭ ئىششىقلىرى، ھا-سراش، جىگەر كېسەللىرى، بوۋاسىر كېسىلى ئۈچۈن، ھەيز ماڭدۇرۇش، بالا چۈشۈرۈش، ھەر خىل يىرىڭلىق كونا جاراھەتلەر، چاچنىڭ دائىرىلىك چۈشۈپ كەتكەنلىكىگە، ئەزالارنىڭ قېتىپ قېلىشى، جاراھەتلىرىنىڭ ئەسەرلىرىنى يوقىتىشقا، ئىششىق ياندۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ، مېڭە كېسىلى ئۈچۈن يوپۇرمىقىنى خېمىر قىلىپ مې-ئىگە چېپىلىدۇ. ئۇرۇقنى سوقۇپ ئىچسە، پالەچ، پەي سۇسلىقى ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ، ئۇرۇقنى كۈنجۈت يېغى بىلەن قاينىتىپ قاراغاندا قۇلاققا تېمىتىلسا، گاسقا، ھەسەل بىلەن ئۇرۇقنى سوقۇپ قاينىتىپ غار-غار قىلسا، چىشنىڭ تۇۋىدىكى ئىششىقلىرىغا، ئېغىز جاراھەتلىرىگە، ئاڭلىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۇرۇقنىڭ قويۇق قاينىتىلمىسىدىن 25 گرامنى كالا يېغى، ھەسەل

ئېلىشتۇرۇپ ھاسىراشقا، بوۋاسىرغا بېرىلىدۇ. ئۇرۇقنى قاينىتىپ ئىچسە، ئاشقازاننىڭ كۆپىكىگە، ئىس-تېسقاغا پايدا قىلىدۇ. ھەيز ماڭدۇرۇش ئۈچۈن ھەسەل بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ، سۈزۈپ پاكىزلاپ، داڭغا چىلاپ بالىياتقۇ ئىچىگە كىرگۈزۈلىدۇ. ئۇرۇقىدىن 9 گرامنى ئىچكۈزسە، ئۈچەيدىكى قۇرتلارنى چىقىرىدۇ. ئۇرۇقىدىن 30 گرامنى پاكىزلاپ، كالا چاۋىسىغا يۆگەپ قاينىتىلسا، ياغنى ئۆزىگە ئالىدۇ. ئاندىن ئوبدان سالاھىيە قىلىپ 30 گرامنى ناۋات بىلەن ئېلىشتۇرۇپ ھەر كۈنى ئەتكەندە 6 گرامدىن قايناق سۇ بىلەن ئىچكۈزۈپ، بوۋاسىرغا، ئۈچەيدىكى قۇرتلارنى چۈشۈرۈشكە ئىشلىتىلىدۇ. ھەسەل بىلەن خېمىر قىلىپ ھەر خىل يوغان جاراھەتلەرگە چېپىلسا، جاراھەتلەرنى كىچىكىلىتىپ ساقايتىدۇ، ئىششىق ياندۇرىدۇ. تېرىدىكى قارا داغلارنى چۈشۈرىدۇ. ئەنجۈر بىلەن ئېلىشتۇرۇپ بېرىلسە ياكى چېپىلسا، ئەزانىڭ قېتىپ قېلىشىنى يۇمشىتىدۇ. چاچنىڭ چۈشۈپ كەتكىنىگە سىركە بىلەن ئېلىشتۇرۇپ چېپىلسا پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 1~5 ياشقچىلىكلەرگە 1~12 گرام، 5~10 ياشقچىلىكلەرگە 4~2

گرام، 15~10 ياشقچىلىكلەرگە 6~4 گرامغىچىلىك بېرىلدۇ.

ئورۇنباشارى ئۆز ۋەزنى بىلەن سەرۋى دەرىخنىڭ مېۋىسى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بۇ دورا ھامىلىدار ئاياللارغا، ئاشقازان كېسەللىرىگە، گال ئاغرىقلىرىغا بېرىلمەيدۇ. ئەگەر ئاشقازان كېسەللىرىگە بېرىلىش توغرا كەلسە خولنىجان، ھۇماما ھەسەل بىلەن قوشۇپ بېرىلدۇ.

تەركىبى كۆپ مىقداردا ياغلىق ماي (ئولپۇم ئولوزا)، ئاز مىقداردا ئۇچۇچان ماي تۇتىدۇ. ئاساسىي تەسىر قىلغۇچى قىسمى پىنسىپىكرىن، تۇيىن ۋە تاننىن كىسلاتاسىدىن ئىبارەت.

جۇڭگىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي سوغۇق، زەھىرى يوق، قورۇغۇچى تەمگە ئىگە.

خۇسۇسىيىتى تال ھەم يۈرەككە تەسىر قىلىدۇ، يۈرەك ھەم تالنى كۈچەيتىدۇ، نېرۋىنى پەسەيتىدۇ، تەر توختىتىدۇ، تەرەتنى يۇمشىتىدۇ. ھازىرقى زامان مېدىتسىناسىدا بەلغەم بوشاتقۇچى، يۆتەل پەسەيتكۈچى سۈپىتىدە دەم سىقىلغاندا بېرىلدۇ. يەنە نېرۋىنى پەسەيتىش، بەدەننى چىگىتىش تەسىرىمۇ بار.

ئاسارۇن

(سىگەن بالا - سىرائىيون)

RADIX VALERIANA TENERA

印度糙草根

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، يىلتىزى مايماق، بوغۇملۇق، رەڭگى كۆك، زەنجىۋىلىدىن ئىنچىكىرەك.

ئۆتكۈر، خۇش پۇراقلىق، يېقىندىن پۇرسا، بۇرۇننى ئېچىشتۇرىدۇ. بەزىلىرى توپا رەڭدە، كۆكۈلۈككە مايىل، شېخى يېپىلاڭغۇ، يوپۇرمىقى ھەشقىچەكنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشاش، لېكىن كىچىكرەك، گۈلى سۆسۈن، ھاۋارەك. يوپۇرمىقى گۈللۈك، ئۇرۇقى زاراڭزىغا ئوخشايدۇ.

چىقىش ئورنى ئەسلىدە ھىندىستاندىن، مەملىكىتىمىزدە شىزاڭنىڭ تاغلىرىدا ئۆسىدىغان ئۆسۈملۈك بولۇپ، ھازىر ئېلىمىزنىڭ جەنۇبىي ئۆلكىلىرىدىمۇ ئۆستۈرۈلدى.

تەبىئىي 2- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق، ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى يۇمشىتىش، تارقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، تال، جىگەر، بۆرەك، پەيلەرنى ۋە باشقا ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، مېڭە، مەيدىنى تازىلاش، ئەزالارنىڭ ھۆلۈكىنى، سۇسلۇقنى يوقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى بۇنى يالغۇز ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىچكۈزسە، مېڭىنىڭ ھۆل سوغۇقتىن بولغان كېسەللىرى، باش ئاغرىقى، يىقىلما كېسەل، پالەج، لەقۋا، پەي سۇسلىشىش، تارتىشىشلارغا، مېڭىنى قۇۋۋەتلەش، بالياتقۇ ئاغرىقى سەۋەبىدىن بولغان باش ئاغرىقىغا پايدا قىلدۇ. مائۇل ھەسەل بىلەن قوشۇپ ئىچسە، ئۇنۇتقاقلقنى يوقىتىدۇ. ئىششىققا، جىگەر كېسەللىرىگە، جىگەرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، ئىششىق ياندۇرۇش، سۈيدۈك بىلەن كېلىدىغان ھەر خىل نەرسىلەرنى تازىلاش، مۇپاسىل، سۆڭەك ئاغرىقلىرى ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. بۇ دورىدىن 12 گرامنى 420 گرام ئۈزۈم سۈيىگە سېلىپ، كۇپايە قىلغۇدەك تۈگە ياكى قوي سۈتى قوشۇپ سوغۇق مېجەزلەرگە بېرىلسە، جىنسىي ئالاقىنى قۇۋۋەتلەيدۇ. بەدەندىكى

ھۆللۈكنى چىقىرىدۇ. 4 گرامنى ھەسەل بىلەن ئىچسە ئىچىنى سۇرىدۇ. بۇنىڭ يېغىنى دائىم پۇرسا، ئۇنۇتقاقلقنى يوقىتىدۇ. يېغىنى كۆزگە تېمىتسا، كۆزنىڭ تاشقى قاتلاملىرىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۆزىنى سوقۇپ خېمىر قىلىپ، چايان چاققانغا چېپىلىدۇ. سۈت بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ خېمىر قىلىپ ئىنچىكە بەل يۇقىرىسىغا چاپسا، جىنسى ئالاقىنى قۇۋۋەتلەيدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن).
چىچەك چىقىشتىن مۇداپىئە قىلىش ئۈچۈن 2 گرامنى گۈرۈچ شىرنىسى بىلەن ئىچكۈزسە، ياۋا چىچەك چىقمايدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى 1~5 ياشقىچىلىكلەرگە 2~1 گرامغىچىلىك، 5 ياشتىن 10 ياشقىچىلىكلەرگە 4~2 گرامغىچە، 15~10 ياشقىچىلىكلەرگە 6~4 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى ئۆز ۋەزىنى بىلەن ئېگىر ياكى زەنجۈبىل.
دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆپكە كېسەللىرىگە بېرىش توغرا كەلسە تۇخۇمەك قوشۇپ بېرىلىدۇ.
قوشۇمچە رايونىمىزنىڭ بەزى جايلىرىدىكى ئۇيغۇر تېۋىپلار مەملىكىتىمىزدىن چىقىدىغان خۇخۇاڭ لىەن (胡黄连) نى ئاسارۇن ئورنىدا ئىشلىتىدىكەن. ئۇنىڭ لاتىنچە نامى PICRORRHIZA KURROA ROYLE بولۇپ، تەركىبى پىكروررىزىن (%15) ۋە ئانتراگلىيۇ گازىدىلاردىن ئىبارەت. بۇ ئۆسۈملۈك ھىمالايا تېغى ئېتەكلىرىدە ئۆسىدۇ.

جۇڭگى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى مۆتىدىل، زەھەرسىز. ئۆتنى قۇۋۋەتلەش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، سىل كېسىلىنىڭ كېچى-لىك تەرلىشىنى يوقىتىش، ئاشقازان ۋە ئۈچەينى كۈچلەندۈرۈش، رەڭگى-رۇخسارنى چىرايلىقلاشتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە بىر خىل يىلتىزدىن ئىبارەتتۇر.

جۇڭگىلار زەھەرلەرنى قايتۇرۇشقا، سىل كېسىلىنى داۋالاشقا، خاپىغان ۋە نېرۋا كېسەللىكلەرگە، ئىشتەيسىزلىك، ئاشقازان ئاجىزلىقلارغا، ھەر خىل سەۋەبتىن كېلىپ چىققان ئىستىسقا-ئاغا(سۇ قورسى-ئاققا)، كۆز كېسەللىكلەرگە، قىزىتمىلىق كېسەللەرگە، كۆپ تەرلەشنى توختىتىشقا ئىشلىتىدۇ. تېرە كېسەللىرىنى داۋالاش ئۈچۈن سىرتتىن قوللىنىلىدۇ.

مىقدارى ھەر كۈندە 3~8 گرامنى قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

بەزى جايلاردىكى مىللىي تېۋىپلار خەنزۇچە بەيجياڭ (败酱)، لاتىنچە PARTINIA SCABIOSAEFO LIA دەپ ئاتىلىدىغان VALERIANACAE بۆلۈمىگە مەنسۇپ ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزىنى ئاسارۇن دەپ ئىشلىتىدىغانلىقى مەلۇم.

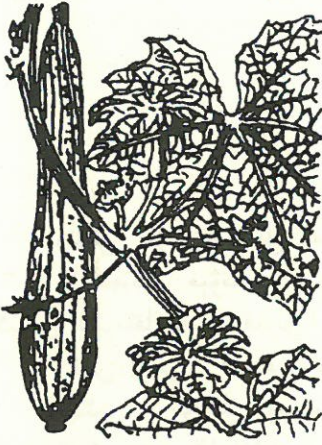
بۇ يىلتىزنىڭ تەركىبىدە %8 گىچە ئۇچۇچان خۇش پۇراق ماي بولىدۇ، جۇڭگىلارنىڭ قارىشچە تەبىئىتى ئىسسىق. زەھەر قايتۇرۇش، يېرىڭلارنى چىقىرىش، قاينان قاننى راۋان قىلىش خۇسۇسىيىتى بىلەن، غەلۋىرەك (كاربۇنكۇل)، ئۈچەي جاراھەتلىرى ۋە تۇغۇتتىن كېيىنكى قورساق ئاغرىقلىرىدا ئىشلىتىلىدۇ. يەنە قۇستۇرۇش، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش، شىلمىش خىلتلارنى سۈرۈش، قان تۈكۈرۈش ۋە قاناشلارنى توختىتىش، بالىياتقۇ ھۆللۈكلىرىنى چەكلەش ھەم كۆزگە قان تولۇش (كۆز قىزىرىش) نى قايتۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

سوۋېت زۇرناللىرىدىكى مەلۇماتلارغا قارىغاندا، مەزكۇر يىلتىزنى سۈنمۇل (ۋالېرىيان) ئورنىدا نېرۋا ئاجىزلىقلىرى، خاپىغان ۋە نېرۋىغا باغلىنىشلىق باشقا كېسەللىكلەردە ئىشلەتكىلى بولىدىكەن. ھەقىقىي ئاسارۇننىڭ قايسى ئىكەنلىكى ھەققىدە يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ تەتقىق قىلىپ، بىرلىككە كېلىش كېرەك.

ئاغچىيۇغۇچ

(يۇغۇچ - بەندال)

LUFFA CYLINDRICA (丝瓜)

تونۇشى بىر ئۆسۈملۈك بولۇپ، قوغۇن-تاۋۇزغا ئوخشاش پەلەك ئۇ-زىتىدۇ. يوپۇرمىقى تالنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشاش، شەكلى ئۇزۇنچاق، تەر-خەمەككە ئوخشايدۇ. ئۈستى يېپىق لەشكە ئوخشاش، رىشتىلىك، ئىچىدىن تاۋۇز ئۇرۇقىدەك قارا ئۇرۇق چىقىدۇ. بۇنى كىشىلەر ئاغچىيۇغۇچ ئۈچۈن ئىشلىتىدۇ. بۇ چېچەكلىگەندىن كېيىن سويما سالىدۇ، ئاق چېچەك چۈشكەندىن كېيىن يوغىناپ، كۆك رەڭدە بولۇپ، پەشقاندا سارغىيىدۇ. بۇ 2 خىل، يەنى سېرىق ۋە ئاق رەڭدە بولىدۇ. ئېقى ياخشىراق ھېسابلىنىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ، جۈملىدىن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرى-دىن چىقىدۇ. بۇنىڭ ئۇرۇقىنى باھاردا تېرىسا، كۈزدە پىشىپ يېتىشىدۇ. تەبىئىتى 3- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ئىچ كەلتۈرۈش، سۈيدۈك كەلتۈرۈش، قورساقتىكى ئۆلۈك ھامىلىنى چۈشۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئورۇنباشارى ھەممە جايدا بار بولغىنى ئۈچۈن ئورۇنباشارى يوق.

ئىشلىتىلىشى قەۋزىيەتنى بوشىتىپ ماڭدۇرۇش، سۈيدۈك كەلتۈرۈش، قۇستۇرۇش ئۈچۈن، جىگەر كېسىلى، ئىستىسقا كېسەللىرىگە بېرىلىدۇ. بەلغەمدىن بولغان تەپ، يۆتەللەرگە بېرىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى 1~5 ياشقىچە بولغان بالىلارغا 0.1~0.15 گرامغىچە، 10~5 ياشقىچە بولغانلارغا 0.2~1.0 گرامغىچە، 15~10 ياشقىچە بولغانلارغا 1 گرامدىن 15 گرامغىچە، 15 ياشتىن يۇقىرىلارغا ئەھۋالغا قاراپ 2 گرامغىچە بىر قېتىم بېرىلىدۇ.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار بۇ دورىنى مىقداردىن كۆپ يېسە ئىچ ئۆتكۈزۈۋېتىش ھەمدە كۆپ قۇستۇرۇش بىلەن ئۆلتۈرۈشى مۇمكىن. ئەگەر يۇقىرىدىكى ئەھۋال يۈز بەرسە، سېرىقماي، سۈت، كالا يېغى ئىچكۈزسە زىيانلىق تەسىرى قايتىدۇ.

تەركىبى ئۇرۇقنىڭ تەركىبىدە 41.6 پىرسەنت ياغ ۋە ئاقسىل تۇتىدۇ. بۇنىڭ يېغى يۇمشاق ۋە قاتتىق ياغ كىسلاتالىرى، گلىتسىپىن تۇتىدۇ. مېۋىسىنىڭ ئېتى ساپونىن، شىلمىشۇ ماددا، ياغاچ يېلىمى (كىسلان)، ياغ، ئاقسىل، ۋىتامىن C، B تۇتىدۇ.

يۇغۇچ تورى، كىسلان، ماننان، گالاكتان ۋە لىگنىن تۇتىدۇ.

جۇڭگىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

پىشىمغان ئاغچە چېچەكنى داۋالاشقا، يۆتەل پەسەيتىش، بەلغەم بوشىتىشقا، سۈيدۈك ھەيدەشكە ئىشلىتىلىدۇ. يوپۇرمىقى: چىپقان، غەلۋىرەكنى داۋالايدۇ. قۇرۇغان ئاغچە تورى: سالقىنلاتقۇچى خاراكتېرىدە. كى قاننى ھەرىكەتلەندۈرگۈچى دورا قىلىپ، ھەيز كۆرۈشكە، زەھەر قايتۇرۇشقا، سۈت كۆپەيتىشكە، چېچەك

ئۆرلەپ چىقىمىغاندا ئۇنى چىقىرىشقا ۋە غەلۋىرەكنىڭ ئاغزىنى پۈتتۈرۈشكە ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭدىن تاشقىرى، ئاغرىق ۋە قان توختاتقۇچى دورا سۈپىتىدە ئۈچەيدىن، بالياتقۇدىن قان كەتكەندە، قان تولغاق (دزېنتېرىيە) دە، ئۇرۇق بەزى (تاش) ياللۇغىدا (ئورخىتتە)، بوۋاسىر (گېموروي) قانغاندا كۆيدۈرۈپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

مقدارى يۇغۇچتىن بىر قېتىمدا 10~5 گرامنى قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ ياكى كۆيدۈرۈپ يارىغا سېپىلىدۇ.

ئاقاقيا (اقاقيا)

(GUMMI ACACIA) ACACIA 阿拉伯胶

تونۇش بۇ بىر خىل ئەمىقلان دېگەن دەرەخ مېۋىسىنىڭ سىقىلىپ قاتقان سۈيىدۇر. بۇ دورىنى مېۋىسى پىششىقتىن ئىلگىرى سوقۇش بىلەن رەڭگى قىزىللىققا ئايلىنىدۇ. قۇرۇغاندىن كېيىن سېرىققا مايىل قىزىل رەڭگە ئۆزگىرىدۇ. پىشقاندىن كېيىن سوقسا قارا بولىدۇ. چىقىش ئورنى ھىندىستاندىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى بۇنىڭ يۇيۇلمىغىنى ئاۋۋالقى دەرىجىدە سوغۇق، يۇيۇلغىنى 2- دەرىجىدە سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى قۇرۇتۇش، قاتۇرۇش، قان توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى سوقۇپ، چىلاپ ياكى قاينىتىپ ئىچكۈزسە، جاراھەتلەرنىڭ ھۆللۈكىنى قۇرۇتىدۇ. ئىسھالىنى، ئېغىزدىن كەلگەن قاننى توختىتىدۇ. ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ. ئىسسىقتىن مېڭىدىن كېلىدىغان سۇنى، ئارقا پېشابتىن كېلىدىغان قاننى توختىتىدۇ. مەقئەت، بالياتقۇنى قۇۋۋەتلەيدۇ. خېمىر قىلىپ كۆزگە چېپىلسا، كۆزنىڭ يىرىكلىشىنى توختىتىدۇ. كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ، ھۆللۈكىنى تارتىدۇ. كۆزنىڭ ئېقىدىكى قىزىللىقلارنى كۆتۈرىدۇ. ئىسسىقتىن بولغان ئىششىققا چاپسا ياندۇرىدۇ. يازدا يېرىلغان ئەزالارنىڭ يېرىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ. ھەببۇلئاس يوپۇرمىقى، قىزىلگۈل بىلەن ئېلىشتۈرۈپ بەدەنگە چاپسا، كۆپ تەرلەشنى، تەزنىڭ سېسىق پۇراقلىرىنى كۆتۈرۈپ، تېرىنى چىرايلىق قىلىدۇ. تۇخۇم يېغى ياكى موم يېغى بىلەن ئېلىشتۈرۈپ كۆيگەن جايغا چېپىلسا پايدا قىلىدۇ. سوقۇپ قان چىققان جايغا سېپىلسا، قاننى توختىتىدۇ. قاينىتىپ چېپىلسا، پەينىڭ سۇسلۇقىدىن پەيدا بولغان مۇپاسلغا پايدا قىلىدۇ. تۈرلۈك زىيانلىق ماددىلارنىڭ بېغىش، بوغۇملارغا تۆكۈلۈشىنى توسىدۇ. كلزما قىلىنسا، ئۈچەينىڭ ئېچىشقىنى پەسەيتىدۇ.

ۋاننا قىلىنسا خۇننىڭ ھەر خىل رەڭدە كېلىشىنى توسىدۇ. ھۆللۈكىنى قۇرۇتىدۇ. پاكىز لاتىغا چىلاپ بالياتقۇغا كىرگۈزۈلسە، بالياتقۇدىن كەلگەن قاننى توختىتىدۇ ھەم بالياتقۇنىڭ چىققىنىغا پايدىلىق. ۋاننا قىلىنسا، سوڭى چىققانغا پايدا قىلىدۇ. خېمىر قىلىپ ئىسسىقتىن بولغان ئىششىققا مەنپەئەت قىلىدۇ. بالياتقۇ، جىگەر ساھەسىگە چېپىلسا بالياتقۇ، جىگەرنى قۇۋۋەتلەيدۇ. ئىششىقلارنى ياندۇرىدۇ. سوقۇپ سۇدا ئېرىتىپ باشنى يۇيسا، چاچنى قارايتىدۇ. لادەن ۋە گۈل يېغى بىلەن قوشۇپ ئىچۈرسە، كىچىك بالىنىڭ ئىچ ئۆتكۈسىنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ يېرىم گرامدىن 3 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار يالغۇز ئىچۈرسە توسالغۇ پەيدا قىلىدۇ. بادام يېغى بىلەن ئىچۈرۈش لازىم. ئورۇنباسارى ئۆز ۋەزنى بىلەن باراۋەر ئەدەس، سەندەل ۋە ھوزۇدۇر.

ئۇنى ئېلىش ئۇسۇلى مېۋىسىنى پىشپى يېتىشىش ئالدىدا ئېلىپ، سىقىپ سۈيىنى سۈزۈپ قويۇلسا، قۇرۇپ قاتىدۇ. ئاپتاپتا قويۇلسا ياخشىراق. يوپۇرمىقىنى قوشۇپ سىقىپ قاينىتىلسمۇ بولىدۇ. يۇيۇش ئۇسۇلى سۇ بىلەن ھاۋانچىدا ئېزىپ سۇنىڭ تۆپىسىگە چىققانى ئېلىپ توقۇچاق قىلىپ قۇرۇتىدۇ.

بۇنىڭ ئىككى جەۋھەردىن تەركىب تاپقىنى يۇيۇش بىلەن يۇمشايدۇ ۋە يۇيۇش بىلەن زىيانلىقى دەپمۇ بولىدۇ. بەزى كېسەللەرگە يۇمىغانى، بەزى كېسەللەرگە يۇغانى ئىشلىتىمىز، ئىششىقلارغا چېپىشقا يۇمىغانى، كۆز كېسەللەرگە يۇغانى ئىشلىتىمىز.
(ئەرەب يېلىمى <سەمغى ئەرەبىگە قارالسۇن> ئىككىسى بىر نەرسە - تەھرىر.)

ئاق خەربەق - خەربەق سېپىد

VERATRUM ALBUM

白黎芦

تونۇش بۇ بىر تۈرلۈك ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى، مەزكۇر ئۆ- سۈملۈكنىڭ يوپۇرمىقى ياقىيويۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن كەڭ- رەك. گۈلى قىزىل، تېنىسى 5~4 سانتىمېتىر كېلىدۇ. ئوتتۇرىسى كاۋاك. قۇرۇغاندا ئۈستىدىكى پوستى قىرىلىپ چۈشۈپ كېتىدۇ. يىلتىزى پىياز يىلتىزىغا ئوخشايدۇ (ئۇزۇن بولىدۇ)، يىلتىزىنىڭ ئۇششاق يىپلىرى بار، رەڭگى ئاق، سېرىققا مايىل، ئاچچىق بولىدۇ. ئۈشتۈلسا چاڭ چىقىدۇ. خەربەقنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۈمۈچۈكنىڭ تو- رىغا ئوخشاش تورى بار. تاغ جايلىرىدا يېپىلاڭغۇ ھالدا ئۆسىدۇ، بۇنىڭ ئەڭ ياخشىسى ئوتتۇراھال يېپىلىدۇ. ئاق، بوش بولىدۇ، پارچىلىسا ئاسانلىق بىلەن ئۈشتۈلىدۇ، ئەتىلىك، شىلىملىق كېلىدۇ. بۇنى چىشلەپ باقسا، تىلىنى ئېچىشتۈرىدۇ. چىشلەپ تەمىنى تېتىغان- دىن كېيىن تىلىنىڭ ئېچىشى زىيادە بولىدۇ. يۇمىلىقنىڭ ئىزخىرغا ئوخشايدۇ. بۇنىمۇ ئۇشاتسا چاڭ چىقىدۇ. ئەتىسىزەك بولۇپ ئىشل- تىلمەيدۇ. ئىشلەتسە گالىنى بوغىدۇ.

9-رەسىم. ئاق خەربەق

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ دۇڭبېي، خۇبېي، سىچۈەن قاتارلىق جايلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى 3- دەرىجىنىڭ ئوتتۇرىسىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى بەلغەمى، قويۇق سەپرانى، چاپلىشاڭغۇ خىلىتلارنى سۈرۈش، توسالغۇلارنى ئېچىش، مەيدە (ئاشقازاننى) تازىلاش، پالەچ، سىرسام، بەلغەمدىن بولغان تۇتقاقلىق كېسەل، مېڭىنىڭ سوغۇقتىن بولغان كېسەللىرىگە پايدا قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بېغىش ئاغرىقىنى توختىتىدۇ. سۈيۈدۈكلۈكتىكى تاشنى پارچىلايدۇ، ھەيز ماڭدۇرىدۇ، ھامىلىنى ئۆلتۈرۈپ چۈشۈرىدۇ. بۇنى سوقۇپ بۇرۇنغا تارتسا چۈشكۈرتىدۇ. شىيانى قىلىپ كۆزگە تارتسا كۆز پەردىلىرىنى يوق قىلىدۇ. كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئۆتكۈرلەشتۈرىدۇ. سىركە بىلەن چاپسا، قۇرت يېگەن چىشنى ئورنىدىن قوزغىتىپ بوشىتىدۇ. تەمرەتكە، قىچىشقا، بەرەسكە چاپسا پايدا قىلىدۇ. ئاقكېسەلگە،

ئاق داغقا يالغۇز چاپسا ياكى گۈل سەۋسەن يىلتىزى بىلەن قوشۇپ چاپسىمۇ پايدا قىلىدۇ. بۇنى سوقۇپ لاتىغا ئوراپ ئاياللار ماتكىسىغا قويسا ھەيزنى ماڭدۇرىدۇ. گۆشنى بىللە قايناتسا گۆشنى تېز پىشۇرىدۇ. يېيىشنى خالىغان كىشى تۈزەتكۈچىسى (مۇسەللەھى) بىلەن يېيىش لازىم. ئۇسۇلى: خېمىرنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئېلىپ پىشۇرۇپ ياكى بادام يېغى بىلەن قوشۇپ ياكى ئازغىنە ھاشا ۋە مەستكى بىلەن قوشۇپ يېيىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى تاماقتىن كېيىن 0.2 گرامغىچە يېيىلىدۇ.

ئورۇنباسارى پەككىرمول.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بۆرەككە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى مەستكى.

تەركىبى ۋە جۇڭگى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى خەربەق سىياھ (قارا خەربەق) بىلەن ئوخشاش.

ئاق ماش

(تۇرمىس)

PHASALUS RADIATA

白豆

تونۇش بۇ بىر خىل ئۇرۇق بولۇپ، ئاق، سېرىق رەڭدە، يۇمىلاق، ئوتتۇرىسى چوڭقۇرراق، ئاچچىق تەمگە ئىگە. بۇ ئىككى خىل بولۇپ، ئۆلكىنىڭ ھەم تاغنىڭ. ئۆلكىنىڭ چوڭراق، تاغنىڭ ئۇششاق، ئاچچىقراق، سېرىق بولىدۇ. ئۆتكۈر پۇراقلىق. بۇنىڭ ياخشىسى غىزا ئۈچۈن (ئۆلكىنىڭ)، ئاق يوغىنى دورا ئۈچۈن (تاغنىڭ) ئىشلىتىلىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى ئۆلكىنىڭ ئاۋۋالىقى دەرىجىنىڭ ئاخىرىسىدا ئىسسىق، 2- دەرىجىدە قۇرۇق، تاغنىڭ 2-

دەرىجىدە ئىسسىق، 2- دەرىجىنىڭ ئاخىرىسىدا قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى ئىششاق ياندۇرۇش، خۇن تازىلاش، ھەيز ۋە سۈيدۈك كەلتۈرۈش، چىرايلىق قىلىش، جىگەر، تالدىكى توسالغۇلارنى ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىش ئورنى سۈيدۈك كەلمىگەنلەرگە، تېرە كېسەللىرىگە، ھەيز كەلمىگەن ئاياللارغا، تەس تۇغۇتقا، بەرەس (پېسە)، سەپكۈنلەرگە بېرىلىدۇ. قاينىتىلمىسىنى ياكى سىقىپ سۈيىنى چىقارغان لوئۇقنى سىركە، ھەسەل بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، قورساقتىكى مەددىنى چۈشۈرىدۇ. سۇزاپ، پىلىپ بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، ھەيز ماڭدۇرىدۇ. بالا چۈشۈرىدۇ ھەم تالنىڭ ئىششاقلىرىنى ياندۇرىدۇ، جىگەردىكى توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. ھەسەل بىلەن خېمىر قىلىپ سەپكۈن، بەرەس، قاراداغلارغا ۋە بارلىق تېرە كېسەللىكلەرگە چاپسا پايدا قىلىدۇ. ناسۇر، خانازىر ھەر خىل زىيانلىق ھاشاراتلار، يىلان-چايان چاققانغا پايدا قىلىدۇ ھەم يانپاش ئاغرىقلىرى، زەربە يېگەنگە، مۇپاسىل ھەم سوغۇقتىن بولغان ئىششاقلارغا چېپىلسا پايدا قىلىدۇ. بۇنىڭ ئۇنىنى ئارپا ئۇنى، سىركە، سۇ بىلەن خېمىر قىلىپ ئىسسىقتىن بولغان ئاغرىقلارغا چېپىلسا پايدا قىلىدۇ. ئۇنىنى زىغىر بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، سوقۇپ، ئازراق فۇلۇنىيا ئارىلاشتۇرۇپ، قەغەزگە سۈركەپ تېڭىلسا سۈگەلنى چۈشۈرىدۇ. مەقئەتكە قويۇلسا، سۈگەلنىڭ چىققىنى، بوۋاسىر، سۈگەلنىڭ يېرىلغانلىرىغا پايدا قىلىدۇ. 360 گرامنى سوقۇپ ئاقكېسەلگە بېرىلسە پايدا قىلىدۇ. بۇنى سۇ بىلەن قاينىتىپ تەمىنى چىقىرىپ ھايۋانلارنى يۇسا، پىتىلىرىنى يوقىتىدۇ. ئۆي تاملىرىغا سېپىلسە، پاشىلارنى ئۆلتۈرىدۇ. ھەر خىل سۇلۇق

جاراھەتلەرگە چېپىلسا پايدا قىلىدۇ. ئاچچىقنى ھەر كۈنى ناشىدا 9 گرامدىن يېسە، كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ياخشىلايدۇ ھەم مېڭىنىڭ بۇخاراتلىرىنى تۈسىدۇ، كونا باش ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ، كۆزگە مېڭىدىن چۈشىدىغان سۇلارنى تۈسىدۇ. ھەسەل بىلەن قوشۇپ بەرسە، كونا يۆتەل، زىققىغە، ئىستىسقاغا، تال، سۈيدۈكلۈكنى قۇۋۋەتلەش، سۈيدۈكلۈكتىكى تاشنى قوزغىتىشقا پايدا قىلىدۇ. يىلتىزنى لادەن بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ، سۇ قوشۇپ ھايۋانلارنىڭ قوتۇر، قىچىقلىرىنى يۇسا پايدا قىلىدۇ. خۇسۇسەن قويغا بۇنىڭ يوپۇرماق ھەم شاخلىرىنى قاينىتىپ ئىچۈرۈلسە، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ. ئۇنى ھەسەل، مۇرمەككى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سوقۇپ، ئاياللارغا ھۇمۇل قىلىنسا ھەيز كەلتۈرىدۇ، بالا چۈشۈرىدۇ، ماتكىدىكى يەللەرنى تارقىتىدۇ.

بۇنىڭ ئاچچىقى تاتلىقدىن قۇۋۋەتلىك، تاتلىقى غىزا بولۇشقا قۇۋۋەتلىك. ئەمما ئېغىر، ئۇزۇندا ھەزىم بولىدۇ. تاتلىقىنى بەدىيان، سىركە، تۇز، سەتەر بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، تېزىرەك ھەزىم بولىدۇ. ئىشلىتىش مىقدارى 1~5 ياشقىچىلىكلەرگە يالغۇز ئۆزىنى 2~4 گرام، دورا بىلەن قوشۇپ 1 دىن 2 گرامغىچە، 5~10 ياشقىچىلىكلەرگە 4~8 گرامغىچە، دورا بىلەن قوشۇپ 2~4 گرامغىچە، 10~15 ياشقىچىلىك بولغانلارغا 10~20 گرام، دورا بىلەن قوشۇپ 4~10 گرامغىچە، 15 ياشتىن يۇقىرى چوڭلارغا 28 گرامغىچىلىك، دورا بىلەن قوشۇپ 21 گرامغىچىلىك (ئەھۋالغا قاراپ) بېرىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار جىق يېسە رەڭگىنى سارغايىتىدۇ.

ئورۇنباسارى بەدەنگە جۇلا بېرىش ئۈچۈن 2 ھەسسە قىزىل دادۇر ۋە قوغۇن ئۇرۇقى، قۇرتنى چۈشۈرۈش ئۈچۈن ئۆز ۋەزىنى بىلەن دەرمىنى تۈركى، بۇندىن باشقا كېسەللەرگە بېرىش ئۈچۈن ئەفسەنتىن. تەركىبى ئاقسىل %23، ياغ %18، فېبرىن %5.9، كاربون سۇ بىرىكمىلىرى %6.5.

جۇڭيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى ئاز ئىسسىق، قۇرۇق. تال، ئاشقازانغا تەسىر قىلىدۇ. ئۇنىڭ خۇسۇسىيىتى نەملىكنى تەڭشەش، زەھەرلەرنى يېشىملەندۈرۈش، ئىچ سۈرۈشنى، قۇسۇشنى توختىتىدۇ، ئۇسۇزلۇقنى يوقىتىدۇ. ھاراق بىلەن زەھەرلىنىشنى كېسىدۇ، بېلىق گۆشى بىلەن زەھەرلىنىشنى قايتۇرىدۇ. شۇنىڭدەك تاماقلار بىلەن زەھەرلىنىپ ئىچ سۈرگەندە، قۇسقاندا، ئۇزاق سوزۇلغان ئىچ سۈرۈشلەردە بېرىلىدۇ. يەنە مۆتىدىل ئوزۇقلاندۇرغۇچى سۈپىتىدە بېرىلسە ئوڭاي ھەزىم بولىدۇ.

ئاق ماشنىڭ ئاق گۈلمۇ دورا بولۇپ، قانلىق-قانسىز تولغاننى داۋالاشتا ئۈنۈمى ياخشى. قەدىمدە بۇ گۈلنى بارلىق جۇڭيى دورىلىرىنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇشقا ئىشلىتىلگەن، ئاياللارنىڭ ئاق خۇن كېسىلىگىمۇ پايدا قىلىدۇ.

ئاقىرقەرھا

(ئۇدىلقەرھ-بىخ تەرخۇن كۇھى)

RADIX PYRETHRY

除虫菊根

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، شاخلىرى، يوپۇرمىقى، گۈلى چوڭ، ئاق گۈللۈك بابۇنىگە ئوخشايدۇ. لېكىن ئاقىرقەرھانىڭ شاخلىرى تۈكلۈك، زېمىن ئۈستىگە يېيىلاڭغۇ بولىدۇ. بىر يىلتىزدىن كۆپلىگەن شاخلاپ چىققان بولۇپ، شاخلىرىنىڭ بېشىدا گۈمبەزگە ئوخشاش يۇمىلاق گۈل ئېچىلىدۇ.

رەڭگى سېرىق، يىلتىزنىڭ ئۇزۇنلۇقى بىر غېرىچ مىقدارى، توملىقى بىر كىچىك قول مىقدارى بولىدۇ. تەمى ئۆتكۈر، ئېغىزنى، تىلىنى كۆيدۈرىدۇ. ئۇيغۇر تېبابەتتە ئىشلىتىلىدىغىنى يىلتىزدۇر. قۇۋۋىتى 7 يىلغىچە تۇرىدۇ. ئەڭ ياخشىسى ئۆتكۈر ئېغىز كۆيدۈرىدىغان تەملىك، ۋەزنى ئېغىر، ئىچى ئاق بولغىنىدۇر. مەغرىبىستاندىن چىقىدىغىنى ھىندىستاندىن چىقىدىغىنىدىن كۈچلۈكرەك.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ ھەر قايسى ئۆلكىلىرىدىن، جۈملىدىن رايونىمىز شىنجاڭدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى 3-نىڭ ئاخىرىدىن 4- ئاۋۋىلىغىچە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى توسالغۇلارنى ئېچىش، مېڭىنى تازىلاش، بەلغەملەرنى يوقىتىش، پەيلەرگە قۇۋۋەت بېرىش، تىلىدىكى ئېغىرلىقنى يوقىتىش، كۆكرەك، چىش، چوڭ بوغۇملارنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىش، ئىستىسقاغا مەنپەئەت قىلىش، سوغۇق مزاج كىشىلەرنىڭ جىنسىي قۇۋۋىتىنى كۈچەيتىش، سۈيدۈكنى، ھەيزنى، سۈننى، تەرنى ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىش ئورنى زەيتۇن يېغى بىلەن چېپىلسا، سوغۇقتىن پەيلىرى تارتىشىپ قالغانغا مەنپەئەت قىلىدۇ. كونا ئىستېرخا ۋە ئەزالار ھېسسىز بولۇپ قالغان كېسەللىكلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

شۇنىڭدەك ئاقىرقەرھانى قاينىتىپ سۈيىدە ئولتۇرسىمۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ ۋە ئۇنى ئېزىپ باشنىڭ دەل ئوتتۇرىسىغا چاپسا، مېڭىنى قىزىتىپ، نەزلىنى توسىدۇ. قويۇق خىلىتتىن پەيدا بولغان تۇتقاقلىق كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. شۇنىڭدەك مەستكى، سەنۋبەر دەرەخنىڭ يېلىمى بىلەن چاينىسىمۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ. بۇرۇنغا پۈركەلسە دىماغدىكى توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. گۈل يېغى بىلەن بۇرۇنغا تېمىتىلسا، شەققە ۋە بەلغەم خاراكىتېرلىك قاتتىق باش ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئاقىرقەرھانى سىركىگە چىلاپ ئاغرىق چىش بىلەن چىشلەپ تۇرسا، ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. ئاقىرقەرھانى چاينىسا ياكى سوقۇپ تىلىنىڭ تېگىگە سېپىلسا، ھۆللۈكلەرنى تارتىپ، تىلىدىكى ئېغىرلىقنى كۆتۈرىدۇ. قاينىتىلغان سۈيىنى ئېغىزغا ئېلىپ تۇتۇپ تۇرسا، بوشىغان چىشلىرىنى چىڭىتىدۇ. سىركە بىلەن قاينىتىپ غار-غار قىلسا، خۇنناق (بوغما)، كىچىك تىلىنىڭ ساڭگىلاپ قالغىنىغا، تىلىنىڭ بەلغەمدىن بوشاپ كېتىشىگە پايدا قىلىدۇ. سۇرۇپ بەدەنگە چاپسا تەرلىتىدۇ.

ھەسەل بىلەن يالايدىغان (لوئۇق) قىلىنسا، كۆكرەك ئاغرىقى، بەلغەم خاراكىتېرلىك سوغۇقتىن بولغان كونا يۆتەللەرگە پايدا قىلىدۇ. بەلغەم بىلەن سوغۇقلۇقنى ئاشقازاندىن كەتكۈزىدۇ. سوغۇقچان، ھۆل مزاج كىشىلەر ئۈچۈن باھنى زىيادە قىلىدۇ. بىر يېرىم گرامنى ئىچسە، بەلغەمنى قاتتىق سۈرىدۇ. تۇتقاقلىق تەپلەر ئۈچۈن زەيتۇن يېغى بىلەن بەدەنگە سۇۋالسا، تەرلىتىپ تۇتقاقلىق تەپلەرنى قالدۇرىدۇ، ئەزالارنى چىڭىتىدۇ، يېغى تاناسىل ئەزاغا سۈركەلسە چىڭىتىدۇ. ھەسەل بىلەن سۈركىسىمۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ. سىركە بىلەن ياكى خېمىر بولغۇچە قاينىتىپ قۇرت يېگەن چىشقا قويۇلسا، چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. ئىشلىتىش مىقدارى 3 گرامغىچە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆپكەگە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى كەتىرا، تۇخۇمەكنىڭ ئۇرۇقى.

ئورۇنباسارى پىلىپ ۋە ھەسەلدۇر. جىگەر كېسىلى ئۈچۈن، ئاشقازان كېسىلى ئۈچۈن، ئورۇنباسارى - راسەن (تاغ گۈلى سەۋسەننىڭ يىلتىزى). ئەگەر يۇقىرىدىكى ئورۇنباسارى تېپىلمىسا، ئاقىرقەرھانىڭ

يېرىم ۋەزنى زەنجۈۋىل بېرىلىدۇ. غار-غار قىلىش ئۈچۈن $\frac{1}{4}$ گرام تاغ يالپۇزىدۇر. گال كېسىلىگە ئىشلىتىش

ئۈچۈن ئورۇنباسارى - كىچىك لاپىندانە.

ئاقىرقەرھانى يېغىنى ئېلىش ئۇسۇلى:

ھۆلنى سوقۇپ سىققان سۈيىدىن 500 گرامغىچە 60 گرام زەيتۇن يېغى ياكى كۈنجۈت يېغى قوشۇپ قاينىتىپ، سۈيى قۇرۇغاندا ئېلىپ ئىشلىتىلىدۇ. قۇرۇقىدىن 30 گرامنى 500 گرام ساپ سۇغا چىلاپ قاينىتىپ، سۈيى تۈگىگەندە يېغىنى ئالىدۇ. ئاندىن كېيىن سوغۇقتىن بولغان كېسەللەردە ئەزانى ياغلايدۇ. ئازراق يەيدۇ.

بۇرنىغا تارتىلسا باشنىڭ يېرىمى سوغۇقتىن ئاغرىغىغا، باش ئاغرىغىغا، تۇتاقلىق كېسەللەرگە، سوغۇقتىن بولغان مېڭە كېسەللىرىگە پايدا قىلدۇ. ھازىر ئاقىرقەرھە ئورنىدا ئىشلىتىلىۋاتقان (独活) RADIXHERAOLY نىڭ خۇسۇسىيەتلىرى تۆۋەندىكىچە:

تەركىبى ئۆزىگە خاس پۇراقلىق ئۇچۇچان ياغ تۇتىدۇ.
جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى
 تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى سوغۇق يەللەرنى تارقىتىش، ھۆل بەلغەمنى يوقىتىش، ئاغرىق توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

سوغۇق يەللەك كېسەللىكلەرنى، بوغۇم ئاغرىقلىرىنى، بەل، تىزلارنىڭ ئىشىشىپ ئاغرىشلىرى، باش ئاغرىقى، چىش ئاغرىقى، كودۇمبا جاراھەتلىرىنىڭ ئىشىشىقلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئىچىش مىقدارى كۈنگە 2.5، 4.5 گرامغىچە ئىچىش مۇمكىن.

ئەسكەرتىش ئاقىرقەرھە — لاسانى لوغەتۇلئەدۋىيە كىتابىنىڭ «ئاكرىرە» (ئاقىرقەرھە) بابىدا RADIXPYRETRI دەپ كۆرسىتىلگەن. ئۇ ھاشارات ئولتۇرىدىغان جۇخارگۈلنىڭ يىلتىزى دېگەنلىك بولىدۇ. ئەمما مەزكۇر گۈلنىڭ يىلتىزى دورا ئورنىدا ئىشلىتىلمەيدۇ. چۆپنىڭ ئۆزى پاشا ۋە باشقا ھاشاراتلارنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

قەشقەر ئۇيغۇر تىبابەت شىپاخانا ئاقىرقەرھە دەپ خەنزۇچە 独活 ئۆسۈملۈكىنىڭ يىلتىزىنى ئىشلىتىۋاتقانلىقتىن، ئۇنىڭ شەكلى، ئىشلىتىلىشى ۋە ئەسلىي كىتابلاردىكى تەرىپلەرگە خېلىلا ئۇيغۇن كەلگەنلىكى ئۈچۈن شۇ يىلتىز تونۇشتۇرۇلدى.

مەملىكىتىمىزدە دۇخۇ نامى ئاستىدا ئىشلىتىلىۋاتقان ئۆسۈملۈكلەرنىڭ تۈرى خېلى كۆپ. ئەڭ ئاساسلىقى 4 خىلدىن ئىبارەت. ئۇلاردىن ئەسلىي كىتابتا كۆرسىتىلگەن تەرىپىگە ئەڭ ئۇيغۇن كېلىدىغان ئۆسۈملۈك 牛毛独活 (نىيۇماۋ دۇخۇ) لاتىنچە RADIXHEMS HERACLEILYANI بولۇپ، باشقىلىرىنىڭ تەسىرىمۇ ئوخشايدۇ. شىنجاڭدىن چىقىدىغان دۇخۇ RADIX ANGELICAE PUBESCENTIS 香独活 ياكى 毛当归 (ماۋداڭگۇي) يىلتىزىدىن ئىبارەت. ئاقىرقەرھەنى خەنزۇچە چۈەنشۇدۇەن 川口断 لاتىنچە، DIPSACUS ASPER WOLL ياكى شۇدۇەن 口断 لاتىنچە DIPSACUS JAPONICUS MIQ ئۆسۈملۈكىنىڭ يىلتىزى بولىدۇ» دېگەن پىكىرلەر بار.

تەركىبى دىپساتسىن ۋە ئۇچۇچان ياغ تۇتىدۇ.
 تەبىئىي ئاز ئىسسىق، تەمى قېرىق.

خۇسۇسىيىتى بەدەننى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق توختىتىش، ئىششىق ياندۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرى بار. بەل، تىز ئاغرىقلىرىدا، زەربە تېگىشنىڭ ئاغرىشلىرىدا، كۆپ ئېھتىلام بولۇش، مەنىي تۇتالمايلىق، سۈت ئازلىق، خۇن كۆپ كېتىشلەردە ئىشلىتىلىدۇ. جاراھەتلەرگە ئىشلىتىلسە ئەت ئۈندۈرىدۇ. ئىششىقنى قايتۇرىدۇ.

باھنى قۇۋۋەتلىنەندۈرىدىغان ھەبىلەر تەركىبىگە قوشۇلدى.

ئاقىرقەرھانىڭ ئەسلىسى ھاشارات ئۆلتۈرىدىغان جۇخار گۈل يىلتىزى بولۇش لازىم بولسىمۇ، ئەمما ھازىر مۇشۇنداق باشقا ئۆسۈملۈكلەر بەدەل قىلىنىدىغانلىقى ھەق-قىندە پىكىرلەر بولغىنى ئۈچۈن ھەر ئىككى-سىمۇ تونۇشتۇرۇلدى. يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ تەتقىق قىلىشقا توغرا كېلىدۇ.

ئالتۇن

(زەھەپ)

(ئىنگلىزچە، نېمىسچە GOLD) AURUM 金

تونۇش زېمىنىدىن چىقىدىغان مەدەن-لەرنىڭ ئەڭ قىممەتلىكلىرىدىن بىرىدۇر. چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ خوتەن، ئالتاي ۋە باشقا جايلىرىدىن چىقىدۇ، شۇ-نىڭدەك ئىچكى ئۆلكە ۋە باشقا مەملىكەتلەر-دىنمۇ چىقىدۇ.

10 - رەسىم. شىنجاڭدىن چىقىدىغان دۇخۇ

تەبىئىتى مۆتىدىل، ئىسسىق تەرەپكە مايىل.

خۇسۇسىيىتى كۆڭۈلنى ئېچىش، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، بەدەندىكى تەبىئىي قىزىقلىقنى قۇۋۋەتلەش، ئەقلىنى، زېھنىنى ئۆتكۈر قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئالتۇننى قائىدە بويىچە مۇۋاپىق ھالدا ئىشلەتسە، يۈرەك، مېڭە، ئۆت، ئاشقازان، جىگەر، ئال، بۆرەك، دوۋسۇن كېسەللىكلىرى ئۈچۈن، باھ ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

نېرۋا ۋە سەۋاسى (ھەر خىل ئورۇنسز خىياللارنى قىلىش)، ئادەم بار جايدىن يىراق بولۇپ تەنھالىقنى خالاش، سەۋەبسىز غەم-ئەندىشىدە بولۇش، باش ئايلىنىپ، بەھوش بولۇشقا ئوخشاش سەۋدا، سەپرا خاراكتېرلىك كېسەللىكلەر ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ. ھەر تۈرلۈك بوۋاسىر ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ. بەدەننى سەمبىرىتىدۇ. ئالتۇننى تەنھا ئىشلەتسە ياكى بىستىپايەچ، كامازىرىيۇسلارغا ئوخشاش مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىشلەتسە، ماخاۋ كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئالتۇن پوقنى مەرۋايىت بىلەن قوشۇپ پورتىخال سۈيىدە ئېزىپ مۇۋاپىق ھالدا ئىشلەتسە، يۇقىرىقى كېسەللىكلەر ئۈچۈن، قان خاراكتېرلىك تولغاق، ئىچ ئۆتۈش، ماخاۋلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن).

ئۆشۈدۈر بىلەن ئېزىپ ئىشلەتسە زەھرىنى بەدەندىن چىقىرىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئالتۇندىن سۈرمە تارتىدىغان مىل قىلىپ كۆزگە سۈرمە تارتسا، كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى زىيادە قىلىدۇ، كۆز ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. ئالتۇننى بەك ئوبدان سالاھىيە قىلىپ كۆزگە تارتسا، كۆزنىڭ جىيەكلىرى ئىششىپ قېلىنىشىپ قېلىش كېسەللىكى ئۈچۈن، كۆزگە چۈشكەن

ئاق ۋە پەردە قىزىللىق ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سۇنۇن قىلىپ چىشقا سۈركىسە، چىش ئاغرىقى ئۈچۈن پايدا بېرىدۇ. ئالتۇنى ئېغىزدا تۇتسا، ئېغىزدىكى سېسىقلىقنى يوقىتىدۇ. ئالتۇنى يۇمشاق ئېزىپ گۆشخور جاراھەتكە چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئالتۇنى ئوتتا قىزىتىپ تاۋلاپ، سۇدا ئۇچۇرۇپ سۈيىنى ئىچسە، بەدەننىڭ تەبىئىي قىزىقلىقىنى قۇۋۋەتلەيدۇ. يۈرەكنى، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ. ئىچ ئۆتكىنى يوقىتىدۇ. ئالتۇنى سۈرۈپ، ئېزىپ تاشقى تەرەپتىن چاپسا، پالەچ ئۈچۈن، ئىششىقلارنى تارقىتىش ئۈچۈن، چاچلار تۆكۈلۈپ كېتىش، تېرە چۈشۈپ كېتىش ئۈچۈن، يانپاش ئاغرىقى، بەدەندىكى ئاق-قارا داغىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. شۇنىڭدەك ئالتۇننىڭ يېغى جىگەرنى قۇۋۋەتلەش ئۈچۈن ۋە باشقا كېسەللىكلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئالتۇنى بەك يۇمشاق سالاھىيە قىلىپ بۆلەك بىر نەرسە قوشماستىن، بولۇپمۇ زەھىرى بار دورىلارنى قوشماستىن ئىچسە، تەن سالامەتلىكىنى ساقلايدۇ. ئۆمرى ئۇزۇن بولىدۇ. سەۋدادىن پەيدا بولغان بارلىق كېسەللىكلەرنى يوقىتىدۇ. ئىشلىتىش مىقدارى 0.1~0.3 گراغچە.

ئورۇنباھارنى ياقۇت. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار دوۋسۇنغا، سۈيدۈك يوللىرىغا زىيان يەتكۈزىدۇ. تۈزەتكۈچىسى ھەسەل، مۇشك، ھەببۇلئاس، شاھ بەللۇت. ئەسكەرتىش ۋەرقى تىللاننىڭ تەسىرى ئالتۇننىڭكىگە ئوخشايدۇ. جۇڭگى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىي قۇرۇق، مۆتىدىل، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى روھنى تىنچلاندۇرۇش، سۆڭەكنى چىڭىتىش، يىلىكنى تولدۇرۇش، بەش ئەزادىكى قايغان يەللەرنى ھەيدەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. تۇتقاق كېسەلنى، سەپرادىن بولغان روھىي كېسەللەرنى داۋالاشقا، ھارارەت پەسەيتىش ۋە زەھەرلەرنى قايتۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ.

جۇڭگىي تېبابىتىدە ئالتۇن تولاراق ۋەرق تىللا CHARTA AURUM

(金箔 - جىڭ بوۋ) ھالدا ئىشلىتىلىدۇ. قىسمەن ھەب دورىلار تەركىبىگمۇ قوشۇلىدۇ. قەدىمكى جۇڭگىي تېبابەت ئەسەرلىرىدە يېزىلىشىچە، ئالتۇن تۇتقاقلىق كېسەلنى، روھىي بۇزۇلۇشلار (خامۇشلۇق، خىيالىيەرەسلىك، تەنھالىقنى خالاش ۋە باشقىلار) نى داۋالايدۇ، زىققە نەپەس، يۆتەلگە پايدا قىلىدۇ، قان قۇسۇش، سۆڭەك كۆيۈپ ئاغرىش قاتارلىق ئاغرىقلارنى داۋالايدۇ. سىمابنىڭ زەھىرىنى قايتۇرىدۇ. سىماب قۇلاققا كىرىپ كەتسە، ئالتۇن قەلەمچىسىنى قۇلاققا تىقىپ قويۇش، يارىلانغان جايدىن گۆش ئىچىگە سىماب كىرىپ چىقىمسا، ئالتۇن ۋەرق بىلەن تېگىش تەكلىپ قىلىنىدۇ (بۇ چاغدا سىماب ئالتۇنغا تەسىر قىلىپ زەھەرلىك تەسىرىنى يوقىتىدۇ). شۇنىڭدەك، كۆز ئاغرىقلىرىدا (كۆز جىيەكلىرىنىڭ ئاغرىپ ئىشىشى-شىدا) ئالتۇنى تاۋلاپ سۇۋۇغاندىن كېيىن كۆز جىيەكلىرىگە بىر قانچە كۈن سۈركەپ بېرىلسە، ئىششىقنى قايتۇرۇپ ساقايتىدۇ.

يەنە جۇڭگىيلارنىڭ قارىشىچە، ئالتۇن ئادەم ئۆلتۈرگۈچى ماددا بولۇپ، 3~2 مىسقال ئالتۇن ئىچىلسە ناھايىتى تېز ئۆلتۈرۈپ قويىدۇ.

ئالتۇن ۋەرق بىلەن كۈمۈش ۋەرقنىڭ خۇسۇسىيىتى ئوخشاش دەپ ھېسابلىنىدۇ.

ئالما

(تۇففاھ)

MALUS

苹果

تونۇش بۇ بىر خىل مېۋە بولۇپ، يۇمىلاق، قىزىل، ئاق رەڭدە، چىرايلىق كۆرۈنۈشلۈك، خۇش بۇراقلىق، تەمى تاتلىق، سۇلۇق، ئۈستىدە پوستى بار، ئىچىدە قارا ئۇرۇقلىرى بار، چېچىكى ئاق، قىزىل، شاپتۇل چېچىكى رەڭدە بولىدۇ. بۇ 3 خىل بولۇپ، 1-سى تاتلىق، پوستى نېپىز، چوڭ، سۇلۇق؛ 2-سى ئاچچىق-چۈچۈك، بىمەزە تەملىك، يوغانلىقى ئوتتۇراھال، 3-سى تەمى ئاچچىق، كىچىك بولىدۇ. چىقىش ئورنى ئېلىمىزنىڭ شەندۇڭ، خېبېي ۋە دۇڭخېي رايونلىرى، جۈملىدىن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن، خۇسۇسەن غۇلجىنىڭ تاغلىق جايلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي تاتلىقنىڭ ئاۋۋالقى دەرىجىدە ئىسسىق، 2- دەرىجىدە ھۆل. بىمەزىنىڭ ئوتتۇراھال، ئاۋۋالقى دەرىجىدە قۇرۇق، ئاچچىقنىڭ 2- دەرىجىنىڭ ئاۋۋالقىدە سوغۇق ھەم قۇرۇق. دەرىخنىڭ ھەممە ئەزالىرى قۇرۇق سوغۇق. مېۋىسى، يوپۇرمىقى قۇرۇق سوغۇق. خۇسۇسىيىتى جىگەر، مېڭە، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى نەپەس سىقىلغانغا، ئاشقازان ئاغزىنى قۇۋۋەتلەشكە، ئىشتىھانى ئېچىشقا، پىشۇرۇپ قۇرۇق يۆتەلگە بېرىلىدۇ. سۈيىنى شورپا، مۇسەللەس بىلەن بەرسە كۆڭۈل ئېلىشىنى پەسەيتىدۇ. سۈيى چايان چاققان جايغا چېپىلسا ئاغرىق توختىتىدۇ. ۋاباغا ئوخشاش يۇقۇملۇق كېسەللەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن يېسە پايدىلىق ھەم سەمىرتىدۇ. خېمىر قىلىپ كۆزگە تاڭمسا، كۆز ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. شاخ، مېۋىلىرى زەھەر ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى شەرىئىتىدىن 5~1 ياشقىچىلىقلارغا 10 گرامدىن 14 گرامغىچىلىك، 10~5 ياشقىچىلىقلارغا 20~30 گرامغىچىلىك، 15~10 ياشقىچىلىقلارغا 40~50 گرام، چوڭلارغا 60 گرامغىچە-لىك بېرىلىدۇ.

ئورۇنباسارى سەپەرچىل (بېھى)

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار خام ئالمنى تولا يېسە ئارىلاش تەپ قىلىدۇ، ئۇنۇتقاق قىلىدۇ، ئەزالارغا يەل پەيدا قىلىدۇ. ئەزالار تولا تارتىدۇ (گۆشنىڭ ھەرىكىتىنى ئادەتتىن تاشقىرى قوزغايىدۇ). شەرىئىتى دارچىن بىلەن قوشۇپ بېرىلىدۇ. زەھەرلىنىپ قالسا، قۇرۇق ئالمنى سوقۇپ شەرىئەت قىلىپ ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ بېرىلسە زەھەرنى ياندۇرىدۇ. تەركىبى ئالمنىڭ تۈرى ناھايىتى كۆپ بولۇپ، ھازىرغىچە مەلۇم بولغانلىرى 10 مىڭ خىلدىن ئاشىدۇ.

ئالما مېۋىسىنىڭ تەركىبىدە تۆۋەندىكى كىسلاتا ۋە باشقا ماددىلار بار. ئەڭ مۇھىملىرى: ئالما كىسلاتاسى (ئاتسىدۇم مالىكۇم)، لىمون كىسلاتاسى (ئاتسىدۇم تارتارىكۇم)، تارتارىك كىسلاتاسى (ئاتسىد تارتارىك)، تاننىن كىسلاتاسى (ئاتسىد تاننىك)؛ قەنتلەردىن گلۇكوزا، فرۇكتوزا، ساكاروزا، پېنتوزا، گالاكتوزا، سوربىتە، ياغ، يېڭىتىن، ۋىتامىن C، B، A دىن ئىبارەت.

ئالمنىڭ شوپۇكىدا تىرىئاكونتان، مالول ۋە ياغلىق ماي. ئالما دەرىخىنىڭ قوۋزىقىدا ۋە يوپۇرماقلىرىدا فلورىزىدىن بولىدۇ.

ھازىرقى زامان مېدىتسىناسىدا ئالمدىن تومۇرلۇك ئالما ئېكىستراكتى (ئېكىستراكتۇم فېرى پوماتى)

تەييارلاپ قان تەركىبىدىكى تۆمۈر ماددىسىنى تولۇقلاش، بەدەننى چىڭىتىشقا ئىشلىتىلىدۇ. جۇڭگىلار ئىستىما قايتۇرۇش، ئۇسۇزلۇقنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. بالىلارنىڭ ھەزىم قىلىشى بۇزۇلۇشلىرىنى داۋالايدۇ. يەنە قاننى كۆپەيتكۈچى ۋە ئۈچەي ياللۇغىنى دىزىنتېرىيىنى داۋالايدىغان مۇھىم دورا ھېسابلىنىدۇ.

ئالۇچە

(ئەدرەك - كۆكسۇلتان)

PRUNUS DOMESTICA

洋李

تونۇش بۇ بىر خىل مېۋە بولۇپ، رەڭگى سېرىق، ئۆرۈككە ئوخشاش ئىچىدە ئۇرۇقى بار، تەمى تاتلىق، قىسمەن قەيرىقلىقى بار. يوپۇرمىقى ئەينۇلا يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ، ئاق چېچەكلىك، بۇ 2 خىل بولۇپ، 1- خىلىنىڭ مېۋىسى سېرىق، يوغان، 2- خىلىنىڭ مېۋىسى قىزىل، كىچىكرەك بولىدۇ. چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ، جۈملىدىن رايونىمىز شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي خامراقى سوغۇق، ئوبدان پىشقىنى 2- دەرىجىدە ھۆل سوغۇق. خۇسۇسىيىتى سەپرادىن بولغان بەدەننىڭ ئىستىملىرىنى پەسەيتىش ۋە قەينى توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئىسسىقتىن بولغان يۆتەلگە، تەپىدىق (سىل)گە، قۇرۇقلۇقتىن بولغان تەپكە پىشقان ئالۇچىنىڭ سۈيى بېرىلىدۇ. يوپۇرمىقىنى سىقىپ سۈيىنى ئىچۈرسە، ئۈچەيدىكى قۇرتلارنى چۈشۈرىدۇ. ئىشلىتىش مىقدارى كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ بېرىلىدۇ. ئورۇنباشارى تاتلىق گىلاس.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار گۈلى قەنت بىلەن بېرىلسە، ئاشقازانغا زىيان قىلمايدۇ. تەركىبى بۇنىڭ تەركىبىدە قەنت، ئالما كىسلاتاسى، كاروتىن بولىدۇ. ئۇرۇقىدا ساپونىن ۋە خېلى پىرسەنتتە ماي تۇتىدۇ.

جۇڭگىلارنىڭ ئىشلىتىشى ئىچ قاتقاندا، سۇلۇق ئىششىقلاردا، پىللاگرا كېسەللىرىدە ئىشلىتىلىدۇ.

ئامىلە

(ئەملەج)

EMBLICA OFFICINALIS

苍摩勒

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك مېۋىسى بولۇپ، تەمى ئاچچىقراق، يېڭى مېۋىسى ئالۇچە تەمىگە ئوخشاش، چوڭلۇقى ياڭاق تەك. دەرىخى ياڭاق دەرىخىگە ئوخشايدۇ. يوپۇرمىقى سېرىق، ئۇششاق، غۇزمەك، شاخلىرى قاتتىق بولىدۇ.

11- رەسىم. ئامىلە

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، سىچۇەن ئۆلكىسىدىن، ئىران، ھىندىستانلاردىن چىقىدۇ.
تەبىئىتى 2- دەرىجىدە سوغۇق، 3- دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدە قۇرۇق، سۈتكە چىلانغىنى ئاۋۋالقى دەرىجىدە سوغۇق، 2- دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى ئىچ قاتۇرۇش، ماددىلارنىڭ ئاشقازان، ئۈچەيگە تۆكۈلۈشىنى توسۇش، خىلىتلارنىڭ سېسىقىنى كۆتۈرۈش، بەدەن-دىكى سەۋدانى چىقىرىش، سەپرا، سەۋدالار كۆپىيىشىنىڭ روھقا تەسىر بېرىشىنى توسۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.
ئىشلىتىلىشى ھەسەل، دارچىن، مەستىكىگە ئوخشاشلار بىلەن ئېلىشتۇرۇپ بېرىلسە ئىچىنى قاتۇرىدۇ. ماددىلارنىڭ ئاشقازان، ئۈچەيگە قۇيۇلۇشىنى توسىدۇ.

مېڭە، يۈرەك، باھ، ئاشقازان، ئۈچەينى قۇۋۋەتلەش، قەينى توختىتىش، ھەر خىل ئەزالاردىن كەلگەن قاننى توختىتىش، ئېغىز-دىن كەلگەن سۈنى توختىتىش، ئىشتىھانى ئېچىش، ئاشقازان زەئىپ-

لىكىدىن بولغان ھۆلۈكنى قۇرۇتۇش، ئاشقازاندىكى ھەزىم بولمىغان تاماقنىڭ ھەزىم بولۇشىغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن پايدىلىقتۇر.

كانارە ئۇنى (جىگدىگە ئوخشىغان ھىندىستان مېۋىسىنىڭ ئۇنى)، بېھى سۈيى بىلەن قوشۇپ بېرىلسە كونا ئىچ سۈرۈشىنى توختىتىدۇ. قاننىڭ ھارارىتىنى پەسەيتىدۇ. يۈرەكنى، كۆزنى، پەينى قۇۋۋەتلەندۈرىدۇ. كۆيگەن، سەپرادىن بولغان مالخۇلىيا، پالەچ، لەقۇالارغا ھەسەلى مۇراببا ۋە ھەسەل قوشۇپ ئىچۈرسە پايدىلىق. چىلاپ ئىچۈرسە ئاشقازاندىكى سېسىق گازنىڭ مېڭىگە ئۆرلىشىنى توسىدۇ. يۇمشاق سوقۇپ تاتلىق سۇ بىلەن خېمىر قىلىپ پېشانىگە چېپىلسا، بۇرۇندىن كەلگەن قاننى توختىتىدۇ. 6 گرامنى چالا سوقۇپ، سۇغا چىلاپ يۇمشىغاندىن كېيىن تاتلىقنى، تەمىنى چىقىرىپ، سىقىپ، سۈزۈپ كۆزگە تېمىتسا، كۆزگە ئاق چۈشكەنگە پايدىلىق. 3~4 قېتىم كۆزگە تېمىتسا كۆزنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

يۇمشاق سوقۇپ، باراۋەر مىقداردا شېكەر قوشۇپ ئېلىشتۇرۇپ ئازغىنە تاتلىق بادام يېغى بىلەن قوشۇپ ناشتىدا يېسە، كۆزنىڭ ئاجىزلىقىنى يوقىتىپ، كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ. ئۈچەينىڭ ئېچىشقىغا پايدا قىلىدۇ. باراۋەر زىرەكىرمانى قوشۇپ ھەسەل بىلەن ئېلىشتۇرۇپ، سىيىپ ياتىدىغان كىچىك بالىلارغا بېرىلسە پايدىلىق. قۇرۇق يۇمىغاقسۇت ئۇرۇقى بىلەن سوقۇپ، چىلاپ بەرسە، كونا ئىچ سۈرۈشىنى توختىتىدۇ. ئاشقازاننىڭ قىزىشىنى، مەقەتنىڭ كۆيۈپ ئاغرىشىنى، سۈيدۈكنىڭ كۆيۈپ كېلىشىنى پەسەيتىدۇ. خېنە، ئوسما بىلەن قوشۇپ بەدەنگە چاپسا، جۇلا بېرىدۇ. چاچقا چاپسا، پايدىلىق. بۇنىڭ يېغىنى چاچقا چاپسا چاچنى ئۆستۈرۈپ قارايتىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى 5~1 ياشلىقلارغا 5~1 گرام، 10~5 ياشلىقلارغا ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ. قاينىتىلمىسىدىن 10 دىن 30 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى 2 ھەسسە كاپىلى ھېلىلىسى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئال كېسىلىگە، قۇلۇنجىغا بېرىلمەيدۇ. ئال كېسىلىگە سۈنۈل، ھەسەل، قۇلۇنجىغا تاتلىق بادام يېغى قوشۇپ بېرىلىدۇ.

تەركىبى ئاقسىل ماددىلىرى، ئۆسۈملۈك يېلىملىرى (گۈمىلەر) ۋە تاننىن تۇتىدۇ.

جۇڭىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى ئوزۇقلاندۇرغۇچى، كۈچلەندۈرگۈچى دورا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ، قىزىتما قايتۇرۇش، سەپرانى پەسەيتىش ئۈچۈن بېرىلىدۇ.

ئانار (رۇمان)

PUNICA GRANATI

石榴

تونۇش بۇ بىر خىل مېۋە بولۇپ، يۇمىلاق، قىزىل. پوستى ئىچىدىكى قىزىل دانلىرى سۇلۇق، سۈزۈك مارجانغا ئوخشاش پارىقراق. بۇ 3 خىل بولىدۇ. 1- تاتلىق، 2- ئوتتۇراھال (ئاچچىق تاتلىق)، 3- ئاچچىق تەمگە ئىگە.

ئۆسۈملۈكى تۈكلۈك، تىكەنلىك، سېرىق. يوپۇرمىقى كىچىك، قېلىنراق، ياخشىسى يوغان بولىدۇ. چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ، جۈملىدىن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ. خۇسۇسەن قاغىلىق-نىڭ ئانارى ياخشىراق.

تەبىئىي ھۆل سوغۇق، ئاۋۋالقى دەرىجىدە ھۆل، 2- دەرىجىدە سوغۇق. خۇسۇسىيىتى ئوزۇق بولۇش، قاننى كۆپەيتىش، ئورگانىزمنى قۇۋۋەتلەش، باھنى قۇۋۋەتلەش، ئىچ توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى جىگەر كېسەللىرىگە، ئىستىسقا، زىققە كېسەللىرىگە، يۈرەك، تال كېسەللىرىگە، ئىسسىقتىن بولغان يۆتەلگە، ئورۇق كىشىلەرگە بېرىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى دانىسى ياكى سۈيى شەربەتلىرىدىن 5~1 ياشقچىلىكلەرگە 10~15 گرامغىچە، 10~15 ياشقچىلىكلەرگە 20~30 گرامغىچە، 15~10 ياشقچىلىكلەرگە 30~40 گرامغىچە، 15 دىن يۇقىرى چوڭلارغا 50~60 گرامغىچە بېرىلسە بولىدۇ.

ئورۇنباىسارى ئاچچىق ئانار.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئاشقازان كېسەللىرىگە، سوغۇقتىن بولغان ئىستىسقا، تەپ كېسەللىرىگە بېرىلمەيدۇ. ئاشقازان كېسەلگە شېكەر بىلەن؛ تەپكە بېرىشكە توغرا كەلسە، زەنجۈل بىلەن ئاچچىق ئانار سۈيى قوشۇپ بېرىلىدۇ.

تەركىبى ئانار تەركىبىدە 75~70 پىرسەنت سوك (شېرە) تۇتىدۇ. ئانار سوكىنىڭ تەركىبىدە بولسا %20~12 قەنت ماددىسى، لىمون كىسلاتاسى، ئاقسىل ھەم ۋىتامىن %1.1 C ياغ ماددىسى تۇتىدۇ.

جۇڭىيى ۋە ھازىرقى زامان مېدىتسىناسىدا ئىشلىتىلىشى ئانار دانلىرىنى سىقىپ شىرسىنى تونزىللىت (كال، بادامبەز ياللۇغى) ۋە گالىنىڭ سۇلۇق ياللۇغلىرىدا چايقاش، ئېغىزدىكى سېسىق پۇراقنى يوقىتىشقا ئىشلەتكەن.

دىن تاشقىرى، 石榴果皮 PERICARPIUM ئانار مېۋىسىنىڭ پوستى، CORTEX 石榴树皮 GRANATI ئانار غولىنىڭ پوستى، CORTEXRADIX GRANATI 石榴 根皮 ئانار يىلتىزىنىڭ پوستىلىرى ئىشلىتىلىدۇ.

بۇلارنىڭ تەركىبى پوستلارنىڭ ئىچىدىكى ئاساسىي تەركىب ئانار يىلتىزى پوستىنىڭ ئالكالوئىدى (پېلېئېرېن)، ئۇنىڭ ئوخشىشى ئزوپېللىتسىئېرېن، مېتېلېلېتېرېن، پىسېۋدوپېلېتېرېن، تانېن ماددىلىرىدىن ئىبارەت. ئانار مېۋىسىنىڭ سۈيىدە ۋىتامىن C كۆپ، يەنە %20~12 گىچە قەنت تۇتىدۇ. ئانار

يىلتىزنىڭ پوستى قاپاق ئۇرۇقى مەددىلىرى (تېنيا)، سازاڭ شەكىللىك مەدە (ئاسكارىدا) چۈشۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

جۇڭگىلارنىڭ تەلىماتىچە: ئانارنىڭ ئۆز پوستى ئىسسىق، ئۈچەي، يۈرەك، ئۆپكە، جىگەر، بۆرەكلەرگە تەسىر قىلىدۇ. ئۇنىڭ خىزمىتى ئىچ قاتۇرۇش، ھاشارات ئۆلتۈرۈشتۈر. ئىچ سۈرۈشنى، قاناشنى توختىتىدۇ. ئۈچەي چىقىش، ئېھتىلام بولۇش قاتارلىقلارنى داۋالايدۇ.

ئانار يىلتىزى بىلەن قاپاق ئۇرۇقى شەكىللىك مەددىلەرنى چۈشۈرۈش ئۈچۈن، ئانار يىلتىزىنىڭ پوستىدىن 20 گرام ئېلىپ 400 مىللىلىتىر سۇ قۇيۇپ، چىنە قاچىدا 200 گرام قالغىچە قاينىتىپ، سۈزۈپ تىرىپى تاشلىۋېتىلىدۇ. شۇ مىقدارنى 3 كە بۆلۈپ، ھەر بىر يېرىم سائەتتە بىر قىسمى ئىچىلىدۇ. دورىنى ئىچىپ 4 سائەت ئۆتكەندىن كېيىن تۈز سۈرگە بېرىپ مەدە چۈشۈرۈلىدۇ (ئانار يىلتىز پوستىنىڭ ئارقىسىدىن ياغ سۈرگە بەرمەسلىك كېرەك. چۈنكى ئۇنىڭ تەركىبىدىكى پېللىتېرىن ياغدا ئېرىپ ئوڭاي شۈمۈرۈلۈپ، زەھەرلەپ قويۇشى مۇمكىن).

ئانار گۈلى

(گۈلنار - جۇلنار)

FLORIS PUNJCA GRANATUM

石榴花

تونۇش بۇ ئانار مېۋىسىنىڭ چېچىكى، قىزىل، نېپىز، ئاچچىقراق تەمگە ئىگە.

چىقىش ئورنى. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2- دەرىجىنىڭ ئاۋۋالقىدا قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى ئىچ توختىتىش، بەدەننى قۇرۇتۇش، قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى سوقۇپ، ئەگەكتىن ئۆتكۈزۈپ، ئىسھالغا (ئىچ ئۆتكۈ)، ئېغىزدىكى سۇلۇق جاراھەتلەرگە، چىش ئاغرىقلىرىغا، ھەر بىر ئەزالاردىن كەلگەن قانلارنى توختىتىشقا، ئاياللارنىڭ بالياتقۇسىدىن كەلگەن قاننى توختىتىشقا، بوۋاسىرغا، سۇلۇق قىچىشقا ئىشلىتىلىدۇ. سىركە بىلەن قاينىتىپ ئېغىزنى چايقىسا، سېسىق پۇراشنى كۆتۈرىدۇ. تالقىنى ھەر خىل جاراھەتلەرگە سېپىلسا جاراھەتنى پۈتتۈرىدۇ. قاننى توختىتىدۇ. قولتۇققا سېپىلسا، سېسىق پۇراشنى كۆتۈرىدۇ. تىن مەغزەبى، سىركە بىلەن ئېلىشتۇرۇپ بالياتقۇغا كىرگۈزۈلسە، ھەر خىل زىيانلىق ماددىلارنىڭ قويۇلۇشىنى توسىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى 5~1 ياشقىچىلىكلەرگە $\frac{1}{2}$ -1 گرامغىچىلىك، 10~5 ياشقىچىلىكلەرگە $\frac{1}{2}$ 2 دىن

4 گرامغىچىلىك، 15~10 ياشقىچىلىكلەرگە $\frac{1}{2}$ 4 دىن 6 گرامغىچىلىك بېرىلىدۇ.

ئورۇنباشارى ئۆز ۋەزنى باراۋىرىدە ئانارنىڭ چېچىكى ئوتتۇرىسىدىكى سېرىق، ئۇششاق ئۇرۇقى ياكى ئانار پوستىنىڭ ئىچىدىكى ئاق نېپىز پوستى ياكى ئانار بولمايدىغان يالغان چېچىكى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار كۆپ ئىچىلسە باش ئاغرىقى ھەم ئەزالارغا توسالغۇ پەيدا قىلىدۇ. ئۇنىڭ ئۈچۈن كەترا بىلەن قوشۇپ ئىچىش لازىم. بۇنىڭ سىقىلغان سۈيى، گۈلى، پوستى، چېچەكلىرىدىن كۈچلۈكتۈر.

ھۆل ۋاقتىدا سىقىپ قۇرۇتۇش بىلەن ئوسارە بولىدۇ.

2- ئۇسۇل: قۇرۇغان گۈلنى سۇ بىلەن قاينىتىمىز، تاتلىقى چىققاندىن كېيىن سىقىپ تىرىپلىرىنى تاشلىۋېتىپ، گۈل مىقدارىغا سۈيى قالدۇدەك 2- مەرتىۋە قايناتاساق، سۈيى كېتىپ دورا قالىدۇ. بۇنى قۇرۇتساقمۇ ئوسارە بولىدۇ.
تەركىبى گۈل بويلاق ماددىسى (پۇنتىسىن) ۋە مەلۇم مىقداردا گلۇكوزا تۇتىدۇ.

بابۇنە - بابۇنەج

MATRICARIA CHAMOMILLAE

洋甘菊

12- رەسىم. بابۇنەج

توفۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، شېخى 60 سانتىمېتىر ئۇزۇنلۇقتا، كۆك، ئىنچىكە، شاخلىق، يوپۇرمىقى ئۇششاق ئىنچىكە ئوتتۇردى. سىدا سېرىق گۈلى، گۈلنىڭ چۆرىسىدە ئۇششاق ئاق يوپۇرمىقى بولىدۇ. گۈلى ئۇششاقراق، خۇشبو، تەمى تاتلىقتۇر.

چىقىش ئورنى شىنجاڭ تاغلىرىدىن، باغلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى ئىككىنچى دەرىجىدە ئىسسىق ۋە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى گۈلى ئىچىنى يۇمشىتىش، يەللەرنى تارقىتىش، توسالغۇ- لارنى ئېچىش، مېڭىنى، پەينى قۇۋۋەتلەش، زەھەرلىك دورىلارنىڭ زەھىرىنى ياندۇرۇش، تەرلىتىش، سۈت كۆپەيتىش، سۈيدۈك، ھەيز ماڭدۇرۇش خۇسۇ- سىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى بۇنىڭ گۈلنى قاينىتىپ ئىچكۈزسە، سوقۇپ خېمىر قە- لىپ چاپسا مېڭىنى، پەينى قۇۋۋەتلەيدۇ، تەرلىتىدۇ. زەھەرلىك دورىلارنىڭ زەھىرىنى قايتۇرىدۇ، ئاياللارغا سۈت پەيدا قىلىدۇ. سۈيدۈك ۋە ھەيز ماڭدۇرىدۇ. مېڭە كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ، يەللەرنى تارقىتىدۇ. قۇلاقنىڭ يەلدىن غوڭغۇلدېشىنى پەسلىتىدۇ، ھاسىراشقا پايدا قىلىدۇ. جىگەر كېسەل- لىرىگە ھەم پايدىلىق. كۆكرەك، مەقئەت، بالياتقۇ ئاغرىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ. ئىششىق ياندۇرىدۇ ياكى يۇمشىتىدۇ، سۈيدۈكتىكى تاشنى پارچىلاپ چىقىرىدۇ، بالا ھەمراھىنى چۈشۈرىدۇ، سەۋدا، بەلغەملەرنىڭ سېسىشىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ. تەپنىڭ سەۋەبى بىلەن خۇننىڭ سېسىشىنى ھەم يوقىتىدۇ، ئۇچەي تولغىشى، توسۇلۇش ۋە قۇلۇنچىغا پايدىلىق. سۈيدۈكنىڭ تەستە كېلىشى، تۇغۇتنى ئاسانلاشتۇرىدۇ، بەدەن ھۆللىش- دىغان قىچشقاقتا پايدا قىلىدۇ، بەدەننى خىلىتلاردىن پاكلايدۇ.

قاينىتىپ بېشىدىن قۇيسا ھەم يۇقىرىدىكى كېسەللەرگە پايدا قىلىدۇ. بۇنىڭ پىشقىنىنى سىرگە بىلەن ئېلىشتۇرۇپ كۆيدۈرۈپ تۇتۇننى تارتسا، مېڭىدىن كەلگەن سۇنى توختىتىدۇ. سىقىپ سۈيىنى كۆزگە چاپسا كۆز ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ، چاينىسا ئېغىزدىكى ئۇششاق جاراھەتلەرگە پايدا قىلىدۇ. قاينىتىپ سۈيىدە كۆزنى يۇسا، كۆز ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ. كۆيدۈرۈپ ئۆيىنى ئىسلىسا، زەھەرلىك ھاشاراتلار قاچىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى ئاغرىقلارنىڭ يېشى ۋە ئەھۋالىغا قاراپ 2 گرامدىن 10 گرامغىچە بېرىلىدۇ. ئورۇنباىسارى ئۆز ۋەزنى بىلەن قەيسۇم، بەرنەجاساپ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار گىمال ئاغرىقىغا بېرىلمەيدۇ، بېرىشكە توغرا كەلسە ھەسەل ۋە ئاقار شەرىپىتى قوشۇپ بېرىلىدۇ.

بابۇنە يىلتىزى - بىخ بابۇنە

يىلتىزى ئىسسىق، قۇرۇقراق. گۈلدىن قۇۋۋەتلىكتۇر. 4 گرامنى ھەسەل ياكى مۇسەللەسكە قوشۇپ يېسە باھنى قوزغايىدۇ.

بابۇنە يېغى چىقىرىش ئۇسۇلى

بىر كىلوگرام گۈلگە 4 كىلوگرام كۈنجۈت يېغى قوشۇپ شېشىگە سېلىپ ئاپتاپقا ئېسىپ قويۇلىدۇ. ھەر كۈنى گۈلنى سىقىپ تاشلاپ يېڭىدىن گۈل سالىدۇ. 3 ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن 20 كۈن ئاپتاپتا گۈلى بىلەن تۇرىدۇ. ئاندىن سىقىپ گۈلنى تاشلىۋېتىپ ئىشلىتىلىدۇ ياكى بابۇنە گۈلنى قازانغا سېلىپ قاينىتىپ، سىقىپ سۈزۈپ 2 كىلوگرام سۇغا 4 كىلوگرام كۈنجۈت يېغى قوشۇپ تا سۇ پارغا ئايلىنىپ ياغ قالغىچە قاينىتىلىدۇ. كۆيۈپ كەتسە بولمايدۇ. دىققەت بىلەن سۇس ئوت قالاپ قاينىتىش لازىم. ھۆل گۈلدىن بىر ھەسسە سېلىنسا قۇرۇق گۈلدىن يېرىم ھەسسە سالىمىز، ئاپتاپتا چىقارغىنى قاينىتىپ چىقارغىنىدىن ياخشى، كۈچلۈك بولىدۇ.

يېغىنىڭ تەبىئىتى 2- دەرىجىدە ئىسسىق، 1- دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى سوغۇقتىن بولغان ئىششىق ۋە مۇرەككەپ ئىششىقلارنى تارقىتىپ ياندۇرىدۇ. ھۆللۈكنى قۇرۇتىدۇ. بۇ ياغ بىلەن ياغلانسا، تىترەك بىلەن تۇتىدىغان بەلغەمدىن، سەۋدادىن بولغان تەبىئىي توختىتىدۇ ھەم تەرلىتىدۇ، ھاۋا ئالمىشىدىغان تۆشۈكلەرنى ئاچىدۇ، تېرىنى كېڭەيتىدۇ، يەللەرنى تارقىتىدۇ، بەل ئاغرىقى، مۇپاسىل، نىقرەسلەرگە چېپىلسا پايدا قىلىدۇ. قۇلاققا تېمىتلسا گاسقا پايدا قىلىدۇ.

تەركىبى تەركىبىدە %0.25 پۇراقلىق ئۇچۇچان ماي يېغى قارامتۇل كۆك رەڭدە بولىدۇ. گۈلدە يەنە ئانتىمىك كىسلاتا بار. ھېرىپىرگ دېگەن كىشىنىڭ ئانالىز قىلىشىچە: بۇ گىياھنىڭ تەركىبىدە %7.4 خورمارەڭ مەلھەم ماددا، %5.9 رېزىنا، %5 ساپونىنسىمان ماددا، %6.3 يېلىم، %2.9 ئاچچىق تەملىك ماددا ۋە تاننىن كىسلاتا ئىزلىرى، %2.2 ئالما كىسلاتاسىنىڭ كالتسىي ھەم كالىي تۇزلىرى (قەنت ھەم ئاقسىل)، %1 كالتسىي فوسفورىك، %0.8 موم، %0.5 ياغ، %0.4 يېشىل بويىلاق ماددىسى. %64 فېبرىن بارلىقى ئېنىقلانغان.

جۇڭگىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق، قوزغىتىش، تارتىشىشنى (سپازمنى) بوشىتىش، تەرلىتىش، قىزىتما پەسەيتىش، ئىچ توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرى بار. قوزغىتىش، يەل ھەيدەش، ئارام بېرىش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، تەرلىتىش، زۇكام، نېرۋىلارنىڭ ئاغرىشى، ئىچ سۈرۈش، ئاشقازان ئاغرىقى، باش ئاغرىقى، قىزىتمىلىق كېسەللەردە قاينىتىپ ياكى دەملەپ ئىچكۈزۈلىدۇ، ئەگەر مىقدارى كۆپ بولۇپ كەتسە قۇستۇرىدۇ. باشتىن قويۇش، ۋاننا قىلىش مۇمكىن.

بادرەنج

(تاغ رەبھىنى - تۇلىسى جەنگلى)

OCIMUM ALBUM

تونۇش بۇ بىر خىل رەبھان بولۇپ، يوپۇرمىقى ئۇششاق، تېنىسى 4 چاسا، شاخلىرى كۆپ، پۇرىقى

ئادەتتىكى رەبھاندىن تۆۋەنرەك، گۈلى قىزىل تەرەپكە مايىل. بۇنى مىسىر خەلقى رەبھانى ئەھمەر (قىزىل رەبھان) دەپ ئاتايدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2- دەرىجىدە ئىسسىق، 1- دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى كۆڭۈلنى ئېچىش، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، بۇرۇننىڭ پۇراش قۇۋۋىتىنى كۈچەيتىش، ئاشقازان ئاغزىنى، باھنى قۇۋۋەتلەش، سۈتنى، سۈيدۈكنى، ھەيزنى، تەرنى ماڭدۇرۇش، ئىششىقلارنى پىشۇرۇش ۋە تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى مۇۋاپىق ھالدا قاتىدە بويىچە ئىچسە، خاپىغان ۋە بېھوشلۇق، نەپەس سىقىلىش، جىگەرنىڭ سوغۇق ۋە ئاجىزلىقى، تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. دوۋسۇندىكى ئۇششاق تاشلارنى ئېزىدۇ. بۇنى ئارپىنىڭ تالقىنى، گۈل يېغى ۋە سىركىلەر بىلەن مەلەم قىلىپ چاپسا، ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلار ئۈچۈن ۋە ئەمچەك ئىششىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. تەنھا ئۆزىنى چاپسا، چاپاننىڭ، ھەرنىڭ ۋە قۇرۇقلۇق يىلىنىنىڭ چاققان زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. كۆزگە چاپسا، كۆزدىكى ئىششىقنى تارقىتىدۇ. مېڭە تەرەپتىن كۆزگە چۈشىدىغان سۇيۇقلۇقنى توسىدۇ. بۇنىڭ سىقىلغان سۈيىنى كۆزگە تېمىتسا كۆزنى روشەن قىلىدۇ. ياشنى يوقىتىدۇ. چاپىنسا چىشىنىڭ سېسىقلىقىنى، كۆكرەك ۋە ئۆيىكىدىكى ئارتۇق ھۆللۈكلەرنى يوقىتىدۇ. بۇنى چاپىناپ قۇلاققا تاڭسا قۇلاق ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ، بۇنىڭ ئۇرۇقىنى مۇۋاپىق ھالدا يېسە سەۋدانى توسىدۇ، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ. قورساقتىكى يەللەرنى تارقىتىدۇ. ئۇرۇقىنى ئېزىپ ئەمچەككە چاپسا، سۈت پەيدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى سۈيىدىن ئەھۋالغا قاراپ 40 گرامغىچە، ئۇرۇقىدىن 12 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ. ئورۇنباسارى باراۋەر مىقداردا.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار كۆزنى قاراڭغۇلاشتۇرىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سىركە، پېدىگەن ۋە سېمىز ئوت.

بادرەنجى بۇيا

MONTIAN BALM

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، بويى 1.5~1 مېتىر كېلىدۇ. شاخلىرى كۆپ، يوپۇرماق شاخلىرى رەبھاننىڭ شاخلىرىغا ئوخشايدۇ، گۈلى ھاۋارەك، ئاق قىزىللىققا مايىل، ئۇرۇقى زىغىرغا ئوخشاش. زىغىردىن كىچىكرەك، توپا رەڭدە، تەمى تاتلىق - ئاچچىق تەمگە ئىگە، خۇش پۇراقلىق، بىر يىلتىزدىن ئۈنىدۇ، بۇ دورىغا مۈشۈك ئامراق بولىدۇ. بۇ باغنىڭ ھەم تاغنىڭ بادرەنجى بۇيىسى دەپ 2 خىلغا بۆلىنىدۇ. باغنىڭ بادرەنجى بۇيىسىنىڭ يوپۇرمىقى كىچىكرەك ئۇزۇنچاق، يۇمشاق، شاخلىق، خۇشبۇي، تەمى تاتلىق، گۈلى كۆكۈلۈككە مايىل، ئۇرۇقى كۆپ ئاق بولىدۇ، 2- نىڭ يوپۇرمىقى يۇمىلاقراق شەكىلدە، يىرىك، قېلىن، گۈلى ئاق، ئۇرۇقى ئازراق قارا، تەمى ئاچچىق، خۇشبۇي بولىدۇ. بۇلارنىڭ ئۇرۇقىنى ھەر يىلى تېرىسا ئۈنۈپ چىقىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ ھەممە تاغلىرىدىن، تېرىلسا باغلىرىدىنمۇ چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2- دەرىجىنىڭ ئوتتۇرىسىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى مېڭە، يۈرەك، جىگەر، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، پۇراش، تېتىش، كۆرۈش، قاتتىق —

يۇمشاقلىقىنى ئايرىشقا ئوخشاش سېزىملەرنى كۈچلەندۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى يۈرەكنىڭ، مېڭىنىڭ، سېزىش نېرۋىلىرىنىڭ، جىگەر، ئاشقازانلارنىڭ ئاجىزلىقلىرىغا، بەلغەمدىن بولغان ھەر خىل كېسەللەرگە، قورساق، يانپاش ئاغرىقلىرىغا، بۆرەك كېسەللىرىگە، زەھەرنى ياندۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ئىچىشكە، پۇراشقا، خېمىر قىلىپ چېپىشقا بېرىلىدۇ. يوپۇرمىقىنى چاينىسا، ھاراقنىڭ پۇرىقى ھەم ئېغىز پۇراشنى يوقىتىدۇ. 9 گرامنى 1 گرام توغرىغا بىلەن قوشۇپ ئىچكۈزسە، ئۇچەي جاراھەتلىرىگە، قورساق ئاغرىقلىرىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۆزىنى قاينىتىپ ئېغىز چايقىسا، چىشنىڭ سېسىقىغا پايدا بېرىدۇ. ھەسەل بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ قويۇق قىلىپ ئىچكۈزسە، نەپەس سىقىلىشقا مەنپەئەت قىلىدۇ. 30~15 گرامنى يۇمشاق سوقۇپ، قاينىتىپ شەرۋەت قىلىپ ئىچسە ۋە خېمىر قىلىپ چاينىسا، غالجىر ئىت چىشلىگەن ۋە زەھەرلىك ھاشارات چاققانلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. يۈرەكنى قۇۋۋەتلەشكە، مۇياسل ئاغرىقلىرىنى قالدۇرۇشقىمۇ ياردەم بېرىدۇ. يۇقىرىقىلارغا مۇسەللەس بىلەن قوشۇپ ئىچكۈزسە، چايسىمۇ ھەم بولىدۇ. سىركە بىلەن ئېلىشتۇرۇپ چېپىلسا، سەۋدادىن بولغان قىچىشقا، ھەر قايسى ئەزالارنىڭ كۆيگەندەك بولۇپ ئاغرىشلىرىغا، ئاكيلغا، بۇنى تۇز بىلەن ئېلىشتۇرۇپ چېپىلسا، خانازىرىغا پايدا قىلىدۇ. جۇغ-جۇغ كېسىلى بار كىشى مۇنچىدا بەدىنىگە چاپسا تەپكە مەنپەئەت قىلىدۇ. يوپۇرماقنى پۇراش بىلەن مېڭىنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. بۇنىڭ شاخ-يوپۇرماقلىرىنى قاينىتىپ سۈيىدە ئولتۇرسا، ئاياللاردىن توختاپ قالغان خۇنى كەلتۈرىدۇ(ئۇرۇقى يوپۇرمىقىدىن ئاجىزراق).

ئىشلىتىلىش مىقدارى 5~1 گرام ياشتىكىلەرگە قۇرۇقىدىن 7~5 گرامغىچە؛ 10~5 ياشتىكىلەرگە 10~7 گرامغىچە؛ 15~10 ياشقىچىلىكلەرگە 15~10 گرامغىچە، 15 دىن يۇقىرى چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 30 گرامغىچىلىك ئىشلىتىش مۇمكىن. ھۆلدىن ئاغرىقلارنىڭ جىنسى ئەھۋالىغا قاراپ 60~10 گرامغىچىلىك بېرىشكە بولىدۇ.

ئورۇنباىسارى 2 ھەسسە يىپەك، $\frac{2}{3}$ پوستى، ئوتۇرۇج.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار يانپاش كېسەللىرىگە يالغۇز بېرىشكە بولمايدۇ. بېرىشتە ئەرەب يېلىمى بىلەن قوشۇپ بېرىلسە بولىدۇ.

باقىلە

(باكلاھ)

(PISELLO)PISUM SATIVUM 豌豆

تونۇش بۇ بىر خىل ماش بولۇپ، ئۈستى قارا پوستلىق، يىلتىزى قېلىن، قومۇش يىلتىزىغا ئوخشاش، گۈلى قىزىلكۈلگە ئوخشايدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى قۇرۇق سوغۇق، ئازراق ھۆللۈكى بار.

خۇسۇسىيىتى ئىچ توختىتىش، ئاشقازان ئاغرىقلىرىنى، ئۇچەي جاراھەتلىرىنى قالدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئىچ ئۆتكۈ، ئۇچەي جاراھەتلىرى، ئاشقازان كېسەللىكلىرىگە ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ 30~10 گرامغىچىلىك بېرىلىشى مۇمكىن.

ئورۇنبا سارى لويلا ماش.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئاشقازانغا سېسىق يەل پەيدا قىلىدۇ، ئەقلىنى بۇزىدۇ. پوستىنى ئايرىپ يېيىش، تۇز، سېرىقماي بىلەن قورۇپ بېرىلسە زىيان قىلمايدۇ.

تەركىبى سۇ، ئاقسىل، ياغ، قەنت ماددىلىرىنى تۇتىدۇ.

جۇڭگىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي قۇرۇق، مۆتىدىل، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى ئۇسسۇزلۇقنى قاندۇرۇش، ئوزۇقلاندۇرۇش، سۈت كۆپەيتىش، سەمرىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

ئىچكى ئەزاسىدا ئىسسىق-سوغۇقلۇقى بار ئاغرىقلارنىڭ ئىچكى ئەزالىرىنى قىزىتىش، قۇسۇشنى توختىتىش، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش، سۈيدۈكنى راۋان قىلىش، قورساق كۆپۈشنى يوقىتىش، ئوزۇقلاندۇرۇش، سۈتنى كۆپەيتىش، يۈرەك ئاغرىقلىرىنى داۋالاش ئۈچۈن سۇيۇق قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. سوقۇپ سۇ بىلەن خېمىر قىلىپ كودۇمىلارنى ئېغىز ئالدىدۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ، يۈزگە چاپسا، داغنى چۈشۈرۈپ، يۈزنى پارقىرىتىدۇ.

بالادۇر

(ئەنقىردىيا)

FRUCTUS ANACORDII OCCIDENTALIS (梔 如 树 实)

تونۇش دەرەخنىڭ مېۋىسى بولۇپ، رەڭگى قارا، ھايۋان يۈرىكىگە ئوخشايدۇ. بۇ 2 خىل چوڭ-كىچىك بولىدۇ. 1- كىچىكىنىڭ مېۋىسى سېرىق بېھگە ئوخشاش، خام ۋاقتىدا كۆك، پىشقاندا سېرىق، تازا پىشىپ يېتىشكەندە رەڭگى قارا بولىدۇ. ئىچكى تەرىپى ئەتلىك، سۇلۇق، تەمى موزىنىڭ تەمىگە ئوخشايدۇ، پوستى ئۆزىگە چاپلىشاڭغۇ، قېلىن، يول-يول بولىدۇ. پوستىدىن ھەسەل ياكى ياغ چىقىدۇ. پوستى ئىچىدە شاكىلى بولۇپ، شاكال ئىچىدىن مېغىز چىقىدۇ، مېغىزى بادامغا ئوخشايدۇ.

2- چوڭى: بۇنىڭ شاخلىرى، مېۋىسى بادام دەرەخنىڭ شاخ - مېۋىلىرىگە ئوخشايدۇ. بۇنى يەرلىك خەلقلەر پەرەڭ بادىمى دەپ ئاتايدۇ. بىز ئىشلىتىدىغان بالادۇر مۇشۇ 2- خىلىدۇر.

چىقىش ئورنى ئەسلىدە پاكىستاندا ئۆسىدىغان دەرەخنىڭ مېۋىسى بولۇپ، ئاسىيانىڭ ئىسسىق بەلۋاغ-لىرىنىڭ ھەممىسىگە تارقالغان.

تەبىئىي بالادۇر ھەسلى 4- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق، مېغىزى 3- دەرىجىدە ئىسسىق، پوستى 3- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق، مېغىزى ئاۋۋالقى دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى نېرۋا پەسەيتىش، سىرتقى تەرەپكە چاپسا جاراھەتنى قاتۇرۇش، قورۇش، قۇرۇتۇش، يۇمشىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئورۇنبا سارى پىندۇق، بىلىسان يېغى، نېفىت. پىندۇق 5 ھەسسە، بىلىسان — ھەسسە، نېفىت —

ھەسسە.

ئىشلىتىلىشى نېرۋا ئاغرىقلىرى، تېرە ئاغرىقلىرى، باھنى قۇۋۋەتلەشكە، پالەچكە، لەقۋا، تىترىمە كېسەل، بەدەن تارتىشىشقا، سۆڭەلگە، سىيگەككە، مېڭە ھەم پەيلەرنىڭ ئاجىزلىقلىرىغا، چىشىنى چىڭىتىش، قۇۋۋەت-

لەشكە، تېرە كېسەللىكى سەۋەبىدىن بولغان جاراھەت ئىزلىرىنى يوقىتىشقا، چاچنى قارايتىشقا ئىشلىتىلىدۇ. مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن خېمىر قىلىپ سوغۇقتىن بولغان ئىششىق كېسەللىرىگە ئىشلىتىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى چوڭلارغا 1.5~0.75 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بۇ دورىنى يالغۇز ئىچىشكە ۋە كىچىك بالىلارغا بېرىشكە بولمايدۇ، باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ بېرىلسە بولىدۇ. 6 گرام مىقدارى يېسە ئۆلتۈرىدۇ. ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە، ساراڭلارغا، مېگە پەردىسىنىڭ ئىششىقلىرى بار كىشىلەرگە، مالخۇلىيالارغا ئىشلىتىلمەيدۇ. يۇقىرىدىكى مىقداردىن كۆپ بېرىلىپ كەتسە، ئورگانىزىمدا ئېچىشىش، كۆپۈش، ئېغىز، گال، تىللار ئېچىشىش بىلەن كۆيۈپ ئاغرىش، ئەندىشە پەيدا بولۇش ھادىسىلىرى يۈز بېرىدۇ. بۇنداق ۋاقىتلاردا دەرھال يېڭى ياڭاق مېغىزى، يېڭى نارچىل، كۈنجۈت، بىنەپشە يېغىدىن بىرسى بىلەن غار-غار قىلىش، ئارپا سۈيى بىلەن سوغۇقلۇق نەرسىلەرنى ئىچۈرۈش لازىم. تېرىدە كۆپۈشۈش پەيدا قىلسا، بېلىق يېغىنى ئۇششاق توغراپ، كۈنجۈت يېغى بىلەن قاينىتىپ چېپىلىدۇ. ئەگەر بالادۇرنى يالغۇز يەپ يۇقىرىدىكى ئالامەتلەر كۆرۈلسە، يېڭى مەسكە ماي، كالا، قوينىڭ يېڭى يېغى ياكى يېڭى كۈنجۈت يېغىنى ئىچكۈزۈش كېرەك ھەمدە بەدەننى ئارقا-ئارقىدىن ياغلاش لازىم ھەم جەدۋار، پادى زەرلەرنى كالا قېتىقى بىلەن دوغ قىلىپ داۋاملىق ئىچىش لازىم. بۇرۇنغا بادام يېغى، بىنەپشە يېغى تامغۇزۇلىدۇ. باشنى ئاياللارنىڭ سۈتى، گۈل يېغى بىلەن ياغلايدۇ. بىنەپشە سۈيى بىلەن يۇيۇلىدۇ. يۇقىرىدىكىلەرنى قىلغاندا زەھەرلىك تەسىرى قايتىدۇ. بالادۇر ھەسلى چىقىرىش ئۇسۇلى بالدۇرنىڭ ئۇچىنى ئازراق كېسىۋېتىپ، ئامبۇرنى قىزىتىپ، قىزىق ئامبۇر بىلەن سىقساق، ئاندىن سۈيى ئېقىپ چۈشىدۇ. شۇ ئۇسۇل بىلەن ھەسەل چىقىرىمىز. بالادۇر يېغى چىقىرىش ئۇسۇلى ھۆل بالادۇر پوستىنى ئۇششاق قىرقىپ (ھۆل بالادۇر پوستىنىڭ ئۈستى ھەم ئىچكى تەرىپىنى ئېلىپ تاشلاپ ئوتتۇرا پوستى)، ياڭاق يېغى بىلەن ياغلاپ، ئاغزى چىڭ شېشە ئىچىگە ئېسىپ ئاغزىغا يۇڭ قاپلاپ قويىمىز، شېشە ئۈستىنى يۇڭ بىلەن توپا ئارىلاشقان لاي بىلەن چاپلاپ قۇرۇتۇلىدۇ. ئۇزۇن ئوچاق قىلىپ، شېشە ئاغزىنى تۆۋەن، ئاستىنى يۇقىرى توختىتىپ، شېشە ئاغزى تەرىپىگە قاچا قويۇپ شېشەنىڭ ئەتراپلىرىغا كالا تىزىكى تىزىپ ئوت يېقىلىدۇ، شېشە ئاغزىدىن يېغى تېمىپ ئېقىپ چۈشىدۇ.

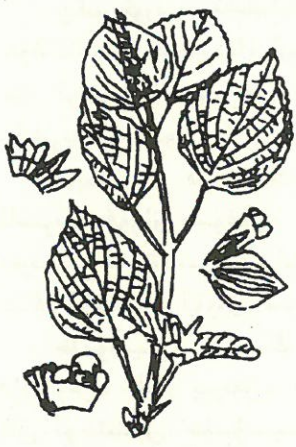
تەركىبى بۇ مېۋىنىڭ تەركىبىدە كاردول، تاننىن، خۇخۇنن (ستېرېننىغا ئوخشاش ماددا)، ئۆسۈملۈك يېغى، ئاناكارىدىيە كىسلاتاسى بار. ئۇرۇقنىڭ تەركىبىدە %50~40 ياغلىق ماي تۇتىدۇ. ئىشلىتىلىشى بۇنىڭ تەسىرى كانتارىدىسقا قارىغاندا ئاجىزراق. ئەمما ئۇزاق تۇرىدۇ. يەنە ھاشاراتلارنى ئۆلتۈرۈش تەسىرىمۇ بار. ئۇنىڭ ياغلىق مېيىدىن 0.2 گرام ئىچىلسە مەدەدە چۈشۈرىدۇ. بۇنىڭ مېۋىسىنى پىشقاندا يېپىشكە بولىدۇ. برازىلىيىدە بۇنىڭدىن ئىسپىرتلىق ياسالمىلار تەييارلىنىدۇ. مېۋىسىنىڭ پوستىدا بىر خىل سۇيۇقلۇق بولۇپ، ھاۋادا توق رەڭگە كىرىدۇ، سىياھ ياساشقا ئىشلىتىش مۇمكىن.

بالەنگۇ

PERILIA NANKINENSIS

紫苏

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، شاخلىرى پارقراپ رەيھان گۈلگە ئوخشايدۇ. چېچىكى ئاق كۆككە مايىل، ئۇرۇقى رەيھاننىڭكىدىن چوڭراق، خۇشبوۋى ئۆسۈملۈك.

13- رەسىم. بالەنگۇ

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ ھەممە جايىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى ئاۋۋالقى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق. خۇسۇسىيىتى مېڭە، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى يۈرەك، مېڭە كېسەللىرىگە، ئۇچەي كېسەللىرىگە، ئۇچەي جاراھەتلىرىگە، ئاشقازان-ئۈچەيدىن كەلگەن قاننى توختىتىشقا ئىشلىتىلىدۇ. گۈلاب بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، قورساق ئاغرىقى، تولغاققا پايدا قىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى 1~5 ياشقىچىلىكلەرگە 1~5 گرام، 5~10 ياشقىچىلىكلەرگە 1.5~2.5 گرام، 10~15 ياشقىچىلىكلەرگە 2.5~4 گرامغىچىلىك، 15 ياشتىن يۇقىرى چوڭلارغا 4~6 گرامغىچىلىك ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى رەيھاندىر.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئاشقازان كېسەللىرىگە بېرىش توغرا كەلسە ناۋات، رىباس سۈيى بىلەن قوشۇپ بېرىلسە بولىدۇ.

تەركىبى 0.5 پىرسەنت ئۇچۇچان ياغ تۇتىدۇ. ياغنىڭ ئاساسىي تەركىبى پېرىللا ئالدېھىدى، پېنىد-دىن ئىبارەت. يەنە پېرىللا رېزىنا يېغى بار.

ئىشلىتىلىشى ئاشقازاننى كۈچلەندۈرۈشكە، يەللەرنى تارقىتىشقا، سوغۇق يەللەرنى ھەيدەشكە، كۆكرەك-نى كۇشادە قىلىش، بەلغەم بوشىتىش، روھنى كۆتۈرۈشكە ئىشلىتىلىدۇ.

زۇكام، قۇسۇش، ھامىلە چۈشۈپ كېتىش، پۇت ئىششىش، زەھەرلىنىشلەر بېرىلىدۇ. ئۆپكەننى ياشلاپ، يۆتەلنى پەسەيتىش، نەپەس قىسىشنى توختىتىش ئۈچۈن بېرىلىدۇ. ئۇرۇقىدىن ياغ چىقىرىپ تاماققا ئىشلىتىلىدۇ. يېغىنىڭ تەمى تاتلىق.

ئەسكەرتىش لوغانولئەدۋىيىدە بۇنىڭ تەرىپى كۆرسىتىلگەن. لاتىنچە نامى كۆرسىتىلمىگەن. پەقەت بۇ كىتابتىكى تەرىپى بويىچە نامى بەلگىلەندى. يەنە تەتقىق قىلىشقا توغرا كىلىدۇ.

بەزرۇلبەنجى

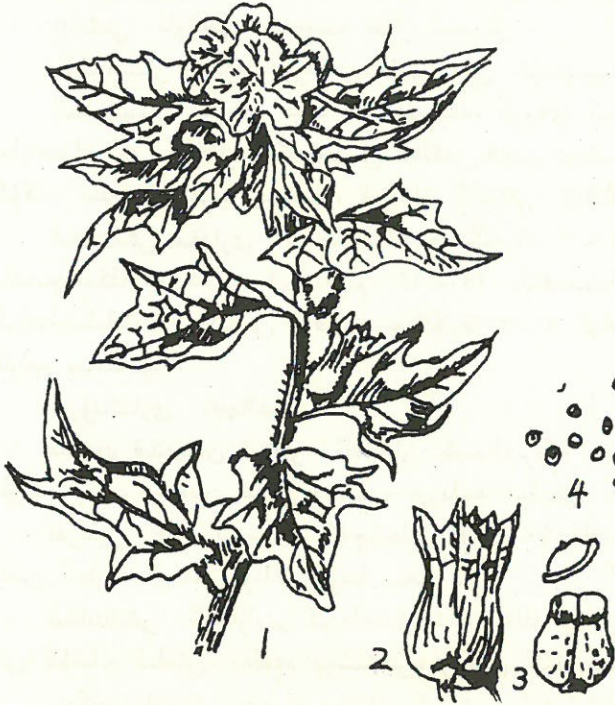
(ئەجۋايىن خۇراسانى - مىڭدىۋانە)

HYOSCYANMI NIGRUM

莨菪

تونۇشى بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، ئۇزۇن ئۆسىدۇ، يوپۇرمىقى رەيھاننىڭ يوپۇرمىقىدىن يوغانراق، قېلىن، قارا كۆك رەڭدە، تۈكلۈك بولىدۇ. پۇرىقى بەتبۇي، تەمى تېتىقسىز، گۈلى سۇس ھاۋا رەڭدە، تېنىسى تۈكلۈك بولۇپ، ئۇرۇقى ئانارنىڭ چۈشۈپ كېتىدىغان يالغان چېچىكىگە ئوخشاش، غوزنىڭ ئىچىدە تۇرىدۇ. ئۇرۇقى ئۇششاق، بايپىلاقراق، قىزىل، قارا، ئاق رەڭدە بولىدۇ.

قىزىلنىڭ چېچىكى سېرىق رەڭدە، قارىسىنىڭ سۇس ھاۋا رەڭدە، ئېقىنىڭ قارىراق ئاق رەڭدە، بۇنىڭ يوپۇرمىقى ئازراق بولىدۇ. قارا ئۇرۇقلۇقى بىلەن قىزىل ئۇرۇقلۇقى ئىشلىتىلمەيدۇ. بۇ ئۆسۈملۈك بۇ يىل تېرىلسا، كېلەر يىل ھوسۇل بېرىدۇ.

14- رەسىم. بەزىرۇلبەنجى

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ گۇاڭ-
دۇڭ قاتارلىق جايلىرىدا، رايونىمىز شىنجاڭ-
دا، ئوتتۇرا ئاسىيا، ھىندىستان قاتارلىق
جايلاردا ئۆسىدۇ.

تەبىئىتى قارىسىنىڭ 3-دەرىجىنىڭ
ئاخىرىدا قۇرۇق سوغۇق، قىزىلىنىڭ 3-
دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق، ئېقى 3-دەرىجى-
نىڭ ئاۋۋىلىقىدا قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى مېڭىنىڭ ھۆللۈكلىرىنى
قۇرۇتۇش، ئارام بېرىش، مەست قىلىش،
قان توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئورۇنباشارى ئۆزى بىلەن باراۋەر
مىقداردا ئەپيۇن.

ئىشلىتىلىشى باش ئاغرىقى، مۇپاسىل
(بوغۇم) ئاغرىقلىرىدا، نىقرەسلەردە ئىشلە-
تىلىدۇ. سۈيىنى سىقىپ ئارپا ئۇنى بىلەن
ئارىلاشتۇرۇپ قۇلاق ئاغرىقى، ئىسسىقتىن
بولغان ئىششىقلارغا چېپىلىدۇ. ئۇرۇقنى
ئەمچەك ئىششىقلىرى، تاشنىڭ ئىششىقلىرىغا
چېپىلىدۇ. بىر جايدىكى مويىنى (تۈكىنى)

يۇلۇپ ئورنىغا بۇنىڭ ئۇرۇقى قايتا-قايتا چېپىلسا شۇ ئورۇنغا قايتا موي چىقمايدۇ. يۇقىرىدىكىلەرگە
ئىشلىتىشتە ئۇرۇقنى سوقۇپ مۇسەللەس بىلەن خېمىر قىلىپ چېپىلىدۇ. شاخلىرىنى قاينىتىپ سىركە
ياكى ئەپيۇن بىلەن سۇلۇق جاراھەتلەرگە چېپىلسا سۈيىنى قۇرۇتىدۇ. كۈلىنى دارچىن، زەنجىۋىل، ھەسەل
بىلەن مەيدە ئاغرىقىغا چېپىلسا ئاغرىق پەسەيتىدۇ. ئەنجۈر بىلەن قوشۇپ پىلتە قىلىپ بوۋاسىغا قويۇلسا
پايدا قىلىدۇ. يېڭى شاخ يوپۇرماقلىرىنى قاينىتىپ ئىچىشكە بەرگەندە سەمىرىتىدۇ. يوپۇرماقنى مۇسەللەس
بىلەن قاينىتىپ ئىسسىقتىن، سوغۇقتىن بولغان بەزىگەكلەرگە بېرىلسە بەزىگەكىنى توختىتىدۇ ھەم بەدەننىڭ
ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. چىش ئاغرىقلىرى، قىچىشقاقلار ھەم ئېغىزدىن كەلگەن قانلارغا شاخ، يوپۇرماقلىرىنى
كۆيدۈرۈپ ئىسلاندىرۇلسا پايدا قىلىدۇ. 0.9 گرامنى 1.8 گرام كۆكتار ئۇرۇقى، 1.8 گرام مائۇل ھەسەل
بىلەن ئېلىشتۇرۇپ، يۆتەل، قان كېلىشلەرگە ئىچۈرۈلىدۇ. ئۇرۇقنى سوقۇپ تۇخۇم سېرىقى، توخۇ يېغى
بىلەن مەلھەم قىلىپ ئەمچەك، تاش، يىرىق ئىششىقلىرىغا چېپىلسا پايدا قىلىدۇ. ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ
چېپىلسا يالغۇز تاشنىڭ ئىششىقىغا پايدا قىلىدۇ. باراۋەر مىقداردا ئەپيۇن بىلەن بىللە سوقۇپ، ئەلگەكتىن
ئۆتكۈزۈپ، قايناق سۇ بىلەن خېمىر قىلىپ، 0.3 مىقدار كۇمىلاچ قىلىپ بېرىلسە كۆپ ئۇخلىتىدۇ، ئۇرۇقنى
يۇمشاق سوقۇپ قەتران بىلەن خېمىر قىلىپ چىشنىڭ كاۋاكلىرىغا قويۇلسا، چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ.
ماتكا جاراھەتلىرىگە قويۇلسا، جاراھەتنى ساقايتىدۇ. يىلتىزنى قاينىتىپ غار-غار قىلسا چىش ئاغرىقىنى
پەسەيتىدۇ. ھۆل يوپۇرماقنى سوقۇپ قۇرس (تابلىت) قىلىپ بېرىلسە، ئاغرىق پەسەيتىش تەسىرى بەكمۇ
ياخشى. سۈيىنى سىقىپ ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ قۇلاققا تېمىتىلسا، قۇلاق ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. گۈل
يېغى بىلەن سۈيىنى ئارىلاشتۇرۇپ ئاغرىق چىشقا تېمىتىلسا ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى بۇنىڭ ئاق رەڭدىكىسىدىن 15 ياشتىن يۇقىرىلارغا 0.9 دىن 2 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بۇ دورا كىچىك بالىلارغا بېرىلمەيدۇ. قارىسىدىن 12 گرامنى يېسە، قاتتىق باش ئاغرىش، كۆڭۈل ئېلىشىش، كۆزگە قاراڭغۇلۇق، قىزىللىق تىقىلىش، بەدەن سوۋۇش، ھاسىراش، نەپەس تۇتۇلۇش، بەدەن سارغىيىش، كۆز ھەرىكىتى تېزلىشىش، جۆيلۈش، تىل ئىششىش، تىلىنى چىشلەش، لىش، ئاغزىدىن كۆپۈك كېلىش، خۇنناق (بوغما) بىلەن ئۆلۈپ قالىدۇ. ئەگەر يۇقىرىدىكى زەھەرلىنىش ماددىسى يۈز بېرىش بەلگىلىرى كۆرۈلسە، دەرھال ھايۋانلار سۈتىنى (كالا، ئۆچكە، ئېشەك سۈتىنى) ھەم مائۇل ھەسەلنى ئىسسىق ئىچۈرۈپ قۇستۇرىدۇ. ئەنجۈرنى سۈت بىلەن قاينىتىپ ياكى چامغۇر ئۇرۇقى، چىلغوزە، مامشا ئۇرۇقلىرى، جويۇز پوستى، سامساق، پىياز ئۇرۇقى ۋە ھەببۇل رىشاتلارنى سۈت بىلەن قاينىتىپ بېرىلىدۇ ھەم توڭگۇز يېغى بىلەن ئەنجۈرنى قاينىتىپ بېرىلىدۇ. بۇ ئىلاجلارنى قىلغاندا زەھەرنى ياندۇرىدۇ. ئېقىنى كۆپ يېيىش بىلەن بەدەنگە توسالغۇ پەيدا قىلىپ، باش قايدۇرۇپ، خەنناق پەيدا قىلىپ قويىدۇ. ئادەتلەنمەسلىك لازىم. بۇ ئەھۋاللار يۈز بەرسە ھەسەلنى رۇم بەدىيان بىلەن قوشۇپ يېيىشكە بېرىلىدۇ. قۇۋۋىتى بىر يىل تۇرىدۇ. بىر يىلدىن ئۆتكەندە قۇۋۋىتى تۈگەشكە باشلايدۇ. بەزىلەرنى يېغى چىقىرىش ئۇسۇلى: ئاق بەزىلەرنى سۇقۇمىز، ئىسسىق سۇ بىلەن خېمىر قىلىپ، ئاپتاپتا ئازراق قويۇپ، ئاندىن سىقىدىغان نەرسە ئارقىلىق سىققاندا يېغى چىقىدۇ.

يېغىنىڭ ئىشلىتىلىشى سەپرادىن بولغان جاراھەت، باشنىڭ جاراھەتلىرى، قىچىشقا، بەدەننىڭ قىچىشلىرىغا چېپىلىدۇ. دىماغقا تارتسا ئۇيقۇ كەلتۈرىدۇ، ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ ھەم قۇلاققا تېمىتىلسا، قۇلاق ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. پاكىز لاتغا مىلاپ بالىياتقۇغا قويۇلسا، بالىياتقۇنى يۇمشىتىدۇ. 40 گرام بەزىلەرنى ئۇرۇقى، 20 گرام ئوسۇڭ ئۇرۇقى، 13 گرام كۆكنار ئۇرۇقىنى قوشۇپ سوقۇپ، يېغىنى ئېلىپ بەدەننى ياغلىسا ياكى پۇرسا، يۇقىرىدىكى ئەھۋاللارنى (زەھەرنى) قايتۇرۇشقا ياردەم بېرىدۇ.

تەركىبى جۇڭخېي تېبابىتىدە ۋە ھازىرقى زامان مېدىتسىناسىدا كۆپىنچە قارا ئۇرۇقلۇق بەزىلەرنى ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنىڭ يىلتىزى، تېنىسى(غولى)، ئۇرۇق ۋە يوپۇرماقلىرىنىڭ ھەممىسىمۇ زەھەرلىك دورا ھېسابلىنىدۇ. بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ تەركىبىدىكى ئالكولوئىدلار (ئۆسۈملۈك جەنلىرى) ئاساسەن ھىئوسسىيا-مىن، سىكوپولامىنلاردىن ئىبارەت. يەنە يوپۇرمىقى %35 ياغ تۇتىدۇ.

ئۇرۇقى %0.1~0.06 ئالكولوئىد تۇتىدۇ (ئاساسەن ئۇرۇقنىڭ پوستى ئىچىدە بولىدۇ)؛ يىلتىزىدا %0.17~0.15؛ يوپۇرمىقىدا %0.14~0.045 ئالكولوئىد تۇتىدۇ.

فارماكولوگىيەلىك تەسىرى يۇقىرىقى ئۈچ خىل ئالكولوئىدلارنىڭ فارماكولوگىيەلىك تەسىرى خېلىلا ئوخشايدۇ. ئاتروپىن مەركىزىي نېرۋا سىستېمىسىنى دەسلەپ قوزغىتىپ، كېيىن پالەچلەندۈرىدۇ. پاراسىمپاتىك نېرۋا ئۇچلىرى تارقالغان ئەزالارنى ھە دېگەندىلا پالەچلەندۈرىدۇ. يەنە ئاتروپىننىڭ كۆزگە ئالاھىدە تەسىرى بار. ئۇنىڭ 0.0005 گرامى (بىر گرامنىڭ ئون مىڭدىن بەش قىسمى) كۆزگە ئىشلىتىلسە، قارىچۇق كېڭىيىپ تارىماي تۇرۇپ قالىدۇ. نەتىجىدە كۆزگە يورۇقلۇق بەك كۆپ كىرىپ، كۆرۈش قابىلىيىتى ۋاقىتلىق يوقىلىدۇ.

جۇڭخېي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى سىپازما قايتۇرغۇچى، ئاغرىق پەسەيتكۈچى دورا سۈپىتىدە دەم سىقىلىش، ئاشقازان ئاغرىش، نېرۋا ئاغرىشلاردا، كۈچلۈك يۆتەل، كۆكۈيۈتەل، ئاشقازاننىڭ تارتىشىپ ئاغرىشلىرى، قۇيمىچاق نېرۋىسىنىڭ ئاغرىشى، قۇسۇش ۋە بالىلارنىڭ قوللىرى ئىختىيارسىز ھەرىكەتلىنىدىغان كېسەللىك (خورىيا كېسەلى) قاتارلىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ. سىرتقى كېسەللەردىن بوۋاسىر (گېمورروي) لاردا ئىشلىتىلىدۇ.

يەنە قىچشقاڭ سالجىلىرىنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن، شۇنىڭدەك قۇرت يېگەن چىشلارنى داۋالاش، فەرج (ۋاگىنا) نى يۇيۇش (قۇرۇتۇش)، تۇتقاڭ كېسىلىنى داۋالاشلارغىمۇ ئىشلىتىلىدۇ. مىقدارى يىلتىز، غول، يوپۇرماق ۋە ئۇرۇقلاردىن بىر قېتىمدا 0.1 دىن 0.5 گرامغىچە مەلەم تەييارلاپ ياكى تالقانلاپ ئىشلىتىلىدۇ. ئارتۇق ئىشلەتمەسلىك لازىم.

بېغىتاق

تەيھوج - (تەھوج)

تونۇش بۇ تاغدا بولىدىغان بىر تۈرلۈك قۇش بولۇپ، چوڭلۇقى كەكلىكتىن كىچىكرەك كېلىدۇ. رەڭگى كەكلىككە ئوخشايدۇ. قانتىنىڭ تېگى قارا، ئاز ئاقلىقىمۇ بار. ئەڭ ياخشىسى سېمىز، ياش، يۇرتقا يېقىن جايلاردا ئوتلايدىغىنى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. چىقىش ئورنى شىنجاڭ ۋە ئىچكى ئۆلكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى مۆتىدىل. خۇسۇسىيىتى مېڭىنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى كەم قۇۋۋەت كىشىلەرگە بېرىلىدۇ. بۇنىڭ تاشلىقىنى تاشقى تەرەپتىن ئىشلەتسە بەدەننى پارقىرىتىدۇ. كۆزگە تارتىلسا كۆزدىكى ئاقنى يوقىتىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مېجەزلەرگە زەرەر قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى ئاچچىق - چۈچۈك نەرسىلەر. ئورۇنباىسارى كەكلىك.

بېھى

(سەپەرچىل - ھىۋا)

(CYDONIA OBLONGO MILLER CYDONIA LAGENARIA LOIS) 榲桲

تونۇش بۇ بىر خىل مېۋە بولۇپ، رەڭگى سېرىق، خۇش پۇراقلىق، ئۈستى تۈكلۈك، يۇمىلاق، ئۈستىدە ئېرىقچىسى بار، تەمى تاتلىق، ئىچىدە قارامتۇل، قىزىل، ئۇششاق ئۇرۇقى بولىدۇ. چېچىكى ئاق، شېخى قارامتۇل خورما رەڭدە، يوپۇرمىقى يۇمىلاق بولۇپ، 3 خىل. 1- خىلى چوڭ، تاتلىق، 2- خىلى ئوتتۇراھال، ئاچچىق، تاتلىق، 3- خىلى كىچىك، تەمى ئاچچىق بولىدۇ. بۇنىڭ دەرىخىنى «كويەج» دەيدۇ. بۇنىڭ ياخشىسى ئوبدان پىشقان، يوغان، پوستى نېپىز، سۇلۇقتۇر.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ سىچۈەن، خۇنەن، خىنەن، شەندۇڭ، جياڭسۇ، شىنجاڭ قاتارلىق ئۆلكىلىرىدە ئۆستۈرۈلىدۇ.

تەبىئىتى تاتلىق مۆتىدىلگە يېقىن ۋە بەزىلەر ھۆل ئىسسىقمۇ دەيدۇ. ئاچچىق-چۈچۈكى قۇرۇق سوغۇق.

15- رەسىم. بېيى

خۇسۇسىيىتى خوشلۇق كەلتۈرۈش، يۈرەك، مېگە، ئاشقازاننى قۇۋۋەت- لەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى روھقا پەيدا قىلىش، سۈيدۈك ماڭدۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتى- لىدۇ. سۈيىنى ئىسسىتىپ تاشقى ئەزالارنىڭ ئىششقىلىرىغا چېپىلىدۇ. جىگەر- نىڭ كېسەللىنىشى ئالدىدا، ئاشقازان، ئۈچەي كېسەللىرىگە، ئىچ ئۆتكۈ، ئىشتىھا كەملىكلەرگە بېرىلىدۇ. خۇسۇسەن كىچىك بالىلارنىڭ ئاشقازان، ئۈچەي كېسەللىرى ئۈچۈن بەكمۇ پايدىلىق.

ئىشلىتىلىش مىقدارى كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ. ئورۇنباىسارى نەشپۈت، ئامۇت ۋە ئالما، ئىسپىغۇلدۇر.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار سوغۇق مىزاجلارغا بېرىلمەيدۇ. بېرىش توغرا كەلسە شېكەر بىلەن شەرىپەت قىلىپ بېرىلسە پايدىسى ياخشى، تەسىرى ئوبدان بولىدۇ، ھەسەل، ئارپىبەدىيان ھەم ئەنسۇن بىلەن بېرىلىدۇ. تەركىبى ئالما كىسلاتاسى، تارتارنىك كىسلاتا، لىمون كىسلاتاسى، تاز- نىن، بورنىك كىسلاتا ۋە باشقا ئورگانىك كىسلاتا ھەم ۋىتامىن C، قەنت ماددىلىرى تۇتىدۇ. ئۇرۇقىدا ئامىگداللىن ۋە ياغ بار. يوپۇرمىقى نىتروگلىكوزىد تۇتىدۇ.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

قورۇغۇچى ۋە بەدەننى قۇۋۋەتلىگۈچى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنىڭ بىلەن ئۈچەيلەرنىڭ سپازمىلىرىنى داۋالايىدۇ، خولپرا ۋاقتىدا مۇسكۇلنىڭ تارتىشىپ قېلىشلىرىدا ئىشلىتىلىدۇ. باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ ئاجىزلىقتىن بولغان بېرى-بېرى كېسىلى، ماغدۇرسىزلىق، كەم قانلىقتىن بولغان ئاياغ مۇسكۇللىرى تارتىشىش، رېماتىزملىق بوغۇم ئاغرىقى، قول-پۇتنىڭ تارتىشىپ قېلىشلىرى، بەل-تىزلارنىڭ ئېچىشىپ ئاغرىشى قاتارلىقلار داۋالانىلىدۇ. قوزغاتقۇچىلىق، قۇۋۋەتلىش ۋە ئاغرىق پەسەيتىش تەسىرلىرى بار. ھازىق مەستلىكنى كىسىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى كۈندە 5~10 گرامنى قاينىتىپ ياكى ھازاققا چىلاپ ئىچىلىدۇ. قوشۇمچە رېتىسىپ بېيى 10 گرام، بەھمەن 10 گرام، سۇ 500 گرام، ئۇلارنى 200 گرام قالغىچە قاينىتىپ سۈزۈپ، كۈندە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. ئىچىش ۋاقتىدا سېرىق ھازاقنى قىزىتىپ ئىچسە، دورىنىڭ كۈچىنى ئاشۇرىدۇ. بۇنىڭ بىلەن كەم قانلىق نەتىجىسىدە پاجاق، ئۈچەي مۇسكۇللىرىنىڭ تارتىشىشلىرى، رېماتىزم ۋە رېماتىزم شەكلىدىكى بېرى-بېرى كېسەللىكلىرى داۋالانىدۇ.

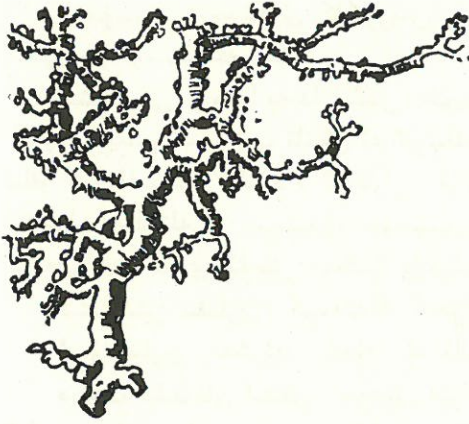
بىخ مارجان

(بوسۇت)

OS COROLLI

珊瑚

تونۇش بۇ سۇدا بولىدىغان بىر تۈرلۈك تاش بولۇپ، قىزىل، قارا رەڭدە. ئارىسىدا ھەرنىڭ ئۇۋىسىغا ئوخشاش تۆشۈكلىرى بار. لاۋزا، تۈزسىز تەمىگە ئىگە. قاتتىق جىسىمدۇر.

چىقىش ئورنى ئاساسەن ئىسسىق ئىقلىمدىكى دېڭىزلار-
دىن، كۆپىنچە ئوتتۇرا دېڭىزدىن چىقىدۇ. مەملىكىتىمىزنىڭ
جەنۇبىي دېڭىزلىرىدا، شەرقىي، ئوتتۇرا ۋە غەربىي چۇنداۋ
ئاراللىرى ئەتراپىدىنمۇ چىقىدۇ.
تەبىئىتى ئاۋۋالقى دەرىجىدە سوغۇق، 2- دەرىجىدە-
دە ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ئىچ قاتۇرۇش، قان توختىتىش، نېرۋىنى
پەسەيتىش، نېرۋىنى تىنچلاندۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
ئىشلىتىلىشى 4 گرامنى 2 گرام ئەرەب يېلىمى بىلەن
ئېلىشتۇرۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، تۇخۇم ئېقى بىلەن قوشۇپ
ئىچىشكە بېرىلسە، ئىچ ئۆتكۈنى، ئۈچەي ۋە باشقا ئەزالاردىن
كەلگەن قاننى توختىتىدۇ. ھەر خىل مېڭە كېسەللىرىگە،
ئاشقازان، جىگەر، ئال ۋە بۆرەك كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ.
خۇسۇسەن كۆيدۈرۈپ يۇقىرىدىكى ئۇسۇلدا بېرىلسە، قاننى

16- رەسىم. بىخ مارجان

توختىتىش بىلەن يۈرەكتە قاننىڭ قېيىپ قېلىشىنى توسىدۇ. كۆيدۈرۈپ كۈلنى ھەر خىل جاراھەتلەرگە
چاپسا، جاراھەتنىڭ ناتوغرا ئوشۇقچە گۆشلىرىنى يەپ، ساپ گۆش ئۇندۇرۇشكە ياردەم قىلىدۇ، چىشنىڭ
تۈۋىگە باسسا، چىشنى قۇۋۋەتلەيدۇ. كۆيدۈرۈپ، يۇيۇپ، يۇمشاق سوقۇپ كۆزگە تارتسا، كۆزنىڭ كۆرۈش
قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ، كۆزدىن ياش كېلىشىنى توختىتىدۇ. كۆزگە چىققان ھەر خىل مودۇرلارغا، كۆزدىن
يېرىك كېلىشكە، كۆزنىڭ ھەر خىل كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ. كۆيدۈرۈپ كۈلنى يۇيۇپ، يۇمشاق سوقۇپ
بىلسان يېغى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ قۇلاققا تېمىتسا، گاس، ئاڭلاش قۇۋۋىتى ئاجىزلارنى ساقايتىدۇ. بىر
يېرىم گرامدىن 3 كۈنگىچىلىك سىركەنجۈل بىلەن قوشۇپ ئىچۈرسە، ئال ئىششىقلىرىغا، ئالنىڭ
توسالغۇلىرىنى ئېچىشقا پايدا قىلىدۇ (كۈلنى سۇ بىلەن ئىچۈرسىمۇ ياخشى تەسىر قىلىدۇ). سۇدا ئېرىتىپ
جۇزام كېسەللىكىگە ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 1~5 ياشقىچىلىكلەرگە 0.5~1 گرام، 10~5 ياشقىچىلىكلەرگە بىر يېرىم-ئىككى-
كى گرامغىچە، 15 ياشتىن چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 4 گرامغىچىلىك بېرىش مۇمكىن.
ئورۇنباىسارى كەھرىۋا ياكى خۇنسىياۋشان.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بۆرەك كېسەللىكىگە كەترا قوشۇپ بېرىلسە بولىدۇ.
كۆيدۈرۈش ئۇسۇلى يېڭىسىنى چالا سوقۇپ، چىنە لوڭقىغا سېلىپ، ئاغزىنى بېكىتىپ، يۇڭ بىلەن
سىغىز توپىدىن لاي قىلىپ ئۈستىنى چاپلاپ قۇرۇتۇپ، بىر كېچە تونۇر كۈلگە كۆمۈلىدۇ. ئۇ يەردىن
ئېلىپ، ئەستىدىكى لايلىرىنى چىقىرىپ پاكىزلەپ، ئىچىدىكى كۆيدۈرۈلگەن بىخ مارجاننى يۇمشاق سوقۇپ
ئىشلىتىلىدۇ.

تەركىبى كالتسىي كاربونىك تۇتىدۇ.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى سوغۇق، تەمى قېرىق، زەھەرسىز.

كۆزنى روشەن قىلىدۇ، كۆز ئاجىزلىقلىرى داۋالىنىدۇ.

بۇدۇشقاق

(لەسقى)

XANTHIUM STRUMARIUM LINNAE

苍耳子

17- رەسىم. بۇدۇشقاق

تونۇش بۇ بىرخىل تىكەنلىك ئۆسۈملۈك بولۇپ، بۇنىڭ تېنىسى 50 سانتىمېتىرچە، توملىقى كىچىك قول مىقدارىچە كېلىدۇ. بويۇرمىقى پاقىيويۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. ئەمما بىر ئاز كىچىكرەك، ئۇرۇقى نوقۇت چوڭلۇقىدا بولىدۇ. ئۇرۇقى كىيىمگە، ھايۋانلارنىڭ موپلىرىغا چاپلىشىۋالدىغانلىقى ئۈچۈن بۇدۇشقاق دەپ ئاتالغان. چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى 1- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ماددىلارنى تارقىتىش، بەدەننى پارقىرىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى قايىنىتىپ ھەسەل بىلەن ئىچسە سوغۇقتىن بولغان كونا يۆتەل، كۆكرەك يىرىكلىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئېزىپ گۈل يېغى بىلەن چاپسا، مەقەت ئىششىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. قايىنىتىپ سۈيى بىلەن يۈزىنى يۇسا، يۈزنى قىزارتىدۇ. ئۇرۇقى باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەركىبى بۇدۇشقاق ئۇرۇقىنىڭ تەركىبىدە بۇدۇشقاق گلۇكوزىدى (كسانتوست-رومارىن) %1.27، ياغلىق ماي %39، ۋىتامىن C ۋە ئالكولوئىد تۇتىدۇ. تەبىئىتى قۇرۇق ئىسسىق. زەھەرسىز.

جۇڭگىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

خۇسۇسىيىتى 1- ئۇرۇقنىڭ تەرىلىتىش، سۈيدۈك ھەيدەش، زەھەرلىك دورىلارنى بەدەندىن چىقىرىش، تارتىشىشنى بوشىتىپ، ئاغرىق پەسەيتىش تەسىرى بار. مۇسكۇل، ئەسەبلەرنىڭ تارتىشىپ ئاغرىشى (يەل نۇرۇش) لاردا، سىفلىس، ماخاۋ (جوزام)، بوغۇم ئاغرىقلىرى (مۇپاسىل)، بەزگەك، سۇلۇق ئىششىقلارنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

2- يوپۇرماق تېنىسىنى سوقۇپ قوتۇر، تەمرەتكە، ھاشارات چاققان يارىلارغا چېپىلىدۇ. بۇ چۆپنىڭ بوغۇملىرىدا بولىدىغان پارازىت (تەييار تاپ) قۇرتنى قىچا يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، يەل جاراھەتلىرىگە چېپىلسا، ئوبدان داۋالاش ئۈنۈمى بېرىدۇ. باش ئاغرىقىنى داۋالاشقا، قول-پۇت تارتىشىپ قېلىش، جاراھەت-لەردىكى ئۆلۈك گۆشلەرنى يوقىتىش، تىز ئاغرىقى، خانازىر، قىچىشقاقلارنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئىشلىتىش مىقدارى چۆپ ۋە ئۇرۇقىدىن كۈندە 30~15 گرامنى قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى سۇيۇق ئىكستراكىت (رۇبىي) تەييارلاپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

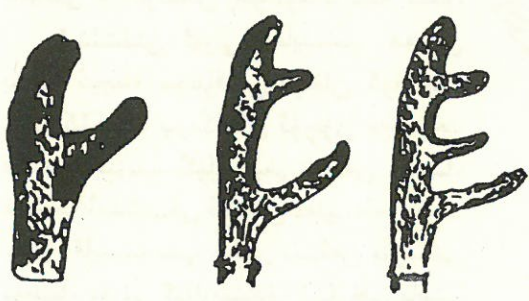
قوشۇمچە بۇدۇشقا گىياسى ۋە ئۇرۇقىدىن كۆپ مىقداردا ئېلىپ قاينىتىپ، سۈزۈپ، ئاندىن كېيىن سۈيىنى پارغا ئايلاندۇرۇپ قويۇقراق ھالغا كەلتۈرۈپ، سۇيۇق رۇب تەييارلاپ، كۈندە بىر قانچە قېتىم تاماقتىن كېيىن 1~2 قوشۇقتىن قايناق سۇ بىلەن ئىچكۈزۈپ، مۇپاسىل، سىغىلىتىن بولغان ئەسەب (نېرۋا) ئاغرىقلىرى، يەڭگىل تۈردىكى ماخاۋ، سوزۇلما تېرە كېسەللىرى، قوتۇر، لىمفا ئاقمىسى، ئۇزاققا سوزۇلغان جاھىل بەزىگەك كېسەللىرىنى داۋالىغىلى بولىدۇ. بۇدۇشقا ئۇرۇقىدىن مىجىپ چىقىرىلغان ياغ ماخاۋ جاراھىتى ئۈچۈن بەلگىلىك ئۈنۈم بېرىدۇ.

بۇغا مۇڭگۈزى

(شاخ گاۋكوهى)

CORNU CERVI

鹿角

18- رەسىم. بۇغا مۇڭگۈزى

تونۇش بۇ تاغ - چېزىرە، ئورمانلاردا ياشايدىغان بىر خىل بۇغىنىڭ مۇڭگۈزىدۇر. بۇ ھايۋان تاغنىڭ كاۋاك ئۆڭكۈرلىرىدە ئۇۋا ياساپ بالا چىقىرىش بىلەن مىشك تارامىش دېگەن ئوت بىلەن ئوزۇقلىنىدۇ. بۇ ئەركەك ھەم چىشى بولۇپ، ئەركىكى مۇڭگۈزلۈك، چىشلىرى مۇڭگۈزسىز، ئەركىكىنىڭ بېشىدىن مۇڭگۈز ئۆسۈپ 12 گىچە شاخلايدۇ. مۇڭگۈزلىرى بەكمۇ قاتتىق بولۇپ، ھەر يىلى مۇڭگۈز تاشلاپ، يېڭىدىن مۇڭگۈز چىقىرىدۇ. بۇ ھايۋاننىڭ يېشى چوڭايغانسېرى ئۈنكەن مۇڭگۈزى كۈچلۈك، قۇۋۋەتلىك بولىدۇ. بۇ ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرىدىغان ھايۋان بولۇپ، رەڭگى قىشتا قارا قىزىل، ياز كۈنلىرىدە قىزىللىققا ئايلىنىدۇ ۋە بەزىلىرى سېرىق، قۇيرۇقى سوڭال بولىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ شىمالىدا ۋە غەربىي شىمال ئۆلكىلىرىدە ياشايدۇ. ھازىر مەخسۇس بۇغا بېقىش ئورۇنلىرى قۇرۇلۇپ، شۇ جايلاردا كۆپلەپ ئۆستۈرۈلمەكتە. تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى باھنى قۇۋۋەتلەش. ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىش، ھەر خىل ئەزالاردىن كەلگەن قاننى توختىتىش، پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق توختىتىش، زەھەر قايتۇرۇش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، تاماق سىڭدۈرۈش خۇسۇسىيىتى بار.

ئىشلىتىلىشى كۆيدۈرۈلگەن مۇڭگۈزدىن 4 گرام، كەترا 4 گرام قوشۇپ بېرىلسە، ئىچ ئۆتكۈ، ئېغىز، بالياتقۇلاردىن كەلگەن قان ۋە سۇلارنى، جىگەر ۋە سۈيۈك خالتىسىنىڭ ئاغرىقلىرىنى توختىتىدۇ. ئۈچەي جاراھەتلىرى، قۇلۇنچى ۋە تال ئاغرىقلىرىغا پايدىلىق. مۇڭگۈزنى پارچىلاپ كوزغا سېلىپ گىلى ھىكمەت

قىلىپ تونۇرنىڭ قوقاس ئوتغا كۆمۈپ كويدۇرۇلگەندە رەڭگى ئاقىرىدۇ. بۇنى يۇيۇپ پاكىزلەپ كۆزگە سۈرمە قىلىپ تارتسا، كۆز كېسەللىرى، كۆزدىن سۇ كەلگەنگە، كۆزنىڭ جاراھەتلىرىگە ۋە قىچشىشقا پايدىلىق. يۇيۇلمىغاننى سىركىگە ئېلىشتۇرۇپ خېمىر قىلىپ ئاق داغقا، بەرسەككە چېپىپ ئايتاپتا ئولتۇرسا، داغ ئورنى تەرلەپ سۇ ئېقىپ ساقىيىدۇ. قىچشىققا، قوتۇرغىمۇ پايدا قىلىدۇ. كالا يېغى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ پۇت-قوللارنىڭ يېرىلغان يەرلىرىگە چاپسا پايدىلىق. كۆيدۈرۈلگەن كۈلى 1.5 گرام ئىچىلسە تال كېسىلگە پايدا قىلىدۇ. بۇنى چىشقا باسسا، چىش ئاغرىقىنى توختىتىدۇ. سىركە بىلەن ئېلىشتۇرۇپ غار-غار قىلىسمۇ چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. خېمىر قىلىپ دوۋسۇنغا چېپىلسا ھەيز ماغدۇرىدۇ. ئەمچەككە سېپىلسە، سۈت كەلتۈرىدۇ. مۇڭگۈزنى كۆيدۈرۈپ ئۆيلەرنى ئىسلىسا، زەھەرلىك ھاشاراتلار قاچىدۇ. مۇڭگۈزنى ئۆيگە ئېسىپ قويسا، زىيانلىق ھاشاراتلار قاچىدۇ. مۇڭگۈزدىن ۋە پىلىپىلدىن 3~2 باراۋەر ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ ئازراق ئىچىدىن ئىچكۈزسە، قالغانلىرىنى خېمىر قىلىپ بىقىنغا چېپىلسا، بىقىن ئاغرىقىنى قالدۇرىدۇ. گۆشنى سېرىقچىچەك يېغى بىلەن ئۇزۇن قاينىتىپ پىشۇرۇپ يەپ، ئارقىسىدىن ئەنجۈر شەرىپىنى، مائۇل ھەسەل، ئاۋاتلارغا ئوخشاش شەرىپەتلەرنى بەرسە، سۈيدۈكنى، ھەيزنى ماڭغۇزىدۇ. جىنسى ئالاقىنى قۇۋۋەتلەيدۇ. بۇنىڭ يىلىكىنى يېغى بىلەن قوشۇپ، سوغۇقتىن يەل تۇرۇپ قالغان يەرگە چاپسا، يەللەرنى تارقىتىدۇ. قاتتىقلىقنى يۇمشىتىدۇ. پالەچكە چېپىلسا، پايدا قىلىدۇ. سۆڭىكىنى سوقۇپ مۇسەللەس بىلەن قوشۇپ زەكەرگە، چوڭ يوتىنىڭ تۇۋىگە، كىندىككە چېپىلسا ئالەتنى قاتتىق قىلىدۇ. جىنسى ئالاقىنى قوزغايدۇ. بۇنىڭ قۇرغان ئالتىنى يۇمشاق سوقۇپ مۇسەللەس بىلەن خېمىر قىلىپ، كۇمىلا قىلىپ ياكى مەجۈنىگە قوشۇپ بېرىلسە، جىنسى ئالاقە قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇپ، ئالەتنى قاتتىق قىلىدۇ.

4 گرامنى بەرسە يىلان چاققاننىڭ زەھىرىنى ياندۇرىدۇ. سۈيدۈكتىكى تاشنى چىقىرىدۇ. بۇنىڭ ئالتىنى، ئۇرۇق بېزىنى، مۇڭگۈزنى يېسە، ھەر خىل زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ چاققىنى قايتۇرىدۇ. كىچىك بالىنىڭ ئوغۇز سۈتىنى ئىچىمۇ باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ. ئوغۇزنى پاكىز لاتىغا سۈرتۈپ (يۈگەپ) ئاياللار بالىياتقۇسىغا كىرگۈزۈلسە (ھەيزدىن پاك بولغاندىن كېيىن 3 كۈن) ھامىلە بولمايدۇ. ئوتنى قۇرۇتۇپ كۆيدۈرۈپ ئىسلانسا، زولوك دېگەن قۇرتنى ئۆلتۈرىدۇ. تېرىسىگە يۈگەنسە، تۇغۇتتىن كۆپ قان كېلىدىغان ئايالغا پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى 15 ياشتىن چوڭلارغا 4~8 گرامغىچە بېرىلىدۇ.
ئورۇنباسارى تۈگىۋىشى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار گۆشنى يېسە، غەيرىي تەبىئىي سەۋدانى كۆپەيتىدۇ، كۆزنى ئېچىشتۇرىدۇ. كۆزدىن ياش ئاقتۇرىدۇ. مۇشۇنداق ئەھۋاللار يۈز بەرسە بۇنىڭ يېغىنى كەتسە، ھەسەل بىلەن قوشۇپ ئىچكۈزسە قۇستۇرىدۇ ھەم 0.2 گرام پىل ئۆتنى مۇسەللەس، پىستە مېغىزى، ھىندىستان ياڭمىقى بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، قۇستۇرۇپ زەھىرى قايتۇرۇلىدۇ. بۇغىنىڭ باش ھەم قۇيرۇقلىرىنى پەقەت يېيىشكە بولمايدۇ. ئەگەر يەپ قالغاندا ئادەم ئۆلتۈرىدۇ. بۇغىنى ئۆلتۈرۈشتە بۇرۇنغا ماسكا تارتىپ ئاندىن بېشىنى، قۇيرۇقلىرىنى كېسىش كېرەك. ئۆلتۈرگەندىمۇ دىققەت قىلىنمىسا، زەھەرلەپ قويۇشى ئېھتىمال.

تەركىبى تەركىبىدە يېلىملىك ماددا 25 پىرسەنت، فوسفورلۇق كالتسىي 60~50 پىرسەنت ھەم ئازۇتلۇق ماددىلار، سېپىرمىن ۋە باشقىلار بار. بۇغا مۇڭگۈزنىڭ يېلىمى يۇقىرىدىكى تەركىبلەردىن باشقا ئاممۇنىي كاربونات، ئاقسىل، پانتوكرىن تۇنىدۇ.

فارماكولوگىيەلىك تەسىرى بۇغىنىڭ يېڭى مۇڭگۈزدىن چىقىرىلغان پانتوكرىننىڭ داۋالاشتا ئىشلىتىلىشى نەتىجىسىدە بەدەننىڭ ھاياتىي كۈچىنى ئاشۇرغانلىقى، يۈرەك ھەرىكىتىنى كۈچلەندۈرگەنلىكى، يۈرەك گۆشلىرىنىڭ ھارغىنلىقىنى يوقاتقانلىقى ئېنىقلاندى. يەنە ئۇ، سۈركىلىپ يارىلانغان يەرلەرنىڭ ساقىيىشىنى تېزلىتىدۇ. يارىغا مىكروب چۈشۈپ بىرىڭلىغان بولسا ئۈنۈمى يەنىمۇ روشەن كۆرۈلىدۇ.

جۇڭخىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

بۇغا مۇڭگۈزنى بەدەننى قۇۋۋەتلىگۈچى دورا سۈپىتىدە بەدەننى ئاجىزلاشقا، نېرۋىسى ئاجىزلاشقا، يىرىڭلىق جاراھەتلىرى بارلارغا ئىشلىتىلىدۇ. جىنسىي بەزىلەرنى كۈچەيتىش ئۈچۈن نېرۋىسى ئاجىزلىغان، مەنىي ئېقىپ تۇرىدىغان، ئەزەلەك قابىلىيىتى تۆۋەنلەشكەنلەرگە بېرىلىدۇ. پانتوكرىن ئوكۇل قىلىنسا، روھىي بىسىرەمجانلىق، يۈرەك چارچاش، يىرىڭلىق جاراھەتلىرىنى تېزلىكتە داۋالىغىلى بولىدۇ.

بۆرەك

(كۈليە)

REN

肾脏

تونۇش بۇ ھايۋانلارنىڭ بەدەندىكى مۇرەككەپ ئەزالارنىڭ بىرى بولۇپ، ھەر ھايۋاندا 2 دانە بولىدۇ. بىرى ئوڭ تەرەپتە، يەنە بىرى سول تەرەپتە، بىر ئاز دۈمبە تەرەپكە مايىل ئورۇنلىشىدۇ. بۇ جىگەردىن سۇ ماددىسىنى تارتىۋېلىپ دوۋساققا ئەۋەتىپ بېرىدۇ. ئاندىن سۈيدۈك چىقىش ئارقىلىق چىقىپ كېتىدۇ. يېيىش ئۈچۈن بۆرەكنىڭ ياخشىراقى ياش، سېمىز قوينىڭ ۋە ئوغلاقنىڭ بۆرىكىدۇر. يۇقىرىقى ھايۋانلارنى ئۆلتۈرۈش ئالدىدا سۇغۇرۇپ، سويغاندىن كېيىنلا بۆرىكىنى ئېلىپ قورۇپ يېسە، ئۇنىڭ مەنپەئەتى ياخشىراق بولىدۇ.

چىقىش ئورنى ھايۋان بار يەرلەرنىڭ ھەممىسىدە بولىدۇ.

تەبىئىي قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش ۋە بەلنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتى بار. بۆرەك يېغىنىڭ خۇسۇسىيىتى.

يىتى قاتتىق ئىششىقلارنى يۇمشىتىشتىن ئىبارەت.

ئىشلىتىش ئورنى يۇقىرىدا ئېيتىلغان ئەزالارغا ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى ئەمەلىي ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۇزۇندا سىڭدۇ، غىزلىق تەرىپى ناچار، تېز بۇزۇلىدۇ. چۈنكى ھايۋان بەدەندىكى ئەزالارنىڭ گۆشلىرى ئىچىدە ناچارراقى بۆرەك گۆشىدۇر. يەنە كىشىلەر بۆرەككە تازا قىزىقمايدۇ.

تۈزەتكۈچىسى پىشۇرۇپ يېيىش ياكى قورۇپ يېيىش، قورۇغاندا ئۆز يېغى، زەيتۇن يېغى ياكى كۈنجۈت يېغى بىلەن قورۇپ پىشۇرۇش، شۇنىڭدەك تۈز، قارىمۇچ، دارچىن، زىرە، مەستىكى، ئاچچىقسۇ، سىرەك سېپىش لازىم.

بۆرەك ئىنسان ۋە ھايۋانلار بەدەندە سۈيدۈك ھاسىل بولىدىغان مۇھىم ئەزا بولۇپ، ئۇنىڭ تەركىبىدە قان بىلەن بۆرەككە بارغان ھەر خىل مەدەن (مىنېرال) تۇزلار، مىكروبلار، ئۇلارنىڭ زەھەرلىرى (توكسىن-سەن)، بۆرەكنىڭ توقۇلما ماتېرىياللىرى بولىدۇ. شۇڭا، بۆرەك ياخشى ئوزۇقلۇق ماددىلار قاتارىغا كىرەلمەيدۇ.

بوزىدان

RADIX ASPARAGUS

天门冬

تونۇش بۇ بىر خىل يىلتىز بولۇپ، ئۆزى قاتتىق، تولغىماچ، ئاقۇش رەڭلىك، ئۇزۇنلۇقى 10

19- رەسىم. بوزىدان

سانتېمېتىر، كەڭلىكى 1 سانتېمېتىر كېلىدۇ. ئاچچىقراق تەمگە ئىگە. چىقىش ئورنى جياڭسۇ، جېجياڭ، ئەنخۇي، خۇنەن، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، يۈننەن، سىچۇەن، چىڭخەي، سەنشى، ئىچكى موڭغۇلىيە، دۇڭبېي قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق، ئازراق ھۆللۈكى بار. خۇسۇسىيىتى ئاغرىق پەسەيتىش، چوڭ-كىچىك بوغۇم ئاغرىقلىرىنى قالدۇرۇش، جىنسىي ئالاقىنى كۈچلەندۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئورۇنباىسارى بەھمەن سەپىد (ئاق بەھمەن)، ئۆز ۋەزنى بىلەن، ئېگىر ئۆز ۋەزنى بىلەن، زەھەرنى قايتۇرۇشتا يېرىم ۋەزنى زورەمبات ۋە زىراۋەن تەۋىل.

ئىشلىتىلىشى ھەر خىل بېغىش كېسەللىرىدە ۋە ئاشقازاننى تازىلاش، جىگەر، تالنى تازىلاشقا بېرىلىدۇ. ئاياللار بىلەن بولغان جىنسىي مۇناسىۋەتتە ئاجىز بولغانلارغا، بوۋاسىرغا ئىشلىتىلىدۇ. سوغۇق تەبىئەتلىك دورىلارنى كۆپ يەپ، مەزكۇر دورىلار ئورگانىزمغا زەھەرلىك تەسىرلەرنى بەرسە، بۇنىڭ

زەھىرىنى قايتۇرۇشقا ئىشلىتىمىز. قەردمانە بىلەن قوشۇپ بېرىلسە بوۋاسىرغا پايدا قىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى 5~1 ياشقىچىلىكلەرگە 1~1.5 گرام، 10~5 ياشقىچىلىكلەرگە 4~2.5 گرام، 10~15 دىن 15 ياشقىچىلىكلەرگە 4~6 گرامغىچىلىك، چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار كۆپ يېسە 2 تاشنى ئىششىتىپ قويدۇ ھەم ئاغرىتىدۇ. ئەگەر تاشتا ئىششىق، ئاغرىقلارنى پەيدا قىلسا، ھەسەل بىلەن قىچىنى قوشۇپ ئىچۈرۈلسە زەھىرى قايتىدۇ. تەركىبى مۇشۇنىڭ بىلەن بىر ئائىلىگە مەنسۇپ ئۆسۈملۈك ئاسپاراگۇس ئوفتېستىنالىس لىننېنىڭ يىلتىزىدا ئاسپاراگىن، ئارگىنن، ياغلىق ۋە پۇراقلىق ماي، خولىن ۋە 41 پىرسەنت قەن، ئۆسۈملۈكنىڭ تېنىدە ئاسپاراگىن، تىروزىن، كەھرىۋا كىسلاتاسى، ئارسېنىك ئىزلىرى، ۋىتامىن C، قەنت بولىدىغانلىقى مەلۇم. بۇنىڭ تەركىبىمۇ ئوخشاش كېلىدۇ.

تەسىرى بۇنىڭ ئاز مىقداردىكىسى ئارتېرىيە تومۇرلىرىدا قان بېسىمىنى چۈشۈرىدۇ. بىر گرامنى سۇدا قاينىتىلغىنى ئەكسىچە قان بېسىمىنى ئۆرلىتىدۇ.

جۇڭبىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى مۆتىدىل، قۇرۇقراق، دەسلەپتە ئېغىزنى قۇرۇتۇپ كېيىن ئاچچىقلاشتۇرىدىغان تەمگە ئىگە. خۇسۇسىيىتى بەدەننى چىڭىتىش، قىزىتما قايتۇرۇش، روھنى كۆتۈرۈش، يۆتەل پەسەيتىش، سۇيىدۈك ھەيدەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. يەنە سانجىق ۋە يۈرەك كېسىلىدىن بولغان سۇلۇق ئىششىقلارنىمۇ داۋالىيالايدۇ.

جۇڭبىيلار قاينىتىلمىسىنى مۇپاسىل، رېماتىزم، دىئابىت ۋە جىنسىي ئاجىزلىقلاردا ئىشلىتىدۇ. يۆتەلگە قارشى دورا سۈپىتىدە كۆككۆتەل ۋە دەم سىقىش كېسىلىدە بېرىلىدۇ. ھاراققا چىلاپ كونا تەمرەتكىلەر داۋالىنىدۇ.

مىقدارى ھەر قېتىمدا يىلتىزدىن 6~15 گرامغىچە قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. ئەسكەرتىشى لوغاتۇلئەدۋىدە كۆرسىتىلىشىچە، بوزىداننىڭ لاتىنچە نامى «ئاسپاراگۇس راتسېموزۇس» ئىدى. بۇ يەردە بىزنىڭ تونۇشتۇرغىنىمىز بىر ئائىلىگە مەنسۇپ ئۆسۈملۈك «ئاسپاراگۇس لۇتسېدۇز» نىڭ تەرىپىدىن ئىبارەت. يەنە بۇ ئاسپاراگۇس ئىنسۇلارنى، ئاسپاراگۇس فالكاتۇس دەپمۇ ئاتىلىدىكەن، نامىدىكى پەرق ھەر بىر ئەلدە ئۆسۈملۈكلەرنى تۈرگە ئايرىشتىكى ئاتالغۇ پەرقلىرىدىن بولۇشى مۇمكىن.

بۇزغۇن

(بۇزغۇنەج)

GALLA PISTACIA VERA

假榧子

تونۇش بۇ، پىستە دەرىخىنىڭ پىستە بولمايدىغان يىلىدىكى ساختا مېۋىسى بولۇپ، رەڭگى كۆكۈش قىزىل رەڭدە، ئۇششاق، ئانارنىڭ يالغان چېچىكىگە ئوخشاش. تەمى ئاچچىق، شاكالدەك، مېغىزى يوق مېۋىدۇر.

چىقىش ئورنى ئۆزبېكىستان، ئافغانىستان، شىنجاڭدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى ئىچ توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى ئىچ ئۆتكۈگە ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەركىبى بۇنىڭ تەركىبىدە 50~30 پىرسەنتكىچە تاننېن بولىدۇ.

بەھمەن سەپىد

CONODOPSIS TANGSHEN OLIV

当参

20- رەسىم. بەھمەن سەپىد

تونۇش بۇ تاغلىق يەردە ئۆسىدىغان، يوپۇرمىقى ئەينىلا يوپۇرمىقىغا ئوخشاش، يەرگە يېپىلىپ پەلەك ئۆزىتىدىغان، تەكەنلىك، ئۇچى يۆڭشەڭگۈ، گۈلسىز، تومۇزدا پىشىپ چىقىدۇ. خان بىر خىل گىياھنىڭ يىلتىزى. بۇ 2 خىل: بىرى قىزىل، بىرى ئاق بولۇپ، قىزىلى يېتىشكەن سېمىز كېلىدۇ. يىلتىزنىڭ ئۇزۇنلۇقى 15 سانتىمېتىر، كەڭلىكى 6 سانتىمېتىر، بىر يېرى ئىنچىكە، بىر يېرى توم، پوستى قېلىنراق، ئۈستى ئاستىدىن قىزىلراق رەڭدە بولىدۇ. ئېقىنىڭ ئۈستى ھەم ئاستى ئاق رەڭدە، 2- خىلنىڭ ياخشىسى پاكىز، سۈزۈك، ئېغىر، خۇش پۇراقلىق بولىدۇ، چاينىسا يېلىم چىقىدۇ، تەمى تاتلىق.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ شەنشى، سەنشى، سە- چۈەن ئۆلكىلىرىدىن ۋە شىنجاڭدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى ئېقىنىڭ 2- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق. قىزىل- نىڭ 3- دەرىجىدە ئىسسىق. قىزىلى ئېقىندىن قۇۋۋەتلىكرەك. ھەر ئىككىسىنىڭ ئازراق ھۆللۈكمۇ بار.

خۇسۇسىيىتى ئورگانىزمىنى كۈچەيتىش، مەنبىنى كۈچەيتىش، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، سەمىرىتىش خۇ- سۇسىيىتىگە ئىگە.

ئورۇنباشارى قىزىلى، ئېقىنىڭ ئورۇنباشارى ئۆزۈزى بىلەن تۈدەرى، يېرىم ۋەزنى بىلەن لىسانىل ئاساپىر (ئەرمۇدۇن ئۇرۇقى) ۋە مۇۋەبەلسە سەپىد، مەۋسەل سىياھ ۋە ئەسگەندە، زورەنبات.

ئىشلىتىلىشى بەدەن قۇۋۋىتى ئاجىز، يۈرىكى ئاجىز، سوغۇق مەجەزەلەرگە، نېرۋا كېسەللىرىگە، بۆرەك يوللىرىدىكى تاشنى پارچىلاشقا، شىلمىلىق بەلغەملەرنى كېمەيتىشكە بېرىلىدۇ. جەمئىي سوغۇق مەجەز كىشىلەرگە مۇۋاپىقتۇر.

قىزىلىنى قاينىتىپ شېكەر قوشۇپ ناشىدا ئىچسە سەمىرتىدۇ. خۇسۇسەن نوقۇت، بادام بىلەن يېسە سەمىرتىشكە ياردىمى كۆپتۇر. تۇز، ھەسەل بىلەن زىمات قىلىپ يۈزگە چاپسا، چىرايلىق قىلىدۇ. قىزىل بەھمەننى قاينىتىپ چاچنى يۇسا پىتنى ئۆلتۈرىدۇ ھەم پارىقراق، خۇشبوۋى قىلىدۇ. ئېقىنى ۋە زەپەرنى سوقۇپ پاكىز داكا ياكى پاختىغا سېپىپ بالىياتقۇ ئاغزىغا قويۇلسا، ئاياللار جىنسىي ئەزالىرىنى تازىلايدۇ ھەم خۇشبوۋى قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى 1~5 ياشقىچىلىكلەرگە 1~2 گرام، 5~10 ياشقىچىلىكلەرگە 3~5 گرام، 10~15 ياشقىچىلىكلەرگە 6~8 گرامغىچىلىك، قاينىتىلمىسىدىن 90~10 گرامغىچىلىك ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار بەلدىن تۆۋەنكى ئەزالار كېسىلىگە زىيان قىلىدۇ. كۆرسىتىلگەن مىقداردىن كۆپ يېگەندە ئەزالاردا ئىششىق، ئۈچەيدە ئېچىشىش پەيدا قىلىشتەك قوشۇمچە تەسىرلەر بار. يۇقىرىدىكى ئەھۋاللار يۈز بەرسە رۇم بەدىيان، كەتىرا، چىلانلاردىن بىرىنى سوقۇپ تەڭ مىقداردا بەرسە زەھەرلىك تەسىرى ياندۇ.

تەركىبى يىلتىزىنىڭ تەركىبىدە كراخمال، ساپونىن، قەنت، ئۇچۇچان ماي، گلۇكوزىد سىكوتېللاردىن، ئالكالوئىد قالدۇقلىرى بولىدۇ.

فارماكولوگىيىلىك تەسىرى ھايۋاناتقا ئىشلىتىپ قىلىنغان تەجرىبىلەرگە قارىغاندا، بۇ يىلتىز بەدەننى كۈچەيتكۈچى دورا ئىكەنلىكى ئېنىقلانغان. داۋاملىق ئىشلىتىپ بەرگەندە ھايۋانلاردا ھېموگلوبىن (قاننىڭ قىزىل بوياق ماددىسى) ئۆرلىگەن، قىزىل قان تەنچىلىرى كۆپەيگەن، ئاق قان تەنچىلىرى ئازايغان، بۇ خىل پايدىلىق تەسىر تالغا تەسىر قىلىشتىن بولۇشى مۇمكىن. بۇنىڭ سىرتىدا، بەھمەن ئېكسراكىتى ھايۋانات تېنىدە ئادېرنالنىڭ تەسىرىنى تورمۇزلىيالايدۇ.

جۇڭخىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى كۈچلەندۈرگۈچى، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلىگۈچى دورا سۈپىتىدە بارلىق زەئىپلىكلەردە ئىشلىتىلىدۇ. ئۇ ئاشقازان-ئۈچەيلەردە تاماقنىڭ ھەزىم بولۇشىغا ياردەم بېرىدۇ. خىلۇسنىڭ شۈمۈرۈلۈشىنى تېزلىتىدۇ. لىمفا ۋە قان يوللىرى سىستېمىسىغا نىسبەتەن ئۇلارنىڭ ماددا ئالماشتۇرۇشىنى تېزەتكۈچى بولۇپ تەسىر كۆرسىتىدۇ. يەنە ئۈچەي، ئاشقازان زەئىپلىكى، ئىشتىھاسزلىقلار ھەم دىئابېت (زىئابېت) نىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرى داۋالنىدۇ ھەمدە بەلغەم بوشاتقۇچى، يۆتەل پەسەيتكۈچى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. ئۇزۇنغا سوزۇلغان زەئىپلەندۈرگۈچى كېسەللىكلەرنىڭ يۆتەللىرىنى، بولۇپمۇ يەڭگىل ئۆپكە تۈبېركۇلوزىلىرىنى داۋالاشتا ئۈنۈم بېرىدۇ. يەنە بالىياتقۇدىن قان كەتكەندە، ئىچ سۈرگەندە، رېماتىزىدا ۋە باشقا سەۋەبلەردىن بولغان بېغىش (مۇپاسل) ئاغرىقلىرىدا بېرىلىدۇ. باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ چاچ چۈشۈشنى توختىتىشقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىش ئۇسۇلى يەردىن ئېلىنغان يىلتىزلارنىڭ لايىلىرىنى يۇماي ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. قۇرۇغاندىن كېيىن يەرگە ئۇرۇپ توپىسى چۈشۈرۈلۈپ، سالقىندا پۈتۈنلەي قۇرۇتۇلىدۇ. يىلتىزنى سوقۇپ تالقان شەكلىدە ياكى قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ، تالقاندىن بىر قېتىمدا 1~3 گرام، قايناتقاندا بىر قېتىمدا 2~6 گرام ئىچىدۇ. 600 گرام سۇ قۇيۇپ تاكى 200 گرام قالغىچە قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

ئەسكەرتىش داڭسىڭ بەھمەن ئەمەس، شاقاقۇل بولىدۇ، دېگەن پىكىرلەر بار. ئەمما داڭسىڭنىڭ تەسىرى بەھمەن بىلەن ئوخشاش بولغانلىقى ئۈچۈن، ھازىر بەھمەن ئورنىدا ئىشلىتىلمەكتە. بۇنىڭ نامىنى داۋاملىق تەتقىق قىلىپ ئېنىقلاش لازىم. بەھمەن سەپىد لاتىنچە *PHYSALIS SOMNIFERA* بولۇشى كېرەك.

بەسابە

(جويۇزنىڭ تاشقى پوستى)

MACIS

肉豆蔻衣

تونۇش بۇ جويۇز دەرىخى مېۋىسىنىڭ ئۈستىدىكى پوستلىقى بىلەن جويۇزنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى پوستى بو- لۇپ، پارقىرايدىغان خورما رەڭدە، تەمى ئاچچىق. بۇنىڭ ياخشىسى چوڭ بولغىنىدۇر. يېڭىسىنىڭ قۇۋۋىتى يۇقىرى. چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ ئۆلكىسى- دىن، ھىندىستان، مالاككا، سۇماترا ئارىلى، سەيلون، برازد- لىيىلەردىن چىقىدۇ.

21- رەسىم. بەسابە

تەبىئىتى 2- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى مېڭىنى، باھنى قۇۋۋەتلەش، ئاشقازان ۋە

جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، مەنىينى كۆپەيتىش، بەدەننىڭ ھۆللۈكىنى قۇرۇتۇش، يەللەرنى تارقىتىش خۇسۇ- سىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى مېڭە، ئاشقازان، بالىياتقۇنىڭ ئاجىزلىقى، تاماق ھەزىم قىلىشنىڭ ئاجىزلىقىدا بېرىلىدۇ. شۇنىڭدەك جىنسىي ئالاقىدىكى زەئىپلىكلەرنى داۋالاشقا، مەنىينى كۆپەيتىشكە، سوغۇق مەجەز كىشىلەرنىڭ مەجەزىنى تەڭشەشكە، ئېغىزنى خۇشبوۋ قىلىشقا ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇشقا، يەللەرنى تارقىتىشقا، ئېغىزدىن كەلگەن قاننى توختىتىشقا، ئۇچەي جاراھەتلىرىگە، تال كېسەللىكىگە ۋە ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىشقا ئىشلىتىلىدۇ. بىنەپشە يېغى ۋە ئىسسىق سۇ قوشۇپ بۇرۇنغا تېمىتىلسا، يەلدىن بولغان سوغۇق باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. ئۆزىنى يۇمشاق سوقۇپ خېمىر قىلىپ باشقا سۈركىسە، باشنىڭ يېرىمى ئاغرىشىغا ھەم تۇتاقلىق مېڭە كېسەللىكىگە، كىندىك ئاستىغا چېپىلسا، سۈيدۈكنىڭ تېمىپ كېلىشىگە پايدا قىلىدۇ. ھەببۇلتاس يوپۇرمىقى بىلەن سوقۇپ قولىتۇققا چېپىلسا تەرلەش، پۇراشنى يوقىتىدۇ. ئۆچكە تېزىكى ۋە ھەسەل بىلەن مەلھەم قىلىپ چېپىلسا، فاتتىق ئىششىقلىرىنى يۇمشىتىدۇ. بۇنى يۇمشاق سوقۇپ ھەزىدىن پاك بولغان ئايالنىڭ بالىياتقۇسىغا ھەمەل قىلىنسا، تۇغۇشقا ياردەم بېرىدۇ (قايتا ھامىلە بولۇشىغا شارائىت يارىتىدۇ). بۇنى زەپەر بىلەن يۇمشاق سوقۇپ بالىياتقۇغا ھەمەل قىلىنسا، بالىياتقۇنى تازىلايدۇ. موم بىلەن ئېرىتىپ كىندىك تۈۋىگە چاپسا، ئۇچەي جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 1 دىن 5 ياشقىچىلىكلەرگە 2~1 گرامغىچە، 5 دىن 10 ياشقىچىلىكلەرگە 3~5 گرامغىچە، 10 دىن 15 ياشقىچىلىكلەرگە 9~6 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى جويۇز

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار جىگەر كېسەللىرى، يىقىلما (تۇتقاق) كېسەللىرى بارلارغا بېرىلمەيدۇ. جىگەر كېسەللىگە ئەرەب يېلىمى، يىقىلما كېسەللەرگە گۇلاب بىلەن قوشۇپ بېرىلسە بولىدۇ. تەركىبى جويۇزنىڭ ئۆزى ۋە ئۇنىڭ تاشقى پوستىدا جويۇز مېيى (ئولېۋوم مىرستىسى)، كراخمال، تاننىن ماددىلىرى، يېلىم ماددىسى ۋە بوياق ماددىلىرى بولىدۇ. جويۇز مېيىنىڭ ئاساسىي تەركىبى ئاتسىدوم

مۇرستىكۇم، ئاتىسدۇم ماتىسلىپنىكۇملاردىن ئىبارەت.

فارماكولوگىيەلىك تەسىرى ئاز مىقداردا ئىچىلسىلا ئاشقازاننىڭ سۇيۇقلۇق ئىشلەپچىقىرىشىنى كۈچەيتىدۇ ۋە ئۈچەي تاملارغا تەسىر بېرىپ پېرىستالتىكىسىنى تېزلىتىدۇ، ئىشتىھانى ئاچىدۇ، ھەزىم قىلىشنى ئالغا سۈرىدۇ ھەمدە يەڭگىل دەرىجىدە ئېچىشقا قارشى تۇرۇش تەسىرى بولۇپ، ئاشقازان-ئۈچەيلەردىكى نەرسىلەرنىڭ ئېچىشىنى چەكلەيدۇ، يەنە ئۈچەيدىكى بەلنى ھەيدەيدۇ، چوڭ مىقداردا ئىچىلسە يۈرەك ھەرىكىتىنى تېزلىتىدۇ، ئۇيقۇسراش ماددىسىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىپ مەست قىلىدۇ (ناركوزلايدۇ) ھەمدە دورىلارنىڭ سىڭىشىنى تېزلىتىدۇ.

جۇڭخىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى ئاشقازان-ئۈچەينى كۈچەيتىپ ھەزىم قىلىشنى تېزلىتىش، دورىلارنىڭ تەم ۋە پۇرىقىنى تۈزەش، تالنى كۈچەيتىش، ئىشتىھانى ئېچىش، بالىلارنىڭ قۇسۇشىنى توختىتىش، سۈتلۈك تاماقلارنى سىڭدۈرۈش، قورساق ئاغرىقىنى توختىتىش ئۈچۈن بېرىلىدۇ. يېغىنى رېمانىزم ئاغرىقلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى فارماكوپېيىسىغا جويۇز مېيى، جويۇز ئىسپىرتى كىرگۈزۈلگەن. تالغان ياكى پىلۇل ھالدا ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

بەرەنگى كابىلە

FRUCTUS EMBELIA RIBES

思培利亚实

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك ئۇرۇقى بولۇپ ئۇششاق، يۇمىلاق، قاراق، ئۆتكۈر پۇراقلىق، قارىمۇچتىن كىچىكرەك، ئىچىدىكى ئېقى بىر ئاز ئاچچىقراق بولۇپ، بۇ 2 خىل بولىدۇ. 1-خىلى چوڭ، رەڭگى قارىغا مايىل ئاق، 2-خىلى كىچىك، رەڭگى قىزىلغا مايىل، بۇ قۇۋۋەتلىك ياخشى بولىدۇ. چىقىش ئورنى ئاسىيانىڭ ئىسسىق ئىقلىملىق جايلىرىدىن، ھىندىستان ۋە ئافغانىستانلاردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى 2- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى قويۇق بەلغەم ۋە سەۋدانى سۈرۈپ چىقىرىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى بەلغەم ۋە سەپرانى، مۇپاسىلنىڭ خىلىتلىرىنى سۈرۈش، ھول جاراھەتلەرنى قۇرۇتۇش، ئۈچەيدىكى ھەر خىل قۇرتلارنى چۈشۈرۈش ئۈچۈن 9 گرام يېڭى سۈت بىلەن قاينىتىپ بېرىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى 1 دىن 5 ياشقىچىلىكلەرگە 3~1 گرام، 5 دىن 10 ياشقىچىلىكلەرگە 6~3 گرام، 10 دىن 15 ياشقىچىلىكلەرگە 9~6 گرامغىچە يۇمشاق سوقۇپ، يېڭى سۈت بىلەن قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباشىرى ئۆز ۋەزىنى بىلەن ئاق ماش، قەمبىل.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۈچەي كېسەللىرىگە بېرىلمەيدۇ. ئەگەر بېرىش لازىم كەلسە كەتتە قوشۇپ بېرىلىدۇ. سوقۇشتا دىققەت قىلىش لازىم. سوقۇش ۋاقتىدا توزانلىرى ئىسسىق مزاج كىشىلەرنىڭ بۇرۇنغا كىرىپ كەتسە بۇرۇندىن قان كەلتۈرىدۇ.

تەركىبى بۇنىڭ ئاساسىي تەركىبى ئېمبېلىيە كىسلاتاسى بولۇپ، ئۇنىڭ سىرتىدا ئاز مىقداردا ئۇچۇچان ماي، رەڭ ماددىلىرى، دەرەخ يېغى، ياغ، ئېمبىئىن ۋە خىرستېمىن (بىر خىل ئالكوئولىد) تۇتىدۇ. ئىشلىتىلىشى قاپاق ئۇرۇقى مەددىسىنى چۈشۈرىدۇ. كۈنلۈك مىقدارى 5~1 گرام. بۇنىڭدىن باشقا ماغدۇرلاندۇرغۇچى، ئاشقازاننى ساغلاملاشتۇرغۇچى، يەل ھەيدىگۈچى ۋە يەڭگىل ئىچ سۈرگۈچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

پاختەك

(پاختە)

(INDIAN DOUE) TURTUR RISORIUS L 斑鳩

تونۇش بۇ بىر خىل ئۇچار جانىۋار بولۇپ، رەڭگى كۈل رەڭ، بويىدا قارا بويۇنچۇقى بار، چوڭلىقى ياۋا كەپتەردەك كېلىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ ھەممە ئورۇنلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ئەزالارنىڭ تىتىرىشىنى، پالەچنى يوقىتىش، قويۇق يەللەرنى تارقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، باھنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى ئوبدان پىشۇرۇپ مۇۋاپىق ھالدا يېسە، مەزكۇر كېسەللىكلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سوغۇقتىن بولغان پەي كېسەللىكلەرنى يوقىتىدۇ. ئەگەر بۇنىڭ يېڭى قېنى قىزىق ھالدا كۆزگە تېمىتىلسا، كۆزدىكى ئاقنى ئالىدۇ. بولۇپمۇ قاننىڭ ئورنىدىن چىققان قاننىڭ تەسىرى بۇ ھەقتە ياخشىراق. تاشلىقنى ياكى قېنىنى بەرەسكە چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ. مايىقىنى سىركە بىلەن مەلھەم قىلىپ ئىششىقلارغا چاپسا ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ ياكى پىشۇرىدۇ. بەدەندىكى جاراھەتنىڭ ئىزىنى، قارا داغنى يوقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۇيقۇنى قاچۇرىدۇ، ئۇزۇندا سىڭىدۇ.

تۈزەتكۈچى شېكەر، ياغ، سىركە، كۆك، يۇمىغاقسۇت.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى قۇرۇق، مۆتىدىل، زەھەرسىز. كۆزنى روشەنلەشتۈرىدۇ، بەدەننى كۈچەيتىدۇ، ئىچكى ئەزالارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۇزاق كېسەل تارتىپ ئورۇقلاپ كەتكەن كىشىلەرگە پاختەك گۆشى داۋاملىق بېرىلسە (شورپا قىلىپ)، تېزلىكتە سەمىرىتىدۇ. ئۇزاق ئىستېمال قىلسا كىشىدە ھېق تۇتۇش ئىللەتلىرى يۈز بەرمەيدۇ. داۋاملىق يېسە باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ (لىشىجىڭ).

زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققاندا پاختەكنىڭ قېنىنى ئىسسىق بويىچە ئىچىلسە زەھەرنى قايتۇرىدۇ. پاختەك مايىقىنى شەپەرەڭ مايىقى بىلەن قوشۇپ (ياكى ئۆزىنى تەنھا) تالقانلاپ، قۇلاققا پۈركۈپ كىرگۈزۈلسە، قۇلاقنىڭ ئېقىپ ئاغرىشىنى توختىتىدۇ.

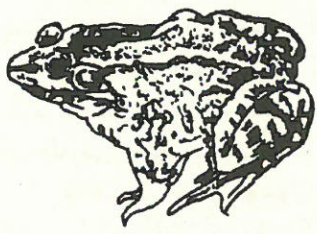
پاقا

(زۇودەئ - غوك)

RANA NIGROMA ACULATA

黑斑蛙

تونۇش بۇ ھەممىگە مەلۇملۇق ھاشاراتلاردىن بولۇپ، نەم يەرلەردە، توختاپ قالغان سۇلاردا ۋە ئېرىقلاردا بولىدۇ. قۇرۇقلۇقنىڭ، دەريانىڭ ۋە ئۆستەڭنىڭ پاقىسى دەپ 3 تۈرگە بۆلىنىدۇ. ئەگەر مۇتلەق پاقا دېيىلسە ئۆستەڭنىڭ پاقىسىنى ئالىمىز. قۇرۇقلۇقنىڭ پاقىسى ئۆلتۈرگۈچ زەھەرلىك قاتارىغا كىرىدۇ.

22 - رەسىم. پاقا

چىقىش ئورنى ھەممە يەرلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى 3- دەرىجىدە سوغۇق، 1- دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا قۇرۇق، چۈنكى پاقدا بىر كۈچلۈك ھارارەت يوق. خۇسۇسىيىتى زەھەرلەرنى پەسەيتىش، چىشى ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىش، قان توختىتىش، زەخىمەلەرنى پۈتتۈرۈش.

ئىشلىتىلىش ئورنى پاقنى قاينىتىپ سۈيى بىلەن ئاغزىنى چايقسا، چىشى ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. قارىنى يېرىپ ئوق تەگكەن، تىكەن كىرگەن ئورۇنلارغا تېگىلسا، ئوق، تىكەنلەرنى تارتىۋالىدۇ، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى كۈچلۈك قايتۇرىدۇ. خۇنى توختىتىدۇ. زەخىمەلەرنى پۈتتۈرىدۇ (بولۇپمۇ پاقنىڭ گۆشىنى كۆيدۈرۈپ، سوقۇپ سېپىلسە ۋە سەنۇبەر دەرىخىنىڭ ھۆل يېلىسى بىلەن چېپىلسا، دائۇسسۇتەلپ كېسەللىكى ئۈچۈن

مەنپەئەت قىلىدۇ). ئەگەر ئۇ ئاغرىق چىشقا چېپىلسا، ئاغرىماستىن چىشنى تارتىۋالىدۇ. پاقنىڭ مېڭىسى كۆيدۈرۈپ سېپىلسە، ھەر قانداق ئەزادىن كېلىدىغان قاننى توختىتىدۇ (پېشانغا چېپىلسمۇ شۇنداق). ئەگەر پاقنىڭ قول-پۇت، ئۈچەيلىرىنى ئېلىپ تاشلاپ بۆرەك يېغى بىلەن پىشۇرۇپ يېغى ئېلىنسا، ئىسسىقتىن بولغان بوۋاسىر كېسەللىكى ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن). بىر تۈرلۈك دەرىخەلەرنىڭ تېگىدە بولىدىغان پاقىلار بولۇپ، بۇ پاقىلار كۆك، كىچىك بولىدۇ. ئەگەر ئۇنى باۋاۋەر مىقداردا كېۋەزنىڭ چىگىتى بىلەن كۆيدۈرۈپ كۆزگە تارتىلسا، كۆزگە چۈشكەن سۇنى يوقىتىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن دورىلارنىڭ بىرىدۇر).

تەركىبى ئاساسىي تەركىبى ئاقسىلدىن ئىبارەت. ياغ پەقەت %4 ئۇچۇرىسىدىلا بولىدۇ. بۇلارنىڭ سىرتىدا %10 قەنت ماددىسى، گۈڭگۈرت، فوسفور قاتارلىق ئېلېمېنتلار ھەم ۋىتامىن A، B، D قاتارلىق پايدىلىق تەركىبلەردۇر.

جۇڭخىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى قۇرۇق مۆتىدىل.

خۇسۇسىيىتى بەدەننى قۇۋۋەتلەيدۇ، قىزىتما قايتۇرىدۇ، سىل كېسىلى ياكى باشقا كېسەللەردىن بولغان ئورۇقلاشلارنى، بولۇپمۇ ئەسەب (نېرۋا) ئاجزىلىقلىرىنى داۋالاشقا، باھنى قۇۋۋەتلەشكە، بۆرەكنى قۇۋۋەتلەشكە، مۇسكۇللارنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش ئۇسۇلى ئىچ باغرىنى ئېلىپ تاشلاپ، قومۇش بىلەن كېرىپ شامالدا قۇرۇتۇلىدۇ. نەم تارتىپ قالمىسۇن ئۈچۈن كېچىسى ئۆيگە كىرگۈزۈپ قويۇلىدۇ.

ئىشلىتىش چېغىدا ئەتىگەندە مۇۋاپىق مىقداردا ناۋات قوشۇپ سۇدا قاينىتىپ پىشۇرۇلىدۇ ياكى قاچىغا سېلىپ قاسقاندا ھورلاپ پىشۇرۇلىدۇ. بىر قېتىملىق مىقدارى 15~3 گراممىچە.

قوشۇمچە ئورمانلاردا بولىدىغان پاقىلار خەنزۇچە 蟾哈، لاتىنچە RIA CHENSINENSIS دەپ ئاتىلىدۇ.

RANA TEMPOVA دەپ ئاتىلىدۇ. ئەسكەرتىش پاقنىڭ تۈرى كۆپ بولۇپ، جۇڭخىي تىبابىتىدە پاقنىڭ ئىشلىتىلىشىمۇ تۈرىگە قاراپ پەرقلىنىدۇ - تەھرىر.

پالوزەج

تونۇش بۇ بۇغداينىڭ كراخمالى (نىشاستە) بىلەن تەييارلانغان بىر خىل ھالۋا بولۇپ، بۇ ھالۋىنى تەييارلاشتا:

ئاۋۋال كراخماننى قايناق سۇدا ھەل قىلىپ ئېزىپ، سۈزۈك سۈيىنى ساقىتىپ، يۇمشاق ئوت بىلەن پىشۇرۇلىدۇ. ئوبدان پىشىپ قاتقان چاغدا ئاز سۇ قۇيۇپ ئېلىشتۇرۇپ باقىمىز. سۇ ئېلىشمايدىغان بولغان چاغدا پىشقىنى شۇ بولىدۇ. ئاندىن كېيىن ئۇنى ئېغىزى تار قاچىغا تۆكۈپ قويۇلىدۇ. سوۋۇغاندا ئېلىپ بادام مىقدارىدا توغراپ قەنت، شېكەر، ناۋات، ئاق سىنە سېلىپ ئۇنىڭ ئۈستىگە گۈلاب ياكى خۇشبۇي ئەرەقلەرنى چېچىپ بېرىلىدۇ.

يەنە بىر خىل ئۇسۇل: كراخماننى يۇقىرىقى ئۇسۇل بىلەن پىشۇرۇپ، ئوبدان پىشىپ قاتقاندىن كېيىن ئۇنى ئۇشاق تۆشۈكلىرى بار مىس جۇمبىل قازانغا سېلىپ قازاننىڭ تىكىگە سوغۇق سۇ قۇيۇپ تۇرۇپ ئاندىن كېيىن قوشۇق بىلەن ئېلىشتۇرۇلسا، قازاننىڭ تۆشۈكلىرىدىن مەرۋايىتنىڭ دانىلىرىغا ئوخشاش دانىلار تېگىدىكى سوغۇق سۇ بار قاچىغا چۈشۈپ توغلايدۇ. ئاندىن كېيىن ئۇنى قاندا بويىچە يۇقىرىدا ئېيتىلغاندەك خۇشبۇي شەرىپەتلەرگە ئېلىشتۇرۇپ يېيىلىدۇ.

چىقىش ئورنى ئۇيغۇر تېۋىپلار ياسايدۇ.

تەبىئىتى قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى غىزالىق تەرىپى كۆپ، ئاشقازاننى، ئۆپكەننى قۇۋۋەتلەيدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى ئۆپكە كېسەللىكى ۋە ئاشقازان كېسىلى بار كىشىلەرگە، شۇنىڭدەك ئىسھال كىشىلەرگە بېرىلىدۇ. ئەگەر رەيھان ئۇرۇقى بىلەن بېرىلسە تەسىرى ياخشىراق بولىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

پالەك

(ئىسپاناخ)

SPINACIA OLERACEA L

菠菜

23- رەسىم. پالەك

تونۇش بۇ مەشھۇر سەيلەردىن بولۇپ، ئىككى خىل بولىدۇ. 1- ئۆلكىنىڭ، 2- جاڭگالنىڭ، ئىشلىتىلىدىغىنى ئۆلكىنىڭدۇر. چىقىش ئورنى ئەسلىدە ئوتتۇرا ئاسىيادا ئۆستۈرۈلىدىغان سەي بولۇپ، ھازىر مەملىكىتىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا تېرىلىدۇ. قىسمەن ياۋا ھالدىمۇ ئۇچرايدۇ.

تەبىئىتى 1- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ھۆل سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى ئىچ يۇمشىتىش، تېز ھەزىم بولۇش، تەشئالىقنى ۋە قىزىق تەپلەرنى پەسەيتىش، كۆكرەك، ئۆپكەننىڭ ئىسسىقتىن بولغان ئاغرىقىنى يوقىتىش، سىل ۋە قان خاراكتېرلىك بەل ئاغرىقىنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى مۇناسىپ نەرسىلەر بىلەن، ماش بىلەن پىشۇرۇپ يېسە، ئىسسىقتىن بولغان نەزلىلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سۈيى بىلەن غار-غار قىلسا گال ئاغرىقى ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ. سىقىلغان سۈيىنى شېكەر بىلەن ئىچسە گال ئاغرىقى، يەرقان كېسىلە-

نى داۋالايدۇ ۋە ماسانىدىكى، دوۋساقىكى ئۇششاق تاشلارنى ئېزىدۇ. سۈيىدۈكىنىڭ كۆيۈپ كېلىشى ئۇ-

چۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنى پىشۇرۇپ ئېزىپ چاپسا، ئىسسىقتىن بولغان بوغۇملار ئاغرىقى، ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلار ۋە ئىسسىقتىن سۈيدۈكنىڭ توسۇلۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. خام پالەكنى ئېزىپ چاپسا پەلغىمۇنى ئىششىقى ئۈچۈن، ھەرىننىڭ چاقىنى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنى ئېزىپ سەپىداپ بىلەن چاپسا، بەدەنگە چىققان دانىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 36 گرامغىچە بېرىلىدۇ. سىقىلغان سۈيىدىن 8 گرامغىچە بېرىلىدۇ. ئورۇنباىسارى سېمىز ئوت. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار سوغۇق مەجەز كىشىلەرنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدۇ. تۈزەتكۈچىسى بادام يېغى، سېرىقماي، دارچىن، قارىمۇچ ۋە باشقا ئىسسىق دورىلار بىلەن پىشۇرۇپ يېيىشتىن ئىبارەت.

تەركىبى يىلتىزى ئۆسۈملۈك سۈيۈن ماددىسى (سايونىن) تۇتىدۇ. يوپۇرمىقى %2.4~1.6 ئاقسىل ماددىسى، %0.2~0.3 ياغ، %1.6~3.2 كاربون سۇلۇق ماددىلار، %2 ئەتراپىدا كۈل ماددىلىرى، كۆپ مىقداردا ۋىتامىن A، B، C، يەنە نۇرغۇن تۆمۈر ماددىلىرى تۇتىدۇ.

جۇڭگىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى قۇرۇق سوغۇق، زەھەرسىز.
ئۈچەينى سىلىقلاشتۇرۇپ ئىچىنى بوشاتقۇچى دورا قىلىپ، ئادەتلەنگەن قەۋزىيەتلەردە بېرىلىدۇ. شۇنىڭدەك ئۇزاققىچە ئىچى كەلمىگەن ۋە بوۋاسىر ئاقىلىرى بولغان ئاغرىقلار داۋالانىدۇ. يەنە ئاشقازان ئاستى بېزىنىڭ خىزمىتىنى ياخشىلاش تەسىرىمۇ بار. ئۇزاققىچە يەپ يۈرسە، تاماق ھەزىم قىلىشقا ياردەم بېرىدۇ. قاننى ياخشىلاپ تومۇر ھەرىكىتىنى تەرتىپكە سېلىش، كۆكرەكتىكى توسالغۇلارنى ئېچىش، ئۇسسۇزلۇقنى توختىتىش ئۈچۈنمۇ بېرىلىدۇ. ھاراق مەستلىكىنى قايتۇرۇشقا، زەھەرلەرنى يېشىمەشكىمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

مىقدارى پىشۇرۇپ يېيىشكە، سىقىپ سۈيىنى ئىچىشكە، يېڭى سەي يىلتىزىدىن كۈنىگە 100~50 گرام ئىستېمال قىلىش مۇمكىن. تەبىئىتى تەبىئىتى سوغۇق بولغانلىقتىن، ئۇزاق ئىستېمال قىلىنسا پۇتنى ماغدۇرسىزلاندۇرۇپ، بەلدە ئاغرىق پەيدا قىلىش مۇمكىن. شۇڭا گۆشلۈك تاماقلاردا ئىستېمال قىلىش پايىدلىق.

پالەك ئۇرۇقى

(تۇخىمى ئىسپاناخ)

SEMENA SPINACEA OLERACAE

菠菜籽

تونۇش بۇ پالەكنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، تەمى تۈزسىز، يۈزى مۇدۇر-چوقۇر، رەڭگى سېرىق تەرەپكە مايىل.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ ھەممە ئورۇنلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى 1- دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى يۈرەك ئاغرىقى ۋە ئىچكى ئەزالارنىڭ ئاغرىقى، ئىسسىقتىن بولغان تەپلەرنى پەسەيتىش، سۈيىدۈكنى راۋان قىلىش، ئاشقازاننىڭ كۆيۈشىنى، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى پالەك ئۇرۇقىنى مۇۋاپىق ھالدا قانداق بويىچە يېسە، يۈرەك ئاغرىقى، ئىچكى ئەزالارنىڭ ئاغرىقى ۋە قىزىق تەپلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. شىرنىسىنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، تەپىدىق ئۈچۈن ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنى پىشۇرۇپ ئېزىپ چاپسا، ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلارنىڭ ئاغرىقىنى

پەسەيتىدۇ. قاتتىق ئىششىقلارنى يۇمشىتىدۇ.
 ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 6 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.
 ئورۇنباسارى سېمىز ئوت ئۇرۇقى.
 دىققەت قىلىدىغان ئىشلار تالغا زەرەر قىلىدۇ.
 تۈزەتكۈچىسى گىلى مەختۇم.
 تەركىبى پالەكنىڭ غول ۋە يوپۇرماقلىرىغا ئوخشايدۇ، لېكىن ئۇرۇقىدا ماي كۆپرەك بولۇپ، ۋىتامىنلار كەمرەك.
 جۇڭىيلار ئادەتتە پالەك ئۇرۇقىنى دورا ئورنىدا ئىشلەتمەيدۇ.

پىستە

(پۇستۇق)

PISTACHIA VERA (SEMENA TERRYA) 榧子

تونۇش بۇ بىر خىل دەرىخنىڭ مېۋىسى بولۇپ، دەرىخى بادام دەرىخىگە ئوخشاش، مېۋىسىمۇ بادامدىن كىچىك، ئۇرۇنچاق، تېشىدا پوستى (شاكىلى) بار. شاكىلىنىڭ ئىچىدە نېپىز پوستلىق پىياز كۆكى رەڭدە مېغىزى بار تەمى تاتلىق، ياغلىق مېۋىدۇر.

بۇ 2 خىل بولىدۇ. 1-خىلى يۇرتنىڭ. بۇنىڭ مېۋىسى چوڭراق ياخشى بولىدۇ. 2-خىلى تاغنىڭ (ياۋا) پىستىسى. بۇنىڭ مېۋىسى كىچىكرەك بولىدۇ. ئەڭ ياخشىسى يۇرتنىڭدۇر. بۇ شاكىلى بىلەن تۇرسا قۇۋۋىتى ئوبدان بولىدۇ. شاكىلىدىن ئايرىلغاندا قۇۋۋىتى ياخشى ساقلانمايدۇ. لىمون سۈيىگە چىلاپ ئېلىپ قوپسا قۇۋۋىتى ئۇزۇن ساقلنىدۇ. دورىغا بىز مېۋىسى ھەم ئۈستىدىكى پوستىنى ئىشلەتمەيمىز، مېغىزى ئىشلىتىلىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭ، جېجياڭ، خۇنەن، خۇبېي ئۆلكىلىرىدىن چىقىدۇ. ئۆزبېكىستان، ئافغانىستان، تانىلاردىنمۇ چىقىدۇ.

تەبىئىتى مېغىزىنىڭ 2-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق، شاكالى ئۈستىدىكى پوستى مۆتىدىل، مېغىزى ئۈستىدىكى پوستى قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى مېڭىنى، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ. يۆتەل، خاپىغانلارغا پايدىلىق، جىگەرنى قىزىتىپ، سۇددە ھەم ئوت يوللىرىنىڭ سۇددىلىرىنى (توسالغۇلىرىنى) ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئۈستىدىكى پوستى بىلەن مېغىزىنى شېكەر بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، ئاشقازان ئاغزىنى قۇۋۋەتلەيدۇ. بۇرۇق ھاۋانىڭ بەدەنگە تەسىر قىلىشىنى توسايدۇ. ئۆزىنى يېسە، چاينىسا چىشىنى چىڭىتىش بىلەن، ئېغىزنى خۇشبوۋ قىلىدۇ. ئېغىز ئىچىگە چىققان مۇدۇرنى يوقىتىدۇ. ئاشقازان، يۈرەك ئاجىزلىقلىرىغا، ئىچ ئۆتكۈ، تەشئالقلارغا پايدا قىلىدۇ، شاراب بىلەن ئېزىپ ئىچسە، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى قايتۇرىدۇ. قاتتىق شاكىلىنى سۇدا قاينىتىپ ۋاننا قىلسا، سوڭى چىققانغا ياخشى تەسىر قىلىدۇ. يوپۇرماق پوستىنى ئوبدان قاينىتىپ باشقا قۇيۇلسا، باشتىن ئەزالارغا كېلىدىغان سۇيۇقلۇقلارنى توختىتىدۇ. مەقئەت ياكى بالىياتقۇ كېسەللىكلەردە بالىياتقۇ ئۈستىگە ياكى مەقئەتلىرىگە قۇيۇلسا ئاغرىقنى توختىتىدۇ. باشقا ئەزالارغا قۇيۇلسا قوتۇر، كىرلەرنى يوقىتىدۇ. داۋاملىق چاچنى يۇساسەۋدانىڭ غالىب كېلىشى بىلەن رەڭگى قارىيىپ قېلىشلارغا پايدا قىلىدۇ. مېغىزىنى تاماققا سالسا، تاماقنى خۇشبوۋ قىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنبا سارى بادم، ھەببەتۇلخۇرا.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆزىنى يالغۇز ئىچسە، بولۇپمۇ پوستىدىن ئايرىلغىنى تاماق ھەزىم قىلىشنى بۇزىدۇ. كۆپ ئىشلەتسە تىلما كېسەل پەيدا قىلىدۇ. ئاشقازان كېسەللىرىگە گۈلە بىلەن قوشۇپ بېرىلىدۇ. تىلما كېسەل بولماسلىقى ئۈچۈن، سىركە، ئاچچىق ئانار، گۈلە قاتارلىقلارنى بەرسە بولىدۇ. تەركىبى ياغلىق ماي، ئۇچۇچان ماي، تاننىن، كاربون سۇلار بار. جۇڭخى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى مۆتىدىل، چوڭ ئۆچەيگە تەسىر قىلىدۇ. مەدەدە چۈشۈرىدۇ. تاماق ھەزىم قىلىشقا ياردەم بېرىدۇ. بوۋاسىر (گېمورروئىيىلار) داۋالىنىدۇ.

پىلىپلىمويە

(دورا پىلىپل يىلتىزى)

RADIX PIPER LONGUM

荜拔根

تونۇش بۇ دورا پىلىپلىنىڭ يىلتىزى بولۇپ، بوغۇملۇق، يىپىلىق كېلىدۇ. تەمى ئۆتكۈر، تاشقى تەرىپى توپا رەڭ، ئىچى ئاق. بۇنىڭ ئەڭ ياخشىسى يېڭى، تەمى ئۆتكۈر، ۋەزنى ئېغىر، قاتتىق بولغىنىدۇر. چىقىش ئورنى ۋېيتنام، ھىندىنوزىيە، فېلىپپىنلاردا ئۆسىدۇ. يېقىندىن بۇيان مەملىكىتىمىزنىڭ خەينەندە داۋ ئارىلىدىمۇ ئۆستۈرۈلمەكتە.

تەبىئىتى 2- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ئىششىقلارنى تارقىتىش، تاماق سىڭدۈرۈش، ئىشتەھانى ئېچىش، سوغۇق يەللەرنى تارقىتىش، ماخاۋ ۋە مۇپاسل ئاغرىقىنى قالدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. قالغان خۇسۇسىيەتلەردە پىلىپلىغا يېقىن كېلىدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى ئېزىپ، سۇيۇلدۇرۇپ، بۇرۇنغا تېمىتىلسا، تۇتقاقلىق كېسەللىكى، شوك كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. تەنھا ئۆزىنى ياكى ۋاسالغۇ بىلەن چاپىنسا، كىشىمىش بىلەن قاينىتىپ غار-غار قىلسا مېڭىنى تازىلايدۇ. يۇقىرىقى كېسەللىكلەر ئۈچۈنمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر ئۇنى يۇمشاق ئېزىپ مۇۋاپىق ھالدا يېسە، ئىشتەھانى ئاچىدۇ، ئاشقازاننى قىزىتىدۇ. قۇلۇنجى ۋە سوغۇق يەللەرنى يوقىتىدۇ. تال كېسەللىكلىرى، يانپاش ئاغرىقى، كىچىك بوغۇملار ئاغرىقى، يەل خاراكىتىرلىك سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلارغا، ئەزانىڭ يىغىلىپ قالغانلىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇ خۇسۇسىيەتلىرىدە دورا پىلىپلىدىن كۈچلۈك-رەڭ، ئىچىشكە ۋە چېپىشقا بولىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 3 گراممىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنبا سارى قارىمۇچ ياكى باراۋەر مىقداردا نارمىشىك، $\frac{1}{3}$ سۆرۈنجان، $\frac{2}{3}$ زاراڭزا ئۇرۇقىنىڭ

مېخزى ياكى پىلىپل.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ. كۆزنىڭ نۇردىنى، مەنەينى كېمەيتىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سېرىقماي ۋە سۈت.

تەركىبى ئۇچۇچان ماي ۋە %5~6 قارىمۇچ جەۋھىرى (پىپېرىن) تۇتىدۇ.

جۇڭخى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز.

كۆڭۈل ئېلىشىپ قۇسۇشنى، قورساق كۆپۈپ ئاغرىشىنى، ئىچ سۈرۈشنى، باش ئاغرىقى، چىش ئاغرىقى،

بۇرۇن پۈتۈپ قېلىشلارنى داۋالغىلى بولىدۇ. ئادەتتە خۇش پۇراقلىق، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلىگۈچى دورا سۈپىتىدە كۆپرەك ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ سىرتىدا ئاغرىق پەسەيتىش، قوزغىتىش قاتارلىق تەسىرلىرىمۇ بار. كۆڭۈل ئېلىشىش، ھېق تۇتۇشلارنى توختىتىش، قورساق ۋە مەيدە كۆپۈشنى بوشىتىش، تاماق سىگمەسلىكنى ياخشىلاش، سوغدىن بولغان تەرلەش ۋە سانجىقنى داۋالاش، ئاياللارنىڭ ئىچكى جەھەتنىڭ سوۋۇپ كېتىشىدىن بولغان تۇغماسلىقنى، بەل، پۇت ۋە بۆرەكنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئاغرىشلىرىنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

پىلە غوزىسى

(ئەبىرىشىم)

BAMBYX MORI

蚕茧

تونۇش بۇ پىلە قۇرت ئاغزىدىن چىقىرىپ توقۇغان ئاق سېرىق، چوڭ-كىچىك دەرىجىلىك غوزىسىدۇر. چىقىش ئورنى جۇڭگو ۋە باشقا مەملىكەتلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىي خام پىلە ئاۋۋالقى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق، ھۆللۈكتە ئوتتۇراھال، قايناتقىنى قۇرۇقلۇققا مايىل.

خۇسۇسىيىتى مېڭە، يۈرەك، جىگەر، بەدەننى، جىنسىي ئالاقىنى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق قالدۇرۇش، سەمبىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى مېڭە، يۈرەك، ئۆپكە، جىگەر، ئاشقازان، كۆز كېسەللىرىگە ئىشلىتىدۇ. بۇرۇندىن كەلگەن قاننى توختىتىش ئۈچۈن يىپەكتىن توقۇلغان بىر پارچە رەختنى بۇرۇندىن كەلگەن قانغا بۇلاپ، بۇ رەختنى كۆيدۈرۈپ، كۈلنى بۇرۇننىڭ ئىچىگە كىرگۈزسە قاننى توختىتىدۇ. بۇنى سۇدا قاينىتىپ مېچىپ، تەمىنى چىقىرىپ سىقىپ، پاكىز سۈزۈپ، شېكەر ياكى قەنت بىلەن قىيام قىلىپ ئىچسە توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. يۈرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ. خۇرسەنلىك پەيدا قىلىدۇ. ئۆزىنى كۆيدۈرۈپ، كۆزگە تارتسا، كۆزنىڭ جاراھەتلىرى، كۆزدىن ياش ئاققانغا، قىچشقانغا پايدا قىلىدۇ.

يىپەكتىن توقۇلغان رەختلەر بىلەن كىيىم تىكىپ كەيسە پىت بولمايدۇ. چىرايلىق قىلىدۇ. بۇنىڭ كىيىمى ئىسسىق ۋە يۇمشاق، قېرى كىشىلەرگە، سوغۇق جاراھەتلەرگە، ئاياللارغا پايدا قىلىدۇ، قاننى قىزىتىدۇ.

بېرىلىش مىقدارى 1~5 ياشلىقلارغا 2~1 گرام، 5~10 ياشلىقلارغا 3 گرام، 10~15 ياشلىقلارغا 3~5 گرامغىچەلىك ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباشارى يۇغان، كۆيدۈرگەن مەرۋايىت.

تەركىبى پىلنىڭ ئۇرۇقى، قۇرتى، تېزىكى، غوزىسى (ئىچىدىكى قاتقان قۇرتى قوشۇلۇپ) ھەممىسى يۇقىرى باھالىق دورا ئەشياسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ ھەقتە تۆۋەندىكىدەك ئايرىم-ئايرىم توختىلىپ ئۆتىمىز.

1. يېڭى تۆرەلمىسى يىپەك قۇسۇپ، غوزا يۆگەش ئالدىدا مەخسۇس كېسەللىك مىكروبىنىڭ تەسىرى ئاستىدا ئاغرىپ قېتىپ قالىدۇ. بۇ (بەي جاڭ سەن BAMBYX BATRYTICAS دەپ ئاتىلىدۇ. تەركىبىدە ئاقسىل ماددىسى بولۇپ، بۇنىڭ ئاقسىلى بۆرەك ئۈستى پوستلىقىنى غىدىقلاش تەسىرىگە ئىگە.

جۇڭگىي تەلىماتى بويىچە بۇنىڭ تەبىئىي مۆندىل، قۇرۇق، زەھەرسىز بولۇپ، ئىچكۈزۈلسە بالىلارنىڭ تارتىشىپ قېلىش، كېچىسى چۆچۈپ يىغلاشلىرى ۋە بادامچە بەز ياللۇغى (تونزىلىت)، كاناي شاخچىلىرىنىڭ ياللۇغى، قېرىلارنىڭ مېڭىسىگە قان چۈشۈش، ئېغىز، كۆز مايماقلىشىپ قېلىشلارغا پايدا قىلىدۇ. بەلغەم

بوشتىدۇ. گال ئاغرىقلىرى داۋالىنىدۇ. يەنە ئاۋاز بوغۇلۇش، يەل تېشىپ قېلىشلارغىمۇ پايدا قىلىدۇ. بۇ قۇرت ئۆلۈكىنى دورىغا ئىشلىتىشتىن ئاۋۋال ھال چېچىپ سۈيىنى شۈمۈرۈۋالغاندىن كېيىن، يېيىپ قۇرۇتۇلىدۇ ياكى ئازراق ئوت ئىسسىقىدا قۇرۇتۇلىدۇ. مىقدارى : كۈندە 15~10 گرام ئىچىلىدۇ. قاينىتىپ ياكى تالقان ھالدا ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

2- غوزا باغلىغاندىن كېيىنكى قۇرتى (蚕 57 سن يۇك).

ئاقسىل، ياغ ماددىلىرىغا باي بولۇپ، ئەڭ ياخشى ئوزۇقلاندۇرغۇچى ماددا ھېسابلىنىدۇ. ئۇنى ئوتتا قۇرۇتۇپ سوقۇپ ئىچىشكە بېرىلسە، بالىلارنىڭ تاماق ھەزىم قىلىش بۇزۇلۇشلىرى، ئوزۇقلىنىش ناچارلىقتىن ئورۇقلاپ كەتكەن ئاغرىقلىرى داۋالاشتا ئەڭ پايدىلىق دورا بولىدۇ. يەنە قاينىتىپ سۈيى ئىچىلسە زىيائىت (دئابىت) كېسىلىدىكى ئۇساشنى توختىتىدۇ (بۇنىڭ ئۈچۈن يىپە تارتقان سۈيى ئىچىش مۇمكىن).
3- پىلە غوزىسى ئەبىرىشم(بۇنىڭدا ئاساسەن قۇرت ئاساس قىلىنىدۇ).

1- كۆيدۈرۈپ قان توختاتقۇچى دورا قىلىپ ئىشلىتىدۇ. ئىچىشكە بېرىلسە ئۈچەي قاناشنى، قان سېيىشنى، ئاياللار بالىياتقۇسىدىن خۇن كېلىشلەرنى توختىتىدۇ. سىرتقا ئىشلىتىپ چىش مىلىكى قاناش، جاراھەت، يىرىڭلىق يارىلار ۋە ئېغىز بوشلۇقى ھەم چىش مىلىكىنىڭ ياللۇغى داۋالىنىدۇ.

پىلە غوزىسىنىڭ قاينىتىلمىسى بىلەن زىيائىت كېسىلى داۋالىنىدۇ. ئۇسۇزلۇق، قۇسۇش توختىتىلىدۇ. سازاڭ مەددىنى چۈشۈرىدۇ.

4- پىلە ھايقى (蚕沙 (سن شيا) FAECES BOMBYCUM

تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز، تەركىبىدە 83% دىن 90% ئورگانىك ماددىلار بار. 9% دىن 16% گىچە كۈل بار. ئومۇمىي ئازوت مىقدارى 1.9% دىن 3.6% پىرسەنتكىچە ئىگىلەيدۇ. ئورگانىك ماددىلار، ئاقسىل ۋە يوپۇرماق يېشىل ماددىسى (خلوروفىل) لاردىن ئىبارەت. بۇنىڭ سىرتىدا يەنە ئۆسۈملۈكلەرنى ئۆستۈرگۈچى ماددا (ھېنپوتائوكسىن) ۋە ھىستىدىنلەرنىمۇ تۇتىدۇ (ئادەتتە 8-ئايلىرىدا پىلەنىڭ 3،2 ئۇيۇقلىرى ئارىسىدا چىقارغان پىلە تېزىكى ئەڭ ياخشى ھېسابلىنىدۇ. ئۇلارنى يىغىۋالغاندىن كېيىن يېيىپ قۇرۇتۇپ، توپا ھەم يەڭگىل تېزەك ۋە يوپۇرماق پارچىلىرىنى تاسقىۋىتىپ ئېلىنىدۇ. رەڭگى قارا، 6 بۇرجەكلىك كېلىدۇ). بۇنىڭ تەسىرى ئۈجمە يوپۇرمىقىنىڭ تەسىرى بىلەن ئوخشاش تىنچلاندۇرغۇ-چى، ئاغرىق پەسەيتكۈچى خۇسۇسىيەتكە ئىگە. رېماتىزم، پالەج، يېرىم پالەچتە ئىشلىتىلىدۇ. باش ئاغرىقى، بالىياتقۇدىن خۇن كېتىش، كۆپ قۇسۇپ، سۇ يوقىتىش ۋاقتىدىكى ئۇساشلاردا ئىشلىتىلىدۇ. قورساق غورۇلداشلارغىمۇ پايدا قىلىدۇ.

مىقدارى 30~10 گرامنى ھەب ياساپ ياكى قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. بۇنىڭ 30 گرامنى ئېلىپ 200 گرام سۇ قۇيۇپ، 100 گرام قالغىچە قاينىتىپ سۈزۈپ، كۈندە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. ئىچىش ۋاقتىدا يېرىم رۇمكا سېرىق ھاراق بىلەن قوشۇپ ئىچكۈزۈپ رېماتىزم، پالەچلەر داۋالىنىدۇ. پىلە تېزىكىدىن 40 گرامغا 600 گرام سۇ قۇيۇپ، 300 گرام قالغىچە قاينىتىپ، سۈزۈپ، سۈيىنى كۈندە 3 قېتىم ئىچىشكە بېرىلسە، زىيائىتتىكى ئۇساشنى، كۆپ قۇسۇپ سۇ يوقىتىش ۋاقتىدىكى ئۇساشلىرىنى داۋالاش مۇمكىن.

پىرسىياۋشان

(ھىنسراج - شەجەرە تۇلجىبال)

ADIANTUM LUNULATUM (A. PHILIPPIENSE)

菲岛铁烧草 (ADIANTACEAE) 铁烧蕨 بۆلۈمىگە مەنسۇپ ئۆسۈملۈك بولۇپ، فېلىپپىن ئارىلىدا ئۆسىدىغان تومۇر يېپقا ئوخشاش چۆپ دېگەن نامدىمۇ ئاتىلىدۇ. مەملىكىتىمىزنىڭ جەنۇبىي

ئۆلكىلىرىدە ئۆسىدۇ.

تەبىئىي ئوتتۇراھال قۇرۇق ئىسسىققا مايىل.

خۇسۇسىيىتى توسالغۇلارنى ئېچىش، يىغىش، ئېچىش، ياندۇرۇش، قۇرۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى قاينىتىپ ئىچكۈزسە ئاشقازان، ئۈچەيدىكى سەپرا، سەۋدا، بەلغەملەرنى سۈرىدۇ ھەم كۆكرەك، ئۆپكەنى تازىلايدۇ، نەپەسنى ياخشىلايدۇ. جىگەر كېسەللىرىنى داۋالايدۇ. سۈيدۈك يولىدىكى تاشنى چىقىرىدۇ، خۇن ماڭدۇرىدۇ. بالىنىڭ ھەمراھىنى چىقىرىدۇ. بۇرۇنغا تېمىتسا زۇكامغا پايدا قىلىدۇ. بېشىنى يۇسا مېڭىنى ئاچىدۇ. ھۆل چۆپنى سوقۇپ خېمىر قىلىپ، پىشۇرۇپ ياغ بىلەن ئېلىشتۇرۇپ باشنىڭ ئۇ يەر، بۇ يەرلىرىدىن چاچ چۈشۈپ كەتكەن يېرىگە ۋە خانازىرغا، دانخورەككە، تاشنىڭ ئىششىقىغا چېپىلىدۇ. قۇرۇقنى سوقۇپ تالغان قىلىپ، كالا يىلىكى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ باش ئاغزىقىغا چېپىلىدۇ. يۇمشاق سوقۇپ تالغان قىلىپ لاجۋەرد، ھەببۇلئاس، گۈلسەۋسەن ياغلىرى، زۇفا، مۇسەللەس بىلەن ئېلىشتۇرۇپ باشنىڭ چاچلىرىنى قۇۋۋەتلەشكە، قاينىتىپ، سۈيى بىلەن ياكى كۆيدۈرۈپ كۈلنى سۇ بىلەن ئېلىشتۇرۇپ باشتىكى جاراھەتلەرگە چېپىلىدۇ. كۆيدۈرۈپ كۈلنى خېمىر قىلىپ چاچنىڭ چۈشۈپ كېتىشىنى توختىتىش، چاچ چىقىرىش ئۈچۈن چېپىلىدۇ. كۈلنى جاراھەتكە سەپسە جاراھەتنى پۈتتۈرىدۇ. مۇرمەككى بىلەن قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ ھەمەل قىلىنسا (ئاياللار جىنسىي ئەزاسىغا پاختا بىلەن كىرگۈزۈلسە) جىنسىي ئەزادىن سۇ كېلىشىنى توختىتىدۇ. بۇنىڭ ھولىنى سوقۇپ، ئوق تەگكەن يەرگە تېڭىلسا ياكى چېپىلسا، بەدەندە تۇرۇپ قالغان ئوق شۇ يەرگە كېلىدۇ ياكى چىقىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى ئاغرىقلارنىڭ يېشى ھەم ئەھۋالىغا قاراپ 3 گرامدىن 20 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى ئۆز ۋەزنى بىلەن گۈلنەپشە، يېرىم ۋەزنى بىلەن چۈچۈكبۇيا يىلتىزى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار تال كېسەللىرىگە بېرىلمەيدۇ. بېرىش توغرا كەلسە مەستكى ياكى گۈلنەپشە

قوشۇپ بېرىلىدۇ.

جۇڭىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي قۇرۇق، مۆتىدىل، زەھەرسىز. قىزىتسا پەسەيتىشكە، سۈيدۈك ھەيدەشكە، سۈيدۈك يوللىرىدىكى تاشلارنى چىقىرىش، يۆتەل پەسەيتىشكە ئىشلىتىلىدۇ. بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ تۈرى خېلى كۆپ بولۇپ، ئۇنىڭ بىر خىلى ئەر-ئاياللارنىڭ يەل كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا ئۈنۈم بېرىدۇ.

ئەسكەرتىشى پىرسىياۋشان ئۆسۈملۈكىنىڭ ئەسلىسى يۇقىرىدا تونۇشتۇرۇپ ئۆتۈلگىنى بولۇپ، رايون-مىزىنىڭ ئايرىم جايلىرىدىكى تېۋىپلار ئۇنىڭ ئورنىغا شىنجاڭدىن چىقىدىغان باشقا چۆپلەرنى ئىشلىتىدىكەن. بۇ ھەقتە يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ تەتقىق قىلىش زۆرۈر.

پىياز

(بەسەل)

ALLIUM FISTULOSUM

葱

تونۇش پىياز ھەممىگە تونۇش بولغان بىر خىل سەي. بۇ 2 خىل بولۇپ، تاغنىڭ ياۋا پىيىزى، تېرىپ ئۆستۈرگەن ئۆلكە پىيىزى دەپ ئايرىلىدۇ. تاغنىڭ ياۋا پىيىزى كۈچلۈك بولىدۇ. بۇنىڭ ياخشىسى سۇلۇق، ئاق پوستلىق چوڭ بولغىنىدۇر.

تەبىئىتى 3- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق. 3- دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدە قۇرۇق، ئازراق ھۆللۈكى بار. چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ. خۇسۇسىيىتى باھنى قۇۋۋەتلەش، ئىشتىھا ئېچىش، توسالغۇلارنى ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

24 — رەسىم، پىياز

ئىشلىتىلىشى گۆش، ياغلار بىلەن قوشۇپ پىشۇرۇپ بېرىلسە مەنپەئەت قىلىدۇ. جىنسىي ئالاقىدا ئاجىزلارغا، ئىشتىھاسى كەملىرىگە، ھاۋانىڭ يامان تەسىرىگە ئۇچرىغانلارغا، تازا بولمىغان سۇلارنى ئىچىپ زەھەرلەنگەنلەرگە، خام پىيازنى تاماق بىلەن قوشۇپ يېيىشكە بېرىلسە ئوبدان تەسىر قىلىدۇ ھەم سۇيىدۇك ماڭدۇرۇش، ھەيز ماڭدۇرۇش، سۇيىدۇكتىكى تاشلارنى پارچىلاپ چىقىرىش تەسىرىنى كۆرسىتىدۇ. ئارقا نەرتىنى بوشىتىش تەسىرىنى بېرىدۇ. پىشۇرۇپ بېرىلسە ئوزۇق بولىدۇ. قوينىڭ دۈمبە يېغى بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، ئۆپكەننىڭ چاپلاشقان خام خىلىتىلىرىنى تازىلايدۇ. سىركە بىلەن پىشۇرۇپ ياكى جۇلاب بىلەن بېرىلسە، ئال، جىگەر كېسەللىكىگە، تاماق سىڭدۈرۈشكە، بەلغەم ۋە سەپرا-دىن بولغان كۆڭۈل كېتىش (ھوشسىزلىنىش) لارغا پايدا قىلىدۇ.

ئۆزىنى يالغۇز بەرسە سېسىق پۇرايدىغان نەرسىلەرنىڭ بۇيىنى (پۇرىقىنى) يوقىتىدۇ. زەھەر قايتۇرىدۇ. سىقىپ سۈيىنى ئىچسە، غالجىر ئىت چىشلىگەن زەھەرنى قايتۇرىدۇ. ئاۋۋال سۈرگە بىلەن ئىچىنى تازىلاپ، كېيىن پىياز سۈيىنى پاكىزلاپ، سۈزۈپ كۆزگە تېمىتسا، كۆزنىڭ ياشاڭغىرىشىنى، كۆزنىڭ قىچىشىنى، كۆزگە چۈشكەن سۇلارنى توختىتىدۇ.

سۈيىنى ھەسەل بىلەن ئېلىشتۇرۇپ كۆزگە چېپىلسا كۆزنىڭ ئاقلىرىنى، جاراھەتلىرىنى ساقايتىدۇ. ھەم كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ. ھۆللۈكتىن پەيدا بولغان سەپرانى باسدۇ. سۈيىنى بۇرۇنغا تېمىتسا مېڭىنى تازىلايدۇ.

پىيازنى پۇرسا نەپەس يوللىرى ئارقىلىق يۇقىدىغان كېسەللەرنىڭ يۇقۇشىنى توسىدۇ. سۈيىنى قۇلاققا تېمىتسا، قۇلاقنىڭ ئېغىرلىقىغا، غۇڭۇلدېشىغا، جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ. 8 گرامدىن 80 گرامغىچە سۈيىنى ئەھۋالغا قاراپ ئىچكۈزسە ياكى خېمىر قىلىپ چاپسا، چاپان چاققان زەھەرنى قايتۇرىدۇ ھەم جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ. قانغان جايغا چاپسا، قاننى توختىتىدۇ. يۈزگە چاپسا، رەڭگىنى چىرايلىق قىلىدۇ. بۇنى ھەسەل، تۇز ۋە مىلتىق دورىلىرى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ بەرسەكە شۇنىڭدەك سۆڭەلگە ھەم قارا داغلارغا چاپسا پايدا قىلىدۇ.

ئادەم چېچى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ سوقۇپ غالجىر ئىت چىشلىگەنلەرگە، سۇزاپ، تۇز، ھەسەل بىلەن خېمىر قىلىپ سۆڭەلگە چېپىلىدۇ. ئەنجۈر بىلەن ئېلىشتۇرۇپ چاپان، ھەرە چاققانغا، پىشۇرۇپ، خېمىر قىلىپ، يالغۇز ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ سوغۇقتىن بولغان ئىششىققا چاپسا يىرىك يىغىدۇ، ئېغىز ئالدۇرىدۇ. تۇخۇم سېرىقى ياكى يېڭى ياغ بىلەن ئېلىشتۇرۇپ مەقەتنىڭ قىچىشىغا، ئىششىقلىرىغا چېپىلسا، داۋالاش ئۈنۈمى ياخشى بولىدۇ. تۆگە لوگىسىنىڭ يېغى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ پەي تارتىشقا، مەقەتنىڭ يېرىلغىنىغا، بوۋاسىر، تولغاقلارغا چېپىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. زەيتۇن يېغى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ ناتوغرا ئۆسكەن تىرناققا چېپىلسا ئۇنى ساقايتىدۇ. مەقەتكە چاپسا بوۋاسىردىن كەلگەن قاننى توختىتىدۇ. پىياز پوستىنى موم بىلەن ئېلىشتۇرۇپ قارا يەلگە چېپىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ 10 دىن 20 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ. ئورۇنباىسارى شام كۈدىسى (شام جۇسىيى) ھەم ئادەتتىكى كۈدىدىن ئىبارەت. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مىجەز، قۇرۇق ئىسسىق مىجەزلەرگە بېرىلمەيدۇ. كۆرسەتمىدىن كۆپ بېرىلسە، ئۇنۇتقاق قىلىپ قويدۇ. مېڭە، بەدەنگە قاتتىق يەل پەيدا قىلىدۇ (بۇ جەھەتتە يېڭى پىيازنىڭ يامان تەسىرى ئارتۇق). ئەگەر يۇقىرىدىكى ئەھۋاللار يۈز بەرسە پىيازنى سۇ، تۇز، سىركىلەر بىلەن يۇيۇپ بېرىلسە ياكى ئانار سۈيى بىلەن قوشۇپ بېرىلسە زىيانلىقنى قايتۇرىدۇ ياكى زىيانلىق ئەھۋاللار يۈز بەرمەيدۇ.

پىياز ئۇرۇقى

SEMENA ALLIUM FISTULOSUM

葱籽

پىياز ئۇرۇقىنىڭ رەڭگى قارا بولىدۇ.

تەبىئىتى ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق ھەم ئازراق ھۆللۈكى بار. خۇسۇسىيىتى جىنسىي ئەزانى كۈچەيتىش خۇسۇسىيىتىگە، شۇنىڭدەك پىيازنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

ئىشلىتىش مىقدارى 3 گرامدىن 4 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ. تەركىبى پىياز ئالما كىسلاتاسى (ئاتسىدۇم مالىكۇم)، فوسفات قەنى (فىتىن) ۋە مىكروب ئۆلتۈرگۈچى ئاللىسۇلفىت تۇتىدۇ. تەبىئىتى مۆتىدىل.

جۇڭخىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى ئىچكى ئەزالارنىڭ خىزمىتىنى ياخشىلايدۇ. تەرەتنى بوشىتىدۇ. قاننىڭ ھەرىكىتىنى ياخشىلايدۇ، ئىچ سۈرۈشنى داۋالايدۇ. سوغۇقتىن بولغان قىزىتمىلارنى قايتۇرىدۇ، ئاپتاپ، ئىسسىق ئۆتۈشنى داۋالايدۇ. يۈز، كۆزنىڭ ئىششىقنى ياندۇرىدۇ. ھامىلىنىڭ چۈشۈپ كېتىشىنى توسىدۇ. ئىچكى بەش ئەزانىڭ خىزمىتىنى ياخشىلايدۇ. ھەر خىل ھاساراتلارنى ئۆلتۈرىدۇ. كۈندە 60~30 گرامنى سوقۇپ قايناق سۇ بىلەن ئىچىشكە ياكى قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

پىيازنىڭ تەسىرى پىيازنىڭ بېشىنى تاماقلارغا تەم كىرگۈزگۈچى سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. ئۇ نېرۋىلارنى غىدىقلاپ، ھەزىم سۇيۇقلۇقلىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىلىشىنى تېزلىتىدۇ. تاماق ھەزىم قىلىش ئەزالىرى ئىچىدە تەييارتاپ (پارازىت) قۇرتلار پەيدا بولۇشنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ. رېماتىزمىنى داۋالايدۇ. مېڭىنىڭ ساقلىقىنى ساقلايدۇ.

«پىياز يېغى» مىكروب ئۆلتۈرگۈچى كۈچلۈك تەسىرگە ئىگە بولۇپ، يىرىڭلىق يارىلارنىڭ ئۈستىگە چېپىلسا دەرھال يىرىڭنى يوقىتىدۇ ھەمدە ئەت ئۈنۈشىنى تېزلىتىدۇ. پىيازنىڭ سۈيىنى سۇيۇقلاندۇرۇپ، بۇرۇنغا تېمىتىلسا زۇكامدىن بۇرۇن پۈتۈپ قېلىشلارنى ئاچىدۇ. ئۆتكۈر ياكى سوزۇلما ھالدىكى بۇرۇن ۋە بۇرۇن يان بوشلۇقى ياللۇغغا پايدا قىلىدۇ. يۇقۇملۇق زۇكامدا باش ئاغرىپ، دىماغ پۈتۈپ قالغاندا، پىيازنى قاينىتىپ ھورلانسا، سۈيى سوۋۇغاندا ئىچسە، كۆرۈنەرلىك ئۈنۈم بېرىدۇ.

تاباشىر

CANCRETIO SILICEO BAMBUCAE (TABASHIR) 田竹黄

تونۇش قومۇشنىڭ يىلتىزى تەرىپىدە ھاسىل بولىدىغان ماددا بولۇپ، ئاق شېكەرگە ياكى پارقىرايدىغان سەدەپكە ئوخشايدۇ.

بەزىلىرى كۆك رەڭدە بولۇپ، كۆيدۈرۈلگەن قومۇشنىڭ كۈلى ئارىسىدىن چىقىدۇ. تەمى موزا تەمىگە ئوخشاش، سۇدا ئېرىيدۇ. ياخشى ئاق، روشەن پارقرايدىغىنىدۇر. چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىدە سوغۇق، 3-دەرىجىدە قۇرۇق. قۇرۇقلۇقى سوغۇقلۇقىدىن ئازراق. خۇسۇسىيىتى خوش قىلىش، يۈرەكنى، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، ئىچ توختىتىش، قان توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى يالپۇز ياكى ئازغىنە قىزىلگۈل، نىترات قوشۇپ سوقۇپ، چىشنىڭ تۈۋىگە باسسا چىشنى چىگىتىدۇ. كۆيۈككە سېپىلسە ئاغرىقنى توختىتىدۇ ھەم ساقايتىدۇ. سىركەنجۈل بىلەن قوشۇپ بەرسە نېرۋا كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ. بىنەپشە يېغى بىلەن بۇرۇنغا تېمىتلسا، كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى بىردىن 5 ياشلىقلارغا 1 دىن 1.5 گرام، 5 دىن 10 ياشلىقلارغا 1.5 دىن 2 گرام، 10 دىن 15 ياشلىقلارغا 2 دىن 3 گرام، چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 4 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى ئۆز ۋەزىنى بىلەن قۇرۇغان سېمىز ئوت، يېرىم ۋەزىدە سىماق، گىلى مەختۇم، ئاق سەندەل، كۆيدۈرۈلگەن مىسىرى قەغىزى، ئۆچكە ساقىلى ئۇسارىسى، كاسىنە ئۇرۇقى، 3 ھەسسە خىيار رىزى ئۇرۇقى، 4 ھەسسە ئىسپىغۇلدۇر.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار قۇۋۋىتى باھقا، ئۆپكەگە زىيان قىلىدۇ. سوغۇق مىزاجلارغا بېرىلمەسلىك لازىم. جىنسىي قۇۋۋىتى كەملەرگە بېرىلىدىغان بولسا، مەستكى، ھەسەل قوشۇپ، ئۆپكە كېسىلى ئۈچۈن چىلان، سەبرى ياكى ھەسەل قوشۇپ، سوغۇق مەجەز كىشىلەرگە زەپەر قوشۇپ بېرىلىدۇ.

تەركىبى كالىيۇم ھىدرۇئوكسىداتى %1.5~1، سىلتسىيۇم %5.09، ئاليۇمىن ترى ئوكسىدات %0.9، فېرروم ترى ئوكسىدات %9.0 يەنە كالتسىي ھەم سۇ تۇتىدۇ.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى قۇرۇق سوغۇق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى ئىسسىقلىقنى سۈرۈپ چىقىرىش، بەلغەم بوشىتىش، يۈرەكنى سوۋۇتۇش، نېرۋا پەسەيتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

تۇتقاق كېسىلىنى ۋە ئەسەب ئاغرىقىنى داۋالايدۇ. چوڭ كىشىلەرنىڭ تۇتقاقلىق كېسەللىكلىرىدە، بالىلارنىڭ دۆلىنىشلىرىدە بېرىلىدۇ.

يۈرەك قوزغىلىشىنى پەسەيتىشكە، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈشكە، سېرىق چاقىلارنى داۋالاشقا، خۇۋاس خەمىنى قۇۋۋەتلەشكە ئىشلىتىلىدۇ.

تاتلىق بادام

(لوز)

SEMEN AMYGDALAE DULCES

甜巴旦杏 (甜扁桃)

تونۇش بۇ بىر خىل دەرەخنىڭ مېۋىسى بولۇپ، دەرەخنىڭ ئېگىزلىكى 6 مېتىرچە كېلىدۇ. پوستى تۇنۇق قىزىل تەرەپكە مايىل. يوپۇرماقلىرى كەڭ، ئۇزۇنچاقراق، يۇمشاق. گۈلى ئاق بولۇپ، جاڭگالنىڭ، باغنىڭ دەپ 2 تۈرگە بۆلىنىدۇ. قىسمەنلىرىنىڭ پوستى نېپىز، نازۇك بولىدۇ. ئۇ قەغەز بادام دەپ ئاتىلىدۇ.

بۇ ھەممىدىن ياخشى، تەملىك، تاتلىق. جاڭگال بادىمىنىڭ پوستى قاتتىق، مېغىزى كىچىك، تەمىنىڭ تاتلىقلىقى باغنىڭكىگە نىسبەتەن تۆۋەنرەك كېلىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 1- دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى توسالغۇلارنى ئېچىش، مېڭىنىڭ قۇۋۋىتىنى ساقلاش، كۆزنى قۇۋۋەتلەش، ئىچىنى، كۆكرەكنى يۇمشىتىش، بەدەننى سەمىرتىش، ئاشقازان، پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، قۇرۇق يۆتەلنى يوقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى مۇۋاپىق ھالدا ناۋات بىلەن يېسە، مېڭىنىڭ جەۋھىرىنى ساقلايدۇ، ئىچكى ئەزالارنى تازىلايدۇ، كۆزنىڭ نۇرىنى قۇۋۋەتلەيدۇ، ئىچىنى، كۆكرەكنى يۇمشىتىدۇ. بۇنىڭ شىرىسىنى شېكەر بىلەن ئىچسە، يۆتەل، گالنىڭ يىرىكلىكى، ھەمدەش، كۆكرەك پەردە ياللۇغى (پىلپورت) ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىچكى ئەزادىن كېلىدىغان قاننى توختىتىدۇ. بۇنىڭ قاتتىق پوستىنى چالا كۆيدۈرۈپ، ئېزىپ چىشقا سۈركىسە، چىشنىڭ تۈۋلىرىنى چىڭىتىدۇ، چىشنى پارقىرىتىدۇ. شېكەر، كەتىرا بىلەن مۇۋاپىق ھالدا يېسە، ئۈچەي ۋە دۈۋىساقىنى يىرىكلىق جاراھەتلەر، ئاشقازان ھۆللۈكىدىن بولغان تولغاق ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، مەنى پەيدا قىلىدۇ. مەنىنىڭ، سۈيدۈكنىڭ تېزلىكىنى پەسەيتىدۇ، بەدەننى سەمىرتىدۇ. ئەنجۈر بىلەن يېسە قورساقنى بوشتىدۇ. قۇلۇنجى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بەدەننى سەمىرتىشتە، غىزا بولۇشتا، بۆرەكنى ياخشىلاشتا مۇرابباسنىڭ تەسىرى ئوبدان، قورۇلغان مېغىزنى مۇۋاپىق ھالدا يېسە، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ، ئىچ توختىتىدۇ، مەنىنى كۆپەيتىدۇ. ئەگەر بۇنى ئېزىپ ھەسەل بىلەن لوئۇق تەييارلاپ يالسما، جىگەر ئاغرىقى، يۆتەل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، بۆرەكتىكى يەللەرنى تارقىتىدۇ. ئەنجۈر بىلەن يېسە ياكى چاپسا غالجىر ئىتنىڭ چىشلىگىنى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 24 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى چىلغوزا مېغىزى

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۇزۇندا سىڭىدۇ، ئۈچەيلەرگە زەرەر قىلىدۇ. يەنە سەپرانى قوزغايدۇ.

تۈزەتكۈچىسى مەستكى، سەپراغا بولغان زەرەرنى توساشتىن شېكەر.

تەركىبى %55~40 ياغلىق ماي، %20 ئاقسىل ۋە شىلىمىش سۇيۇقلۇق، ئامىگدالازا، %3~4 دەرەخ يېغى، ئاز مىقداردا ئامىگداللىن تۇتىدۇ.

جۇڭىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى مۆتىدىل، قۇرۇق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى بەلغەم بوشتىش، يۆتەل توختىتىش، زىققىنى پەسەيتىش، ئوزۇقلاندۇرۇش، ئۈچەينى نەملەشتۈرۈش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

گال قۇرۇش، قۇرۇق يۆتەل، كاناي شاخچىلىرىنىڭ ۋەزەمى، ئۈچەي، ئاشقازان شىلىمىش پەردىلىرىنىڭ ۋەزەملىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. شۇنىڭدەك، ئاچچىق دورىلارنىڭ تەمىنى ياخشىلاش ئۈچۈن سوقۇپ، سۇ قوشۇپ، سۈت ھالىدىكى ياسالما (ئېمۇلسىيە) تەييارلاپ ئىشلىتىلىدۇ ياكى دىئابىت كېسەللىرىنى داۋالاشتا كراخمالسىز ئوزۇقلۇق ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

تاراسسى

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، بۇنىڭ شەكلى يەر قالىپىغا (يەر مەزىزىگە) ئوخشايدۇ. يىلتىزى ئاستىن بولىدۇ. بۇ 2 خىلدىن ئىبارەت.

1- خىلى قىزىل، تەمى تاتلىق بولىدۇ. 2- خىلى رەڭگى ئاق، تەمى ئاچچىق، ئىشلىتىلىدىغىنى

ۋە يېپىلىدىغىنى 1- خىلىدۇر.

چىقىش ئورنى چەتتىن كېلىدۇ.

تەبىئىتى 3- دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى ئىچ ئۆتكۈنى، قانى، تەرنى توختىتىش، جىگەرنى، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ھاردۇق چىقىرىش، قىزىق ماددىلارنى توسۇش، بەدەندىكى قاتتىقلىقلارنى تارقىتىش، بوشاشقان بوغۇملارنى چىگە- تىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىچىشكە ۋە چېپىشقا بولىدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى يېڭى سېغىلغان ئۆچكە سۈتى بىلەن قاينىتىپ ئىچسە ياكى كالا قېتىقنىڭ دوغى بىلەن ئىچسە، ئاشقازاننىڭ ۋە جىگەرنىڭ بوشاشقانلىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 6 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى $\frac{1}{3}$ موزا، $\frac{2}{3}$ قەرەز، يېرىم مىقداردا نۇخۇم شاكىلىنىڭ كۈشتىسى، $\frac{1}{10}$ سەمغى ئەرەبى

ياكى ئاقاقىيا.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆپكەگە زەرەر قىلىدۇ، تېرىنى يىرىكلەشتۈرىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى ئۆپكە ئۈچۈن شېكەر، تېرە ئۈچۈن ئىسبىغۇل.

تار-تار

BARASSUS FLABELLIFORMUS

(棕们科之一种乔木)

تونۇش بۇ بىر خىل دەرەخ بولۇپ، تېنى خورما دەرىخىنىڭكىگە ئوخشاش ئېگىز ۋە كۈچلۈك بولىدۇ. يوپۇرماقلىرى تېنىنىڭ ئۇچىدا بولۇپ، ھەر بىر يوپۇرمىقنىڭ ئايرىم غولى بولىدۇ. كۈنلۈككە ئوخشايدۇ. بىر-بىرىگە تۇتىشىش ئۇششاق يوپۇرمىقى بولۇپ، ئادەمنىڭ بارماقلىرىغا ئوخشايدۇ. بۇنىڭ يوپۇرمىقى چۈشمەيدۇ. يوپۇرمىقىدىن يەلپۈگۈچ، بورا قاتارلىق نەرسىلەر تەييارلىنىدۇ. بۇ دەرەخ ئەركەك - چىشى بولىدۇ. ئەركىكى باش چىقىرىدۇ، مېۋە بولمايدۇ، چىشىسىدە مېۋە بولىدۇ. مېۋىسى ئاساسىي جەھەتتىن نارجىلغا ئوخشايدۇ. مېۋىسىنىڭ ساپىقىنى خام چاغدا كېسىپ تاشلاپ، كېسىلگەن ئۇچىغا كوزىدەك بىر نەرسىنى بېكىتىپ قويۇلسا، بىر نەچچە سائەت ئىچىدە كوزىغا سۇ يىغىلىدۇ. ئاندىن ئېلىپ سۈيى ئىچىلىدۇ. يېڭى ۋاقىتدا ئىچسە، مەست قىلمايدۇ. مەلۇم ۋاقىت تۇرۇپ قاينىغاندىن كېيىن ئىچسە شارابقا ئوخشاش مەست قىلىدۇ. شارابى «تارى» دەپ ئاتىلىدۇ. مەزكۇر سۇدىن سىركىمۇ قىلىنىدۇ.

چىقىش ئورنى جۇڭگودىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى خام مېۋىسىنىڭ تەبىئىتى ھۆل سوغۇق.

شارابىنىڭ تەبىئىتى مۇرەككەپ بۇل قۇۋا (مۇرەككەپ تەسىرگە ئىگە)، بىر ئاز ئىسسىق.

سىركىنىڭ تەبىئىتى ھۆل سوغۇق، قابىز ئەمەس.

خۇسۇسىيىتى خام مېۋىسىنىڭ ئىچىدىكى دانىلىرى ئېغىر، ئۇزۇندا سىڭىدۇ. تەشئالىقنى يوقىتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش، سەپرانىڭ، قاننىڭ بۇزۇقلۇقىنى يوقىتىش ۋە زەربە يەتكەن، يىقىلغان ئەزانى ياخشىلاش، سۈيدۈكنى ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

شارابىنىڭ خۇسۇسىيىتى باھنى قۇۋۋەتلەش ۋە قوزغاش، بەدەننى سەمىرىتىش، روھلارنى قۇۋۋەتلەش ۋە خوش قىلىش، ئۇسسۇزلۇقنى بېسىش، سۈيدۈكنى ماڭدۇرۇش، سۈيدۈكنىڭ كۆيۈپ كېلىشىنى، سۈيدۈك يوللىرىدىكى يىرىڭلىق جاراھەتلەرنى يوقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

سرکسنىڭ خۇسۇسىيىتى تاماق سىڭدۈرۈش، ئاشقازان ئاغرىقى ۋە تال ئاغرىقىنى قالدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى يۇقىرىدىكى خۇسۇسىيەتلەرگە ئاساسەن ئىشلىتىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۇزۇندا سىڭدۇ، قورساقنى ئېسىدۇ. تۈزەتكۈچى قەنت، شېكەر ۋە بېدە ئەرەقدۇر.

ئەسكەرتىش بۇ پالما (PALME) گۈرۈپپىسىغا كىرىدىغان بىر خىل ئۆسۈملۈك ئىكەن. ئەسلىي لاتىنچە نامى پالمىروپالم (پاراسۇس فلاپېللىفورمۇس) بولۇپ، قولمىزدىكى كىتابلاردىن بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ تەرىپى تېپىلمىدى. بۇ كىتابتا يېزىلغان تەرىپلەر پالما گۈرۈپپىسىدىكى نارچىل (كوكۇس نۇتسېفرا) غا قىسمەن ئوخشايدۇ.

تاغ چىڭسىيى

(پەتەرئا سالىيون)

RANUNCULUS

石龙芮 (野芹菜)

تونۇش بۇ تاغ چىڭسىيى بولۇپ، ئۇرۇقى قارا، ئۇزۇنچاق، نانغاغا ئوخشايدۇ، خۇش پۇراقلىق، بارلىق ئەزالىرىنىڭ ئىچىدە ئەڭ ياخشىسى ئۇرۇقى بولۇپ، ئۇيغۇر تىبابىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3- دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى شىلىمىشقى ھۆلۈكلەرنى يوقىتىش، يەل تارقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، سۈيدۈكنى، ھەيزنى ماڭدۇرۇش، زەھەرلەرنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى قائىدە بويىچە مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە شىلىمىشقى بەلغەملەرنى يوقىتىدۇ. قورساقنى يەللەرنى تارقىتىدۇ. توسالغۇلارنى ئاچىدۇ، بىقىن ۋە كىندىكتىكى ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. سۈيدۈكنى، ھەيزنى ماڭدۇرىدۇ. قورساقنى بالىنى چۈشۈرۈشتە ياردەم بېرىدۇ، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ، شۇنىڭدەك بارلىق سوغۇق زەھەرلەرگە مۇداپىئە كۆرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 1~5 ياشلىقلارغا 2~1 گراممىچە، 5~10 ياشلىقلارغا 2~3.5 گراممىچە، 10~15 ياشلىقلارغا 5~6 گراممىچە، 15 ياشتىن يۇقىرى چوڭلارغا 6~9 گراممىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباسارى 2 باراۋەر ئادەتتىكى چىڭسىيە.

تەركىبى ئانېمونىن تۇتىدۇ.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

جۇڭگىيلار ئۇرۇقىنى، يىلتىزنىڭ پوستىنى، قىسمەن يوپۇرمىقىنى دورا قىلىپ ئىشلىتىدۇ.

تەبىئىي مۆتىدىل، قۇرۇق، زەھەرسىز.

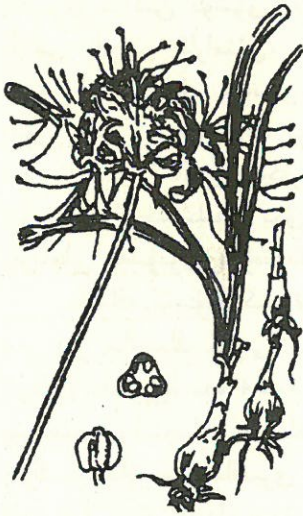
سوغۇق يەلنى تارقىتىش، ھۆل بەلغەمدىن بولغان كېسەللەرنى داۋالاش، كۆكرەك ۋە قورساقنىكى يەللەرنى يوقىتىش، بوغۇملارنى ئېچىش، يۈرەك سىقىلىشىنى كۆتۈرۈش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، بەدەننى قۇۋۋەتلەش، باھنى قوزغىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. جۇڭىيلارنىڭ قارىشىچە ئۇزاق ئىستېمال قىلىنسا، بەدەننى چىڭىتىپ، ئۆمۈرنى ئۇزاق، كۆزنى روشەن قىلىدۇ. تېرنى پارقىرىتىپ، مەنىنى كۆپەيتىپ، بالا تېپىشقا ئىمكانىيەت بېرىدۇ. ئادەتتە پەرفىيون، يىلان قاسىرىقى قاتارلىق نەرسىلەر بىلەن بىللە ئىشلىتىش مەنىنى قىلىنىدۇ.

ئەسكەرتىش لوغانئۇلئەدۋىيە كىتابىدا لاتىنچە نامى كۆرسىتىلمىگەن. پەقەت تاغ چىڭسىيى دېگەن نامى خەنزۇچە ياۋا چىڭسىيەگە سېلىشتۇرۇپ خەنزۇچە، لاتىنچە ناملىرى بەلگىلەندى. شۇ ئاساستا جۇڭىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تونۇشتۇرۇلدى. ئۆسۈملۈكنىڭ ھەقىقىي ناملىرى قويۇلدىمۇ-يوقمۇ، يەنە ئېنىقلاش زۆرۈر- نەھەرى.

تاغ سامسقى

(ئۇسقۇدرىيون)

LYCORIS RADIATA (MANTHAIN ALLIUM) 石蒜

تونۇش بۇ تاغنىڭ ياۋا سامسقى. 2 خىل بولىدۇ. 1- خىلى كىچىك دانىسى يوق. پوستى ئايرىلمايدۇ. تەمى ئاچچىق، بۇ تاغ سامسقى ياكى ياۋا سامساق دېيىلىدۇ. يوپۇرمىقى ئۇششاق، كەڭرەك، توپا رەڭ، رەڭگى قىزىلچىقا مايىل. تېنى ئۇزۇن.

2- خىلى سامساققا ئوخشايدۇ. تەمى بەكمۇ ئاچچىق ئەمەس. دانە-دانە بولىدۇ. گۈلى ئاق، تېنىمۇ ئاق، ئۆتكۈر خۇش پۇراقلىق.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ تاغلىرىدىن چىقىدۇ. خۇسۇسىيىتى يەللەرنى تارقىتىش، ھەيز ماڭدۇرۇش، زەھەر قايتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

تەبىئىي 3- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

ئىشلىتىلىشى نەپەس سىقىلىشقا، تال كېسەللىرى، ئىستىسقاغا، ئۇرۇقى جىنسىي ئالاقىنى قۇۋۋەتلەشكە ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 1~5 ياشتىكىلەرگە 1~2 گرام، 5~10 ياشتىكىلەرگە 2~4 گرام، 10~15 ياشتىكىلەرگە 5~6 گرام ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

26- رەسىم. تاغ سامسقى

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: سوغۇق مەجەزەلەرگە بۇ دورا جىنسىي ئالاقىنى قۇۋۋەتلەشتە بەكمۇ مۇھىم. بۇ دورا تېپىلمىغاندا ئورنىغا ئەكەك سامساق ياكى تاغ پىيىزى ئىشلەتسە بولىدۇ.

تەركىبى لىكورىن قاتارلىق 8 خىل ئالكالوئىد تۇتىدۇ.

جۇڭىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى قۇستۇرغۇچى ۋە بەلغەم بوشاتقۇچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. شۇنىڭدەك

كۆكرەك پەردىسىنىڭ ياللۇغلىنىشى (زاتىل جەنبە) ۋە قورساق پەردىسى ۋەرىمىدىكى سۇ يىغىلىشلارنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن تاغ سامسىقىنىڭ بېشىنى ئېلىپ باراۋەر مىقداردا ئىنەكپىتى بىلەن چىنە ھاۋانچىغا سېلىپ سوقۇپ، قەغەز ئۈستىگە چاپلاپ ئىككى پۇتقا تېگىلىدۇ. كۈندە بىر قېتىم تېگىش كېرەك. خەلق ئارىسىدا جاراھەتلەرنى داۋالاشقا ۋە ئىششىق قايتۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ. دوختۇرلۇقتا لىكورىنىڭ ھىدروگېنلاشتۇرۇلغىنى (ھىدرولىكورىن) دۈزەج ئەقرەبىنىڭ جەۋھىرى ئېمپتىنىڭ ئورنىدا ئامىوبالىق تولغاغىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

تاغ سۈمبۈلى

(سۈنبۈل جەبەلى)

VALERIANA COREANUM BRIQU

拔地麻 (东北缬草)

27- رەسىم. تاغ سۈمبۈلى

تونۇش بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ ئىسمى رىشە- ۋالا بولۇپ، يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. بۇ ئۆسۈم- لۈكنىڭ شاخ يوپۇرمىقى قۇرسەننەگە ئوخشايدۇ. بىر ئاز كىچىك، تىكىنى، تېنى بولمايدۇ. يىلتىزى 2 دىن ئوشۇق، ئۇزۇن. يىلتىزىنىڭ تاشقى تەرىپى قارامتۇل، ئىچى ئاق، ئۆزى خۇشبۇي كېلىدۇ. مېۋىسى، گۈلى بولمايدۇ. بەزى تەسراتى سۈمبۈلغا ئوخشىغانلىقتىن، بۇ سۈمبۈل دەپ ئاتالدى. ئەگەر ئۇنداق بولمىغاندا سۈمبۈلغا ئوخشاشلىقى يوق. بەزى كىتابلاردا يېزىلغان تەسۋىرى تۆۋەندىكىچە:

بۇنىڭ ئۆسۈملۈكى 2 شاخلىق بولۇپ، ھەر بىر شاخنىڭ ئۈچى كۈنلۈكتەك بولىدۇ. كۈنلۈكنىڭ تۆۋىنىدە 3~4 شاخ بولۇپ، يو- پۇرماقلىرى ئىنچىكە، ئۇنىڭ تۆۋەن تەرىپىدە چوڭ-كىچىك يوپۇرماقلىرى ئورۇنلىشىدۇ. خۇ- لاسە قىلىپ ئېيتقاندا، يوپۇرمىقى پاقىيوپۇرمە- قىغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن بىر ئاز كىچىكرەك، يىلتىزى پىيازغا ئوخشايدۇ. بىر-بىرىگە چاپلى- شاڭخۇ ئىككى دانە بولىدۇ. بىرى چوڭ، بىرى كىچىك، بەكمۇ يېنىلق كېلىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن ۋە ئىچكى ئۆلكىلەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى ئىككىنچىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى بارلىق ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، بولۇپمۇ ئاشقازان، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، يەللەرنى تارقىتىش، ئىستىسقا، بەلغەم، قۇسۇشنى يوقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى سۈمبۇل تىپقا ئوخشايدۇ. بۇنىڭ 1.5 كىلوگرامنى 15 كىلوگرام ئۈزۈم سۈيىگە سېلىپ، 40 كۈن تۇرغۇزۇپ، سۈزۈپ تەييارلاپ ھەر كۈنى 4 گرام ئىچسە، سۈيدۈكنى ماغدۇرىدۇ، جىگەر كېسەللىكى، ئىستىسقا ئىھمە ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئاشقازاننىڭ ئاغزىنى ۋە ئۈچەيلەرنى قۇۋۋەتلەيدۇ. تەركىبى بۇنىڭ ياپونىيىدىن چىقىدىغىنىدا كېسىل ئالكاھول، كېسىسوكلىتسېرىن، كېسىسوكلىكول دىئاسېتات بار. ئۇنىڭ ئاساسىي تەسىر قىلغۇچى قىسمى بورنىل، ئىزوۋالېرىيانات، بۇنىڭ تەركىبىمۇ ياپونىيىدىن چىقىدىغىنىغا ئوخشاپ كېتىدۇ.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى كۈچلۈك يەل ھەيدەش، قوزغىتىش، ئارام بېرىش ۋە سىپازما بوشتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئاساسەن ئەسەب (نېرۋا) ئاجىزلىقلىرىدا روھنى كۆتۈرۈش، ئەسەب ئاغرىقلىرىنى، خاپىغانى، يۈرەك قوزغىلىشلارنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. نېرۋا ئاجىزلىقىدىن بولغان كېسەللىكلەرگە ۋە ئۇيقۇسىزلىققا ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. بولۇپمۇ ئاياللارنىڭ خاپىغان كېسەللىرى، نېرۋا ئاجىزلىقلىرى ئۈچۈن داۋالاش ئۈنۈمى بەك ياخشى.

ئادەتتە ئىسپىرتقا چىلاپ تېمىتپ ئىچىشكە، قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. چاي ئورنىدا دەملەپ ئىچىلسىمۇ بولىدۇ.

تاغ قۇسى

(ھۇممازى جەبەلى)

RUMEX CRISPUS L (RUMEX JAPONICUS M) 羊蹄

تونۇش بۇ، ئۆلكىنىڭكىگە قارىغاندا، بويى ئېگىز ھەم يوغان، ئۇرۇقى دانلىق بولىدۇ. چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ ھەممە تاغلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىي ئاۋۋالقى دەرىجىدە سوغۇق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق. خۇسۇسىيىتى ئىچ توختىتىش، ئارام بېرىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى بۆرەك، ئاشقازان، جىگەر، ئۈچەي، ئىسسىقتىن بولغان خاپىغان كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

بۇنى قورۇپ ئىسھالغا بەرسە ئىچ توختىتىدۇ. يىلتىزى سۇفۇپ قىلىپ بېرىلسە، قورساق ئاغرىقىنى، ئىچتىن كەلگەن قاننى، ھەيزنىڭ كۆپ كەلگەنلىكىنى، بالياتقۇدىن كەلگەن قاننى توختىتىدۇ. خېمىر قىلىپ جاراھەتلەرگە چاپسا، قىچىشقا، تەمرەتكە، تىرناقنىڭ يېرىلىپ كېتىشىگە، ئارپا بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئىچىشكە بېرىلسە، بەدەننىڭ قىچىشىلىرىغا پايدا قىلىدۇ. سىركە بىلەن قاينىتىپ بېرىلسە، تالنىڭ ئىششىغىنىغا پايدا قىلىدۇ. يىلتىزنى ناۋات بىلەن قوشۇپ، سۇيۇپ قىلىپ بەرسە يۆتەلگە پايدا قىلىدۇ، 4 گرامنى تۆمۈر پوقنىڭ سۈيى بىلەن قوشۇپ بەرسە

بوۋاسىغا پايدا قىلىدۇ.

خېمىر قىلىپ مۇپاسىل، قول، پۇتنىڭ ئىسسىقتىن بولغان ئاغرىقلىرىغا بېرىلىدۇ. يىلتىزنى بۆرە سويىمىسى يىلتىزى بىلەن قوشۇپ كۆيدۈرۈپ مەقئەتنى ئىسلىسا، بوۋاسىرنىڭ تاشقى ئۆسۈملىرىگە پايدا قىلىدۇ. مۇقەل، موم يېغى، زىغىر بىلەن ئېلىشتۇرۇپ يۇمشاق سوقۇپ، پاكىزە لاتىغا سۇۋاپ، مەقئەتنىڭ ئىچكى تەرىپىگە قويسا، ئىچكى بوۋاسىغا پايدا قىلىدۇ. ئىشلىتىش مىقدارى ئاغرىقنىڭ يېشى ۋە ئەھۋالىغا قاراپ 3~10 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباسارى ئۇتۇج.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بۆرەك كېسەللىكلىرىگە بېرىلمەيدۇ. بېرىش توغرا كەلسە، ئارپىبەدىيان، قەنت قوشۇپ بېرىلىدۇ.

28 — رەسىم، تاغنىڭ قۇسى

تال

(تەھال)

LIEN

脾

تونۇش بۇ مەشھۇر ئەزادۇر. يۇمشاق، يېنىك بولىدۇ. رەڭگى كۆكۈش، سول تەرەپتە بۆرەكنىڭ تېگىدە تۇرىدۇ. تالنىڭ خىزمىتى ھەققىدىكى تەپسىلىي مەلۇمات «كۆللىياتى تىب» كىتابىدا ئەتراپلىق بايان قىلىنغان. تالنىڭ ئەڭ ياخشى قولدا بېقىلىدىغان ياش، سېمىز ھايۋانلارنىڭ تېلىدۇر. ئۇچار قۇشلارنىڭ تېلى ھەممىدىن ناچار بولىدۇ.

چىقىش ئورنى ھەممە ھايۋان ۋە ئادەمدە بولىدۇ.

تەبىئىي قۇرۇق سوغۇق.

ئىشلىتىش ئورنى تال قۇرۇتۇپ سېپىلسە، يېڭى جاراھەتلەرنى يېپىشتۇرىدۇ ھەم قان توختىتىدۇ. دىققەت تال ئۇزۇندا ھەزىم بولىدۇ. بۇنى تۈزىتىش ئۈچۈن قوي يېغى بىلەن ياخشى پىشۇرۇش ھەم ئۈستىدىن سۇيۇق شەربەتلەرنى بېرىش كېرەك.

تال — قان ئىشلەپچىقىرىش سىستېمىسىدىكى مۇھىم ئەزالاردىن بىرى بولۇپ، قىزىل قان ھۈجەيرىلىرى ۋە ئاق قان ھۈجەيرىلىرىنى بۇزىدۇ. يېڭىدىن ئاق قان ھۈجەيرىلىرى (لاتىنچە لېيكوتىستلار) ئىشلەپچىقىرىدۇ. ئاننىڭ قورسىقىدىكى دەۋرىدە قىسمەن قىزىل قان ھۈجەيرىلىرى ئىشلەپچىقىرىش رولىمۇ بولىدۇ. ئاق قان ھۈجەيرىلىرى ئىنسان بەدىنىنىڭ «ساقچىلىرى» بولۇپ، سىرتتىن مىكروب ياكى باشقا يات جىسىملار بەدەنگە كىرىپ قالسا، ئاق قان ھۈجەيرىلىرى دەرھال ئۇلارنى ئوربۇلپ جەڭ قىلىدۇ. بۇ بەدەننى مۇھاپىزەت قىلىشتا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

تەركىبى تال ئاساسەن ئاقسىل ماددىلىرى شار ئاقسىل (گلوبىلىن)، يادرولۇق ئاقسىل (نۇكلېو-ئالبۇ-مىن)، تۆمۈرلۈك ئاقسىل (فېرروئالبۇمىن) تۇتىدۇ. ئورگانىك تۇزىلاردىن كۆپ مىقداردا ناترىي (نەنرون) تۇزى ۋە ئاز مىقداردا فوسفات كىسلاتا تۇزلىرىنى تۇتىدۇ. ئۇلارنىڭ سىرتىدا كۆپ مىقداردا تۆمۈر ماددىسى بار. ھايۋاننىڭ تۈرىگە قاراپ فېررۇم ئوكسىدات، رۇبىگىن، سۇيىدۈك كىسلاتاسى، سېرىق پۇردىن (كېسسا-

(ئىن)، ئادېنىن، ئىنوزىن، ئىنوزىتول، تانىن قاتارلىق ماددىلار بولىدۇ. ئەگەر ھايۋانلارنىڭ تېلى ئېلىپ تاشلانسۇ زور ئاقىۋەت يۈز بەرمىسىمۇ، ئەمما تەرەققىي قىلىشى ئاستىلىشىدۇ ھەمدە بەدەندە كالىتسىي، فوسفور ماددىلىرىنىڭ ئالمىشىشىدا توسالغۇ پەيدا بولىدۇ. دورا ئۈچۈن تولاراق كالىنىڭ ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنىڭ قۇرۇتۇلغان تالقىنى كۆپىنچە كەم قانلىق (ئانېمىيە) كېسىلىنى داۋالاشقا ۋە يۇقۇملۇق كېسەللەر بىلەن ئاغرىغانلارنىڭ بەدىنىنى كۈچەيتىشكە ئىشلىتىلىدۇ. بىر قېتىملىق مىقدارى: قۇرۇتۇلغان تالقىندىن يېرىم گرامدىن بىر گرامغىچە.

تالماكانا

تونۇش بۇ بىر خىل ئۇششاق ئۇرۇق بولۇپ، بىز ئاز ياپىلاق، ئۇزۇنچاق كېلىدۇ. رەڭگى توپىرەك، پارقىرىما، تۈدەرىگە ئوخشاش شىلمىش، ئۆسۈملۈكى 50 سانتىمېتىرگىچە بولىدۇ. يوپۇرمىقى كاسىنە يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. يېرىك ۋە تۈكلۈك بولىدۇ. گۈلى ئاق، كاسىنە گۈلىدىن ئۇششاق، بوغۇملىرىمۇ كاسىنەنىڭ بوغۇملىرىغا ئوخشايدۇ. ئەمما بۇنىڭ بوغۇملىرىدا تىكەن بولىدۇ. چىقىش ئورنى چەتتىن كېلىدۇ. تەبىئىتى قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ئۇرۇقنىڭ خۇسۇسىيىتى كۆڭۈلنى ئېچىش، بەدەننى سەمرىتىش، باھنى، مەنىنى زىيادە قىلىش، مەنى تۇتۇش، سەۋدانىڭ، قاننىڭ بۇزۇلۇشىنى يوقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى يۇمشاق ئېزىپ 6 گرامدىن 9 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ باراۋەر مىقداردا قەنت ياكى شېكەر، يېڭى سېغىلغان كالا سۈتى بىلەن ئىچسە مەنىنى كۆپەيتىدۇ. مەنى تۇتالماسلىق كېسىلىنى يوقىتىدۇ. يوپۇرمىقى تېنىنىڭ قاينىتىلغان سۈيىنى ئىچسە ئىستىسقا ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يوپۇرماق تېنى، يىلتىزلىرى بىلەن يۇمشاق ئېزىپ خېمىر قىلىپ، قىزىتىپ بەلگە تاڭسا، بەل ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، چوڭ بوغۇملارغا تاڭسا، چوڭ بوغۇملارنىڭ سېرىقئېتى يىرتىلغانلىقى ۋە ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 7 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ. ئورۇنباىسارى سۆتلەبى مىسىرى ۋە ئىلتىۋا (مورۇز پەلى). دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى سوغۇق نەرسىلەر.

تالىس فەر

(تالىسفر)

CORTEX TAXIS BACCATA

تونۇش بۇ بىر خىل قوۋزاق بولۇپ، دارچىندىن قېلىن ۋە قاتتىقراق بولىدۇ. بىر ئاز ئۆتكۈر ۋە خۇشبوۋ، پۇراقلىق، رەڭگى چىلان رەڭگىدە، كۈنرىغانچە قارا تەرەپكە مايىل بولىدۇ. پۇرىقى زەپىراننىڭ پۇرىقىغا ئوخشايدۇ.

چىقىش ئورنى چەتتىن كېلىدۇ. تەبىئىتى 2- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى لەقۋا، پالەچنى يوقىتىش، ئېغىزدىن، بالىياتقۇدىن كېلىدىغان قانلارنى ۋە باشقا ھۆللۈك- لەرنى، بوۋاسىرنىڭ خۇنىنى توختىتىش، ئۈچەيلەردىكى يېرىڭلىق جاراھەتلەرنى ياخشىلاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە ئىشلەتسە يۇقىرىقى خۇسۇسىيەتلىرىنى بېرىدۇ. سىركە بىلەن قاينىتىپ ئاغزىنى چايقىسا، چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. بۇنى ئاغزىدا تۇتسا، ئاغزىغا چىققان ئۇششاق مودۇرلارنى يوق قىلىدۇ. ئېزىپ بوۋاسىر چاقىغا چاپسا، بوۋاسىرنىڭ دانلىرىنى يوق قىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 4 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى $\frac{1}{4}$ زىرە ۋە يېرىم مىقداردا ئوبەل ياكى باراۋەر مىقداردا سۇنبۇل ۋە يېرىم مىقداردا سازەج.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆپكەگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى ھەسەلدۇر.

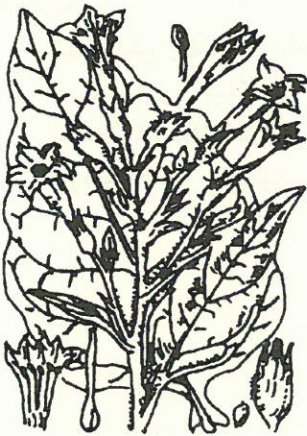
ئەسكەرتىش لوغاتلىق دەۋىدە كۆرسىتىلىشىچە، بۇ ئۆسۈملۈك زەرنەپ ئۆسۈملۈكى بىلەن بىر نەرسە. لۇغەتتە يېزىلىشىچە تالىسقىر، زەرنەپ، اجل الجواد، سەرۋ تۈركىستانى ناملىرى بار. ئېلىمىزدىمۇ ئۆسىدۇ. يەنە تەتقىق قىلىش لازىم.

تاماکا

(تەنەن)

NICOTIANA TABACUM

菸草

29- رەسىم. تاماکا

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، يوپۇرمىقى بەسەينىڭ يوپۇرمىقىدىن ئۇزۇنراق، ئاچچىق، تېنى 50 سانتىمېتىر ئۇزۇنلۇقتا ئۆسىدۇ. چېچىكى سېرىق، ئۇرۇقى قىزىل قارا، ئۇششاق بولۇپ، ھەر يىلى تېرىپ ھوسۇل ئېلىش مۇمكىن. بۇ بىر نەچچە خىل بولىدۇ.

چىقىش ئورنى دۇنيانىڭ ھەممە يېرىدىن، جۈملىدىن مەملىكىتىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى بەدەننى قۇرۇتۇش، نېرۋىنى پەسەيتىش، چۈشكۈرتۈش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى تەمرەتكىگە يوپۇرمىقىنى كۆيدۈرۈپ گۈل يېغى بىلەن مەلھەم قىلىپ چېپىلىدۇ ھەم قان توختىتىش ئۈچۈن چېپىلسا بولىدۇ. جاراھەتنىڭ سۇلىرىنى توختىتىدۇ. كونا چىلىم سۈيى ئىستىسقاغا ھەم يىلان چاققانغا ئىچكۈزۈلسە پايدا قىلىدۇ. يەنە تولا سىيگەنگە، تولا تەرلىگەنگە پايدا قىلىدۇ. سەيخاندىكى يىغىلغان قارا كىرلىرىنى پىلتە قىلىپ ناسىر (بويۇن لىمفا تۇبېرىكۇلوزى) غا داۋاملىق (45 كۈن) چېپىلسا كونا ناسىرنى ساقايتىدۇ. كۆزگە تارتسا نامازشام قارىغۇسىنى ساقايتىدۇ. تاماکا يوپۇرمىقىغا فەنچەنكەشنىڭ

يوپۇرمىقنى قوشۇپ چەككەندە بەلغەمدىن بولغان يۆتەلگە، كونا يۆتەل، زىققىگە، كۆزنىڭ قاراڭغۇلىشىغا پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.
ئورۇنباشارى بېلىق دورىسى.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار قۇرۇق ئىسسىقتىن بولغان مېڭە، يۈرەك ئاغرىقلىرىغا، ئىسسىق مىزاجلارغا ھەم قۇرۇق سوغۇق مىزاجلارغا ئىشلىتىلمەيدۇ. تومۇرلارغا توسالغۇ پەيدا قىلىدۇ، قاننى قويۇلدۇرۇش، قۇرۇق ئىسسىقتىن بولغان تەپ(بەزگەك) كىمۇ بېرىلمەيدۇ. ئەگەر يۇقىرىدىكى ئەھۋاللار پەيدا بولسا، يېڭى سۈت قاينىتىپ ئىچكۈزۈلىدۇ.

تەركىبى نىكوتىن، نىكوتىن، نىكوتېن، نىكوتېلىن ھەم رۇتىن قاتارلىق ماددىلار بولۇپ، بۇنىڭدىن تاشقىرى كۆپ مىقداردا كالىيۇم نىترىكۇم (10% يۇقىرى) ھەم ئاز مىقداردا كەھرىۋا كىسلاتاسى، لىمۇن كىسلاتاسى تۇتىدۇ.

جۇڭخى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى يوپۇرمىقىدىن قويۇق قاينىتىلما تەييارلاپ، پارازىتلارنى ئۆلتۈرۈشكە ۋە قىچىشقا (قوتۇر) غا ئوخشاش پارازىتلىق تېرە كېسەللىكلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىدۇ. پەقەت سىرتقىلا ئىشلىتىدۇ.

توز

PAVO CRISTATUS L. PEACOCK

孔雀

تونۇش بۇ بىر خىل ئۇچار قۇش بولۇپ، رەڭگى ناھايىتى چىرايلىق. ئالبۇلىماچ، پارىراق كېلىدۇ. قۇيرىقى ئۇزۇن ۋە ئېگىز. قۇيرۇق پەيلىرىنى ئاچسا كۈنلۈككە ئوخشايدۇ. ئاۋازى مۈشۈكنىڭ ئاۋازىغا ئوخشايدۇ. بۇنىڭ ئەركىكى چىشىدىن چوڭراق ۋە چىرايلىقراق. چىشىنىڭ قۇيرۇقى كىچىكرەك بولىدۇ. بۇنىڭ چىشى يىلدا بىر قېتىم تۇخۇم قويدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي گۆشى 2- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى گۆشى قاتتىق، كۈچلۈك، ئۇزۇندا سىڭىدۇ. ئاشقازاننى باھنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىش گۆشىنى شورپا قىلىپ ئىچسە، بىقىن ئاغرىقى ۋە زاتلى جەنبە (پىلېۋىت) ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. گۆشىنى، يېغىنى يېسە باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ. بۇنىڭ گۆشىنى سۇزاپ بىلەن پىشۇرۇپ شورپا قىلىپ ئىچسە، سوغۇق ئاشقازان ئاغرىقى، قۇلۇنجى ۋە قويۇق يەللەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، چوڭ بوغۇملار ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. بۇنىڭ شورپىسىنى ئىلمان ھالدا بىر غېرىچ ئېگىزلىكتىن بەلگە قۇيسا ياكى بوغۇملارغا قۇيسا ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. يېغى بىلەن بەلنى، ئەرلەرنىڭ جىنسى ئەزاسىنى، مەقئەتنى ياغلىسا باھنى قوزغايدۇ. بۇنىڭ يېغىنى ئېرىتىپ سۇ ۋە سۇزاپ، ھەسەللەر بىلەن قوشۇپ قورساققا چاپسا قۇلۇنجى ۋە ئاشقازان ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. قېنىنى ئەنزۇرۇت ۋە تۇز بىلەن قوشۇپ يامان بىرىڭلىق جاراھەتلەرگە چاپسا جاراھەتنى ياخشىلايدۇ. مايىقىنى مەلھەم قىلىپ چاپسا، سۆڭەلنى ۋە چاقا ئىزلىرىنى يوقىتىدۇ. بەدەننى پارقىرىتىدۇ. بۇنىڭ سۆڭىكىنى كۆيدۈرۈپ چاپسا، قارا داغ ۋە ئاقكېسەل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر بۇنىڭ ئۆتىدىن 0.3 گرام مىقدارىنى تەنھا ياكى سىركەنجىۋىل ۋە قىزىق سۇ بىلەن ئىچسە، كونا ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىدۇ. ئۆتنى سىركە بىلەن چاپسا، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ چاققان

زەھىرىنى قايتۇرىدۇ. يىرىڭلىق چاقىلارنى ۋە چاقا ئىزلىرىنى يوقىتىدۇ. ئەنزۇرۇت بىلەن قوشۇپ چاپسا بەدەندىكى ئاقنى يوقىتىدۇ. كۆيدۈرۈپ ئېزىپ جاراھەتلەرگە چاپسا، جاراھەتلەرنىڭ ئاغزىنى يۇقىتىدۇ. چىشقا سۇۋىسا، چىشلارنى قۇۋۋەتلەيدۇ ۋە پارقىرىتىدۇ.

قۇرۇتۇلغان گۆشىدىن 400 گرامى كوزىغا سېلىپ كۆيدۈرۈلسە، شۇنىڭدىن 4 گرام مىقداردا تىللاغا ئوخشاش بىر پىلىس چىقىدۇ. شۇنى كۆزگە تارتسا، كۆزدىكى ئاقنى ئالىدۇ. بارلىق كۆز كېسەللىكلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار گۆشى بەك ئىسسىق، ئېغىر، ئۇزۇندا سىڭىدۇ.

تۈزەتكۈچى تۈز، سىركە، ئاچچىقسۇ، قارىمۇچ، دارچىن، لاچىندانە، زىرە، يۇمىغاقسۇت قاتارلىق دورىلار بىلەن پىشۇرۇپ يېيىش كېرەك.

جۇمى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تۈز گۆشى - سوغۇق، ئازراق زەھەرلىك، ئاساسەن دورىلارنىڭ زەھىرىنى قايتۇرىدۇ. كونا ھۆكۈمالاردىن لىسجىڭنىڭ يېزىشىچە، بۇنىڭ گۆشىنى يېگەندىن كېيىن ھەر قانداق دورىلارنى ئىستېمال قىلسا ئۈنۈم بەرمەيدۇ. بۇ، مەزكۇر گۆشنىڭ دورىلار زەھىرىنى قايتۇرغانلىقىدىن بولىدۇ. تۈز قېنى ئىسسىق بويىچە ئىچىلسە ھاشاراتلارنىڭ، مەسلەن: زەھەرلىك يىلاننىڭ بەدەنگە تارقالغان زەھىرىنى كېسىدۇ. بۇنىڭ ئۆتمۈ ھاشارات چاققان جايغا چېپىلسا زەھىرىنى تارتىۋالىدۇ.

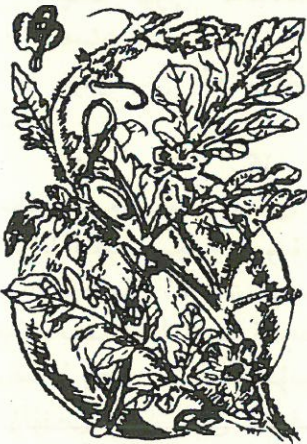
تۈز مايىقى ئاياللارنىڭ خۇن كېسىلىنى ۋە سۈيدۈك تۇتۇلۇشىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

تاۋۇز

(بىتتىخ ھىندى)

CITRULLUS VULGARIS SCHRAD

西瓜

30 - رەسىم. تاۋۇز

تونۇش بۇ مەشھۇر ھۆل مېۋىلەردىن بولۇپ، خىللىرى كۆپ. ئەڭ ياخشى تاتلىق، سۇلۇق، يېپىز ئوبدان پىشقىندۇر. چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا سوغۇق، 2-دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ھۆل.

خۇسۇسىيىتى سەپرا ۋە قاننىڭ تېزلىكىنى، تەشئالىقنى پەسەيتىش، سۈيدەكنى، ماڭدۇرۇش، بەدەن قۇرۇقلۇقىنى يوقىتىش، كۆيۈك تەپلەرنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى تاۋۇزنى مۇۋاپىق ھالدا يېسە يۇقىرىقى تەسىرلەرنى بېرىدۇ. سىركەنجۈنل بىلەن ئىچسە يەرقان كۆيگەن سەپرا ماددىلىرىنى يوقىتىدۇ، تاماق سىڭدۈرىدۇ. بۆرەكتىكى تاشلارنى ئىزىدۇ، سۈيدۈكنى ماڭدۇرىدۇ.

شېكەر بىلەن يېسە، بەدەندىكى قىزىقلىقنى پەسەيتىدۇ. سۈت بىلەن ئىچسە، سەۋدا خاراكىتېرلىك كېسەللىكلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. تەمرى ھىندى بىلەن ئىچسە، سەپرا خاراكىتېرلىك ماددىلارنى، قوتۇر،

قىچىشقا يوقىتىدۇ. شىرخىشت بىلەن ئىچسە، قىزىق تەپلەرنى، بۇزۇق خىلىنى يوق قىلىدۇ. ئىشلىتىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار سوغۇق مىزاج كىشىلەرنىڭ تېلىغا زەرەر قىلىدۇ. سوغۇق ئاشقازانغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى ھەسەل، قەنت، گۈلقەنت.

تەركىبى 1- تاۋۇزنىڭ پوستى: موم ماددىسى تۇتىدۇ.

2- تاۋۇز ئۇرۇقىدا ئاقسىل ماددىسى (2%)، ياغ ۋە ۋىتامىن B₂ قاتارلىق ماددىلار بار.

3- تاۋۇزنىڭ سۈيىدە فوسفور كىسلاتاسى، ئالما كىسلاتاسى، مېۋە قەنتى (فۇرۇكتوزا)، ئۈزۈم قەنتى

(گلوگوزا)، قومۇش قەنتى (ساكاروزا)، ئاقسىل ئامىنو كىسلاتاسى (ئارگىنىن)، گلىكوكول، ئاق تىكەن

شۈلتىسى(بېتائىن)، تاۋۇز ئامىنو كىسلاتاسى(تستېروللىن)، چەيزىرەڭ ماددىسى (لىكوپېرىن)، سەۋزە

پىگمېنتى(كاروتىن)، ۋىتامىن C، بروم قاتارلىق ماددىلار تۇتىدۇ.

يېقىندىن بۇيانقى تەتقىقات نەتىجىلىرىگە قارىغاندا، تاۋۇز تەركىبىدىكى قەنت ماددىسىنىڭ ھەقىقەتەن

سۈيىدۈك ھەيدەش تەسىرى بار بولۇپ، ياپونىيە ئالىملىرىنىڭ ئېنىقلىشىچە، تاۋۇزنىڭ تەركىبىدە ئاز مىقداردا

بىر خىل تۇز بولۇپ، بۆرەك ياللۇغى (نېفىرت) گە ئالاھىدە ئۈنۈملۈك تەسىر كۆرسىتىدۇ. ئامېرىكا

ئالىملىرىنىڭ تەتقىق قىلىشىچە، تاۋۇز قان بېسىمى يۇقىرى كېسەللەرگە (گېپېرتونىيە كېسەلگە)، دوۋساق

ۋە ئۆت خالتىسىنىڭ ياللۇغغا ئوبدان پايدا قىلىدىكەن.

جۇڭىيى ئېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تاۋۇزنىڭ پوستى ئېتى بىلەن چاپلىشىپ تۇرغان قېلىن پوستى قۇرۇتۇلۇپ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي قۇرۇق سوغۇق، زەھەرسىز. ئىسسىقلىقى قايتۇرۇپ، بەدەنگە ئۆتكەن كۈن نۇرى ۋە يۇقىرى

ھارارەت تەسىرىنى قايتۇرىدۇ، سۈيىدۈك ھەيدەيدۇ. تاۋۇز شاپىقى بىلەن ئېتىنى بىرلىكتە، تاۋۇزنىڭ ئۈستۈنكى

قاتتىق پوستىنى شىلىپ تاشلاپ بىللە بېرىش كېرەك. (چۈنكى تاۋۇزنىڭ سۈيىدۈك ھەيدەيدىغان ئاساسىي

ماددىسى شاپىقى بىلەن ئېتى ئارىسىدا بولىدىغانلىقى تەجرىبىلەردە ئىسپاتلانغان) بېرىلسە، بۆرەك ئاغرىقى

(نېفىرت) دىكى ئىششىپ كېتىشلەرنى، دىئابېت كېسەلنى، سېرىقلىق كېسەلنى داۋالايدۇ ھەمدە ھاراق

بىلەن زەھەرلىنىشىنى قايتۇرىدۇ.

تاۋۇزنىڭ سۈيى تەبىئىي قۇرۇق سوغۇق، زەھەرسىز. گېپېرتونىيە كېسەلنى، بۆرەك كېسەلدىن بولغان

ئىششىقنى، دوۋساق ئاغرىقلىرىنى، سېرىقلىق كېسەلنى، بالياتقۇ كېسەللىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

3- تاۋۇز ئۇرۇقىنىڭ پوستى (شاكىلى) ئۈجمە شېخىنىڭ نېپىز ئاق پوستى قاتارلىق دورا ئەشمالىرى

بىلەن قاينىتىپ ئىچىلسە، ئۈچەيدىكى بادنى ھەيدەيدۇ. ئۈچەيدىن قان كېلىشىنى توختىتىدۇ. شاكالىنىڭ

ئۆزىنى قاينىتىپ ئىچكۈزۈلسە، قان قۇسۇشىنى توختىتىدۇ.

4- تاۋۇز ئۇرۇقىنىڭ مېغىزى قۇرۇق، سوغۇق، زەھەرسىز. قورساق ئىچىدىكى مونەكلەرنى يۇمشىتىدۇ.

يېرىڭلىقلارنى ئېغىز ئالدۇرىدۇ. ئاشقازان، ئۈچەي ۋە ئىچكى ئەزالار ئۈچۈن ئەڭ مۇھىم دورا ھېسابلىنىدۇ.

يېغىنى چىقىرىۋېتىپ، ئېزىپ ئىچىلسە، ھەيزنىڭ بەك كۆپ كېلىشىنى توختىتىدۇ. خام يېسە بەلغەم بوشتىدۇ. قويۇق قىلىپ قاينىتىپ ئىچىلسە، قان قۇسۇشنى، قان تۈكۈرۈشنى ۋە ئۇزاق داۋام قىلغان يۆتەلنى توختىتىدۇ.

تۇرۇنچى (ئوترۇچ)

CITRUS MEDICA

枸櫞

31- رەسىم. تۇرۇنچى

تونۇش بۇ بىر خىل مېۋە بولۇپ، ئالما، بېھى دەرىخىگە ئوخشاش. مېۋىسى ئۇزۇنچاقراق، ئۇچى ئۇچلۇق، رەڭگى سېرىق، تەمى ئاچچىق چۈچۈك، سۇلۇق. بۇ 2 خىل بولۇپ، 1-چوڭ، 2-كىچىك، بۇنىڭ پوستىنى ھەم ئۆزىنى ئىشلىتىمىز.

چىقىشى ئورنى ئېلىمىزنىڭ ئىسسىق ئۆلكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىي پوستىنىڭ ئاۋۋالقى دەرىجىدە ئىسسىق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق. ئىچىدىكى تىلپىلىرىنىڭ، ئۇرۇقىنىڭ 2-دەرىجىدە ھۆل سوغۇق، گۈل يوپۇرماقلىرىنىڭ 2-دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق. خۇسۇسىيىتى سەپرانىڭ تېزلىكىنى پەسەيتىش، ئاچچىقلىقنى پەسەيتىش، سەپرانىڭ ئاشقازان، ئۈچمىگە قۇيۇلۇشنى توسۇش، ئىچ توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئىسسىقتىن بولغان خاپىغانغا، جىگەر ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەشكە، ئىچكى ئەزالارنىڭ ھارارىتىنى پەسەيتىشكە، ئۇسسۇزلۇقنى توختىتىشقا، سەپرادىن بولغان ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىشقا بېرىلىدۇ. پوستىنى سوقۇپ زىمات قىلىنسا، تېز ماڭىدىغان چايان ھەم مۇڭگۈزلۈك يىلاننىڭ چاقىنىغا، قارا داغ ۋە نەمرەتكە جاراھەتلىرىنىڭ قارا داغلىرىغا پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى قۇرۇق پوستى 5~1 ياشلىقلارغا، 1.5~1 گرام؛ 5~10 ياشلىقلارغا 2~5. 1 گرام، 10~15 ياشلىقلارغا 5~3 گرام، 15 ياشتىن يۇقىرى چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 5~10 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى لىمۇن ۋە نارىنجىنىڭ سۈيى.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار يۇقىرىدىكى كېسەللەرگە پەسلىگە قاراپ: قىش پەسلىدە ھەسەل، ياز پەسلىدە قەنت ياكى شېكەر؛ ئەتىياز، كۈز پەسلىرىدە تۇز ياكى زەنجۈل قوشۇپ بېرىلىدۇ. تەركىبى مېۋىسى لىمۇن كىسلاتاسى تۇتىدۇ. مېۋە پوستى لىمۇنېن، فىلاندىرېن، تىبىترال، تىسترونىل-لال، لىنالىئول، گېرانىللاسىنات ۋە ھېسپىرىدىن تۇتىدۇ.

جۇڭى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى 1-دورلارنىڭ تەم پۇرىقىنى ياخشىلاشقا، ئاشقازاننى كۈچەيتىشكە ئىشلىتىلىدۇ. 2- بەلغەم بوشتىتىش، يۆتەل پەسەيتىش، كۆكرەكنىڭ سانجىپ ئاغرىشىنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

تسۇل مەختۇم

(قىزىل لاي-گىل)

BOLUS RUBRA 赤石脂 (红土)

تونۇشى جالنىسنىڭ يېزىشىچە قىزىل رەڭلىك توپا بولۇپ، بۇ مەلىۇن دېگەن جەزىرىدىن كەلتۈرۈلۈپتۇ. بۇنىڭ ياخشىراقى توق قىزىل، ياغلىق، سىلىق، ئىچكى ۋە تاشقى تەرىپى ئوخشاش بولىدۇ. ئەگەر لەۋگە ياكى تىلغا قويسا چاپلىشىدۇ، پۇرىقى سېرىقچىچەكنىڭ پۇرىقىغا ئوخشايدۇ. جاراھەتكە قويۇلسا شۇ سائەتتە قاننى توختىتىدۇ. بۇ سۈپەتلەر بولمىغىنى ناچار ھېسابلىنىدۇ.

چىقىش ئورنى ئېلىمىزنىڭ فۇجىيەن، خېنەن، جياڭسۇ، شەنشى قاتارلىق ئۆلكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى 2-دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق. زەھەرنى پەسەيتىش قۇۋۋىتى بار.

خۇسۇسىيىتى كۆڭۈلنى ئېچىش، يۈرەك، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئەزالارنى تۇتاشتۇرۇش، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، ھەممە زەھەرلەرگە مۇقابىل كېلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. چۈنكى بۇ گىل تومۇرلاردا زەھەرنىڭ ماڭىدىغان يوللىرىنىڭ ئېغىزلىرىنى قورۇيدۇ. زەھەرنىڭ تەسىرىنى يوقىتىدۇ. زەھەرنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتى بولغانلىقتىن، ھەممە ئەزالارنىڭ ئىچكى ۋە تاشقى تەرەپلىرىدىن كېلىدىغان قانلارنى توختىتىدۇ. ئىشلىتىلىش ئورنى قىزىل گىلنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە، ئۆپكەننىڭ ۋە گالنىڭ، ئۈچەيلەرنىڭ يىرىڭلىق چاقىلىرى ئۈچۈن، ئۈچەيلەرنىڭ ئېچىشقانلىقى ئۈچۈن ۋە باشقا ئىچكى يىرىڭلىق چاقىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ (مەيلى تەنھا ئىشلەتسۇن، مەيلى كەترا بىلەن ئىشلەتسۇن)، قان بۇزۇقلۇقى ئۈچۈن ۋابا خاراكىتلىك، ئاتۇن خاراكىتلىك قىزىق تەيلەر ئۈچۈن، قان، سەپرا خاراكىتلىك ئىچ ئۆتكۈ ئۈچۈن، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن، بۇزۇق ئاب-ھاۋانىڭ زەھىرىنى پەسەيتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ ۋە ئىچىلگەن زەھەرنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇش ئۈچۈنمۇ شاراب بىلەن بېرىلىدۇ. ھەرە، يىلان، غالجىر ئىت قاتارلىقلارنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن ھەم شاراب بىلەن بېرىلىدۇ. ئەگەر گىلنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىسسىق سۇ، شاراب ياكى سېرىقچىچەك ئىچكۈزۈپ قۇستۇرۇلسا زەھەرلەرنى قايتۇرىدۇ. زۇنتارىيا (جىگەر ياكى تالنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن پەيدا بولغان ئىچ ئۆتكۈ) ئۈچۈن، ئۈچەيلەرنىڭ يىرىڭلىق چاقىلىرى ئۈچۈن پاقىيويۇرماقنىڭ سۈيى بىلەن كىزما قىلىنىدۇ، بۇنى ھەسەل ياكى شاراب بىلەن تاشقى تەرەپتىن چاپسا ھەم يۇقىرىدا زىكر قىلىنغان كېسەللىكلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. شۇنىڭدەك يېڭى-كونا جاراھەتلەرگە چېپىلسا قاتتىقلىقنى تارقىتىپ جاراھەتلەرنى پۈتتۈرىدۇ. يىرىڭلىق سېسىق چاقىلار ئۈچۈن ۋە سۇنۇق ئۈچۈن، يىقىلىش بىلەن ياكى بىر نەرسە تېگىش بىلەن يەتكەن زەربە ئۈچۈن تاشقى تەرەپتىن چېپىپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە قەنتۇرىيۇننىڭ يوپۇرمىقىنى، ياۋا سامساقنى، شۇنىڭدەك مۇناسىپ يوپۇرماقلارنى ئېزىپ چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ. قىزىل گىلنى يۇمشاق ئېزىپ، يېڭى-كو-نا، يىرىڭلىق چاقىلارغا سېپىلسە، قانلىرىنى، يىرىڭلىرىنى توختىتىپ، ئاغزىنى پۈتتۈرىدۇ. چاقىلارغا چېپىشتا ياكى سېپىشتە چاقىلارنىڭ چوڭ-كىچىكلىكىگە قارىتا ئىشلىتىلىدۇ. بىر ئاز ئارتۇقراق ئىشلەتسەمۇ بولىدۇ. يەنى چېپىلىدىغان ئورۇننىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا قاراپ ئاق، قىزىل، تاتلىق ياكى ئاچچىق ھازاق، مۇسەللەس، ھەسەل بىلەن، كونا ئۈزۈم سىركىسى ياكى سىركەنجۈبىل بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ. ئەگەر بۇنى زەھەر ئىچىشتىن ئىلگىرى ياكى زەھەرلىك ھايۋان چېقىشتىن ئىلگىرى ئىچسە ئۇنىڭ زەھىرىدىن ساقلىنىپ قالىدۇ. ئىشلىتىش مىقدارى 4 گرامدىن 6 گرامغىچە.

ئورۇنباھار داغستان گىلى. بۇ يۇقىرىدا ئېيتىلغان خۇسۇسىيەتلەردە گىلى مەختۇمدىن كۈچلۈك-رەك. بۇنىڭدىن قالسا گىلى ئەرمىنى.

تۈزەتكۈچى كەترا، ھەسەل، يەنە ئالغا زىيان قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى: كەترا بىلەن گۈلاب. ئاساسىي تەركىبى ئاليۇمىن ستىبىكۇمدىن ئىبارەت. ئۇنىڭ سىرتىدا تومۇر، مارگانېتس، ماگنېزىيە، كالتسىي قاتارلىق ئوكسىدلانغان ماددىلار بار.

جۇڭىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق، قابىز.

خۇسۇسىيىتى ئىچى توختىتىش، كۆتەن چىقىشى داۋالاش، قان توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئۆتكۈر ئاشقازان-ئۈچەي ۋەرەملىرى، ئۈچەي كېزىكى، ۋابا كېسەللىكلىرىدىكى ئىچ سۈرۈشلەرنى، ئۇزاققا سوزۇلغان ئىچ ئۆتكۈ، ئۈچەي قاناش، ئاشقازان يارىلىرى، قۇسۇش، ئاشقازان قاناش، ئىچىدىن كېلىدىغان يىرىڭ ۋە قانلىق ئىچ سۈرۈشلەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

قوشۇمچە كانلاردىن چىقىدىغان يەنە بىر خىل ئاق سېغىز بار. ئۇنىڭ كاندىن چىقىش ۋاقتىدىكى كۆرۈنۈشى ئاق ياكى قىزغۇچ، ساغۇچ رەڭلەردە بولىدۇ. تەركىبىدىكى ماددىلارنىڭ نىسبىتى يۇقىرى قىزىل لايدىن ئازراق پەرقلىنىدۇ. بۇ خىل ئاق چىنە توپسىمۇ يۇقىرىقىدەك ئورۇنلارغا ئىشلەيدۇ. تەبىئىي ۋە خۇسۇسىيىتىمۇ ئوخشاپ كېتىدۇ. ئۆپكەگە، يىلىككە، ئىچكى ئەزالارغا، خاپىغانغا مەنپەئەت قىلىدۇ، ئىچ سۈرۈشى، قاناشنى، ئاياللارنىڭ ئاق خۇن كېسىلىنى داۋالايدۇ، سىرتقا قابىز دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. بۇ خىل چىنە توپسىنى خەنزۇچە 白石脂، 高岭土 (گاۋلىڭ تۇ، بەي شى جې) لاتىنچە BOLUS ALBA, KAOLIN دەپ ئاتىلىدۇ. دوختۇرلارمۇ ئىچ توختىتىش، زەھەرلەرنى شۈمۈرۈپ ئېلىپ زەھەر-سىزەندۈرۈش، جاراھەت، تەرلەش قاپارتقۇلىرىنى داۋالاش قاتارلىق ساھەلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

تۇخۇمى كاھۇ

(ئوسۇڭ ئۇرۇقى)

SEMEN LACTUCA SATIVA

莴苣籽

تونۇش بۇ بىر خىل سەينىڭ ئۇرۇقىدۇر. بۇ سەينىڭ يوپۇرمىقى ئۇزۇن، ئېقىش، سېرىق، ھاۋارەڭدە، تېنى ئۇزۇن، قوۋزىقى كۆك، ئىچىدە يۇمشاق، سۈتلۈك، ياغلىق ئېتى بار، تاتلىقراق تەمگە ئىگە، چېچىكى سېرىق، ئۇرۇقى قارا ۋە بەزىلىرىنىڭ ئاق بولىدۇ. ئۇرۇقى ئۆلكىنىڭكىدىن تاغنىڭكى ياخشىراق بولىدۇ. چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىي 2-دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا ھۆل سوغۇق، ئۇرۇقنىڭ 2-دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق. تاغنىڭ ھۆل سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى خۇننى تازىلاش، سەپرانىڭ تېزلىكىنى نورمال ھالغا كەلتۈرۈش، توسالغۇلارنى ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە ھەم ئۇرۇقنىڭ مەست قىلىش، تىنچلاندۇرۇش خۇسۇسىيىتىمۇ بار. ئىشلىتىش ئورنى قىچىشقاق، جىگەر، ئەمچەك ئاغرىقلىرىغا، ئىسسىقتىن بولغان تەپلەرگە، سۈيدۈك يولىدىكى جاراھەتلەرگە بېرىلىدۇ. سىركە بىلەن قوشۇپ بەرسە ئىشتىھانى ئاچىدۇ ۋە جىگەر كېسىلىگە پايدا قىلىدۇ. ئاشقازان ئاغرىقلىرى ئۈچۈن قاينىتىپ بەرسە تاماق ئورنىدا ئوزۇق بولىدۇ ھەم سۈتى كەم ئاياللارغا، ئۇيغۇسىز كىشىلەرگە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباھار خەشخاش، خۇنسىياۋشان.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار سىل كېسىلىگە، بەدىنى ئاجىز كىشىلەرگە، مەنىيىسى كەم كىشىلەرگە بېرىشكە بولمايدۇ. داۋاملىق يېسە ئاياللار بىلەن بولغان مۇناسىۋەتكە يارىماس قىلىپ قويدۇ. مەستكى، پىننە، چىگىسەي ئۇرۇقى، ھېلىلە، زىرىلەر بىلەن قوشۇپ بېرىلسە زىيىنىنى قايتۇرىدۇ.

تەركىبى ئوسۇڭنىڭ ئۆزىنى LACTUCA SATIVA (莴苣) دەپ ئاتىلىدۇ. جۇڭخىيلار كۆپىنچە ئوسۇڭنىڭ ئۆزىنى، قىسمەن ئۇرۇقىنى ئىشلىتىدۇ. ئوسۇڭنىڭ غولى، يوپۇرمىقى ۋە يىلتىزدا تۆۋەندىكى ماددىلار بار: ئوسۇڭ كىسلاتاسى (ئاتسىدۇم لاکتانكۇم)، ئوسۇڭ ئېلېمېنتى (لاكتۇكارىن)، ئالما كىسلاتاسى (ئاتسىدۇم مالىكۇم)، كەھرىۋا كىسلاتاسى (ئاتسىدۇم سۇكسىنىكۇم)، ئاسپاراگىن، ياغ جەۋھىرى، ۋىتامىن A، B، C، E ۋە كۈل ماددىلىرى بار. ئۇرۇقىدا يۇقىرىقىلاردىن تاشقىرى ئاقسىل ۋە ياغ بولىدۇ.

جۇڭخىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

ئوسۇڭنىڭ ئۆزى سوغۇق، زەھەرسىز. تەركىبىدە ۋىتامىن C بولغىنى ئۈچۈن، قان توختىتىشقا ئىشلىتىلىدۇ ھەمدە قان بۇزۇلۇپ چىرىش (سېپسىس) لەر داۋالىنىدۇ، قاننى تازىلايدۇ، سۈت كۆپەيتىدۇ، سۈيۈك ھەيدەيدۇ، جىنسىي ئەزا ئىششىقلىرى، بوۋاسىر ئاقىملىرى داۋالىنىدۇ. ھاشاراتلار چاققانغا پايدا قىلىدۇ، كۆكرەكتىكى ئېغىرلىقلارنى ئالىدۇ.

ئىشلىتىش ئۇسۇلى يۇيۇپ تازىلىغاندىن كېيىن سۈيىنى چىقىرىپ ياكى قاينىتىپ ئىچكۈزۈلىدۇ. ئۇرۇقىدىن كۈندە 20~10 گرامنى قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

توخۇ توخۇمى

(بەيزە)

OVUM GALLI

鸡蛋

تونۇش ئاق شاكالىنىڭ ئىچىدە سۈيۈك ئاق، سېرىقى بار بىر خىل تاماق ماددىسى بولۇپ، بۇنىڭ بولغان، يېڭىسى ئوبدان بولىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىز ۋە جۈملىدىن رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىي سېرىقنىڭ ئاۋۋالقى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق، ئېقىنىڭ 2- دەرىجىدە ھۆل سوغۇق، شاكىلى 2- دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا قۇرۇق سوغۇق، ئىچىدىكى نېپىز پوستى ئاۋۋالقى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق. خۇسۇسىيىتى بەدەنگە قۇۋۋەت بېرىش، باھقا قۇۋۋەت بېرىش، تاماق ھەزىم قىلىش، ئوزۇق بولۇش، يۈرەك، مېڭىنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىش ئورنى بەدىنى ئاجىز كىشىلەرگە، يۈرەك ئاجىزلىق، مېڭە ئاجىزلىقلارنى داۋالاشقا ھەمدە ئوزۇقلۇق ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى 1 ياشتىن 5 ياشقىچە بولغانلارغا $\frac{1}{2}$ دىن 1 دانىغىچە، 5 ياشتىن 10 ياشقىچە بولغانلارغا 1 دىن 2 دانىغىچىلىك، 10 ياشتىن 15 ياشقىچىلىكلەرگە 2 دىن 4 دانىغىچە، 15 ياشتىن يۇقىرىلارغا ئەھۋالغا قاراپ 4 دىن 15 دانىغىچىلىك بېرىلىدۇ.

ئىشلەتمەيدىغان ئورنى كۆپ يېگەندە ئاشقازاندا ئۇزاققا ھەزىم بولىدىغانلىقى ئۈچۈن تاماق سىڭدۈرۈش قۇۋۋىتىگە تەسىر قىلىدۇ. شۇنىڭدەك بۆرەكتە تاش پەيدا قىلىدۇ. تېرىگە ئاق، قارا داغ چۈشۈرىدۇ.

زىيانلىق تەسىرىنى قايتۇرغۇچىسى: ئاپكامە (ئاچچىقسۇ) ھەم ئىسسىق دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىچىلسە، زەھەرلىك تەسىرى ياندىۇ.

تاشپاقىنىڭ تۇخۇمى تۇتقاقلق كېسەلگە ئىچكۈزۈلىدۇ. ئېقى زەخىملىرىنى پۈتتۈرۈشكە پايدا قىلىدۇ. تۇرۇلغۇ، قىرغۇل، كەكلىك تۇخۇملىرىمۇ يۇقىرىدىكى خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

تۇخۇم شاكىلىنى كۈشتە قىلىش ئۇسۇلى: شاكالىنى تۈز بىلەن تەكرار يۇيۇپ، ئىچىدىكى پوستى (پەردىسىنى) ئېلىپ تاشلاپ، يۇمشاق سوقۇپ، كوزىغا سېلىپ گىلى ھىكمەت قىلىپ تونۇرغا كۆمىمىز. بىر كۈن تۇرغاندىن كېيىن ئېلىپ قارىساق ھاكتەك بولىدۇ. يۇيۇپ ھەسەل بىلەن قوشۇپ كۆزگە چېپىلسا ئاق چۈشكەن كۆزگە پايدا قىلىدۇ. 2 گرام مىقدارنى قۇرۇق يېسە، قۇۋۋەت باھقا پايدا قىلىدۇ. ھەسەل، سىركە بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئىششىققا چېپىلسا پايدا قىلىدۇ. قان چىققان يەرگە سېپىلسە قاننى توختىتىدۇ. جاراھەتكە سېپىلسە جاراھەتنى پۈتتۈرىدۇ. ئىچىدىكى پەردىسىنى سوقۇپ كەپتەر باچكىسىنىڭ قېنى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئاياللار فەرجىگە ھەمەل قىلىنسا، سۈيىنى تارتىپ قۇرۇتىدۇ.

ھاۋا قىلىش ئۇسۇلى تۇخۇم سېرىقىنى ئايرىپ كالا يېغى بىلەن بىرگە قورۇپ دارچىن، جويۇزلەردىن 4 گرامدىن سوقۇپ، شېكەرنى گۈلاب بىلەن ئېرىتىپ، ئۈستىگە سوقۇلغان دورىنى سېلىپ قاينىتىپ ھەممىسى قوشۇلسا ھاۋا ھاسىل بولىدۇ.

تەركىبى تۇخۇم شاكىلى %90 ئەتراپىدا كالتسىي كاربونىك، %7.5 كالتسىي فوسفورىك ۋە يېلىم ماددىلىرىنى تۇتىدۇ. تۇخۇم ئېقىدا %14 تىن %12 ئاقسىل بولىدۇ. تۇخۇم سېرىقى، تۇخۇم فوسفورى (لېستىن) %10 تىن %15 ئىگىلەيدۇ. يەنە كۆپ مىقداردا ياغ ھەم ۋىتامىن A، B، D تۇتىدۇ.

جۇڭگىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي توخۇ تۇخۇمنىڭ ئېقى-قۇرۇق، ئاز سوغۇق، زەھەرسىز. سېرىقى ئوتتۇرا دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

1- تۇخۇم ئېقى قىزىتما قايتۇرۇشقا، ئىششىق ياندۇرۇشقا، كۆز قىزىلىنى يوقىتىشقا، بىئاراملىقلارنى پەسەيتىشكە، يۆتەلگە، گال ئاغرىقىغا، ئاۋاز بوغۇلۇپ قېلىشلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

2- تۇخۇم سېرىقى بەدەننى قۇۋۋەتلەشكە، سۇيۇقلۇق كۆپ بولغان ئاشقازان كېسىلىنى داۋالاشقا ۋە ئىچ توختىتىشقا ئىشلىتىلىدۇ، قورۇپ يېغىنى چىقىرىپ ۋە ئالغانلاپ باشتىكى جاراھەتلەرنى تېڭىشقا ئىشلىتىدۇ.

3- تۇخۇم پوستى ئىچىدىكى ئاق پەردە ئۇزاق داۋام قىلغان تۇبېركۇلوز يۆتەللىرىدە چاكاندا (ماخۇاڭ)، زى يۈەن (紫苑) دېگەن دورىلار بىلەن قوشۇپ بېرىلسە پايدا قىلىدۇ. تىلغا پىچاق تېگىپ قانمىغان چاغلاردا نېپىز بولغانلىقى ئۈچۈن يۆگەپ قويۇلسا قاننى توختىتىدۇ.

4- تۇخۇم شاكىلى شاكالىنى سوقۇپ تالقىنىنى بىر قانچە دورىلار بىلەن قوشۇپ كۆپ تەرلەشكە قارشى ئىچكۈزۈلىدۇ. قۇسۇشنى توختىتىش ھەققىدىمۇ مەلۇماتلار بار.

قوشۇمچە تۇخۇمنىڭ ھازىرقى زامان مېدىتسىناسىدا ئىشلىتىلىشى ھەققىدە تۆۋەندىكى مەلۇماتلار بار.

1- تۇخۇم ئېقى (ALBUM OVUM) مۆتىدىل ئوزۇقلاندۇرغۇچى بولۇپ، گالنىڭ ئۇزۇنغا سوزۇلغان كېسەللىكلىرىگە لايىق كېلىدۇ. كىتاب-ژۇرناللاردىكى ئاخباراتلارغا قارىغاندا، تۇخۇم ئېقىنى ئىسسىتىپ سوزۇلما يارىلارغا تاگسا، ئوتتۇرا قۇلاقنىڭ ئۇزۇنغا سوزۇلغان ياللۇغلىرىدا تېمىتلىسا، كۆرۈنەرلىك نەتىجە بەرگەن. تۇخۇم ئېقىنى مىكروپىسىز لاندۇرۇپ، رېماتىزىملىق بوغۇم ئاغرىقلىرىدا ئاغرىق جايغا ئوكۇل قىلىش، ئامىيوبالىق ۋە باكتېرىيىلىك تولغاقلاردا ئىچكۈزۈش (كۈندە 100 گرامدىن 3 قېتىم) ئوبدان ئۈنۈم بەرگەن. (ساغلاملىق گېزىتى 1950-يىلى 5-ئاينىڭ 25-كۈنىدىكى 126-ساندىن).

2-تۇخۇم سېرىقى (VITILLIUM OVUM) قەدىمكى كىتابلاردا ئۇيغۇرسىزلىققا «ئاجاۋ، خۇاڭلەن، تۇخۇم سېرىقى قاينىتىلمىسى» بېرىش پايدا قىلىدىغانلىقى ھەققىدە مەلۇماتلار بار. بىر دانە يېڭى تۇخۇمنىڭ سېرىقىنى قازانغا سېلىپ قىزىتىپ، تۇخۇم يېغى چىقىرىپ بېرىپ (چوڭ كىشىلەرگە كۈندە 20مىللىلىتىرنى 3 كە بۆلۈپ، ئىچىشكە بېرىش، داۋاملىق 3 ھەپتە ئىچىپ بىر ھەپتە دەم ئالدۇرۇش يولى بىلەن) ئۆپكە تۇبېرىكۇلوزى داۋالانسا، كېچىسى قىزىتىپ تەرلەش، كۆپ تەرلەش، بەلغەم تاشلاش ئالاھىدە ئازىيىپ ئۇيغۇسى ياخشىلانغان. ياپونىيە تېببىي ژۇرناللىرىنىڭ مەلۇماتىغا قارىغاندا تۇخۇم سېرىقى يېغى يۈرەك كېسىلىنى داۋالىيالىغان ھەمدە تېرىگە سۈركەش ئارقىلىق تېرىدىكى ھۆل تەمرەتكىلەرنى داۋالىغان.

3-تۇخۇم شاكىلى (CHORIONOVUMGALLI) ئوتقا قاقلاپ تالقانلاپ قايناق سۇ بىلەن ئىچكۈزۈپ ئاشقازاننىڭ شىلمىش سۇيۇقلۇقى كۆپەيگەن ياللۇغلىرى، ئاشقازان ئاغرىقى ۋە بالىلارنىڭ راخت كېسىلى، ئۆپكە تۇبېرىكۇلوزى، سۆڭەك تۇبېرىكۇلوزى قاتارلىقلارنى داۋالسا ئىنتايىن ياخشى. ئەرزان كالتسىي ماددىسى بولۇپ خىزمەت قىلىدۇ.

4-تۇخۇمنىڭ نېپىز پەردىسى (MEMBRANA FOLLICULARIS OVUM) بۇنى قويدىن ئېلىنغان سېرىقئەت ئورنىدا توقۇلمىلار بىلەن داۋالاشقا ئىشلىتىش مۇمكىن. بۇنىڭ ئۈچۈن نېپىز پەردىنى ئېلىپ %2 ئاممۇنىيۇم خلورات ئېرىتمىسىگە 6 دىن 24 سائەتكىچە چىلاپ، ئاندىن ئۇنى يارىغا يېقىن جايغا تېرە ئاستىغا كۆمۈپ تىكىلىدۇ (ئۇسۇلى قوي پەردىلىرى بىلەن توقۇلما قويۇپ داۋالاش بىلەن ئوخشاش). ئوق يارىلىرىنى ۋە ئادەتتىكى ساقايىماس جاھىل يارىلارنى، تېرە تۇبېرىكۇلوزى، بويۇن بەزلىرىنىڭ تۇبېرىكۇلوزى ۋە تاتۇقلارنىڭ قىسقىراپ قېلىشى، تۇبېرىكۇلوز يارىلىرىنى داۋالىغىلى بولىدۇ.

تۈدەرى

(تۈدرى)

تونۇشى بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، ئۆسۈملۈكنىڭ يوپۇرمىقى ئۇزۇن، تەنسىز، شاخلىرى قىزىل، قاتتىق، بىر ئاز تىكەنلىك، ئۇرۇقى نېپىز غىلابىنىڭ ئىچىدە بولىدۇ، چوڭلۇقى ماشىن كىچىكرەك، بىر ئاز يايپىلاق. قىزىل، سېرىق ۋە ئاق رەڭدە بولىدۇ. چىقىش ئورنى چەتتىن كېلىدۇ.

تەبىئىتى 2 - دەرىجىدە ئىسسىق، 1 - دەرىجىدە ھۆل.

خۇسۇسىيىتى ھەممە خىللىرىنىڭ خۇسۇسىيىتى ئىشتىھانى ئېچىش، باھنى قۇۋۋەتلەش، بەدەننى سەمرىتىش، ئىچ ئەزالارنىڭ سوغۇقلۇقىنى يوقىتىش، بەدەننىڭ رەڭگىنى قىزارتىش ۋە چىرايلىق قىلىش، سەۋدا خاراكىتىرلىك ماددىلارنى يوقىتىش، ئاۋازنى ساپ قىلىش، قان خاراكىتىرلىك قۇرۇق يۆتەلنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى سىركىدە قاينىتىپ مۇۋاپىق ھالدا يېسە بەدەننى سەمرىتىدۇ. رەڭگى-رۇخسارد-نى ياخشى قىلىدۇ. سۇ بىلەن ئېزىپ تاشقى تەرەپتىن چاپسا، سەرتانىنى ۋە قاتتىق ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ ھەسەل بىلەن كۆزگە تارتسا، كۆزدىكى زەخمىنى يوق قىلىپ، چاپاقلارنى تازىلايدۇ. ھەسەل بىلەن لوئۇق تەييارلاپ يالسا كۆكرەك ۋە ئۆپكەدىكى شىلمىلىق خىللىتلارنى يوقىتىدۇ. شاراب بىلەن قاينىتىپ ئىچسە زەھەرنىڭ تەسىرىنى يوقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى زەھەرلەرنىڭ تەسىرىنى يوقىتىشتا ئەھۋالغا قاراپ 15~9 گرامغىچە، بۇندىن باشقا ئەھۋاللاردا 9~6 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنبا سارى قىزىل بەھمەن.
 دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىچكى ئەزالارغا زەرەر قىلىدۇ.
 تۈزەتكۈچى شېكەر.

تۈربۇت

(نسۇت)①

RADIX DICTAMNI

白藓皮

32- رەسىم. تۈربۇت

تونۇشى بۇ بىر خىل گىياھنىڭ يىلتىزى بولۇپ، تېشى قارىراق، ئىچكى تەرىپى ئاق، گىياھنىڭ تېنى ئۇزۇن، يوپۇرمىقى ماشنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. گۈلى ھاۋارەك، مېۋىسى ئەرمۇدۇن دەرىخىنىڭ مېۋىسىگە ئوخشايدۇ. ئىچى قارا، سېرىق بولسا بۇنى ئىشلىتىشكە بولمايدۇ. سوقۇلغاندا ئاسان سوقۇلىدىغان، يېپىلىرى چىق بولسا بۇ يامان بولىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ شىنجاڭ، سىچۈەن، شەنشى قاتارلىق جايلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3- دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا ئىسسىق، 3- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى بەلغەم ۋە ھۆللۈكنى، سەپرانى سۈرۈش، مېڭە، ئاشقازان، بالياتقۇنى ھۆللۈكتىن تازىلاش، توسالغۇلارنى ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى سوغۇق بەلغەم مىزاجلىق كېسەللەرگە، پالەچكە، پەي كېسەللىرىگە، كۆكرەكنىڭ ھۆللۈكىدىن بولغان يۆتەلگە، ئولتۇرغۇچ نېرۋا ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ. بادام يېغىنى ھەم زىغىر يېغى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ بېرىلسە، مالخوليا، ساراڭ، تۇتاقلىق كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ. سۇفۇپ (تالقان) قىلىپ ياكى قاينىتىپ بېرىلىدىغان بولسا يۇمشاق سوقماسلىق لازىم. چۈنكى ئۈچەي ئاشقازانغا چاپلىشىپ قالىدۇ. مەجۇنات قىلسا، يۇمشاق سوقۇلسا بولىدۇ. سۇفۇپنى زەنجىۋىل بىلەن شېكەر قوشۇپ بېرىلىدىغان بولسا، ئىسسىق سۇ بىلەن ئىچىش كېرەك. ئەگەر تۈز قوشۇپ بېرىلىدىغان بولسا، سوغۇق سۇ بىلەن ئىچىش لازىم.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ساپ ئۆزى كىچىك بالىلارغا بېرىلمەيدۇ. ئىشلىتىلمەيدىغان ئەھۋاللار ئۈچەيگە زىيان قىلىدۇ. ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگىمۇ زىيىنى بار. كۆپ بېرىلسە ئەزالارنى قۇرۇتىدۇ. كۆڭلىنى ئېلىشتۇرىدۇ. زىيانلىق تەسىرىنى قايتۇرۇش؛ ئۈستىدىكى قارا پوستىنى سويۇپ، بادام، پىستە يېغى بىلەن ئازراق مايلاپ كەتىرا قوشۇپ بېرىلىدۇ. بۇ گىياھقا زارادى دېگەن بىر تۈرلۈك ھاشارات قونغانلىقى ئۈچۈن بۇ ھاشاراتنىڭ تەسىرى بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۈستىدىكى پوستى قىرىپ سويۇۋېتىلىدۇ.

ئورۇنبا سارى باراۋەر مىقداردا ئۈجمە يىلتىزىنىڭ قوۋزىقى، بەزى سوغۇق مىزاجلارغا باراۋەر مىقداردا

① تۈربۇتنىڭ ئەسلى نامى IPOMEA TURPETUM ۋە ئامومۇم زى، بىدۋارىيە، كوئوئوئۇلۇس تۈرپېتوم بولۇش لازىم. خەنزۇچە 印度药喇叭根 (ھىندىستان يالاپا-كارناي گۈل يىلتىزى).

غارىقۇن، جاۋارش ھەببى ۋە شەرىبىتى (قارابادىن كىبىردە بايان قىلىندۇ).
تەركىبى بۇ ئۆسۈملۈكتە 0.15 پىرسەنت پۇراقلىق، ئۇچۇچان ماي بولۇپ، ئۇنىڭ مىقدارى ھاۋانىڭ
ئۆزگىرىشىگە قاراپ ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. ياز كۈنلىرى ئۇ خىل ماي كۆپ بولىدۇ. ئۆسۈملۈك تېنىنىڭ سىرتىغا
تېپىپ چىققان مايغا سەرەڭگە تۇتسا ئوت ئېلىپ كېتىدۇ. ئۆسۈملۈكتە يەنە % 0.02~0.03 ئالكالوئىد
دىكتامىن، سىكىمىيانىن، ترىگونىللىن خولىن، دىكتامىنولاكتون، ساپونىن بار. مېيى ئانېتول، مېتىل
ھاۋىكول تۇتىدۇ.

تەسىرى بۇنىڭ يېغى تېرىگە تەگسە تېرىنى كۆيدۈرۈپ زېدىلەندۈرىدۇ. ئۇزاقچە ساقايمىدىغان يارا
ۋە ئاغرىق بېرىدۇ. ساقاغاندىمۇ كۆيگەن جاي ئۇزاقچە كەتمەيدىغان داغ ياكى تاتۇق قالدۇرىدۇ.
تەركىبىدىكى ئالكالوئىد دىكتامىن زەھەرلىك تەسىرىگە ئىگە بولۇپ، بىر گرامنىڭ $\frac{5-55}{1000}$ قىسمى

چاشقانلارنى ئۆلتۈرۈپ تاشلىيالايدۇ.

جۇڭگىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى قۇرۇق سوغۇق، تەمى قېرىق.

خۇسۇسىيىتى قىزىتما قايتۇرۇش، رېماتىزمنى يوقىتىش، سۈيدۈك ھەيدەش، بوغۇملارنى ئېچىش خۇسۇ-
سىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئۆسۈملۈكنىڭ ئۆزى تاماقنىڭ تەمىنى ياخشىلايدىغان دورا-دەرمانلار قاتارىدىمۇ ئىشلىتى-
لىدۇ. تېبابەتتە چوڭ بوغۇم ئاغرىقلىرىنى، سېرىقلىق كېسىلىنى، يامان سۈپەتلىك بەزىگە كىنى، ھەيز
توسۇلۇشنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. شۇنىڭدەك سۈننەتلىك (خەتنىكاھ) نىڭ كېسەللىكلىرىنى داۋالاشقا
ئىشلىتىلىدۇ.

سىرتقى قىچىشقا، تەمرەتكە، قان چۈشۈپ كېتىش ۋە چاچنىڭ قىسمەن ياكى پۈتۈنلەي چۈشۈپ
كېتىشلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىش ئۇسۇلى ۋە مىقدارى ئىچىشكە قاينىتىپ بېرىلىدۇ. قۇرۇقدىن بىر قېتىمدا 6 گرام مىقدارىدا
ئىشلىتىلىدۇ. سىرتقىمۇ باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ بېرىلىدۇ.

ئەسكەرتىش تۇربۇت ئەسلىدە ھىندىستان كاناي گۈلىنىڭ يىلتىزى (TURPETUM) بولۇشقا
تېڭىشلىك. بۇنىڭ ئورنىغا ھازىر خەنزۇچە 白鲜، لاتىنچە DICTAMNUS DASYCARPUS
TURCZ ئۆسۈملۈكىنىڭ كەسمىسى ئىشلىتىلىۋاتقانلىقتىن، يۇقىرىدا شۇنىڭ نامى ۋە تەركىبلىرى، جۇڭگىيى
تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تونۇشتۇرۇلدى.

تۇرپان تەرەپتە قىسمەن ئۇيغۇر تېۋىپلىرى تۇربۇت ئورنىغا خەنزۇچە 开麻 (شىڭما) دەيدىغان دورىنى
ئىشلىتىدىكەن. ئۇنىڭ ئىشلىتىشى بۇنىڭدىن خېلى پەرقلىق - تەھرىر.

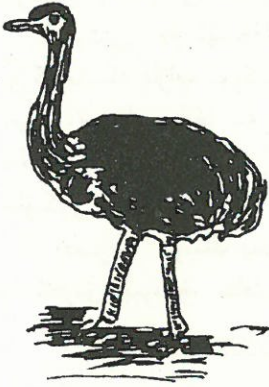
تۆڭگۈشى

(نۇئام-شەترمۇرغ)

STRUTHIO CAMELUS

鸵鸟

تونۇش بۇ بىر خىل قۇش بولۇپ، جىسمى يوغان، گەدىنى ئېگىز، تۆڭىنىڭ بويىغا ئوخشايدۇ.

پۇتلىرى كالىنىڭ پۇتلىرىغا ئوخشايدۇ. تۇپقى يېرىق، رەڭگى توپارەڭ. ئاق تە-
رەپكە مايىل، ئادەتتىكى قۇشلاردەك ئۇچالمايدۇ. بەلكى سەكرەپ ماڭىدۇ. بۇنىڭ
سۇغا ئېھتىياجى ئاز بولىدۇ.

چىقىش ئورنى ئافرىقا ۋە ئاۋستىرالىيە قىتئەلىرىدىن ھەم غەربىي جەنۇبىي
ئاسىيادىكى مەملىكەتلەردىن چىقىدۇ. ئاساسەن قۇملۇق جايلاردا ياشايدۇ.
ئۆزلەشتۈرۈپ مەخسۇس ئورۇنلاردىمۇ بېقىلىدۇ.
تەبىئىتى 3-دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.
خۇسۇسىيىتى بۇنىڭ گۆشى يەللەرنى تارقىتىش، بەلغەملەرنى يوقىتىش
خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى گۆشنى مۇۋاپىق ھالدا يېسە پالەچنى، لەقۋانى، ئەزالار-
نىڭ بەھسلىقنى، چوڭ بوغۇم، بەل، يامپاش، كىچىك بوغۇملار، پاچاق
ئاغرىقلىرىنى يوقىتىدۇ. سۇ چۈشۈش، بالىياتقۇنىڭ بارلىق سوغۇقتىن بولغان
كېسەللىكلىرى ئۈچۈنمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. يېغى تىلى چىقىمغان كىچىك بالىلارغا ئىچكۈزۈلسە، تىلىنىڭ
تېز چىقىشىغا ياردەم بېرىدۇ. يېغى تاشقى تەرەپتىن چېپىلسا كونا ئىششىقلارنى، پۇت-قولنىڭ كۆپۈپ،
پارقىراپ قېلىشىنى يوق قىلىدۇ، چاياننىڭ زەھىرىنى قايتۇرىدۇ. شۇ ياغ بىلەن كىچىك بالىلارنىڭ
پۇت-قوللىرى ياغلانسا تېز ماڭىدۇ.
ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مىجەز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى سىركە.

جۇڭگىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

جۇڭگىي تېبابىتىدە تۇڭقۇشنىڭ گۆشى، كىشىلەر تاسادىپىي تۆمۈردىن ياسالغان نەرسىلەرنى يۇتۇۋەت-
كەندە، ئۇنى ئېرىتىپ يوقىتىش ئۈچۈن ئىستېمال قىلدۇرۇلىدۇ.

تۆگە

(جەمەل)

CAMELUS

骆驼

تونۇش بۇ مەشھۇر ھايۋانلاردىن بولۇپ، تۆگە باشقا ھايۋانلارغا نىسبەتەن بەك ھوشيار بولىدۇ. ئەگەر
كېسەل بولۇپ قالسا، بەللۇتنىڭ يوپۇرمىقىنى يەيدۇ. يىلان چېقىۋالسا سەرتان يەيدۇ. بۇنىڭ ئەڭ ياخشى
ئەرەبى تۆگە بولۇپ، رەڭگى چىلان رەڭگىدە قىزىل، سېمىز، بىر ياشلىق بولغىنىدۇر.
چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىدە ئىسسىق، 3-دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى گۆشى، باھنى، بارلىق ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، 4 كۈندە بىر قېتىم تۇتىدىغان تەپنى
پەسەيتىش، كونا يانپاش ئاغرىقىنى، قارا يەرقانى، سۈيدۈكنىڭ كۆيىشىپ كېلىشىنى يوقىتىش خۇسۇسىيىتى-
گە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى گۆشنى مۇۋاپىق ھالدا قاندىن بويىچە يېسە يۇقىرىقى خۇسۇسىيەتلەرنى بېرىدۇ.

بۇنىڭ گۆشىنى كۆيدۈرۈپ، ئېزىپ شىلم قىلىپ چېپىلسا، قۇبا ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يېڭى ئۆپكەسى سوۋۇنماستىن قىزىق ھالدا بەدەنگە چېپىلسا قارا داغنى ئالىدۇ. جىگىرنى مۇۋاپىق ھالدا يېسە، كۆزگە چۈشكەن سۇيۇقلۇقنى يوقىتىدۇ. كۆزنىڭ نۇرىنى قۇۋۋەتلەيدۇ. يېغى بوۋاسىغا چېپىلسا مەنپەئەت قىلىدۇ. پاچىقنىڭ يىلىكى تۆگە يۇڭىغا ئوراپ ھەيزدىن پاكىز بولغاندىن كېيىن 3 كۈن ئۈزەستىن بالياتقۇ ئاغزىغا قويۇلسا، ھامىلە بولۇشقا ياردەم بېرىدۇ.

يېڭى ھۆل تېزىكى لىمفا تۈبىر كۈلۈزى ۋە بەدەنگە چىققان مۇدۇرلارغا چېپىلسا مەنپەئەت قىلىدۇ. لوكىسىنى مۇۋاپىق ھالدا يېسە، بالياتقۇنى، بوۋاسىرنى تازىلايدۇ، قاننى توختىتىدۇ، تېرىدىكى يورۇقلارنى ياخشىلايدۇ.

تۆگىنىڭ ئوت يېمىگەن بالسىنىڭ ئاشقازىنىدىن ئېلىنغان ئوغۇز سۈت (پەنەرمايە) نى مۇۋاپىق ھالدا يېسە، باھنى بەك قۇۋۋەتلەيدۇ ۋە قوزغايدۇ، بەدەننى سەمرىتىدۇ، قاتۇرۇشقا تېگىشلىك سۇيۇقلۇقنى قاتۇرىدۇ. سۇيۇلدۇرۇشقا تېگىشلىك توڭلاپ قالغان نەرسىلەرنى ئېرىتىدۇ.

سۈتىنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، سۇ چۈشۈش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ (بولۇپمۇ سۇيدۈكى بىلەن قوشۇپ ئىچسە)، بۇنىڭ سۇيدۈكىنى ئادراسمان بىلەن قاينىتىپ ئىلما ھالدا بىر غېرىچ ئېگىزلىكتىن بەدەنگە قۇيسا كىچىك بوغۇملار ئاغرىقى، پالەچ، ئەزالارنىڭ تۇيغۇسىزلىقى ۋە ئىششىقلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. تۆگە يۇڭىنىڭ تۈتىنى ئېزىپ، يېرىڭلىق جاراھەتلەرگە سېپىلسە، جاراھەتلەرنى پۈتتۈرىدۇ. كۆيدۈرۈپ سېپىلسە، قاننى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.
دىققەت قىلىدىغان ئىشلار خىلىتلارنى بۇزىدۇ.

تۈزەتكۈچى تۈز، سېرىقچىچەك، قىچا قاتارلىق نەرسىلەر بىلەن ئوبدان پىشۇرۇپ يېيىش، ئاندىن كېيىن سىركە، ئاچچىقسۇ قاتارلىق نەرسىلەرنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچىش.

جۇڭىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

جۇڭىي تىبابىتىنىڭ قەدىمكى مەشھۇر كىتابلىرىدا دورىغا ئىشلىتىش ئۈچۈن ياۋا تۆگىنىڭ گۆشى، يېغى ۋە باشقا مەھسۇلاتلىرى ياخشى دەپ ھېسابلىنىدۇ.

1- تۆگە گۆشى: تەبىئىتى قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز ھېسابلىنىدۇ، ئاساسەن يەللەرنى تارقىتىش، پەي ھەم سۆڭەكنى چىڭىتىش، تېرىنى سىلىقلاشتۇرۇش، يامان يارىلارنى داۋالاش خۇسۇسىيىتى بىلەن ئىشلىتىلىدۇ.

2- تۆگە يۇڭى: ئاياللارنىڭ ھەيز خۇنى ۋە ئاق خۇنىنى توختىتىشقا كۆيدۈرۈپ ئىشلىتىلىدۇ.

6- تۆگە سۈتى: تەبىئىتى قۇرۇق سوغۇق، زەھەرسىز، ئىچكى ئەزالارنى قۇۋۋەتلەيدۇ، قان كۆپەيتىدۇ، پەي ھەم سۆڭەكلەرنى كۈچەيتىدۇ، قورساقنى ئاچۇرمايدۇ دەپ ھېسابلىنىدۇ.

4- تۆگە يېغى: قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز، تېرىدىكى ھەر خىل يامان جاراھەتلەرگە، تېرىنىڭ يېرىلىشى قاتارلىقلارغا تۆگە يېغىنى ئوتقا قاقلاپ سۈركەسە داۋا بولىدۇ. گۈرۈچ ئۇنى بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ ئىچسە بوۋاسىرنى داۋالايدۇ.

تومۇر دورىسى

RADIX SARSAE

洋蕨契根

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ شاخلىرى بولۇپ، ئۆسۈملۈكى زەيان دەپ ئاتىلىدۇ. لەبلاققا

ئوخشايدۇ. بىر-بىرىگە چىرماشقان، گۈلى خۇشبۇي، يوپۇرمىقى بىر ئاز كەڭ، يۇمشاق، رەڭگى كۆك، بەزى خىللىرىنىڭ شاخلىرى تىكەنلىك بولۇپ، قىزىلگۈلنىڭ تىكەنلىكىگە ئوخشايدۇ. ئەڭ ياخشىسى غەربنىڭ بولۇپ، سۇندۇرۇلسا ئىچىدىن چاڭ تۈزۈيدۇ:

چىقىش ئورنى چەتتىن كېلىدۇ.

تەبىئىتى 3-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى يەللەرنى، ئىششىقلارنى تارقىتىش، خىلىتلارنى سۇيۇلدۇرۇش ۋە يۇمشىتىش، تەرلىتىش، سۇيۇدۇكنى راۋان قىلىش، مېڭە، كۆكرەك، ئاشقازان، جىگەر، بۆرەك، دوۋساق، بالىياتقۇلارنىڭ سوغۇق، ھۆل كېسەللىكلىرىنى داۋالاش، چوڭ بوغۇم ئاغرىقلىرىنى قالدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنىڭ گۈلىنى پۇرسا، سوغۇقتىن بولغان پۈتۈن باش ئاغرىقى ياكى يېرىم باش ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۈزۈم سىركىسى بىلەن قاينىتىپ ئاغزىنى چايقىسا، سوغۇقتىن بولغان چىش ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

قاينىتىلغان سۈيىنى چۆپچىنى قاندىسى بويىچە ئىچسە، كونا يۆتەل، نەپەس سىقىلىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئاشقازاننى، جىگەرنى قۇۋۋەتلەيدۇ. سۇ چۈشۈش، بوۋاسىرنى شۇنىڭغا ئوخشاش باشقا ھۆل سوغۇق كېسەللەرنى يوق قىلىدۇ. بۇنىڭ شېخىدىن 15 گرامنى 500 گرام سۇدا 250 گرام (يېرىمى) قالغىچە قاينىتىپ، شېكەر ياكى ناۋات بىلەن ئىچسە، پالەچ، كونا يۆتەل، نەپەس سىقىلىش ئۈچۈن ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ يىلتىزىدىن 0.15 مىقدارىنى يۇمشاق ئېزىپ، بىنەپەشە يېغى بىلەن بۇرۇنغا تېمىتسا، سوغۇقتىن بولغان يېرىم باش ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ ئۆزىنى يۇمشاق سۇفۇپ قىلىپ، ھەر كۈنى 4 گرامنى ناۋات بىلەن 10~8 كۈنگىچە ئىچسە، كونا چوڭ بوغۇم ئاغرىقلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. لاتىغا ئوراپ بالىياتقۇ ئاغزىدا قويسا خۇنىنى ماڭدۇرىدۇ. قورساقتىكى بالىنى چۈشۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 4 گرامدىن 8 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى چۆپچىنى. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: ئىسسىق مىجەز، ياش كىشىلەر ئۈچۈن زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى تاتلىق بادامنىڭ يېغى.

ساقلاش: بۇنىڭ قۇۋۋىتى 20 يىلغىچە تۇرىدۇ.

تۆمۈر

(ھەدىد)

FERRUM

铁

تونۇش بۇ مەشھۇر مەدەنلەردىن بولۇپ، ئاساسىي جەھەتتىن ئىككى خىل بولىدۇ. بۇنىڭ تاۋلانغىنى قاتتىق بولىدۇ، ئۇ پولات دېيىلىدۇ. تاۋلانمىغىنى يۇمشاق بولىدۇ، ئۇ ئاھەن (تومۇر) دېيىلىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن ۋە ئىچكى ئۆلكىلەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىدە ئىسسىق، 3-دەرىجىدە قۇرۇق. زەڭكارنىڭ تەبىئىتى 3-دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا 4-دەرىجىگىچە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى باھنى قۇۋۋەتلەش، ئىچ توختىتىش، تالنىڭ ئىششىقىنى پەسەيتىش، ئاشقازاننى قۇۋۋەت-

لەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى پولات، تۆمۈرنى تاۋلاپ، بىر قانچە قېتىم سۇدا سۇغۇرۇپ، شۇ سۇنى ئىچسە باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ. ئۈچەيدىكى جاراھەت، بوۋاسىر، تال ئىششىقى، ئاشقازان ئاجىزلىقى، سۈيدۈك تۇتالماسلىق كېسەللىكى، مەقئەت ئاغرىقى قاتارلىقلار ئۈچۈن، شۇنىڭدەك ھەيز ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. تۆمۈرچىلەرنىڭ پولات-تۆمۈرلەرنى قايتا-قايتا سۇغارغان سۈيىنى ئىچسۇمۇ، مۇشۇ تەسىرنى بېرىدۇ. ئەگەر قىزىتىپ، تاۋلانغان پولاتنى دۇغاپ (قېتىق بىلەن سۇنىڭ ئارىلاشمىسى) دا سۇغۇرۇپ ئىچسە، قان خاراكتېرلىك ئىچ ئۆتكۈنى، ھەيز قېنىنى توختىتىدۇ. مەقئەت بوشاشقانلىقىنى يوقىتىدۇ (بۇ جەھەتتىكى تەسىرى كۈچلۈك)، زەھەرلەرنى قوشۇلۇپ قالغان شارابقا ئېكەكلەنگەن تۆمۈرنى ياكى ئېكەكلەنگەن پولاتنى سالسا، پۈتۈن زەھەرلەرنى ئۆزىگە تارتىۋالىدۇ. شارابتىكى زەھەرلىكنى يوقىتىدۇ. ئاندىن ئۇ شارابنى ئىچسە زەرەر قىلمايدۇ. ئورۇنباىسارى ئاق قوغۇشۇن ۋە تۇچ.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار تۆمۈرنىڭ سۇفۇپىنى ئىچسە قورساق ئاغرىتىدۇ. ئېغىزنى قۇرۇتىدۇ. باش ئاغرىتىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى يېڭى سېغىلغان سۈت ئىچىش، قايماق قاتارلىق نەرسىلەرنى ئىستېمال قىلىش، بىنەپشە يېغى، گۈل يېغى ۋە سىركىلەر بىلەن باشنى ياغلاش ياكى ياغلىق شورپا بىلەن ئىچىشتىن ئىبارەت. جۇڭگى تېبابىتىدە تۆمۈر ھەم پولاتنىڭ تۆۋەندىكىدەك مەھسۇلاتلىرى ئىشلىتىلىدۇ:

1- ئېكەكلەنگەن پولات كېپىكى PULVIS ACI 砂针 : بۇنى تۆمۈر تالقىنى، پولات قۇمى دەپمۇ ئاتايدۇ. بۇ ئاساسەن يىڭنە زاۋۇتلىرىدا يىڭنە ياساش جەريانىدا چىققان قوشۇمچە مەھسۇلات، يەنى پولاتنىڭ ئۇششاق تالقىنىدىن ئىبارەت. تەركىبى بۇنىڭ تەركىبىدە 98 پىرسەنتتىن ئارتۇق تۆمۈر تۇتىدۇ. بۇ قانچە ئۇششاق بولسا شۇنچە ياخشى.

تەبىئىي مۆتىدىل، تەمى قېرىق.

خۇسۇسىيىتى جىگەرنى ياخشىلاش، سۇيۇقلۇقنى يوقىتىش، سېرىقلىقنى كۆتۈرۈش. ئىشلىتىلىشى قورساققا سۇ يىغىلىش (ئىستىسقا) نى داۋالاش، قورساق كۆپۈشنى قايتۇرۇش، سېرىقلىق كېسىلىنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. قەدىمدىن مىراس بولۇپ كېلىۋاتقان تەجرىبىلەرگە قارىغاندا، بۇنىڭ سۈيدۈك ھەيدەش، سۇلۇق ئىششىقلارنى قايتۇرۇش ئۈنۈمى ئېنىقتۇر. قاينىتىلمىغا قوشۇلغاندا لاتىغا ئوراپ قاينىتىلىدۇ.

2- تاۋلاپ سوقۇلغان تۆمۈر كېپىكى PULVIS FERRI: 铁落 بۇ تاۋلانغان تۆمۈرنى سوقۇش جەريانىدا سەندەلدە قالدىغان نېپىز كېپەكلىرىدىن ئىبارەت بولۇپ، قانچە نېپىز، قانچە ئۇششاق بولسا، شۇنچە ياخشى ھېسابلىنىدۇ.

تەركىبى ئوكسىدلانغان تۆمۈر تۇتىدۇ.

تەبىئىي مۆتىدىل، جىگەرگە تەسىر قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى ھەر خىل نۇتقاقلق كېسەللەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

بۆرەكنى قۇۋۋەتلەيدىغان دورىلار بىلەن قوشۇپ بېرىش مەنى قىلىنىدۇ.

تۆمۈر كېپىكى

(تۆمۈر پوقى - خوبىسلىھەددى)

PULVIS FERRI

铁落

تونۇش بۇ تۆمۈرنى تاۋلانغان چاغدا تۆمۈردىن ئاچراغان كىردۈر. مەدەن كىرلىرى ئىچىدە ئەڭ

ياخشىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇنى ئىشلىتىشتە مۇدەببەر قىلىپ، يۇيۇپ ئىشلىتىلىدۇ. چىقىش ئورنى ھەممە يەردە بولىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىدە ئىسسىق. 3-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، ئاشقازاننى، يۈرەكنى، مېڭىنى قۇۋۋەتلەش، قان توختىتىش، ھەيزنىڭ ئادەتتىن تاشقىرى كېلىدىغان قېنىنى توختىتىش، ھامىلىدار بولۇشنى توساش، بوۋاسىرنى توسۇش، ھۆل تال كېسەللىكىنى يوقىتىش، ئىچكى ئەزادىكى ھۆللۈكلەرنى، ئۈچەي، دوۋساقىكى يىرىڭلىق چاقلارنى يوقىتىش، مەقەتنى چىڭىتىش، سۈيدۈك تۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى قائىدە بويىچە كۆزگە تارتسا، كۆز قاپقىدىكى قاتتىقلىق ۋە يىرىكىلىكى يوقىتىدۇ. سۇيۇقلىتىپ قۇلاققا تېمىتىلسا، قۇلاقنىڭ كىرلىرىنى تازىلايدۇ. ھەسەل بىلەن مۇۋاپىق مىقداردا يېسە، ھۆل مەجەز كىشىلەرنى، جىنسىي ئالاقىدە ئاجىز كىشىلەرنى داۋالاپ كۈچەيتىدۇ. كونا شاراب بىلەن ئېزىپ چاپسا، بوۋاسىرنىڭ قېنىنى توختىتىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ بىر ئاز يۇڭغا بۇلاپ بالياتقۇ ئاغزىغا قويسا، بالياتقۇدىن كېلىدىغان قاننى توختىتىدۇ. ئېزىپ خېمىر قىلىپ، چاپسا ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلارنى ۋە ئەمچەكتە قېتىپ قالغان سۈتلەرنى يۇمشىتىپ تارقىتىدۇ. 20 ھەسسە ھەسەل ۋە سۇ بىلەن ئېزىپ قۇرۇتۇپ ئاندىن قاچىغا سېلىپ، ئۈستىگە زەيتۇن يېغى قۇيۇپ، ياغنىڭ $\frac{2}{3}$ قىسمى قالغىچە قاينىتىلىدۇ.

ئاندىن زاغۇن ۋە ھەسەل بىلەن قوشۇلۇپ لوئۇق (يالانچۇق) تەييارلاپ، ھەر كۈنى 2 ئىلىم ئېلىپ يالسا، ئاۋازنى ساپ قىلىدۇ. رەڭگى-رۇخسارنى چىرايلىق قىلىدۇ، بەدەندىكى ئارتۇق نەرسىلەرنى چىقىرىدۇ. بۇ ھەقتە تەسىرى بەك ياخشى. شۇنىڭدەك زەيتۇن يېغى بىلەن قاينىتىپ ھەسەل بىلەن مەجۇن قىلىپ، ھەر كۈنى بىر ئاز يېسە يۇقىرىقى تەسىرنى بېرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى چوڭ كىشىلەرگە ئەھۋالغا قاراپ 3 گرامغىچە بېرىلىدۇ. ئۇنىڭدىن ئارتۇق بېرىشكە بولمايدۇ. كىچىك بالىلارغا بېرىلمەيدۇ.

ئورۇنباىسارى كۈشتە قىلىنغان تۇخۇم شاكلى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆپكەگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى كەترا ۋە ھەسەل.

تەركىبى بۇ، تۆمۈر-پولانىنى تاۋلاپ سوققاندا ئاجرىلىپ چۈشكەن تۆمۈر كېيىكى بولۇپ، ئاساسىي تەركىبى تۆت ئوكسىد تۆمۈر(فېررۇم تىترائوكسىداتۇم) دىن ئىبارەت.

جۇڭگىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى مۆتىدىل، قۇرۇقراق، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، ھارارەتنى پەسەيتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش، تۇتقا-لىق كېسىلىنى توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. جۇڭگىيى تېبابىتىدە ئاساسەن مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ، تۇتقاىلىق كېسەل، كەم قانلىق، جىنسىي ئاجىزلىق قاتارلىق ھاللاردا بېرىلىدۇ.

تۇخۇمى ھەلىيۇن

(ھەلىيۇن ئۇرۇقى - مارچۇبە ئۇرۇقى)

SEMENA ARTEMISIA VULGARIS SYNA

تونۇش بۇ ھەلىيۇن ئۆسۈملۈكىنىڭ ئۇرۇقى يۇمىلاق غىلاپنىڭ ئىچىدە بولىدۇ. خام ۋاقتىدا غىلىپى

كۆك، پىشقاندىن كېيىن بىنەپشە رەڭگىدە بولىدۇ. ھەر بىر غىلاپنىڭ ئىچىدە ھەببۇنلغا ئوخشاش 3 دانە ئۇرۇقى بار. ئۇرۇقنىڭ رەڭگى قارا، قاتتىق ئۇچ قىرلىق، تەمى ئاچچىق بولىدۇ. چىقىش ئورنى چەتتىن كېلىدۇ.

تەبىئىتى قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى باھنى قۇۋۋەتلەش، توسالغۇلارنى ئېچىش، سۇيىدۈكنى راۋان قىلىش، ئىششىق ۋە يەللەرنى تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە ئىچسە، تالنىڭ، جىگەرنىڭ توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. ھەسەل ۋە بىلسان يېغى بىلەن ئىچسە، بۆرەك ۋە دوۋساقىتىكى تاشلارنى ئېزىدۇ. سۇيىدۈكنى ماڭدۇرىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ ئىلتقان توخۇ تۇخۇمى بىلەن ئىچسە باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ. بەدەننى سەمىرىتىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ، لاتىغا ئوراپ، بالىياتقۇ ئاغزىغا قويسا، ھەيزنى راۋان قىلىدۇ. سىركە بىلەن قاينىتىپ ئاغزىنى چايقىسا، چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 2 گراممىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباشارى شاقاقۇل ۋە تۇدەرى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئاشقازانغا، مېڭىگە زەمەر قىلىدۇ.

ئەسكەرتىش لۇغەتۈلئەۋىيىدە كۆرسىتىلگەن لاتىنچە نامىغا ئاساسلانغاندا، ئەمەن ئۇرۇقى ئىكەنلىكى بىلىنىدۇ. ئۆسۈملۈكى ھەلىيۇن، مارچۇبە، ناگرون دەپ ئاتىلىدۇ. ئەمەننىڭ بىر تۈرى بولۇشى مۇمكىن.

تۇخۇمى ئەنجىرە

(چاققاق ئوت ئۇرۇقى)

SEMENA URTICA THUNBERGINA

荨麻

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، مەزكۇر ئۆسۈملۈك يوپۇرمىقىنىڭ ئەتراپى ھەرىنىڭ چىشىغا ئوخشايدۇ. چىشلىق، تىكەنلىك ۋە ئۇششاق تۇر، تېنىنىڭ تىكەنلىرى يوپۇرمىقىغا نىسبەتەن ئاشكارا. بۇنىڭ تىكىنى بەدەنگە تەگسە بەدەننى قىزارتىپ قىچىشتۇرىدۇ. گۈلى سېرىق، ئۇرۇقى يۇمشاق ۋە پارقىما، بىر ئاز ياپىلاق بولىدۇ. رەڭگى قارا تەرەپكە مايىل. ھەجىمى كۈنجۈتتىن چوڭراق، ئاساسەن زىغىرغا ئوخشايدۇ. ئىشلىتىلىدىغىنى ئۇرۇقى بولۇپ، ياخشىسى ئېغىر ۋە قارا تەرەپكە مايىل بولغىنىدۇر.

چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3-دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى شىلىملىق خىلىتلارنى يۇمشىتىش ۋە تارتىش، ئەزالارغا

34- رەسىم. چاققاق

قاپارتقۇ پەيدا قىلىش، قاتتىق ئىششىقلارنى تارقىتىش، سۇيىدۇكىنى، ھەيزنى، سۈتنى ماغدۇرۇش، باھنى قۇۋۋەتلەش، كۆكرەكنى، ئۆپكىنى، ئاشقازاننى تازىلاش، بالياتقۇنىڭ ئاغزىنى ئېچىش، جىگەرنىڭ، تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى ئۇرۇقنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە ياكى يوپۇرمىقىنى قاينىتىپ ئارپا سۈيى بىلەن ئىچسە، ھەمدەش ۋە يۇقىرىغا تىنىش قاتارلىق بۆرەك كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۆرەكنى قويۇق شىللىق خىللىتلاردىن تازىلايدۇ. يوپۇرمىقىنى ئېزىپ، بۇرغا قويىسا، بۇرۇننىڭ قېنىنى توختىتىدۇ. يوپۇرمىقىدىن 2 گرامنى ئېزىپ، بىر گرام مور بىلەن ھومۇل قىلسا ھەيزنى راۋان قىلىدۇ.

بۇنىڭ ھۆل يوپۇرمىقىنى ئېزىپ تاشقى تەرەپتىن چاپىسا، بۇرۇن قېنىنى توختىتىدۇ. ھەيز ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. كودۇمباچاقلىرىنى (ئابىس) تارقىتىدۇ ياكى ئېغىز ئالدۇرىدۇ، سۆڭەكلىنىمۇ يوق قىلىدۇ. بولۇپمۇ ھەسەل بىلەن چاپىسا، پەينىڭ تولغىشىپ قالغانلىقى ئۈچۈنمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. تۇز بىلەن چاپىسا غالجىر ئىتنىڭ چىشلىگەن زەخمىگە پايدا قىلىدۇ. موم يېغى بىلەن چاپىسا، تال كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. زەيتۇن يېغى بىلەن قاينىتىپ چاپىسا، قۇلاق تۇۋىدىكى ئىششىق ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۇرۇقنى مۇۋاپىق ھالدا قانئەدە بويىچە پىسە ھەمدەش، يۆتەل، ھەيز ئۈچۈن، سېرىق سۇنى، شىلمىلىق بەلغەمنى چىقىرىش، تال، بۆرەك كېسەللىكلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ. كەرەپشە ئۇرۇقى، قوي سۈتى بىلەن ئىچسە باھنى قوزغايدۇ، شاراب بىلەن ئىچسە بەلغەمنى سۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 6 گرامغىچە بېرىلىدۇ، ئارتۇق ئىچىش خەتەرلىك.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار بۆرەككە، ئۈچەيلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سەمغى ئەرەبى، كەتىرا، چىلان.

تەركىبى پۈتۈن چۆپنىڭ تەركىبىدە A ، K ، C ۋە ئاز مىقداردا تاننن تۇتىدۇ. ۋىتامىنلار چاققاق ئۆسۈملۈكىنىڭ ھۆلىگە قارىغاندا، قۇرۇقدا كۆپ بولىدۇ. مەسلەن: ھۆل چۆپتە ۋىتامىن C 14 مىللىگرام پىرسەنت بولسا، قۇرۇغان چۆپتە 50 مىللىگرام پىرسەنتكە يېتىپ بارىدۇ.

ئۇرۇقدا ئاز مىقداردا ياغ ھەم يۇقىرىقى تەركىبلەر بار.

جۇڭگىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي پۈتۈن چۆپنىڭ تەبىئىي ھۆل سوغۇق، زەھەرلىك.

ئۇرۇقنىڭ تەبىئىي مۆتىدىل.

ئاساسەن چۆپنىڭ ئۆزى ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزى بەدەننى كۈچلەندۈرگۈچى دورا ئورنىدا ئورۇقلاپ كەتكەنلەرگە، سىللەرگە بېرىلىدۇ. پەيلەرنى، بولجۇڭ گۆشلەرنى چىگىتىدۇ. يەلنى ھەيدەيدۇ. چۆپنىڭ سۈيىدە ۋاننا قىلىپ، رېماتىزملىق بوغۇم ئاغرىقلىرى، سانجىقلار داۋالىنىدۇ. ئۇچىدىكى پوپۇكى بىلەن بىتلارنىڭ تارتىشىپ قېلىشلىرى داۋالىنىدۇ. سىقىپ چىقىرىلغان سۈيى بىلان، چايان چاققان زەھەرلەرنى ئالىدۇ.

چەت ئەلدە چاققاق ئوت مۇھىم ۋىتامىن مەنبەسى ھېسابلىنىدۇ. يوپۇرمىقىدىن چىقىرىلغان سۇنى سۈيۈقلەشتۈرۈپ كۆيۈكنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئەمما جۇڭگىي تېبابىتىدە يوپۇرمىقى زەھەرلىك، يېگىلى بولمايدۇ، دەپ تەكىتلىنىدۇ.

ئەسكەرتىش تۇخى ئەنجىرەنىڭ لاتىنچە نامى توغرىسىدا باشقا پىكىرلەرمۇ بار. سېلىشتۇرما نامىنى قايتا تەتقىق قىلىشقا ئېھتىياجلىق.

تۇرۇپ

(پەجەل)

RAPHANUS SATIVUS

萝卜

35- رەسىم. تۇرۇپ

تونۇش بۇ بىر خىل ئوتياش بو-
 لۇپ، ھەممە كىشىلەر تونۇيدۇ.
 چىقىش ئورنى شىنجاڭ، ئىچكى
 ئۆلكىلەردىن كۆپ چىقىدۇ.
 تەبىئىتى ئۇرۇقنىڭ 3-دەرىجىدە
 ئىسسىق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق. سەيگە
 ئىشلىتىدىغان بېشىنىڭ تەبىئىتى 1-دە-
 رىجىدە ئىسسىق، 2-دەرىجىدە ھۆل.
 خۇسۇسىيىتى ماددىلارنى يۇمشى-
 تىش ۋە تارقىتىش، كېكەرتىش، ئېغىر
 تاماقلارنى ھەزىم قىلىش، سۇيدۇك ماڭ-
 دۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
 ئىشلىتىش ئورنى ئەتىياز تۇرۇپ-
 نىڭ يوپۇرمىقىنى پىشۇرۇپ زەيتۇن
 يېغى ياكى سېرىقماي بىلەن يېسە يەل-
 لەرنى تارقىتىپ، تاماقنى سىڭدۈرىدۇ.
 قائىدە بويىچە تۇرۇپ يېغى تەييارلاپ
 قۇلاققا تېمىتىلسا، قۇلاقتىكى يەللەرنى
 تارقىتىدۇ. مەنپەئەتى كۆپ. تۇرۇپنىڭ
 ئىچىنى ئويۇپ ئېلىۋېتىپ، تۇرۇپنىڭ

ئىچىگە گۈل يېغى قۇيۇپ، ئوتتا قويۇپ، قاينىغاندا ئېلىپ ئىلمان ھالدا قۇلاققا تېمىتىلسا، قۇلاقتىكى
 يەللەرنى تارقىتىپ، ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. تەسىرى تېز. شۇنىڭدەك تۇرۇپنىڭ سۈيىنى گۈل يېغى بىلەن
 قاينىتىپ، ئىلمان ھالدا قۇلاققا تېمىتىلسىمۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ.

تۇرۇپ يوپۇرمىقىنىڭ سۈيى كۆزگە تارتىلسا، كۆرۈش قۇۋۋىتىنى تېزلىتىدۇ. ئەگەر تۇرۇپنى سوقۇپ،
 خېمىر قىلىپ كۆزگە تېگىلسا، كۆزنىڭ تېگى تەرىپىدىكى قىزىللىقنى كۆتۈرىدۇ. ھەسەل بىلەن قوشۇپ
 تېگىلسا، كۆزگە چۈشكەن سۈنى يوقىتىدۇ. قاينىتىپ سۈيىنى ئىچسە، كونا يۆتەلگە پايدا قىلىدۇ. تۇرۇپنى
 قاينىتىپ، سۈيىنى سىركەنجۈن بىلەن قوشۇپ غار-غار قىلسا، ئاۋاز تۇتۇلۇپ قالغىنىنى ئاچىدۇ. تۇرۇپنى
 تاماقتىن كېيىن مۇۋاپىق ھالدا يېسە قورساقنى يۇمشىتىدۇ. تاماقنى تۆۋەن تەرەپكە ماڭدۇرىدۇ. تاماقتىن
 ئىلگىرى يېيىش توغرا ئەمەس. تۇرۇپنى ئېزىپ سۈيىنى چىقىرىپ مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە تاماقنى سىڭدۈرىدۇ.
 جىگەر ۋە ئالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. سۇ چۈشۈش كېسەللىكى ۋە يەرقان كېسەللىكىگە پايدا قىلىدۇ.
 يوپۇرماقلىرىنىڭ سۈيى 30 گرام مىقدارى بېرىلسە، تاشلارنى چىقىرىدۇ (بولۇپمۇ سىركەنجۈنلەكە قوشۇپ

بېرىلسە تېخىمۇ ياخشى). تۇرۇپنىڭ ئىچىنى ئويۇپ ئېلىۋېتىپ، ئىچىگە چامغۇر ئۇرۇقنى تولدۇرۇپ، ئاغزىنى بېكىتىپ، خېمىرنىڭ ئارىسىغا ئېلىپ، ئوتقا كۆمۈپ پىشۇرۇپ، ھەسەلگە قوشۇپ بېرىلسە، دوۋاساقىتىكى تاشنى چىقىرىدۇ (سنىقتىن ئۆتكەن). لېكىن 3 كۈن ئۈزەستىن بېرىش كېرەك. تۇرۇپنىڭ ئۇرۇقنى ئېزىپ، شاراب بىلەن يىلان چاققان ياكى باشقا زەھەرلىك ھاشاراتلەر چاققان جايغا تېگىلسا، زەھىرىنى، ئاغزىنى پەسەيتىدۇ (ئەگەر تۇرۇپنىڭ قىرلىغان پوستىنى ئەزەستىن ياكى ئېزىپ چايدان ئۈستىگە قويۇلسا، چايدان ئۆلدۈ. چايدان تۇرۇپ يېگەن ئادەمنى چاقسا ئاغزىمايدۇ). تۇرۇپنىڭ سۈيىنى بەدەنگە سۈركەسە، زەھەرلىك ھاشاراتلار قاچىدۇ. تۇرۇپنى يېپ ئادەتلەنسە، رەڭگىروپىنى چىرايلىق قىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئۇرۇقىدىن 3 گرامغىچە، سۈيىدىن 9 گرامغىچە، تۇرۇپنىڭ ئۆزىدىن 60 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار باشقا، گالغا ۋە چىشلارغا زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى تۈز، ھەسەل ۋە سىركىگە چىلانغان زىرە. ئارتۇق ئىشلەتسە كۆڭۈلنى ئېلىشتۇرىدۇ، قورساق ۋە ئۈچەيلەرنى ئاغزىتىدۇ. خىلىتلارنى بەتبۇي قىلىدۇ. پىت پەيدا قىلىدۇ. تەركىبى تۇرۇپنىڭ يىلتىزى، يوپۇرمىقى، ئۇرۇقى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. تۇرۇپ تەركىبىدە گلۇكوزا، ھىدرات ئوپىكتىن، پېنتوزان، ئادېنىن، ئارگىنىن، خولىن، ھىستىدىن، تىرگونېدىن، رافانول، رېتىكول، ساپ ياغ تۇتىدۇ (ياغنىڭ ئاساسىي تەركىبى مېركاپتاندىن ئىبارەت. تۇرۇپ يېغى ئۆزىگە خاس سېسىق پۇراققا ئىگە، بۇ بېلۇك ماددىلىرى سېسىغانلىقتىن چىقىدۇ). تۇرۇپتا يەنە ۋىتامىن B ھەم C، يود، بروم (بۇ قىزىل تۇرۇپ پوستىدا بولىدۇ)، دىئاستازا، گوكوزىدازا، ئوكسىدازا، كاتالازا قاتارلىق مۇھىم ئېنزىملەر بار.

تۇرۇپنىڭ يوپۇرمىقىدا ۋىتامىن A ناھايىتى مول. تۇرۇپ ئۇرۇقىدا بولسا ياغ شىلىمىشقى شىرسى بار.

جۇڭخىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي تۇرۇپنىڭ ئۆزى، يوپۇرمىقى، ئۇرۇقى قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز.

1. تۇرۇپ ئۇرۇقى ئاشقازاننى كۈچلەندۈرىدۇ، بەلغەم بوشىتىدۇ، شۇ خۇسۇسىيەتلەر بىلەن ھەزىم قىلىشنىڭ بۇزۇلۇشى، ئاشقازاننىڭ كونا كاتارى (سۇلۇق ياللۇغى)، كونا كاناي ياللۇغى، سېسىق پۇراقلىق كاناي ياللۇغى، خىلىت كۆپەيگەن، كۆكرەك چىقىلىش، كېكىرىك كەلمەسلىك، كۆڭۈل ئېلىشىش، قۇسۇشلارنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. بەزىگە كىكمۇ بېرىلىدۇ.

2. يوپۇرمىقى قايناتمىسى ئىششىق قايتۇرغۇچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. يوپۇرمىقى قورساققا سۈركەل-سە مەيدىدە توپلىنىۋالغان تاماقنىڭ سىڭىشىغا ياردەم بېرىدۇ. يوپۇرمىقىنى يېسە تولغاننى داۋالايدۇ ۋە ئالدىنى ئالىدۇ.

3. تۇرۇپنىڭ قاينىتىلغان سۈيى ئۇششۇقنى داۋالايدۇ، ئۇنىڭ بىلەن پۇت يۇيۇلسا، پۇت تەرلەشنى ئازايتىدۇ. يېڭى تۇرۇپ سالقىنلىتىپ، ئۇسۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ، سۈيىدۈك ھەيدەيدۇ، تاماق سىڭىشكە ياردەم بېرىدۇ. قاينىتىپ ئىچكۈزۈلسە، ئاشقازاننى كۈچەيتىدۇ، بەلغەم بوشىتىدۇ، زەھەر قايتۇرىدۇ، سۈيىدۈك ھەيدەيدۇ، زىققە (دەم سىقىلىش) نى داۋالايدۇ، قان تولغاننى توختىتىدۇ، كۆمۈر ئىسى تەگكەندە داۋالايدۇ. تۇرۇپنىڭ قاينىتىلمىسى سۈيىدۈك ھەيدەيدۇ، ئىششىق قايتۇرىدۇ.

ئىچشى مىقدارلىرى ئۇرۇقىدىن كۈندە 21~6 گرامى قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. قۇرۇق تۇرۇپتىن كۈندە 15~10 گرامى قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (يېڭى تۇرۇپ بۇ چەكلىمىگە كىرمەيدۇ). قۇرۇتۇلغان يوپۇرماقتىن كۈندە 15~10 گرامى قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

تۈلكە

(سۆڭلەپ)

VULPES JAPONICUS GRAY (GANUS VULGARIS) 狐狸

تونۇش بۇ بىر خىل مەشھۇر ياۋا ھايۋانلاردىن بولۇپ، ئەرەبچىدە «سۆڭلەپ» پارسچىدا «رۇباھ» دەپ ئاتىلىدۇ. ئەڭ ياخشى ئاق تەرەپكە مايىل بولغىنىدۇر. چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ جاڭگاللىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق، تېرىسى ئىسسىقلىقتا سەمۇرغا يېقىندۇر. خۇسۇسىيىتى باھنى قوزغاش، ئىستىقانى، چوڭ بوغۇم ئاغرىقىنى، پالەچ ۋە قۇلاق ئېغىرلىقىنى يوقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى تۈلكە گۆشىنى مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە يېسە، سوغۇق مەجەز، ھۆل مەجەز كىشىلەرگە ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. باھنى قوزغايدۇ، ئىستىقانىمۇ پايدا قىلىدۇ. ئەگەر ئۇنى تىرىك ھالدا قول-پۇتىنى بوغۇپ قايناۋاتقان سۇغا تاشلاپ، ئوبدان پىشۇرۇپ، سۈيىنى ئىلمان ھالدا بىر غېرىچ ئېگىزلىكتىن چوڭ بوغۇملارغا قۇيسا، بوغۇملار ئاغرىقىنى يوقىتىدۇ. قائىدە بويىچە مەزكۇر سۇدا ئولتۇرسا، بوغۇملارنىڭ قاتتىقلىقىنى ۋە ئاغرىقىنى يوقىتىدۇ (بولۇپمۇ زەيتۇن يېغى بىلەن قاينىتىلسا، ئاندىن مەزكۇر ئەمەلنى ماددىلارنى تازىلىغاندىن كېيىن، قىلسا ياخشىراق تەسىر بېرىدۇ)، بۇنى سۇدا قاينىتىپ سۇدىن چىققان ھورنى ئەدىيالىدەك بىر نەرسىگە ئورۇنۇپ تۇرۇپ بەدەنگە ئالسا، پالەچ ئەزالارنىڭ يىغىلىپ قالغانلىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

تۈلكىنىڭ قۇرۇتۇلغان ئۆپكەسىدىن 4 گرامنى ئېزىپ سۇ ۋە ھەسەل بىلەن ئىچسە ھەمىدەش ۋە يۆتەل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يېغى بىلەن قول-پۇتىنى ياغلىسا، قول-پۇتقا سوغۇقنىڭ يامان تەسىر بېرىشىنى توسىدۇ. تېرىسىنىڭ كۈلى ئوتتا كۆيگەن كۆيۈك، ناسۇر ۋە يىرىڭلىق چاقلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ تېرىسىدىن جۇۋا قىلىپ كەيسە، سوغۇق مەجەز، ھۆل، بەلغىمى مەجەز ۋە قېرى كىشىلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ (تۈلكىلىرى قانچىكى كۆپ بولسا ئىسسىقراق بولىدۇ). ئىسسىق مەجەزلەرگە زەرەر قىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

جۇڭگىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى جۇڭگىيى تېبابىتىدە تۈلكىنىڭ گۆشى، ئىچكى ئەزالىرى، تۆت پۇتى، تېرىسى، كۆزى، قۇيرۇقى، ئۆتى، كالىپۇكى، چۈيىسى، بېشى، بۇرنى، تېزىكى دورا.

1. تۈلكە گۆشى تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز، تۈلكە گۆشىنى قىيما قىلىپ، ئۈچىيىگە تىقىپ، پىشۇرۇپ يېسە، قىچىشقانى داۋالايىدۇ. شورپا قىلىپ سۈيى ھەم گۆشىنى ئىستېمال قىلسا بەدەننى سەمىرتىدۇ (كۆپ يېسە ئىچكى ئەزالاردا يەلنى قايدۇرۇپ قويىدۇ، مەدەدە پەيدا قىلىدۇ)، تۈلكە گۆشىنى كاۋاپ قىلىپ خامراق ھالدا يېسە، ئىچكى ئەزانى ئىسسىتىپ، سوغۇقلۇقنى ھەيدەيدۇ.

تۈلكىنىڭ ئىچكى ئەزالىرى تەبىئىي سوغۇق، زەھەرلىك، ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى كېسىدۇ. بالىلارنىڭ دۆلىنىش، تۇتقاقلىق كېسەللىرىنى داۋالايىدۇ. قېزى (ھېسىپ) قىلىپ پىشۇرۇپ بېرىلسە، چوڭلارنىڭ تۇتقاق كېسىلى، ساراڭلىقنى داۋالاشى مۇمكىن. تۈلكە جىگىرىنى كۆيدۈرۈپ كۈلى ئىچۈزۈلسە، تۇتقاق كېسەل ۋە تېتانۇس (قاتما) كېسىلىدىكى تارتىشىپ قېلىشلارنى بوشتىدۇ (لى سىجىڭ).

تۈلكىنىڭ 4 پۇتى بوۋاسىر، قان كېتىشلەرنى داۋالايىدۇ (قاينىتىپ سۈيى ھەم پەيلىرى ئىستېمال قىلىدۇ).

تۈلكىنىڭ تېرىسى باش تېرىسىنىڭ تۈلكىلىرىنى كۆيدۈرۈپ، كۈلى سۇ بىلەن ئىچكۈزۈلسە، چېچەك چىققان بالىلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

تۈلكىنىڭ قۇيرۇقىنى كۆيدۈرۈپ سەپسە يامان جاراھەتلەرنى ساقايتىدۇ.
تۈلكىنىڭ كۆزى ئوۋلىغان چاغدا ئويۇپ ئېلىپ، سالقىن جايدا قۇرۇتۇپ، قىزىق كۈلگە كۆمۈپ ئازراق كۆيدۈرۈپ، تالقانلاپ (كۈلدىن تازىلاپ)، ھاراق بىلەن بېرىلسە، تېتانۇس (قاتما) كېسىلىنى ۋە مېڭگە قان چۈشۈش كېسىلىنى داۋالايدۇ.
تۈلكىنىڭ بېشىنى كۆيدۈرۈپ كۈلى بىلەن داۋالانسا، ناسور (لىمفا تۈبىر كۈلۈزى) يارىلىرىنى ساقايتقىلى بولىدۇ.

تۈلكە ئۆتى ئوۋلىغان چاغدا ئېلىنىدۇ. زەھەرلىك، لى سىجىڭنىڭ يېزىشىچە ئەركەك تۈلكىنىڭ ئۆتى سۇغا تېمىتىپ ئىچكۈزۈلسە، يامان سۈپەتلىك بەزگەكنى داۋالىغىلى، ھاراق زەھىرىنى قايتۇرغىلى بولىدۇ. تۈلكە چۈيەسى (پېنىسى) ئاياللارنىڭ تۇغماسلىقىنى، جىنسىي ئەزا قىچىشىلىرىنى، ئەرلەرنىڭ ئۇرۇق بېزى ئىششىلىرىنى داۋالايدۇ.

تۈلكىنىڭ كالىپۇكىنى قىيما قىلىپ، تۇز قوشۇپ تاڭسا، يامان تىكەنلەرنى بەدەندىن تارتىپ چىقىرىدۇ. تۈلكە تېزىكى قومۇش، تاش، ئوت-چۆپ ئۈستىگە چۈشۈپ قالغانلىرى ياخشى ھېسابلىنىدۇ. تۈلكە تېزىكى چوشقا يېغى بىلەن تېڭىلسا، گۆشلەرگە كىرگەن يامان تىكەنلەرنى تارتىپ چىقىرىدۇ. جىگەردىكى يەل ۋە يۈرەك ئاغرىقلىرىنى داۋالايدۇ. مەسىلەن: رەڭگى تاتىرىپ، نەپەس قىسىلىپ، ئۆلۈك ھالەتتە ياتقان كىشىگە تۈلكە تېزىكىنىڭ خېلى كۆپ مىقداردىكى كۈلىنى 2 سەر (62.5 گرام) زەنجۈل بىلەن سوقۇپ ھاراق بىلەن ئاچ قورساققا ئىچكۈزۈلسە، ئەتىسلا كۆرۈنەرلىك ئۈنۈم بېرىدۇ.

تەرخۇن

REFRETERO

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، ئىران خەلقى باشقا كۆكتاتلارغا ئوخشاش مەسىلەن: پۈدىنە، يالپۇز، جىر-جىرلارغا ئوخشاش نان بىلەن قوشۇپ يەيدۇ. قېتىق بىلەنمۇ ئىچىدۇ. جاڭگالنىڭ، يۇرتنىڭ دەپ 2 گە بۆلىنىدۇ. بۇنىڭ ئۆسۈملۈكى ھەم ئۇرۇقىدىن، شېخنى قەلەمچە قىلىپ قويسا شېخىدىنمۇ چىقىدۇ. تەمىنىڭ ئۆتكۈرلىكى ئېغىزنى قورۇيدۇ، تېتىقسىز، بىر ئاز تاتلىق تەرىپىمۇ بار. ئاشتىدا يالغۇز ئۆزىنى چاينىسا، ئېغىزنى، تىلىنى بەھس قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، بەزى كىشىلەر ئاچچىق، قېرىق دورىنى يېيىشتىن ئىلگىرى چايناپ تۇرۇپ ئاندىن دورا يەيدۇ. بۇنىڭ بىلەن دورىنىڭ ئاچچىق، قېرىقلىقى مەلۇم بولماي يۈتىدۇ. ياۋىسىنىڭ يىلتىزىنى ئاقىرقەرها دەپ ئاتايدۇ. دېھقانلارنىڭ سۆزىچە ئادراسماننىڭ ئۇرۇقىنى كونا سىركىگە چىلاپ، سىركىنىڭ تەمىنى ئۆزىگە ئالغاندىن كېيىن تېرىسا، تەخۇن بولىدۇ ياكى ئادراسمان-نىڭ ئۇرۇقىنى تۇرۇپلۇققا تېرىسا تەرخۇن ئۈنىدۇ، دەيدۇ.

چىقىش ئورنى ئىراننىڭ شىرازىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى يەللەرنى تارقىتىش، يېپىشقاق خىلىتلارنى تارقىتىش، نوسالغۇلارنى ئېچىش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، قورساق ئاچۇرۇش، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇ دورىنى چاينىسا ئېغىزنى خۇشبوۋ قىلىپ، تەمىنى ئۆزىگە تارتىدۇ. ئېغىز بىلەن تىلىنى بەھس قىلىدۇ، چاينىغاندىن كېيىن بىر ئاز مۇددەت ئاغزىدا تۇتسا، ئېغىز ئىچىگە چىققان ئۇششاق

دانلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ۋابا خاراكتېرلىك زەھەرلىك بۇزۇق ھاۋا تەسىرىدىن ساقلايدۇ. ئەگەر بۇنىڭ يېڭى سۈيىنى شاراب بىلەن ھەل قىلىپ ئىچسە قاپارتقۇ، قىزىل ۋە باشقا ۋابا خاراكتېرلىك كېسەللەردىن ساقلايدۇ.

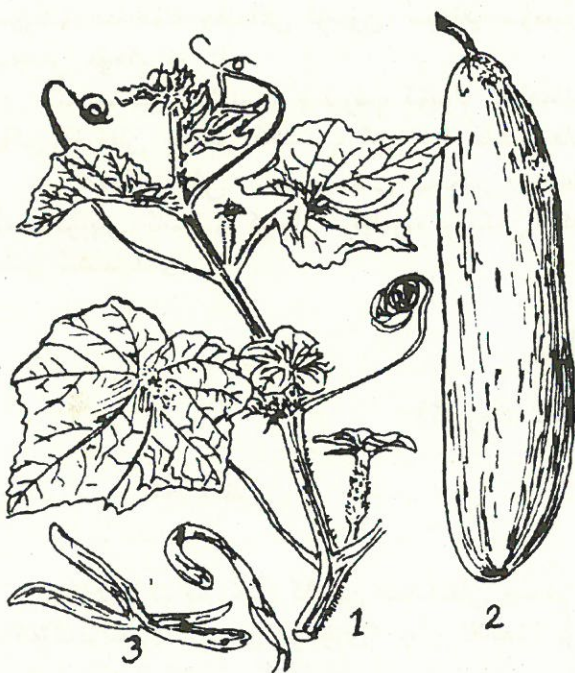
دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ. كۆپ ئىستېمال قىلسا، قانىنى كۆيدۈرۈپ باھنى كېسىدۇ، كۆكرەكنى يىرىكلەشتۈرۈپ قويدۇ. پات سىڭمەيدۇ. تۈزەتكۈچىسى ئىسسىق مىجەز كىشىلەر ئۈچۈن، سوغۇق كۆكتاتلارنى كۆپ ئىستېمال قىلىش، كۆكرەكتە زەھەرلىك تەرىپىنى تۈزەتكۈچىسى ھەسەل، ئۇزۇندا ھەزىم بولۇش تەرىپىنى تۈزەتكۈچىسى كەرەپشەدۇر. ئارپىبەدىيان بۇ دورىنىڭ تەسىرىنى كۈچەيتىدۇ.

تەرخەمەك

(قىشا-خۇاڭگا-پىدىگەن، قىيار)

CUCUMIS SATIVUS

黄瓜

36- رەسىم. تەرخەمەك

تونۇش بۇ ھەممە كىشىلەر تونۇيدىغان بىر خىل مېۋە بولۇپ، پېلەك ئۇزىتىدىغان ئۆسۈملۈكلەر قاتارىغا كىرىدۇ. ئۆزى يېنىدىكى نەرسىلەرگە يۆڭكشۈالىدۇ. يوپۇرمىقى، ئۆسۈم-لۈكى خىيار ئۆسۈملۈكىگە ئوخشايدۇ. لېكىن بۇنىڭ يوپۇرمىقى سىلىق ۋە كىچىكرەك. مېۋەسى ئىككى خىل بولىدۇ. بىرىنچى خىلى، بوغان، ئۇزۇن، ئەتلىك. ئىككىنچى خىلى، ئۇنىڭدىن كىچىكرەك، ئەتسىز. كىچىكنىڭ ئۇرۇقى كۆپ بولۇپ، تومۇزنىڭ ئاخىرلىرىدا پىشىدۇ. ئاۋۋىلىقىدىن شېرىنراق بولىدۇ. ھەر ئىككى خىلىنىڭ مېغىزى ئوتتۇراھال ئاچچىق بولىدۇ. ئەڭ ياخشى نازۇك، ئۇزۇن، سىلىق بولغىنىدۇر. چىقىش ئورنى شىنجاڭ ۋە ئىچكى ئۆلكەلەردىن كۆپلەپ چىقىدۇ.

تەبىئىتى ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا سوغۇق ۋە ھۆل، مېغىزى ئېتىدىن ھۆلرەك. خۇسۇسىيىتى رەڭگى-رۇخسارغا جۇلا بېرىپ پارقىرىتىش، تەشئالىقنى، قىزىقلىقنى، سەپرانى، قاننىڭ تېزلىكىنى پەسەيتىش، چوڭ تەرەتنى يۇمشىتىش، سۈيدۈكنى ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. پىششىق تەرخەمەك ئۇرۇقنىڭ تەسىرى ياخشى.

ئىشلىتىلىش ئورنى تولا ئۇسسايدىغان كىشىلەرگە مۇۋاپىق مىقداردا بېرىلسە، تەشئالىقنى پەسەيتىپ، ھارارەتنى يوقىتىدۇ. تەسلىكتە سىيدىغان كىشىلەرگە بېرىلسە (بولۇپمۇ ئۇرۇقنى)، سۈيدۈكنى ماڭدۇرىدۇ. ئەزلەر جىنسى ئورگىنىنىڭ ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. دوۋساقلىقى تاش ۋە قۇملارنى ھەيدەيدۇ. ئاچچىق

تەرخەمەك ئۇرۇقىنىڭ بۇ جەھەتتىكى تەسىرى كۈچلۈكرەك، يىلتىزنى مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ ھەسەل سۈيى بىلەن بېرىلسە، سۇيۇق بەلغەم خاراكتېرلىك خىلىتلارنى قۇستۇرىدۇ. بۇنىڭ ئۇرۇقى سۈيۈكنى ماڭدۇرىدۇ، توسالغۇلارنى ئاچىدۇ، بەدەننى پارقىرىتىدۇ، تومۇرلارنى تۇتاشقان ماددىلاردىن تازىلايدۇ. بۇنىڭ ئۇرۇقى ئېتىدىن كۈچلۈك.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەمەلىي ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار قورساقنى كۆپتۈرۈپ قويىدۇ، ئۇزۇندا سىڭىدۇ. جىگەردە ھەزىم بولۇشى ناچار، تېز بۇزۇلىدۇ، كونا تەپلەرنى قوزغايدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سوغۇق مەجەز كىشىلەر ئۈچۈن تۈز، نانخا، ۋاسالغۇ، ئارىبەدىيان ۋە ئۆز پوستىنى يېيىشتىن ئىبارەت. ئىسسىق مەجەز كىشىلەر ئۈچۈن تۈزەتكۈچىسى: سىركەنجىۋىل، ئۇرۇقنىڭ تۈزەتكۈچىسى: ھەسەل، زىرە، جاۋارشى كۈمۈنى ۋە ئۇدى.

تەركىبى تەرخەمەكنىڭ ئېتىدە پىنتوزان، قەنت ۋە ۋىتامىن C تۇتىدۇ. ئۇرۇقى ياغلىق، ماي، ۋىتامىن A تۇتىدۇ.

جۇڭگىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي قۇرۇق سوغۇق، سۈيۈك ھەيدەش، سالقىنلىتىش، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش ئۈچۈن ئىشلەتلىدۇ. خام ھالدا 1~2 دانىنى يېيىشكە بېرىلىدۇ. ئەگەر ئۇرۇقى بىلەن قوشۇپ يېسە ئوڭايلا ئىچىنى سۈرىدۇ. سۈيۈك ھەيدەش ئۈچۈن، سوقۇپ سۈيىنى چىقىرىپ، ئىچىش ياكى قۇرۇتۇلغىنىنى قاينىتىپ ئىچىش مۇمكىن.

شىرىسىنى (سۈيىنى) چىقىرىپ كۆيۈك جاراھەتلىرى تېڭىلسا، ئاسان ساقايتىدۇ. تەرخەمەكنىڭ يېڭى ياكى قۇرۇغان پىلىكى قاينىتىپ ئىچىلسە، قانلىق-قانسىز تولغاقنى داۋالايدۇ.

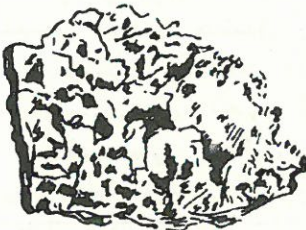
ئەسكەرتىش تەرخەمەكنى جەنۇبىي شىنجاڭدىكى بەزى ۋىلايەتلەردە پېدىگەن، دەپ ئاتايدۇ. ئەمما تۇرپان، ئاقسۇ ۋە كۇچار تەرەپلەردە پېدىگەن دېگەندە چەيزىنى چۈشىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن تەرخەمەك نامى ئىشلىتىلدى.

تەلىق

(ئەبرۇك-كەۋكەبەلئەرز)

MUSCOVITUM

云母石

37- رەسىم. تەلىق

تونۇش بۇ بىر خىل كاندىن چىقىدىغان جىسىم بولۇپ، ئەرەبچەدە «كەۋكەبۇلئەرز» (زېمىن يۇلتۇزى) دەپ ئاتايدۇ. بۇ 3 خىل بولىدۇ. يەمەندىن چىقىدىغىنى، ئۇندۇرمەستىن چىقىدىغىنى، ھىندىدىن چىقىدىغىنى. بۇلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى يەمەندىن چىقىدىغىنى بولۇپ، رەڭگى كۈمۈشتەك ئاق. سۈزۈك، پارقىرىما، قاتمۇقات، يالپاق بولىدۇ. 2-دەرىجە-دىكىسى ھىندىدىن چىقىدىغىنى بولۇپ، بۇ ئاقلىقتا، نازۇكلۇقتا يەمەندىن نىڭكىدىن تۆۋەنرەك، 3-خىلى ھەممىدىن ناچار بولىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ شىنجاڭ، ئىچكى موڭغۇلىيە، شە-

زاڭ، سەندۇڭ، شەنشى، جياڭسۇ، جىجياڭ، خۇنەن، خۇبېي، ئەنخۇي، جياڭشى، خېنەن، خېبېي، يۈننەن

قاتارلىق ئۆلكىلىرىنىڭ ئايرىم جايلرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىدە سوغۇق. 3-دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى قانلىق ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىش، دوۋساقىكى تاشلارنى ئېزىش، تەپنى پەسەيتىش، ئېغىزدىن كېلىدىغان قاننى توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى مۇناسىپ دورىلار بىلەن قائىدە بويىچە ئىچسە، قانلىق ئىچ ئۆتكۈنى ۋە بارلىق ئەزادىن كېلىدىغان قاننى توختىتىدۇ، قىزىق تەپلەرنى پەسەيتىدۇ، بۆرەك ۋە دوۋساقىكى تاشلارنى ئېزىدۇ. بۇنىڭ يۇيۇلغىنىنى پاقىيويۇرمىقنىڭ سۈيى بىلەن ئىچسە، كۆكرەكتىن، بالىياتقۇدىن، بوۋاسىردىن كېلىۋاتقان قان قاننى توختىتىدۇ. ئەگەر بۇنى تاشقى تەرەپتىن چاپسا، ئەزەللىك جىنسى ئەزاسىدىكى يىرىڭلىق چاقىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەمچەك ۋە قۇلاقنىڭ ئارقىسىدىكى ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. بوۋاسىر، قىچشاق، قوتۇر، يىرىڭلىق ماخاۋ چاقىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. تېرىدىكى قارا ئىزلارنى يوقىتىدۇ. بۇنى ئىشلىتىشتە قائىدە بويىچە كۆيدۈرۈپ، كۈشتە قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. ئىشلىتىلىشى مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 2 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ. ئورۇنباىسارى تېنى قىمۇلىيا.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار تالغا ۋە بۆرەككە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى كەتىرا، ھەسەل، ماي ۋە كەرەپشە ئۇرۇقىدۇر.

تەركىبى ئاساسەن كالىي، ئاليۇمىنى تۇزلىرىنى تۇتىدۇ.

تەلىقىنىڭ تۈرى خېلى كۆپ، ناترىيلىق تەلىق (پاراگونىتۇم)، بېلىق قاسىرىقىدەك تەلىق (لېپىدولتۇم)، قارا تەلىق (بوتىتۇم)، ئالتۇن تەلىق (فلوگوپىتۇم)، لىتى ۋە تۆمۈرلۈك تەلىق (زىنۆلدىتۇم)، تۆمۈر قاسىراقلىق تەلىق (ئاننىتۇم) دېگەن تۈرلىرىمۇ بار، دورىغا ئىشلىتىلىدىغىنى ئاق تەلىق (مۇسكۇۋىتۇم) دىن ئىبارەت. تەبىئىتى مۆتىدىل، قۇرۇقراق، ئۆپكە، جىگەرلەرگە تەسىر قىلىدۇ، بەلغەم بوشىتىدۇ، ئۈچەينى سالىقىلىدۇ. يۈرەك سىقىلىش، تولغاق، تېلىق كېتىدىغان يۆتەللەر داۋالىنىدۇ. چىققان، كودۇمبا قاتارلىق جاراھەتلەر ئۈستىگە سۈركەلسە ئېغىز ئالدۇرىدۇ.

تەلۋە ئانار

(رۇمان مەۋز)

PUNICA GRANTUM AMARARUM

酸榴

تونۇش بۇ، تاتلىق ئانارغا ئوخشايدۇ. تەمى تەلۋە (ئاچچىق-چۈچۈك) بولىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى سوغۇقلىقتا، ھۆللۈكتە مۆتىدىل (ئوتتۇراھال).

خۇسۇسىيىتى ئىچ توختىتىش، سەپرانىڭ تېزلىكىنى پەسەيتىش، قاننىڭ زىيادىلىكىنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى سەپرادىن بولغان تەپكە، ئىچ سۈرۈشكە، سېرىقلىق كېسىلىگە، قىچشاققا پايدا قىلىدۇ. مىس قاچىدا شەرىپەت قىلىپ بېرىلسە، كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 5~1 ياشقىچە بولغانلارغا 10~15 گرامغىچە، 10~5 ياشقىچە بولغانلارغا 15~20 گرام؛ 15~10 ياشقىچە بولغانلارغا 25~30 گرام، 15 ياشتىن يۇقىرى چوڭلارغا 35~40 گرامغىچەلىك ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى ئاچچىق ئانار.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار ھۆل، سوغۇق مىجەز كىشىلەرگە، يۆتەلگە بېرىلمەيدۇ. بېرىش توغرا كەلسە شېكەر بىلەن شەربەت قىلىپ بېرىلسە بولىدۇ.
جۇڭگىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى
ئاتلىق ئانار بىلەن ئوخشاش.

جاۋاشىر

GALBANUM

格蓬脂

تونۇش بۇ بىر خىل گىياھنىڭ يېلىمى بولۇپ، ئىچى ئاق، تېشى قىزىل، بەتبۇي، تەمى ئاچچىقراق. تەملىك دورىدۇر. بۇنىڭ گىياھى 60 سانتىمېتىر ئېگىزلىكتە، تېنىنىڭ ئۈستى تۈكلۈك، يوپۇرمىقى ئەنجۈر يوپۇرمىقىغا ئوخشاش، گۈلى سېرىق، خۇش پۇراقلىق، ئۇرۇقى قارا، رۇم بەدىيانغا ئوخشاشراق، خۇشبۇي، ئۆتكۈر پۇراقلىق بولۇپ، ئۈستى قارا، ئىچكى تەرىپى ئاق كېلىدۇ.

يېلىمنى ئېلىشتا يىلتىزلىرىنى ئۈيەر-بۈيەردىن ئازراقىن ئېچىپ، ئېچىلغان يىلتىزىنى تىلىپ ئاستىغا يوپۇرماق سېلىپ قويۇلسا، يېلىمى ئېقىپ چۈشىدۇ، يوپۇرماقتىن قۇرۇغاندا يىغىپ ئالىدۇ ياكى گىياھ تازا گۈللەپ ئۆسكەن چاغلاردا يىلتىزىنى ھەم تەنلىرىنى تىلىپ، يوپۇرماق سېلىپ قويسا، تومۇزنىڭ ئاپتاپ نۇرى بىلەن يېلىمى ئېقىپ چىقىدۇ. بۇ ئۇسۇل بىلەن ئېلىنغىنى بەكمۇ ياخشى بولۇپ، سوقۇپ سىركە ياكى سۇغا سالسا تېز ئېرىيدۇ، پۇرىقىمۇ ئۆتكۈر بولىدۇ. تېنىدىن چىققىنىنى قۇرۇغاندا سېرىق سۇغا سالسا ئاق سۈت رەڭدە بولىدۇ. ئۇ يىلتىزىدىن چىققىنىدىن كۈچسىزەك بولىدۇ. باشقا نەرسە ئارىلىشىپ قالغىنى قارا رەڭدە مومغا ئوخشاش بولىدۇ. بۇنى ئىشلىتىشكە يارىمايدۇ. بۇنىڭ ئەڭ ياخشىسى بۇيى ئۆتكۈر، زەپەر رەڭگىدە قىزىل سېرىقراق بولغىنىدۇر.

چىقىش ئورنى چەتتىن كىلىدۇ.

تەبىئىتى 3-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى يەينى قۇۋۋەتلىش، يەللەرنى تارقىتىش، ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى پالەچ، لەقۋا، تۇتاقلىق كېسەللەرگە، كىچىك بالىلارنىڭ دۆلەنگەنلىكى، تىترىمگە (جىما-جىنسى ئالاقىنىڭ تولا بولغانلىقىدىن بولغان تىترىمە كېسەل)، بەدەننىڭ ھەر خىل زەخىملىرى ئۈچۈن بېرىلىدۇ. مېڭىدىن چۈشىدىغان ھۆللۈكنى توسۇشقا، ئۈچەي ئالمىشىش كېسىلىگە، چوڭ بوغۇمغا، سۇنۇققا، قان توختىتىشقا، ھۆللۈكتىن بولغان يۆتەلگە ئىشلىتىلىدۇ. يۇقىرىقى كېسەللەرنى داۋالاش ئۈچۈن 1.5 گرام جاۋاشىر مەرزەنجۇش سۈيىدە قاينىتىپ بېرىلىدۇ ھەم زىمات قىلىنسا، زەخىملىرى دەقىمى بولىدۇ. 4 گرامى سوقۇپ بېرىلسە، بەزىگە، سۇ چۈشۈش، جىگەر كېسىلى، ئىدراننىڭ تېمىپ كېلىشى ھەم سۈيىدۈك يوللىرىنىڭ قىچىشى، بالىياتقۇنىڭ ئىششىقلىرى، ھەيزنىڭ توختىماسلىقى، ھۆللۈكتىن بولغان قۇلۇنچ، سۈيىدۈك يولدا تاش تۇرۇشلاردا، زىيانلىق ھاشاراتلارنىڭ چاقىنىدا پايدا قىلىدۇ. 2 گرامى سوقۇپ بېرىلسە، كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ. بىرەر گرامىنى سۇدا ئېرىتىپ قۇلاققا تېمىتىلسا، گالغا پايدا قىلىدۇ. كاۋاك چىشقا قويۇلسا ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. يوپۇرمىقىنى سوقۇپ سىقىپ، سىركە بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ تالنىڭ ئىششىقلىرىغا چېپىلىدۇ. سىقىلغان سۈيىنى ئۈزۈم سۈيى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ 20 كۈن توختىتىپ ئىچسە،

تال كېسەللىكى ھەم سۇ چۈشۈشكە مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇ گىياھنىڭ مېۋىسىدىن 2 گرامنى سوقۇپ ئەمەن قوشۇپ قاينىتىپ ئىنتايى رېمىگە (بالىياتقۇ يەللىرىگە) بېرىلىدۇ. يېلىمى ھەسەل بىلەن مەلھەم قىلىپ كونا جاراھەتلەرگە چېپىلىدۇ. يېغى بەدەننى قۇۋۋەتلەشكە ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 1~5 ياشقىچىلىكلەرگە 0.3~0.5 گرامغىچە، 5 ياشتىن يۇقىرى 10 ياشتىن تۆۋەنلەرگە 0.5~1.0 گرامغىچە، 10 ياشتىن 15 ياشقىچە بولغانلارغا 1~3 گرامغىچە، 15 ياشتىن چوڭلارغا 4 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى ئۆز ۋەزىنى بىلەن پىننە ياكى ئەنجۈر سۈتى. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار كۆپ يېسە تاشقا زىيان قىلىدۇ. (مۇرمەككى بىلەن قوشۇپ بېرىلسە زىيان قىلمايدۇ)

تەركىبى بۇ ئىران ۋە مىسىردا ئۆسىدىغان ئەنجىدان ئائىلىسىگە مەنسۇپ ئۆسۈملۈك ALUREF RESSIOB ALFINOBLAG دىن ئېلىنىدىغان بىر خىل يېلىمىسىمان ماددا بولۇپ، تەركىبىدە 20%~5 ئۇچۇچان ماي، 60% رېزىنا، 20% يېلىم، 10%~1 سۇ، 2% قالدۇق ماددىلار بار. ئىشلىتىلىشى ئاساسەن قاتتىق مەلھەملەر تەركىبىگە قوشۇپ قوزغاتقۇچى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.

جىگەر (كەبىد)

HEPAR 肝

تونۇش بۇ بىر خىل مۇرەككەپ ئەزا بولۇپ، ئىنسان ۋە ھايۋاناتنىڭ بەدىنىدىكى چوڭ ئاساسىي ئەزالاردىن بىرى ھېسابلىنىدۇ. تەبىئىي قۇۋۋەت باشقا ئەزالارغا شۇ جىگەردىن بارىدۇ. تاماق ۋە خىلىتلارنىڭ ھەر قېتىم ھەزىم بولۇپ پىشىدىغان ئورنىدۇر. بۇنىڭ ئەتراپلىق ئەھۋالى ئۇيغۇر تېبابەت ئىلمى تەشرىخ (ئاناتومىيە) چوڭ كىتابلىرىدا كۆرسىتىلگەن، جىگەرلەرنىڭ ياخشىراقى ئۇچار جانىۋارلارنىڭ جىگىرىدۇر. بولۇپمۇ سېمىز ۋە ياش توخۇننىڭ، ئۆردەكنىڭ، غازنىڭ جىگەرلىرىدۇر.

چارۋا ماللار جىگىرىدىن ياخشىراقى ئوغلاقنىڭ ۋە بىر ياشلىق سېمىز قوزنىڭ جىگىرىدۇر. جىگەرنىڭ ناچارراقى چوڭ، قېرى ھايۋانلارنىڭ جىگىرىدۇر. بولۇپمۇ ۋەھشى جاڭگال ھايۋانلىرىنىڭ جىگىرى ناچار بولىدۇ. چىقىش ئورنى ھەر بىر جايدا، ھەر قانداق جانىۋاردا بولىدۇ. تەبىئىي ھۆل ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى كۆزنى قۇۋۋەتلەش، ئۈچەينىڭ يىرىڭلىق جاراھەتلىرىنى يوقىتىش، ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىش ئورنى جىگەرنى تىلىپ ئۇنىڭ ئۈستىگە تۇز، سەمغى ئەرەبى سېپىپ كاۋاپ قىلىپ يېسە، ئۈچەيدىكى يىرىڭلىق جاراھەتلەر ئۈچۈن ۋە ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر يېگۈچى كىشىنىڭ تاماق ھەزىم قىلىش قۇۋۋىتى كۈچلۈك بولسا ۋە ھەزىم قىلالسا، كاۋاپ قىلىپ ناشىدا يېسە، تۇتقاقلىق كېسەللىك ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. شۇنىڭدەك كەلكىننىڭ جىگىرىنى قۇرۇتۇپ ئېزىپ

4 گرام يېسە، ئۇمۇ شۇ تەسەرنى بېرىدۇ. شۇنىڭدەك توڭگۇزنىڭ جىگىرىنى سىركە بىلەن ئىستېمال قىلسا، زەھەرلىك ھاشارلارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ ۋە بۆرىنىڭ جىگىرىنىمۇ ھۇۋاپىق مىقداردا يېسە، جىگەر ۋە تومۇر ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىت جىگىرى (مەيلى ساق ئىت بولسۇن، مەيلى غالجىر ئىت بولسۇن) غالجىر ئىتنىڭ چىشلىگىنى ئۈچۈن ۋە چىشلىگەن كىشىنىڭ سۇدىن قورقۇشىنى يوقىتىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. جىگەرنى ئىچكى تەرەپتىن يېيىشكە ۋە تاشقى تەرەپتىن چېپىشقا بولىدۇ. ئەگەر ئوغلاقنىڭ جىگىرىنى قورۇپ يېسە، تۇتاقلىق كېسىلگە مەنپەئەت قىلىدۇ. جىگەرنى قورۇغان ۋاقتىدا چىققان ھورنى كۆزگە ئالسا ياكى كاۋاپ قىلغان ۋاقتىدا ئاققان سۈيى كۆزگە تېمىتلسا، بۇلارنىڭ ھەممىسى شەپكۈرلۈك (كېچىسى كۆرمەسلىك) كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەتلىك. كېلەننىڭ جىگىرىنى قۇرت يەپ ئاغرىغان چىشقا قويسا، ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. ئەگەر بىر ئادەم ئالماس يەپ قالغان بولسا، كېلەرنىڭ جىگىرىنى يېپقا چىگىپ يۇتۇۋېتىپ، بىر ئاز مۇددەتتىن كېيىن ئاستا تارتىپ ئالسا، ئالماس شۇ جىگەرگە چاپلىشىپ چىقىدۇ. تۆگىنىڭ جىگىرىگە قارىمۇچ، دورا پىلىپلارنى يۇمشاق ئېزىپ سېپىپ كاۋاپ قىلىپ، ئاققان سۈيىنى كۆزگە تارتسا، شەپكۈرلۈكنى يوقىتىدۇ. كۆزگە چۈشكەن سۇ ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ (يېڭى ۋاقتىدا مەزكۇر ئىلاجنى قىلسا). شۇنىڭدەك تۆگىنىڭ جىگىرىنى قۇرۇتۇپ كۆزگە تارتسا، بۇمۇ شەپكۈرلۈكنى، كۆزگە چۈشكەن سۇنى يوقىتىدۇ. ھەر بىر ھايۋاننىڭ خۇسۇسىيىتى ۋە جىگەرنىڭ خۇسۇسىيىتى شۇ ھايۋاننىڭ بايانىدا ئەتراپلىق زىكرى قىلىندى.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى. ئەمەلىي ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار. ئېغىر، ئۇزۇندا سىڭىدۇ.

تۈزەتكۈچى تۈز، سىركە، ئاچچىقسۇ، دارچىن، زىرە، قۇرۇق يۇمغاقسۇت بىلەن كۈچلۈك ئوتتا ئوبدان قورۇش.

ئىسسىق مىزاج كىشىلەر ئۈچۈن سىركە بىلەن يۇمغاقسۇت سېلىنىدۇ.

سوغۇق مىزاج كىشىلەر ئۈچۈن يۇقىرىدا زىكرى قىلىنغان ئىسسىق دورىلار سېلىنىدۇ ھەمدە مۇناسىپ دورىلار، جاۋارىشلار بىلەن يەيدۇ.

تەركىبى جىگەرنىڭ تەركىبىدە ھەر خىل ماددىلار بار. ئۇلاردىن ئەڭ مۇھىملىرى جىگەردە ئىشلەپچىقىرىلىدىغان ئۆت، گلۇكوگېن (ھايۋانات كراخمالى)، لىپوئىد، لېتستىن، ھېموپروتېين، ۋىتامىنلار، ئۇلاردىن تاشقىرى، فىبرىن توقۇلمىلىرى قاتارلىق ماددىلاردىن ئىبارەت.

ساغلام ھايۋان جىگىرى كەم قانلىقنى يوقىتىش، كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە بولغان تەركىبلەرگە باي. ئۇلارنىڭ سىرتىدا جىگەردە زەھەرسىزلەندۈرۈلگەن ھەر خىل زەھەرلىك ماددىلارنىڭ قالدۇقلىرىمۇ بولۇشى مۇمكىن.

جىگەرلەرنىڭ جۇڭگىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى ھەر قايسى جانىۋارنىڭ ئۆزىنى تونۇشتۇرغاندا سۆزلەندى. جۇڭگىيى تېبابىتىدە ئومۇمەن جىگەر كۆزنى روشەنلەشتۈرىدىغان، كەم قانلىقنى يوقىتىدىغان مۇھىم دورا ئەشيا ھېسابلىنىدۇ. لېكىن جىگەردە بېغىر قۇرتىغا ئوخشاش يۇقۇملۇق قۇرتلار ۋە باشقا ئىللەتلەر بولۇشى مۇمكىن. شۇنىڭ ئۈچۈن جىگەرنى ئىشلىتىشتە بۇ جەھەتلەرگە قاتتىق دىققەت قىلىشقا توغرا كېلىدۇ.

جىگدە

(غوبەيرا)

ELAEAGNUS

沙枣

تونۇش بۇ بىر خىل مېۋە بولۇپ، جىگدە دەرىخىدىن چىقىدۇ. بۇ دەرىخنىڭ تېنى جىگەررەڭ، قارامتۇل، يوپۇرمىقى كۈمۈش رەڭ، چېچىكى سېرىق، خۇشبوۋى، مېۋىسى سېرىق، ئۈستىدە پوستى بار. تەمى تاتلىق، ئىچىدە ئۇزۇنچاق، قارا ئاق يوللۇق ئۇرۇقى بار. كۈزدە 10-ئايدا پىشىدۇ، بۇنىڭ ئەركەك-چىشىسى بار.

2 خىل بولىدۇ، 1- خىلىنىڭ مېۋىسى چىلاندىك، 2- خىلىنىڭ مېۋىسى چوڭدۇر. چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى ئاۋۋالقى دەرىجىدە سوغۇق، 2- دەرىجىدە قۇرۇق. خېمىنىڭ قۇرۇقلۇقى ئارتۇقراق. خۇسۇسىيىتى بەدەننى قۇۋۋەتلەش، نېرۋىنى پەسەيتىش، تىنچلاندۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى باش كېسەللىرى، ئاشقازان كېسەللىرىگە، ئىسسىقلىق بولغان يۆتەلگە، مەنىنى تۇتۇشقا، ئىچ سۈرۈش كېسەلىگە ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 5~1 ياشقىچە بولغانلارغا 10~15 دانە؛ 5~10 ياشقىچە بولغانلارغا 30~15 دانە، 10 ياشتىن چوڭلارغا 40~30 دانە، چوڭلارغا 50 دانىغىچىلىك ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ. ئورۇنباىسارى پىندۇق (رۇس ياڭقى)

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار كۈچى 2 يىل تۇرىدۇ، كۈنلىرىنى ئىشلەتمەسلىك لازىم. تەركىبى جىگدە مېۋىسىدە خېلى كۆپ مىقداردا قەنت ماددىسى بولۇپ، قۇرۇتۇلغان نان جىگدە قەنت ماددىسى %70~62 تەشكىل قىلىدۇ. يەنە تاننىن ماددىسىمۇ بار. جىگدىنىڭ يېلىمى سانائەتتە ۋە داۋالاش ئىشىدا سەمغى ئەرەبى (گومى ئارابىك) ئورنىدا ئىشلەيدۇ.

چەت ئەلدە جىگدە ئاشقازان كېسەللىرىنى داۋالاشقا، ئىچى ئۆتۈشنى توختىتىشقا، پىشقان مېۋىسىنى ئىسپىرتقا چىلاپ كۈندە بىر قانچە قېتىم 20~10 تامچىدىن ئىچىش ئارقىلىق بەدەننى قۇۋۋەتلەشكە ئىشلىتىلىدۇ. جىگدىنىڭ تەركىبىدە قەنت ماددىسى كۆپ بولغانلىقتىن، 100 كىلوگرام جىگدىدىن 27~28 لىتىر ئىسپىرت چىقىرىۋېلىنىدۇ. قەندالەت سانائىتىدىمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

جىگدە گۈلى

FLORES ELAEAGNUS

沙枣花

تونۇش بۇ جىگدە دەرىخنىڭ گۈلى بولۇپ، ئېقىش سېرىق رەڭدە، خۇش پۇراقلىق چېچەكتۇر. چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى مېڭىنى قۇۋۋەتلەش، مەنىنى قوزغاش، يۇقۇملۇق كېسەللەرگە مۇداپىئە قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

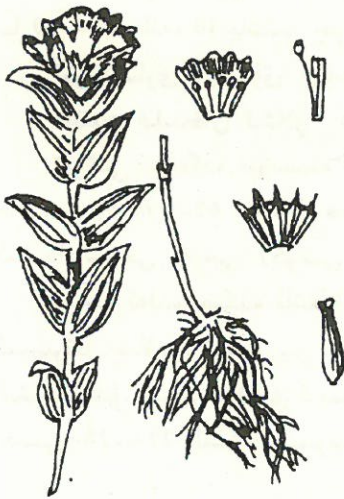
ئىشلىتىلىشى ئورنى ھەر خىل مېڭە كېسەللىرىگە، كۆكرەك ئاغرىقلىرى، ھاسىراش، ھۆمۈدەش، دېمى تۇتۇلۇش، ئۆپكە جاراھەتلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ. باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ. جىگەرنىڭ، تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. يەللەرنى تارقىتىدۇ. بەزگەك كېسىلى، تالنىڭ بۇزۇلغىنىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۇ ئادەتتە شەرىپەت قىلىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. سوقۇپ خېمىر قىلىپ جاراھەتلىرىگە تاڭسا پايدا قىلىدۇ. ھۆلى بولمىسا قۇرۇقنى ئىشلىتىشكە بولىدۇ. ئۇنى قاينىتىپ يېغى چىقىرىلىدۇ. مۇپاسىل، پەي سۇسلاپ كەتكەنلەرگە ھەم چاچنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن ياغلىنىدۇ. گۈلدىن چىقىرىلغان ئەرەق (چىلانمىسىنى پارغا ئايلاندۇرۇپ ئېلىنغان سۇ) مەيدىدىكى يەللەرنى تارقىتىدۇ. يەنە جىگدە بىلەن ئوخشاش ئىشلىنىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى 1 دىن 4 گرامغىچە يېشى ۋە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بۇنى بويغا يەتكەن قىزلارغا پۇراتماسلىق كېرەك.

جېنتيانا

(گېنتيانا)

RADIX GENTIANAE (GENTIANA SEABRA BUNGE)

龙胆

38- رەسىم. جېنتيانا

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى بولۇپ، 2 خىلدۇر.

1-خىلى رۇمى. 2-خىلى غەيرىي رۇمى. بۇنىڭ ياخشىراقى ۋە ئۇيغۇر تېبابەتتە ئىشلىتىلىدىغىنى رۇمى بولۇپ، ئۇزۇنلۇقى 20 سانتىمېتىر ئەتراپىدا كېلىدۇ. رەڭگى تۇتۇق قىزىل تەرەپكە مايىل. تەمى ئاچچىق. ئۆسۈملۈكنىڭ ئېگىزلىكى بىر مېتىرغىچە، توملۇقى كىچىك قول مىقدارى بولىدۇ. يوپۇرمىقى ياڭاق ياكى پاقىيوپۇرمىقىنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن بىر ئاز كىچىك، ئەتراپى چىشلىق، گۈلى قىزىل كۆك تەرەپكە مايىل. مېۋىسى ياپىلاق غىلاپ ئىچىدە، غىلاپى نازۇك، يېنىك بولۇپ، كۈنجۈتىنىڭكىگە ئوخشايدۇ. چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ شىمالىي قىسىملىرى، ئەنخۇي، جياڭسۇ قاتارلىق ئۆلكىلىرىدىن چىقىدۇ. شۇنىڭدەك چاۋشەن، ياپوندىيەلەردىمۇ بار.

تەبىئىتى 3-دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ئىچ توختىتىش، ماددىلارنى يۇمشىتىش، بەدەننى پارقىرىتىش، ئىششىق يەللەرنى تارقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلارنى پەسەيتىش. يۈرەكنى زەھەرلەرنىڭ تەسىرىدىن ساقلاش، سۈيدۈكنى ماڭدۇرۇش، تۇغۇتنى تېزلىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە ئىچسە يۇقىرىدىكى زىكرى قىلىنغان كېسەللىك-

لەرگە، غالجر ئىت چىشلىگەن زەخمىنى ساقايتىشقا، زەھەرلىك ھاشاراتلار زەھىرىنى پەسەيتىشكە، ئىچكى تەرەپتىن ئىچكەن زەھەرنى پەسەيتىش، جىگەر، تالنىڭ ئىششىقلىرىنى ياندۇرۇش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، سۈيدۈكنى، ھەيزنى ماڭدۇرىدۇ.

بۇنىڭ 6 گرامىنى شاراب بىلەن ئىچسە، پەينىڭ تولغىشىپ قالغانلىقىغا، جىگەرنىڭ، تالنىڭ ئاغرىقلىرىغا، سوغۇقلۇقىغا، ئىششىققا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر 4 گرامىنى قارىمۇچ، سوداپ شارابى بىلەن ئىچسە، ھەر تۈرلۈك زەھەرلەرنى پەسەيتىدۇ. بۇنىڭ ئوسارسىدىن 4 گرامىنى سۇ بىلەن ئىچسە، بىقىن ئاغرىقى، ئاشقازان ئاغرىقى، جىگەرنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقى، يىقىلغاندىن بولغان زەخم، سېرىقئەت ئاجىزلىقى، پەينىڭ تولغىشىپ قالغانلىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

جېنتىيانانى ئېزىپ شاراب بىلەن چاپسا، زەھەرلىك جاندارلارنىڭ چاققان زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. يامان يىرىڭلىق جاراھەتلەرنى ياخشىلايدۇ، ئىچكى ئەزالارنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئىششىقىنى تارتىدۇ. ئەزالارغا يەتكەن زەربە، سۇنۇق، ئاشقازان ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سىركە بىلەن چاپسا بەھەقنى يوق قىلىدۇ. ئەگەر بۇنى مەككە خېنىسى بىلەن قولنىڭ ئالقىنىغا چاپسا، ھەيز قېنىنى توختىتىدۇ. كۆزگە سۈركەپ قويسا، كۆزنىڭ ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ لاتغا ئوراپ بالىياتقۇنىڭ ئاغزىدا قويسا بالىنى چۈشۈرىدۇ (شۇنىڭدەك بۇنىڭ 4 گرامىنى ھەسەل بىلەن ئىچسە ھەم شۇ نەسىرنى بېرىدۇ).

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 4 گرامغىچە بېرىلىدۇ. ئورۇنباسارى توسالغۇلارنى ئېچىش، ئىششىقلارنى تارقىتىشتا بىر يېرىم مىقداردا ئاسارۇن، يېرىم مىقداردا كېۋەز يىلتىزى، مۇندىن باشقا كېسەللىكلەردە باراۋەر مىقداردا قۇستە ۋە زىراۋەندە. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مىزاج كىشىلەرنىڭ كۆكرىكىگە زەرەر قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى ئىسقىلۇقەندىرىيون.

ساقلاش: 3 يىلغىچە تۇرىدۇ. تەركىبى يىلتىز ھەم كۆتەكتە %7~2 كىچە ئاچچىق گلىيۇكازىد گېنتوسوپىكرىن، ساكخاروزا، %15 كىچە گېنسىيانوزا، %6 كىچە ياغلىق ماي، كۆپلىگەن پېكتىنلىك ماددىلار ۋە ئالكالوئىدگېنتىئاننى تۇتىدۇ.

تەسىرى گېنتىيانا چۆپىنىڭ مەلۇم دەرىجىدە چىرىپ بۇزۇلۇشقا قارشى تۇرۇش تەسىرى بار. بۇ تاماقتىن يېرىم سائەت ئىلگىرى ئاز مىقداردا ئىچىلسە، ئاشقازاننى غىدىقلاپ، ئاشقازان سۇيۇقلۇقى ئىشلەپچىقىرىشنى تېزلىتىپ، ئىشتىھانى ئاچىدۇ، ئاشقازاننى كۈچەيتىش تەسىرىنى بېرىدۇ، تاماقتىن كېيىن ئىچىلسە، ئەكسىچە ئاشقازاننىڭ خىزمىتىنى ئاستىلىتىپ، سۇيۇقلۇق ئىشلەپچىقىرىشنى ئازايتىدۇ. كۆپ مىقداردا ئىچىلسە، تاماق ھەزىم قىلىشقا توسالغۇ بولىدۇ، بەزىدە باش ئاغرىتىپ ئۇيقۇچان ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويدۇ.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي سوغۇق. ئاشقازاننى كۈچەيتكۈچى دورا قىلىپ، تاماق ھەزىم قىلىش بۇزۇلغان چاغلاردا بېرىلىدۇ. قىزىتما قايتۇرغۇچى دورا قىلىپ، ئاشقازان ياللۇغى، ئۆت يولىنىڭ ياللۇغى، سېرىقلىق كېسىلى، قاپاق (كۆز) نىڭ ئىچكى پەردىلىرىنىڭ ياللۇغلارنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ ھەمدە ئىشتىھانى ئاچقۇچى ۋە بەدەننى چىڭىتقۇچى ئاچچىق-چۈچۈك دورىلار قاتارىدا ئىشلىتىلىدۇ.

رېماتىزىملىق بوغۇم ئاغرىقلىرىدا، باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ قان تولغاقتا بېرىلىدۇ. شۇنىڭدەك ئىسسىقتىن بولغان تۇتقاقلىق كېسەل، قوۋۇرغىلارنىڭ ئاغرىشىدا، كۆزگە قىزىللىق چۈشكەندە، گالنىڭ قۇرۇپ ئاغرىشلىرىدا بېرىلىدۇ. سىرتقى تەرەپتىن غەلۋىرەك، چىپقان قاتارلىق جاراھەتلەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. مىقدارى كۈندە 3~0.3 گرامنى قاينىتىپ ياكى سۇفۇپ (تالقان) ھالدا ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

جۈندە

تونۇش بۇ ئۆسۈملۈك 2 خىل بولىدۇ. 1- كىچىك (تاغنىڭ) بولۇپ، ئۆسۈملۈكنىڭ رەڭگى ئاق كېلىدۇ. ئۇزۇنلۇقى 20 سانتىمېتىر مىقدارىدا بولىدۇ. يوپۇرماقلىرى ئىنچىكە، يەرگە چاپلىشىپ تۇرىدۇ. يوپۇرماقلىرىنىڭ ئۈستۈنكى تەرىپىدىكى يۈزى تۈكلۈك، يوپۇرماقلىرىنىڭ ئەتراپى ئۇششاق تىكەنلىك شاخلىرىنىڭ ئۇچلىرىدا گۈمبەزگە ئوخشاش مونچاقلىرى بولۇپ، ئۇ مونچاقلىرىنىڭ ئۈستىدە چاچقا ئوخشاش ئىنچىكە، ئاق رەڭلىك يىپىلىرى بار. مونچاقلار ئۇرۇق بىلەن تولغان ھالدا بولىدۇ. گۈلى ئاق، بىر ئاز سېرىق تەرەپكە مايىل، پۇرىقى ئېغىر، بىر ئاز خۇشسۇي، تەمى ئاچچىقراق. 2- خىلى يۇرتتا ئۆسىدىغان جۈندە بولۇپ، بۇ جۈندە كەبىر دەپ ئاتىلىدۇ. پارىسچىدە ئەمبەر سەپىد دەپ ئاتىلىدۇ.

بۇنىڭ يوپۇرمىقى بىرىنچى خىلىنىڭكىدىن چوڭراق، پۇرىقى ئاز، بۇنىڭ ئۈندىغان ئورۇنلىرى سۇنىڭ بويلىرىدا ۋە نەم جايلاردۇر. ئۈندىغان پەسلى باھار پەسلى بولۇپ، تاكى قىش پەسلىگە قەدەر تۇرىدۇ. ئېلىپ 8 ئايدىن كېيىن قۇۋۋىتى ئاجىزلايدۇ. ئىشلىتىلىدىغىنى تاغ جۈندەسىدۇر.

چىقىش ئورنى چەتتىن كىلىدۇ.

تەبىئىي ئىككىنچىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى زەھەرنى پەسەيتىش، ئىچ سۈرۈش، بارلىق ئەزالارنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، خىلىتلار-نى يۇمشىتىش، سۈيدۈكنى ۋە ھەيزنى ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنىڭ قاينىتىلغان سۈيىدىن 75 گرام ئىچسە، زېھنىنى تازىلايدۇ. ئۈنۈتقاقلىقىنى يوقىتىدۇ.

چاياننىڭ ۋە باشقا زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى قايتۇرىدۇ. سوغۇقتىن پەيدا بولغان سۇ چۈشۈشكە مەنپەئەت قىلىدۇ. سۇددە خاراكتېرلىك قارا يەر قانغا مەنپەئەت قىلىدۇ. بەلغەمدىن، سەۋاددىن پەيدا بولغان تەپلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۈچەيدىكى ئۇششاق قۇرتلارنى، مەددىنى چىقىرىدۇ. يەللەرنى تارقىتىدۇ. قورساقتىكى بالنىڭ چۈشۈش خەۋپى يۈز بەرگەندىكى ئاغرىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ، بوغۇملارنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. ھەيزنى راۋان قىلىپ، بالىياتقۇنى تازىلايدۇ. سىركە بىلەن بېرىلسە تالنىڭ ئىششىقلىرىنى تارقىتىدۇ. ئەگەر ھۆلنى ئېزىپ باشقا چېپىلسا، باش ئاغرىغان سەۋەبتىن كېلىدىغان ھۆللۈكلەرنى يوقىتىدۇ. كونا يىرىڭلىق چاقىلارغا چېپىلسا، ئۇنى تازىلاپ، ئاغرىقنى پەسەيتىپ، جاراھەتلەرنى پۈتتۈرىدۇ.

بولۇپمۇ چوڭ جۈندەنىڭ تەسىرى جاراھەتلەرنى پۈتتۈرۈشتە ئارتۇقراق. بىرىنچى خىلىنىڭ قۇرۇقىنى يۇمشاق ئېزىپ، يىرىڭ ئېقىپ تۇرىدىغان جاراھەتلەرگە سېپىلسە، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇپ پۈتتۈرىدۇ. ئەگەر بۇنىڭ ئۆسۈملۈكىنى تېگىگە سالسا، كۆيدۈرۈپ بۇي سالسا ياكى چىلىغان سۇنى سەپسە، زەھەرلىك ھاشاراتلار قاچىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئۆسۈملۈكىدىن 9 گرامغىچە، قاينىتىلغان سۈيىدىن 40 گرامغىچە. ئورۇنباىسارى تاغ يالپۇزى، يەللەرنى تارقىتىشتا ئورۇنباىسارى، شىخ، قورساقتىكى قۇرتلارنى چىقىرىشتا 1 $\frac{1}{2}$ ھەسسە ھۆل ئانار يىلتىزنىڭ پوستى، سۈيىدۈكىنى، ھەيزنى ماڭدۇرۇشتا ئورۇنباىسارى: سەلىخە.

جۇۋىنە

(نانخا-ئەجۋائىن)

FRUCTUS AJOWAN

阿育魏实

تونۇش بۇ بىر خىل گىياھنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، شېخى رۇم بەدىيان شېخىدىن كىچىكرەك ئۇششاق بولىدۇ. بويى يېرىم مېتىردىن زىيادە بولۇپ، پۇرىقى ئۆتكۈر، چېچىكى كۆكۈش ھاۋا رەڭدە، ئۇرۇقلايدۇ. ئۇرۇقى بۇغداي رەڭ، سېرىققا مايىل، تەمى ئاچچىق. بۇ بىر ئۈنگەن يېرىدىن ئۇرۇقى تۆكۈلۈپ قېلىپ داۋاملىق يوقالمايدىغان گىياھ. ياخشى قىزىلغا مايىل.

چىقىش ئورنى مىسىر، ئىران، ھىندىستان ۋە ئافغانىستان قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. ھازىر رايونىمىز-دىمۇ تېرىپ ئۆستۈرۈلىدۇ.

تەبىئىتى 3-دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى بەدەندىكى ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، يەللەرنى تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى پالەچ، تىترىمە كېسەل، پەينىڭ ئاجىزلىقى، كۆكرەكنىڭ ئاغرىقلىرىغا بېرىلىدۇ. سۇ بىلەن قاينىتىپ قۇلاققا تېمىتىلسا، ئاڭلاش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ. يەلدىن بولغان قورساق ئاغرىقىغا، سۈرگە ئىچىپ بەدىنى ئاجىزلاشقاندا بېرىلىدۇ. ھېق تۇتۇش، قۇسۇش ۋە كۆڭۈل ئېلىشىنى توختىتىش، تاماق سىڭدۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. ئاشقازان، جىگەر ۋە ئىچكى ئەزالارنىڭ سويغىنىغا، ئاياللار ماتكا كېسىلىگە بېرىلىدۇ. ناشىدا بېرىلسە بۆرەك، سۈيىدۈك يولىدىكى تاشلارنى چىقىرىدۇ. ھەسەل بىلەن يېسە بەرەس، تېرە كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ. ئەپيۈن يەپ ئادەتلەنگەن بولسا خۇمارنى يوق قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 1~5 ياشلىقلارغا 1~2 گرام، 5~10 ياشلىقلارغا 2~3 گرام، 10~15 ياشلىقلارغا 3~5 گرام، 15 ياشتىن يۇقىرىلارغا ئەھۋالغا قاراپ 8 گرامغىچە بېرىلسە بولىدۇ.

ئورۇنباىسارى ئۆز ۋەزنى بىلەن سىيادان، جاۋارش، كۈمۈنى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىقلىرىغا بېرىلمەيدۇ. كۆپ يېيىشنى ئادەت قىلسا، رەڭگىنى سارغايىتىدۇ. كۆزگە قاراڭغۇلۇق پەيدا قىلىدۇ. يۇمغاقسۇت ئۇرۇقى، مۇقەل، تىرمىس بىلەن قوشۇپ بېرىلسە ياخشى. ئەرەقنىڭ تەبىئىتى: قۇرۇق ئىسسىق، ئەرەقنى دارچىن، گاۋزىبان بىلەن قوشۇپ چىقارسا خۇرسەن قىلىدۇ.

تەركىبى بۇنىڭ تەركىبىدە %49~3 ئۇچۇچان ماي بولۇپ، ئولېوم ئايوۋان دەپ ئاتىلىدۇ. رەڭسىز ياكى ئازراق ساغۇچ رەڭلىك سۇيۇقلۇق. ياۋا پىننە چۆپىدەك پۇرايدۇ. بۇنىڭ تەركىبىدە %40~30 تىمول (جەۋھەر نانخا)، تېرىپىنتىن، %30 ياغلىق ماي، %16 ئاقسىل بار.

ئىشلىتىلىشى قەدىمدە ۋابانى (خولپرانى) داۋالاشقا ئىشلىتىلگەن بولسىمۇ، ھازىر پەقەت جەۋھەر نانغا

(تمول) چقىرىپ ئېلىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

TRACHYSPERMUM UMBELLIFERAE بۆلۈمىدىكى ئەسكەرتىش بۇ ئۆسۈملۈك AMMI L دېگەن ئۆسۈملۈكنىڭ مېۋىسىدىن (ئۇرۇقىدىن) ئىبارەت. ئۇنى ئادەتتە CARUM COPTICUM L ياكى PTYCHOTIS AJOWAM دەپ ئاتىلىدۇ.

جويۇز

(جوزبەۋۋا)

MYRISTICA FRAGRANS HOUTT

肉豆蔻

تونۇش بۇ بىر خىل دەرەخنىڭ مېۋىسى بولۇپ، بۇنىڭ دەرىخى ياڭاقنىڭ دەرىخىدىن بىر ئاز كىچىكرەك، يوپۇرمىقى ئاساسەن ياڭاقنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. ئەمما بىر ئاز كىچىك ۋە نېپىزرەك، مېۋىسى كۆك، خام پوستى بىلەن كىچىك ياڭاق مىقدارىدا بولىدۇ. مېۋىسىنىڭ 3 قەۋەت پوستى بولىدۇ. (1) تاشقى پوستى بۇ خام چاغدا كۆك يۇمشاق ھەم يېپىسىز گۆشلۈك بولىدۇ. بۇ مۇراببا قىلىنىدۇ. (2) پوستى بىر ئاز قاتتىق ۋە سىلىق بولىدۇ. مۇشۇ 2- پوستىنىڭ ئۈستىگە بەسباسە ئورالغان بولىدۇ. (3) پوستى جوزبەۋۋا پوستى بولۇپ، سەدەپ شەكلىدە بىر ئاز قاتتىق كېلىدۇ. ئەينى جۈزنىڭ چوڭلۇقى پىندۇقتىن چوڭراق، بىر ئاز ئۇزۇنچاق بولىدۇ. ياخشىراقى يېڭى، قۇرت چۈشمىگىنى، ۋەزنى ئېغىر، تەمى، بۇيى(پۇرىقى) ئۆتكۈر، رەڭگى قىزىل، جىگەررەڭ بولىدۇ. قۇۋۋىتى 3 يىل بولىدۇ. چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ جەنۇبىدىكى ئۆلكىلەردىن، ھىندىستان، سۇماترا، سەيلۇن، برازىلىيە قاتارلىق تىروپىك مەملىكەتلەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2-نىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق، 3-دە قۇرۇقتۇر.

خۇسۇسىيىتى كۆڭۈلنى ئېچىش، تەبىئەتنى يۇمشىتىش، تەبىئىي ھارارەتنى ساقلاش، تاماق سىڭدۈرۈش، ئاشقازاننى، قىزىل كېكىردەكنى، جىگەرنى، ھۆل مىزاج كىشىلەرنىڭ جىنسىي ئالاقىسىنى قۇۋۋەتلەش، جىگەر، تالنىڭ قاتتىقلىقىنى ۋە سوغۇقتىن پەيدا بولغان ئىششىقلىرىنى يوقىتىش، ئېغىزنى، تېرىنى، سۈيدۈكنى خۇشبوۋى قىلىش، يەللەرنى تارقىتىش، بەدەندىكى قارا داغنى، سەپكۈنى، غەشياننى، يەرقاننى، قۇسۇشنى، ئاشقازان ھۆللۈكىنى، ھۆل، سوغۇق ئىچ ئۆتكۈنى، ئاشقازاندىكى سېسىق ھۆللۈكلەرنى، گۆش خاراكتېرلىك سۇ چۈشۈشنى يوقىتىش، سۈيدۈكنى راۋان قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى ئەگەر بۇنى قورۇپ مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە ئىچسە ھۆل ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىدۇ. تاشقى تەرەپتىن چاپسا سوغۇقتىن بولغان باش ئاغرىقى، پالەچ، لەقۋا، ئىستىرخا، جىگەرنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئىششىقلىرى، چۆپچىنى يېگەن سەۋەبتىن پەيدا بولغان ئەزالار ئاغرىقى ۋە ئاجىزلىق ئۈچۈن نەپەس قىلىدۇ.

جويۇزنى ئەمەن، ھەسەللەر بىلەن چاپسا، بەدەندىكى قارا داغ، سەپكۈن ۋە زەربە ئىزلىرىنى يوق قىلىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ مۇناسىپ ياغلار بىلەن چاپسا ياكى تېمىتسا، قۇلاقنىڭ ئېغىرلىقى ۋە سوغۇقتىن پەيدا بولغان ئاغرىقلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر بەك ياخشى ئېزىپ كۆزگە تارتسا، كۆزنىڭ نۇرىنى قۇۋۋەتلەيدۇ ھەم كۆزنىڭ چاڭلىشىشى، قوتۇرلىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ يېغى، ئەتىرلىرى يۇقىرىقى خۇسۇسىيەتلەردە ئۆزىدىن كۆپ ئارتۇق ۋە كۈچلۈك. ئەمما مۇرابباسى ئاجىز.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 8 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى باراۋەر مىقداردا بەسباسە، قاتتىقلىقىنى يۇمشىتىشتا بىر يېرىم مىقداردا سۇنبۇل تىپ.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى يۇمىقلىق، ئۆپكەنگە، جىگەرگە بولغان زەرەرنى تۈزەتكۈچىسى بىنەپشە، ھەسەل، ئەسكەرتىش بۇنى بەلگىلەنگەن مىقداردىن ئارتۇق ئىشلەتمەسلىك كېرەك. چۈنكى كۆپ ئىشلىتىلسە گالنى ئۆزگەرتىدۇ، ھاماقەتلىك كەلتۈرىدۇ.

تەركىبى % 40~25 ياغلىق ماي، % 15~8 ئۇچۇچان پۇراقلىق ماي (ئولپۇم مىرىستىكا)، تاننىن، كراخمال، رېزىنا ۋە بوياق ماددىلىرى تۇتىدۇ.

تەسىرى ئاز مىقداردا ئىچىلسە ئاشقازان سۇيۇقلۇقىنىڭ ئىشلەپچىقىرىلىشىنى تېزلىتىدۇ ھەمدە ئۇچەي تاملارغا تەسىر بېرىپ، ئۇچەينىڭ ھەرىكىتىنى ئىلداملىتىپ، ئىشتىھانى ئاچىدۇ، تاماق ھەزىم قىلىشىنى ياخشىلايدۇ ھەمدە ئېچىشنى چەكلەيدىغان ئازراق تەسىرىمۇ بار. شۇڭا، يېگەن نەرسىلەرنىڭ ئاشقازان، ئۇچەيدە نورمالسىز ئېچىشلىرىنى يوقىتىدۇ ۋە ئۇچەيدىكى يەللەرنى ھەيدەيدۇ، كۆپ مىقداردا ئىچىلسە يۈرەك ھەرىكىتىنى تېزلىتىپ، ئۇيقۇسىراش ھالىتىگە چۈشۈرۈپ قويدۇ، ھەتتا مەست قىلىپ قويدۇ. يەنە دورىلارنىڭ سىڭىشىنى تېزلىتىش تەسىرىمۇ بار.

جۇڭگىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي ئىسسىق، خۇش پۇراق.

خۇسۇسىيىتى ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئۇچەيدىكى يەللەرنى ھەيدەش، قابىزلىق تەسىرى بار. يەنە خۇش پۇراقلىق دورا بولۇپ، دورىلارنىڭ بۇيى ۋە تەمىنى ئۆزگەرتىدۇ. ئاساسەن سوغۇقتىن بولغان ئىچ ئۆتۈشنى، قورساق كۆپۈشنى، قۇسۇشنى، بالىلارنىڭ سۈتىنى سىڭدۈرەلمەي قۇسۇشلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ سىرتىدا قوزغاتقۇچى، يەل كېسەللەرنى داغدۇغىچى دورا قىلىپ بېرىلىدۇ. كۆپ مىقداردا بېرىلسە ئۇيقۇ كەلتۈرىدۇ.

ئىچىش مىقدارى كۈندە 3~1 گرامنى 3 ياكى ئۇنىڭدىن كۆپرەك قېتىملارغا بۆلۈپ سۇفۇپ ياكى ھەپ ھالدا ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

جەھىل

(سەئۇتەر)

ORIGANUM VULGARIS

牛至

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، يوپۇرمىقى ئىنچىكە يۇمىلاقراق، تېنى ھەر خىل، رەڭگى ئاق، قارا، تەمى ئاچچىق، خۇشبو، گۈلى كۆك، ياخشىسىنىڭ يوپۇرمىقى كىچىك، بويى ئۇزۇن، يۇمىلاقراق شەكىلدە كېلىدۇ. تاغنىڭ ھەم ئۆلكىنىڭ بولىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىيىتى 2- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق (تاغنىڭ قۇرۇق ۋە ئىسسىقلىقى ئارتۇقراق).

خۇسۇسىيىتى ئاشقازان، ئۇچەيلەرنى تازىلاش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى ئۆپكە، ئاشقازان، ئۇچەيدىكى توسالغۇلارنى ئېچىشقا، تاماق ھەزىم قىلىشقا، ئىشتىھانى ئېچىشقا، ھۆللۈكتىن بولغان كېكىرىكىنى پەسەيتىشكە، باش، چىش ئاغرىقلىرىغا، سوغۇقتىن بولغان دوۋساق، بالىياتقۇ، سۆڭەك ئاغرىقلىرىغا، بەدەندىكى زەھەرلىك تەسىراتلارنى پەسەيتىشكە، سۈيدۈك، ھەيز ماڭدۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئەنجىر سۈيى بىلەن يېسە ھاسىراش، ئۆپكە يوللىرىغا پايدا قىلىدۇ. قۇرۇق ئەنجىر سۈيى بىلەن ئەرەق تارتىپ بېرىلسە، كىشىنىڭ چىرايىنى گۈزەللەشتۈرىدۇ.

مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، ئۈستى-ئۈستىگە تاماق يەپ مەيدە كۆپۈپ، كۆڭۈل ئېلىشىپ، سېسىق كېكىرىش، يۈرەك ئاغرىقى، قۇلۇنجى ۋە قورساق ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ھەسەل بىلەن قوشۇپ بېرىلسە مەدەدە چۈشۈرىدۇ. كەرەپشە سۈيى بىلەن بېرىلسە، دوۋاساقتىكى تاشنى چىقىرىپ، سېشى ئاسان بولىدۇ.

مۇسەللەس بىلەن ئىچىلسە، شاۋكران (ئاق باش ئوت) ۋە ئەپيۈن زەرەرنى قايتۇرىدۇ. سىركەنجۈل بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، ھامىلە جايىدىن تەۋرەپ چۈشۈپ كېتىش خەۋپىنى توسايدۇ. بادرەنجى بۇيا ۋە تۇرۇپ بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، يانپاش ئاغرىقى ئېغىرلاشقاندا پايدا قىلىدۇ. زەپتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، قىسمەن قورساق ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. سىركىگە چىلاپ سىركەنجۈل قىلىپ بېرىلسە، يۆتلى يوق تال ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ. ئەرەق چىقىرىپ تۆگە سۈتىنىڭ پىشلىقى بىلەن يېسە سەمەرتىدۇ. خىيار شەنبەر بىلەن ئېلىشتۇرۇپ ھەر خىل تاياق زەخىملىرىگە چېپىلسا پايدا قىلىدۇ ھەم كۆكنى كۆتۈرىدۇ. شىرىسىنى چىقىرىپ ھەسەل قوشۇپ بېرىلسە، كىچىك تىلنىڭ ئىششىقلىرىنى، ھۆللۈكنى بولغان ئۆپكە ئىششىقى، زەھەرلىك ھاشارلار چاققان ئاغرىقلىرىنى توختىتىدۇ. ئۆزىنى چاينىسا چىش ئاغرىقىنى توختىتىدۇ. باراۋەر شېكەر قوشۇپ سۇفۇپ قىلىپ بەرسە، ئاشقازاندىكى سېسىقلىقنىڭ مېڭىگە ئۆرلىشىنى توسىدۇ. كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ. بۇغداي ئۇنى، باقىلە، ئەدەسلەردىن ياسالغان غىزالارنىڭ كاللا-پاچاق، كالا گۆشى، ئوتياشلارنىڭ يەللىرىنى تارقىتىدۇ ۋە زىيىنىنى توسىدۇ. 9 گرامنى ھەسەل بىلەن قوشۇپ بەرسە، چاپان چاققان جايىنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇپ، ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. سىركە، زىرىلەر بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، چىش، گالنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. سىقىلغان سۈيىنى كۆزگە تېمىتسا، كۆزگە ئاق چۈشكەنگە پايدا قىلىدۇ. چۈچۈكبۇيا گۈلىنىڭ يېغى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ بۇرۇنغا تېمىتسە، مېڭىنىڭ زىيادە ھۆللۈكىنى چىقىرىدۇ. قۇلاققا تېمىتسە، قۇلاقنىڭ ئېغىرلىقىنى ئاچىدۇ. سۈت بىلەن قوشۇپ قۇلاققا تېمىتسە قۇلاق ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. ھەسەل بىلەن خېمىر قىلىپ تاڭسا، قاتتىق ئىششىقلىرىنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ.

زەپتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ كىندىككە چاپسا، كىندىكنىڭ چىقىپ قالغىنىغا پايدا قىلىدۇ. قورساقنىكى يەللەرنى تارقىتىدۇ. قاينىتىپ خېمىر قىلىپ مۇنچىدا چېپىلسا، قىچىشقا پايدا قىلىدۇ. ئۆپكە دۇت سالسا ياكى ئۆيدە قويسا، زەھەرلىك ھاشارلار قاچىدۇ. جەمبىل شېخىدىن بەلگىلىك مىقداردا ئېلىپ، تەڭ مىقداردا چىلاپ 4 ھەسسە سۇ قوشۇپ $\frac{1}{4}$ قالىچە قاينىتىپ بەرسە، خۇننىڭ ئۆرلىشىنى پەسەيتىدۇ.

گۈلىنى يېسە، سەپرانى، بەلغەمنى، ھۆللۈكنى سۈرىدۇ. 4 گرامنى سىركە بىلەن ھىندىستان تۇزىغا قوشۇپ ئىچكۈزسە، بەلغەم ۋە سەپرانى سۈرىدۇ. سۈيۈك، ھەيز ماڭغۇزىدۇ. ھۆل گۈلىنى سىقىپ ئىچسە، ئەزالارنىڭ ھەم تىلنىڭ ئىششىقلىرى، ئېغىزنىڭ ئىچىگە مۇدۇر چىققانغا پايدا قىلىدۇ. قويۇق قاينىتىلمىسىنى شېكەر ياكى ھەسەل، ياكى 8 گرام گۈلنەنت بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، زەھەر قايتۇرىدۇ ۋە سوغۇقتىن بولغان كېسەللەرگە تېز تەسىر كۆرسىتىدۇ. 4 گرام سۇفۇپنى ھەر كۈنى ئاخشام ياتار چاغدا يەپ ئادەت قىلسا مەيدىدىكى سېسىق گاز ۋە مېڭىدىكى ئاچچىق سۇلارنىڭ كۆزگە چۈشۈشىنى توسايدۇ ۋە زېھنىنى قۇۋۋەتلەيدۇ. رەڭگىنى چىرايلىق قىلىدۇ.

گۈل يېغى بىلەن يا ئۆزىنى بەدەنگە چاپسا، پالەج، لەقۋا، تىرىمە كېسەل، پەي كېسەللىرى، مۇپاسىل ئاغرىقلىرى، قۇلۇنجى ئاغرىقى، ئاشقازان ۋە ئۇچەي ئاغرىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ. بۇ گۈلنىڭ يېغى قالغان گۈل ياغلىرىنىڭكىدىن پايدىسى كۆپتۈر. ئۇرۇقى ياپراق ۋە شاخلىرىدىن قۇۋۋەتلىك كەكتۈر. نان بىلەن قوشۇپ

يېيىلسە، توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. جىگەر كېسەللىرىنى دەفئى قىلىدۇ(يوقتىدۇ). باھنى قوزغايدۇ. بۇنى چاينىسا، چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ، ئىشتىھانى ئاچىدۇ. ئىشلىتىش مىقدارى 5~1 ياشقىچە بولغانلارغا 3~1 گرامغىچە، 10~5 ياشتىكىلەرگە 6~4 گرام، 15~10 ياشتىكىلەرگە 10~7 گرامغىچە، يۇقىرى ياشتىكىلەرگە ئەھۋالغا قاراپ 15 گرامغىچە بېرىلسە بولىدۇ.

ئورۇنباسارى تاغ يالپۇزى.

دەقەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆپكە كېسەللىرىگە بېرىلمەيدۇ. ئىسسىقتىن بولغان ئۆپكە كېسەللىرىگە سىركە قوشۇپ بېرىلىدۇ.

تەركىبى تىمول، پ-تسىمېن، ئېلېزوتسىيە كېتون، سېسكوئېتېرېن قاتارلىق ماددىلار بار.

جۇڭگى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى ھۆل ئىسسىق، سۇيۈك ھەيدەش، قىزىتما قايتۇرۇش، ئىششىق قايتۇرۇش، بۇرۇن قاناشنى توختىتىش، يۈز، كۆز، پۇت ئىششىقلىرىنى قايتۇرۇش، ئاشقازان كېسەللىكى، قۇسۇش، ئىچ سۈرۈش، ئېغىز پۇراش قاتارلىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

چاكاندا

(ئەمسۇخ)^①

EPHEDRA SINICA STAPH

麻黄

تونۇش بۇ بىر خىل چوڭ-كىچىك بولىدىغان دەرەخ بىلەن گىياھنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئۆسۈملۈكتۇر. تېنى قومۇشقا ئوخشاش ئىچى كاۋاك بوغۇملۇق، كۆپىنچە تاشلىق جايلاردا، سۇنىڭ بويلىرىدا ئۇنىدۇ. كىچىكى 20 سانتىمېتىر ياكى ئېگىزەرەك، تېنى قاتتىق، توملۇقى 1 سانتىمېتىر، تېنىدە كۆپلىگەن ئۇششاق بوغۇملىرى بار. يۇيۇلغاندا بوغۇملىرىدىكى كىچىك شاخلىرى تۆكۈلۈپ كېتىدۇ. يوپۇرمىقى زەيتۇن دەرىخىنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشاش بولۇپ، چېچىكى بولمايدۇ. مېۋىسى قىزىل، چوڭلۇقى نوقۇتتەك، قۇرۇغاندا قارىيىپ كېتىدۇ. ئۆسۈملۈكنىڭ تەمى بىر ئاز ئاچچىق بولۇپ، ئېغىزنى قورۇيدۇ. يىلتىزى ياغاچتەك قاتتىق بولىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزدىن، جۈملىدىن رايونىمىزدىكى سايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 1-دەرىجىدە سوغۇق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى ئىچ قاتۇرۇش، ئىچكى ئورگانلارنى قۇۋۋەتلەش، ئەزىلەر (مېڭىدىن كېلىدىغان زەھەر-لىك) سۇنىڭ كۆزگە ۋە باشقا ئەزالارغا چۈشۈپ زەرەر قىلىشىنى توسۇش خۇسۇسىيىتى بار. 15 گرامنى سوقۇپ قابىز شەرۋەتلەر بىلەن قوشۇپ بېرىلسە ئىسھالنى توختىتىدۇ. ئۆزىنى قاينىتىپ سۈيىنى ئىچسە،

① چاكاندا لاتىنچە EPHEDRA VULGARIS دېگەن ئومۇمى نام بىلەن ئاتىلىدۇ. بۇ جايدا ئېلىمىزدە ئۇسىدىغان جۇڭخۇا چاكاندىسىنى تونۇشتۇرىدىغانلىقىمىز ئۈچۈن مۇشۇ نام ئىشلىتىلدى.

پەتەق (گرىزا)، دوۋساق، بۆرەك ئاغرىقلىرىنى توختىتىدۇ. شاراب ۋە ئەنجىر بىلەن مۇۋا-
 پىق ھالدا ئىچسە، يۆتەل ۋە نەپەس سىقىلىشلارغا، قۇرۇقنى قاينىتىپ (سۈيىنىڭ
 يېرىمى قالغىدەك) 250 مىللىلىتىر مىقداردا ئىچسە، يۈرەك، جىگەر، ئىچكى ئەزالارنىڭ
 ئاجىزلىقىغا (داۋاملىق ئىچسە) ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. ھۆلىنى ئۈزۈم سۈيى بىلەن
 قاينىتىپ سۈزۈپ ھەر كۈنى 500 مىللىلىتىر ئىچسە، رەڭگى-رۇخسارنى چىرايلىق
 قىلىش، سەمىرتىش، بالىياتقۇنى پاكىزلاش ۋە باشقا پايدىلىرى كۆپ. تەرەتنى ئازراق
 يۇمشىتىدۇ. قۇرۇقنى سوقۇپ جاراھەتكە سەپسە، قېنىنى توختىتىدۇ. گۆش ئۈندۈرىدۇ.
 تەركىبى جۇڭگو چاكاندىسى 6 خىل ئاساسىي ئالكالۇئىد تۇتىدۇ. ئۇلارنىڭ
 ئومۇمىي مىقدارى %1.5 بولۇپ، ئەڭ مۇھىم تەركىبى ئېفېدىرىن ئىبارەت.
 ئۇنىڭ پىرسەنتى پەسىل ھەم ئەتراپ مۇھىتقا قاراپ پەرقلىنىدۇ. بۇنىڭدىن تاشقىرى،
 پىسۇدۇ ئېفېدىرىن، مېتىل ئېفېدىرىن، نۇر ئېفېدىرىن، نور پىسۇدۇ ئېفېدىرىن بار.

تەسىرى چاكاندا قوشۇلغان دورىلار ئىچىلگەندىن كېيىن ئاشقازان ۋە ئۈچەيدىكى
 قان-تومۇرلارنى تارايىتىپ، ئۇلارنىڭ لۆمۈلدەش ھەرىكىتى (قۇرت ماڭغاندەك داۋاملىق
 ھەرىكەتلىنىپ تۇرۇشى) نى توسايدۇ. قانغا ئۆتكەندىن كېيىن قان بېسىمىنى ئۆرلىتىدۇ.

دۇ. يۈرەك ھەرىكىتىنى تېزلىتىدۇ. ئىچكى ئەزالاردىكى قان تومۇرلار تەسىرلىنىپ تارىيىدۇ، جۈملىدىن
 بۆرەك قان تومۇرلىرىنىڭ تارىيىشى ئالاھىدە بولىدۇ. لېكىن يۈرەك ھەرىكىتى تېزلىتىلگەنلىكتىن، سىرتقى
 تەرەپ تېرە ئاستى ئۇششاق قان تومۇرلىرى كۆپۈپ، ئىچكى ئەزادىكى قان تەبىئىي ھالدا تېرىگە قاراپ
 ئاقىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بەدەن قىزىغاندەك تۇيۇلىدۇ ۋە تەر بەزلىرىنىڭ تەر ئىشلەپچىقىرىشى كۈچىيىپ،
 تەرلىتىش رولى جارى بولىدۇ. ئۆپكە شاخچىلىرىنىڭ تارتىشىلىرىنى بوشاشتۇرۇش ئارقىلىق يۆتەل
 توختىتىپ نەپەس قىسىشنى يوقىتىدۇ.

جۇڭگىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

ئىشلىتىلىشى سوغۇق تېگىشتىن بولغان باش ئاغرىقىنى توختىتىش، تەرلىتىش، سۈيدۈك ھەيدەش،
 يۆتەل پەسەيتىش، بەلغەم بوشىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. كۆكپۆتەل، برونخىت، زىققە نەپەس
 (ئاستىما)، بوغۇم ئاغرىش، بەزىگەك، تەرلىتىپ، قىزىتما پەسەيتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. چاكاندىنىڭ
 يىلتىزى يەر ئۈستىدىكى قىسمى بىلەن قارىمۇ قارشى تەسىرگە ئىگە بولۇپ، كۆپ تەرلەشنى توختىتىش
 ئۈنۈمى بار. سىل كېسىلىدىكى كېچىلىك تەر، ئاجىزلىقتىن بولىدىغان كۆپ تەرلەش، تۇغقان ئاياللارنىڭ
 ئاجىزلىقتىن تەرلەشلىرىنى توختىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى كۈندە 5~10 گرامنى قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

ھازىرقى زامان مېدىتسىناسىدا قۇرۇتۇلغان شىخىدىن ئېلىنغان بىر خىل جەۋھەر ئېفېدىرىن ئىشلىتىلىدۇ.
 ئېفېدىرىننىڭ تۈز تىزىمى تەسىر قىلدۇرۇپ ياسالغان ئىچىشكە ۋە ئوكۇل قىلىشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئېفېدىرىن
 بۆرەك ئۈستى بېزىنىڭ جەۋھىرى - ئادىرناللى بىلەن ئوخشايدۇ. ئوپىراتسىيە ۋاقتىدا يۇلۇندىن دورا
 كىرگۈزۈپ بەس قىلىشتا قان بېسىمى چۈشۈپ كېتىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئوكۇل قىلىنىدۇ،
 سۇلۇق ئېرىتمىسىنى بۇرۇنغا تېمىتىپ بۇرۇن، بۇرۇن ئىچى قىزىرىش، دىماغىدىن سۇيۇقلۇق كۆپ ئېقىش
 (زۇكام نەزلىسى) نى توختىتىش، ئىچكىزۈش ياكى ئوكۇل قىلىش ئارقىلىق بەزىبىر ئارتۇقچە سېزىمچان
 ئاغرىقلارنىڭ قان تومۇرلارنى كېڭەيتكۈچى دورىلار بىلەن زەھەرلىنىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش-داۋالاش ئۈچۈن
 ئىشلىتىلىدۇ. ئېفېدىرىن نەپەس مەركىزىنى، قان تومۇرلارنى ھەرىكەتلەندۈرۈش مەركىزىنى ۋە باشقا مەركەز-
 لەرنى قوزغىتىدۇ. ئۇنىڭ مۇھىم كەمچىلىكلىرىدىن بىرى ئۇيقۇنى قاچۇرىدۇ. شۇڭا، زىققە نەپەسنى
 داۋالغاندا ئۇخلاقتۇچى دورىلار قوشۇپ بېرىلىدۇ.

چايان

(سېرىئېشەك، ئەقرەب)

BUTHUS SCORPION

金蝎

تونۇش بۇ زەھەرلىك ھاشاراتلاردىن بولۇپ، بىر نەچچە خىل بولىدۇ. قۇيرۇقىنى كۆتۈرۈپ ماڭدىغىنىنى شەيئالە دەيدۇ. قۇيرۇقىنى سۆرەپ ماڭدىغىنىنى جەررارە دەيدۇ. جەررارە شەيئالەدىن كىچىكرەك بولىدۇ. جەررارەنىڭ زەھەرلىكى كۈچلۈك، چاقسا ئادەمنى ئۆلتۈرىدۇ.

چىقىش ئورنى شەيئالسى ھەممە يەردىن چىقىدۇ، جەررارەسى ئەرەبىستاننىڭ ئەفۇزادىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3-دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى يېغىنى چاپسا پالەج، لەقۋا، پەي بوشاپ كەتكەن، بوغۇم ئاغرىقلىق.

رىغا پايدا قىلىدۇ. كۆيدۈرۈپ كۈلنى قارىمۇچ، زەنجۈۈل ۋە باشقا ئىسسىق دورىلار 40- رەسىم. چايان

بىلەن سۈرمە قىلىپ كۆزگە تارتسا، كۆزدىكى ئاققا، پەردىگە ۋە باشقا كۆز كېسەللىرىگە

پايدا قىلىدۇ. كۆيدۈرۈپ يېرىم ۋەزىندە چاشقان مايىقى بىلەن ئېزىپ كۆزگە تارتسا، كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتى ئاجىزلىقىنى يوق قىلىدۇ. جەپ ۋە شەپكۈر (نامازشام قارىغۇسى) غا پايدا قىلىدۇ. ئوتتا پىشۇرۇپ يېسە، سوغۇقتىن بولغان كونا يۆتەل، سۈيدۈك ئەزالىرىنىڭ يىرىغلىق كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ.

كۆيدۈرۈپ مۇناسىپ دورىلار بىلەن ئىچسە، بۆرەكتىكى، دوۋاساقتىكى تاشنى ئېزىپ چىقىرىدۇ، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ. قۇلۇنچىنىمۇ كۆتۈرىدۇ. يوغان چاياننى قۇرۇتۇپ سىركە بىلەن ئېزىپ ئېلىشتۈرۈپ يېگىدىن پەيدا بولغان بەرەس، بەرەق، كەلەپ، دائۇسسۆڭلەپلەرگە چاپسا يوق قىلىدۇ. زەيتۇن يېغىدا كۆيدۈرۈپ كونا ساقايمايدىغان جاراھەتكە سەپسە ياكى چاپسا پايدا قىلىدۇ. ياغلىسا بوۋاسىرنىڭ دانلىرىنى چۈشۈرىدۇ. تىرىك تۇتۇپ يېرىپ تاڭسا، چاققان يەرنىڭ دەردىنى پەسەيتىدۇ (ئوتتا پىشۇرۇپ يېسە شۇ تەسىرنى بېرىدۇ)، بىر دانە چاياننى ئاينىڭ 26، 27- كۈنلىرى تۇتۇپ شېشىگە سېلىپ زەيتۇن يېغىنى قۇيۇپ ئاغزىنى ئوبدان بېكىتىپ سەرتاندا 40 كۈن ئاپتاپتا قويۇپ، ئاندىن كېيىن پالەج، ئۇچا، بەل ئاغرىقى، يانپاش ئاغرىقى، بوۋاسىرنىڭ دانلىرىغا چېپىلسا پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىش ئورنى باش، كۆز، كۆكرەك، تېرە كېسەللىكلىرى، زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققان كىشىلەر، پەي كېسەللىكىدە ھەر بىرىگە ئەمەلىي ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى كۈلدىن ئىچىش مىقدارى 1.5 گرامدىن 4 گرامغىچە كېسەلنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆپكەگە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى گىلى ئەرمىنى، كەرەپشە ئۇرۇقى ۋە پىياز سۈيىدىن 80 گرامغىچە، چايان چېقىۋالغان كىشىگە ئىلاج قىلىش ئۇسۇلى:

ئەگەر بىر ئادەمنى چايان چېقىپ، چاققان ئورۇن ئىششىپ قاتتىق، قىزىل بولۇپ قالسا، ئومۇمىي بەدىنىدە تۆۋەندىكىچە ئۆزگىرىشلەر بولسا، گاھى سوۋۇپ، گاھى قىزىپ تۇرۇش ياكى بىئاراملىق، كۆڭلى

پەرىشان بولۇش، يۈرىكى ئەنسىزلىشىش، سوغۇق تەرلەش، ئەزالىرى بوشىشىپ تىترەش، ئەس-ھوشى جايىدا بولماسلىق، ھېق تۇتۇش، قاتتىق قۇسۇش، قورساقتا يەل پەيدا بولۇش، رەڭگى ئۆزگىرىش، تىلى قاتتىقلىشىش، چىشلىرى كىرىشىپ قېلىش، ھوشسىزلىنىش، ئەزالىرى بوشىشىپ كېتىش يۈز بەرسە دەرھال مۇۋاپىق چارىلار بىلەن قۇتقۇزۇپ قېلىش مۇمكىن. ئەگەر جىنسىي ئەزاسى ئىشىشىپ، مەقئەتى چىقىپ قېلىش ھالەتلىرى بولسا، بۇ دەرىجىگە يەتكەندە چارە قىلىش خېلى تەس. چايان چاققان ئورۇننىڭ يۇقىرىقى تەرىپىنى (يۈرەك تەرىپىنى) ئىلاجى بار تېزىرەك بوغۇپ قويۇش كېرەك. ئاندىن زىغىر، گۇڭگۇرت پوقى، سىقىچلارنى ئېزىپ زەمىنىق يېغىغا قوشۇپ ئېلىشتۇرۇپ، چايان چاققان جايغا قويۇلدى ياكى جۇندى بىدەستۇر، پەرفىيۇن، مۇرمەككى، پىلىپىلارنى سوقۇپ چايان چاققان جايغا چىڭ سۇۋۇلدۇ. ئوت بىلەن ئىسسىق ئۆتكۈزۈلدى ياكى قىزىق سۇ بىلەن ئىچكى تەرەپتىن تەرياقى پارۇق، تەرياقى ئەرەبى ۋە سامساقلارنى ئەھۋالغا قاراپ بېرىمىز. شۇنىڭدەك سامساقنى ئېزىپ خېمىر قىلىپ چايان چاققان جايغا تېڭىپ پارچىسىنى سۈركەيدۇ. چايان چاققان كىشىگە توسالغۇلارنى ئاچىدىغان نەرسىلەرنى بەرمەسلىك كېرەك. بولۇپمۇ كەرەپشە بەرمەسلىك كېرەك. ئەگەر چاققان چاياننىڭ ئۆزىنى تۇتۇپ ئېزىپ چاققان جايغا تاڭسا، زەھىرىنى تارتىپ ئالىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن) ياكى ھاك بىلەن ئۈجمىنىڭ يوپۇرمىقىنى ئېزىپ قوي يېغى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ چايان چاققان جايغا قويۇلسا بولىدۇ. تۇخۇمنىڭ سېرىقىنى ھاك بىلەن ئېلىشتۇرۇپ قويۇلسا، بۇمۇ ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. ماشنى ئېزىپ شىنە بىلەن ئېلىشتۇرۇپ قويۇلسۇمۇ دەرھال ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. چاياننى ياغدا قاينىتىپ ئۇ ياغنى چايان چاققان جايغا سۈركەسە، بۇمۇ ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. ئەگەر ئۇ ياغنى ھەسەل بىلەن گېلىغا سۈركەپ قويسا، پۈتۈن ئۆمرىدە چايان چاقسا ئاغرىمايدۇ.

سىرەجى سىركە بىلەن ھۆل قىلىپ چايان چاققان جايغا سۈركەسە ياكى چاياننى تۇتۇپ تۇز بىلەن ئېزىپ، سۇ يېغىغا قوشۇپ چاققان جايغا قويۇلسا ئاغرىق پەسەيتىدۇ.

تەركىبى ئاساسىي زەھىرى كاتسو توكسىن بولۇپ، ئۇ كاربون، ھىدروگېن، ئوكسىگېن، ئازوت، سۇلفۇر ئېلېمېنتلىرى تۇتىدىغان زەھەرلىك ئاقسىلدىن ئىبارەت. چايان زەھىرى يىلان ۋە باشقا زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھەرلىرىگە ئوخشاش نېرۋا زەھىرىدىن ئىبارەت. ئۇلارنىڭ سىرتىدا ئېروتسىپ، تىروزىن، پېپسىن، تىرپوزىن، كالىيۇم پېرمانگانىكۇم ۋە ئامۇنوم خىلوروزۇم، خولېستېرىن، لىتسىتېن بېتاتىن، تاۋدىن، ياغ كىسلاتالىرى قاتارلىق ماددىلىرى بار.

جۇڭگىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى ئازراق قۇرۇق، زەھەرلىك.

خۇسۇسىيىتى تارتىشىشنى (سىپازما) قايتۇرغۇچى دورا بولۇپ، بالىلارنىڭ تۇتقاقلىق كېسىلىدە (ئېپىلېپ-سىيىدە) ۋە تېتانۇس (قاتما) كېسىلىنىڭ قېتىپ قېلىشلىرىدا ئىشلىتىلىدۇ. يەنە نېرۋىنى (ئەسەبىنى) كۈچەيتكۈچى دورا سۈپىتىدەمۇ ئىشلىتىلىدۇ. مەسىلەن: چوڭ كىشىلەر بەدىنىنىڭ يېرىمى پالەچلەنگەندە، ئېغىز مايماق بولۇپ قالغاندا، گاسقا، گىرېنغا ۋە بالياتقۇ چىقىپ قېلىش كېسەللىرىگە ئىشلىتىلىدۇ. شۇنىڭدەك دەردى شەققە (مىگرېن)، قول-پۇت تىترەش كېسەللىرىنى داۋالاشقۇمۇ ئىشلەيدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى كۈندە 5~3 گرامنى (پۈتۈن چاياندىن 3~1 دانىنى، قۇيرۇقى ئىشلىتىلسە 8~3 دانىنى) قاينىتىپ ياكى تالغان، ھەبلەرگە ئارىلاشتۇرۇپ ئىستېمال قىلىنىدۇ.

قوشۇمچە: چايان (بېشى ۋە ئاياغلىرىنى ئېلىۋېتىپ) 3 گرام، يەر ئەجدىھاسى (قىزىل سازاڭ) 3 گرام، چۈچۈكبۇيا يىلتىزى 2 گرام. ھەممىسىنى بىللە سوقۇپ، كۈندە 6~5 قېتىم ئىچىلسە، بالىلارنىڭ تارتىشىپ قېلىشى (دۆلىنىپ كېتىشى)، چوڭ كىشىلەر بەدىنىنىڭ يېرىم پالەچلىرى ۋە دەردى شەققىنى داۋالاش مۇمكىن.

چاي

FOLIUM THEA

茶叶

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ يوپۇرمىقى بولۇپ، ئۇزۇنچاق، يوپۇرمىقى چىلاننىڭ يوپۇرمىقىدىن چوڭراق. چېچىكى سېرىق بولۇپ، پېشقاندا قارا رەڭگە كېلىدۇ. بۇنىڭ ئۇزۇنچاق، قارا، ياپىلاقراق ئۇرۇقى بار. ئۇرۇقنىڭ ئىككى تەرىپىدە كىچىك ئۆسكەن تىكەندەك ئۆسمىسى بار.

چىقىش ئورنى چاي ۋەتىنىمىزنىڭ ئۇزۇن تارىخقا ئىگە ئالاھىدە مەھسۇلاتى بولۇپ، دۇنياغا مەشھۇر. چاي فۇجىيەن، ئەنخۇي، جياڭشى، جېجياڭ، خۇبېي، خۇنەن، سىچۇەن، يۈننەن قاتارلىق ئۆلكىلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق، ئورنىسىدا قۇرۇق، ياخ-شىسى 3-دەرىجىدە ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى 4 قۇۋۋەتنى قۇۋۋەتلەش (كۈچلەندۈرۈش)، ئۆسۈرلۈقنى پە-سەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

41- رەسىم. چاي

ئىشلىتىلىش ئورنى سوغۇقتىن بولغان باش ئاغرىش، زەردە قايناش، خۇنى تازىلاش، رەڭگىنى خوش، چىرايلىق قىلىش، ئېغىز، بەدەننىڭ پۇراشلىرىغا، يۈرەك كېسەللىكىگە، خاپىغانغا ئۆزىنى ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ دەملەپ ئىچىلسە پايدا قىلىدۇ. سوقۇپ، قايناق سۇ بىلەن خېمىر قىلىپ ئىششىقلارغا قويۇلسا يۇمشىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئورناھال سېلىپ دەملەپ ئىچىلىدۇ.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار كۆپ دەملەپ ئىچىلسە ئېغىزنى قۇرۇتىدۇ. ئاشقازاننى بۇزىدۇ. يېشى كىچىك ئىسسىق مىزاجلارغىمۇ كۆپ بەرمەسلىك لازىم. يۇقىرىدىكى ئەھۋاللار يۈز بەرمەسلىك ئۈچۈن ئىسسىق مىزاجلارغا قۇپەل قوشۇپ، سوغۇق مىزاجلارغا ئىپار، قەلەمپۇر، بەدىيان چىن، زەنجىۋىل، دارچىنلارنى قوشۇپ دەملەپ ئىچىلسە بولىدۇ.

ئەگەر كىشى جىنسىي ئالاقىنى كۆپ قىلىپ زەئىپلەشكەن چاغدا، ئورگانىزمنى قۇۋۋەتلەش ئۈچۈن خۇسسىيەتۈسسۈتۈلەپ، دارچىن، ئەنبەر، ناۋاتلارنى دەملەپ (قايسى بولمىسۇن)، سۈت بىلەن قوشۇپ ئىچسە بولىدۇ. بۇنى بىر نەچچە كۈنلەپ داۋاملاشتۇرۇش لازىم.

تەركىبى چاي يوپۇرمىقى ئۆز تەركىبىدە 5~1 پىرسەنتكىچە كوفېئىن، تىئوفىللىن، تېوبىرامىن ۋە كىسانتىن، تاننېن ھەم ۋىتامىن C قاتارلىق ماددىلارنى تۇتىدۇ. چاي يوپۇرمىقىنىڭ تەركىبىدە كوفېئىن بولغانلىقى ئۈچۈن نېرۋا سىستېمىسىنى ۋە يۈرەكنى قوزغاتقۇچى تەسىر كۆرسىتىدۇ. ھارغىنلىقى يوقىتىدۇ. يۈرەك ھەرىكىتىنى تېزلىتىدۇ ۋە كۈچلەندۈرىدۇ. ئۇنىڭ تەركىبىدە ئاز مىقداردا تېرپىللىن ۋە تېوبىرامىن بولغانلىقى سەۋەبلىك سۈيدۈك ھەيدەش تەسىرى بار. ئۇ يەنە تاننېن تۇتقاقلىقتىن قورۇغۇچى تەسىر كۆرسىتىپ ئىچ توختىتىش مۇمكىن.

جۇڭگىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى: ئازراق سوغۇق، تەمى قېرىق، قۇرغاق. يۈرەك، بۆرەك ئاشقازانلارغا تەسىر قىلىدۇ. نېرۋا ئاجىزلىق، ئۇيقۇچانلىق، باش ئاغرىش، كۆز قاراڭغۇلىشىش، ئۆسۈرلۈق، سۈيدۈك راۋان

بولماسلىق ۋە ھاراق بىلەن زەھەرلىنىشلەردە ئىشلىتىلىدۇ.

چالاپا

RADIX JALAPAE

药喇叭根

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، چامغۇر شەكلىدە، توپا رەڭ، ئۆتكۈر پۇراقلىق، پۇرسا كۆڭۈلنى سەسكەندۈرىدۇ. تەمسىز، كونسىنىڭ رەڭگى قارامتۇلغا مايىل، ھۆل ۋاقتىدا بىر نەچچە پارچىغا بۆلۈپ قۇرۇتۇلىدۇ.

چىقىشى ئورنى مەملىكىتىمىزدە، ياپونىيە، ھىندىستان ۋە سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئۆستۈرۈلىدۇ. تەبىئىتى 2-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ئىچ سۈرۈش، بەدەندىكى ھۆللۈكلەرنى چىقىرىش، ئاغرىق پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى باش ئاغرىش، تۇتقاقلىق كېسەللەرگە، كونا يۆتەل، بەزىگەك، بۆرەك، يانپاش، بېغىش ئاغرىقلىرىغا، ئۈچەي قېتىپ قېلىش (قۇلۇنجىغا)، جىگەرنىڭ قېتىپ قېلىش كېسەللىرىگە بەلغەم ۋە ھۆللۈك-لەرنى سۈرۈش مەقسىتىدە ئىشلىتىمىز. مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن سوقۇپ، سۇغا چىلاپ، شەرىپەت قىلىپ ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار ھەم قىزىلگۈل، گۈلبىنەپشە شەرىپەتلىرى بىلەن ئىچكى تەرەپلەرگە ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ 4 دىن 3 گرامنى يۇمشاق سوقۇپ ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ، 20 گرام گۈلqەنت بىلەن ئېلىشتۇرۇپ، چوڭ ياشتىكىلەرگە ئىچكۈزۈپ، ئارقىسىدىن ئارپىبەدىيان ۋە رۇم بەدىيان ئەرقلىرىنى ئىچۈرىمىز. بۇنىڭ شەرىپىتىدىن كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ 6.5~6 گرامغىچە ئىچىلىدۇ.

ئورۇنباھار مىلە چۇقان.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار مىقدارىدىن كۆپ بېرىشكە ھەم بەدىنى قۇرۇق مەجەزىلەرگە بېرىشكە بولمايدۇ. تەركىبى يىلتىزىدىن پەيدا بولغان چامغۇر شەكىللىك تۈگۈنچىلەر ئىچىدە %8 يېلىملىق ماددا ۋە %14 ياغلىق ماي تۇتىدۇ.

فارماكولوگىيەلىك تەسىرى يىلتىز تۈگۈنچىسىدىن تەييارلانغان تالقان (پاراشوك) ئۈچەينىڭ ھەرىكىتىنى خېلى دەرىجىدە كۈچەيتىۋېتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى قان توختاتقۇچى ۋە ئىچ توختاتقۇچى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. قان سېپىش ۋە سېپىش قىيىنلىشىش (دىزۇرىيە) لەردە ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇقىدىن تەييارلانغان تالقان تۈبېركۇلوزغا ۋە ماخاۋ كېسىلىگە ئىشلىتىلىدۇ. پاراشوك ياكى قاينىتىلما ھالدا بېرىلىدۇ. بىر قېتىملىق مىقدارى 0.3~0.8 گرام.

چامغۇر

(شەلغەم-شەلجەم)

BRASSICA RAPA

燕 菁

تونۇش بۇ بولسا تونۇلغان ئوزۇقلۇق ئۆسۈملۈكتۇر. قىزىل، ئاق ئىككى خىل بولۇپ، تېرىلىدۇ، ياۋىسىمۇ بولىدۇ.

ياۋىسى 2 خىل. 1- خىلىنىڭ شاخلىرى ئۇزۇن، يوپۇرمىقى بىر قولىدەك كەڭ، يۇمشاق، يىلتىزى

ئىنچىكە بولۇپ، باشقا كۆكتاتلار يىلتىزغا ئوخشايدۇ. بۇ يېيىلمەيدۇ، ئۇرۇقى قا-
را، مېغىزى ئاق كېلىدۇ. ئېتىزلاردا ئۈنۈپ قالىدۇ. ياۋسىنىڭ 2- خىلى جاڭگالدا
ۋە سۇغا يېقىن يەرلەردە ئۈنىدۇ. بۇنىڭ يىلتىزى خاڭگادەك بەك قىزىل، يېڭىلى
بولدۇ. يوپۇرمىقى رەسمىي چامغۇرنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشاش ئىنچىكە، سىلىق،
تىك بولدۇ. ئۇرۇقى رەسمىي چامغۇرنىڭ ئۇرۇقىدەك قارامتۇل بولدى. بۇنىڭ
ئۇرۇقى «تەرباق-پارۇق» قا سېلىنىدۇ. يۇرت چامغۇرنىڭ يوپۇرمىقى تۇرۇپنىڭ
يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ، سىلىق يۇمىلاق، بەزىسى ئۇزۇن بولدى. يىلتىزنىڭ
ئۇچىدا بىر ئاز يېلىرى بار، ھەممە يەردە تېرىلىدۇ، يەرنىڭ كۈچلۈك، ئاجىزلى-
قىغا قاراپ چوڭ-كىچىك بولىدۇ. ئەڭ ياخشىسى نازۇك، يېپىسىز، يۇمىلاق
بولغىنىدۇر. ئۇرۇقى تۇتۇق قىزىل بولىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا ئۇچرايدۇ.

ياۋسىنىڭ تەبىئىتى: 2-دەرىجىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىسسىق، بىرىنچىنىڭ

ئاۋۋىلىدا ھۆل.

42- رەسىم. چامغۇر

رەسمىي چامغۇرنىڭ تەبىئىتى: 2-دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا ئىسسىق، بىرىنچىنىڭ ئاخىرىدا ھۆل.

خۇسۇسىيىتى ئوزۇقلۇق خۇسۇسىيىتى ئارتۇق، يۆتەلنى يوقىتىش، كۆكرەكنى، قورساقنى بوشتىش،
كۆزنى قۇۋۋەتلەش، ئىشتىھانى ئېچىش، باھنى قوزغاش، مەنىنى كۆپەيتىش، سۈيدۈكنى ھەيدەش خۇسۇ-
سىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئىنچىكە يېلىرىنى ئېزىپ ھەسەل بىلەن ئىچسە، تال كېسىلى، تەسلىكتە
سېيدىغان كېسەللىكلەر ئۈچۈن، بارلىق قىسمىنى قاينىتىپ ئىچسە، سوغۇقتىن بولغان يېرىقلارغا، كىچىك
بوغۇملار كېسەللىكلىرىگە، قىچىققا پايىدا قىلىدۇ ۋە ئۇنى خېمىرنىڭ ئارىسىغا ئېلىپ ئوتقا كۆمۈپ چالا
پىشۇرۇپ بېرىلسە كېكىرىك كەلتۈرىدۇ. جىنسىي ئالاقە قوزغايدۇ. پۈتۈن قىسمىدا زەھەرنى ياندۇرۇش
قۇۋۋىتى بار.

ئۇرۇقنىڭ تەبىئىتى: 3-دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا ئىسسىق بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل، جىنسىي ئالاقە
قوزغاش قۇۋۋىتى يىلتىزدىن ئارتۇق. بولۇپمۇ قورۇلغىنى.

ئۇرۇقنىڭ ئىشلىتىلىش مىقدارى 6 گرام.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار چامغۇرنىڭ نازۇك يوپۇرماقلىرى تولا سىيدۇرىدۇ. ئۇزۇندا سىڭىدۇ، قورساقنى
ئېسىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى قارىمۇچ، زىرە، تاتلىق نەرسىلەر.

ئۇرۇقى: يەل پەيدا قىلىدۇ. ئىسسىق مەجەز كىشىلەرنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سىركەنجۈبىل، ئاچچىق-چۈچۈك نەرسىلەر، گۈلچەنت، قارا خەشخاش، شېكەر.

تەركىبى چامغۇرنىڭ بېشى گلۇكوزا، پىنتوزا، خولىن، كراخمال ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش بىر قانچىلىغان
مىنېرال ماددا، ۋىتامىنلارنى تۇتىدۇ.

ئۇرۇقى كۆپ مىقداردا ياغ، ئاقسىل ماددىلىرىغا ئىگە. يوپۇرمىقىمۇ جەۋھەر ماي، ۋىتامىن A قاتارلىق
تەركىبلەرگە ئىگە.

جۇڭخىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى: ئىسسىق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى بەش ئەزاغا مەنپەئەت قىلىدۇ، بەدەننى چىڭىتىدۇ.

قەدىمكى جۇڭگىيى كىتابلىرىدا تاماق سىڭدۈرىدۇ، يەل ھەيدەيدۇ، يۆتەلنى پەسەيتىدۇ، قورساق ۋە كۆكرەكتىكى سوغۇقلۇقنى ھەيدەيدۇ ۋە ئىسسىق زەھەرلەرنى قايتۇرىدۇ، ئىششىقلارنى ياندۇرىدۇ، كىشىنى سەمىرتىدۇ، دەپ بايان قىلغان.

چامقۇر ئۇرۇقى SEMPN BRASSICA RAPA

تەبىئىتى: ئىسسىق، زەھەرسىز، كۆزنى روشەنلەشتۈرىدۇ، بەدەننى سەمىرتىدۇ (بولۇپمۇ ئاياللارغا ياخشى مەنپەئەت قىلىدۇ).

سۈيدۈك ھەيدەش ۋە سېرىقلىق كېسىلىنى داۋالاش ئۈچۈن قاينىتىپ شىرنىسى ئېچىلىدۇ. توپلانغان خىلىتلارنى ھەيدەش ۋە تاماق ھەزىم قىلىش ئۈچۈن قايناتقان سۈيى بېرىلىدۇ. تالقانلاپ ئىچكۈزۈلسە، ئىچ سۈرۈشنى، قورساق ئاغرىقى ۋە قورساق كۆپۈشلەرنى داۋالايدۇ. سوقۇپ ياغ بىلەن مەلھەم قىلىپ يۈزگە سۈرتسە، داغنى، قورۇقنى يوقىتىدۇ. مەلھەمنى تاڭسا، دۆ چاققان زەھىرىنى قايتۇرىدۇ. ياغ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ باشقا چاپسا، چاچنى چىڭىتىدۇ، ھەب ياساپ ياكى ئۆزىنى مۇۋاپىق تۈردە ئىچسە، بەدەننى كۈچەيتىدۇ، سەمىرتىدۇ، ھاراق بىلەن ئىچسە، دۆ چاققان زەھەرلىنى قايتۇرىدۇ، كۆزنى روشەنلەشتۈرىدۇ. ئازراق قورۇپ ياغ تارتىپ يېسە بەدەننى قۇۋۋەتلەيدۇ.

چامقۇر گۈلى FLOWERS BROSSICA RAPA

تەبىئىتى: مۆتىدىل، زەھەرسىز، چېچەكلىگەندە يىغىۋېلىپ، سايدا قۇرۇتۇپ، سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ. ئاجىزلاپ كەتكەن سىل (تۇپىر كۈلۈز) كېسەللەرنى داۋالايدۇ، كۆزنى روشەنلەشتۈرىدۇ، ئۇزاق ئىستېمال قىلىنسا، ئۆمۈرنى ئۇزارتىدۇ (تۇرۇپنىڭ گۈلمۇ شۇ خۇسۇسىيەتكە ئىگە).

چېكەتكە

(جارادۇلبەھرا)

OXYA VEROX (TAB)

蝗蚱

تونۇش بۇ بىر خىل مەشھۇر ھاشارلاردىن بولۇپ، ھەر خىل بولىدۇ. پۇتلىرى ئۇزۇن بولىدۇ. ئۆسۈملۈك ۋە دەرەخلەردە پەيدا بولىدۇ. بىر يىلدىن كۆپ ياشىيالايدۇ. بۇ ئىككى خىل بولىدۇ. 1- چوڭ، 2- كىچىك. بۇنىڭ چوڭى بەزى يىللاردا كۆپ بولىدۇ. تېرىلغۇلارنى يەپ كېتىدۇ. بۇنىڭ ئەڭ ياخشىسى چوڭ ۋە سېمىزىدۇر.

چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى باھنى قۇۋۋەتلەش، قويۇق خىلىتلارنى تازىلاش، كاناي كېسەللىكلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىش، سۈيدۈكنى ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى ئەگەر بۇنىڭدىن 12 دانىنى باش، قول، پۇتلىرىنى كېسىپ تاشلاپ 3 گرام قۇرۇق مۇرت بىلەن ئېزىپ، سۇ چۈشۈش كېسىلىگە بېرىلسە، ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. جۇزام (ماخاۋ) كېسىلىگىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنى كۆيدۈرۈپ، تۇتۇننى بەدەنگە ئالسا، بوۋاسىر ئۈچۈن، سۈيدۈك تۇتۇلۇپ قېلىش كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. قول-پۇتلىرىنى ئېزىپ بەدەنگە چاپسا، سۆڭەك، قارا داغ، قوتۇر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

بولۇپمۇ كۆيدۈرۈپ سىركە بىلەن چاپسا ئوبدانراق تەسىر بېرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار ناچار خىلىت پەيدا قىلىدۇ. قوتۇر ۋە قىچىشقاق پەيدا قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سىركەنجىۋىل، تەلۋە ئانار.

تەركىبى سۇ تەركىبى %20.62، ئاقسىل %64.24، ياغ %2.38، ۋىتامىن A ، B ۋە كۈل ماددىسى (ئوكسىدلىق فوسفور) %1.345، كالىسىي ئوكسىدات %0.033، فېرۇم ئوكسىداتوم %0.060، مىس %0.606، مارگانىس %0.004.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى: قۇرۇق، مۆتىدىل، ئازراق زەھەرلىك.

يۆتەل، بالىلارنىڭ كۆكۈيۈتلى، دۆلىنىپ كېتىشى، تېتانوس (قاتما كېسىلى)، سۇنۇق جاراھەتلىرى، ئۇششۇك، ئەسۋە سىرتىغا تەپمەسلىكلەرنى داۋالايدۇ. ئەڭ مۇھىمى ئۆپكە سىل كېسىلى (ئۆپكە تۇبېركۇلوزى) كەم قانلىق ۋە مەدەدە كېسەللىرىنى داۋالايدۇ. ئۆپكە تۇبېركۇلوزىنى داۋالاش ئۈچۈن چېكەتكىنى تۇتۇپ، ئايغ ۋە قاناتلىرىنى ئېلىپ تاشلاپ، ياغ بىلەن قورۇپ، مەلۇم مۇددەت يەپ يۈرۈش كېرەك. يەنە يۇقىرىقىدەك ئۇسۇلدا قورۇلغان چېكەتكە تۇغۇتتىن كېيىنكى كەم قانلىق، بالىلارنىڭ مەدەدە كېسىلىدىن ئورۇقلاپ كېتىشى، ئوزۇقلىنىش ناچارلىقىدىن ئاجىزلاپ كېتىش ئەھۋاللىرىدا ئوبدان پايدا قىلىدۇ. كونا كىتابلاردا يېزىلىشىچە، قاتما كېسىلىنى چېكەتكە بىلەن داۋالاش مۇمكىن. بۇنىڭ ئۈچۈن، شەبەم چۈشكەندىن كېيىن شاللىق ۋە باشقا ئېتىزلاردىن سېرىق باشلىق چېكەتكىنى تۇتۇپ، خالتىغا سېلىپ قۇرۇتۇلىدۇ (نەمەلەشمەسلىككە، قۇرت چۈشمەسلىككە دىققەت قىلىش لازىم)، ئاندىن كېيىن ئۇنىڭدىن 10 نەچچە دانىنى ساپال قاچىغا سېلىپ، چوغ ئۈستىدە قۇرۇتۇپ، ھاراق بىلەن ئىچۈرۈش لازىم.

بالىلارنىڭ تۇتقاقلق كېسىلى (دۆلىنىش) نى داۋالاش ئۈچۈن ساپال قاچىدا قۇرۇتۇپ، تالقانلاپ، شېكەر قوشۇپ ئىچۈرۈلسە، ئۇزاق ئۆتمەي مەنپەئەت قىلىدۇ. قۇرۇتۇلغان چېكەتكىنى سوقۇپ كۈنجۈت يېغىغا ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلسا، ئۇششۇك جاراھىتىنى داۋالايدۇ.

قىزىل چىققاندىكى قورساق كۆپۈش ۋە باشقا ئارامسىزلىقلاردا 6 دانە چېكەتكىنى قاينىتىپ سۈيى ئىچۈرۈلسە، تېزلىكتە ئارام بىرىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى قورۇپ پىشۇرۇلغىنىنى تالقانلاپ تاماققا سېلىپ يېسە بولۇپرىدۇ. مىقدارى چەكلەنمەيدۇ، ھەر قاچان مۇۋاپىق ئىستېمال قىلىش مۇمكىن.

دىققەت چېكەتكە ئادەمگە ئەڭ ئوبدان ئوزۇقلۇق، ئەمما زىرائەتلەر ئۈچۈن، زىيانلىق ھاشاراتتۇر. دېھقانلارنى ئىلھاملاندۇرۇپ، مۇمكىنقەدەر چېكەتكىلەرنى تۇتتۇرۇپ قايناپ تۇرغان سۇغا بېسىپ ئۆلتۈرۈپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تالقانلاپ، ساپالدىن ياسالغان قاچىلارغا سېلىپ ساقلاپ قويۇلسا (قۇرت چۈشۈشتىن مۇھاپىزەت قىلىپ)، ئۆپكە سىلى بىلەن ئاغرىغانلارغا ۋە ئاجىزلاپ كەتكەنلەرگە ئوزۇقلۇق ماددا سۈپىتىدە ئىشلىتىش مۇمكىن. بۇنىڭ بىلەن زىيانداش ھاشارات ئىنسانلار سالامەتلىكىگە خىزمەت قىلىدۇ. پۇل چىقىم بولمايدۇ. نەتىجىدە بىر كېسەك بىلەن ئۈچ پاختەكنى سوققىلى بولىدۇ- تەھرىر.

چىگىت

(ھەببۇل قەتنى-پۈنبەدانە)

SEMENA GOSSYPIUM HERBACEUM

草棉子

تولۇش بۇ پاختىنىڭ ئىچىدىن چىقىدىغان بىر تۈرلۈك ئۇرۇق بولۇپ، بۇنىڭ تاشقى پوستى قارا،

43- رەسىم. چىگىت

مېغىزى ئاق، ئەمى بىر ئاز ئاچچىق. چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا بولىدۇ. تەبىئىتى ھۆل ئىسسىق. خۇسۇسىيىتى باھنى قۇۋۋەتلەش، مەنىي تۇتۇش، ماددىلارنى تارقىتىش، بالياتقۇ ئاغزىنى ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى ئەگەر بۇنى پوستىدىن ئاچرىتىپ مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە، كۆكرەكنى، قورساقنى بوشتىدۇ. ئىسسىق يۆتەلنى يوقىتىدۇ، دارچىن ۋە شېكەر بىلەن ئىچسە، سوغۇق مەجەز كىشىلەردە باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ. سىركەنجۈنل بىلەن ئىچسە، ئىسسىق مەجەز كىشىلەردە باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ. يېغىنى چاپسا، باھقا ھەرىكەت بېرىدۇ. سەپكۈن، قارا داغلارنى چۈشۈرىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 6 گرامغىچە بېرىلىدۇ. ئورۇنباشارى تۇخۇمى قۇرتۇم (زاراڭزا ئۇرۇقى). دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بۆرەككە زەرەر قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى خېمىرى بىنەپشە ۋە ئاق قەنت. تەركىبى ياغلىق ماي ۋە گاسسىپول (زەھەرلىك ماددا) تۇتىدۇ. جۇڭگىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

بالىلىق ئاياللارنىڭ سۈتى ئازىيىپ كەتكەندە سۈت كۆپەيتىش ئۈچۈن 5 گرام چىگىت، 2 گرام بىخ سۇس (چۈچۈكبۇيا يىلتىزى) ئېلىپ 600 گرام سۇ قۇيۇپ قاينىتىپ، 200 گرام قالغاندا سۈزۈپ بىر كۈندە 3 قېتىمغا بۆلۈپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. چىگىتتىن كۆپ مىقداردا ياغ چىقىرىلىدۇ، ياغ داۋالاشتا ۋە نۇرمۇشتا ئىشلىتىلىدۇ.

چىلغوزا

(چەلغوزە)

PINUS RORAIENSIS (PINUS COME)

红果松子

تونۇش بۇ بىر خىل مېغىزلىق مېۋە بولۇپ، پوستىنىڭ رەڭگى قىزىل، مېغىزى ئاق بولىدۇ. ئەمى تاتلىق، ياغلىق، ناھايىتى لەززەتلىك.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ شەرقىي شىمالىدىكى ئورمانلاردىن، چاۋشەن، ياپونىيە قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى ھۆل ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى باھنى قۇۋۋەتلەش، يۈرەكنى، پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، قورساق ئاچۇرۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش، خام ماددىلارنى پىشۇرۇش، ئاشقازان، بۆرەك، ئۆپكە، جىگەر، دوۋساق، جىنسى ئەزالارغا مەنپەئەت قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى يۇقىرىدا ئېيتىلغان خۇسۇسىيەتلەرگە ئاساسەن ئىشلىتىلسە بولىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 9 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.
 دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۇزۇندا ھەزىم بولىدۇ.
 تۈزەتكۈچىسى ئاچچىق-چۈچۈك مېۋە ۋە سىركەنجۈنل.
 تەركىبى مېغىزنىڭ تەركىبىدە %73.9 ياغلىق ماي بولۇپ، ماي-
 نىڭ ئاساسىي تەركىبى ئولېئىن لىنولىئىن پالماتىنىدۇر. بۇنىڭ سىرتىدا
 %14.8 ئاقسىل، %2.6 كۈل ماددىلىرى بار.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

ئوزۇقلاندۇرغۇچى ۋە بەدەننى چىڭىتقۇچى دورا بولۇپ، سوغۇق
 يەل، خىلىتلارنى ھەيدەيدۇ، زەئىپلىكنى تۈزىتىدۇ، تېرىنى سىلىقلاشتۇ-
 رىدۇ، ئىچكى بەش ئەزانى سەمىرىتىدۇ.

چىلان

44 - رەسىم. چىلغوزا

①(ئۇناپ)

FRUCTUS ZIZYPHUS JUJUBA

大枣

45 - رەسىم. چىلان

تونۇش بۇ بىر خىل مېۋە بولۇپ، تېنى يوغان، شاخلىرى تىكەن-
 لىك، يوپۇرمىقى ئانار يوپۇرمىقىغا ئوخشاش (ئانارنىڭكىدىن ئۇزۇن،
 ئىنچىكىرەك)، چېچىكى ئاق، مېۋىسى پىشىپ يېتىشكەندە قىزىل، ئىچىدە
 ئۇرۇقى بار. بۇ 2 خىل بولىدۇ. يۇمىلاق، سوقمىچاق. بىز دورا ئۇچۇن
 سوقمىچاق چىلاننى ئىشلىتىمىز.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن، جۈملە-
 دىن شىنجاڭنىڭ جەنۇبىدىن چىقىدۇ. رەڭگى قىزىل، گۆشى قېلىن،
 تولۇق، ئۇرۇقى كىچىك، تەمى تاتلىق بولغانلىرىنىڭ سۈپىتى ياخشى
 ھېسابلىنىدۇ.

خۇسۇسىيىتى قوبۇق خىلىتلارنى پىشۇرۇش، سۈيۈق خىلىتلارنى
 سۈرۈش، كۆكرەك ۋە گالنىڭ يىرىكىلىكىنى كۆتۈرۈش، ئاۋازنىڭ ئىس-
 سىقتىن پۈتۈپ قېلىشى ھەم غاراڭ-غۇرۇڭلارنى تۈزىتىش، قانىنى سۈ-
 رۇش، قاننىڭ تېزلىكىنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئۆپكەننىڭ، گالنىڭ يىرىكىلىكىگە، يۆتەلگە، ھاسىراشقا،
 ئاۋازنىڭ پۈتۈپ قېلىشىغا ھۆلىنى (يېڭىسىنى) ئىشلىتىمىز. چىگەر، مەقەتنىڭ كېسەللىرىگە، قان بۇزۇلغان-
 غا، ئۇچەي جاراھەتلىرىگە ئۆزى بېرىلىدۇ. ئۇرۇقىنى يۇمشاق سوقۇپ، سوۋۇتۇلغان قايناق سۇ بىلەن
 ئېلىشتۇرۇپ بېرىلسە، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ. ئۆزى كاسىنە ئەرەقى، سىركەنجۈنل بىلەن قاينىتىپ
 بېرىلسە، يەل تاشقانغا، تېرىدە پەيدا بولىدىغان ھەر خىل مۇدۇرلارغا، سەپرانى پەسلىتىشكە پايدا قىلىدۇ.
 ئىشلىتىلىش مىقدارى 5~1 ياشلىقلارغا 5 دىن 10 دانىغىچە، 10~5 ياشلىقلارغا 10 دىن 15 دانىغىچە،

① ئىچكى ئۆلكىلەردىن چىقىدىغان چولك چىلان ۋە راپونسىزدىن چىقىدىغان كىچىك چىلانلار ئايرىم-ئايرىم داۋالاش ئۈنۈمىگە ئىگە.

15~10 ياشلىقلارغا 20 دانغىچە، 15 ياشتىن يۇقىرى چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 20 دىن 30 دانغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباسارى سەرپىستان

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بۇ مېۋە ئۇزۇندا سىڭىدۇ. ئەزالارغا يەل پەيدا قىلىدۇ. تاناسىل ئەزالارنى ئاجىزلاشتۇرىدۇ. شۇنىڭدەك ئاشقازاننىڭ سوغۇق ھۆللۈكتىن ئاغرىغىنىغا بېرىشكە بولمايدۇ. بېرىش توغرا كەلسە ھەسەل، ئۈزۈم، شېكەر بىلەن بېرىش لازىم.

تەركىبى % 33 ئاقسىل، % 0.4 ياغ، % 73 ئۇگلىھۋودلۇق ماددىلار، % 0.061 كالتسىي، % 0.055 فوسفور، % 0.0016 تۆمۈر، % 0.00001 ئىتامىن A، % 0.00015 ئىتامىن B₁، % 0.012 ئىتامىن C تۇتىدۇ.

چەت ئەللەردىكى چىلان دەرىخى يىلتىزنىڭ قوۋزىقى قوزغاتقۇچى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. چىلان دەرىخىنىڭ يوپۇرمىقىدا خېلىلا تۇراقلىق ئاغرىقسىزلاندۇرغۇچى ماددىلار بارلىقى ئېنىقلانغان.

جۇڭىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي قۇرۇق، ئورتا دەرىجىدە ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى تالغا مەنپەئەت قىلىدۇ، بەدەننى ئوزۇقلاندۇرىدۇ، ئاشقازاننى كۈچەيتىپ، ئاشقازان سۇيۇق-لۇقى ئىشلەپچىقىرىشىنى ئاشۇرىدۇ. ھەر خىل كېسەللىكلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

تال سوغۇقلىقتىن بولغان ئىچى سۈرۈش، قان تولغاق، ئوزۇقلىنىش ناچارلىشىش قاتارلىق كېسەللەردە ئىشلىتىلىدۇ. يېقىنقى چاغلاردىكى تەتقىقاتلارغا قارىغاندا، بەدەننىڭ سەزگۈرلۈكى ئېشىپ كېتىشتىن تېرە ئاستىغا ياپىلاق-ياپىلاق ھالدا قان چۈشۈش (ئاللىرگىيلىك سۆسۈن داغ كېسىلى دەپ ئاتايدۇ) ۋە يۇقىرى قان بېسىم كېسىلى (گىپېرتونىيە) ۋە كەم قانلىق كېسەللىرىنى داۋالايدىغانلىقى مەلۇم بولغان. چىلان دەرىخىنىڭ قوۋزىقى ھەر خىل تىغ يارىلىرىدىن چىققان قاننى ۋە ئىچ سۈرۈشنى توختىتىدۇ.

كېچىك (ئاچچىق) چىلان

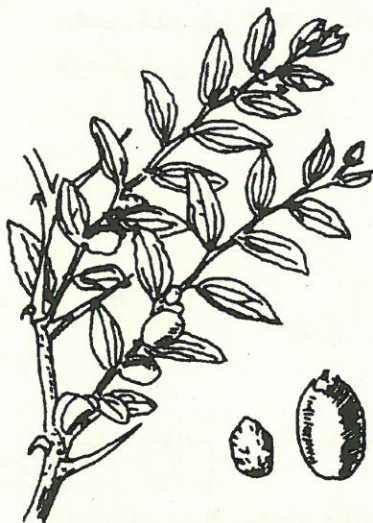
ZIZYPHUS SPINOSUS MILL

酸枣

تەركىبى چىلان دەرىخىنىڭ يوپۇرمىقى % 1.7 ئەتراپىدا بېھىسلاندۇرغۇچى ماددا ۋە مىكروپ ئۆلتۈرىدىغان فېتونىد تۇتىدۇ. مېۋىسىدە % 5.28 ئاقسىل، % 1.77 قەنت، % 1.37 كىسلاتا تۇتىدۇ. مېغىزىدا ياغلىق ماي، ئاقسىل، ئۇچۇچان ماي، كۈچلۈك تەسىر قىلغۇچى تەركىب بېتولىن بار. تەبىئىي قۇرۇق، مۆتىدىل.

خېمىيىۋى تەسىرى چىلان دەرىخىنىڭ يىلتىزىدىن بىر-ئىككى تالنى چاينىسا تىلىنى بەھوش قىلىدۇ. ئارقىدىن قەنتنىڭ تاتلىقلىقى ۋە خېنىنىڭ ئاچچىقلىقىنى ھېس قىلماي قالىدۇ. بۇ ھالەت 10 مىنۇتقىچە داۋام قىلىدۇ.

ئەگەر ئۇنىڭدىن % 20~10 لىك قاينىتىلما تەييارلاپ ئىننىڭ قان تومۇرىغا ئوكۇل قىلىنسا، مېڭە ۋە قان تومۇرلار پائالىيىتىنى چەكلەپ تۇرىدۇ. دېمەك، بۇ چىلان يوپۇرمىقىدىكى بېھىسلاندۇرغۇچى ماددىنىڭ خېلىلا تۇراقلىق تەسىرگە ئىگە ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

46- رەسىم. كىچىك، ئاچچىق چىلان

جۇڭگىيلار ئاچچىق چىلان مېۋىسىنى بەدەننى قۇۋۋەتلەيدىغان ۋە سۇيۈك ھەيدەيدىغان دورا ئورنىدا قاينىتىپ ئىچىشكە بۇيرۇيدۇ. باشقا مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ نېرۋا ئاجىزلىقلىرىنى داۋالا- شقا، زىققە نەپەسنى پەسەيتىپ، يۆتەلنى توختىتىشقا بېرىدۇ. چىلان دەرىخىنىڭ قوۋزىقى قايناتما ھالدا ئىچ سۈرۈشنى توختىتىشقا ئىشلىتىلىدۇ. باشقا دورىلار بىلەن بىللە رېماتىزم ۋە قىزىتمىلىق كېسەللىكلەردە بېرىلىدۇ. چىلان مېغىزى جۇڭگىيى تېبا- بىتىدە خېلى مەشھۇر دورىلاردىن سانىلىپ، ئۇنى ئازراق قورۇپ رېڭىنى ئۆزگەرتىپ ياكى قورۇپ قىزارتىپ تالقاتلاپ ئىشلىتىلىدۇ. ئەسەب ئاجىزلىشىشتىن بولغان ئۇيقۇسىزلىقلاردا، ئۇنۇتقاقلقلاردا، ئېغىزدا شۆلگەي كەملىكتىن بولىدىغان ئېغىز قۇرۇشلاردا، بەدەن ئاجىزلاپ، كۆپ تەرلەيدىغان كېسەللىكلەردە ئىشلىتىلىدۇ. ئەگەر چوڭ كىشىلەر 25 تال چىلان ئۇرۇقىنىڭ مېغىزىنى يېسە (تەخمى- نەن 1.8~0.8 گرام مىقداردا)، ئارام ئېلىپ ئۇخلاپ قالىدۇ. ئەگەر بىر قېتىمدا شۇنىڭدىن بىر ھەسسە ئارتۇق مىقداردا ئىستېمال قىلسا، دەرھال زەھەرلىنىپ، سەزگۈ يوقىلىپ، ئۇخلاپ قالىدۇ. دىققەت قىلىش لازىم.

چىنار

(دولب)

تونۇش بۇ بىر خىل دەرەخ بولۇپ، يوپۇرمىقى كەڭ، ئەتراپى چىشلىق، ياغىچى يېنىك، پارقىرىما، مېۋىسى يۇمىلاق، تىكەنلىك، قاتتىق، ۋەزنى يېنىك بولىدۇ. بۇنىڭ مېۋىسى يېپىلمەيدۇ. چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى ھۆل سوغۇق، مېۋە ۋە پوستىنىڭ قۇرۇق سوغۇق. خۇسۇسىيىتى ماددىلارنى تازىلاش، بەرەسنى، ھۆل جاراھەتلەرنىڭ سېسىقلىقىنى يوقىتىش، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى ھۆل يوپۇرمىقىنى پىشۇرۇپ، ئېزىپ كۆزگە چاپسا، كۆز ئىشىقىنى تارقىتىدۇ. كۆزگە قۇيۇلىدىغان ھۆللۈكنى ۋە كۆزدىن ئاقىدىغان سۇلارنى توختىتىدۇ. تىزنىڭ ۋە باشقا ئەزالارنىڭ ئىسسىقلىقى بولغان ئىشىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. بۇنىڭ ھۆل پوستىنى سىركىدە قاينىتىپ ئاغزىنى چاپقىسا، ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. قۇرۇق يوپۇرمىقىنى يۇمشاق سوقۇپ ھۆل جاراھەتلەرگە ۋە ئوتتا كۆيگەن كۆيۈككە سېپىلسە ھۆللۈكنى قۇرۇتىدۇ. كۆيۈرۈلگەن قوۋزىقىنى سوقۇپ بەدەنگە چاپسا بەدەننى پارقىرىتىدۇ. ھۆللۈكنى قۇرۇتىدۇ. بەرەسنى يوقىتىدۇ. زەخمىلەرنىڭ سېسىق، ھۆللۈكنى يوقىتىدۇ. ھۆل مېۋىسىنى شاراب قاينىتىپ ئىچسە، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ چاققان زەھىرىنى يوقىتىدۇ. يوپۇرماق ۋە مېۋىسىنى چاۋا ياغ بىلەن مەلھەم قىلىپ، ئوتتا كۆيگەن كۆيۈككە چاپسا، كۆيۈكنى ياخشىلايدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ. ئورۇنباىسارى ئانارنىڭ قوۋزىقى.

دېقەت قىلىدىغان ئىشلار كانايغا، ئاۋازغا، كۆزگە زەرەر قىلىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى ئۇدەندى، دارچىن ۋە يېڭى سېغىلغان سۈت.

چوڭ لاجىندانە

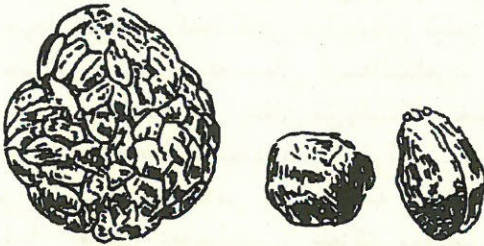
(قاقىلەكبىر-لاجىن دانەچىنى)

FRUCTUS AMOMUM CARDAMOMIS

白豆蔻

FRUCTUS AMOMI COSTATI

草果

تونۇشى بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ مېۋىسىدۇر. بۇ
ئىككى خىل بولىدۇ.

1- خىلى چوڭ بولۇپ، قاقىلەكبىر (چوڭ لاجىندا-
نە) دەپ ئاتايمىز.

2- خىلى كىچىك بولۇپ، قاقىلەسىغار (كىچىك
لاجىندانە) دەپ ئاتايمىز.

قاقىلەكبىر دەرىخى تەخمىنەن بىر مېتىر 20 سانتى-
مېتىر ئېگىزلىكتە، يەككە تەنلىك بولىدۇ. بۇنىڭ يوپۇر-
مىقى ئانار گۈلىگە، پۇرىقى رەيھانغا ئوخشايدۇ. گۈلىنىڭ
رەڭگى ئاق، ئۇششاق، قىزىلغا مايىل، ماشنىڭ گۈلىگە
ئوخشايدۇ. مېۋىسىنىڭ شەكلى سەنۇبەر شەكلىدە، ئۈچ
قىرلىق، ئەتراپى تەكشى ئەمەس. مېۋىسى سوقا چىلان
مىقداردا، پوستى توپا رەڭ. ئۈچ پارچە بىر-بىرىگە چاپلى-
شاڭغۇ، بىر ئاز توم، يىرىك، ئۇزۇن سىزىقلىرى بار،
شېخىغا تۇتاشاڭغۇ، يېغى بىر ئاز چىقىپ تۇرغان بولىدۇ.
مېۋىسى قۇرۇغاندا بىر نەرسە ئازراقلا تېگىش بىلەن
ئۆزلۈكىدىن يېرىلىپ، مېۋىسىنىڭ ئىچىدىكى ئۇرۇقلىرى
چىقىدۇ. بۇنىڭ ئۇرۇقى ئادراسماننىڭ ئۇرۇقىغا ئوخشايدۇ.

47- رەسىم. چوڭ لاجىندانە

دۇ. پۇرىقى خۇشبوۋى. كاپۇر (كامفور) نىڭ پۇرىقىغا ئوخشايدۇ. ئازراق ئۆتكۈر پۇرايدۇ. يېڭى، ھۆل
ۋاقتىدا شىلىملىق ھۆللۈكى بولۇپ، قۇرۇغاندىن كېيىن يوقىلىپ كېتىدۇ. بۇنىڭ ئۇرۇقى غىلىپىنىڭ ئىچىدە
تۇرسا ئىككىنچى يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە تۇرىدۇ. ئاندىن كېيىن تەمى، بۇيى، قۇۋۋىتى بۇزۇلۇپ كېتىدۇ.
غىلىپىدىن ئاجرالغان ئۇرۇقنىڭ قۇۋۋىتى بىر يىلغىچە تۇرىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ گۇاڭدوڭ ئۆلكىسىدىن ۋە ۋېيتنام، تايلاندى، ھىدونېزىيە قاتارلىق
جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى بىرىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى كۆڭۈلنى خۇشال قىلىش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، تاماق سىڭدۈرۈش، كېكەرتىش،
ئۇسۇسۇزلۇقنى توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە (بولۇپمۇ قورۇلغىنى). بەزى ئەھۋاللاردا بۇنىڭ لەززىتى

ۋە مەنپەئەتى كىچىك لاجىنداندىن ئارتۇقراق.

ئىشلىتىلىش ئورنى كۆپىنچە چەت ئەل خەلقلىرى، ھىندىستان خەلقلىرى، تامبولنىڭ (خولۇنجان ئۆسۈملۈكىنىڭ) يوپۇرمىقى بىلەن قوشۇپ يەيدۇ. شۇنىڭدەك باشقا دورىلار بىلەنمۇ قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ. سۇفۇپلارغىمۇ قوشۇلىدۇ. تاماققا سېلىنمايدۇ. مېۋىسىنىڭ پوستىنى يۇمشاق سوقۇپ، سۇفۇپ تەييارلاپ، چىشلىرىغا سۈرتسە چىشى، چىشىنىڭ تۈۋىدىكى گۆشلەرنى قۇۋۋەتلەيدۇ. ئېغىزنىڭ ئىچىگە مۇدۇر دانىلارنىڭ چىقىشىنى توسىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 8 گرامغىچە.
دەققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۈچەيلەرگە زىيان قىلىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى كەترا.
ئورۇنباسارى كىچىك لاجىندانە.
تۆۋەندە 2 خىل ئۆسۈملۈك مېۋىسى ئايرىم تونۇشتۇرۇلىدۇ:

(白豆蔻) FRUCTUS AMOMI CARDAMOMI

تەركىبى مۇھىم تەركىبىي قىسمى پۇراقلىق جەۋھەر ماي بولۇپ، ئۇنىڭ تەركىبىدە تىسنىپول كاپۇر (كامفور)، بورنېئول، تېرپېنول، تېرپېن ئانتىبىيات بار. بۇلارنىڭ سىرتىدا پېنتوزان، ياغ ھەم كۆل ماددىلىرى تۇتىدۇ.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي ئىسسىق، قورۇغۇچى تەم، ئالاھىدە پۇراققا ئىگە. ئۇرۇقى: يەل ماڭدۇرۇش، ھەزىم قىلىش، ئاشقازاننى كۈچەيتىش، بەلغەم بوشىتىش، سوغۇقلىقنى يوقىتىپ، مەجەزنى تەڭشەش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. غىلاپ ھەم گۈلنىڭ تەسىرىمۇ ئوخشاش، ئەمما كۈچسىزەك.
خۇش پۇراقلىق بولۇپ، ئاشقازاننى كۈچلەندۈرگۈچى دورىلارنىڭ تەم ۋە پۇراقلىرىنى تۈزەتكۈچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. قۇسۇشنى توختىتىش، ھەزىم قىلىشنىڭ بۇزۇلۇشلىرىنى تۈزىتىش، ئاشقازان ئاغرىشىنى توختىتىش، قورساق كۆپۈش مەيدە چىڭقىلىشلارنى بوشىتىش ئۈچۈن بېرىلىدۇ. شۇنىڭدەك ھاراق بىلەن زەھەرلەنگەندە زەھەر قايتۇرىدۇ. بىر كۈنلۈك مىقدارى 3~1 گرامغىچە بولۇپ، سۇفۇپ ھالدا ئىچىلىدۇ.

FRUCTUS AMOMI COSTATI (草果) ساۋگو

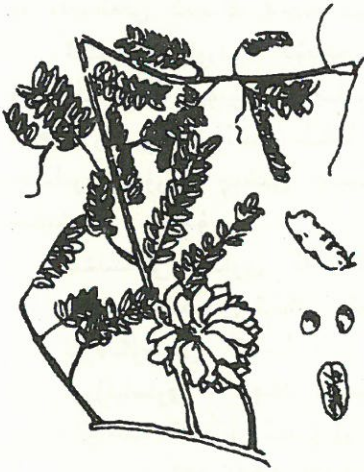
تەركىبى ئۇچۇچان ماي تۇتىدۇ.
جۇڭىيلاردا ئىشلىتىلىشى: خۇش پۇراقلىق، ئاشقازان كۈچلەندۈرگۈچى دورا سۈپىتىدە ھەزىم قىلىشنى ياخشىلاشقا، مەيدە ئېغىرلىشىپ، قورساق كۆپۈش ۋە خىلىتلارنى ھەيدەشكە، قۇسۇش، ئىچ سۈرۈشنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

چەشمى خۇرۇس

(ئەينىدىكى گەۋنىگىچى سەفد)

ABRUS PRECOTORIUS 相思子

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، قاتتىق سىلىق، يۇمىلاق كېلىدۇ. بۇ ئىككى

48- رەسىم. چەشى خۇرۇس

خىل بولىدۇ. 1-قىزىل، 2-ئاق.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، خەينەنداۋ قاتارلىق جەنۇبىي ئۆلكىلىرىدىن، تايلىد (سىيام)، فىلىپپىن، ۋىيېتنام، ھىندىستان ۋە ھىندونېزىيە قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىي 3-دەرىجىدە ئىسسىق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى كۆڭۈلنى ئېچىش، ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، بەدەننىڭ قۇۋۋىتىنى ساقلاش، مەنىيىنى كۆپەيتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە ئىشلەتسە يۇقىرىدا ئېيتىلغان تەسىرلەرنى بېرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 1.5 گرامدىن 4 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زەرەر قىلدۇ.

باش ئاغرىتىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى يۇمغاقسۈت ۋە يېڭى سېغىلغان سۈت بىلەن ياكى تەرەنجىبىنگە چىلاپ مەسكە بىلەن

يېيىش.

تەركىبى ئۇرۇقى زەھەرلىك ئاقسىل (ئابرىن)، ئابرىن كىسلاتاسى، قىزىل قان تەنچىسىنىڭ يېلىم ئاقسىلى (گېماگلوبىن)، ياغ ئېنېزىمى (لىپازا)، سۇيىدۈك ئېنېزىمى (ئۇرېئازا) تۇتىدۇ. يوپۇرمىقى چۈچۈك-بۇيا جەۋھىرى (گلىتسىپېرىزىن) تۇتىدۇ.

جۇڭگىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي قۇرۇق، مۆتىدىل، ئازراق زەھىرى بولۇپ قۇستۇرىدۇ.

خۇسۇسىيىتى ھاشارات ئۆلتۈرۈش، قۇستۇرۇش، زەھەر قايتۇرۇش ۋە كۆز ئاغرىقىنى داۋالاش خۇسۇسىيىتى بار.

كۆكرەك ۋە قورساققا يىغىلغان يەللەرنى ھەيدەشكە، ئىسسىق ئۆتۈشتىن بولغان باش ئاغرىقىنى پەسەيتىش، بەلغەم خاراكىتلىك تەپلەرنى داۋالاش، ئۈچەيدىكى مەدە قۇرت ۋە تېرىدىكى ھاشاراتلارنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن بېرىلىدۇ.

زەھەر قايتۇرۇش ئۈچۈن 27 تال ئۇرۇقنى سوقۇپ ئىچۈرسە دەرھال قۇستۇرىدۇ. جۇڭگىيلار بۇ ئۇرۇقنىڭ زەھىرى بولغانلىقى ئۈچۈن ئادەتتە ئىچىشنى چەكلەيدۇ.

چىلاپ ياكى سوقۇپ خېمىردەك مەلھەم ياساپ قوتۇر، تەمرەتكىگە ئوخشاش تېرە كېسەللىكلىرىنى

داۋالايدۇ.

ياپونىيە دوختۇرلىرى بۇنىڭ چىلاپ چىقىرىلغان سۈيىنى كۆزگە تامغۇزۇپ، ئۇزاققا سوزۇلغان كۆز كېسەللىكلىرىنى داۋالاپ ياخشى نەتىجە قازانغان بولسىمۇ، لېكىن زەھەرلىك تەسىرى بولغانلىقتىن، بۇ ئۇسۇلنى داۋالاشقا تۇرغۇچىلار بولمىغان.

ئەسكەرتىش بۇ دورىنى لۇغەتلىك دەۋىيىنىڭ «گېھۇنگىچى سەفد» ماۋزۇسىدا يۇقىرىدىكى لاتىنچە نام بىلەن ئاتىغانلىقى ئۈچۈن خەنزۇچە سېلىشتۇرما نامى تېپىلغان ئىدى. ئەمما ئۇيغۇر تېبابەتتە ئىشلىتىشى بىلەن ئالاھىدە پەرق كۆرۈلدى.

نامدا ھېچقانداق گۇمان يوق، ئىشلىتىلىشتىكى پەرقنى يەنە تەتقىق قىلىشقا تېگىشلىك - تەھرىر.

چۇرۇنجى

(چرۇنجى)

تونۇش بۇ بىر خىل دەرەخ مېۋىسىنىڭ مېغىزى بولۇپ، بۇنىڭ دەرەخى كۆپىنچە ھىندىستان تاغلىرىدا بولىدۇ. دەرەخى ئورتا ھال لىمون دەرەخى مىقدارىچە، يوپۇرمىقىنىڭ چوڭلۇقى ئەنجۈر يوپۇرمىقىنىڭ مىقدارىچە، مېۋىسى قەھۋە، ئالۇبالۇنىڭ مېۋىسى مىقدارىچە، مېغىزى تاتلىق بولىدۇ. چىقىش ئورنى چەتتىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىدە ئىسسىق. 1-دەرىجىدە ھۆل.

خۇسۇسىيىتى تېرىنى پارقىرىتىش، باھنى قوزغاش، بەدەننى سەمىرىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئوزۇقلۇق تەركىبى كۆپ.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە ئىشلەتسە، بەدەننى سەمىرىتىدۇ. تەشەنلىقنى، قاننىڭ قاينىشىنى پەسەيتىدۇ. بادام ۋە شېكەر بىلەن قوشۇپ ھەرىرە تەييارلاپ يېسە، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ. بەلغەمنى، سەپرانى، ئارقا پىشاپ ئارقىلىق چىقىرىدۇ. بەدەننى پارقىرىتىدۇ، تېرىنىڭ قېنىنى ساپ قىلىدۇ. بۇنى سىركەنجۈل بىلەن ئىچسە، سەپرانىڭ تېزلىكىنى ۋە كۆپلۈكىنى پەسەيتىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباشارى پىشتە ۋە كۈنجۈتتۇر.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئېغىر ۋە ئۇزۇندا ھەزىم بولىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سىركەنجۈل ۋە ھەسەل.

خاكشى

(خوبىيە)

تونۇش بۇ بىر خىل ئۇششاق ئۇرۇق بولۇپ، بۇ پارسچە خاكشى دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ 2 خىل بولىدۇ. 1-خىلى ئۇششاق، بىر ئاز ئۇزۇنچاق، بۇغداي رەڭ، تەمى ئاچچىق تەرەپكە مايىل. 2-خىلى بىرئاز چوڭ، قارا تەرەپكە مايىل، كىچىكىنىڭ ئۆسۈملۈكى بىر مېتىرغىچە بولىدۇ. يوپۇرمىقى ئۇزۇنچاق. ياۋا زاغۇننىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. تەمى تېز، شاخلىرى ئىنچىكە، چېچىلاڭغۇ، ئۇرۇقى نېپىز، غىلاپنىڭ ئىچىدە تۇرىدۇ. چوڭىنىڭ ئۆسۈملۈكى $1\frac{1}{2}$ مېتىرغىچە بولىدۇ. بۇنىڭ شاخ ۋە يوپۇرماقلىرى چوڭراق، ئۇرۇقى غىلاپنىڭ ئىچىدە، تەمى ئۆتكۈررەك.

چىقىش ئورنى چەتتىن كىلىدۇ.

تەبىئىتى كىچىكىنىڭ تەبىئىتى: 2-دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا ئىسسىق، 1-دەرىجىدە ھۆل، چوڭىنىڭ تەبىئىتى 2-دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق، 1-دەرىجىدە ھۆل.

خۇسۇسىيىتى باھنى قۇۋۋەتلەش، ئىشتىھانى ئېچىش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئاۋازنى ئېچىش، رەڭگى، رۇخسازىنى چىرايلىق قىلىش، يۇلۇندىكى ماددىلارنى تارقىتىش، چېچەك، شىرنىسى ئىچ ئەزانىڭ سۇيۇقلۇقىنى يوقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنىڭدىن $4\frac{1}{2}$ گرامنى قائىدە بويىچە ئىچسە، ئۆپكەندىن كېلىدىغان خىلىتلارنى

يوق قىلىدۇ. سۈت بىلەن ئىچسە بەدەننى سەمرىتىدۇ. رەڭگى-رۇخسارنى چىرايلىق قىلىدۇ، باھنى قوزغايدۇ. بولۇپمۇ ئىككى باراۋەر شېكەر قوشۇپ 10 كۈن ئىچسە، بۇ ھەقتە ئوبدان تەسىر بېرىدۇ. بۇنىڭ 9 گرامى زەھەرلىك دورىلارنىڭ زەھىرىنى يوقىتىدۇ. بولۇپمۇ گۈلاب ياكى خالىس سۇ بىلەن ئوبدان پىشۇرۇپ ئېتىلدۈرۈپ ئىلمان ئىچسە، كاسىنە يوپۇرمىقىنىڭ سۈيى بىلەن ئىچسە، سەپرا خاراكتېرلىك ھەيز ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئېزىپ چاپسا، كۆزنىڭ يىرىڭلىق چاقىسى ئۈچۈن، قۇلاق تۇۋىدىكى، ئەمچەكتىكى، ئىككى تاشتىكى ئىششىقلار ئۈچۈن، نوقرەس، قاتتىق سەرتان ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنى خېمىرنىڭ ئىچىدە پىشۇرۇپ يېسە، كونا يۆتەل، ئۆپكە، جىگەر كېسىلى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ لاتىغا ئوراپ بالىياتقۇ ئاغزىغا قويىسا، ھامىلە بولۇشىغا ياردەم بېرىدۇ. بالىياتقۇنىڭ يىرىڭلىق چاقىلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى چوڭدىن ئەھۋالغا قاراپ 8 گرامغىچە، كىچىكىدىن 12 گرامغىچە بېرىلىدۇ. گورۇنباسارى باھنى قۇۋۋەتلەش، بەدەننى سەمرىتىشتە تۇدەرى. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار باش ئاغرىتىدۇ. تۈزەتكۈچىسى كەتىرا.

خېنە

LAWSONIA INERMIS L 散沫花草 (指甲花)

49- رەسىم. خېنە

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، تېنى 60 سانتىمېتىردىن 180 سانتىمېتىرغىچە كېلىدۇ. تېنى قىزىل رەڭدە، ئانارنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ ھەم ھەبىۋىلىتىنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. بۇنىڭدىن ئىنچىكەرەك، يۇمشاقراق. ئىسسىق ئىقلىملىق جايلاردا 6-ئايدىن 10-ئايغىچە ئۆسۈپ كۆكرىپ چىرايلىق تۇرىدۇ. بۇنى ئۆستۈرۈشتە ئۇرۇقنى تېرىسىمۇ بولىدۇ. شېخنى قەلەمچە قىلىپ قويىسىمۇ بولىدۇ. قەلەمچە قىلىپ قويغىنى ياخشىراق، گۈلى قىزىل. ئاققا مايىل، خۇشبوۋى، مېۋىسى قارىمۇچ چوڭلۇقىدا، پوستى نېپىز. ئوتتۇرىسىدا ئۇششاق دانىسى بار.

خېنە ئەركەك - چىشى دەپ ئىككى خىلغا ئايرىلىدۇ. ئەركىكنىڭ يوپۇر-مىقى توغرىلۇقراق، چوڭراق بولىدۇ. چىشىنىڭ يوپۇرمىقى كىچىك، كۆكرەك بولىدۇ. بۇنى سوقسا قىزغۇچ رەڭگى چىقىدۇ. گىياھسى چىرايلىقراق بولىدۇ. چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ جەنۇبىي ئۆلكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى 2-دەرىجىدە سوغۇقلۇققا مايىل، قۇرۇق گۈلى ئوتتۇراھال.

ئىشلىتىلىش ئورنى ياڭاقنىڭ يوپۇرمىقى بىلەن قوشۇپ خېمىر قىلىپ چاپسا، دەردى شەققە (باشنىڭ يېرىمى ئاغرىش)، يەلدىن ھەم بەلغەمدىن بولغان باش ئاغرىقلىرىنى داۋالايدۇ. زەپتى رۇمى، گۈل يېغى بىلەن قوشۇپ باشقا چاپسا، باشنىڭ جاراھەتلىرىنى يوق قىلىدۇ. بۇنى قەتران، زەيتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ چاپسا، خۇسۇسەن ھۆل يۇمغاقسۇت سۈيى بىلەن قوشۇپ چاپسا، ماددىلارنىڭ كۆزگە چۈشۈشىنى توسىدۇ. قاينىتىپ ئېغىزنى چاپىقسا، ئېغىزنىڭ جاراھەتلىرىگە، كىچىك بالىنىڭ ئاغزىغا چىققان ئۇششاق مۇدۇرلارغا پايدا قىلىدۇ. خېمىر قىلىپ پۇتنىڭ ئاللىقىغا چىققان قاپارتقۇغا چاپسا پايدا قىلىدۇ. خۇسۇسەن كۆزگە

چىقىش ئالدىدا تۇرغان قاپارتقۇغا چاپسا، چىقىشىنى توسايدۇ. ئازغىنە زاراخزا گۈلى، زەپەر بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چاپسا، باش ئاغرىقىنى داۋالاشتا ئۈنۈمى ياخشى، كۆزنىڭ نۇرىنى زىيادە قىلىدۇ. جىنسىي ئالاقىنى قۇۋۋەتلەش، ئاشقازان، جىگەر، تال ئاغرىقلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سۈيدۈك ماڭدۇرىدۇ. رەھىم ئاغرىقى، جۇزام (ماخاۋ)، ۋابا ۋە باشقىلارغىمۇ پايدا قىلىدۇ. بۇنىڭدىن 2 گرامنى ياكى چىلغىنىدىن 40 گرامنى ئىچسە، يەرقان كېسىلىنى، تال كېسىلىنى، بۆرەكتىكى تاشنى، تەسلىكتە سېيىشنى، سۈيدۈك تۇتۇلۇپ قالغاننى داۋالايدۇ. قورساقتىكى بالىنى چۈشۈرىدۇ. 10 كۈنگىچە ئارقىمۇ ئارقا ئىچسە، بالغا پايدا قىلىدۇ. سۈيدۈك يولىدىكى جاراھەتنى يوقىتىدۇ. سۈيدۈكنى، ھەيزنى ماڭدۇرىدۇ. تىرىنقلارنى ياخشى قىلىدۇ. بۇنىڭ پاكىزىنى 28 گرام شېكەر بىلەن قوشۇپ يېسە، ماخاۋ كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. قايناۋاتقان سۈيىنى ئىلمان ھالدا بىر غېرىچ ئېگىزلىكتىن كۆيدۈرگىگە، ئوتتا كۆيگەن كۆيۈككە قۇيسا مەنپەئەت قىلىدۇ. يىرىڭلىق ئىششىققا چاپسا پايدا قىلىدۇ. گۈل يېغى بىلەن قوشۇپ چاپسا قىچىشقاننى كۆتۈرىدۇ. ھەببۇلمۈلۈك يوپۇرمىقىنىڭ سۈيى بىلەن قوشۇپ چاپسا، كونا يېرىقلارغا ۋە تىزنىڭ ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن). قىچىنىڭ گۈلى بىلەن قوشۇپ چاپسا، پەتەققە پايدا قىلىدۇ. يۇمشاق سوقۇپ ئۆچكە يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ خېمىر قىلىپ چاپسا جاراھەتنى پۈتتۈرىدۇ. بولۇپمۇ قولنىڭ تىرىناق تۈۋى ئەت تىكەن (سەينەك) بولغىنىغا ياخشى مەنپەئەت قىلىدۇ.

بۇنىڭ ئۇرۇقىدىن 4 گرامنى يۇمشاق سوقۇپ كەترا، ھەسەل بىلەن ئېلىشتۇرۇپ يېسە، مېڭىنى قۇۋۋەتلەشتە كۆپ پايدىلىق. گۈلدىن 4 گرامنى 90 گرام سۇ ۋە ھەسەل بىلەن قوشۇپ ئىچسە، ھەر تۈرلۈك باش ئاغرىقى، نەزلىلەرنى يوقىتىش، ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سىركە بىلەن قوشۇپ چاپسا باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. يالغۇز چاپسا پالەج، مېڭە، پەي كېسەللىكىگە پايدا قىلىدۇ. خەنناقنى كۆتۈرىدۇ، جاراھەتلەرنى پۈتتۈرىدۇ. موم گۈل يېغى بىلەن قوشۇپ چاپسا بىقىن ئاغرىقىغا، ئەزالارنىڭ يانچىلىغىنىمۇ پايدا قىلىدۇ. مەخسۇس دورىلار بىلەن قوشۇپ چاپسا تالنىڭ ئىششىقىنى، ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. يۇڭلۇق كىيىمگە سەپسە، كۈيە چۈشۈشتىن ساقلايدۇ (يوپۇرمىقىمۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ). گۈلنىڭ يېغىنى دوھنل پاغىيە دەيدۇ.

گۈلنىڭ يېغىنى تەييارلاش ئۇسۇلى: قىزىلگۈل يېغىنى تەييارلاش ئۇسۇلىغا ئوخشاش. يېغىنىڭ تەبىئىتى: ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى سوغۇقتىن بولغان يەللەرنى تارقىتىدۇ، چاچلارنى قۇۋۋەتلەيدۇ، رەڭگىروينى چىرايلىق قىلىدۇ. يېغىنىڭ ئورۇنباىسارى: مەرزەنجۇش يېغى، يوپۇرمىقىنىڭ يېغىمۇ ئاساسەن گۈلنىڭ يېغىغا ئوخشايدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 15~10 ياشتىكىلەرگە 3~1 گرامغىچە، 15 ياشتىن يۇقىرى چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 4 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى مۇندى

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار كالغا، ئۆپكەگە زىيان قىلىدۇ. 4 گرامدىن يۇقىرى يېسە ئۆلتۈرىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى ئىسپىغۇل لۇئابى قوشۇپ بېرىلىدۇ.

ھەققى خېنە ئۆسۈملۈكنىڭ جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى ئاز قۇرۇق ئىسسىق، بىر ئاز زەھىرى بار. ئۇنىڭ ئۇرۇقى ئىچكى ئەزادىكى مەنەكلەرنى يوقىتىش، ھەيزنى راۋان قىلىش، گال ئاغرىقلىرى، ئىشتىھاسزلىق، چىش ئاغرىقى ۋە ئۇيغۇر تېبابەتتە ئىشلىتىلگەن ئورۇنلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

50-رەسىم. ئاددىي خېنا

قوشۇمچە رايونىمىزدا ئۆستۈرۈلدىغان خېنە گۈلىمۇ مۇ-
شۇ گۈرۈپپىغا كىرىدىغان ئۆسۈملۈك بولۇپ، خەنزۇچە 指甲花 (جې
جياخۇا)، (فىكشەنخۇا) دەپ ئاتىلىدۇ. لاتىنچە IMRATIENS
BALSAMINA دەيدۇ.

بۇنىڭ ئۇرۇقى ساپونىن ۋە ياغلىق ماي تۇتىدۇ. يوپۇرمىقى،
تېنى ۋە گۈللىرى بوياق ماددىسىغا باي.

ئۇرۇقى يەل ھەيدەش، قابىغان قاننى ماگدۇرۇش، سۆڭەككە
سىڭىش، چۈشكۈرتۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىچىلسە ھەيزنى ماڭ-
دۇرىدۇ، قىيىن تۇغۇتنى ئاسانلاشتۇرىدۇ، چاپلاشقاق بەلغەمنى بوش-
تىدۇ، ھېقىنى توختىتىدۇ. ئېزىپ مەلھەم ياساپ سىرتقا ئىشلەتسە،
سىرتتىن زەربە تېگىپ قاتتىقلاشقان جايلىرىنى يۇمشىتىدۇ، ئۈستىخا-
لارنىڭ ئېچىشىپ ئاغرىشى ۋە قول-پۇتنىڭ سەزمەس بولۇپ ئۇيۇ-
شۇشلىرىنى داۋالايدۇ. خەلق ئارىسىدا تۇغۇتنى تېزلىتىشكە ۋە بېلىق

گۆشىنى يۇمشىتىپ پىشۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ. خېنە گۈلىنىڭ تېنى يوپۇرماقلىرى سوقۇپ ئىچكۈزۈلسە ياكى
سوقۇپ تاڭسا، يىلان زەھىرىنى قايتۇرىدۇ ياكى سوقۇلغان خېنىگە قارا شېكەر قوشۇپ تاڭسا، بارماقلاردىكى
سەينەك (ئەتتىكەن) نى داۋالايدۇ.

خىيار شەنبەر

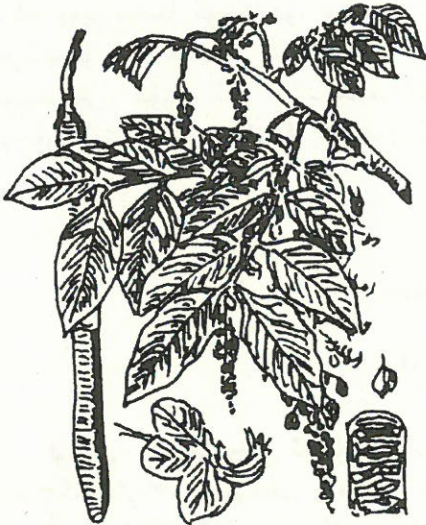
(ئەمىلتاس)

CASSIA FISTULA 阿勃勒

(CATARLOCORPUS FISTULA) (清泻山扁豆)

تونۇش بۇ بىر خىل دەرەخنىڭ مېۋىسى بولۇپ، مەزكۇر دەرەخنىڭ شاخلىرى ياڭاق دەرەخنىڭ
شاخلىرىغا ئوخشايدۇ. يوپۇرمىقى ياڭاقنىڭكىدىن كىچىكرەك. چۆرىسى كۆرۈمىسىدۇر. بۇنىڭ ئۇششاق
ياغاچلىرى مەڭلىك (خالىنار)، گۈلى سېرىق يەسىمەننىڭ گۈلىگە ئوخشايدۇ. مېۋىسى ئۇزۇن، 60 سانتىمېتىر
ئۇزۇنلۇقتا، ئىنچىكە-توملۇقى باش بارماقتەك ياكى ئۇنىڭدىن چوڭراق كېلىدۇ. ئوتتۇرىسىدا قاتتىق پەردىسى
بولۇپ، قارا، ھۆللۈك ئۇيۇپ قالغاندەك چاپلىشاڭغۇ نەرسە بار. بۇ ئەسەلى خىيار شەنبەر (خىيارى شەنبەر
ئەسەلى) دەپ ئاتىلىدۇ. ھەر پەردىنىڭ ئوتتۇرىسىدا فۇلۇس بولىدۇ ھەم ئاز ئۇرۇقى بار. ئۇرۇقنىڭ شەكلى
ياپىلاق، سەنۇبەر شەكلىدە، ئاق، كۆكلۈككە مايىل. ئۇيغۇر تىبابەتتە ئىشلىتىدىغىنى ئۇنىڭ ئەسەلىدۇر.
بۇنىڭ تەمى بىر ئاز تاتلىق ۋە بىر ئاز بەد بۇي. ياخشىسى قارا، پارقىراق، پوستى نېپىز، قۇۋۋەتلىك،
ئەسەلى كۆپ، شېرىن، پۇرىقى ئاز بولغىنىدۇر. ئەسەلنى ئېلىش ئۈچۈن ئۇزۇنى قەلەم قىلىپ ئوت بىلەن
قىزىتىپ، سۇندۇرۇپ ئەسەلى ئاجرىتىۋېلىنىدۇ. ئاندىن بادام يېغى بىلەن ياغلاپ ئىشلىتىلىدۇ. ئىشلىتىش
ئىلگىرى ئەسەلنى ئېلىپ قويسا قۇۋۋىتى ئاجىزلاپ كېتىدۇ.

چىقىش ئورنى مالاييا، سەيلون، بىرما قاتارلىق جايلاردىن چىقاتتى، ھازىر مەملىكىتىمىزنىڭ جەنۇبىي
ئۆلكىلىرىنىڭ ھەممىسىدە ئۆستۈرۈلىدۇ.

51-رەسىم. خىيار شەنبەر

تەبىئىي 1-دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى كۆكرەكنى ۋە تەبىئەتنى يۇمشىتىش، پەيلەرنى چىگىتىش، قاننىڭ تېزلىكىنى پەسەيتىش، ئېغىز، گال، ئۈچ ئەزالاردىكى ئىسسىقلىق بولغان ئىششىقلىقنى ياندۇرۇش، سىلىق، زەرەرسىز، ئىچ سۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئەگەر مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن بېرىلسە، ھەر تۈرلۈك چاپلىشاغۇ ماددىلارنى سۈرۈپ چىقىرىدۇ. لېكىن ئىچ سۈرۈش تەسىرى تۆۋەنرەك. تەمىرى ھىندى بىلەن بېرىلسە، كۆيگەن سەپرانى ھەيدەيدۇ. تۇربۇت بىلەن بېرىلسە، بەلغەمنى بوشتىدۇ. بەسپايەج، كاسىنە سۈيى، سۆگەت يوپۇرمىقىنىڭ سۈيى بىلەن بېرىلسە، سەۋدانى ھەيدەيدۇ. لالە يىلتىزى يىپلىرىنىڭ، بېھى ئۇرۇقىنىڭ، ئىسپىغۇلنىڭ لۇتابلەرى بىلەن ۋە بادام يېغى بىلەن بېرىلسە، ئۈچەيدىكى توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. قورساق ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. ئەگەر بۇنى باشقا مۇناسىپ دورىلار بىلەن، كاسىنە يوپۇرمىقىنىڭ سۈيى، ئەنگۈرى شىپا سۈيى ۋە سېرىقئوت سۈيى بىلەن بېرىلسە، جىگەردىكى توسالغۇلارنى ئېچىپ، ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. سېرىقكېسەل ۋە تەپلەرنى يوقىتىدۇ. يېڭى، ھۆل يۇمغاقسۇتنىڭ سۈيى بىلەن قوشۇپ غار-غار قىلسا، گالنىڭ قاتتىق بوغۇلۇشىنى يوقىتىدۇ. شۇنىڭدەك ئۆچكە سۈتى، ئەنجۈر سۈيى ۋە شىرنىسى بىلەن بېرىلسە، گالدىكى ئىششىقنى ئېغىز ئالدۇرۇپ تارقىتىدۇ. ئېزىپ خېمىر قىلىپ چېپىلسا، چوڭ-كىچىك بوغۇملار ئاغرىقىنى پەسەيتىپ، ئىسسىقلىق بولغان قاتتىق ئىششىقلىقنى يۇمشىتىدۇ. بولۇپمۇ ئەنگۈرى شىپا سۈيى بىلەن چېپىلسا ياخشى مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 5~10 ياشلىقلارغا 8~6 گراممىچە، 15~10 ياشلىقلارغا 15~10 گراممىچە، 15 ياشتىن ئاشقان چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 80 گراممىچە بېرىلىدۇ. ئورۇنباشارى 3 باراۋەر كىشىمىش (بىر ئاز تۇربۇت بىلەن 9 ياكى يېرىم ۋەزىندە تەرەنجىبىن). دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئاشقازانغا زەرەر قىلىدۇ، كۆكۈلنى ئېلىشتۇرىدۇ، قورساقنى ئاغرىتىدۇ. تۈزەتكۈچىسى ئاشقازانغا زىيانلىق ئۈچۈن مەستكى، رۇمبەدىيان، قورساق ئاغرىقى ئۈچۈن بادام يېغى.

تەركىبى قەنت، شىلىملىق سۇيۇقلۇق، ئاقسىل ماددىسى، ئۇچۇچان ماي ۋە باشقا باللاست ماددىلار بار. جۇڭىيى تېبابىتىدە ئۇرۇقى، مېۋىسىنىڭ ئېتى، يىلتىزى ۋە دەرەخنىڭ قوۋزاقلىرى دورا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي زور دەرىجىدە سوغۇق، زەھەرسىز، تەمى قېرىق، كۆكرەكتىكى ھارارەتنى ئالىدۇ. بوغۇم ۋە سۆڭەكنىڭ ئىسسىقلىق بولغان ئاغرىقلىرىنى توختىتىدۇ، بەلغەم بوشتىدۇ، قىزىتمىلىق كېسەللىكلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ، قان يوللىرىنى ئاچىدۇ، بالىلارنىڭ مەدەدىلىرىنى چۈشۈرىدۇ. ئەسكەرتىش مۇشۇ ئائىلىگە كىرىدىغان، شەكلى ئوخشاش بولغان خەنزۇچە 决明子 (جۇ مىڭ)، لاتىنچە CASSIA NODOSA ياكى CASSIA TORA دەپ ئاتىلىدىغان دەرەخنىڭ ئۇرۇقىمۇ سۈرگە ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ. ئەمما بۇنىڭ يوپۇرمىقى ياكى يوپۇرمىقىغا ئوخشىماي، بەلكى بۆرە سۈيىمىسە.

نىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. مېۋىسى ئۇزۇنچاق بولماي، قىسقا ۋە ئىچىدە 6 تال ئۇرۇقلۇق كېلىدۇ. تەركىبىمۇ ئوخشىمايدۇ. سۈرگە ھەم سېرىقكېسەلنى داۋالاش، قىزىتما قايتۇرۇش، جىگەر ھەم بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، كۆزگە ئاق چۈشكەندە، كۆز قىزىرىپ ياشاڭغىرىغاندا داۋالاش، باش ئاغرىقىنى توختىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنىڭ ئۇرۇقىلا ئىشلىتىلىدۇ. خەنزۇچە 决明子 (جۆ مىڭزى) دەپ ئاتىلىدۇ.

خۇبازى

(نانى كالاغ-گۈل خەيرى)

MALVA VERTICILLATA 冬葵

52-رەسىم. خۇبازى

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، خىتى ئۆسۈملۈك-دىن كىچىكرەك، يوپۇرمىقى يۇمىلاق، تەمسىز، يوپۇرمىقىنىڭ ئارقا تەرىپى يىرىكرەك، گۈلى كىچىك، رەڭگى قىزىل، بىنەپشە تەرىپىگە مايىل.

بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ ئۇرۇقى ئاق قارامتۇل، يۇمىلاق، بىر ئاز ياپىلاقراق، ئوتتۇرىسى چوڭقۇر كېلىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 1-دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ئىچىنى يۇمشىتىش، ماددىلارنى پىشۇرۇش ۋە جىگەر-نىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، سۈيدۈكنى راۋان قىلىش، ئىششىقنى پەسەيتىش، سۈتنى كۆپەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىش ئورنى بۇنىڭ يوپۇرمىقىنى چايناپ تۇز قوشۇپ، كۆزدىكى ناسۇر چاقلارغا چېپىلسا، چاقىنى تازىلايدۇ. تۇز قوشماسا-

تىن چېپىلسا، چاقىنىڭ ئاغزىنى پۈتتۈرىدۇ. ئەگەر بۇنى يۇمشاق ئېزىپ سۇنغان ئەزاغا تېڭىلسا، سۇنۇق ئەزانى تۇتاشتۇرىدۇ. ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلارغا چېپىلسا ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. زەيتۇن يېغى ياكى گۈل يېغى بىلەن چاپسا، ئوتتا كۆيگەن جاراھەتكە، چاينىڭ چاقىنىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ قوۋزىقىنى ئېزىپ سۈيدۈك بىلەن قوشۇپ چاپسا، باشنىڭ يىرىڭلىق چاقىلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. باشتىكى كېپەكنى يوقىتىدۇ.

ئەگەر شېخنىڭ قاينىتىلغان سۈيىدىن 200 گرامنى شېكەر بىلەن ئىچسە، يۆتەل ۋە ئىسسىقلىق ھەم قۇرۇقلۇقتىن ئاۋازنىڭ تۇتۇلۇپ قېلىشى، تال ئاغرىقى، يەرقان، قوتۇر، ئۈچەيلەردىكى يىرىڭلىق جاراھەت، تولغاق، دوۋسۇندىكى يىرىڭلىق جاراھەت، سۈيدۈكنىڭ كۆيۈپ كېلىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ ئۇرۇقىنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، ئىچىنى يۇمشىتىدۇ، ئىچ ئەزادىكى جاراھەتلەرنى تۇتاشتۇرىدۇ، ئىسسىق ۋە قۇرۇقتىن بولغان يۆتەل، ئاۋازنىڭ تۇتۇلۇشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، نەزلىنى يوقىتىدۇ، ئۈچەيلەرنى قۇۋۋەتلەيدۇ، بۆرەك ۋە دوۋسۇندىكى يىرىڭلىق چاقا، ئۈچەينىڭ ئېچىشىنى يوق قىلىدۇ، ئىسسىق ۋە ئۆتكۈر دورىلارنىڭ ئەزانى ئېچىشتۈرۈشىنى توسىدۇ. ئەگەر ھەسەل بىلەن ئىچسە، جىگەر ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. تەنھا ئۆزىنى ياكى پوستى ئېلىنغان ئارپا بىلەن ئېزىپ شىلىم قىلىپ چاپسا، ئىسسىقتىن بولغان قاتتىق ئىششىق ۋە ئاغرىقلارنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىش ھىقدارى سۈيىدىن 150 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ، ئۇرۇقىدىن 15 گرامغىچە.

ئورۇنبا سارى خىتى ئۇرۇقى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئاشقازانغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى ھۆل مېۋىلەرنىڭ رۇببىسى.

تەركىبى گۈلى، يوپۇرمىقى شىلمىش ق سۇيۇقلۇقلارغا باي، گۈلى بوياق ماددىسى تۇتىدۇ. ئۇرۇقىدا

ئاقسىل ۋە ياغ ماددىلىرى بار.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىي سوغۇق، زەھەرسىز.

سىلىقلاشتۇرغۇچى، سۈيدۈك ھەيدەيدىغان رولى بولۇپ، سۈيدۈك يوللىرى شىلمىش ق پەردىلىرىنىڭ

ياللۇغلىرى نەتىجىسىدە سىيەلمەسلىك ۋە سۈيدۈكنىڭ ئاغرىتىپ كېلىشىلىرىنى داۋالاشقا، چوڭ تەرەتنى

يۇمشىتىپ راۋان قىلىشقا، ھامىلىدارلىق مەزگىلىدىكى سۇلۇق ئىششىقلارنى داۋالاشقا، تۇغۇتتىن كېيىن

بالىنىڭ ھەمراھى ئاسان چۈشمىگەندە ئۇنىڭ چۈشۈشىنى تېزلىتىشكە ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ سىرتىدا، سۈت

كۆپەيتىشكە، ئەمچەكنىڭ قىزىرىپ ئىششىقلىرىنى داۋالاشقا، تۇغۇتنى تېزلىتىشكەمۇ ئىشلەيدۇ.

ئىچىش مىقدارى كۈندە 20~10 گرامى قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

ئەسكەرتىش لوغانئۆلئەدۈيىدە خوبىيانىڭ نامى MALVA SALVYSTRIS دەپ كۆرسىتىلگەن.

بۇ يەردە بىزنىڭ تونۇشتۇرغىنىمىز بىر ئائىلە، بىر بۆلۈمدىن بولغان ئۆسۈملۈك. نامىدىكى پەرق ئىككى

ئەلنىڭ ئۆسۈملۈكلەرنى تۈرلەرگە ئايرىشتىكى ئوخشاشماسلىقىدىن بولۇشى مۇمكىن.

خەرنۇپ شاھى

(خەرنۇپ-كۈزەرە)

تونۇش بۇ بىر تۈرلۈك دەرەخ بولۇپ، ئۆلكىنىڭ ۋە جاڭگالنىڭ دەپ ئىككىگە بۆلىنىدۇ. ئۆلكىدە

بولدىغىنىنىڭ چوڭلۇقى ياڭاق دەرەخىغىچە كېلىدۇ. يوپۇرمىقى بەك كۆك، سىلىق بولۇپ، يۇمىلاق

تەرىپىگە مايىل، بىر ئاز قېلىن، شاخلىرىنىڭ ھەر ئىككى تەرىپى بىر-بىرىگە ئۇدۇل، گۈلنىڭ رەڭگى

ئالتۇن رەڭگىدە سېرىق، غىلىپىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 15 سانتىمېتىر بولۇپ، توم بولىدۇ. رەڭگى قارا، دانىلىرى

ماشقا ئوخشايدۇ. چوڭلۇقى تىرىمىسقا ئوخشايدۇ، تەمى تاتلىق بولىدۇ. ئەڭ ياخشىسى ئۆلكىنىڭ بولۇپ،

قۇرۇقى، مېغىزى تاتلىقى، پوستى نېپىز بولغىنى، بىر يىلدىن ئۆتمىگىنىدۇر. مىسىرى شاملاردا بۇنىڭدىن

رۇب (ئېكىستراكت) قىلىدۇ.

چىقىش ئورنى ئەرەبىستاندىن چىقىدۇ.

تەبىئىي 1-دەرىجىدە سوغۇق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق، ئۇرۇقنىڭ تەبىئىي قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى سۈيدۈك ماڭدۇرۇش، ئاغرىق قالدۇرۇش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، سەمىرىتىش، ياخشى

خىلىت پەيدا قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى ئۈزۈم سۈيى بىلەن قوشۇپ بەرسە، سۈيدۈك ماڭدۇرىدۇ. سۈت بىلەن قوشۇپ

ئىچسە، سۈتنى لەززەتلىك قىلىدۇ، ئىشتىھانى ئاچىدۇ، كونا يۆتەلگە پايدا قىلىدۇ. ئۇنى دانىسى بىلەن

يېسە سەمىرىتىدۇ، فەتەقنى (سېرىقئەتنىڭ يېرىلىشى-گىرىزىنى) يوقىتىدۇ. پىشۇرغىنىنى خېمىر قىلىپ تاياق

تەگكەن، يىقىلىپ ئاغرىغان يەرگە چاپسا ئاغرىقنى قالدۇرىدۇ، سۆگەلنى چۈشۈرىدۇ. يېڭىسىنى ئۇرۇقى

بىلەن تاڭسا ھەم سۆگەلنى چۈشۈرىدۇ. خەرنۇپنىڭ ئىككىنچىسى: ياۋا، جاڭگالنىڭ بولۇپ، مېۋىسى

تىكەنلىك، ئېگىزلىكى 60 سانتىمېتىر، شاخلىرى ھەر تەرەپكە ساڭگىلاقلق. بۇنىڭ تىكىنى ئۆتكۈر،

ئۇششاق، گۈلى سېرىق، دېغى بار. مېۋىسى بۆرەككە ئوخشايدۇ. بۆرەكتىن كىچىك. خەرنۇپ نېپتى مۇشۇدۇر.

تەبىئىي 2-دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق، قابىزلىقى بار.

خۇسۇسىيىتى ئىچ قاتۇرۇش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ھەر قانداق ئەزادىن كەلگەن قاننى توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى سوقۇپ يالغۇز ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ بەرسە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ، ئەزادىن كەلگەن قاننى توختىتىدۇ. ئىسھالىنى، يەرقانى، ھەيزنى، بوۋاسىزنىڭ قېنىنى توختىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئېغىزنى چايقىسا، سوقۇپ، سۇفۇپ قىلىپ چىشقا سالسا، چىش ئاغرىقىنى قالدۇرىدۇ ھەم چىشنى چىڭىتىدۇ.

پوستىنى، گىياھنى، يىلتىزنى سوقۇپ چىشقا سالسا، چىشنى قۇرت يېيىشتىن ساقلايدۇ، چىش چۈشۈپ كەتمەي ئۇزۇن تۇرىدۇ.

خېنە بىلەن قوشۇپ باشنى يۇسام، چاچنى قۇۋۋەتلەيدۇ، چاچقا ئاق كىرىشنى توسىدۇ. بەدەنگە چاپسا ھېرىپ قىلىشنى توسىدۇ، ئەزانى قۇۋۋەتلەيدۇ. سوقۇپ سۇغا چىلاپ رەڭ بىلەن قوشۇپ كىيىملەرنى بويسا، كىيىم كۆنرىغىچە ئۆچمەيدۇ. سوقۇپ سوڭى چىقىپ قالغانغا سەپسە پايدا قىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى 5~1 ياشلىقلارغا 3~2 گرامغىچە، 10~5 ياشلىقلارغا 5~3 گرامغىچە، 15~10 ياشلىقلارغا 8~5 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى ئۆز ۋەزنى بىلەن قەرتەتراشت، مازۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ، ئەزانى قۇرۇتىدۇ. تۈزەتكۈچىسى بەبى ئۇرۇقى، ناۋات قوشۇپ بەرسە، زىيانلىق تەسىرىنى توسىدۇ.

خورما

(تەمرە)

FRUCTUS DIOSPYRUS LONGI

蜜枣

53-رەسىم. خورما

تونۇش بۇ بىر خىل ئۇرۇقى بار، تاتلىق تەملىك مېۋىدۇر. دەرىخى ئېگىز ئۆسىدۇ، يوپۇرمىقى كەڭ، پىچانغا ئوخشاش 2 مېتىرچە كېلىدۇ. چېچىكى ئاقۇش سېرىق رەڭلىك، ئۈزۈمگە ئوخشاش ساپاقلق بولۇپ، بىر ساپىقىدىن مول ھوسۇل بەرگەندە 20~30 كىلوگرام خورما چىقىدۇ. بۇ خىل بولۇپ، ئەركىكى ۋە چىشى بار، ئەركىكى مېۋە بەرمەيدۇ. چىشى مېۋە بېرىدۇ. شامال چىققاندا ئەركىكى چىشىغا تېگىش بىلەن (چاڭلىشىش بىلەن) مېۋە بېرىدۇ، خورمىنىڭ ياخشى يوغان، تەمى شېرىن، سۇلۇق، ئۇرۇقى كىچىك بولىدۇ.

خورما ئۆسكەن جاينىڭ ھاۋا كىلىماتىغا قاراپ ھەر خىل رەڭدە بولىدۇ. ھاۋا كىلىماتى ياخشى جاينىڭ خورمىسىمۇ ياخشى كېلىدۇ، ياخشى يوغان، پوستى نېپىز، ئۇرۇقى كىچىك، رىشتىسى كەم، سۇلۇق بولىدۇ.

چىقىش ئورنى غەربىي جەنۇبىي ئاسىيا مەملىكەتلىرىدىن، ئەربىستان يېرىم ئارىلىدىكى مەملىكەتلەردىن، ھىندىستاندىن ھەمدە ئېلىمىزنىڭ كۆپ يېرىدىن چىقىدۇ. ئەڭ مۇھىم چىقىدىغان جايى فۇجىيەن، شەندۇڭ ئۆلكىلىرىدىن ئىبارەت. تەبىئىتى 2-دەرىجىدە ئىسسىق، ئاۋۋالقى دەرىجىدە قۇرۇق، ئۇرۇقنىڭ سوغۇقلۇقى كۆپ، ئىسسىقلىقى كەم.

خۇسۇسىيىتى ئوزۇق بولۇش، قان پەيدا قىلىش، يۈرەكنى، بەدەننى سەمىرتىش، سوغۇق مەجەزەلەرنىڭ جىنسىي ئالاقىسىنى كۈچلەندۈرۈش، سوغۇقتىن، بەلغەمدىن بولغان ئاغرىقلارنى قالدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى بەلغەمدىن بولغان تەپ، بەزگەك، بۆرەك كېسەللىرىگە ھۆلبە بىلەن قاينىتىپ بېرىلىدۇ. ئورۇقلاپ كەتكەنلەرگە گۈرۈچ بىلەن قاينىتىپ بېرىلىدۇ. يېڭى سۈت بىلەن دارچىن قوشۇپ بەرسە، جىنسىي ئالاقىنى قۇۋۋەتلەيدۇ. ئۇرۇقنى قاينىتىپ ئىچسە، بۆرەكتىكى تاشنى چىقىرىدۇ. سۈيىدە كۆزگە چىققان جاراھەتلەرنى ھەم سۇلۇق، يىرىڭلىق جاراھەتلەرنى يۇسا، كۆزنى روشەن قىلىدۇ. جاراھەتلەرنىڭ يىرىڭلىرىنى يوقىتىدۇ. سوقۇپ بېرىلسە ئىچنى توختىتىدۇ. كۆيدۈرۈپ كۈلنى سېرىق سۇلۇق جاراھەتلەرگە چاپسا پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ 10~40 گرامغىچە بېرىلىدۇ. ئورۇنباىسارى ئەنجۈر، ھۆل زەنجۈل.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار سېسىق جاراھەتلەرگە بېرىلمەيدۇ. بۇ ئېغىر، ئۇزۇندا ھەزىم بولىدىغانلىقى ئۈچۈن ئاشقازاننى بۇزىدۇ. تال، جىگەرگە توسالغۇ پەيدا قىلىدۇ. سەۋدانى زىيادە قىلىدۇ. خۇنى كۆيدۈرىدۇ. باش ئاغرىقى، چىشنىڭ تۈۋىگە يىرىڭ، ئاغرىق پەيدا قىلىدۇ. ئىسسىق مىزاجلارغا تۈرلۈك كېسەللەرنى پەيدا قىلىدۇ. خامراقى قورساقنى ئېسىدۇ. بۇنى كېسەلگە بېرىشتە ئانار سۈيى بىلەن سىركەنەنجۈل، كۈنجۈت يېغى، كۆكتار، ئاقلانغان بادام بىلەن قوشۇپ بېرىلىدۇ ھەم يەپ بولغاندىن كېيىن ئىسسىق سۇ بىلەن ئېغىزنى چايقاش لازىم.

ئاقىر قەرھاننىڭ يوپۇرمىقىنى چايناپ ئۇزۇن ۋاقىت ئېغىزدا قويىسا، چىشنىڭ زەئىپلىكىنى، يىرىڭ چىقىشىنى، بوغما كېسەلنى توسىدۇ.

تەركىبى خورمىنىڭ تەركىبىدە %40 كىچە قەنت ماددىسى بولىدۇ. شۇڭا خورمىنىڭ مېۋىسى تەم ۋە ئوزۇقلۇق خۇسۇسىيىتى جەھەتتىن زور قىممەتكە ئىگە. ئادەتتە ئۇنىڭ تەركىبىدىكى گلۇكوزا ۋە فروكتوزىلار %25~30 كىچە يىتىپ بارىدۇ. ئۇلاردىن باشقا %1.5 ئاقسىل، %0.6 ماي، %0.7 كۈل ماددىلىرى، %1.5 ھۈجەيرىلىك ماددىلار ھەم ۋىتامىن C بولىدۇ. شۇنىڭدەك تاننىن ماددىسى تۇتىدۇ. خورمىنىڭ تۈرى ناھايىتى كۆپ. شۇڭا ئۇنىڭ ئىچىدىكى تەركىبلەرمۇ ئوخشاش بولمايدۇ.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى جۇڭىيلار خورمىنىڭ ساپاق قىسمىنى، يېڭى خورمىنىڭ شىرنىسىنى، قۇرىغان خورما ئۈستىدىكى شېكەرلىك ماددىسىنى، خورمىنىڭ ئۆزىنى داۋالاش ئىشلىرىدا قوللىنىدۇ. ئۇلارنىڭ تەرىپىچە:

1. پىشقان خورما مېۋىسى ئوزۇقلاندۇرغۇچى ماددا بولۇپ، يېگەندە قان توختىتىدۇ. چوڭ تەرەتنى يۇمشىتىدۇ. قان بېسىمىنى چۈشۈرىدۇ. بوۋاسىر (گېمورروي) ئىششىقىنى قايتۇرىدۇ. بوۋاسىر قاناش ۋە چوڭ ئۆچەي قاناش ۋاقىتلىرىدا قان توختىتىدۇ (بوتقا ھالغا كەلتۈرۈپ ھەمەل قىلىنىدۇ).
2. خورما ساپىقى ھېق تۇتۇشنى ۋە كېچىسى سىيىپ يېتىشنى داۋالايدۇ.
3. خورما شىرنىسى سۈيىنىڭ قان بېسىمىنى چۈشۈرۈشتە كۆرۈنەرلىك ئۈنۈمى بار.
4. خورما شېكىرى (ماننىتى) گال ئاغرىقلىرىغا، يۆتەلگە، گال قۇرۇشلارغا پايدا قىلىدۇ.
5. خورما ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ. بەلغەمنى يوقىتىدۇ. كۆكرەكنى ساپلاشتۇرۇپ سىقىلىشنى ئالىدۇ. يۆتەل پەسەيتىدۇ. يۈرەك بىلەن ئۆپكەگە ھۆللۈك بېرىدۇ. ئاشقازان، ئۆچەينى تازىلايدۇ. بوۋاسىرنى، قان تولغاقنى تازىلايدۇ.

خورما شىرنىسى

(دېبىس خورما)

SUCCUS FRUCTUS DIEOSRYRUS LONGI 蜜枣汁

تونۇش بۇ بىر تۈرلۈك پىشقان خورمىدىن مەخسۇس ئۇسۇل بىلەن ئېلىنىدىغان تاتلىق سۇ. تەييارلاش ئۇسۇلى ئوبدان پىشقان خورمىلارنى ئېزىپ سۇدا قاينىتىلىدۇ. خورمىنىڭ تاتلىقلىقى سۇغا چىقىپ بولغاندا ئېلىپ ساپ قىلىپ ئىككىنچى قېتىم قاينىتىلسا قويۇلىدۇ. يەنە بىر تۈرلۈكى ئوبدان پىشقان خورمىلارنى توپلاپ، سېۋەتلەرگە قاچىلاپ قويۇلسا، تېگىدىن سۇلىرى تامىدۇ. مەزكۇر سۇلارنى ئېلىپ ساپ قىلىپ بىر ئاز قاينىتىلسا قويۇلىدۇ ياكى مەزكۇر سۇنى ئاغزى ئوچۇق قاچىلارغا سېلىپ ئاغزىغا داكىدەك بىر نەرسىنى يېپىپ ئايتاپقا قويۇلسا قويۇقلىشىدۇ. بۇ خىلدىكىسى ياخشىراق بولىدۇ. يۇقىرىقى ئۇسۇللار بىلەن ھەر بىر مېۋىنىڭ شىرنىسىنى تەييارلىسا بولىدۇ. چىقىش ئورنى خورما چىقىدىغان ئورۇنلاردا چىقىرىلىدۇ. خورما چىقىمايدىغان جايلاردا قۇرۇق خورمىدىن ياساشمۇ مۇمكىن.

تەبىئىتى 2-دەرىجىدە ئىسسىق. 1-دەرىجىدە ئاۋۋىلىدا قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى غىزالىق تەرىپى كۆپ، سوغۇق بەلغەم مەجەز كىشىلەرنىڭ تەبىئىتىنى يۇمشىتىش، پالەچنى، مۇپاسلىنى، سوغۇقتىن بولغان يۆتەلنى يوقىتىش، سوغۇق مەجەز كىشىلەرنىڭ جىنسى ئالاقىسىنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى بۇنى تەنھا ياكى قۇستە، تۇز بىلەن بەدەنگە چاپسا، بەدەندىكى قارا داغنى يوقىتىدۇ. ھامامغا ئوخشاش ئىسسىق جايدا ئولتۇرۇپ سىيادان بىلەن قوشۇپ بەدەنگە سۇۋىسا، سوغۇق ھاۋانىڭ تەسىرىدىن مۇزلاپ قالغان ئەزالار ئۈچۈن ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار قاننى كۆيدۈرىدۇ، جىگەرگە سەۋدا خاراكتېرلىك خىلت پەيدا قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى سىركە، بادام، كۆكنار ئۇرۇقى، سىركەنجىۋىل ۋە بەرىششا. تەركىبى خورمىنىڭ تەركىبىدىكى ماددىلارغا ئىگە.

خۇسىيە تۇسسۇئەلب^①

(سۆئەلب مىسرى)

ORCHIS MASCULA 歐白及

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزىدۇر. رەڭگى ئاق، سۈزۈك، سۆرۈنجاندىن كىچىكرەك، تەمى تاتلىق، چاپلاشقاق، ئازراق ئۆتكۈر پۇراقلىق، پۇرىقى مەنىنىڭ پۇرقىغا ئوخشايدۇ. بۇ نەچچە خىل بولىدۇ. بىر قىسمىنىڭ دانىسى كەپتەر تۇخۇمىدەك بىر-بىرىگە يېقىن، ھەر بىرىدە

① خۇسىيە تۇسسۇئەلب-لانچە (TUBER SALEP) ORCHIS MACULA، خەنزۇچە 歐白及 دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ يەردە تونۇشتۇرىدىغىنىمىز ئۇنىڭ ئورنىغا ئىشلىتىلىدىغان ۋە بىر ئائىلىگە مەنسۇپ بولغان TUBER BLETILLAE، 白及 دىن ئىبارەت-تەھرىر.

ئۇزۇن ئۇششاق يېپى بار. شۇ يېپىدىن ئۇندۇ ھەم يېپىنىڭ ئاخىرىدا كىچىك دانىسى بولىدۇ. بۇنىڭ ئىشلىتىلىدىغىنى ئۇزۇنچاق تۇخۇمىسمان كەلگىنىدۇر. يوپۇرمىقى پىيازنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. يەنە بىر خىلى ئالدىنقىغا قارىغاندا چوڭراق، يەرگە يېپىلغان، يۇمشاق بولۇپ، بۇنىڭدا ئۈچ دانە مۈنەكچە بار. ئۇرۇقى قارا، قاتتىق پارقراشلىقتۇر.

ئۈچىنچى خىلىنىڭ تېنى 20 سانتىمېتىر ئۇزۇنلۇقتا كېلىدۇ. تېنىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئۈنۈپ چىقىدۇ. ئۈستىدە ئىككى ياكى ئۈچ دانىسى بار، گۈلى سېرىق بولۇپ ئوتتۇرىسىدا قارا ئۇرۇقى بولىدۇ. تېنى قىزىل، يوپۇرمىقى سەۋىسىنى ئازادىنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ (سەۋىسىنى ئازاد دېگەن زىننەتتۇر).

يىلتىزى ياڭاق مىقدارى، تېشى قىزىل، ئىچى ئاق، چاپلىشاڭخۇ، تاتلىق، بۇنىڭ ئۇنىدىغان جايى تاغلاردا، ھۆل يەرلەردە، تولاراق رۇم، مىسىردە بولىدۇ. ئەمما رۇمنىڭ ياخشى ھېسابلىنىدۇ. مىسىرنىڭكىنى خام ۋاقتىدا تېشىپ يېپقا ئۆتكۈزۈپ قۇرۇتىدۇ، رۇمنىڭ ئەكسىچە قۇرۇتىلىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ چاڭجياڭ دەرياسى ئېقىمىدىكى جايلاردىن سىچۈەن، گۇيجۇ، يۈننەن، جياڭسۇ، جېجياڭ، ئەنخۇي، گۇاڭشى، گۇاڭدۇڭ، جياڭشى، خۇبېي، خېنەن، گەنسۇ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 1- خىلى ئاۋۋالقى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ھۆل ئىسسىق. 2- خىلى 2-دەرىجىدە ھۆل، 3-دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى پەينى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق قالدۇرۇش، ياخشى قان پەيدا قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى گۈل يېغى بىلەن قوشۇپ باشقا چاپسا چاچنى قۇۋۋەتلەيدۇ. چاچ چىقىرىدۇ، چاچ چۈشۈپ كېتىشنى توختىتىدۇ. يوپۇرمىقىنى، زەپەر، ئازغىنە ئىپار بىلەن قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ ئايالنىڭ پەرىجىگە قويۇپ ئاندىن يېقىنچىلىق قىلىنسا بالا بولىدۇ (سېناقىتىن ئۆتكەن). بۇنىڭ ئۇزۇقىنى شاراب بىلەن قوشۇپ بەرسە ئەزانى چىگىتىدۇ. (بۇزۇمىدىن چىققاندا گۈل بولىدۇ، ئاندىن يوپۇرماق چىقىرىدۇ، ئاندىن ئۆسۈدۇ. بۇنىڭ بويى سەۋىسىنىڭ بويىغا ئوخشايدۇ).

ئىشلىتىلىش مىقدارى 1~5 ياشلىقلارغا 1~2 گراممىچە، 5~10 ياشلىقلارغا 2~4 گراممىچە، 10~15 ياشلىقلارغا 4~5 گراممىچە، 15 ياشتىن يۇقىرى چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 5~8 گراممىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى ئۆز ۋەزىنى بىلەن بوزىدان، يېرىم ۋەزىدە ئەنجۈر ياكى ئۆز ۋەزىنى بىلەن بېدە ئۇرۇقى. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئاشقازان ئاغرىقىغا زىيان قىلىدۇ. ئىسسىق مىزاجلارغا زىيانلىق، ئاشقازان ئاغرىقىغىمۇ زىيانلىق.

تۈزەتكۈچىسى ئاشقازان ئاغرىقىغا زىيان قىلغاندا شېكەر قوشۇپ بېرىلىدۇ، ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە سىركەنجۈل، پاقىيوپۇرمىقىنىڭ سۈيى بىلەن قوشۇپ بەرسە زىيانلىق تەسىرىنى توسىدۇ.

ساقلاش بۇنىڭ قۇۋۋىتى ئىككى يىل تۇرىدۇ. ئىككى يىلدىن كېيىن قۇۋۋىتى كېمىيىدۇ. تەركىبى تەركىبىدە %55 شىلىملىق ماددا، كراخمال، ئۇچۇچان ماي بار. بۇنىڭ شەكلى سۆڭەك مىسىرى بىلەن پۈتۈنلەي ئوخشاش. بۇ يىلتىز REISHENBACH BLETILLA STRITA (THUNBERG) نىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزىدىن ئىبارەت. شەكلى ئىككى ياكى ئۈچ يىلتىزلىق چىشقا ئوخشايدۇ.

جۇڭىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى مۇندىل، تەمى قېرىقراق.

خۇسۇسىيىتى ئۆپكىنى قۇۋۋەتلەش، ئەت ئۇندۇرۇش، بەلغەم بوشتىش، قان توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرى بار.

يىلمىلىك قان توختاتقۇچى دورا سۈپىتىدە قان قۇسۇش، ئۆپكە كېسىلىدىكى قان تۈكۈرۈش، ئاشقازان يارىسى بارلارنىڭ قان قۇسۇشى قاتارلىقلاردا ئالاقىنى ئىچكۈزۈلىدۇ. سىرتتىن غەلۋىرەك ۋە باشقا جاراھەتلەرگە ئىشلىتىلسە، ئەت ئۈنۈپ ساقىيىشىنى تېزلىتىدۇ. ئالاقىنى كەندىر يېغى ياكى ھەببۇلمۈلۈك يېغى بىلەن قوشۇپ كۆيۈك يارىلىرىغا، پۇت-قولنىڭ يېرىقلىرىغا چېپىلىدۇ.

ئالاقىنى ئىلمان سۇغا سېلىپ قويۇلسا مەلۇم ۋاقىتتىن كېيىن شىلمىلىق يىلىم چىقىدۇ. ئۆتكۈر تەسىر قىلىپ ئاشقازاننى، ئۈچەينى شىلىپ تاشلايدىغان دورىلارنىڭ تەسىرىنى تۆۋەنلەشتۈرۈپ، ئاشقازان-ئۈچەينى مۇھاپىزەت قىلىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. بۇنى دوختۇرلار MUCILAGO SALEP (سۆتلەپ لۇتابى) دەپ ئاتايدۇ.

لۇتابى يۈزگە سۈركەسە، يۈزدىكى داغنى چۈشۈرىدۇ. ئىچسە بەدەننى سەمرىتىپ پارقىرىتىدۇ. مىقدارى كۈندە 3~10 گرامنى قاينىتىپ ياكى سۇفۇپ ھالدا ئىچىلىدۇ.

خولنجان

ALPINIA GALANGA 高良姜

54-رەسىم. خولنجان

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى بولۇپ، بۇ يىلتىزنىڭ رەڭگى تۇتۇق قىزىل، بەك بوغۇملۇق، تەمى ئۆتكۈر. چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ جەنۇب ئۆلكىلىرىدىن ۋە ئىسسىق كىلىماتلىق ھىندىستانغا ئوخشاش ئەللەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى 2-دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ئاشقازاننى، ئىچ ئەزالارنى، جىنسى ئالاقىنى قۇۋۋەتلەش، يەللەرنى يوقىتىش، سۈيدۈكنى تۇتۇش (كېمەي-تىش)، بەلغەم خاراكىتېرلىك باش ئاغرىقىنى، تۇتقاقلق كېسەللەرنى يوقىتىش، ئاۋازنى ساپ قىلىش، ئېغىزنى خۇشبوۋ قىلىش، بەلغەم خاراكىتېرلىك سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلارنى پەسەيتىش، بەل ئاغرىقىنى، ئاچچىق كېكىرىكىنى، قۇلۇنجىنى، بۆرەك سوغۇق-لۇقى ۋە ئاغرىقىنى پەسەيتىش، خانازىر، سەرتاننى، يانپاش ئاغرىقىنى يوقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنىڭدىن ئاز مىقدارىنى تىلنىڭ تېگىدە تۇتسا، تىلنىڭ سۇسلۇقىنى ۋە ئېغىرلىقىنى يوقىتىپ، سۆزلەشنى ئەسلىگە كەلتۈرىدۇ. شۇنىڭدەك كىچىك بالىلارنىڭ تىلنىڭ تېز چىقىشىغا ياردەم بېرىدۇ، باھنى قوزغاپ ھەرىكەتلەندۈرىدۇ. بۇنىڭ 3 گرامنى يۇمشاق ئېزىپ 30 گرام يېڭى سېغىلغان ئۆچكە سۈتى بىلەن ئىچسە باھنى قوزغايدۇ. سۇ، زەيتۇن يېغى بىلەن ياكى ياسمەن يېغى بىلەن خېمىر قىلىپ چايسا، تېرىدىكى قارا داغلارنى ئالىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 1~5 ياشلىقلارغا 1~2 گرامغىچە، 5~10 ياشلىقلارغا 2~3 گرامغىچە، 10~15 ياشلىقلارغا 3~4 گرامغىچە، 15 ياشتىن يۇقىرى چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 4~6 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباشارى دارچىن، كاۋاۋىچىن.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار يۈرەككە ۋە كۆكرەكنىڭ پەردىسىگە زەرەر قىلىدۇ. ئىسسىق مىجەز كىشىلەر.

نىڭ بېشىنى ئاغرىتىدۇ.

تۈزەتكۈچى سەندەل، تاباشىر، سېمىز توخۇنىڭ شورپىسى، گۆشى، رۇمبەدىيان. سۈيدۈكنى توختى-
تىپ قويسا، بۇنىڭ تۈزەتكۈچىسى، كەترا.
تەركىبى ئۇچۇچان ماي تۇتىدۇ، ئۇنىڭ تەركىبىدە تىنپۇل، د-ئا-پىنېن، كامفېرىد، كامفېرول،
كادىنېن، كالانىيو، سىكۋېتېرېن ۋە كرىستال ھالدىكى ئالىپىننى، كراخمال (23%)، ياغ 5%، 4%
كۈل ماددىسى، تاننىن ۋە ئۆسۈملۈك يېلىمى (رېزىنا) بار.
جۇڭغى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ئاشقازاننى قىزىتىش، سوغۇقلۇقنى تارتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، تاماق سىڭدۈرۈش،
قۇسۇشنى پەسەيتىش، ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىش، قورساق ئاغرىشىنى داۋالاش تەسىرلىرى بار.
خۇش پۇراقلىق، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلىگۈچى ۋە دورىلارنىڭ تەمىنى تۈزەتكۈچى دورا قىلىپ ئىشلىتىل-
دۇ. ئاشقازاننىڭ كونا كېسەللىكلىرى، تاماق ھەزىم قىلىشنىڭ ناچارلىقلىرى ۋە ئاشقازان ئاغرىقلىرى
داۋالىنىدۇ. قورساق ئاغرىقى، ئۈچەينىڭ كونىرىغان سۇلۇق ياللۇغلىرى، بالىلارنىڭ ئىچ ئۆتكۈسى، قورساق-
نىڭ مۇجۇپ ئاغرىشى قاتارلىقلاردا بېرىلىدۇ. يەنە قوزغىتىش ۋە تىنچلاندۇرۇش تەسىرلىرىمۇ بار. ئۇنىڭ
سىرتىدا ئاشقازان تاملىرىدىكى نېرۋىلارغا تەسىر بېرىپ، تاماق ھەزىم قىلىش قابىلىيىتىنىڭ ياخشىلىنىشىغا
ياردەم بېرىدۇ، شۇڭا، ئاشقازان سوۋۇپ كېتىش ياكى سوغۇق يېمەكلىكلەرنى ئىستېمال قىلىشتىن بولغان
قۇسۇشلاردا بېرىلىدۇ.

ئاۋاز بوغۇلۇشنى، ھاراق بىلەن زەھەرلىنىشنى، جىنسى ئاجىزلىقلارنى داۋالاش ئۈچۈنمۇ ئىشلىتىلىدۇ.
بەزگەكتە، ھامىلىدارلار بەزىگىكى قاتارلىق سوغۇقتىن بولغان قىزىتمىلىق ئاغرىقلارغىمۇ بېرىلىدۇ. ئاغرىق
پەسەيتىش، دىماقنى ئېچىش ئۈچۈنمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

مىقدارى كۈندە 6~3 گرامنى قاينىتىپ ياكى ھاراققا چىلاپ تەمىنى چىقىرىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

خۇنسىياۋشان

(دەمۇل ئەخۋەپىن)

KINO 奇诺

تونۇش بۇ بىر خىل دەرەخنىڭ يېلىمى بولۇپ، رەڭگى قىزىل، بىنەپشە تەرىپىگە مايىل، بۇنىڭ
ئەڭ ياخشىسى ئۆزى ئېقىپ چىققان ساپ، ياغاچ ۋە قوۋزاقلار ئارىلىشىپ قالمىغىنىدۇر.
چىقىش ئورنى ھىندىستاننىڭ جەنۇبىدا، سەيلون ۋە ھەبەشىستانلاردا ئۆسدىغان پېترو كارپۇس
مارسۇپپوم روكسبورگ دەپ ئاتىلىدىغان پۇرچاق گۈرۈپپىسىدىكى ئۆسۈملۈك غولىدىن چىقىدۇ.
تەبىئىي 3-دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى قان توختىتىش، يىرىڭلىق جازاھەتلەرنىڭ ئاغزىنى پۈتتۈرۈش، ئاشقازان، جىگەر، ئۈچەي-
لەرنىڭ قىزىقلىقىنى نورماللاشتۇرۇش، تولغاقنى، قان ۋە سەپرا خاراكتېرلىك ئىچ ئۆتكۈنى، ئۈچەينىڭ
ئېچىشىشىنى، مەفئەتتىكى يېرىقلىرىنى ياخشىلاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنىڭدىن ئەھۋالغا قاراپ 1.5 گرامدىن 4 گرامغىچە مىقداردا توخۇ تۇخۇمنىڭ
سېرىقى بىلەن ئىچسە يۇقىرىدا ئېيتىلغان كېسەللىكلەرنىڭ كۆپچىلىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنى
يۇمشاق ئېزىپ داكىدىن ئۆتكۈزۈپ كۆزگە تارتسا، كۆزنىڭ نۇرىنى قۇۋۋەتلەيدۇ. كۆزدىكى يىرىڭلىق چاقىنى

يوقتىدۇ. سۇنۇن قىلىپ چىشلىرىغا سۈركىسە، چىشنىڭ ئاستىنى چىگىتىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ زەخمە جاراھەت-
لەرگە سەپسە، قېنىنى توختىتىدۇ. يېڭى جاراھەتلەرنىڭ ئاغزىنى تۇتاشتۇرىدۇ.
ئىشلىتىلىشى مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 4~1.5 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.
ئورۇنباسارى شادىنەج ۋە خەسنىڭ ئۇسارىسى.
دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بۆرەككە زەرەر قىلىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى كەترا.

تەركىبى %70~82 كىنوناتىنى كىسلاتاسى ۋە سۇدا ئېرىمەيدىغان كىنو قىزىل رەڭ ماددىسى تۇتىدۇ.
جۇڭىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى كۈچلۈك قابىز (قورۇغۇچى) دورا بولۇپ، ئادەتتىكى ئىچ سۈرۈشلەر-
دە ۋە دىزېنتېرىيىدە ئىچ توختىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. سىرتقى جاراھەتلەرگىمۇ ئىشلىتىلىدۇ.
مىقدارى تالاقىدىن بىر كۈندە 3~50 گرام ئىچىلىدۇ. تىنىكتۇرىسى (ئىسپىرتلىق چىلانمىسى)
2~20 گرامغىچە ئىچىلىدۇ.

خىتى (خۇبىزى شەجەرى)

(لەيلىقازاق يىلتىزى)

ALTHAHAH OFFICINALIS

蜀葵

55-رەسىم. خىتى

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، خەلقلەر بۇ ئۆسۈملۈك-
نى لەيلىقازاق دەپ ئاتايدۇ. بۇ ھەمىشە باھارنىڭ بىر قىسمى دەپ
ھېسابلىنىدۇ. گۈلى ئاق ۋە قىزىل رەڭگە-رەڭ بولىدۇ. بۇنىڭ ھەممىدىن
ياخشىسى گۈلى ئاق بولغىنىدۇر. گۈلى بولمىسىمۇ خىتى دېيىلىدۇ.
قىزىل ۋە كۈل رەڭ گۈللۈكى خىرىيە دەپ ئاتىلىدۇ.
چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.
تەبىئىتى ھۆل سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى ياندۇرغۇچى، يىغقۇچى، يۇمشاتقۇچى خۇسۇسىيەتكە ئىگە.
ئىشلىتىلىشى ئورنى يوپۇرمىقى، تېنى ۋە ئۇرۇقىغا قارىغاندا گۈل-
نىڭ قۇۋۋىتى ئاجىزراق. يوپۇرمىقىنى خېمىر قىلىپ مېڭىنىڭ ئىشىش-
قىغا، كىرىپكىنىڭ، قۇلاقنىڭ تۈۋىدىكى ئىشىشقا چاپسا مەنپەئەت
قىلىدۇ. جاراھەتلەرنى پۈتتۈرىدۇ، ئىشىشقا ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ

ھەم ياندۇرىدۇ. خانازىر، ئىشىشقا جاراھەتلىرىنىڭ ماددىسىنى يىغىپ ئېغىز ئالدۇرىدۇ. جاراھەتلەرگە، ئەزا-
نىڭ سۇنغىنىغا، ئىرقۇننىسا (يانپاش ئاغرىقى)، مۇپاسىل، ئىسسىقتىن بولغان بېغىش ئاغرىقى، ئەمچەك
ئىشىشى، مەقئەتنىڭ ئىشىشى قاتارلىقلارغا خېمىر قىلىپ چاپسا پايدا قىلىدۇ. زەبىتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ
چاپسا، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ چاققان زەھىرىنى ياندۇرىدۇ. ئوتتا كۆيگەن يەرگە چاپسا پايدا قىلىدۇ.
ئۆردەك سۇ قۇشنىڭ يېغى بىلەن قوشۇپ چاپسا، مۇپاسىل ئاغرىقى، يانپاش ئاغرىقى، تىترىمە كېسەلگە
پايدا قىلىدۇ. مۇناسىپ دورىلار ۋە ياغلار بىلەن چاپسا زاتلىجەنە، زاتلى ھەيىيە (كۆكرەك پەردىسىنىڭ
ۋەرەمى)، ئۆپكەننىڭ ئىشىشىغا پايدا قىلىدۇ. بۇنى پىشۇرۇپ خېمىر قىلىپ ياغ بىلەن قوشۇپ چاپسا،

ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلارنى تېز پىشۇرۇش تەسىرىنى كۆرسىتىدۇ. سۇغا چىلاپ قاينىتىپ، سۈزۈپ باشنى يۇسا چاچنى يۇمشاق قىلىدۇ. بۇنىڭ قايناتقان سۈيىدە ئولتۇرغۇزسا، مەقئەتنىڭ ئىششىقىغا پايدا قىلىدۇ، تۇغماس ئايالنىڭ رەھىمى (باليئاتقۇسى) يۇمۇلۇپ قالغان ئاغزىنى ئېچىپ ھامىلدار بولۇشىغا ياردەم قىلىدۇ. خام ھالدىكىسىنى شېكەر بىلەن قوشۇپ، چالا ئىسسىتىپ يېگۈزسە، ئىسسىقتىن بولغان يۆتەلگە، قان كەلگەنگە پايدا قىلىدۇ. سىركە بىلەن خېمىر قىلىپ ئاق داغقا چاپسا، ئاق داغنى كۆتۈرىدۇ (بۇ جەرياندا كۈن نۇرىغا قاقلاماسلىق شەرت). زەيتۇن يېغى بىلەن سىركىنى قوشۇپ چاپسا، زەھەرلىك ھاشارات چاققان يەرنىڭ زەھىرىنى ياندۇرىدۇ. بۇنىڭدىن 2 ھەسسە، خورمىدىن 2 ھەسسەنى بىر قىسىم سىركە بىلەن قوشۇپ ئارىلاشتۇرۇپ ئىششىقلارغا چاپسا ئىششىقنى ياندۇرىدۇ.

چاينىسا ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ. ئۇرۇقنى سەمغى ئەرەبى (ئەرەب يېلىمى) بىلەن باراۋەر مىقداردا ئېلىپ، قاينىتىپ پۇت-قولنى ئارقا-ئارقىدىن بىر نەچچە قېتىم يۇسا، قول-پۇتنىڭ يېرىلغىنىغا، قول-پۇتنىڭ تېرىسى كېپەكلىشىپ كەتكىنىگە پايدا قىلىدۇ. قاينىتىپ ئاتنىڭ تۇيىقىغا چاپسا تۇياقنى ئۆستۈرىدۇ. يىلتىزنىڭ پوستىنى يۇمشاق سوقۇپ، خېمىر قىلىپ چاپسا، ئىششىقلارنى يۇمشىتىشتا تەسىرى كۈچلۈك. قاينىتىلغىنىدىن 9 گرامنى ئىچكۈزسە تولغاق (دېزېنتېرىيە)، ئىچ قېتىپ قېلىشلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ، ئۈچەينىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ، ئۈچەي جاراھەتلىرىنى، سەپرادىن بولغان ئىسھالنى، سۈيىدۈكنىڭ كۆيۈپ كېلىشىنى، ئۈچەينىڭ كۆيۈپ ئاغرىشىنى، ئىششىقنى كۆتۈرىدۇ. بۇنىڭ ئۇرۇقى تېببىي قائىدە بويىچە ئىشلىتىلسە يۇقىرىدىكى كېسەللەرگە پايدا قىلىدۇ. شاراب بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، دوۋاساقتىكى تاشنى پارچىلاپ چىقىرىپ تەسلىكتە سېيىشنى داۋالايدۇ. خام نەزىلەرنى كېمەيتىدۇ، يانپاش ئاغرىقى ۋە ئەزانىڭ يېرىلغانلىرىغا پايدا قىلىدۇ. قاينىتىپ سىركە بىلەن ئېغىزنى چايقىسا، ئىسسىقتىن ئاغرىغان چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. كۆزنىڭ جىيىكىنىڭ كۆيۈشۈپ ئىششىغانغا چاپسا تېز ئۈنۈم بېرىدۇ. ئىسسىقتىن بولغان يۆتەلنى پەسەيتىدۇ. ئەزادىن كەلگەن قاننى توختىتىدۇ. بۇنىڭ قاينىتىلغان سۈيىدە ۋاننا قىلسا، مۇپاسىل (بوغۇمنىڭ قېتىپ قېلىشى) غا ھەم ئەزانىڭ قاتتىقلىقىغا پايدا قىلىدۇ. يىلتىزنى يۇمشاق سوقۇپ قاينىتىپ خېمىر قىلىپ، چوشقا يېغى، سەۋسەن يېغى، ئارپا ئۇنى ئارىلاشتۇرۇپ چاپسا، مۇپاسىلنىڭ قاتتىق ئىششىقلىرىنى ياندۇرىدۇ. بۇنى ھەمەل (كلزما) قىلسا ئۈچەي كېسەللىكىگە پايدا قىلىدۇ. قايناتقىنى ھەسەل ھەرىسى چاققان يەرگە چاپسا زەھىرىنى ياندۇرىدۇ. بۇنى ھەمەل قىلسا، ئۆردەك يېغى، سىقىچ بىلەن قوشۇپ بالىياتقۇغا قۇيسا، رەھىمنىڭ ئىششىقنى ياندۇرۇش، ئاغزىنى ئېچىش ئۈچۈن مەنپەئەتلىك (سناقتىن ئۆتكەن). ئىشلىتىلىش مىقدارى 1~5 ياشلىقلارغا 1~1.5 گرامغىچە 5~10 ياشلىقلارغا 2 گرامغىچە، 10 ياشتىن يۇقىرىلارغا ئەھۋالغا قاراپ 4 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباسار خەببازى ئۇرۇقى، خىتمىنىڭ يېلىمىدۇر. بۇنىڭ يېلىمى ھاۋا كىلىماتى ئىسسىق ۋاقىتتا غولىدىن ئېلىنىدۇ. رەڭگى قىزىل رەڭدە بولىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئاشقازاننى سۇسلاشتۇرىدۇ.

تۈزەتكۈچى ئاشقازان كېسەللىكىگە زىرەنىڭ سىقىلغان سۈيى، ھەسەل، ئارپىبەدىيان بېرىلىدۇ. ئۆپكەگە زىيان قىلماسلىق ئۈچۈن ھەسەل بىلەن قوشۇپ بېرىلىدۇ. تەركىبى %35 شىلىملىق ماددا، كراخمال قاتارلىق ماددىلار بار. قىزىل ۋە ئاق گۈللۈكى ئوخشاشلا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

جۇڭىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

1. گۈلى تەبىئىي سوغۇق، زەھەرسىز، كۆڭۈلنى خۇشالاندۇرىدۇ، نەپەس سىقىشلارنى داۋالايدۇ، بالىلارغا قىزىل چىققاندا، بالىلارنىڭ بەزى كەلگىرىدە مەنپەئەت قىلىدۇ. ئاياللارنىڭ ئاق خۇن كېسىلىنى،

كۆزنىڭ ئىچى قىزىپ ئاغرىشىنى داۋالايدۇ، قانى ھەرىكەتلەندۈرىدۇ، ئۈچەينى سىلىقلاشتۇرۇپ، ئىچىنى يۇمشىتىدۇ. 2. يىلتىزى RADIX ALTHAEAE (يەككە يوپۇرماقلىق قىزىل گۈللۈكىنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى). قۇرۇق، ئازراق سوغۇق، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ، كۆيگەندەك ئاغرىپ سىيىشىنى داۋالايدۇ، قىزىتمىنى ئالىدۇ. ھاراققا قوشۇپ ئىچسە قان سىيىشىنى داۋالايدۇ، ئاياللارنىڭ ئاق خۇن ۋە نىپاس خۇنلىرىنىڭ كۆپ كېلىشىنى داۋالايدۇ. جاراھەتلەرنى ئېغىز ئالدىدۇرۇدۇ، يۆتەل پەسەيتىدۇ. لۇئابى ئۆتكۈر تەسىر قىلىدىغان دورىلار تەسىرىدىن ئاشقازان-ئۈچەيلەرنىڭ شىلىنىپ كېتىشىدىن ئاسرايدۇ، سۈتنى كۆپەيتىدۇ. تالقانلاپ كەندىر يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلسا، كۆيۈك يارىلىرىنى ساقايتىدۇ. بۇ مېۋە (ئۇرۇق) نى قاينىتىپ قويۇق ھالغا كەلتۈرۈپ ئىچۈرۈلسە، چوڭ تەرەتنى، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ. سۈيدۈك يولىدا تاش تۇرۇپ قېلىش كېسىلىنى داۋالاش ئۈچۈن لەيلىقازاق ئۇرۇقىنى قورۇپ، تاماقنىڭ ئالدىدا بىر مىسقال ھاراق بىلەن ئىچسە، تېزلىكتە تاشنى ئېرتىپ چىقىرىۋېتىدۇ. ئەگەر كودۇمبا جاراھەتلەر يېرىڭ يىغىپ ئېغىز ئالماي ئازابلانسا، ئۈچ تال ئۇرۇقنى سوقۇپ، ئىككىگە بۆلۈپ ھاراق بىلەن ئىچسە ئېغىز ئالىدۇ. سۇ بىلەن خېمىر قىلىپ تاڭسىمۇ شۇ تەسىرنى كۆرسىتىدۇ. مەشھۇر ھۆكۈملى شىجىڭنىڭ يېزىشىچە: ياۋا ئاقلەيلى ئۇرۇقىدىن 2 مىسقالغا 3 مىسقال كۆك سېغىز (دوختۇرلار ئىشلىتىدىغان تال) قوشۇپ سوقۇپ قايناق سۇ بىلەن ئىچسە تۇغۇشنى تېزلىتىدۇ. 4. ياۋا ئاق لەيلى (لەيلىقازاق) تېنى بۇنىڭ غولى قۇرۇق، ئازراق سوغۇق تەبىئەتلىك، زەھەرسىز بولۇپ، ئىسسىقنى ئالىدۇ، ئىچىنى يۇمشىتىدۇ، دوۋسۇن ئۈستى چىڭقىلىپ قىزىپ ئاغرىشىنى داۋالايدۇ، ھاراق بىلەن ئىچسە بەزگەكنى توختىتىدۇ. ئىچ سۈرۈش، سىزلام ۋە قان سىيىش كېسەللىرىنى داۋالايدۇ، زېھنىنى ئۆتكۈرلەشتۈرىدۇ. ئەمما ئۇزاق ئىستېمال قىلماسلىق لازىم. كىشىنىڭ چىرايىنى ئۆگدۈرۈپ تاشلايدۇ. ئۇزاق ئىستېمال قىلىش توغرا كەلسە، گۆش بىلەن بىللە ئىشلىتىش كېرەك. ئادەتتە قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

خەربەق سىياھ

(قارا خەربەق-خەربەق ئەسۋەد)

HELLABORUS NIGRUM

黑儿蒺

VERATRUM NIGRUM

(黑藜芦)

تونۇش بۇ بىر ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى بولۇپ، رەڭگى قارا بوغۇملۇق، ئوتتۇرىسى كاۋاك، تولراق يۇمىلاق، ئىنچىكە قارا رىشتىغا ئوخشاش يىپلىق كېلىدۇ. يوپۇرمىقى چىنارنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن كىچىكرەك، يوپۇرمىقىنىڭ چۆرىسىدىكى ئارتۇق يەرلىرى كۆپرەك بولىدۇ. غولى قىسقا، گۈلى ئاق، قىزىللىققا مايىل، بۇغداي بېشىغا ئوخشايدۇ. مېۋىسى زاراڭزا دانىسىغا ئوخشايدۇ. بۇنىڭ ئۇرۇقى سۈرگىلىكتە يىلتىزىدىن زەھەرسىزەكتۈر. يىلتىزىنىڭ ئاچچىقلىقى ئاق خەربەقتىن كەمرەك، لېكىن قۇۋۋىتى ئۆتكۈر ۋە خەتەرلىكتۇر.

چىقىش ئورنى چەتتىن كېلىدۇ.

تەبىئىتى 3-دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ئىچ سۈردۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى باشنىڭ يېرىمى ئاغرىش ياكى ھەممە قىسمى ئاغرىش، كۆز ۋە كۆكرەككە چۈشكەن نەزىلەر ئۈچۈن، كۆكرەكنى، ئىچ ئەزالارنى، دوۋساقنى، بالياتقۇنى تازىلاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. بۇنى

بىر قانچە كۈن تاتلىق نەرسىلەرگە چىلاپ قويۇپ، پوستى ئېلىنغان ئارپا ياكى ماش بىلەن قاينىتىپ ئۇنىڭ سۈيىنى ئىچسە زەرەرسىز بولىدۇ. بۇ ئىچ ئەزانى پاكلاش ئۈچۈنمۇ ئىشلىتىلىدۇ، ياشانغان كىشىلەرگە بەرسە مىزاجنى ياش كىشىلەرنىڭ مىزاجىغا يېقىن قىلىدۇ. قۇرۇق مىزاجلارغا زەرەر قىلىدۇ. كەرسەنە بىلەن قاينىتىپ ئېغىزنى چايقسا، چىش ئاغرىقىنى قالدۇرىدۇ. سىركەنجۈنلگە چىلاپ ياكى تاتلىق شارابقا چىلاپ ئاندىن قاينىتىپ سۈزۈپ ساپ قىلىپ يالغۇز ياكى توخۇ شورپىسى بىلەن ئىچسە، بەلغەمنى، سەپرانى سۈرىدۇ. بەدەندىكى سەۋدالارنى يوق قىلىدۇ. قويۇق سەپرانى چىقىرىشتا سوقمۇنىيادىن كۈچلۈك ھەم زەرەرسىز. خېمىر قىلىپ ئاق داغ ياكى ئاق كېسەلگە، سۆڭەككە چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ. جاراھەتلەرنىڭ بۇزۇق ئارتۇق گۆشلىرىنى يوقىتىدۇ. زەرداب چىقىپ تۇرىدىغان ناسۇر چاقلارغىمۇ پايدا قىلىدۇ. تېمىتىشنىڭ، پەرزىجە قىلىشنىڭ ئۇسۇللىرى ئاق خەربەقنىڭكىگە ئوخشاش. قاينىتىپ زەھەرلىك ھاشاراتلار بار جايلارغا چاپسا ھاشاراتلار قاچىدۇ. بۇغدايغا ئوخشاش ئوزۇقلۇق دانىلارنى بۇنىڭ قاينىتىلغان سۈيىگە چىلاپ ئۇچار جانىۋارلارغا، شۇنىڭدەك باشقا ياۋا ھايۋانلارغا بەرسە ئۆلتۈرىدۇ. موم، كۈندۈر، زەپتى بىلەن قوشۇپ ياكى ياغ سۇ بىلەن قوشۇپ قوتۇر كېسەللىكىگە چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ. بەزىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، قارا خەربەقنى ئۈزۈم دەرىخىنىڭ تۈۋىگە ئۈندۈرۈپ، شۇ دەرىخىنىڭ ئۈزۈمىدىن شاراب تەييارلاپ ئىچسە ئىچىنى سۈرىدۇ. ئىشلىتىش مىقدارى 5~1 ياشلىقلارغا 0.2~0.3 گرامغىچە، 10~5 ياشلىقلارغا 0.3~0.5 گرامغىچە، 15 ياشتىن يۇقىرى چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباشارى ئاق خەربەق.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار بۇ دورىنى دېگەن مىقداردىن كۆپ يېسە، ئادەم ھاياتىغا خەۋپ يەتكۈزىدۇ (8 گرامى ئادەم ئۆلتۈرىدۇ)، قۇرۇق مىزاج كىشىلەرگە، بۆرەككە زەرەر قىلىدۇ. كېسەللەرگە بېرىشتە تۈزەتكۈچى كەترا، سەئەتەر، دۇقۇ، پەتەرئاساليۇن، يالپۇز، مەستىكى. تەركىبى يېرۇس، پىسېۋوپېرۇن قاتارلىق كۈچلۈك ئالكالوئىدلارنى تۇتىدۇ. جۇڭگى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىي سوغۇق، زەھەرلىك.

بەلغەم، سەپرا ھەيدەش، گال ئاغرىقى، ئاۋاز بوغۇلۇشلارنى داۋالاش، تۇتقاق كېسەللەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. تېنى ئاجىز كىشىلەر ۋە ھامىلدارنىڭ ئىستېمال قىلىشى مەنئى قىلىنىدۇ. بۇ يەربۇج سەنەم قاتارلىق دورىلارنىڭ ئەكسىدۇر.

ھاۋاسل

(قودا-خوال)

تونۇش بۇ بىر خىل ئۇچار قانات سۇ جانىۋارلىرىدىن بولۇپ، بۇنىڭ جىسمى بىر ئاز چوڭ بولىدۇ. تۇمشۇقى ئۈستۈن، بايلاق. تۇمشۇقنىڭ ئۇچى تۆۋەن تەرىپىگە ئەگمەچ. بۇنىڭ تۇمشۇقى قاشلىغۇچ قىلىنىدۇ. پۇتلىرى ئۆردەكنىڭ پۇتغا ئوخشايدۇ. لاتا پۇت. بۇ ئىككى خىل بولىدۇ: 1- خىلى ئاق، 2- خىلى كۈل رەڭ قارا. قارىسى سېسىق بولىدۇ. قارىسىنىڭ تېرىسى ئىشلىتىلمەيدۇ. ئېقى خۇشبوۋى بولۇپ بۇنىڭ تېرىسى ئىشلىتىلىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ ساسلىقلىرىدا بولىدۇ.

تەبىئىي 2-دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق. بۇنىڭدىكى ھۆللۈك ئىسسىقلىقتىن ئارتۇقراق. خۇسۇسىيىتى گۆشى ئېغىر، ئۇزۇندا سىڭىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى يۇمشاق پشۇرۇش، دارچىن، زىرە ۋە باشقا ئىسسىق دورىلارنى سېلىش بىلەن بۇنىڭ تېرىسى ئىسسىق مەجەز كىشىلەرگە، ياشلارغا مۇۋاپىق كېلىدۇ. سەپرا مەجەز كىشىلەرگە توغرا كەلمەيدۇ. بۇنىڭ يېغىنى مۇۋاپىق مىقداردا خام ئىچسە، كىندىك ئاغرىقى، قولۇنچى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يېغىنىڭ خۇسۇسىيىتى يەل ۋە ئىششىقلارنى تارقىتىش، ئەزالارنى يۇمشىتىش، پەيلەرنى چىڭىتىش، چوڭ بوغۇملار ئاغرىقىنى پەسەيتىش، سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلارغا مەنپەئەت قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ھەمىشباھار

(ئەبرون-ھەييۇئالەم)

تونۇش بۇ گۈللەر ئائىلىسىدىكى بىر خىل گۈل بولۇپ، بويى 60 سانتىمېتىردىن بىر مېتىرغىچىلىك، يوپۇرمىقى ئادەم تىلىغا ئوخشاش شەكىلدە، گۈلى سېرىق قىزىل، ئۇششاق بولۇپ، بۇنىڭ شاخلىرى ۋە يوپۇرماقلىرىدا چاپلىشاڭغۇ ماددا بار. قارا ئۇششاق قىرلىق ئۇرۇقلايدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىدە سوغۇق، ئاۋۋالقى دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى جىگەر، تالارنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئۈچەيدىكى قۇرتلارنى چۈشۈرۈش، باش، كۆز، قۇلاق ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىش، ئىچ توختىتىش ۋە قان توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى بۇنىڭ ھۆل ئۇرۇقىنى سىقىپ چىقارغان سۈيىدىن 15 گرامنى ئىچسە ياكى قاينىتىۋېلىنغان سۈيىنى گۈل يېغى بىلەن ياكى يالغۇز باشقا چېپىلسا باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. ئارپا ئۇنى بىلەن خېمىر قىلىپ كۆزگە تاڭسا، كۆز ئىششىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ.

بۇنىڭ قۇرۇق ئوسارىسىنى كۆزگە تارتسا، كۆز ئاغرىقىغا، يوپۇرمىقىنى سىقىپ ئۇسارە قىلىپ زەيتۇن يېغى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ قاينىتىپ قۇلاققا تېمىتسا، ئىسسىقتىن قۇلاق ئاغرىغانغا پايدا قىلىدۇ. بۇنى ئىچكۈزسە خۇندىن بولغان يۆتەلگە، يوپۇرمىقىنىڭ ئۆزىنى سوقۇپ خېمىر قىلىپ ئىششىقتىن بولغان كۆكرەك ئاغرىقلىرىغا تاڭسا پايدىلىق.

ئۇرۇقنىڭ سۈيىدىن 60 گرامنى ئىچسە، كېكىردەكنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. ھارارەتنى پەسەيتىدۇ، 30 گرامنى ئىچكۈزسە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ. ئىچ ئۆتكۈ، ئېغىزدىن كەلگەن قاننى توختىتىدۇ. مۇسەللەس بىلەن قوشۇپ ئىچسە، ئۈچەيدىكى قۇرتلارنى چۈشۈرىدۇ. يوپۇرمىقىنى يۇمشاق سوقۇپ ئىچسە، كونا ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىدۇ. يوپۇرمىقىنى سوقۇپ، خېمىر قىلىپ ئىسسىقتىن بولغان جىگەر، ئاشقازان كېسەللىرىدە جىگەر ۋە ئاشقازان ئۈستىگە چاپسا، ئاغرىق پەسەيتىدۇ ھەم ئىششىق ياندۇرىدۇ. بۇنىڭ سىرتىدا مۇدۇر، قۇرۇق ياكى ھۆل جاراھەتلەرگە، ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلارغا، بېغىش ئىششىقلىرىغا چېپىلىدۇ. خېنە بىلەن قوشۇپ خېمىر قىلىپ چاپسا، بەدەننىڭ قىچىشىغا پايدا قىلىدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ سىقىلغان سۈيىنى چاپسا ياكى ئىسسىق سۈيىنى 20 سانتىمېتىر ئارىلىقتىن قۇيسا، ئۆمۈچۈك چاققانغا پايدا قىلىدۇ (60 گرامنى ئىچسىمۇ بولىدۇ). يوپۇرمىقىنى سوقۇپ، قاينىتىپ، پاكىزلاپ سۈزۈپ، داكىغا چىلاپ پەرىجىگە كىرگۈزۈلسە ھۆللۈكنى تارتىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى 5~1 ياشلىقلارغا سىقىلغان سۈيىدىن ياكى قۇرۇقىدىن 5~3 گرامغىچە، 5~10 ياشلىقلارغا 8~5 گرامغىچە، 15~10 ياشلىقلارغا 12~8 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ. يوپۇرمىقىدىن 5~1 ياشلىقلارغا 6~3 گرام، 10~5 ياشلىقلارغا 10~6 گرامغىچە، 15~10 ياشلىقلارغا 15~10 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنبا سارى ئوسۇك، ئىنا بۇسسۇتەلب.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار تال كېسەللىرىگە گىلى ئەرمىنى بىلەن قوشۇپ بېرىلىدۇ. سۈيىدىن 20 گرام سىركەنجۈپل بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، خۇن ۋە سەپرانىڭ تېزلىكىنى پەسەيتىپ، بەدەننى قۇۋۋەتلەيدۇ.

ھىك

(ھىلىتت-ئەنجىدان يېلىمى)

FERULA ASSA—FOETIDA 阿魏

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ يېلىمى بولۇپ، ئىككى خىلغا ئايرىلىدۇ. 1- خىلى خۇشبو ي بولۇپ، ئاق ئەنجۇداننىڭ يېلىمى، 2- خىلى سېسىق بولۇپ، قارا ئەنجۇداننىڭ يېلىمىدىن ئىبارەت. بۇنىڭ ياخشىراقى 1- خىلىدۇر. 2- خىلىنىڭ ياخشى ساپ، سۈزۈك، قىزىل تەرەپكە مايىل، پۇرىقى ئۆتكۈر. سۇدا ھەل قىلىنسا، سۇ سۈتكە ئوخشاش بولىدۇ. بۇنىڭ ناچار ساپ ئەمەسلىرى كۆك رەڭدە بولۇپ كۈدىگە ئوخشاش پۇرايدۇ، تەمى يېقىمىسىز، ئادەمنىڭ تەبىئىتى خالىمايدۇ. چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزدە، شىنجاڭنىڭ ئالتاي، ئىلى، تولى، فۇكاڭ، قەشقەر قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. چەت ئەللەردىن ئىران، ئافغانىستان، ھىندىستان ۋە سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئىرانغا يېقىن چېگرا جايلاردىن چىقىدۇ.

بىزدە قارا ئەنجۇداننىڭ يېلىمى كۆپرەك ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى 4-دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا ئىسسىق، 2-دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق، ئىككىنچى خىلىنىڭ تەبىئىتى ئىسسىقلىقتا ئوخشاش، قۇرۇقلۇقتا 3-دەرىجىدە.

خۇسۇسىيىتى مېڭىنىڭ سوغۇق كېسەللىكلەرگە مەنپەئەت قىلىش، پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، تاماق سىڭدۈرۈش، كۆزنى قۇۋۋەتلەش، قۇلاق ئاغرىقى، چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە، مېڭىنىڭ سوغۇقتىن بولغان بارلىق كېسەللىكلەرگە، پالەچ ئەزالارنىڭ تىترىشى، بەھوش بولۇپ يىقىلىش، ئەزالارنىڭ تۇيغۇسىز بولۇپ قېلىشى ياكى ئەزالارنىڭ يىغىلماستىن تۈز قېتىپ قېلىشى، ئوما سېنا كېسىلىگە (كېچىك بالىلارنىڭ دۆلىنىپ كېتىشى ۋە شۇنىڭغا ئوخشاشلار) مەنپەئەت قىلىدۇ. قارىمۇچ، سۇ، سوداپ بىلەن قوشۇپ مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە، گازازا (گەدەننىڭ قېتىپ قېلىشى) ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ھاراق بىلەن ئىچسە، پەي كېسەللىكلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

سەككىنەج بىلەن ئىچسە پالەچكە مەنپەئەت قىلىدۇ. داۋاملىق ئىچىش شەرت. يەنە بۇنىڭدىن 0.5 گرامنى بىر ئاز مومغا قوشۇپ يۇتسا، پالەچ ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر بۇنى ھەسەل بىلەن قوشۇپ كۆزگە تارتسا، كۆرۈش قۇۋۋىتىنى زىيادە قىلىدۇ. كۆزگە چۈشكەن ئاقنى ئالىدۇ. ھىگنى زەيتۇن يېغى بىلەن قاينىتىپ قۇلاققا تېمىتسا، قۇلاقنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. ئېغىرلىقىنى، غوڭۇلداپ ئاۋاز چىقىشىنى يوقىتىدۇ. زەنگار ۋە زاك بىلەن قوشۇپ بۇرۇنغا پەيدا بولۇپ قالغان ئارتۇق گۆشكە (پالپىقا) قويۇلسا، ئارتۇق گۆشنى يوقىتىدۇ. كاۋاك بولۇپ ئاغرىغان چىشقا قويۇلسا ئاغرىق پەسەيتىدۇ. مىكروبلارنى يوقىتىدۇ (تاشقى تەرەپتىن چاپسا ھەم چىشنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ).

ئەنجۇر، زۇپا قوشۇپ قاينىتىلغان سۈيى بىلەن ئاغزىنى چاپىسا، مىكروب چۈشكەن چىشنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. ھەسەلگە قوشۇپ غار-غار قىلسا، كېچىك تىلدىكى ئىششىقنى تارقىتىدۇ. سىركە بىلەن قوشۇپ

غار-غار قىلسا، گالدا تۇرۇپ قالغان زۇلۇك قۇرتنى چىقىرىدۇ. تۇخۇمنىڭ سېرىقى بىلەن يېسە، قۇرۇق يۆتەل ۋە يېقىن ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. تەنھا ئۆزىنى ياكى مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىچسە ئاۋازنى ئاچىدۇ. گالنىڭ يىرىكلىكىنى يوقىتىدۇ. ھىڭنى سۇدا ھەل قىلىپ (ئېرتىپ) ئىچسە، ئاۋازنى ساپ قىلىدۇ. سىركەنجۈل بىلەن ئىچسە، قېتىپ قالغان سۈتنى سۇيۇلدۇرىدۇ. قابىز (قورۇغۇچى) دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىچسە، يەلدىن، بەلغەمدىن پەيدا بولغان كىندىك ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. يەللەرنى تارقىتىدۇ. ئۈچەيدىكى ھەر تۈرلۈك قۇرتلارنى چىقىرىدۇ، بوۋاسىرنىڭ قېنىنى توختىتىدۇ، ئاشقازان، جىگەر، تالنىڭ سوغۇقلۇقىنى يوقىتىدۇ. ئىستىسقا كېسەللىكى، بەدەن سۇسلۇقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. نوقۇت چوڭلۇقىدا ياكى كۆڭۈل كۆتۈرگىدەك مىقداردىكى ھىڭنى نان خېمىرىنىڭ ئارىسىغا ئېلىپ پىشۇرۇپ بىر نەچچە كۈنگىچە داۋاملىق يېسە، سوغۇقتىن بولغان ھەر تۈرلۈك ئىستىسقا زىققە ۋە تەپلى ئۈچۈن بەك مەنپەئەتلىكتۇر. ئەگەر بۇ ئەنجۈر بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، جىگەرگە توسالغۇ پەيدا بولغان سەۋەبتىن بولغان يەر قان كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. پاقىيوپۇرمىقنىڭ سۈيى بىلەن بېرىلسە، ئىچكى كودۇمبا چاقىلىرىنىڭ قان، يىرىڭلىرىنى يوقىتىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ ھەم بالياتقۇ كېسەللىكى، بالياتقۇ ئىششىقى، تېرە كېسەللىكى، زەھەرلەرنى پەسەيتىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ھىڭ مور (بىر تۈرلۈك دەرەخنىڭ ئاچچىق يېلىمى)، قارىمۇچ بىلەن بېرىلسە، سۈيدۈك ۋە ھەيزىنى راۋان قىلىدۇ. كۆيدۈرۈپ تۈتۈننى بالياتقۇغا ئالسا ياكى بۇنى يۇمشاق ئېزىپ لاتىغا بۇلاپ ھەمەل قىلسا، قورساقتىكى ئۆلۈك بالىنى چىقىرىدۇ. يىرىڭلىق ئىششىقلارنى يارغاندىن كېيىن جاراھەتنىڭ ئۈستىگە قويسا، قان يىرىڭلىرىنى چىقىرىپ تازىلايدۇ. ھىڭنى يۇمشاق ئېزىپ قۇرۇق ئەنجۈر، سىركە بىلەن قوشۇپ چېپىلسا، قۇبا كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. قىروتى بىلەن قوشۇپ چېپىلسا، بەدەنگە چىققان ھەر تۈرلۈك دانىلارغا پايدا قىلىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ بەدەنگە چاپسا، دائۇسسۇئەلەپ (چاچ ۋە مويلارنىڭ چۈشۈپ كېتىشى) كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنى گۈل بىلەن ۋە دەريانىڭ سۈيى بىلەن قوشۇپ چاپسا، سېرىقئەتنىڭ ياكى مەشەك گۆشىنىڭ يېرىلىپ كېتىشى كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. غالجىر ئىت چىشلىگەن جايغا چېپىلسا، مەنپەئەت قىلىدۇ. زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ يېقىن بولۇشىنى توسىدۇ، زەھەرلىك ۋاشاق ئوقنىڭ (ئوقيا ئوقنىڭ) زەھەرلىك تەسىرىنى يوقىتىدۇ. زەيتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ چايان، ئۇمۇچۇك چاققان جايلاغا چېپىلسا، ئاغرىقىنى، زەھىرىنى پەسەيتىدۇ، ھەرىكەتلەندۈرىدۇ (بولۇپمۇ زەيتۇن يېغى بىلەن شېشىگە سېلىپ بىر قانچە مۇددەت ئاپتاپقا قويۇپ ئاندىن ئىشلەتسە باھنى كۈچلەندۈرىدۇ). مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە تۆت كۈندە بىر قېتىم تۇتىدىغان تەپ ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر تاماقلارغا قوشۇپ مۇۋاپىق مىقداردا يېسە، يۈزنىڭ ۋە بەدەننىڭ رەڭگىنى چىرايلىق قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى يېرىم گرامدىن ئىككى گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى جاۋاشىر.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار مېڭە، جىگەرگە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى ئاچچىق ئانار، تاتلىق ئانار، رۇمبەدىيان، تۆۋەن ئەزالارغا زىيان قىلىدۇ. بۇنىڭ تۈزەتكۈچىسى: كەتىرا. ئىسسىق مەجەز كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ. بۇنىڭ تۈزەتكۈچىسى: بىنەپشە، نېلۇپەر، ئالما سۈيى ياكى شەرىپتى سەندەل.

ئەسكەرتىش ئەگەر ھىڭنى بىر ياغلىققا ئوراپ سۇ ئاقىدىغان ئېرىقنىڭ ئاغزىغا باغلاپ قويسا، سۇدا قۇرت پەيدا بولۇشتىن توسىدۇ. شۇنىڭدەك بۇنى تېرىلغۇلۇقلاردا قويۇلسا، ھاشاراتلارنىڭ تېرىلغۇلۇقلاردىن چىقىپ كېتىشىگە سەۋەب بولىدۇ. ھەر قانداق نەرسىگە سۈركەپ قويۇلسا ھاشاراتلار ئۇ نەرسىدىن قاچىدۇ. تەركىبى ئاساسىي تەسىرى ئۇچۇچان ماي ۋە رېزىنە ھەم يېلىملىك ماددىلاردىن ئىبارەت. ھىڭنىڭ

پۇراقلىق مېيى ۋە يېلىملىك ماددىسىنىڭ ئىچىدە ھېكسىنل سۇلفىد، ھېكسىنل دىسۇلفىدلار بار. ئۇنىڭدىكى سېسىق پۇراق %65 نى ئىگىلەيدىغان ئەنە شۇ سۇلفىد ماددىلارنىڭ پۇرقىدىن ئىبارەت. تەسىرى ھىڭنى ۋېنا تومۇر (بەدەننىڭ ھەممە يېرىدىن يۈرەككە پاسكىنا قان كېلىدىغان تومۇر) دىن كېرگۈزسە، ئارتېرىيە تومۇر (يۈرەكتىن ئەزالارغا ساپ قان ماڭىدىغان تومۇر) دىكى قان بېسىمى قىسقا مۇددەت ئۆرلەيدۇ؛ ئاندىن كېيىن تۆۋەنلەپ، كېيىنچە قايتىدىن تەدرىجىي ئۆرلەپ كېتىدۇ. بۇ چاغدا نەپەس چوڭقۇرلىشىدۇ ۋە تېزلىشىدۇ. چوڭراق مىقداردا بېرىلسە تومۇر ھەرىكىتى دائىرىسىنى تۇراقلىق تۈردە ئازايتىدۇ ۋە يۈرەكنى توختىتىپ قويدۇ. ھىڭ سىرتىن جاراھەتلەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلسە، جاراھەت ۋە كۆيۈك يارىلىرىنىڭ پۈتۈپ ساقىيىشىنى تېزلىتىدۇ.

جۇڭگىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىي ئىسسىق، زەھەرسىز، سېسىق پۇرقى بار. كۈچلۈك قوزغىتىش، بەلغەم بوشىتىش، ھاشارات ئۆلتۈرۈش، زەھەرلەرنى يېشىمەش، مۈنەك (ئۆسمە) لەرنى يۇمشىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. يەللەرنى ھەيدەپ، قورساق كۆپۈشنى داۋالاشقا، شىلىمىشقى خىلىتلارنى، ئۈچەيگە تولغان گازلارنى ھەيدەشكە بېرىلىدۇ. يەنە بەدەننى چىڭىتقۇچى، ماغدۇرلاندۇرغۇچى دورا قىلىپ ھىستېرىيىدە (بىر خىل روھىي كېسەللىك)، نېرۋا ئاجىزلىق، نېرۋىلار بىلەن ئىدارە قىلىش بۇزۇلغان كېسەللىكلەردە ئىشلىتىلىدۇ. باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ ئۆپكە تۈبېركولوزىدا، بالىلارنىڭ ئاجىزلىقلىرى، لىمفا بەزىلىرىنىڭ ياللۇغلىرىدا، (مەسىلەن: تۈبېركولوزىدا) سۆڭەكنىڭ ياللۇغلىرىدا ۋە تۇتقاق كېسەل، تارتىشىپ قېلىش كېسەللىكى، تۇتقاقلىق يۆتەللەرگە بېرىلىدۇ.

شۇنىڭدەك ھەيز ماڭدۇرۇش تەسىرىمۇ بار. نەپەس يوللىرىغا نىسبەتەن مىكروبوپسىلاندىرۇش، بەلغەم بوشىتىش، يۆتەلنى پەسەيتىش رولىغا ئىگە. بەزگەككە پايدا قىلىدۇ. ئۈچەينىڭ سانجىقلىق ئاغرىشىنى توختىتىدۇ. بەدەندىكى ئىششىق مۈنەكچىلەر (ئۆسىملەر) ۋە دوۋسۇن تاشلىرىنى ئېرىتىپ تاشلايدۇ (ئىچسە ياكى سىرتىن چاپسىمۇ بولىدۇ). كالا، قوي، ئات گۆشلىرىدىن بولغان زەھەرلىنىشلەرنى قايتۇرىدۇ. مىقدارى كۈندە 0.1 گرامنى ھەب (پىلۇل) تەييارلاپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. بۇ دورىدا كۈچلۈك سېسىق پۇراق بولغانلىقى ئۈچۈن باشقا دورىلار بىلەن ھەبىنىڭ يۈزىنى قاپلاپ بېرىش كېرەك. بولمىسا كۆڭۈلنى ئېلىشتۇرىدۇ.

قوشۇمچە ئەنجىدان يېلىمى (ھىڭ) نى ئېلىش ئۇسۇلى:

3-ئاي ئاخىرىدا ئۆسۈپ تۇرغان ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىز قىسمىنى ئېچىپ، تازىلاپ، تىلىپ، چوڭ يوپۇرماق بىلەن يېپىپ قويۇلىدۇ. بىر قانچە ھەپتىدىن كېيىن سىزىپ چىققان يېلىم قاتىدۇ. ئۇ قىرىۋېلىنىدۇ. مۇشۇنداق 10 كۈندە بىر قېتىمدىن تەكرارلاپ پۈتۈن ياز بويىچە يېلىمنى يىغۇۋالغىلى بولىدۇ.

ھۇماما

AMOMUM

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، شاخلىرى ياقۇت رەڭگىدە قىزىل، بىر-بىرىگە كىرىشەڭگۈ، قاتتىق كېلىدۇ. گۈلى ئۇششاق، خەيرىگە ئوخشايدۇ. گۈلنىڭ رەڭگى قىزىل. يوپۇرمىقى پاشىرانىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. بويى تېز ئۆسىدۇ. پۇرقى ئۆتكۈر، خۇشبۇي بولىدۇ. چىقىش ئورنى چەتتىن كېلىدۇ.

تەبىئىتى 3-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى توسالغۇلارنى ئېچىش، يەل ۋە ئىششىقلارنى تارقىتىش، ئۇخلىتىش، كۆڭۈلنى خۇش قىلىش، ئاشقازاننى تازىلاش، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، نوقرەسنى (كىچىك بوغۇملار ئاغرىقىنى)، چاياننىڭ زەھىرىنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى ئېزىپ مەلەم قىلىپ پېشانىگە چاپسا، باش ئاغرىقىنى پەسەيتىپ، مېڭىنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. تەنھا ياكى بادروج بىلەن چاپسا، چاياننىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. ۋاسالغۇ بىلەن چاپسا ئىچ ئەزالارنىڭ ئىششىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ھۇمامنى مۇۋاپىق ھالدا قاتىدە بويىچە ئىچسە كۆڭۈلنى ئاچىدۇ، ئۇخلىتىدۇ، ئاشقازاننى تازىلايدۇ، جىگەرنى قۇۋۋەتلەپ، جىگەر ۋە تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ، ئۈچەينىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىپ، ئۈچەيدىكى يەللەرنى تارقىتىدۇ. ئەگەر قاينىتىپ ئىچسە، كونا جىگەر ئىششىقى ۋە باشقا ئىششىقلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سۈيدۈكنى، ھەيزنى ماڭدۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 6 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباسارى باراۋەر مىقداردا ئاسارۇن ياكى ئود، قەلەمپۇر، ئېگىر (ۋەج). يېرىم مىقداردا ئاق زىرە قوشۇپ بېرىش لازىم.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئاشقازانغا زەرەر قىلىدۇ، باش ئاغرىتىدۇ، بەدەننى سۇسلاشتۇرىدۇ. تۈزەتكۈچىسى ئاشقازانغا بولىدىغان زەھىرىنى توسۇشتا كەرەپشە ئۇرۇقى، بۇندىن باشقا زەرەرلىرىنى توسۇشتا سەندەل، گۇلاب، قوۋزاقدارچىن.

ئەسكەرتىش بۇنىڭغا $\frac{1}{6}$ مىقداردا قوۋزاقدارچىن قوشۇپ ئەرەق تارتىپ، ھەسەلگە قوشۇپ بىر قانچە كۈن ئاپتاپتا قويۇلسا پىشىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن ئېلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

خۇسۇسىيىتى كۆڭۈلنى ئېچىشتا ۋە باشقا خۇسۇسىيەتلەردە شارابتىن، ھاراقىتىن ئارتۇق. بۇنىڭدىن 3 گرامنى شېشە كۈشتىسى بىلەن ئىچسە سۈيدۈكنى ماڭدۇرىدۇ. دوۋساققا توختاپ قالغان تاشنى يۇمشىتىپ سىرتقا چىقىرىدۇ.

ھۆپۈپ

(ھود-ھود)

FRANCOLINUS CHINENSIS 鹧鸪

تونۇش بۇ بىر خىل ئۇچار جانىۋار بولۇپ، ئۇنى پارسچە «مۇرغ سۇلايمانى» دەپ ئاتىلىدۇ. بۇنىڭ قارا، سېرىق، ئاق چىكىتلىرى بولىدۇ. بېشىدا پەردىن بولغان تاجىسى بار. چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى كۆزدىكى ئاقنى يوقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، تولغاقنى، قۇلۇنجىنى يوقىتىش، بۆرەك ۋە دوۋسۇندا ئويۇپ قالغان قانلارنى يوقىتىش، قۇۋۋىتى ھاپىزە (ئەستە تۇتۇش قابىلىيىتى) نى زىيادە قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنىڭ ئۆتىنى ھەسەل بىلەن كۆزگە تارتسا ياكى تەنھا قېنىنى تارتسا، كۆزدىكى ئاقنى يوقىتىدۇ. گۆشنى سېرىقچىچەك بىلەن ئوبدان پىشۇرۇپ يېسە، ئۈچەيلەردىكى توسالغۇلارنى ئاچىدۇ.

تولغاق، قۇلۇنچىنى يوقىتىدۇ. بۆرەك دوۋسۇندا ئۇيۇپ قالغان قانلارنى تارقىتىدۇ. ئەگەر بۇنىڭ يۈرىكىنى قۇرۇتۇپ يۇمشاق ئېزىپ، ئالتۇن ۋە رەقى بىلەن يېسە، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ. ئۆتىنى ياكى قېنىنى چاپسا، بەھەق ۋە تازچاقا ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۆتىنى قاراڭغۇ ئۆيدە 3 كۈن لەقۋە كېسىلگە چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۆلتۈرگەن ۋاقىتتا يۈرىكىنى قىزىق ھالدا پۈتۈن يۈتۈۋەتسە قۇۋۋىتى ھاپىزەنى كۈچلەندۈرىدۇ (شۇنىڭدەك بۇنىڭ مېڭىسىنى كۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ بۇرۇنغا تېمىتلىسا بۇ ھەم شۇ تەسىرنى بېرىدۇ). قېنىنى قۇرۇتۇپ سەۋسەن يېغىغا ياكى يېڭى كۈنجۈت يېغىغا قوشۇپ چاچلارغا سۇۋسا قارايتىدۇ. ئىشلىتىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

جۇڭجى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىتى بىرىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، قۇرۇق، زەھەرسىز. زەھەرلەر- نى قايتۇرۇش، ئىسسىقتىن بولغان بەزىگەك بىلەن ئاغرىپ ئۆلۈش ھالىتىگە چۈشۈپ قالغان ئاغرىقلارنى داۋالاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئۇنىڭ گۆشىنى پىشۇرۇپ موگو (يەر مەدىكى) ھارنى بىلەن بىللە بېرىلىدۇ ياكى خام گۆشىنى سوقۇپ سۈيىنى چىقىرىپ ئىچكۈزۈلىدۇ. جۇڭجى تېبابىتىدە قەدىمكى كىتابلاردا يېزىلىشى- چە ھۆبۈپ گۆشى ئىچكى بەش ئەزا (يۈرەك، جىگەر، تال، ئۆپكە، بۆرەك) غا مەنپەئەت قىلىدۇ، زېرەكلەشتۈرىدۇ.

ھۆبۈپنىڭ يېغى تېرىنىڭ يېرىقلىرىغا ئوبدان پايدا قىلىدۇ.

ھوزۇر ھىندى

(روسۇت ھىندى)

SUCCUS RADIX BERBERIS CHENGII CHEN

刺小蘗生根汁

تونۇش بۇ بىر خىل ئۇسارە بولۇپ، بۇنى ھۆل سېرىق ھېلىلىنىڭ سىقىلغان سۈيىدىن ياكى دورا ھەلدىنىڭ سىقىلغان سۈيىدىن مەخسۇس ئۇسۇل بىلەن قاينىتىپ تەييارلانغان دورىدۇر. چىقىش ئورنى سېرىق ھېلىلە ۋە دورا ھەلد (زەردچۈشە) مەملىكىتىمىزنىڭ گۈيجۇ، خېبېي، شەندۇڭ، گەنسۇ، سىچۈەن، شىزاڭ قاتارلىق ئۆلكىلىرىدىن، ياۋروپا ھەم ئاسىيادىكى مەملىكەتلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى مۆتىدىل، قۇرۇق. بەزى كونا تېۋىپلارنىڭ پىكىرىچە، بۇنىڭ تەبىئىتى قۇرۇق سوغۇقتۇر. خۇسۇسىيىتى كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى، ئىسسىقتىن بولغان ئىششىق ۋە مۇدۇرلارنى تارقىتىش، قاننىڭ تېزلىكىنى، سەيرانى، قۇسۇشنى، ھېقىنى پەسەيتىش، بوۋاسىر خاراكتېرلىك ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىش، تالنىڭ ئىششىقىنى قايتۇرۇش، زەھەرلەرگە مۇداپىئە كۆرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئۇندىن باشقا تەرەپلىرى ھوزۇر مەككىنىڭ خۇسۇسىيىتىگە ئوخشايدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنىڭدىن 2 گرامنى ئېزىپ 20 گرامچە كۆك رەۋەن يوپۇرمىقىنىڭ سۈيىگە بىر كېچە چىلاپ ئىچسە، بوۋاسىرنىڭ قېنىنى، قان خاراكتېرلىك ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىدۇ، ئۈچەيلەرنىڭ ئېچىشىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنى ئىلمان سۇدا ئېزىپ چاپسا، ئىككى تاغاقنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئاغرىق ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلارنى ۋە مۇدۇرلارنى تارقىتىدۇ. ئېزىپ خېمىر قىلىپ كۆزگە تاغسا، كۆز ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 3 گرامچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى فۇيەل ۋە سەندەل.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار تالغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى رۇمبەدىيان ۋە مەستىكى.

تەركىبى ئاساسەن بېرىپىن ئالكالوئىدى تۇتىدۇ.
جۇڭىيلاردا بۇ خىل دورا ئىشلىتىلمەيدۇ.

ھوزۇز مەككى

(روسۇت مەككى)

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ يوپۇرماق ۋە ئۇرۇقلىرىنىڭ سىقىلغان سۈيىدىن تەييارلانغان دورىدۇر. بۇنىڭ ئۆسۈملۈكى تىكەنلىك، ئېگىزلىكى 1.5 مېتىرغىچە بولىدۇ. ئۆسۈملۈكنىڭ پوستى سامان رەڭگىدە بولۇپ، يوپۇرمىقى شەمشاتقا، مېۋىسى قارىمۇچقا ئوخشايدۇ. مېۋىسىنىڭ تاشقى تەرىپى سىلىق، تەمى ئاچچىق.

چىقىش ئورنى سەئۇدى ئەرەبىستاننىڭ تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى ئىسسىق سوغۇقلۇقتا مۆتىدىل، 2-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى ئىچ قاتۇرۇش، يەل ۋە ئىششىقلارنى تارقىتىش، سويۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە ئىچسە، ئىچكى ئەزالاردىكى ئىششىقلار ئۈچۈن ۋە ئىچ ئۆتكۈ ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەزالاردىن كېلىدىغان ئارتۇق ھۆللۈكنى، تەرنى، قاننى توختىتىدۇ. يۆتەل، جىگەر ئاغرىقى، قارا يەرقان، تولغاق، بوۋاسىر، بۆرەك قىزىقلىقى، سۈيۈك يوللىرىدىكى يىرىڭلىق جاراھەت، تەشئالىق، غالىجر ئىتنىڭ چىشلىگىنى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنى سۈيۈقلىتىپ قۇلاققا تېمىتسا، قۇلاقتىن ئاقىدىغان سىرغىملارنى توختىتىدۇ. بۇنىڭ بىلەن چايقىسا، چىشنىڭ تۈۋىلىرىنى چىڭىتىدۇ، گالغا ئېلىپ غاز-غاز قىلسا، گال ئىششىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ كۆزگە تارتسا، كۆزنىڭ چۆرىلىرىدىكى قىچىشقاق، قىزىللىق، ياشاڭغىراش، كۆز ئاغرىقى، كۆز ئاجىزلىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. مېڭە تەرەپتىن كۆزگە چۈشىدىغان سۈيۈقلۈقنى توسىدۇ. ئېزىپ مەلھەم قىلىپ تاشقى تەرەپتىن چاپسا، مەقئەتتىكى يېرىق ۋە يىرىڭلىق چاقىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن قائىدە بويىچە كىلىزما قىلسا، كونا ئىچ ئۆتكۈ، ئۈچەيلەردىكى يىرىڭلىق چاقىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئىچىشتە ئەھۋالغا قاراپ 2~3 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى ھوزۇز ھىندى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئالغا زەرەر قىلىدۇ.

ھەببۇلبان^①

(تۇخۇمى بەكائىن)

FRUCTUS MELIA AZADARACHTA

金铃子

苦楝子

تونۇش بۇ بان دەرەخنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، چوڭلۇقى پىستىدىن كىچىكرەك، يۇمىلاق، لوبىيانىڭكىگە

① ھەببۇلبان دېگەن مېۋە ھازىر ئۇيغۇر تىبابىتىدە ئاتىلىپ ئادەت بولغان پارسچە ئازاد دەرەخ، گەرەبە بان دېگەن دەرەخنىڭ مېۋىسى بولماي، بىكائىن ناملىق دەرەخ شەكىللىك ئۆسۈملۈكنىڭ مېۋىسى ئىكەنلىكىنى لوغانتۈلەدە دۇنيىدە كۆرسەتكەن بولسىمۇ، بىز ئادەتتە ئاتىلىپ كەلگەن 10 نەچچە مېتىردىن كېڭىز ئۆسۈدىغان بان دەرەخى ھەققىدە تونۇشتۇردۇق. يۇنانى تىب ساھەسىدە بۇ مەسىلىدە ئىختىلاپ بولسا كېرەك. تەھرىر.

ئوخشاش غىلاپنىڭ ئىچىدە بولىدۇ. تەمى بىر ئاز ئاچچىق، پوستى ئاق ۋە نېپىز. بۇنىڭ دەرىخى يۇلغۇن دەرىخىدىن چوڭراق، يوپۇرمىقى ھەببۇلمۇلۇكنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشاش، ئەمما ئۇنىڭدىن كىچىكرەك، كۆپكۆك، گۈلىنىڭ رەڭگى سېرىق.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ شەنشى، شەندۇڭ، جياڭسۇ، جېجياڭ، ئەنخۇي، جياڭشى، خۇبېي، خۇنەن، سىچۈەن، يۈننەن، گۇاڭدۇڭ قاتارلىق ئۆلكىلىرىدە ئۆسىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى جىگەر، تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، خام بەلغەمنى سۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە سۇ ۋە سىركە بىلەن ئىچسە تال كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئېزىپ خىمىر قىلىپ پەلكۈچ تەييارلاپ بۇرۇنغا تىقىپ قويسا، بۇرۇننىڭ قېنىنى توختىتىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ چىشقا سۇۋسا، چىشنىڭ تۈۋىنى چىڭىتىدۇ. ئېزىپ خىمىر قىلىپ تاشقى تەرەپتىن چاپسا ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. ئەزالارنىڭ يىغىلىپ قېلىشى، مۇپاسىل، تاز، جىگەر ۋە تال قاتتىقلىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سەۋدا، بەلغەم خاراكىتلىك ماددىلارنى، قارا داغ، قوتۇر، قىچىشقاقلارنى يوق قىلىدۇ. سۈيدۈك بىلەن چاپسا، سۆڭەل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ يېغىنى تاشقى تەرەپتىن ئىشلەتسە بەدەننى پارقىرىتىدۇ، يەنى، ئىششىقنى تارقىتىدۇ. قۇلاققا تېمىتسا، قۇلاق ئاغرىقىنى، غوڭغۇلدېشىنى يوقىتىدۇ. سۆڭەلگە، كونا يېرىقلارغا چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ. پەيلەرنى يۇمشىتىدۇ. سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلارنى قالدۇرىدۇ.

يېغىنى مەستىكى بىلەن ئىچسە بەلغەم خاراكىتلىك قەينى توختىتىدۇ. ئەنەبەر بىلەن چاپسا سوغۇقتىن بولغان نەزلە، مېڭىنىڭ سوغۇقلىقى، قوتۇر، قىچىشقا، تېرىنىڭ قاسىراقلىشىشى، يىرىڭلىق چاقلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يېغىدىن 4 گرامنى سۇ بىلەن ئىچسە قەي قىلدۇرىدۇ، ئىچىنى سۈردۈرىدۇ. سۇ ۋە سىركە بىلەن ئىچسە جىگەرنى ۋە تالنى تازىلايدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ مېۋىسىدىن 6 گرامغىچە، يېغىدىن مۇۋاپىق ھالدا ئىشلەتسە بولىدۇ. ئورۇنباشارى 1.5 گرام سەلخە، 0.1 گرام بەسباسە.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار جىگەرگە، ئاشقازانغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى رازىيانە، ئارپىبەدىيان.

تەركىبى ئاچچىق تەملىك ماددا-مېركوزىن، رېزىنا، ئاشلىغۇچى ماددا (تانىن) تۇتىدۇ. ئۇنىڭ تەركىبىدىكى دەرەخ يېغى (رېزىنا) مەدەدە چۈشۈرىدىغان تەسىرگە ئىگە.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى قۇرۇق سوغۇق، ئازراق زەھەرلىك.

مېۋىسى بىلەن دەرەخنىڭ قوۋزىقى ئاساسەن مەدەدە چۈشۈرۈشكە ئىشلىتىلىدۇ. مېۋىسى ھۆل ئىسسىقنى سۈرۈش، قورساق ئاغرىقىنى توختىتىش، گىرژ ئاغرىقىنى پەسەيتىش، ھاشارات ئۆلتۈرۈش، قاپاق ئۇرۇقى مەدەدىسى، ئۈزۈنچاق قۇرت مەدەدە ۋە تۈتۈ مەدەدىلەرنى چۈشۈرۈشكە، چالاش پېللاگرا كېسىلىنى، تەمرەتكىلەر-نى، قۇلاق ئاغرىقىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. قوۋزىقى، تېنى، يوپۇرمىقى ياكى گۈلىنى قاينىتىپ چاپسا، كۆكتاتلاردىكى زىيانداش ھاشاراتلارنى ئۆلتۈرىدۇ.

مېغىزىدىن ياغ چىقىرىلىپ قۇلاق ئاغرىقى ۋە باشقا تېرە كېسەللىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. مېۋىنىڭ قۇرۇتۇلغان قاپچۇقىنى سوقۇپ قان تولغاقتا بېرىلىدۇ. مېۋىسى ۋە قوۋزىقى دېۋىساقنىڭ ئاغرىقلىرىغىمۇ بېرىلىدۇ.

ھەبىي بىلسان

(خىب بىلسان)

FRUCTUS ABIES BALSAMIA

تونۇش بۇ بىلسان دەرىخىنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، قارىمۇچتىن سەل چوڭراق، بىر ئاز ئۇزۇنچاق، جىگەررەك، بىر ئاز ئېغىر، مېغىزنىڭ رەڭگى ئاق، تەمى ئاچچىق.

چىقىش ئورنى ئەرەبىستاندىن چىقىدۇ.

تەبىئىي ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، قىزىتىش، ئاشقازان ئۈچەيلەردىكى ئارتۇق ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، تۇتقاقلىق كېسەلنى، باش ئاغرىقىنى، ئۈچەي ئاغرىقىنى، بەلغەم، سەۋدا خاراكىتېرلىك كېسەللەرنى، نەپەس سىقىلىش، يۆتەل، ئۆپكە ئىششىقى، كۆكرەك ئاغرىقىنى پەسەيتىش، يەللەرنى تارقىتىش، جىگەر، تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش ئىستىسقانى، يانپاش ئاغرىقىنى، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ چاققان زەھىرىنى پەسەيتىش، سۈيدۈكنى، ھەيزنى ماڭدۇرۇش، دائۇسسۇئەلەب، دائۇلەبىيە كېسەلنى يوقىتىش، چاچنىڭ تۈۋىنى قۇۋۋەتلەش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ قاينىتىلغان سۈيىدە ئىلمان ھالدا ئولتۇرسا، بالىياتقۇ ئىششىقى ۋە ئېسكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 6 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى 1.5 مىقداردا بىلسان ياغىچى، ئەگەر ئۇ بولمىسا باراۋەر مىقداردا سەلىخە، 0.1 مىقداردا

بەسباسە.

زەھەرنى پەسەيتىشتە، باراۋەر مىقداردا ئۇزۇن زىراۋەندە، ھەببۇلغار.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار دوۋساققا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى كەتىرا.

ھەببەتۇلخۇزرا

تونۇش بۇ سىقىچ دەرىخىنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، پارىسچە بۇن دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ ئىككى خىل بولىدۇ.

1- خىلى شاھبۇن دەپ ئاتىلىدۇ. كىچىكرەك، پوستى نېپىز. 2- خىلى چوڭراق، پوستى قاتتىق بولىدۇ.

بۇنىڭ ياخشىراقى كۆك، يېڭى، دانىسى چوڭ بولىدۇ.

چىقىش ئورنى چەتتىن كېلىدۇ.

تەبىئىي ھۆلىنىڭ تەبىئىي: 1- دەرىجىدە ئىسسىق، 2- دەرىجىدە قۇرۇق. قۇرۇقنىڭ تەبىئىي: 3- دەرد.

جىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى كۆڭۈلنى ئېچىش، جىگەرنى، تالنى ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش، بەدەننى، بۆرەكنى سەمىرىتىش،

ئىچكى ئەزالاردىكى ئاغرىقلارنى پەسەيتىش، بۆرەكنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، كۆكرەك ۋە ئۆپكەندىكى

ئارتۇق ھۆللۈكلەرنى چىقىرىش، بەدەندىكى بەلغەم خاراكىتېرلىك ئارتۇق نەرسىلەرنى تازىلاش، ئۇششاق

ناشلارنى ئېزىش، بەدەنگە زەربە يەتكەنلىكتىن پەيدا بولغان قاتتىقلىقنى يۇمشىتىش، ئۈچەيلەردىكى ھەر

تۈرلۈك قۇرتلارنى چىقىرىش، سۈيدۈكنى، ھەيزنى، بوۋاسىزنىڭ قېنىنى ماڭدۇرۇش، بۆرەكنى، ئاشقازاننى

قىزىتىش، يەللەرنى تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. يۇقىرىقى خۇسۇسىيەتلەر ئىچىش ئارقىلىق بولىدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە ئىچسە پالەچ، لەقۇا، يۆتەل، خاپىغان، بەل

ئاغرىقى، قۇلۇنجى، كۆڭۈل ئاينىشى، ئىستىسقا ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بادام، شېكەر بىلەن ئىچسە بەدەننى سەمىرتىدۇ، سۈيدۈكنى ماڭدۇرىدۇ. سىركە بىلەن ئىچسە، باش ئاغرىقىنى، يىلان، ئۆمۈچۈكلەرنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. نانغا سېلىنسا ناننى سىڭىشلىك قىلىدۇ. بۇنى تاشقى تەرەپتىن ئېزىپ خېمىر قىلىپ چاپسا، قاتتىق جاراھەتلەرنى پىشۇرىدۇ، يۈزىگە چاپسا يۈزنى چىرايلىق قىلىدۇ، بەدەندىكى قارا داغ، كالىپۇكتىكى بېرىقلار ئۈچۈنمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ كۆيدۈرۈلگىنىنى ئېزىپ دائۇسسۆتلەبىگە چاپسا چاچ ئۇندۇرىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى 9~15 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى ئاچچىق بادام مېغىزى، پىستە ياكى ياڭاق، باراۋەر مىقداردا شەغۇن ئۇرۇقىنىڭ مېغىزى. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مىجەز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ، جىگەردە ھەزىم بولۇشى ناچار، باش ئاغرىتىدۇ، مېڭىگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى گۈلاب، رىياسنىڭ رۇبىيى ۋە باشقا ئاچچىق-چۈچۈك ھۆل مېۋىلەرنىڭ رۇبىلىرى، سىركەنجىۋىل، كەتىرا ياكى خېمىرى بىنەپشە.

ئەسكەرتىش لۇغانئۆلئەدۋىيىدە ھەببەتۇلخۇزرانى بەتىم دەرىخىنىڭ مېۋىسى دېيىلگەن. ئەگەر ئۇنى ئىلكۈلبەتم بىلەن باغلاندىغاندا، لۇغەتتە كۆرسىتىلىشىچە بۇمۇ بون دەرىخىنىڭ يېلىمى بولغانلىقتىن، شۇ بىر دەرىخىنىڭ مېۋىسى بولۇپ چىقىدۇ. ئۇنداقتا ھەببەتۇلخۇزرا قىزىل قارىغايىنىڭ مېۋىسى بولۇش ئېھتىمالى بار. بۇ خىل مېۋە پىستىگە ئوخشاش كېلىدۇ. رايونىمىزنىڭ ئالتاي ۋىلايىتىدىن چىقىدۇ. «ئوبەھل» بىلەن قايتا سېلىشتۇرۇپ تەتقىق قىلىپ كۆرۈلۈشىنى سورايىمىز (تەھرىر).

ھەببۇلقۇلت

(حب القلت)

DOLICHOS BIFLORUS

تونۇش بۇ بىر ئۇرۇق بولۇپ، رەڭگى قارا يېشىل تەرەپكە مايىل، پارقىرىما زىغىرغا ئوخشاش. زىغىردىن چوڭراق، يۇمىلاق، تەرەپكە مايىل، تەمى تاتلىق، چاپنىغان ۋاقتىدا ئېغىزنى قىزىتىدۇ. چىقىش ئورنى چەتتىن كېلىدۇ.

تەبىئىتى 3-دەرىجىدە ئىسسىق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى بۆرەكتىكى ئۇششاق تاشلارنى ئېزىش، ئىشتىھانى ئېچىش، ھەق تۇتۇشنى، كۆز كېسەل-لىسكىلىرىنى يوقىتىش، سۈيدۈكنى، ھەيزنى ماڭدۇرۇش، تەبىئەتنى يۇمشىتىش، بوۋاسىرنى قۇرۇتۇش، تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، قۇلۇنجىنى، بەلغەمنى يوقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنىڭدىن 24 گرامنى 24 گرام چامغۇر ئۇرۇقى بىلەن 300 گرام سۇغا سېلىپ كۆمۈر ئوتىدا قاينىتىپ، 100 گرام سۇ قالغاندا ئېلىپ سۈزۈپ 50 گرامنى ئەتىگەندە، يەنە 50 گرامنى ئاخشامدا ئىلمان ھالدا ئىچسە، بۆرەكتىكى، دوۋساقىتىكى ئۇششاق تاشلارنى ئېزىپ چىقىرىدۇ. ئېزىپ خېمىر قىلىپ تاشقى تەرەپتىن چاپسا يۈزىنىڭ، بەدەننىڭ رەڭگىنى چىرايلىق قىلىدۇ. بوۋاسىرغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى 30 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ. تاشنى چىقىرىش ئۈچۈن تۇرۇپ سۈيى بىلەن بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى زىغىر.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆپكەگە، كۆزنىڭ نۇرىغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى ھەسەل. ئەسكەرتىش تاش ياسايدىغان كىشىلەر بۇنى سۇدا قاينىتىپ سۈيىنى تاشقا سېپىپ ياسايدۇ. چۈنكى تاشنى يۇمشىتىدۇ.

ھەببۇر رىشات

(زاغۇن-ھالون-ھورۇپ)

GYNANDROPSIDIS GYNANDRA (CLEOME GYNANDRA) 白花菜

56-رەسىم. ھەببۇر رىشات

تونۇش بۇ ئۆسۈملۈك ئىككى خىل بولىدۇ. 1. جاڭگالنىڭ. 2. ئۆلكىنىڭ. ئۆلكىنىڭكى ھەببۇر رىشات دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ يېپىلدۇ. يوپۇرمىقى يۇمشاق، ئۇششاق. ئۇرۇقىنىڭ رەڭگى سېرىق، ئۇزۇنچاق بولىدۇ. جاڭگالدا بولىدىغىنىنىڭ يوپۇرمىقى يۇمىلاق تەرەپكە مايىل، ئەتراپى چىشلىق بولىدۇ. ئۇيغۇر تېبابىتىدە ئىشلىتىلىدىغىنى ئۆلكىنىڭ بولۇپ، ئۆسۈملۈكى ھەم ئۇرۇقى ئىشلىتىلىدۇ. چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى ئۆسۈملۈكنىڭ تەبىئىتى 2-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق. خۇسۇسىيىتى تەبىئەتنى يۇمشىتىش، ئۈچەيدىكى قۇرت، مەد-دەلەرنى ئۆلتۈرۈش، يەللەرنى تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى قائىدە بويىچە مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، ئاشقازان - ئۈچەيدىكى ھەر تۈرلۈك قۇرتلارنى ئۆلتۈرۈپ چۈشۈردۇ. بەلغەملەرنى يوقىتىدۇ.

ئۆسۈملۈكنىڭ قۇرۇقى بارلىق خۇسۇسىيەتلەردە ئۇرۇققا يېقىن كېلىدۇ. بۇنىڭ ئۆسۈملۈكىنى ئېزىپ چاپسا ياكى قاينىتىلغان سۈيىنى بىر غېرىچ ئېگىزلىكتىن قۇيسا، چاچنىڭ تۆكۈلۈپ كېتىشىنى توسىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئاشقازانغا، دوۋساققا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى كاسىن ۋە سىركە.

ئۆلكىدە ئۆستۈرۈلىدىغان زاغۇننىڭ ئۇرۇقى تۇخۇمى ھەببۇر رىشات دەپ ئاتىلىدۇ. تەبىئىتى 3-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى باھنى قوزغاش، سۈيدۈكنى ماڭدۇرۇش، تال ئىششىقلىرىنى تارقىتىش، بەلغەمدىن بولغان ئىششىقلىرىنى پىشۇرۇش ۋە تارقىتىش، ئۈچەيلەردىكى ھەر تۈرلۈك قۇرتلارنى ئۆلتۈرۈش، زېھنىنى قۇۋۋەتلەش، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىش، كۆكرەك ۋە ئۆپكەندىكى ئارتۇق نەرسىلەرنى چىقىرىش، توسالغۇلارنى ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى زاغۇن ئۇرۇقىدىن 9 گرامنى قىزىق سۇ بىلەن ئىچسە قۇلۇنچىنى يوقىتىدۇ، يەللەرنى تارقىتىدۇ، كۆكرەكنى، ئۆپكەننى تازىلايدۇ، ھەيزنى ماڭدۇرىدۇ. زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ.

دۇ، ئاشقازان، جىگەرنى قىزىتىدۇ، قورساق ئاچۇرىدۇ، باھنى قوزغايدۇ، ئۈچەيدىكى ھەر تۈرلۈك قۇرتلارنى چۈشۈرىدۇ. شۇنىڭدەك بۇنىڭ 15 گرامىنى قىزىق سۇ، شېكەر ۋە كۈنجۈت يېغى بىلەن ئىچسە، قۇلۇنجىنى يوقىتىشتا ئۈنۈمى تېز بولىدۇ، ھەسەل بىلەن يالانچۇق تەييارلاپ يالسا، يۆتەل، ھۆمۈدەش ۋە قويۇق خىلىتتىن پەيدا بولغان بىقىن ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىلىتىلغان تۇخۇمنىڭ سېرىقى ۋە ھەسەل بىلەن يالسا، كۆكرەك ئاغرىقى، كۆكرەك گۆشلىرىنىڭ يېرىلغانلىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىلىتىلغان تۇخۇم بىلەن يېسە، باھنى قوزغايدۇ، كۆكرەكنى ياخشىلايدۇ، سۇنغان ئەزانى تۇتاشتۇرىدۇ.

بۇنىڭدىن 6 گرامىنى ئۆچكە سۈتى بىلەن 10 كۈنگىچە ئىچسە بەرەس كېسەللىكىنى يوقىتىدۇ (شۇ جەرياندا باشقا تاماق يېمىگەن شەرت ئاستىدا). ئەگەر بۇنى ئېزىپ ھەسەل بىلەن قوشۇپ تالغا چاپسا، تالنىڭ ئىششىقىنى تارقىتىدۇ، شۇنىڭدەك تېرىدىكى ھەر تۈرلۈك كېسەللىكلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سۇ، تۇز بىلەن چاپسا، كودۇمبا چاقىلارنى پىشۇرىدۇ. قورۇپ بېرىلسە، بەلغەم خاراكىتېرلىك ئىسھال ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 12 گرامغىچە.

ئورۇنبا سارى قىچا.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار بۆرەككە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچى شېكەر، ناۋات، پېدىكەن.

تەركىبى ئۇرۇقنىڭ تەركىبىدە %25 ياغلىق ماي، ئاز مىقداردا قىچا يېغىغا ئوخشاش ئۇچۇچان ماي ۋە گىلىومىن دېگەن ماددا تۇتىدۇ.

جۇڭخى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى جۇڭخى تېبابىتىدە زاغۇننىڭ ئۇرۇقى، گىياھى ۋە يىلتىزى دورا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى سوغۇق، ئازراق زەھەرلىك. زاغۇن ئۇرۇقى ھەيزنى ماڭدۇرۇش، ئىششىق قايتۇرۇش ۋە ئاغرىق توختىتىش خۇسۇسىيىتى بويىچە ئىشلىتىلىدۇ. ھەيۋ رىشاتنى قاينىتىپ سۈيى بىلەن بوۋاسىر يۇيۇلىدۇ. سوقۇپ خېمىر قىلىپ تېڭىش ئارقىلىق بوغۇملارنىڭ ئاغرىقلىرىنى داۋالىغىلى بولىدۇ، ھازاق بىلەن ئىچسە بەزىگە كىنى توختىتىدۇ.

يوپۇرمىقىنى قاينىتىپ ئىچسە ئىچ ئۆتۈشنى توختىتىدۇ. يەنە زەربە تېڭىش، ئات-ئۇلاق تېپىش ۋە يىقىلىشتىن بولغان يارىلىنىشلارنىڭ ئاغرىقىنى توختىتىدۇ. يىلتىزى باراۋەر مىقداردا ھازاق بىلەن قاينىتىپ ئىچىلسە، سۆزەنەك (گانازىيە) كېسىلىنى داۋالايدۇ.

(جۇڭخىلارنىڭ قارىشىچە، بۇنىڭ گىياھىنى كۆپ يېسە يەل پەيدا قىلىپ، كۆكرەكتە چىڭقىلىش ھادىسىسىنى پەيدا قىلىدىكەن).

زاغۇن ئۇرۇقى SEMENA GYNADROPSIDIS دەپ ئاتىلىدۇ.

بۇنىڭمۇ تەبىئىتى سوغۇق، ئازراق زەھەرلىك.

ھەببوزەلەم

تونۇش بۇ بىر خىل دان بولۇپ، نوقۇتتىن چوڭراق، تېشى ياغلىشاغۇ، بىر ئاز ياپىلاق، تاشقى تەرىپى سېرىق، ئىچكى تەرىپى ئاق، خۇشبو، تاتلىق تەملىك بولىدۇ. ئۆسۈملۈكى 40 سانتىمېتىر كېلىدۇ. يوپۇرمىقى تەڭگىگە ئوخشاش يۇمىلاق بولىدۇ.

چىقىش ئورنى چەتتىن كېلىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى باھنى قوزغاش، بەدەننى ۋە بۆرەكنى سەمىرتىش، ئاجىز جىگەرنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە ئىچسە، كۆكرەكنىڭ يىرىكلىكىنى، يۆتەلنى، سەۋدا خاراكتېرلىك كېسەللەرنى، سۈيدۈكنىڭ كۆيۈپ كېلىشىنى يوقىتىدۇ. شۇنىڭدەك جىگەر ئاجىزلىقىنىمۇ يوقىتىدۇ. چايناپ بەدەندىكى قارا داغقا سۈركىسە قارا داغنى يوقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى باھنى ھەرىكەتلەندۈرۈش ئۈچۈن 28 گرامغىچە بېرىلىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا، كېسەللىكلەر ئۈچۈن ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى ھەببەتۇلخۇزرا.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار گالغا زەرەر قىلىدۇ، توسالغۇ پەيدا قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سىركەنجۈنل.

ھەجەرى يەھود

(جوھود تېشى)

HEL MINTHOLITHUS JUDOICUS (CALCAREOUS STONE)

تونۇش بۇ بىر خىل تاش بولۇپ، بۇلۇت شەكلىدە، رەڭگى خورما رەڭ، ئاقلىققا مايىل، بىر-بىرىگە ئۇدۇل، ئۇزۇن تەرەپكە تارتىلغان سىزىقلىرى بار، سۇدا تېز ئېرىلىدۇ، ئانچە تەمى يوق. بۇ ئىككى خىل بولىدۇ.

1- خىلى ئەركەك بولۇپ، يۇقىرىدا ئېيتىلغان سۈپەتلەر بىلەن بولىدۇ. 2- خىلى چىشى بولۇپ، بۇنىڭ سىزىقلىرى بولمايدۇ، رەڭگى تۇتۇق قىزىلغا مايىل. بەزىسى بىر ئاز ياپىلاق. ئەركىكى ئەرلەرنىڭ ئىچىدىكى ئۇششاق تاشلارنى چىقىرىش، چىشى ئاياللار ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

چىقىش ئورنى ئىئوردانىيىنىڭ بېيرۇت دېگەن تېغىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى بىرىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى سۈيدۈكنى ماڭدۇرۇش، ئۇششاق تاشلارنى ئېزىش، تاش پەيدا بولۇشنى توسۇش، دوۋساققا ئۇيۇپ قالغان تۈگۈچ قانلارنى ئېرتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنىڭدىن 2 گرامنى ئېزىپ 200 گرام سۇ، 4 گرام ئاچچىق بادام يېغى بىلەن ئىچسە دوۋساقىدىكى تاشلارنى ئېزىپ سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ. دوۋساققا ئۇيۇپ قالغان قانلارنى ئېرتىدۇ

(سېناقىتىن ئۆتكەن). خالىس قىزىق سۇ بىلەن ئىچسە ھەم شۇ تەسىرنى بېرىدۇ. ئەگەر بۇنى شەپەرەڭنىڭ قېنى بىلەن كۆزگە تارتسا، چۈشۈپ كەتكەن كىرىپىكلەرنى ئۇندۇرىدۇ. تەنھا ئۇزۇن تارتسا، كۆز جاراھەتلى-

رىنى ساقايتىدۇ. ھەسەل بىلەن تارتسا، كىرىپىكلەردىكى قاتتىقلىقنى يوق قىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار جىگەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى ئەرەب يېلىمى.

ئەسكەرتىش ئىنگىلىزچە نامىغا قارىغاندا بۇ بىر خىل ھاك (كالتسىي) تېشى بولسا كېرەك. كىتابلاردىن خەنزۇچە نامى تېپىلمىدى (كالكارىيوس=ھاك، سىتون=تاش دېمەكتۇر). (تەھرىر)

ھەسەل

(بال-ئەسەل)

MELLIS

蜂蜜

تونۇش بۇ بىر خىل ھەرنىڭ ئېغىزىدىن قۇسقان سۇيۇقلۇقىدۇر. بۇ ئىككى خىل بولىدۇ. 1- ئاق. 2- سېرىق بولۇپ، سېرىقنىڭ تەمى ياخشى، قويۇق، خۇشبو، ئېقى ناۋات رەڭ، دورىلارغا كۆپىنچە سېرىقى، ئادەتتە يېپىشكە ئېقى ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ ياخشى باش باھاردا چىققىنىدۇر. چىقىشى ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ. رايونىمىزدا غۇلجا ۋە ئومارتا باققان (ھەسەل ھەرسى باققان) ئورۇنلاردىنمۇ چىقىدۇ.

تەبىئىي يېڭىسى 2-دەرىجىدە ئىسسىق، ئاۋۋالقى دەرىجىدە قۇرۇق. ئازراق تۇرۇپ قالغىنى 2-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى توسالغۇلارنى ئېچىش، قان تومۇرنىڭ سوغۇقلۇقىنى تارتىش، مېڭە ھۆللۈكىنى تارتىش، پەيلەرنى، مېڭە، ئۆپكە، بۆرەك، جىگەر، تال، ئاشقازان، ئۈچەيلەرنى كۈچلەندۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى بۆرەك، ئۆپكە، ئاشقازان، جىگەر كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ. مەستكى بىلەن قوشۇپ بەرسە مېڭىنىڭ زىيادە ھۆللۈكىنى، پالەچ، لەقۇا، خەدەر (تۇيغۇلارنىڭ ئاجىزلىقى) گە، توسالغۇلارنى ئېچىش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئىشتىھانى ئېچىش، قۇلۇنچىنى داۋالاش، باھنى زىيادە قىلىشقا بېرىلىدۇ. كۈندۈز بىلەن قوشۇپ ئۆپكەنىڭ ھۆللۈكلىرىنى تارتىش، جىگەر ۋە تال كېسەللىرىنى داۋالاش، دوۋساقتىكى تاشنى چىقىرىش، تولغاشقان ئۈچەينى يېشىش، زەھەرنى قايتۇرۇشقا، يامغۇر سۈيى قوشۇپ ئەزالار ھۆللۈكى يوقالغانغا، خاپغانغا، سۈيدۈكنى ئاسان ماڭدۇرۇشقا، گال، تىلدىكى ئىششىق، ئېڭەكنىڭ جاراھەتلىرىگە بېرىلىدۇ. سىركە بىلەن چىشىنىڭ ئاغرىقلىرىغا، چىشىنى پاكىزلاشقا (ھەر ئايدا ئۈچ، تۆت قېتىم يۇيۇلسا چىشىنى ئاق، ساپ قىلىدۇ) ئىشلىتىلىدۇ.

پىياز سۈيى، لاھۇر تۇزى بىلەن ياكى ئۇزنى كۆزگە چاپسا، كۆزنىڭ تۈرلۈك كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ. ئەنزۇرۇت ياكى ئاش تۇزى بىلەن قۇلاققا تېمىتسا، قۇلاقنىڭ تۈرلۈك كېسەللىرىنى داۋالايدۇ. كالا ئوتى ياكى ئايالنىڭ ياكى ئۆچكىنىڭ سۈتى ۋە تۇخۇمنىڭ ئېقى بىلەن ئېلىشتۈرۈپ قۇلاققا تېمىتسا، قۇلاقنىڭ تۈرلۈك كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ. گۈل يېغى بىلەن ئېلىشتۈرۈپ سوغۇقتىن بولغان يۆتەلگە بېرىلىدۇ، ئەرقى بارىتەڭ بىلەن ئۈچەي كېسەللىرىگە ئىچسىمۇ، كىزما قىلىسىمۇ بولىدۇ. ئۇزنى تاناسىل ئەزاغا چاپسا قۇۋۋەتلىك قىلىدۇ ھەم بالىياتقۇنى چوڭايتىدۇ. داكىغا سۈركەپ ئاياللار جىنسى ئەزالىرىغا كىرگۈزۈلسە، ھەر خىل كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ. ئارپا ياكى بۇغداي ئۇنى بىلەن قويسىمۇ بالىياتقۇنىڭ جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ ھەم ئىششىق ياندۇ. تاتلىقى قۇستە ئېلىشتۈرۈپ داغقا، تاياق تەڭگەن ئىششىق، كۆكلەرگە چېپىلىدۇ. ئۇزۇن زىراۋەندە تالقىنى، ئاچچىق بادام، ھەببۇل مىلەپ، ئارپا ئۇنى بىلەن چېپىلسا تەرلىتىدۇ.

ئەنزۇرۇت بىلەن چېپىلسا جاراھەتلەردىكى يىرىك سۇلىرىنى تارتىدۇ، ئورنىدىكى ئىششىق گۆشلەرنىمۇ يوقىتىدۇ. نۆشۈدۈر بىلەن چېپىلسا، بەرەس، بەھەقنى تۇخۇمى شىبىت بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ چېپىلسا، تاياق زەربىلىرىنى يوقىتىدۇ. گۈل يېغى بىلەن ئېلىشتۈرۈپ چېپىلسا، كونا، يېڭى بەلغىمى شورىدىن بولغان جاراھەت، بەدەن پىتلىرىنى يوقىتىدۇ. جەسەتكە چېپىلسا ئۇزۇن ۋاقىت بۇزۇلماي تۇرىدۇ. زىرە سۈيى بىلەن ئىچسە، غالجىر ئىت چىشلىگەن، زەھەرلىك ھاشارات چاققان، ئەپيۈن قاتارلىقلارنىڭ زەھىرىنى قايتۇرىدۇ.

سۇ بىلەن شەربەت قىلىپ ھامىلىدار ئايالغا ئىچكۈزسە، قورساق ئاغرىقىنى يوقىتىدۇ. سوغۇق بەلغەم مزاجلارغا، سوغۇق جايدا ئىشلەيدىغان كىشىلەرگە بېرىلسە بەدىنىنى قىزىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 5~1 ياشلىقلارغا 5~10 گرام، 10~5 ياشلىقلارغا 15~10 گرامغىچە، 15~10 ياشلىقلارغا 20~15 گرامغىچەلىك. چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 40~25 گرامغىچەلىك ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

ئورۇنباىسارى ئۈزۈم شىرنىسى، يېڭى، قاينىتىلمىغان خورما.

دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار بۇنىڭ بەك ئۇزۇن تۇرۇپ كونىراپ رەڭگى قارىيىپ، سولۇشۇپ ياكى قۇرۇپ ئېچىپ قالغىنى (ئۆزىنىڭ ھەسەللىك سۈپەتتىن ئۆزگىرىپ، تەمى ئاچچىق بولۇپ باشقا بىر ھالغا كېلىپ قالغىنى) خىلىتلارنى كۆيدۈرۈپ، مېڭىنى ئاجىزلاشتۇرۇپ، ھەر خىل كېسەللەرگە دۇچار قىلىپ، يامان ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈشى مۇمكىن. ئۇنىڭ ئۈچۈن يېڭى، رەڭگى ئۆزگەرمىگەن، ئېچىمىغانلىرىنى ئىشلىتىش لازىم. ئىسسىقتىن بولغان مېڭە، باش ئاغرىقلىرىغا بېرىلمەيدۇ. بۇ خىل كېسەللەرگە ئانار سۈيى، ئوتتۇچ سۈيى، لىمون سۈيى، سىركە، يۇمىغاقسۈت سۈيى بىلەن قوشۇپ بېرىلسە بولىدۇ.

تەركىبى بالنىڭ تەركىبىدە گلۇكوزا، مېۋە شېكېرى (فروكتوزا)، قومۇش شېكېرى (ساخاروزا) ئاز مىقداردا چۈمۈلە كىسلاتاسى (ئاتسىدۇم فورمىكۇم)، ئۆسۈملۈك يېلىملىرى (گۇمىنلار) غا ئوخشاش ماددىلار، ئاقسىل، فېرېمېنتلار، موم بويىق ماددىسى، خۇش پۇراقلىق ماددىلار، ئانتورگانىك تۇزلار ۋە ۋىتامىن B ، ۋىتامىن C تۇتىدۇ.

جۇڭگىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى بەدەنگە ئوزۇق بولىدۇ. يەللەرنى ئالىدۇ. ئۈچەينىڭ خىزمىتىنى ياخشىلايدۇ، تالنى كۈچەيتىدۇ. خاپىغاننى ئالىدۇ. ئېغىز كېسەللىكلىرىنى داۋالايدۇ. ئاغرىق توختىتىدۇ. ئۇزاق مۇددەت يەپ بەرسە، زېھنىنى ئاچىدۇ. ئادەمنى قېرىتمايدۇ.

تەسىرى ئوزۇقلاندۇرۇش تەسىرىگە ئىگە ماددا بولۇپ، دورىلارنىڭ تەمىنى ياخشىلايدۇ ھەمدە يۆتەل پەسەيتىدۇ. ئىچ يۇمشىتىش تەسىرى بار. ئوزۇقلۇق بولۇپ، يۈرەك خىزمىتىنى كۈچەيتىدۇ. ئاغرىق پەسەيتىدۇ ۋە توختىتىدۇ. ھەزىم قىلىش يولىنىڭ يارىلىرىدا ئىشلىتىلسە، كۆزگە كۆرۈنەرلىك ئۈنۈم بېرىدۇ.

قوشۇمچە 50 گرام زىغىر ئېلىپ، سوقۇپ 60 گرام ھەسەل ئارىلاشتۇرۇپ، ئاندىن 200 گرام قايناق سۇ قوشۇپ كۈندە 2 قېتىم ئىچىپ بەرسە، يۇقىرى قان بېسىمىنى داۋالىشى مۇمكىن.

ھەسەل سۈيى

(مالى قاراتىن)

MELLIS LIQUIFACTUM 液化蜂蜜

تونۇش مەخسۇس ئۇسۇل بىلەن سۇيۇق ھالغا كەلتۈرۈلگەن بال (ھەسەل) دىن ئىبارەت. تەييارلاش ئۇسۇلى: ساپ قىلىنغان ھەسەل بىر ھەسسە، ساپ يامغۇر سۈيى ياكى ساپ ئادەتتىكى سۇدىن 2 ھەسسە ئېلىپ بىرلەشتۈرۈپ، يۇمشاق ئوت بىلەن قاينىتىلىپ، كۆپۈكى ئېلىنىدۇ. $\frac{2}{3}$ قالغاندا ئېلىپ سۈزۈپ ئىشلىتىلىدۇ. بۇ «ساددە ھەسەل سۈيى» دېيىلىدۇ. كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپمۇ تەييارلىنىدۇ. بۇ «مۈرەككەپ ھەسەل سۈيى» دېيىلىدۇ.

چىقىش ئورنى ئۇيغۇر تېۋىپلار ياسايدۇ.

تەبىئىي ساددىسىنىڭ تەبىئىي ھۆل ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى بەدەننى پارقىرىتىش، ئىچنى يۇمشىتىش، شىلىملىق خىلىتلارنى يوقىتىش، قويۇق بەلغەمنى پىشۇرۇش، سۇيۇقلۇق كۆپرەك بولىدىغان ئەزالارنى ۋە ئاشقازاننى، ئىچكى ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، سوغۇقتىن بولغان پەي ۋە مېگە كېسەللىكلەرنى يوقىتىش، چوڭ بوغۇملار ئاغرىقىنى، قۇسۇشنى، قورساق-نىڭ غولدىرلىشىنى، زەھەرلىك دورىلارنىڭ زەرىنى پەسەيتىش، زىيادە جىنسىي ئالاقىدىن بولغان ئاجىزلىق-نى يوقىتىش، سۈيدۈكنى، ھەيزنى ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىش ئورنى يۇقىرىدىكى خۇسۇسىيەتلەرگە قارىتا ئىشلىتىلسە بولىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 120 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مىزاج، سەپرا مىزاج كىشىلەرگە، ئىچ ئەزانىڭ ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلىرىغا زەرەر قىلىدۇ. تۈزەتكۈچى ئاچچىق-چۈچۈك دورىلار. تەسىرى ۋە ئىشلىتىلىشى ھەسەل (بال) بىلەن ئوخشاش بولغىنى ئۈچۈن شۇ ماۋزۇغا قارالسۇن.

ھەشقىپچەك

(لەبلاپ)

PHARBITIDIS HEDERACEA CHOISY 牵牛花 (黑丑及白丑)

تونۇش ھەشقىپچەك ئۆزىنىڭ يېنىدىكى نەرسىگە يۆگىشىۋېلىپ ئۆسىدىغان ئۆسۈملۈكلەرنىڭ بىرسى بولۇپ، چوڭ-كىچىك، ئاق-قارا خىللاردا بولىدۇ. بۇنىڭ ھەممىسى ئۆزىنىڭ يېنىدىكى نەرسىگە يۆگىشىۋالىدۇ. بۇنىڭ چوڭى ھىندىچە چاندىنپىل دەپ ئاتىلىدۇ. يوپۇرمىقى لويلا ماشىنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. ئاق خىلنىڭ گۈلى ئاق بولىدۇ. قارا خىلنىڭ گۈلى بىنەپشەرەڭ بولىدۇ. كىچىكىمۇ بىر قانچە خىل بولىدۇ. ئاق، سېرىق، كۆك بۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ يوپۇرمىقى ئۇششاق، گۈلى كىچىك، ئۇرۇقى غىلاپنىڭ ئىچىدە بولۇپ، رەڭگى قىزىلغا مايىل. بۇلارنىڭ بەزى قىسمى مېۋىسىز بولىدۇ. لېكىن ھەممىسىنىڭ مەيلى چوڭ، مەيلى كىچىك بولسۇن سۈتى بولىدۇ.

چىقىش ئورنى ھەممە ئورۇنلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى توسالغۇلارنى ئېچىش، يەل، ئىششىقلارنى تارقىتىش، ئىچنى يۇمشىتىش ۋە سۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئەگەر قاينىتىلسا، توسالغۇلارنى ئېچىش قۇۋۋىتى ئىشىپ، ئىچ سۈرۈش قۇۋۋىتى ئاجىزلايدۇ (بۇنىڭدىن ھۆللۈك يوقىلىپ كەتكەن سەۋەبتىن). بۇنىڭ سىقىلغان سۈيى قاينىتىلمىغان بولسا قاينىتىلغان ھەشقىپچەكنىڭ ئەكسىچە تەسىر كۆرسىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنىڭ سىقىلغان سۈيى ئېرىسا، ئۇنى توغرىغا، ھەسەللەر بىلەن قوشۇپ بۇرۇنغا تېمىتسا، كونا باش ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. سىقىلغان سۈيىنى زەيتۇن يېغى بىلەن قۇلاققا تېمىتسا ياكى پاختىغا چىلاپ قۇلاققا قويۇلسا، قۇلاق ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ، كىرىنى چىقىرىدۇ. چوڭ، ئاق ھەشقىپچەكنىڭ يوپۇرمىقى باش ئاغرىقى، ئۆپكە كېسەللىكلىرى، جىگەرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ سۈيىنى ئارقا تەرەت توسۇلۇپ قالغان سەۋەبتىن بولغان يۆتەل ئۈچۈن، ئىسسىق خىلىتلاردىن پەيدا بولغان قۇلۇنجى ئۈچۈن بېرىلىدۇ. كۆيگەن سەپرانى سۈرىدۇ. خىيار شەنبەر بىلەن قوشۇپ ئىچسە، دەم سىقىش كېسەللىكى، ئۈچەي ئىششىقلىرى، ئۆپكەنىڭ يېرىڭلىق جاراھىتى ئۈچۈن ئۈنۈمى ياخشى. شۇنىڭدەك بادام يېغى بىلەن قاينىتىپ بېرىلسە بۇ ھەم شۇ تەسىرنى بېرىدۇ. گۈلدىن

57-رەسىم. ھەشقىپچەك

9 گرام بېرىلسە، ئۈچەيدىكى يېرىڭ-لىق چاقىلارنى داۋالايىدۇ. ھۆل يوپۇر-مىقنى ئېزىپ چاپسا، تال ئاغرىقىغا (بولۇپمۇ سىرگە بىلەن پىشۇرۇلغان بولسا) مەنپەئەت قىلىدۇ.

مېۋىسى يوق ھەشقىپچەك-نى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە ياكى يۇمشاق ئېزىپ لاتغا ئوراپ، پەر-جىگە قويۇلسا ھەيزنى ماڭدۇرىدۇ. ھەيزدىن پاك بولغاندىن كېيىن تۈتۈننى پەرچىگە ئالسا ھامىلە بولۇشنى توسىدۇ. يوپۇرمىقىنى، غولنى يۇمشاق ئېزىپ ھەسەل بىلەن قوشۇپ ھەمەل قىلسا، ھەيزنى راۋان قىلىدۇ. بۇنىڭ سى-قىلغان سۈيىنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە، بالىياتقۇنىڭ سېسىقلىقىنى يوقىتىدۇ.

چوڭ، ئاق ھەشقىپچەكنىڭ ھۆل يوپۇرمىقىنىڭ سۈيىنى چاپسا چوڭ بوغۇملارنىڭ ئىسسىقلىقى بولغان ئىششىقلىرىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

كودۇمبا (يامان يارا)، قاپار-چۇق قاتارلىق يارىلارنى ئېغىز ئال-

دۇرىدۇ (بولۇپمۇ سۈتى بىلەن قوشۇپ چېپىلسا). بۇنىڭ ھۆل يوپۇرمىقىنى ياغ بىلەن پىشۇرۇپ ئە-زالارغا چاپسا، ئىششىقلارنى تارقىتىپ، ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. بەدەندىكى سۇسلىقنى كۆتۈرىدۇ. يوغان جاراھەتلەرگە، ئوت بىلەن كۆيگەن جايلارغا قايناتماستىن چېپىلىدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ سىقىلغان سۈيىنى موم يېغى (سۇيۇق پارافىن) بىلەن ئوتتا كۆيگەن جايعا چاپسا ياخشى نەتىجە بېرىدۇ.

شۇنىڭدەك قارا ھەشقىپچەك يوپۇرمىقىنى ئېزىپ يامان يىرىڭلىق جاراھەتلەرگە، ئوتتا كۆيگەن جايلارغا چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ. قارا ھەشقىپچەكنىڭ ئوسارىسى چاچنى قارا قىلىدۇ. مېۋىسىز قارا ھەشقىپچەك سۈيىنىڭ تەسىرى ناھايىتى ئۆتكۈر. تۈكلەرنى چۈشۈرىدۇ، پىتلارنى ئۆلتۈرىدۇ. مېۋىسىز قارا ھەشقىپچەكنى ئېزىپ شاراب بىلەن ئۆمۈچۈك چاققان جايعا چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ. ھەشقىپچەكنىڭ يەنە بىر خىلى بار. ئۆزى چوڭ، يوپۇرماقلىرى يىرىك، ئۇزۇن، رەڭگى قارىغا مايىل. بۇنى مەغرىبىستان خەلقى شەھمە ياكى ساراۋىلوتتىۋال دەپ ئاتايدۇ.

تەبىئىي قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى كۆكرەك ئاغرىقى، يۆتەل، تال كېسەللىكى، قۇلۇنجى كېسەللىكى، كونا تەپلەر ۋە تۆت كۈندە بىر قېتىم تۇتىدىغان تەپلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

100 گرام سۈيى بىلەن 30 گرام گىلى ئەرمىنى قوشۇپ بېرىلسە ھەممە ئەزادىن كېلىدىغان قانلارنى

توختىتىدۇ. ھۆلىنى ئېزىپ جاراھەتلەرگە سەپسە جاراھەتلەرنى پۈتتۈرىدۇ. قۇرۇقنى ئېزىپ يىرىغلىق جاراھەتلەرگە سەپسە، جاراھەتلەرنىڭ ھۆللۈكىنى تارتىپ قۇرۇتۇپ پۈتتۈرىدۇ ۋە ساقايتىدۇ. ئىشلىتىش مىقدارى سۈيىدىن 90 گرامغىچە بېرىلىدۇ. ناۋات بىلەن قايماتماستىن ئىشلىتىلىدۇ. كىچىك ھەشقىپچەكنىڭ تەبىئىتى چوڭ ھەشقىپچەكنىڭكىگە ئاساسەن ئوخشىشىدۇ.

خۇسۇسىيىتى يەللەرنى، ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. ئىچىنى قاتۇرىدۇ. ئاچچىق سەپرانى ئارقا پىشاب ئارقىلىق چىقىرىدۇ. بۇنىڭ شىلىملىق ماددىسى بولغانلىقتىن قالغان ھەشقىپچەكلەردىن ساغلامراق. ئارقا تەبىئەت قۇرۇغان سەۋەبتىن پەيدا بولغان بارلىق يۆتەللەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىسسىقتىن بولغان قۇلۇنجىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. خىيار شەنپەر بىلەن قوشۇپ ئىستېمال قىلىنسا ئۈچەيلەرنىڭ ئىششىقنى تارقىتىدۇ ۋە توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. كۆپىنچە تەپلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ. بوغۇملارنىڭ ۋە باشقا ئەزالارنىڭ ئىششىقلىرىنىمۇ تارقىتىدۇ. كىچىك ھەشقىپچەكنىڭ ئىشلىتىش مىقدارى: سۈيىدىن 100 گرامغىچە (60 گرام ناۋات بىلەن). ئورۇنباشارى ھەممە ھەشقىپچەكلەرنىڭ ئورۇنباشارى، لەيلىقازاق (خىتىمى) يوپۇرمىقى، خەببازى يوپۇرمىقى، شاھتەر.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ھەممە ھەشقىپچەكلەر پەيلەرگە ۋە دوۋساققا زىيان قىلىدۇ. تۈزەتكۈچى ناۋات.

تەركىبى تەخمىنەن %2 فارىتىدىن گلۇكوزىد تۇتىدۇ. بۇ ئىچ سۈرىدىغان تەركىبىدىن ئىبارەت. بۇ گلۇكوزىد ھەشقىپچەك ئۇرۇقىنىڭ كىسلاتاسى (ئاتسىدۇم فارىتىدىننىكۇم)، ئىپۇلك ئاتسىد، گلۇكوزىد-لاردىن تەشكىل تاپىدۇ. يەنە %11 ھېسابىدا ياغلىق ماي، %14 يېلىمگە ئوخشاش ماددا تۇتىدۇ. جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى جۇڭىيلار بۇلارنىڭ ئۇرۇقىنىلا ئىشلىتىدۇ.

تەبىئىتى بەك ئىسسىق، ئازراق زەھىرى بار. ئۆپكە، بۆرەك، چوڭ ئۈچەيگە تەسىر قىلىدۇ. ئىچ سۈرۈش، سۈيىدۈك ھەيدەش، خىلىتلارنى چىقىرىش، تاماق ھەزىم قىلىش، چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىش، ھاشارات ئۆلتۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئاساسەن قەۋزىيەتلەرنى، سۇلۇق ئىششىقنى (خۇسۇسەن بەلدىن تۆۋەنكى سۇلۇق ئىششىقنى)، تاماق ھەزىم قىلىش بۇزۇلۇشلىرىنى، كۆكرەك چىڭقىلىپ قورساق كۆپۈشلەرنى، ئۈچەيدىكى مەدە كېسەللىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. بۆرەكنىڭ ياللوغلىرىغا بولغان داۋالاش ئۈنۈمى كۆرۈنەرلىكتۇر.

بۇ چوڭ ئۈچەيگە تەسىر قىلىپ ئۇنىڭ سۇيۇقلۇق ئىشلەپچىقىرىشىنى كۈچەيتكەنلىكتىن كەلگەن تەرەت سۈدەك سۇيۇق كېلىدۇ ھەمدە ئۈچەيدە پارازىتلىق بىلەن ياشاۋاتقان ھاشاراتلارنى ئۆلتۈرىدۇ. مىقدارى ئۇرۇقىدىن كۈندە 2~5 گرامنى قاينىتىپ، سۇفۇپ قىلىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ ياكى ھەب تەييارلاپ بېرىلىدۇ.

ھەشقىپچەك ئۇرۇقى

(ھەببۇلىل)

SEMENA PHARBITIDIS HEDERACEA CHOISY 牽牛子
(PHARBITIS NIL CHOISY)
(CALADANA)

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، بۇنىڭ ئۆسۈملۈكى ئۆز يېنىدىكى نەرسىلەرگە چىرمىشۋالىدۇ. شاخلىرى ئىنچىكە، شېخىنىڭ، يوپۇرمىقىنىڭ رەڭگى كۆك، ھەر بىر يوپۇرمىقىدا گۈلى بولۇپ،

گۈلنىڭ رەڭگى ھاۋارەڭ، ئاپتاپتا گۈللەيدۇ، ئۇرۇقى غىلاپ ئىچىدە تۇرىدۇ، ھەر بىر غىلاپتا 3 دانىدىن 3 قىرلىق ئۇرۇقى بولىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ئاق داغلارنى يوقىتىش، جىگەر، تالدىكى توسالغۇلارنى ئېچىش، قويۇق بەلغەملەرنى سۈرۈش، بەدەننى تازىلاش، چوڭ بوغۇملار ئاغرىقىنى يوقىتىش، باشقا سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلارنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە ئىشلەتسە، قورساقتىكى ھەر تۈرلۈك قۇرتلارنى چۈشۈرىدۇ. سىرتتىن چاپسا بەھەق، بەرەس، كىچىك بوغۇملار ئاغرىقى، قوتۇر ۋە يىرىڭلىق چاقىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سوقمونييا بىلەن ئىشلەتسە، سەيرانى، كېرەكسىز قويۇق خىلىتلارنى ھەيدەيدۇ. ھېلىلە بىلەن ئىشلەتسە سەۋدانى سۈرىدۇ. جىگەر، تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ، كۈچلۈك ئىچ سۈرگۈزىدۇ. بۇنىڭ 9 گرامىنى 18 گرام ئاق شېكەر بىلەن ئىچسە، ھەر تۈرلۈك قوتۇرلارنى يوقىتىدۇ (سناقتىن ئۆتكەن). ئىشلىتىش مىقدارى بىر گرامدىن 2 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى باراۋەر مىقداردا شەھمەنزەل، 6 دىن بىر ھەجرى ئەرمەندۈر.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار 3 گرام ياكى 3 گرامدىن ئارتۇق ئىچسە كىندىكى ئاغرىتىدۇ. ھەددىدىن ئارتۇق ئىچىنى سۈرۈش ئارقىلىق، ماسارىقا ۋە ئۈچەيلەرگە چاپلىشىش ئارقىلىق ئادەم ئۆلتۈرىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى ھېلىلە، يۇمشاق ئېزىش، بادام يېغى بىلەن ياغلاش. بۇنى بەك يۇمشاق ئېزىپ، بىر كېچە بادام يېغىغا چىلاپ، ئەتىگەندە تەنھا ياكى مۇناسىپ قوشۇمچىلار بىلەن ئىچسە زەرەرسىز بولىدۇ. ئاق ۋە قارا ئۇرۇقلار، شۇنىڭدەك سۆسۈن ئۇرۇقى ھەم ئارىلاش جىنىسلىق ھەشقىپچەك ئۇرۇقلىرىمۇ دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.

تەركىبى % 2 ئەتراپىدا گۈلۈكوزىد فارىبتىن، كۈنۈۋولۇلىن، % 11 ياغلىق ماي ۋە % 14 رېزىنەسىمان ماددا تۇتىدۇ.

جۇڭخى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى سوغۇق، زەھەرلىك.

خۇسۇسىيىتى ئىسسىق يەلنى ھەيدەش، بەلغەم بوشتىش، سۈيدۈك راۋان قىلىش، بەدەندىكى سۇلۇق ئىششىقلارنى تارقىتىش، مەدە چۈشۈرۈش، يەل، زەھەرلەرنى تازىلاش، ئىچىنى سۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

بۇنىڭ ئىچ سۈرۈش خۇسۇسىيىتى ھەممە ئۆسۈملۈك سۈرگىلەردىن ئارتۇق ئىكەنلىكى جۇڭخىلارنىڭ شۇنىڭدەك ياپونىيە تېۋىپلىرىنىڭ تەجرىبىسىدىن ئۆتكەن. قارا ھەشقىپچەك ئۇرۇقىنى 3 كۈن ھاراققا چىلاپ، ئۇنىڭدىن ئېلىپ قۇرۇتۇپ، يۈزگە ئالدى بىلەن زەنجىۋىل شىرىسىنى سۈركەپ، ئارقىدىن بۇنىڭ تالقىنىنى سۈركەپ بەرسە، يۈزدىكى داغنى چۈشۈرىدۇ.

سۇلۇق ئىششىق، ئايغى ئىششىق قوپالماي قالغان ئاغرىقلارغا ھەشقىپچەك ئۇرۇقىدىن 2 سەر (62.5 گرام) نى ئازراق قورۇپ، پىياز قوشۇپ، 10 نەچچە قېتىم ئۆزلىتىپ، سۈيىنى 2 قېتىم ئاچ قورساققا ئىچسە، سۈيدۈكنى راۋان قىلىپ ئىششىقنى قايتۇرىدۇ. كىچىك بالىلارنىڭ كېچىدە يىغلىشىنى داۋالاش ئۈچۈن، ھەشقىپچەك ئۇرۇقىدىن بىر مىسقالنى سوقۇپ، سۇ بىلەن خېمىر قىلىپ كىندىككە چاپلىسا ئۈنۈمى بولىدۇ.

بارلىق كودۇمبا ۋە باشقا يامان سۈپەتلىك جازاھەتلەرنىڭ بەدەندىكى زەھىرىنى يوقىتىش ئۈچۈن (ئۆزى ياشراق بولغان كىشىلەرگە) ئاق ۋە قارا ھەشقىپچەك ئۇرۇقىدىن بىر تالدىن ئېلىپ، لاتىغا ئوراپ

تۇرۇپ سوقۇپ، ياخشى ئاچچىقسۇدىن بىر سەر قۇيۇپ، 8 فۇڭ قالغىچە قاينىتىپ، بىر كېچە ئۈستىنى ئوچۇق قويۇپ، ئەتىسى قايتا قىزىتىپ، بىرلا قېتىم ئىچكۈزۈلسە بولىدۇ. مىقدارى كۈندە 5~2 گرامنى قاينىتىپ، تالقاتلاپ، ھەب ياساپ ئىچىشكە بولىدۇ.

ھېلىلە

(ئەھلىلەج)

FRUCTUS CHEBULAE

诃子

58- رەسىم. ھېلىلە ئۆسۈملۈكى

تونۇش بۇ ھېلىلىنىڭ بىر قىسمى بولۇپ، رەڭگى قىزىلغا مايىل. سېرىق، سىلىق. يوغان كېلىدۇ.

چىقىش يولى كابۇل، ھىندىستان، پاكىستاندىن چىقىدۇ. مەملىكىتىمىزنىڭ يۈننەن، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى قاتارلىق جايلارىدىمۇ چىقىشقا باشلىدى. يۈننەندىن كۆپرەك چىقىدۇ، ھەتتا ئېكسپورت قىلىنىدۇ.

تەبىئىي سوغۇقلۇقتا مۆتىدىل، ئاۋۋالقى دەرىجىدە قۇرۇق، خۇسۇسىيەت خىلىت ئارىلاشقان سەۋدا، سەپرا، بەلغەملەرنى سۈرۈش، سۈيدۈك ماڭدۇرۇش، باش ئاغرىقىنى قالدۇرۇش، سەپرا-دىن بولغان باش قېيىشنى قالدۇرۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە. ئىشلىتىلىشى شېكەر بىلەن ئىلەشتۈرۈپ، تالقان قىلىپ بېرىلە، بەلغەمدىن بولغان باش قېيىشنى توختىتىپ، مېڭىنى پاكىز-لەيدۇ. مېڭىنىڭ ھەرىكىتىنى ياخشىلايدۇ. تۇتقاللىق كېسەل، مال-خۇلىيا، لەقۋا كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ.

يالتۇز ياكى 3 ھەسسە ھەسەل ۋە ياكى شېكەر بىلەن ئىلەشتۈرۈپ، ھەر كۈنى 4 گرام يېسە، سەۋدادىن بولغان تۇتقاللىق كېسەلگە پايدا قىلىدۇ.

بىستىپايەج، ئۈستقۇددۇس، ئەرمەن تېشى، لاجۋەرد تېشى، سېرىق ئوت بىلەن قاينىتىپ ياكى مەجۇن قىلىپ بېرىلسە، يۇقىرىدىكى كېسەللەرگە پايدا قىلىدۇ. لەقۋا بولغان كىشى بىر دانە كابۇل ھېلىلىسىنى ئۇرۇقىدىن ئايرىپ چاينىسا، تۈكۈرگەندە سۈيىنى تۈكۈرۈۋېتىپ، بىر تەرىپىنى بېسىپ ياتسا، پايدىسى كۆپتۈر. بىر يىل ھەر كۈنى بىر دانىدىن يېسە، چاچقا ئاق كىرمەيدۇ. بەدەندىكى سۈنى تەڭشەيدۇ. مۇرابباسنىڭ بىر يىلدىن ئاشىغان يېڭىسىنى يېسە، مېڭە، ئاشقازان، جىگەرنى قۇۋۋەتلەيدۇ. بەلغەمدىن بولغان توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. ھەۋاسى خەمىسىنى كۈچەيتىدۇ (زېھنىنى ئاچىدۇ. كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى، پۇراش قابىلىيىتىنى، ئاڭلاش قۇۋۋىتىنى، تېتىش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ)، ئۇرۇقىنى كۆيدۈرۈپ سەپسە، بوۋاسىرنىڭ خۇنىنى (قېنىنى) توختىتىدۇ. چىشقا باسسا چىشنىڭ قېنىنى توختىتىدۇ. چىشنى قۇۋۋەتلەيدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى 5~1 ياشلىقلارغا 3~1 گرام، 10~5 ياشلىقلارغا 6~4 گرام، 15~10 ياشلىقلارغا 9~6 گرامغىچەلىك ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ. قاينىتىلمىسىدىن كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ، 30 گرامغىچەلىك بېرىش مۇمكىن.

ئورۇنباىسارى سېرىق ھېلىلە

دققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىچىشتە سۇفۇپ ۋە مەجۇن قىلىنسا بادام ياكى كالا يېغى قوشۇپ بېرىلسۇن. كۆپ يېسە مېڭىگە زىيان قىلىدۇ. مېڭە كېسەللىرىگە ھەسەل قوشۇپ بېرىلىدۇ. تەركىبى سېرىق ھېلىلىنىڭ تەركىبىدە ھېلىلە كىسلاتاسى (ئاتسىدوم خېپولىكومۇم %3.5، تاننىن %32، ياغلىق ماي %37 ئوكسىدلانغان گاللىك كىسلاتا (ئاتسىدوم ئېللاگىكومۇم) ۋە تۇز ماددىسى %23 نى تەشكىل قىلىدۇ.

فارماكولوگىيەلىك تەسىرى ئاشقازانغا كىرگەندىن كېيىن، ئاشقازان سۇيۇقلۇقىدىكى پېپسىن ۋە ئاقسىللا-رنى ئۇيۇتۇپ، تاماق ھەزىم بولۇشنى توسىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئاشقازان شىللىق پەردىلىرى قىسقىرىپ، سۇيۇقلۇق ئازىيدۇ. ئۈچەيگە ئۆتكەندە، ئۈچەيدىكى ئۇششاق تومۇرلارنى تاراپتىپ، ئىچ سۈرۈشنى يېنىكلەشتۈرىدۇ.

جۇڭگى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى ئازراق ئىسسىق، زەھەرسىز، قورۇغۇچى دورا سۈپىتىدە ئۇزاققا سوزۇلغان ئۈچەي ياللۇغلىرى، تراخىيە (كېكىردەك) نىڭ خىرونىك ياللۇغلىرىدا، شۆلگەينىڭ كۆپ چىقىشلىرىدا، نەپەس قىسىدىغان يۆتەللەردە، گاللىك ئۇزاق داۋام قىلغان ياللۇغلىرىدا، كېكىردەك تۈبېركۇلوزى، ئۈچەي تۈبېركۇلوزىدا، بوۋاسىر (گېموروي) قانغاندا ۋە بالىياتقۇدىن قان كەتكەندە، بالىياتقۇنىڭ خىرونىك ياللۇغلىرىدا، ئاياللار جىنسىي ئەزاسىنىڭ سۇيۇقلۇقى كۆپ بولغاندا ئىشلىتىلىدۇ. ئىچ سۈرۈشنىڭ دەسلەپكى چاغلىرىدا ئۈنۈمى چوڭ ئەمەس.

ھەلىيۇن

(مارچوبە-ناگرون)

ARTEMISIA VULGARIS SYNA

艾蒿

تونۇش بۇ ئۆسۈملۈك ئىككى خىل بولىدۇ: 1- باغنىڭ، 2- جاڭگالنىڭ. 1- خىلنىڭ يوپۇرمىقى بېدىنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. رەڭگى كۆك سېرىققا مايىل، ئۆسۈملۈكى تىكەنسىز بولىدۇ. 2- خىلنىڭ يوپۇرمىقى بۆرە سويىمىسىنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. بۇنىڭ تىكىنى بولىدۇ. گۈلى ئاققا مايىل. چىقىش ئورنى مىسىردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 1- دەرىجىدە ئىسسىق، 2- دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى ئىششىقنى، يەللەرنى تارقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە ئىچسە، كۆزنىڭ قاراڭغۇلىشى، كۆكرەك ئاغرىقى، ئۆپكە ئاغرىقى، بېقىن ئاغرىقى، ئىستىسقا ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. جىگەر، تالنىڭ، بۆرەكنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. قورساق، جىگەرنى يۇمشىتىدۇ. يەللەرنى تارقىتىدۇ. بۆرەك، دوۋسۇندىكى تاشلارنى ئېزىدۇ. سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ. قاينىتىلغان سۈيىنى ئىچسە تەبىئەتنى يۇمشىتىدۇ. چاپلىشاڭغۇ بەلغەمنى قەي ئارقىلىق چىقىرىدۇ. ئۈچەي ئاغرىقىنى يوقىتىدۇ، باھنى قوزغايدۇ. بۇنى قاينىتىپ، شاراب بىلەن ئىچسە، دۆنىڭ چاققان زەھىرىنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 6 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنبارى ھۇرشۇپ ۋە زاغۇن.

دققەت قىلىدىغان ئىشلار كۆپ ئىشلەتسە باشقا زەرەر قىلىدۇ، داۋاملىق ئىشلەتسە، بوغۇملاردا ئاغرىق

پەيدا قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سوغۇق مزاج كىشىلەر ئۈچۈن ھەسەل، ئىسسىق مزاجلار ئۈچۈن سىركە ياكى ئاچچىقسۇ، سۈت بىلەن قاينىتىپ ئىشلىتىش تۇر.
ئەسكەرتىشى بۇ دورا ئارتېمىزىيە (ئەمەن-شۇاق) گۈرۈپپىسىغا مەنسۇپ دورا بولۇپ، ئېلىمىزدە ئۆسۈپ-ئۆسۈپ بارغان بۇ خىل ئۆسۈملۈكلەرگە ئوخشىمايدىكەن. لاسانى لوغاتلىق دەۋىيە لۇغىتىدە كورسىتىلىشىچە، تېۋىپلار-نىڭ كۆز قارىشىدىمۇ تولۇق بىرلىك يوقتەك كۆرۈنىدۇ.
ئۇيغۇر تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى جۇڭگىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىدىغان ئاتېمىزىيە ۋۇلگارىس لىنىي (ئەمەن) بىلەن ئوخشاپ كېتىدىكەن. خەنزۇچە نامىنى بەلگىلەش مۇمكىن بولمىدى، تەتقىق قىلىپ كۆرۈش لازىم، ئۆز ئېلىمىزدىنمۇ چىقىدۇ.

① ھەنزەل (اندراىن)

TRICHOSANTHES JAPONICA 风菱仁

59- رەسىم. ھەنزەل

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ مېۋىسى بولۇپ، چوڭلۇقى كىچىك تاۋۇز، ئورتاھال پورتىخال چوڭلۇقىدا بولىدۇ. بەك ئاچچىق. بۇ ئەركەك-چىشى بولۇپ، ئەركىكى چىشىغا نىسبەتەن قاتتىقراق ۋە كىچىكرەك بولىدۇ. چىشى چوڭ، بوش كېلىدۇ. ياخشى ئىشلىتىلگەن چىشىنىڭ ئىچىدىكى ئېتىدۇر. بۇ شەھەنزەل دېيىلىدۇ. ئىشلىتىلىدۇ. غىنىنىڭ تاشقى تەرىپى سېرىق، ئىچكى تەرىپى ئاق سېرىققا مايىل، ئىچى كاۋاك، ئۆسۈملۈكىدە مېۋىلىرى كۆپ بولىدۇ. ئۇرۇقى قارا، ئىچكى تەرىپى سېرىق كېلىدۇ. ئۇرۇقى كۆك بولغىنى ناچار دۇر. بىر دانە مېۋىسىنىڭ ئىچىدە بىر تال ئۇرۇق بولغىنى ئادەم ئۆلتۈرىدىغان زەھەر ھېسابلىنىدۇ. بۇنىڭ ئېتىنى ئىشلىتىدىغان ۋاقىتتا ئېلىش كېرەك. چىقىشى ئورنى چوڭى گۇاڭشى ئۆلكىسىدىن، كىچىكى گۇاڭدۇڭ ئۆلكىسىنىڭ ئايرىم ناھىيىلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 4- دەرىجىدە ئىسسىق، 2- دەرىجىدە قۇرغاق. خۇسۇسىيىتى يەللەرنى، ئىششىقلارنى تارقىتىش، ھەر تۈرلۈك بەلغەملەرنى سۈرۈش، بەلغەم خاراكتېر-لىك خىلىتلارنى ئىچكى بەدەندىن تارتىپ چىقىرىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى ئورنى بۇنى مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە ئىچسە سوغۇقتىن بولغان بارلىق باش كېسەللىك-لىرىگە مەسەلەن: پۈتۈن باش ئاغرىقى، يېرىم باش ئاغرىقى، پالەچ، لەقۇ، تۇتقاقلىق كېسەل، ئۇنۇتقاقلىقلار-غا مەنەپئەت قىلىدۇ. كۆزگە چۈشكەن كونا نەزىللەرنى يوقتىدۇ. ئەگەر بۇنى زەيتۇن يېغىدا قاينىتىپ بۇرۇنغا تېمىتسا، مېڭىنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ، قۇلاققا تېمىتسا، قۇلاقنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. چىشقا

① لۇغەت لاتادۋىيىدە ھەنزەلنى ئەندراىن دەپ كۆرسىتىلگەن بولۇپ، ئەندراىن كالانىڭ تەرىپىدە لاتىنچە ترىخوزانتىس بالاماتا دەپ ئاتىلىدىغانلىقى بايان قىلىنغان. ئۇ بىر خىل بېلەك تارتىپ ئۆسۈدىغان تاۋۇز ئائىلىسىگە مەنسۇپ ئۆسۈملۈكنى كۆرسىتىدۇ. شۇ ئاساستا خەنزۇچە سېلىشتۇرمىسى تېپىلدى. نۆۋەندە تونۇشتۇرىدىغان جۇڭگىي تېبابىتىدە ئىشلىتىش دائىرىلىرى شۇ ئۆسۈملۈككە خاس. تېۋىپلىرىمىز-نىڭ سېلىشتۇرۇپ كۆرۈشىنى سورايىمىز.

(تەھرىر)

سۇۋسا، چىشىنى ئاسان تارتىۋېلىشقا ياردەم بېرىدۇ.

ھۆل ھەنزەلىنىڭ سىقىلغان سۈيى تېمىتىلسا، كۆزدىكى سېرىقلىقنى ئالىدۇ. قۇرۇق يوپۇرمىقىدىن 6 گرام مىقدارىنى نىشاستە، سەمغى ئەرەبىلەر بىلەن يېسە، سەۋدانى سۈرۈپ چىقىرىدۇ. سېرىق ئوت، رۇم بەدىيان، ئايارەج، پەيقرالار بىلەن يېسە، مالخۇلىيا، تۇنقاقلق كېسىلى، داۋلەھىيە (تېرىنىڭ قوۋزاقلىق- شىپ چۈشۈپ كېتىشى)، ماخاۋ ۋە باشقا سەۋدا خاراكتېرلىك كېسەللىكلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ يىلتىزىنى سىركىدە قاينىتىپ، ئاغزىنى چايقىسا، چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ، مېۋىسىنىڭ ئىچىنى خالى قىلىپ ئۇنىڭغا سىركىنى قۇيۇپ، ئۆزىدە قاينىتىپ، ئاغزىنى چايقىسا، چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىپ، چىشنىڭ تۈۋىلىرىنى چىڭىتىدۇ. بۇنىڭ تېببىي قائىدە بويىچە تەييارلانغان يېغى سوغۇقتىن بولغان بارلىق ئاغرىقلارنى قالدۇرىدۇ.

يېغىنى تەييارلاش ئۇسۇلى ھۆل ھەنزەلىنىڭ سۈيى 1 ھەسسە، زەيتۇن يېغى، كۈنجۈت يېغى بىر ھەسسە قوشۇپ قاينىتىپ، سۈيى تۈگىگەندە ئېلىپ ئىشلىتىلىدۇ. مەزكۇر ياغ قۇلاققا تېمىتىلسا، قۇلاقنىڭ غوڭغۇلدۇ- شىنى، قۇلاقنىڭ قۇرتلارنى يوقىتىدۇ. چىشقا سۇۋسا چىش ئاغرىقىنى قالدۇرىدۇ. گۈلنى كۆزگە تارتسا، كۆك كۆزنى قارايتىدۇ. بۇنى تەنھا ياكى باشقا مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ، مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، ئاشقازان، ئۈچەي، جىگەر، بۆرەك، سۈيدۈكلۈك، بالياتقۇ، چوڭ بوغۇملار ئاغرىقلىرى ۋە باشقا سەۋدا خاراكتېرلىك كېسەللىكلەر، بوۋاسىرلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ھەسەل سۈيىدە قاينىتىپ ئىچسە، قويۇق كەيۋىسىنى سۈرىدۇ. پۈتۈن ھالدا سۇدا قاينىتىپ، شۇ سۇ بىلەن كىلزا قىلسا، پالەچ ئۈچۈن، بەلغەم ۋە يەل خاراكتېرلىك قۇلنجىنى، يانپاش ۋە بەل ئاغرىقىنى يوقىتىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ھەنزەل مېۋىسىنى تېشىپ، ئىچىدىكى ئۇرۇقلىرىنى ئېلىپ تاشلاپ، ئاندىن زەنبىق يېغى بىلەن تولدۇرۇپ، كامىرىنى ئۆزىنىڭ پارچىسى بىلەن ئېتىپ، خىمىرنىڭ ئارىسىغا ئوراپ، قوقاس ئوتىنىڭ ئۈستىدە قويۇپ قاينىتىلىدۇ. بىر نەچچە قېتىم قاينىغاندىن كېيىن ئېلىپ، شۇنىڭ بىلەن چاچنى ياغلىسا ھەم ئىچسە، چاچنى قارايتىدۇ. مۇددەتتىن بۇرۇن ئاق كىرىپ كېتىشتىن توسىدۇ (مۇجەررەپ). لېكىن ئىچىش، چاچلارنى ياغلاش ھامامدا بولۇش كېرەك. قاپ ئوتتۇرىسىدىن 2 پارچە قىلىپ، كانا چۈشۈپ كەتكەن ئاتنىڭ بەدىنىگە 3 قېتىم سۇۋالسا، كانىلىرى يوقىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى شەھمە (ئىچىدىكى ئېتىدىن) ئىشلىتىلىش مىقدارى 1.5 گرامدىن 3 گرامغىچە. ئورۇنباىسارى ئابدىمىلىك، خىرۋە ئۇرۇقى ياكى باراۋەر مىقداردا قىچا ياكى 1 گرام مىقداردا قىسائۇل ھە- مار ياكى باراۋەرلىك مىقداردا ھورمىل.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مەجەز كىشىلەرگە، ھاۋا ئىسسىق پەسىللەردە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سەمغى ئەرەبى، كەتىرا، مۇقلۇل يەھۋە ياكى نىشاستە.

تەركىبى كۆپ مىقداردا كراخمال، 1% ئەتراپىدا ساپونىن تۇتىدۇ، ئۇرۇقىدا 26% ياغ بار.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي قۇرۇق سوغۇق، زەھەرسىز.

بەلغەم بوشىتىش، ئۆپكەننى تازىلاش، يۆتەل پەسەيتىش، نەپەس سىقىلىشىنى تۈزىتىش، گالدىكى توسالغۇلارنى ئېچىش، كۆكرەكتىكى چىڭلىقنى بوشىتىش، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش، سېرىق كېسەلنى داۋالاش، قىزىتمىلىق كېسەللەردە ئىسسىق پەسەيتىش، سۈتنى كۆپەيتىش، چىش ئاغرىقىنى توختىتىش، چاچ چۈشۈشىنى توختىتىش، ئىچىنى يۇمشىتىش، كۆتەن چىقىشىنى داۋالاش، بوۋاسىر ۋە باشقا ئۈچەي قاناشلىرىنى توختىتىش، جاراھەتلەرنى داۋالاش، تېرە كېسەللىرىنى داۋالاش ئۈچۈن ئىچىدىكى ئېتىنى بال ۋە باشقا دورىلار بىلەن قاينىتىپ، ھاراققا چىلاپ ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇقىدىن ياغ چىقىرىپ، جاراھەت ۋە تېرە كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

دادۇر

(باقىلە)

GLYCINE MAX (GLYCINE SOJO BENT)

黑豆

تونۇش بۇ بىر خىل ماشتۇر. پوستى قارا، يىلتىزى قېلىن، قومۇش يىلتىزغا ئوخشاش. گۈلى قىزىلكۈلگە ئوخشايدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى قۇرۇق سوغۇق، ئازراق ھۆللۈكى بار.

خۇسۇسىيىتى ئىچ توختىتىش، ئاشقازان ئاغرىقلىرىنى، ئۈچەي جاراھەتلىرىنى قالدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئىچ ئۆتكۈ، ئۈچەي جاراھەتلىرى، ئاشقازان كېسەللىرىگە ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ 30~10 گرامغىچىلىك بېرىش مۇمكىن.

ئورۇنباسارى لويلا ماش

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئاشقازاندا سېسىق يەل پەيدا قىلىدۇ، ئەقلىنى بۇزىدۇ. ئۈستىدىكى پوستىنى

ئايىرىپ يېسە، تۇز، سېرىقماي بىلەن قوشۇپ قورۇپ بېرىلسە زىيان قىلمايدۇ.

تەركىبى ھەر خىل پۇرچاقلار، سۇ، ئاقسىل، ياغ، قەنت ماددىلىرى تۇتىدۇ. ئۇلارنىڭ پىرسەنتلىرى

ئوخشاش بولمايدۇ.

قارا دادۇرنىڭ تەركىبىدە %16.6 سۇ، %40.25 ئاقسىل، %18.26 ياغ، %21.97 ئازوتسىز

ماددىلار، %3.86 فىبرىن، %4.54 كۈل ماددىلىرى بار.

جۇڭگىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى پۇرچاقنىڭ ئۆزىنى ياكى سۇغا چىلاپ ئۈندۈرگەندىن كېيىن پوستى

ئىشلىتىلىدۇ. سالىنىلاتقۇچى ئوزۇقلۇق ماددا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. زەھەر قايتۇرۇش، سۈيدۈك ھەيدەش

تەسىرى بار (بۇ ۋىتامىن B نىڭ بەرگەن ئۈنۈمى بولسا كېرەك).

داراھەلد

(زەرچىۋە)

RADIX BERBERIS VULGARIS

小藥根

تونۇش بۇ بىر خىل ھىندى دەرىخىنىڭ يىلتىزى بولۇپ، رەڭگى سېرىق، ھوزۇرى ھىندى بۇنىڭ ئۇسارسىدىن تەييارلىنىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ گۈيجۇ، خېبېي، شەندۇڭ، گەنسۇ، شىنجاڭ، سىچۈەن، شىزاڭ قاتارلىق

جايلىرىدىن چىقىدۇ. ياۋروپا، ئاسىيادىكى ھەر قايسى جايلاردا بولىدۇ.

تەبىئىتى ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى يەلنى، ئىششىقنى تارقىتىش، كېسەللەنگەن ئەزالارغا ماددا يىغىلىشىنى توسۇش، ئۇششاق

تاشلارنى ئېزىش، سۈيدۈك ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە ئىچسە، ئىچكى ئەزا-
لاردىكى يەللەرنى تارقىتىدۇ. تاشقى تەرەپتىن پېشانىغا چاپسا، باشنىڭ ئاغرىقى-
نى پەسەيتىدۇ. سۇيۇلدۇرۇپ قۇلاققا تېمىتىلسا، قۇلاقنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ.
دۇ. سۇنۇن تەييارلاپ ئېغزىغا سۈركەسە، ئېغزىنى خۇشبوۋ قىلىدۇ، ئېغزى
پۇراشنى يوقىتىدۇ. قائىدە بويىچە مۇۋاپىق ئىچسە، سۇيدۇكلۈكتىكى تاشلارنى
ئېزىدۇ. سۇيدۇكنى ماڭدۇرىدۇ. بەلغەم خاراكىتلىك تەپنى قايتۇرىدۇ. ئەگەر
تاشقى تەرەپتىن چاپسا، جاراھەتلەرنى پۈتتۈرىدۇ، قوتۇر ۋە قىچىشقانى
يوقىتىدۇ. كۆزگە تارتسا (سۈرمە شەكلىدە) كۆزنىڭ قىزىلىقىنى يوقىتىدۇ.
ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 4 گرامغىچە بېرىلىدۇ.
ئورۇنباىسارى باپچى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بۈرەككە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچى پورتىخال (نارەنجى)

تەركىبى ئالكالوئىد بېرىپىرىندىن تەخمىنەن 2% چە تۇتىدۇ.

جۇڭھىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى قىزىتما پەسەيتكۈچى، ئاشقازاننى
ساغلاملاشتۇرغۇچى، ياللۇغ قايتۇرغۇچى ۋە كۆزنى روشەنلەشتۈرگۈچى دورا
ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ. دورا سانائىتىدە ئالكالوئىد بېرىپىرىن چىقىرىدىغان ئاسا-
سى خام ئەشيا سۈپىتىدە پايدىلىنىلماقتا.

دارى فلفىل

(فلفىل دراز)

PIPER LONGUM

革拔

تونۇش بۇ بىر خىل پېلەك ئۇزىتىدىغان ئۆسۈملۈكنىڭ مېۋىسى بولۇپ، 60- رەسىم. دارى ھەل
بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يوپۇرمىقى تومبۇل يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. ئەمما ئۇنىڭدىن بىر ئاز كىچىكرەك، تەمى
ئۆتكۈر، ئاچچىق، مېۋىسى ئۇزۇنچاق، رەڭگى قارا، ئۇنىڭ قۇرۇق دانىلىرى ئىنچىكە، قىزىلغا مايىل،
بىر-بىرىگە چاپلىشاڭغۇ، دانىلىرى ئۈستىدە نېپىز پەردىلىرى بولىدۇ. دانىسىنىڭ تەمى ئۆتكۈر، ئاچچىق،
پوستىنىڭ ئاچچىق ۋە ئۆتكۈرلۈكى دانىسىدىن ئارتۇقراق. بۇنىڭ يىلتىزى بوغۇملۇق، پۇتاقلىق، پوستى
توپا رەڭدە، دانىسىنىڭ مېغزى ئاق.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ جەنۇبىي قىسمىدىكى قومۇشلۇق ئورمانلاردا، ۋېيتنام، ھىندونېزىيە،
سەيلون، فىلىپپىن قاتارلىق جايلاردا ئۆسىدۇ.

تەبىئىتى 2- نىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى سوغۇق ماددىلارنى ۋە يەللەرنى تارقىتىش، جىگەرنىڭ، تالنىڭ نوسالغۇلىرىنى ئېچىش،
تاماق سىڭدۈرۈش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، قەينى توختىتىش، ئېغزىنى، بالىياتقۇنى خۇشبوۋ قىلىش، ئىچ
ئەزالارنى قىزىتىش، باھنى قوزغاش، مەينىنى زىيادە قىلىش، سۇيدۇكنى، ھەيزنى ماڭدۇرۇش، بالىنى

61- رەسىم. دارى فىلىل

چۈشۈرۈش، تۇتاقلىق كېسىلى، سوغۇقتىن بولغان ھۆل يۆتەلنى، كىچىك بوغۇملار ئاغرىقىنى، يانپاش ئاغرىقىنى يوقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى ئۆچكىنىڭ جىگىرىدە قويۇپ ياكى سو-قۇپ، ئۆچكە جىگىرىگە سېپىپ كاۋاپ قىلىپ، سۈيىنى كۆزگە تارتسا، شەپكۈرلۈقنى (كەچتە كۆرمەسلىكنى) يوقىتىدۇ. ئۆسۈملۈك يېغى بىلەن ئېزىپ، خېمىر قىلىپ، ئىلان، چايان، دۆ قاتارلىق ھاشاراتلار چاققان يەرگە چاپسا، زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. باھنى قۇۋۋەتلەشتە زەنجى-ۋىلنىڭ ئورنىدا تۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى بىر ياشتىن 5 ياشلىقلارغا يېرىم گرامدىن بىر گرامغىچە، 5 ياشتىن 10 ياشلىقلارغا بىر گرامدىن 1.5 گرامغىچە، 15 ياشتىن يۇقىرى چوڭلارنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ 4 گرامغىچە بېرىلىدۇ. ئورۇنباىسارى باراۋەر مىقداردا ئاق قارىمۇچ ياكى زەنجى-ۋىل، زورەنىباد.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار باش ئاغرىقى پەيدا قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سەمغى ئەرەبى (ئەرەب يېلىمى)، سەندەل، گۈلاب.

تەركىبى پىپىرىن، پىپىرىدىن، كادېنن ئالدېھىد قاتارلىقلارنى تۇتىدۇ.

جۇڭىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي يۇقىرى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى مەيدىنى قىزىتىدۇ، ئاشقازاننىڭ سوغۇقتىن ئاغرىشىنى توختىتىش، يەللەرنى تۈۋەنگە چۈشۈرۈش، قۇسۇشنى توختىتىش، ئىچكى ئەزالارنىڭ سوغۇقلۇقىنى تارقىتىش، ئۈچەي غورۇلداشنى توختىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش خۇسۇسىيەتلىرى بار.

سۈدەك ئىچ سۈرۈش ۋە ئىچكەن سۇنى قۇسۇش ھادىسىلىرىدە، مەيدىنىڭ ئېچىشىش، سېرىق سۇ يېنىش، تۇغۇتتىن كېيىنكى ئاجىزلىقتىن بولغان ئىچ ئۆتۈشلەردە ھىڭ بىلەن قوشۇپ ئىچۈرۈلسە، ياخشى ئۈنۈم بېرىدۇ. سېرىق ھېلىلە، قوۋراقدارچىن، زەنجۈللىر بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، ئىچكى ئەزالارنى قىزىتىپ، سوغۇقلۇقنى ھەيدەيدۇ. ئاياللارنىڭ ھەيز كۆرۈش ئالدىدىكى قورساق ئاغرىقلىرى، ھەيز كەلمەس-لىك، ھەيز تەرتىپسىزلىكلىرىنى داۋالاش ئۈچۈن دارى فىلىل بىلەن تۈزنى ئارىلاشتۇرۇپ، قورۇپ، ھەسەل بىلەن ماشتىن چوڭراق ھەب ياساپ، ھەر كۈنى ناشىدا 30 تالنى ئىسسىتىلغان ھاراق بىلەن ئىچكۈرۈلىدۇ. سوغۇقتىن بولغان باش ئاغرىقلىرىدا دارى فىلىلنى سوقۇپ، قايناق سۇ بىلەن نەملەپ، ئېغىزغا سېلىپ شۈمۈشكە بۇيرۇلىدۇ. باشنىڭ يېرىمى ئاغرىسا، ئۇنىڭ تالقىنىدىن پۇراشقا (بۇرۇن ناسى شەكلىدە) بېرىلىدۇ. ئوڭ تەرەپ ئاغرىسا، سول تەرەپ بۇرۇن تۆشۈكىدىن، سول تەرەپ ئاغرىسا، ئوڭ تەرەپ بۇرۇن تۆشۈكىدىن پۇرايدۇ. بۇرۇندىن سۇ ئاققاندىمۇ پۇراشقا بېرىلىدۇ. چىشنى قۇرت يەپ ئاغرىسا، دارى فىلىل بىلەن ئوغرىتىكەن ئۇرۇقنى قوشۇپ قاينىتىپ، ئېغىزدا تۇتۇلسا، ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. فىلىل بىلەن قارىمۇچنى بىللە سوقۇپ، ئېرتىلگەن موم بىلەن ھەب تەييارلاپ چىش كاۋىكىغا تىقىپ قويۇلىدۇ.

دانىكار

(تەنىكار - بورەق)

BORAX

硼砂

تونۇش بۇ بىر خىل مەدەن بولۇپ، رەڭگى ئاق، تەمى ئۆتكۈر، شورلۇق بولىدۇ. چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزدە چىڭخەي ئۆلكىسىنىڭ سەيدام تۈزلەڭلىكى ۋە ئالا، شەنشى تۈز كۆلى، جاڭدۇ رايونىدىن، شىزاڭنىڭ خىخە دەرياسى ۋە ئالىي رايونىدىن كۆپرەك چىقىدۇ. بۇنىڭ سىرتىدا، يۈننەن، شىنجاڭ، سىچۈەن، سەنشى، گەنسۇ قاتارلىق جايلاردىنمۇ چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق. خۇسۇسىيىتى يەللەرنى، ئىششىقلارنى تارقىتىش، بەدەننى پارقىرىتىش، بوۋاسىرنىڭ دانلىرىنى يوقىتىش، بۇزۇق گۆشلەرنى يوقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى ئەگەر قائىدە بويىچە قورۇپ، مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ، كۈمۈلچ قىلىپ، مۇۋاپىق ھالدا يېسە، ئاشقازان ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ، قەۋزىيەتنى يوقىتىدۇ، ئېزىپ مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە جاراھەتلەرگە سېپىلسە، جاراھەتنىڭ بۇزۇق گۆشلىرىنى يوقىتىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ بىر گرامغىچە بېرىلىدۇ. ئورۇنباىسارى بۆرە ئەرمىنى.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار باشتىكى ئەزالارغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سەمغى ئەرەبى، سىركە.

تەركىبى ناترىئوم بىبورىكۇم تۇتىدۇ.

دانىكارنى پەرق ئېتىشنىڭ ئاددىي ئۇسۇلى ئالدى بىلەن بىر تۈنىگە قاچىدا تۇرغۇزۇپ قىزىتىپ، ئىچىدىكى سۇ تەركىبى قۇرۇتىلىدۇ. بىر گرامى 5 گرادۇس ئىسسىقلىقتىكى 100 گرام سۇدا ئېرىيدۇ؛ 30 گرادۇس ئىسسىقلىقتىكى سۇدا 4 گرام ئېرىيدۇ؛ 100 گرادۇسلىق سۇدا (قايناپ تۇرغان سۇدا) 52 گرامنى ئېرىتكىلى بولىدۇ. شۇنىڭدىن پەرق ئېتىۋېلىش مۇمكىن.

جۇڭگى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى قۇرۇق سوغۇق.

گال ئاغرىقىنى، چىشنىڭ يېرىڭلىق ئاغرىقلىرىنى، ئېمىدىغان بالىلارنىڭ ئېغىز ئاغرىقىنى، يامان يارىلارنى، كۆز ئاغرىقلىرىنى داۋالاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىچىشكە بېرىش ئارقىلىق ئىچكى ئىششىقلارنى داۋالايدۇ، ئەمما مەلۇم ناچار تەسىرى بولغانلىقتىن، ئۇزاق مۇددەت ئىچىشكە بولمايدۇ. تولاراق سىرتقا ئىشلىتىش كېرەك. باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ ئېغىزنى چايقايدىغان، گالغا پۈركۈيدىغان ۋە جاراھەتلەرنى مايلايدىغان ياكى جاراھەتكە سېپىدىغان دورا شەكىللىرىدە بېرىلىدۇ.

دۈرنەج ئەقرەبى

(دۈرنەج - قۇستۇرىدىغان يىلتىز)

RADIX IPECACUANHAE

吐根

تونۇش بۇ بىر خىل يىلتىز بولۇپ، شەكلى چاپانغا ئوخشايدۇ. پوستى كۈلرەڭ، ئىككى ياكى ئۈچ

بوغۇملۇق بولىدۇ. بۇنىڭ ئەڭ ياخشىسى بىر ئاز ئاچچىق، خۇشبوۋى، قانداق، ئىچى ئاق بولغىنىدۇر. ئۆسۈملۈكنىڭ يوپۇرمىقى بادامنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشاش بولۇپ، سېرىق تەرەپكە مايىل، يوپۇرمىقى زېمىنغا يېپىلىپ ئۆسىدىغان، تۈكلۈك بولىدۇ. غولنىڭ ئىچى كاۋاك، ئېگىزلىكى 1 مېتىرغىچە كېلىدۇ. گىلىنىڭ رەڭگى سېرىق، ئوتتۇرىسى كاۋاك بولۇپ، دورىغا ئىشلىتىلىدىغىنى يىلتىزىدۇر.

چىقىشى ئورنى بۇ *GEPHAELIS IPECA CUANAE* A دېگەن ئۆسۈملۈكنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى بولۇپ، ئەسلىدە برازىلىيەدىن چىقىدىغان ئىدى. ھازىر ئەرەبىستاننىڭ ئەندۇلۇس، شام قاتارلىق جايلىرىدا، ھىندىستاننىڭ شەرقىي قىسمىدىكى بەنگالە قولتۇقى ئەتراپىدا، بېرما، مالاي، سىنگاپور، ھىندونېزىيە قاتارلىق جايلاردا، مەملىكىتىمىزنىڭ تەيۋەن ئۆلكىسىدە ئۆستۈرۈلىدۇ. س س ر دا ئۆستۈرۈش تەجرىبىلىرى مۇۋەپپەقىيەتسىز چىققان.

62 - رەسىم. دۇرنەج ئەقرەبى

تەبىئىتى 3- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى بەلغەمنى، سەۋدانى، قويۇق يەللەرنى تارقىتىش، خاۋاستى، يۈرەكنى، ئاشقازاننى، تالنى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلنى ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى مۇۋاپىق ھالدا قانداق بويىچە ئىچسە خاپىغان، مالخۇلىيا مىراقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ، بالياتقۇ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ، ئاشقازان-ئۈچەيلەر، بالياتقۇلاردىكى قويۇق يەللەرنى تارقىتىدۇ، چايان، دۆ قاتارلىق زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. ئىچىشكە ۋە تاشقى تەرەپتىن چېپىشقا بولىدۇ. بۇنى مۇۋاپىق ھالدا شېكەر بىلەن يېسە، بەلغەم خاراكتېرلىك باش ئاغرىقى، كۆكرەك ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ، 3 گرامدىن 6 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباشى بىلەن بالياتقۇ يەللەرنى يوقىتىشتا باراۋەر مىقداردا زورەمبات، 0.5 مىقداردا قەلەمپۇر. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مىزاج كىشىلەرنىڭ بېشىغا زەرەر قىلىدۇ، باش ئاغرىتىدۇ. تۈزەتكۈچى ئارىپەدىيان ياكى غۇراپ رۇبىي.

ساقلاش قۇۋۋىتى 10 يىل تۇرىدۇ.

تەركىبى بۇ يىلتىز ئۆز تەركىبىدە %3~2 ئالكالوئىد تۇتىدۇ. ئۇنىڭ ئىچىدە %66~72 نى ئالكالوئىد ئېمپىتىن تەشكىل قىلىدۇ. ئۇنىڭدىن قالسا، تىسپايلىن، پىسخوتىن، پىسخوتىن مېتىل پىسخوتىن، ئېمپىتامىن قاتارلىقلار بولىدۇ. بۇنىڭ سىرتىدا يەنە بىر خىل بەلغەم بوشاتقۇچى تەركىبى بولۇپ، ئۇ ئېپىكا كۇئانىن دەپ ئاتىلىدۇ. %0.4 ئېپىكا كۇئان كىسلاتاسىمۇ تۇتىدۇ. بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ ھەممە قىسمى ئالكالوئىد تۇتىسمۇ، مىقدارى ئاز، ئاساسەن يىلتىزى دورا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ. قۇستۇرۇش خۇسۇسىيىتى تاغ سامسىقىنىڭ شۇ خىل تەسىرىدىن ئارتۇق.

جۇڭخىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى كۆپىنچە بەلغەم بوشىتىش ۋە قۇستۇرۇش، تەرلىتىش، ئۆتنى راۋان قىلىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. شۇنىڭدەك قان تولغاقنى داۋالاشقىمۇ بېرىدۇ.

بۇنى ئاز مىقداردا 0.1~0.2 گرامغىچە بېرىلسە، بەلغەم بوشىتىپ، يۆتەل پەسەيتىدۇ؛ قۇستۇرۇش ئۈچۈن 1~2 گرام ئىشلىتىلىدۇ؛ دىزېنتېرىيىنى داۋالاش ئۈچۈن 2~6 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

دوختۇر دورىلار قاتارىدا شۇ يىلتىزدىن چىقىرىۋېلىنغان ئالكالوئىد ئېمپىتىننىڭ تۈز تىزىمى تەسىر قىلدۇرۇپ ھاسىل قىلغان ئېمپىتىن دېگەن ئوكۇل بولۇپ، ئامىوبا قۇرتى تەرىپىدىن پەيدا قىلىنغان

دېزېنتېرىيە كېسىلىنى داۋالايدىغان ئاساسىي دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. يەنە پولۇس دوۋېرى، تىنكتۇرا ئېپىكا كۇئان دېگەندەك ياسالمىلىرى بولۇپ، بەلغەم بوشتىش، يۆتەل پەسەيتىش ئۈچۈن بېرىلىدۇ.

دانه پەرەڭ

(دەھنەج)

تونۇش بۇ بىر خىل مەدەن تاش بولۇپ، رەڭگى كۆك ۋە پارقىراق بولىدۇ. ئالتۇن، كۈمۈش، مىس، تۆمۈر قاتارلىق مەدەنلەرنىڭ كاندا گۈگۈت پوقى خاراكتېرىدىكى گازلاردىن پەيدا بولىدۇ. بۇ رەڭگارەڭدۈر، ئەمما ھەممىدىن ياخشىسى ۋە ئۇيغۇر تىبابىتىدە ئىشلىتىلىدىغىنى تۇتۇق كۆك رەڭلىكىدۇر. تەبىئىتى 4- نىڭ ئاۋۋىلىدا قۇرۇق ئىسسىقتۇر.

خۇسۇسىيىتى بەدەننى پارقىرىتىش، خىلىتلارنى يۇمشىتىش، ئەپپۇننىڭ زەھىرىنى پەسەيتىش، تۇتقاق كېسەللىكنى يوقىتىش، كۆزنى ئۆتكۈرلەشتۈرۈش، قۇبا ۋە سەۋدا خاراكتېرلىك تاز چاقىنى، بەھەق، بەرەسنى يوقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى ئەگەر بۇنىڭدىن بىر يېرىم گرامنى سېرىق ماي بىلەن ئىچسە، ئىچكى تەرەپتىن يېگەن زەھەرلەرنى پەسەيتىدۇ. لىمون سۈيى بىلەن ئېزىپ، ئەپپۇن يېگەن كىشىگە ئىچۈرۈپ، قەي قىلدۇرۇلسا، ئەپپۇننىڭ زەھىرىنى يوقىتىدۇ. قىرىپ سۇداپ سۈيى بىلەن بۇرۇنغا تېمىتىلسا، تۇتقاقلىق كېسىلى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىپار بىلەن ئېزىپ، بۇرۇنغا پۈركەلسە ھەم شۇ تەسىرنى بېرىدۇ. نەزلىنى يوقىتىدۇ.

قائىدە بويىچە كۆزگە تارتسا، كۆزنىڭ نۇرىنى ئۆتكۈرلەشتۈرىدۇ. بولۇپمۇ تۆشۈكسىز مەرۋايىت، تۇتىيى ھىندى بىلەن تارتسا ياخشىراق. سىركە بىلەن چاپسا، قۇبا ۋە سەۋدا خاراكتېرلىك تاز ۋە باشقا چاقىلار، بەرەس، بەھەقلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. چاياننىڭ چاققان زەھىرىنىمۇ پەسەيتىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ. ئىچكى تەرەپتىن ئىشلەتمىگەن ياخشىراق. چۈنكى بۇ زەھەرلىك.

ئورۇنباشارى فروزە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۈچەيلەرنى زەخمىلەندۈرىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سېرىقماي.

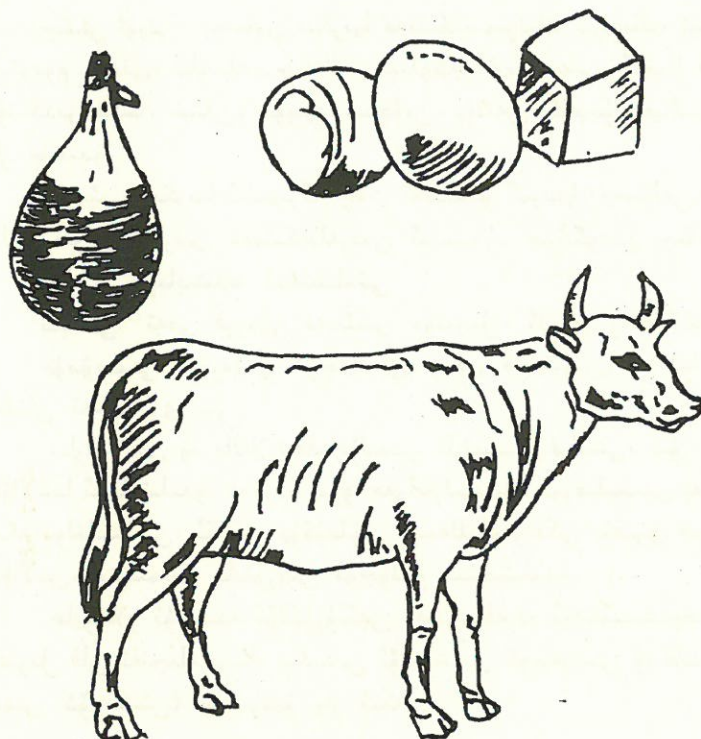
دەڭزىيا

(يادا تېشى)

CALCULUS BOVIS

牛黄

تونۇش بۇ بىر خىل توقچاق دورا بولۇپ، سۈنئىي ئۇسۇل بىلەن تەييارلىنىدۇ. بۇنىڭ ئاساسىي ماددىسى جۇڭگو خېنىسى يوپۇرمىقىنىڭ ئۇسارنىسى بولۇپ، رەڭگى تۇتۇق قىزىل، بەزىسى كۆككە مايىل، بەزىسى قارا بولىدۇ.

63 - رەسىم. دىڭىزىيا

چىقىش ئورنى
مەملىكىتىمىزدىن چىقىدۇ.
تەبىئىي مۇرەككە بۇل قۇۋا،
ئىسسىققا مايىل.

خۇسۇسىيىتى
ئىششىقلارنى
تارقىتىش، ئىچ قاتۇرۇش، ھەر تۈر-
لۈك زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زە-
ھىرىنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە
ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنىڭدىن
بىر دېتسىگرام (بىر گرامنىڭ 1/10
قىسمى) نى (ئەھۋالغا قاراپ 2
گرامغىچە) ئىچسە، قان خاراكتېر-
لىك ئىسھالنى توختىتىدۇ. ئىچ ئە-
زادىن كېلىدىغان قاننى، قۇسۇقنى
توختىتىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ، كۆز-
نىڭ يىرىڭلىق جاراھىتى، مەقئەت-
نىڭ يىرىڭلىق جاراھىتى، ئەرلەر-
نىڭ جىنسى ئەزاسىدىكى يىرىڭلىق
جاراھەتلىرىگە سەپسە مەنپەئەت قى-
لىدۇ.

لاتىغا ئوراپ، بالىياتقۇ ئاغزىغا قويسا، بالىياتقۇدىن كېلىدىغان ئارتۇق ھۆللۈكلەرنى يوقىتىدۇ.
ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 2 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.
ئورۇنباىسارى جەدۋار (پارپا).
دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆپكەگە زەرەر قىلىدۇ.
تۈزەتكۈچى كەتىرا.

دىڭىزىيا تەبىئىي ۋە سۈنئىي بولىدۇ. تەبىئىي دىڭىزىيا ئاغرىق كالا ياكى ئاغرىق سۇ كالىسىنىڭ ئۆتى
ئىچىدە پەيدا بولۇپ، كۈز، قىش پەسىللىرىدە كۆپرەك چىقىدۇ. كالىنى سويغاندىن كېيىن ئۆت خالتىسىنى
سىرتتىن مېچىپ بېقىپ، ئەگەر قولغا مەنەك نەرسە ئۇرۇلسا دەرھال ئۆتنى تۆكۈۋېتىپ، تاش ئېلىنىدۇ
(ئۆتتە ئۇزاقراق تۇرۇپ قالسا، رېڭى قارىيىپ قالىدۇ) ھەمدە ئاۋايلاپ تۇرۇپ ئۈستىنى قاپلاپ تۇرغان
نېپىز پەردىسىنى ئېلىۋېتىپ قۇرۇتقاندىن كېيىن، دورا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

سۈنئىي دىڭىزىيا يۈنكۇس ئېففۇزۇس (دىڭىشك تىساۋ) ياكى تېترا پاناكس پاپىرىغا (تۇڭساۋلار)
نى يۆگەپ، ئۈستىدىن ئاق رەخت ياكى پۇختا قەغەز بىلەن ئوراپ، سايراق ئىسسىق جايدا قويۇپ قۇرۇتۇپ
تەييارلىنىدۇ. يۆگەن چاغدا ھەر قايسى چۆپنى بىر ئىككى قەۋەتتىن ئالماشتۇرۇپ يۆگەش كېرەك. يېرىلىپ
كەتمەسلىك ئۈچۈن، يېرىم قۇرۇغان چاغدا، يىپ بىلەن باغلاپ قويۇلىدۇ.

تەركىبى تەبىئىي دىڭىزىيا خولېستېرىن، ئېرگوستېرول، خولېستېرىن كىسلاتاسى، ماي كىسلاتاسى،
لتىپتىن، بىلىۋېردىن ۋە كالىسى تۇزلىرى تۇتىدۇ.
بۇنىڭ سىرتىدا ۋىتامىن D، مىس، تۆمۈر، ماگنېزىيە تۇزلىرى بار.

چىقىش ئورنى تەبىئىي دىڭىزىيا مەملىكىتىمىزنىڭ بېيجىڭ، تىەنجىن شەھەرلىرىدىن، ئىچكى موڭغۇل ئاپتونوم رايونى، لياۋنىڭ، جىلىڭ، خېيلۇڭجياڭ، شەنشى، گەنسۇ قاتارلىق ئۆلكىلىرىدىن كۆپرەك چىقىدۇ. ئۇنىڭدىن قالسا، خېنەن، خۇبېي، سىچۇەن، يۈننەن، گۇبۇجۇ، جياڭسۇ، جېجياڭ، شىنجاڭ قاتارلىق جايلاردىن ئاز چىقىدۇ.

تەبىئىي دىڭىزىيا ئېلىمىزگە چەت ئەلدىنمۇ كىرىدۇ. مەسىلەن: كانادا، ئارگېنتىنا، ئۇرۇگۋاي، ھىندىستان، ئىران قاتارلىق مەملىكەتلەردىن ئېلىنىدۇ. جۇڭگودىن چىقىدىغىنى ئالىي سۈپەتلىكتۇر.

جۇڭىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي تەمى قېرىق، تەبىئىي مۆتىدىل، ئازراق زەھەرلىك.

خۇسۇسىيىتى يۈرەكنى كۈچەيتىش، زەھەر قايتۇرۇش، قىزىتما پەسەيتىش، ئارام بېرىش، ئۆتنى راۋان قىلىش تەسىرلىرى بار.

ساراڭلارنى ۋە بالىلارنىڭ دۆلىنىپ تارتىشىپ قېلىشى، سۆز قىلالماسلىق، ئاۋاز چىقماي قېلىشلارنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. دىڭىزىيا نېرۋا مەركەزلىرىنىڭ قوزغىلىشىنى پەسەيتىش ۋە قىزىتما قايتۇرۇش تەسىرىگە ئىگە بولغانلىقتىن، ئۆتكۈر يۇقۇملۇق كېسەللىكلەردىكى يۇقىرى قىزىتمىدىن بولغان يۈرەك ئاجىزلىقلىرىنى داۋالاش، قىزىتمىنى قايتۇرۇش ئۈچۈنمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

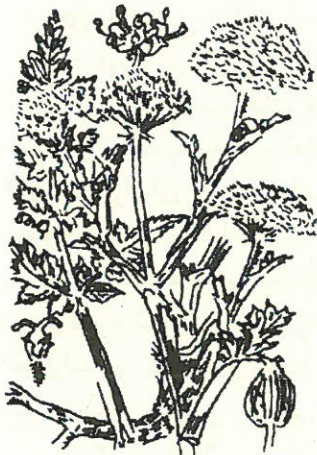
ھاياتلار ئۈستىدە ئۆتكۈزۈلگەن تەجرىبىلەردە ئېنىقلىنىشىچە، دىڭىزىيا قاننىڭ تەركىبىنى ياخشىلاش (قىزىل قان تەنچىلىرىنىڭ يېڭىدىن ئۆسۈشىنى كۈچەيتىش ۋە قاننىڭ قىزىل بويلاق ماددىسى - ھىموگلوبىننى كۆپەيتىش) تەسىرىمۇ بار ئىكەن.

دۇقۇ

(ياۋا سەۋزىسىنىڭ ئۇرۇقى)

SEMENA SESALI LIBANOTIS

野胡萝卜子

تونۇش بۇ بىر خىل ياۋا زەدەكنىڭ ئۇرۇقىدۇر. بۇنىڭ ئۆسۈملۈكى خىرىس، يىلتىزى مۇستاقاقۇل دەپ ئاتىلىدۇ. شەكلى جۇۋىنىگە ئوخشايدۇ. جۇۋىنىدىن كىچىكرەك. ئۆسۈملۈكى 1.5 سانتىمېتىر كېلىدۇ. يوپۇرمىقى ئارىيە دىيانىنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ، ئەمما ئۇنىڭدىن ئۇششاقراق. ئۆسۈملۈكنىڭ ئۇچى كۈنلۈك شەكلىدە يۇمغاقسۈتكە ئوخشايدۇ. گۈلنىڭ رەڭگى سېرىق، تەمى ئۆتكۈر، تۈكلۈك، خوشبۇي، يىلتىزىنىڭ توملۇقى ئۇششاق قولىدەك، ئۇزۇنلۇقى بىر غېرىچ ئەتراپىدا كېلىدۇ. تەمى ئادەتتىكى زەدەكنىڭ تەمىگە ئوخشايدۇ. ئەڭ ياخشىسى، سېرىق رەڭلىك يېڭىسىدۇر.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي 3-دەرىجىدە ئىسسىق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى بىرىنچى دەرىجىدە باھنى كۈچلەندۈرۈش، توسالغۇ.

لارنى ئېچىش، ئاشقازاننى قىزىتىش، مەنىنى قويۇلدۇرۇش ۋە كۆپەيتىش، سۈيدۈك ماگدۇرۇش خۇسۇسىيەتتە بىرىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى بۇنىڭ ئۇرۇقىنى قائىدە بويىچە مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، كونا يۆتەل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. كۆكرەكتىكى ئارتۇق نەرسىلەرنى چىقىرىدۇ، ئاشقازاننى، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ، مەنىنى كۆپەيتىدۇ، يەللەرنى، بەلغەم خاراكىتېرلىك قويۇق ماددىلارنى تارقىتىدۇ. توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. بۆرەك ۋە سۈيدۈكلۈكتىكى تاشلارنى يۇمشىتىپ، سۈيدۈكنى، ھەيزنى ماگدۇرىدۇ. بالىياتقۇنى تازىلاپ، ھامىلىدار بولۇشقا ياردەم بېرىدۇ. تۇغۇتنى ئاسانلاشتۇرىدۇ، بوغۇملارنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىپ، بوغۇملارنى مۇستەھكەم قىلىدۇ. كىچىك بالىلارنىڭ قورساق ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. يەل خاراكىتېرلىك ئىستىسقا ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. چايان ۋە باشقا زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ چاققان زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. بۇنىڭدىن 3~6 گرامنى ئىككى باراۋەر تىرىمس بىلەن قوشۇپ ئىچسە، مەدەنى ئۆلتۈرۈپ چۈشۈرىدۇ. بۇنى ئېزىپ، سۈيۈلدۈرۈپ چاپسا بەلغەم خاراكىتېرلىك ئىششىقنى تارقىتىدۇ. قاينىتىلغان سۈيىنى ئىلمان ھالدا بىر غېرىچ ئېگىزلىكتىن چايان چاققان جايغا قۇيسا ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى 7 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى ئىككى باراۋەر ئادەتتىكى سەۋزە ئۇرۇقى ياكى باراۋەر مىقداردا چىگىسى ئۇرۇقى.

جۇڭگى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى جۇڭگىيلار ياۋا سەۋزىنىڭ تېنى ۋە يىلتىزىنى دورا قىلىپ ئىشلىتىدۇ.

تەبىئىتى قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز.

پىشۇرۇپ ياكى ئاچچىقسۇغا چىلاپ يېسە، ئىچكى ئەزالاردىكى يەللەرنى ھەيدەيدۇ، تاماق سىگمەس

بولۇپ قالغانلارنى ساقايتىدۇ، ئۈچەي-ئاشقازاننىڭ خىزمىتى بۇزۇلۇشتىن بولغان ئىچ سۈرۈشنى داۋالايدۇ،

ھارارەتنى پەسەيتىپ، قاتتىق ئۇسۇزلۇقنى ئالىدۇ.

دەن

(دەند - ھەبۇلمۈلۈك)

CROTON TIGLIUM

巴豆

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ مېۋىسى، غىلابنىڭ ئىچىدە بولىدۇ. ھەر بىر غىلابتىن كۆپىنچە 3 دانىدىن چىقىدۇ. غىلابى خام چاغدا كۆك نوقۇتسىز بولىدۇ. مېغىزى باشقا مېغىزلارغا ئوخشاش پەردىنىڭ ئىچىدە تۇرىدۇ. مېغىزنىڭ رەڭگى يېڭى ۋاقتىدا ئاق، كۈنرىغاندا بەزىسى سېرىق، بەزىسى قارا ۋە سېسىغان بولىدۇ. بۇنىڭ ئۈستى تەرىپىدە مېغىزغا چاپلىشاڭغۇ نېپىز پوستى بولۇپ، ئىككى مېغىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا تىلى بار. تىلنىڭ رەڭگى ھۆل چاغدا ئاق، كۆك، قۇرۇپ كۈنرىغاندا سېرىق قارىغا ئۆزگىرىدۇ. مەزكۇر تىل زەھەرلىكتۇر. بۇنى ئىشلىتىشتە تىلنى ئېلىۋېتىپ، مۇدەببەر قىلىنىدۇ. (ئۇيغۇر تېبابىتىدە قوللىنىلىدىغان زەھىرىنى پەسەيتىش ئۇسۇلى. بۇ ئۇسۇل قارابادىن كىتابلىرىدا تونۇشتۇرۇلغان). گۈلنىڭ رەڭگى سېرىق، ئاق تەرىپىگە مايىل، دەرەخنىڭ ئېگىزلىكى 2 مېتىرغىچە بولىدۇ.

چىقىش ئورنى جۇڭگودىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى مېغىزى 4- دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا قۇرۇق ئىسسىق، تىلى 4- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق

ئىسسىق (زەھەرلىك).

65 - رەسىم. دەن

خۇسۇسىيىتى بەدەننى پارقىرتىش، بەلغەمنى، سەۋدانى، كۆي-كەن قويۇق خىلىتلارنى سۈرۈپ چىقىرىش، خام ھۆللۈكلەرنى مېڭىدىن، دىماغتىن، بوغۇملاردىن، بەدەننىڭ ئىچكى جايلىرىدىن تارتىپ چىقىرىش، ھەر تۈرلۈك ھۆل بەلغەمدىن پەيدا بولغان سوغۇق كېسەللىكلەرنى يوقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى ئېزىپ، قېتىق بىلەن قوشۇپ چاپسا، تېرىنىڭ يېرىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ، دائۇسسۆڭلەپكە مەنپەئەت قىلىدۇ. ھايۋانلارنىڭ بەرەس كېسەللىكى ئۈچۈن ھەم مەنپەئەت قىلىدۇ. قائىدە بويىچە ئېزىپ، لىمون سۈيى، ھۆل زەنجۈشل سۈيى بىلەن چاپسا، دائۇسسۆڭلەپكە پايدا قىلىدۇ. مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ چېپىلسا، بارلىق سوغۇقتىن بولغان ئىششىقلار ۋە ئاغرىقلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى بەدەننى كۈچلۈك كىشىلەر ئۈچۈن بىر دانىدىن ئىككى دانىغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ، بەدەننى ئاجىز كىشىلەر ئۈچۈن يېرىم دانىغىچە بېرىلىدۇ. بۇ تۈزەتكۈچىلىرى ۋە ياردەمچىلىرى بىلەن بىرلىكتە بېرىلىدۇ. ئورۇنباشارى (ئابدىمىلىك) (ھەب خىرۋە).

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مىجەز، قۇرۇق مىجەز، بەدەننى ئاجىز، ئۇرۇق كىشىلەر ئۈچۈن زەرەر قىلىدۇ. ھاۋا كىلىماتى ئىسسىق شەھەردە ۋە ئىسسىق پەسىللەردە بۇنى ئىشلىتىش توغرا ئەمەس. تۈزەتكۈچىسى پوستىنى، مېغىز ئوتتۇرىسىدىكى تىلىنى ئاجرىتىپ، كەترا نشاستىسى، ھېلىلە كابىلى، غاپەس ئۇسارىسى، ئەمەن، بىستىپايەج، رۇمبەدىيان، قورۇلغان ياۋا پىياز ئۈستىدىن سوغۇق سۇ ئىچىش. تەركىبى مېغىزدا %50 ياغلىق ماي (كروتون يېغى)، %18 پروتېين، توكسالبومىن (زەھەرلىك ئاقسىل) ۋە ياغقا ئايلىنىدىغان زەھەرلىك سىمولا (كروتون رېزىنا) تۇتىدۇ. دەن يېغىدا كروتون كىسلاتاسى ۋە تىگلىك كىسلاتاسى، فوربول، توكسالبومىن، ئاقسىل ماددىلىرى، كالتسىئۇم ئوكسالىكۇم بار. دەن يىلتىزىدا كروتىن، مۇرتىن ۋە ئالكولوئىد كروتونوزىد تۇتىدۇ.

دەن يېغى (لاتىنچە ئولىيۇم كروتونىس دەپ ئاتىلىدۇ، خەنزۇچە بادۇيۇۋ (巴豆油) دەپ ئاتىلىدۇ). سارغۇچ رەڭلىك قويۇق ياغ بولۇپ، ئېغىزنى قورۇيدىغان تەمگە ۋە ئۆزىگە خاس پۇراققا ئىگە. تەسىرى دەن يېغى (بادۇيۇۋ) كۈچلۈك سۈرگىلىك خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. كىچىك ئۈچەيلەرگە تەسىر قىلىپ، ئىچىنى سۈرىدۇ. كۈچلۈك زەھەرلىك تەسىرى بار. 1/2 تامچىسىنى ئىچسە، ئېغىزنىڭ شىللىق پەردىلىرى ۋە گالدا كۆيگەندەك سېزىم بارلىققا كېلىپ قۇستۇرىدۇ. 30 مىنۇتتىن 3 سائەتكىچە بولغان ئارىلىقتا سۇغا ئوخشاش تەرەت كەلتۈرىدۇ. كۈچلۈك غىدىقلىغۇچى تەسىرى بولۇپ، تېرىگە سۈركىسە دەرھال تېرىنى قىزارتىپ، قېلىن قاپارتقۇ پەيدا قىلىدۇ. كېيىنچە يىرىڭغا ئايلىنىدۇ. ئەگەر تېرە ئاستىغا كىرگۈزىلسە، دەرھال فىلىگمونا، يىرىڭ پەيدا قىلىدۇ. 20 تامچە ئىچسە، ئادەمنى ئۆلتۈرىدۇ. خۇددى ۋابادىكىدەك ئۈچەينى ياللىغاندۇرۇپ، ئادەمنى ھوشسىزلىنىدۇرۇپ، ئاقۋەتتە ئۆلتۈرۈپ قويدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن دەننى ۋە ئۇنىڭ يېغىنى داۋالاشقا ئىشلىتىشتە ئالاھىدە دىققەت قىلىش لازىم.

جۇڭخى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرلىك.

خۇسۇسىيىتى ئۇزاق داۋام قىلغان جاھىل قەۋزىيەتلەرنى داۋالايدۇ، تۈتۈ مەدەنىنى چۈشۈرىدۇ. سوغۇق زەھەرلەرنى سۈرىدۇ. ئۈچەيدىكى قاتتىق تۈگۈن، تۈگۈن قاتقان گەندىنى ھەيدەيدۇ. سۈيدۈكنى، ھەيزنى ماغدۇرىدۇ. يامان جاراھەتلەرنى ئېغىز ئالدۇرىدۇ، ئۆلۈك گۆشلىرىنى يوقىتىدۇ، چىپار ئىلانىنىڭ زەھىرىنى قايتۇرىدۇ، ئىششىقلارنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىش ئۇسۇلى دەن ئۇرۇقنىڭ پوستىنى ئاقلاپ، لازىم مىقداردا تۆمۈر ھاۋانچىغا سېلىپ سوقۇپ، ئۈستىگە مۇناسىپ مىقداردا سۈنى ئاز-ئازدىن قۇيۇپ، سوقۇشنى داۋام قىلدۇرۇپ، سۈتكە ئوخشاش سۇيۇقلۇق (ئېمۇلسىيە) تەييارلاپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

دەن ئۆسۈملۈكىنىڭ يىلتىزنى ھاراققا چىلاپ، چىلانمىسىنى بېلىق گۆشىدىن زەھەرلەنگەندە بېرىلىدۇ ۋە بەدەننى چىگىتىش ئۈچۈن بېرىلىدۇ. سىرتقا ئىشلەتكەندە، دەن مېغىزنى سوقۇپ، خېمىر قىلىپ تېگىلىدۇ ياكى يېغى ئىشلىتىلىدۇ. جۇگىلار مېغىزنى قەغەز ئارىسىدا مېچىپ، قەغەزگە ماي چىقىرىپ شۇمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

مىقدارى بىر قېتىملىق مىقدارى: مېغىزنىڭ بىر گرامىنىڭ 1/10 قىسمى ياكى 2/10 قىسمى (0.04~0.2) يىلتىزنىڭ ھاراققا چىلانغىنىدىن بىر قېتىمغا 0.2 مىللىلىتىر ئىچۈرۈلىدۇ.

راتيانەج

(راتىنج)

RESINA RINI

松树脂

تونۇش بۇ سەنۇبەر دەرىخىنىڭ يېلىمى بولۇپ 3 خىلدۇر. 1- خىلى، ئۆزلۈكىدىن ئېقىپ چىقىدۇ. قاتمايدۇ، بۇ ھۆل زەپتى دېيىلىدۇ. 2- خىلى، باشقا يېلىملارغا ئوخشاش ئېقىپ چىقىپ دەرىخىنىڭ تېنىدىن ئاچىلغاندىن كېيىن قايناتماستىن قاتىدۇ. 3- خىلى، قاينىتىش بىلەن قاتىدۇ. بۇ قەلۋونىيا دېيىلىدۇ. بۇنىڭ ئەڭ ياخشى راتياناج بولۇپ، رەڭگى ئاق، سېرىق تەرەپكە مايىل. سەنۇبەر دەرىخىنىڭ پۇرىقى كېلىپ تۇرىدۇ.

چىقىش ئورنى ئېلىمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى كونا يۆتەلنى يوقىتىش، مېڭىدىن ئارتۇق ھۆللۈكلەرنى تارتىپ چىقىرىش، جاراھەتلەرنى پۈتتۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنىڭدىن 2 گرامىنى ئىلىتقان تۇخۇمنىڭ سېرىقى بىلەن ياكى بۇغداي كېپىكىنىڭ قاينىتىلغان سۈيى بىلەن ئىچسە، كونا يۆتەل ئۈچۈن، ھەمدەش، ئۆپكىدىكى ھۆل جاراھەتلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. تەنھا چاينىسا، ھۆل يۆتەلنى يوقىتىدۇ. مېڭىدىكى ئارتۇق ھۆللۈكلەرنى تارتىپ چىقىرىدۇ. 1- كۈنى بىر قېتىم، 2- كۈنى 2 قېتىم، 3- كۈنى 3 قېتىم چاينىسا ئوبدان تەسىر بېرىدۇ. ئەگەر بۇنى لاتىغا ئوراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، سوغۇقتىن زۇكام بولغان كىشىگە 4 كۈندە بىر قېتىم تۇتىدىغان تەپ كېسىلگە مەزكۇر لاتىنى كۆيدۈرۈپ تۇتۇنى ئالدۇرۇلسا، شۇ سائەتتە ئارام بېرىدۇ. بۇنى ئېزىپ سۇيۇلدۇرۇپ چايسا، جاراھەتلەرنى پۈتتۈرىدۇ. قىچىشقاقتى، قوتۇرنى يوقىتىپ، تېرىنى يۇمشىتىدۇ. گۈلنار بىلەن چايسا يېرىلغان تومۇر ۋە ناسۇر چاقلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. باراۋەر مىقداردا زىغىر بىلەن ئېزىپ چايسا، مەقەتتىكى سۆڭەك ئۈچۈن، ئىككى پۈتنىڭ يورۇقلىرى ئۈچۈن، تىرنىقنىڭ ئەگرى-بۇگرى بولۇپ قېلىشى

ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

راتىيانەجدىن بىر ھەسسە، قىزىل زەرنىخ، توشقان مايىقى، ئۆچكىنىڭ يېغى بۇلارنىڭ ھەر بىرىدىن يېرىم ھەسسەدىن ئېلىپ، ئوتتا ئېرىتىپ، ئىككى گرام مىقداردا توقۇچاقلار قىلىپ، زۆرۈر كەلگەندە بىر دانە توقۇچاقنى يۇمشاق ئوت بىلەن بۇي سېلىپ، تۇتۇننى نەيچە بىلەن تارتسا، يۆتەل، ئۆپكەدىكى جاراھەت ئۈچۈن ئوبدان مەنپەئەت بېرىدۇ. ئەگەر بۇنىڭدىن بىر ئاز ئوتتا ئېرىتىپ، باراۋەر مىقداردا زىغىر، يېرىم مىقداردا سەپىداپ سېلىپ، ئاندىن ئوتتىن ئېلىپ يېڭى جاراھەتلەرگە چاپسا، جاراھەتلەرنى تۇتاشتۇرۇپ گۆش ئۈندۈرىدۇ. كونا جاراھەتلەرنى تازىلاپ ياخشىلايدۇ. راتىيانەجدىن بىر ھەسسە، قارىمۇچ، رەھەجلەردىن يېرىم ھەسسەدىن ئېلىپ، بادام يېغى بىلەن قاينىتىپ، مەلھەم قىلىپ، بوۋاسىرنىڭ دانلىرىغا چېپىلسا، بوۋاسىرنىڭ دانلىرىنى كېسىپ تاشلايدۇ. لېكىن ئاغرىتىدۇ. ئاغرىقنى پەسەيتىشنىڭ چارىسى: تۇخۇمنىڭ ئېقىنى چېپىش، يېڭى سېغىلغان سۈتنى ئىچىشتۇر. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ. ئورۇنباشارى سىقىچ ۋەقىننا.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار چاققان يەرنى ئېچىشتۇرىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى تۇخۇم ئېقىنى چېپىش، يېڭى سېغىلغان سۈتنى ئىچىش ياكى ھەمشىۋانە سۈيى بىلەن موم يېغى چېپىش.

ئەسكەرتىش لوغاتۇلئەدۋىيىدە كۆرسىتىلىشىچە راتىنج، قۇلۇننىيالارنىڭ ھەممىسى لۇبەر (PINUS) قارىغاي، قىزىل قارىغاي (دېۋىرقاي) دەرىخىدىن ئىبارەت. شۇڭا، راتىيانەج ئەلە كۈلبەتمگە يېقىن، بەلكى بىر نەرسە بولۇشى ئېھتىمال. يەنە تەتقىق قىلىش لازىم. - تەھرىر

راسەن

(زەنجىۋىل شامى)

VENDA ROXBURGII

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى، بۇنىڭ رەڭگى ياقۇت رەڭگىدە قىزىل، كۆككە مايىل بولىدۇ. ئۆسۈملۈكنىڭ تېنى شاخلىق، يوپۇرمىقى كەڭ، ئۇزۇن، قىلمۇسىنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن ئۇزۇنراق ۋە يىرىكرەك. گۈلى كۆككە مايىل، ئۇرۇقى زاراڭزىنىڭ ئۇرۇقىغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن ئۇزۇنراق ۋە يىرىكرەك. گۈلى كۆككە مايىل، ئۇرۇقى زاراڭزىنىڭ ئۇرۇقىغا ئوخشايدۇ. بىر ئاز ياپىلاق، تەمى سەل ئۆتكۈر. بۇنىڭ يىلتىزىنى تومۇز كۈنلىرىدە كولاپ ئېلىنىدۇ. ئۇيغۇر تېبابەتتە ئىشلىتىلىدىغىنى يىلتىزدۇر. چىقىش ئورنى چەتتىن كېلىدۇ.

تەبىئىتى 3- دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى كۆڭۈلنى ئېچىش، زەھەر پەسەيتىش، يۈرەكنى، ئاشقازان ئاغزىنى، باھنى، دوۋسۇننى قۇۋۋەتلەش، مالخۇلىيا مىراقىنى داۋالاش، غەمگە چۈشۈشنى يوقىتىش، جىگەرنىڭ، ئالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، جىگەرنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلىرىنى، مۇپاسىل، بەل، كىچىك بوغۇملار ئاغرىقىنى، يانپاش ئاغرىقىنى، بۇندىن باشقا ھۆل سوغۇق كېسەللىكلەرنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى قاينىتىپ، مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە ياكى ئېزىپ، شىلم قىلىپ چاپسا، سۈيدۈك تۇتالماسلىق كېسىلى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ھەيزىنى راۋان قىلىدۇ، شاراب بىلەن قاينىتىپ، ئىلمان

ھالدا بىر غېرىچ ئېگىزلىكتىن باشقا قۇيسا، باشنىڭ يېرىمى ئاغرىش، مېڭىنىڭ سوغۇقتىن، ھۆللۈكتىن بولغان ئاغرىقلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. مېڭىنىڭ ئىششىقلىرىنى تارقىتىدۇ. ئەگەر بۇنىڭدىن 3 گرامنى يۇمشاق ئېزىپ، ھەسەلگە قوشۇپ يالسا، يۆتەل ۋە ھەمدەش، نەپەس سىقىلىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، كۆكرەكنى بەلغەمدىن تازىلايدۇ، مۇۋاپىق ھالدا شاراب بىلەن قاينىتىپ ئىچسە، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى ۋە باشقا زەھەرلەرنى پەسەيتىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ، سۇيۇلدۇرۇپ، قۇلاققا تېمىتسا، قۇلاقنىڭ غوڭغۇلىدىشىنى توختىتىدۇ. بۇي سېلىپ تۇتۇشنى نەيچە ئارقىلىق چىشقا ئالسا، چىشنىڭ مىكروبلارنى يوقىتىدۇ. بالياتقۇغا تۇتۇشنى ئالسا، ھەيزىنى راۋان قىلىدۇ. شارابتا قاينىتىپ، ئېزىپ چاپسا، دەردى شەققىنىڭ تۇتقۇلىق ئاغرىشىنى ۋە بەلغەم خاراكىتېرلىك كېسەللەر، يانپاش ئاغرىقى ۋە باشقا سوغۇقتىن بولغان كېسەللىكلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ، 6 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى باراۋەر مىقداردا ئېرسا، قۇستى شېرىن.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار كۆپ ئىشلىتىلسە قاننى بۇزىدۇ، مەنىينى قۇرۇتىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سىركە ۋە ئاچچىق-چۈچۈك رۇبىلار، ئاچچىق ئانارنىڭ سۈيى، خېمىرى بىنەپشە.

رۇساس ئەببەز

(قەلەي)

STANNUM

錫

تونۇش بۇ بىر خىل مېتال بولۇپ، رەڭگى ئاق، سىماب بىلەن گۈڭگۈرت پوقىدىن پەيدا بولىدۇ. تەمى تېتىقسىز، تۇزسىز.

چىقىش ئورنى ئېلىمىزدىن، جۈملىدىن شىنجاڭدىنمۇ چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3- دەرىجىدە سوغۇق ۋە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، كۆزنىڭ قىزىللىقىنى كۆتۈرۈش، مەقئەتنىڭ ئىششىقىغا پايدا

قىلىش ۋە بوۋاسىرنىڭ قىچشىقىنى يوقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى قەلەينى كۆزگە سۈرمە قىلىپ تارتسا، كۆزنىڭ قىزىللىقىنى كۆتۈرىدۇ، كۆزدىن

ئاقىدىغان ھۆللۈكلەرنى توختىتىدۇ. كىرىپكەلەرنى يۇمشىتىدۇ. بۇنى ئېزىپ، يېڭى يۇمىغاقسۇتنىڭ سۈيى،

كاسىنە يوپۇرمىقىنىڭ سۈيى، غۇزاپسۇيى، ھەمشىۋانە سۈيى، ئەنگۈرشىپا سۈيى قاتارلىق سۇلارنىڭ ھەممە-

سىنى بىرلەشتۈرۈپ قوشۇپ ياكى ئىككى-ئۈچى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، گۈل يېغىغا قوشۇپ چېپىلسا، توختاپ

قالغان نەزىللەرنى ماڭدۇرىدۇ. يۇقۇملۇق سەرتان كېسەللىكىگە ۋە مەقئەتنىڭ ئىششىقىغا، قوتۇرغا، بوۋاسىرغا،

ئەمچەكنىڭ جاراھىتىگە، بالياتقۇ ۋە ئەرلەرنىڭ جىنسى ئەزا جاراھەتلىرىگە، سىغىلىش ۋە ئىسسىقتىن بولغان

ئىششىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەزالارغا ئارتۇق ماددا تۆكۈلۈشتىن توسىدۇ. ھاراق بىلەن چېپىلسا، پەي

ئاغرىقىغا ۋە مۇرەككەپ ئىششىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۇنى ياپىلاقلاپ، قەغەزەك قىلىپ، خانازىرغا تاڭسا

ۋە ئالمىشىپ قالغان پەيلەرگە تاڭسا، مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئەگەر قەلەي ياغ بىلەن ياغلاپ قويۇلسا، بىر قانچە ۋاقىت ئىچىدە زەڭ (دات) باغلايدۇ. ئاندىن

كېيىن قەلەيدىكى دات (داتلاشقان داغ) بىلەن ھەر قانداق تۆمۈر ئەسۋابىنى ياغىلسا، ئۇ ئەسۋاب ئەبىدىي داتلاشمايدۇ.

قەلەينى سېمىز ئادەم ئۈزۈك قىلىپ قولغا سالسا ئورۇقلايدۇ. قەلەيدىن ھالقا قىلىپ، مېۋىلىك دەرەخكە

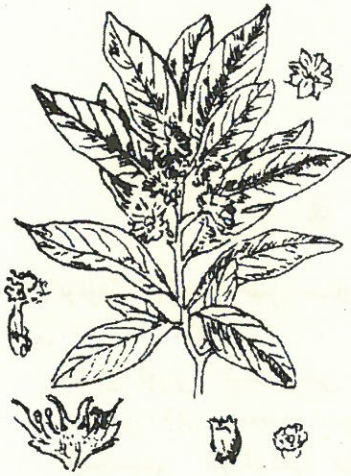
سېلىپ قويۇلسا، يىرىك دەپ قۇرت چۈشۈشتىن ساقلايدۇ.
 قەلەينىڭ كىرى قۇلىقىغا سىماب قۇيۇلۇپ قالغان كىشىنىڭ قۇلىقىغا سېلىنسا، سىمابنى چىقىرىۋېتىدۇ.
 ئىشلىتىلىش ھىقدارى 0.2 گرام.
 دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئادەم ئۆلتۈرىدۇ.
 نۆزەتكۈچىسى قۇسۇش ۋە ھەسەل ئىچىش لازىم.
 ئورۇنباىسارى سۈرمە.

رۇمبەدىيان

(ئەنسۇن)

FRUCTUS ANISI STELLATUM

八角茴香

66 - رەسىم. رۇمبەدىيان

تونۇش بۇ بىر خىل گىياھنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، بۇنىڭ گىياھسى 35 سانتىمېتىر ئېگىزلىكىدە ئۆسىدىغان، تېنى چاسا، قىرلىق ئىنچىكە، يوپۇرمىقىمۇ ئىنچىكە، خۇشبۇي، گۈلى ئاققا مايىل سېرىق رەڭدە بولىدۇ. ئۇرۇقى كۆكرەك، ئۈچ بۇرجەك رەك غىلاپنىڭ ئىچىدە بولىدۇ. ئارپىبەدىياندىن كىچىكرەك، ئاچچىق تەمگە ئىگە. بىز بۇنىڭ ئۇرۇقىنى ئىشلەتمەيمىز (ئۇرۇقنىڭ ئۈستىدىكى پوستىنى ئىشلىتىمىز).
 چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ خوتەن، يەكەن، قاغىلىق قاتارلىق جايلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.
 خۇسۇسىيىتى يەللەرنى ماڭغۇزۇش، ئاغرىق پەسەيتىش، سۈيى-دۈك ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
 ئىشلىتىلىشى پالەج، لەقۇا، پەي ئاجىزلارغا، تۇتاقلىق كېسىلىمگە، سوغۇقتىن بولغان باش ئاغرىقىغا، باش قايىغانغا، نەزىلەرگە

بېرىلىدۇ. ئۈزۈم سىركىسىگە چىلاپ قۇرۇتۇپ، قورۇپ، زىغىر يېپى بىلەن توقۇلغان رەخت بىلەن يۆگەپ پۇرسا، زۇكام تەسىرىدىن بۇرۇندىن كەلگەن سۇنى توختىتىدۇ. 0.25 گرام ھەستىكى، 1.5 گرام رۇمبەدىياننى سوقۇپ، 30 گرام گۈلقەنت بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ھۆللۈكتىن تولا ئۇخلانغانغا بىر نەچچە كۈن بېرىلسە ياكى 6 گرامنى قاينىتىپ، ساپ قىلىپ، 30 گرام ھەسەل، گۈلقەنت بىلەن ياكى سىركەنجۈنل بىلەن ئېزىپ ئىچۈرسە، تولا ئۇخلاشتىن قالدۇرىدۇ. ھەست قىلغۇچى ئەپيۈنگە ئوخشاش دورىلار ئۈستىدىن ئىچۈرسە، ھەستلىكنى كېسىدۇ. گۈلقەنت بىلەن قوشۇپ ئىچۈرسە مالىخۇلىياغا، قاينىتىپ سۈيىنى مائۇلەھ-سەلگە قوشۇپ بېرىلسە، ئۇيقۇدا كۆپ جۆيۈيدىغانلارغا پايدا قىلىدۇ. گۈلقەنت، ھەسەل قوشۇپ يېڭىدىن بولغان پالەچلەرگە 7~3 كۈنگىچە داۋاملىق بېرىلسە پايدا قىلىدۇ. سوقۇپ چىشقا باسسا، چىشنى چىرايلىق جۇلالىق قىلىدۇ؛ چاينىسا ئېغىز پۇرىغانغا، سوغۇقتىن بولغان باش ئاغرىقىغا، يۈتەل، خاپىغانغا پايدا قىلىدۇ. بۆرەك، جىگەر، تال، بالياتقۇ يوللىرىنى ئاچىدۇ. يەنە ئىسسىتمىغا، سۇنۇلفۇنىيىگە، بۆرەك، سۈيدۈك

خالتىسىدىكى تاشلارنى چىقىرىشقا، كونا بەلغەمدىن بولغان تەپلەرگە، سۈتى ئاز ئاياللارغا بېرىلىدۇ، يېڭى تۇغقان ئاياللارغا شېكەر بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، يۈزىدىكى سېرىقلىقنى يوقىتىدۇ. سىرگە بىلەن قاينىتىپ چاپسا، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ، پىت ئۆلتۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 5~1 ياشلىقلارغا 4~2 گراممىچە، 5 تىن 10 ياشلىقلارغا 8~5 گراممىچىلىك، 10 ياشتىن 15 ياشقىچە بولغانلارغا 10 دىن 15 گراممىچىلىك ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى سېرىقچىچەك ئۇرۇقى، ئارپىبەدىيان، زىرە؛ باھنى قۇۋۋەتلەش ئۈچۈن ئۆز ۋەزنى بىلەن تۇخۇمى ئەنجىرە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۈچەي كېسىلىگە، ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىقىغا بېرىلمەيدۇ. ئۈچەي كېسىلىگە ئارپىبەدىيان بىلەن، باش ئاغرىقىغا سىرگەنجۈل بىلەن بېرىلىدۇ.

تەركىبى ئاساسىي تەركىبى ئۇچۇچان ئەنسىس مېيى بولۇپ، ئۇ 80~90% نى تەشكىل قىلىدۇ. ئەنسىس مېيىنىڭ تەسىر قىلغۇچى قىسمى ئەنتۇل (ئەنسىس مېيىنىڭ ئېفىرى) ۋە باشقىلاردىن ئىبارەت. بۇنىڭ ھەر بىر قىسىملىرىدىكى ماي تەركىبى تۆۋەندىكىچە: غولى ۋە يوپۇرمىقىدا 18~25%، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلغان مېۋىسىدە 10~9%، ئوتتا قۇرۇتۇلغان مېۋىسىدە 8~7% ماي تۇتىدۇ.

جۇڭىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي ئىسسىق، تەمى قېرىق، قۇرۇق. كۆكرەكتىكى ئەزالار، بۆرەك، دوۋساق، كىچىك ئۈچەيلەرگە تەسىر كۆرسىتىدۇ. تەسىرى سوغۇقلۇقنى ئېلىش، سانجىقنى داۋالاش، ئىشتەي ئېچىش، قۇسۇشنى توختىتىش، تىشلاردىن ئىبارەت.

رەتپە

(بىدە)

TRIFOLIUM PRATENSE L.

红三叶草

(苜蓿)

67 - رەسىم. رەتپە (بىدە)

تونۇش بۇ ئۆلكىدە ئۆستۈرۈلىدىغان بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، ئېگىزلىكى بىر مېتىرغىچىلىك بولىدۇ. ئۆزىنىڭ رەڭگى كۆك، گۈلىنىڭ رەڭگى ئاسمان رەڭ، ھەر يىلى 3~4 قېتىمغىچە ئورنىلىدۇ. ھايۋانلارنىڭ مۇھىم ئوزۇقىنىڭ بىرىدۇر.

چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي بىرىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ھۆل ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ئىچىنى يۇمشىتىش، باھنى قوزغاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى داۋاملىق شېكەر بىلەن يېسە، بەدەننى سەمىرىتىدۇ، ئوبدان قان پەيدا قىلىدۇ، ئېزىپ ھەسەل بىلەن چاپسا سوغۇقتىن بولغان ئىششىقنى تارقىتىدۇ، سىرگە بىلەن چاپسا، ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقنى تارقىتىدۇ. پىشۇرۇپ ھەر كۈنى 2 قېتىم چاپسا، ئىسسىق.

تىن بولغان ئىششىقنى تارقىتىدۇ. پىشۇرۇپ ھەر كۈنى 2 قېتىم چاپسا، ئەزالارنىڭ تىترىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بېدە ئۇرۇقى قالغان ئەزالىرىدىن كۈچلۈكرەك، قابىزلىق تەرىپى بار. مەنىي، سۈت پەيدا قىلىدۇ، بەدەننى سەمىرىتىدۇ، ھەيز ماڭدۇرىدۇ. بېدە ئۇرۇقىنى ھامامدا ياكى ھامامدىن چىققاندىن كېيىن مۇۋاپىق ھالدا يېسە، كۆكرەكنىڭ يىرىكلىكى، يۆتەل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۇرۇقنىڭ يېغى لەۋا، ئەزالارنىڭ تىترىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىچىشكە ۋە چېپىشقا بولىدۇ. گۈلنىڭ قۇۋۋىتى ئۇرۇقىدىن ئاجىزراق.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 6 گرامدىن 15 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ. تەركىبى بېدەنىڭ ياۋىسى ۋە تېرىلغىنى ئوخشاش دورىلىق ئەھمىيىتىگە ئىگە بولۇپ، ئۇ ۋىتامىن A، B، C، E، ئاقسىل ماددىسى، ياغ ئاقسىل ئامىنو كىسلاتاسى (ئارگىنىن)، سىستىن، ھىستىدىن، لېۋىتسىن، لىزىن، فېنلالىن، سېرىن، تىروزىن، ئاتسىدۇم كاۋمارىنىكوم، ئاتسىدۇم سالىتسىلىكوم، تانىن، مېنېرال ماددىلار تۇتىدۇ. بېدە قۇرۇغاندىن كېيىن، ئاتسىدۇم كاۋمارىنىكوم بۇزۇلۇپ، دىكاۋمارىنغا ئۆزگىرىدۇ، ئۇ قاننىڭ ئۇيۇشىغا قارشى تۇرىدىغان ئوبدان دورىدۇر.

جۇڭگىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي قۇرۇق، مۆتىدىل، زەھەرسىز.

تارتىشىنى بوشتىش، يۆتەل ۋە نەپەس سىقىشىنى توختىتىش، سۈيدۈك ھەيدەشكە ۋە سۈيدۈكلۈكتە تاش پەيدا بولۇشتىن ئېچىشىپ سىيشلەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. يەنە ئىچكى ئەزالاردىكى توسالغۇلارنى ئېچىش، بەدەننى سەمىرىتىش، قۇۋۋەتلەش، تال ھەم ئاشقازاندىكى ئىسسىقلىقنى تەڭشەش، ئىچىنى يۇمشىتىش ئۈچۈن بېرىلىدۇ. جۇڭگىيلارنىڭ قارىشىچە بېدەنىڭ ئوزۇقلۇق قىممىتى يۇقىرى، ئۇزاق ئىستېمال قىلسا، سالامەتلىكنى ياخشىلايدۇ، زەھەر قايتۇرىدۇ.

قۇرۇغان بېدەدىن دىكاۋمارىن ئاجرىتىپ ئېلىنىدۇ. ھۆل بېدەنى سوقۇپ، بەدەندىكى جاراھەتلەرگە تېكىلسا، ساقىيىشىنى تېزلىتىشى مۇمكىن.

قوشۇمچە ياۋا ھەم يېتىپ ئۆسىدىغان بېدە لاتىنچە TRIFOLIA REPENS، ئادەتتە تېرىلىدۇ. خان بېدە TRIFOLIA ARVENSE دەپ ئاتىلىدۇ، ھەممىسىنىڭ شىپالىق تەسىرى ئوخشاش.

رەۋەن

(رەۋەند)

RHEUM OFFICINALI (RADIX RHEI)

大黄

تونۇشى بۇ رېئاس دېگەن بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى بولۇپ، رەڭگى قىزىل، ئۇتۇق، سېرىققا مايىل، پۇرىقى ئۆتكۈر، ۋەزنى ئېغىر، ئەزالىرى تۈز كېلىدۇ، چاينىسا تەسلىكتە يۇمشايدۇ، شىلىملىق بولىدۇ. ئەڭ ياخشى جۇڭگونىڭدۇر. ئۇنىڭ پارچىلىرى چوڭ-چوڭ بولۇپ، ئاتنىڭ تۇيىقىغا ئوخشايدۇ.

چىقىش ئورنى جۇڭگونىڭ تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي 2- دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، ئىچ قاتۇرۇش، بەدەننى پارقىرىتىش، ماددىلارنى پىشۇرۇش، سوغۇق زەھەرلەرنى پەسەيتىش، ھەر تۈرلۈك خىلىتلارنى سۈرۈپ چىقىرىش، سۈيدۈكنى، ھەيزنى ماڭدۇر.

68 - رەسىم. رەۋەن

رۇش، جىگەرنىڭ تارتىش قۇۋۋىتىنى كۈچ-
لەندۈرۈش، جىگەر، تالنىڭ، ئۈچەيلەر-
نىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، بۆرەكتە-
كى، سۈيدۈكلۈكتىكى، بالىياتقۇدىكى
يەللەرنى تارقىتىش، ئاغرىقنى قالدۇرۇش
خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى رەۋەننى قانئە
بويىچە مۇۋاپىق ھالدا يېسە، سوغۇقتىن
بولغان خاپىغاننى، ئاشقازان سوغۇقلۇق-
نى، جىگەر سوغۇقلۇقىنى يوقىتىدۇ.
كونا يۆتەل، ھەمدەش، سىل، ئۆپكە ۋە
ئۈچەيلەرنىڭ يىرىڭلىق چاقىسى، ھەر
تۈرلۈك ئىستىسقا، يارقان، ھەر تۈرلۈك
ئىچ ئۆتكۈ ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.
ئىچكى ئەزادىكى يەللەرنى، سوغۇقتىن
بولغان ئىششىقلارنى، ئۈچەيدىكى تو-
سالغۇلارنى تارقىتىدۇ. بوۋاسىر، ناسۇر،

تۆت كۈندە بىر تۇتىدىغان تەپ ئۈچۈنمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنى يۇمشاق ئېزىپ، بەھى ئۇرۇقىنىڭ
لۇئابى بىلەن ئىلەشتۈرۈپ، كۇمىلاچ قىلىپ، تىلنىڭ تېگىدە قويۇپ، سۈيىنى يۇتسا، سوغۇقتىن بولغان
يۆتەل ئۈچۈن، نەپەس سىقىلىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئېغىز ئىچىدىكى سوغۇقتىن بولغان مودۇرلار
ئۈچۈنمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. ھېلىلە كابىلى، سەبرى، غارىقۇنلار بىلەن كۇمىلاچ قىلىپ يۇتسا، مېڭىنى
تازىلايدۇ، سوغۇقتىن بولغان سەپرا خاراكتېرلىك ھەر تۈرلۈك باش ئاغرىقىنى، پالەچ، باش قېيىش، گەدەن
قېتىپ قېلىش، ئادەم خالىماسلىق، سوغۇقتىن بولغان نەزىللەرنى، قۇلاقنىڭ غوڭغۇلدېشىنى، نەزلىدىن پەيدا
بولغان كۆز ئاغرىقىنى يوقىتىدۇ. راسەن بىلەن يېسە، كۆكرەك، ئۆپكە كېسەللىكلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت
قىلىدۇ.

شارابى رەيھانى بىلەن ياكى ئالما شەرىتى بىلەن ئىچسە، ھېق تۇتۇش، سېرىقئەت ۋە پەيلەرنىڭ
ئېزىلگەنلىكى، بوشاشقانلىقى ئۈچۈنمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭدىن 4 گرامدىن 6 گرامغىچە ئېلىپ، قوغۇن
ئۇرۇقىنىڭ شىرىسى، ئوغرىتىكەننىڭ شىرىسى بىلەن ئىچسە، توختاپ قالغان سۈيدۈكنى ماڭدۇرىدۇ. قانئە
بويىچە سۈمبۇل ھىندى، جاۋاشىر، ۋاسالغۇنىڭ قاينىتىلغان سۈيى، بىستىپايەجلەر بىلەن ئىچسە، ھەر تۈرلۈك
قۇلنجى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

پىرسىياۋشان سۈيى، قەنتۇرىيون بىلەن ئىچسە، يانپاش ئاغرىقى، بەلغەم خاراكتېرلىك تەپلەر، بوغۇملار
ئاجىزلىقى ۋە ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. زىخ ۋە سەندەل بىلەن ئىچسە، ئىچ ئەزادىكى ئىششىقنى
يوقىتىپ، ئىچ ئەزانى قۇۋۋەتلەيدۇ. بۇنىڭ بىر پارچىسىنى ئېغىزغا سېلىپ، سۈيىنى يۇتسا، كۆكرەكنىڭ
قېنىنى، توسالغۇلىرىنى، ئىششىقلىرىنى، ھەمدەشنى يوقىتىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ، سۈيۈلدۈرۈپ، بۇرۇنغا
تېمىتسا، مېڭە كېسەللىكلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سىركە بىلەن خېمىر قىلىپ چاپسا، قارا داغنى،
قۇبانى، تاياق تەگكەن يەردىكى ئىزلارنى يوقىتىدۇ. قانئە بويىچە ئارپىنىڭ ئۇنى، خەبازنىڭ ياكى
خىتمىنىڭ ئۇرۇقى بىلەن ۋە باشقا قابىز دورىلار بىلەن قوشۇپ چاپسا، جايىدىن چىققان سۆڭەكنى ئورنىغا

چۈشۈرۈپ چىقىتىدۇ.

رەۋەننى يۇمشاق ئېزىپ، يېرىقلىق ھۆل جاراھەتلەرگە سەپسە، ھۆللۈكنى قۇرۇتۇپ، جاراھەتنىڭ ساقىيىشىنى تېزلىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 4 گرامدىن 6 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.
ئورۇنباىسارى ئاشقازان، جىگەر كېسەللىكلىرىدە 1.5 مىقداردا قىزىلگۈل، 1/5 سۈمبۈل.
دىققەت قىلىدىغان ئىشلار تۆۋەن ئەزالارغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى ئەرەب يېلىمى ياكى چىلان.

يەنە كىچىك بالىلارغا، ئاجىز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ. بۇنىڭ تۈزەتكۈچىسى: سۈمبۈل.

تەركىبى %3.5 لىك سۈرگە تەركىبى بار. ئۇلار خىزىوفانول، ئالوي-ئېمودىن، رېيىن، ئېمودىن مېتىل ئېتىرلاردىن ئىبارەت. %5 تاننىن ماددىسى، ئېروتروپىن، ئاپورېپتىن، پىكتىن، ھېلىلە كىسلاتاسى، ئاتسىدۇم گاللىكۇم (قاپىز تەركىبى)، ئۇچۇچان ياغ، كراخمال، كۈل ماددىسى قاتارلىق تەركىبلەر بار. رەۋەن كۆپ ئىچىلسە، چوڭ ئۇچەيگە تەسىر قىلىپ، تەرەتنى، ھەيزنى، ئۆتنى ماڭدۇرد-دۇ(2~0.5 گرام ئىچسە)؛ ئاز مىقداردا (0.05~0.2 گرام) ئىچسە، ئەكسىچە ئىچىنى قاتۇرىدۇ. تەسىرى سىلىق، ئاجىز كىشىلەر، ئاغرىقتىن ساقىيىۋاتقانلار، كەم قانلار ۋە بالىلارغا لايىق كېلىدۇ.

يېقىنقى زامان تەتقىقاتلىرىغا قارىغاندا، رەۋەن تەجرىبە ئۈستىدە بىر قانچە مىكروبلار مەسىلەن: ئالتۇن رەڭلىك ستافىلا كۆك ۋە باشقا ستافىلا كۆكلەرنىڭ ياشاش قابىلىيىتىنى چەكلەش تەسىرىنى كۆرسەتكەن. بۇلاردىن باشقا خولېرا تىرناقسىمان باكتېرىيىسى، ئۇچەي كېزىك تايماقچە باكتېرىيىسى، چوڭ ئۇچەي باكتېرىيىسى، سترېتوكوك مىكروبلېرىغمۇ شۇ خىلدا تەسىر قىلغان. جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ فارماكوپېيىسىگە (قارابادىنغا) «رەۋەن رۇبىي»، «رەۋەن قىيامى»، «رەۋەننىڭ ئىسپىرتقا چىلانمىسى» كىرگۈ-زۈلگەن. رەۋەن دوختۇرى تېبابەتتىمۇ كۆپ ئىشلىتىلىدىغان دورىلارنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ.

جۇڭخۇا تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي تەمى قېرىق، سوغۇق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى ئىچىنى سۈرۈش، ۋەرم قايىتۇرۇش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، توختاپ قالغان ئىسسىقلىقنى ھەيدەش؛ سۈيدۈكنى راۋان قىلىپ، ئىششىقنى قايىتۇرۇش، ھەيزنى ماڭدۇرۇش، سىرتقا ئىشلىتىلسە جاراھەت-لەرنى تازىلاش، يېڭى گۆش ئۇندۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش، تاياق زەربىنىڭ كۆكلىرىنى يوقىتىش، كودۇمبا، بەز ئىششىقلىرىنى ئېغىز ئالدۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

يۇقىرىقى كېسەللىكلەرنى داۋالاش ئۈچۈن تالقان ھالدا، ھەبلەرگە قوشۇپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. كۆپىنچە مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

سىرتقا ئىشلەتكەندە ئۆزىنى تەنھا ياكى باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىش مۇمكىن. مەسىلەن: چىش ئاغرىقلىرىدا رەۋەننى قاچىغا سېلىپ، چوغ ئۈستىدە قويۇپ كۆيدۈرۈش ئارقىلىق كۈلنى چىشقا سۈرتسە، چىش ئاغرىقىنى توختىتىدۇ. يېقىلىش، تاياق تېگىشتىن كۆكەرگەن جايلارغا رەۋەن تالقىنىنى ھۆل زەنجۈۈل سۈيىگە ئارىلاشتۇرۇپ تاڭسا، كۆكنى تارقىتىپ، ئاغرىشنى پەسەيتىدۇ. ئېغىز ئالغان جاراھەتلەرگە رەۋەن تالقىنىنى سىركە، ئاچچىقسۇ بىلەن خېمىر قىلىپ تاڭسا، ئېغىز ئالدۇرىدۇ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ. دۆ ۋە باشقا ھاشارات ۋە چاققان جايلارغا تاڭسا، زەھىرىنى تارتىپ ئارام بېرىدۇ.

مىقدارى سۈرگە ئۈچۈن بىر كۈنلۈك مىقدارى 10~3 گرام، ئاشقازاننى كۈچلەندۈرۈش ئۈچۈن 0.5~0.1

زاراڭزا

(قۇرتۇم)

CARTHAMUS TINCTORIUS

红花

تونۇش بۇ يۇرتلاردا تېرىلدىغان بىر خىل دان بولۇپ، شەكلى خۇددى سەنۇبەرگە ئوخشايدۇ (تۈۋى چوڭ، ئۇچى كىچىك)، ئۇرۇقدىن ئىككى پۈتۈن ئاق، ياغلىشاڭغۇ، كۈنرىغانسېرى پوستى قارىغا مايلىدۇ. مېغىزى سېرىققا مايىل، ئۇرۇقى گۈلنىڭ تېگىدىكى غىلابنىڭ ئىچىدە تۇرىدۇ. ھەر بىر غىلابنىڭ ئىچىدە 7~8 دانە ئۇرۇق بولىدۇ. ئۆسۈملۈكى يەرنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا قاراپ، بىر مېتىر ۋە 1.20 مېتىرغىچە ئۆسىدۇ، تىكەنلىك بولىدۇ. يوپۇرمىقى چىشلىق بولۇپ، ئۈستى تەرەپكە مايىل، ئۈستى تەرەپنىڭ يوپۇرماقلىرى تۆۋەن تەرەپنىڭ يوپۇرماقلىرىدىن چوڭراق كېلىدۇ. شاخلىرى خام ۋاقتىدا كۆك-رىدۇ، پىشقاندىن كېيىن ئاقىرىدۇ. گۈلى تىكەنلىك، رەڭگى قىزىل بولىدۇ.

69 - رەسىم. زاراڭزا

چىقىش ئورنى ئەسلىدە مىسىردىن چىقىدىغان بولۇپ، ھازىر ئېلىمىزنىڭ جۈملىدىن شىنجاڭنىڭ ھەممە يەرلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي ئىككىنچى دەرىجىدە ئىسسىق. 1- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى غىزالىق تەرىپى ئاز، سۇيۇق بەلغەملەرنى، كۆيگەن بەلغەملەرنى چىقىرىش، يەللەرنى تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى 15 گرامنى ئېزىپ، شىرىسىنى ئېلىپ، قەنت، قارا شېكەر ياكى ھەسەل بىلەن قوشۇپ ئىچسە ياكى بۇنىڭ 30 گرامىنى سوقۇپ، 250 گرام سۇدا قاينىتىپ، مىجىپ سۈزۈپ، 30 گرام قارا شېكەر قوشۇپ ئىچسە، ئاجىز، قېرى كىشىلەرنى ماغدۇرلاندىرىدۇ. شۇنىڭدەك پوستى ئېلىنغان مېغىزدىن 30 گرام ئېلىپ، بادام مېغىزى ۋە قۇستە شېرىندىن 2 گرامدىن توغرىغا ۋە رۇمبەدىيانلاردىن 4 گرامدىن قوشۇپ، مۇۋاپىق مىقداردا ئەنجۈر قېقى، ھەسەلگە ئىلەشتۈرۈپ، بىر ياكى 2 ياڭاق مىقدارىدا پىسە، قۇۋۋىتى ئاجىز قېرى كىشىلەرگە مۇۋاپىق كېلىدۇ. قۇۋۋەتنى زىيادە قىلىدۇ. ئادەتتە ئۇخلاش ئالدىدا يەپ يېتىش كېرەك. زاراڭزا ئۇرۇقىدىن سۈنئىي مائۇل جۈنبۇنۇ (سۈنئىي قېتىق سۈيى) تەييارلاپ، ئاندىن سېرىقئوتنى بىر خالتىغا ئېلىپ، مەزكۇر سۈنئىي قېتىق سۈيىگە چىلاپ قويۇپ ھەم مىجىپ سېرىقئوتنىڭ قۇۋۋىتى قېتىق سۈيىگە چىققاندىن كېيىن ئىچىپ، ئۈستىدىن مۇناسىپ تاتلىق نەرسە ئىچسە، مالىخۇلىيا، ۋەسۋەس (كۆپ غەم-ئەندىشە قىلىش)، خاپىغان ۋە موخۇ، قوتۇر، قىچىشقا ۋە سەۋدا خاراكتېرلىك كېسەللىكلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ (شۇنىڭدەك زاراڭزا ئۇرۇقىنىڭ شىرىسى بىلەن قېتىق ئۇيۇتۇپ، بىر ئاز تاشتۇز قوشۇپ ئىچسە، بۇمۇ ئاشۇنداق تەسىرنى بېرىدۇ). ئەگەر بۇنىڭ شىرىسىنى چىقىرىپ، يېڭى ھەسەل سۈيىگە چىلاپ، شىرىسىنى ئېلىپ، قەنت ياكى ھەسەل بىلەن ئىچسە، كۆكرەكنى تازىلاپ، ئاۋازنى ساپ قىلىدۇ. نەزلىلەرنى يېشىرىدۇ. كۆكرەكنىڭ سوغۇق كېسەللىكلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ ۋە باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ. مەنبەينى زىيادە

قىلىدۇ، رەڭگىروپىنى چىرايلىق قىلىدۇ ۋە يەللەرنى تارقىتىدۇ. بۇنىڭ 30 گرام شىرىسىنى قەنت، قارا شېكەر ياكى ھەسەل بىلەن ئىچسە، ھەر تۈرلۈك ئىستىسقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ (بىرنەز تاشتۇز قوشۇلسا تېخىمۇ ياخشى). بۇنىڭ مېغىزىنى مۇتەششەر قىلىپ، يۇقىرىقى قائىدە بويىچە ئىچسە، قۇلىنچى كېسەللىكلەرنى يوقىتىدۇ. ئەگەر بۇنىڭ شىرىسىدە مېغىزى پۇلۇس، خىيارشەنبەرنى ھەل قىلىپ ئىچسە، بەلغىمى تەپكە مەنپەئەت قىلىدۇ. قويۇلۇپ قېتىپ قالغان خىلىتلارنى يوقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 15 گرامدىن 30 گرامغىچە، ئۇندىن ئارتۇق ئىچسە زىيان قىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى ھەببەتۇلھۇزرا.

تەركىبى گۈلىنىڭ تەركىبىدە قىزىل بويلاق ماددىسى - كارتامىن ۋە سېرىق بويلاق ماددىسى - سافىلورفلاۋى تۇتىدۇ. ئۇرۇقى %54 كىچە زاراڭزا يېغى - ئولپۇم كارتامى ۋە باشقا ماددىلار تۇتىدۇ.

جۇڭگىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي ئىسسىق.

تەسىرى ھايۋاناتلار ئۈستىدە ئۆتكۈزۈلگەن تەجرىبىلەردە مەلۇم بولۇشىچە، زاراڭزا گۈلىنىڭ قاينىتىلىشى مېسسى ھايۋانلار (تېنىدىن ئاجرىتىلغان ۋە ئاجرىتىلمىغان چاشقان، سېرىق قۇيرۇق، مۇشۇك، دېڭىز چوشقىسى ۋە ئىتقا ئوخشاشلار) بالىياتقۇلىرىغا ئۈزلۈكسىز قوزغاتقۇچى بولۇپ تەسىر قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ ئۈچەيلىرىگە بولسا، ئۇنداق تەسىر قىلالمايدۇ. مۇشۇك ۋە ئىتلارنىڭ ئارتېرىيە (يۈرەكتىن ئەزالارغا سايلانغان قان ماگىدىغان تومۇر) دا قان بېسىمىنى ئۇزاققىچە تۆۋەنلەشتۈرىدۇ؛ يۈرەكنىڭ قىسقىرىشىنى كۈچەيتىدۇ ۋە بۆرىكىنىڭ قان تومۇرلىرىنى تارايىتىدۇ؛ دېڭىز چوشقىلىرىنىڭ كانايلىرىدىكى سىدام گۆشلەرنى قىسقارتىدۇ.

خۇسۇسىيىتى قايغان قاننى ماڭدۇرۇش، يېڭى قان ئىشلەشكە ياردەم بېرىش، قاننى جانلاندىرۇش، ئاغرىق توختىتىش، ئىششىقلارنى ياندۇرۇشتىن ئىبارەت.

ئاساسەن ھەيز كەلمىگەندە ھەيز ماڭدۇرۇشقا، تۇغۇتتا تولغاننى كۈچەيتىپ تۇغۇتنى تېزلىتىشكە، تۇغۇتتىن كېيىن نىپاس توختىمىغاندا توختىتىشقا، زەربە ياكى يىقىلىشتىن بولغان تەسىراتلارنى يوقىتىش - كۆكلەرنى قايتۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ. قىزىل ھەم سكارلاتىنا ئەسۋىلىرىنى تولۇق سىرتقا تەپتۈرۈشكە بېرىلىدۇ. ئاق خۇن كېسىلى، بالىياتقۇ ۋە تۇخۇمداننىڭ كونىرىغان سۆرەلمە ياللۇغلىرىنى داۋالاشقا، قىزىتما قايتۇرۇش ۋە داۋالاش مەقسىتىدە پېنۇمونيە (زاتلى) لاردا بېرىلىدۇ. تەرىلىتىش، قورساققا پەيدا بولغان مەنەك ئىششىق (ئۆسمە) لەرنى يوقىتىش ئۈچۈنمۇ ئىچۈرۈلىدۇ.

زاراڭزا يېغى رېماتىزملىق ئاغرىقلارنى پەسەيتىش ئۈچۈن سىرتتىن ياغلاشقا بۇيرۇلىدۇ. مىقدارى كۈندە 6~1 گرامنى (قۇرۇغان گۈلىنى) قاينىتىپ ياكى ھاراققا چىلاپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

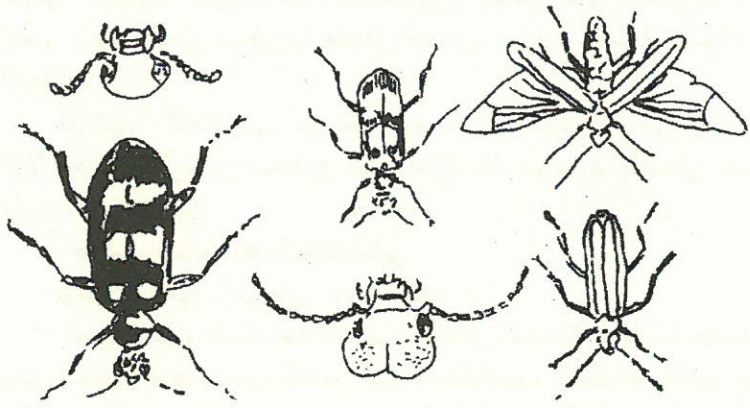
زارارەھ

(زىرائىخ)

CANTARIDES

斑蝥

تونۇش بۇ بىر خىل ھاشارات بولۇپ، چوڭ-كىچىك 2 خىلدۇر. چوڭى ھەرىچىلىك بولىدۇ. كىچىكى چۈنىدىن چوڭراق، ياپىلاق ۋە بەدىۋىي بولىدۇ. ھۆل ئۆسۈملۈكلەرگە قونۇپ ئۆلتۈرىدۇ. بۇنىڭ ئەڭ

ياخشىسى چوڭ، ئۇزۇنچاق بو-
لۇپ، بۇغدايدا پەيدا بولىدىغىنى-
دۇر. ئۇنىڭ رەڭگى سېرىق، قارا
ۋە قىزىل تەرىپىگە مايىل، قاناتلى-
رىدا توغرا-توغرا سىزىقلىرى بار.
كۆك، قىزىل (سېرىق، قارا چېكى-
تى بارلىرىمۇ بولىدۇ). بۇلار نا-
چار ھېسابلىنىدۇ. قالغان خىللى-
رى ئىشلىتىلمەيدۇ. ئەگەر ئادەم-
نى چاقسا، ئىختىيارسىز ھالدا
سۈيدۈك مېڭىپ كېتىدۇ.

چىقىش ئورنى

مەملىكىتىمىزنىڭ ھەر قايسى ئو-
رۇنلىرىدىن چىقىدۇ.

70 - رەسىم. زارارى

تەبىئىتى 3- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق، 2- دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى بەك ئۆتكۈر، بەدبۇي، تېرىگە يىرىڭلىق چاقا پەيدا قىلىش، ئەزانى كېسىش، توسالغۇلارنى ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە، ئادەم ئۆلتۈرىدىغان زەھەرلەردىن. ئىشلىتىلىش ئورنى ئەگەر بۇنىڭ كۆيدۈرۈلگىنىنى قائىدە بويىچە ئىچسە، نال ئاغرىقىنى يوقىتىدۇ، سۈيدۈكلۈكتىكى تاشلارنى ئېزىپ، سۈيدۈكنى، ھەيزنى ماڭدۇرىدۇ. شۇنىڭدەك كۆيدۈرۈلگىنىنى كالا گۆشىنىڭ شورپىسى بىلەن ياكى زەيتۇن يېغى بىلەن غالجىر ئىت چىشلىگەن كىشىگە ئىچكۈزۈلسە، شۇ كىشىدىكى قورقۇنچى يوقىتىدۇ. بۇ ھەقتە تەسىرى ياخشى.

كۆيدۈرۈش ئۇسۇلى بۇنىڭدىن بىر قانچىنى تىرىك ھالدا كوزىچاققا سېلىپ، كوزىنىڭ ئاغزىنى زىغىر ياخلىدا توقۇلغان رەخت بىلەن ئوبدان بېكىتىپ، ئاندىن يەنە بىر قازانچاققا سىركە سېلىپ، ئۇ قازاننىڭ ئاغزىغا مەزكۈر كوزىنى دۈم قويۇپ، سىركە قۇيۇلغان قازاننىڭ تېگىگە ئوت يېقىپ قاينىتىلسا، سىركىدىن چىققان پار بىلەن زارارى ئۆلۈپ، كۈشتە بولىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن ئېزىپ ئىشلىتىش مۇمكىن. ئەگەر بۇنى سىركە بىلەن ئېزىپ چاپسا، دائۇسسۇتلىپ ۋە بەھەق (ئاق داغ)، تىرناقلىرىدىكى بەرەس ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بەلغەم خاراكىتلىك ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. قىرۋىتى بىلەن چاپسا، بۇزۇلغان تىرناقنى چىقىرىپ ياخشى تىرناق ئۇندۇرىدۇ. سىركە بىلەن چاپسا، قوتۇر كېسەللىكى، تېرىنىڭ قوۋزاقلىشىپ سويۇلۇشى، بەھەق، بەرەس، قۇيا، چاپاننىڭ چاقىقىنى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سۆڭەك ۋە پىتلارنى، چېچەكنىڭ قالدۇقلىرىنى، نەمەشنىمۇ يوقىتىدۇ. ئەگەر بۇنىڭ قول-پۇتلىرىنى كېسىپ تاشلاپ، سايدا قۇرۇتۇپ، بىنەپشە يېغى بىلەن ئېزىپ، ئاندىن كېيىن زەيتۇن يېغىدا قاينىتىپ، قويۇلغاندا ئېلىپ قۇلاققا تېمىتىلسا، قۇلاقنىڭ ئېغىرلىقى ۋە ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. قاش ۋە باشقا ئەزالارغا چاپسا تۈك ئۈندۈرىدۇ. ئەمما كۆزنى ئاسراش لازىم.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار مىقداردىن ئارتۇق ئىشلەتسە ئۆلتۈرىدۇ. سۈيدۈكلۈككە يىرىڭلىق چاقا پەيدا قىلىدۇ. قورساقنى ئاغرىتىدۇ، قان سىيدۈرىدۇ، سۈيدۈك توسۇلۇپ قالىدۇ، ئەقلى، كۆڭلى ئېلىشىدۇ. جىنسىي ئەزاغا ئىششىق پەيدا قىلىدۇ. ئېغىر كۆيدۈرۈپ ئاغرىتىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى قاينىتىلغان سېرىقچېچەكنىڭ سۈيى بىلەن قەي قىلدۇرۇش ياكى كالا يېغى ۋە قىزىق

سۇنى كۈنجۈت يېغى بىلەن ئىلەشتۈرۈپ بېرىپ قەي قىلدۇرۇش، ئارپىنىڭ يارمىسىنى گۈل يېغى ۋە زىغىر يېغى بىلەن پىشۇرۇپ ھەمەل قىلىش، يېڭى سېغىلغان سۈتلەرنى ياغلىق گۆشلەرنىڭ شورپىسىنى ئىچۈرۈش.

تەركىبى كاتتارىدىن تۇتىدۇ. تېنىدە كاتتارىدىن تۇتقان قاناتلىق ھاشاراتلار خېلى كۆپ. شۇڭا، ئۇلاردىكى كاتتارىدىن مىقدارى شۇ ھاشاراتنىڭ تۈرى ۋە ياشىغان جايغا قاراپ پەرقلەندۈ. يەنە پۇراقلىق ماي، ياغ تۇتىدۇ.

جۇڭگىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي ھۆل سوغۇق، زەھەرلىك.

تەمرەتكىنى، ناسۇر جاراھىتىنى داۋالاش، بەدەنگە قاپارتما ھاسىل قىلىش (قىزارتىش)، تۈك ئۈندۈ-رۈش، سۈيدۈك ھەيدەش، غالجىر ئىت چىشلىگەندە ئادەمنىڭ غالجىر بولۇشىدىن مۇداپىئە قىلىش، قورساققا ئۆلگەن بالىنى چۈشۈرۈش، پەتەق (گرىزا) ۋە چاتراق بەزلىرىنىڭ ئىششىقىنى قايتۇرۇش، سۆڭەكنى چۈشۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. جۇڭگىيلار زارىخنى قورۇپ، تالقانلاپ ياكى باشقا دورىلار بىلەن بىللە قورۇپ، ھاراققا چىلاپ، مەلھەم ياساپ ئىشلىتىشكە بېرىدۇ.

دوختۇرلارمۇ ئۇنىڭ ئىسپىرتقا چىلانمىسىنى، مەلھىمىنى تېرە كېسەللىكلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىدۇ. جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى فارماكوپېيىسىگىمۇ كىرگۈزۈلگەن.

مىقدارى ئىچىشكە ھەر كۈنلۈكى بىر گرامنىڭ 2/100 قىسمىنى 3 كە بۆلۈپ ئىچكۈزۈلىدۇ. ھەب ياكى سۇفۇپ ھالدا بېرىلىدۇ. ئارتۇق ئىچسە ئېغىر ھالدا زەھەرلەيدۇ.

زانكار

(زەنجار - مىسنىڭ دېتى)

MALACHITUM
(CUPRUM SUBACETICUM)

铜 绿
次醋酸铜

تونۇش بۇ مىسنىڭ زېڭى (دېتى) بولۇپ، مەئدەنى ۋە سۈنئىي دېگەن تۈرلەرگە بۆلۈنىدۇ. مەئدىسى مىس مەدىنىدە (مېتالدا) پەيدا بولىدۇ. بۇ مىسنىڭ يېغى دەپ ئاتىلىدۇ. مەدەندىن چىقىدىغىنىنىڭ يەنە بىر خىلى بار. بۇ شوئراقىرىس - كەپرۇس ئارىلىنىڭ تاغ ئۆڭكۈرلىرىدىن تېمىپ چىقىپ توڭلايدۇ. بۇنىڭغا بىرئاز توپا ۋە ئۇششاق تاشلار ئارىلىشىپ قالىدۇ. شۇنىڭدەك كىراندىن چىقىدىغىنى ساپ بولمايدۇ. بۇ ئىككىسى ناچار بولىدۇ. ئادەمگە ئىشلىتىش توغرا ئەمەس.

بۇ بىر قانچە خىل بولىدۇ:

1- خىلى ئاچچىق سىركىنى قاچىغا قويۇپ، ئۇنىڭغا مىستىن بىر ياپقۇچ تەييارلاپ، سىركىنىڭ پارى چىقىمغۇدەك مۇستەھكەم چىڭ يېپىپ، 18 كۈن ياكى ئۇنىڭدىن ئارتۇقراق قويۇلىدۇ. ئاندىن كېيىن ياپقۇچنى ئېلىپ، سىركە بار قاچىنىڭ ئىچى تەرەپكە ئورنىغا زەڭلەرنى قىرىۋېلىپ، يەنە يۇقىرىقى ئۇسۇل بىلەن قويۇپ، خالىغان مىقداردا زەنكار ئالسا بولىدۇ. 2- خىلى مىسنى كۆپ مىقداردا تار پارچىلاپ، ياپىلاقلاپ، ئۈستى-ئۈستىگە تىزىپ قويۇپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاچچىق سىركىنى قويۇپ بەك سوغۇق ئامبارلاردا قويۇلسا، زانكار بولىدۇ. ئاندىن كېيىن زانكارنى ئېلىپ، ئۇنىڭ ھەر 20 گرامغا 120 گرام كونا سىركە قوشۇپ، مىس ھاۋانچىغا سېلىپ، كۆپ سالاپە قىلىنسا قويۇق بولىدۇ. ئاندىن كېيىن زەمچە،

نەمەك لاھورى، قىزىل توغرىغىلارنىڭ ھەر بىرىدىن 16 گرامدىن سېلىپ، پىلتە ھالەتكە كەلتۈرۈپ، ئاپتاپتا قويۇپ قۇرۇتۇلىدۇ. بۇ خىلدىكىسى زانكار دۇدى دەپ ئاتىلىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا ئۇسۇللار بىلەن ھەم تەييارلىنىدۇ. ھەممىدىن ياخشىراقى مەدەندىن چىقىنى، ئاندىن كېيىن زانكار دۇدىدىن ئىبارەت. بەزىلەر زانكارغا ئوخشاش تاشنى ئېزىپ، سالاھىيە قىلىپ قوشۇپ قويىدۇ. پەرق ئېتىش چارىسى: زانكارنى ھۆل قىلىپ، بارمىقىمىز بىلەن ئېزىپ باقىمىز، ئەگەر ساپ زانكار بولسا يۇمشاق ئېزىلمەيدۇ. ساپ زانكار بولمىسا يۇمشاق ئېزىلىدۇ. يەنە بەزىلەر بۇنى قەلئەتقە ھەم ئىلەشتۈرۈپ قويىدۇ. تونۇش ئۈچۈن ئوتتا (چوغدا) قويۇپ كۆرىمىز. ئەگەر قىزارسا ساپ زانكار ئەمەس دەپ بىلىمىز. قىزارمىسا ساپ زانكار دەپ بىلىمىز. چۈنكى زانكار چوغدا قىزارمايدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن ۋە ئىچكى ئۆلكىلەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 4- دە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ئارتۇق گۆشنى يوقىتىش، تانۇقنى يوقىتىش، يىرىڭلىق جاراھەتلەرنىڭ بەدەنگە تارقىلىشىنى توسۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، موم ۋە زەيتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ، مەلھەم تەييارلاپ، يۇقۇپ يامرايدىغان يامان يىرىڭلىق جاراھەتلەرگە چاپسا، جاراھەتنىڭ كېڭىيىشىنى توسۇپ، ئارتۇق گۆشلەرنى يوقىتىپ، ئوبدان گۆش پەيدا بولۇشقا تۈرتكە بولىدۇ. ئىششىقلارنىمۇ تارقىتىدۇ. ئەگەر بۇنى ھەببەتۇلخۇزرا دېگەن دەرەخنىڭ يېلىمى، قىزىل توغرىغا بىلەن قوشۇپ، مەلھەم قىلىپ چاپسا، يىرىڭلىق قوقاق (يىرىڭلىق قاپارتقۇ) ۋە ئاقكېسەل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ھەسەل بىلەن پىشۇرۇپ چاپسا، جاراھەتلەرنىڭ قان، يىرىڭلىرىنى تازىلايدۇ. تارقايدىغان بوۋاسىر دانلىرىنى يوقىتىدۇ. مەقئەتتىكى ناسۇر يارىلارنى يوقىتىدۇ. ئەگەر بۇنى سىركە ۋە ھەسەل بىلەن قاينىتىپ سۈركىسە، چىشنىڭ تۈۋىدىكى يىرىڭلىق يارىلارغىمۇ مەنپەئەت بېرىدۇ. سوغۇق مىزاج كىشىلەرنىڭ ئېغىز، بۇرۇن، قۇلاق قاتارلىق ئەزالىرىدىكى جاراھەتلەر ئۈچۈن مەنپەئەتلىك.

كۆيدۈرۈلگەن زانكارنى كۆيدۈرۈلگەن پىندۇق، كەترا ۋە توخۇ تۇخۇمنىڭ ئاق-سېرىقى بىلەن قوشۇپ مەلھەم قىلىنسا، بەدەندىكى بارلىق جاراھەتلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن). ئەگەر بۇنى قىز تۇغقان ئايالنىڭ سۈتى ۋە سىركە بىلەن مىس ھاۋانچىغا سېلىپ، ئېزىپ ھەل قىلىنسا، قويۇق بولۇپ قورۇيدۇ. ئاندىن كۆزگە تارتسا كۆزنى روشەنلەشتۈرىدۇ، ئۆتكۈرلەشتۈرىدۇ. كۆزنىڭ ئېقىنى، پەردىنى، ياشنى، كۆزنىڭ جىيەكلىرىدىكى قىزىللىقنى يوقىتىدۇ. مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ كۆزگە تارتسا، كۆزنىڭ بارلىق كېسەللىكلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر بۇنى كۆپرەك مىقداردا ئىلەشتۈرۈپ، پىلىك (شامچە) قىلىپ، مەقئەتكە كىرگۈزۈپ بوۋاسىرغا قويسا مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ بۇرۇنغا پۈركەلسە، بۇرۇننىڭ سېسىقلىقىنى، بۇرۇندىكى زەخمىلەرنى يوقىتىدۇ. لېكىن بۇرۇنغا پۈركىلىدىغان ۋاقىتتا كېسەل ئاغزىنى سۇ بىلەن تولدۇرۇپ تۇرۇش كېرەك. چۈنكى بۇنىڭ توپىسى ياكى چېڭى گالغا كىرىپ كەتسە، گالغا زەرەر قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئىچكى تەرەپتىن ئىچىش توغرا ئەمەس. ئەگەر بەك زۆرۈر بولۇپ ئىچىش توغرا كەلگەندە، ئەھۋالغا قاراپ بەك ئاز ئېلىپ، مۇناسىپ دورىلار بىلەن ياغلار ۋە لوئابلار بىلەن ئىچىش كېرەك. ئورۇنباسارى باراۋەر مىقداردا ئىقلىمىيا ياكى يېرىم مىقداردا شىڭرىپ.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار ئادەم ئۆلتۈرىدىغان زەھەرلەردىن ھېسابلىنىدۇ. بۇنىڭ 3 گرامى جىگەرگە قاپارتقۇ پەيدا قىلىپ ئادەم ئۆلتۈرىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سۈرگە بېرىش، قىزىق سۇ ئىچكۈزۈش، بادام يېغى بېرىش، لوئابلارنى، ياغلىق

شورپىلارنى ئىچكۈزۈش لازىم.

قەدىمدە جۇڭچىلار زانكارنى مىسنىڭ يۈزىگە سىركىنى پۈركۈش يولى بىلەن چىقىرىۋالدىغان ئىدى. ھازىرقى كۈندە مىسنىڭ دېتىنى ياكى نېپىز تۇچ (لاتىنچە كوپرۇم كاربونىكوم بازىكوم) ۋە پىشقان كېپىسلەرنى سۇ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ياپىلاق توقاچ ھالىغا كەلتۈرۈپ، ئۇنىڭدىن 4 بۇرچەكلىك يالپاقلاپ كېسىپ، ئۈستىگە گاۋلىك ھارقى پۈركۈلدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە چىققان قىسمى يېشىل رەڭلىك، ئىچىدىكى قىسمى ئاچ يېشىل رەڭلىك زانكار بولىدۇ. شۇ يول بىلەن ھاسىل قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەركىبى ئاساسىي تەركىبى كوپرۇم كاربونىكوم بازىكومدىن ۋە كوپرۇم سۇب ئاتىبىتىكومدىن ئىبارەت. تەبىئىي مۆتىدىل، تەمى ئاچچىق-چۈچۈك، جىگەر، ئۆنلەرگە تەسىر قىلىدۇ.

خۇسۇسىيىتى ئۆلۈك گۆشلەرنى يوقىتىش، بەلغەم بوشتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى يامان يارىلارنى، بۇرۇندىكى ئۆسمە گۆش (پالىپ) لارنى، كۆز يارىلىرىنى داۋالاشقا، يارىلارنى قورۇش، تېرىدە تەبىئىي تاپلىق بىلەن ياشايدىغان ھاشاراتلارنى ئۆلتۈرۈش خۇسۇسىيىتى بىلەن پىچاق كەسكەن يارىلار قاناشنى توختىتىش، سېرىق تەمرەتكە، قوتۇر ۋە ئېغىز ئىچىدىكى نېپىز پەردىلەرنىڭ شەلۋەرىشىنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

ئىچىشكە بېرىلسە بەلغەمنى بوشتىدۇ. تېنى ئاجىز كىشىلەرگە ئىچىشكە بېرىش مەنئىي قىلىندۇ. مىقدارى كۈنىگە 5~8 گرام.

زىراۋەندە

(مۇدەھرىج)

RHIZOMASERPENTARIA ①

北美马兜铃根

تونۇش بۇ بىر خىل يۇمىلاق يىلتىز بولۇپ، چوڭلۇقى پىندۇقچىلىك كېلىدۇ. بىر ئاز ياپىلاق. تاشقى تەرىپى سېرىق، ئىچكى تەرىپى قىزىلغا مايىل. بۇنىڭ ئەڭ ياخشىسى يېڭى، قۇرت چۈشمىگىنىدۇر. قۇۋۋىتى 2 يىلغىچە تۇرىدۇ، ئۆسۈملۈكنىڭ شاخلىرى 60~5 سانتىمېتىرغىچە بولىدۇ. يوپۇرمىقى زىراۋەندە تەۋىل (ئۇزۇن زىراۋەندە) نىڭكىگە ئوخشايدۇ. بىر ئاز كىچىكرەك. پۇرىقى خۇشبو، بىر ئاز ئۆتكۈر، گۈلى ئاق، ئەمما ئىچكى تەرىپى قىزىل، سېسىق.

تەبىئىي 2-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق. چىقىش ئورنى چەتتىن كېلىدۇ.

خۇسۇسىيىتى بەلغەملەرنى يۇمشىتىش ۋە تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. بۇ ھەقتە ئۇزۇنچاق زىراۋەندە دىدىن قۇۋۋىتى ئارتۇق.

ئىشلىتىلىشى ئورنى بۇنى قىزىق سۇ ياكى سوغۇق سۇ بىلەن ئىچسە، خىلىتلارنى يۇمشىتىدۇ. كۆكرەكنى، كانايىنى تازىلايدۇ، ھاشاراتلار ۋە ئۆسۈملۈكلەرنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. ئاشقازان، مېڭىنى تازىلايدۇ، سوغۇقتىن بولغان پۈتۈن باش ئاغرىقى ۋە يېرىم باش ئاغرىقى، تۇتقاقلىق كېسىلى، ساراڭلىق، ۋەسۋەس، نەپەس سىقىلىش، كونا يۆتەل، ھېق تۇتۇش، سەپرا ۋە بەلغەم خاراكتېرلىك سېرىق كېسەللەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئېزىپ سەپسە، كىر، چاقىلارنى، چىشىنى تازىلايدۇ. ھەسەل بىلەن ئىچسە، پالەچ،

① بۇ خىل ئۆسۈملۈك ئېلىسىز دە يوق ئىكەن. شۇ بىر ئائىلىگە مەنسۇپ ئۆسۈملۈك قۇستە ماۋزۇسىدا ئۆتتى. تۆۋەندە باشقا بىر دورىنى قوشۇمچە قىلدۇق.

ھەر تۈرلۈك كونا ئاغرىقلار، يانپاش ۋە كىچىك بوغۇملار ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. زەھەرلەرنى پەسەيتىشتە ۋە باشقا تەسىرلەردە ئۇزۇن زىراۋەندىدىن كۈچلۈكرەك. ئېزىپ خېمىر قىلىپ تىكەن كىرگەن، ياقاقنىڭ ئوقى كىرگەن جايغا چاپسا، تىكەننى، ئوقنى تارتىۋالىدۇ. ئەزالارغا ئۇششاق سۆڭەك كىرىپ كەتكەن بولسا، ئۇنى تارتىۋالىدۇ. بەھەق، يىرىڭلىق چاقىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ھەسەل بىلەن چاپسا، چوڭقۇر زەخىمىلەرگە گۆش ئۈندۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 6 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى باراۋەر مىقداردا ئۇزۇن زىراۋەندە، يېرىم مىقداردا زىراۋەندە چىنى ياكى باراۋەر مىقداردا زورەمباد، يېرىم مىقداردا قۇستە ياكى يېرىم مىقداردا بەسباسە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆپكەگە زەرەر قىلىدۇ، ئەزالارنى قۇرۇتىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى ھەسەل، قاپاق يېغى، بىنەپشە يېغىدۇر.

قوشۇمچە بەزىلەر زىراۋەندە ئورنىدا خەنزۇچە بەنشا (半夏)، لاتىنچە PINELLA TUBERIFERA TENORE (P. TERNATA BREIT) دەپ ئاتىلىدىغان ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزىنى ئىشلىتىدىغانلىقى ئۈچۈن شۇ ھەقتە تونۇشتۇرۇپ ئۆتىمىز.

چىقىش ئورنى پۈتۈن مەملىكىتىمىزدىن چىقىدۇ، سىچۇەن، يۈننەندىن چىققانلىرىنىڭ سۈپىتى ياخشى. تەبىئىتى ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى بەلغەم بوشىتىش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، قۇسۇشنى توختىتىش خۇسۇسىيىتى بار. تەركىبى بىر خىل ئۇچۇچان ماي، ياغلىق ماي، فىتوستېرىن، نىكوتىن، ماگنىي، كالىي ۋە كراخمال تۇتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى ھامىلىدارلارنىڭ قۇسۇشنى توختىتىشقا، بەلغەم چىڭ بولغان يۆتەلدە، زىققىدە، كۆكرەك چىڭ بولغان ھالەتلەردە، كۆكۈيۈتەلدە، بوغما (دىقتىپىيە) كېسىلىدە (باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ)، بۆرەك كېسىلى (نېفىرت) دە قاينىتىپ ياكى دەملەپ ئىچكۈزۈلىدۇ. بىر قېتىملىق مىقدارى بىر يېرىم گرامدىن بەش گرامغىچە.

بۇ دورىنىڭ ئۆزىنى يەنە تەتقىق قىلىپ ھەقىقىي ئۆسۈملۈكنى بەلگىلەپ چىقىش لازىم، شۇنىڭدەك زىراۋەندە تەۋىلىنىڭ (ئۇزۇن زىراۋەندە) نىڭ نامى ئوخشىغان بىلەن ئۆسۈملۈكى باشقا. رىزوما سېرىپىنتارىيە دېگىنىمىز، زىراۋەندە تەۋىلىنىڭ نامى دېگەن پىكىرلەر بار.

زىرىق - زەرەشك

(ئەنبەر بارس)

FRUCTUS BERBERIS VULGARIS

刺藜果实

تونۇش بۇ بىر خىل دەرەخنىڭ مېۋىسى بولۇپ، رەڭگى قىزىل. ئۇششاق، تەمى ئاچچىق-چۈچۈك، دەرەخى تىكەنلىك، يوپۇرمىقى چىلان يوپۇرمىقىغا ئوخشاش. گۈلى سېرىققا مايىل، مېۋىسى ئۇزۇم شەكلىگە ئوخشاش بۇمىلاق. خام ۋاقتىدا كۆك، پىشقانسىرى سارغىيىپ قىزىللىققا ئايلىنىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ تاغلىرىدىن ۋە باغلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3- دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى سەپرانى كېسىش، ئۇسسۇزلۇقنى، ھارارەتنى پەسەيتىش، ئاغرىق قالدۇرۇش، يۈرەك،

جىگەر، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئەمەننىڭ سۈيى بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ. زەپەر بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، جىگەرنىڭ قاتتىقلىقىنى يۇمشىتىدۇ. سۈيدۈك ماڭدۇرىدۇ. ئۆزىنى خېمىر قىلىپ قاتتىق ئىششىقلارغا چېپىلسا، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ. سۈيىنى ئىچكۈزسە كۆڭۈل ئېلىشىش ۋە قۇسۇشنى توختىتىدۇ. بۇنىڭ دانىسى يالغۇز ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، ئۈچەي جاراھەتلىرىنى، ئېچىشىنى ۋە ئۈچەينىڭ زەئىپلىكىدىن بولغان ئىچ ئۆتۈشنى توختىتىدۇ.

سقىپ سۈيىنى چىقىرىپ، باراۋەر مىقداردا ئالمنىڭ سقىلغان سۈيى بىلەن قوشۇپ 1/4 قىسىم شېكەر بىلەن ياخشى قىيام قىلىپ ئىچكۈزسە، زەھەرلىك ھاساراتلار چېقىشتىن زەھەرلىنىپ قالغانغا، بەھوشلۇققا، كەم ئىشتەيگە پايدا قىلىدۇ. ھۇماز، ئوتروچ، مەرۋايىتلار قوشۇپ بېرىلسە، زەھەر قايتۇرۇشى كۈچلۈك بولىدۇ. ھەر خىل دورا ۋە باشقىلار بىلەن زەھەرلىنىپ قالغانغا، ئىسسىق سەپرا مىزاجلارغا مۇۋاپىقتۇر. سقىپ سۈيىنى يالغۇز ياكى شەربەت قىلىپ ئىچكۈزسە، سەپرانى كېسىدۇ، تەشئالنى كۆتۈرىدۇ. جىگەر ھارارىتىگە، قاننىڭ بۇزۇلغىنىغا، ئىسسىقتىن بولغان ئاشقازان ئاغرىقلىرىغا، يۈرەك، جىگەرنى قۇۋۋەتلەشكە، بوۋاسىرغا، ئەزالارغا ماددىلارنىڭ تۆكۈلۈشىنى توسۇشتا پايدىلىق.

بۇ مېۋىنىڭ ئۆزىنى يالغۇز ياكى سۈمبۇل، دارچىن، ھەسەلگە ئوخشىغان دورىلار بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، بالباتقۇدىن كېلىدىغان سۈيۈقلۈكلەرنى ئازايتىدۇ. جىگەرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، ئىسسىقنى داۋالاش، جىگەرنىڭ ئىسسىقلىقىنى ھۆل سوغۇققا ئايلاندۇرۇش، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش، كونا تەپ سەۋەبىدىن بولغان ھارارەتنى پەسەيتىش ئۈچۈن، يالغۇز سۈيىنى ياكى ئۆزىنى ئىچكۈزسە بولىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 1~5 ياشلىقلارغا سقىلغان سۈيىدىن 10~15 گرام، 5~10 ياشلىقلارغا 20~30 گرام، 15~10 ياشلىقلارغا 30~40 گرامغىچە، زۆرۈر بولغاندا 60 گرام بېرىش مۇمكىن. ئۆز دانىسىنى ئەھۋالغا قاراپ 4~12 گرامغىچە بېرىشكە بولىدۇ.

ئورۇنباىسارى ئۆز ۋەزىنى بىلەن قىزىلگۈل ئۇرۇقى، 2/3 ھەسسە ئاق سەندەل.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار سەۋدايى ۋە بەلغەمى سوغۇق مىزاجلارغا، قۇلنجى، ئۈچىيىدە يېلى بار كېسەللەرگە بېرىلمەيدۇ. سوغۇق مىزاجلارغا قەلەمپۇر، قۇلنجى، ئۈچىيىدە يېلى بارلارغا شېكەرگە ئوخشاش تاتلىق نەرسىلەر قوشۇپ بېرىلىدۇ.

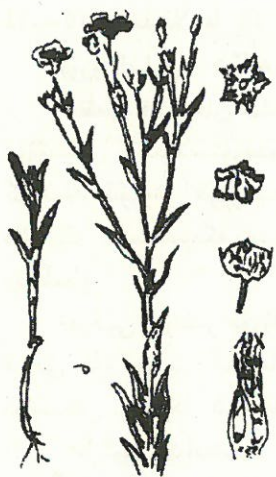
تەركىبى پىشقان مېۋىسىنىڭ تەركىبىدە بېرىن ۋە پالماتىن قاتارلىق كۆپ خىل گلۇكوزىد ۋە 0.15% ئۆپچۈرىسىدە ۋىتامىن C بار. جۇڭخىلار كۆپىنچە ئۇنىڭ دەرەخنىڭ يىلتىز قوۋزىقىنى ئىشلىتىدۇ. ئەسكەرتىش زىرىقىنىڭ سېلىشتۇرما ناملىرىدا خېلىلا ئوخشاش بولمىغان پىكىرلەر بار، ئايرىم تەتقىق قىلىش لازىم (- ت).

زىغىر

SEMEN LINI

胡麻 (黑芝麻)

تونۇش مايلق زىرائەتنىڭ ئۇرۇقىدۇر. بۇ ھەممىگە مەشھۇر. چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

71 - رەسىم. زىغىر

تەبىئىي پاختىلىق قۇرۇق سوغۇق، ئۆزىنىڭ قۇرۇق ئىسسىق، يېغىنىڭ ھۆل ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ھارارەت پەسەيتىش، ئىششىق ياندۇرۇش، مېڭىنىڭ نو-سالغۇلىرىنى ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى بۇنىڭ پاختىلىدىن توقۇلغان كىيىملەرنى كىيسە، ھارارەت پەسەيتىشكە، تەرنى پەسەيتىشكە ياردەم بېرىدۇ. قوتۇر بەدەننىڭ قىچىشىغا سوقۇپ، خېمىر قىلىپ، ھەر خىل ئىششىقلارغا تېڭىلسا ئېغىز ئالدۇرىدۇ. پاختىلىنى كۆيدۈرۈپ، تۇتۇننى بۇرۇنغا تارتسا، مېڭىنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. كۆيدۈرۈپ سوقۇپ، رەھىم (پالپاتقۇنىڭ) جاراھەتلىرىگە، قان كېلىشىگە ھەمدە ھۆللۈكنى قۇرۇتۇشقا ئىشلىتىلىدۇ، زىغىرنى سوقۇپ، پاختىلىدىن توقۇلغان رەختلەرگە يۆگەپ، چوڭ ئېچىلىپ كېتىپ پۈتمىگەن جاراھەتلەرگە قويۇلسا، جاراھەتنىڭ قانلىرىنى توختىتىپ، گۆش ئۈندۈرۈپ پۈتتۈرىدۇ. بەك سېمىز كىشىلەر زىغىر پاختىلىنىڭ يېڭى كىيىملىرىنى، قىشتا يېڭىسىنى، يازدا يۇيۇلغانلىرىنى كەيسە ئورۇقلايدۇ. سەمرىش ئۈچۈن يازدا يېڭىسىنى، قىشتا يۇيۇلغانلىرىنى كىيسە بولىدۇ.

چېچىكى قاينىتىلىپ سۈيى ئىچىلسە، يۈرەك، مېڭىنىڭ ئاجىزلىقىغا پايدا قىلىدۇ. ئۇرۇقنى خېمىر قىلىپ باشقا چاپسا، باش ئاغرىقىغا، باشتىكى ئىششىقلارغا، تەمرەتكە، جاراھەتلەرگە پايدا قىلىدۇ. ئۇرۇقنى ئىسپىغۇل بىلەن قوشۇپ، خېمىر قىلىپ چاپسا، چوڭ-كىچىك بېغىش، ئىششىق، جاراھەتلەرگە ۋە ئاغرىقلارغا ياردەم بېرىدۇ. ئۇرۇقنىڭ شىرسىنى چىقىرىپ، كۆز قىزىللىرىغا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇقنىڭ قاينىتىلغان سۈيى بەلغەمدىن (ھۆللۈكتىن) بولغان يۆتەلگە ئىچىشكە بېرىلىدۇ. ئۇرۇقتىن 9 گرام سوقۇپ ئىچسە، كۆكرەكتىكى خىلىتنى تازىلايدۇ. جىگەر ۋە ئىچكى ئەزا ئىششىقلىرىنى قايتۇرىدۇ. ئۇرۇقنى قورۇپ ئىچسە، ئارقا تەرەتنى ۋە ئۈچەي، باشقا ئورۇنلاردىن كەلگەن قاننى توختىتىدۇ. بەلغەمدىن بولغان يۆتەلگە پايدا قىلىدۇ. ئۇرۇقتىن 2 گرامنى داۋاملىق يېسە، ئۈچەي كېسەللىرىنى داۋالايدۇ، سۈيدۈك كەلتۈرىدۇ، تەرلىتىدۇ، سۈتنى كۆپەيتىدۇ، ئارقا تەرەتنى ماڭدۇرىدۇ. بۆرەك، سۈيدۈك خالتىلىرىنىڭ جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ؛ ئۇرۇقتىن 30 گرامنى قاينىتىپ، شىرسىنى چىقىرىپ، تىلىپلىرى بىلەن قوشۇپ يېسە، بۆرەكتىكى تاشنى پارچىلايدۇ. ھەسەل قوشۇپ ئىچسە، تال ئىششىقلىرىنى داۋالايدۇ. ئازراق قارىمۇچ ھەسەل بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، ئاياللار بىلەن جىنسى مۇئامىلىدە بەكمۇ ئاجىز كىشىلەرگە ياردەم قىلىدۇ. قاينىتىپ سۈيى بىلەن ھەمەل (كلزما) قىلىنسا، ئۈچەيدىكى ھۆللۈكنى ئالىدۇ. ئۈچەي ئاغرىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ. سوقۇپ، خېمىر قىلىپ جاراھەتكە چاپسا، قاتتىق ئىششىقلارنى ياندۇرىدۇ. ئەنجۈر بىلەن قوشۇپ خېمىر قىلىپ چاپسا، قارا داغنى چۈشۈرىدۇ. ھەببۇرشات، ھەسەل بىلەن قوشۇپ چېپىلسا، تىرناقنىڭ يېرىلغانلىرىنى پۈتتۈرىدۇ. كۆيدۈرۈپ كۈلنى بابۇنە بىلەن قوشۇپ خېمىر قىلىپ چاپسا، سۆڭەكنى چۈشۈرىدۇ. كۈنجۈت يېغى بىلەن قوشۇپ چېپىلسا، جاراھەتلەرنىڭ ئاغرىقلىرىنى ھەم قىچىشىلىرىنى پەسەيتىدۇ. كۆيدۈرۈپ، كۈلى جاراھەت-لەرگە چېپىلسا، سۈيىنى يوقىتىپ، ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ.

زىغىر يېغى بىلەن گۈل يېغىنى قوشۇپ ھەمەل قىلسا، ئۈچەي جاراھەت ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. تەمرەتكە چېپىلسا، بۇنىڭ ئاغرىقلىرىنى توختىتىدۇ. يېغىنى قاينىتىپ ئىچۈرسە، قۇلنجى، ئۈچەينىڭ توسۇلۇشلىرىنى ئاچىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى 5~1 ياشلىقلارغا 1 دىن 4 گرامغىچىلىك، 10~5 ياشلىقلارغا 5~8 گرامغىچە،

15~10 ياشلىقلارغا 12 گراممچىلىك ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنبا سارى ھۆلبە.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆزىنى ياكى يېغىنى كۆپ يېگەندە ياكى كۆپ ياغلانغاندا كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاجىزلاشتۇرىدۇ، مېغىزنى مىقداردىن ئارتۇق يېسە ئاجىزلاشتۇرىدۇ. ئۇرۇق بېزىگە زىيان يېتىدۇ. كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاجىزلاشتۇرماسلىق ئۈچۈن يۇمىق سۈت ئۇرۇقى، ھەزىم قىلىشنى ياخشىلاش، تاشنىڭ كېسەللىرىگە سىركەنجىۋىل، باھنى قۇۋۋەتلەش ئۈچۈن سىركەنجىۋىل ھەسەل بىلەن قوشۇپ بېرىلىدۇ.

تەركىبى زىغىر ئۇرۇقىنىڭ تەركىبىدە %40~30 ياغلىق ماي، %6 ئاقسىل ۋە ئاز مىقداردا زىغىرنىڭ قېرىق گلۇكوزىد (لېنا مارتىن) ۋە تويۇنغان زىغىر ياغ كىسلاتاسى قاتارلىق بىر مۇنچىلىغان ماددىلار بار. پىشىمغان زىغىردا كراخمال بولسىمۇ، پىشقاندىن كېيىن يوقىلىپ كېتىدۇ.

جۇڭىي قىياپىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق.

سوقۇلغان زىغىر ئۇرۇقى جاراھەتلەرنى ئېغىز ئالدۇرۇش ئۈچۈن تېگىلىدۇ. پۈتۈن زىغىر ئۇرۇقى ئىچىنى يۇمشىتىش، ئۈچەينى سىلىقلاشتۇرۇپ يەڭگىل ئىچ سۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. زىغىر يېغى كۆيۈك يارىلىرىنى داۋالاش ئۈچۈن جاراھەت يۈزىگە سۈركۈلىدۇ. بۇ چاغدا ساپ ئۆزىنى ياكى باراۋەر مىقداردا ھاك سۈيىنى قوشۇپ، ياخشى چالغۇتۇپ ئىشلىتىش لازىم. بۇنىڭ سىرتىدا ھەر خىل ياغ دورىلار تەييارلاشتا، زىغىر مېيى ئاساسىي دورا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ. ئاشقازنى ئاجىز، قۇسۇدىغان كىشىلەر ئىچىشكە بولىمايدۇ.

زىغىر رۇمى

PIX PINI

松油

تونۇش بۇ بىر تۈرلۈك يېلىمغا ئوخشاش نەرسە بولۇپ، 3 خىل بولىدۇ. 1- زىغىر يابىز. 2- زىغىر بەھرى، 3- زىغىر جەبەلى، مۇتلەق زىغىر دەپ ئاتالسا، زىغىر بەھرىنى كۆزدە تۇتىدۇ. زىغىر بەھرى قەتىرناغا ئوخشايدۇ. رەڭگى قارا، نېفىتكە ئوخشاش زېمىندىن سىزىپ چىقىدۇ. بۇنىڭ سۇيۇقىنى قىرات دەپ ئاتايمىز. كېمىنىڭ يورۇقلىرىغا سۇ كىرىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن سۈركىلىدۇ. مەلھەم دورىلارغىمۇ سېلىنىدۇ. بۇلارنىڭ ياخشىسى يۇمشاق بولغىنىدۇر.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ جەنۇبىي ئۆلكىلىرىدىن - گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، خۇنەن، فۇجىيەن قاتارلىق جايلاردىن ۋە چەت ئەللەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى يەللەرنى، ئىششىقلارنى تارقىتىش، پالەچ، يانپاش ئاغرىقى، كىچىك بوغۇملار ئاغرىقىنى قالدۇرۇش، چوڭ بوغۇملارنى قۇۋۋەتلەش ۋە سوغۇق يەللەرنى تارقىتىش، تىز ئاغرىقىنى قالدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى 3 گراممدىن 6 گراممچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلسە، ئىچىنى سۈرىدۇ. ئەگەر بۇنى قايتا-قايتا ئەزاغا چاپسا، موخو كېسەللىكى ئۈچۈن، سۇنۇق ئەزالارنى تۇتتۇرۇش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 2 گراممدىن 6 گراممچە.

ئورۇنبارى قەتران ياكى جاۋاشر ۋە سوققۇر.
دەققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆپكەگە زەرەر قىلىدۇ.
تۈزەتكۈچى كەترا.

تەركىبى پىنپىن، لىمۇنپىن، لاۋرئالدىھىدى، بانوئول ئاتىستاتقا ئوخشاشلار بار.
جۇڭگى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق، قەدىمدە بۇ ئىچىشكەمۇ ئىشلىتىلگەن، ھازىر ئاساسەن سۇفۇپ تەييارلاپ ياكى مەلھەم تەييارلاپ، گۆش ئۈندۈرۈش، ئاغرىق توختىتىش، جازاھەتلەرنى ئېغىز ئالدۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. كودۇمبا، چىققان قاتارلىق يامان يارىلارنى ئېغىز ئالدۇرۇشقا، تاز، قوتۇر، ناسۇر يارىلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ ھەمدە ھاتاراتلارنى قۇرۇتۇپ ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىش مۇمكىن.
ئەسكەرتىشى زىننەت رۇمى ئەسلىدە پىگىس، پىتىخ (ئاسفالت) بولۇپ، ھازىر ئۇنىڭ ئورنىغا داۋالاش ئىشلىرىدا قارىغايدىن چىقىرىلىدىغان نېفىت شەكىللىك ماددا ئىشلىتىلىدۇ.
جۇڭگى تېبابىتىدەمۇ شۇ ئىشلەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ يەردە تونۇشتۇرغىنىمىز يەردىن چىقىدىغان ئاسفالت ئەمەس، دەرەخ يېلىمىنىڭ قاينىتىلمىسىدىن ئىبارەت.

زۇپا

(زۇفائى يابىس)

HYSSOPUS OFFICINALIS

牛膝草

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، زېمىنغا يېپىلىپ تۇرىدۇ. يوپۇرمىقى، ئۆلكە سەتىرنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. بىرئاز خۇشبو، شاخلىرى بوغۇملۇق بولۇپ، ھەر بىر بوغۇمدا گۈلى بولىدۇ. گۈلنىڭ رەڭگى سېرىق تەرەپكە مايىل، ئۇرۇقى بولمايدۇ. تەمى ئاچچىق، ياخشىسى پەلەستىن-دىن چىقىدىغىنىدۇر.

چىقىش ئورنى چەتتىن چىقىدۇ (ئەرەبىستاندىن).

تەبىئىي ئۆلكىدىن چىقىدىغىنىنىڭ تەبىئىي 2- دەرىجىدە ئىسسىق، 2- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق. تاغدىن چىقىدىغىنى كۈچلۈكرەك.

خۇسۇسىيىتى تەبىئەتنى يۇمشىتىش، بەلغەمنى، قويۇق يەللەرنى، ئۈچەيدىكى ئۇششاق قۇرتلارنى كەينى پىشاپ ئارقىلىق چىقىرىش، ئىششىقلارنى تارقىتىش، پالەچ، كونا يۆتەل، ھەمدەش، ئۆپكەدىكى ئىششىق، نەزلە، كۆكرەك ئاغرىقى، بىقىن ئاغرىقى، ئاشقازان، جىگەر ئاغرىقى، قۇلنجى، ئۈچەيلەرنىڭ ئېچىشى ۋە زەھەرلىك جانىۋارلارنىڭ چاقىنى، دائۇسسۇئەل، دائۇلەھىيەلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇي سېلىپ تۈتۈننى قۇلاققا ئالسا، قۇلاقتىكى يەللەرنى تارقىتىدۇ. سىركە بىلەن قاينىتىپ ئاغزىنى چايقىسا، چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. ھەسەل، سۇداپلار بىلەن قاينىتىپ، مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، ئۆپكەنىڭ ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقى ئۈچۈن، ھەمدەش، كونا يۆتەل، كاناينىڭ ئاغزىدىكى نەزلە، نەپەس سىقىلىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۈچەيدىكى قۇرت، مەدەدىلەرنى ئۆلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. قانئەدە بويىچە ھەسەل بىلەن قوشۇپ يالانچۇق تەييارلاپ يالسا، مەدەدە قۇرت پەيدا بولۇشنى توسىدۇ. سىركەنجۈل بىلەن قاينىتىپ ئىچسە، قوبۇق خىلىتلارنى سۈرىدۇ. قەردمانە، ئىرسالەر بىلەن قاينىتىپ

ئىچسە، كۈچلۈك ئىسھال قىلىدۇ. رەڭگى-رۇخسارنى چىرايلىق قىلىدۇ. شاراب بىلەن ئىچسە ئىستىسقا، زەھەرلىك جانىۋارلارنىڭ چاققىنى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەنجۈر بىلەن قاينىتىپ ئىچسە، گال بوغۇلۇش كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئېزىپ سۇ بىلەن چاپسا، ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقنى، شاراب بىلەن چاپسا، سوغۇقتىن بولغان ئىششىقنى، كۆزنىڭ چانقىدىكى ئۆلۈك قانلارنى تارقىتىدۇ. پىشۇرۇپ چاپسا، كۆزگە چۈشكەن سۇيۇقلۇقلارنىمۇ قىلىدۇ. بۆرە ئەرمىنى، ئەنجۈر بىلەن چاپسا، تالنىڭ ئىششىقنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى قاينىتىپ ئىچىشتە 6 گرامدىن 15 گرامغىچە، قايناتماستىن ئىچىشتە ئەھۋالغا قاراپ 9 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنبا سارى سەتەر، پىرسىياۋشان.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار جىگەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچى سەمىي ئەربى، ئاچچىق ئانار، چىلان.

ئەسكەرتىش خەنزۇچە نامى پۈتۈنلەي دېگۈدەك ئوخشايدىغان 牛膝 (نيۇشى) دەيدىغان ئۆسۈملۈك بار. ئۇنى لاتىنچە ARCHIANITIS BIDENTAJA دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ ئىككى ئۆسۈملۈكنىڭ خەنزۇچە نامى ئوخشاپ كەتسىمۇ، ئەمما ئۇلارنىڭ ئائىلىسى ئوخشامايدۇ، شۇڭا ئارىلاشتۇرۇپ قويماستىن تەكلىپ قىلىمىز.

زورەنبات

زىنباد (ئايلىشى - بوزبوغا)

RHIZOMA ZEDOARIAE

莪术

72 - رەسىم. زورەنبات

تونۇش بۇ بىر خىل يىلتىز بولۇپ، پۇرىقى ئۆتكۈر، خۇشبۇي، تاشقى تەرىپى توپىرەڭ، ئىچكى تەرىپى سېرىق تەرەپكە مايىل. ئەمى ئاچچىقراق كېلىدۇ. پۇرىقى ئاز بولغىنى ئاجىز ھېسابلىنىدۇ. بۇ ئىككى خىل بولىدۇ: 1- خىلى كىچىك، زەنجۈلدىن چوڭراق، پۇرىقى ئۆتكۈرراق، بۇنىڭدىن بىرئاز كاپۇرنىڭ پۇرىقى كېلىدۇ. ئوبدان قاينىتىپ قۇرۇتۇپ ساقلىنىدۇ. 2- خىلى توم، بۇنى زېمىندىن چىقارغاندىن كېيىن قاينىتىپ يالپاقلاپ قۇرۇتۇلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن تېز قۇرۇيدۇ. ئۆزگە-رىشتىن، قۇرت يەپ قېلىشتىن ساقلىنىلىدۇ. زورەنباد ئۆسۈملۈكىنىڭ يوپۇرمىقى 50 سانتىمېتىر ئېگىزلىكتە بولىدۇ. يوپۇرمىقى قىزىق كەڭلىكى 11~7 سانتىمېتىر كېلىدۇ. زەنجۈلنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. زەنجۈل يوپۇرمىقىدىن ئېگىز ۋە كەڭ-رەك. گۈلىنىڭ رەڭگى سېرىق. تېنى ئۆسۈملۈكنىڭ قاق ئوت-تۇرسىدىن چىققان، گۈلى تېنىنىڭ ئۇچىدا بولىدۇ. يىلتىزى پىشىپ يېتىشكەن چاغدا يوپۇرماقلىرى قۇرۇشقا باشلايدۇ. شۇ ۋاقىتتا يىلتىزى ئېلىنىدۇ.

چىقىش ئورنى ئىچكى ئۆلكىلەردىن چىقىدۇ.
تەبىئىتى 2- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.
خۇسۇسىيىتى توسالغۇلارنى ئېچىش، كۆڭۈلنى خۇرسەن قىلىش، يۈرەكنى، مېڭىنى، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، باھنى قۇۋۋەتلەش، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىش؛ قەي توختىتىش، سۈيدۈك-نى، ھەيزنى ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
ئىشلىتىلىش ئورنى قائىدە بويىچە مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، سوغۇقتىن، بەلغەمدىن بولغان يۆتەل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سەۋدا ماددىلىرىنى چىقىرىدۇ. بالىياتقۇنىڭ يەللىرىنى تارقىتىدۇ. باھنى قوزغايدۇ ۋە قۇۋۋەتلەيدۇ. كىچىك بالىلارغا مۇۋاپىق ھالدا بېرىلسە، كىچىك بالىلارنىڭ تولغاق كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئېغىزدا تۇتسا، چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. چايناپ سۈيىنى يۇتسا ھۆل، سوغۇق كونا يۆتەل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سامساقنىڭ، پىيازنىڭ، شاربىنىڭ پۇرىقىنى ئېغىزدىن يوقىتىدۇ. بۇنىڭ ھۆلىنى ئېزىپ، سوغۇقتىن بولغان ئىششىق ۋە ئاغرىقلارغا چاپسا، ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. ئاغرىقلارنى پەسەيتىدۇ. بولۇپمۇ باشنىڭ بارلىق ئىللەتلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر بۇنى ساغرىغا چاپسا، دائۇل پىل (پۇتنىڭ پىلىنىڭ پۇتدەك بولۇپ قېلىشى) غا مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ ئىس سېلىنغان تۈتۈندىن بارلىق زەھەرلىك ھاشاراتلار قاچىدۇ. چوڭ بىر پارچىسىنى ئىككى بىقىنغا ۋە بەلگە باغلىسا، جىنسىي ئالاقىدىن قالغان كىشىلەرنىڭ باھنى قوزغايدۇ. بۇنىڭ ھۆل يوپۇرمىقىنى ئېزىپ، بەدەنگە چاپسا، قارا داغنى ئالىدۇ.

ئىشلىتىلىشى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلەتسە بولىدۇ.
ئورۇنباشارى كۆڭۈلنى ئېچىشتا بوزىدان، دۈرنەج ۋە زەھەر پەسەيتىشتە باراۋەر مىقداردا دۈرنەج، يېرىم مىقداردا پورتىخال ئۇرۇقى، 1 گرام تەرخەشقۇق.
دىققەت قىلىدىغان ئىشلار كۆپ ئىشلەتسە، يۈرەككە زەرەر قىلىدۇ، باش ئاغرىتىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى بىنەپشە.

تەركىبى % 5~1.5 پۇراقلىق ئۇچۇچان ماي بار. ماينىڭ تەركىبىدە سىنېئول، د-كامفېن قاتارلىق ئاساسىي تەسىر قىلغۇچى تەركىبلەر بولىدۇ.
جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى
تەبىئىتى ئىسسىق، تەمى قېرىق.

خۇسۇسىيىتى ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، تاماق ھەزىم قىلىش، مەيدە ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىش، تۇرۇپ قالغان (قايقان) قاننى ماڭدۇرۇش، يەل ھەيدەش، زەھەر قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.
مەيدە-قورساق ئاغرىقلىرىنى، قاننىڭ قېيىپ قېلىشىنى، كۆكرەك ۋە مەيدىدىكى سوغۇق يەلنى، ئېغىزدىن سۇ كېلىپ ئاشقازان ئېغىرلىشىشلىرىنى، بالىلارنىڭ سۈتىنى ھەزىم قىلالماي قۇسۇشلىرىنى، يېقىلىش، تايلاق تېگىش زەربىلىرىنى، ئاياللارنىڭ ھەيز توسۇلۇشلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.
ئەسكەرتىش بۇ دورىنىڭ سېلىشتۇرما ناملىرىنى يەنە بىر قۇر تەتقىق قىلىپ كۆرۈلۈشىنى سورايىمىز.
(- تەھرىر)

زۇلۇك قۇرتى (ئەلەق-غەلق)

HIRUDO NIPPONICA WITAMAN 水蛭

تونۇش بۇ بىر خىل قۇرت، ئۆستەك، كۆللەر ۋە توختاپ قالغان سېسىق سۇلاردا ئۇچرايدۇ. بۇ
201

بىر قانچە خىل بولۇپ، بەزىسى ئۆستەڭدە، سۈيى تاتلىق كۆللەردە بولىدۇ. رەڭگى ئاچ قارا، چوڭ-كىچىكلىكى ئوتتۇرا دەرىجىدە، بېشى قارا، يۇمىلاق، قورسىقىنىڭ تېگى بىر ئاز چوڭقۇر بولىدۇ. بۇ خىلدىكىسى ياخشى ھېسابلىنىدۇ. بەزىسىنىڭ قورساق تېگى قىزىل، دۈمبىسىدە 2 كۆك سىزىق بولىدۇ. بۇندىغىمۇ ياخشى ھېسابلىنىدۇ. بەزىسى بەك قارا، يوغان بولۇپ، بۇ ناچارلىرىدۇر. بۇنداقلرى ئىشلىتىلمەيدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ دوڭبېي، خېنەن، سەندۇڭ، سىچۈەن، شىنجاڭ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ، چەت ئەللەردىمۇ بولىدۇ.

تەبىئىتى قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى قۇرۇقنى ھەسەل بىلەن قوشۇپ، يالانچۇق قىلىپ، گېلى بوغۇلۇپ قالغان كىشىگە بېرىلسە، گالىنى ئاچىدۇ. قۇرۇقنى ئېزىپ، سەبرى بىلەن قوشۇپ، بوۋاسىرنىڭ دانلىرىغا، چاقىلىرىغا چاپسا، مەنپەئەت قىلىدۇ. بەدەندىكى چاقىنىڭ ئىزلىرىنى يوقىتىدۇ. ئۇنى زەپتۇن يېغىدا پىشۇرۇپ، ئەرلەر جىنسىي ئەزاسىغا چاپسا، باھنى كۈچلەندۈرىدۇ (شۇنىڭدەك زەپتۇن يېغىدا كۆيدۈرۈپ چاپسىمۇ، شۇ تەسەرنى بېرىدۇ).

زۇلۇكىنىڭ كىچىك خىلىنى كۆيدۈرۈپ، سىركە ياكى نېشىنىڭ سۈيى بىلەن چاپسا، كىرىپكەلەرگە ئوشۇق تۈك چىقىشتىن ساقلايدۇ ۋە كۆيدۈرۈپ، بىنەپشە يېغى بىلەن ئەرلەرنىڭ 73- رىسىم. جىنسىي ئەزاسى تۆشۈركىگە تېپىتىلسا، سۈيىدۈكىنىڭ كۆيۈپ كېلىشىگە، دوۋسۇندىكى يىرىڭلىق زۇلۇك قۇرتى چاقىلارغا پايدا قىلىدۇ (سىناقتىن ئۆتكەن).

مەزكۇر قۇرتنىڭ چوڭىدىن 15 دانىنى تىرىك ئېلىپ، 80 گرام قۇرۇق خاراتىن (نەم يەردىن شويىنغا ئوخشاپ چىقىدىغان قىزىل قۇرت) بىلەن 300 گرام يېڭى، پاكىز كۈنجۈت يېغى بىلەن تازا قاينىتىپ، ئاندىن كېيىن ساپ قىلىپ شېشىدە ساقلايدۇ. ھاجەت بولغان چاغدا، ئەرلەرنىڭ جىنسىي ئەزاسى ئەتراپلىرىغا ۋە ئۆزىگە چاپسا، جىنسىي ئەزانى قوزغايدۇ. مەزكۇر ياغنى سۇ چۈشۈپ، كونىراپ قېتىپ قالغان ئۇرۇقدانغا بىر قانچە كۈن ئۈزەستىن قىزىتىپ چاپسا، ئۇرۇقدانغا چۈشكەن سۇنى يوقىتىپ ساقايتىدۇ (سىناقتىن ئۆتكەن).

مەزكۇر قۇرتنىڭ ياخشىسىنى بۇزۇق قان بار ئەزاغا مەسەلەن: سەپكۈن، ساقايمىدىغان يىرىڭلىق چاقىلار ۋە تەمرەتكىلەر بار ئەزاغا يېپىشتۈرۈپ قويۇلسا، بۇزۇق قاننى شوراپ يوقىتىدۇ. شۇنىڭدەك نەشەتەر بىلەن قان ئالغىلى بولمايدىغان نازۇك ئەزالارغا يېپىشتۈرۈپ قويۇلسا، بۇزۇق قانلارنى شوراپ تازىلايدۇ. لېكىن زۇلۇك قويىدىغان كىشىلەرنىڭ بەدىنى بۇزۇق خىلىتلاردىن تازا بولۇش، سوغۇق سۇ، سوغۇق ھاۋا، ئاچچىق-چۈچۈك نەرسىلەردىن ساقلىنىشى لازىم. ئەتسى زۇلۇك قويغان جايغا يەنە قويۇلسا، قېيىپ قالغان قانلارنى تارتىۋالىدۇ. لېكىن 2- قېتىم قويۇلغاندا ئاۋۋالقىدىن سانى ئازراق بولۇشى لازىم. ئاۋۋالقى كۈندە 10 نى قويسا، 2- كۈندە 5 دانە قويۇش لازىم. لېكىن كېسەلنىڭ قۇۋۋىتىگە قاراش كېرەك.

زۇلۇكنى قويۇشتىن ئىلگىرى بېشىنى تۆۋەن قىلىپ تۇرسا، ئۆزىدىكى بۇزۇق قاننى قۇسىدۇ. ئاندىن كېيىن قويىلىدۇ. زۇلۇكنى قويغان جايىنى خام بىلەن سۈركەپ قىزارتىپ، ئاندىن كېيىن قويۇلسا ياخشى بولىدۇ. قاننى شورىۋاتقان ۋاقىتتا يۇلۇپ ئېلىۋەتمەسلىك كېرەك، ئۆزى قويۇپ بەرگەندە ئالسا بولىدۇ. تۈز، كۈل ياكى پىياز سۈيىنى ئاغزىغا چېچىپ قويسا ئۆزى بوشايدۇ. بوشىغاندىن كېيىن ھاراققا چىلانغان پاختا بىلەن شۇ جاي سۈرتۈپ تازىلىنىدۇ. ئەگەر زۇلۇك قويۇلغان جايدىن قان توختىمىسا، قاننى توختىتىدىغان دورا ئىشلىتىلىدۇ. زۇلۇك قويغان جاي سۇ ياكى ھاۋا تەڭگەن سەۋەبتىن ئاغرىسا ياكى ئىشىشىپ قالسا، قىچىشسا، ئۇ چاغدا زەرچىۋىنى سۇ بىلەن ئېزىپ، خېمىر قىلىپ قىزىتىپ، قايتا-قايتا چاپسۇن.

سوغۇق سۇ، سوغۇق ھاۋادىن ساقلانسۇن. زۇلۇك قانىنى شوراپ بولۇپ، ئەزادىن جۇدا بولغاندىن كېيىن زۇلۇكنىڭ ئاغزىغا بىر ئاز تۇز چېچىپ قويسا، بارلىق قانلارنى قۇسۇدۇ ۋە ئۆلدى. ئەگەر بىر ئادەم زۇلۇك بار سۇنى ئىچىپ قېلىپ گالدا توختاپ قالسا، سىركە ۋە تۇز بىلەن غار-غار قىلسا چىقىپ كېتىدۇ. تەركىبى سۈزۈك سۇدا بولىدىغان زۇلۇك قۇرتىنىڭ تېنىدە قاننىڭ ئۇيۇپ قېلىشىغا قارشى بىر خىل ماددا - ھىرودىن بار. ئۇ، كاربون، ھىدروگېن، ئازوت، سۇلفۇر قاتارلىق ئىئونلار تۇتىدۇ. كىسلاتالىق رېئاكسىيە بېرىدۇ. ھاۋا، ئىسسىقتا ئاسان بۇزۇلىدۇ. شۇڭا ساقلانغان زۇلۇكتا مۇنداق تەركىب ئاللىقاچان يوقالغان بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن يېڭىسى ئوبدان.

جۇڭىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي مۆتىدىل، زەھەرلىك.

خۇسۇسىيىتى قانىنى راۋان قىلىش، قايغان قانىنى ماڭدۇرۇپ ئىششىق قايتۇرۇش، تېبابەتتە ئىشلىتىلىدۇ. خان زۇلۇك قارامتۇل خورما رەڭلىك بولغىنى ياخشى.

جۇڭىيلار ھەيز توسۇلۇپ قېلىش، ھەيز تەسلىشىش، بالياتقۇ مۇسكۇللىرى (گۆشلىرى) ئىششىش، قانلىق ئىششىق (دوختۇرلار گېما توما دەپ ئاتايدۇ)، ھەيز توختاپ قېلىشتىن بولغان تۇتقاق كېسىلى (ئېپىلېپسىيە)، يىقىلىش-تاباق زەربى تەگكەن جايدا قان قېيىپ (كۆكرىپ) ئاغرىشلاردا ئىشلىتىلىدۇ. تىرىك زۇلۇكنى ياللىۋىلىنىپ تومۇرلارغا قان تولۇپ قىزارغان جايلارنى شورۇتۇشقا ئىشلىتىلىدۇ (تىرىك زۇلۇكنى سۈزۈك سۇ قويۇلغان شېشىگە سېلىپ، ئىككى تال كۆك چۆپ تاشلاپ قويۇلىدۇ، بىر قېتىم ئىشلىتىلگەن زۇلۇك قايتا ئىشلىتىلمەيدۇ). تۇتقاق كېسەلگە كۆيدۈرۈپ ئىچكۈزۈلىدۇ.

مىقدارى قۇرۇقىدىن ياكى كۆيدۈرۈلگىنىدىن سۇقۇپ ياساپ، بىر قېتىمدا 2~1 گرامدىن كۈندە 2~3 قېتىم ئىچكۈزۈلىدۇ.

قوشۇمچە قورۇپ سارغايىتىلغان زۇلۇك 20 گرام، رەۋەن 80 گرام ۋە ھەشقىچەك ئۇرۇقى 80 گرام ئېلىپ، سوقۇپ، ھەر قېتىمدا 7 گرامدىن قىزىتىلغان ھاراق بىلەن ئىچكۈزۈلسە، يىقىلىپ، زەرەبە تېگىشتىن بولغان زەخىملىنىش، قان قېيىش، قورساق كۆپۈپ ئاغرىش، چوڭ-كىچىك تەرەت كەلمەي ئەھۋالى ئېغىر بولغانلارنى داۋالىغىلى بولىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن نۇسخا).

زەرنىخ

REALGAR (ARSNIC)

雄黄

تونۇش بۇ كاندىن چىقىدىغان بىر خىل جىسىم بولۇپ، گۈڭگۈرت پوققا ئوخشاش. تۈتۈن خاراكتېرلىك پاردىن (ھىدروگېن سۇلفىد) تەسىرىدىن پەيدا بولىدۇ. بۇنىڭدا زېمىن ماددىسى، ئېغىر ھۆللۈك كۆپرەك، گۈڭگۈرت پوقى ماددىسى ئاز. شۇنىڭ ئۈچۈن ئوتتا يانمايدۇ. بۇ 5 خىل بولىدۇ. يەنى سېرىق، قىزىل، كۆك، ئاق، قارا رەڭلىك بولىدۇ. ھەممىدىن ياخشىسى ياپىلاق سېرىق رەڭلىكىدۇر، بۇ خىلدىكىسى ئالتۇنغا ئوخشاش پارقىرىما بولىدۇ. بۇ ۋەرىقى زەرنىخ دەپ ئاتىلىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي 3- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق، قىزىلنىڭ تەبىئىي 4- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق. قالغان 3 خىلنىڭ ھەممىدىن قۇۋۋىتى ئارتۇق. ھەممىسىلا زەھەرلىك.

خۇسۇسىيىتى ھەممە خىللىرى بەدەننى ئېچىشتۈرۈش، ئۆزگەرتىش، كۆيدۈرۈش، زەخىملىرىدىكى ئارتۇق

گۆشلەرنى يەپ يوقىتىش، ناز، قوتۇر، گۆشخور چاقلارنى يوقىتىش، قورساقتىكى ھەر تۈرلۈك قۇرتلارنى ئۆلتۈرۈش، تۈكلەرنى چۈشۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى راتيانەج بىلەن مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە ئىشلەتسە دائىۋىسى ئۆلەپ كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ھاك، كۈل ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش مۇناسىۋەتلىك نەرسىلەر بىلەن كۈچسىزلەندۈرۈپ چاپسا، تۈكلەرنى چۈشۈرىدۇ (بۇ ھەقتە كۆيدۈرگىنىنىڭ قۇۋۋىتى ئارتۇقراق)؛ زەپتى بىلەن چاپسا، بارماق ئۇچىدىكى بەرەسكە مەنپەئەت قىلىدۇ. زەپتۈن يېغى بىلەن چاپسا، بەدەندىكى پىتلارنى ۋە باشقا ھاشاراتلارنى يوقىتىدۇ. چاۋا ياغ بىلەن چاپسا، دانخورەكلەرنى يوقىتىدۇ. گۈل يېغى بىلەن چاپسا، مەقئەتنىڭ مۇدۇر چاقىلىرى، بوۋاسىر، بۇرۇننىڭ جاراھىتى قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ (بۇ ھەقتە قىزىلنىڭ تەسىرى تېخىمۇ ئوبدان). مۇناسىپ دورىلار بىلەن چاپسا، ئارتۇق گۆشنى يوقىتىدۇ، چىشنىڭ تۈۋىلىرىگە گۆش ئۈندۈرىدۇ. بۇنىڭ سېرىقىنى خام ھالدا ئاز مىقداردا يېسە، يۆتەل، سوغۇق بەلغەمدىن نەپەس سىقىلىشلارغا تېخىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. شۇنىڭدەك مۇسائىلە، چىلغوزا مېغىزى، بادام مېغىزى، زەرنىخلەردىن جەمئىي 1.6 گرام ئېلىپ، بۇي سېلىپ نەپەس ئارقىلىق گالغا ئالسا، ھەمدەش، نەپەس سىقىلىش، كونا يۆتەللەر ئۈچۈن بەك ياخشى مەنپەئەت قىلىدۇ (مەزكۇر ئەمەلنى بىر قانچە قېتىم قىلىش كېرەك ۋە بۇ ئەمەلنى قىلغاندىن كېيىن بۇغداي ئۇنى، بادام مېغىزى، يېڭى سېرىقمايىلار بىلەن ئاتىلا قىلىپ ئىچىش كېرەك. چۈنكى مەزكۇر ئاتىلا تۈتۈننىڭ گالغا يامان تەسىر بېرىشىنى يوق قىلىدۇ). 0.15 گرام قىزىل زەرنىخنى ھەسەل بىلەن ئىچسە، ئاۋازنى ساپ قىلىدۇ، گال، كۆكرەكتىكى كىرلارنى يوق قىلىدۇ. بۇنى مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، چاۋا ياغ بىلەن ئىچىپ قەي قىلسا، تۆت كۈندە بىر قېتىم تۇتىدىغان تەپ ئۈچۈن ياخشى مەنپەئەت قىلىدۇ (لېكىن مۇمكىنقەدەر ئىچىدىن ئىشلەتمەي كەن ئوبدانراق).

مەسىلەن: قولىق ۋە باشقا بىرەر ئەزاغا تۈك ئۈندۈرمەسلىك توغرا كەلسە، شۇ ئەزانىڭ تۈكلىرىنى يۇلۇپ تازىلاپ، ئاندىن قىزىل زەرنىخنى يېڭى قار ياكى مۇز سۈيى بىلەن مەزكۇر ئەزاغا ئوبدان سۇۋاپ قويسا پەقەت تۈك چىقمايدۇ. ئەگەر قىزىل زەرنىخنى كالىنىڭ ئۆتى، ھەمشىۋانە، سېرىقچىچەكلەرنىڭ سۈيى بىلەن قولغا ياكى باشقا ئەزاغا چېپىپ، ئاندىن ئوتنى تۇتسا ئوت كۆيدۈرمەيدۇ. كۆيدۈرۈلگەن زەرنىخنى ئاق قوشقاچنىڭ پوقى بىلەن سۆڭەككە چاپسا، سۆڭەكنى يوق قىلىدۇ. سەبرى، ھەبۇلبان ۋە كۈدە سۈيى بىلەن چاپسا، بوۋاسىرنىڭ دانلىرىنى يوق قىلىدۇ، بارلىق زەخم جاراھەتلەرنى پۈتتۈرىدۇ. زەرنىخنى سۈت بىلەن سۇيۇلدۇرۇپ، تەخسىگە قويۇپ قويسا، چۈشكەن چۈشۈن ئۆلىدۇ. بەلكى ئۈستىدىن ئۆتسىمۇ ئۆلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى بىر يېرىم گرامغىچە.

ئورۇنباىسارى سېرىقنىڭ ئورۇنباىسارى يېرىم مىقداردا قىزىل زەرنىخ، ھەر ئىككىسىنىڭ ئورۇنباىسارى كۆپىنچە خۇسۇسىيەتلەردە گۇڭگۇرت پوقىدۇر.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار خىلىتلارنى كۆيدۈرىدۇ ۋە ئۆزگەرتىدۇ. سىرتىدىن كۆپ ئىشلەتسە، قارا داغ پەيدا قىلىدۇ، باھنى سۇسلاشتۇرىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى خىلىتلارغا بۆلىدىغان زەرەرنى توسۇشتا، سېرىقماي بىلەن سېرىق ھېلىلە ئىشلىتىلىدۇ. تېرە بىلەن باھقا بولىدىغان زەرەرنى يوقىتىش ياكى توسۇشتا، بۇنىڭ تۈزەتكۈچىسى سېرىق گۈلنى، گۈرۈچ ئۇنىنى سۈركىمەكتۇر.

ساقلاش بۇنىڭ قۇۋۋىتى 4 يىلغىچە تۇرىدۇ.

تەركىبى ئارسېنىك %75، سۇلفۇر 24.9 ۋە ئاز مىقداردا باشقا مەدەن تەركىبلىرى بار.

جۇڭىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي ئىسسىق، زەھەرلىك، ھاشارات ئۆلتۈرۈش، بەلغەم بوشىتىش، ئىلان زەھىرىنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرى بار. جۇڭىي تېبابىتىدە ھەب ياساپ ئىچىشكە، ئاسان زەھەر قايتۇرۇش ئۈچۈن بېرىلىدۇ. بۇ «شېخۇڭ جېدۇۋەن» دەپ ئاتىلىدۇ.

جۇڭىيلار بۇنى ئەركەك زەرنىخ دەپ ئاتايدۇ. يەنە بىر خىل پۈتۈنلەي سېرىق رەڭدە ئالتۇندەك پارقراپ تۇرىدىغىنى 雌黄口 (سى خۇاڭ-چىشى زەرنىخ) لاتىنچە AURIPIGMENTUM دەپ ئاتىلىدۇ.

تەبىئىي ۋە ئىشلىتىلىشى يۇقىرىقى بىلەن ئاساسەن ئوخشايدۇ. كېيىنكىسىدىن كۈشتە ئېلىنىدۇ. ئۇنى دوختۇرلار ئارسېنىك ئوكسىداتوم (كۆيدۈرۈلگەن ئارسېنىك) دەپ ئاتايدۇ. سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ. يۇقىرىدىكى ئىككى خىل ماددا ئۇيغۇر تېبابىتىدە ئىشلىتىلگەندەك ھاشارات ئۆلتۈرۈش، قوتۇرنى داۋالاش، يامان يارىلارنىڭ ئۆلۈك گۆشلىرىنى يوقىتىش، ئىلان زەھىرىنى قايتۇرۇش قاتارلىق ئىشلارغا ئىشلىتىلىدۇ. زەھەرلىك ماددىلار بولغانلىقى ئۈچۈن ئىلاج بار ئىچىشكە بېرىلمەيدۇ. قاتتىق نازارەت ئاستىدا ساقلايدۇ.

زەرنەب

(زرنىب - تالسى پەر)

ABIES SPECTABILIS (HYMALAYAN FIR)

喜马冷杉

تونۇشى بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، يوپۇرمىقى ياۋا سەتەرنىڭ يوپۇرمىقىدىن كەڭرەك، رەڭگى سېرىققا مايىل، پۇرىقى خۇشبوۋى، پورتىخالىنىڭ پۇرىقىغا ئوخشايدۇ. گۈلىنىڭ رەڭگى سېرىق، ئۆسۈملۈكنىڭ ئېگىزلىكى 50 سانتىمېتىر ئەتراپىدا، تېنىسى 4 چاسا، ئىچى كاۋاك، تەمى ئۆتكۈر كېلىدۇ. چىقىش ئورنى چەتتىن كېلىدۇ.

تەبىئىي 2- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتى خىلىتلارنى يۇمشىتىش، ئاشقازان، جىگەر ئاجىزلىقىنى قۇۋۋەتلەپ قىزىتىش، كۆڭۈلنى ئېچىش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى قائىدە بويىچە مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، بارلىق رەئىس ئەزالارنى قۇۋۋەتلەيدۇ، پەي كېسەللىكلىرى، يۆتەل، نەپەس سىقىلىش، ھېق تۇتۇشلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئاۋازنى ساپ قىلىدۇ. بەلغەمنى يوقىتىدۇ، ئاشقازاننىڭ تاماق ھەزىم قىلىش قۇۋۋىتىنى كۈچەيتىدۇ، يەللەرنى تارقىتىدۇ، ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىدۇ. سېپىش قېيىنلىشىش، دوۋساقنىڭ سوغۇقلۇقى ئېشىپ كېتىشىگە مەنپەئەت قىلىدۇ، زەھەرلەرنى پەسەيتىدۇ، ھۆل زەرنەبىنىڭ سىقىلغان سۈيى كۆڭۈلنى ئېچىشتا ھاراقنىڭ ئورنىدا تۇرىدۇ. سىقىلغان سۈيى گۈل يېغى ياكى بىنەپشە يېغى بىلەن بۇرۇنغا تېمىتلسا، سوغىدىن بولغان باش ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 6 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباشارى 2 باراۋەر دارچىن ياكى لاجىندانە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مەجەز، ئاجىز كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى يۇمغاقسۇت ۋە ئىلمان جۇلاپ.

قۇۋۋىتى 4 يىلغىچە تۇرىدۇ.

ئەسكەرتىش بۇ ئۆسۈملۈك لۇغاتئۆلئەدۋىيىدە زەرنەب - تالىسپەر دەپ كۆرسىتىلگەن بولسىمۇ، ھەر ئىككىسى ئايرىم يېزىلغانلىقى ئۈچۈن ئۆز ئەينى بىلەن تونۇشتۇرۇلدى.

زەمچە

(شەب)

ALUNITE (ALUMEN)

明矾

تونۇش بۇ ئەسلىدە سۇيۇق ماددا بولۇپ، كانغا يىغىلىپ قاتىدۇ. دەزىمىنىڭ ئۆزگەرگەن ئەزالىرىدىن بولۇپ، ئۇلار سويۇغاندا قاتىدۇ. زاككا ئوخشايدۇ، بىرئاز ئاچچىقلىقى بار. ئەمما زاككا ئاچچىقلىقى ئارتۇق، كۆپلىگەن خۇسۇسىيەتلىرى زاككا ئوخشايدۇ. بۇنىڭ مەدەنلىرى، يەمەن، مىسىر، ئەرمەنىستان ۋە باشقا كۆپلىگەن شەھەرلەردىن چىقىدۇ. بۇنىڭ خىلى كۆپ. ئەمما ئىشلىتىلىدىغىنى 4 خىل بولىدۇ. 1- خىلى ئاق، سۈزۈك ياكى بىر ئاز سېرىقلىققا مايىل، شەب يەمەنى دەپ ئاتىلىپ ھەممىدىن ياخشىراق بولىدۇ. 2- خىلى: ئاق، سۈزۈك، بۇنىڭدا ئەسلا سېرىقلىق بولمايدۇ. بۇ زاج بىللىرى دەپ ئاتىلىدۇ. پارچىلىرىنىڭ بەزىسى تۆت چاسا، بەزىسى تومچاق، يېرىلاڭغۇ بولىدۇ. 3- خىلى يۇمىلاقراق بولۇپ، بۇ زاج مۇدەھرىج دەپ ئاتىلىدۇ. 4- خىلى يۇمشاق، سىلىق، تېز سۇنىدىغان، بەدبۇي بولىدۇ. بۇ زاجى زەپەر دەپ ئاتىلىدۇ. بۇندىن باشقا يەنە 3 خىلى بار.

1- خىلى سېرىق ئۇزۇنچاق، 2- خىلى قىزىل، 3- خىلى كۆك زاككا ئوخشايدۇ. تەمى تۈزلۈك. يۇقىرىقىلارنىڭ ئالدىنقى 4 خىلىدىن باشقا ھەممىسى ئىشلىتىلمەيدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى ھەممىسىنىڭ تەبىئىتى 2- دەرىجىدە ئىسسىق، 3- دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، زەخمىلەرنىڭ قېنىنى توختىتىش، ئارتۇق گۆشلەرنى يوقىتىش، يېرىڭلىق جاراھەتلەرنىڭ قان، يېرىڭلىرىنى يوقىتىپ، جاراھەتلەرنى پۈتتۈرۈش، مېتاللاردىكى داتنى ئېلىش، سۇنى، شارابنى ساپ قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە، قۇسۇشنى ۋە كۆڭۈل ئېلىشىنى توختىتىدۇ. سۇيۇك تۇتۇش قۇۋۋىتىنى زىيادە قىلىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ، بىرئاز سۇدا ھەل قىلىپ، بۇرۇنغا تېمىتسا، بۇرۇننىڭ قېنىنى توختىتىدۇ. زەمچە ھەل قىلىنغان سۇ كۆزگە قايتا-قايتا تېمىتسا، كۆزدىكى نېپىز ئاق پەردىنى يوقىتىدۇ. زەمچىنى زەيتۇن يېغىدا قاينىتىپ، قۇلاققا تېمىتسا، قۇلاق ئېغىرلىقىنى يوقىتىدۇ. قۇلاقتىن كېلىدىغان ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇپ، ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. ئۇ ماينى سىرتتىن سۈركىسە، ئۇرۇقداننىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. زەمچىنى كۈشتە قىلىپ، مەرۋايىت، شېكەر، توخۇ تۇخۇمنىڭ شاكلى ۋە كېلەرنىڭ ماينىنى قوشۇپ سالايە قىلىپ، كۆزگە تارتسا، كۆزگە چۈشكەن ئاقىنى يوقىتىدۇ (سېناقىتىن ئۆتكەن). مەزكۇر سۈرمىنى تەييارلاشتا، ھەممە قىسمى باراۋەر مىقداردا ئېلىنىدۇ، تەكشى سالايە قىلىنىدۇ. زەمچىنى موزا، سۇماق بىلەن يۇمشاق سالايە قىلىپ كۆزگە تارتسا، كۆزدىن ئاقىدىغان ياشلارنى ۋە كۆزدىكى كونا قىزىللىقنى، كۆز جىيىكىدىكى ئىششىقلارنى، كۆزنىڭ چۆرىسىدىكى دانىلارنى يوقىتىدۇ. ئەگەر زەمچىنى فۇپەل بىلەن يۇمشاق سالايە قىلىپ، سۇقۇپ تەييارلاپ چىشقا سۈركىسە، چىشنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. چىشنىڭ تۈۋىنى چىگىتىدۇ. بوشاپ قالغان چىشلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. زەمچىنى كالىئەبەسەي يىلتىزىنىڭ

كۈلى بىلەن قوشۇپ ئېزىپ، ئېغزغا (تاماققا) چىققان دانلارغا سەپسە ياكى زەمچىنى ئېزىپ، ھەسەل بىلەن قوشۇپ، تاماقتىكى دانلارغا چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ. زەمچىنى سىركە ياكى ھەسەل بىلەن قاينىتىپ ئاغزىنى چايقىسا ياكى يۇمشاق ئېزىپ سەپسە، چىشىنىڭ تۈۋىدىكى ئىششىقلار ۋە كىچىك تىلدىكى ئىششىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

زەمچىنى ئېزىپ، ياغ بىلەن قوشۇپ، بەلغەمدىن بولغان ئىششىقلارغا چېپىلسا، ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ بەدەنگە چېپىلسا، ئىستىسقا ئىستىسقا ئىستىسقا قىلىدۇ. ئاس دەرىخىنىڭ يوپۇرمىقى بىلەن قوشۇپ قولىققا چاپسا، قولىققا سېسىقلىقنى، تەرلىشىنى توسىدۇ. تۇز، موزا، قىزىلگۈل، سىركىلەر بىلەن قوشۇپ يامرايدىغان يىرىڭلىق چاقىلارغا چاپسا، چاقىلارنىڭ كېڭىيىپ كېتىشىنى توسىدۇ. قىزىق سۇ، ھەسەل بىلەن قوشۇپ چاپسا، قىچىشقا ۋە يىرىڭلىق قوتۇر كېسەللىكلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ. ھەسەل بىلەن قوشۇپ چاپسا، بەدەندىكى جاراھەتنىڭ ئىزلىرىنى يوقىتىدۇ. زەمچىنى ئەسىرائىنىڭ ئۇسارىسى بىلەن قوشۇپ، قۇلاقنىڭ ئارقىسىغا چاپسا، قۇلاقنى ئاقىدىغان ماددىلارنى توختىتىدۇ، بەھەققە مەنپەئەت قىلىدۇ. سىركىنىڭ دۇغى، موزا ۋە زەمچىنى باراۋەر مىقداردا ئېلىپ، ئېزىپ چاپسا، گۆشخور جاراھەتلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ. زەمچىنى سۇدا ھەل قىلىپ ئاقىرىپ قالغان تىرناققا چاپسا، شۇنىڭدەك ئۇششاق قوللارنىڭ قىچىشقا، تىرناق چۆرىشىدىكى يىرىڭلىق جاراھەتلەرگە، سوغۇقنىڭ تەسىرىدىن بولغان يېرىقلارغا چاپسا، مەنپەئەت قىلىدۇ. زەمچىنى سۇدا ھەل قىلىپ، ئوتتا كۆيگەن جايغا سەپسە، ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. قاپارتقۇ ھاسىل بولۇشتىن ساقلايدۇ. موم بىلەن چاپسا، داخەسكە مەنپەئەت قىلىدۇ. زەمچىنى سۇدا ھەل قىلىپ چاچقا، بەدەنگە چاپسا ياكى يۇسا، پىتلارنى ئۆلتۈرىدۇ. ھەر قانداق ئەزادىكى ئارتۇق گۆشلەرنى يوقىتىدۇ. يۇمشاق زەمچىنى يالغۇز يۇڭ لاتىغا سېپىپ، ھەمەل قىلسا، داۋاملىق ئېقىپ تۇرىدىغان بالىياتقۇ قېنىنى توختىتىپ، بالىياتقۇنىڭ ھۆللۈكلىرىنى قۇرۇتۇپ، نورمال ھالەتكە كەلتۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 0.15~0.2 گرام (بىر گرامنىڭ 15/100، 20/100 قىسمى).
ئورۇنئاسارى نۆشۈدۈر.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بۇنىڭدىن 3 گرام ئىچىش كۆپ زەھەرلىك، قاتتىق يۆتەل پەيدا قىلىدۇ. بەدەننى قۇرۇتىدۇ ھەم ئۆپكەگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى يېڭى سېغىلغان سۈتنى ئىچىش، كالا مەسكىسى ياكى كالىنىڭ سېرىق يېغىنى ئىچىش، شېكەر، ناۋات، يېڭى، ھۆل مېۋىلەرنى يېيىش ۋە قۇسۇشتىن ئىبارەت.

بۇ ئاق زەمچىنىڭ ئەسلىي مەدەن تېشى بولۇپ، ئۆزىدە گۈڭگۈرت تىزىمى تۇتىدىغان سۇيۇقلۇق ياكى پارلارنىڭ كالىي ھەم ئاليۇمىن ماددىلىرىنى تۇتىدىغان تاشلار (خۇسۇسەن ھامىز كىسلاتالىق يانار تاغ تاشلىرى) بىلەن ئۇچرىشىشى نەتىجىسىدە خىمىيىۋى ئۆزگىرىش ياشىشىدىن ھاسىل بولىدۇ. بەزىبىر كۆپ خىل مەدەنلىك كانلاردىمۇ چىقىدۇ.

ئاق زەمچە ئەنە شۇ تەبىئىي زەمچە تېشىنى چەككەش ئارقىلىق ھاسىل قىلىنغان زەمچە جەۋھىرىدىن ئىبارەت. بۇنى لاتىنچە ALUMEN ، خەنزۇچە 明矾 (مىڭ فەن) دەپ ئاتىلىدۇ. ھازىر بازارلاردا سېتىلىدىغان زەمچە شۇ كېيىنكى خىلدىن ئىبارەت.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ. يىلنىڭ ھەممە ۋاقتىدا كولاپ ئېلىش مۇمكىن. كولاپ ئېلىنغان يىرىك زەمچىنى پىششىقلاشتىن ھاسىل بولىدۇ. ئالدى بىلەن ئۇنى سۇدا ئېرىتىپ، قاينىتىپ، پارغا ئايلىندۇرۇپ قويۇقلاشتۇرغاندىن كېيىن سوۋۇتۇشتىن كرىستال ھالغا كېلىدۇ.

تەركىبى زەمچە تېشى (ئالۇنىت) ئاليۇمىنۇم، كالىيۇم، سۇلفات بازىكومىدىن تەركىب تاپقان. ئۇنىڭ

تەركىبىدە %11.4 كالىي، %37 ئاليۇمىن، %38.6 پروتسېنت سۇلفۇر، %13 سۇ بار.
ئاق زەمچە ئاليۇمىنۇم كالىيۇم سۇلفاتتۇر.

جۇڭىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي سوغۇق، ئاچچىق-چۈچۈك.

خۇسۇسىيىتى قىزىتمىنى پەسەيتىش، بەلغەم بوشىتىش، قان توختىتىش، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش،
ھاشارات ئۆلتۈرۈش، زەھەر قايتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

قورۇغۇچى دورا بولغانلىقى ئۈچۈن چىش ئاستىلىرى قانغاندا، بۇرۇن قانغاندا قان توختىتىشقا،
بۇرۇن پالىيى، ئېغىز بوشلۇقلىرىنىڭ يارىلىرى، ئېغىزنىڭ سۈت يارىلىرى، كۆز ئاغرىقلىرى ۋە قولتۇق
تەرلەشنى داۋالاشقا سىرتتىن ئىشلىتىلىدۇ. گال، كاناي شاخچىلىرى ۋە ئاشقازان-ئۈچەيلەرنىڭ سۇلۇق
ياللۇغلىرىنى داۋالاشتا ئىچىلىدۇ، قان تۈكۈرۈش، قان قۇسۇش ۋە ھەر خىل قاناشلارنى توختىتىشتا
ئىچىلىدۇ. تۇتقاق كېسىلگە (ئېپىلېپسىيىدە) باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، ئۈنۈم بېرىدۇ. سېرىق
كېسەلنى، ئىچ ئۆتكىنى، ئاياللاردىكى ئاق خۇن كېلىش كېسىلىنى داۋالاشقۇمۇ ئىشلىتىلىدۇ.
مىجەزى ھۆل، ئىسسىق بولمىغانلارغا بەرمەسلىك كېرەك.

زەمچە كۈشتە قىلىپ ئىشلىتىلسە، ئۇنىڭ تالقىنى نەملىك تارتىش، ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىش، ئاشقازان
كىسلاتالىرىنى تەڭشەشتە كۆيدۈرۈلمىگەن زەمچىگە قارىغاندا ئۈنۈمى ياخشى.

سابۇن

(سوپۇن)

SAPO DURUS

肥皂

تونۇش بۇ مەشھۇر نەرسە بولۇپ، رەڭگى ئاق سېرىققا مايىل.

چىقىش ئورنى شىنجاڭ ۋە باشقا ھەممە يەرلەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىي 3- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ماددىلارنى پىشۇرۇش، كىرلەرنى تازىلاش، ئىششىقلارنى يۇمشىتىش، جاراھەتلەردىكى

ئۆلۈك گۆشنى كېسىش، بەدەننى يارقىرتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە يېسە، ھامىلىدار بولۇشنى توسىدۇ. لاتىغا يۆگەپ،

بالياتقۇ ئاغزىغا قويىسا، قوساقتىكى بالنى چۈشۈرىدۇ (مەيلى ئۆلۈك بولسۇن، مەيلى تىرىك

بولسۇن). ئەگەر بۇنى باراۋەر مىقداردا خېنە بىلەن چاپسا، تىز ئاغرىقى، يانپاش ئاغرىقى، قارا داغ،

سەپكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

سوپۇننى سىماب ۋە سۈلەيمانى تۇز بىلەن چاپسا، كونا مۇپاسل ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

كۆيدۈرۈلگەن ئاق زاك بىلەن چاپسا، قۇياغا مەنپەئەت قىلىدۇ. گۈل يېغى بىلەن پىشۇرۇپ چاپسا، ئۇششاق

باللارنىڭ بېشىدىكى چاقىلارنى قۇرۇتىدۇ. بۇنىڭ ئۇسۇلى: باللارنىڭ بېشىغا چېپىپ، بىر قانچە كۈن

قويۇپ، ئاندىن قىزىق سۇ بىلەن يۇيۇپ قايتا چاپسا، چاقىلار يوقىلىدۇ. بۇ ھەقتە سوپۇن مۇھىم دورىلارنىڭ

قاتارىدا تۇرىدۇ.

كەپتەرنىڭ مايىقى ۋە ھاك بىلەن مەلھەم قىلىپ چاپسا، كودۇمبا چاقىلارنى ئېغىز ئالدۇرىدۇ. بۇنىڭ

بىلەن باشنى يۇسا؛ باشنىڭ كىرلىرىنى، پىتلىرىنى، ئۇششاق مۇدۇرلىرىنى يوق قىلىدۇ. چاچنى بۇدۇرە

قىلىدۇ. لوئابىلار بىلەن چاپسا، قىچىشقا، قوتۇرلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر بۇنى مۇناسىپ دورىلار بىلەن شىياق قىلىپ مەقئەتكە قويسا، خام خىلىتلارنى سۇرىدۇ. چوڭ تەرەتنى يۇمشىتىپ، راۋان قىلىدۇ. مەقئەتتىكى ئۇششاق قۇرتلارنى چىقىرىدۇ (بولۇپمۇ كىچىك بالىلاردىكى). بۇنى ساپال قاچىغا سېلىپ، كۆيدۈرۈپ، ئېزىپ، ئاندىن ناسۇر چاقنى قىزىق سۇ بىلەن ئوبدان يۇيۇپ، قۇرۇتۇپ، مەزكۇر كۆيدۈرۈلگەن سوپۇن سۇفۇپىنى سەپسە، ناسۇر چاقنى ساقايتىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى ئىچىدىن ئىشلىتىشتە ئەھۋالغا قاراپ 6 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ. ئورۇنباىسارى ھاك ۋە شاخار.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار بۇنى كۆپ مىقداردا يېسە، گالىنى، ئاشقازاننى كۆيدۈرىدۇ، ئىچىنى سۇرىدۇ. ئىچكى ئەزاغا يېرىڭلىق چاقا ۋە تۆشۈك پەيدا قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى ئىسسىق سۇ ۋە كۈنجۈت يېغى بىلەن قۇستۇرۇش، ئاندىن كېيىن ياغلىق گۆشلەرنىڭ شورپىسىنى بادام يېغى بىلەن ئىچىش.

ئەسكەرتىش بۇنى ئىچكۈزۈشكە بولمايدۇ.

تەركىبى يۇقىرى سوپۇن كىسلاتالىرىنىڭ مەسىلەن: پالماتىن كىسلاتاسى، ستېئارىن كىسلاتاسى ۋە ئولپىس كىسلاتالىرىنىڭ تۈزىنى تۇتىدۇ. ئادەتتە ياغنى كۈچلۈك ئويغۇچى شاخارلار بىلەن قاينىتىش ئارقىلىق تەييارلىنىدىغان مەھسۇلات بولۇپ، قاتتىق ۋە يۇمشاق تۈرلىرى بار.

جۇڭخىي تېبابىتىدە سوپۇن ئاساسلىقى سىرتقى جاراھەتلەرنى داۋالاشتا ئىشلىتىلىدۇ. ئىشلىتىش ئورنى ئۇيغۇر تېبابىتىدە ئىشلىتىلگەن كېسەللىكلەر بىلەن ئوخشاش.

كالىي شاخىرى بىلەن تەييارلانغان زىغىر ماي سوپۇننى يېشىل سوپۇن (SAPO VIRDIS) دەپ ئاتايدۇ. سانجىقلارنى داۋالاش ئۈچۈن زاتلىرىيە، زاتلىجەنىدە ۋە ئۆپكە قېپىغا ۋە سۇ يىغىلغاندا بانكا (لوڭقا) قويۇش ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

كۆپىنچە تاز، قوتۇرغا ئوخشاش تېرە كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا مەلھەملەرگە قوشۇلىدۇ.

سالاجىت

(موميا)^①

STYRAX BENZOINI

安息香

تونۇش بۇ بىر خىل مومغا ئوخشىغان دورا بولۇپ، تاغلارنىڭ يوقۇقلىرىدىن سىزىپ چىقىدۇ. ئاندىن كېيىن قاتىدۇ. بۇ بىر نەچچە خىل بولىدۇ. كۆپىنچىسى قارامتۇل رەڭلىك، دۇغلۇق كېلىدۇ. ياخشى ۋە ناچار بولىدۇ. ياخشىسى يۇقىرىدا ئېيتىلغاندىن ئىبارەت، ناچىرى مایمۇننىڭ پوقى بولۇپ، بۇ بىر تۈرلۈك ئۆزى قارا، قۇيرىقى ئۇزۇن مایمۇننىڭ مومىيانى يەپ، ئىچى سۈرۈشىدىن پەيدا بولىدۇ. سالاجىتنى تونۇمايدىغان كىشىلەر مایمۇننىڭ پوقىنى سالاجىت (موميا) دەپ ئېلىپ كېلىپ ساتىدۇ. چىقىش ئورنى سۇماترا ئارىلى، لائوس ۋە تايلاندىلاردىن چىقىدۇ.

① لوغاتۇلئەدۋىيىدە سالاجىت بىلەن مومىيانى ئايرىم-ئايرىم نەرسە قىلىپ كۆرسىتىلگەن. سالاجىت ماۋزۇسىدا سالاجىتنى ئاسفالت دەپمۇ ئېيتقان. شۇنىڭدەك ستراكىس بېنزويىن دەپمۇ كۆرسىتىگەن. شۇنىڭ بىلەن سالاجىت غەيرىي خالىس مایمۇننىڭ نىجاسىتى ئىكەنلىكىنىمۇ بايان قىلغان. شۇ سەۋەبلىك بۇ دورىغا سالاجىت دەپ ماۋزۇ قويۇدۇ. ئەمما ستراكىس تاغدىن ئەمەس، ئۆسۈملۈكتىن چىقىدۇ. كۆپىنچە سۇماترا ئارىلى، لائوس ۋە تايلاندىلاردىن چىقىدۇ. مەنبەئى ھەر خىل بولسىمۇ، ئەمما ھەممىسىنى گۇمىنى بېنزويىن دەپ ئاتىلىدۇ. تەتقىق قىلىپ كۆرۈلۈشىنى سورايمىز - تەھرىر.

74 - رەسىم. سالاچت

تەبىئىتى 2- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى زەھەرلەرنى قايتۇرۇش، خىمىيەلەرنىڭ بۇزۇلۇشىنى توسۇش، نەپەس ئورگانلىرىنى ئېچىش، قېرىلىقتىكى دىق-قەتچىلىكنى توسۇش، مەنىيىنى تۇتۇش، سۈيدۈكنى تۇتۇش، باھقا قۇۋۋەت بېرىش، دوۋىساقلىقنى تاشنى ئېزىپ چىقىرىش، بارلىق ئەزالارغا ۋە روھقا قۇۋۋەت بېرىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى يۇقىرىدىكى خۇسۇسىيەتلىرىگە قاراپ ئىشلەتلىسە بولىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى كىچىك بالىلار ۋە ياشلارغا بېرىلمەيدۇ. چوڭ ۋە ياشانغانلارغا ئەھۋالغا قاراپ 0.4~0.8 گراممىچىلىك بېرىلىدۇ.

مەنبىسى STYRAX BENZOIN DRYANDR,

STYRAX SUMATRANUS, STYRAX TONKINENSIS دېگەن دەرەخلەردىن چىقىدىغان

پۇراقلىق بېنزىندىن ئىبارەت.

تەركىبى ھەر قايسى ئەلدىن چىققىنىنىڭ تەركىبىگە سۈپىتىگە قاراپ پەرقلىنىدۇ. ئومۇمەن %80 قىسمىنى 3 خىل بېنزىن رېزىنىسى، %20 نى بېنزىن كىسلاتاسى تەشكىل قىلىدۇ. تەبىئىتى مۇتەدىل، قۇرۇق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى يەل ھەيدەش، روھنى كۆتۈرۈش، قېرىلارنىڭ زىققىسىنى پەسەيتىش، يۆتەل پەسەيتىش، بەلغەم ھەيدەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. كۆڭۈلنى كۆتۈرۈشكە، يۆتەل پەسەيتىش، بەلغەم بوشىتىشقا، ئەلەرنىڭ مەنىي تۇتالما سىلىقىغا، ئاياللارنىڭ خۇن كېسەللىرى، زەھەر قايتۇرۇش، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ. جۇڭگىي تېبابىتىنىڭ مۇھىم دورىلىرىدىن بىرى ھېسابلىنىدۇ.

سامساق

(سۇم)

ALLIUM SATIVUM

大葱

تونۇش بۇ بىر خىل سەي بولۇپ، شەكلى يۇمىلاق، سىرتىدا ئاق ۋە سۆسۈن رەڭلىك نېپىز پوستى بار. تەمى ئاچچىق-چۈچۈك، ئۆتكۈر پۇراققا ئىگە، يوپۇرمىقى پىچان يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. سامساق ئىككى خىل بولۇپ، تاغنىڭ ۋە ئۆلكىنىڭ سامسقى دەپ پەرقلەندۈرۈلىدۇ. ئۆلكە سامسقىنىڭ دانىسى ئازراق، ئۆزى كىچىكرەك، يوپۇرمىقى تارراق، چېچىكى ئاق، ئۇرۇقسىز بولۇپ، ئۆزىنى كۆچۈرۈش ئارقىلىق كۆپىيىدۇ.

تاغ سامسقىنىڭ پارچىسى كۆپرەك، ئۆزى يوغان، يوپۇرمىقى كەڭ، چېچىكى ئاققا مايىل كۆكۈش، يىلتىزى (بېشى) بىر دانىلا بولىدۇ. بۇنىڭ بېشى يوغان ھەم پۈتۈن بولغىنى ياخشى ھېسابلىنىدۇ. چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ، جۈملىدىن رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن، تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

75 - رەسىم. سامساق

تەبىئىتى 3- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق، ئازراق ھۆللۈك ھەم ھازارلىتى بار. تاغنىڭ 4- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق. خۇسۇسىيىتى بەدەننى قۇۋۋەتلەش، يەل ماڭدۇرۇش، ياندۇرۇش، ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، خۇننى تازىلاش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، تەرلىتىش ھەم تەم پەيدا قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى كېسەلنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ، ھەر خىل سۇلارنىڭ زىيىنىنى توسايدۇ. سىركە بىلەن قوشۇپ يېسە، ۋابا كېسەلنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ. ئاۋازنى ساپلايدۇ، سوغۇقتىن بولغان دېمى سىقىلىش، ئۇنۇتقا-لىقنى توسايدۇ، پالەچ، لەقۋا، تىترىمە كېسەل، پەي كېسەللىرىگە، بېغىش ئاغرىقلىرى، يانپاش ئاغرىقلىرى، ئىرقۇنسا، ۋە جىۋلۋەرەك، نۇق-رىسلارغا پايدا قىلىدۇ. قويۇق خىلىتلارنى يوقىتىدۇ. يەلدىن بولغان قۇلنجى، ئۈچەيدىكى قۇرتلارنى ھەيدەشكە، مەنىنى كۆپەيتىشكە، كونا تەپلەرگە، ئۆپكە جاراھەتلىرىگە، مەيدە ئاغرىقىغا، ئۇسسۇزلۇقلارغا، ئىدرا-

نىڭ قېتىپ كەتكىنىگە، يۈزنى چىرايلىق قىلىشقا، غىزاغا تەم پەيدا قىلىشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئىشلىتىلگەن ئىشلەپچىقىرىش ئىلانىنىڭ ياندۇرىدۇ. چايان، يىلان، ھەرە چاققانغا يېسە پايدا قىلىدۇ. مۇسەللەس بىلەن يېسە، ئەمما دېگەن ئىلانىنىڭ زەھىرىنى قايتۇرىدۇ. داۋاملىق يېسە، ئاق مويىنى قارايتىدۇ. ئەنجۈر، سۇزاپ، ياڭاق بىلەن قوشۇپ يېسە، پادى زەھەر (زەھەر قايتۇرغۇچى دورا) قۇۋۋەتلىك بولىدۇ. زىرە، چىلغوزا بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ يېسە ياكى چىشىنى يۇسا، چىشىنى قۇۋۋەتلەيدۇ. قوي سۈتىنى پىشۇرۇپ، ياكى كالا يېغى بىلەن قوشۇپ، قۇرۇق ھەسەلنى قوشۇپ ھالۋا قىلىپ يېسە، باھنى قوزغايدۇ. قاتتىق قىلىدۇ. ياۋا يالپۇز بىلەن قاينىتىپ كىچىك بالىنىڭ بېشى، بەدەنلىرىنى يۇسا، پىتىنى يوقىتىدۇ. سامساقنى قاينىتىپ ئولتۇرغۇزسا (ۋاننا قىلسا)، بالا ھەمىرىنى چۈشۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى پالەچ ھەر كۈنى بىردىن ئاشۇرۇپ 40 كۈنگە يەتكەندە 40 نى، 41- كۈندىن باشلاپ بىردىن كېمەيتىپ بىرگە چۈشۈرۈپ يەيدۇ.

ئورۇنباىسارى ئۆزى كۆپ نەرسە، شۇنىڭ ئۈچۈن ئورۇنباىسارى يوق. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار كۆپ يېيىلسە باش ئاغرىش، خۇننى كۆيدۈرۈش، كۆزنى ئاغرىتىشلار بولىدۇ ھەم بوۋاسىرغا، ھامىلىدار ئاياللارغا، خانازىرغا زىيان قىلىدۇ. سەپىرانى كۆپەيتىدۇ. كۆپ يەپ يۇقىرىقىدەك ئەھۋاللار پەيدا بولسا، ئۇنى توسۇش ئۈچۈن سۇ ياكى تۇز بىلەن قاينىتىپ، ئۈستىگە قاپاق ياكى بادام يېغى قوشۇپ، يۇمىغاقسۇت ئۇرۇقى، سىركەنجىۋىل، ئانار سۈيى قوشۇپ يېسە بولىدۇ.

تەركىبى ماي، ئۇچۇچان مايلا، قەنتلەردىن ئىبارەت. يېڭى سامساق %65 سۇ، %7 ئازوتلۇق ماددىلار، %2 ئازوتسىز ماددا تۇتىدۇ. ياغلار توپۇنمىغان سۇلفاتلار ۋە بسۇلفاتلارنىڭ بىرىكىمىسىدۇر. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئاساسىي تەسىر قىلغۇچى تەركىبى بسۇلفاتلاردىن ئىبارەت. ياپون ئالىمى خىزەچۇنزاۋ-نىڭ ئانالىزىچە، سامساقنىڭ ئاساسىي تەركىبى ئاللىسۇلفىد ۋە ھومۇتسىستىنلەردىن ئىبارەت.

فارماكولوگىيىلىك تەسىرى بۇنىڭ تەركىبىدىكى سۇلفىدلىق ئۇچۇچان ماي باكتېرىيىلەرگە تەسىر كۆرسىتىدۇ. %0.5 لىك ئىسپىرتلىق ئېرىتمىسى قوساق كېزىكى تاپاچقە باكتېرىيىسىنى 5 مىنۇت ئىچىدە پۈتۈنلەي ئۆلتۈرىدۇ.

پىرافېبىسور توكنىنىڭ تەتقىق قىلىشىچە، سامساقنىڭ تەركىبىدىكى فتونىسدا ئامىوباغا قارشى كۈچكە

ئىگە بولۇپلا قالماي، ستافلوكوك، سترېپتوك، تولغاق تاياقچە باكتېرىيىسى ۋە پاراتىف «ئا» ھەم «ب» باكتېرىيىلىرىنىمۇ ئۆلتۈرەلەيدۇ. شۇڭا سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىدا بارلىق باكتېرىيىلىك ئۈچەي ياللۇغلىرىدا كەڭ تۈردە قوللىنىلماقتا. شۇنىڭدەك تارقىلىشچان زۇكام، يۇقىرىقى نەپەس يوللىرىنىڭ ئەگەشمە ياللۇغلىرىدا نىمۇ داۋالاشقا قانائەتلىنەرلىك ئۈنۈم بېرىدۇ. ۋېنا (ئاۋستىرىيە) دا چىقىدىغان ھەپتىلىك تېببىي ژۇرنالنىڭ خەۋەر قىلىشىچە، شەرقىي جەنۇبىي ياۋروپا رايونلىرىدا سامساق ئىستېمال قىلىش ئادىتى بولۇپ، مەزكۇر جايلاردا رايون كېسلى ناھايىتى كەم ئۇچرايدىكەن. بۇنىڭ سەۋەبى سامساقنىڭ تەركىبىدىكى ئاللىن ئۈچەيدە ياشىغۇچى باكتېرىيىلەرنى تەرتىپكە سېلىپ، زەھەرسىزلەندۈرۈش تەسىرىنى كۆرسىتىپ، ئۈچەيدە چىرىگەن ماددىلارنى كېمەيتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن رايون كېسلى چەكلەش ئۈنۈمى بولسا كېرەك دەپ قارىلىدۇ. يەنە سامساق مېيىدىن ئېمۇلسىيە (سۈتسىمان سۇيۇقلۇق) تەييارلاپ، بۇرۇن ئىچىگە تېمىتىپ، زۇكامدىكى بۇرۇن پۈتۈپ قېلىشنى داۋالىغىلى بولىدۇ.

جۇڭىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي ئىسسىق. ئىشتەي ئاچىدۇ. زەھەر قايتۇرىدۇ، قىزىتما پەسەيتىدۇ، ھاشارات ئۆلتۈرىدۇ، ئاشقازاننى كۈچەيتىدۇ، يەل ھەيدەيدۇ، يۆتەل پەسەيتىدۇ. ھەيز كۆپ كېلىشنى داۋالاش، مەدە قۇرتلارنى چۈشۈرۈش (سامساقنى چىلاپ تەمىنى چىقىرىپ، شۇ سۈنى ھەمەل قىلىش ئارقىلىق)، تولغاق (دىزېنتېرىيە) كېسلىنى داۋالاش، ئاشقازان-ئۈچەيدىكى ئارتۇقچە ئېچىش (سېسىش) نى پەسەيتىش، يۇقىرىقى نەپەس يوللىرىدىكى ياللۇغلىرىنى داۋالاش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ. سامساقنى سوقۇپ، پۈتنىڭ ئۈزەڭگۈلىكىگە تېڭىپ قويۇلسا، بۇرۇن قاناشنى توختىتىدۇ. سامساق يېغى، باكتېرىيىلەرنى ئۆلتۈرۈپ، جاراھەت يۈزىنى تازىلاپ، يېڭى گۆش ئۆسۈشنى ئىلگىرى سۈرىدۇ.

سانا

CASSIA ACUTIFOLOA DEI
(FOLIA SENNAE)

香泻叶

تونۇش بۇ گىياھنىڭ يوپۇرمىقى ئەربەستاندىن، ھىجازدىن چىقىدۇ. يوپۇرمىقى ئىنچىكە، مەككە خېنىسىنىڭ ۋە مودۇنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. گۈلى ھاۋارەڭ، دانىسى ياپىلاق، كىچىك، سەنۇبەر شەكلىدە بىر ئاز ئېگىلەنگۈ، ماشنىڭ غىلىپىدەك غىلىپى بار. بىر ئاز نازۇكراق. يەنە بىر خىلنىڭ يوپۇرمىقىنىڭ توغرىسى كەڭرەك، گۈلى سېرىق. ھىجازدا ئەشەرق دەيدۇ. تومۇزدا پىشقان كۆك يوپۇرمىقى ئىشلىتىلىدۇ. قارىيىپ قالغىنى بۇزۇلغىنىدۇر. ئىشلەتكىلى بولمايدۇ. ياغىچى ۋە ئۇرۇقى تازىلىۋېتىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. قۇۋۋىتى 7 يىلغىچە تۇرىدۇ.

چىقىش ئورنى ئافرىقىنىڭ چۆللۈك ۋە يېرىم چۆللۈك يەرلىرىدە ياۋا ھالدا ئۆسىدۇ؛ ھازىر مەملىكىتىمىز جۇڭگونىڭ جەنۇبىي ئۆلكىلىرىدە، ھىندىستان، ئافرىقا، ئەربىستان، ئۆزبېكىستان، تاجىكىستان، تۈركمەنىستانلاردا ئۆستۈرۈلىدۇ.

تەبىئىي 2- نىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق، بىرىنچىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى بەلغەم، سەپرا، سەۋدا، كۆيگەن خىلىتلارنى چىقىرىش، دىماغنى پاكىزلاش، بەدەنگە جۇلاھ بېرىش، شەققە، جۈنۈن، كونا باش ئاغرىقى، بىقىن ئاغرىقى، قۇلىنجى، ئىرقۇننىسا، نۇقرەس

76 - رەسىم. سانا

كېسەللىرىگە پايدا قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى 15 گرامنى 60 گرام زەيتۇن يېغى بىلەن يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ، قىزىلگۈل، يېڭى سېغىلغان سۈتتىن 250~1000 گرامغىچە قوشۇپ ئىچكۈزۈلسە، بەل ئاغرىقىغا، ئىككى يانپاش ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ. شۇ ئەزالاردىكى خام خىلىنلارنى چىقىرىدۇ. بوۋاسىرغىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. سوقۇپ تاسقاپ قىزىلگۈل، شېكەر، يېڭى سېغىلغان سۈت بىلەن بېرىلسە، يۇقىرىقىدەك مەنپەئەت قىلىدۇ. سۇفۇپ ئارقىمۇ ئارقا 7 كۈن ھەسەل بىلەن بېرىلسە، مۇپاسل ئاغرىقى ۋە يەلدىن بولغان كېسەللەرگە پايدا قىلىدۇ. سىركىدە ئۇزۇن قاينىتىپ، بەدەنگە چىققان جاراھەتلەر ھىككە، كەلەپ، بەھەقلەرگە چېپىلسا زەخمىلەرنى پۈتتۈرىدۇ. چاچ چۈشۈپ كېتىشنى توسىدۇ. مەككە خېنىسى بىلەن باشقا چاپسا چاچنى قارايتىدۇ. سىركە، شاھتەرە، مەككە خېنىسىنىڭ يوپۇرمىقى بۇلار. نى سۇ بىلەن يۇمشاق ئېزىپ، ھامام ياكى ئىسسىق ئورۇندا بەدەنگە سۈرتۈپ، 4~3 سائەتتىن كېيىن يۇسا، تېرىدىكى ھەممە كېسەللىكلەرگە پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى بۇنىڭ ئۆزىدىن ئىشلەتسە، 6 گرامدىن 9 گرامغىچە بېرىلىدۇ. سۇدا قاينىتىپ ئىشلەتسە، 12 گرامدىن 21 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار كۆڭۈلنى پەرىشان قىلىدۇ. كىندىك ئەتراپىنى ئاغرىتىدۇ ۋە كۆڭۈلنى ئېلىشتۈرىدۇ.

تۈزەتكۈچى ياغاچ، شاخ ۋە ئۇرۇقلىرىنى ئايرىۋېتىپ ئىشلىتىش، بادام يېغى بىلەن ياغلاش، سوققاندىن كېيىن سېرىق ھېلىلە، قىزىلگۈل، رۇمبەدىيان، بىنەپشە بىلەن قاينىتىپ ئىشلەتمەك ۋە مېۋىلەر. نىڭ سۈيى بىلەن ئىشلەتمەك؛ بادام يېغى، قىزىلگۈلسىز ئىشلىتىش توغرا ئەمەس.

ئورۇنباىسارى باراۋەر مىقداردا تۇربۇت، يېرىم مىقداردا سېرىق ھېلىلە، 1/4 بىنەپشە. تەركىبى ئانتراگىليۇكازىنلاردىن سېننوزىد A ۋە B، بۇنىڭ سىرتىدا ئاز مىقداردا رەۋەن جەۋھىرى رېئىن، خىزىقانىۋول، سەۋرى - رەۋەن ئىچ سۈرگۈچ ماددىسى - ئالوي-ئېمۇدىن، كېمفېرول، ئىزوتېمىننى قاتارلىق ماددىلارنى تۇتىدۇ.

فارماكولوگىيىلىك تەسىرى بۇ يوپۇرماق ئىچ سۈرۈش تەسىرىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇنىڭ تەركىبىدىكى ئانتراگىليۇكازىنلار تاماق ھەزىم قىلغۇچى سۇيۇقلۇق ۋە ئۇچەيدىكى باكتېرىيىلەرنىڭ تەسىرى ئارقىسىدا، قەنت ۋە ئاگلىۋىكونلارغا پارچىلىنىدۇ؛ ئۇلار چوڭ ئۇچەينىڭ نېپىز پەردىلىرىنى غىدىقلاپ، سۇيۇقلۇق ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرماي، ئەمما ئۇنىڭ ھەرىكەتچانلىقىنى كۈچەيتىش يولى بىلەن ئىچ سۈرۈشنى ۋۇجۇدقا چىقىرىدۇ. ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي قۇرۇق سوغۇق.

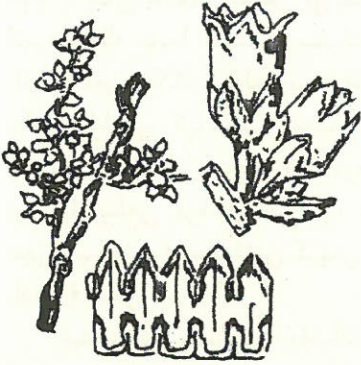
ئاز مىقداردا بېرىلسە، ئاشقازاننى كۈچلەندۈرۈپ، ئىشتەينى ئاچىدۇ. مۇۋاپىق مىقداردا بېرىلسە، ئىچىنى بوشتىدۇ، قاتتىقراق ئىچ سۈردۈرۈشتە، 6~4 گرامنى دەملەپ ئىچسە، بىر قانچە سائەت ئىچىدە كار قىلىدۇ. تاماق سىڭمىگەندە، قورساق كۆپكەندە، قەۋزىيەتلەردە سۇلۇق ئىششىقلاردا بېرىلىدۇ. بۇنىڭدىن تاشقىرى ھەيز كەلمىگەندە، گلاۋكۇمىدا (كۆزگە يېشىل سۇ چۈشۈش كېسىلىدە) بېرىلىدۇ. كۆزنىڭ قىزىرىپ ئاغرىشلىرى، بەزىبىر تېرە كېسەللىكلەردە، تېرىنىڭ يىرىڭلىق جاراھەتلىرىدىمۇ سىرتتىن ئىشلىتىلىدۇ.

سېرىق ئوت

(ئەفتمۇن)

CUSCUTA YAPONICA CHOIS

大菟丝草

تونۇش بۇ يېپقا ئوخشاش سېرىق بىر خىل گىياھ بولۇپ، ئاچچىق تەملىك، گۈلى قىزغۇچ، ئۇرۇقى گۈلى بىلەن بىللە بولىدۇ. يىلتىزى سەۋزىگە ئوخشاش، ئەتراپتىكى زىرائەتلەرگە يۈكشۈالىدۇ. بۇ بېدىلىك، زىغىرلىقتا بولۇپ، بىزنىڭ ئىشلىتىدىغىنىمىز زىغىرلىق-تىن چىققىندۇر.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ لياۋنىڭ، شەندۇڭ، خېنەن، ئەنخۇي ئۆلكىلىرىدىن، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى تارقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، سەۋدا، بەل-غەملەرنى سۈرۈش، نېرۋا پەسەيتىش، ئاغرىق توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

77 - رەسىم. سېرىق ئوت

ئىشلىتىلىشى بەدەندىكى يەللەرنى تارقىتىش، تومۇردىكى توسالغۇلارنى ئېچىش، سەۋا بەلغەملەرنى سۈرۈش ئۈچۈن، بىنەپشە بىلەن قوشۇپ بېرىلسە بولىدۇ. 30 گرامنى 450 گرام يېڭى سۈتكە چىلاپ قاينىتىپ، 60 گرام سىركەنجىۋىل قوشۇپ، بىر ھەپتە داۋاملىق ئىچكۈزسە، سەۋدادىن بولغان باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. 18 گرامنى مائۇلجەبەن (سۈتنىڭ ئېرىپ چىققان پىشلىقىدىن قالغان سېرىق سۈيى) بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، يۈرەك ئاغرىقىدىن پەيدا بولغان باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ.

18 گرامنى 30 گرام ۋاسالغۇ بىلەن يەڭگىل قاينىتىپ، سۈزۈپ ئىچكۈزسە، مالىخۇلىياغا پايدا قىلىدۇ. بىنەپشە گۈلى بىلەن قاينىتىپ ئىچكۈزسە، ئۈچەيدىكى ئۇزۇن قۇرتلارنى چۈشۈرىدۇ.

مۇناسىۋەتلىك خۇشبۇي دورىلار بىلەن (بادرەنجى بۇيا، گاۋزىيان) قوشۇپ بېرىلسە خۇرسەن قىلىدۇ. 24 گرامنى يېڭى سۈت بىلەن قاينىتىپ، شېكەر قوشۇپ بېرىلسە، مالىخۇلىيا، ساراڭ، جۈنۈن، سەۋدا كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ. يۇمشاق سوقۇپ، ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ، كىشىنى شاكىلىدىن ئايرىپ قوشۇپ، خېمىر قىلىپ، كۇمىلاچ تەييارلاپ، 30 گرام مىقداردا بىر قېتىم ئىچكۈزسە، مالىخۇلىيا ساقىيىدۇ. 21 گرامنى يۇمشاق سوقۇپ، ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ، 21 گرام سىركەنجىۋىل بىلەن قوشۇپ ئىچكۈزسە سەۋدانى كەتكۈزىدۇ. تالنى پاكىزلەيدۇ. ھەر ھەپتىدە بىر قېتىم يۇقىرىقىدەك تەركىبى قىلىپ ئىچكۈزسە، مالىخۇلىيا، ساراڭ، جۈنۈن ۋە سەۋدانىڭ كۆيگەنلىكىدىن بولغان كېسەللەرگە، سوغۇقتىن بولغان سەۋدا كېسەللىرىگە پايدىلىق.

750 گرام مائۇلجەبەن، زاراڭزا ئۇرۇقىنىڭ شىرىسىدىن 60 گرام قوشۇپ، قاينىتىپ، ئىسسىق ئىچكۈزسە، مالىخۇلىيا ۋە ساراڭ، سەۋدا كېسەللىرىگە پايدىلىق.

ئەمەن شەھەمەنزەل ياپىرقى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ بېرىلسە، يۇقىرىدىكى كېسەللەرگە پايدا قىلىدۇ. بۇنى 1~2 قېتىم قاينىتىپ، مېچىپ سۈيىنى چىقىرىپ، سۈزۈپ، گۈلەنت سېلىپ، ئېرىگەندىن كېيىن مېچىپ،

يەنە سىقىپ تازىلاپ بەرسە، باشنىڭ ئىچكى قىسىملىرىنى، سەۋدانى، بۇزۇلغان خىلىتلارنى تازىلايدۇ. ئۈستقۇددۇسقا ئوخشاش دورىلار بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، مېڭىنى پاكىزلايدۇ.

30~18 گرامنى مۇسەللەس بىلەن ئازراق قاينىتىپ، مىچىپ، شىرىسىنى چىقىرىپ، سۈزۈپ ئىچكۈزسە پەي تارتىشقا، تۇيغۇسىز لانغانغا، قاتتىق جاراھەتلىك ئىشىقلارغا پايدا قىلىدۇ. 12 گرامنى يۇمشاق سوقۇپ، ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ، ئازراق ھەسەل، لاهور تۇزى بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، سەۋدا، بەلغەمنى سۈرۈش نەسىرى ياخشى.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 5~10 ياشلىقلارغا 5~8 گرامغىچە، 15~10 ياشلىقلارغا 9~12 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ. قاينىتىلمىسىدىن چوڭلارغا 30 گرامغىچە بېرىلىشى مۇمكىن.

ئورۇنباسارى ئىستېمال ئۈچۈن لاجۋەرد، ئەرمەن تېشى، يېرىم ھەسسە ھاشا. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بۇ دورا ئىچىگە چۆپ بولغانلىقى ئۈچۈن تولا يۇمشاق سوقۇلمىسۇن، كۆپ قاينىتىلمىسۇن، ئەگەر بۇنىڭغا دىققەت قىلىنمىسا، قۇۋۋىتى كېتىپ قالىدۇ.

بىر-ئىككى قېتىم قايناتسا كۇپايە قىلىدۇ. قاينىتىدىغان بولسا سوقماي قاينىتىش كېرەك. ھەسەلگە ئىلەشتۈرىدىغان بولساق، يۇمشاق سوقىمىز. سەپرا مىزاجلارغا، كىچىك بالىلارغا، ئىسسىق مىزاجلارغا، ئۆپكە كېسەللىرىگە ئىشلىتىلمەيدۇ.

ئەگەردە بېرىش توغرا كەلسە، ئەرەب يېلىمى، كەترا قوشۇپ بېرىلىدۇ. سوغۇق مىجەز، 50 ياش ئەتراپىدىكى قېرى كىشىلەرگە مۇۋاپىق.

تەركىبى سېرىق ئوت گۈلكۈزىد كۇسكۇتىن تۇتىدۇ. باشقا تەركىبلىرى ئېنىق ئەمەس. تەسىرى بەدەننى كۈچەيتكۈچى دورا بولۇپ، ئەزەللىك ئاجىزلىق (ئىمپوتېنسىيە)، ئېھتىلام بولۇش قاتارلىقلار داۋالىنىدۇ. يېڭى چۆپنىڭ سىقىپ چىقىرىلغان سۈيىنى يۈزگە چېپىلسا، يۈزدىكى داغنى چۈشۈردۈ. ئەر-ئاياللارنىڭ ئاجىزلىقلىرىنى داۋالاشقا، مەنىنى كۆپەيتىپ، ئىلىكىنى تولۇقلاشقا، بەل، تىز ئاغرىقلىرىنى توختىتىشقا، ئۇسسۇزلۇقنى يوقىتىپ، قىزىتما پەسەيتىشكە ئىشلىتىلىدۇ. ئۇزاق ئىچىپ بەرسە، داغنى چۈشۈرۈپ چىرايلىق قىلىدۇ. جۇڭگىلار بۇنىڭ مېۋىسىنى دورا قىلىپ ئىشلىتىدۇ.

سېمىز ئوت

(بەقلە تۇلھومقا - ھەرفە)

PORTULACA OLERACAE

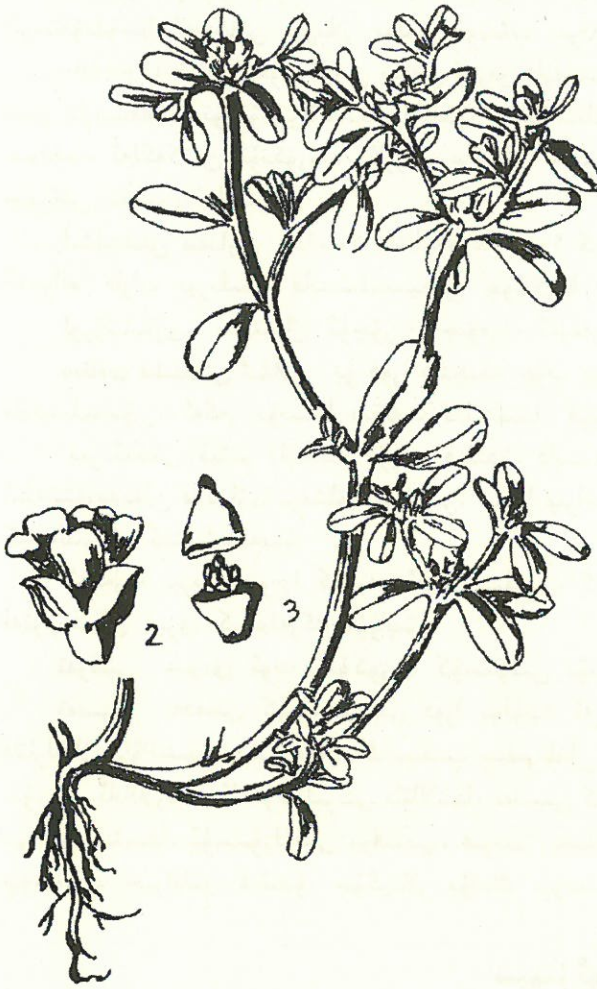
马齿苋

تونۇش بۇ بىر خىل گىياھ بولۇپ، تېنى ۋە يوپۇرماقلىرى بىر ئاز قىزىل، رەڭگىمۇ بىر ئاز قىزىلراق، يوپۇرمىقى ئۇششاق، چۈرۈك، گۈلى ئاق، ئورۇقى قارا، ئۇششاق، شېخدا چاپلىشاڭغۇ ماددىسى بار. بەكمۇ ئۇزۇن ئۆسمەيدىغان يېپىلاڭغۇ، توك سويىمغا ئوخشاش پۇراققا ئىگە، شاخلىرى پارقىرايدۇ. چىقىش ئورنى ئېلىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن جۈملىدىن ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3- دەرىجىدە سوغۇق، ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل.

خۇسۇسىيىتى ھارارەت پەسەيتىش، سۈيدۈك ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى شاخ-يوپۇرماقلىرى قاينىتىپ بېرىلسە، ئىسسىتما سوۋۇتىدۇ، جىگەر، ئاشقازانلارنىڭ قىزد.

78 - رەسم. سېمىزئوت

شنى پەسەيتىدۇ، بەدەنگە جۇلا بېرىدۇ، ئۇس-
سۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ، زىيابت (دئابىت)
لارغا، ئىسسىقتىن بولغان ئۇرۇقدان ئا-
رىقلىرى، تەپلەرگە، قاننىڭ تېزلىكىنى پە-
سەيتىشكە، بۆرەك، دوۋساقىتىكى تاشلارنى
پارچىلاشقا، سۈيدۈك ماڭدۇرۇشقا، ئىس-
سىقتىن بولغان يۆتەلگە ھەم بەلغەم بو-
شتىشقا، بالياتقۇنىڭ قىزىقلىقىنى پەسەي-
تىشكە بېرىلىدۇ، سىقىپ سۈيىدىن 30
گرامغا 2 گرام ناۋات ياكى شېكەر قوشۇپ
ئىلەشتۈرۈپ بېرىلسە، ئۈچەيدىكى قاپاق
قۇرتنى چۈشۈرىدۇ. قاننى تازىلايدۇ. پە-
شۇرۇپ ئازغىنە ياغ، پىياز قوشۇپ ئىلەش-
تۈرۈپ بېرىلسە، ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىدۇ.
ئاچچىق-چۈچۈك مېۋىلەر بىلەن قوشۇپ
بېرىلسە، ئىسسىقتىن بولغان تەپلەرگە،
ئىسسىقتىن بولغان ھەر خىل كېسەللەرگە
ئوبدان تەسىر بېرىدۇ.

خۇسۇسىيىتى ئىسسىق جاي، ئىسسىق
پەسىللەردە ئىشلەتسە پايدىلىق. ئورۇق،
قۇرۇق ئىسسىق مەجەزەلەرگە بېرىلسە سە-
رىتىدۇ، سىركە بىلەن ئىلەشتۈرۈپ بېرىل-
سا، ئىسسىقتىن بولغان بۆرەك ئاغرىقلىرى-
غا، چاپىنسا، ئىسسىقتىن بولغان چىش
ئاغرىقىغا، قىزىلگۈل يېغى بىلەن ئىلەشتۈ-
رۇپ، خېمىر قىلىپ باشقا چېپىلسا، ئىس-
سىقتىن بولغان باش ئاغرىقلىرىغا ھەمدە
كۆيگەن، زەخمىلەنگەن، ئىسسىقتىن بول-

غان ئىششىقلارغا پايدا قىلىدۇ. مۇسەللەس بىلەن ئىلەشتۈرۈپ چېپىلسا، باشقا چىققان مۇدۇرلارغا،
ئارپا ئۇنى بىلەن خېمىر قىلىپ چاپسا، ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىقلىرىغا، ئىسسىقتىن بولغان كۆز
ئىششىقلىرىغا، مېڭە ئىششىقلىرىغا، ئۇرۇقداننىڭ ئىششىقلىرىغا، قىچىشقا، بەدەننى بۇزىدىغان جاراھەتلەرگە
پايدا قىلىدۇ. يالغۇز قاينىتىپ ئىچسە، جىگەر، ئاشقازاننىڭ قىزىقلىقىنى پەسەيتىدۇ. خېنە بىلەن قوشۇپ،
قول-پۇتقا تاڭسا، قول-پۇتلارنىڭ قىزىقىنى پەسەيتىدۇ. سۈيىنى گۈل يېغى بىلەن قوشۇپ باشقا چاپسا،
باشقا تاياق تېگىپ ئاغرىغىغا پايدا قىلىدۇ. سۈيى كىلىزما قىلىنسا، ئۈچەيدىن كەلگەن قاننى؛ ۋاننا قىلىنسا،
بالياتقۇنىڭ زىيادە ھۆللۈكىنى توختىتىدۇ.

يىلتىزنى خېمىر قىلىپ چاپسا، سۆگەلنى چۈشۈرىدۇ. بۇنىڭ شاخ-يوپۇرماقلىرىنى تېگىگە سېلىپ
ياتسا، ئىسسىق مەجەزە كىشىلەر ئېھتىلام بولمايدۇ.

قۇرۇتۇپ، سوقۇپ ئېغىزغا پۈركسە، ئېغىزدىكى ئۇششاق مۇدۇرلارغا، كىچىك بالىلارنىڭ ئېغىز ئاغرىقلىرىغا، 15 گرامنى يۇمشاق سوقۇپ تاسقاپ، شېكەر ياكى جۇلاپ بىلەن ئىلەشتۈرۈپ بېرىلسە، نىز بەزگەككە، ئىسسىقتىن بولغان يۆتەلگە، جىگەرنىڭ كۆيۈپ ئاغرىغىنىغا، ئاشقازان-ئۈچەيلەرنىڭ ئىسسىقتىن ئاغرىشلىرىغا ھەم چوڭ تەرەتنى يۇمشىتىشقا مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى سۈيىدىن 5~1 ياشلىقلارغا 10~15 گرامغىچە، ئۆزىدىن 7~4 گرامغىچە، 5~10 ياشلىقلارغا سۈيىدىن 15~25 گرامغىچە، ئۆزىدىن 10~7 گرامغىچە، 10~15 ياشقىچە بولغانلارغا 15~25 گرام، ئۆزىدىن 10~12 گرامغىچە، يۇقىرى ياشتىكىلەرگە ئەھۋالغا قاراپ سۈيىدىن 40 گرام، ئۆزىدىن 15 گرامغىچە بېرىشكە بولىدۇ.

ئورۇنباسارى ئوسۇڭ ئۇرۇقى، كاۋا ئۇرۇقى، ئىسپىغۇل. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بۇ دورىنى تولا يېسە، چىش ئاغرىقى پەيدا قىلىدۇ. باھنى كېسىدۇ. كۆزگە قاراڭغۇلۇق پەيدا قىلىدۇ. سوغۇقتىن بولغان تال-ئاشقازان كېسەللىرىگە بېرىلمەيدۇ. ئاشقازان-تال كېسىلىگە قەنت قوشۇپ، كۆزگە قاراڭغۇلۇق پەيدا بولماسلىق ئۈچۈن، كەرەپشە، پىننە، مەستكى قوشۇپ بېرىلىدۇ. تەركىبى ۋىتامىن C، ئۇرېئا، 0.4% ياغ ۋە 1.6% كۈل ماددىلىرى، تاننىن، ساپونىن تۇتىدۇ. ئاساسىي تەسىر قىلغۇچى تېخى ئېنىقلانغان ئەمەس.

تەسىرى 1. زەھەر قايتۇرغۇچى، يارىلارنى داۋالىغۇچى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. شۇنداقلا ياللۇغ قايتۇرۇش، سۈيدۈك ھەيدەش تەسىرىمۇ بار. باكتېرىيىلىك تولغاققا كۆرۈنەرلىك تەسىرى بار. ئۆتكۈر بوغۇم، سىغىلىق ياكى سۆزەنەكلىك بوغۇم ئاغرىقلىرى، ئانۇس (مەقئەت) نىڭ ياللۇغلىق ئىششىقلىرىنى، ئۇزۇق بېزى (تېستىس) نىڭ كانارىيىلىك ئۆتكۈر ياللۇغ ئىششىقلىرىنى، قان تولغاقتى، ئاياللارنىڭ ئاق خۇن كېسەللىرىنى، بالىلارنىڭ تىلما كېسىلى ۋە يارىلىرىنى، ھاشاراتلار چاققان يارىلارنى داۋالايدۇ. ئىچكۈرۈش، سىرتتىن تېگىش مۇمكىن.

2. ئىچ توختىتىدۇ. يامان يارىلارنى داۋالايدۇ. زەھەر قايتۇرىدۇ، قاننى تازىلايدۇ، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ.

سېمىزئوت ئۇرۇقى

(تۇخۇمى خىرپە)

SEMENA PORTULACA OLERACE

马齿苋子

تونۇش بىر خىل ئوت بولۇپ، شېخى سېمىزەك، قىزىلغا مايىل رەڭدە، گۈلى ئاق، يوپۇرمىقى چاپلىشاڭغۇ، يەرگە يېپىلاڭغۇ، ئۇرۇقى قارا ئۇششاق، تەملىك، ياخشىسىنىڭ يوپۇرمىقى قىزىل، ئۇرۇنراق بولىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3- دەرىجىدە سوغۇق، 3- دەرىجىدە ھۆل.

خۇسۇسىيىتى بەدەنگە جۇلا بېرىش، قاننى تازىلاش، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش، قان توختىتىش، ھەيز توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئىسسىقتىن بولغان جىگەر، ئاشقازان، باش ئاغرىقى، بالىياتقۇنىڭ جازاھەتلىرىگە، قاپاق ئۇرۇقى مەددىگە، تېرىنىڭ قىزىرىپ ئىششىغىنىغا ئىشلىتىدۇ. تەپ كېسەللىرىگە بۇنىڭ سۈيىنى سىقىپ،

شېكەر ياكى ناۋات بىلەن قاينىتىپ، ياغ، پىياز بىلەن ئىلەشتۈرۈپ ئىچسە، مەقئەتنىڭ كۆيۈپ ئېچىشقىنىغا، ئىچ ئۆتكۈگە پايدا قىلىدۇ. خۇسۇسەن كىلىماتى ئىسسىق شەھەرلەردە، ئىسسىق پەسىللەردە ئىشلىتىمىز. ئىسسىق مىزاج، ئورۇق كىشىلەرگە بېرىلسە، بەدەننى ھۆللەشتۈرىدۇ، سەمىرتىدۇ، بۇنى چاينىسا چىش ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ، سوقۇپ گۈل يىغى بىلەن خېمىر قىلىپ، ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىقى، نەرسە تەگكەن، ئوتتا كۆيگەن ئىششىققا چېپىلسا پايدا قىلىدۇ، شاراب بىلەن بەرسە، ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىش، بەدەندىكى مۇدۇرلارغا، ئارپا ئۇنى بىلەن چاپسا، ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىقىغا، كۆز، مېڭە، ئۇرۇقداننىڭ ئىششىقلىرىغا، يەل تاشقان، قىچىشقا پايدا قىلىدۇ، خېنە بىلەن قول-پۇتلارغا چاپسا، قول-پۇتنىڭ قىزىغىنىغا پايدا قىلىدۇ. يوپۇرماق، يىلتىزلىرىنى سوقۇپ سۆڭەككە چاپسا سۆڭەكنى چۈشۈرىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى 1~5 ياشلىقلارغا 5~10 گرامغىچە، 5~10 ياشلىقلارغا 10~15 گرامغىچە، 15~10 ياشلىقلارغا 20~50 گرامغىچەلىك ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباسارى ئاق قەنت.

ئارقا پېشابنى قاتۇرۇش ئۈچۈن، ئىسپىغۇلدىن 15 گرامغىچە قورۇپ بېرىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار تولا يېيىشنى ئادەت قىلسا، كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاجىزلاشتۇرىدۇ. كېسەلگە بېرىشتە كەرەپشە بىلەن يالپۇز، پىننە قوشۇپ بېرىلسە ئوبدان نەتىجە بېرىدۇ. تەركىبى سېمىزئوت بىلەن ئوخشاش.

سېدىر

(سېدىرى)

ZIZYPHUS RUBRA BARELLA JUJUBA

تونۇش بۇ بىر مېۋىلىك دەرمخ بولۇپ جىگدىگە ئوخشايدۇ. ئۆلكىنىڭ ۋە جاڭگالنىڭ دەپ 2 خىلغا ئايرىلىدۇ. جاڭگالنىڭكى تىكەنلىك، مېۋىسى كىچىك، خۇشبو، پىشقاندا قىزىرىپ سارغىيدۇ، ئۆلكىنىڭكى تىكىنى ئازراق، مېۋىسى يوغان، خۇش پۇراققۇر، چوڭلۇقى ئۆرۈكتەك بولىدۇ. چىقىش ئورنى ھاۋا كىلىماتى ئىسسىق ئورۇنلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى مېۋىسى ئاۋۋالقى دەرىجىدە سوغۇق، 2- دەرىجىدە قۇرۇق، ئۆلكىنىڭ ھۆل مېۋىسى ھۆل سوغۇق، قۇرۇق مېۋىسى قۇرۇق سوغۇق. ئاچچىقنىڭ ھۆللۈكى ۋە سوغۇقلۇقى تاتلىقتىن كۆپرەك. خۇسۇسىيىتى ئىچ توختىتىش، ئىچ سۈرۈش، ئىسسىتما پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى بۇنىڭ خېمى ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىدۇ، بۇ مېۋىنىڭ پىششىقىنىڭ غىزالىق تەرىپى ئاز، ئۇزۇندا سىڭىدۇ، جىگەردە ھەزىم بولۇشى ياخشى، سىقىلغان سۈيىنىڭ 250g نى ئىچسە، ئاشقازاندىكى ۋە ئۈچەيدىكى سەپرانى چىقىرىدۇ. ئەزادىكى سۇ، ھازارەتنى يوقىتىدۇ. پىشقان ئاچچىق-چۈچۈكنى يېسە، مېڭىگە چىقىدىغان گازنى توسىدۇ، سەپرانى ۋە ئۇسسۇزلۇقنى يوقىتىدۇ. تاتلىقنىڭ سۈيى توسالغۇلارنى ئاچىدۇ، ئاشقازان-ئۈچەيدىكى قۇرتلارنى ئۆلتۈرىدۇ.

ئۆتنىڭ ئارتۇق قويۇلۇشى ئارقىلىق پەيدا بولغان ئىسھالغا، ئۈچەي جاراھەتلىرىگە، ئىسسىقتىن بولغان قىزىتمىلارغا بېرىلسە پايدا قىلىدۇ. يۇقىرىدىكى كېسەللەرگە ئىشلىتىلىش ئۇسۇلى: پىشقىنىنى قۇرۇتۇپ، تالقان قىلىپ، بىر ئاز شېكەر ۋە سۇ بىلەن ياكى مۇناسىپ شەربەتلەر بىلەن بىرگە بېرىلىدۇ. ھۆلدىن قۇرۇقنىڭ پايدىسى تولدۇرۇق.

ئىشلىتىلىش مىقدارى كېسەللەرنىڭ يېشى ۋە ئەھۋالىغا قاراپ 21 گرامغىچە بېرىلىدۇ.
ئورۇنباىسارى ئالما.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار سوغۇق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ. مېڭىگىمۇ زىيان قىلىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى سىركەنجىۋىل، سوغۇق مىزاج كىشىلەرگە گۈلۈقەنت ۋە مەستكى.

ئەسكەرتىش لوغاتۇلئەدۋىيىدىكى لاتىنچە نامى قىزىل چىلان دېگەن مەزمۇنىنى بىلدۈرىدۇ. ئېلىمىزدە
ئۆسىدىغان چىلان بىلەن بىر ئائىلىگە مەنسۇپ دەرەخ ئىكەنلىكى كىتابلاردا كۆرسىتىلگەن بولسىمۇ، ئەمما
دورا ماتېرىياللىرى قاتارىغا كىرگۈزۈلگەنلىكى ئېنىقلانمىدى.

سىركە

(جەل)

ACETUM (VINEGAR)

醋

تونۇشى بۇ مېۋىلىك ئۆسۈملۈكلەر مېۋىسىنىڭ سىقىلغان سۈيىدۇر. ئۈزۈم، خورما، ئەنجۈر، شېكەر
قومۇشى، شۇنىڭغا ئوخشاش تاتلىق، سۇلۇق مېۋىلەرنىڭ سۈيىدۇر. ئۇلاردىن باشقا ھەسەل، گۈرۈچ ھەم
باشقا دانلىق زىرائەتلەردىنمۇ ئېلىنىدۇ. ھەممىدىن ياخشىراقى ئۈزۈم سۈيىدىن ياسالغىنىدۇر.

ئىشلەش ئۇسۇلى سىركە چىقىرىشتا ئۈزۈمنى سىقىپ، سۈزۈپ ياكى سۈزمەستىن تىرىپلىرىنىمۇ قوشۇپ،
ساپال ئىدىش ياكى چىنە ئىدىشنىڭ ئىچىنى ياغلاپ، ئاندىن ئۈزۈم سۈيىنى قويۇپ، ھەر يۈز كىلو ئۈزۈم
سۈيىگە 10 كىلو يېڭى سىركە قويۇپ، ئاغزىنى يېپىپ، ئۈستىنى لاي بىلەن چاپلاپ، ئاپتاپتا ياكى ئىسسىق
جايدا قويۇلسا، كۈن نۇرىنىڭ ئىسسىقلىقى ئۆتۈپ، ئېچىپ ئاچچىق بولىدۇ. سىركە، بىر خىل ھاراقىتىن
ئىبارەتتۇر. ھاراق ئۆز-ئۆزىدىن ئۇزۇن تۇرسا، سىركە بولۇپ قالىدۇ.

خورما سىركىسى ياساش ئۇسۇلى يېڭى قاچىنى ياغلاپ، خورمىدىن 10 كىلوغا 40 كىلو ئىسسىق،
تاتلىق سۇ قويۇپ، ئاغزىنى ئېتىپ، بىر ھەپتە قويۇپ، بىر ھەپتىدىن كېيىن ئاغزىنى ئېچىپ، خورمىنى
ياخشى مېچىپ، خورمىنىڭ قۇۋۋىتى سۇغا چىققاندىن كېيىن سۈزۈپ، 2 كىلوگرام خورما سۈيىگە بىر
كىلوگرام يېڭى سىركە قويۇپ، 15 گرام تۇز سېلىپ ئىلەشتۈرۈپ، ئاندىن يەنە قاچىغا ئېلىپ، ئاپتاپلىق
يەردە قويۇلسا، ئاپتاپنىڭ قىزىقى بىلەن قايناپ سىركە بولىدۇ. بۇندىن باشقا، مېۋە سۇلىرى، شېكەر قومۇشى،
ھەسەللەردىن سىركە ياساشتا خورمىدىن سىركە چىقىرىش ئۇسۇلى بويىچە ئىسسىق سۇ، تۇز قويۇپ،
سىركە ئېلىنىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2- دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

خورمىنىڭ، قۇرۇق ئۈزۈمنىڭ، ئەنجۈرنىڭ سىركىلىرى يۇقىرىقىدەك تەبىئەتتە بولۇپ، ھەسەلنىڭ
سىركىسى ئۇلاردىن ئىسسىقراق، قۇرۇقراق.

خۇسۇسىيىتى ئىچ قانۇرۇش، قۇرۇتۇش، تاماق سىڭدۈرۈش ئەزالارغا دورىلارنى تېز يەتكۈزۈش، قويۇق
خىلىتلارنى يوقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى زەيتۇن يېغى ياكى گۈل يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئىسسىقتىن، ئاپتاپ
ئۆتۈشتىن بولغان باش ئاغرىقىغا، سەپرادىن، ئىسسىق بۇخاراتتىن بولغان ياكى ئىسسىق مۇنچا، ھاممام
تەسىرىدىن بولغان باش ئاغرىقلىرىغا چاپسا (يەككە ئۆزىنى چاپسىمۇ بولىدۇ)، باش ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ.

سرکه بىلەن لاتىنى ھۆل قىلىپ، پېشانىغا قويىمۇ ياكى سرکه بىلەن گۈلابنى بىللە قاينىتىپ، لۇڭگىنى چىلاپ پېشانىغا قويۇلسۇمۇ، باش ئاغرىقىنى پەسلىتىدۇ. سركىنى پۇراتسا، توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. نەزىلەرنى (مېڭىدىن كەلگەن زىيانلىق سۈنى) توختىتىدۇ.

مۇناسىۋەتلىك دورىلار مەسلەن: بادام يېغى، گۈل يېغى، گۈلاب، پەتەڭگان سۈيى ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش دورىلار بىلەن چاپسا، ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىقى، سەرسام قىزىمىدىكى بىئاراملىق، جۆيلۈشلەرگە پايدا قىلىدۇ.

سركىنى پارغا ئايلاندۇرۇپ ھورلاندۇرسۇمۇ، يۇقىرىدىكى كېسەللەرگە پايدا قىلىدۇ. بۇرۇننىڭ توسال-غۇلىرىنى ئاچىدۇ.

پارلاندۇرۇش ئۇسۇلى پېششىق كېسەكنى، تاشنى قىزىتىپ ئۈستىگە سركىنى سەپسە پارى چىقىدۇ ياكى قاچىغا سركىدىن ئازراق قويۇپ، ئۈستىگە ئاز-ئازدىن قايناق سۇ قويۇلسا، ھورى چىقىدۇ. شۇنىڭ ھورىغا تۇتۇلىدۇ.

بىر ھەسسە سرکه، 2 ھەسسە سۈنى ساپال قاچىغا قويۇپ، ئازراق شېكەر قوشۇپ، قاچىنىڭ ئاغزىنى ئوتتۇرىسىدا كىچىك تۆشۈكى بار قاپقاق بىلەن يېپىپ، ئەتراپىنى ماش ئۇنىنىڭ خېمىرى بىلەن مەھكەم چاپلاپ، ئاستا ئوت بىلەن قاينىتىپ، تۆشۈك ئۇدۇلغا كانايىنىڭ ھوشۇقىنى (بۇغدىيەكنى) تۇتۇپ، ھورلاندۇرۇش ئۇسۇلى ھەر 3~4 سائەتتە بىر قېتىم تەكرارلانسۇن، 4~3 مەرتىۋە شۇنداق قىلماق بىلەن كېڭىرەك، كاناي ئىششىقلىرى قايتىپ ساقىيىپ قالىدۇ. سركىنى ھەسەل بىلەن بىللە چاپسا، كۆزنىڭ مۈلكىدىكى ئۇششاق مۇدۇرلارغا، تېرىگە تاياق تېگىپ، قان ئۇيۇپ، كۆكەرگەنلەرگە پايدا قىلىدۇ. قۇلاققا تېمىتسا، قۇلاقتىكى قۇرتلارنى ئۆلتۈرىدۇ. ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. قۇلاقنىڭ ۋاڭمىلىدىشىنى يوقىتىدۇ. قۇلاقنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ، گاسقا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئاڭلاش قۇۋۋىتىنى ئۆتكۈزۈلىشىدۇ. تاغ پىيىزىنىڭ قۇرۇقىدىن 30 گرامنى يوپۇرماققا ئوخشاش نېپىزلىتىپ، سركىدە قاينىتىپ، ياخشى پىشقاندا، بىر قانچە كۈن ئايتاپتا قويۇپ، ئاندىن سۈزۈپ، ھەر كۈنى ئەتىگەندە 6 گرامدىن يېسە، ئېغىزنىڭ سېسىقلىقىغا پايدا قىلىدۇ. سركىنى تۇز بىلەن قوشۇپ ئېغىزنى چايقىسا، چىش چۈشۈپ كەتكەندىن كېيىنكى قاناشنى توختىتىدۇ. ئاق زەمچە بىلەن قوشۇپ، چىشنى يۇسا، چىشقا جۇلا بېرىپ، ساپ قىلىدۇ. چىش گۆشىنىڭ قاناشىنى توختىتىدۇ. گۆشنىڭ ئاجىزلىقىنى قۇۋۋەتلەيدۇ. سېرىقچىچەك بىلەن قوشۇپ، چىشنى چايقىسا، بوشقان چىشنى چىڭىتىدۇ. غار-غار قىلسا، زىيادە ھۆللۈكنىڭ گالغا، خەنناققا، كىچىك تىلنىڭ ساڭگىلاپ قالغىنىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. زىرە، سەتەر قوشۇپ، ئېغىزنى چايقىسا بۇ ھەم چىش ئاغرىقىغا، چىش گۆشىنىڭ جاراھىتىگە پايدا قىلىدۇ. ئاز-ئازدىن يېسە، گالدا زۇلۇك دېگەن قۇرت تۇرۇپ قالغان بولسا، قۇرتنى چۈشۈرىدۇ. ئىسسىقتىن بولغان كونا يۆتەل، نەپەسنىڭ سىقىلغىنىغا پايدا قىلىدۇ. ياڭاق پىندۇقتەك بولغاندا، سركىگە چىلاپ تۇرغۇزۇپ، ئاندىن شۇ سرکه بىلەن غار-غار قىلسا، خەنناق ۋە يۇقىرىدا ئېيتىلغان كېسەللىكلەرگە پايدا قىلىدۇ (بۇ ياڭاق سركىسى دەپ ئاتىلىدۇ).

پىياز سركىسى سوغۇقتىن بولغان يۆتەل، نەپەس سىقىلىش، مېڭە كېسەللىكلىرى، ئىستىسقالارغا پايدا قىلىدۇ. سرکه ئۇسۇزۇلۇقىنى پەسەيتىدۇ، نەپەسكە ياردەم بېرىدۇ. ئىچ ئەزادىن كەلگەن قاننى توختىتىدۇ، ئىشتىھانى ئاچىدۇ، قاتتىق بەلغەمنى، قېتىپ قالغان تالنى يۇمشىتىدۇ، سەپرانى كېمەيتىدۇ، ماسارىقانىڭ (ھەزىم بولغان تاماقنىڭ جىگەرگە ئۆتۈدىغان يولى) توسالغۇلىرىنى، تالنىڭ توسالغۇلىرىنى، تومۇرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. ئاچچىقلىقى سەۋەبلىك دورىلارنىڭ تەسىرىنى تالغا يەتكۈزىدۇ. بۇنى دائىم ناشتىدا ئىستېمال قىلسا، ئۇچەيدىكى قۇرتلارنى ئۆلتۈرىدۇ. تاماققا سرکه قوشۇپ ئىستېمال قىلسا، ئاشقازانغا زىيادە ھۆللۈكنىڭ تۆكۈلۈشىنى توسىدۇ. زەھەر يەپ قالغان كىشىگە سركىنى ئىسسىتىپ

ئىچۈرسە، قۇستۇرۇپ زەھەرنى چىقىرىدۇ. ئاشقازاندا قېتىپ قالغان قان، سۈتنى يۇمشىتىدۇ. سىرگىگە تۇز قوشۇپ ئىچسە، ئەزانىڭ يېرىلغىنىغا، غالىجر ئىت چىشلىگەنگە پايدا قىلىدۇ. خۇسۇسەن ئۈزۈم سىرگىسىگە ئۈنجۈرنىڭ پىشىمىغىنىنى ۋە مېغىز ياكى بۆرە سويىمىسى يىلتىزىنىڭ پوستىنى چىلاپ، تەمى چىققاندىن كېيىن، سۈزۈپ ئەتىگەندە ئىچسە، تالنىڭ ئىششىقىنى ۋە ئىستىسقىنى ياندۇرىدۇ. ئازغىنە مازىرىيۈنى چىلاپ، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئىچكۈزسە، ئىستىسقىنى، رەھمىنىڭ سوغۇقلۇقىنى كۆتۈرىدۇ. سىرگىنى ئىستىتىپ، تۇز بىلەن ھەمەل قىلسا، ئۈچەينىڭ يىرىڭلىق جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ. سىرگىنى چاپسا چاپلىشىدىغان يىرىڭلىق چاقا، ئۇششاق قىزىل مۇدۇر، كۆيدۈرگە، چۈمۈلە ماڭغاندەك بولىدىغان جاراھەت، يىرىڭلىق قىچىشقا، بوۋاسىر، تىرناق ئاستى يىرىڭلاش، تەمرەتكە، ئىچكى-تاشقى ئەزانىڭ ئىششىقى، يېڭى جاراھەتلەرنىڭ ئىششىقى قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ھاشاراتلارنىڭ ئىستىق زەھىرىنى قايتۇرىدۇ، كۆيۈككەمۇ پايدا قىلىدۇ.

ئەنجۈرنى سىرگىدە قاينىتىپ، خېمىر قىلىپ چاپسا، ئەزانىڭ ئېچىشىپ ئاغرىشى ۋە يىرىكلىشىشىگە پايدا قىلىدۇ. گۈڭگۈرت پوقنى قوشۇپ چاپسا، نۇقرىسقا (ئۇششاق قول-پۇتنىڭ رېماتىزمىلىق) ئاغرىشىغا، ئارپا ئۇنىنى قوشۇپ چاپسا، خەنناق، بوغما كېسەل، ئەمچەك ئىششىقى، قۇلاق ئارقىسىنىڭ ئىششىقى، ئىستىقتىن بولغان باشقا ئىششىقلارغىمۇ پايدا قىلىدۇ. بۇنى ئادراسمان بىلەن قوشۇپ چاپسا، قېتىپ قالغان (گەدىنى قېتىپ قالغان) لارغا، بېغىش ئاغرىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ. سىرگىگە ئىستىق كۈل قوشۇپ، بەز تۇرۇپ قالغان (لىمقا بەزلىرى ئىششىغان) جايلارغا چاپسا، ئىششىقىنى قايتۇرىدۇ. تاشنى قىزىتىپ، سىرگىگە سېلىپ، ھورنى مەقئەتكە تۇتسا، بوۋاسىرغا پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 5~1 ياشلىقلارغا 5~10 گرامغىچە، 10~5 ياشلىقلارغا 15~10 گرامغىچە، 10 ياشتىن يۇقىرىلارغا ئەھۋالىغا قاراپ 28~20 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباسارى بەزى مىزاجلارغا مۇسەللەس، بەزى مىزاجلارغا لىمون سۈيىدۇر. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار قېرى، نېرۋا خاراكىتېرلىك كېسەللەرگە، ئۆپكە كېسەلىگە، يېڭى يۆتەل، قۇرۇق يۆتەل، قاتتىق بەلغەم، بېغىش ئاغرىقى بارلارغا، ئىچكى ئەزالىرى ئاجىز، جىنسى ئالاقىدا ئاجىز كىشىلەرگە، رەھىمنىڭ (بالبىياتقۇنىڭ) ئاجىزلىقىغا، پەيگە، سوغۇق مەجەزەلەرگە زىيان قىلىدۇ. دائىم ئىستېمال قىلسا، ئىستىسقا پەيدا قىلىدۇ، كۆزنى ئاجىزلاشتۇرىدۇ. بەدەننى ئاجىزلاشتۇرۇپ سارغايىتىۋېتىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى تاتلىق نەرسىلەر، ياغلىق شورپا، قىزىل شاراب، يۆتەلنى پەسەيتىش ئۈچۈن بادام يېغى، پەينىڭ ئاجىزلىقى، ئۈچەينى ئېچىشتۈرۈش، قويۇق قىلىش ئۈچۈن لوئابىتۇر. نارجىل ۋە تېرىقنىڭ سىرگىسى پەيگە زىيان قىلىدۇ.

تەركىبى سىرگىنىڭ ئاساسىي تەركىبى سىرگە كىسلاتاسى (ئاتسىدۇم ئاتسىپتىكوم) دىن ئىبارەت، ئۇنىڭدىن قالسا، سىرگە ئېغىرى، قەنت ماددىسى، كۈل ماددىلىرى ۋە باشقا باللاست ماددىلار بار.

جۇڭىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي ئىستىق، ھۆل، تەمى چۈچۈك، زەھەرسىز. خۇسۇسىيىتى قاينان قاننى تارقىتىش، غەلۋىرەك (كودۇمبا) ئىششىقىنى قايتۇرۇش، مۈنەك دورىلارنى ھەل قىلىش (ئېرىتىش) ۋە بېلىق، گۆش، كۆكتات، ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. شۇنىڭدەك ئۈچەينىڭ قاتتىقلىقىنى، تۈبېركۈلوز (سىل) كېسەلىدىكى ئوغرى تەرنى داۋالايدۇ. تەسىرى ئاشقازانغا كىرگەن چاغدا ئاشقازان تاملىرىدىكى نېرۋىلارنى غىدىقلاپ، ئاشقازان سۈيۈقلۈق-نىڭ ئىشلەپچىقىرىلىشىنى تېزلىتىدۇ ۋە پېپسىننىڭ ئېچىتىش خۇسۇسىيىتىنى چەكلەيدۇ. ئۈچەيگە چۈشكەندە ئۈچەيدىكى شىلمىش پەردىلەرگە تەسىر قىلىپ، ئۇلارنىڭ تۇتۇش (قابىزلىق - قورۇش) خۇسۇسىيىتى-

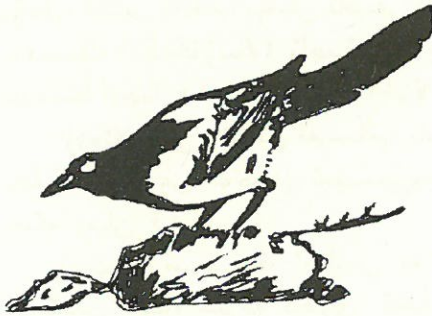
نى كۈچەيتىدۇ، دەمال ھەزىم بولغان ئاقسىللارنى قاتۇرۇپ، ئۈچەي ئارقىلىق سىڭىشنى تېزلىتىپ، قانغا ئۆتكۈزىدۇ. يەنە قان تومۇرلارنى تارايىتىپ، تەرنىڭ چىقىشىنى تازايتىدۇ. تۇغۇتلۇق ئاياللاردىن خۇن كۆپ كېتىپ ھوشسىزلانغاندا، سىركە ئىچكۈزۈلسە، خۇننى توختىتىپ، كېسەلنى ھوشغا كەلتۈرىدۇ. سوقۇلغان قۇستە شېرىن سىركە بىلەن ئىچكۈزۈلسە، يۈرەك ئاغرىشىنى داۋالايدۇ. كۆپكەن جايىنى سىركە بىلەن يۇيۇپ، سىركىنىڭ تىرىپى بىلەن تېڭىپ قويۇلسا، تانۇق قالدۇرماي ساقايتىدۇ. ۋابا ياكى باشقا ئۈچەي كېسەللىكلەردە كۈچلۈك قۇسۇش يۈز بەرگەندە، سىركىگە تۈز سېلىپ، قاينىتىپ ئىچكۈزۈلسە، قۇسۇشنى تېزلىكتە توختىتىدۇ، يۇتنىڭ پەيلىرى قايرىلىپ، سوزۇلۇپ كەتسە، قىزىتىلغان سىركىگە پاخىنى چىلاپ تاڭسا، ئاغرىقنى توختىتىدۇ. قايتا-قايتا ئىشلەتسە، ئوڭاي ساقايتىدۇ. قۇلاق ئاغرىقى، چىش ئاغرىقى، زەھەرلەرنى قايتۇرۇش، دورىلارنى ئېرىتىش، ئىششىق ياندۇرۇش، بەدەن ھارارىتىنى پەسەيتىش، مىكروبسوزلاندىرۇش جەھەتتىن ئىشلىتىلىشى ئۇيغۇر تىبابىتىدىكى بىلەن ئوخشاش. قۇشقاچ تۇخۇمغا سىركە ۋە ئازراق سۈزۈك سۇنى قوشۇپ، كۈندە بىر قانچە قېتىم سۈركەپ بېرىلسە، يۈزدىكى داغنى يوقىتىدۇ. قۇلاققا ھاشاراتلار كىرىپ كەتسە، سىركە تېمىتسا، ئۇلارنى چىقىرىدۇ. دادۇرنى سىركە بىلەن قاينىتىپ ئىچكۈزۈسە، نۇغۇتنى تېزلىتىدۇ. بالا تۇغۇلمىسا، قايتا ئىچكۈزۈشكە بولىدۇ. بالىنىڭ ھەمىرىي چۈشمىسىمۇ، شۇ چارنى قوللانسا ياكى سۇ بىلەن تەڭشەپ ئىچكۈزۈسە ئوڭاي چۈشۈرىدۇ. قۇشقاچ مايىقىنى سىركىدە يۇمشىتىپ تاڭسا، ھەر قانداق جاراھەتنى ئېغىز ئالدۇرىدۇ.

سېغىزخان

(ئەق-ئەق)

PICA PICA SERICAE

鹊雀

79 - رەسىم. سېغىزخان

تونۇش بۇ مەشھۇر ئۇچار جانئورنىڭ بىرى بولۇپ، قاغىدىن ئالراق ۋە كىچىكرەك بولىدۇ، كۆرۈنۈشى چىرايلىق. چىقىش ئورنى شىنجاڭدا بولىدۇ. تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق، ناچار. خۇسۇسىيىتى بۇنى يېيىش ياخشى ئەمەس. چۈنكى بۇنىڭ غىزلىق تەرىپى ناچار، ئۇزۇندا سىڭىدۇ، جىنسىي ئالاقە قۇۋۋىتىنى ئاجىزلىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى ئۆتنى كۆزگە سۈرمە قىلىپ تارتسا، كۆزگە چۈشكەن پەردىنى يوقىتىدۇ. كۆزدىكى يېرىڭلىق چاقە-لارنى ساقايتىدۇ ۋە كۆزنى ئۆتكۈر قىلىدۇ.

جۇڭىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

جۇڭىيلار ئەركەك سېغىزخاننىڭ گۆشىنى دورىغا ئىشلىتىدۇ. سېغىزخان مېڭىسىنى كونا ھېساب بويىچە 5- ئاينىڭ 5- كۈنى ئېلىپ، جەلپ قىلغۇچى دورىلار (ئە-ئاياللارنىڭ ئۆزئارا مەيلىنى زىيادە قىلغۇچى) دورىلار تەركىبىگە قوشىدۇ.

تەبىئىي قۇرۇق سوغۇق، زەھەرسىز.

ئۇسۇزلۇققا قانمايدىغان كېسەللىكلەرنى داۋالاشقا، يەللەرنى بىر تەرەپ قىلىشقا، چوڭ-كىچىك تەرەت تۇتۇلۇش، قىزىتمىلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاشقا، كۆكرەكتىكى خىلتلارنى بوشتىشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئاياللار ئىستېمال قىلىشقا بولمايدۇ.

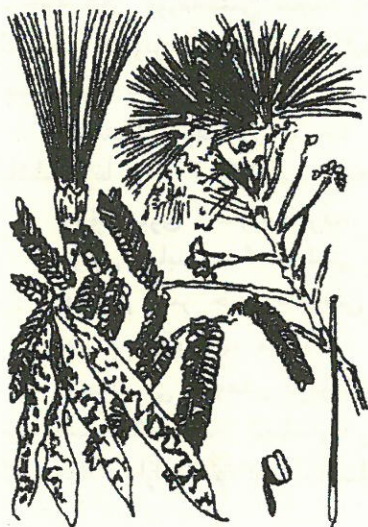
ئەرەك-چىشى سېغىزخاننى پەرق ئېتىش ئۇسۇلى: ئوڭ قاننى سول قانات ئۈستىدە تۇرغىنى چىشى، سول قاننى ئوڭ قاننى ئۈستىدە تۇرغىنى ئەرەك بولىدۇ؛ يەنە پەيلەردىن ئازراق ئېلىپ كۆيدۈرۈپ، كۈلنى سۇغا تاشلىغاندا، كۈلى سۇدا چۆكسە چىشى، كۈلى لەپىسە ئەرەك بولىدۇ.

سىرىسى

(سەرەس)

ALBIZZIA AMARA

合欢草

80 - رەسىم. سىرىسى

تۇنۇش بۇ ھىندى دەرىخى بولۇپ، ئۆزى چىرايلىق، يوپۇرمىقى بادامغا ئوخشايدۇ. چىشلىق ئەمەس، كەڭلىكى بىر قولىدەك، ئۇزۇنلۇقى 4 سانتىمېتىرغىچە، تەمى ھىندى دەرىخىنىڭ يوپۇرمىقىدىن بىر ئاز چوڭراق، لېكىن شۇنىڭغا ئوخشايدۇ. شاخلىرى ئىنچىكە، قويۇق، ئۇنىڭ كۈلى خۇشبۇي، رەڭگى سېرىق، بەزىسى ئاق بولىدۇ.

ئۇرۇقى خىيارشەنبەر ئۇرۇقىغا كېلىدۇ. ئۇنىڭدىن بىرئاز كىچىك، نازۇك، غىلابنىڭ ئىچىدە ئۇرۇقنىڭ ھۆلى يۇمشاق بولىدۇ، قۇرۇقى بەك قاتتىق، ئۇزۇندا سوقۇلىدۇ. خام مېغىزنىڭ تەمى خام نوقۇتنىڭ تەمىگە ئوخشايدۇ. بىر ئاز قاڭسىقلىقىمۇ بار. ئۆتكۈرلۈكى ئاز، دەرىخىنىڭ قوۋزىقى قېلىن، يىرىك بولىدۇ. چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزدىن، ھىندىستان ۋە باشقا ئىسسىق كىلىماتلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىي قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى كۆزنىڭ كۆرۈش قابىلىيىتىنى ئاشۇرۇش، پەيلەرنى، چىشى چىگىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى يوپۇرمىقىنى پىشۇرۇپ يېسە، كېچىدە كۆرمەسلىك كېسەللىكىگە پايدا قىلىدۇ ياكى يوپۇرمىقىنى سىقىپ سۈيى كۆزگە تېمىتىلسا ۋە ئىچىمۇ بولىدۇ. ئۇنىڭ قوۋزىقىنى قاينىتىپ، ئېغىزنى چايقىسا، چىشنىڭ تۈۋىلىرىنى چىگىتىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن).

ئۇ دەرەخنىڭ قوۋزىقىدىن 1 گرامنى يۇمشاق سوقۇپ، تاسقاپ، 48 گرام داغلانغان سېرىقمايغا قىزىق سېلىپ ئىلەشتۈرۈپ 10~5 كۈنگىچە يېسە ۋە بۇ دورىنى يېۋاتقان كۈنلەردە تۇزدىن، ئاچچىق يەللىك نەرسىلەردىن، ئوتياشلاردىن، پىياز، سامساق، قېتىق-سۈتلەردىن، سوغۇق سۇدىن، جىنسى ئالاقىدىن پەرھىز قىلسا، ماخاۋ كېسەللىكى، كۆز ئاجىزلىقى ۋە توسالغۇلارنى ئېچىش، قورساقنىڭ مەددىلەرنى چۈشۈرۈش، يىرىڭلىق قوتۇر، جاراھەت، پالەچ، لەقۋا، بوغۇم كېسەللىكلىرى، پەيلەرنىڭ بوشاپ كېتىشلىرى، دىماغ (مېڭە) ۋە پەي كېسەللىكلىرى قاتارلىقلارغا پايدا قىلىدۇ. ئۇنىڭ قوۋزىقىنى چالا ئېزىپ (چالا

سوقۇپ)، ئىچىدىكى نېپىز قوۋزىقىنى ئېلىۋېتىپ 5~4 كۈن خالسى سۇغا چىلاپ قاندىدە بويىچە ئەرەق تارتىپ، 21 كۈن ياكى ئۇنىڭدىن كۆپرەك ۋاقىت ئىستېمال قىلسا، يۇقىرىقى كېسەللىكلەرگە پايدا قىلىدۇ. ئۇنىڭغا يېرىم ھەسسە مىقداردا كونا نىم دەرىخىنىڭ قوۋزىقىنى قوشۇپ، يۇقىرىقىدەك ئىستېمال قىلسا ئۈنۈمى تېخىمۇ ياخشىراق، كۈچلۈكرەك بولىدۇ. بۇ مەزگىلدە يېنىك گۆشلەرنى مەسلەن: كەكلىك، بېغىرتاق، قۇشقاچقا ئوخشاش جانىۋارلارنىڭ گۆشلىرىنى يەيدۇ، گۈرۈچ، بۇغداي، يېڭى سېرىقمايلاردىن ئىستېمال قىلىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن 25 كۈنگىچە يۇقىرىقى نەرسىلەردىن پەرھىز قىلىدۇ. ئۇنىڭ ئەرەق تۆمۈر قاچىدا ساقلىنىدۇ. چۈنكى شېشە قاچىنى سۇندۇرۇۋېتىدۇ. قوۋزىقىنى سوقۇپ، خېمىر قىلىپ چاپسا، يەرقان، قاپارچۇق، يىرىڭلىق چاقىلار، ئىشىقلىقار، قىچىققاق، قوتۇر كېسەللىكلىرى، زەھەرلىك جانىۋارلارنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇش ۋە قاننىڭ بۇزۇقلۇقى قاتارلىقلارغا پايدا قىلىدۇ. قوۋزىقىنى قۇرۇتۇپ، سۇفۇپ قىلىپ، جاراھەتلەرگە سېپىلسە، جاراھەتنى پۈتتۈرىدۇ ۋە قۇرۇتىدۇ. گۈلنى يۇرسا، باش ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ. ئاق گۈللۈكنىڭ يىلتىزىنى ئېغىزىدا تۇتسا، مەنىنى تۇتىدۇ.

ئۇرۇقىدىن 3 گرامنى 6 گرام ناۋاتقا قوشۇپ، 120 مىللىلىتىر يېڭى سېغىلغان سۈت بىلەن بىر نەچچە كۈن ئۈزەستىن ئىچسە ۋە ئاچچىق نەرسىلەرنى يېمىسە، مەنىنى قويۇلدۇرىدۇ. سۈت قوشماستىن ئىچسە، خانازىر كېسەللىكىگە پايدا قىلىدۇ تۈز ياكى سۇ بىلەن ئېزىپ، كۆزىگە تارتسا، كۆزىگە ئاق چۈشۈشكە پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 5~1 ياشلىقلارغا 4~1 گرام، 5~10 ياشلىقلارغا 8~5 گرام، 10~15 ياشلىقلارغا 12~9 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى سەرپەرھىرەكە.

جۇڭى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەركىبى بىر خىل ساپونىن تۇتىدۇ.

تەبىئىي قۇرۇق، مۆتىدىل.

خۇسۇسىيىتى روھنى كۆنۈرۈش، قايغان قاننى ھەرىكەتلەندۈرۈش، ئاغرىق پەسەيتىش، پەينى چىگىتىش، خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئاساسەن روھىي كېسەللىك، ئۇيقۇسىزلىق، سۆڭەك سۇنۇش، يامان جاراھەتلەر، ئۆپكەننىڭ جاراھەتلىرىگە ئىشلىتىلىدۇ.

سىمىيالىيۇس

SEMEN FERULA FOERIDA REGEL

阿虞实

تونۇش سىمىيالىيۇس ئەسلىدە يۇنان تىلى بولۇپ، ئۇ پارىسچە كاشىم دېيىلىدۇ. ئەبۇ ئەلى ئىبنىسىناننىڭ ئىيتىشىچە رۇمى ھىڭدۇر. بۇ ئۆسۈملۈك 4 تۈرلۈك بولىدۇ: بىرىنچى خىلى رازىيانىگە ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن بىر ئاز كۈچلۈكرەك، بۇنىڭ گۈللىنىڭ گۈمبىزى سېرىقچىچەكنىڭ گۈمبىزىگە ئوخشايدۇ. مېۋىسى ھىڭنىڭ مېۋىسىدىن ئۇزۇنراق. تەمى كۈچلۈك، يىلتىزى 16 سانتىمېتىر بولىدۇ، خۇشبوۋى يىلتىزىنىڭ تەسىرى قالغان ئەزالىرىنىڭ تەسىرىدىن كۈچلۈكرەك.

ئىككىنچى خىلىنىڭ يوپۇرمىقى چوڭ ھەشقىچەكنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن بىر ئاز ئۇزۇن، بۇنىڭمۇ گۈمبىزى سېرىقچىچەكنىڭكىدەك، بۇنىڭ ئۇرۇقى قارا بولۇپ، شەكلى بۇغدايغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن چوڭراق، ئۆتكۈر، خۇشبوۋىراق، ئۇرۇقىنىڭ تەسىرى قالغان ئەزالىرىنىڭ تەسىرىدىن ئارتۇقراق.

ئارپىبەدىياننىڭكىدىن ئۇزۇنراق، ئىنچىكە، گۈلى سېرىق ئاققا مايىل ھەم ھاۋا رەڭدىمۇ بولىدۇ. يوپۇرمىقى تىلغا ئوخشايدۇ. ئۇرۇقى چوڭراق غىلابنىڭ ئىچىدە، قارا رەڭدە تىز بۇيۇلۇق، ئىچىدىكى مېغىزى ئاق، ياخشىسى دانلىق بولىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى بەدەنگە جۇلا بېرىش، ئەمچەكتە سۈت پەيدا قىلىش، سۈيدۈك ماڭدۇرۇش، ھەيز ماڭدۇرۇش، بالا چۈشۈرۈش، بالا ھەمىيىنى چۈشۈرۈش، چاچنى قارايتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى سوغۇقتىن بولغان يۆتەلگە، كۆكرەك ئاغرىقىغا، نەپەس سىقىلغانغا، يىرىك قۇسقانغا، كۆڭۈل ئېلىشىشقا، ئىستىسقىغا، جىگەر، تال كېسەللىكلەرگە بېرىلىدۇ. ھەر كۈنى ناشتدا داۋاملىق يېسە، سۈيدۈك، ھەيز ماڭدۇرىدۇ، سۈت چۈشمىگەن ئاياللارنىڭ سۈتىنى كۆپەيتىدۇ. گۈل يېغى بىلەن بەرسە، يۈزىنى چىرايلىق، رەڭگىنى سۈزۈك قىلىدۇ. سىركە بىلەن قوشۇپ بەرسە، ئۈچەيدىكى قىسمەن قۇرتلارنى چۈشۈرىدۇ. سىركەنجۈبىل بىلەن قوشۇپ، كونا، تۆت كۈندە بىر تۇتىدىغان سوغۇق بەلغەمدىن بولغان تەپلەرگە بېرىلىدۇ. ھەسەل سۈيى (ماتۇلھەسەل) بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، نەپەسنىڭ سىقىلغىنىغا پايدا قىلىدۇ. پىششىغان خېمىنى پۇراش چىلاپ ئېلىپ، خالتىغا سېلىپ پۇرسا، سوغۇقتىن بولغان باش ئاغرىقىغا، زۇكامغا پايدا قىلىدۇ. 7 دانە سىياداننى ئايالنىڭ سۈتىگە چىلاپ بىر سائەتتىن كېيىن قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سالاپە قىلىپ، بۇرۇنغا تېمىتىلسا، كۆزى سارغايغانغا پايدا قىلىدۇ. كۆيدۈرۈپ ئاق موم بىلەن ئېرتىپ، خېنە يېغى ياكى گۈلى سۈسەن يېغى بىلەن داۋاملىق باشقا چېپىلسا، چاچ ئۈندۈرىدۇ. كۆيدۈرۈپ ئۆيلەرنى ئىسلىسا، ھەر خىل زىيانلىق ھاشاراتلار قاقىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 1~5 ياشلىقلارغا، سوغۇق مىزاجلارغا 2 گراممىچىلىك، 10~5 ياشلىقلارغا 3~4 گراممىچە، 15~10 ياشلىقلارغا 5~10 گراممىچىلىك، 15 ياشتىن يۇقىرىلارغا 6 گراممىچىلىك، ئىسسىق مىزاجلارغا 1 گراممەك بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى ئۆز ۋەزنى بىلەن رۇمبەدىيان، يېرىم ۋەزنى بىلەن تۇخۇمى شىبىت.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە كۆپ بەرگەندە خەنناق پەيدا قىلىدۇ، سىركەگە چىلاپ بېرىلىدۇ، بۆرەككە زىيان قىلىدۇ. كەتىرا بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، بۆرەككە بولغان زىياننى توسىدۇ. سىيادان يېغىغا زەيتۇن يېغى، كۈندۈر قوشۇپ ئىچسە ياكى چاپسا، جىنسىي ئالاقىدا بەكمۇ قۇۋۋەتسىز بولغانلارغا پايدا قىلىدۇ.

سىيادان يېغىنى چىقىرىش ئۇسۇلى سىياداننى پاكىزلاپ، ئازراق كۈنجۈت يېغى بىلەن ياغلاپ، قېلىن شېشىگە ئېلىپ، شېشە ئاغزىغا چىچ ياكى ئىنچىكە سىم تىقىپ، شېشىنى گىل ھىكمەت قىلىپ، قۇرۇغاندىن كېيىن چاسا ئوچاق قىلىپ، ئوچاق تېگىدىن 20 سانتىمېتىر يەرنى قۇيۇپ، ئوچاق ئۈستىدىن شېشىنىڭ ئاغزىنى تۆۋەن قىلىپ تىكلەپ، شېشە ئەتراپلىرىغا كالا تېزىكىنى تىزىپ ئوت يېقىلىدۇ. شېشە ئاغزىدىن ياغ تېمىپ چىقىدۇ (ياغ چىقىدىغان يەرگە قاچا قويىمىز). بۇندىن باشقا جۇۋازدا ياغ چىقىرىش مۇمكىن. تەركىبى ئۇرۇقنىڭ تەركىبىدە %1.5~0.5 كىچە پۇراقلىق ماي تۇتىدۇ. بۇنىڭ تەركىبىدە داما سېنىن ئالكولوئىد بولۇشى مۇمكىن. پىشقان ئۇرۇقنىڭ ئىسپىرتقا چىلانغان تىندۈرۈلمىسى (تىنىكتۇرىسى) روھنى كۆتۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

(جۇڭگىي تېبابىتىدە سىياداننى ئىشلىتىش توغرىسىدا مەلۇمات تېپىلمىدى).

سەھاب

(زەبىيەق)

HYDRAGYRUM

水銀(汞)

تونۇش بۇ بىر خىل كاندىن چىقىدىغان پارقىرىما سۇيۇق نەرسە بولۇپ، لىغىلداپ ھەرىكەتلىنىپ تۇرىدۇ. ئېرىتىلگەن كۈمۈشكە ئوخشايدۇ.

چىقىش ئورنى جۇڭگودىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2- دەرىجىدە سوغۇق، 3- دەرىجىدە ھۆل.

خۇسۇسىيىتى تېز تەسىر كۆرسىتىش، بەدەننىڭ ساغلاملىقىنى ساقلاش، پەيلەرنى، ئاشقازاننى، باھنى قۇۋۋەتلەش، تېرە تاناسىل كېسەللەرنى يوقىتىش، پىتلارنى ئۆلتۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى سوغۇق ۋە ھۆل مەجەز كىشىلەر ھەر يىلى بىر نەچچە كۈن قىش كۈنلىرىدە

ھەر كۈنى 0.25 گرامدىن خام سىمابنى يەپ، ئاستا-ئاستا 0.5 گرامغىچە كۆپەيتىپ، ئىستېمال قىلىپ،

ئۈستىدىن شورپا ئىچسە، قورساقنىڭ ئاغرىقىنى توسىدۇ. تېزلا ئارقا پېشاپ ئارقىلىق چىقىپ كېتىدۇ، مۇشۇ

ئۇسۇل بىلەن بىر قانچە كۈن يېسە، بەدەننىڭ ساغلاملىقىنى ساقلايدۇ. پەيلەرنى، ئاشقازاننى، باھنى

قۇۋۋەتلەيدۇ. چاچنى ئالدۇرغاندىن كېيىن 8~4 گرام سىمابنى ئۆلتۈرۈپ، باشنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىغا بىر

سائەتچە سۈركەپ قويسا (مەيلى يالپۇز، مەيلى رەبھان يوپۇرمىقىنىڭ سۈيى بىلەن ياكى تۈكۈرۈك بىلەن

سۈركىسۇن)، ھۆل سوغۇقنىڭ مېڭىنى قىزىتىشىغا، مېڭە سوۋۇغانلىقتىن پەيدا بولغان كېسەللىكلەرگە

مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنى ھەر ئىككى قولىنىڭ ئالدىقىغا سۈركىسە، ھۆل قوتۇر كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

شۇنىڭدەك سىغىلىنىڭ يىرىڭلىق چاقىلىرىغا كالا يېغى، موم بىلەن ياكى باشقا مۇناسىپ ياغلار بىلەن

سۈركىسىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. كۈشتە قىلىنغان سىمابنى قوغۇن ئۇرۇقى ۋە ئاچچىق بادام بىلەن بەدەنگە

چاپسا، قوتۇر ۋە قىچىشقا، بارلىق چاقىلارنىڭ ئىزلىرىنى، ھۆل تاز چاقىلارنى ھەمدە يامرايدىغان يىرىڭلىق

چاقىلارنى يوقىتىدۇ، پىتلارنى ئۆلتۈرىدۇ. ئەگەر سىماب كۈشتىسىنى پېشانىگە، گەردىنىگە، بېلىگە سۈركىسە

ياكى چاچقا باغلاپ قويسا، پىت بولۇشتىن توسىدۇ. ھايۋانلارنىڭ بويىغا ئېسىپ قويسا، كانا بولمايدۇ.

كۈندۈر، راتىيانەج، موم، زەيتۇن يېغى بىلەن چېپىلسا، سىغىلىنىڭ دانلىرىنى ۋە گۆشخور يىرىڭلىق

چاقىلارنى يوقىتىشتا ياخشى ئۈنۈم بېرىدۇ. بۇ سىناقىتىن ئۆتكەن دورىلاردىندۇر. ئەگەر سىمابنى تاماققا

ئىلەشتۈرۈپ، چاشقانغا بەرسە چاشقاننى ئۆلتۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئۆلتۈرۈلمىگەن سىمابتىن چوڭ كىشىلەر ئۈچۈن يېيىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ

6 گرامغىچە.

ئورۇنباىسارى ھەل قىلىنغان قوغۇشۇن (ئېرىتىلگەن قوغۇشۇن).

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئېغىزغا، پەيلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سۈت ۋە ياغلىق شورپىلارنى ئىچىش.

جۇڭگىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى سوغۇق، ھۆلرەك، زەھەرلىك.

خۇسۇسىيىتى ھاشارات ئۆلتۈرۈش، جاراھەتلەرنى، سىغىلىنى داۋالاش، باكتېرىيىلەرنى بىۋاسىتە ئۆلتۈرۈش.

رۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

قاقاچلىق جاراھەتلەرنى داۋالاش، ئىزلىرىنى يوقىتىشى، دائىرىلىك چاچ چۈشۈپ كېتىشىنى داۋالاش، پىت ئۆلتۈرۈش، تۇغۇتنى تېزلىتىش، قورساقتىكى ئۆلۈك بالىنى چۈشۈرۈش، كۈمۈش، مىس، قەلەي (رۇسۇس ئەبىيەز) لەرنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇش (خاتالىشىپ ئىچىپ تاشلىغاندا، ئۇلار بىلەن قوشۇلۇپ زەھىرىنى ئازايتىش)، باھنى قۇۋۋەتلەش، نېرۋىنى، يۈرەكنى تىنچلاندۇرۇش، كىچىك بالىلارنىڭ دۆلىنىپ كېتىش كېسىلىنى داۋالاش، قۇسۇش ۋە كۆڭۈل ئېلىشىنى توختىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. جۇڭگىلار ساپ سىمابنى ياكى كۆپرەك ئۇنىڭ كۈشتىلىرىنى ئىشلىتىدۇ.

سىمابنىڭ زەھەرلىك ۋە ئادەم ھاياتى ئۈچۈن خەۋپلىك ئىكەنلىكى جۇڭگىيى تېبابىتىدە ناھايىتى بالدۇرلا ئېنىقلىنىپ تەكىتلىنىپ كەلگەن. شۇڭا، ئۇلار ئىچىدىن كەمدىن كەم ئىشلىتىدۇ. ئىشلەتكەندىمۇ ناھايىتى ئېھتىياتلىق بىلەن باشقا مۇناسىپ دورىلارنى قوشۇپ ياكى كۈشتىلىرىنى ئېلىپ ئىشلىتىدۇ. قوشۇمچە دوختۇرلار سىمابتىن 30 گرام ئېلىپ، مەخسۇس يول بىلەن ئۆلتۈرۈپ (ئۇششاق زەررىلەرگە ئاجرىتىپ ياغ بىلەن ئارىلىشىدىغان قىلىپ) 100 گرام كۆك سىماب يېغى تەييارلايدۇ. بۇ ياغنى سىغىلىنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىدۇ. ئىشلىتىش ئۇسۇلى تۆۋەندىكىچە:

چوڭ كىشىلەرگە 3~1 گرامغىچە، بالىلارغا يېشىغا قاراپ يېرىم گرامدىن 1 گرامغىچە ئېلىپ، ھەر كۈنى بىر ئەزانىڭ مۇسكۇل (مۇشەك گۆش) قاتلىمى قېلىن بولغان جايغا سۈركەپ سىڭدۈرۈلىدۇ. شۇنداق 6 كۈن ئىشلىتىپ، 7- كۈنى بىر كۈن توختىتىدۇ. يەنە قايتا ياغلىنىدۇ. بىر قېتىملىق داۋالاش جەريانى 4 ياكى 6 ھەپتە. ئۇنىڭدىن كېيىن بەلگىلىك مۇددەت دورىنى توختىتىپ، دەم ئالدۇرۇپ، ئىككىنچى داۋالاش مەزگىلىنى باشلايدۇ. ئادەتتە ئىككى بىلەك، ئىككى تاغاق ئۈستى ۋە ئىككى يوتىغا سۈركەشكە بۇيرۇلىدۇ. ھەر كۈنى بىر ئورۇنغا سۈركەلسە، بىر ھەپتە ۋاقىت كېتىدۇ.

بۇ خىل داۋالاش ئۇسۇلى سىغىلىسكە قارشى دورىلارنى ئىچۈرۈش، ئوكۇل قىلىش مۇمكىن بولمايدىغان كىشىلەرگە قوللىنىلىدۇ. ئۆتمۈشتە بەلگىلىك ئۈنۈم بېرىپ كەلگەن. ئەمما ئومۇمەن سىماب ئېغىز بوشلۇقىدا (چىش مىلىكىدە) ئۆزىنىڭ زەھەرلىك تەسىرىنى كۆرسىتىدىغانلىقى ئۈچۈن مەيلى قايسى ئۇسۇلدا بولسۇن سىماب ياكى سىمابلىق دورىلارنى ئىشلەتكەندە ئاغرىق كىشىنىڭ ئېغىز ئىچىنى دائىم تەكشۈرۈپ تۇرۇش، چىش ئاستى كۆكرىش، چىش بوشاپ كېتىش قاتارلىق ھادىسىلەرگە قارشى چارە كۆرۈش لازىم. ئەگەر بۇ خىل زەھەرلىنىش ھادىسىسى ئېغىرراق بولسا، سىمابلىق دورىلار ئىشلىتىشنى توختىتىش لازىم.

سىماق

(تۇخۇمى ھۇماز)

FRUCTUS RHUS PATANINI MAXIMA

乌倍子

تونۇش بۇ بىر دەرەخنىڭ مېۋىسى بولۇپ، ئەدەسكە ئوخشايدۇ. ياپىلاقراق ھەببەتۈلخۇززانىڭكىگە ئوخشاش غىلابنىڭ ئىچىدە، باشلىق بولىدۇ. باشنىڭ ئۈستىدە پوستى بولۇپ، تەمى ئاچچىق-چۈچۈك بولىدۇ، تىلىنى تۇتىدۇ. سىماق ئۇرۇقىنىڭ ئۈستىدىكى قوۋزىقى ئىشلىتىلىدۇ. دەرەخى ئانار دەرەخىنىڭكىدىن بىر ئاز چوڭراق بولىدۇ، قۇۋۋىتى 3 يىلغىچە تۇرىدۇ. يوپۇرمىقى ئۆرە تۇرىدۇ، بىر ئاز قىزىل، تۈكلۈك كېلىدۇ. سىماق 2 خىل بولۇپ، تاغنىڭ، ئۆلكىنىڭ دەپ ئايرىلىدۇ. ئۇنىڭ ياخشىسى قىزىل، تولغان بولىدۇ. تىلىنى تۇتۇش كەم، ئاچچىقراق بولىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزدە، ياپونىيىدە ۋە ئىسسىق مەملىكەتلەردە ئۆسۈدۇ.
تەبىئىتى 2- دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

تاغنىڭ 3- دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق، يوپۇرمىقى ئۇرۇقىدىن تۆۋەنرەك.

خۇسۇسىيىتى ئاشقازاننى كۈچلەندۈرۈش، ئاشقازان، ئۈچەيلەرگە سەپرانىڭ قويۇلۇشىنى توسۇش، قەي،
كۆڭۈل ئاينىش، ئىچ ئۆتۈشنى، قان تۈكۈرۈشنى توسۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇ دورىنى سوقۇپ تالقان قىلىپ، سوغۇق سۇ بىلەن ئىچسە، يۇقىرىقى ۋە تۆۋەن
تەرەپتىن كېلىدىغان قاننى توختىتىدۇ. چالا سوقۇپ، زىرە ۋە سوغۇق سۇ بىلەن بېرىلسە، ھەر تۈرلۈك
قەيىنى توختىتىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن).

ئىسسىقچان كىشىلەرنىڭ ئىشتەھاسىنى ئاچىدۇ.

تۇخۇم سېرىقى ۋە قۇرۇق يۇمىغاقسۇت بىلەن بېرىلسە ئىچىنى توختىتىدۇ. ھاراق بىلەن بېرىلسە،
ئىچ ئۆتكۈنى ۋە خۇنى توختىتىدۇ. سۈيدۈكنى كەم قىلىدۇ. سۇماق دەرىخىنىڭ چېڭى سۇماقنىڭ توپىسى
دېيىلىدۇ. بۇ بەكمۇ قايىز. لېكىن بىر ئاز ئاچچىق، كونا ئىچ ئۆتۈش ۋە بالىياتقۇدىن كېلىدىغان ئاق
ھۆللۈكلەرنى توختىتىدۇ.

ئەگەر چىشقا باسسا، ھەر خىل چىش ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. سۇماقنى سۇغا چىلاپ ئاغزىنى
چايقسا بۇمۇ بولىدۇ. ئۈستىدىكى توپىسىنى ساپ قىلىپ، بىر كېچە سۇغا چىلاپ، بىر ئاز كەترا قوشۇپ
كۆزگە تېمىتسا، كۆز ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. بۇ دورىنىڭ 30 گرامىنى 250 گرام سۇدا قاينىتىپ، دورىنىڭ
قۇۋۋىتىنى سۇغا چىقىرىپ، ئاندىن شۇ سۇدا لاتىنى ھۆل قىلىپ، كۆزىگە قويۇپ، ئىسسىق ئۆتكۈزسە،
كۆز ۋە كىرىپكەرنىڭ قىچىشى، كۆزنىڭ چۆرىلىرى چاچاقلىشىپ، ئىشىشىپ، كۆزنىڭ قىزىرىپ قېلىشىغا
مەنپەئەت قىلىدۇ. ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. پېشانىغا قويۇپ ئىسسىق ئۆتكۈزسە، بۇرۇن قاناشنى توختىتىدۇ؛
(تەجرىبىدىن ئۆتكەن). ئۇنىڭ سۈيى قۇلاققا تېمىتىلسا، قۇلاقتىن يىرىك كېلىش، يىرىڭلىق چاقا پەيدا
بولۇشتىن توسىدۇ.

بۇنى ئېزىپ باشقا ۋە بوغۇم سۆڭەكلىرىگە ۋە جىنسى ئەزانىڭ ئەتراپلىرىغا چېپىلسا، سۈيدۈك
تۇتالما سلىق كېسەللىكنى تۈگىتىدۇ، ئەزانى چىگىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 1~5 ياشلىقلارغا 1~5 گرام، 5~10 ياشلىقلارغا 6~10 گرام، 10~15
ياشلىقلارغا 11~15 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنبا سارى سىركە ۋە ئاقاقىيا.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار ئاشقازان سوۋۇپ كەتكەنلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى مەستكى، رۇمبەدىيان، چەيزە بىلەن پىشۇرۇپ بېرىلسە زەرىرى بولمايدۇ. يوپۇرمىقىدا
15~20% تاننىن ماددىسى بار. مېۋىسىنىڭ تەركىبىدىمۇ بەلگىلىك مىقداردا تاننىن قاتارلىق ماددىلار
بولىدۇ.

جۇڭگى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى جۇڭگى تېبابىتىدە سىماق مېۋىسى دورا ئورنىدا ئىشلىتىلمەي، ئۇنىڭ
شاخلىرىدا پەيدا بولغان ھەرە قاپچۇقى - (جۇڭگو مورىسى) دورا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

چەت ئەللەردە بۇنىڭ يوپۇرمىقى دوختۇرلۇقتا ئىشلىتىلىدىغان تاننىن ماددىسىنى ئالىدىغان خام ئەشيا
قىلىنىدۇ.

سىماقۇلئەباغەين

(ئۇششاق تاغ موزىسى)

GALLA CHINENSIS

五倍子

تونۇش تاغدا بولىدىغان ئۇششاق موزىدۇر.

تەبىئىتى بەك سوغۇق ۋە قابىز.

خۇسۇسىيىتى ئاساسەن سۇماققا ئوخشىشىدۇ. لېكىن بۇنىڭدا قا-

بىزلىق زىيادىراق.

ئىشلىتىلىش ئورنى سۇماقنى ئىشلەتكەن ئورۇنلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

ئۇنىڭدىن تاشقىرى ئاشلامچىلار بۇنىڭ بىلەن نېپىز تىرىلەرنى ئاشلايدۇ.

دۇ. شۇڭلاشقا، بۇنى ئاشلامچىلارنىڭ سۇماقى دەپ ئاتىلىدۇ.

مەنبىسى RHUSCHINENSIS MILLER (盐肤木)

دېگەن دەرەخ شېخىدا پەيدا بولغان ھاشارات قاپچۇقىدىن ئىبارەت.

تەركىبى %60~70 تاننىن تۇتىدۇ.

تەبىئىتى قۇرۇق، مۆتىدىل، ئىچ قاتۇرۇش، قان توختىتىش، تەر-

لەرنى توختىتىش قاتارلىق قابىز خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

يۆتەل پەسەيتىش، ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئىچ ئۆتكۈ، مەقئەتنىڭ چىقىپ قېلىشى، كۆپ تەرلەش، قاناش،

جاراھەتلەر، سېرىق چاقىغا ئوخشاشلارنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

سانائەتتە كۆنچىلەر تېرە ئاشلايدۇ. يەنە بوياق ماددىلار ئىشلەپچىقىرىدىغان ئەشيا ئورنىدا پايدىلىنىدۇ

ۋە دوختۇرلۇقتا ئىشلىتىلىدىغان ئاشلاش تىزىمى (تاننىن كىسلاتاسى) ئېلىشقىمۇ بولىدۇ.

ئەسكەرتىش بۇ خىل سىماقنىڭ سېلىشتۇرما ناملىرىنى قايتا تەتقىق قىلىشقا ئېھتىياجلىق.

سۈرە

(ئىسمى)

ANTIMONIUM (STIBIUM)

锑

تونۇش بۇ بىر خىل پارقىرىما يايىلاق تاش بولۇپ، خىللىرى كۆپ، ھەر رەڭدە بولىدۇ. ئەڭ ياخشىسى

ئىسپاھاننىڭ بولۇپ، پارقىرىما، يۇمشاق، تومۇرلىرى ۋە دۇغلىرى يوق بولغىنىدۇر.

چىقىش ئورنى ئىراندىن، مەغرىبىستان، مىسىردىن ۋە باشقا ئورۇنلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2- دەرىجىدە سوغۇق، 3- دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى ئىچ توختىتىش، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، كۆزنى مۇھاپىزەت قىلىش، كۆزنىڭ پەيلىرىنى

ۋە قېرىلارنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى كۈچلەندۈرۈش، كۆزنىڭ ھارارىتىنى پەسەيتىش، كۆزدىن كېلىدىغان

ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، باش ئاغرىقىنى پەسەيتىش، ھەر بىر ئەزالاردىن كېلىدىغان قانلارنى توختىتىش، جاراھەتلەرنى تازىلاش، ئارتۇق گۆشنى يوقىتىش، جاراھەتلەرنى پۈتتۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. • ئىشلىتىلىشى ئورنى بۇنى بىر ئاز ئىپار بىلەن قوشۇپ كۆزگە تارتسا، كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ۋە پەيلىرىنى كۈچلەندۈرىدۇ. مەرۋايىت، كېلەر مايىقى، ئاق ناۋات بىلەن قوشۇپ كۆزگە تارتسا، كۆزدىكى پەردىنى ۋە ئاقنى يوقىتىدۇ. ھوزوز ۋە سىماق بىلەن قوشۇپ كۆزگە تارتسا، كۆزدىن كېلىدىغان ياشلارنى ۋە قىچىشىنى توختىتىدۇ. باراۋەر مىقداردا يۇمشاق ئېزىلگەن ئىقلىمىيا ۋە كۆپۈكى ئېلىنغان ھەسەل بىلەن كۆزگە تارتسا، باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. باشنىڭ ھەر ئىككى تەرىپى ئاغرىسا، ئىككى كۆزگە تارتىدۇ. بىر تەرىپى ئاغرىسا، ئاغرىغان تەرەپكە تارتىدۇ. ھۆل يۇمغاقسۈتنىڭ سۈيى بىلەن بىر ئاز كاپۇر قوشۇپ كۆزگە تارتسا، چېچەكنىڭ كۆزدە قالدۇرىدىغان زىيىنىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ. شۇنىڭدەك ئاچچىق ئانارنىڭ ياكى سىماقنىڭ ۋە ھۆل مىغلان يوپۇرمىقىنىڭ سۈيى بىلەن ياكى موزىنىڭ چىلانغان سۈيى بىلەن قوشۇپ كۆزگە تارتسا، يۇقىرىقى كېسەللىكلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سۇ يېغى بىلەن قوشۇپ بەدەنگە چاپسا، پىلاترنى يوقىتىدۇ. يېڭى چاۋا ياغ ۋە ئۇپا بىلەن ئوتتا كۆيگەن يەرگە چاپسا، قاپىرىپ چىقىشنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ. كۆيگەن يەرنى پۈتتۈرۈپ ساقايتىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ھەمەل قىلسا، بالىياتقۇنىڭ قاتتىقلىقىنى يوقىتىدۇ. ھەيز قېنىنىڭ ئادەتتىن تاشقىرى كېلىشىنى توسىدۇ. مەقئەتتىكى يىرىڭلىق چاقلارغىمۇ پايدا قىلىدۇ. مەلھىمىمۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى سىرتتىن ئىشلىتىلىدۇ، ئىچمەيدۇ.

ئورۇنباىسارى كۆيدۈرۈلگەن قارا قوغۇشۇن.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار كۆكرەكتىكى ئەزالارغا، ئۆپكەگە، بوغۇملارغا، ئاۋازغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى كەتىرا، شېكەر، قوي يېغى.

كۈل رەڭ مېتال (مەدەن) دىن ئىبارەت سىتېننىت مەدىنىنى ھاۋادا پارچىلاندىرۇپ، ئاندىن ئۇنىڭ تەركىبىدىكى گۈڭگۈرت ماددىسىنى چىقىرىۋېتىش يولى بىلەن ھاسىل قىلىنىدۇ. بۇ ماددىنى تۇتىدىغان تەبىئىي مەدەن تاشلارمۇ كۆپ. ئۇلارنى لاتىنچە: ناگياگىت، گېرۋانتىت، سىتېبوكونىت، تىسېرۋانتىت، سىتېبوكونىت، دىسكرازىت، يامسونىت، سىتېننىت دەپ ئاتىلىدۇ. ئۇلارنىڭ ھەر بىرىدىمۇ سۈرمە ماددىسى بار.

جۇڭغىي تېبابىتىدە سۈرمىنىڭ ئىشلىتىلىشى قولمىزدىكى كىتابلاردىن تېپىلىمىدى. ھازىرقى زامان دوختۇرلىرى سۈرمىنىڭ مەھسۇلات: سىتېبوم كالى تارتارىك قاتارلىق بىر قىسىم دورىلارنى ئېلىمىزدە مەلۇم دەرىجىدە تارقالغان قان شورىغۇچ قۇرت كېسەللىكىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ، ناھايىتى ئاز مىقداردا ئوكۇل قىلىنىدۇ. كۈچلۈك زەھەر دورىلاردىن ھېسابلىنىدۇ.

سۇزاپ-سوداپ

تونۇش سۇزاپ 3 تۈرلۈك بولىدۇ.

1- يۇرتنىڭ، 2- جاڭگالنىڭ، 3- تاغنىڭ.

يۇرتنىڭ سۇزاپى ئېگىزلىكى بىر مېتىرچە، شاخلق بولىدۇ. يوپۇرمىقى ئۇششاق، پۇرىقى سېسىق، بەكمۇ كۆك بولىدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ ئۈستىگە چاڭ ئورنىۋالغاندەك كۆرۈنىدۇ. چېچىكى سېرىق، ئۇرۇقى غىلاپنىڭ ئىچىدە، 3 بۇرجەكلىك بولىدۇ. ياخشىسى يۇرتنىڭدۇر. ئەنجۈرنىڭ تۈۋىگە ئۈنكىنى ياخشى قۇۋۋەتلىك ھېسابلىنىدۇ.

چىقىش ئورنى خوتەن، يېڭىسار، قەشقەردىن چىقىدۇ، قەيەردە تېرىسا شۇ يەردە ئۈنىدۇ.

خۇسۇسىيىتى مېڭىنى قۇۋۋەتلەيدۇ، ئەقلىنى زىيادە قىلىدۇ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ، توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. يەلنى ماڭدۇرىدۇ. ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ. ئىشتىھانى ئاچىدۇ. ھەيزنى، سۈيدۈكنى ماڭدۇرىدۇ. ئەزادىكى كېرەكسىز نەرسىلەرنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى ئورنى پالەچ، قول تىترىگەنگە، بوغۇملارنىڭ ئاغرىقى، پەينىڭ يىغىلىشى، يانپاشنىڭ ئاغرىقى قاتارلىقلارغا مەيلى قاينىتىپ ئىچسۇن ياكى خېمىر قىلىپ تاڭسۇن پايدا قىلىدۇ. كۆكرەك، جىگەر ۋە تال ئاغرىقى، قۇلنجى (يەلدىن پەيدا بولغان قۇلنجى) دوۋاساقتىكى، بۆرەكتىكى تاشنى چىقىرىدۇ. بوۋاسىرغا، مەقئەت كېسەللىرىگە، بالياتقۇ كېسەللىكلەرگە قاينىتىپ بېرىلسە پايدا قىلىدۇ. يوپۇرمىقىنى ھەسەل بىلەن 70 گرامدىن 100 گرامغىچە ئىچىلسە، ھېقىنى توختىتىدۇ. قۇرۇق شېسىنى قوشۇپ قاينىتىپ ئىچسە بىقىن ئاغرىقى، كۆكسىنىڭ ئاغرىقى ۋە زىققە، كونا يۆتەللەرگە پايدىلىق. ئۈچەي ئاغرىقى، كىندىك ئەتراپىنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. ئۆپكەننىڭ ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلىرى، چوڭ بوغۇملارنىڭ ئاغرىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ. ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقنى قايتۇرىدۇ. سوغۇقتىن بولغان تەپلەرنى پەسەيتىدۇ، زەپتۇن يېغىدا قاينىتىپ بېرىلسە، ئۈچەيدىكى قۇرتلارنى چىقىرىدۇ. ئەنجۈر بىلەن قاينىتىپ چېپىلسا ياكى ئەنجۈر ۋە تۇز قوشۇپ چېپىلسا، كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى كۈچەيتىدۇ. يوپۇرمىقىنى چاينىسا، پىيازنىڭ ۋە سامساقنىڭ پۇرىقىنى ئېغىزدىن كەتكۈزىدۇ. تاماق سىڭدۈرۈش قۇۋۋىتىنى زىيادە قىلىدۇ، كېكىرتىدۇ. ئەنجۈر ياكى ياڭاق بىلەن بېرىلسە، ئىچىلگەن زەھەرلەرنى ۋە ھاشاراتلارنىڭ زەھەرلىرىنى قايتۇرىدۇ. ھەر كۈنى داۋاملىق 3 گرام ئىستېمال قىلسا، پالەچ، ئەزالارنىڭ تىترىشى ۋە پەيلەرنىڭ يىغىلىشى قاتارلىق كېسەللىكلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئۇنىڭ ئۇرۇقىنى يېسە ياكى ئۇنىڭ سۈيىنى ھەمەل قىلسا، جىنسىي ئالاقىدىن كېيىن بالا پەيدا بولۇشنى توسىدۇ. ئۇنىڭ ئۇرۇقىنى يېسە بالىنى چۈشۈرۈۋېتىدۇ (ئۇرۇقنى ھومۇل قىلىسۇ، ئۇنىڭ تۇتۇنىنى پۇرسىمۇ چۈشۈرىدۇ). يوپۇرمىقىنى سوقۇپ، خېمىر قىلىپ چاپسا سېرىق ئېشەك ۋە ئۆمۈچۈك، غالجىر ئىتلارنىڭ چىشلىگىنىنىڭ ۋە چاققاننىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ سىقىلغان سۈيى قۇلاققا تېمىتىلسا، قۇلاقنىڭ غوڭغۇلدېشى ۋە ئېغىرلىقىنى ساقايتىدۇ. يوپۇرمىقىنى سۇ بىلەن قاينىتىپ، سىرەكە قوشۇپ ئۇششاق بالىلارنىڭ بۇرنىغا تېمىتسا، دۆلىنىپ كېتىش كېسەللىكىگە پايدا قىلىدۇ. بۇرۇن قاناشنى توختىتىدۇ. يوپۇرمىقىنى سۇفۇپ قىلىپ بۇرۇنغا پۇركۈسە، بۇرۇندىن قان كېلىش كېسەللىكىگە پايدا قىلىدۇ، گۈل يېغى، سىرەكە ھەم ھاراق بىلەن قوشۇپ چېپىلسا، باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. غار دەرەخنىڭ يوپۇرمىقى بىلەن قوشۇپ چېپىلسا، ئىككى قاشنىڭ ئىششىقىنى ياندۇرىدۇ. موم ۋە مورت يېغى بىلەن قوشۇپ چاپسا، يىرىڭلىق ئىششىق ھەم جاراھەتلەرگە پايدا قىلىدۇ. سېرىقچىچەك ۋە ھەسەل بىلەن قوشۇپ چېپىلسا، تەمرەتكىگە، توغرىغۇ قوشۇپ ئەزانى يۇسا، ئاق داغ كېسىلى ۋە سۆڭەككە پايدىلىق. ئۇنى قاينىتىپ دوۋسۇنغا كىلىزما قىلىنسا، قۇلنجى كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. زەپتۇن يېغىدا قاينىتىپ بېرىلسە ياكى تېگىلسا سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ. ئۆزى بىلەن ھەمراھ قىلىپ يۈرسە، زەھەرلىك ھاشاراتلارنى قاچۇرىدۇ.

سىقىلغان سۈيىنىڭ تەسىرى ئاساسەن يوپۇرمىقىنىڭ تەسىرىگە ئوخشايدۇ. سىقىلغان سۈيى ئارپىبەدىيان سۈيى ياكى ھەسەل بىلەن كۆزگە تېمىتىلسا، كۆرۈش قۇۋۋىتى ئاجىزلىقىنى يوقىتىپ، كۆرۈش قۇۋۋىتىنى كۈچەيتىدۇ.

ئانار پوستى بىلەن قىزىتىپ قۇلاققا تېمىتىلسا، قۇلاقنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. سىرەكە ۋە ئۇپا، گۈل يېغى بىلەن چاپسا، كۆيدۈرگە، بەدەننىڭ چۈمۈلە ماڭغاندەك قىچىشى، باشنىڭ تاز چاقىسى قاتارلىقلارغا پايدا قىلىدۇ.

سىقىلغان سۈيىنىڭ باشقا تەسىرىمۇ ئاساسەن يوپۇرمىقىنىڭ تەسىرىگە ئوخشىشىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار سۇراپنى داۋاملىق ئىستېمال قىلسا كۆزنى ئاجىزلىتىدۇ، باش ئاغرىتىدۇ،

شەققە كېسەللىكنى پەيدا قىلىدۇ، خىلىتلارنى كۆيدۈرىدۇ، قۇستۇرىدۇ. دىلنى قاراڭغۇلاشتۇرىدۇ، قۇلاق ۋە بۇرۇنلارنى ئاجزىلىتىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سىركەنجىۋىل ۋە رۇمبەدىيان.

ئىشلىتىلىشى 1~5 ياشلىقلارغا 3~1 گراممىچە، 5~10 ياشلىقلارغا 4~6 گراممىچە، 10~15 ياشلىقلارغا 7~10 گراممىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.
ئورۇنباسارى سەتەر، بەزىلەرنىڭ ئېيتىشىچە يالپۇز.

سۇزاپ ئۇرۇقى

سۇزاپ ئۇرۇقى ھەسەل ياكى سىركەنجىۋىل بىلەن قوشۇپ 3~6 گراممىچە بېرىلسە، تۇتقاقلق كېسەللىكنى پەسەيتىشكە پايدىلىق. كۆزنى روشەنلەشتۈرىدۇ. يەلدىن بولغان، سوغۇقتىن بولغان ھېقلارنى يوقىتىدۇ، يەلدىن بولغان ئۇچەي ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. ئۇنى ھاراققا چىلىسا خۇشخۇي قىلىدۇ، قاتتىق مەست بولۇشنى توسىدۇ. مەستلىكنىڭ زەھىرىنى قايتۇرىدۇ، تېزدىن مەستلىكنى كەتكۈزىدۇ، باشقا خۇسۇ-سىيەتلىرى ئاساسەن يوپۇرمىقىغا ئوخشىشىدۇ.

يېلىمى ئۆلكە سۇزاپىنىڭ يېلىمى ۋە جاڭگال سۇزاپىنىڭ يېلىمى غايەت دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق. ئۇنىڭدىكى ئىسسىقلىق قۇرۇقلۇقتىن تۆۋەنرەك.

كۆزدىكى جاراھەت ۋە خانازىر كېسەللىكىگە پايدا قىلىدۇ. قولىق ۋە يىرىقتىكى ئىششىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

باشقا خۇسۇسىيىتى يوپۇرمىقى ۋە ئۇرۇقىغا ئوخشايدۇ.

جاڭگال سۇزاپى يوپۇرمىقى يۇرتنىڭ سۇزاپىدىن ئىنچىكە، شاخلىرى كەمرەك ۋە ئۇنىڭدىن سېسىقراق بولىدۇ.

تەبىئىتى 4- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

دورلىق تەرىپى غالىب ياكى پايدىلىق تەرىپى ئۆتكۈر.

خۇسۇسىيىتى كۈچلۈك ھېسابلىنىدۇ. بۇنىڭدىن 12 گرام ئىچسە، سۆگەت گۈلىدىن تېزەك زەھەرلەپ ئۆلتۈرۈپ قويدۇ. بەدەننى قىزىتىشتا ھەم ئىچ ئەزانى كۆيدۈرۈشتە ھەم سۆگەت گۈلىدىن ئارتۇق. يېگەن ئادەمنىڭ رەڭگىنى قىزارتىدۇ. كۆزلىرى تاشقىرى چىقىدۇ. ئىدرا ۋە چوڭ تەرەتنى توختىتىپ قويدۇ. بۇنىڭ باشقا تەسىرى يۇرت سۇزاپىنىڭ تەسىرىگە ئوخشايدۇ. يەنە بىر خۇسۇسىيىتى: تۆمۈرگە ۋە ئەينەككە سۈركەپ قويۇلسا داتلاشمايدۇ. قوي ۋە توخۇ ياتقان ئورۇنلارغا سېپىپ قويسا، زەھەرلىك ھايۋانلار ئۇ يەرگە كەلمەيدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مەجەز كىشىلەر ئىستېمال قىلىشقا قەتئىي بولمايدۇ. سوغۇقچان كىشىلەر ئىشلىتىشكە توغرا كەلسە، يۇرت سۇزاپىنىڭ 1/3 مىقدارىنى ئىشلەتسە بولىدۇ. چۈنكى بۇنىڭ يۇرت سۇزاپىدىن بىر نەچچە ھەسسە ئارتۇقچىلىقى ۋە كۈچلۈك تەرىپى بار.

سۆگەت

(خىلاپ)

SALIX BABY LONICA L

柳树

تونۇشى بۇ بىر خىل دەرەخ بولۇپ، پارس تىلىدا «بىدەسادە» دەپ ئاتىلىپ، يوپۇرمىقى ئىنچىكە

ئۇزۇن بولىدۇ. گۈلى باھار كۈنلىرىدە يوپۇرمىقى بىلەن باراۋەر شېخىدىن ئۈنۈپ چىقىدۇ، رەڭگى سارغۇچ، بىر ئاز خۇشبوۋى، ئەڭ ياخشىسى سۇنىڭ ئەتراپىدا ئۆسكەنلىرىدۇر.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ ھەممە جايىدا ئۆسىدۇ.
تەبىئىتى گۈلنىڭ 2- دەرىجىدە سوغۇق، 1- دەرىجىدە ھۆل؛ يوپۇرمىقى قۇرۇق سوغۇق، ئۇرۇقى 1- دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى تەبىئەتنى يۇمشىتىش، ئىسسىقتىن بولغان مېڭە ۋە يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، جىگەرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، باش ئاغرىقى، كۆز ئاغرىقى، خاپىغانى، تەشنىلىقنى، ئاشقازان ئاجىزلىقىنى، سەپرا خاراكتېرلىك كۆيۈك ۋە تەپلەرنى، بارلىق ئىسسىقتىن بولغان كېسەللىكلەرنى يوقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. چېچىكىنىڭ پار سۈيى يۇقىرىقى خۇسۇسىيەتلەردە ئۆزىدىن ياخشىراق.

ئىشلىتىش ئورنى بۇنىڭ ئوسارسىنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە بەلغەمنى، سەپرانى، سەۋدانى سۈرۈپ چىقىدۇ. تۇتقاقلق كېسلى، تەپلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. جىگەرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. يەرقانى، تالنىڭ قاتتىقلىقىنى يوقىتىدۇ. سۇيدۈكنى راۋان قىلىدۇ. بالىياتقۇنىڭ ئاغزىنى ئاچىدۇ. مۇپاسىل، نۇقرەس، چاياننىڭ چاقىنى قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ ئوسارسى قۇلاققا تېمىتىلسا، قۇلاقنىڭ كىرلىرىنى تازىلايدۇ. يوپۇرماق ۋە شاخلىرىنى قاينىتىپ، ئىلمان ھالدا سۈيىدە ئولتۇرسا، ئەزالارنىڭ ئۆزگىرىشىنى يوق قىلىدۇ. بۇنىڭ ھۆل يوپۇرمىقىنى تېگىگە سېلىپ ئۇخلىسا، جىگەر ۋە يۈرەكنىڭ قىزىقلىقىنى يوقىتىدۇ. سۆگەتنىڭ ئۇرۇقىنى ئېزىپ، كۆزگە چاپسا، كۆزنىڭ چانقىغا يەتكەن زەربىلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ. قاننى توختىتىدۇ. سۆگەتنىڭ ھۆل يوپۇرمىقىنى چاپسا ياكى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە، قان خاراكتېرلىك ئىچ ئۆتكۈگە مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ پار سۈيى قىزىق خاپىغان، چېچەكنىڭ، تەپىدىقنىڭ قىزىتمىلىرى ۋە باشقا ئۆتكۈر قىزىتمىلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى سۈيىدىن 24 گرامدىن 60 گرامغىچە شېكەر بىلەن بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى رىباستۇر، خېنە گۈلى ياكى نېلۇپەر.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بىقىنغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى گۈلاب ۋە شېكەر.

تەركىبى سۆگەت دەرىخىنىڭ قوۋزىقى خېلى مىقداردا ئاشلىغۇچى ماددا (تانىن) ۋە گلۇكوزىد سالتىسى تۇتىدۇ. شۇڭا، خەلق ئىچىدە سۆگەت قوۋزىقىدىن ياسالغان ياسالسىلار قابىز (ئىچ توختاتقۇچى)، قىزىتما پەسەيتكۈچى دورا سۈپىتىدە، بەزىدە مەدەدە چۈشۈرىدىغان، قان توختىتىدىغان دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. خىنن كەشىپ قىلىنغىچە بولغان جەرياندا، سۆگەت قوۋزىقى بەزى كېسلىنى داۋالايدىغان ئاساسىي دورا بولۇپ كەلگەن ئىدى. ھەتتا خەلق ئارىسىدا ھازىرقى كۈندىمۇ شۇ مەقسەتتە ئىشلىتىلىدۇ. سۆگەت قوۋزىقىنىڭ قاينىتىلمىسى ۋە تالقىنى، چىققان قاتارلىق جاراھەتلەر ۋە خالتىلىق يىرىڭلاش (تابىسى) لارنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

جۇڭگى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى جۇڭگىدىمۇ ئۇيغۇر تېبابىتىدىكىگە ئوخشاش سۆگەتنىڭ گۈلى، شېخى، يىلتىزنىڭ ئاق پوستى ۋە سۆگەت غولىدا ئۈنۈپ چىققان يەر مەدەكلىرىنى، سۆگەت غولىدىن قايناپ چىققان پوقاقلارنى دورا ئورنىدا ئىشلىتىدۇ.

1. سۆگەت ئۈستىدە ئۈنگەن يەر مەدىكى (柳耳 — ليۇئەر): ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ، يەلنى تەرتىپكە سالدۇ.

2. سۆگەتنىڭ شېخى ۋە يىلتىزنىڭ ئاق پوستى تەبىئىتى سوغۇق، زەھەرسىز. بەلغەم ۋە ئىسسىقتىن بولغان سىزلام (سۆزەنەك) كېسلىنى داۋالاشقا قاينىتىپ يۇيۇنۇشقا بۇيرۇلىدۇ. قايناتقان سۈيى بىلەن يەلدىن

بولغان ئىششىقلارنى، قىچشىقانى داۋالايدۇ. قىزىتىلغان ھاراق بىلەن قوشۇپ ئېغىزنى چايقىسا، چىشنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. كونا كىتابلاردا يېزىلىشىچە، سۆگەت شېخى ۋە يىلتىزنىڭ ئاق پوستىنى قاينىتىپ ئىچۈرۈلسە سېرىق كېسەلنى داۋالايدۇ. ئاغرىق پەسەيتىپ، ئىششىقلارنى قايتۇرىدۇ. ئۇلارنى قۇرۇتۇپ، تالقاتلاپ ئىچكۈزۈلسە، ئاشقازان-ئۈچەي ئاجىزلىقىدىن بولغان ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ (قانلىق تولغاق كېسەللىرىدىمۇ ئىشلىتىش مۇمكىن). سۆگەتنىڭ قۇرۇغان يوپۇرماقلىرىنى سوقۇپ ئىچكۈزسە، سىل كېسەل-دىكى قان تۈكۈرۈشنى داۋالايدۇ ھەمدە نەپەس ئېلىش قىيىنلىشىپ، كۆكرەك چىڭقىلىشلارنى يېشىدۇ. سىرتتىن تېگىلسا، يارىدىن چىققان قاننى توختىتىدۇ، ياللۇغ ئىششىقلىرىنى قايتۇرىدۇ.

3. سۆگەت مېۋىسى (پوتلا چىقارغان شاخنىڭ ئۈچىدىكى قاتتىقراق چېچىكى) تەبىئىتى سوغۇق، زەھەرسىز. جاراھەتلەرنى داۋالاشقا، يىرىك ۋە ئۇيىغان قاننى تارقىتىشقا ئىشلىتىدۇ.

4. سۆگەت پوققى يۈرەك ئاغرىقلىرىنى داۋالاش ئۈچۈن قاينىتىپ ئىچكۈزۈلىدۇ.

5. سۆگەت چېچىكى (پوتلىسى) يەل ھەيدەشكە، كۆز قاراڭغۇلىشىنى داۋالاشقا، قۇلاق ئاغرىقىنى، چاچ چۈشۈشنى توختىتىشقا ئىشلىتىلىدۇ. قاينىتىپ ئېغىزنى چايقىسا، چىشنى چىڭىتىدۇ. قايناتقان سۈيىنى ئىچسە، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ.

سۆگەتگۈل

(دىڧلى-كىنىر)

NERIUM INDICUM MILL

夹叶桃 (柳叶桃树)

82 - رەسىم. سۆگەتگۈل

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، ئېگىزلىكى 2 مېتىرغىچە بولىدۇ. يوپۇرمىقى ئىنچىكە، ئۇچى يۇقىرى تەرەپكە قاراپ تۇرىدۇ. ئۇزۇنلۇقى 10 سانتىمېتىرغىچە، يوپۇرمىقىنىڭ چۆرد-سىدە چىشى بولمايدۇ. شەكلى سۆگەتنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. بىر ئاز قېلىن، قاتتىق، سىلىق، بەدبۇي، ئاچچىق، ئۆتكۈر بولىدۇ. گۈلى چىرايلىق. ئاق ياكى قىزىل ئېچىلىدۇ. مېۋىسى ياپىلاق، ئۇزۇن، قاتتىق بولۇپ، ئىچى يۇڭغا ئوخشاش نەرسە بىلەن تولغان. يىلتىزى ئۇزۇن، ئىنچىكە، تەمى تۈزلۈك، رەڭگى قىزىلغا مايىل، يىلنىڭ تامامىدا گۈللەپ تۇرىدۇ، باھنى قۇۋۋەتلەشتە ئېقى كۈچ-لۈكرەك.

چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق. بىر ئاز

زەھەرلىك تەرىپى بار.

خۇسۇسىيىتى قاتتىق ئىششىقلارنى تارقىتىش، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، بەدەننى پارقىرىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. پەقەت سىرتتىن ئىشلىتىلىدۇ. چۈنكى ئادەم ۋە ھايۋاننى ئۆلتۈرىدۇ. ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنىڭ يوپۇرمىقىنى شاراب بىلەن ئىنجۈردە قاينىتىپ، سۈيىدىن 15 گرام مىقدارىنى كالا قېتىشى بىلەن ئىچسە، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. ھايۋانلارغىمۇ شۇ تەسىرنى

بېرىدۇ. يوپۇرمىقىنى پشۇرۇپ خېمىر قىلىپ چاپسا، قاتتىق ئىششىقلارنى يۇمشىتىپ تارقىتىدۇ. كونا بەل ئاغرىقى، يانباش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ ۋە قوتۇر، قىچشىق، بەدەندىكى قارا داغلارنى، تېرىدىكى ئىزلارنى يوقىتىدۇ. بۇنىڭ قۇرۇق يوپۇرماقلىرىنى ئېزىپ زەخمىلەرگە سەپسە، زەخمىلەرنى پۈتتۈرىدۇ. ھەمەل قىلسا بالىياتقۇ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. يوپۇرمىقى ۋە گۈلىنىڭ سۈيى يۈزنى پارقىرىتىدۇ. چاچلارنى ياخشىلايدۇ. ئەگەر ئاق سۆگەت گۈلىنىڭ يىلتىزىدىن بىر ئاز مىقدارنى يېڭى سېغىلغان سۈتتە قاينىتىپ پىشلىقنى ئېلىپ ئاز-ئازدىن يېسە، باھنى كۈچلەندۈرىدۇ. مەنىيىنى تۇتىدۇ. بەزى مەملىكەتنىڭ خەلقلىرى كۆپ قوللىنىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى 1 يېرىم گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.
ئورۇنباسارى قاتتىق ئىششىقلارنى ياندۇرۇشتا باراۋەر مىقداردا ئىككىلىملىك ياكى بابۇنە ۋە 1/2 مىقداردا ئەنجۈر يوپۇرمىقى.
دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆپكىگە زەرەر قىلىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى ھەسەل.

ئارتۇق ئىشلەتسە زىيىنى بۇنىڭ يوپۇرمىقى ياكى گۈلىدىن پىششىق ياكى خام ھالدا يېسە، گالىنى بوغۇپ ئۆلتۈرىدۇ. قورساقنى كۆپتۈرىدۇ، بىئارام قىلىدۇ، كۆزلىرى پۇلتىيىپ چىقىدۇ، قۇلاقلىرى قىزىرىدۇ. بۇنىڭغا مۇداپىئە كۆرۈشتە قەي قىلدۇرۇش، كىلىزما قىلىش، سېمىز توخۇننىڭ ياغلىق شورپىسىنى سۈۋۈتۈپ ئىچكۈزۈش، تاتلىق بادام يېغىنى كەترا بىلەن ئىچكۈزۈش.
تەركىبى ئۆسۈملۈكنىڭ قوۋزىقى ۋە يىلتىزى يۈرەكنى قۇۋۋەتلەيدىغان گلۇكوزىد - نېرودورېن، نېرودورېن، كارادىن ۋە ئاز مىقداردا ئۇچۇچان ياغلارنى تۇتىدۇ.
جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىي قۇرۇق، ئازراق ئىسسىق، زەھەرلىك.

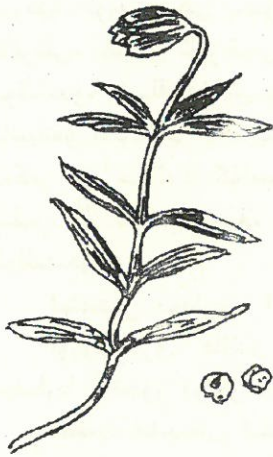
يوپۇرمىقى ۋە غولىنىڭ قوۋزىقىنى يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، سۈيدۈك ھەيدەش، بەلغەم بوشتىش، تەرلىتىش ۋە قۇستۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. ئەمما زەھەرلىك تەسىرى زور بولغىنى ئۈچۈن ناھايىتى ئېھتىياتچانلىق بىلەن بېرىلىدۇ. مىقدارى ئازراقلا ئېشىپ كەتسە، ئۆلۈمگە ئېلىپ بارىدۇ.

سۆرۈنجان

BUL BUSFRITILLARIA THUNBERGII MIQ 具母

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك يىلتىزى بولۇپ، بىر ئاز ياپىلاق، ياۋا سامساققا ئوخشايدۇ. 3 خىل بولىدۇ.

بىرىنچى خىلى: ئىچى ۋە تېشى ئاق، تەمى تاتلىق، ئىككىنچى خىلى: ئىچى ۋە تېشى سارغۇچ، رەڭگى تۇتۇق، بىر ئاز قىزىلغا مايىل، ئۈچىنچى خىلى: ئىچى ۋە تېشى قارامتۇل، تېشى بەكرەك تۇتۇق، تەمى ئاچچىق بولىدۇ. ئەڭ ياخشىسى بىرىنچى خىلى بولۇپ، كونىراپ قۇرت يېمىگەن، سېسىمىغىنىدۇر. دورىلارغا مۇشۇ بىرىنچى خىلى قوشۇلىدۇ. ئىككىنچى خىلىنىڭ بىر ئاز زەھىرى بار. بولۇپمۇ قارىسىنىڭ زەھىرى ئىككىنچى خىلىدىن زىيادە بولىدۇ. 2~3 خىلىنى سىرتىدىن ئىشلىتىدۇ. ئىچىدىن ئىشلەتسە، گالىنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈپ قويىدۇ. بۇنىڭ يوپۇرمىقى كۈدە يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. كۈدىدىن كۈچلۈكرەك، تېنىسى بىر غېرىچ كېلىدۇ. گۈلى سېرىق پارسىدە (شەنبەلت) دەيدۇ. كىچىك زەنبىقىغە ئوخشايدۇ.

قارىسىنىڭ گۈلى قىزىل بولىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ جۈملىدىن شىنجاڭنىڭ تاغلىرىدىن چىقىدۇ. قۇۋۋىتى 30 يىل تۇرىدۇ.

تەبىئىتى 3- دەرىجىدە ئىسسىق، 2- دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى ئورگانلارنىڭ چوڭقۇر يېرىدىكى ھەر خىل بەلغەمنى سۈرۈپ چىقىرىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، چاپلىشاڭغۇ خىلىتلارنى تارقىتىش، بولۇپمۇ چوڭ بوغۇملاردىكى خىلىتلارنى تارقىتىش، جىگەر كېسەللىرىگىمۇ پايدا قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى سەبرى بىلەن قوشۇپ ئىچسە، يانپاش ئاغرىقى، كىچىك بوغۇملارنىڭ ئاغرىقىنى قالدۇرىدۇ (سىناقىتىن ئۆتكەن).

زەنجۈل، قارىمۇچ بىلەن ئىچسە باھنى قوزغايدۇ.

1.5 گرامنى زەنجۈل، پۇدىنە، زىرە بىلەن قوشۇپ، يېڭى

سېغىلغان سۈت ۋە شېكەر بىلەن ئارقىمۇ ئارقىدىن 3 كۈن ئىچسە باھنى قوزغايدۇ. بارلىق بوغۇم كېسەللىكلىرىگە پايدا قىلىدۇ. خۇسۇسىيەت

83 - رەسىم. شىنجاڭ سۆرۈنجانى

نەزلە قويۇلغان ۋاقىتلاردا بېرىلىدۇ. زەپەر، توخۇ تۇخۇمى بىلەن زىمات قىلىنسا، سۆڭەك ئاغرىقىنى پەسەيتىپ، قاتتىق ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. مۇسەللەس بىلەن ئىشلىتىلسە، چوڭ بوغۇملارنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. سىرگە، ھەمىشباھارنىڭ سۈيى بىلەن بىللە ئىشلىتىلسە ياخشى ئۈنۈم بېرىدۇ. كونا كالا يېغى ياكى قوي يېغى بىلەن لاتىغا ئوراپ مەزكۇر ئورۇنغا قويۇلسا، بوۋاسىر ئاغرىقىنى پەسەيتىپ، دانىلىرىنى چۈشۈرىدۇ. سوقۇپ سېپىلسە، جاراھەتلەرنى ساقايتىدۇ.

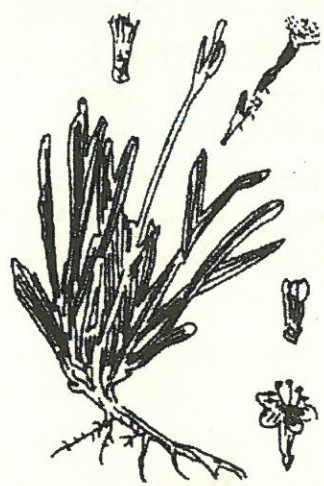
ئىشلىتىلىش مىقدارى 1~5 ياشلىقلارغا تەنھا ئۆزى ياكى زەپەر بىلەن 0.5~1 گرام، 5~10 ياشلىقلارغا 1~2 گرام، 10~15 ياشلىقلارغا 0.2~0.5 گرام، 5~10 ياشلىقلارغا 0.5~1 گرام. 10~15 ياشلىقلارغا 1~2 گرامىچىلىك ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباسارى بوغۇم ئاغرىقىنى پەسەيتىشتە باراۋەر ۋەزىندە مەككە خېنىسى، يېرىم ۋەزىنى مۇقەل. ئىشلەتمەيدىغان ئورنى ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ. قورساق، ئۈچەينى ئاغرىتىدۇ. جىگەرنى ئاجزىلىتىدۇ. تۈزەتكۈچىسى كەتىرا، شېكەر، زەپەر، ئەگەر قارىسىنى يەپ قالسا يېڭى سۈت بىلەن قۇستۇرۇش لازىم ياكى پادە زەھەر بېرىلىدۇ. گۈلىنى پۇرسا دىماغىدىكى توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. يەلنى تارقىتىپ باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ.

تەركىبى نۇرغۇن زەھەرلىك ئالكالوئىدلارنى تۇتىدۇ. يەنى ئىمپېرىئاللىن، ۋېرتىسىن، ۋېرتىسىلىن، فىرېتىللارلىن، فىرېتىمىن، پېيىمىن، پېيىمىننىن، فېمۇزىن، پېيىمىن، پېيىدىن، پېيىمىتىدىن قاتارلىقلار.

فارماكولوگىيەلىك تەسىرى سۆرۈنجان مەركىزىي نېرۋا سىستېمىسىنى پالەچلەندۈرىدۇ. بولۇپمۇ يۈرەك مۇسكۇللىرىغا ئاكتىپ تەسىر كۆرسىتىدۇ. يۆتەل پەسەيتىش رولىمۇ بار.

جۇڭخىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى جۇڭخىي تىبابىتىدە سۆرۈنجان رېنىسگىغا ئوخشاش كۆپ ئىشلىتىلىدۇ. ئۇلار بۇنى ئازراق قۇرۇق، مۆتىدىل تەبىئەتلىك دورا ھېسابلايدۇ. سوغۇق تېگىشتىن بولغان كېسەللەردە، تۈپىر كۈلۈردا ئىشلىتىلىدۇ. ئارام بەرگۈچى ۋە قان توختاتقۇچى دورا سۈپىتىدىمۇ ئىشلىتىلىدۇ. باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ كۆكىۋەتەلدە، ئىچكى قاناشلاردا، قان قۇسۇشتا بېرىلىدۇ. سۈت ھەيدىگۈچى ۋە قان ياسىغۇچى دورا ئورنىدىمۇ ئىشلىتىلىدۇ. قىزىتمىلىق كېسەللەردىمۇ بېرىلىدۇ. سىرتقى تەرەپكە چىپقان (فۇرۇنكۇل)

85 - رەسىم. سۈمبۇل تىپ

ئوخشايدۇ. ئۇزۇنلۇقى بارماقتىن بىر ئاز ئۇزۇنراق، توملۇقى، چىمەلتەك بارماقنىڭ توملۇقىدا ۋە بېشى بولىدۇ. بىر يىلتىزدىن بىر قانچىسى ئۆسۈپ چىقىدۇ. بۇنىڭ رەڭگى قارا سېرىققا مايىل. بەك خۇشبۇي، پۇرىقى ۋە بېشى بولىدۇ. يىلتىزى بىر ئاز قاتتىق. ئەڭ ياخشىلىرى قارامتۇل سېرىققا مايىل، خۇشبۇي، ئۆتكۈر پۇراقلىق، بېشى كىچىك، يېڭى بولغىنىدۇر. سېسىقلىقى بولمايدۇ. ئىككىنچىسى ئۇزۇن، ئىنچىكە، بىر ئاز پۇراقلىق، ئازراق سېسىق پۇرىقى بولىدۇ. بۇ دورىنىڭ قۇۋۋىتى 3 يىلغىچە تۇرىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ سىچۇەن، گەنسۇ، چىڭخەي ئۆلكىلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي ئىككىنچىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى مېڭە، ئاشقازان، جىگەر ۋە يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، توسالغۇلارنى ئېچىش، رەڭگى-رۇخسارنى چىرايلىق قىلىش، تۇتۇش، قورۇش، قۇۋۋەتنى زىيادە قىلىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋان قىلىش، مېڭە، تىل ۋە كۆكرەك، ئاشقازاندىكى ھۆلۈكلەرنى قۇرۇتۇش، ئاشقا-زان بىلەن ئۈچەيگە ماددىلارنىڭ تۆكۈلۈشىنى توسۇش، تاشلارنى پارچىلاش، ئېغىزنى خۇشبۇي قىلىش، ھۆل يۆتەل، تىنىق چىقىمىسلىق، كۆكرەك ئاغرىقى، خاپىغان، قۇسۇش قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. يەنى تارقىتىش، جىگەرنىڭ ھۆل، سوغۇق كېسەللىكلەرگە، ئىستىسقا يىلەمى، يەرقان، تال ئاغرىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ. ئىچكى ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. بوۋاسىر، بۆرەكنىڭ سوغۇقتىن بولغان كېسەللىكلىرىنى داۋالايدۇ.

ئىشلىتىلىشى ئەمەن ۋە سەندەل بىلەن بېرىلسە ئىشتىھانى ئاچىدۇ، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ. سوغۇق سۇ بىلەن بېرىلسە، كۆڭۈل ئېلىشىش، خاپىغان، ئاشقازاننىڭ ئېسىلىشى قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمغاقسۇت سۈيى بىلەن كۆزگە نارتسا، كۆزدىكى قىزىللىقنى كۆتۈرىدۇ ۋە قۇۋۋەتلەيدۇ، كىرىپك ئۇندۇرىدۇ. دورىلارنىڭ قۇۋۋىتىنى كۆز قاتلاملىرىغا يەتكۈزۈپ ھۆلۈكلەرنى قۇرۇتىدۇ. موزا بىلەن كۆزگە تارتسا ياشنى توختىتىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن).

ئاشقازانغا چېپىلسا، ئاشقازان ئاغىزىنى قۇۋۋەتلەپ ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. بەدەنگە چېپىلسا، تەرنى قۇرۇتۇپ خۇشبۇي قىلىدۇ. ئۇنى خېمىرنىڭ ئىچىدە پىشۇرۇپ چاپسا، جاراھەتلەرنى پۈتتۈرىدۇ. لاتىغا سۈركەپ پەرىجىگە كىرگۈزسە، بالىياتقۇدىن كېلىدىغان قانى ۋە ھۆلۈكلەرنى توختىتىدۇ. ئۇنى قاينىتىپ سۈيىدە ئولتۇرسا، بۆرەك ئاغرىقى، بالىياتقۇ ئاغرىقى ۋە ئىششىقلىرىغا مەنپەئەت قىلىدۇ، ھەيز ماڭدۇرىدۇ (500 گرامنى 7500 گرام ئۈزۈم سۈيى بىلەن يېرىم قالغىچە قاينىتىپ، ئۈچ ھەپتە ئاپتاپتا قويۇلسا، دورىلىق قۇۋۋىتى يۇقىرىقىدىنمۇ يۇقىرى بولۇپ تەييارلىنىدۇ).

ئىشلىتىلىش مىقدارى 5~1 ياشلىقلارغا 0.5~1 گرامغىچە، 10~5 ياشلىقلارغا 2~1 گرامغىچە، 15~10 ياشلىقلارغا 4~3 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى باراۋەر مىقداردا ئىزخىر، مەستىكى، سەزەج ھىندى. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بۆرەككە زىيان قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى كەتىرا.

تەركىبى ئاساسەن يىلتىز كۆتەكلىرىنىڭ ئىچكى پوستلاق قەۋىتىدە ۋە يىلتىز تۆۋەنكى پوستىنىڭ

ھۈجەيرىلەردە %2~1 ماي تۇتدۇ.
بۇ ئۇچۇچان ماينىڭ ئاساسىي تەركىبى سېسكوئېتېرېننىڭ ئىبارەت.
تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق.

خۇش پۇراقلىق، ئاشقازاننى كۈچەيتكۈچى، تارتىشىنى بوشاشتۇرغۇچى، تىنچلاندىرغۇچى دورا سۈپىتىدە باش ئاغرىش، نېرۋا خاراكتېرلىك خاپىغان كېسەللەرگە ئىشلىتىلدۇ، سازاڭ مەددىنى ھەيدەيدۇ، سازاڭ مەددە تۈپەيلىدىن بولغان تۇتقاق كېسەلگە پايدا قىلدۇ. نېرۋىسى ئاجزلاپ ئاسانلا خاپا بولىدىغان كىشىلەرگەمۇ پايدا قىلدۇ. كۈندە 3~6 گرام قاينىتىپ سۇفۇپ قىلىپ ياكى ھاراققا چىلاپ بېرىلدۇ.

سۈمبۇل رۇمى

(سنبىل رومى)

VALERIANA OFFICIALIS

欧缬草

86 - رەسىم. سۈمبۇل رۇمى

تونۇش بۇ بىر خىل يىلتىز تېنىدۇر. گۈلى بار. خۇشبۇي، قاتتىق، شەكلى سۈمبۇل تىپقا ئوخشمايدۇ. بەلكى بۇنىڭ يوپۇرمىقى ئىنچىكە، ئۇچى يۇقىرىغا تىك تۇرىدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ ئۈستۈن تەرىپى تۆۋەن تەرىپىدىن كەڭرەك بولىدۇ. يوپۇرماقلىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن تېنى چىققان بولۇپ، تېنىنىڭ بېشىدا ئىنچىكە شاخلىرى بار. ھەر شاخنىڭ بېشىدا كىچىك گۈلى بولىدۇ. بۇنىڭ يىلتىزى يەردىن ئۈستۈن، ئەگرى بوغۇملۇق ئىنچىكە يىپلىق بولىدۇ. گۈلى، تېنى ھەم يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەڭ ياخشى خۇشبۇي، قاتتىق، يېڭىسى، ئىچى كاۋاك ئەمەس بولۇشى كېرەك. بۇنىڭ يىلتىزى كۆپ بولىدۇ. تەبىئىي سۈمبۇل تىپتىن ئىسسىقراق، قابىزلىقتا ئۇ-نىڭدىن تۆۋەن.

چىقىش ئورنى سۈمبۇلنىڭ تۈرى ئىنتايىن كۆپ. بۇنىڭ ئەسلىي ۋەتىنى ياۋروپا بولۇپ، ھازىر ئېلىمىزنىڭ دۇڭبېي، شىنجاڭ قاتارلىق جايلىرىدىنمۇ چىقىدۇ.

خۇسۇسىيىتى ئاساسەن سۈمبۇل تىپىنىڭكىگە ئوخشايدۇ.

ئىشلىتىلىشى 340 گرامنى 15 كىلوگرام ئۈزۈم سۈيىگە سېلىپ، ئىككى ئايدىن كېيىن سۈزۈپ ئېلىپ، تىرىپىلىرىنى تاشلىۋېتىپ، 240 گرام قايناق سۇ بىلەن ئىچسە، ئاشقازان، جىگەر ۋە بۆرەكنىڭ سوغۇقتىن بولغان بارلىق كېسەللىكلىرىگە مەنپەئەت قىلدۇ.

تەركىبى ئاساسەن يىلتىز، كۆتەكلىرىنىڭ ئىچكى پوستلاق قەۋىتىدە ۋە يىلتىزنىڭ تۆۋەنكى پوستىنىڭ ھۈجەيرىلەردە %2~0.5 ئۇچۇچان ماي بولىدۇ. ياغنىڭ ئاساسىي تەركىبى بورنىل ئىزوۋالېرئانادىن ئىبارەت. بۇ تەركىبلەر قۇرۇغاندىن كېيىن، ئېنېرگىيە تەسىرى ئاستىدا ئاتسېدوم ئىزوۋالېرئانغا ئايلىنىپ، ئۆزىگە خاس پۇراق چىقىرىدۇ. بۇنىڭ سىرتىدا ئالكولوئىدخاتىنىن، ۋالېرئاننىن ۋە چۈمۈلە كىسلاتاسى، تاننىن، دەرەخ سۈمۈللىرى قاتارلىقلارنى تۇتدۇ.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى كۈچلۈك يەل ھەيدىگۈچى، قوزغاتقۇچى ۋە سپازما پەسەيتكۈچى دورا بولۇپ، ئاساسەن نېرۋا ئاجىزلىقىدا، يۈرەك سېلىشلاردا ئىشلىتىلىدۇ. ئىسپىرتلىق تىندۈرۈلمىسى (تىنكتۇرىسى) دىن 4 مىللىلىتىر، ئېكىستراكتى (رۇبىي) دىن 0.25 گرام، سۇيۇق ئېكىستراكتىدىن 1 مىللىلىتىر ئىچىلىدۇ.

سەبە

ALOE

芦荟

87 - رەسىم. سەبە

تونۇش بىر خىل سەمغى ئۆسۈملۈكىنىڭ سىقىلغان سۈيى بولۇپ، ئۆسۈملۈكىنىڭ بويى 2~1 مېتىرچە كېلىدۇ، يوپۇرمىقى چوڭ، تاغ پىيىزىنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشاپ كېتىدۇ. يوپۇرماقنىڭ ئۇچى ئىنچىكە، تۇۋى تەرىپى كەڭرەك، يوپۇرماق چۆرىلىرى قاتتىق تىكەنلىك، يوپۇرماقنىڭ ئوتتۇرىسىدا خال بار، يوللۇق، بەكمۇ ئاچچىق، ئېكىنزارلىقنىڭ ئەتراپىغا يېقىن يەردە بولىدۇ. سىقىلغان سۈيى شىرىلىك، تەمى ئاچچىق. بۇ ئۆسۈملۈك ئەركەك-چىشى بولۇپ، ئەركىكىنىڭ مېۋىسى 2 تەرىپى ئىنچىكە، نېپىز بولىدۇ. چىشىنىڭ مېۋىسى باراۋەر بولىدۇ. خۇسۇسەن ھۆل ۋاقتىدا بەك ئاچچىق. بۇ 3 خىل بولۇپ، بۇنىڭ 1- خىلى ئەربىستان ۋە ئافرىقىدا كۆپ ئۆسىدۇ، ئۇنىڭ رەڭگى قارىغا مايىل، پارقايدىغان، بىر-بىرىگە چاپلىشاڭغۇ، قاتتىقراق (جىگەررەڭ) بولىدۇ. 2- خىلى سەبە ھىندى دېيىلىدۇ، رەڭگى جىگەررەڭ، پارقايدۇ، بۇ سەقۇ- تىرىدىن كەمەرەك بولىدۇ، كۈچى تۆۋەنرەك. 3- خىلى سەمى خانى

بۇخارىستان دېگەن شەھەرنىڭ ئىسمى بىلەن ئاتىلىپ، بۇ قارا رەڭدە دۇغ قۇم ئارىلىشاڭغۇ، سېسىق، چۈرۈك ئەمەس، يېنىك، يۇقىرىدىكى 2 خىلدىن ئاجىزراق، بۇنى ئىشلىتىشكە بولمايدۇ. چىقىش ئورنى ۋە تىنىمىزنىڭ جەنۇبىي ئۆلكىلىرىدىن چىقىدۇ. تىرۈپك مەملىكەتلەردىمۇ كۆپ چىقىدۇ. تەبىئىتى 2- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ئىچ سۈرۈش، ئاغرىق پەسەيتىش، يەل ھەيدەش، ئىششىق ياندۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى جىگەر ۋە باشقا ئەزالاردىكى توسالغۇلارنى ئېچىشقا، يەللەرنى ماڭدۇرۇشقا، ئاشقازاندىكى باشقا يىغىلغان خىلىتلارنى سۈرۈپ چىقىرىشقا، ھەر خىل بۇزۇق قانلارنى، سەۋدانى چىقىرىشقا، سوغۇق سەپرانى سۈرۈشكە، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەشكە، مالىخۇلىيا، مېڭە كېسەللىرىگە، ئۇيقۇ كەلتۈرۈشكە، چاپلىشاڭغۇ خىلىتلاردىن بولغان ناسۇر، مۇدۇر جاراھەتلەرگە، پۈتسەن جاراھەتلەرنى پۈتتۈرۈشكە، سۇلۇق جاراھەتلەر- نىڭ سۇلىرىنى توختىتىشقا بېرىلىدۇ. ئۈچەيدە مەدەدە پەيدا بولۇش ئالدىدا 3 كۈن، 1- كۈنى 2 گرام، 2- كۈنى 3 گرام، 3- كۈنى 4 گرام بېرىلسە بۇنىڭغا پايدا قىلىدۇ. 5 گرامنى ئىسسىق سۇ بىلەن بەرسە ئاشقازاندىكى ھۆللۈكنى سۈرىدۇ، ئاشقازاننى پاكىزلەيدۇ. مەستكى رۇمى بىلەن قوشۇپ بەرسە مېڭىنى تازىلايدۇ. غارىقۇن قوشۇپ بەرسە، مۇپاسىل ئاغرىقلىرىنى، ھاسىراشنى توختىتىدۇ. كۆكرەكنى پاكلايدۇ.

3 گرامنى سوغۇق قايناق سۇ بىلەن بەرسە ئېغىزدىن كەلگەن قاننى توختىتىدۇ. قىزىلگۈل، مەستكى بىلەن قوشۇپ بەرسە مەيدە كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ. مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، سەۋدادىن بولغان كېسەللەرگە، تال كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ. بەلغەم، سەپرا ئارىلاشقاندىن بولغان ئۇسسۇزلۇققا، ئىشتىھانى ئېچىشقا، كىچىك تىلنىڭ كۆيۈپ ئاغرىغىغا ئىشلىتىلىدۇ. سۈت ئېمىدىغان كىچىك بالىلارغا مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ بېدۇرسە، تۈتۈ قۇرتنى چۈشۈرىدۇ. 3 كۈن 4 گرامدىن ئىچىپ، 3 كۈن دەم ئېلىپ، يەنە 3 كۈن ئىچسە، بەدەننىڭ ھەر بىر ئورگانلىرىدا تۇرۇپ قالغان كونا يەللەرنى سۈرىدۇ. كۆزگە سۈرمە قىلىنسا، كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ ھەم كۆزنىڭ يىرىڭلاپ ئاغرىغىغا، قىچىشىپ ئاغرىغىغا پايدا قىلىدۇ. ئاق توغرىغۇ، تۇز بىلەن ئىلەشتۈرۈپ باشقا چېپىلسا، باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ ھەم سوغۇقتىن بولغان مېڭە سۇلۇق ئىششىقىنى توسىدۇ. سىرگە، پاقىيويۇرمىقنىڭ سۈيى بىلەن ئىلەشتۈرۈپ كىچىك بالىنىڭ بېشىغا چېپىلسا، باشتىكى جاراھەتنىڭ ھۆلۈكلىرىنى تارتىدۇ. پاقىيويۇرمىقنىڭ سۈيىنى ئىلەشتۈرۈپ بۇرۇنغا، قۇلاققا تېمىتسا، بۇرۇننىڭ جاراھەتلىرىگە، قۇلاقنىڭ جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ. قاپاقنىڭ تاتلىق ئۇرۇقى بىلەن ئىلەشتۈرۈپ بۇرۇنغا چېپىلسىمۇ بۇرۇن جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ. ھەببۇلئاس شەرىپتى بىلەن قوشۇپ باشقا چېپىلسا چاچنى قارايتىدۇ، پىتىنى يوق قىلىدۇ، چاچنى ئۇندۇرىدۇ. ھەسەل بىلەن ئىلەشتۈرۈپ ھەر خىل زەربىلەنگەن زەخىملىرىگە چېپىلىدۇ ھەم باش ئاغرىقىغا، سوغۇقتىن بولغان ئىششىققا، داخەسكە (تىرناقنىڭ ئىششىقى)، ھەر خىل جاراھەتكە، ئېغىزىنىڭ ئاغرىقىغا، مۇپاسىل ئاغرىقلىرىغا، بوۋاسىرغا چېپىلىدۇ. شاراب بىلەن ئىلەشتۈرۈپ غار-غار قىلسا ياكى ئېغىزدا توختىتىلسا، تىلنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى ئىششىققا، چىش مۈلكىنىڭ ئىششىقىغا، ئېغىز ئىچىدىكى ھەر خىل ئىششىقلارغا پايدا قىلىدۇ. ھەسەل ھەم شاراب بىلەن قوشۇپ چاپسا، ھەر خىل جاراھەتلەرنى (چىقان ھەم ئالەت (پېنسى) دىكى پۈتمىگەن جاراھەتلەرنى) پۈتتۈرىدۇ.

يۇمىغاقسۈتنىڭ سۈيى بىلەن ئىلەشتۈرۈپ تىلما كېسەلگە چېپىلىدۇ. تاتلىق، ئاچچىق شاراب بىلەن ئىلەشتۈرۈپ بوۋاسىر ئىششىقلىرىغا چېپىلىدۇ. ئىششىقنى ياندۇرىدۇ. كۈدىنىڭ سۈيى بىلەن ئىلەشتۈرۈپ بوۋاسىرغا چېپىلسا، ئارقىدىن قوغۇشۇننى يۇمشاق سالاھە قىلىپ سوقۇپ، گۈل يېغى بىلەن ئىلەشتۈرۈپ چېپىلسا، بوۋاسىرنىڭ ئىششىق ئۆسۈملىرىنى توسىدۇ. كۈدىنىڭ قايناتقان سۈيى، ئىلان قاسىرىقى بىلەن ئىلەشتۈرۈپ چېپىلسىمۇ، بوۋاسىر ئۆسۈملىرىنى چۈشۈرىدۇ ھەم باشقا مەقەت جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ. يالغۇز ئۆزى ئۆلۈكنىڭ جەستىگە چېپىلسا، جەسەتنى بۇزماستىن ساقلايدۇ. سىرگە بىلەن ئىلەشتۈرۈپ ھەر خىل سۇلۇق سېرىق چاقلارغا چېپىلسا سۈيىنى يوقىتىدۇ ھەم ساقايتىدۇ. كۆيدۈرۈپ تۇتۇندىن دەم ئالسا ھاسىراشنى يوقىتىدۇ. سەبىرنى قايناق سۇ بىلەن ئېرىتىپ، سوۋۇتۇپ، سۈزۈپ، ھەمەل قىلسا، بوۋاسىرغا پايدا قىلىدۇ. قۇرۇتۇلغىنىنى يۇمشاق سوقۇپ جاراھەتلەرگە سەپسە سۈيىنى تارتىدۇ ھەم ئالەت، پەرج (ۋاگىنا) نىڭ جاراھەتلىرىگە پايدىسى ياخشىدۇر. ئەمچەكتىكى بالىلارنىڭ ئىچى قەۋزىيەت بولسا، سۇدا ئېرىتىپ تامبۇل يوپۇرمىقى بىلەن قوشۇپ، ئىسسىق ھالدا كىندىكىنىڭ سول تەرىپىگە قويۇپ بەرسە، بالىنىڭ ئىچى كېلىدۇ. سەمغى دەرىخىنىڭ شېخىنى يېرىپ، زەنجىۋىل ھەم ئەپيۈننى يۇمشاق سوقۇپ، شاخنىڭ يېرىلغان يېرىگە سىقىپ، تەييارلانغان شاخنى ئىسسىتپ پۈتتىكى ئىششىققا تاڭسا، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ.

سەبىرنىڭ يۇيۇلمىغىنى يۇيۇلغىنىدىن كۈچلۈك بولىدۇ. سەبىرنى تولاراق دورىلارغا قوشۇپ ھەب، سۇفۇپ، مەجۈنلەر تەركىبىگە قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ (ئېچىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن يۇيۇلىدۇ). جاراھەتلەرگە يۇيۇلغىنى ياخشىراق.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى 1~5 ياشلىقلارغا 0.5~1 گراممىچە، 5~10 ياشلىقلارغا 2~2.5 گراممىچە، 10~15 ياشلىقلارغا 3~3.5 گراممىچىلىك ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.
ئورۇنباشىرى ئىششىق ۋە جاراھەتلەر ئۈچۈن 2 ھەسسە مەككىنىڭ ھۇزۇرى، ئىسھال ئۈچۈن 1.5 ھەسسە، تۇرپۇت 1/4 ھەسسە، سوقمۇنىيا، ئەمەن ئۆز ۋەزنى بىلەن، 1/2 ھەسسە زەپەر.
دىققەت قىلىدىغان ئىشلار مىقداردىن ئوشۇق كۆپ ئىشلەتسە قان كەلتۈرىدۇ ھەم مەيدە، ئۈچەي، جىگەر زەئىپلەرگە زىيان قىلىدۇ. ئۈچەي كېسەللىكى ئۈچۈن كەترا، جىگەر ۋە ئاشقازان كېسەللىكىگە قىزىلگۈل، مەستكى، مەقئەت كېسەللىرىگە مۇقەل، رەۋغىنى گۈل، رەۋغىنى بىنەپشە ياكى ئۆچكە يېغى قوشۇپ بېرىلسە بولىدۇ. زىيان قىلىدىغان كېسەللەرگە ئىلاجى بولسا ئىشلەتمەسلىك لازىم.
تەركىبى سەبرى (ئالوي) نىڭ ئاساسلىق تەركىبى ئالوي گۈلۈكوزىد بار بالوئىن دەپ ئاتىلىدۇ. ئۇ يەنە يېلىم ۋە ئالوئىننىڭ سۈرگۈ تەركىبى ئالوئىن تۇتىدۇ.
چىقىدىغان جاي تروپىك مەملىكەتلەردىن چىقىدۇ. جۈملىدىن مەملىكىتىمىزنىڭ ئىسسىق ئىقلىملىق جايلىرىدىمۇ ئۆستۈرۈلىدۇ.

ھازىرقى زامان مېدىتسىناسىدا سۈرگۈ دورا دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ، ھامىلىدار ئاياللار، ھەيز كۆرۈۋاتقان ئاياللار، بوۋاسىر (گېمورروي) كېسەلى بارلارغا ئىچكۈزۈش چەكلىنىدۇ.
جۇڭى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى:
تەبىئىي سوغۇق. جىگەر، تال، ئاشقازان، چوڭ ئۈچەيگە تەسىر قىلىدۇ.
ھاشارات ئۆلتۈرۈشكە، چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىشقا، قىزىتما قايتۇرۇش، جىگەرنى ياشارتىش، ھەزىم قىلىشقا ياردەم بېرىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

سەپىداپ كاشغەرى

(ئىسپىداج)

PLUMBI CARBONATUS

碳酸铅

تونۇش بۇ قەلەي ۋە قوغۇشۇن، رۇمى توتىيالاردىن كۆيدۈرۈش ئارقىلىق تەييارلانغان دورىدۇر. بۇنىڭ ئەڭ ياخشى قەلەيدىن تەييارلانغىنى بولۇپ، ۋەزنى ئېغىر، يۇمشاق، ئاق بولغىنىدۇر. ئىشلىتىلىدىغىنى ھەم شۇدۇر. بۇنى ئىشلىتىشتە تېببىي قائىدە بويىچە يۇيۇپ ئىشلىتىلىدۇ.
چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزدىن چىقىدۇ.
تەبىئىي 3- دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.
خۇسۇسىيىتى يۇمشىتىش، ئارتۇق ھۆلۈكنى قۇرۇتۇش، جاراھەتلەرنىڭ ئاغزىنى پۈتتۈرۈش، ئارتۇق بۇرۇق گۆشنى يوقىتىش، ئوتتا كۆيگەن كۆيۈكنى داۋالاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
ئىشلىتىلىش ئورنى ئەگەر بۇنى سىركە، گۈل يېغى ياكى بىنەپشە يېغى بىلەن چاپسا باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. كۆزگە مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ چاپسا، كۆزنىڭ ئىسسىقلىقى بولغان ئىششىقلىرى، يىرىڭلىق چاقا ۋە دانىلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. قىز تۇغقان ئاياللارنىڭ سۈتى، توخۇ تۇخۇمىنىڭ ئېقى بىلەن كۆزگە چاپسا، كۆزنىڭ يىرىڭلىق ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. توخۇ تۇخۇمىنىڭ ئېقى ۋە گۈل يېغى بىلەن مەلھەم قىلىپ، لاتىغا ئوراپ، ئوتتا كۆيگەن جايغا قايتا-قايتا قويۇلسا ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇ كۆپىنچە مەلھەملەرگە سېلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 2 گرامغىچە بېرىلىدۇ.
ئورۇنباىسارى موردارسەڭ (مەدەستان).
دىققەت قىلىدىغان ئىشلار گالىنى بوغىدۇ، ئارتۇق ئىشلەتسە ئادەم ئۆلتۈرىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى قەي قىلماقلىق، ياغلىق شورپىلارنى ئىچمەك.

سەدەپ

BIVALVE
CONCHA HALIOTIDIS

蛤壳
石决明

تونۇش بۇ بىر خىل سۇ ھايۋانلىرىنىڭ تاشقى پوستى، چوڭ-كىچىكلىكى ھەر خىل بولىدۇ. بۇ ھايۋان چوڭ دېڭىز ھايۋانلىرىنىڭ بىر خىلى بولۇپ، بېلىق ۋە ھەر خىل سۇ ھايۋانلىرى بىلەن ئوزۇقلىنىدۇ. بەزى يامان شارائىتقا توغرا كەلگەندە ھاياتىنى يوقىتىپ، تاشقى پوستى دېڭىز قىرغاقلىرىغا چىقىپ قالىدۇ، دېڭىزدىن يىغىۋېلىنىدۇ. ياخشىسىنىڭ تاشقى تەرىپى قارامتۇل، ئىچى ئاق، پارقىراق، سۈزۈك ۋە ھەر خىل رەڭدە كۆرۈنىدۇ. ئۆزى قاتتىق، تەمى تاتلىق بولىدۇ. بۇ ھايۋاننىڭ ئىچىدىن مەرۋايىت چىقىدۇ. چىقىش ئورنى ئېلىمىزنىڭ دېڭىز قىرغاقلىرىدا، شىمالدىن لياۋنىڭ ئۆلكىسىدىن، جەنۇبتا خەينانداۋ ئاراللىرىغا قەدەر ھەممە ئورۇنلاردا تېپىلىدۇ. دۆلىتىمىزنىڭ فۇجىيە، جېجياڭ، شەندۇڭ قاتارلىق ئۆلكىلىرىدە مەخسۇس بېقىش مەيدانلىرى قۇرۇلۇپ، سۈنئىي يوسۇندا ئۆستۈرۈلمەكتە. چەت ئەللەردە ئەرەب دېڭىزى بويلىرى ۋە سەلونلاردىن چىقىدۇ. تەبىئىي مۆتىدىل (ئوتتۇراھال)، كۆيدۈرۈلگەننىڭ قۇرۇقلۇقى ئارتۇق. خۇسۇسىيىتى ئىچ توختىتىش، قان توختىتىش، ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى ناھايىتى يۇمشاق سوقۇپ، ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ ئىچ سۈرۈشنى، ھەر خىل ئەزالاردىن كەلگەن قاننى توختىتىشقا بېرىلىدۇ. ئاڭلىق (قارايلى-نوما)، سىغىلىس جاراھەتلىرىنى ساقايتىدۇ. چىش گۆشلىرىگە باسسا چىشنى چىگىتىدۇ ھەم پارقىرىتىدۇ. بۇرۇننىڭ ئىچىگە قۇيۇلسا بۇرۇندىن كەلگەن قاننى توختىتىدۇ، قۇرۇقتىن ئاغرىغان كۆزگە تارتسا پايدا قىلىدۇ، يىرىڭنى يوقىتىدۇ، تەتۈر كىرىپكە پايدا قىلىدۇ. سىرگە بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سۆڭەلگە چاپسا سۆڭەلنى چۈشۈرىدۇ. مەقەتكە سېپىلسە ياكى باسسا بوۋاسىر جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ. كۆيدۈرۈپ ئاق تۇز بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چىش ئاغرىقىغا باسسا ئاغرىق پەسەيتىدۇ، چىش گۆشىنىڭ ھۆللۈكىنى قۇرۇتىدۇ. خۇننىڭ سېسقىلىقىدىن بولغان جاراھەتلەرگە باسسا پايدا قىلىدۇ. تۇخۇمنىڭ ئېقى بىلەن كۆيۈككە چېپىلسا پايدا قىلىدۇ. ئىسسىق سۇ ياكى ئىسسىق ياغلار بىلەن مۇناسىۋەتلىك دورىلارنى قوشۇپ چاپسا ئاق داغ، سەپكۈنلەرنى چۈشۈرىدۇ. يۈزگە چېپىلسا چىرايلىق قىلىدۇ. سىرگە بىلەن ئىلەشتۈرۈپ قۇلاق ئارقىسىغا چېپىلسا باش ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ. سۇ بىلەن ئىلەشتۈرۈپ چېپىلسا ھۆل سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلارنى پەسەيتىدۇ. ئىچسە يۈرەكنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. كۆيدۈرۈپ بوۋاسىرنى ئىسلىسا پايدا قىلىدۇ. ئىچسە سوغۇقتىن بولغان يەللەرنى دەپتى قىلىدۇ. ئەرقى جۇۋىنە بىلەن خېمىر قىلىپ پاختا بىلەن كىندىك تۈۋىگە تاڭسا، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ. بۇ ھايۋاننىڭ گۆشىنى شورپا قىلىپ بەرسە، قەۋزىيەتنى بوشتىدۇ، سۈرىدۇ. يېغىنى باشقا چاپسا، چۈشۈپ كەتكەن چاچنى چىقىرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 1~5 ياشلىقلارغا 1.5~1 گرام، 5~10 ياشلىقلارغا 2 گرام، 10~15 ياشلىقلارغا

3 گرام، يۇقىرى ياشتىكىلەرگە ئەھۋالغا قاراپ 4 گرامغىچىلىك بېرىلىدۇ.
 ئورۇنباىسارى مەرۋايىت.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار بۇنىڭ ئۈستىدىكى قارا پوستىنى قىرىۋېتىپ ئىشلىتىمىز. سىركە بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئىچسە تالغا زىيان قىلىدۇ.

تەركىبى بۇ ھايۋاننىڭ گۆشىدە گلۇكوگېن، ئاقسىل، سۇ، ياغ، كۈل ۋە ۋىتامىن A، B، C لار بولىدۇ. سەدەپنىڭ ئاساسىي تەركىبى كالىتسىي ماددىسىدىن ئىبارەت.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى بەلغەم بوشىتىش، نەپەس سىقىلىشىنى ياخشىلاش، كۆكرەك قىسىملىقلارنى تۈزىتىش ۋە سۈيۈك ھەيدەش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. بەدەننى قۇۋۋەتلەش، بەل، پۇت، تىزلارنىڭ ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىش، ئاغرىقلارنى تارقىتىش، گال ئىششىپ ئاغرىشلارنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. يەنە قان تومۇرلىرىنى تارايىتىپ، قان تۈكۈرۈشنى توختىتىدۇ، ئىچكى سۇيۇقلۇقلارنىڭ كۆپ ئىشلەپچىقىرىملىقىنى چەكلەيدۇ. ئاساسىي ئۈنۈمى ئۆپكەننى ياشلاش، بەز كېسەللىرىنى داۋالاش، بالىلارنىڭ سۆڭىكى يۇمشاپ قېتىش (راخت) كېسەلىنى داۋالاشتىن ئىبارەت. سەدەپ تالقىنىدىن 100 گرامغا پىششىق ئالدىدىكى شال (گۈرۈچ) نى سوقۇپ، 100 گرام قوشۇپ، كۈندە تاماقتىن كېيىن 2 گرامدىن بېرىش ئارقىلىق يۇقىرىقى كېسەللەرنى داۋالسا ئوبدان ئۈنۈم بېرىدۇ.

يۇقىرىقىدىن تاشقىرى، خەنزۇچە شى جىيىڭ لاتىنچە CONCHA HALIOTIDIS نىمۇ سەدەپ ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنىڭ چوڭ ھەم كىچىكى بار، بىر ئۇچى تولغاشقان ۋە بىر قىرى ئىچكىرىگە يۆگەلگەن ھالدىكى قاپتىن ئىبارەت.

تەركىبى ئاساسەن كالىتسىي كاربونىكتىن ئىبارەت. يەنە خولىنىمۇ بولىدۇ. كۆيدۈرۈلگەندىن كېيىن كۆشتىسىدە ئانتورگانىك كىسلاتا قالدۇقلىرى تېپىلىدۇ.

تەبىئىي مۆتىدىل، جىگەرنى ياخشىلاش، قىزىتمىنى پەسەيتىش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، سۆزەنەكنى داۋالاش خۇسۇسىيەتلىرى بار.

باش قېيىش، كۆز قاراڭغۇلىشىش ۋە سۆڭەك سىرقىراپ ئاغرىش، سىل قىزىتمىلىرى، كۆزگە پەردە چۈشۈش، سۆزەنەك كېسەلى، نېرۋا كېسەللىرى، ئاشقازاندا كىسلاتا بەك كۆپ بولۇپ مەيدە ئېچىشىش كېسەللىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. قان توختىشىمۇ بېرىلىدۇ.

سەرپىستان

(سىپىستان)

CARDIA MIXA

تونۇش بۇ بىر خىل دەرەخنىڭ مېۋىسى، ئۇ 2 خىل بولىدۇ: 1- خىلى چوڭ بولىدۇ. گىلاس مىقدارىدا. بۇنىڭ ئېتى ئۇرۇقىدىن ئايرىلغان شىلىملىق كېلىدۇ. 2- خىلى ئۇنىڭدىن كىچىكرەك بولىدۇ، بۇنىڭ ئۇرۇقى ئېتىگە چاپلىشاڭخۇ كېلىدۇ. لۇتابىمۇ ئازراق. ئەمما تەمى 1- خىلىنىڭكىدىن تاتلىقراق بولىدۇ. ھەر ئىككى خىلى غىلابىنىڭ ئىچىدە تۇرىدۇ. پىشقان ۋاقتىدا سېرىق، قۇرۇغاندىن كېيىن قارا رەڭگە كىرىدۇ. ئەڭ ياخشىسى ئوبدان پىشقىنى، يېڭىسى، بەھرەيىندىن چىقىدىغىنىدۇر. دەرەخنىڭ ئېگىزلىكى 4~5 مېتىرغىچە بولىدۇ. تېنى ئاق، شاخلىرى كۆك، يوپۇرمىقى يۇمىلاق، چوڭ بىر ئاز يىرىك، بۇ ئىسسىق مەملىكەتلەردە بولىدۇ.

چىقىش ئورنى جۇڭگودىن چىقىدۇ.

تەبىئىي ئىسسىق-سوغۇقلۇقتا مۆتىدىل، 1- دەرىجىدە ھۆل.

خۇسۇسىيىتى كۆكرەكنى، قورساقنى، گالنى يۇمشىتىش، سەپرا، قان خاراكتېرلىك ماددىلارنى ئارقا پېشاپ ئارقىلىق چىقىرىش، سەپرا ۋە قاننىڭ تېزلىكىنى پەسەيتىش، ئۇسسۇزلۇقنى بېسىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى ئاغزىدا تۇرغۇزۇپ، سۈيىنى يۇتسە، چىلانغان سۈيى ياكى قاينىتىلغان سۈيىنى ئىچسە كۆكرەكنى، كانايىنى يۇمشىتىدۇ. كۆكرەك، كانايىلاردىكى ئىششىقلارنى پەسەيتىدۇ، قۇرۇق يۈتەل، ئاۋازنىڭ تۇتۇلۇپ قېلىشى قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ، تەشنىلىقنى، سەپرانى، سەپرانىڭ تېزلىكىدىن سۈيىدۈكنىڭ كۆيۈپ كېلىشىنى يوقىتىدۇ. ئۈچەيدىكى قۇرتلارنى چىقىرىدۇ. سەۋدا ۋە ئاچچىق بەلغەم خاراكتېرلىك ماددىلارنى يوقىتىدۇ. ئىچ سۈرىدىغان دورىلارنى ئىسلاھ قىلىدۇ. سەپرا ۋە قان خاراكتېرلىك قىزىق تەپلەرنى پەسەيتىدۇ، ئۆتكۈر شاراب ئىچكەن سەۋەبتىن ياكى ئۆتكۈر دورىلارنى ئىچكەن سەۋەبتىن پەيدا بولغان ئۈچەينىڭ ئېچىشى قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 20 دانغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباشى خىتى (ئاق لەيلى).

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار ئاشقازانغا، جىگەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى چىلان ۋە قىزىلگۈل.

ئەسكەرتىش سەرىپىستان ھەققىدە رايونىمىزدىكى تېۋىپلار ئارىسىدا پىكىرلەر ئوخشاش بولمىغانلىقتىن خەنزۇچە نامىنى بەلگىلەش مۇمكىن بولمىدى.

سەرتانى بەھرى

تونۇش بۇ تۆۋەندىكى سەرتانى نەھرىگە ئوخشاش سۇدا ھايات كەچۈرىدىغان سۇ جانۇبىرى (سۇ قۇرتى) بولۇپ، شور دەرياسىدا بولىدۇ. ئاساسەن شەكلى سەرتانى نەھرىگە ئوخشايدۇ. شور دەرياسىنىڭ سەرتانى 2 خىل بولۇپ، 1- خىلى داۋاملىق دەريادا تۇرسا يۇمشاق تۇرىدۇ. دەريادىن چىقىرىلغاندىن كېيىن، ھاۋا تەگمەك بىلەن تاشتەك قاتىدۇ. چوڭلۇقتا سەرتانى نەھرىنىڭ مىقدارىدەك بولىدۇ. بىر ئاز كىچىكرەك، ئاق، يۇمشاق. يەنە بىر خىلى سەرتانى نەھرىگە ئوخشامايدۇ. لېكىن بەك ئاق بولىدۇ. قۇلاققا سالىدىغان زىرىگە ئوخشايدۇ.

چىقىش ئورنى ھىندى دېڭىزىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي 1- خىلىنىڭ قۇرۇق سوغۇق، 2- خىلىنىڭ ھۆل سوغۇق، سوغۇقلۇقى 1- خىلىنىڭكىدىن

ئارتۇق.

خۇسۇسىيىتى كۆز گۆشلىرىنى قۇۋۋەتلەش، كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇش، كۆزنىڭ قاتلاملىرىدىن تۆكۈلىدىغان رۇتۇبەتلەرنى ۋە ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى بۇنىڭ كۆيدۈرۈلگىنىنى گۈرۈچ ئاش بىلەن يۇمشىتىپ كۆزگە تارتىلسا، كۆز قاتلاملىرىدىن تۆكۈلىدىغان رۇتۇبەتلەرنى ۋە ھۆللۈكنى يوقىتىدۇ. كۆزنىڭ گۆشلىرىنى قۇۋۋەتلەندۈرىدۇ. كۆزنى روشەن قىلىدۇ. باشقا كۆز كېسەللىكلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. ئېزىپ چېپىلسا، بەدەندىكى داغ-سەپكۈنلەرنى يوقىتىدۇ.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار بۇنى ئىستېمال قىلىشقا بولمايدۇ. چۈنكى ئۆزى زەھەر، يېسە ئۆلتۈرىدۇ.

سەرتان نەھرى

FULATAQUASITAE CANCER

螺蛳

تونۇش بۇ بىر تۈرلۈك سۇدا ھايات كەچۈرىدىغان سۇ جانۇرى، بۇ ھەممىگە مەلۇملۇق، بېشى سېرىق ئېشەكنىڭ بېشىغا ئوخشايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن سۇ چايىنى دېيىلىدۇ؛ بۇنىڭ ئەڭ ياخشىسى چىشى بولىدۇ. ئۇنىڭ بەلگىسى شۇكى: ئۇچىسىغا يىڭىنى سانجىپ ئەگەر ئاق سۇ چىقسا چىشى، ئاق سۇ چىقسا ئەركەك، دەپ تونۇلىدۇ. كاتتا ئۆستەڭ، سۈيى تاتلىق دەريالاردا بولغانلىرى ياخشى بولىدۇ.

چىقىش ئورنى جۇڭگونىڭ دەريالىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى باھنى زىيادە قىلىش، غىزا بولۇش، بەدەنگە ھۆللۈك كەلتۈرۈش ۋە سەمىرىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى ئۇنىڭدىن ئىككى ياكى 3 دانە ئېلىپ قول، پۇتلىرىنى كېسىپ تاشلاپ، قورسىقىنى سۇ ۋە كۈل بىلەن يۇيۇپ، ئۈستىدىن يەنە سۇ بىلەن يۇيۇپ، پوستى ئېلىپ تاشلىنىپ، ئارپا بىلەن پىشۇرۇپ، ساپ قىلىپ سۈيى بېرىلسە سىل كېسەللىكى (دېق كېسەللىكى)، ئىسسىقتىن بولغان قۇرۇق يۆتەللەرگە پايدا قىلىدۇ. ئەزالاردىكى قۇرۇقلۇقنى يوقىتىدۇ. ئىسسىقچان، ئورۇق كىشىلەرنى سەمىرىتىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن). تېببىي قائىدە بويىچە كۆيدۈرۈلگىنىنى سەمىي بىلەن مۇناسىپ دورىلار بىلەن بېرىلسمۇ يۇقىرىقى تەسىرنى بېرىدۇ.

بوۋاسىر كېسەللىكىگە بەكمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. سەرتاننى كەرەپشە، ئارپىبەدىيان بىلەن قاينىتىپ، 90 گرام مىقدارى بېرىلسە بۆرەكتىكى ۋە دوۋساقىتىكى تاشلارنى ئېزىدۇ. سۈيدۈكنى، ھەيزنى ۋە ئارقا پىشابنى ماڭدۇرىدۇ. تاغ رەيھىنى بىلەن ئېزىپ، چايان چاققان كىشىگە بېرىلسە، زەھىرىنى قايتۇرىدۇ. ئاق ھازاق بىلەن بېرىلسە، سىيەلمەسلىك كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. دوۋساقىتىكى ئۇششاق تاشلىرىنى چىقىرىدۇ. ئېشەك سۈتى بىلەن بېرىلسە ئۆمۈچۈك، چايان ۋە باشقا زەھەرلىك جانۋارلارنىڭ زەھىرىنى قايتۇرىدۇ. ھەسەل بىلەن ئىت چىشلىگەن يەرگە چېپىلسا پايدا قىلىدۇ.

ئۇنىڭ 20 گرام شىرىسى بىلەن (ئېزىپ چىقىرىلغان شىرىسى بىلەن) غار-غار قىلسا گال بوغۇلۇپ قېلىش ۋە گال ئاغزىقى كېسەللىكىگە تېز ئۈنۈم بېرىدۇ. يېڭىسىنى سوقۇپ زىمات قىلىپ چېپىلسا زەھەرلەرنى تارتىۋېلىپ ئاغزىقىنى پەسەيتىدۇ. ئوقلارنى، تىكەنلەرنى ئەزادىن تارتىپ چىقىرىدۇ. ئىسسىقتىن بولغان يەللەرنى تارقىتىدۇ. سېرىقچىچەك قوشۇپ قاينىتىلغان سۈيى بىلەن غار-غار قىلىنسا ئىلاننىڭ زەھىرىنى قايتۇرىدۇ ۋە ئۇنىڭ كۆيدۈرگىنىنى زىمات قىلىپ چاپسا ئەمچەكتىكى سەرتان (راك) كېسەللىكىگە پايدا قىلىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن).

ھەسەل بىلەن چاپسا ئاق داغ، يۆتكىلىپ تۇرىدىغان ئىششىقلارغا، ھۆل جاراھەتلەرنى قۇرۇتۇشقا مەنپەئەت قىلىدۇ.

بۇنىڭدىن بىر قانچىنى تىرىك تۇتۇپ، قەلەيسىز مىس قازانغا سېلىپ، كۈل بولغىچە كۆيدۈرۈپ، ھەر كۈنى 270 گرام سۇ بىلەن ئىچسە غالجىر ئىتنىڭ زەھىرىنى قايتۇرىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن). ئۇنىڭ كۆيدۈرۈلگىنىنى زەيتۇن يېغى، سىركە، جاۋاشىر، يۇلغۇن يېلىمى بىلەن مەلھەم قىلىپ غالجىر ئىت چىشلىگەن يەرگە چېپىلسا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر كېسەل كونىراپ قالغان بولسا، ئىككى قوشۇق

مقدارى ئىچىلىدۇ. مەزكۇر دورىنىڭ كۆيدۈرۈلگىنىدىن 10 گرام، جىنتيانا 5 گرام، كۈندۈر (ياكى بەزۈبلەنجى) بىر گرام ئېلىپ بىرلەشتۈرۈپ، ھەر كۈنى 9 گرام سوغۇق سۇ بىلەن ئىچكۈزۈلسە غالجىر ئىت چىشلىگەنگە ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. ھازاق بىلەن ئىچكۈزۈلسە پايدىسى تېز كۆرۈلىدۇ. شۇنىڭدەك ھەسەل بىلەن بېرىلسمۇ بولىدۇ.

مەزكۇر كۈلنى ھەسەل بىلەن قاينىتىپ، مەلەم قىلىپ، يوتىنىڭ ھەم مەقئەتنىڭ يېرىقلىرى ھەر تۈرلۈك سوغۇقتىن پەيدا بولغان يېرىقلارغا چېپىلسا پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى كېسەللەرنىڭ يېشى ۋە ئەھۋالىغا قاراپ، خېمىرىدىن 12~1 گرامغىچە، كۈلدىن شۇ مىقداردا بېرىلىدۇ.

ئورۇنباسارى سەدەپ قۇرتى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بۆرەككە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى گىل مەختۇم.

مەزكۇر دورىنى كۆيدۈرۈشنىڭ ئۇسۇلى:

ئەسەت ۋاقتلىرىدا (تەخمىنەن كۈز ئايلىرىدا) تۇتۇپ، قوللىرىنى كېسىپ تاشلاپ، قازىنى يېرىپ ئىچىدىكىنى ئېلىۋېتىپ، سۆگەت ياغىچىنىڭ كۈلى، تۇزلار بىلەن ئوبدان يۇيۇلىدۇ. سۇ تەگمىگەن يېڭى ساپال كوزىغا سېلىپ، ئېغىزىنى ئوبدان بېكىتىپ، بۇغداي كېپىكى، لەيلىقازاق، تۇز بىلەن لاي قىلىپ، كوزا ئېغىزى چاپلاپ قۇرۇتۇلىدۇ. ئاندىن تونۇرنىڭ ئوتتۇرىسىدا قويۇپ، تونۇرنى قىزىتىپ، دۈملەپ قويۇلىدۇ. ئاخشامدا قويساق ئەتىگەندە، ئەتىگەندە قويساق ئاخشامدا ئېلىپ ئىشلىتىمىز.

جۇڭخېي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي قۇرۇق سوغۇق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، سۈيدۈك ھەيدەش، سەرتان گۆشى ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش، مەستلىكنى كېسىش، قىزىتما قايتۇرۇش، چوڭ-كىچىك تەرەتنى راۋان قىلىش، سېرىق كېسەلنى داۋالاش، ئىششىق قايتۇرۇش، كۆڭۈل ئېلىشىش، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش، مەقئەت چىقىش ۋە بوۋاسىرلارنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

سەرخسنى

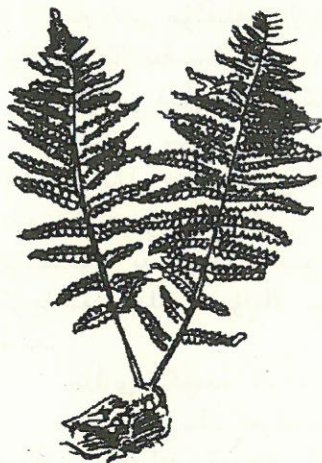
ASPIDIUM FALCATUM (ASPIDIUM PILIXMAS) 贯众

تونۇش قىزىلغا مايىل، قارا يىلتىز، بوغۇملىرى كۆپ، رىشتىلىرى ئىنچىكە. بۇ ئىككى خىل بولىدۇ. ئەركەك، چىشى.

ئەركىكنىڭ تېنى، مېۋىسى، گۈلى بولمايدۇ. كۆتىكىدىن بىخ ئۇرۇپ چىقىپ بىر گەز مىقدارى ئۆسىدۇ. ئەتراپىدا چىشلىق يوپۇرماقلىرى بار. بىر-بىرىگە يېقىن بولىدۇ. ئۇچار قۇشلارنىڭ قاناتلىرىغا ئوخشاش. ئۇنىڭ چىشىسى شاخسىز بولۇپ، بىرلا ئېگىز يوپۇرمىقى بولىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ جەنۇبىي ۋە شىمالىي ئۆلكىلىرىدىن (جۈملىدىن شىنجاڭدىن)، چاۋشىيەن، ياپونىيە، ھىندىستان ۋە باشقا ئىسسىق ئىقلىملىق مەملىكەتلەردىن؛ ئافرىقا، ياۋروپا، ئامېرىكىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي ئىككىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

88 - رەسىم. سەرخس

خۇسۇسىيىتى توسالغۇلارنى ئېچىش، يەنى تارقىتىش، ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، خۇشلۇق كەلتۈرۈش، پىتلارنى يوقىتىش، سەۋادىن بولغان تەپلەرگە پايدا قىلىش، ئۇچەيدىكى قۇرتلارنى چىقىرىش (خۇسۇسەن خەربەق، سوقمونىيا، ھەسەل بىلەن بېرىلسە) خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى ھەسەل بىلەن تەييار قىلغان لوئۇقى (يالىمىد-سى) ئاشقازاندىكى سېرىق سۇنى چىقىرىدۇ. خاپىغان، بۆرەك ۋە دوۋ-ساقىتىكى جاراھەت، يانپاش ئاغرىقى، بوغۇملارنىڭ ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ. 3 دانە تۇخۇم سېرىقنىڭ ئىشلىتىلگىنى بىلەن 4 گرامنى 3 كۈن ئۈزەستىن يېسە، ئەزالارنىڭ تۈتۈلۈپ قالغىنىغا پايدا قىلىدۇ. يىقىلغان، بىر نەرسە تەگكەنلىرىگىمۇ پايدا قىلىدۇ. ئۇنىڭ ھۆل، نازۇك ئەركىگەدىن 2500 گرامنى ماشتەك پارچىلاپ، 6000 گرام ھەسەل قوشۇپ، ھەسەل بىلەن 2000 گرام قالغىچە پىشۇرۇپ 56 گرام مىقدارى بېرىلسە، كونا يانپاش ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن). ئۇنىڭ

قۇرۇغنىڭ سوقۇلغان سۇفۇيى ساقايمايدىغان ھۆل جاراھەتلەرگە پايدا قىلىدۇ. 12 گرامنى ھاراق ۋە قاپاق ئۇرۇقى بىلەن بەرسە مەدەدە چۈشۈرىدۇ. قورساقتىكى بالنى ئاسان چۈشۈرىدۇ. 3 گرامنى بەرسە ئىچىگە كىرىپ كەتكەن ئىلانى چىقىرىدۇ. مەدەدىنى چىقىرىش ئۈچۈن ئاۋۋال قۇرۇق سامساقنى بېرىپ، ئارقىسىدىن 9 گرام دورىنى بەرسە ھەرەجسىز چىقىرىدۇ. ئۇنىڭ يېڭى چىققان يوپۇرمىقى ئارقا پېشابنى يۇمشىتىدۇ.

داۋاملىق بىر قانچە كۈن ئىچسە، كۆزنىڭ ئىچىدىكى سېسىق ماددىلارنى كۆزنىڭ جىيىكىگە چىقىرىدۇ. ھەر قانداق ئەزاغا چېپىلسا، شۇ ئەزادىكى ئىششىق ماددىلارنى چىقىرىدۇ. خېنە بىلەن باشقا چېپىلسا، كۆزگە چۈشكەن سۇغا پەيدا قىلىدۇ. ئۇنىڭ يوپۇرمىقىنى ئۆيگە سالسا، بۈرگىنى يوقىتىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى 5~1 ياشلىقلارغا 1~10 گرام، 10~5 ياشلىقلارغا 25~10 گرامغىچە. لىك، 15~10 ياشلىقلارغا 40~25 گرامغىچەلىك ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆپكە كېسىلىگە بېرىلمەيدۇ. تۈزەتكۈچى شۇاق (شىخ). ئورۇنباىسارى قەنبىل.

تەركىبى خەنزۇچىدا گۈەنجۇڭ 贯众 نامى ئاستىدا ئاتىلىپ كېلىۋاتقان دورا ئۆسۈملۈكلىرى، مەملىكىتىمىزنىڭ ھەر بىر جايىدا ھەر خىل ئۆسۈملۈكتىن ئىبارەت. شۇنداقلا قەدىمكى كىتابلاردىكى بۇ ھەقتىكى خاتىرىلەرمۇ بىر-بىرىگە ئوخشىمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاساسەن 4 خىل گۈەنجۇڭ پەرقلەندۈرۈلدى.

1. دۇڭبى گۈەنجۇڭ RHIZOMA DRYOPTERIS CRASSIRISOMA 东北贯众
2. دىكەي گۈەنجۇڭ RHIZOMA ATHYRII 蹄盖蕨贯众
3. گۇجۇي گۈەنجۇڭ RHIZOMA 狗脊贯众
4. زى چى گۈەنجۇڭ RHIZOMA 紫萁贯众

بۇلاردىن بىرىنچىسى سەرخس مۇزەككەر (ئەركەك سەرخس) بولۇپ، ئۇنىڭ تەركىبىدە فىلىسسىن، فىلىمارون، ئالباسقىدىن، ئاشلاش ماددىسى (تانىن)، ياغلار بولىدۇ. بۇنىڭ تەركىبىدىكى ماددىلار زەھەرلىك خۇسۇسىيەتكە ئىگە بولۇپ، مايدا ئېرىيدۇ ۋە بەدەنگە سىڭىپ زەھەرلەپ قويۇشى مۇمكىن. رايونىمىزدىن چىقىدىغان سەرخس (گۈەنجۇڭ) مۇشۇ خىلغا مەنسۇپ بولۇشى مۇمكىن.

سەرخس مۇئەننەس (چىشى سەرخس) نىڭ تەركىبىدە فىلىتسىن قاتارلىق ماددىلار بار، ئەمما ئۇنىڭ مىقدارى ئالدىنقىسىغا يەتمەيدۇ.

جۇڭىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي سەل سوغۇق، ئازراق زەھەرلىك. قورۇغۇچى، قان توختاتقۇچى سۈپىتىدە ئاياللاردىن خۇن كۆپ كېتىش، تۇغۇلغاندىن كېيىنكى خۇن كېتىشلەرنى داۋالاش، بالياتقۇنى قورۇش، سېرىق چاقا (شاپاق يارىسى) ۋە بۇرۇن قاناشنى توختىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ (ياردىلارغا تالقاتلاپ سېپىلىدۇ ياكى تېگىلىدۇ). يەنە زەھەر قايتۇرۇش، قاپاق ئۇرۇقىدەك مەدە ۋە سازاڭغا ئوخشاش مەدەلەرنى چۈشۈرۈش ئۈچۈنمۇ بېرىلىدۇ، بۇنىڭ سىرتىدا باش ئاغرىقىنى توختىتىش، ئىشىقلارنى يۇمشىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

مىقدارى كۈندە 4~9 گرام قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

دېققەت بۇنىڭ تەركىبىدىكى ئاساسىي تەسىر قىلغۇچى ماددىلىرى ياغدا ئېرىپ، ئۈچەي ئارقىلىق سىڭىپ زەھەرلەپ قويدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ دورىنى ئىستېمال قىلىۋاتقان مەزگىل ئىچىدە ياغ سۈرگۈ ئىشلەتمەسلىك لازىم.

ھازىرقى زامان مېدىتسىناسىدا ئەركەك سەرخس.

DRYOFTERIS CRASSIRHISOMA FILIX MAX دىن مەخسۇس ئېكستراكت (EXTRACTUM FLICIS MARIS) تەييارلاپ، قاپاق ئۇرۇقى مەدەسىنى چۈشۈرۈشكە ئىشلىتىلىدۇ. بۇ دورىنى ئىچكەندىن كېيىن تۈز سۈرگۈ بېرىلىدۇ. ياغ سۈرگۈ بېرىش مەنى قىلىنىدۇ.

سوقمۇنىيا

RESINA SCAMMONIAE

司卡摩尼亚脂

تونۇش بۇ دورا بولسا تاشلىقتا، تاغلاردا ئۆسدىغان بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ سۈتىدۇر. ئۆسۈملۈكى ناھايىتى سۈتلۈك بولۇپ، شەكلى ھەشقىپچە كىنگىككە ئوخشايدۇ. بىر تېنىدىن كۆپلىگەن شاخلىرى ئۆسۈپ چىقىدۇ. ئۇزۇنلۇقى 2 مېتىر بولۇپ يەرگە پېلەك ئۇزارتىدۇ. شاخلىرىنىڭ ئۈستىدە قولغا چاپلىشاڭغۇ ھۆللۈك بار. ھەشقىپچەكتىن يۇمشاق، كۆك رەڭ ۋە ئىنچىكە بولىدۇ. گۈلى يۇمىلاق، ئاق، ئوتتۇرىسى كاۋاك، كېيىنرەك پۇرايدۇ. يىلتىزى ئاق، چوڭلۇقى باشلىق سەۋزىدەك بولۇپ، سەۋزىدىن قىسقراق. ئىچى كاۋاك، سېسىق پۇراقلىق سۈت بىلەن تولغان ھالدا بولىدۇ.

مەنبى ئىشلىتىلىش مىقدارى 15 ياشتىن تۆۋەنلەرگە بېرىلمەيدۇ. كېسەلنىڭ مىجەزى، ئەھۋالى، ھاۋا كىلىماتىغا قاراپ 4 گرامدىن 15 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباسارى سەمكى سەبدا، قۇم بېلىقى، تاغ بۇقىسىنىڭ قۇرۇق ئالتى.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار بۇنىڭ گۆشىنى ھەسەل بىلەن قوشۇپ بېرىش ياخشى.

جۇڭىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي ئاز ئىسسىق. قۇرۇق (زەھەرسىز). كۈچەيتكۈچى دورا بولۇپ، قوزغىتىش تەسىرى بار. جىنسىي ئىنتىلىشنى كۈچەيتىدۇ. قېرى ۋە ئاجىزلىغان كىشىلەرگە ئىشلىتىش مۇمكىن. تالقىنى ئىچكۈزۈلىدۇ ھەمدە قورساق ئاغرىقىنى داۋالايدۇ، ئاياللارنىڭ تولغىقى ئاجىز بولغاندا تۇغۇشنى تېزلىتىش تەسىرىمۇ بار.

قوشۇمچە سەقەنقۇر (خەي ما) دىن بىر جۈپ ئېلىپ ئوتتا قۇرۇتۇپ، تالقاتلاپ كۈندە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا بىر گرامدىن ئىسسىقتان ھاراق بىلەن ئىچىشكە بېرىلسە، ئەرلەرنىڭ جىنسىي

ئاجىزلىقىنى، ئاياللارنىڭ تۇغماسلىقىنى داۋالاش مۇمكىن.

سەكبۇنەج

تونۇش بۇ بىر تۈرلۈك گىياھنىڭ يېلىمىدۇر. ئۇ ئۆسۈملۈكنىڭ شەكلى پەتەنگانغا ئوخشايدۇ. بۇنىڭ ئەڭ ياخشى ساپ، تېشى قىزىل ياكى سېرىق، ئىچى ئاق ھەم ھۆل، ھىڭ بىلەن تېنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى پۇراقىنى بېرىدۇ.

چىقىش ئورنى ئىراننىڭ ئىسپاھان دېگەن شەھىرىگە يېقىن ئورۇنلاشقان «ماھ» دېگەن جايدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى قىزىتىش، يۇمشىتىش، يەللەرنى تارقىتىش، قاتتىق ئىششىقلىرىنى تارقىتىش، سېرىق سۇ، قويۇق تۇتاشقاق بەلغەملەرنى ئىچكى بەدەندىن تارتىپ چىقىرىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى كۆكرەك ۋە ئۆپكەندىكى ئارتۇق ۋە قويۇق ھۆللۈكلەرنى چىقىرىش، ئاغرىقنى پەسەيتىش، چوڭ بوغۇملار ئاغرىقى، كىچىك بوغۇملار ئاغرىقى، كىندىكنىڭ ئەتراپىدىكى ئاغرىقلارنى پەسەيتىش، قورساقنىڭ ھەر تۈرلۈك قۇرتلارنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ، بۇ سۈرمە قىلىپ كۆزگە تارتىلسا كۆزگە چۈشكەن سۈنى، كۆزدىكى قاراغۇلۇقنى يوقىتىدۇ. ئەگەر بۇنى سىرگىگە قوشۇپ تۇتاقلىق كېسىلى بار كىشى ياكى ھوشسىز بولغان كىشى بۇرۇنغا پۇرۇتۇلسا ھوشغا كېلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 5~1 ياشلىقلارغا 1~0.5 گرامغىچە، 10~5 ياشلىقلارغا 2~1 گرامغىچە، 15~10 ياشلىقلارغا 3~2 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنبارى قىننە، زەھەرلەرنى قايتۇرۇشتا راتىيانەجدۇر.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مزاج كىشىلەرگە ئىشلەتمەسلىك لازىم. سوغۇق مزاج كىشىلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى كەترا.

سەلخۇلەھىيە

(ئىلان پوستى)

PERIOSTRACUM SERPENTIS

蛇蛻

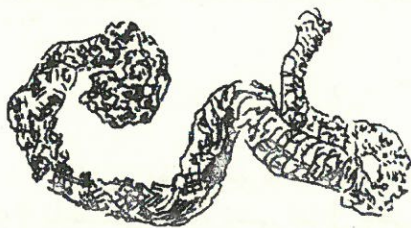
تونۇش ئىلاننىڭ تاشقى تېرىسى (قاسرىقى) بولۇپ، ئەتىياز ۋاقتىدا تاشلايدۇ. ئەڭ ياخشى ئەركىكنىڭ پوستىدۇر.

ئەركىكنىڭ پوستى قېلىن، قارا سېرىققا مايىل. جۇلالىق بولىدۇ. چىشىنىڭ ئاق، نازۇك بولىدۇ. چىقىش ئورنى ھەممە جايدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي 2- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ئىچكى-تاشقى بوۋاسىرنى توسۇش، سۆڭەكنىڭ چىقىشىنى توسۇش، بۆرەك ۋە دوۋساقىتى-كى تاشلارنى چىقىرىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش 3 گرامنى ئېزىپ 6 گرام ئارپىنىڭ ئۇنىنى خېمىر قىلىپ، ئېزىلگەن دورىنى خېمىرغا

90 - رەسىم. سەلخۇلەيىيە

يۆگەپ شېغىل تاشنى قىزىتىپ، قىزىغان شېغىل ئارىسىدا
غا كۆمۈپ پىشۇرۇپ بېرىلسە، ھەممە بوۋاسىغا پايدا
قىلىدۇ. مۇجەررەپ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن). يەنە 3
گرامنى 3 دانە خورمىغا قوشۇپ 3 كۈن بېرىلسە،
سۆگەلنىڭ چىقىشىنى توسىدۇ. كۈشتە قىلغان شېشە
بىلەن بېرىلسىمۇ، بۆرەك ماساندىكى تاشنى ئېزىپ
چىقىرىدۇ. سىركىدە قاينىتىپ ئېغىزنى چايقىسا، ئې-
غىزنىڭ ئىچىدىكى يىرىڭلىق يارا ۋە چىش ئاغرىقلىرى-
غا پايدا قىلىدۇ. زەيتۇن يېغى بىلەن قاينىتىپ ياكى
ئاپتاپتا قويۇپ قۇلاققا تېمىتىلسا، قۇلاق ئاغرىقىنى

پەسەيتىپ، زىيانلىق ماددىلارنى يوق قىلىدۇ. جىرب (قوتۇر)، دىمىئە (كۆزنىڭ ياشاڭغىرىشى)، كۆز جى-
بەكلىرىنىڭ بوشاپ كېتىشى، كۆزنىڭ يارىلىرىغىمۇ پايدا قىلىدۇ. كۆزنىڭ ئاجىزلىقىغا قۇۋۋەت بېرىدۇ.
مەقئەتنىڭ يېرىلغانلىرىغىمۇ پايدا قىلىدۇ.

ھاراق بىلەن قاينىتىپ قۇلاققا تېمىتسا ياكى ئېغىزنى چايقىسا پايدا قىلىدۇ. بۆرە سويىمىسىنىڭ
يوپۇرمىقى بىلەن قاينىتىپ ئېغىزنى چايقىسا، يۇقىرىدىكىدەك چىش كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ. زەيتۇن
يېغى بىلەن قاينىتىپ قىرۋىتى (موم يېغى) قىلىنسا، كالىۋىنىڭ يېرىقلىرىغا، مەقئەتنىڭ يېرىقلىرىغا پايدا
قىلىدۇ. كۆيدۈرۈپ نۆشۈدۈر بىلەن چاپسا، بەھەق ۋە بەرەس، تېرىدىكى داغلارغىمۇ پايدا قىلىدۇ، كۆيدۈرۈپ
زەيتۇن يېغى ۋە ھاراق بىلەن چېپىلسا تۈك ئۈندۈرىدۇ. دائىۋىسىۋىلەب ئۈچۈنمۇ پايدىلىق. بۇنىڭ بىلەن
بۇي سالسا زىيانلىق ھاشاراتلار قاچىدۇ، تۈتۈندە ئولتۇرغۇزسا، قورساقتىكى ئۆلۈك بالىنى، ھەمراھنى
چۈشۈرىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن). ھۆل يىرىڭلىق جاراھەتلەرنى قۇرۇتىدۇ. خۇسۇسەن ئاياللارنىڭ قىيىن
تۇغۇتىدا يانپاشقا تېڭىپ قويۇلسا ئاسان تۇغىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 5~1 ياشلىقلارغا ئىشلىتىلمەيدۇ، 10~5 ياشلىقلارغا 1.5~1 گرام، 15~10
ياشلىقلارغا 3~1.5 گرامغىچىلىك ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئىشلىتىلمەيدىغان ئورنى كۆزگە زىيان قىلىدۇ. تېرىنى يىرىكلەشتۈرىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى يۇمغاقسۇتۇر.

تەركىبى سۆگەك يېلىم ماددىسى تۇتىدۇ.

جۇڭگىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي مۆتىدىل، قۇرۇق، زەھەرسىز، تەمى شور.

يەل ھەيدەش، زەھەر قايتۇرۇش، ناچار تەسىراتلارنى يوقىتىش، ھاشارات ئۆلتۈرۈش، يامان يارىلارنىڭ
زەھىرىنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرى بار. گال ئاغرىقىغا، قورساقتىكى بالا چۈشۈپ كېتىش خەۋپىنى
يوقىتىشقا، بەزگە كىنى داۋالاشقا، بالىلارنىڭ دۆلۈنۈش كېسىلىنى داۋالاشقا، قاينىتىپ سۈيى بىلەن ناسۇر
جاراھەتلىرىنى داۋالاشقا، تۇغۇتنى تېزلىتىشكە، ھاشارات ئۆلتۈرۈشكە، كۆيدۈرۈپ كۈلنى ئىچكۈزۈش
ئارقىلىق ئاياللارنىڭ سۈتى تارتىلىپ كېتىشىنى داۋالاشقا، چوڭلارنىڭ گال ئاغرىقى، كۆزگە ئۈنگەن گۆشىنى
يوقىتىشقا، تىلنىڭ قېتىپ قېلىشى، ئېغىزنىڭ مايماقلىشىشى، بەزلەرنىڭ ئىششىقىغا، جاراھەتلەرنىڭ ساقىيى-
شىنى تېزلىتىشكە، يۈزە ھەم تېرىدىكى ھەر خىل يارىلارنى، بالىلارنىڭ قان قۇسۇشىنى ۋە باشقىلارنى
داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقدارى 8 پۇڭدىن 5.1 مىسقالغىچە، ھامىلىدار ئاياللارغا ۋە بەدىنىدە زەھەرلەر بولمىغان كىشىلەرگە
بېرىش مەنئى قىلىنىدۇ.

سەمەكتۇمۇس سەيدا

LACERTA SCINCUS

蛇蚺

تونۇش بۇ بىر نۇرلۇك بېلىقتۇر. ئەرەبىستان تۇبۇكىنىڭ سەھراسىدىكى بۇلاقلاردىن چىقىدۇ. كىچىك كېلە ۋە پاتمىچۇققا ئوخشايدۇ.

بۇنىڭ قول ۋە پۇت، تىرناقلىرى، قۇيرۇقلىرى بار، ئەرەكلىنىڭ بېشى كىچىك، ئورۇق، ئۇزۇن، تۆۋەن ئېڭىكىنىڭ تېگىدە سىزىق ۋە مەڭلىرى بولىدۇ. ئەرەك ۋە چىشىنىڭ ئايرىمىسى تىرىك ۋاقىتتا مەلۇم بولىدۇ. ئۆلگەندىن كېيىن ئوخشاش بولۇپ قالىدۇ.

ئەبۇئەلى ئىبنى سىنانىڭ ئېيتىشىچە، شامنىڭ تۇپۇك دېگەن يېرىگە سول دېگەن بۇلاقتا بولىدۇ. شەبىت ئەتىياز ئايلىرىدا قوزغىلىدۇ. لېكىن قۇلقىغا كۆپۈك پەيدا بولۇپ ئاندىن سۇغا يىغىلىدۇ، شۇ كۈنلەردە تۇتقىلى بولىدۇ. باشقا كۈنلەردە تۇتقىلى بولمايدۇ. تۇتقان ۋاقىتتا تۇزلاپ قويۇلسا بۇزۇلمايدۇ. چىقىش ئورنى شامنىڭ تۇبۇك دېگەن يېرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

كۆپۈكى 3- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى باھنى قوزغاش ۋە ھەرىكەتلەندۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى 0.2 گرام كۆپۈكنى چالا پىشۇرغان تۇخۇمنىڭ سېرىقى ياكى چۈجە توخۇنىڭ شورپىسى بىلەن بېرىلسە، باھنى كۈچەيتىش تەسىرى بەكمۇ ئارتۇق. كۆپۈكنىڭ تەسىرى گۆشتىن بىر نەچچە ھەسسە ئارتۇقتۇر. تۇزلانغىنى تۇزلانمىغىنىدىن ئارتۇق ۋە كۈچلۈك.

يېيىش ئۇسۇلى 2 گرامنى ئېزىپ بىر ئاز ئاق ھاراققا قوشۇپ تاماقتىن كېيىن يەپ ئۇخلىسا باھنى قوزغايدۇ. ئەرەكلىكى ئەزلەپكە، چىشىسى ئاياللارغا تەسىر قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى كىچىك بالىلارغا بېرىلمەيدۇ. 15 ياشتىن يۇقىرىلار كۆپۈكىدىن 0.2 گرامنى، گۆشىدىن 2 گرامنى يەيدۇ.

سەندەل

SANTALUM

檀

تونۇش بۇ بىر خىل چوڭ ئۆسۈملۈكنىڭ تېنى (غولى) بولۇپ، خۇش پۇراقلىق، تەمى ئاچچىق. دەرەخنىڭ ئۆزى ۋە يوپۇرماقلىرى ياڭاق دەرەخىگە ئوخشايدۇ، يوپۇرمىقى يۇمشاق، نېپىز، ئۇرۇقى غىلاپنىڭ ئىچىدە بولىدۇ. بۇ دەرەخ ساسلىق جايلاردا ئۆسىدۇ.

بۇ 3 خىل بولۇپ، 1- خىلى ئاق ناۋات رەڭدە، ئۇ ئاق سەندەل، 2- خىلى سېرىق رەڭدە، ئۇ سېرىق سەندەل، 3- خىلى قىزىلغا مايىل، قىزىل سەندەل دېيىلىدۇ. ياخشىسى سېرىق سەندەلدۇر. چۈنكى بۇيى خۇش پۇراقلىق، رىشتىسى كەم، توپىسى ياغلىشاڭغۇ، سىلىق، ئېغىر ۋە زىنلىك، قاتتىق بولىدۇ. چىقىش ئورنى ھىندىستان، سەيلون، مالاي ئارخىپلوكلېرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى ئاق، سېرىق سەندەل 3- دەرىجىدە سوغۇق، 2- دەرىجىدە قۇرۇق، قىزىلى 2- دەرىجىدە

سوغۇق، 3- دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى خۇشلۇق كەلتۈرۈش، يۈرەك، ئاشقازاننى قۇۋۋەت- لەش، ئىچ توختىتىش، ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقنى ياندۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

91 - رەسىم. سەندەل

ئىشلىتىلىشى ئىسسىقتىن، سەپرادىن بولغان تەپلەرگە، يۈرەك كېسەللىرىگە، جىگەر، ئاشقازان، يۈرەك، مېڭىلەرنىڭ ئاجىزلىقىغا بېرىلىدۇ. گۈلابقا يېرىم گرام كاپۇر قوشۇپ ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىقىغا چېپىلىدۇ. ئۆزىنى ياكى يېرىم گرام ئەنزىرۇت بىلەن تۇخۇم- نىڭ ئېقىنى قوشۇپ چاپسا، باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. كۆزگە مېڭىدىن چۈشكەن ئاچچىق سۇلارنى ۋە باشقا ئەزالارغا چۈشۈدىغان ئاچچىق ھۇلارنى توسىدۇ. يالغۇز ياكى سوغۇق تەبىئەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، ئىسسىقتىن بولغان يۈرەك، ئاشقازان كېسەل- لىرىگە پايدا قىلىدۇ. سېمىزئوت، ئىتتۇزۇمى، ھەمشۇانە يوپۇرماقلە- رىنىڭ سۈيىنى سىقىپ، سەندەلنى سۈرۈپ بەدەنگە چاپسا، سېسىق تەرلەرنى يوق قىلىدۇ. قول-پۇتنىڭ بارماقلىرىنىڭ ئىسسىقتىن ئىش- شىپ قىزىغان يەرلىرىگە چېپىلىسىمۇ پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 5~1 ياشلىقلارغا 1.5~1 گرام، 10~ 5 ياشلىقلارغا 2.5~2 گرامغىچىلىك، 15~10 ياشلىقلارغا 3~1.5 گرامغىچىلىك ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ. ئورۇنباىسارى 0.5 ھەسسە كافرۇن ھەم ئۆشەنە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار يالغۇز ئىچىلسە مەنىنى كېمەيتىدۇ ھەم پەيلەرنى بوشتىدۇ. تاناسىل ئەزالارغا ئىشلىتىلمەيدۇ. بۇ دورا شېكەر ياكى ناۋاتلار بىلەن شەرىپەت قىلىپ بېرىلسە تەسىرى ياخشى بولۇپ، زىيىنى بولمايدۇ. بۇ 3 خىل سەندەل 30 يىل تۇرسىمۇ قۇۋۋىتى كەتمەيدۇ. تەركىبى %3 سەندەل يېغى (ئولېئۇم سانتال) تۇتىدۇ. ماينىڭ ئاساسىي تەسىر قىلغۇچى قىسمى سانتالولدىن ئىبارەت.

تەسىرى ئاق سەندەل يېغىنىڭ غىدىقلاش تەسىرى يوق. سۈيدۈك يوللىرىدىكى قىزىپ كۆيگەندەك سېزىلىش نۇيغۇسىنى تېزلىكتە يوقىتىدۇ ھەمدە سۇيۇقلۇق ئىشلەپچىقىرىلىشىنى چەكلەش بىلەن سۈيدۈكنى سۈزۈلدۈرىدۇ. قوشۇمچە تەسىرى يوق. ھازىرقى زامان مېدىتسىناسىدا سەندەل يېغى OLEUM SANTALI سۈيدۈك يولىدىكى باكتېرىيەلەرنى ئۆلتۈرۈپ، سۆزەك كېسىلىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. جۇڭگىيلار ھاشارات ئۆلتۈرۈش، ئىچ توختىتىش، بۆرەك يەللىرىنى، زەھەرلىك يەللەرنى يوقىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىدۇ.

سەنگى جاراھەت

(جاراھەت تېشى- ھەجەرى ئەرابى)

APONITE (SILICATA OF MAGNESIA) 矽酸镁

تونۇش بۇ بىر خىل ئاق تاش بولۇپ، شەكلى پىلنىڭ سۆڭىكىگە ئوخشايدۇ. يۇمشاق بولىدۇ. ئەمى تۇزسىز.

چىقىش ئورنى ئەرەبىستاننىڭ باياۋانلىرىدىن چىقىدۇ.
تەبىئىتى 2- دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى ئىچكى ئەزالاردىن، جاراھەتلەردىن كېلىدىغان قاننى توختىتىش، چىشنى پارقىرىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى يۇمشاق ئېزىپ زەخمە، جاراھەتلەرگە سېپىلسە، قاننى توختىتىدۇ. قائىدە بويىچە مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، قان خاراكتېرلىك ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىدۇ. بۇنى كۆيدۈرۈپ سۇنۇن تەييارلاپ چىشقا سۈركىسە، چىشنى پارقىرىتىدۇ. چىشنىڭ تۈۋىلىرىنى چىكىتىدۇ. مۇۋاپىق ھالدا قېتىق بىلەن ئىچسە، ئېغىزدىن ۋە ئۈچەيدىن كېلىدىغان قاننى توختىتىدۇ.
دەققەت قىلىدىغان ئىشلار دوۋاساققا زەرەر قىلىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى قايماق ۋە شېكەر.

سەنگىيا

(شوك)

ARSENICUM SUBLIMATUM

信石

تونۇش بۇ كاندىن چىقىدىغان تاشقا ئوخشاش قاتتىق، رەڭگى ئاق، ئېغىر پارقىرايدىغان تاشتۇر.
سېرىقى ناچار بولىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ جياڭشى، خۇنەن، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى قاتارلىق جايلىرىدىن چىقىدۇ.
تەبىئىتى 4- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ئۆلتۈرۈش، يەللەرنى تارقىتىش، سېسىتىش، زەخمىلەرنى پۈتتۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى سۈرمە تەييارلاپ كۆزگە تارتىلسا بىر كۈندىلا كۆز قاتلاملىرىدىكى رۇتۇبەتلەرنى تازىلايدۇ. ياغ ياكى سېرىقماي بىلەن ئەزاغا چېپىلسا، ھەككە، جەرەپلەرگە پايدا قىلىدۇ. گۇلاب بىلەن چېپىلسا سوغۇقتىن بولغان ئىششىقلارنى ياندۇرىدۇ. ئىستىسقىغىمۇ ھەم پايدا قىلىدۇ.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار 1.5 گرامى ئىچكى ئەزانى كۆيدۈرۈپ، شۇ كۈنلا ئۆلتۈرىدۇ. تىلنى، باشقا ئەزانى ئېغىرلاشتۇرىدۇ. ئىچكى ئەزانى كۆيدۈرىدۇ. ئەزانى بېھىس قىلىدۇ. كۆزنى قىزارتىپ، بەدەننى قىزىتىدۇ. بەزى ۋاقىتلاردا ئىچىدىن قانمۇ كەلتۈرىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سىماب يېگەن كىشىلەرگە قىلىدىغان. ئىلاجىغا ئوخشاش.

تەركىبى بۇنىڭ ئاق رەڭلىكى ئىچىدە ئارسېنىك ئېلېمېنتلىرى ۋە باشقا مۇرەككەپ ماددىلار بارلىقىنى ئىسپاتلايدۇ. بۇ تەبىئىي مەدەننى تازىلاش ئارقىلىق ھاسىل قىلىنىدۇ ياكى ئارسېنىك ياساش زاۋۇتلىرىدا ئىشلەپچىقىرىدۇ.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: تەبىئىتى يۇقىرى دەرىجىدە ئىسسىق، كۈچلۈك زەھەر، تەمى ئاچچىق. خۇسۇسىيەتلىرى بەلغەم بوشىتىش، بەزگەكنى توختىتىش، ھاشارات ئۆلتۈرۈش، بالا چۈشۈرۈش، يامان يارىلارنىڭ ئۆلۈك گۆشلىرىنى كۆيدۈرۈش تەسرىگە ئىگە.

بوۋاسىر، ناسۇر، غەلۋىرەك-كودۇمبا جاراھەتلىرىنى كۆيدۈرۈپ داۋالاشتا سىرتىدىن ئىشلىتىلىدۇ. زەپقۇلنەپەس (ئاستما)، بەزگەك كېسەللىرىنى داۋالاشتا ئىچىشكە بېرىلىدۇ. بەدەن ئورۇقلاپ سارغىيىش كېسلى (دوختۇرلار خېلوروز دەيدىغان يامان كېسەل)، يامان سۈپەتلىك كەم قانلىق، ئەسەب ئاجىزلىقلىرىغا

ئوخشاش كېسەللەرنى داۋالاشتا ئىشلىتىلىدۇ. شۇنىڭدەك دېھقانچىلىقتا ھاشارات ئۆلتۈرىدىغان دورا سۈپىتىدە قوللىنىلىدۇ.

قوشۇمچە بۇ دورا دوختۇرلۇقتىمۇ يۇقىرىدىكى مەقسەتلەردە ئىشلىتىلىدۇ. دوختۇرلۇق ئىشلىرىدا بۇنىڭ تازىلانغىنى ئىشلىتىلىپ، ئۇنى ئاتسىدۇم ئارسېنىكۇرۇم دەپ ئاتايدۇ. ئاق ئۇۋاق تالقان بولىدۇ. دوختۇرلار ھەب تەييارلاپ مەسلەن: پىلولىن بىلاۋدى ۋە ئارسېنىك ئېرىتمىسى (ئارسېنىك فاۋلېرى ئېرىتمىسى) ياساپ ئىچىشكە بېرىدۇ.

بۇ دورا دوختۇرلۇقتا كۈچلۈك زەھەرلىك دورىلار قاتارىغا كىرگۈزۈلگەن بولۇپ، قاتتىق نازارەت ئاستىدا ئىشلىتىلىدۇ. شۇڭا، بۇ دورىنى ئىشلىتىشتە ئالاھىدە ئېھتىيات قىلىش لازىم. مىقدارى ئازراقلا ئېشىپ كەتسە، ئۆلۈمگە بارىدۇ.

سەندۇرۇس - سىندۇرۇس

(چەندۇرۇس - سىندۇر)

RESINA THUJA ORIENTALIS

侧柏树指

تونۇشى بۇ بىر خىل يېلىم بولۇپ، كەھرىۋاغا ئوخشايدۇ. بۇ 4 خىل بولىدۇ. 1- سېرىق، ئىچى قىزىل، پارقىرىما. 2- تۇتۇق سېرىق، 3- كۆككە مايىل، رەڭگى ئاچ. 4- قارا، يېنىك، قاتتىق. ھەممىدىن ياخشىسى 1- خىلى بولۇپ، ئۇ كەھرىۋاغا ئوخشاش سامانى تارتىدۇ. بۇ ئۇيغۇر تېبابىتىدە چوڭ دورىلار قاتارىدا سانىلىدۇ. كەھرىۋا بىلەن سىندۇرۇسنىڭ پەرقىنى ئاجرىتىش خېلى مۇشكۈل. چۈنكى ھەر ئىككىسى سامانى تارتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن كۆپلىگەن كىشىلەر سىندۇرۇستىن تەسۋى تەييارلاپ كەھرىۋانىڭ ئورنىدا ساتىدۇ. بۇنىڭ پەرقىنى شۇنداق تونۇيمىزكى: سىندۇرۇس كەھرىۋادىن ئاچراق بولىدۇ، ئوتقا سالسا سېسىق پۇراق كېلىدۇ كەھرىۋادىن مەستىكى سۈيىنىڭ پۇرقى كېلىدۇ. كەھرىۋانى بىر نەرسىگە سۈركەسە قىزىيدۇ، سىندۇرۇس قىزىمايدۇ. سىندۇرۇسنىڭ تەمى بىر ئاز ئاچچىق، سامان تارتىشىمۇ كەھرىۋادىن ئاجىزراق بولىدۇ. تەبىئىتى 2- دەرىجىدە ئىسسىق، 3- دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى مېگە ۋە باشقا ئەزالارنىڭ ھۆلۈكلىرىنى قۇرۇتۇش، ئىچكى-تاشقى بارلىق ئەزالاردىن كېلىدىغان قاننى توختىتىش، قان خاراكتېرلىك ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىش، ئۈچەيلەردىكى بەلغەملەرنى، مەدە ۋە باشقا ئۇششاق قۇرتلارنى يوقىتىش، ھەيزىنى، سۈيدۈكنى ماڭدۇرۇش، زىيادە سوغۇق ئاشقانلىقتىن، ھۆلۈكتىن بوشاشقان پەيلەرنى چىگىتىش، خاپىغان ۋاسۋاسىنى، بەلغەمدىن نەپەس سىقىلىش، ھۆمۈدەشنى يوق قىلىش، تۇتقاقلىق تەپ، ئال كېسىل، بوۋاسىرنى، كونا ئىسھالنى يوقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى ئەگەر ئۇنى قائىدە بويىچە سىركەنجۈل بىلەن داۋاملىق ئىچسە، سېمىزلىكنى يوقىتىشقا مەنپەئەت قىلىدۇ، تەرنى تولىدۇ. قۇۋۋەتنى ساقلايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن چېلىشىدىغان پالۋانلار بۇنى ئىشلىتىدۇ. ھەسەل سۈيى بىلەن ئىچسە، ھەيزىنى، سۈيدۈكنى ماڭدۇرىدۇ. سىركەنجۈل ياكى سىركە ۋە ياكى ھەر ئىككىسى بىلەن قوشۇپ ئىچسە، قورساقتىكى بالىنى چۈشۈرىدۇ. ھەسەل بىلەن كۆزگە تارتسا، كۆزدىكى ئاقنى، يىرىڭلىق چاقىلارنىڭ ئىزلىرىنى يوق قىلىدۇ. بۇمشاق ئېزىپ قوينىڭ جىگرىگە ياكى كىيىكنىڭ جىگرىگە سېپىپ كاۋاپ قىلىپ، تامغان سۈيىنى كۆزگە تارتسا، شەپكۈرلۈقنى يوقىتىدۇ. سۈيۈقلىنىپ قۇلاققا تېمىتسا، قۇلاقنىڭ ئاغرىشىنى، ئېغىرلىقىنى يوقىتىدۇ. زەيتۇن يېغى ياكى گۈل يېغى بىلەن قۇلاققا تېمىتسا قۇلاقنىڭ جاراھەتلىرىنى ياخشىلايدۇ. ئۇد ھىندى بىلەن ئىس سېلىپ تۇتۇننى ئالسا، باش ئاغرىقىنى، زۇكامنى يوقىتىدۇ. قائىدە بويىچە شېكەر بىلەن ئىس سالسا زۇكامنى، بوۋاسىرنى،

ناسۇر چاقىلارنى يوقىتىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ چىشقا سۈركىسە، چىشنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىپ بوشاشقان چىشلارنى چىڭىتىدۇ. چىشنىڭ تۈۋىدىكى يىرىڭلىق چاقىلارنى ياخشىلايدۇ. يۇمشاق ئېزىپ جاراھەتلەرگە سېپىلسە، جاراھەتلەرنى پۈتتۈرىدۇ. بادام يېغى بىلەن ئوبدان قاينىتىپ ھەر بىر ئەزادىكى يېرىقلارغا چاپسا، ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. گۈل يېغى بىلەن قاينىتىپ چاپسا گۆش، قول-پۇتلاردىكى يېرىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. قەتران بىلەن چاپسا، قۇبانى يوق قىلىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ لاتىغا ئوراپ بالىياتقۇ ئاغزىدا قويسا بالىنى چۈشۈرىدۇ. باشقا تەسىرلىرى كەھرىۋاغا ئوخشىشىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 3 گرامغىچە.

ئورۇنباىسارى يېرىم مىقداردا كەھرىۋا، 1/4 سازەج ھىندى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بۆرەككە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سەمى ئەرەبى.

ساقلاش 20 يىلغىچە تۇرىدۇ.

ئەسكەرتىش لۇغەت لادۇنىدە سەندۇرۇسنى چەندۇرۇش، يۇنانچە قاسامىن، فىقھۇر، سۇربىانچە قامۇز دەپ ئاتىلىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ، ئېنگىلىزچە SANDRAC، لاتىنچە SANDARACHA دەپ ئاتىلىدۇ. خانلىقىنى تونۇشتۇرغان.

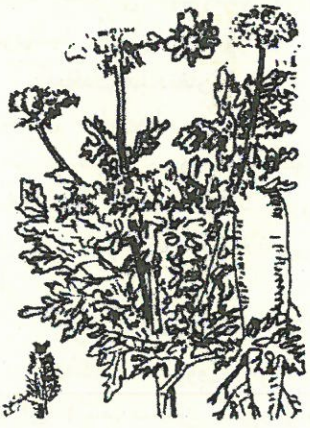
بۇ يېلىم THUJAORIENTALISL ۋە JUNIPERUS COMMUNIS قاتارلىق ئارچىلاردىن چىقىدۇ. جۇڭگىي تېبابىتىدە بۇنىڭ يوپۇرماق ۋە مېۋىلىرى، ئۇنىڭدىن چىقىرىلغان ياغلار ئىشلىتىلىدۇ. بۇ خىل يېلىم ئالاھىدە كۆرسىتىلمىگەن. دەرىخى خەنزۇچە 侧柏 دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ دەرەخ ئېلىمىزنىڭ شەندۇڭ ئۆلكىسىدىكى ئورمانلاردا ئۆسىدۇ.

سەۋزە

(جەزەر)

DAUCUS CAROTA

胡萝卜

92 - رەسىم. سەۋزە

تونۇشى بىر خىل سەي بولۇپ، ئۆزى قىزىل، سېرىق. ئۇزۇن-چاق، ئۇچى ئىنچىكە كۆتەك تەرىپى يوغان، تەمى تاتلىق، سۇلۇق، ئۈستى نېپىز پوستلىق، كۆكى (يوپۇرمىقى) نىڭ سېپى ئۇزۇن، يۇمىلاق بېدىگە ئوخشاش. ئۇششاق يوپۇرماقلىق، رەڭگى ئېقىش، كۆك، تۈكلۈك يوپۇرماقلىق كېلىدۇ. بۇ تېرىپ ئۇندۇرۇلىدۇ. پىشقان سەۋزىنىڭ يوغىنىنى ئايرىپ ئېلىپ بەرگە كۆچۈرسە، ئۇ كۆك چىقە-رىپ، بىر نەچچە ۋاقىت تۇتكەندىن كېيىن ئاق چېچەكلەيدۇ. ئاندىن بۇ چېچەك پىشىپ ئۇرۇقلاپ، ئۇرۇقى تەييارلىنىدۇ. بۇ خىل سەۋزە ياخشى، يوغان، سۇلۇق، تاتلىق ھەم يېپىسز بولىدۇ. چىقىشى ئورنى ھەممە يەردىن چىقىدۇ. بۇ 2 خىل بولۇپ، تاغنىڭ ھەم ئۆلكىنىڭ؛ ئۆلكىنىڭ 2 خىل، بىرسى يۇمىلاق، بىرسى ئۇزۇنچاق بولىدۇ.

تەبىئىتى 2- دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق، يەنە بىر ئاز ھۆللۈكى بار.

خۇسۇسىيىتى ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، مەنىنىڭ جەۋھىرىنى زىيادە قىلىش، ئىچىنى يۇمشىتىش، بەلغەم-نى، بەلغەمدىن بولغان يۆتەلنى پەسەيتىش، جىگەر ئاغرىقلىرىنى ساقايتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى ئورنى ئۆپكە ئىششىقلىرىغا، سوغۇقتىن بولغان كونا يۆتەللەرگە ئۆزىنى بەرگەنگە قارىغاندا مۇرابباسى ياخشىراق پايدا قىلىدۇ. ئىستىسقا ئۈچۈنمۇ بېرىلىدۇ. ئۆزى سوغۇقتىن بولغان قورساق ئاغرىقىغا بېرىلىدۇ. بۇنىڭغا تاغنىڭ سەۋزىسى ياخشى؛ ئۇرۇقى باھنى قوزغايدۇ. ئۇرۇقىنى سوقۇپ ياكى ئۆزىنى سىقىپ سۈيىنى ئىچۈرسە ياكى ھەمەل قىلىنسا تۇغمىغان ئاياللارنىڭ تۇغۇشىغا ياردەم بېرىدۇ. يىلتىزنى، يوپۇرماقلىرىنى سۇدا قاينىتىپ كىچىك بالىلارنىڭ بەدەن، پۇت، قوللىرىنى يۇسا، قاننىڭ ھەرىكىتىنى ياخشىلايدۇ. بۇنىڭ مۇرابباسىنى ھەسەل بىلەن قوشۇپ يېسە، باھقا بەكمۇ پايدا قىلىدۇ. رەھىمنى قۇۋۋەتلەيدۇ، مەيدىنىڭ ھۆلۈكىنى قۇرۇتىدۇ. بۇنىڭ ھالۋىسى يۇقىرىدىكى كېسەللەرگە مۇرابباسىدىن كۈچلۈك پايدا قىلىدۇ. سىقىپ سۈيىنىڭ $1/4$ گە ھەسەل قوشۇپ قاينىتىپ بىر دانە خۇمىرىغا قويۇپ ئاغزىنى بېكىتىپ قويۇلسا قاينايدۇ. ئىچسە مەست قىلىدۇ.

مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ ئەرق (پار سۈيى) چىقىرىلسا مەست قىلىدۇ. شارابنىڭ قۇۋۋىتىنى بېرىدۇ. يوپۇرمىقىنى خېمىر قىلىپ چاپسا قارا يەلگە پايدا قىلىدۇ. 3 گرامنى 3 گرام شېكەر بىلەن ئېلەشتۈرۈپ بېرىلسە، پۇتنىڭ ئالقىنى ئاغرىشقا پايدا قىلىدۇ. ئىشلىتىلىشى مىقدارى كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ 200 گرامدىن 640 گرامغىچە، ھالۋا مۇرابباسىدىن 30 دىن 80 گرامغىچىلىك، شارابىدىن 200 گرامغىچىلىك. پار سۈيىدىن 280 گرامغىچىلىك، ئۇرۇقىدىن 6 گرامغىچىلىك بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى رۇمبەدىيان، تاغ سەۋزىسىنىڭ ئۇرۇقى.

بۇ تاغدا ئۆسكۈ، چېچىكى سېرىق، يوپۇرمىقى ئۆلكە سەۋزىسىنىڭكىدىن چوڭراق، يىلتىزى 4 سانتىمېتىر ئۇزۇنلۇقتا، ئۇرۇقى چامغۇر ياكى تۇرۇپ ئۇرۇقىدەك قاينىڭ ئىچىدە، قېپى تىكەنلىك بولىدۇ. تاغ سەۋزە ئۇرۇقىنىڭ تەبىئىتى 3- دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا ئىسسىق، ئاۋۋالقى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق. خۇسۇسىيىتى باھنى قۇۋۋەتلەش.

ئىشلىتىلىشى بۇنىڭ ئۇرۇقىنى سوقۇپ ھەمەل قىلىنسا بالا چۈشۈرىدۇ. ئىچكۈزسە قاداقتا، ئىستىسقاغا، ھەر خىل زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققانغا پايدا قىلىدۇ ھەم تۇغماس ئاياللارنى تۇغدۇرىدۇ. خام ئۇرۇقىنى يېسە زەھەرنى قايتۇرىدۇ. بۇنىڭ يوپۇرماق، يىلتىزلىرىنى سوقۇپ پىشۇرۇپ، قان قېيىپ قالغان يەرلىرىگە قويۇلسا خۇنى ماڭدۇرىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار كۆپ يېسە، پەيگە، ئاشقازانغا، گالغا زىيان قىلىدۇ. رۇمبەدىيان بىلەن بېرىلسە زىيىنى بولمايدۇ.

تەركىبى سەۋزىنىڭ كۆكىدە $0.5 \sim 1.6\%$ قىچە ماي جەۋھىرى (ماي ئېسسىپىنىسى) بولىدۇ. سەۋزىنىڭ ئۆزىدە بولسا كاروتىن (ۋىتامىن A خام ئەشياسى)، ياغ، ئاقسىل، قەنت، پىنتوزان، ۋىتامىن A، B، C ۋە ئالما كىسلاتاسى (ئاتسىدۇم مالىكۇم)، پىكتىن (شىلىمىشۇ ماددا) ۋە ئۆت شۇلتىسى (خولىن) بار.

جۇڭى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى قۇرۇق، ئاز ئىسسىق. ئاشقازاننى كۈچەيتىپ، ھەزىمنى ياخشىلاشقا، ئوزۇقلاندۇرۇشقا ھەمدە ئۇزاق داۋام قىلغان سىچ ئۆتۈشنى داۋالاشقا، يەل ماڭدۇرۇپ، كۆكرەكنى ئېچىشقا، ئۈچەي-ئاشقازاننىڭ خىزمىتىنى ياخشىلاشقا، بەش ئەزانى تىنچلاندۇرۇشقا، ئىشتىھانى ئېچىشقا ئىشلىتىلىدۇ. كۈندە يېرىم ياكى بىر ئال سەۋزىنىڭ يوستىنى سويۇپ خام بويىچە يېيىشكە ياكى قىرىپ سۈيىنى ئىچىشكە بۇيرۇيدۇ.

سەۋسەن

(گۈلى سوسە)

IRIS TECTORUM MAXIMA

鸢尾

93 - رەسىم. سەۋسەن گۈلى

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك گۈلى بولۇپ،
2 خىلدۇر.

1- يۇرتنىڭ، 2- جاڭگالنىڭ بولىدۇ، گۈلىنىڭ رەڭگى ئاق ۋە كۆك بولىدۇ، ئېقىنى سەۋسەنى ئازات، كۆكىنى سەۋسەنى كۇبۇت دەيدۇ. جاڭگالنىڭ ھەر رەڭدە ئېچىلىدۇ. بۇنىڭ يوپۇرماقلىرى ئىنچىكە، ياخشى بولىدۇ. يوپۇرماقلىرىنىڭ ئوت-تۇرىسىدا تېنى بولۇپ، 3 ياكى 5 شېخى بار. ھەر بىر شاختا گۈلى بولۇپ، گۈلىنىڭ يوپۇرماقلىرى 5 دانىلىق كېلىدۇ. ئېچىلغاندىن كېيىن ئېگىلىپ قالىدۇ. يىلتىزى بوغۇملۇق، ئەگ-رى-بۇگىرى، بىر ئاز يېپىلىق، يۇمىلاق، بىر ئاز ئۇزۇنچاق بولىدۇ. رەڭگى ئاق، بىنەپشنىڭ بۇيغا ئوخشاش خۇشبۇي پۇرايدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 1- دەرىجىدە ئىسسىق، ھۆل، قۇرۇقلۇقتا

مۆتىدىل.

خۇسۇسىيىتى ئۆپكە، تال، جىگەر، بالىياتقۇ، بوۋاسىر، خانازىر كېسەللىكلەرگە تەسىر قىلىدۇ. ھەيز ماڭدۇرۇش، زەخىملىرىنى تازىلاپ پۈتتۈرۈش، چايان-ئىلانلارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى ھەسەل بىلەن چېپىلسا، بەھەق، بەرەس، يىرىڭلىق قىچىشقاق ۋە ھۆل قاپارچۇقلارغا پايدا قىلىدۇ. سىرگە ياكى كۈندۈزنىڭ يوپۇرمىقى ۋە بۇغداينىڭ خېمىرى بىلەن چېپىلسا، ئۇرۇقداننىڭ ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلىرىنى ياندۇرىدۇ، قانداق سۇ تۆكۈلگەن كۆيۈككە چېپىلسا مەنپەئەت قىلىدۇ ۋە قائىدە بويىچە ئارپىنىڭ ئۇنىغا قوشۇپ شۇنىڭ سۈيى بىلەن يۈزىنى يۇسا، سەپكۈن، داغلارنى يوقىتىدۇ. سىقىلغان سۈيىدىن بىر كىلوگرامغا 5 كىلوگرام سىرگە ۋە ھەسەل قوشۇپ مىس قازاندا تېگىگە ئولتۇرغۇچى-لىك قاينىتىپ چېپىلسا، ئەزانى پارقىرىتىدۇ. ھۆللۈكنى قۇرۇتىدۇ. كۆكرەك ئەتراپىدىكى جاراھەتلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ يېغى ھەممە خۇسۇسىيەتلەردە ئىرساننىڭ يېغىغا ئوخشاش. يېغىدىن ياكى سۈيىدىن 30 گرام مىقدار بېرىلسە، ئىچىنى سۈرىدۇ ۋە سەپرا خاراكىتلىك ئىلاۋۇس كېسەللىكى، بالىياتقۇ كېسەللىكى، قورساقتىكى بالىنى چۈشۈرۈش، كىندىك ئاغرىقى ۋە باشقا بەي ئاغرىقلىرىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. يېغى بىلەن ياغلانسا، قاتتىق پەيلەرنى يۇمشىتىدۇ ۋە بالىياتقۇ چىقىپ قېلىش كېسەللىكلەرگە پايدا قىلىدۇ. ئۇرۇقىنى قاينىتىپ ئىچسە، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ، يىلتىزنى قاينىتىپ سۈيى بىلەن ئېغىزنى چايقىسا، چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ.

بولۇپمۇ جاڭگالدىن چىقىدىغىنى ئوبدان تەسىر كۆرسىتىدۇ. يىلتىزنى قاينىتىپ سۈيى قۇلاققا تېمىتىلسا ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. نەپەس سىقىلىشى ئاچىدۇ. گال ئاغرىقلىرىغا ۋە تالنىڭ قاتتىقلىقىغا مەنپەئەت

قىلىدۇ، ھەسەل سۈيى بىلەن ئىچسە، ئاشقازاندىكى سېرىق سۇنى ھەيدەيدۇ. ئىستىسقا كېسەللىكلەرنى يوقىتىدۇ. دوۋساقنى تۇتاشقا ھۆللۈكلەردىن تازىلايدۇ. ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ.

يىلتىزنى چاپىنسا، ھاراقنىڭ پۇرىقىنى ئېغىزىدىن كەتكۈزىدۇ. يوپۇرمىقىنى ئېزىپ ھاشارات چاققان جايغا، قىزىق سۇ بىلەن كۆيگەن جايغا تاڭسا، دەرھال ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ، بولۇپمۇ يىلتىزنى قورۇپ، ئېزىپ گۈل يېغىغا قوشۇپ ياغلانسا، ئەزالاردىكى قۇرۇقلۇقنى كەتكۈزىدۇ. قۇلاق ۋە پەي ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ. يىلتىزنى گۈل يېغىدا قاينىتىپ ئوت بىلەن كۆيگەن جايغا چاپسا، ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. ئىچسە بالىياتقۇ كېسەللىكلەرگە پايدا قىلىدۇ. ياغلىسىمۇ بولىدۇ، سىرگە بىلەن مىس قازاندا قاينىتىلغىنى كونا يىرىڭلىق جاراھەتلەرگە پايدا قىلىدۇ. گۈلنى پۇرسا، يۈرەك ھەم مېڭىنى قۇۋۋەتلەيدۇ ھەم خۇش قىلىدۇ، مېڭىدىكى يەل ۋە گازلارنى تارقىتىدۇ. بۇ خۇسۇسدا زەپەردىن كۈچلۈكرەك، گۈلنىڭ ئىسسىقلىقى قالغان ئىسسىقلىقتىن ئارتۇقراق.

تەركىبى ئىرسا ۋە گۈل سوسەر بىر ئائىلىگە مەنسۇپ بولغىنى ئۈچۈن، تەركىبى ئاساسەن ئوخشايدۇ. تېكتورىدىن، ئاز مىقداردا ماي ۋە قىسمەن پۇراقلىق ماي تۇتىدۇ.

جۇڭىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي قۇرۇق، مۆتىدىل.

يىلتىزنى قاينىتىپ ئىچىنى سۈرۈشكە، قۇستۇرۇشقا ۋە باش قېيىشىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. سوقۇپ جاراھەتلەرگە، ئىششىقلارغا تېڭىلىدۇ. يىلتىزى ۋە پۈتۈن چۆپى زەربە ياكى يىقىلىشتىن سۆڭەكلەرنىڭ سۇنۇشىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. گۈلى سۇيىدۈك ھەيدەشكە، سىزلام كېسىلىنى داۋالاشقا، دورا ۋە باشقا زەھەرلەرنى قايتۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇقى بەدەندىكى ھارارەتنى سۈرۈپ چىقىرىش، بالىلارنىڭ قورسىقى مۇجۇپ ئاغرىشلارغا بېرىلىدۇ.

شاپتۇل

(خوخ)

PRUNUS PERSEICA BATSCH (PRUNUS VULGARIS) 桃

تونۇش بۇ مەشھۇر مېۋىلەردىن بولۇپ، خىللىرى كۆپ، رەڭگەرەك كېلىدۇ. بۇنىڭ ياخشىسى، پوستى نېپىز، سۇلۇق، تاتلىق، ئوبدان پىشقىنىدۇر.

چىقىش ئورنى ئېلىمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي 2- دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى تەبىئەتنى يۇمشىتىش، ئىسسىق، قۇرۇق تەپلەرنى، تەشئاللىقنى، قاننىڭ، سەپرانىڭ قاينىشىنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى مېڭىسى، مىجەزى قۇرۇق كىشىلەرگە مۇۋاپىق ھالدا بېرىلسە مېڭىنى سوۋۇتىدۇ، مىجەزنى ھۆللەشتۈرىدۇ. سەپرا ۋە قان خاراكتېرلىك تەپلەرنى پەسەيتىدۇ، ئېغىز سېسىقلىقىنى يوقىتىدۇ.

مىجەزى ئىسسىق كىشىلەرنىڭ باھ قۇۋۋىتىگە ياردەم بېرىدۇ. ئەگەر بۇنىڭ ئوبدان پىشقىنىنى سىقىپ سۈيىنى ئېلىپ بىر كېچە قويۇلسا، دۇغى تېگىگە ئولتۇرىدۇ. ئاندىن ئەتىگەندە 200 گرامنى شېكەر ياكى تەرەنچىبىن، شەرخىستلەر بىلەن ئىچسە، سەپرانى ھەيدەيدۇ، كۆيگەن تېز خىللىتلارنى يوق قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباسارى ئۆرۈك.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار ھۆل مەجەز، بەلغەم مەجەز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى ھەسەل ۋە زەنجۈل مۇرابباسى.

تەركىبى (1) شاپتۇل مېۋىسىنىڭ گۆشىدە كۆپ مىقداردا قەنت ماددىسى، ئاقسىل، مەلۇم مىقداردا كراخمال، دېكىستىرنى بار ھەمدە ۋىتامىن A، B، ئورگانىك كىسلاتالار، ئەڭ مۇھىمى ئالما، ئۈزۈم كىسلاتالىرى بار.

(2) شاپتۇل چېچىكى: پۇراقلىق فېنول جىنىسلىق ماددا - كامپېفېرول تۇتىدۇ.

(3) شاپتۇل يوپۇرمىقى: پىروپىرېستىن ۋە ئاشلاش ماددىسى (تانىن) تۇتىدۇ.

(4) شاپتۇل مېغىزى: 45~50% ياغلىق ماي، 0.4% ئەتراپىدا پۇراقلىق ماي، 3% ئامىگدالىن، ئامىگدالازا، ئاللاتوتۇننازا ۋە لاکتوزا بولۇپ، داۋالاش جەھەتتىكى ئۈنۈمى بادام يېغى بىلەن پۈتۈنلەي ئوخشايدۇ.

جۇڭگىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

جۇڭگىيلار شاپتۇلنىڭ ھۆل مېۋىسىنى ئوزۇقلاندۇرغۇچى، ئىچىنى يۇمشاتقۇچى سۈپىتىدە ئەھۋالغا قاراپ يېيىشكە بۇيرۇيدۇ. ئۇلار ئاساسەن شاپتۇل مېغىزى، يېغى، چېچەك ۋە يوپۇرماقلىرىنى دورا قىلىپ ئىشلىتىدۇ.

1. شاپتۇل قېقى: (FRUCTUS PERSICA IMMATURUS) بۇ ئۈچكىسى قاتمىغان خامراق ھالدىكى شاپتۇلدىن قۇرۇتۇلغان قاق بولۇپ، تەبىئىتى ئازراق ئىسسىق؛ قان توختىتىش، تەر توختىتىش تەسىرى بار، كېچىسى تەرلەپ قېلىشلارنى، قان تۈكۈرۈشنى، ھامىلىدار ئاياللاردىن خۇن كېتىشلەرنى داۋالاش ئۈچۈن چۈلە قىلىپ ئىچىشكە بۇيرۇلىدۇ.

2. شاپتۇل چېچىكى: (FLORES PERSICA VULGARIS—桃花) كۈچلۈك سۈرگۈ دورا قىلىپ قەۋزىيەت ۋە سۇلۇق ئىششىقلارنى داۋالاشقا بېرىلىدۇ (ھامىلىدار ئاياللارنىڭ ئىچىشى مەنئىي قىلىنىدۇ). سۈيۈدۈكنى راۋان قىلىشقا، يۈز يېرىلغان جايلىرىنى داۋالاپ يۈزنى پارقىرىتىشقا ۋە يۈزگە چىققان يارىلارنى داۋالاشقا بېرىلىدۇ.

3. شاپتۇل مېغىزى: (SEMEN PERSICA VULGARIS—桃仁) تەبىئىتى مۆتىدىل ھېسابلىنىپ، قايغان قانلارنى راۋان قىلىش، ئىچىنى بوشتىش، ئۈچەينى سىلىقلاشتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئاساسەن ھەيز كەلمەسلىك ياكى ھەيز خۇنى مەنەك-مەنەك كېلىش، دوۋساقتا قان توختاش، كىچىك قورساق ئاغرىش، يىقىلىش ياكى زەخىملىنىشتىن قان چۈشۈپ كۆكۈرىشلەرنى، قەۋزىيەت ۋە ئۈچەي يارىلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. قالغان تەسىرلىرى بادام ۋە ئۆرۈك مېغىزلىرى بىلەن ئوخشاش.

4. شاپتۇل يوپۇرمىقى: قاينىتىپ سۈيى بىلەن تەرلەشتىن ھاسىل بولغان قاپارتقۇلار ۋە تەمرەتكىلەر يۇيۇلىدۇ. مېچىپ سۈيىنى چىقىرىپ، سۇ قوشۇپ قۇرتىلغان جاراھەتلەر يۇيۇلسا، قۇرتلارنى ئۆلتۈرۈپ، يارىنىڭ ساقىيىشىنى تېزلىتىدۇ (سۇ قوشۇلمىسا، جاراھەتنى يامانلاشتۇرۇۋېتىدۇ).

5. شاپتۇل مېغىزىنىڭ يېغى (OLEUM PERSICORUM—桃仁油) بادام يېغى ئورنىدا بادام سۈيى تەييارلاش، ئىچىنى يۇمشىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. دوختۇرلۇقتا ھەر خىل ئوكۇل دورىلىرىنى تەييارلاشتا ئېرىتكۈچى قىلىمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى چېچىكىدىن كۈندە 5~10 گرام؛ مېغىزىدىن كۈندە 10~15 گرام (قاينىتىپ ئىچىشكە)؛ شاپتۇل قېقى 10~15 گرام قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

شاھتەررە

(سۇلتانۇلبقىل)

JUSTICA PROCUMBENS (GARDENIA LATIFOLIA)

爵床(香苏)

تونۇش بۇ بىر مەشھۇر ئۆسۈملۈك بولۇپ، 2 خىل بولىدۇ. 1- خىلىنىڭ يوپۇرمىقى ئۇششاق، يۇمغاقسۇت يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ، گۈلى بىنەپشنىڭ گۈلىگە ئوخشايدۇ. 2- خىلىنىڭ يوپۇرمىقى كۆك، گۈلى ئاق ھەم تەمى ئاچچىق، بىر ئاز ئېغىزنى قورۇيدۇ، يوپۇرمىقى قالغان ئەزالىرىدىن ياخشى بولىدۇ. ئەڭ ياخشى يېڭى، كۆك، ئاچچىقىدۇر.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي ئىسسىقلىقتا مۆتىدىل، 2- دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى جىگەر ۋە تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ، ئاشقازان، جىگەر قۇۋۋەتلەيدۇ. ئاشقازاننى ئېچىتىدۇ.

خىلىنى خۇسۇسەن سەۋدانى سۈيدۈك ئارقىلىق چىقىرىدۇ، قانى

تازىلايدۇ، سۈيدۈكنى ماڭدۇرىدۇ.

ئىشلىتىش ئورنى قۇرۇغىنى ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، كونا تەپلەر، سەۋ-

دا خاراكتېرلىك كېسەللەر، ئاچچىق بەلغەملەرنى داۋالاش، چىشنى چىڭىتىش

ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. سىركە بىلەن بېرىلسە، سەپرا خاراكتېرلىك قۇسۇش ۋە بەلغىمى غەسىيانلارگە پايدا قىلىدۇ. ئاشقازان ۋە ئۈچەيلەردە توختاپ قالغان ماددىلارنى تازىلايدۇ. ھەسەل سۈيى بىلەن ئىشلەتسىمۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ. ھۆل شاھتەررە يوپۇرمىقىنىڭ سىقىلغان سۈيىنى شېكەر ياكى تەمىرى ھىندى بىلەن بېرىلسە، يۇقىرىقى تەسىرنى بېرىدۇ. سېرىقكېسەل، جەرەپ، ھەككە ۋە قۇبا، ئاق ئانام ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ھەممە تېرە كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. كۆيگەن خىلىتلارنىڭ تېزلىكىنى پەسەيتىدۇ. ئەرقى ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىدۇ. سىققان سۈيى كۆزگە تارتىلسا، كۆزنى قۇۋۋەتلەپ، كۆزدىن ئاققان ياشنى توختىتىدۇ. سەمىي ئەربى بىلەن كۆزگە تارتىلسا، تەتۈر كىرىپكىنى ساقايتىدۇ. سۈيى بىلەن ئېغىزنى چايقىسا، ئېغىزنىڭ تىلىنىڭ جاراھەتلىرىنى ساقايتىپ، ھارارەتنى پەسەيتىدۇ. چىشنىڭ تۈۋىنى چىڭىتىدۇ. مەككە خېنىسى بىلەن قۇرۇغىنىنى ھامامدا زىمات قىلسا جەرەپ، ھەككە ئۈچۈن مەنپەئەتلىك. قۇرۇغى بىلەن ھۆلنىڭ سۈيىنى ئارىلاشتۇرۇپ باشقا چايقا ياكى سۈيى بىلەن يۇسا پىتى ئۆلتۈرىدۇ. ھەرە چاققانغا ھۆلنى سوقۇپ تاڭسا، ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى 9~15 گرامغىچە سۈيىدىن، 120~250 گرامغىچە شېكەر، سېرىق ھېلىلە بىلەن چىلاپ ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇقنىڭ مىقدارى 15 گرامغىچە.

ئورۇنباسارى يېرىم ۋەزنى سانا، 1/3 ھەسسە سېرىق ھېلىلدۇر. سېرىق ھېلىلە بىلەن ئىشلىتىلسە ياخشى پايدا قىلىدۇ. چۈنكى ھېلىلنىڭ زەرەرى يوق. يوپۇرمىقىنىڭ سىققان سۈيى ئۈزۈلدۈرمەي ئىشلىتىلىدۇ.

ئەسكەرتىش يەنە بىر گىياھ بار، ئۇ شاھتەررەگە ئوخشايدۇ. يوپۇرمىقى ئىنچىكە، ئەمەنگە ئوخشاش

يەرگە يېيىلماي ئۆرە ئۆسىدۇ. گۈلى قارامتۇل، تەمىنىڭ ئاچچىقلىقى تىلنى قورىمايدۇ. بىمەزە، سېسىق، كالا يېسە ئۆلتۈرىدۇ. بۇ ئىشلىتىلمەيدۇ.

تەركىبى يوپۇرمىقى ئۆزىگە خاس ئالاھىدە ئالكالوئىد تۇتىدۇ.

جۇڭگىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي سوغۇق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى زەھەر قايتۇرۇش، ياللۇغ ياندۇرۇش، كودۇمبا ۋە چاتراق لىمفا بېزىنىڭ ئىششىقى (دوختۇرلار بويون دەيدىغان كېسەللىك) زەھەرلىرىنى دەپنى قىلىش، بەل ئاغرىقلىرىنى داۋالاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. كودۇمبا، بوۋاسىر، ئۈچەينىڭ ئىسسىقلىقى بولغان قانلىق ئىچ ئۆتكۈلىرىنى داۋالاش ئۈچۈن ئىچىشكە ياكى سىرتتىن تېڭىشقا بېرىلىدۇ. قاينىتىپ ۋاننا قىلىنسا بەل، تىز ئاغرىقلىرىنى ساقايتىدۇ.

شاتۇت

MORUS RUBER

红果桑

تونۇش يوپۇرمىقى كىچىكرەك، سەلپەل قارىراق، قالغان يېرى ئۈجمىگە ئوخشايدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي 2- دەرىجىدە سوغۇق، ئاۋۋالقى دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى ئارقا تەرەتنى قاتۇرۇش، سەپرانى پەسەيتىش، ئىسسىقلىق بولغان كاناي ئىششىقلىرىنى ياندۇرۇش، ئىشتىھانى ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئىچ سۈرۈش كېسەللىرىگە، كەم ئىشتىھالارغا بېرىلىدۇ. ئېغىزغا چىققان ھەر خىل چاقىلارغا سۈيىنى سىقىپ غار-غار قىلسا پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنبا سارى ئەينۇلا

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار كۆكرەك، ئۆپكە، پەي كېسەللىرىگە بېرىلمەيدۇ. ھەسەل ۋە جاۋارىشلەر بىلەن بېرىلىدۇ ھەم سىقىپ سۈيىنى قاينىتىپ قوبۇلدۇرۇپ بېرىلسە بولىدۇ.

تەركىبى ئىشلىتىلىشى ئۈجمىگە ئوخشاش (ئۈجمە ماۋزۇسىغا قارالسۇن). شاتۇتتا پەقەت بوياق ماددىسى بىر مىقدار ئارتۇق.

شادىنەج

(شادىنەج)

MATITIU CRYSTALLIU

تونۇش بۇ بىر خىل ئەدەسكە ياكى ئاق قوناققا ئوخشاش يۇمىلاق ياپىلاق ئاشتۇر. بۇ ھەر خىل رەڭدە بولىدۇ. قىزىل، سېرىق، كۈل رەڭ، قارىغا مايىل، كۆكئارنىڭ رەڭگىدە ئالىيپىشىل نوقۇتلىرى بولىدۇ.

تېز ئېزىلىدۇ. ئەڭ ياخشى ماش شەكلىدە قىزىل بولىدۇ. بۇ شادىنەج مىسىرى دېيىلىدۇ، ئەڭ ناچىرى كۈل رەڭدىكى بولۇپ، بۇ شادىنەج ھىندى دېيىلىدۇ. ھەممىسى كاندىن چىقىدۇ.

چىقىش ئورنى ئەرەبىستان، ھىندىستاندىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 1- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا يۇيۇلغىنى سوغۇق، 2- دەرىجىدە قۇرۇق. يۇيۇلمىغىنى 1- دەرىجىدە سوغۇق، 2- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇقتۇر. ئىشلىتىلىدىغىنى يۇيۇلغىنىدۇر. قۇۋۋىتى 20 يىل تۇرىدۇ. خۇسۇسىيىتى قۇرۇتۇش، قايتۇرۇش، ئىچىنى قاتۇرۇش، يىرىڭلىق جاراھەتلەرنى پۈتتۈرۈش، پەيلەرنى، ياغ ئارىلاش گۆشلەرنى كۈچلەندۈرۈش، كۆزنى قۇۋۋەتلەش، ئىچكى-تاشقى ئەزادىن كېلىدىغان قاننى توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى ئاچچىق ئانارنىڭ سۈيى بىلەن ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش مېۋىلەرنىڭ سۈيى بىلەن ئىچسە ئېغىزدىن قان كەلگەنگە پايدا قىلىدۇ. شاراب بىلەن ئىچسە، سۈيدۈكنى ماڭدۇرىدۇ. دائىم كېلىدىغان ھەيزنىڭ قېنىنى توختىتىدۇ. مەنىينى ماڭدۇرىدۇ، مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ قان خاراكىتېرلىك ئىچ ئۆتكۈ ۋە ئۈچەيدىكى يىرىڭلىق جاراھەت، تولغاق، سىل داۋالاش ئۈچۈن بېرىلىدۇ. قىز تۇغقان ئايالنىڭ سۈتى بىلەن تۇخۇمنىڭ ئېقىنى قوشۇپ كۆزگە تارتىلسا، كۆزنىڭ ھەممە كېسەللىكلىرىگە پايدا قىلىدۇ. ساپ سۇ بىلەن تارتىلسا، قۇرۇق كىرىپكىنى يۇمشىتىدۇ. ئاقاقىيا بىلەن ئېلەشتۈرۈپ كۆزگە تارتىلسا، كۆز كېسەللىكلىرىگە پايدا قىلىدۇ.

يۇيۇلمىغاننى سوقۇپ جاراھەتلەرگە سېپىلسە، ئارتۇق گۆشلەرنى يوقىتىپ ياخشى گۆشلەرنى ئۇندۇرىدۇ. سۇ بىلەن ئېزىپ تېمىتىلسا ياكى يۇمىغاقسۇت بىلەن ئىسسىقتىن بولغان يىرىڭلىق جاراھەتلەرگە، مودۇر، مەقئەت، ماتكا، تاناسل ئەزا، پەي خاراكىتېرلىك ئەزالارنىڭ چاقىسىغا ياخشى پايدا قىلىدۇ. چېپىلسا ئەزانىڭ ئوتتا كۆيگىنى ۋە قىزىللىقىغا پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 1 گرامدىن 2 گرامغىچە.

ئورۇنباىسارى كۆيدۈرۈلگەن ئاھەنراپا، كۆزگە ئىشلىتىشتە ھوزۇز ياكى كۆيدۈرگەن روھتۇر ياكى يېرىم ۋەزىندە 0.6 گرام كۆكتاشتۇر. كۆزدىن باشقا ئەزالارغا ئىشلىتىشتە خۇنسىياۋشاننىڭ ئورنىنى باسدۇ. شادىنەجنىڭ ياسالمىسىنى ئاھەنرەبانى كۆيدۈرۈپ ياسايدۇ. رەڭگى قارا بولىدۇ. پۈتۈن خۇسۇسىيەتتە كاندىن چىقىدىغىنى بىلەن ئوخشاش.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار ئاشقازان ھەم ئۈچەيگە زىيان قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى زىرىنىڭ سىقىلغان سۈيى.

شاخار

(قەلا)

NATRIUM CARBONATE CRUDUM

碳酸钠(硷粉)

تونۇش بۇ ئوشنان (كورۇك) دېگەن ئۆسۈملۈكتىن كۆيدۈرۈش ئارقىلىق ئېلىنىدىغان نەرسىدۇر. ئېلىش ئۇسۇلى: يەرنى بىر ئاز كولاپ ھۆل ئوشنان ئۆسۈملۈكىنى كولانغان ئورەككە توپلاپ، ئۈستىگە قۇرۇق يانتاق چاۋلىرىنى قويۇپ ئوت يېقىلسا، ئوشناندىن ئاققان ھۆللۈك ئورەككە يىغىلىپ توڭلايدۇ. ئوشناندا ھۆللۈك قانچىكى كۆپ بولسا، شاخارمۇ كۆپ تەييارلىنىپ چىقىدۇ. بۇنىڭدا ئەڭ ياخشىسى ساپ، رەڭگى قارىغا مايىل، پارقىرىما، تۈگمەن تېشىغا ئوخشاش بولغىنىدۇر.

چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 4- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى بەدەننى پارقىرىتىش، جاراھەتلەرنىڭ ئارتۇق، بۇزۇق گۆشلىرىنى يېيىش ۋە كۆيدۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. بۇنىڭ زەھەرلىك تەرىپى بار.

ئىشلىتىلىش ئورنى ئەگەر بۇنى 7 قېتىم سۇدا ئېرىتىپ، يۇيۇپ، تېگىگە چۆككەن چۆكۈمىسىدىن 0.1 گرام يېسە، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ، تاماق سىڭدۈرىدۇ، ئىشتىھانى ئاچىدۇ، بەلغەمنى يوقىتىدۇ ۋە قۇسۇقنى توختىتىدۇ، تالدىكى ئىششىقنى تارقىتىدۇ.

ھايۋانلارنىڭ كۆزىگە سەپسە ھايۋانلار كۆزىدىكى ئاقنى ئالىدۇ. جاراھەتلەرگە چاپسا، ئۆلۈك گۆشلىرىدىن يەيدۇ. سۆگەل، ناسۇر، بەرەس، بەھەق، ھۆل قوتۇر، تازلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 0.1 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆپكەگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سېرىقماي، سۈت ياكى قۇسۇش.

ئەسكەرتىش شاخارنىڭ 2 گرامى ئادەم ئۆلتۈرىدۇ. ئارتۇق ئىشلەتمەسلىك لازىم.

شاخارنىڭ تەزكىبىدە ناترىي، كالتسىي، كاربون بولىدۇ. بۇ ياخشى تازىلانمىغان، خىمىيىۋى جەھەتتىن ساپ بولمىغانلىقى ئۈچۈن خەتەرلىكتۇر، چۈنكى ئۇ ئاشقازان، ئۈچەيگە ئويغۇچى تەسىر قىلىشى مۇمكىن. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنىڭ ئورنىدا دوختۇرخانىلارنىڭ دورا بۆلۈمىدە سېتىلىدىغان NATRIUMBICARBONICUM (ناترىئوم بىكاربونىكۇم) ئىشلىتىلسە بولىدۇ.

ئۇنى تاماق ھەزىم قىلىشقا ياردەم بېرىش ئۈچۈن بىر قېتىمدا يېرىم گرامدىن 2 گرامغىچە ئىچكىلى بولىدۇ.

شاقاقۇل

(شقاقل)

POLYGONATUM OFFICINALE

玉竹

تونۇش بۇ بىر خىل بوغۇملۇق ۋە تۇتاشقاق، شىلىملىق يىلتىزدۇر. بىر ئاز تاتلىقى بار. توملۇقى بىر كىچىك بارماقتەك، ئۇزۇنچاق، رەڭگى ئاق، ئۆسۈملۈكنىڭ تېنى بوغۇملۇق بولۇپ، ھەر بىر بوغۇمدىن يوپۇرماق چىقىرىدۇ. مېۋىسى نوقۇت چوڭلۇقىدا بولۇپ، رەڭگى قارا، ھۆللۈكلەر تولغان بولىدۇ. گۈلى بىنەپشە گۈلىدىن چوڭراق.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ شىنجاڭ، جياڭسۇ، جېجياڭ، ئەنخۇي، خۇنەن، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، يۈننەن، سىچۈەن، چىڭخەي، سەنشى، ئىچكى موڭغۇلىيە، دۇڭبېي قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. قۇۋۋىتى 4 يىلغىچە تۇرىدۇ.

تەبىئىتى بىرىنچى دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا ئىسسىق، 2- دەرىجىدە ھۆل.

خۇسۇسىيىتى باھنى قوزغاش، توسالغۇلارنى ئېچىش، بەلغەمنى كېمەيتىش، روھنى قۇۋۋەتلەش، ئاشقازاننى قىزىتىش، جىگەر ۋە بۆرەكنى قىزىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى ھەسەل بىلەن مۇراببا قىلىپ ئىشلەتسە بەك ياخشى، روھنى قۇۋۋەتلەيدۇ، بارلىق ئەزالارغا قۇۋۋەت بېرىدۇ، بولۇپمۇ باھنى كۈچلەندۈرۈپ، مەنىينى زىيادە قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 15 گرامغىچە.

95 - رەسىم. شاقاقۇل

ئورۇنباىسارى جىنسىي ئالاقىنى كۈچلەندۈرۈشتە سەنۇبەر ئۇرۇقى، بوزىدان.

تەركىبى يىلتىزىنىڭ تەركىبىدە كوناۋاللارنى، كوناۋاللاردىن، شىلمىشقى ماددا، ماننوزا، گلۇكوزا ۋە ئەرەب يېلىمىنىڭ قەنتى (ل. ئارابىنوزا) تۇتىدۇ.

فارماكولوگىيەلىك تەسىرى تەركىبىدە گلۇكوزىدا ئوخشاش ماددىلار بولغانلىقى ئۈچۈن، پاقىغا بېرىپ تەجرىبە قىلغاندا، دەسلەپ ئۇنىڭ يۈرىكىنى كۈچەيتكەن. كېيىن يۈرەك ھەرىكىتى ئاجىزلاپ توختاپ قالغان.

جۇڭخىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى ئوزۇقلاندۇرغۇچى، بەدەننى قۇۋۋەتلىگۈچى دورا ھېسابلىنىدۇ. كۆپ سېيىش، ئېھتىلام بولۇش، كۆپ تەرلەشنى داۋالايدۇ ھەمدە بەل، تىز بوغۇملىرىنىڭ ئاغرىقلىرىدا بېرىلىدۇ. ئۇنىڭ بىلەن يۈزدىكى قارا داغلار يوقىتىلىدۇ. شۇنىڭدەك قاندىكى شېكەرنى ئازايتىدىغانلىقى ئۈچۈن، دىئابېت (زىئابېت) كېسىلى داۋالىنىدۇ. سىرتقى تەرەپكە ئىشلىتىپ، سۈركىلىش يارىلىرى داۋالىنىدۇ. يەنە ئىسسىقتىن بولغان يۆتەل، باش ئاغرىقلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇزاق ئىچىپ بەرسە، رەڭنى چىرايلىق قىلىدۇ. قاينىتىپ ياكى رۇبىي (ئېكستراكت) چىقىرىپ بېرىلىدۇ.

شاقايقۇن ئۇيمان

(لالە گۈل)

ANEMONE PULSATILLA CHINENSIS

白头翁

تونۇش بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ شەكلى كۆكناز ئۆسۈملۈكى ۋە يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. گۈلى، مېۋىسى ۋە ئۇرۇقلىرىمۇ ئوخشىشىدۇ. لېكىن كۆكنازنىڭدىن كىچىكرەك. ئۇرۇقىمۇ ئۇششاقراق. بۇ 2 خىل بولىدۇ. 1- ئۆلكىنىڭ، 2- جاڭگالنىڭدۇر. ئۆلكىدە بولىدىغىنىنىڭ يوپۇرمىقى جاڭگالنىڭدىن ئۇششاقراق، گۈلى كۆپىنچە بەش يوپۇرماقلىق بولىدۇ. يۈز يوپۇرماقلىقمۇ بولىدۇ، گۈلى رەڭمۇ رەڭ كېلىدۇ. چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن ۋە باشقا جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى بۇنىڭدىن ئېلىنغان ئەپيۈن ئەزالارنى تۇيغۇسىز قىلىشتا ۋە مەست قىلىشتا كۆكنازنىڭ ئەپيۈنىدىن كۈچلۈك. شۇنىڭدەك ئۇرۇقى، پوستى كۆكنازنىڭ ئۇرۇقىدىن، پوستىدىن قۇۋۋەتتە ئارتۇق. خىلىتلارنى يۇمشىتىش، تارتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، داغلارنى يوقىتىش، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى قۇرۇق گۈلدىن 6 گرامنى ئېزىپ مۇسەللەس بىلەن ئىچسە، ئىچ ئەزا ۋە باشقا ئەزالارنىڭ ئۇششۇمتۇت ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ (بۇ ھەقتە تەسىرى بەك تېز). بۇنىڭ گۈلىنى يۇمشاق

96 - رەسىم. شاقايىقۇن نۇئمان

ئېزىپ بۇرۇنغا پۈرۈكۈلسە، بۇرۇندىن چىققان قاننى دەرھال توختىتىدۇ. ھەر بىر ئەزادىن كېلىدىغان قانغا سېپىلسە قاننى توختىتىدۇ. چېچەك چىققان كىشىلەرگە كېسەللىكنىڭ باشلىنىش ۋاقتىدا قاينى-تىپ بېرىلسە، ماددىلارنى يۇمشىتىپ، تازىلاش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بەدەندىكى كۆزگە كۆرۈنمەيدىغان ئۇششاق تۆشۈكلەرنى ئاچىدۇ. تېرىنىڭ تاشقى تەرىپىگە چېچەكنىڭ چىقىشى ئۈچۈن مەنپەئەتلىكتۇر. يوپۇرمىقىنى، تېنىسىنى ئارپا سامىنى بىلەن قاينى-تىپ ئىچسە، سۈيدۈكنى، سۈتىنى، ھەيزنى ماڭدۇرىدۇ. ئۇسارىسىنى جاراھەتلەرگە چاپسا، جاراھەتنىڭ قان-يېرىڭلىرىنى تازىلايدۇ. تېرىنىڭ سويۇلۇپ چۈشۈپ كېتىشىنى يوقىتىدۇ. كۆزنىڭ ئۇششىقىنى تارقىتىدۇ. كۆزگە، بۇرۇنغا تېمىتىلسا، مىڭدىن كېلىدىغان ھۆل-لۈكنى تازىلايدۇ، كۆزگە تېمىتىلسا، كۆزگە چۈشكەن ئاقنى يوقىتىدۇ. شۇنىڭدەك يوپۇرمىقىنىڭ، گۈلىنىڭ سىقىلغان سۈيى كۆزگە تېمىتىلسا ياكى سۈرمە قىلىپ كۆزگە تارتىلسىمۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ. گۈلىنى ياڭاقنىڭ كۆك پوستى بىلەن ئېزىپ خېمىر قىلىپ چاپسا، چاچنى قارايتىدۇ. قۇيا كېسىلىنى يوقىتىدۇ. ئۇرۇقىدىن داۋاملىق ھەر كۈنى سوغۇق سۇ بىلەن 3 گرام ئىچسە بەرەس كېسىلىنى يوقىتىدۇ (سېناقىتىن ئۆتكەن).

ئىشلىتىلىش مىقدارى 15~10 ياشلىقلارغا 2~1 گرامغىچە، 15 تىن يۇقىرى چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 3~2 گرامغىچە، گۈلىنىڭ ئىشلىتىلىش مىقدارى 0.01 گرام.

ئورۇنباسارى شىخ ئەرمىنى.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار سۈيدۈكلۈككە زەرەر قىلىدۇ. غوزىسىدىن 3 گرامنى شاراب بىلەن ئىچسە ساراڭ قىلىدۇ.

تەركىبى ئانېمىن ۋە ئانېمون كىسلاتاسى تۇتىدۇ. يېقىنقى ئانالىزلارغا قارىغاندا %7.9 ساپونىن تۇتىدىغانلىقى مەلۇم.

تەسىرى قىزىتما قايتۇرىدۇ، قاننى سوۋۇتىدۇ. ئۈچەيدىكى يەللەرنى ۋە قان تولغاننى داۋالايدۇ. ئاشقازانغا كىرگەندىن كېيىن ئاشقازاننىڭ ئىچكى پەردىلىرىنى ھېسسىزلىنىدۇ، ئاشقازان تاملېرىدىكى نېرۋا ئۇچلىرىنى غىدىقلاپ، ئاشقازاننىڭ ھەرىكىتىنى كۈچەيتىدۇ. ئاندىن قانغا ئۆتۈپ، نېرۋا ئۇچلىرى ئارقىلىق مېڭگە بېرىپ، مېڭىنى بىردەملىك قوزغىتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئەسەب مەركىزى ئارقىلىق تۇخۇمدانغا تەسىر بېرىپ، تۇخۇمدانغا قان تولدۇرىدۇ ۋە ھەيز خۇنىنى ماڭدۇرىدۇ. ئۇنىڭ سىرتىدا يەنە مەست قىلىش تەسىرىمۇ بار.

جۇڭىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز، جۇڭىيلار ئاساسەن يىلتىزنى ئىشلىتىدۇ. شۇنىڭدەك چۆپنىڭ ئۆزى ھەم گۈلىمۇ قوللىنىلىدۇ.

يىلتىزى ياللۇغنى يوقىتىپ، ئىچ توختىتىش ۋە قان توختىتىش ئۈچۈن قان تولغاق (دىزىنتېرىيە)، ئامىيۇبا دىزىنتېرىيىسى، ھەيز خۇنى كۆپ كېتىشلەردە ئىشلىتىلىدۇ. شۇنىڭدەك ھەيز كەلمەسلىك كېسىلىنى داۋالاشقىمۇ بېرىلىدۇ. ئۆسۈملۈكنىڭ ئۆزىنى قىزىتما قايتۇرۇشقا، تەپنى توختىتىشقا ۋە سۈيدۈك ھەيدەشكە، بۆرەك ۋە يۈرەككە مۇناسىۋەتلىك بولغان سۇلۇق ئىششىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

ئۆسۈملۈك تېنىدىن سىقىپ چىقىرىلغان سۇغا ھەسەل قوشۇپ گلاۋكوما (كۆزگە سۇ چۈشۈش كېسىلى) داۋالىنىدۇ. ئۆسۈملۈك تېنىسىنى چاچنى قارايتىش ئۈچۈن سۈركەيدۇ. ئۆسۈملۈكنى قۇرۇق ھالدا يېرىغلىق تېرە كېسەللىكىدە، سۆرەلمە جاراھەتلەردە ۋە باشقا تېرە كېسەللىكلىرىدە ئىشلىتىلىدۇ. ئۆسۈملۈكنىڭ سىقىلغان سۈيى، چىلاپ چىقىرىلغان سۈيى ۋە يىلتىزىدىن ياسالغان ھەبلەر ئىشلىتىلىدۇ. مىقدارى بىر قېتىمغىچە 5 گرامغىچە ئىچىلىدۇ (يىلتىزىدىن). گۈلى قىزىتما پەسەيتىش ۋە چاچنى قارايتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

شام ياغىچى

(بەرەنجاسەپ)

ARTEMESIA

黄花蒿

تونۇش بۇ بىر گىياھ بولۇپ، تېنى بىر مېتىر ئۆسىدۇ. شاخلىرى ئىنچىكە، يوپۇرمىقى ئۇششاق، گۈلى سارغۇچ ئاققا مايىل، خۇش پۇراقلىق، ئاچچىق ھاراق تەمگە ئىگە.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3- دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ئىچ يۇمشىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، سۈيدۈك

ۋە ھەيز ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى گۈلدىن 6 گرامنى ھەسەل بىلەن قوشۇپ بەرسە

ئۈچەيدىكى قۇرتلارنى چۈشۈرىدۇ.

8 گرامنى قاينىتىپ ئىچكۈزسە ھەم قاينىتىپ سۈيىدە ئولتۇرسا،

ئاياللارنىڭ ھەيزىنى ھەم سۈيىدۈكلىرىنى ماڭدۇرىدۇ.

باليئاتقۇ ئاغزىنى ئېچىپ تۇغۇتنى ئاسانلاشتۇرىدۇ (بالا ھەمرا -

97 - رەسىم. شام ياغىچى

ھىنى چۈشۈرىدۇ) ۋە بالىياتقۇنىڭ ئىششىقلىرىنى ياندۇرىدۇ. جاراھەتلەرگە پايدىلىق. خۇسۇسەن بالىياتقۇ

كېسەللىرىگە ئوبدان تەسىر قىلىدۇ. چىلىغان سۈيىدىن 6 گرامنى ئىچكۈزسە، ئىسسىتمىنى سوۋۇتىدۇ.

خېمىر قىلىپ باشقا چېپىلسا، مېڭە ئاغرىقلىرىغا، بەلغەمدىن بولغان مېڭە ئىششىقلىرىغا، كۆپ

ئۇخلىغانغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

دوۋساقنىڭ ئۈستى، بالىياتقۇغا چاپسا، سۈيدۈك ۋە ھەيز ماڭدۇرىدۇ. قاينىتىپ ئىچۈرسە زۇكامغا،

گۈلىنى پۇرسا مېڭىگە پايدىلىق.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 10~2 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنبارى ئۆز ۋەزىنى بىلەن بابۇنە، ئەمەن.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بۇ دورىنى ئىشلەتكەندە ياغلىق تاماقلارنى يېيىشكە توغرا كېلىدۇ. يۈرەك

كېسىلىگە بېرىشتە رۇمبەدىيان بىلەن قوشۇپ بېرىلسۇن.

تەركىبى يېڭى چۆپىدە %0.29 ئۇچۇچان ياغ، يەنە ئېۋكالىپتول، ئارتېمىزىيە كېتونى، ئىزو

ئارتېمىزىيە كېتونى، كاننېن كاربوفىللىن قاتارلىق ماددىلار بار.

جۇڭىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي قۇرۇق سوغۇق.

چۆپىنىڭ سۈيى قىزىتما قايتۇرۇش، تەر توختىتىش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئىچ توختىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. يۇمشاق يوپۇرماقنى مىچىپ سۈيىنى چىقىرىپ تەمرەتكە ۋە جاراھەتلەر داۋالىنىدۇ. ئۇرۇقى ھاردۇق چىقىرىش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، زەھەر قايتۇرۇش ئۈچۈن بېرىلىدۇ.

شېبىت

(سېرىقچىچەك)

ANETHUM GRAVIOLENS

薜罗

98 - رەسىم. شېبىت

تونۇش بۇ بىر خىل مەشھۇر ئۆسۈملۈك بولۇپ، بىرلا تېنى بىلەن ئۆرە تۇرىدۇ. تېنىنىڭ ئۇچىدا بەك ئۇششاق شاخلىرى بولۇپ، ئارىپەدىيانغا ئوخشايدۇ. يوپۇرماقلىرى ناھايىتى ئۇششاق، گۈلى كۈند-لۈكتەك بولىدۇ. ئۇرۇقى ئارىپەدىياندىن كىچىكرەك، بىر ئاز ياپىلاق، يېرىم ئارىپەدىيانچە ئۇزۇنلۇقتا، قۇۋۋىتى 2 يىلغىچە تۇرىدۇ. مۆتمۈر. چىقىش ئورنى ئەسلىدە ياۋروپادىن كېلىدىغان بولۇپ، ھازىرغىچە مەملىكىتىمىزنىڭ شىمالىي ئۆلكىلىرىدە، جۈملىدىن شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي ئىككىنچىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق. ئىككىنچىنىڭ ئاۋۋىلىدا قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى يەللەرنى، ئىششىقلارنى تارقىتىش، ماددىلارنى پەش شۇرۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش، تاماق سىڭدۈرۈش، زەھەر قايتۇرۇش، كىندىك ئاغرىنى، سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلارنى پەسەيتىش، سۈيدۈكنى، ھەيزنى ماڭدۇرۇش، نەپەسنى ئاسانلاشتۇرۇش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، جىگەرنى، ئالنى قۇۋۋەتلەش، بۆرەك، دوۋسۇننىڭ تاشلىرىنى چىقىرىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى سېرىقچىچەك ئۇرۇقىنى سوقۇپ، ھەسەل بىلەن ئىچسە زەھەرلەرنى قايتۇرۇپ، قۇسۇشقا ۋە قويۇق خىلىتلارنى ئاشقازاندىن چىقىرىشقا ياردەم بېرىدۇ. ھۆلنى قاينىتىپ ياكى قۇرۇق يوپۇرماق ۋە ئۇرۇقلىرىنى قاينىتىپ ئىچسە، بەدەننىڭ ھەممە جايلىرىدىكى يەللەرنى تارقىتىدۇ. بەل ئاغرىقى، بۆرەك ئاغرىقى، دوۋسۇننىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ. كىندىك ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ، ئاشقازاندا تاماق توختاپ قالغان سەۋەبتىن پەيدا بولغان كۆڭۈل ئېلىشىشنى يوقىتىدۇ. بەلغەمدىن پەيدا بولغان ھېق تۇتۇشنى پەسەيتىدۇ. گۆشلەرنى سېرىقچىچەك بىلەن پىشۇرسا، گۆشنى خۇشبوۋ قىلىدۇ، پات پىشۇرىدۇ، گۆشنى سىڭىشلىك قىلىدۇ. سېرىقچىچەكنى ئېزىپ ھەسەل بىلەن پىشۇرۇپ، قويۇقلاشقاندا ئاشقازانغا تاشقى تەرەپتىن چاپسا ئوڭايلا ئىچىنى سۈرىدۇ. بۇنىڭ يوپۇرماقى ياكى ئۇرۇقى قاينىتىلغان سۈنى بەدەن كۆيمىگىدەك قىلىپ ئولتۇرسا، بالياتقۇ كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۆرەك،

دوۋسۇن، ئۇرۇق بەزلىرىدىكى يەللەرنى تارقىتىدۇ. ئۇسارىسىنى قۇلاققا تېمىتسا، قۇلاق كېسەللىكلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 24 گرامغىچە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مەجەز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ. سېسىق گاز پەيدا قىلىدۇ. داۋاملىق ئىستېمال قىلسا، مېڭىنى، كۆزنى، ئاشقازاننى، بۆرەكنى، دوۋسۇننى ئاجىزلاشتۇرىدۇ، مەنىنى كېمەيتىدۇ، كۆپ يېسە مەنىنى يوقىتىدۇ.

تۈزەتكۈچى ئىسسىق مەجەز كىشىلەر ئۈچۈن لىمون سۈيى، سىركەنجىۋىل، غوراپ سۈيى ۋە ئاچچىق-چۈچۈك نەرسە؛ سوغۇق مەجەز كىشىلەر ئۈچۈن قەلەمپۇر، دارچىن ۋە ھەسەل.

سېرىقچىچەكتە ياغ چىقىرىشنىڭ ئۇسۇلى

ھۆل سېرىقچىچەكنىڭ يوپۇرمىقىنى ئېزىپ، سىقىپ، سۈيىنى باراۋەر مىقداردا زەيتۇن يېغى بىلەن قاينىتىپ، سۈيى تۈگەپ يېغى قالغاندا ئېلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى ئۆزىنىڭ ئۇرۇقى.

تەركىبى ياغلىق ماي %16، ئۇچۇچان ماي %3~4 دىن ئىبارەت. ئۇچۇچان ماينىڭ تەركىبى كارۋون، لىمون، فېلاندىرىندىن ئىبارەت.

جۇڭى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق.

سېرىقچىچەك ئۇرۇقى خۇش پۇراقلىق يەل ھەيدىگۈچى، ئاشقازاننى كۈچەيتكۈچى، سانجىق، قورساق كۆپۈشلەرنى داۋالىغۇچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئاشقازان ۋە ئۈچەي نېرۋىلىرىغا تەسىر بېرىپ، ئۇلارنى قوزغىتىدۇ، ئۈچەيگە يەل توپلىنىپ سانجىق خاراكتېردە ئاغرىغاندا، يەلنى ھەيدەپ ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. بالىلارنىڭ قورساق كۆپۈشى، ئىچ ئۆتكىلىرىنى داۋالايدۇ. ئاشقازاننى كۈچەيتىپ، تاماق ھەزىم قىلىشقا ياردەم بېرىدۇ.

ئۇرۇقىدىن ئەرق (لاتىنچە ئاكاۋا ئارمانىكا) چىقىرىپ ياكى ماي چىقىرىپ ئىشلىتىش مۇمكىن.

شەپەرەك

(خەپپاش)

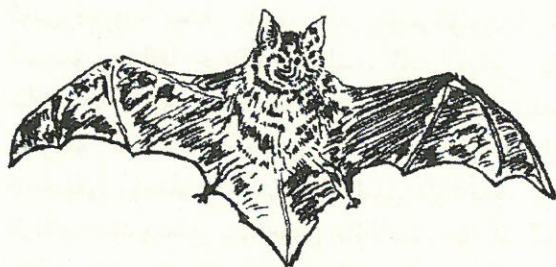
VESPERTILO

蝙蝠

تونۇش بۇ بىر خىل مەشھۇر ئۇچار جانىۋار بولۇپ، باشقا ئۇچار جانىۋارلارنىڭ ئەكسىچە 4 پۇتى، چىشلىرى، يۇڭى بولىدۇ. بۇ 4 پۇتى بىلەن ماڭىدۇ، ھەيز كۆرىدۇ، ھامىلە بولىدۇ ۋە تۇغىدۇ، ئېمىتىدۇ ۋە باشقا جانىۋارلارغا ئوخشاش ئۇچىدۇ. ئەمما بۇنىڭ قاننى باشقا ئۇچار جانىۋارلارغا ئوخشاش پەيدىن بولماستىن، تېرە ۋە سېرىقئەتتىن بولىدۇ. رەڭگى قارا، كۆزى بەك ئاجىز، كۈندۈزى ئۇچمايدۇ. چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي 3- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق، سۈيدۈكى ۋە مايقى گۆشىدىن ئىسسىقراق.

خۇسۇسىيىتى ئارتۇق ماددىلارنى، سەپرانى سۈرۈش، ئىستىقانى، يانپاش ئاغرىقى، مۇپاسىل ئاغرىقى، بەل ئاغرىقى، كىچىك بوغۇملار ئاغرىقىنى يوق قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى ئەگەر شەپەرەڭ گۆش-نى ئوبدان پىشۇرۇپ شورپىسىنى ئىچسە، قور-ساقىتىكى ئارتۇق نەرسىلەرنى، سېرىق سۇنى سۈرىدۇ. يۇقىرىدا ئېيتىلغان كېسەللىكلەرنى يوقىتىدۇ. سوغۇقتىن بولغان ئىششىقلارنى تار-قىتىدۇ.

بۇنىڭ گۆشىنى سۇ يېغىدا ئوبدان پى-شۇرۇپ، مەزكۇر ياغ بىلەن قايتا-قايتا ياغلا-سا، ئىرقۇننىسا ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. زە-دىق يېغى بىلەن ئېزىلگىدەك پىشۇرۇپ، ئا-دىن ياغنى ساپ قىلىپ ياغلاسا، كونا پالەچ، ئەزا تىترەش، نىقرەس ئۈچۈن مەنپەئەت قى-لىدۇ. چاچلارنىڭ چۈشۈپ كېتىشىنى، ئەمچەك-نىڭ يوغىناپ قېلىشىنى توسىدۇ. بۇنى سۇدا ئوبدان پىشۇرۇپ، ئەرلەر جىنسى ئەزاسىنىڭ سۈيدۈك چىقىدىغان تۆشۈكىگە چاپسا ياكى تېمىسا، توختاپ قالغان سۈيدۈكنى ماڭدۇر-دۇ. بۇنىڭ مېڭىسىنى پىياز سۈيى بىلەن قو-شۇپ كۆزگە تارتسا، كۆزگە چۈشكەن سۈيۈ-ق-لۇقلارنى يوقىتىدۇ. ھەسەل بىلەن تارتسا، كۆزدىكى ئاقنى ئالىدۇ.

ئەگەر قېنىنى كۆزگە تارتسا كۆزدىكى پەردىنى يوقىتىدۇ. شەپەرەڭنىڭ كۆيدۈرۈلگەن كۈلىنى كۆزگە تارتسا كۆزنى ئۆتكۈز قىلىدۇ. ئۆلۈمنى تۇغۇش ئالدىدا تۇرغان ئاياللارنىڭ پەرجىگە سۈركەپ قويسا تۇغۇتنى ئاسانلاشتۇرىدۇ (بۇ ھەقتە تەسىرى كۈچلۈك). مېڭىسىنى پۇتنىڭ ئالدىقىغا چاپسا، باھنى قوزغايدۇ، مايىقىنى (تېزىكىنى) كۆزگە تارتسا، كۆزدىكى ئاقنى ئالىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

شەپەرەڭ ئاساسەن كۆپ خىل بولۇپ، تولاراق ئۇچرايدىغىنى 3 خىل. ئۇلارنىڭ بىر خىلى چاشقانغا ئوخشايدۇ. يەنە بىر خىلى چاشقان شەكلىدە، ئەمما كالىپۇكلىرى جۇخار گۈلگە ئوخشاش مۇرەككەپ يوپۇرماقلىق، ئۈچىنچىسى توشقان قۇلاق كېلىدۇ، جۇڭىيى تېبابىتىدە ئاساسەن بۇلارنىڭ تېزىكى كۆز كېسەللىكلىرىنى داۋالايدىغان مۇھىم دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.

شەپەرەڭ تېزىكى لاتىنچە - *FACCES VESPERTILONUM*، خەنزۇچە 夜明砂 (يې مىڭشا) دەپ ئاتىلىدۇ.

تەركىبى ئۇرۇپ، سۈيدۈك كىسلاتاسى (ئاتسىدۇم ئۇرىكۇم) ۋە ئاز مىقداردا ۋىتامىن A تۇتىدۇ. شەپەرەڭ تېزىكى (مايىقى) نىڭ تەبىئىتى قۇرۇق، سوغۇق، زەھەرسىز، قاننى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈش، كۆزنى روشەنلىتىش، ھارارەتنى پەسەيتىش، مەدىلەرنى چۈشۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. شەپەرەڭ تېزىكىنى كۆيدۈرۈپ كۈلى ھاراق بىلەن ئىچكۈزۈلسە، قورساقتىكى ئۆلۈك بالىنى چۈشۈرىدۇ.

ئۇنى قورۇپ يېسە، ناسۇر (بەز تۇبېركۇلوزى) جاراھەتلىرىنى داۋالايدۇ. شەپەرەڭ تېزىكىدىن 3 تالنى ئىسسىق ھاراققا چىلاپ ئىچىلسە، ئات تەپكەن يارىنىڭ ئاغرىقىنى توختىتىدۇ. بىر قانچە قېتىم ئىچسە ساقايتىدۇ. قورۇپ ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ سۈيىنى ئىچسە، كۆز كېسەللىرىنى بولۇپمۇ كۆزنىڭ كېچىسى كۆرمەسلىكىنى (نامازشام قارىغۇلۇقىنى)، كۆزنىڭ قۇرغاقلىشىشىنى، كۆز قارىچۇقى يۇمشاق كېتىش كېسەلىنى داۋالايدۇ، شەپەرەڭ تېزىكى كۆزگە چۈشكەن ئاقنى داۋالايدۇ، كۈن ئارىلاپ تۇتىدىغان بەزگەكنى داۋالايدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن شەپەرەڭ تېزىكىدىن 3 مىسقال (9.4 گرام) نى ھاراق بىلەن ئاچ قورساققا بەزگەك تۇتۇش ئالدىدا ئىچىش كېرەك. شەپەرەڭ تېزىكىدە ئىس سالسا پاشا قاپچىدۇ. بۇنىڭ قۇرۇتۇلغان گۆشىنى سوقۇپ بىر مىسقال (3.12 گرام) نى ھاراق بىلەن ئىچسە، توختىمىغان يۆتەلنى توختىتىدۇ.

شەپەرەڭ تېزىكى سىرتتىن ئىشلىتىلسە، چىش ئاغرىقىنى، قۇلاق ئېقىشىنى، قولتۇق پۇراشنى داۋالايدۇ، بۇنىڭ ئۈچۈن تالقانلاپ چىشقا بېسىش، كۈنجۈت يېغى بىلەن قۇلاققا تېمىتىش، تالقانلاپ قولتۇققا چېپىش كېرەك.

ئىشلىتىلىش مىقدارى شەپەرەڭ تېزىكىدىن 3.6 گرام قاينىتىپ، سۈزۈپ، سۈيىنى ئىچىدۇ ياكى ھەب تەييارلاپ بېرىلىدۇ.

شاترەنجى

RADIX PLUMBAGO ZEYLANICA

白雪花银

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى بولۇپ، 2 خىل بولىدۇ. 1- خىلى ھىندى، 2- خىلى شامى دېيىلىدۇ. ھىندى ئىچىگە بولىدۇ، شامى يوغانراق بولۇپ، ئوردانغا ئوخشايدۇ. رەڭگى قارىغا مايىل، ئۇرۇقى كۆكتار ئۇرۇقىدىن كىچىكرەك، يىلتىزى دورا بولىدۇ. چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ جەنۇبىي ئۆلكىلىرىدىن، ھىندىستان ۋە سۈرىيە قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3- دەرىجىنىڭ ئاخىرىسىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ئەزانى پارقىرىتىدۇ، كۆيدۈرىدۇ، تېرىگە قاپارتقۇ پەيدا قىلىدۇ، توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. يېپىشقاق خىلىتلارنى چىقىرىدۇ، ئاۋازنى ساپ قىلىدۇ، چوڭ بوغۇملاردىكى تۇرۇۋالغان بەلغەمنى چىقىرىپ، ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ، تاماق سىڭدۈرىدۇ، باھنى قوزغايدۇ، قورساقتىكى بالىنى چۈشۈرىدۇ. ئىشلىتىلىش ئورنى سىركە، سۈت ۋە تۇز سۈيىگە بىر كېچە چىلاپ ئىشلىتىلىدۇ. سىركە بىلەن چىلاپ ئەزاغا چېپىلسا، ئاقكېسەل، قوتۇر، تەمرەتكە، تېرىنىڭ كېپەكلىشىپ قېلىش كېسەللىكىگە پايدا قىلىدۇ، تېرىنى قارايتىدۇ، تېرىنىڭ ئىچكى تەرىپىگە ئۆتۈپ تەسىر قىلىدۇ ۋە پارقىرىتىدۇ، ئاۋۋال قاپارتقۇ پەيدا قىلىپ، يىرىڭلىتىپ ماددىلارنى چىقىرىدۇ. ئاندىن كېيىن تېرىلەرنى ساقايتىدۇ. يوپۇرمىقىنى سوقۇپ خېمىر قىلىپ تېڭىلسا، قاپارتما پەيدا قىلىدۇ. راسەن يىلتىزى بىلەن قوشۇپ تېڭىلسا، تال كېسىلى ۋە يانپاش ئاغرىقى، يىرىڭلىق قىچىشقاقلارغا پايدا قىلىدۇ، 15 مىنۇتتىن 30 مىنۇتقىچە تۇرغۇزۇپ ئاندىن كېيىن ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى 3 گرام.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆپكەگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سەمغى ئەزەبى.

ئورۇنباىسارى تال كېسەللىكلەردە مارجان، ئۇندىن باشقا كېسەللىكلەر ئۈچۈن ئوردان، زورەنباىتۇر. جۇڭخىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى سوغۇق، زەھەرسىز. ئىششىقلارنى ياندۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. بۇ ئاساسەن 3 خىل بولۇپ، گۈلنىڭ رەڭگىگە قاراپ پەرقلەندۈرۈلىدۇ. كۆك گۈللۈك، ئاق گۈللۈك ۋە سۆسۈن گۈللۈكلىرى بار. خەنزۇچە 白花舟، 紫花舟، 兰花舟 دەپ ئاتىلىدۇ. لاتىنچە PLMBOGO RNSACA (سۆسۈن گۈللۈك) (شاترەنجى ھىندى) ۋە ئاق گۈللۈكى PLMBOGO ZEYLANICAE دەپ ئاتىلىدۇ.

شەرخىشت

(شەرخىسى)

MANNA

甘露糖

تونۇش بۇ بىر خىل شەبنەم بولۇپ، خۇراسان ۋە ھىرات تەرەپلىرىدە بىر تۈرلۈك دەرەخنىڭ شاخلىرىغا چۈشۈپ توغلايدۇ. ئۇ دەرەخنى شۇ تەرەپنىڭ دېھقانلىرى كىبىرۈ دەيدۇ. يەنە بىر خىل دەرەخ بار، ئۇنى كىشۈ دەيدۇ. مۇشۇ 2 خىل دەرەخقە چۈشىدىغان شەبنەم شەرخىشى دېيىلىدۇ. ئۇ دەرەخنىڭ ئېگىزلىكى 6 مېتىرچە كېلىدۇ. ياغىچى مەڭلىك، سېرىق ۋە ئاق. ۋەزنى ئېغىر بولىدۇ. بۇنىڭدىن ھاسا قىلىنىدۇ. چىقىش ئورنى خۇراسان، ھىرات، رۇم شەھەرلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى 1- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق، ھۆللۈكتە ۋە قۇرۇقلۇقتا ئوتتۇرا دەرىجىدە (مۆتىدىل).

خۇسۇسىيىتى پارقىرىتىش، تەبىئەتنى يۇمشىتىش، كۆيگەن خىلىتلارنى سۈرۈش ۋە جىگەر، ئاشقازان، ئۈچەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، ھارارەتنى پەسەيتىش، ئاشقازان، يۈرەك ۋە جىگەرنىڭ كۆيۈشىنى پەسەيتىش، جىگەرنىڭ ئىششىقىنى ياندۇرۇش، يۆتەل، كۆكرەكنىڭ قۇرۇقلۇقى، گالنىڭ قۇرۇقلۇقىنى يۇمشىتىش، سۇيۇق ماددىلاردىن پەيدا بولغان تەپلەرنى قالدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى نەزلە ۋە يۆتەل بولمىسا گۇلاب بىلەن ئىشلەتكەن ياخشىراق. نەزلە، يۆتەل بولسا مۇۋاپىق دورىلار بىلەن ئىشلىتىلىدۇ. ئارپىنىڭ سۈيى بىلەن ياخشى سۈرىدۇ. قىزىق، ئۆتكۈر بەزگەك بولغان كىشىلەر ئۈچۈن، ئىسسىق مىزاج كىشىلەر ۋە ئىسسىق بولغان ئۆتكۈر كېسەللەر ئۈچۈن 500 گرام ئارپا سۈيىدە 60~50 گرام شەرخىشتىنى ئېزىپ، سۈزۈپ 6 گرام مىقداردىكى بادام يېغىنى تېمىتىپ، قىزىتىپ ئىچكۈزۈلۈپ، ئىلمان قىلىپ ئىچكۈزۈلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى 100 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار يەل پەيدا قىلىدۇ، قورساقنى غولدىرلىتىدۇ، مەنىنى سۈيۈلدۈرىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى بادام يېغى ۋە ئارپىبەدىيان.

ئورۇنباىسارى باراۋەر ۋەزىدە تەرەنجىبىن، باھنى قۇۋۋەتلەشتىن باشقا ھەممە خۇسۇسىيەتلەردە تەرەن-جىبىنىگە ئوخشايدۇ.

قوشۇمچە ياۋروپادا فراكسىن ئارنوس لىنى ناملىق ياڭاق ئەۋلادىغا مەنسۇپ دەرەخنىڭ قوۋزىقىنى تىلىپ قويۇپ، ئېقىپ قاتقان شىرىسىنى سۇدا ياكى سۈتتە ئېرىتىپ سۈرگە دورا سۈپىتىدە تولاراق باللاغا ئىشلىتىلىدۇ.

شېكەر قومۇشى

(قەسبۇسسۇككەر)

PHRAGMITES SACCHARUM

甘蔗

تونۇش بۇ بىر خىل قومۇش بولۇپ، 2 خىلدۇر.
1- خىلى ئاق، 2- خىلى قىزىل؛ ھەر بىرىمۇ خىلمۇ خىل كېلىدۇ. بەزىسى يۇمشاق، نازۇك، سۇلۇق، تاتلىق ۋە بەزىسى قاتتىق، سۈيى ۋە تاتلىقى كەم. بەزىسى تۈزلۈك؛ شېكەر قومۇش پەيدا بولغان زېمىنلارنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا قاراپ بەزىسى ياخشى ۋە بەزىسى ناچار بولىدۇ.
قىزىلنىڭ ياخشى ۋە ناچارلىقىمۇ ئوخشاش بولمايدۇ. شېكەر قومۇشىنىڭ ياخشىلىرى تازا تاتلىق، سۇلۇق، يېپى ئاز كېلىدۇ، بۇ خىلدىكى شېكەر قومۇشىدىن ئىشلەنگەن قەنت-شېكەرلەر ناھايىتى ياخشى، ساپ، شېرىن بولىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، جېجياڭ، جياڭسۇ ئۆلكىلىرىدىن، ئاسىيا، ئافرىقا، لاتىن ئامېرىكىسىغا ئوخشاش ئىسسىق ئېقىملىق مەملىكەتلەردىن چىقىدۇ.
تەبىئىتى 1- دەرىجىدە ئىسسىق، 2- دەرىجىدە ھۆل.

خۇسۇسىيىتى قاننى ياخشىلاش ۋە توسالغۇلارنى ئېچىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. يەنە كۆكرەكنىڭ ۋە ئۆپكەننىڭ بىرىكلىكىنى ۋە قۇرۇقلۇقىنى يوقىتىش، قۇرۇق يۆتەلنى يوقىتىش، بولۇپمۇ ئوتقا كۆمۈپ پۇچىلانغان بولسا ياكى مۇقەششەر قىلىپ قايناق سۇ بىلەن يۇيۇلغان بولسا، بەدەننى سەمەرتتىش، سۇيدۇكنى ماڭدۇرۇش، دوۋساقنى تازىلاش، قورساقنى يۇمشىتىش، باھنى جانلاندىرۇش، ئاشقازان زەردىسىنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىش ئورنى ھەر بىر كىشىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا قاراپ ئىشلىتىلسە بولىدۇ.
ئىشلىتىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار تاماقتىن كېيىن كۆپ يەپ قويسا، قورساق ئېسىلىدۇ. يەل پەيدا قىلىدۇ. ئاشقازاننى بۇزىدۇ، قېرىلارنىڭ ئۆپكەسىگە زىيان قىلىدۇ ۋە بەلغەم مەجەز كىشىلەرگىمۇ زىيان قىلىدۇ. تۈزەتكۈچى سۇدا قاينىتىپ ئىشلىتىش ۋە يەپ ئارقىدىن بىر ئاز رۇمبەدىيان يېيىش لازىم.
ئاساسىي تەركىبى شېكەر ماددىسىدىن ئىبارەت. شېكەر ماددىسى %26 ئەتراپىدا بولىدۇ.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

ئىچ بوشىتىش، بەلغەم بوشىتىش، ئۇسسۇزلۇقنى بېسىش، كۆكرەكتىكى چىڭلىق، ئىسسىقلىقنى يوقىتىش، ھازاق زەھىرىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. جۇڭىيىلار تەلەماتىچە قۇرۇق، مۆتىدىل تەبىئەت-لىك ھېسابلىنىدۇ.

شېكەر

(سۇككەر)

SACCHARUM OFFICINARUM ALBUN

白沙糖

تونۇش بۇ شېكەر قومۇشىنىڭ سىقىلغان سۈيىدىن ياسالغان بىر تۈرلۈك ئىسسىق نەرسىدۇر. شېكەر قومۇشى، قومۇش ئۆسۈملۈكىگە ئوخشايدۇ. لېكىن ئىچى پۈتەي، سۇلۇق، ئاق، قىزىل بولىدۇ. شېكەرنىڭ

رەڭگى ئاق ۋە قارا بولىدۇ، ھەممىگە مەلۇملۇق.

چىقىش ئورنى جۇڭگو، ھىندىستان، مىسىر ھەم لاتىن ئامېرىكىسىدىن چىقىدۇ. شېكەر تەييارلاش ئۇسۇلى شېكەر قومۇشىنىڭ قوۋزىقىنى سويۇپ، ماشىنا بىلەن سۈيى چىقىرىلىدۇ ياكى سوقۇپ سىقىپ سۈيى چىقىرىلىدۇ. ئاندىن كېيىن قايناتقاندا قويۇلۇپ تېگىگە ئولتۇرۇشۇپ قاتىدۇ. ئاق شېكەرنى سۇدا ئېرىتىپ قاينىتىپ قىيامنى ئوبدان ساپ قىلىپ، ئاندىن كېيىن سۈت بىلەن ياكى تۇخۇمنىڭ ئېقى بىلەن قىيامنى ئوبدان پىشۇرۇپ قويۇلغاندا، شېشىدىن ياكى باشقا نەرسىدىن ياسالغان قېلىپقا قويۇپ ئىنچىكە ياغاچلارنى راسلاپ سېلىپ قويۇلىدۇ ياكى يىپلار تارتىپ قويۇلىدۇ. ياغاچ يىپلارغا قىيام ئويۇپ قاتىدۇ. بۇ «شېكەر سۇلايمانى»، ئۇيغۇرچە ناۋات دەپىلىدۇ.

تەبىئىي ئاق شېكەر 2- دەرىجىدە ئىسسىق، 1- دەرىجىدە قۇرۇق؛ شېكەر قومۇشىنىڭ يېڭى سۈيى 2- دەرىجىدە ئىسسىق، 1- دەرىجىدە ھۆل، قىزىل شېكەر ياكى قارا شېكەر 2- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق، 1- نىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق؛ ناۋاتنىڭ 1- نىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق ۋە 1- نىڭ ئاۋۋىلىدا ھۆل.

خۇسۇسىيىتى تەبىئەتنى، گالىنى يۇمشىتىش ۋە كۆكرەكنى، ئۆپكەنى بوشىتىش، روھنى قۇۋۋەتلەش، باھنى قۇۋۋەتلەش، ياخشى قان پەيدا قىلىش، پەيلەرنى ۋە سۆڭەكلەرنى چىڭىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى ھەر كۈنى 30 گرام ناۋاتنى بىر قانچە قېتىمغا بۆلۈپ، ئاز-ئاز ئېغىزغا سېلىپ شوراپ سۈيىنى يۇتسا، يۆتەل ۋە ئاۋازنىڭ يىرىكىلىكى، كۆكرەكنىڭ يىرىكىلىكى ۋە ئاغرىقى ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ. جىنسىي ئالاقىدىن كېيىن پەيدا بولغان خاپىغان ۋە ئەزا تىترەش كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. قىزىق سۇ بىلەن بېرىلسە، نەزلىدىن ئاۋازنىڭ تۇتۇلۇپ قېلىشى ئۈچۈن ۋە ئەزانىڭ تىترىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. داۋاملىق ئىستېمال قىلماق بىلەن يۆتەل يوقىلىدۇ. جۇلاپ قىلىپ، قىزىلگۈل سۈيى ياكى سوغۇق سۇ بىلەن كۆيدۈرمە تەپنىڭ باشلىنىش چاغلىرىدا بېرىلسە مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى 5~1 ياشلىقلارغا 5~12 گرام؛ 10~5 ياشلىقلارغا 20~50 گرام، 15~10 ياشلىقلارغا 80~60 گرام، ئەھۋالغا قاراپ 100 گرامغىچە بېرىشكە بولىدۇ.

ئورۇنباشارى باھقا قۇۋۋەت بېرىشتە، بەدەندە ھۆللۈك پەيدا قىلىشتا، ئۆز باراۋىرىچە تەرەنچىبىن ياكى شىنە ياكى يېڭى سېغىلغان سۈت، قۇلۇنچى پەسەيتىشتە ھەسەلدۈر. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆپكە كېسىلى، ئىسھال، ئۇچەي كېسىلى بارلارغا، سەپرا مىزاج كىشىلەرگە بېرىلمەيدۇ. سەپرادىن خۇن پەيدا قىلىدۇ. بولۇپمۇ قورساق بەك ئېچىپ كەتكەندە يېيىلمەيدۇ. ھۆل مىزاج كىشىلەرگەمۇ بېرىلمەيدۇ. سېرىقماي ياكى ئاچچىق نەرسە بىلەن يېسە بەلغەم پەيدا قىلىدۇ. خىلىتلارنى بۇرۇپ، قاننى كۆيدۈرىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى بادام، يېڭى سېغىلغان سۈت، ئاچچىق-چۈچۈك نەرسە، ئاچچىق، تاتلىق ئانارنىڭ سۈيى، تاباشىر، ئوسۇڭلارغا ئوخشاش نەرسىلەر بېرىلىدۇ.

تەركىبى شېكەرنىڭ تەركىبىدە ئاساسەن كاربون سۇلۇق ماددىلاردىن دىساخارىدلار (گلۇكوزا ۋە فرۇكتوزا قالدۇقلىرى) بار. شېكەر قومۇشىنىڭ تەركىبىدە شېكەر ماددىسى %26 ئەتراپىدا، قەنت قىزىلچە-سىنىڭ تەركىبىدە شېكەر ماددىسى %4.24 ئەتراپىدا بولىدۇ.

جۇڭگىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي سوغۇق، قۇرۇق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى ئاق شېكەر ئۆپكەنى قۇۋۋەتلەيدۇ. تالنى كۈچەيتىدۇ. قىزىل شېكەر ئوزۇقلاندۇرىدۇ. قان كۆپەيتىدۇ.

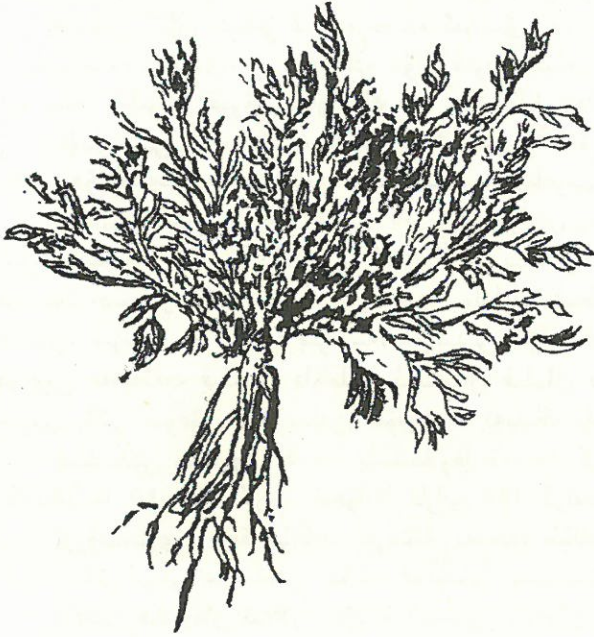
قەدىمكى جۇڭگىي تېبابەت ئەسەرلىرىدە يېزىلىشىچە، ئاق شېكەر يۈرەك بىلەن ئۆپكەندىكى قۇرۇق ئىسسىقلىقنى ئالىدۇ. يۆتەلنى داۋالايىدۇ، بەلغەمنى يوقىتىدۇ، ھازاق زەھىرىنى قايتۇرىدۇ. تالغا، جىگەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ (لى شىجىڭ). ئەمما شېكەرنى كۆپ ئىستېمال قىلسا، ئەكسىچە تالغا زىيان قىلىدۇ.

شۇاق

(شېخ-دېرۇمەنە)

ARTEMISIA CAPILLARIS THUNBERGI

茵陈蒿

100 - رەسىم. شۇاق

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، ئېگىزلىكى سېرىقچىچەك ئۆسۈملۈكىدەك كېلىدۇ. گۈلى خۇشبۇي، تەمى ئاچچىق، بىر ئاز ئۆتكۈرلۈكى بار، گۈلنىڭ رەڭگى ئەمەننىڭكىگە ئوخشايدۇ. لېكىن بۇنىڭ قابىزلىقى ئەمەندىن تۆۋەن، ئىسسىقلىقى ئەمەندىن ئارتۇق. يوپۇرماقلىرى ئۇششاق نازۇك، سۇزايلىق يوپۇرماققا ئوخشايدۇ. قىسمەنلىرىنىڭ رەڭگى سېرىق تەرەپكە مايىل، قىسمەنلىرى توپارەك. گۈلنىڭ رەڭگى قىزىل ۋە سېرىق بولىدۇ. بۇ تاغنىڭ ۋە تۈزلەڭ يەرنىڭ شۇبىقى دەپ پەرقلىنىدۇ. تاغ شۇبىقى، تۈزلەڭنىڭدىن كۈچ-لۈكرەك، گۈلى سېرىق، يوپۇرماقى سۇ-داپقا ئوخشاش ۋە ئۆسۈملۈكى سېرىق-چىچەكتىن كىچىكرەك بولغىنى شېخ ئەرمىنى دېيىلىدۇ. توپا رەڭ بولغىنى شېخ تۈركى دەپ ئاتىلىدۇ. بۇنىڭ ئۆسۈمچىسى سېرىق ئوتنىڭ ئۇرۇقىغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن چوڭراق.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ تاغلىرىدىن ۋە ھەممە ئورۇنلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى 3- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى توسالغۇلارنى ئېچىش، بەلغەمنى يوقىتىش، يەللەرنى تارقىتىش، بۇزۇلغان خىلىتلارنى چىقىرىش، ئىچ ئەزادىكى ئارتۇق نەرسىلەرنى ماڭدۇرۇش، ھەر تۈرلۈك قۇرتلارنى چىقىرىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىچىشكە ۋە چېپىشقا بولىدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى قائىدە بويىچە مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، چاياننىڭ، دۆنىڭ زەھىرىنى ۋە باشقا ھەر تۈرلۈك سوغۇق زەھەرلەرنى پەسەيتىدۇ. نەپەس سىقىلىش، ھېق تۇتۇش، قورساق ئاغرىقى، يانپاش ئاغرىقى ۋە ھەر تۈرلۈك تەپلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

شۇاقنىڭ قاينىتىلغان سۈيى بىلەن كۆزگە ئىسسىق ئۆتكۈزۈلسە، بەلغەم خاراكىتېرلىك كۆز ئاغرىقلىرى ۋە باشقا بەلغەم خاراكىتېرلىك ئىششىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. كۆيدۈرۈلگەن كۈلنى زەيتۇن يېغى، زەنبىق

بىلەن قوشۇپ چېپىلسا، چاچ تۆكۈلۈپ كېتىشى كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. چاچلارنىڭ ئۆسۈشىگە ياردەم بېرىدۇ، ئۆزىنى يۇمشاق سوقۇپ، گۆشخور جاراھەتلىرىگە سېپىلسە مەنپەئەت قىلىدۇ. يېغى نەپەس سىقىلىش ئۈچۈن، تەپلەر، ھەر تۈرلۈك سوغۇقتىن بولغان كېسەللىكلەر ۋە ئاشقازان ئىششىقى، ئىستىسقا ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىچ ئەزادىكى قۇرتلارنى چۈشۈرىدۇ، چاياننىڭ، دۆنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ، جاراھەتكە گۆش ئۇندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى 9 گرامغىچە، مۇندىن باشقا كېسەللىكلەر ئۈچۈن 6 گرامغىچە.

ئورۇنباىسارى باراۋەر مىقداردا ئەمەن. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئاشقازانغا، پەيلەرگە زەرەر قىلىدۇ. باش ئاغرىقى پەيدا قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى مەستكى، تىرىمس.

تەھرىردىن بۇ تۈرگە كىرىدىغان ئۆسۈملۈكلەر دۇنيادا تەخمىنەن 280 خىلچە بولۇپ، مەملىكىتىمىزدە بۇنىڭدىن 170 خىلدىن ئارتۇقراقى ئۆسىدۇ. ئەمەن ئائىلىسى ۋە شىۋاق بۆلۈمىگە مەنسۇپ چۆپلەردىن ئاددىي شىۋاق (ئارتېمىزىيە ئاپيانىسى - خەنزۇچە چىڭ خاۋ)، سېرىقچىچەك (ئارتېمىزىيە ئاننونا - خۇاڭخۇا خاۋ)، كىچىك يوپۇرماقلىق شىۋاق (ئارتېمىزىيە كاپىلارىس تۇنېبرىگى - خەنزۇچە يىڭ چىڭ خاۋ)، ئاددىي ئەمەن (ئارتېمىزىيە ۋۇلگارىس - خەنزۇچە ئەي) قاتارلىقلاردا دورا ئۆسۈملۈكى سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. ئۇيغۇر تىبابەت كىتابلىرىدا كۆرسىتىلىشىچە، بۇلارنىڭ ھەممىسى پارىسچە دىرومەنە، ئەرەبچە شىخ، شەجەرە تۇشىشىۋىخ نامى ئاستىدا كۆرسىتىلگەن.

ئەمما شۇ ئائىلىگە كىرىدىغان ئارتېمىزىيە تىسنا (دۈرمەن) ئېلىمىزدە ھازىر سىناق قىلىپ تېرىلماقتا. بۇنىڭ تەركىبىدە %2~1 سانتونىن بولۇپ، ئاساسەن سازاڭ قۇرت شەكىللىك مەددىنى چۈشۈرۈشكە ئىشلىتىلىدۇ.

تەركىبى ئۇششاق يوپۇرماقلىق شىۋاق %0.23 ئۈچۈنچان ياغ تۇتىدۇ. ياغنىڭ ئاساسىي تەركىبى بېتا-فېننىندىن ئىبارەت. ئۇرۇقى دىمېتىل ئاسكولىن تۇتىدۇ.

يېقىندا ياپونىيە ئالىملىرى كاپىللىن دېگەن يېڭى تەركىب تاپقان، بۇنىڭ تېرە كېسىلىدىكى ئىنچىكە زەمبۇرۇغلارنى ئۆلتۈرىدىغان كۈچلۈك تەسىرگە ئىگە ئىكەنلىكىنى ئېنىقلىغان.

جۇڭگى تىبابەتدە ئىشلىتىلىشى

1- ئۇششاق يوپۇرماقلىق شىۋاق - 茵陈蒿 - ARTEMISIA CAPILLARIS

تەبىئىي ئازراق سوغۇق، تەمى قېرىق.

تەسىرى بۇ خىل شىۋاق چىلاپ چىقىرىلغان سۈيى ئىنقا ئوكۇل قىلىنسا، كۆرۈنەرلىك دەرىجىدە ئۆت ھەيدەش تەسىرىنى كۆرسىتىدۇ ۋە ئۈچەينىڭ ھەرىكىتىنى توختىتىدۇ. بۇ ئۆسۈملۈك جۇڭگى تىبابەتدە ئەزەلدىن سېرىقكېسەلنى داۋالايدىغان مۇھىم دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلمەكتە. شۇنىڭدەك ئۆت ئىشلەپچىقىرىلىشىنى تېزلىتىشكە ھەندە ئۇزۇن، يۇمىلاق مەددە (دوختۇرلار ئاسكارىدا دەپ ئاتايدۇ) قۇرتنى چۈشۈرۈشكە، تەرلىتىشكە، قىزىتما قايتۇرۇشقا، سۈيدۈك ھەيدەشكە، جاراھەتلەرنىڭ قان، يىرىڭلىرىنى تازىلاشقا ئىشلىتىلىدۇ. بوغۇم ۋە يانپاش ئاغرىقلىرىنى داۋالاشقىمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

كۈنلۈك مىقدارى 10~20 گرام بولۇپ قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

قوشۇمچە نۇسخا (رىتسېپ): ئۇششاق يوپۇرماقلىق شىۋاق 18 گرام، ھۆل گۈل ياسمەن ئۇرۇقى 8 گرام، ھۆل رەۋەن 6 گرامغا 600 مىللىلىتىر سۇ قۇيۇپ 200 مىللىلىتىر قالغىچە قاينىتىپ، سۈزۈپ، سوۋۇتۇپ كۈندە 3 قېتىم ئىچىپ بەرسە، سېرىقكېسەلنى داۋالغىلى بولىدۇ - (شىڭ چىڭ دېگەن ھەكىمنىڭ نۇسخىسى).

2- ئاددىي شۇاق - 青蒿 - ARTEMISIA APIACEA HANCE

تەركىبى قورۇغۇچى (قابىز) ماددا، ئۇچۇچان ياغ ۋە ئابروتانىن قاتارلىق ئالكالوئىد تۇتىدۇ. تەبىئىي تەمى قېرىق، سوغۇق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى ئىچىلسە ئاپتاپ ئۆتۈش ھارارىتىنى ئېلىش، قىزىتما قايتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. تەسىرى قىزىتما قايتۇرىدىغان ياخشى دورا بولۇپ، قىزىتما قايتۇرۇشتا تەرلەتمەيدۇ، بەلكى تەرنى توختىتىدۇ. داۋاملىق ئىچسە يۈرەكنىڭ كۈچىگە زىيان يەتكۈزمەيدۇ، بەلكى ئىشتىھانى ئاچىدۇ، يامان تەسىرى يوق. ھەر خىل قىزىتمىلىق كېسەللىكلەرنىڭ ئوتتۇرا، ئاخىرقى مەزگىللىرىگە لايىق كېلىدۇ. تولاراق كونا، ئۇزاق سوزۇلغان قىزىتمىلارغا مەسىلەن: سىل (تۈپەركۈلوز) قىزىتمىسى (شۇنىڭدەك تۈپەركۈلوز يۆتىلىگىمۇ مەلۇم تەسىرى بار)، تۇغۇتتىن كېيىنكى قىزىتما (چىللە قىزىتمىسى)، ئۇزاق داۋام قىلغان ئارىلاپ تۇتىدىغان قىزىتما، سېرىقكېسەل ۋە نېرۋىغا مۇناسىۋەتلىك ھەر خىل قىزىتمىلارغا لايىق كېلىدۇ. يەنە قان توختىتىش خاسىيىتى بولۇپ، بۇرۇن قاناشتا ۋە تەرەتتە قان كېلىش كېسەللىرىدە ئىچۈرۈلىدۇ. ھاشارات ئۆلتۈرۈش تەسىرى بولغانلىقتىن، قوتۇر (قېچىشقاق) كېسىلىنى داۋالاشقا، يامان جاراھەتلەرگە، ھەرە چاققان چاغلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مقدارى كۈنىگە 20~9 گرامنى قاينىتىپ ئىچىشكە بۇيرۇلىدۇ.

شۇمىشا

(ھىلبە)

TRIGONELA FOENUMGRAECI

胡芦巴

تونۇشى بۇ بىر خىل گىياھ بولۇپ، 50 تىن 80 سانتىمېترغىچە ئۆسۈدىغان، شېخى ئىنچىكە، يوپۇرمىقى ئۇششاق بېدە يوپۇرمىقىغا ئوخشاش، تەمى ئاچچىققا مايىل، پۇرىقى ئۆتكۈر، ئۇرۇقى سېرىق، ئۇششاق چامغۇر، تۇرۇپقا ئوخشاش ئۇرۇقلايدۇ.

چىقىش ئورنى ئېلىمىزنىڭ خېلىۇجىياڭ، جىلىن، لياۋ-نىڭ، خېبېي، ئەنخۇي، جېجياڭ، خۇبېي، سىچۇەن، گۇيجۇ، يۈننەن، شەنشى، گەنسۇ ۋە گۇاڭشى، شىنجاڭلاردا تېرىپ ئۆستۈرۈلىدۇ. جەنۇبىي ياۋروپا ۋە ئاسىيا مەملىكەتلىرىدە ئۆس-تۈرۈلەتتى.

تەبىئىي 2- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق. ئازراق ھۆللۈكى بار.

خۇسۇسىيىتى سۈيدۈك ماڭدۇرۇش، ھەيز ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى يوپۇرمىقى دەملەپ ئىچىلسە ياكى سوقۇپ سۇفۇپ قىلىپ ئىچىلسە، يەل، ئارقا تەرەتنى، سۈيدۈك، ھەيزنى ماڭدۇرىدۇ. سوغۇقتىن بولغان يۆتەلگە، تالنىڭ ئىششىقلىرى، بەل ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ. شاخ، يوپۇر-

101 - رەسىم. شۇمىشا

مىقنى سوقۇپ خېمىر قىلىپ باشقا چېپىلسا، چاچنى قۇۋۋەتلىك قىلىدۇ. نان بىلەن قوشۇپ يېسە ئىچىنى قاتۇرىدۇ، ئۇرۇقى بەدەندىكى خىلىتلارنى يىغىدۇ، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ، ئۆپكىنى قۇۋۋەتلەيدۇ. ئۇرۇقنى قاينىتىپ ھەسەل بىلەن قوشۇپ يېسە، كۆكرەكتىكى تۇرۇپ قالغان ماددىلارنى چىقىرىدۇ ھەم يۆتەل، ھاسىراش، نەپەس سىقىلىش، بوۋاسىر، ئىچكى ئەزالارنىڭ ئىششىقلىرىنى ياندۇرىدۇ. ئۈچەينى پاكىزلايدۇ. تەمىرى ھىندى ياكى ئۈزۈم، ئەنجۈر، ئەنسۇن بىلەن قاينىتىپ سوۋۇغاندىن كېيىن مىچىپ، تاتلىقنى چىقىرىپ، سۈرۈپ، ھەسەل بىلەن قاينىتىپ، قىيام قىلىپ ئىچسە، نەپەس سىقىلغانغا، تىنىقنىڭ تەستە چىققىغا، ئاۋازنىڭ بوغۇلغانلىقىغا، كۆكرەكنىڭ كونا جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ. پىرسىياۋشان سۈيى بىلەن قوشۇپ بەرسە، كۆكرەكنىڭ كونا ئاغرىقلىرىغا، مۇرمەككى بىلەن قوشۇپ تاماقتىن ئىلگىرى ھەسەل بىلەن بەرسە، قورساقتىكى كونا خىلىتلارنى ھەيدەيدۇ. يالغۇز ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قاينىتىپ بېرىلسە، تۇغۇتنى ئاسان قىلىدۇ. بۇغداي ئۇنى، شېكەر، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ داۋاملىق يېسە سەمىرىتىدۇ، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەندۈرىدۇ. 15 گرام ئوردان بىلەن قاينىتىپ ئىچسە، چوڭ تەتنىڭ سېسىق كېلىشىنى ياخشى قىلىدۇ. ئەزانىڭ سۇنغىغا پايدا قىلىدۇ، ھەيز كەلتۈرىدۇ، خېمىر قىلىپ تاشتىكى قاتتىق ئىششىققا، ئىچكى تەرەپتىكى ئىششىققا، سۈيى چىقىدىغان جاراھەت، داغنىڭ ئورنى، تېرىنىڭ كېپەكلىشىدە، خان، كۆپۈك، يېرىلغان جايلىرىغا، تالنىڭ ئىششىقلىرىغا، بالياتقۇنىڭ ئىششىقلىرىغا، چاچنىڭ چۈشۈپ كەتكىنىگە چېپىلسا پايدا قىلىدۇ. ئوردان بولمىسا، ئاق توغرىغۇ ئىشلىتىلىدۇ. ئارپا ئۇنى، گۈل يېغى، سىرگە بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلارغا چېپىلىدۇ. يۈزگە چېپىلسا، رەڭگىنى چىرايلىق قىلىدۇ. ئۈزۈم بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يېسە پىت بولمايدۇ. غاز يېغى بىلەن بالياتقۇغا ھەمەل قىلسا (لاتغا بۇلاپ ماتكىغا كىرگۈزۈپ قويۇلىدۇ)، ئىششىقنى يۇمشىتىدۇ، بالياتقۇنىڭ ئاغزىنى ئاچىدۇ. قاينىتىپ سۈيى بىلەن بېشىنى يۇسا چاچنى پارقىتىدۇ ھەم پىتنى يوقىتىدۇ، پاكىزلاپ كۆزگە تېمىتسا، كۆزنىڭ ياشاڭغىرىغە، نىغا، چاپاقلاشقىغا، قىزىللىققا ھەم ئىششىققا پايدا قىلىدۇ، سۈيىدە ئولتۇرغۇزسا، تۇغۇشى ئاسان بولىدۇ، بالا ھەمراھىنى چۈشۈرىدۇ، بالياتقۇنى پاكىزلايدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 1~5 ياشلىقلارغا 4~5 گرام، 5~10 ياشلىقلارغا 6~10 گرام، 10~15 ياشلىقلارغا 12~15 گرامغىچەلىك ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباسارى شۇمىشا ئۇرۇقى، چامغۇر ئۇرۇقى، زىغىر. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار باش ئاغرىقى، بەھوشلۇق، تاشنىڭ ئاغرىقلىرىغا ئىشلەتمەيدۇ. ئىشلىتىشكە توغرا كەلسە، سىرگەنجۈل، رۇمبەدىيان، ئاچچىق ئانار بىلەن قوشۇپ بېرىلىدۇ. ئىسسىق مىزاجلارغا يوپۇرمىقىغا كاسىنە قوشۇپ بېرىلىدۇ. يېغى ۋە ئۇرۇقى ئىسسىق يەللەرنى تارقىتىدۇ، جاراھەت سۈيىنى يوقىتىدۇ. جاراھەتلەرگە موم بىلەن ئېلەشتۈرۈپ چېپىلىدۇ. مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن چېپىلسا داغنىڭ تەسىرىنى يوقىتىدۇ.

تەركىبى ئۇرۇقنىڭ تەركىبىدە 30%~28 كىچە شىلمىشقا ماددا (پىكتىن)، 0.13% تىرگونېللىن ۋە 0.05% خولىن، 6% ياغلىق ماي (ئۆلپۇم ئۆلپۇزا)، 27% ئاقسىل، ساپونىن، ئۇچقۇچى مايلا، تاتلىق ماددىلار تۇتىدۇ ھەمدە ئالكالۇئىد تىرگونېللىن تۇتىدۇ.

جۇڭىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي ئىسسىق، تەمى ئاچچىق. خۇسۇسىيىتى بۆرەك خىزمىتىنى ياخشىلايدۇ، سۇيۇق ۋە ھۆللۈكنى يوقىتىدۇ. بۆرەكنىڭ سوغۇقتىن بولغان كېسەللىكلىرىنى، گىرىزنى، سوغۇق ھۆللۈك (رىماتىزم) نى داۋالايدۇ. ھازىرقى زامان مېدىتسىناسىدا ھەم مال دوختۇرلۇقتا ئوزۇقلاندۇرغۇچى، ئاشقازاننى كۈچەيتكۈچى، يەل ھەيدىگۈچى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ ھەمدە بۆرەك كېسەللىكلىرى داۋالىنىدۇ. شۇنىڭدەك مەدە كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتىمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

شەۋكران

CELSEMIUM ELEGANS BENT
(CONON)

钩吻叶芹
(毒青) 胡曼

102 - رەسىم. شەۋكران

تونۇش ھېكىم لوقماننىڭ «دابىە» دېگەن كىتابىدا يېزىد-
لىشىچە، بىر تۈرلۈك شىلمىلىق ئۆسۈملۈك يىلتىزىدۇر ۋە ئۆ-
سۈملۈكنىڭ تېنى بوغۇملۇق بولۇپ، ئارپىبەدىياننىڭ شاخلىرىغا
ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن بىر ئاز دۈملاقراق، ئۇششاق شاخلىرى
چەللىدەك بولىدۇ. يوپۇرمىقى پەتەڭگاننىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخ-
شايدۇ. بىر ئاز چوڭ، پۇرىقى ئېغىر، گۈلى ئاق، شەكلى سېرىق
چېچەكنىڭكىگە ئوخشايدۇ. ئۇرۇقى جۇۋىنىگە ئوخشايدۇ.
چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ يۈننەن، گۇاڭدۇڭ،
گۇاڭشى، فۇجىيەن ئۆلكىلىرىدە ئۆسىدۇ، ھىندىستان ۋە باشقا
ئىسسىق ئىقلىملىق ئەللەردىمۇ ئۆسىدۇ. ئادەتتە بۇنىڭ يىلتىزى
ۋە يوپۇرمىقى دورىغا كىرىدۇ.

تەبىئىتى 4- دەرىجىدە سوغۇق، 3- دەرىجىدە قۇرۇق.
خۇسۇسىيىتى بەھوش قىلىش، مەست قىلىش، ئۇخلاش
خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى شەۋكراننىڭ ھۆل بېشىنى ئۇرۇقى قۇرۇشتىن ئىلگىرى ئېلىپ، سوقۇپ سۈيىنى
چىقىرىپ، سىقىلغان سۈيى ئاپتاپتا قۇرۇتۇلسا، كۆپ مەنپەئەت قىلىدۇ. مەسىلەن: كۆزگە تارتىلسا، كۆز
ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. ئەگەر ئۇ چېپىلسا، ئىسسىقتىن بولغان دەردلەرگە ۋە چۈمۈلە ماڭغاندەك بەدەننىڭ
ئاغرىقىغا ۋە كۆيدۈرگىگە، قىزىل كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ ئۇرۇقى بىلەن يوپۇرمىقىنى سوقۇپ،
خېمىر قىلىپ سۈتى بار ئەمچەككە چېپىلسا، ئەمچەكنىڭ سۈتىنى توختىتىدۇ ۋە تارقىتىدۇ. ئەمچەكنىڭ
ساڭگىلاپ قېلىشىنى توسىدۇ. ئەگەر قىزلارنىڭ ئەمچىكىگە چېپىلسا، چوڭ بولۇپ كېتىشىنى توسىدۇ. قائىدە
بويىچە ياشلارنىڭ ئۇرۇق بەز خالتىسىغا چاپسا، ئېھتىلام بولۇشتىن توسىدۇ، ئىششىقنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ.
ئەرلەر جىنسىي ئەزاسىغا چېپىلسا، باھنى ئاجىزلىتىدۇ. ئەگەر ئۇ مەخسۇس ئەزاغا ياكى باشقا بىر ئەزاغا
چېپىلسا باھنى ئاجىزلىتىدۇ. ئەگەر ئۇ مەخسۇس ئەزاغا ياكى باشقا بىر ئەزاغا چېپىلسا تۈك چىقىشتىن
توسىدۇ. قورساققا چېپىلسا ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىدۇ. ئەگەر بۇنىڭ يىلتىزىنى بەزىرۈلبەنجى بىلەن ھەر
بىرىدىن 15 گرام مىقداردا ئېلىپ ئېزىپ 600 گرام سۇ، 150 دانە چوڭ ۋاسالغۇغا قوشۇپ يۇمشاق ئوت
بىلەن سۈيى تۈگىگىچە قاينىتىپ، ئاندىن كېيىن ۋاسالغۇنى دورىلاردىن ئاجرىتتۇرىپ ساقلاپ، بىر دانىدىن
3 دانىغىچە يېسە، كۈچلۈك مەست قىلىدۇ. مەنىيىنى تۇتىدۇ ۋە زىيادە قىلىدۇ، قاتتىق ئۇخلايدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 0.15 گرام.

ئورۇنباسارى كۈندۈر.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار 6 گرامى ئادەم ئۆلتۈرىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى دەرھال قۇستۇرۇش، ئىچىنى سۈرىدىغان دورىلارنى بېرىپ ئىچىنى ماغدۇرۇش، ئاندىن كېيىن زەھەرنى قايتۇرىدىغان دورىلارنى ئىچىش، قالغان تەدبىر ئەپپيۈن يېگەن كىشىلەرگە كۆرۈلىدىغان تەدبىرلەرگە ئوخشاش.

تەركىبى يىلتىزى كوۋمىن، كوۋمىننىن، كوۋمىتسىن، كوۋمىدىنلاردىن ئىبارەت 4 خىل ئالكالوئىد تۇتىدۇ. بۇنىڭ يىلتىزى كۈچلۈك زەھەر بولۇپ، خاتالىشىپ يەپ تاشلىسا ئۆلتۈرۈپ قويدۇ، ئاساسەن سېرىق چاقىنى، كۆكرەك ئىششىقىنى، كېكىرىكىنى، سۇلۇق ئىششىقىنى داۋالايدۇ. شۇنىڭدەك پۇت ۋە تىزنىڭ سىرقىراپ ئاغرىشلىرى، قول-پۇتنىڭ سىزىملىرى، يامان سۈپەتلىك چاقا، قۇتۇرلارنى داۋالاشقىمۇ ئىشلىتىلەدۇ. يوپۇرمىقى تۈكلەرنى چۈشۈرىدۇ. شۇنىڭدەك باھنى قوزغاش تەسىرىمۇ بار. بۇنى لاتىنچە RADIX TOXYCODENDRON L دەپمۇ ئاتايدۇ.

شۇكائى-ئەترەكتىياس

تونۇش بۇ بىر خىل گىياھنىڭ مېۋىسى بولۇپ، مەزكۇر ئۆسۈملۈكنىڭ ئېگىزلىكى 1.5~1 مېتىر، يوغانلىقى 1 سانتىمېتىر، 3 قىرلىق ھەر تەرەپكە يېيىلغان، ئاق تىكەنلىك، يۇمشاق تىۋىتلىق، گۈلى ھاۋا رەڭدە، ئۇرۇقى 3 بۇرجەكلىك ئۇششاق كۈل رەڭدە، تەمى تاتلىق بولىدۇ. بۇنىڭ ياخشىسى پىيازكۆكى رەڭدە بولغىنىدۇر. بىز بۇنىڭ مېۋىسى بىلەن يىلتىزنى ئىشلىتىمىز. يىلتىزى كۈچلۈك، مېۋىسى ئۈچ بۇرجەك غىلابنىڭ ئىچىدە، يېپىلىق، تۇزغاقتەك بولىدۇ.

چىقىش ئورنى ئىران تاغلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق، يوپۇرمىقى، ئۇرۇقىدا سوغۇقلىق قۇۋۋىتى بار. خۇسۇسىيىتى قۇرۇتۇش، ئىچ قاتۇرۇش، زەھەرلەرنى قايتۇرۇش، بەلغەم ۋە قاننى توختىتىش، ئىششىق ياندۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئىچ ئۆتكۈگە، لەقۋا، پالەچ، تىرىمە كېسەل، بەدەننىڭ ئاغرىقلىرىغا، جوزام (ماخۇغا)، بەرەس، ئاق داغلارغا، بالياتقۇدىن كېلىدىغان ھۆللۈكنى توختىتىشقا، سەۋدا، بەلغەمنىڭ ھۆللۈكىنى كېمەيتىشكە ئىشلىتىلىدۇ. ئەپسەنتىن بىلەن قوشۇپ ئورۇق كىشىلەرنى سەمرىتىشكە بېرىلىدۇ. ئۆزىنى قاينىتىپ بەرسە، ئاشقازان، جىگەرنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

يىلتىزى قان توختىتىشقا بەك كۈچلۈك، ھەر خىل ئىششىق، مەقەت ھەم تىلنىڭ ئىششىقلىرىغا، يىرىڭلىق جاراھەتلەرنىڭ يىرىڭلىرىنى توختىتىپ پۈتتۈرۈشكە ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 6~1 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباسارى بادئاۋەر، شاھتەررە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆپكە كېسەللىرىگە بېرىلمەيدۇ، بېرىش توغرا كەلسە، ئەرەب يېلىمى بىلەن بىللە بېرىلىدۇ.

غاپەس

(خافسى)

DELPHINUM ZALIL

札里耳翠雀

تونۇش بۇ بىر خىل تىكەنلىك ئۆسۈملۈك بولۇپ، يوپۇرمىقى ئۇزۇن، كەڭ، تۈكلۈك كېلىدۇ.

يوپۇرماقلىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن شاخ چىققان بولۇپ، ئۇ شاخنىڭ ئىچى كاۋاك، تېشى يىرىك بولىدۇ ۋە گۈلىنىڭ رەڭگى ھاۋارەك. بىر ئاز ئۇزۇن، بۇنىڭ پۈتۈن ئەزالىرى بەك ئاچچىق، ئاچچىق-چۈچۈك ۋە بىر ئاز ئېغىزنى قورۇش تەسىرى بار. ئېغىزنى ئانچە قىزىتمايدۇ، ئىشلىتىلدىغىنى گۈلدۈر.

گۈلدىن ئېلىنغان ئوسارىسى (سقىپ چىقىرىلغان سۈيى) نىڭ قۇۋۋىتى 3 يىلغىچە تۇرىدۇ. ئەڭ ياخشى ئىراننىڭدۇر.

چىقىش ئورنى چەتتىن كېلىدۇ.

تەبىئىي بىرىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى ماددىلارنى يۇمشىتىش، تارتىۋېلىش، پارقىرىتىش، جىگەرنىڭ ۋە تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، قان يوللىرىنى تازىلاش، مۇرەككەپ تەپلەرنى پەسەيتىش، كۆپكەن خىلىتلارنى سۈرۈش، سۈتنى ۋە ھەيزنى ماڭدۇرۇش، تەرلىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. غايەسى ۋە ئۇنىڭ ئوسارىسىنى ئىچسە، جىگەر ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىپ، توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. تالنىڭمۇ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ.

جىگەرنى قۇۋۋەتلەپ، جىگەرنىڭ ۋە تالنىڭ ئىششىقلىرىنى تارقىتىدۇ. قاتتىقلىقنى يۇمشىتىدۇ. ئاشقا-زاننىڭ قاتتىقلىقىنى يوقىتىدۇ. ئىستىسقا كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. سۈيدۈكنى، ھەيزنى ماڭدۇرىدۇ. شاراب بىلەن قوشۇپ ئىچكۈزۈلسە، ئۈچەيدىكى يىرىڭلىق چاقىلارغا پايدا قىلىدۇ.

شاراب بىلەن قوشۇپ ھەمەل قىلسا ھەيزنى ماڭدۇرىدۇ. ئۆسۈملۈكىدىن ئىككى گرامنى شاھتەرە سۈيى ۋە سىركەنجىۋىل بىلەن قوشۇپ ئىچسە، شۇنىڭدەك گۈلنى ياكى سىقىلغان سۈيىنى يۇقىرىدا ئېيتىلغاندەك ئىچسە، ئۆسۈملۈكنى ئېزىپ چۈشكىنىڭ كونا چاۋىسى بىلەن ياكى باشقا ھاياۋاننىڭ چاۋىسى بىلەن ئېلەشتۈرۈپ يىرىڭلىق ناسۇر چاقىلارغا چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ. سىقىلغان سۈيى تېرىگە چاپسا، تېرىدىكى قىچىشقا، قوتۇر كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق سۇفۇپ قىلىپ زەخمىلەرگە سەپسە زەخمىلەرنى پۈتتۈرىدۇ. سىقىلغان سۈيىنى ئەمەننىڭ سىقىلغان سۈيى بىلەن ئىچكۈزۈلسە، كونا مۇرەككەپ تەپلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ. چاچ چۈشۈپ كېتىش كېسەللىكى، تېرە كېپەكلىشىپ چۈشۈپ كېتىش كېسەللىكى ئۈچۈنمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى باشقا مۇناسىۋەتلىك دورىلارغا قوشۇپ قايناتماستىن تەنھا ئىچسە 9 گرامغىچە، مۇناسىۋەتلىك دورىلارغا قوشۇپ قاينىتىپ ئىچسە 24 گرامغىچە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار تالغا زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى رۇمبەدىيان.

ئورۇنباىسارى تەپلەرگە ئىشلىتىشتە باراۋەر مىقداردا ئاسارۇن، يېرىم مىقداردا ئەمەن.

سۈيىنى ئېلىش ئۇسۇلى ئۆسۈملۈكنىڭ سۈيىنى چىقىرىپ ئاپتاپتا قوبۇلسا، قۇرۇپ قوبۇق بولۇپ قالىدۇ. ئاندىن ئۇنى توقچاق قىلىپ قۇرۇتۇپ ساقلاپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي قۇرۇق سوغۇق، بۇنىڭ تەسىرى ئۆسۈملۈكنىڭ تەسىرىدىن تېز ۋە سىلىق.

خۇسۇسىيىتى قالغان ئەزالىرىنىڭ خۇسۇسىيىتىگە ئاساسەن ئوخشىشىدۇ. ئۇ يۇقىرىدا بايان قىلىنغان. ئىشلىتىلىش مىقدارى 2 گرامدىن 4 گرامغىچە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىككى تاشقا (ئۇرۇقداغىغا) زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى مەستكى.

ئورۇنباىسارى 3 باراۋەر غايەس ئۆسۈملۈكى ياكى 3 باراۋەر سۇماق.

ئەسكەرتىش غايەس ئۆسۈملۈكى دۇنيادا 250 خىلچە بولۇپ، مەملىكىتىمىزدە 100 خىلدىن ئارتۇق ئۆسىدىغانلىقى مەلۇم. ئەمما ھازىرچە خەنزۇچە نامىنى بەلگىلەش مۇمكىن بولمىدى. ئېلىمىزدىن چىقىشى مۇمكىن.

غارغار

LAURUS NOBILIS

月桂树

103 - رەسىم. غارغار

تونۇش بۇ بىر خىل يوغان دەرەخ بولۇپ، مىڭ يىل ئۆمۈر كۆرىدۇ. يۇنان خەلقى بۇنى كۆپ ئەتىۋارلايدۇ. شېخنى ئۆزى بىلەن بىرگە ھەمراھ تۇتىدۇ. ئۇلارنىڭ ھۆكۈمالىرى بۇ دەرەخنىڭ ياغىچىدىن تاج قىلىدۇ. يوپۇرمىقى سۆگەتنىڭ يوپۇرمىقىدىن بىر يۇمشاقراق ۋە ئۈستۈنرەك، ئاچچىق، خۇشبوۋى، ئەنجۈرنى ئۇنىڭ بىلەن ساقلىسا خۇشبوۋى قىلىدۇ. قۇرتلاپ قېلىشتىن ساقلايدۇ. بۇ دەرەخ ئىككى خىل، يەنى تاغنىڭ ۋە تۈزلەڭ زېمىننىڭ، تاغدا بولىدىغىنىنىڭ يوپۇرمىقى تۈزلەڭدە بولىدىغىنىنىڭ يوپۇرمىقىدىن ئىنچىكرەك بولىدۇ.

بۇنىڭ مېۋىسىنى يۇنانچىدا «زاقىنى»، پارىسچىدا «ۋەھ-مەشىت» دېيىلىدۇ. چوڭلۇقى پىندۇق مىقدارىدا بولىدۇ. مېۋىسىنىڭ پوستى نازۇك، رەڭگى قارا، مېغىزى ئىككى پارچە بولۇپ، مېغىزىنىڭ رەڭگى سېرىق، ياغلىق، خۇشبوۋى كېلىدۇ. كونسىرپا مېغىزىنىڭ رەڭگى قىزىلغا مايىل، رەڭگى تۇتۇق بولۇپ قالىدۇ. قارىسى ناچار، بۇزۇق ھېسابلىنىدۇ.

چىقىش ئورنى ئەسلىدە جەنۇبىي ياۋروپا ۋە غەربىي ئاسىيادىكى مەملىكەتلەردە ئۆستۈرۈلەنتى. ھازىر مەملىكىتىمىزنىڭ دېڭىز بويلىرىدىكى شەھەرلىرىدىمۇ ئۆستۈرۈلىدۇ.

تەبىئىتى ئۆزىنىڭ تەبىئىتى 2- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق، مېغىزىنىڭ تەبىئىتى يوپۇرمىقىدىن ئىسسىقراق. پوستى بىلەن مېۋىسىنىڭ تەبىئىتى باشقا ئەزالىرىنىڭ تەبىئىتىدىن قۇرۇقراق. بۇنىڭ يېغى قالغان ئەزالىرىدىن ئىسسىقراق. قېيىنىڭ يېغىدىنمۇ ئىسسىقراق.

خۇسۇسىيىتى تارقىتىش، خۇش قىلىش، قۇۋۋەتلەش، سۇيۇقلۇق ماڭدۇرۇش، زەھەرلەرنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنىڭ ئۇرۇقىنى شاراب بىلەن ئىچسە بەلغەم خاراكىتىرلىك باش ئاغرىقىنى قالدۇرىدۇ، توسۇلۇپ قالغان يەللەرنى تارقىتىدۇ، تۇتقاقلىق كېسەللىك، ۋاس-ۋاس كېسەللىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ، زېھنىنى، مېڭىنى قۇۋۋەتلەيدۇ. ئۇرۇقىنى ئېزىپ شاراب بىلەن بۇرۇنغا تېمىتىلسا، شەققە (باشنىڭ يېرىمى ئاغرىش) كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. يېغى بىلەن ياغلانسا، پەيلەردىكى ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. تومۇرلارنى كۈشادە قىلىدۇ. ئۇرۇقىنى گۈل يېغى ۋە سىركە بىلەن ياكى كونا ھاراق بىلەن ئېزىپ قۇلاققا تېمىتىلسا، قۇلاقنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلىرىنى يوقىتىدۇ. قۇلاقنىڭ غوڭۇلدېشىنى ۋە قۇلاقنىڭ ئېغىرلىقىنى يوقىتىپ قۇۋۋەتلەيدۇ. شۇنىڭدەك يېغىنى تېمىتىشمۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ. يوپۇرمىقىنى قاينىتىپ سۈيى بىلەن ئېغىزنى يۇسا چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. يوپۇرمىقى بىلەن ئۇرۇقىنى ھەسەلگە قوشۇپ ياكى ۋەرىقى تىللاغا قوشۇپ لوئۇق (يالانچۇق) تەييارلاپ يالىتىلسا، كۆكرەكنىڭ سوغۇقتىن بولغان كېسەللىكىگە رىگە پايدا قىلىدۇ. ئەگەر سىركەنجۈبىل بىلەن لوئۇق تەييارلاپ يالىتىلسا، كۆكرەكنىڭ ئىسسىقتىن بولغان

كېسەللىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

نەپەس ئېلىش ئەزالىرىنى قۇۋۋەتلەيدۇ ۋە ئۆپكەننىڭ جاراھەتلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ، كونا يۆتەلگىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر ئۇرۇقنى ھەسەل بىلەن ئىچسە، قويۇق يەللەرنى تارقىتىدۇ، قورساق ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ، تال، جىگەر كېسەللىكىگە، ئۈچەي جاراھەتلىرىگىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. يېغىنى ئۈزۈم ھارىقىغا قوشۇپ ئىچسە، جىگەر ئاغرىقلىرىنى يوق قىلىدۇ. ئۇرۇقدىن 8 گرامنى قۇرۇق ئېزىپ سۇ بىلەن ئىچسە، كىندىك ئەتراپىدىكى ئاغرىقلارنى دەرھال پەسەيتىدۇ. يېغى سۇيدۈكىنى، ھەيزنى راۋان قىلىدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ قاينىتىلغان سۈيىنى ئىچسە، دوۋسۇن كېسەللىرى، بالىياتقۇ (رەھىم) كېسەللىرىگە، ھەسەل بىلەن بېرىلسە سوغۇقتىن بولغان كېسەللىكلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ؛ يوپۇرمىقىنى قاينىتىپ، سۈيىدە بەدىنى كۆرۈنمىگەندەك قىلىپ ئولتۇرسا، يۈرەك، دوۋسۇن، بالىياتقۇ كېسەللىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يېغى بىلەن ياغلانسا تەپلەرنىڭ جۇغ-جۇغلىرىنى يوقىتىدۇ. ئۇرۇقنى ئېزىپ شاراب بىلەن ئىچكۈزسە، ئىلان، چايان شۇنىڭدەك زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ چاققان زەھەرلىرىنى پەسەيتىدۇ. ئۇرۇقنى ئېزىپ ئادەتتىكى ھەرە ۋە ھەسەل ھەرىسى چاققان جايغا چېپىلسا، ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. ئىششىقنى ياندۇرىدۇ. ئۇرۇقنى ياكى يېغىنى ئىچسە، يېغى بىلەن ياغلانسا، چوڭ بوغۇملار ئاغرىقى ئۈچۈن ۋە پەي، بەل ئاغرىقلىرى ئۈچۈن مەنپەئەتلىك. ئۇرۇقنى ئېزىپ ھاراققا قوشۇپ بەدەندىكى ئاق داغقا ۋە سەپكۈنلەرگە چېپىلسا، داغلارنى، سەپكۈنلەرنى ۋە ئۇنىڭ ئىزلىرىنى يوقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى يوپۇرمىقى بىلەن ئۇرۇقنىڭ ئىشلىتىلىش مىقدارى ئىككى گرام. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۇرۇقى، يېغى ئاشقازاننى بوشاشتۇرىدۇ، كۆڭۈلنى ئېلەشتۈرىدۇ. قۇستۇرىدۇ. كۆكرەككە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى كەترا.

ئورۇنباسارى ھەببۇل مەلەپ، سازەج، ئەگەر ئۇلار تېپىلمىسا، ئاچچىق بادام، سەمبەر 8 گرامنى ئىچسە ئىسھال قىلىدۇ (ئىچىنى سۈرىدۇ).

تەركىبى يوپۇرمىقى بىر خىل ئۇچۇچان ماي تۇتىدۇ. ماينىڭ ئاساسىي تەركىبى تىسنىپۇل، تىسپرانى-يول ۋە پىنىلەردىن ئىبارەت. مېۋىسىدەمۇ ئۇچۇچان جەۋھەر ماي، ياغلىق ماي، ئاقسىل، پىنتوزان بار. ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق.

يوپۇرمىقى دورىلارنى خۇش پۇراق قىلىش ئۈچۈن قوشۇلىدۇ. چاي ئورنىدا چىلاپ ئىچىشمۇ مۇمكىن. ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلنى ئېچىش تەسىرىنى كۆرسىتىدۇ. مېۋىسى بىلەن رېماتىزملىق ئاغرىقلار، قىچىشقا داۋالىنىدۇ. مېۋىسىنىڭ سۈيى دېڭىز چوشقىسى (بىر خىل بېلىق) گۆشىنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ. چەت ئەللەردە يوپۇرمىقىدىن چەمبىرەك ياساپ، تەقدىرلەنگۈچى كىشىلەرنىڭ بوينىغا ئېسىلىدۇ («لائورپات» سۆزى شۇنىڭدىن كېلىپ چىققان). يوپۇرمىقى NOBILIS FOLIUM LAURUM دەپ ئاتىلىدۇ. مېۋىسى PRUNUS LAUROCEROSUS 月桂树实 دېيىلىدۇ.

غارىقۇن

AGARIC LARICIS

落叶松茸

تونۇش بۇ سېسىغان يىلتىزغا ئوخشايدۇ. بەزى كونا سېسىغان دەرەخلەرنىڭ تېنىدە بولىدۇ. مەسلەن: رەسمىي ئەنجۈر ۋە ياۋا ئەنجۈر دەرەخلىرىنىڭ سېسىغان پۇرىقىغا ئوخشاش. بۇ ئەركەك، چىشى قارىمۇ قارشى رەڭلەردە بولىدۇ. تەمى بىر ئاز شېرىن، ئېغىزنى بىر ئاز قورۇيدۇ، كۆيدۈرىدۇ.

ئەركىكى چىشىسىدىن بىر ئاز قاتتىقراق، يۇمىلاق، قەۋەت-قەۋەت پۈتۈن نەرسىدەك كۆرۈنىدۇ. رەڭگى ئاق، يېنىك، سىلىق، قاتمۇ قات، يۇمىلاق ئەمەس، پارچىلىرى چوڭ ۋە بوش بولىدۇ. ئازغىنە ئۇۋۇلماق بىلەن ئېزىلىپ تۆكۈلۈپ كېتىدۇ. بۇنداق سۈپەتلەردە (بۇ خىل خۇسۇسىيەتتە) بولمىغىنى ناچار ھېسابلىنىدۇ. بەزىسى قىزىل، سېرىق بولۇپ، بۇ زەھەرلىككە يېقىن، قارىسى زەھەر بولىدۇ. سېرىقى، قىزىلى، قارىسى ئىشلىتىلمەيدۇ ۋە شۇنىڭدەك ئەركىكىمۇ ئىشلىتىلمەيدۇ.

ئىشلىتىش ئۇسۇلى سوقماستىن قىل ئەلگەككە سۈركەپ بېرىلىدۇ. شۇنداق قىلىش بىلەن يۇمشاق ئەزالىرى (قىسىملىرى) ئەلگەكتىن ئۆتىدۇ. زەھەرلىك ئەزالىرى ئەلگەكتە قېپقالدۇ. بۇ سوقۇلمايدۇ. چۈنكى ئېلىپ تاشلانغان تىرناق شەكىلدىكى زەھەرلىك ئەزالىرى بولۇپ، سوقماق بىلەن ئىشلىتىلىدىغان ئەزالىرىغا ئارىلىشىپ كېتىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ ھەممە ۋىلايەت ۋە ناھىيىلىرىدىن چىقىشى ۋە تېپىلىشى مۇمكىن. تەبىئىتى ئەبۇ ئەلى ئىبنى سىنانىڭ ئېيتىشىچە، ئەركىكى ۋە چىشىسى 1- دەرىجىدە ئىسسىق، 2- دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى بەلغەمنى، سەۋانى سۈرۈش، ئېلىشىپ كەتكەن سەپرانى چىقىرىش، قويۇق خىلىتلارنى يۇمشىتىش، قويۇق ماددىلارنى پارچىلاش ۋە قاتتىق ئىششىقلارنى تارقىتىش، يەللەرنى تارقىتىش، ھەر تۈرلۈك قۇلىنچىنى يوقىتىش، جىگەرنىڭ، بۆرەكنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، سۈرگە دورىلارغا ياردەم بېرىش (بەدەننىڭ ئىچكى چوڭقۇر تەرەپلىرىگە ئۇنى يەتكۈزۈش، بەدەننىڭ چوڭقۇر ۋە يىراق جايلىرىدىن ماددىلارنى تارتىش)، سۈيدۈك، ھەيزنى ھەيدەش، ھاشارلار چاققان ۋە ئىچىلگەن زەھەرلەرنى قايتۇرۇش، پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، يۈرەكنى، دىماغنى قۇۋۋەتلەش، بۇزۇق خىلىتلارنى ئىسلاھ قىلىش، بەلغەم خاراكىتىرلىك تەپلەرنى پەسەيتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. بۇ دورىنىڭ ئاقىۋىتى ياخشى، زەرەرسىز.

ئىشلىتىش ئورنى كابىل ھېلىلىسى، مەستىكى ۋە پاۋانىيا بىلەن بېرىلسە، تۇتقاقلق كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. رەۋەن بىلەن بېرىلسە، نەزىلەرنى يوقىتىدۇ. ئەگەر غارىقۇنى مۇسەللەسكە قوشۇپ غار-غار قىلسا، گالدىكى ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. چىشىنى ۋە چىشىنىڭ تۈۋىلىرىنى قۇۋۋەتلەيدۇ. ئەگەر بۇنىڭ بىلەن ھەمەل قىلىنسا، ۋابا خاراكىتىرلىك يۇقۇملۇق نەزىلەرنىڭ باشلىنىشىدا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر 1 گرام غارىقۇن سۇ بىلەن بېرىلسە، بۇرۇندىن كېلىدىغان قاننى توختىتىدۇ. 3 گرام غارىقۇنى رۇمبەدىيان بىلەن بەرسە، ھۆمىدەش ۋە يۇقىرىغا تىنىش كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. باراۋەر مىقداردا رۇبىي سۇس (چۈچۈكبۇيا ئېكستراكتى) بىلەن بېرىلسە، كۆكرەك ئاغرىقى ۋە كونا سوغۇقتىن بولغان بەلغەم خاراكىتىرلىك يۆتەل، زىققە كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ ۋە تىللا ۋە رىقى بىلەن بېرىلسە ئۆپكە جاراھەتلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر بۇنىڭدىن 4~3 گرامغىچە ئېلىپ رەۋەنگە قوشۇپ ئىچكۈزۈلۈپ، سە، جىگەر كېسەللىكلىرى، ئاشقازان كېسەللىكى ۋە مەيدە ئېچىشىشلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. سىركەنجىۋىل بىلەن بېرىلسە، سۇددە، تال خاراكىتىرلىك يەرقان ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۆز باراۋىرىدە ئاسارۇن قوشۇپ ھەسەلگە ئېلەشتۈرۈپ بېرىلسە، بۆرەكتىكى ۋە دوۋسۇندىكى تاشلارنى ئېزىدۇ. ئىچ ئەزا، بەل ۋە بۆرەك ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. ئەمەن قوشۇپ ھەسەلگە ئېلەشتۈرۈپ بېرىلسە، ئىستىسقا كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ (دائىم ئىچىپ تۇرۇش شەرتى ئاستىدا)، رۇمبەدىيان بىلەن ياكى ئارپىبەدىيان قىسىملىرىدىن، ھەسەل بىلەن بېرىلسە قۇلۇنجى ۋە ھەر تۈرلۈك يەللەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. تەنھا غارىقۇنى چايناپ سۈيىنى يۇتسا، ئاشقازان ئاغرىقى، مەيدە ئېچىشىش ۋە تاماقنىڭ تۆۋەن تەرەپكە ماگماستىن ئاشقازاندا تۇرۇپ قېلىش كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. 3 گرام غارىقۇن ھەسەل سۈيى بىلەن بېرىلسە، بەلغەم، سەۋدا ۋە سەپرانى چىقىرىدۇ. قويۇق خىلىتلارنى سۇيۇلدۇرۇپ، بەدەننىڭ يىراق قىسىملىرىدىن

تارتىپ چىقىرىدۇ. سۇيىدۇكىنى ۋە ھەيزىنى ماڭدۇرىدۇ. تولغاقنى يوقىتىدۇ. بالىياتقۇنىڭ بوغۇلۇپ قېلىش كېسەللىكىنى يوقىتىپ، يەللەرنى تارقىتىدۇ. ئەگەر نومالى ياكى سەبرى بىلەن بېرىلسە، بالىياتقۇ بوغۇلۇپ قېلىش كېسەللىكى ۋە ئۇنىڭدىكى يىرىڭلىق چاقىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بىرئاز جۇندى بىدەستۇر بىلەن بېرىلسە، ئىلاۋىستىن باشقا ھەر تۈرلۈك قۇلۇنجى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ (ئەگەر مەزكۇر كېسەل بىلەن بىللە تەپ كېسىلى بولمىسا). رەۋەن بىلەن بىللە بېرىلسە بۆرەكتىكى تاشنى ئېزىدۇ. ئەگەر مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن بېرىلسە، ھەرتۈرلۈك ئىششىقلارنى پەسەيتىدۇ. تاشقى تەرەپتىن چېپىلىسىمۇ شۇ تەسەرنى بېرىدۇ. ئەمەلىي ئەھۋالغا قاراپ 3~1.5 گرام سىركەنجىۋىل بىلەن بېرىلسە، چوڭ بوغۇملار ئاغرىقى ۋە يانپاش، كىچىك بوغۇملار ئاغرىقى، پەي كېسەللىكلىرى، نوۋەتلىك تەپلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭدىن 6 گرامنى تەپنىڭ نۆۋىتىدىن ئىلگىرى شاراب بىلەن ئىچكۈزۈلسە تەپنى توختىتىدۇ. ھەمەل قىلىنسا، ۋابا خاراكتېرلىك تەپكە مەنپەئەت قىلىدۇ (ھەسەل سۈيى بىلەن ئىچكۈزۈلسە ھەم شۇ تەسەرنى بېرىدۇ). ئەگەر 3 گرامدىن 6 گرامغىچە ئېلىپ ئىلان ۋە باشقا زەھەرلىك ھاشارات چاققان كىشىگە شاراب قوشۇپ ئىچكۈزۈلسە زەھەرنى پەسەيتىدۇ. شۇنىڭدەك قائىدە بويىچە ئېزىپ خېمىر قىلىپ، ھاشارات چاققان جايغا تاڭسا ھەم شۇ تەسەرنى بېرىدۇ. ئەگەر بۇنىڭدىن 1.5 گرامدىن 2 گرامغىچە ئىچىپ بەرسە رەڭگىروينى چىرايلىق قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 3~4 گرامغىچە، يەككە ئىچىشتە ئىشلىتىش مىقدارى 3 گرام، باشقا مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ ئىچىشتە 4 گرام.

ئورۇنباشارى 2 گرام شەھەنزەل، 4 گرام تۇرپۇت، 1 گرام زەنجىۋىل، 1 گرام پەرىپىيۇن، 8 گرام بىستى پايەنج ياكى 8 گرام ئەفتمۇن (سېرىق ئوت).

تەركىبى ئاچچىق تەملىك رېزىنا، ئورگانىك كىسلاتا، يېلىم ماددىسى، ئاقسىل. جۇڭخى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

بۇ يوپۇرمىقى چۈشۈپ كېتىدىغان قارىغايغا چاپلىشىپ ئۆسىدىغان بىر خىل مەدەك شەكىللىك نەرسە بولۇپ، جۇڭگىلار سىرتقى قېپىنى ئېلىۋېتىپ، قۇرۇتۇپ تالقانلاپ ئىشلىتىدۇ (ئۇششاق تالقان بولۇش تەلەپ قىلىنسا، سوقۇپ خېمىر ھالىتىگە كەلتۈرۈپ، قۇرۇغاندىن كېيىن تالقانلاپ ئىشلىتىلىدۇ). جۇڭگىلار غارىقۇننى كۆپ تەرەلەشنى توختىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىدۇ. ياپونىيە شىمالىي دېڭىز بويىدىكى خەلقلەر قورساق ئاغرىقىنى پەسەيتىش ئۈچۈن ئىشلىتىدىكەن. گوللاندىيە دورا كىتابىدا يېزىلىشىچە، غارىقۇن قابىز (قورۇغۇچى) تەسىرگە ئىگە بولۇپ، شىلمىش سۇيۇقلۇقلارنى چەكلەيدۇ. سۇيىدۇكىنى، ھەيزىنى راۋان قىلىدۇ. زۇكام، سوغۇق تېگىشتىن بولغان باش ئاغرىقى ۋە ئاشقازان سوۋۇپ كېتىشتىن بولغان شىلمىش سۇيۇقلۇقلار كۆپىيىش، كۆكرەكنىڭ، باشنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلىرى، تالنىڭ ئاغرىقلىرى، سېرىقكېسەل قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. سۇفۇپ (تالقان ھالدا) كۈنىگە 3~1.5 گرامغىچە ياكى دەملەنمە ھالدا 6 گرامغىچە ئىچىشكە بېرىلىدۇ. غارىقۇننىڭ كۆڭۈل ئېلىشتۇرۇش خۇسۇسىيىتى بولغىنى ئۈچۈن، ئەڭ ياخشىسى قوۋزاقدارچىن، زەنجىۋىل، قەلەمپۇر، لاچىندانە قاتارلىق خۇش پۇراقلىق دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىش پايدىلىق.

غاز

ANCER DOMESTICA CEASE

鵝

تونۇش سۇدا ھايات كۆچۈرىدۇ. بۇ ئىككى خىل بولىدۇ. 1- خىلى ئەھلى (ئۆيدە باقىدىغىنى)،

104 - رەسىم. غاز

رەڭگى ئاق، تۇمشۇقى سېرىق، 2- خىلى ياۋا، رەڭگى بوز بولىدۇ.

چىقىشى ئورنى شىنجاڭ، ئىچكى ئۆلكىلەر ۋە باشقا مەملىكەتلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى ھۆل ئىسسىق، گۆشنىڭ سىڭىشى ئۆردەكتىن ئېغىرراق. خۇسۇسىيىتى ئۆردەكنىڭكىگە ئوخشاش. يېغى يەلنى، ئىششىقنى تارقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى يەللەرنى تارقىتىش، ئۈچەي ئاغرد-قى، تولغاق، ئىستىسقا كېسەللىكى، چوڭ بوغۇملار ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىچكى تەرەپتىن ئىچىپ، تاشقى تەرەپتىن چاپسا بولىدۇ. جۇڭگى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىتى قۇرۇق، مۆتىدىل، زەھەرسىز.

جۇڭگى تېبابىتىنىڭ قەدىمكى كىتابلىرىدا يېزىلىشىچە، غاز قۇرت يەيدىغان قۇشلاردىن بولغىنى ئۈچۈن، گۆشى كۆپ ئىستېمال قىلىنسا، كىشىنى كېسەل قىلىپ قويدۇ. ئىستېمال قىلىشقا ئاق غاز گۆشى ياخشىراق بولىدۇ. غاز گۆشى ئىچكى ئەزالاردىكى ئىسسىقلىقنى ھەيدەيدۇ. گۆشنىڭ شورپىسى ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ. جۇڭگى تېبابىتىدە غازنىڭ قان تومۇرلۇق قاننى دورا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ. بالىلارنىڭ تۇتقۇلۇق كېسەلنى داۋالاشقا، زەھەرلىك ئوقيا ئوقىنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇشقا، يامان جاراھەتلەرنىڭ بەدەنگە بەرگەن زەھىرىنى قايتۇرۇشقا، ھامىلدار بولۇشنى چەكلەشكە، ئىششىقلارنى داۋالاشقا، مىس پۇل ۋە ئىلمەكلەرنى يۇتۇۋالغاندا چىقىرىشقا، كۆيۈكنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ جەھەتتە كۆپىنچە باشقا دورىلار بىلەن غاز قاننىنىڭ كۈلى قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ. (قوشۇمچە غاز قاننىدىن بىر چاڭگالنى ساپال قاچىغا سېلىپ، ئوتتا قويۇپ كۆيدۈرۈپ، كۈلنى ئۇششاق چاي بىلەن قاينىتىپ ھەيزدىن كېيىن ئىچسە بىر ئۆمۈر بالا تۇغمايدىكەن).

1- غازنىڭ قېنى مۆتىدىل، شورا تەملىك، ئازراق زەھەرلىك، زەھەرلىك ئوق تەگكەن كىشىلەرگە ئىچكۈزۈلىدۇ ھەمدە سىرتتىن سۈركۈلىدۇ. دورا بىلەن زەھەرلەنگەنلەرگە ئىچكۈزۈلسە زەھەرنى قايتۇرىدۇ (لىشىچىڭ).

2- غاز تۇخۇمى قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز، بەدەنگە قۇۋۋەت بېرىدۇ. كۆپ ئىستېمال قىلىنسا، ئۇزۇنغا سوزۇلىدىغان كېسەللەرگە يولۇقتۇرىدۇ.

3- غاز تۇخۇمىنىڭ شاكلى تۇخۇم شاكلىدەك ئىشلىتىلىدۇ. غەلۋىرەك ئېغىز ئالمىغاندا قۇرۇتۇپ، سوقۇپ، سىركە بىلەن چىپىلىسا ئېغىز ئالدۇرىدۇ.

4- غازنىڭ ھايىقى سىقىپ سۈيى ئىچكۈزۈلسە، بالىلار ئېغىزنىڭ سۈت يارىسىغا مەنپەئەت قىلىدۇ ھەم ئىت چىشلىگەن جاراھەتكە تېڭىلسا ساقايتىدۇ.

5- غازنىڭ شۆلگىيى غازنىڭ ئېغىزىدىن ئاققان سۇ بالىلارنىڭ ئېغىز ئىچىدە پەيدا بولغان سۈت يارىسىغا (دوختۇرلار ستوماتىت ئاقۇزا دەيدىغان جاراھەتكە) پايدا قىلىدۇ. بالىلار بېلىق قىلتىرىقىنى يۇتۇۋالسا، غاز شۆلگىيى بالىنىڭ گېلىغا ئېقىتلىسا تېزلىكتە يوقىتىدۇ.

غەرىپۇس سەمەك

(بېلىق يېلىمى)

تونۇش بۇ بىر خىل ھۆللۈك بولۇپ، چاۋا ياغا ئوخشاش توڭلاقلق، بىر خىل بېلىقنىڭ قارىدا پەيدا بولىدۇ. ئۇ بېلىق «خىنزىرول بەھرى» دەريا چوشقىسى دەپ ئاتىلىدۇ. ئاق، بەزىسى قارا ھەم ئالېيىش بولىدۇ.

چىقىش ئورنى شور دەريادىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 1- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى يارا يېلىمىنىڭ خۇسۇسىيىتىگە ئوخشاش زەخمە، جاراھەتلەرنى يېپىشتۈرۈش، ھۆللۈك- لەرنى قۇرۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىش ئورنى ھەر كۈنى 4 گرامدىن 8 گرامغىچە ئىچسە سىل كېسەللىكى ئۈچۈن مەنبەئەت قىلىدۇ. يۈزنىڭ يېرىقلىرىغا ۋە تېرىدىكى ئاق داغلارغا چېپىلسا پايدا قىلىدۇ. بۇنىڭدىن 6 گرام ئىچسە كۆكرەكتىن كېلىدىغان خۇنلارنى توختىتىدۇ. جاراھەتلەرگە ۋە جايىدىن چىقىپ كەتكەن ئەزالارغا چېپىلسا، جاراھەتلەرنى ۋە چىققان ئەزالارنى بىر-بىرىگە تۇتاشتۇرىدۇ.

تىرىقنىڭ ئاقىرىپ قېلىشىغا چېپىلسا پايدا قىلىدۇ. نىشاستە، سورۇنجاندىن ۋە شۇنىڭغا ئوخشاشلاردىن تەييارلانغان سۈنئىي بېلىق يېلىمىمۇ بولىدۇ. بۇنىڭمۇ تەسىرى ئەسلىي بېلىق يېلىمىنىڭ تەسىرىگە يېقىن كېلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى 4 گرامدىن 8 گرامغىچە.

بۇ دېڭىز چوشقىسى 海豚鱼筋 (لاتىنچە DELPHINUS LONCISTRIS) نىڭ يېغى بولۇپ، جۇڭگىيى تېبابىتىدە سۈرۈلۈشتىن ھاسىل بولغان ساقايماق يارىلارنى، قوتۇر، بوۋاسىر ئاقىملىرى، ئىت، ئاتلارنىڭ قوتۇر ھەم يېغىرلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

جۇڭگىيى تېبابىتىدە كالا ۋە باشقا سۈت ئەمگۈچى ھايۋانلارنىڭ تېرە، سۆڭەك، پەي ۋە تارامۇشلىرىنى قاينىتىش ئارقىلىق چىقىرىلغان يارا يېلىم (خەنزۇچە- مىڭجياۋ- 明胶، لاتىنچە GELATINUM ALBUM) نى قان قۇسۇش، قان تۈكۈرۈشنى توختىتىش ئۈچۈن ئىچىشكە بېرىلىدۇ (دوختۇرلار ئىچكۈزگەندىن تاشقىرى، ئوكۇل ئۈچۈن مەخسۇس تەييارلانغان ژېلاتېن سۇيۇقلۇقىنى ئۆتكۈر قان كېتىشلەردە ۋېنا تومۇرىدىن ئوكۇلمۇ قىلىدۇ). شۇنىڭدەك، ئوزۇقلاندۇرغۇچى ماددا قىلىپمۇ ئىچكۈزۈلىدۇ. دوختۇرلۇقتا ھەر خىل مىكروبلارنى ئۆستۈرۈپ تەكشۈرۈشتە مىكروب باقىدىغان ئوزۇق قىلىنىدۇ.

بۇنىڭدىن باشقا، جۇڭگىيى تېبابىتىنىڭ ئالاھىدە بىر دورىسى - ئېشەك تېرىسىنى قاينىتىپ چىقارغان يارا يېلىم - ئاجياۋ 阿胶، لاتىنچە GELATINA NIGERUM قارا يېلىم) دۇر. ئۇنى ياساشتا، ئالدى بىلەن ياز كۈنى ئېشەك تېرىسىنى 2 كۈن سۇغا چىلاپ يۇمشىتىپ تۈكلىرىنى چۈشۈرگەندىن كېيىن، چايچاق ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئوبدان ساقلايدۇ. كۈز ياكى قىشتا يۇمشىغىچە سۇغا چىلاپ قويۇپ، ئۇششاق پارچىلارغا كېسىلىدۇ. ئاندىن زاۋجۇ (سوپۇن پۇرچاق) بىلەن يۇيۇپ ئۇنىڭ يېغى كەتكۈزۈلىدۇ (ياكى قايناپ تۇرغان سۇغا بېسىپ يېغى كەتكۈزۈلىدۇ)، ئاندىن كېيىن چايچاق پۇرىقىنى كەتكۈزۈپ، قازانغا سېلىپ سۇ قويۇپ، دەسلەپ كۈچلۈك ئوت بىلەن، كېيىن ئاستا ئوت بىلەن قاينىتىلىدۇ، ئارىلاپ دۈملەپ، سوۋۇتۇپ تەكرار قاينىتىلىدۇ. ئاندىن يېلىم سۈيىنى، تىرىپلىرىنى سۈزۈشكە ئوخشاش يوللار ئارقىلىق

ئېلىنغان يېلىمنى قاقچىلارغا نېپىز قەۋەت ھاسىل بولغىدەك قۇيۇپ قاتۇرۇلىدۇ. ئاجىۋىنى قاينىتىشتا ئوتنىڭ كۈچى، قاينىتىشنىڭ تەكرارلىنىشى ۋە سۈزۈشكە ئوخشاش تېخنىكا مەھسۇلاتلارغا قاتتىق رىئايە قىلىش لازىم. ھاسىل بولغان يېلىم پارچىلىنىپ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇ سالتىن جايدا مەھكەم ئېغىزلىق ھاكتىن ياسالغان قاقچىلاردا ساقلىنىدۇ. بۇ يېلىمنىڭ تەركىبىدە ھايۋانات يېلىمى ۋە ئاقسىل، ئامىنو كىسلاتالىرى بولىدۇ.

تەبىئىي قۇرۇق، مۆتىدىل.

خۇسۇسىيىتى باھنى قۇۋۋەتلەش، قان كۆپەيتىش، ئۆپكىنى ياشارتىش، ئىچنى يۇمشىتىش، قان توختىتىش، قورساقتىكى بالنى (تۆرەلمىنى) مۇقىملاشتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئۆپكە سىلىدا يۆتەلنى توختىتىش، ئۆپكىدىكى يېرىڭلىق بەلغەمنى يوقىتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش، بەدەننى چىڭىتىش، قان كۆپەيتىش، يۈرەك سىقىلىش ۋە ئۇيقۇسىزلىقنى داۋالاش، بالا چۈشۈپ كېتىش خەۋىپنى بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. يەنە بارلىق كەم قانلىقلاردا، قان كېتىدىغان (قاناپ تۇرىدىغان) كېسەللەردە قان تۈكۈرۈش، قان قۇسۇش ھاللىرىدا، ئاياللارنىڭ تۇغۇتتىن كېيىن خۇن كۆپ كېتىش كېسەللىرىدە ئىشلىتىلىدۇ.

كېسەلدىن يېڭى قويغان كىشىلەرنى ماغدۇرلاندۇرۇش ئۈنۈمى ناھايىتى ياخشى، مىقدارى: كۈندە 4.7 گرامدىن 9.5 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

تال ۋە ئاشقازىنى ئاجىز، قۇسۇۋاتقان، ئىچى سۈرۈۋاتقان ۋە تاماق ھەزم قىلىشى بۇزۇلغان كىشىلەرگە بېرىش مەنئىي قىلىنىدۇ.

ئەينۇلا

(ئەينالۇ)

PRUNUS MUME

马梅

تونۇش بۇ بىر خىل مېۋە بولۇپ، يوپۇرمىقى يۇمىلاققا مايىل، چېچىكى ئاق، مېۋىسى كۆك، پىشقاندا قارىيىدىغان، ئاچچىق-چۈچۈك تەمگە ئىگە، ئىچىدە ئۇرۇقى بار مېۋىدۇر. بۇ 2 خىل بولۇپ، 1- تاغنىڭ ياۋا ئەينۇلىسى، 2- ئۆلكىنىڭ ئەينۇلىسى. تاغنىڭ ئۆلكىنىڭكىگە قارىغاندا كىچىك، رەڭگى ئاق، تەمى ئاچچىق بولىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ جۈملىدىن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي ياخشى پىشقىنى ئاۋۋالقى دەرىجىدە سوغۇق، 2- دەرىجىدە ھۆل، يوپۇرماقلىرى ئاۋۋالقى دەرىجىدە سوغۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى سەپرانىڭ تېزلىكىنى، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش، ئىچ يۇمشىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى ئىسسىق سەپرا مەجەزلەرگە، سەپرادىن بولغان تەپلەرگە، سېسىق كېكىرىشكە، ناماق سىڭدۈرۈشكە ئىشلىتىلىدۇ. قۇرۇقنى سوقۇپ، قاينىتىپ، تەرەنجىسىن ياكى ھەسەل، قەنت بىلەن قوشۇپ بېرىلسە (ئىچۈرۈلسە) چوڭ تەرەتنى ماڭغۇزىدۇ. چېچىكىنى چاينىسا، مېڭىدىن كەلگەن زەھەرلىك سۇلارنى توختىتىدۇ. چېچىكىنى خېمىر قىلىپ باشقا چاپسا، ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. يوپۇرماق، يىلتىزلىرىنى قاينىتىپ ئېغىزنى چايقىسا، مېڭىدىن كەلگەن زەھەرلىك سۇلارنى توختىتىدۇ ھەم كىچىك

105 - رەسىم. ئەينۇلا

تلىنىڭ ئىششىقلىرىنى ياندۇرىدۇ. چىش گۆشلىرىنى چىگىتىدۇ. قايناتقان سۈيىنى ئىچسە، ئۈچەيدىكى قۇرتلارنى چۈشۈرىدۇ. بۇنىڭ يېلىمى چىقىدۇ. بۇ يېلىمنى ئەرەب يېلىمى ئورنىدا ئىشلىتىدۇ. تەبىئىتى ئەرەب يېلىمىدىن ھۆل، ئىسسىقلىقى، قۇرۇقلۇقى تۆۋەنرەك، يۆتەلگە پايدا قىلىدۇ. بۆرەك، سۈيدۈك يولىدىكى تاشلارنى چىقىرىدۇ. يېلىمنى سوقۇپ كۆزگەر تارتسا، كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ. سىركە بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ خېمىر قىلىپ تەمرەتكىگە چېپىلىدۇ. كىچىك بالىلارنىڭ قىزىتمىسى ئۈچۈنمۇ بەدەنگە چېپىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 5~1 ياشلىقلارغا 40~20 گرام. غىچە، 10~5 ياشلىقلارغا 60~40 گرامغىچە، 15~10 ياشلىقلارغا ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى ئۆز ۋەزنى بىلەن باراۋەر تەمرى ھىندى. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار مېڭە كېسەللىرىگە، ئاشقازان كېسەل-

لىرىگە ۋە سوغۇق مېجەزلەرگە بېرىلمەيدۇ.

مېڭە كېسەللىرى ئۈچۈن چىلان قوشۇپ، ئاشقازان كېسەللىرىگە گۈلغەنت، سوغۇق مىزاجلارغا مەستكى، ماۋلەھسەل قوشۇپ بېرىلىدۇ.

تەركىبى ئەينۇلا مېۋىسىنىڭ تەركىبىدە %17~6 قەنت ماددىسى، %1.5~0.2 كىسلاتا (ئاساسەن ئالما كىسلاتاسى، لىمون كىسلاتاسى)، 10 مىللىگرام كاروتىن (ۋىتامىن A مەنبەسى) تۇتىدۇ. ئۇرۇقچىسى %42 ئەتراپىدا ياغلىق ماي ۋە تىسان كىسلاتاسىنى تۇتىدۇ.

جۇڭى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

سالىقىنلاشقۇچى خاراكتېرىدىكى قىزىتما قايتۇرغۇچى سۈپىتىدە قوللىنىدۇ. مەدەدە چۈشۈرىدۇ. مىكروب ئۆلتۈرىدۇ. يۆتەل پەسەيتىپ، بەلغەم بوشىتىدۇ سازاڭ (سازاڭ قۇرتىغا ئوخشاش) مەدەدە تۈپەيلىدىن بولغان قۇسۇشنى پەسەيتىدۇ. خولېرادىكى قۇسۇشنى توختىتىشقا بېرىلىدۇ. بۇنى قاينىتىپ سۈيىنى پارغا ئايلاندۇرۇپ قويۇقلاشتۇرۇپ، سۇيۇق ئېكستراكت تەييارلاپ كۈندە تاماقتىن كېيىن بىر گرامدىن ئىچىپ بەرسە، ئۈچەيدە بولىدىغان يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ، مەسىلەن: ئۈچەي كېزىكى، دىزېنتېرىيەلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا ناھايىتى ياخشى ئۈنۈم بېرىدۇ.

قاپاق

(قەرئى)

LAGENARIA VULGARIS SER (CUCURBITA LAGENARIDAL) 葫芦

تونۇش بۇ بىر خىل پىلەك ئۇزارتىدىغان ئۆسۈملۈكنىڭ مېۋىسىدۇر. ئۆسۈملۈكى ئۆزىنىڭ يېنىدىكى نەرسىلەرگە يۆگىشىۋالىدۇ. زېمىن ۋە تاملارغىمۇ پىلەك ئۆزىتىدۇ. يوپۇرمىقى، پىلەكلىرى تەرخەمەكنىڭ پىلەك ۋە يوپۇرماقلىرىدىن يوغانراق ھەم كۈچلۈكرەك، يىرىك بولىدۇ. تۈكلۈك، يىلتىزى ئىنچىكە، بىر

ئاز تاتلىق. بۇ ئىككى خىل بولىدۇ: 1- تاتلىق، 2- ئاچچىق.
1- خىلى كاۋا ئورنىدا سەيگە ئىشلىتىلىدۇ، 2- خىلى ئاچچىق قاپاق بولۇپ، دورىغا ۋە باشقا ئىشلارغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ ئەڭ ياخشى ئاق، نازۇك، يېڭى، شېرىن، يېسىز، چوڭ-كىچىكلىكتە ئوخشاش بولغىنىدۇر.

106 - رەسىم. قاپاق

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.
تەبىئىتى ھەممىسى 2- دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى سوۋۇتۇش، ھۆللۈك پەيدا قىلىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، سۇيىدۇك ماڭدۇرۇش، قورساقنى يۇمشىتىش ۋە سېرىق كېسەللىكنى يوقىتىش، ئىسسىقتىن بولغان تەپلەرنى پەسەيتىش خۇ- سۇسىيىتىگە ئىگە. پىشۇرۇلغىنىنىڭ غىزالىق تەرىپى ئاز، ئەمما ئوڭاي سىڭىدۇ. ئىسسىق مەجەز، سەپرا مەجەز كىشىلەرگە توغرا كېلىدۇ. قان پەيدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى ھۆل مېۋىلەر بىلەن مۇناسىپ قوشۇپ يېسە، مەسىلەن: بېھى، خام ئۈزۈمنىڭ سۈيى، ئانار سۈيى ياكى سىركىلەر بىلەن بادام يېغىدا پىشۇرۇپ يېسە ياخشى خىلىت پەيدا قىلىدۇ ۋە سەپرا مەجەز، ئىسسىق مەجەز كىشىلەر، ئۆتكۈر بەزگەكلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. مۇخالىپ نەرسە بىلەن، مەسىلەن: قىچا بىلەن پىشۇرۇپ ئىستېمال قىلسا ئىسسىق خىلىت پەيدا قىلىدۇ ياكى تۈزلۈك نەرسىلەر بىلەن ئىستېمال قىلسا ئاچچىق خىلىت پەيدا قىلىدۇ. قابىز (قورغۇچى) نەرسە بىلەن قوشۇپ ئىستېمال قىلسا شۇ نەرسىگە مۇناسىپ خىلىتقا ئۆزگىرىدۇ. ئەگەر قاپاقنىڭ سىقىلغان سۈيىنى قىز تۇغقان ئاياللارنىڭ سۈتى بىلەن قۇلاققا ياكى بۇرۇنغا تېمىتسا ئىسسىقتىن بولغان قۇلاق، بۇرۇن ئاغرىقلىرىغا مەنپەئەت قىلىدۇ ۋە شۇنىڭدەك قىرىپ قىرىمىقىنى ئىسسىقتىن يېشى ئاغرىغان، بەھۇدە سۆزلەيدىغان كىشىلەرنىڭ بېشىغا قويۇلسا، ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلارغا ياكى مېڭە قۇرۇغانلىقتىن ئۇيقۇسى كەم كىشىلەرنىڭ بېشىغا قويۇلسا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر بۇنى ئېزىپ ئۇششاق بالىلارنىڭ ياكى چوڭ كىشىلەرنىڭ پېشانىسىغا چېپىلسا باشنىڭ ئىسسىقتىن بولغان ئاغرىقىنى، دىماغ، مېڭە ئاغرىقىنى ۋە كەم ئۇيقۇلۇقنى يوقىتىدۇ. ئېزىپ كۆزگە قويۇلسا، كۆزنىڭ ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. خام قاپاقنى سوقۇپ سۈيىنى سىقىپ ئىچسە ياكى ئۇ بۇرۇنغا تېمىتلسا، ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. بەرسەم (كۆكرەك ئىچىدىكى ئىششىق) كېسەللىكى بار كىشىلەرنى ئۇخلىتىدۇ. ئەگەر شۇ سۇ بىلەن غار-غار قىلسا ئىسسىقتىن بولغان گال ۋە چىش ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ (بولۇپمۇ گۈل يېغى بىلەن تېمىتلسا، ئەگەر بۇنى قورۇپ پوستىنى قاينىتىپ، سۈيى تەنھا ياكى گۈل يېغى بىلەن بۇرۇنغا تېمىتلسا بۇرۇن ۋە چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. چېچىكىدىن ئايرىلمىغان يېڭى چۈشكەن قاپاقنى خېمىرنىڭ ئارىسىغا ئېلىپ ئوتقا كۆمۈپ پىشۇرۇپ، سوۋۇغاندا سۈيى ئېلىپ كۆزگە تېمىتلسا، يار قاندىن پەيدا بولغان كۆزدىكى سېرىقلىقنى يوقىتىدۇ ۋە شۇنىڭدەك گۈلنىڭ سۈيىمۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ، ئىسسىقتىن بولغان كۆز ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر قاپاقنىڭ سۈيىنى تەمرى ھىندى ۋە شېكەر بىلەن قاينىتىپ ئىچسە مېڭە قىزىقلىقىنى، ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىقىنى، ۋەسۋەسىنى، ساراڭلىقنى، ئاشقازاندىكى سېسىق گازلار تەسىرىدىن پەيدا بولغان كۆز ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. قاپاقنى پوستى ئېلىنغان ئارپا ياكى پوستى ئېلىنغان ماش بىلەن پىشۇرۇپ شورپا قىلىپ ئىچسە ياكى ئۇنى بادام يېغىدا پىشۇرۇپ يېسە، ئىسسىقتىن بولغان كۆكرەك ئاغرىقى ۋە يۆتەللەرنى يوقىتىدۇ. قاپاقنى پىشۇرۇپ ئىستېمال قىلسا، ئۇسسۇزلۇقنى باسدۇ. جىگەر قىزىقلىقىنى

پەسەيتىدۇ، سەپرا خاراكىتېرلىك خاپىلىقىنى پەسەيتىدۇ، ئارتۇق ۋە قىزىق خىلىتلارنى يوقىتىدۇ. لېكىن ئاشقازان، ئۈچەيلەرنى بوشاشتۇرىدۇ. بۇنىڭ تالقىنى ئىچىنى توختىتىپ، ئۇسۇزلۇقنى، سەپرانى، قاننىڭ تېزلىكىنى پەسەيتىدۇ. خام قاپاقنى سىقىپ سۈيىنى چىقىرىپ، 150 گرامنى ياكى 300 گرامنى ھەسەل، بىر ئاز توغرىغۇ قوشۇپ ئىچسە ئىچىنى يۇمشىتىدۇ. قاپاقنىڭ قاينىتىلغان سۈيىنى يۇقىرىقى مىقداردا ئېلىپ مېغىزى پۇلۇس، تەرەنجىمىن، بىنەپشە مۇرابباسى ياكى شاراب بىلەن ئىچسە، ئوتتۇرا دەرىجىدە ئىچىنى سۈرىدۇ. سەپرا خاراكىتېرلىك ۋە قان خاراكىتېرلىك تەپلەرنى پەسەيتىدۇ. تەمرى ھىندى ۋە شېكەر بىلەن قوشۇپ ئىچسە، كۆيگەن سەپرانى سۈرىدۇ، ئۈچەيلەرنى تازىلايدۇ ۋە بۆرەكنىمۇ تازىلايدۇ. مېڭىنىڭ قىزىقلىقىنى، كۆز ئاغرىقىنى، ئىسسىقتىن بولغان تەپلەرنى پەسەيتىدۇ. قاپاقنى پۈتۈن بويىچە خېمىر ۋە لاينىڭ ئارىسىغا ئېلىپ گىلى ھىكمەت قىلىپ، تونۇرنىڭ ئىسسىق كۈلىگە كۆمۈپ پىشۇرۇپ سوۋۇغاندا سۈيىنى سىقىپ، سۈزۈپ 200 گرامغا 30 گرام شېكەر ۋە باشقا مۇناسىپ شەربەتلەرنى قوشۇپ ئىچسە، ئاشقازان قىزىقلىقىنى، جىگەر، يۈرەك قىزىقلىقىنى، دىق خاراكىتېرلىك ئۆتكۈر بەزىگەكلەرنى ۋە بۇندىن باشقا ئىسسىقتىن بولغان كېسەللىكنى پەسەيتىدۇ. قاپاقنى بادام يېغى بىلەن پىشۇرۇپ بېرىلسە، يۆتەل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. مېڭىگە ۋە بەدەنگە ھۆللۈك كەلتۈرىدۇ. قاپاقنى چۆچە بىلەن ياكى توخۇ تۇخۇمنىڭ سېرىقى بىلەن پىشۇرۇپ، شورپا قىلىپ بېرىلسە ھوشىدىن كېتىش كېسەللىكىنى يوقىتىدۇ. قاتتىق قىزىتىلارنى پەسەيتىدۇ، بۇزۇلغان خىلىتلارنىڭ زەھەرلىك تەسىرىنى يوقىتىدۇ. قاپاقنى ئېزىپ خېمىر قىلىپ، ئاشقازان ۋە جىگەرگە، بۆرەككە چېپىلسا قىزىق كۆيۈشنى پەسەيتىدۇ، قاپاقنىڭ قۇرۇق پوستىنى يۇمشاق ئېزىپ ئىچسە، بوۋاسىر ئۈچۈن ۋە ئۈچەيدىن كېلىدىغان قانلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. قاپاقنىڭ قايسى بىر خىلى بولمىسۇن، ئىسسىق سەپرايى مەجەز، قان مەجەز ۋە ياش كىشىلەرگە، شۇنداقلا ھاۋا كىلىماتى ئىسسىق جايلارنىڭ كىشىلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇ خىلدىكى كىشىلەردىن باشقىلارغا توغرا كەلمەيدۇ. قولىنى ۋە يەل پەيدا قىلىدۇ، ئاشقازاننى ئېغىرلاشتۇرىدۇ، ئىشتەينى تۇتىدۇ، بەلغەم، سەۋدا پەيدا قىلىدۇ. قاپاقنى قىرغۇچ بىلەن قىرىپ قېتىق، قىچا، سامساق، قارمۇچ، تۇز ۋە يالپۇز قوشۇپ ئىستېمال قىلسا سوغۇق مەجەز كىشىلەرگە توغرا كېلىدۇ. ئىسسىق مەجەز كىشىلەر ئۈچۈن تۇز ۋە بىر ئاز يالپۇزدىن باشقا نەرسىلەرگە ھاجەت بولمايدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار سوغۇق مەجەز، قېرى، ھاۋا كىلىماتى سوغۇق شەھەرلەردە ئولتۇرۇشلۇق كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى قۇستۇرۇش ياكى سوغۇق مەجەز كىشىلەر ئۈچۈن ھەسەل سۈيى، ئۇد ھىندى، قەلەمپۇر، زىرە، سەئىدى كوفى، يالپۇز ياكى باشقا ئىسسىق جاۋارىشلار بىلەن ئىستېمال قىلىش كېرەك ياكى ياغ بىلەن پىشۇرۇپ قارمۇچ، قىچا، ئابكامە (ئاچچىقسۇ) ۋە باشقا ئىسسىق نەرسىلەر، تۇز سېلىپ يېيىش لازىم. ئىسسىق سەپرا مەجەز كىشىلەر، غورا سۈيى ۋە ئانار سۈيى بىلەن ئىستېمال قىلىش كېرەك، قاپاقنى شېكەر بىلەن ياكى ھەسەل بىلەن مۇراببا قىلىپ ئىستېمال قىلسا، مېڭىنى قۇۋۋەتلەيدۇ، ياخشى قان پەيدا قىلىدۇ، سەۋدا خاراكىتېرلىك ماددىلارنى يوقىتىدۇ ۋە سەۋدادىن پەيدا بولغان كېسەللىكلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ. پات سىڭدۇ (ئاشقازاندا بەلغەم كۆپ بولمىسا)، ئەگەر ئاشقازاندا بەلغەم كۆپ بولسا تەسىر بەرمەيدۇ. ھەسەل بىلەن قىلىنغان مۇرابباسى سوغۇق مەجەز كىشىلەر ئۈچۈن ياخشىراق.

قاپاقتا ياغ تەييارلاشنىڭ ئۇسۇلى ھۆل خام قاپاقنىڭ پوستىنى ئېلىپ ئېتى ۋە ئۇرۇقلىرى بىلەن سوقۇپ، سىقىپ سۈيىنى چىقىرىپ 4 ھەسسە كۈنجۈت يېغى ياكى بادام، بىر ھەسسە بىنەپشە يېغى قوشۇپ پىشۇرۇلىدۇ. سۈيى كېتىپ يېغى قالغاندا ئېلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

يېغىننىڭ تەبىئىتى ھۆل سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى بەدەننىڭ ۋە مېڭىنىڭ قۇرۇقلۇقىنى يوقىتىدۇ، ئۇيقۇ كەلتۈرىدۇ. مالىخۇلىيا ۋە قۇرۇقلۇق- تىن بەدەنلەرنىڭ يىغىلىپ قېلىش كېسەللىكى، ئىسسىقلىقتىن بولغان قۇلاق ئاغرىقى، ئىسسىقلىقتىن بولغان يۆتەل ھەم تەبىدىقلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. قاتتىقلىقلارنى يۇمشىتىدۇ. ئىچسە، تېمىتلىسا ياكى ياغلانسا ئوخشاش مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئۇرۇقنىڭ تەبىئىتى 2- دەرىجىدە سوغۇق، 1- دەرىجىدە ھۆل.

خۇسۇسىيىتى بەدەننى سەمىرتىدۇ. كۆكرەكنىڭ قۇرۇقلۇقىنى يوقىتىدۇ. ئۆپكەدىن كېلىدىغان قاننى توسىدۇ. ئىسسىق يۆتەلگە مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىسسىق تەپلەرنى پەسەيتىدۇ. ئۇسسۇزلۇقنى يوقىتىدۇ، ئۈچەينىڭ ۋە دوۋسۇننىڭ خىلىتىن پەيدا بولغان جاراھەتلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. مېغىزنىڭ ئىشلىتىلىش مىقدارى 28 گرامغىچە.

ئورۇنباسارى تاۋۇز ئۇرۇقنىڭ مېغىزى ياكى تەرخەمەك ئۇرۇقنىڭ مېغىزى.

قاپاقنىڭ تۈرى كۆپ بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ داۋالاش ئۈنۈمى ئوخشاش. بىر خىل قاپاق سەي ئورنىدا تاماققا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنى خەنزۇچە 葫 (خۇ)، لاتىنچە لاگىنارىيە ستىپىرىيە- ستاندىل دەپ ئاتىلىدۇ. ئىككىنچى خىلى - بوغما قاپاق بولۇپ، تۇرمۇشتا ۋە دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. خەنزۇچە 葫芦 (خۇلۇ)، لاتىنچە لاگىنارىيە ستىپىرىيە ستاندىل ۋارگا ئورداسېر دەپ ئاتىلىدۇ. ئۈچىنچى خىلى يۇمىلاق قاپاق بولۇپ، تۇرمۇشتا ۋە دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇنى خەنزۇچە 瓢 (پياۋ)، لاتىنچە ستىپىرىيە ستاندىل دېپىرىيسە دەپ ئاتىلىدۇ.

تەركىبى ھۆل قاپاقنىڭ ئېتىدە %6 قەنت ماددىسى ۋە ياغ، ۋىتامىن C، ئۆسۈملۈك سويۇنلۇق ماددىسى (ساپونىن) تۇتىدۇ. قۇرۇق قاپاقتا %20 گلۇكوزا ۋە پېننۇزان قەنتى بولىدۇ.

جۇڭگىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى مۆتىدىل قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى ئۇرۇقى سۈيىدۈك ھەيدەش، ئىششىق قايتۇرۇشتىن ئىبارەت. قاپاقنىڭ ئۆزى سۈيىدۈك ھەيدەش، ئىششىقلارنى قايتۇرۇش، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش، يامان جاراھەتلەرنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. سۈيىدۈكتىكى تاشنى پارچىلاش، ئۆپكەنى نەملەشتۈرۈش ئۈچۈن بېرىلىدۇ. ئۇرۇقى قىزىتما پەسەيتىش، ئۆپكە ياللۇغىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. مىقدارى كونا قاپاقتىن كۈندە 20~10 گرامنى قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

قاراپاريا

(جەدۋار)

DELPHINUM AJACISL

飞燕草根

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك يىلتىزى بولۇپ، تېشى قارا، ئىچكى تەرىپى ھاۋارەك، ئۆزى قاتتىق، ئېغىر ۋەزىنلىك، ئۇزۇنچاق، بوغۇملۇق، بىر تەرىپى ئۇچلۇقراق، بىر تەرىپى كەڭرەك، ئاچچىق تەمگە ئىگە. چىقىش ئورنى ئەسلىدە ياۋروپانىڭ جەنۇبىدىن چىقىدىغان ئۆسۈملۈك بولۇپ، ھازىر ئېلىمىزدىمۇ ئۆستۈرۈلدى.

تەبىئىتى 3- دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى 4 قۇۋۋەتنى كۈچلەندۈرۈش، ئىچ ئەزالارنى، مېڭىنى، يۈرەك، جىگەر، باھنى كۈچلەندۈرۈش، زەھەر قايتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى مېڭە، جىگەر، يۈرەكلىرى زەھەر، جىگەر، جىنسىي ئالاقە قابىلىيىتى ئاجىز، كۆرۈش قۇۋۋىتى ئاجىز كىشىلەرگە، ئورۇقلاپ كەتكەنلەرگە، ئىشتىھاسىزىلارغا، خاپىغان كېسەللەرگە بېرىلىدۇ. ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ، قۇلىنج، 4 كۈندە بىر تۇتىدىغان تەپكە ئوخشاش سوغۇقتىن بولغان كېسەللەرگە پايدا قىلىدۇ. 2 گرامنى يۇمشاق سوقۇپ مۇسەللەس بىلەن قوشۇپ زەھەرلىك چايان، ئىلان، دۆ چاققانلارغا ئىچكۈزۈلسە ياكى يەرلىك ئورۇنغا چېپىلسا پايدا قىلىدۇ. بېھش دېگەن زەھەرلىك دورىنى يەپ قېلىپ زەھەرلەنسىمۇ يۇقىرىقىدەك ئىشلىتىلسە زەھىرىنى قايتۇرىدۇ. ئىچكى ئەزالار ئىششىپ ئاغرىغان بولسا ئاغرىقنى قالدۇرۇش مەقسىتىدە بېرىلىدۇ. ئىچ سۈرۈشنى ۋە قۇسۇشنى توختىتىدۇ. 1.5 گرامنى مۇسەللەس ياكى مۇناسىپ شەربەتلەر، ئەۋرىشم، بادىرەنجى بۇيىلار بىلەن ياكى ئەرەقلەر بىلەن بېرىلسە دىنلى خۇرسەن قىلىدۇ. نېرۋىنى قۇۋۋەتلەپ خاپىغاننى يوقىتىدۇ (خۇسۇسەن سوغۇقتىن بولغانلارغا پايدىسى كۆپرەك). مۇپاسىلغا گۈلاب بىلەن قوشۇپ بېرىلىدۇ. ئىسسىق جۇلاپلار بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، ئاشقازان كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ. 0.4 گرامى سىركەنجىۋىل بىلەن بېرىلسە، جىگەر توسۇقلىرىنى ئاچىدۇ، شەربىتى دىنار بىلەن بېرىلسە ئىستىسقىغا پايدا قىلىدۇ. بىر نەچچە كۈن داۋاملىق بېرىلسە، بۆرەك، سۈيۈك يولىدىكى تاشنى پارچىلاپ چىقىرىدۇ. ئوغرىتىكەن، قوغۇن ئۇرۇقى ياكى تەرخەمەك ئۇرۇقىنىڭ شىرىسىنى چىقىرىپ بۇ دورىدىن 0.4 گرام قوشۇپ بېرىلسە، يەلدىن بولغان قۇلىنجىنى ئاچىدۇ. مۇناسىۋەتلىك شەربەتلەر بىلەن قوشۇپ ھەر كۈنى 0.8 گرامدىن بىر ھەپتىگىچە ئىچكۈزسە، سوغۇقتىن بولغان مېڭە كېسەللىرىگە، كىچىك بالىلارنىڭ دۆلىنىش كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ. ئەمچەكتىكى بالا بەك كىچىك بولسا مىقدارىنى كېمەيتىپ بېرىمىز. چوڭلارغا 2 گرامغىچىلىك بېرىلىدۇ. چوڭ كىشىلەر داۋاملىق ئىچسە سەمىرىتىدۇ (سوغۇق مىزاجلارغا). مۇناسىۋەتلىك دورا بىلەن قوشۇپ ھەب ياكى مەجۇن قىلىپ بېرىلسە باھنى قوزغايدۇ. سىركە ياكى گۈلاب بىلەن ئىلەشتۈرۈپ سوغۇقتىن بولغان ئىششىقلارغا، خانازىرغا ھەم تېرە كېسەللىرىگە چاپسا پايدا قىلىدۇ. چىشقا سۇفۇپ قىلىپ قويسا سوغۇقتىن بولغان چىش ئاغرىقنى توختىتىدۇ. سۈتتە سۈزۈپ كۆزگە تېتىسا چاپاقنى يوقىتىدۇ. سوقۇپ سۇفۇپ قىلىپ ھەر خىل سۇلۇق جاراھەتلەرگە سېپىلسا جاراھەتنى قاتۇرىدۇ ھەم قاننى توختىتىدۇ، تېز ساقايتىدۇ. سوقۇپ ئىسسىق ياغلار بىلەن ئىلەشتۈرۈپ مېڭىگە چېپىپ سىڭدۈرۈلسە، پالەچ، لەقۋا، ئىستىرخايى ئەسەب، تۇتقاقلىق، نېرۋا كېسەللىرى، تىترىمە كېسەللەرنىڭ سوغۇقتىن بولغانلىرىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. سەكتە (ئىنسولت) گە چېپىلسا ھوشغا كېلىدۇ. تولاراق ھۆل سوغۇقتىن بولغان كېسەللەرگە بېرىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى بىر ياشتىن 5 ياشقىچە بولغانلارغا 0.2~0.4 گرامغىچە، 10~5 ياشقىچە بولغانلارغا 0.5~0.8 گرامغىچە، 15~10 ياشقىچە بولغانلارغا 1~16 گرامغىچىلىك، كېسەلنىڭ ئەھۋالى، شۇ جاينىڭ ھاۋا كىلىماتىغا قاراپ بېرىلىدۇ. 4 كۈندە بىر قېتىم تۇتىدىغان بەزگەككە، بۇندىن باشقا كېسەللەرگە (سوغۇقتىن بولغان) 0.8 گرامدىن بېرىلسە بولىدۇ. جىنسىي ئالاقىدا ئاجىز، سوغۇق مىزاج كىشىلەرگە 2 گرامغىچىلىك بېرىش مۇمكىن.

ئورۇنباشارى نېرۋىنى كۈچلەندۈرۈپ، خۇرسەندىلىك پەيدا قىلىش ئۈچۈن 3 ھەسسە زورەنبات، ئۆز ۋەزنى بىلەن تەرىياق پارۇق، پادزەھەرى ھاياۋانى.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار قۇرۇق ئىسسىق مىزاجلارغا بېرىشكە بولمايدۇ. ئەگەر بېرىلىپ قالسا باش ئاغرىتىدۇ، ئۈچەيگە جاراھەت پەيدا قىلىدۇ ھەم كۆرسەتمىدىن كۆپ بېرىلسە بولمايدۇ. يۇقىرىدىكى ئەھۋاللار بولسا سىركەنجىۋىل، يېڭى سۈت بېرىلىدۇ ياكى ئارپا سۈيى، ئارپا ئېشى بېرىلىدۇ. ئۈچەي جاراھەتلىرى

بولسا كەترا قوشۇپ بېرىلىدۇ.

تەركىبى يىلتىز ۋە ئۇرۇقىدا ئاياكۇننى، ئايكونىدىن، رېزىنا، ياغلىق ماي ۋە دېلفىن بولىدۇ.

جۇڭخىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

ئۇرۇقى مەدە قۇرتلارنى چۈشۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنى ئىسپىرتقا ياكى سىرگىگە چىلاپ مەلۇم كۈندىن كېيىن سۈزۈپ پىت ۋە بۈرگە ئۆلتۈرۈشكە قوللىنىلىدۇ. يەنە مېۋە يىلتىزنى ئاكونىت (乌头) ئوخشاش ئىشلىتىلىدۇ. نەپەس سىقىلىش، سۇلۇق ئىششىق، قورساق ئاغرىقى قاتارلىق كېسەللەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئەسكەرتىشى ئۇيغۇر تېبابىتىدە ئەسلىدە ئىشلىتىلىدىغان قارا پارپا يۇقىرىقى ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزىدىن ئىبارەت. ئاق پارپا شۇ ئائىلىگە مەنسۇپ بولغان ACONITUM CHINENSIS (华乌头) ۋە ACONITUM FISCHERI R. (附子) دۇر. شۇ كېيىنكى ئۆسۈملۈك ھەققىدە قىسمەن توختىلىپ ئۆتىمىز:

ACONITUM FISCHERI REICHB 附子(华头)

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ سىچۇەن ئۆلكىسىدە كۆپ ئۆستۈرۈلىدۇ. باشقا بىر قانچە ئۆلكىلەردە ياۋا ھالدا ئۆسىدۇ.

تەركىبى ئاكونىتنى، مېزو ئاكونىتنى، ھىپو ئاكونىتنى، يېزو ئاكونىتنى، ئاكونىن ۋە باشقا بىر قاتار زەھەرلىك ماددىلارنى تۇتىدۇ. ئاكونىتنىڭ بىر قانچە خىلى بولۇپ، ھەممىسىدىمۇ كۈچلۈك زەھەرلىك ماددا بار. ئۇنىڭ ئاساسىي تەركىبىدىن ناھايىتى ئاز مىقداردىكى كىشىنى ئۆلۈمگە ئېلىپ بارىدۇ. بۇ يىلتىز دورىخانىغا كەلگىچە تۆۋەندىكىچە بىر قاتار ئەمەلىيەتلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزىدۇ: يىلتىزنى ئالدى بىلەن 7 كېچە-كۈندۈز ئاددىي سۇغا چىلاپ قويۇلىدۇ، بۇ جەرياندا سۇنى يەڭگۈشلىمەيدۇ. ئاندىن كېيىن 40 مىنۇت قايناق سۇغا سېلىپ قويۇلىدۇ (بۇ چاغدا يىلتىزنىڭ ۋەزىنىدىن 2 ھەسسە كۆپ قايناق سۇ ئېلىپ %6 سوغۇق سۇ قوشۇلىدۇ). قايناق سۇدىن ئالغاندىن كېيىن 24 سائەتكىچە سوغۇق سۇغا چىلاپ قويۇپ، ئاندىن ئىچىدىكى پورلىرى ئېلىپ تاشلىنىدۇ. جۇڭگىيلار داۋالاشقا ئىشلەتكەندە مەزكۇر كۆتەكنى يالپاق كېسىپ يەنە 5 كېچە-كۈندۈز سوغۇق سۇغا چىلايدۇ. 4-كۈنى سۈيىنى ئالماشتۇرىدۇ. ئاندىن پارچىلارنى قاسقانغا سېلىپ 12 سائەت ھورلايدۇ، قاسقاندىن ئېلىپ سىم غەلۋىرگە سېلىپ ئوتنىڭ تەسىرىدە قۇرۇتىدۇ. كېسەللەرگە ئاساسەن قاينىتىلمىسى بېرىلىدۇ. قاينىتىلمىنى تەييارلاش ئۇسۇلى تۆۋەندىكىچە: تېگىشلىك مىقداردىكى كېسىلگەن ۋە ھورلاندىرۇپ قۇرۇتۇپ قويۇلغان دورىنى ئېلىپ ئۈستىگە لازىم مىقداردا قايناق سۇ قويۇلىدۇ (سوغۇق سۇ قويۇلمايدۇ!)، ئاندىن 2 سائەت قاينىتىپ، ئاغرىققا بېرىلىدۇ. ئەگەر باشقا دورىلارنى قوشۇشقا توغرا كەلسە، ئالدى بىلەن يۇقىرىقىدەك قاينىتىپ، ئاندىن باشقا دورىلارنى سېلىپ 30~60 مىنۇت قاينىتىپ سۈزۈلىدۇ.

بۇ دورا قوشۇلغان دورىنى ئىچىۋاتقان ئاغرىقلارغا جۇڭگىيلار ئاچچىق، سوغۇق نەرسىلەر ئىستېمال قىلىشنى، تۇخۇم يېيىشنى، پۇرچاق نەرسىلەر (مەسلەن: دۇفۇ) يېيىشنى مەنئى قىلىدۇ. سىرتقى كېسەللەرگە يۇقىرىقىدەك قاينىتىلمىنى ئاغرىق جايغا سۈركەشكە بۇيرۇلىدۇ.

فارماكولوگىيىلىك تەسىرى ئېلىمىزدە چىقىدىغان پارپا ياۋروپا پارپىسىغا ئوخشاش تەسىرگە ئىگە. يۈرەكنىڭ ئاپتونوم نېرۋىسىنى پالەچلەندۈرىدۇ، ئاداشقان نېرۋا مەركىزىنى غىدىقلاپ، تومۇرنى ئاستىلىتىدۇ ۋە قان مىقدارىنى ئازايتىپ، قان بېسىمىنى چۈشۈرىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئىستېمال قىلىش پەسەيتىش رولىنى ئوينايدۇ. نەپەس مەركىزىنى، قان تومۇرلىرىنى ھەرىكەتلەندۈرىدىغان، ھەرىكەتنى ئىدارە قىلىدىغان ۋە بەدەننىڭ رېفلىكسى (ئىنكاس) مەركەزلىرىنى پالەچلەندۈرۈپ، ئوڭايلا تۇنجۇقتۇرۇپ قويىدۇ.

تېرىگە ئىشلەتكەندە، ئالدى بىلەن تېرىدىكى سەزگۈر نېرۋىلىرىنى قوزغىتىپ قىچىشىش، قىزىپ كېتىشكە تۇيغۇلارنى پەيدا قىلىدۇ. ئاندىن كېيىن سېزىمنى تۆۋەنلەشتۈرۈپ تېرىنى بەھوش (سەزمەس) قىلىپ قويىدۇ.

جۇڭگىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىش ئورنى پارىنىڭ زەھەرلىك گىياھ ئىكەنلىكى جۇڭگودا ناھايىتى بالدۇر بىلىنگەن. «مانساۋ» ئىسمىلىك بىر خىل مەست قىلغۇچى ئۆسۈملۈك بىر قانچە ئەسىردىن بۇيان خەلق ئارىسىدا ئىستېمال قىلىنىدۇ. ئۇنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇپ زەھەرسىز قىلىش ئۈچۈن ئادەتتە پاريا قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ. پاريا ئۆسۈملۈكىنى يەپ زەھەرلىنىپ ئۆلگەن چوشقىنىڭ گۆشىنى يېيىش بىلەن ئادەملەرنىڭ زەھەرلەنگەنلىكى ھەققىدە چەت ئەل كىتابلىرىدا مەلۇماتلار بار. جۇڭگىيلار پارىنى ئاغرىق پەسەيتىدىغان دورا سۈپىتىدە نېرۋىنىڭ ئاغرىشى، رېماتىزم، ناسۇر (لىمفا بەز تۈپپىر كۆلۈمۈزى)، راک كېسەللىرىدە، يۈرەك كېسىلى، كەم قانلىق، پۇت-قول تارتىشىپ قېلىش، ئۇزاققا سوزۇلغان ئىچ ئۆتكى، تۈپپىر كۆلۈمۈزۈك يىرىڭلىق كېسەللىكلەر ۋە يىرىڭلىغاندىن كېيىن ساقىيىشى كېچىككەن جاراھەتلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

قوشۇمچە پاريا 1 گرام، دارچىن دەرىخىنىڭ شېخى 2 گرام، چۈچۈكبۇيا 1 گرام، چىلان 4 گرام، سېرىق ھاراق 100 گرام ئېلىپ 3 كۈن چىلاپ سۈزۈپ (60 گرامغىچە سۇيۇقلۇق چىقىرىپ) كۈندە بىر قانچە قېتىم ئىچىپ بەرسە، ئۇزاققا سوزۇلغان رېماتىزىملىق بوغۇم ئاغرىقىنى داۋالاشتا ياخشى ئۈنۈم بېرىدۇ (سېناقىن ئۆتكەن نۇسخا).

ئىشلىتىلىش مىقدارى يۇقىرىقىدەك ئۇسۇلدا تەييارلانغان پارىدىن كۈندە 6~3 گرام، ئۇنداق ئىشلەتمەگەن بولسا 1~0.3 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

قارىمۇچ

(پىلىپ)

PIPER NIGRUM 胡椒

107-رەسىم. قارىمۇچ

تونۇش بۇ بىر خىل دەرىخىنىڭ مېۋىسى بولۇپ، ھىندىستاننىڭ شەرقى جەنۇبىي ئۆلكىلىرىدە ئۆسىدۇ. ئۆسۈملۈكى ئىككى خىل بولىدۇ. بىرىنچى خىلنىڭ ئۆسۈملۈكى دورا پىلىپ. نىڭ يۆگمەچ ھەشقىچەكنىڭ ئۆسۈملۈكىگە ئوخشاش، ئۆزىنىڭ يېنىدىكى باشقا نەرسىلەرگە يۆگىشىۋالىدۇ.

يوپۇرمىقى خولۇنجان ئۆسۈملۈكىنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن بىر ئاز كىچىكرەك. سىلىقلىقتا ئۇنىڭدىن تۆۋەن. تەمى ئۆتكۈر، ئاچچىق، مېۋىسىنىڭ بېشى بولۇپ، ھەر بىر باشتا 20 دانە بىر-بىرىگە چاپلىشاڭغۇ دانلار بولىدۇ. بېشىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 2 سانتىمېتىرچە كېلىدۇ. دانلىرى خام ۋاقتىدا كۆك، پىشقاندىن كېيىن بىنەپشە رەڭدە بولىدۇ. چوڭلۇقى يۇمىغاقسۇت ئۇرۇقىدىن چوڭراق ۋە قۇرۇغاندىن كېيىن قارا رەڭدە، قورۇلۇپ پۇرۇشكەن بولىدۇ.

ئىككىنچى خىلى: ئۆسۈملۈكى ئىككى-ئۈچ گەز بولىدۇ.

يوپۇرمىقى ئىتتۇزۇمنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. ئۇزۇنلۇقتا ئىتتۇزۇمنىڭ يوپۇرمىقىدىن ئۇزۇن، توغرىلىقتا ئۇنىڭدىن ئىنچىكرەك. يوپۇرمىقىنىڭ تەمى ئۆتكۈر، بىر ئاز ئاچچىق. ئىككىنچى خىلىنىڭ مېۋىسى باشنىڭ ئىچىدە بولۇپ، بېشى ئىتتۇزۇمنىڭ بېشىدىن چوڭراق. قوناقنىڭ بېشىدىن كىچىكرەك. بۇنىڭمۇ دانلىرى بىرىنچى خىلىنىڭ دانلىرىغا ئوخشايدۇ. قارىمۇچنىڭ ئېقىمۇ بولىدۇ. لېكىن ئۇنىڭ ئالاھىدە دەرىخى يوق، بەلكى ئاقمۇچ قارىمۇچنىڭ ئۆزى بولۇپ، سۈنئىي يول بىلەن پوستىدىن ئاجرىتىپ ئاقلاندى. چىقىش ئورنى ئەسلىدە ھىندىستاندىن چىقاتتى، ھازىر ئىسسىق ئىقلىملىق ۋە ئىسسىق ئىقلىملىق جايلارغا تۇتاش ئورۇنلارنىڭ ھەممىسىدە ئۆستۈرۈلىدۇ. مەملىكىتىمىزنىڭ خەينەنداۋ ئارىلى ۋە يۈننەنلەردىنمۇ چىقىدۇ.

تەبىئىتى ئۈچىنچىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى تارقىتىش، ھۆلۈكلەرنى تارتىش، بەدەننى قىزىتىش ھەم ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، بەلغەم-نى تازىلاش، زەھەر تەسىرىنى پەسەيتىش، مېڭە ۋە پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىش ئورنى قارىمۇچنى ۋاسالغۇ بىلەن چاينىسا، مېڭە ۋە ئاشقازاننىڭ ھۆلۈكلىرىنى يوقىتىدۇ. قارىمۇچنى ياغقا سېلىپ قاينىتىپ، شۇ ياغ بىلەن پالەچ بولغان كىشىنىڭ بەدەنلىرىنى ياغلىسا مەنپەئەت قىلىدۇ. بارلىق سوغۇقتىن ھەم ھۆلۈكتىن بولغان كېسەللەرگە تەۋە سوغۇقتىن بولغان تەپكە پايدا قىلىدۇ. ئەگەر قارىمۇچنى گۈلاب ئەرەقى بىلەن قاينىتىپ، ئېزىپ خېمىر قىلىپ، پېشانىغا چېپىلسا، مېڭىدىن كېلىدىغان سوغۇقتىن بولغان سۇلارنى يوقىتىدۇ. گۈلابقا قاينىتىلغان قارىمۇچنى ئېزىپ چىشقا بېسىلسا، چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. قارىمۇچنى خەشخاش پوستى بىلەن گۈلابتا قاينىتىپ، ئاغزىنى يۇسا، چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ، شۇنىڭدەك سۇنۇن تەييارلاپ قۇرت يېگەن چىشلارغا سۈركىسە ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. قارىمۇچنى مۇۋاپىق مىقداردا تېببىي قائىدە بويىچە يېسە، ئاشقازاننى قىزىتىپ قۇۋۋەتلەيدۇ. بەلغەمنى يوقىتىدۇ. تاماقنى سىڭدۈرۈپ، قورساق ئاچۇرىدۇ، ئاچچىق سېسىق كېكرىكىنى يوقىتىدۇ. ئېغىر غىزالارنى يۇمشىتىدۇ. سوغۇق مەجەز كىشىلەرنىڭ قويۇلۇپ قالغان قېنىنى سۇيۇلدۇرىدۇ. ماخاۋ كېسەللىكلىرىگە ۋە قورساق ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. سىركە بىلەن ئېزىپ تال ئىششىقلىرىغا چېپىلسا، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ. مۇۋاپىق ھالدا داۋاملىق ئىستېمال قىلسا، يەل ۋە بەلغەم خاراكىتلىك قۇلۇنجىغا مۇداپىئە كۆرىدۇ. قارىمۇچنى يۇمشاق ئېزىپ سۈرمە قىلىپ كۆزگە تارتسا، كۆزنىڭ قاراڭغۇلۇقىنى يوقىتىدۇ. ئېقىنى ۋە پەردىنى يوقىتىدۇ. ھەسەل بىلەن ئىستېمال قىلسا، سوغۇقتىن بولغان يۆتەلگە ۋە نەپەسنىڭ سىقىلىشىغا، كۆكرەكنىڭ ئاغرىقلىرىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. بەلغەمدىن گالنىڭ بوغۇلۇپ قېلىشىغىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ، ئۆپكىنى تازىلايدۇ. شىلىملىق ھۆلۈكلەر كۆكرەكتە يىغىلىپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ. قابىز (قورۇغۇچى) دورىلار بىلەن قوشۇپ سۇيدۇك تۇتالمايدىغان كىشىلەرگە بېرىلسە سۇيدۇكنى تۇتىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ، ساپ لاتىغا بولۇپ ھەمەل قىلسا، قورساقنىڭ بالىنى چۈشۈرىدۇ ۋە جىنسىي ئالاقىدىن كېيىن ھەمەل قىلسا، ھامىلە بولۇپ قېلىشتىن توسىدۇ. سۈت ۋە شېكەر بىلەن قوشۇپ ئىچسە باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ. ئۇنى ئېزىپ سەنۇبەر دەرىخىنىڭ يېلىمى بىلەن زىمات تەييارلاپ خانازىر بىلەن ئىششىققا چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ. تىرناقنىڭ ئاقىرىپ قېلىشى ۋە تېرىنىڭ تىكەنلىشىگە چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ. مەككە خېنىسى بىلەن قوشۇپ چىقىپ كەتكەن تىرناقلىرنىڭ ئورنىغا چاپسا، تىرناق ئۈندۈرىدۇ (قايتا-قايتىلاپ چاپسا بولىدۇ).

توخۇ يېغى، ماش ئۇنى، نوقۇت ئۇنى بىلەن قارىمۇچنى قائىدە بويىچە قوشۇپ يۇمشاق ئېزىپ بەدەندىكى ئاق داغقا چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ. توغرىغۇ بىلەن چاپسا بەھىقىنى يوقىتىدۇ. رەڭگىروينى قىزارتىدۇ. پىياز ۋە نۇز بىلەن قوشۇپ چۈشۈپ كەتكەن چاچلارنىڭ ئورنىغا چاپسا، چاچ ئۈندۈرىدۇ، مەلھىمى داخلىيۇن بىلەن قوشۇپ بەلغەمدىن بولغان ئىششىقلارغا چېپىلسا، ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. قارىمۇچنى سوقۇپ، سۇدا قاينىتىپ يىلان، چايان چاققان، ئەپيۈن يېگەن كىشىلەرگە قايتا-قايتا ئىچكۈزۈپ قەي قىلدۇرسا زەھىرىنى، ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. شۇنىڭدەك سوغۇق زەھەرلەرنىمۇ پەسەيتىدۇ. تەسىر قىلغانلىقىنى

بىلمەكچى بولساق، يىلان چاققان كىشىگە قارىمۇچنى چاينىتىپ كۆرىمىز، بېشىنى قارىمۇچ ۋە ھۆل زەنجۋىلىنىڭ سۈيى بىلەن قايتا ياخشى سالاھىيە قىلىنسا بېشىنىڭ زەھەرلىك تەسىرىنى يوقاتقىلى بولىدۇ. بىر ئادەمنى يىلان چىقىۋالغاندا، زەھەرنىڭ بەدەنگە قانچىلىك تەسىر قىلغانلىقىنى بىلمەكچى بولساق، يىلان چاققان كىشىگە قارىمۇچنى چاينىتىپ كۆرىمىز. ئەگەر قارىمۇچنىڭ ئۆتكۈرلۈكى ۋە ئاچچىقلىقى شۇ يىلان چاققان كىشىگە مەلۇم بولسا، يىلاننىڭ زەھىرى زىيادە تەسىر قىلماپتۇ دەپ تونۇيمىز. قارىمۇچنىڭ ئۆتكۈرلۈكى ۋە ئاچچىقلىقى مەلۇم بولمىسا، يىلاننىڭ زەھىرى شۇ كىشىنىڭ بەدەنىگە قانچىلىك تەسىر قىپتۇ دەپ تونۇيمىز. ئاندىن كېيىن شۇنىڭغا قاراپ زەھەرگە مۇداپىئە كۆرىمىز.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 4 گرامغىچە. كېسەللەرنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ئىستېمال قىلىنىدۇ. ئورۇن باسارى زەنجۋىل ۋە دورا پىلىپىدۇر. ئاشقازاننى ۋە تال كېسەللىكى ئۈچۈن، زەھەرلەرنى پەسەيتىش ئۈچۈن ئېقى (ئاقمۇچ) قارىسىدىن ياخشى.

قارىمۇچنىڭ ئورۇن باسارى بىر يېرىم ھەسسە ئاقمۇچ. دېققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مىجەز كىشىلەردە باش ئاغرىقى، كۆكرەكنىڭ، گالنىڭ يىرىكىلىشىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى ئىسسىق مىجەز كىشىلەر ئۈچۈن سوغۇق ياغلاردۇر. تەركىبى ئاساسىي تەركىبى پىپېرىن ۋە قارىمۇچ ماي شۇلتىسى (خاۋىتسىن)، يەنە ئاز مىقداردا قارىمۇچ ئۇچۇچان ماددىسى (پىپېدىن) تۇتىدۇ. بۇلارنىڭ سىرتىدا ئۇچۇچان ماي بولۇپ، ئۇنىڭ تەركىبىدە فېلاندىرىن، سېكۋېتېرىنلەر بار. يەنە ياغلىق ماي، كراخمال، ئاقسىل ۋە بوياق ماددىلىرى بار. پىشقان مېۋىسى قارا رەڭدە بولۇپ، قارىمۇچ دەپ ئاتىلىدۇ. پىشقان قارا مېۋىنى 10 نەچچە كۈن ھاك سۈيىگە چىلاپ پوستى چىقىرىۋېتىلسە ئاقمۇچ دەپ ئاتىلىدۇ.

فارماكولوگىيەلىك تەسىرى ئاز مىقداردا ئىچىلسە ئىشتىھا ئېچىش رولىنى ئوينىيدۇ، كۆپرەك مىقداردا بېرىلسە، ئاشقازان شىللىق پەردىلىرىنى غىدىقلاپ، قان تولغاق خاراكتېرلىك ياللۇغلىنىدۇ. ئىشلىتىلىشى تەبىئىي يۇقىرى دەرىجىدە ئىسسىق.

قارىمۇچ ئاساسەن ئىشتىھا ئېچىش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، يەللەرنى يوقىتىش، قىزىتما قايتۇرۇش خۇسۇسىيىتى بىلەن ئاشقازاننىڭ سوۋۇپ كېتىشىدىن بولىدىغان قۇسۇش، ئىچ سۈرۈشلەرنى داۋالاشقا، سوغۇق خىلىت ۋە تاماقلارنىڭ تۈپلىنىپ قېلىشىغا، مىجەز سوغۇقلىقىغا، ھۆللۈككە ئايلىنغاندا تەڭشەشكە، سوغۇقتىن بولغان قورساق ئاغرىقلىرىنى، چىش ئاغرىقلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ ھەمدە بېلىق، گۆش، موگۇلارنىڭ زەھەرلىرىنى يېشىمەندۈرىدۇ. ئاقمۇچنىڭ تەسىرىمۇ قارىمۇچقا ئوخشاپراق كېتىدۇ، ئەمما دورا ئۈچۈن ئاقمۇچ ياخشىراق ھېسابلىنىدۇ.

مىقدارى كۈندە 3~1.5 گرامنى سۇفۇپ ۋە ھەب تەييارلاپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. دورا پىلىپ خەنزۇچە 萋萋 (بى با) PIPER LONGUM (ئۇزۇنچاق پىلىپ) ياكى PIPER OFFICINALIS (دورا پىلىپ) دەپ ئاتىلىدۇ.

تەركىبى ئۇچۇچان ماي %1، قارىمۇچنىڭ ئاچچىق شۇلتىسى (پىپېرىن) %6، پىپېرىدىن %0.2، كراخمال، ئۆسۈملۈك يېغى، بوياق ماددىلىرى بار. ئىشلىتىلىشى سوۋۇغان ئاشقازاننى قىزىتىش تەسىرىگە ئىگە. سوغۇقتىن بولغان قۇسۇشنى، مەيدە، قورساق كۆپۈپ ئاغرىشىنى، سۇلۇق ئىچ ئۆتۈشنى، چىش، باش ئاغرىقلىرىنى داۋالاش، بۇرۇندىن كېلىدىغان سۇيۇقلۇقنى توختىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

قارا ھېلىلە

(ئەھلىلەج ئەسۋەد)

FRUCTUS TERMINALIAE IMMATURUS

西青果

تونۇش بۇ ھېلىلەدىن كىچىك، ئىچىدە ئۇرۇقى يوق، رەڭگى قارا، قاتتىق بولىدۇ. تارىخى بۇ مېۋە ئەسلىدە شىزاڭ ئارقىلىق ئېلىمىزگە تارقالغانلىقى ئۈچۈن، شىزاڭ چىڭگوسى ياكى غەرب چىڭگوسى دەپ نام ئالغان.

تەبىئىتى ئاۋۋالقى دەرىجىنىڭ ئوتتۇرىسىدا سوغۇق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق. خۇسۇسىيىتى مېڭىنى، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، خۇنى تازىلاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى بەش سەزگۈگە قۇۋۋەت بېرىش، مېڭىگە قۇۋۋەت بېرىش، پەيگە قۇۋۋەت بېرىش ئۈچۈن 15 گرامى، يۇغان ئەرمەن تېشىدىن 3 گرام، سوقمۇنىيادىن بىر گرامنى سوقۇپ، خېمىر قىلىپ كۇمىلاچ ياساپ مائۇل جەبەنى بىلەن بەرسە پايدىلىق. چىلاپ سۈيىنى قاينىتىپ، لەقۋاغا ئىچكۈزسە، بوۋاسىرغا، جۇزامغا پايدا قىلىدۇ. قورۇپ بەرسە ئىچ سۈرۈشنى توختىتىدۇ. ئېغىزغا ئېلىپ يۈرسە چاچنىڭ قارىلىقىنى ساقلايدۇ، چاچنى قۇۋۋەتلەيدۇ. سوقۇپ چىشنىڭ تۇۋىگە باسسا، چىش گۆشىنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 1~5 ياشلىقلارغا 1~3 گرام؛ 5~10 ياشلىقلارغا 4~5 گرام؛ 10~15 ياشلىقلارغا 6~8 گرامغىچە ئىشلىتىلىش مىقدارى 10~15 گرامغىچە بېرىلىدۇ. قاينىتىلمىسىدىن ئەھۋالغا قاراپ 28 گرامغىچە بېرىلىدۇ. تەركىبى ئاقسىل ۋە ھاي ماددىلىرى، قىسمەن تاننىن ۋە ھېلىلە كىسلاتالىرىمۇ بار.

ئىشلىتىلىشى سالقىنلاتقۇچى خاراكتېردىكى قورۇغۇچى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. ئۇ، كۈچلۈك ياللۇغ قايتۇرۇش نەسىرىگە ئىگە. گال ئاغرىقلىرى ۋە كۆپ بەلغەملىك يۆتەللەردە ئىشلىتىلسە، گالدىكى شىلىملىق سۈيۈقلۈقلارنى ئازايتىدۇ، نېرۋا كېسەللىرىدىن بولغان تۇتقاق كېسەل (ئېپىلېپسىيە) نى داۋالايدۇ ھەمدە زەھەرلەرنى يېشىملەندۈرۈشكە ئىشلىتىلىدۇ.

بۇنىڭدىن باشقا، مەملىكىتىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، سىچۈەن ۋە غەربىي جەنۇبىدىكى باشقا ئۆلكىلەردىن، جۈملىدىن شىزاڭدىن چىقىدىغان (CANAZIUM ALBUM) 青橄榄 نىڭ مېۋىسى قارا ھېلىلە ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ. تەركىبى، تەبىئىتى ئاساسەن ئوخشايدۇ. بۇ ھېلىلە چىنى-جۇڭگو ھېلىلىسى دەپ ئاتىلىدۇ.

قايماق

(زۇبەد)

CREMOR

乳皮

تونۇش بۇ كالا، ئۆچكە، قوي قاتارلىق ھايۋانلارنىڭ سۈتى ئۈستىدىن ئېلىنىدىغان بىر تۈرلۈك ياغ بولۇپ، ئەڭ ياخشىسى، يېڭى خۇشبو، كالىنىڭ سۈتىدىن ئېلىنىدىدۇر. چىشى ئورنى شىنجاڭ ۋە باشقا جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىي 1-دەرىجىدە ئىسسىق. 1-دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ھۆل، كونىرىغانچە ئىسسىقلىقى، ھۆللۈكى كېمىيىدۇ ۋە سەپرا تەرەپكە مايىل بولۇپ قالىدۇ.

خۇسۇسىيىتى تەبىئەتنى يۇمشىتىش، ماددىلارنى يوشۇرۇش، بەدەننى سەمىرىتىش، توسالغۇلارنى ئىچش، گالنىڭ يېرىكىلىكىنى يوقىتىپ، ئاۋازنى ساپ قىلىش، قۇرۇق يۈتەلنى پەسەيتىش، ئىچكى-تاشقى ئىششىقلارنى تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى مۇۋاپىق ھالدا ھەسەل بىلەن يېسە، زاتىل جەنبە، زاتىل رەببىي ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. كۆكرەكتىكى ئارتۇق خىلىتلارنى پىشۇرۇپ چىقىرىدۇ. ئەگەر قايماقنىڭ ئۆزىنى بەدەنگە سۇۋىسا ياكى شېكەر، خەشخاش بىلەن يېسە، بەدەننى سەمىرىتىدۇ. ئاچچىق بادام بىلەن يېسە، ئۆپكەدىكى ئارتۇق ھۆللۈكلەرنى يوقىتىدۇ. قابىز دورىلار بىلەن يېسە، ئىچ ئۆتكۈ، ئۈچەيلەرنىڭ ئېچىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر بۇنىڭدىن 60 گرامنى 28 گرام شېكەر بىلەن يېسە، سۈيدۈكنى ئوبدان راۋان قىلىدۇ. تەنھا ئۆزى بىلەن ياغلانسا بەدەننى كۈچلەندۈرىدۇ، ئىششىقلارنى پىشۇرىدۇ ۋە تارقىتىدۇ. كىچىك بالىلارنىڭ بەدنىگە، بېشىغا چىققان جاراھەتلەر ئۈچۈن يىلان ۋە ھازارپاننىڭ چاقىنى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ (بولۇپمۇ قىزىتىپ ياغلانسا). ئەگەر بۇنى مۇناسىپ دورىلار بىلەن چاپسا، مېڭىنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ، پەيلەرنى يۇمشىتىدۇ. دوۋسۇندىكى جاراھەت، قۇبا، قۇرۇق ناز چاقا، قوتۇرلارنى يوقىتىدۇ. بولۇپمۇ ئاۋۋال بەدەننى سوغۇق سۇ بىلەن يۇيۇپ، ئاندىن كېيىن قايماق بىلەن ياغلىنىپ بىر نەرسىگە يۆگىنىپ تەرلەنسە ئوبدان تەسىر بېرىدۇ. قايماقنى يۇمشاق ئېزىلگەن سۆرۈنجان بىلەن چاپسا، بوۋاسىرنىڭ دانلىرىنى يوقىتىدۇ. قايماق جاراھەتلەرگە چېپىلسا، جاراھەتلەرنى كىرىدىن تازىلاپ، ئاغزىنى پۈتتۈرۈپ يېڭىدىن گۆش ئۈندۈرىدۇ ۋە ئوتتا كۆيگەن كۆيۈك جاراھەتنى ئۈچۈنمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 90 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباشارى $\frac{1}{5}$ قىسمى قايناپ تۈگىگەن يېڭى سېغىلغان سۈتتۈر.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئاشقازاننىڭ ئاغزىنى سۇلاشتۇرىدۇ، ئىشتىھانى تۈتىدۇ، كۆپ يېسە ئىچىنى سۈرىدۇ.

تۈزەتكۈچى قابىز دورىلار، تۇز، شېكەر، قەنت، ھەسەل، ناۋات.

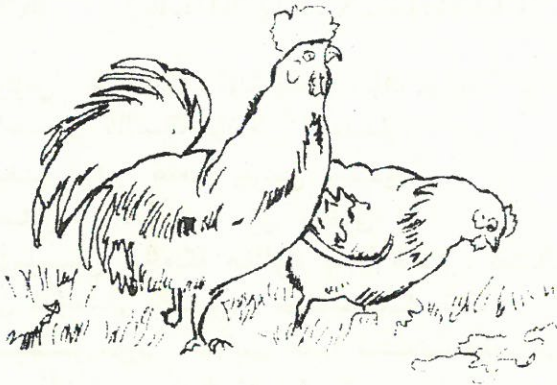
تەركىبى قايماقنىڭ تەركىبىدە %36 ~ 25 ياغ (ياز، كۈز، قىشتا كۆپرەك، ئەتىيازدا ئازراق)، بۇنىڭدىن تاشقىرى ئاقسىل (ئاساسىي كازېئىن، ئالبۇمىن، گلۇبولىن)، كاربون-سۇ ماددىلار (سۈت قەنتى-لاكتوزا). مەدەن ماددىلاردىن: كالىي، كالتسىي، فوسفور ۋە ناترىيلار، بۇلاردىن تاشقىرى ئاز مىقداردىكى مەدەن ماددىلاردىن گۈڭگۈرت، ماگنىي، تۆمۈر، مىس، رولا، يود، فتور، مارگانىس قاتارلىقلار بار (سۈت-قايماقنىڭ كالتسىي ماددىسى بالىلارنىڭ بەدنىگە نان، يارما ۋە كۆكتاتلارنىڭ تەركىبىدىكى كالتسىي ماددىلىرىغا قارىغاندا ياخشى ئۆزلىشىدۇ).

قايماقتا سۈتنىڭ تەركىبىدە بولىدىغان A، B₁، B₂، C، D ۋىتامىنلىرى، يەنە نىكوتىن كىسلاتاسى، كاروتىن قاتارلىق ۋىتامىنلار بار (قىشتا ئېلىنغان قايماققا قارىغاندا، يازنىڭ قايمىقىدا ۋىتامىن مولراق). جۇڭگىي تىبابىتىدە قايماقنى ئالاھىدە بىر خىل دورا قىلىپ ئىشلەتمىسىمۇ، نامازشام قارىغۇلىقى، تاماق ھەزم قىلىش ناچارلىشىش، ئومۇمىي بەدەن ئاجىزلىقلىرىغا ئوخشاشلاردا ئوزۇقلاندۇرغۇچى قوشۇمچە ماددا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.

قانسە

(ئۇچار جانىۋارلار تاشلىقى)

CORIUM STOMACHICUM 内金

108-رەسىم. توخۇ

تونۇش بۇ، ئىنسانلارنىڭ ئاشقازىنىدەك، ئۇچار جانىۋارلارنىڭ يېگەن دانلىرىدىن ھەزىم قىلىدىغان ئەزاسىدۇر. ئۇچار جانىۋارلار تاشلىقىنىڭ ياخشىسى ياش، سېمىز غازنىڭ تاشلىقىدۇر. ئازدىن قالسا، ئۆردەكنىڭ، ئۇندىن قالسا، تونۇشنىڭ تاشلىقىدىن ئىبارەت. چىقىش ئورنى ھەممە جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىي ھۆل ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى غىزالىق تەرىپى كۆپ،

ياخشى قان پەيدا قىلىدۇ. خاپىغاننى كۆتۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ھەر بىر تاشلىقنىڭ خۇسۇسىيىتى شۇ تاشلىق ئېلىنغان جانىۋار گۆشىنىڭ خۇسۇسىيىتىگە ئاساسەن ئوخشىشىدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى جىگىرى ئاجىز كىشىلەرگە ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر ئوبدان ھەزىم بولۇپ سىڭسە، ياخشى قان پەيدا قىلىدۇ. تاشلىقنىڭ ئىچكى سېرىق پوستىنى، بولۇپمۇ خوراز تاشلىقىنىڭ ئىچكى سېرىق پوستىنى قۇرۇتۇپ سوغۇق سۇ بىلەن ئېزىپ ئىچۈرۈلسە، ئاشقازان ئاغرىقى ئۈچۈن، يېگەن نەرسە سىڭمەي چىقىپ كېتىدىغان ئىسھال ئۈچۈن ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭغا ئورۇق جانىۋارلارنىڭ تاشلىقى سېمىزدىن ياخشى، بۇ جەھەتتە ئېيتقاندا قارا توخۇنىڭ تاشلىقى ياخشىراق. چۈنكى، بۇنىڭ تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق، تاشلىقنىڭ تاشقى سېرىق پوستىنى قۇرۇتۇپ، ئېزىپ سۈرمە قىلىپ كۆزگە تارتسا، كۆزگە چۈشكەن سۇلارنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 2 گرامغىچە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار قولىنى پەيدا قىلىدۇ. ئۇزۇندا سىڭىدۇ (بولۇپمۇ تاشلىقنىڭ پىپى ئۇزاققا سىڭىدۇ). تاشلىقنىڭ ئىچىدىكى پەينى قىرىپ ئېلىۋېتىپ، بەك ئوبدان پىشۇرۇپ سىركە، ئاچچىقسۇ، تۇز بىلەن يېيىش لازىم.

تەركىبى ئاشقازان فېرېمېنتى ۋېنترىكۇلىن قاتارلىقلارنى تۇتىدۇ.

جۇڭخىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىش توخۇ تاشلىقنىڭ تەبىئىي مۆتىدىل، تەمى قۇرۇتقۇچى، تاماق سىڭمەي مەيدە كۆپۈش، كېكىرىك كەلمەسلىك، كۆڭۈل ئېلىشىش، قۇسۇش، ئىچ سۈرۈشلەر داۋالىنىدۇ. ئەگەر ئاياللارنىڭ ھەيزى كەلمەسە، ھەيز كەلتۈرگۈچى دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىش مۇمكىن. قۇرۇتۇپ، سوقۇپ ماي بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يېرىڭلىق جاراھەتلەرگە تېڭىش بىلەن داۋالىغىلى بولىدۇ. توخۇ تاشلىقى

كۆيدۈرۈلسە، كۆمۈر قېلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. كۆمۈرنى سوقۇپ، تالقان قىلىپ ئېغىز بوشلۇقىنىڭ ياللۇغلىرى، گال ئاغرىقلىرىنى، بادامچە بەز ياللۇغلىرى (تونزىللىت)، چىش مىلىكىنىڭ ياللۇغلىرى داۋالىنىدۇ.

قېتىق

(لەبەن ھامىز)

SOUR MILK

(COAGULATED MILK)

酸牛奶

تونۇش بۇ مەشھۇر ئۇيۇتۇلغان سۈت بولۇپ، پارسچىدا «ماست» ۋە «جۇغات» دەپ ئاتىلىدۇ. ئەڭ ياخشى كالىنىڭ ئۇيىغان قېتىقدۇر.

چىقىش ئورنى ھەممە يەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى بەدەنگە ھۆللۈك پەيدا قىلىش، تەشالىقنى پەسەيتىش، ئىسسىق مىجەز كىشىلەرنىڭ جىنسى قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىش ئورنى مۇۋاپىق ھالدا ئىشلەتسە يۇقىرىقى تەسىرلەرنى بېرىدۇ. ئوزۇقلۇق تەرىپى دۇغقا نىسبەتەن ئارتۇق. قېتىقنىڭ ئۈستىگە ئۇيىغان قايماق بىلەن مېڭىسى قۇرىغان، ئۇيۇسى قاچقان كىشىلەر- نىڭ مېڭىسىنى ياغلىسا، مېڭىگە ھۆللۈك كەلتۈرىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى پەنر (سۈزمە).

دققەت قىلىدىغان ئىشلار سوغۇق مىجەز ۋە ئاشقازىنى سوغۇق كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

ئۆزەتكۈچىسى ئىسسىق مەجۇن دورىلار ۋە زەنجىۋىل مۇراباسى.

تەركىبى قېتىقنىڭ تەركىبىدە سۈتتە بولىدىغان پايدىلىق ماددىلار ئاساسەن ساقلىنىدۇ. ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 3% ئەتراپىدا ياغ بولىدۇ.

قېتىق ئۇيۇتقۇ سېلىپ ئۇيۇتۇلۇشى كېرەك. ئۆزلۈكىدىن ئۇيۇپ قالغان سۈت شىپالىق تەسىر بەرمەستىن، ئەكسىچە ھەر خىل كېسەللىك مىكروبلرى چۈشۈپ ئۇيىغانلىقتىن، كېسەللىككە سەۋەبچى بولىدۇ.

جۇڭگىلار قېتىقنى ئۇيغۇر تېبابىتىدىكىدەك ئالاھىدە دورا سۈپىتىدە قوللانمايدۇ.

قېتىق سۈزمىسى

(جوسىن)

تونۇش بۇ كالا، قوتاز، قوي، ئۆچكە قاتارلىق چارۋىلارنىڭ سۈتىدىن ياسالغان قېتىقنى ھەر خىل ئۇسۇللار بىلەن سۈيىدىن ئاجرىتىپ تەييارلىنىدىغان نەرسە بولۇپ، ئەرەبچىدە جوسىن، پارسچىدە پىنېر دەپ ئاتىلىدۇ. بۇنىڭ ئەڭ ياخشىسى، يېڭى، ياغلىق، قاتتىق ۋە يۇمشاقلىقىدا ئوتتۇرىچە خۇشبو، تەمى لەززەتلىك، تاتلىق تەرەپكە مايىل بولغىنى بولۇپ، سېمىز، تەن-سالامەتلىكى ياخشى ھايۋاننىڭ قېتىقىدىن تەييارلانغىنىدۇر.

چىقىش ئورنى ھەممە يەردىن چىقىدۇ.
تەبىئىتى ھۆل سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى ئاشقازاننى، ئۈچەينى، بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، تەبىئەتنى يۇمشىتىش، ياخشى قان پەيدا قىلىش، بەدەننى سەمرىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى سۈزۈمنى ياڭاقنىڭ مېغىزى بىلەن ۋە سەتەر بىلەن يېسە بەدەننى سەمرىتىدۇ، تېرىنى يۇمشىتىدۇ، مەدەستان (زىنكوم) يەپ قالغان كىشىدە مەدەستاننىڭ زەرىنى يوق قىلىدۇ. سۇدا پىشۇرۇپ سۈيىنى سىقىپ ئاندىن قورۇپ بېرىلسە، ئۆت ۋە سەپرا خاراكتېرلىك ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىدۇ. سۈزۈمنى كۆزگە چاپسا ياكى تاڭسا، كۆز ئاغرىقى ۋە كۆزگە قان ئۇيۇشقا مەنپەئەت قىلىدۇ. سۈزۈمنى سۇدا قاينىتىپ سۈيىنى بالا ئېمىتىدىغان ئايالغا ئىچكۈزۈلسە، سۈتنى كۆپەيتىدۇ. ئۈچەيدە جاراھىتى بار كىشىلەرگە ھوماز بىلەن بېرىلسە، جاراھەتلەر ئەتراپىدا ئىششىق پەيدا بولۇشتىن توسىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار سوغۇق مزاج كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى ھەسەل، پۈدىنە ۋە سەئىتەردۇر.

تەركىبى قېتىق بىلەن ئوخشاش. جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئايرىم دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلمەيدۇ.

قىچا

(خەردەل-سەپەندان گورو)

SEMEN SINAPIS 芥子

109-رەسىم. قىچا

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، يوپۇرمىقى تۇرۇپنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشاش. ئەمما كىچىكرەك ھەم يىرىك، پۇرىقى ئۆتكۈر-دۈر. تېنى 4 قىرلىق بولۇپ، گۈلى سېرىق، ئۇرۇقى يۇمىلاق ۋە قىزغۇچ كېلىدۇ. ئۇرۇقنىڭ تەمى ئانچە ئۆتكۈر ئەمەس. بۇ تاغنىڭ، ئۆلكىنىڭ دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ. تاغ قىچىسى ھەرشا دېيىلىدۇ. تاغ قىچىسىنىڭ يوپۇرمىقى ئۆلكىنىڭكىدىن ئۇششاقراق. بۇنىڭمۇ ئۇرۇقى يۇمىلاق، قىزىل بولىدۇ. ئېقىمۇ بولىدۇ. ئۇيغۇر تىبابىتىدە ئىشلىتىلىدىغىنى قىزىل رەڭلىك ئۆلكە قىچىسىدۇر.

چىقىش ئورنى جۇڭگو ۋە باشقا مەملىكەتلەردىنمۇ چىقىدۇ.

تەبىئىتى 4-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى بەدەننى پارقىرىتىش، ئارتۇق خىلىتلارنى ئىچكى

بەدەندىن تارتىپ چىقىرىش، مېڭە، ئاشقازان ۋە قالغان ئەزالاردىكى

ئارتۇق ھۆلۈكلەرنى يوقىتىش، تاماق سىڭدۈرۈش، توسالغۇلارنى ئېچىش، چوڭ-كىچىك نەرەتنى ماڭدۇ-رۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى باش، ئاشقازان، جىگەر، تال كېسەللىكلىرى ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنى تېببىي

قائىدە بويىچە بېرىلسە، مېڭىنىڭ يەل خاراكتېرلىك سوغۇق كېسەللىكلىرى ئۈچۈن (مەسلەن: سەرسام،

پالەچ، پەيلەرنىڭ بوشاشقانلىقى، سوغۇقتىن بولغان باش ئاغرىقى ئۈچۈن) مەنپەئەت قىلىدۇ. مۇۋاپىق ھالدا بېرىلسە، دىماغنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. سوغۇقتىن بولغان نەزلىلەرنى پەسەيتىدۇ، ئىشتىھانى ئاچىدۇ. سوغۇقتىن بولغان جىگەر ئاغرىقىنى، تال ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. ئېزىپ خېمىر قىلىپ، باشنى چۈشۈرتۈپ باشقا چاپسا، سەرسام (مېڭە پەردىسىنىڭ ئىششىقىنى) ۋە سوغۇقتىن بولغان زۇكام ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ھەسەل بىلەن قوشۇپ پېشاتىغا چاپسا، باش ئاغرىقىنى پەسەيتىپ، ئارقا-ئارقىدىن بولىدىغان زۇكاملار-نى توسىدۇ. جىگەر، تالغا چاپسا ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. قىچىنى ئېزىپ سۈيۈلدۈرۈپ، تۇتقاقلىق كېسىلى تۇتقان كىشىنىڭ بۇرنىغا تېمىتىلسا، چۈشكۈرتۈپ ھوشىغا كەلتۈرىدۇ. سۇدا قاينىتىپ تۇرۇپ پارنىنى قۇلاققا ئالسا، قۇلاقنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. سۇ ۋە ھەسەل بىلەن كۆزگە تارتسا، كۆزدىكى پەردىنى يوق قىلىدۇ، كىرىپكىلىرىنى يۇمشىتىدۇ. قاينىتىلغان سۈيىنى بىر ئاز ھەسەل بىلەن كۆزگە تېمىتىسا، شەپكۈرلۈك ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. قۇلاققا ياكى چىشقا تېمىتىسا، ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. قىچىنىڭ يېڭى ھۆل ئۇرۇقىنى ئېزىپ، سىقىپ سۈيىنى ئېلىپ شېشىدە قويۇپ قۇرۇتۇپ كۆزگە تارتسا، كۆز كېسەللىكلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئادەتتە ئۇ كۆز دورىلىرىغىمۇ سېلىنىدۇ. قىچىنى ئېزىپ ئەنجۈر بىلەن قوشۇپ پەلكۈچ ئېتىپ قۇلاققا سېلىنسا، قۇلاقنىڭ ئاغرىقىنى، غوڭغۇلدىشىنى يوقىتىدۇ. بۇنى يۇمشاق ئېزىپ ھەسەل سۈيى بىلەن غار-غار قىلسا، تىلىنىڭ تېگىدىكى ئىششىق، تىلىنىڭ ئېغىرلىقى، بوشاشقانلىقى ۋە چىش ئاغرىقى، كانايىنىڭ يىرىكلىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ سۈيۈلدۈرۈپ، زەربە يەتكەن جايغا لاتىغا بولاپ قويسا، تېزلىكتە ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. داۋاملىق ئاغرىپ تۇرىدىغان چىشقا قويسا، ئۇنىڭمۇ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ.

ھەسەل، ئېرىتىلگەن موم ياكى چاۋا ياغ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ زەيتۇن يېغىغا قوشۇپ تاشقى ئەزالارغا ۋە كۆزگە چاپسا، ئەزالارنىڭ رەڭگىنى چىرايلىق قىلىدۇ. كۆزدىكى قىزىللىقنى يوقىتىدۇ. قىچىنى ئېزىپ ھەسەل بىلەن ئىچسە، ھۆمدەش ۋە ھۆل يۆتەل ئۈچۈن، باھنى كۈچلەندۈرۈش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. پۇدىنە ۋە شاراب بىلەن ئىچسە، بالىياتقۇنىڭ ئاغزىنى ئاچىدۇ. ئۈچەيدىكى قۇرتلارنى چىقىرىدۇ. قىچىنى يارما قىلىپ سۇدا پىشۇرۇپ ئىچسە، قويۇق شىلىملىق خىلىتتىن پەيدا بولغان ھەر تۈرلۈك تۇتقاقلىق تەپلەرنى يوقىتىدۇ. ئەنجۈر بىلەن خېمىر قىلىپ چاپسا، كىچىك بوغۇملار ئاغرىقىنى، يانپاش ئاغرىقىنى يوقىتىدۇ. دائۇسسۇئەلەب (چاچلارنىڭ چۈشۈپ كەتكىنى) گە پايدا قىلىدۇ. ئىچكى ماددىلارنى تېرىنىڭ تاشقى تەرىپىگە تارتىدۇ. يەل خاراكىتلىك سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. بەلغەم خاراكىتلىك كونا ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ (مەيلى قايسى ئەزادا بولسۇن).

قىچىنى ئېزىپ سىركە بىلەن چاپسا، يىرىڭلىق قوتۇر كېسەللىكى ئۈچۈن، كونا قۇبا كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. شۇنىڭدەك گۈڭگۈرت پوقى، سىركەنجۈن بىلەن چاپسىمۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ. سىركەنجۈن ۋە لاڭقا بىلەن خېمىر قىلىپ خانازىر كېسەللىكىگە چاپسا پايدا قىلىدۇ. مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ چىپىلسا، سەۋدا خاراكىتلىك قاتتىق ئىششىقلارنى، بەرەسنى يوقىتىدۇ. قىچىنى ئېزىپ ياغ بىلەن جىنسى ئەزاغا چاپسا قوزغايىدۇ، شۇنىڭدەك ئۇرۇقىدىن بىر گرامنى شاراب بىلەن ناشىدا ئىچسە باھنى قۇۋۋەتلەپ، كۆڭۈلنى ئاچىدۇ. نان بىلەن قوشۇپ يېسە ياكى شاراب بىلەن ئىچسە، ئۈچەيدىكى قۇرتلارنى چىقىرىدۇ. ھۆل ئۆسۈملۈكى ياكى ئۇرۇقىنى تاماق بىلەن يېسە، ئاشقازاننى قىزىتىپ تاماقنى ھەزىم قىلىدۇ. نالنىڭ ئىششىقلىرىنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش ھىقدارى 1~5 ياشلىقلارغا 2~3 گرامغىچە، 5~10 ياشلىقلارغا 3~4 گرامغىچە، 10~15 ياشلىقلارغا 5~6 گرامغىچە، 15 تىن يۇقىرى چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 6~9 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنبا سارى ئىككى باراۋەر ھەببۇرىشات، ئادراسمان.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مىجەز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ. ئۇسسۇتدۇ.

تۈزەتكۈچىسى كاسنە، بادام يېغى، سىركە.

تەركىبى سىنېگرىندىن ئىبارەت ھەمدە قىچا ئېنزىمى مىروزىن، قىچا كىسلاتاسى، قىچا ئالكالوئىدنى (سىناپىنلار) دىن ئىبارەت، يەنە %37 ئۆپچۆرىسىدە ياغلىق ماي تۇتىدۇ (ئاساسىي تەركىبى، قىچا كىسلاتاسى ۋە خۇاسىڭ كىسلاتاسى، پالېتىن كىسلاتالىرىدىن ئىبارەت). ئۇلاردىن باشقا، شىلمىشۇ ماددىلار بار.

جۇڭگى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

قۇرۇق، بەك ئىسسىق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى ئۆپكەننىڭ سوۋۇپ كېتىشىدىن بولغان يۆتەللەرنى توختىتىش، يامان جاراھەتلەرنىڭ ئىششىقنى قايتۇرۇپ، ئاغرىقنى توختىتىش، قاينان قاننى ماڭدۇرۇش، تېرىنى قىزارتىپ، قان تومۇرلىرىنى كېڭەيتىپ، ئىچكى ئەزادىكى ئىششىق سۇيۇقلۇقلىرىنى تارتىش، ھەزىم قىلىشنى كۈچەيتىش ۋە قۇستۇرۇش، ئەپپون زەھىرىنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرى بار.

ئىشلىتىلىشى زۇكام بولۇپ تەرىلمىسە، قىچا تالقىنىنى سۇغا ئارىلاشتۇرۇپ كىندىككە چېپىپ، كىيىم ئۈستىدىن قىزىتىلغان كېسەك بىلەن ئىسسىق ئۆتكۈزۈلسە، تەرىلىتىپ ساقايتىدۇ. بەدەن سەزمەس بولۇپ قالغاندا، بەل، تىز ۋە ئىچكى ئەزالاردا ئاغرىش، ئىششىق يۈز بەرگەندە قىچىنى سىركە ياكى سۇ، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلسا، تېرىنى قىزارتىپ، تېرە قان تومۇرلىرىنى كېڭەيتىپ، قان ئېقىمىنى كۈچەيتىش ئارقىلىق ئىچكى ئەزالاردىكى ئاغرىقنى توختىتىدۇ ۋە رەم (ئىششىق) سۇيۇقلۇقلىرىنى تارتىپ ئالىدۇ.

يامان جاراھەتلەرنىڭ ئىششىقلىرىغا، تاياق زەربى، يىقىلىشتىن بولغان زەخمىلىنىشلەرنىڭ ئاغرىقلىرىغا قىچا تالقىنىنى سۇ ياكى بال بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چاپسا ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ.

بەل، تىز ۋە باشقا بوغۇم ھەم ئەزالارنىڭ ئاغرىقى ئۈچۈن ھاراق بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ. باشتىكى ئاغرىقلارنى داۋالاش، تۇتقاق كېسەل، زۇكام، باش ئاغرىقلىرى ئۈچۈن ئەزانىڭ ئۆزىگە سۈركەيدۇ ياكى سۇ بىلەن خېمىر قىلىپ ئاياغ ئالقىنىغا چاپلاپ قويىدۇ. سۇغا چېلىپ، ئاياقنى سۇغا چىلاشقا بۇيرۇلىدۇ. قۇلاق ئاغرىقى ۋە گاسلىقنى داۋالاش ئۈچۈن ئادەم سۈتىگە قىچا تالقىنىنى ئارىلاشتۇرۇپ، پەلكۈچ بىلەن قۇلاققا تېمىتىلىدۇ.

كۆزدىكى پەردىنى داۋالاش ئۈچۈن بىر تال قىچىنى كۆزگە سېلىپ ئازراق تۇرغۇزۇپ ئارقىدىن تۇخۇمنىڭ ئېقى ۋە سۇ بىلەن يۇيۇپ تاشلايدۇ.

قاش چىقىمىسا، قىچىنى تالقانلاپ ھۆل زەنجۈننىڭ سۈيى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، بىر قانچە قېتىم چاپسا قاشنى ئۈندۈرىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن).

قۇسۇش، ئىچ سۈرۈشلەرنى داۋالاش ئۈچۈن قىچا تالقىنىنى سۇ بىلەن خېمىر قىلىپ قورساققا، كۆكرەككە سۈركەپ قويۇلىدۇ. ئومۇمەن تاشقى تەرەپكە ئىشلەتكەندە مەلۇم مۇددەتتىن كېيىن تېرىنى سۇ بىلەن يۇيۇپ ئۈستىدىن تۇخۇم ئېقى ياكى باشقا ئۆسۈملۈك مايلىرى سۈركەپ قويۇلىدۇ. بولمىسا تېرىنى كۆيدۈرۈپ قاپارتقۇ ھاسىل قىلىشى مۇمكىن. دوختۇرلار قىچىدىن ياسالغان مەخسۇس قەغەز CHARTASINAPIS ۋە قىچىنى ئىسپىرتقا چىلاپ (%3~2 ھېسابىدا) تەييارلانغان قىچا ئىسپىرتى SPIRITUS SINAPIS لارنى سىرتقا يۇقىرىقى مەقسەتلەر ئۈچۈن ئىشلىتىدۇ.

جۇڭگىلار قىچا تالقىنىنى باشقا دورىلار ياكى يالغۇز ھالدا ھەسەل بىلەن كۇمىلاچ قىلىپ تاماق سىڭدۈرۈش ئۈچۈنمۇ بېرىدۇ.

ئاق قىچا، قارا قىچىلارنىڭ تەركىبى، ئىشلىتىلىش دائىرىلىرى قىزغۇچ رەڭلىك قىچا بىلەن ئاساسەن ئوخشايدۇ.

قەردمانە

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، يوپۇرمىقى، گۈلى، مېۋىسى كەرەۋىيا (زىدرەرومى) غا ئوخشايدۇ. لېكىن بۇنىڭ مېۋىسى كەرەۋىيانىڭ مېۋىسىدىن ئۇزۇنراق، يوپۇرمىقىمۇ، يىلتىزمۇ كەرەۋىيانىڭكىدىن چوڭراق، شېخى ئېگىز رەك ۋە يىرىك. شاخلىرى چېچىلاڭغۇ، ئەگرى-بۇگرى، يوپۇرماقلىرى كەم بولىدۇ، گۈلى ئاق، كۆك تەرەپكە مايىل، ئۇششاق چېچىلاڭغۇ، ئىشلىتىدىغىنى ئۇرۇقدۇر. ياخشى ئەرمىنىستاندىن چىقىدىغىنى بولۇپ، يېڭى، تەمى، بۇيى (پۇرىقى) ئۆتكۈر، چوڭ دانلىقى ھېسابلىنىدۇ. چىقىش ئورنى ئەرمىنىستان، ھىندىستاندىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى بەدەننى قىزىتىش، بەدەننىڭ تاشقى تەرىپىنى قىزارتىش، شىلىملىق خىلىتلارنى ئېرىتىش، ئىچ ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى سۇ بىلەن بېرىلسە، پالەچ، تۇتاقلىق كېسەل، ئەزالار بوشاشقان ۋە يانپاش ئاغرىقى بار كىشىلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ. مېشەك گۆشلەرنىڭ ئېزىلگەنلىكى ئۈچۈنمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. كونا يۆتەل ۋە ھۆمىدەيدىغان كىشىلەرگە يۇقىرىقى قائىدە بويىچە بېرىلسە مەنپەئەت قىلىدۇ. كۆكرەكنى تازىلاپ، ئاۋازنى ساپ قىلىدۇ. قوبۇق يەللەرنى تارقىتىش، چىققان مەقەتنى توختىتىش، جىگەر، ئالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش ئۈچۈن ۋە قۇلۇنچى كېسەللىكى، قورساق ئاغرىقى ئۈچۈن بېرىلىدۇ. ئۈچەيلەردىكى قۇرت، مەددىلەرنى چۈشۈرۈش ۋە ئۆلتۈرۈش تەسىرىمۇ بار. شاراب بىلەن بېرىلسە، بۆرەك ئاغرىقى ۋە تەستە سېيىش كېسەللىكىگە، سوغۇق زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىشكە مەنپەئەت قىلىدۇ. غار دەرىخى يىلتىزنىڭ پوستى بىلەن بېرىلسە، بۆرەكتىكى ئۇششاق تاشلارنى چىقىرىدۇ. سىرگە بىلەن بېرىلسە، سۈيۈدۈكنى راۋان قىلىدۇ. ھەمەل قىلسا ياكى تۈتۈننى پەرىجىگە ئالسا، قورساقنىكى بالىنى چۈشۈرىدۇ. سىرگە بىلەن قوشۇپ چېپىلسا، قوتۇر، قىچشاق، قارا داغ ۋە قۇبا، ناز كېسەللىرى، سەپكۈن ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 4 گراممىچە.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار ئالغا زىيان قىلىدۇ.

ئۆزەتكۈچىسى سېرىق ئوت، رۇمبەدىيان.

ئورۇنباىسارى ئىزخىر، ئادراسمان، مېشەك تارامشى.

قېلىن دارچىن

CORTEX CINNAMOMI 肉桂皮

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ قوۋزىقى، خۇش پۇراقلىق، تەمى ئاتلىق، خورما رەڭدە، ئۆسۈملۈكى چوڭ، يوپۇرماق، گۈلى سەۋسەن يوپۇرمىقىغا ئوخشاش خۇش پۇراقلىق ئۆسۈملۈكتۇر. بۇ خىل بولىدۇ.

1-خىلى سېرىق، خۇشبو، قاتتىق.

2-خىلى قىزىل، بىخ مارجاننىڭ رەڭگىدە سۈزۈك خۇشبو.

110-رەسىم. قېلىن دارچىن

- 3-خىلى ئاق سېرىققا مايىل، پۇرد-قى يوق.
 - 4-خىلى قارا قىزىلغا مايىل.
 - 5-خىلى نېپىز، كۆك، قىزىل گۈل-نىڭ بويىدەك.
 - 6-خىلى قۇستىگە ئوخشاش گۈڭگا.
 - 7-خىلى نېپىز، قارا، سېسىق پۇرد-قى بار.
- بۇلارنىڭ ھەممىسى دارچىن ئۆ-سۈملۈكىدىن چىقىدۇ. ياخشى قىزىل، خۇشبۇي، بىر ئاز ئاچچىق، سىلىق، تىلغا تەگكۈزسە تىلنى ئېچىشتۇرىدۇ.
- چىقىش ئورنى مەلىكىتىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، خەينەنداۋ، تەيۋەنگە ئوخشاش ئۆلكىلىرىدىن؛ چەت ئەللەردىن ۋيېتنام، سەيلون، ھىندىستانغا ئوخشاش جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىنىڭ ئاخىرىسىدا، 3-دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا قۇرۇق ئىسسىق. خۇسۇسىيىتى بەدەننى قۇۋۋەتلەش، ئاشقازان، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق پەسەيتىش، بەدەننى قۇرۇتۇش، يەللەرنى تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ھۆللۈكنى قۇرۇتۇشقا، ئىششىق يەللەرنى تارقىتىشقا، سوغۇقتىن بولغان خىلىتلارنى يىغىشقا، كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى زىيادە قىلىشقا، مېڭىنىڭ ھۆللۈكىنى تارتىشقا، بۇرۇندىن كەلگەن سۈنى قۇرۇتۇشقا، يۆتەل، ھاسراش، ئاشقازان ئاغرىقلىرىغا، بالياتقۇ ئاغرىقلىرىغا، سوغۇقتىن بولغان نۆۋەتلىك تەپلەرگە، دورىلارنىڭ، چايان چاققاننىڭ زەھەرلىرىنى تارقىتىشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئاياللارنىڭ جىنسىي ئەزاسىنى تازىلاش، خۇشبۇي قىلىش ئۈچۈن تۈتۈندە ئىسلىسا ياكى ھەمەل قىلسا ياخشى نەتىجە بېرىدۇ. خېمىر قىلىپ پېشانغا قويۇلسا سوغۇقتىن بولغان باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 1~5 ياشلىقلارغا 0.5~1 گرامغىچە، 5~10 ياشلىقلارغا 1~1.5 گرامغىچە، 10~15 ياشلىقلارغا 2~3 گرامغىچە، 15 ياشتىن يۇقىرى چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 4 گرامغىچە بېرىلسە بولىدۇ.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۈچەي كېسەللىرىگە بېرىلمەيدۇ. ئەگەر بېرىشكە توغرا كەلسە سەرىستان سۈيىگە كەترا قوشۇپ بېرىلىدۇ. قوۋزاقدارچىننىڭ تۈزى ناھايىتى كۆپ، ئۇنىڭ ئۆسۈدىغان جايى ۋە ئۇرۇقىغا قاراپ، قوۋزىقى قېلىن ۋە نېپىز بولۇشى مۇمكىن.

قېلىن قوۋزاقدارچىننىڭ خەنزۇچە «摇桂» (ياۋگۈي)، نېپىز قوۋزاقلىقىنى «安南桂» (ئەننەنگۈي) دەپ پەرقلەندۈرۈلىدۇ. ئومۇملاشتۇرۇپ «桂皮» (گۈيپى) دەپلا ئاتىلىدۇ.

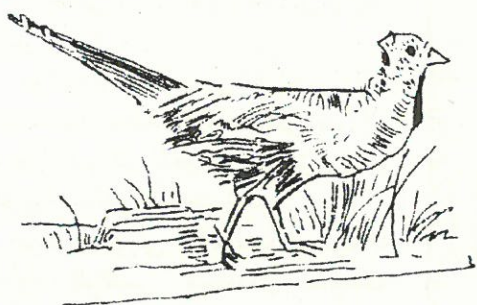
جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى قۇرۇق ئىسسىق، ئۆپكىنى تازىلاشقا، كۆكرەك ۋە قورساقنىڭ سوغۇقتىن بولغان قىزىتمىلىرىنى پەسەيتىشكە، سوغۇق بەلغەمنى بوشتىشقا، ئىچ توختىتىشقا، باش ئاغرىقى، بەل ئاغرىقىنى توختىتىشقا، تەرىلتىش، ئۇسسۇزلۇقنى توختىتىش، پەيلەرنى كۈچەيتىش، يۆتەل پەسەيتىش، قاننى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

قرغاۋۇل

PHASIANUS TORQUATUS

雉

111-رەسىم. قرغاۋۇل

تونۇشى بۇ بىر خىل ياۋا ئۇچار جانئور بو-
لۇپ، رەڭگى چىرايلىق نەقىشدار، كەكلىككە ئوخ-
شايدۇ. كەكلىكتىن ياخشىراق ۋە كىچىكرەك.
چىقىشى ئورنى شىنجاڭنىڭ جاڭگاللىرىدىن
چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىدە ئىسسىق، 1-دەرىجىدە
قۇرۇق. قۇرۇقلىقى كەكلىكىدىن تۆۋەنرەك.
خۇسۇسىيىتى گۆشى بەك نازۇك ۋە لەتىپ،
پات سىڭىش، ياخشى قان پەيدا قىلىش، مېڭىنى،
پەھىمنى قۇۋۋەتلەش، ئۇنۇتقۇلغىنى، ۋەسۋەسىنى
يوقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى گۆشىنى كاۋاپ قىلىپ ئۈچ كۈنگىچە مۇۋاپىق ھالدا يېسە، يۇقىرىدا ئېيتىلغان
خۇسۇسىيەتلەرنى بېرىدۇ. ئۆتى بىلەن قېنىنى كۆزگە تارتسا ياكى تېمىتسا، كۆزگە چۈشكەن ئاق ۋە سۇنى
يوقىتىدۇ.

ئۆتى بۇرۇنغا تېمىتسىلا، مېڭىنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. ئۇنۇتقۇلغىنى، ۋاسۋاس ئۈچۈن مەنپەئەت
قىلىدۇ. مايىقىنى بەدەنگە چاپسا، بەدەندىكى ھەر تۈرلۈك داغلارنى ئالىدۇ. ھامىلىدار ئاياللارنىڭ تېرىسىنى
ياخشىلايدۇ. قانتىنىڭ كۈلى چاچنى قارايتىدۇ. سۆڭىكىنى بەك يۇمشاق ئېزىپ ئارىغا ئوخشاش قىلىپ،
يىرىڭلىق جاراھەتلەرگە سەپسە، جاراھەتلەرنى يۇتتۇرىدۇ.
ئىشلىتىلىشى مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.
دەققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مىزاج كىشىلەرنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدۇ، ئاچچىق سەپرا پەيدا قىلىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى سىركەنجۈل.

جۇڭخىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى گۆشنىڭ تەبىئىتى ئازراق سوغۇق، زەھەرسىز. ئىچكى ئەزالارنى
قۇۋۋەتلەش، پايدىلىق قان پەيدا قىلىش، ماغدۇرلاندىرۇش، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
جۇڭخىي تېبابىتىنىڭ قەدىمكى كىتابلىرىدا قرغاۋۇل گۆشىنى بوۋاسىر بار كىشىلەرنىڭ يېيىشىنى
چەكلەيدۇ. گەرچە گۆشى قىممەتلىك ئوزۇقلۇقلار قاتارىغا كىرسىمۇ، ئۇزاق مۇددەت ئىستېمال قىلىنسا،
پايدىسى ئاز، زەرىرى كۆپ دەپ تەۋسىيە قىلىنىدۇ (لى شىجىڭ).

قرغاۋۇل قۇيرۇقىنى كۆيدۈرۈپ كۈلنى كۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چاپسا تىلما (سەرمەس)
كېسىلىنى داۋالايدۇ.

قرغاۋۇل مايىقى ئۇزاق سوزۇلغان بەزىگەككە پايدا قىلىدۇ.

قرغاۋۇل مېڭىسى ئۇششۇك جاراھىتىنى داۋالايدۇ.

قىزىلگۈل

ROSAE RUGOSAE 玫瑰花

112-رەسىم. قىزىل گۈل

تونۇش بۇ بىر خىل گۈل بولۇپ، بويى 1.5~1 مېتىرغىچە ئۆسىدىغان، يوپۇرمىقى يۇمىلاق ئۇرۇنچاقراق، تېنى بارماق قولىدەك، بەلكى ئۇنىڭدىن سەل يوغانراق، ھەر يىلى 5-ئايدا غۇنچىلاپ ئېچىلىدۇ، بىر قېتىملا ئېچىلىپ باشقا ۋاقىتلاردا ئېچىلمايدۇ. يىلتىزى ئانچە ئۇزۇن ئەمەس، ئۇنىڭ شاخچىلىرى ئىنچىكە بولىدۇ. گۈلى قىزىل، خۇش پۇراق ئېچىلىدۇ. ئېچىلىشى ئەتىگەندە كۈن چىقىش ۋاقىتلىرىدا بولىدۇ. تەمى ئاچچىق ھەم تاتلىق. بىز گۈلىنى ئىشلىتىمىز. ياخشى خۇش پۇراقلىق، رەڭگى قىزىلىدۇر. قۇرۇسا ئاچچىق بولۇپ، تاتلىق تەمى كېتىدۇ. چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ، جۈملىدىن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي ھۆكاملارنىڭ تونۇشىچە، ئاۋۋالقى دەرىجىدە سوغۇق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق، كۆپچىلىك ھۆل ئىسسىق دەپتۇ. خۇسۇسىيىتى ئىستىما سوۋۇتۇش، يۈرەك قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق، نېرۋا پەسەيتىش، ئىچ قانۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى سىقىلغان سۈيىنى ئىسسىقتىن بولغان قۇلاق، كۆز، باش ئاغرىقلىرى ئۈچۈن تېمىتىش ھەم چېپىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. ھۆلدىن 60 گرامنى قەۋەتتە بەرسە ئىچىنى بوشىتىدۇ. قۇرۇقنى قاينىتىپ چىش، ئېغىز ئاغرىقلىرىغا چايناش ئۈچۈن بېرىلىدۇ. سوقۇپ ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ ئېغىز ئىچىگە ھەر خىل ئۇششاق مۇدۇرلار چىقىشىغا بېسىلىدۇ. كاپۇر، ئەدەس بىلەن قوشۇپ، قايناق سۇ قۇيۇپ، كاپۇر ئېرىگەندىن كېيىن تەمىنى چىقىرىپ ئېغىزنى غار-غار قىلسا، بۇيى (پۇرىقى) مېڭىگە بېرىپ مېڭە، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ ھەم چۈشكۈرۈش، زۇكام، مېڭىدىن كەلگەن سۈنى تۈسىدۇ، يۈزنىڭ قىزىپ ئىششىغىنىغا پايدا قىلىدۇ.

يالغۇز گۈلىنى قايناق سۇغا چىلاپ تەمىنى چىقىرىپ ئىچسە، يۈرەك، ئۆپكە، ئاشقازان، جىگەر، يۈرەك، ئۈچەيلەرنى قۇۋۋەتلەيدۇ، بالياتقۇ، مەقەت ۋە ئېغىزدىن كەلگەن قاننى توختىتىدۇ ھەم ئىسسىقتىن بولغان خاپىغاننى، بەھوشلۇق، يۈرەكنىڭ زەئىپلىكىدىن بولغان ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىدۇ. خۇسۇسەن غۇنچىسى ئىچ سۈرۈشنى توختىتىشتا رولى چوڭدۇر. خېمىر قىلىپ ئىششىققا چېپىلسا، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ. ئاشقازانغا چېپىلسا، ھۆللۈكنى قۇرۇتىدۇ، قۇۋۋەتلەيدۇ. ھۆلنى خېمىر قىلىپ مەقەتنىڭ ئىششىقلىرىغا قويۇلسا ئىششىقنى ياندۇرىدۇ. سۇ بىلەن قاينىتىپ كىزما قىلسا، ئۈچەي جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ. قۇرۇقنى سوقۇپ ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ بالياتقۇغا سېپىلسە، بالياتقۇدىن كەلگەن سۈنى، سېسىق پۇراقنى يوق قىلىدۇ ھەم پەرجىنى قورۇپ كىچىكلەشتۈرىدۇ. جاراھەتلەرگە سېپىلسە قانۇرىدۇ. گۆش ئۈندۈرىدۇ ھەم ئاكيلغا پايدا قىلىدۇ. 9 گرامنى يېسە 4 كۈندە بىر قېتىم تۇتىدىغان تەپنىڭ قىزىتىمىسىنى پەسەيتىدۇ. ھۆلنى خېمىر قىلىپ سۆڭەككە، ھەر خىل ئىششىقلارغا، سۇنۇققا چېپىلسا پايدا قىلىدۇ ھەم مۇنچىدا ئەزالارغا چېپىلسا سېسىق پۇراقنى كۆتۈرىدۇ. قۇرۇقنى ھەبۇلئاس يوپۇرمىقى بىلەن سوقۇپ، ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ

ئەزالارغا سەپكەندە تەرنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ھۆلدىن 1~5 ياشلىقلارغا 1~3 گرامغىچە، قۇرۇقىدىن 1~3 گرامغىچە، 5~10 ياشلىقلارغا 6~10 گرامغىچە، قۇرۇقىدىن 5 گرامغىچە، 10~15 ياشلىقلارغا 8~12 گرامغىچە، قۇرۇقىدىن 5~8 گرامغىچە، چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ ھۆلدىن 15 گرام، قۇرۇقىدىن 10 گرامغىچە بېرىلسە بولىدۇ.

ئورۇنباشار ئۆز ۋەزىنى بىلەن بىنەپشە، $\frac{1}{4}$ مەرزەنجۇش.

دققەت قىلىدىغان ئىشلار داۋاملىق كۆپ ئىشلىتىلسە جىنسى قابىلىيەتنى تۆۋەنلەشتۈرىدۇ. بېرىشتە ھەببۇزەلەم، رۇمبەدىيان بىلەن قوشۇپ بېرىلىدۇ.

قىزىلگۈلنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى سېرىقى (ئەقماي) 花蕊

تونۇش بۇ قىزىلگۈل ئوتتۇرىسىدىكى ئۇششاق سېرىق ئۇرۇق بولۇپ، بۇنىڭ تەبىئىتى 2-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق. ئىسھال ھەم قاننى توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. بۇنى يۇمشاق سوقۇپ سەپسە، ئېغىزىدىن كەلگەن قاننى، ئىچۈرسە ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىدۇ. سۇفۇپنى داكىغا بولاپ پەرجىنى كىچىكلەتتىش ئۈچۈن پەرجىنىڭ ئۆزىگە ھەمەل قىلىنىدۇ. بالىياتقۇدىن كەلگەن قاننى توختىتىش، كىچىكلەتتىش ۋە قۇرۇتۇش ئۈچۈن ماتكىنىڭ ئۆزىگە ھەمەل قىلىنىدۇ.

تەركىبى %0.04 مىقدارىدا قىزىلگۈل مېيى (ئولئوم رۇزمارىنى)، بۇنىڭ سىرتىدا %23 ئەتراپىدا پۈپرىسىپتىن، ئاچچىق تەملىك ماددا، تاننىن ماددىلىرى، ياغلىق ماي، ئورگانىك كىسلاتا، قىزىل بوياق ماددىسى، سېرىق بوياق ماددىسى، موم ماددىسى، پۇراقلىق ئۇچۇچان ماينىڭ ئاساسىي تەككىبى كېرەتول، ن-فېنىل ئېتىل ئالكاھول، فونېل ئالدىھىد، ئاز مىقداردا ل-لىنالول، ئېۋگېنول، نېرول، بەك ئاز مىقداردا تىستېرال تۇتىدۇ. قىزىل بوياق ماددىسى تىسانىدىن ئىبارەت.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىتى قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى يەلنى تەرتىپكە سېلىش، قان ھەرىكىتىنى ياخشىلاش، ھەيزنى تەرتىپكە سېلىش، جىگەر، ئاشقازاننىڭ يەللىك ئاغرىقلىرى، ھەيزنىڭ نورمالسىزلىقلىرى، زەخىملىنىپ يارىلىنىشلاردا ئىشلىتىلىدۇ. ھازىرقى زامان مېدىتسىنىسىدا قورۇغۇچى دورا سۈپىتىدە ئاياللارنىڭ ھەيزى بەك كۆپ كەلگەندە، ئاق خۇن كېسەللىرىدە ۋە ئۇچەي ياللۇغى، تولغاقلاردا بېرىلىدۇ. شۇنىڭدەك دورىلارنىڭ تەمى، پۇرىقىنى ياخشىلاش مەقسىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. سانائەتتە پۇراقلىق ماي ۋە ئىسپىرت چىقىرىدىغان خام ئەشيا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

قىزىلچا

(سلىق)

BETA VULGARIS 甜菜

تونۇش بۇ بىر خىل كۆكتات بولۇپ، يۇمىلاق، ئۇرۇنچاق، ھەر خىل شەكىلدە، تەمى تاتلىق، يوپۇرمىقى يوغان، پاقىيويۇرمىقى شەكىلدە. رەڭگى ئاق، قىزىل بولىدۇ. ئېقى قىزىلدىن قۇۋۋەتلىكتۇر. چىقىش ئورنى ھەممە يەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى مۆتىدىل.

خۇسۇسىيىتى قاننى كۆپەيتىش، بەلغەم بوشىتىش، پەينى چىگىتىش، بەدەننى، باھنى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى قىزىلى سىركە، قىچا بىلەن بېرىلسە، ئالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىپ، ئىششىقلىرىنى ياندۇرىدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ سۈيىنى ئىستېمال قىلغۇچى دورىلار قوشۇپ بېرىلسە، دوۋساق، بۆرەك، مەقئەت كېسەللىرىگە، مۇپاسىلغا، ئۇششاق قول-پۇت بېغىش ئاغرىقلىرىغا، بەلغەم بوشىتىشقا پايدا قىلىدۇ. قىزىلچا سۈيىنى ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ بۇرۇنغا تارتسا، مېڭىنىڭ ھۆللۈكىنى تارتىدۇ ھەم لەقۋا، باشنىڭ يېرىمى ئاغرىش، قول-پۇتنىڭ تىتىرىشى، چىش ئاغرىقىغا، كۆزنىڭ ئېقى قىزارغانلارغا پايدا قىلىدۇ. يوپۇرمىقىنى سىقىپ بادام يېغى، ھەسەل بىلەن قاينىتىپ قۇلاققا ئىسسىق تېمىتىلسا ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ، ئۆزىنىڭ سۈيىنى قاينىتىپ باشنى يۇسا، باشنىڭ پىتلىرىنى ھەم كېپەكلىشىنى يوقىتىدۇ. توغرىغا بىلەن خېمىر قىلىپ چېپىلسا، ئاق-قارا داغلارنى، چاچ چۈشكەنگە، ئۇچ كى، قول-پۇت-نىڭ، قورساقنىڭ ۋە باشقا جايلارنىڭ ئىششىقىغا پايدا قىلىدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ سۈيىنى سۆڭەك ۋە سەپكۈنلەر-گە چاپسا پايدا قىلىدۇ. خېنە بىلەن چېپىلسا چاچنى ئۆستۈرىدۇ. بادام يېغى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ چېپىلسا، ھەر خىل قاتتىق ئىششىقلارنى يۇمشىتىدۇ. قىچا ۋە ئاچچىقسۇ بىلەن يېسە كۈچلۈك يەلدىن بولغان قۇلىنجىغا پايدا قىلىدۇ.

بېرىش مىقدارى 1~5 ياشلىقلارغا 5~10 گرامغىچە، 5~10 ياشلىقلارغا 15~20 گرام، 10~15 ياشلىقلارغا 25~30 گرامغىچىلىك، چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 40 گرامغىچىلىك بېرىلسە بولىدۇ. ئورۇنباسارى چامغۇر.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار بۇ دورىنى بېرىش ۋاقتىدا خۇسۇسەن ئىچكى تەرەپلەرگە ئىشلىتىشتە ئەدەسنى قاينىتىپ، قىچا، ئاچچىقسۇ بىلەن بېرىلىدۇ. مەجەزى ئىسسىق بولسا غورا شەرىپىتى ياكى ئوتتۇرا شەرىپىتى بىلەن كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ بېرىلىدۇ.

تەركىبى كۈز پەسلىدە قىزىلچىنىڭ تەركىبىدە كۆپ مىقداردا كاروتىن بولىدۇ. بۇ، دورا سانائىتىدە پروۋىتامىن A كونسېنتراتى ئېلىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا، قىزىلچىنىڭ تەركىبىدە كاربون-سۇ بىرىكمىلىرى بار.

قىزىل چۆپچىنى

SMILAX GLABRA ROXB 土茯苓

تونۇش بۇ بىر يىلتىز بولۇپ، رەڭگى گۈلابى رەڭگىدە قىزىل كېلىدۇ. تەمى بىر ئاز تاتلىق، ئۇزۇنلۇقى 20 سانتىمېتىر، توملۇقى 3 سانتىمېتىر ئەتراپىدا، ھەر خىل بولىدۇ. ئەمما ھەممىدىن ياخشىسى ۋە ئىشلىتىلىدىغىنى گۈلاب رەڭگىدە، قىزىل، تەمى تاتلىق، پارچىلىرى يوغان، تۈز، چىڭ، بوغۇملىرى ئاز، سىلىق، يېپسىز، قاتتىق بوشلۇقتا ئوتتۇرا ھال، پۇتاقسىز، يېڭى، ئېغىر، قۇرت چۈشمىگەن، سۇدا چۆكىدىغىنىدۇر. يۇقىرىقى سۈپەتلەر بىلەن بولمىغىنى ناچار ھېسابلىنىدۇ.

چىقىش ئورنى جۇڭگونىڭ تاغلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى ھۆل ۋە يېڭى ۋاقتىدا ھۆل ئىسسىق قۇرۇپ كونىرىغانچە قۇرۇق تەرەپكە مايىل بولىدۇ.

ئىسسىقلىق تەرىپىمۇ غالىب بولىدۇ.

113-رەسىم. قىزىل چۆپچىنى

خۇسۇسىيىتى تەرەتنى يۇمشىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ئار-
تۇق ماددىلارنى تارقىتىش، تەرلىتىش، سۇيۇلدۇرۇش ۋە تازىلاش،
روھنى ساپ قىلىش، ئۇيقۇ كەلتۈرۈش، ئەزا ۋە ئىچكى بەدەن
تەرىپىگە تېز ئۆتۈش، تەبىئىي ھارارەتكە ياردەم بېرىش. ئەزايى
رەئىسلەرنى، ئاشقازاننى، باھنى قۇۋۋەتلەش، سۇيىدۈكنى، ھەيزنى
ماگدۇرۇش، كېرەكسىز ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، پالەچ، ئەزالار تىم-
رەش ۋە يىغىلىپ قېلىش ھادىسىلىرىنى، سەۋدا خاراكتېرلىك كونا
باش ئاغرىقىنى، كونا نەزلە ماددىلىرىنى يوقىتىش، زېھىن ئېلىشىش،
ھەر تۈرلۈك جۈنۈن، بارلىق سەۋدا خاراكتېرلىك كېسەللىكلەرگە
مەنپەئەت قىلىش، ماخاۋ، سىغىلىس قاتارلىق كېسەللىكلەرنى، بارلىق
يامان يىرىغلىق يامرايدىغان چاقىلارنى، تەمرەتكە، قوتۇر، قىچىشقا،
گۆشخۇرچاقا، بۆرەك ۋە دوۋساقتىكى يىرىغلىق يارىلارنى، مەقئەت

كېسەللىكلىرىنى، بوۋاسىر، ناسۇر، سۇيىدۈك تېمىپ تۇرۇش، بالياتقۇ كېسەللىكلىرى، قارا يەر قان، سىل،
سەۋدا خاراكتېرلىك قاتتىق ئىششىقلارنى، بەدەندىكى قارا داغلار، سەۋدا خاراكتېرلىك تەپلەر، چوڭ-كىچىك
بوغۇملارنىڭ ئاغرىقلىرى، يانپاش ئاغرىقلىرىنى توختىتىش، دائۇسسۆڭلەب، دائى ھەييە، دائى فىل كېسەللىك-
لىرىنى ساقايتىش، ئەپيۈنگە بولغان ئادەتنى قالدۇرۇش، بۇزۇلغان كۆيگەن خىلىتلارنىڭ زەھەرلىكىنى
يوقىتىش، بەدەننى سەمىرتىش، رەڭگىنى ساپ، چىرايلىق قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى ئىشلىتىش ئۇسۇللىرى ۋە شەرتلىرى ئەتراپلىق ھالدا «قارا بادىن كەبىر»
دىگەن كىتابتا كۆرسىتىلگەن، شۇ بويىچە ئىشلىتىلسە بولىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 6~9 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى ساسفېراس ۋە ئۆشپە مەغرىبى.

دققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە، كىچىك بالىلارغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى ئانار.

تەركىبى ساپونىن، تاننىن، رېزىن ۋە كۆپ مىقداردا كراخمال تۇتىدۇ.

جۇڭخىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىي-مۆندىل، قۇرۇق. جىگەر، ئاشقازانغا تەسىر قىلىدۇ.

خۇسۇسىيىتى رېماتىزمنى يوقىتىش، پەيلەرنى چىگىتىش، ساپ ۋە قىزىل سىرلارنىڭ زەھىرىنى

قايتۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ.

سىغىلىسى، پۇت-قول تارتىشىپ قېلىش كېسىلىنى، سۆڭەك ئاغرىقىنى، يامان يارىلارنى، كودۇمبا،

غەلۋىرەكلەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. بوغۇملارنىڭ ئاغرىقلىرىنى، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىشقا بېرىلىدۇ.

مىقدارى كۈندە 20 گرامنى قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

جىگەر ۋە بۆرىكى زەئىپ كىشىلەرگە بېرىش ۋە بۇ دورىنى ئىستېمال قىلىۋاتقان مەزگىلدە چاي ئىچىش

مەنئى قىلىنىدۇ.

قىزىلمۇچ

(لازا-پىلىپىل سۇدان-پىلىپىل ئەھمەر)

CAPSICUM ANNUUM

辣椒

114-رەسىم، قىزىلمۇچ

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، ئېگىزلىكى زېمىننىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ئىككى گەزگىچە بولىدۇ. يوپۇرمىقى رەيھاننىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ، يوپۇرمىقنىڭ رەڭگى كۆك، گۈلنىڭ رەڭگى ئاق (ئالۇچىنىڭ گۈلىگە ئوخشاش ۋە ئالۇچى-نىڭ گۈلىدىن بەك ئۇششاق). مېۋىسى ئۇزۇن 4 سانتىمېتىر-دىن 10 سانتىمېتىرغىچە بولىدۇ. يېغى تەرىپى يوغان، ئۈچى تەرىپى كىچىك، يۇمىلاق، خام چاغدا كىچىك ۋە كۆك بولىدۇ. پىشقاندا قىزىرىدۇ، ئۇنىڭ ئۇرۇقى خام چاغدا ئاق، پىشقاندا سارغۇچ بولىدۇ. ئۇرۇقنىڭ چوڭلۇقى ئىتىياقنىڭ مىقدارىدا بولىدۇ. مېۋىسىنىڭ تەمى بەك ئۆتكۈر ئاچچىق.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىي ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئاخرىدا قۇرۇق ئىسسىق. خۇسۇسىيىتى قويۇق يەللەرنى تارقىتىش ۋە چاپلاشقا بەلغەم خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. شۇ مەقسەتلەردە قوللىنىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى 6 گرامغىچە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار دوۋساققا (قۇۋۇققا)، ئۆپكەگە، گالغا زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سېرىنقىي، ئادەتتىكى ياغ ياكى ھەسەل سوغ مەجەز كىشىلەرنىڭ مەجەزنى نىزماللاشتۇرىدۇ.

تەركىبى كۆپ ۋىتامىن C تۇتىدۇ ۋە ئاچچىق، تەركىبى كاپىزائىتىس، تېرىسى كۆپ مىقداردا. لازىنىڭ قىزىللىق ماددىسى كاپىسائىتىن ۋە ۋىتامىن A مەنبەسى بولغان كاروتىن تۇتىدۇ، يەنە ياغلىق ماي، ئاز مىقداردا ئۇچۇچان مايلا بولىدۇ، ئۇرۇقىدا لازا يېغى بار. تەسىرى مەدەدە چۈشۈرۈش، تەرلىتىش، ئىشتەي ئېچىش تەسىرى بار. سىرتقا ئىشلىتىلسە تېرىنى قىزارتىدۇ، چاچ ئۆستۈرىدۇ.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ فارماكوپىيە كىتابىدا (دورلارنى قانۇن بىلەن بەلگىلەيدىغان قارا بادىغا ئوخشاش كىتاب-تەھرىر) لازىنىڭ قۇرۇق تالقىنىدىن 10 گرام ئېلىپ %90 لىك ئىسپىرتتىن 90 گرام قوشۇپ تىنىكتۇرا (ھاراققا چىلانغان تىندۈرۈلما) تەييارلاپ يەللەرنى يوقاتقۇچى ۋە قوزغاتقۇچى دورا قىلىپ ئىشلىتىش بەلگىلەنگەن. بۇنىڭ بىلەن تاماق ھەزم قىلىش ناچارلىقتىن ئۈچەيگە يەل تولۇپ قېلىشلار داۋالىنىدۇ.

مەلھەم راسلاپ رېماتىزىملىق مۇپاسىل ئاغرىقلىرىنى، يەل ئاغرىقلىرىنى، گۆش ھەم نېرۋىلارنىڭ ئاغرىقلىرى داۋالىنىدۇ. بادامچە بەز (كىچىك تىل يېنىدىكى بەزلەر) نىڭ ياللۇغى، گال ئاغرىقلىرىدا لازا تىنىكتۇرىسىغا سۇ قوشۇپ چايقاشقا بېرىلىدۇ.

جۇڭگىلار لازىنى ئىسسىق دەپ قارايدۇ، ئۇنىڭ قايناتقان سۈيى بىلەن ئۇششۇگەن جايلارنى يۇيۇپ داۋالايدۇ، ئىچىلسە سوغۇق مىجەزنى تەڭشەيدۇ، يەل ھەيدەيدۇ، سوغۇقلىقنى ھەيدەيدۇ، بەلغەم بوشتىدۇ، ھەزىمگە ياردەم بېرىدۇ، ھاشاراتلارنى ئۆلتۈرىدۇ؛ لازىنى كۆيدۈرۈپ تۇنۇنى بىلەن ئىسلىسا چۈچۈن (چۈسى) قاتارلىق ھاشاراتلار ئۆلىدۇ.

مىقدارى كۈنىگە بىر گرامنىڭ 3/10 قىسمىدىن بىر گرامغىچە قاينىتىلما، سۇفۇپ، ھەب تەييارلاپ ئىچكۈزۈلىدۇ، سىرتقا ماي دورىسى ياكى ھاراقىتىكى چىلانمىسى ئىشلىتىلىدۇ.

قۇ

(ھۇمماز بوستانى-چۇكا)

RUMEX ACETOSA

酸模

511-رەسىم، قۇ (ھۇمماز)

تونۇش بۇ بىر خىل گىياھ بولۇپ، 80 دىن 180 س.م ئېگىزلىك- تە ئۆسىدىغان ئاچچىق يوپۇرماقلىق، تېنىسى، يوپۇرمىقى، يىلتىزى قىزىل، ئۇرۇقى نېپىز، غىلاپنىڭ ئىچىدە قارا، قىزىل، ئۇششاق پارقرايدىغان ئۈچ بۇرجەكلىك كېلىدۇ. ھۇمماز جەمئىي 3 خىل بولۇپ، تاغنىڭ، ئۆلكىنىڭ، سۇنىڭ دەپ ئايرىلىدۇ.

ئۆلكىنىڭ ئىككى قىسمىغا بۆلۈنۈپ، يوپۇرمىقى كەڭرەك، تەمى بىمەزە، بۇنى تاغنىڭ قىزىلچىسى ياكى قوزاغلىقى دەيدۇ. يەنە بىر قىسمى يوپۇرمىقى نېپىز، ئاچچىق بۇنى ھۇمماز بوستانى دەيدۇ. يىلتىزى، تېنىسى، يوپۇرمىقى قىزىل، ئۇرۇقى قارامتۇل، قىزىل (جىگەر رەڭدە)، پارقرايدىغان 3 بۇرجەكلىك، ئىككىنچى قىسمىنىڭ گۈلى يوق، ئاچچىق بولىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلاردىن چىقىدۇ. تەبىئىي ئاۋۋالقى دەرىجىدە سوغۇق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق، ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئاۋۋالدا قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى ئاغرىق پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى چىكىملىكنىڭ خۇمارىنى يوق قىلىشقا، قەي توختىتىشقا، جىگەر كېسىلىگە، ئىشتىھا ئېچىشقا، زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققاندىكى ئاغرىقنى توختىتىشقا ئىشلىتىلىدۇ. قاينىتىپ بېرىلسە ئارقا پىشابنى يۇمشىتىدۇ. سىماق بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، ئۈچەي كېسىلى، ئۈچەي جاراھەتلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. سوقۇپ، تاسقاپ، قورۇپ زەيتۇن يېغى، بىر ئاز يۇمغاقسۇت ئۇرۇقى، زىرە، ئانار سۈيى قوشۇپ ئىچىلسە، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىدۇ. ئۆزىنى دەملەپ بەرسىمۇ ئىچ سۈرۈشنى توختىتىدۇ.

سوقۇپ شاراب بىلەن خېمىر قىلىپ خانازىرغا، قۇلاق ئارقىسىدىكى ئىششاققا، قىچشاققا ۋە بەرەسكە، تەمرەتكىگە سىركە بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ تازغا، زەيتۇن يېغى ۋە زەپەر بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ خېمىر قىلىپ قۇرۇق جاراھەتلەرگە چېپىلسا پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 1 دىن 5 ياشلىقلارغا 5~10 گرامغىچە، 10~20 ياشلىقلارغا 10~20 گرامغىچە، 15~10 ياشلىقلارغا 20~30 گرامغىچە چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 40 گرامغىچە بېرىشكە بولىدۇ. ئورۇنباىسارى ئوتروچ.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار جىنسىي قابىلىيىتى ئاجىز كىشىلەرگە بېرىلمەيدۇ. شەرىپىتى رۇمان بىلەن قوشۇپ بېرىلسە بولىدۇ.

تەركىبى كالتسىي ئوكسىلات-خىزوپىنول، ئېمودىن، ئاتسېد تانىك تۇتىدۇ. جۇڭگىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي تەمى ئاچچىق، سوغۇق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى ھاشارات ئۆلتۈرۈش، قان توختىتىش، ئىچ توختىتىشتىن ئىبارەت. يېڭى چۆپ ۋە يىلتىزى، گۈلى ئىشلىتىلىدۇ. سىقىلغان سۈيى ياكى چىلانغان سۈيى بېرىلىدۇ. يېڭى يوپۇرماق، غول (تېنى) ۋە يىلتىزلىرىنى سوقۇپ سۈيىنى چىقىرىپ قىچىشقا، تەمرەتكە داۋالىنىدۇ. شۇ سۇغا لاتىنى چىلاپ تاڭسا، يامان جاراھەتلەرنىڭ زەھىرىنى تارتىۋالىدۇ. جاراھەتنىڭ ساقىيىشىنى تېزلىتىدۇ، قېنىنى توختىتىدۇ. سۈيى ئىچكۈزۈلسە، چوڭ-كىچىك نەرنى ماڭدۇرىدۇ. ئىسسىقنى پەسەيتىدۇ، قۇرۇتۇلغان گۆشنى قاينىتىپ ئىچكۈزۈلسە، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئىستىما پەسەيتىش ئۈنۈمىنى بېرىدۇ.

گوللاندىيە ھاكىملىرىنىڭ تەجرىبىسىچە، ھۇممازنىڭ يېڭىسى داۋالاش ئۈنۈمىگە ئىگە. قۇرۇغاندىن كېيىن داۋالاش ئۈنۈمى يوقىلىدۇ، شۇڭا ھۆل ۋاقتىدا سىقىپ سۈيىنى چىقىرىپ ئىشلىتىدىكەن. ئۇلار ھۇممازنى سالىقىنلاقتۇچى قابىز (قورۇغۇچى) دورا سۈپىتىدە قىزىتما پەسەيتىش، يۈرەك قىزىپ ئۇسساشنى توختىتىش. قان بۇزۇلۇشتىن بولغان قىزىتمىلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. يەنە ئۇلارنىڭ پىكىرىچە ھۇممازنىڭ سۈيى قاننى تازىلىغۇچى تەسىرگە ئىگە. شۇنىڭ ئۈچۈن قاندىكى يامان ئامىللاردىن بولغان جۈدەپ كېتىش (كاخېكسىيە) كېسەلنى داۋالايدۇ. تېرىدىكى پارازىت ھاشاراتلارنى ئۆلتۈرۈپ قوتۇر، تەمرەتكىلەرنى داۋالايدۇ. يىلتىزى، يوپۇرماقلىرىنى قاينىتىپ سۈيىنى ئىچكۈزۈش ياكى سەي ئورنىدا ئىستېمال قىلىش ئارقىلىق، قان قۇسۇش، ئىچىدىن قان كېتىش، بوۋاسىر قاناش، قانلىق تولغاق كېسەللىرىنى ساقايتقىلى بولىدۇ. سىقىپ چىقىرىلغان سۈيىگە قىيام ياكى قەنت قوشۇپ يۇقىرى قىزىتمىلىق كېسەللەرگە سالىقىنلاقتۇچى ئۇسسۇلۇق سۈيى ئورنىدا بېرىشنى تەكلىپ قىلىشىدۇ.

سۇدىن چىقىدىغان قۇ-ھۇممازمائى

تونۇش سۇنىڭ بويىدا يوپۇرمىقى، كاسىنە يوپۇرمىقىغا ئوخشاش قاتتىق بولىدۇ. گىياسى نېلۇپەرنىڭ گىياسىغا ئوخشايدۇ. يىلتىزى قىزىلچىغا ئوخشاش. ئۇرۇقى قىزىللىققا مايىل قارا، تەمى تېتىقسىز، بۇ كالا ھۇممازى سۇ قىزىلچىسى دېيىلىدۇ.

چىقىدىغان ئورنى شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش، خاپىغان، نېرۋا پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى تاغنىڭ ھەم ئۆلكىنىڭكى ئىشلىتىلىشى بىلەن ئوخشاش.

ئىشلىتىلىش مىقدارى بۇمۇ يۇقىرىدىكىلەرگە ئوخشاش.

ئورۇنباىسارى ئوتۇرۇچ.

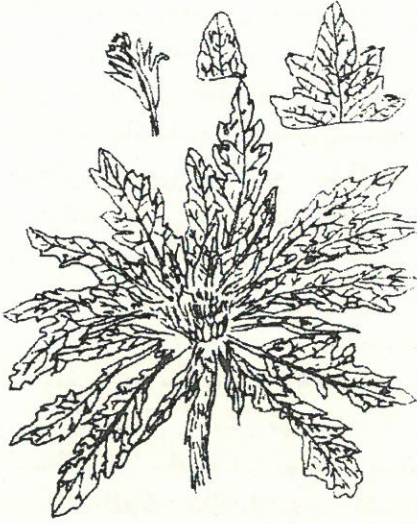
دەققەت قىلىدىغان ئىشلار كۆپ ۋە قالايمىقان ئىشلەتمەسلىك لازىم.

قۇستە

(قۇستە شېرىن، قۇستە تەلخ)

JURINFA SOULIFI

木香

116-رەسىم، قۇستە

ئېلىمىزدە بىر گۇرۇپپىغا مەنسۇپ، ئەمما شەكلى ئوخشىمايدىغان، تەركىبى، تەسىرى بىر-بىرىگە يېقىن كەلگەن 3 خىل ئۆسۈملۈك ئىشلىتىلىدۇ.

1. يۈن مۇشياڭ ياكى گۇاڭ مۇشياڭ

RADIX (广木香) (云木香) لانىچە SAUSSUREAE LAPPA - قۇستە تەلخ. بۇ ئەسلىدە ھىندىستاندا تىكىلىدىغان بولۇپ، مەملىكىتىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ ئۆلكىسى ئارقىلىق كىرەتتى. ھازىر گۇاڭدۇڭدا تېرىپ نەتىجە قازىنىلدى. سۈپىتى چەت ئەلدىن كىرگەن بىلەن پۈتۈنلەي ئوخشاش، كۆپ مىقداردا مەھسۇلات ئېلىنماقتا.

3. يۈجۇۋەن مۇشياڭ RADIX YUEHSI

MUSHIANG 越雕木香

3. RADIX JURINEAE (川木香) چۈەن

مۇشياڭ.

ھازىر قۇستە شېرىن ئورنىدا ئىشلىتىۋاتقان مۇشياڭ مۇشۇ 2، 3-خىلدىن ئىبارەت بولۇپ، سە-چۈەن ئۆلكىسىنىڭ ئابەي زاڭرۇ ئاپتونوم ئوبلاستىدىن، سۈگىيەن لىشەن، يانەت ۋىلايىتىنىڭ باۋشىڭ قاتارلىق جايلىرىدىنمۇ چىقىدۇ.

تونۇش: بۇ بىر خىل يىلتىز بولۇپ، مەرگىيانىڭ يىلتىزغا ئوخشايدۇ. ئۆسۈملۈكنىڭ ئۆرە تۇرىدىغان تېنىسى يوق. زېمىنغا يېپىلىپ تۇرىدۇ. يوپۇرمىقى كەڭ 3 خىل بولىدۇ (يۇقىرىقىدەك 3 خىل). 1-خىلى: -تاتلىق، ئاق، بىر ئاز سېرىقلىق تەرەپكە مايىل. يېنىك خۇش پۇراق بولىدۇ. بۇنى قۇستە بەھرى ۋە قۇستە ئەرەبى دەپ ئاتىلىدۇ. 2-ئىچىق. رەڭگى قارا تەرەپكە مايىل، ئىچكى قىسمى سېرىق تەرەپكە مايىل. توم، يېنىك، پۇرىقى ئاز. بۇ 2-خىلى قۇستە ھىندى دەپ ئاتىلىدۇ. 3-خىلى قىزىللىق تەرەپكە مايىل ۋە ئېغىر، ئېغىرلىقتا شەمشەت دەرىخىنىڭ ياغىچىغا ئوخشايدۇ. خۇشبۇي، ئاچچىقلىقى يوق. بۇ 3-خىلى زەھەر بولۇپ ئادەم ئۆلتۈرىدۇ. ئەگەر «مۇتلەق قۇستە» دەپ ئاتالسا، قۇستە شېرىنى كۆزدە تۇتىلىدۇ. بەزىبىرلىرىدىن سەپرانىڭ پۇرىقى كېلىدۇ. بۇنى ناچار دەپ تونۇيمىز.

قىسقىچە ئېيتقاندا: بۇ قۇستەنىڭ مەنبەئەتى چوڭ مۆتىۋەر دورىلارنىڭ جۈملىسىدىن دەپ تونۇلىدۇ. ئەڭ ياخشىسى يېڭى، قۇرت يېمىگەن، رەڭگى ئاق، تەمى تاتلىق، خۇشبۇي، توم ۋە گۆشلۈكى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. چاينىسا بىر ئاز تىلنى قورۇيدۇ ۋە پوستى نازۇك بولىدۇ. بۇنىڭدىن قالسا قۇستە شاھى. بۇنىڭ قۇۋۋىتى 10 يىلغىچە تۇرىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزدە شىزاڭدىن، ئەرەبىستان، سۈرىيە ۋە ھىندىستاندىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3-دەرىجىدە قۇسۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ئەزاىي رەئىسەنى (باشتىكى ئەزالارنى) قۇۋۋەتلەش، پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، باھنى قۇۋۋەت-لەش، ھۆل سوغۇقتىن بولغان كېسەللەرنى يوقىتىش، قىزىتىشقا تېگىشلىك ئەزالارنى قىزىتىش، مېگىنى قۇۋۋەتلەش، يەللەرنى تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ھەسەل ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن ئىچىلىدۇ ياكى ھەسەل بىلەن ئەزاغا چاپسىمۇ بولىدۇ. قوي ياكى كالا يېغى بىلەن بىللە ياغلانسىمۇ بولىدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى قۇستىنى يامغۇر سۈيىگە چىلاپ، شۇ سۇنى بۇرۇنغا تېمىتسا، كونا باش ئاغرىقىغىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. يېغى قۇلاققا تېمىتلسا، قۇلاقنىڭ سوغۇقتىن بولغان توسالغۇسىنى ئاچىدۇ. كۆيدۈرۈپ تۇتۇننى پۇرسا، زۇكامنى يوقىتىدۇ ۋە بەدبۇيلىقلاردىن پەيدا بولغان ۋابانى يوقىتىدۇ. 4 گرامنى ھاراق ۋە ئەمەن بىلەن قوشۇپ ئىچسە، كۆكرەك كېسەللىكى، ھۆمدەش كېسەللىكى ۋە كونا يۆتەل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ھەسەل بىلەن يالانچۇق تەييارلاپ يالسا، كۆكرەكنىڭ شىلىمشىق خىلىتلىرىنى تازىلايدۇ. بىقىن ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ، قۇستىنى ھەسەل بىلەن ئىچسە ھۆللۈكلەرنى ۋە بەلغەملەرنى يوقىتىدۇ. يەللەرنى تارقىتىدۇ. ئاشقازان، جىگەر، بۆرەك ۋە دوۋساقنى قۇۋۋەتلەيدۇ ھەم شۇ ئەزالارنى قىزىتىپ، ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. قورساقنىڭ گۆشلىرىنىمۇ قۇۋۋەتلەيدۇ. جىگەر ۋە تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. تالنىڭ ئىششىقلىرىنى تارقىتىدۇ. يەرقان، كىندىك چۆرىسىنىڭ ئاغرىقى ۋە رەھىم (باليئاتقۇ) ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر سوغۇق سۇ بىلەن ئىچسە، ئۈچەيلەردىكى ئۇششاق قۇرت مەددىنى ۋە باشقا مەددىلەرنى چۈشۈرىدۇ. سۈيدۈكنى، ھەيزنى راۋان قىلىدۇ. بۇي سېلىپ (كۆيدۈرۈپ) تۇتۇننى پاكىزە لاتغا ئېلىپ ھەمەل قىلىنسا، ھەيزنى ماڭدۇرىدۇ. قورساقتىكى بالىنى چۈشۈرىدۇ. بالياتقۇنىڭ ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ (قۇستىنى قاينىتىپ، ئىلمان ھالدىكى سۈيىدە ئولتۇرسا (ۋاننا قىلىنسا) ۋە قۇستە بىلەن ئىسسىق ئۆتكۈزسىمۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ). ئەگەر 1.5 گرامنى سۇفۇپ قىلىپ ھەسەل ياكى شاراب بىلەن ئىچسە باھنى كۈچلەندۈرىدۇ. قۇستىنى يۇمشاق ئېزىپ خېمىر قىلىپ جىنسى ئەزاغا چاپسا ياكى قۇستىنىڭ يېغى بىلەن ياغلىسىمۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ. ئەگەر قۇستىنى سىركەنجىۋىل بىلەن ئىچسە، 4 كۈندە بىر قېتىم تۇتىدىغان كونا تەپنى يوقىتىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ، زەيتۇن يېغى بىلەن بەدەنگە چاپسا، بەلغەم خاراكتېرلىك تىترەيدىغان تەپلەرنى يوقىتىدۇ. تەپ تۇتۇشتىن ئىلگىرى ئىستېمال قىلسا، ئۇنى يۇمشاق ئېزىپ ھەسەل سۈيى بىلەن قوشۇپ بەدەنگە چاپسا تېرىدىكى سەپكۈن، داغلارنى يوقىتىدۇ. ئۇنى سىركە، سەنۇبەر دەرىخىنىڭ يېلىمى، ھەسەل بىلەن قوشۇپ چاپسا، چاچ چۈشۈپ كېتىش كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. چېچى چۈشۈپ كەتكەن ئورۇنلارغا چاچ ئۈندۈرىدۇ. ئۇندىن باشقا، تېرە كېسەللىكلىرىگىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. كونا قۇستىنى يۇمشاق ئېزىپ ھۆل يىرىڭلىق چاقىلارغا سېپىلسە مەنپەئەت قىلىدۇ. ھۆلى (يېڭىسى) تېرىگە قاپارچۇق پەيدا قىلىدۇ. قۇستىدىن 4 گرامنى ئۈزۈم ھارىقى ۋە ئەمەن بىلەن بىللە ئىچسە ئىلان، چاپانغا ئوخشاش زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى تېرىنىڭ تېشىغا تارتىپ، ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 3 گرامدىن 4 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلسە بولىدۇ.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆپكەگە زىيان قىلىدۇ.

ئورۇنباسارى يېرىم ۋەزىندە ئاقىرقەرھە ياكى باراۋەر ۋەزىندە خىتىمى.

قۇستە يېغى تەييارلاش ئۇسۇلى 160 گرام ئاچچىق قۇستىنى چالا سوقۇپ، بىر كېچە-كۈندۈز ھاراققا چىلاپ، ئاندىن كېيىن سىقىپ سۈزۈپ، بىر كىلو 600 گرام زەيتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ كۈچسىز ئوتتا قاينىتىلىدۇ. شاراب تۈگەپ ياغ قالغاندا ئېلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

يېغىنىڭ تەبىئىتى قۇرۇق ئىسسىق.

يېغىنلىق خۇسۇسىيىتى پەيلەرنى، باھنى ۋە بارلىق ئەزالارنى قۇۋۋەتلەيدۇ. يەللەرنى تارقىتىدۇ. ئاشقازان سۇيۇقلۇقىنى ۋە جىگەر سۇيۇقلۇقىنى يوقىتىدۇ. سەۋدا، بەلغەم خاراكتېرلىك تىترەيدىغان تەپلەرنى پەسەيتىدۇ. چاچلارنى قۇۋۋەتلەيدۇ، ئۆستۈرىدۇ، ئىچسە ۋە ياغلانسىمۇ بولىدۇ. ئىشلىتىلىشى مىقدارى 21 گرامغىچە.

تەركىبى يۈن مۇشياڭنىڭ تەركىبىدە %3~1 ئۇچۇچان خۇش پۇراق ماي، %6 دەرەخ يېغى، قۇستەتەلخ ئالكالوئىدى-ساۋسۇرىن ۋە %18 قەنت ماددىلىرى تۇتىدۇ. ئۇچۇچان ماينىڭ ئاساسىي تەركىبى: ئاپلو تاكسېن، كوستېپىن، كوستوس لاکتون، دېھدرو كوستوس لاکتون، كوستوس ئاتسىد، كوستول، ئاز مىقداردا كامفېن فېللاندىن تۇتىدۇ.

ئەرەبىستان، ھىندىستاندىن چىقىدىغان قۇستەلەرنىڭ تەركىبىدە ئىنۇلىن، ھېلېنىن، كوستېپىن، كامفېن، فېللاندىن، يېلىم، موم ۋە باشقا ماددىلار تۇتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى چەت ئەل ۋە مەملىكىتىمىزدىن چىقىدىغان قۇستەلەرنى جۇڭگىيلار ئوخشاشلا قۇرۇق ئىسسىق ھېسابلايدۇ. جۇڭگىيلار تەلىماتچە تالى، قېرىنى ساغلاملاشتۇرىدۇ. يەللەرنى، توسالغۇلارنى ھەيدەيدۇ. ئاغرىق توختىتىدۇ. قورساقتىكى بالنىڭ چۈشۈپ كېتىش خەۋپىنى يوقىتىدۇ. ئاساسەن مەيدە كۆپۈپ ئاغرىش، تاماق ھەزىم قىلىشى ئاجىزلىشىش، قۇسۇش، ئىچ ئۆتۈش، قان تولغاق، كۆتەن چىڭقىلىش، بالا چۈشۈپ كېتىش ئېھتىمالى بولغاندا توختىتىش، تەرلىتىش، تالقانلاپ كىيىملەرگە چېچىلسا ھاشارات ئۆلتۈرۈش، مەلۇم دەرىجىدە باھنى قۇۋۋەتلەش ئۈچۈن بېرىلىدۇ.

يۇقىرىقىلاردىن باشقا، ئېلىمىزنىڭ خېيى، جېجياڭ، سىچۈەن قاتارلىق جايلارىدا بىر خىل گىياھ بولۇپ ئۇنى تۇمۇشياڭ 土木香 INULA HELENIUM دەپ ئاتايدۇ. بۇنىڭ مېۋىسى بولۇپ 马兜铃 (ماداۋلىڭ) لاتىنچە ARISTOLOCHIA DEBILIS SIEB ET ZUCC دەپ ئاتىلىدۇ. مېۋىسى ئالكولوئىد ئارستولوخىن تۇتىدۇ. يىلتىزى تۇمۇشياڭ دەپ ئاتىلىپ، پۇراقلىق ياغ ۋە ئارستولوخىن كىسلاتاسى تۇتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى

مېۋىسى سوغۇق تەبىئەتلىك، زەھەرسىز ھېسابلىنىپ، يۆتەل پەسەيتىپ، بەلغەم بوشتىش تەسىرىگە ئىگە. زىققە، ئۆپكە شاخلىرىنىڭ ياللۇغى (برونخىت)، يۆتەلدىن ئاۋاز بوغۇلۇش، قان تۆكۈرۈشلەر داۋالىنىدۇ. سىرتقى تەرەپكە بوۋاسىز قانغاندا، مەقەتنىڭ ئەتراپى ئىششىغاندا ئىشلىتىدۇ ھەمدە زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققان يارىلاردا زەھەر قايتۇرغۇچى دورا سۈپىتىدەمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

يىلتىزى تۇمۇشياڭ ئىسسىق تەبىئەتلىك، زەھەرسىز دورا ھېسابلىنىپ، تەرەت توختاتقۇچى، ئاغرىق پەسەيتكۈچى خۇسۇسىيەتكە ئىگە. قورساق ئاغرىق، ئىچ سۈرۈشلەرگە پايدا قىلىدۇ.

قۇشقا

(ئۇسپور)

PASSER MONTANUS

麻雀

تونۇش بۇ بىر خىل مەشھۇر ئۇچار قۇش بولۇپ، تېنى كىچىك، يۇرتنىڭ ۋە جاڭگالنىڭ دەپ 2 خىلغا بۆلىنىدۇ. جاڭگال قۇشقىچىنىڭ تېنى چوڭراق، تۇمشۇقى ئىنچىكە ئۇزۇنراق بولىدۇ.

چىقىش ئورنى دۆلىتىمىزدىن ۋە باشقا مەملىكەتلەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى بەدەننى قىزىتىش ۋە سەمىرىتىش، ھول مىزاج كىشىلەرنىڭ جىنسىي ئەزاسىنى كۈچەيتىش ۋە مەنىيىنى زىيادە قىلىش، پەيلەرنى چىڭىتىش، يۈرەكنى، بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى سوغۇقچان، ھۆل مەجەز كىشىلەرگە توغرا كېلىدۇ، قۇشقاچ بالىسىنىڭ گۆشمۇ جىنسىي ئەزاسىنى كۈچەيتىشتە ياخشى (بولۇپمۇ تۇخۇم سېرىقى ۋە زەيتۇن يېغى بىلەن قورۇپ يېسە)، تۇخۇمۇ شۇنداق تەسىرگە ئىگە. قۇشقاچ بەدەننى سەمىرىتىشتە تەڭدىشى يوق. قۇشقاچنىڭ مېڭىسى شاراب بىلەن ئىچكۈزۈلسە ۋە ھەمەل قىلىنسا، تۇغماس ئاياللار تېزدىن ھامىلدار بولىدۇ. قۇشقاچ گۆشىنى يېيىشنىڭ ئەڭ ياخشى ئۇسۇلى شۇكى، گۆشىنى ئاچچىقسۇ، ئانار سۈيى ياكى غورا بىلەن قورما قىلىپ يېسە پات سىڭدۇ. چۈنكى گۆشى قاتتىق، ئىسسىقتۇر. قۇشقاچ تېنى ئاق چۈشكەن كۆزگە تېمىتىلسا، كۆزدىكى ئاقنى يوقىتىدۇ، قۇشقاچنىڭ پوقى بەك قۇرۇق ئىسسىق، كۆزگە تارتسا، ئاقنى ئالىدۇ. بەدەنگە چاپسا، سەپكۈن داغلارنى يوقىتىدۇ. تۈكرۈك بىلەن ئېزىپ سۆڭەلگە چاپسا سۆڭەلنى يوقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى يېيىش ئۈچۈن بىردىن ئىككىگىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مەجەز كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ. چۈنكى بەك ئىسسىق. تۈزەتكۈچىسى ئانار سۈيى، غورا، ئاچچىقسۇ ۋە سىركەنجۈل.

1-قۇشقاچ گۆشى تەبىئىتى قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى كونا ھېساب بويىچە 3-ئايدا يېسە باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ، پەرزەنت بولۇشقا سەۋەبچى بولىدۇ.

قۇشقاچ گۆشى مەنىيىنى زىيادە قىلىدۇ، بەز ئەزانى قۇۋۋەتلەيدۇ، نەپەس سىقىدىغان كىشىلەر دائىم يېسە مەنپەئەت قىلىدۇ. بەل ۋە تىزنىڭ سوغۇقلۇقىنى ئالىدۇ، سىيىشنى قىسقارتىدۇ، خۇن كۆپ كېتىشنى داۋالايدۇ. ئەڭ ياخشىسى كونا ھېساب بويىچە بىرىنچى ئايدىن 10-ئايغىچە بولغان ئارىلىقتا يېيىش پايدىلىق (قۇشقاچ گۆشىنى دۇجياڭ بىلەن ئىستېمال قىلسا، يۈزگە داغ چۈشۈرۈپ قويىدۇ).

2. قۇشقاچ تۇخۇمى تەبىئىتى-ئىسسىق، زەھەرسىز.

ئەرلەرنىڭ جىنسىي ئاجىزلىقلىرىنى داۋالايدۇ، مەنىيىنى كۆپەيتىدۇ، بالا كۆرۈشكە سەۋەبچى بولىدۇ. قۇشقاچ تۇخۇمىنى ئەرگەك سېرىقچىچەك ئۇرۇقىنىڭ تالقىنى بىلەن ھاراققا قوشۇپ ئىچسە، ئەرلەرنىڭ جىنسى ئاجىزلىقى (دوختۇرلار ئىمپوتېنسىيە دەيدىغان كېسەل)نى داۋالايدۇ، ئاياللارنىڭ خۇن كېسىلىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىچى رايۇن قىلىدۇ، گىرېنغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3-قۇشقاچ جىگىرى باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ، كۆزگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

4-قۇشقاچ مېڭىسى پاختىغا تەگكۈزۈپ قۇلاققا قاپلاپ قويۇلسا گاسلىقنى داۋالايدۇ، كۆيدۈرۈپ كۈلنى ئۆسۈملۈك ياغلىرى بىلەن چاپسا ئۇششۇككە مەنپەئەت قىلىدۇ.

5-قۇشقاچ مايىقى خەنزۇچە 白丁香 (بەي دىڭشياڭ-ئاق قەلەمپۇر) دەپ ئاتىلىدۇ. لاتىنچە FACCES PASSERUM دەيدۇ. بۇ جۇڭبى تېبابىتىدە قەدىمدىن مۇھىم دورىلارنىڭ بىرى ھېسابلىنىپ، ئادەتتە ئەرگەك قۇشقاچنىڭ مايىقى ئىشلىتىلىدۇ. ئەرگەك قۇشقاچ مايىقىنىڭ ئىككى بېشى ئۇچلۇق، چىشى قۇشقاچ مايىقىنىڭ ئىككى ئۇچى توم (يۇمىلاق) كېلىدۇ. جۇڭبىلارنىڭ قارشىچە، قۇشقاچ مايىقى قۇرۇق، ئىسسىق، ئازراق زەھەرلىك بولۇپ، ئىچىدىكى قاتتىقلىقلارنى يوقىتىش، ئىششىق قايتۇرۇش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش تەسىرى بار.

ئىچىشكە بېرىلسە ئىچكى ئەزادا توپلىنىۋالغان مونەك تۈگۈنچىلەرنى يوقىتىدۇ، گىرېننى داۋالايدۇ، سىرتتىن كۆزگە ئىشلىتىلسە، كۆزدىكى ئۈنگەن گۆشنى (دوختۇرلار پتېرىگىيۇم دەيدۇ) ۋە كودۇمبا، چىققانلارنى داۋالايدۇ.

ئەسكەرتىش تاغ قۇشقىچىنى خەنزۇچە 山麻雀 (شەن ماچياۋ)، لاتىنچە

PASSER RUTILANS TEMMINCK دەپ ئاتىلىدۇ. ئۇنىڭ مايىقىمۇ يۇقىرىقىدەك تەسىرلەرگە ئىگە.

قۇلغۇل

(قلقل)

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، ئۆسۈملۈكى كەندىرنىڭ ئۆسۈملۈكىگە ئوخشايدۇ. تېنىسى قىزىل تەرەپكە مايىل، شاخلىرى ئۇزۇن، يوپۇرمىقىنىڭ بويى ئېگىز، گۈلى ئاققا مايىل، ئۇرۇقى غىلاپنىڭ ئىچىدە بولۇپ، يىرىك-يۇمىلاق. چوڭلۇقى قارىمۇچتىن چوڭراق ھەم سىلىق. ئۇرۇقنىڭ تاشقى تەرىپى قارا تەرەپكە مايىل. ئۇرۇقنىڭ ئىچىدىكى مېغىزى ئاق، تاتلىق، بىر ئاز شىلىمشىق، ئىشلىتىلىدىغىنى ئۇنىڭ مېغىزىدۇر.

چىقىش ئورنى ھىندىستاندىن ۋە ئېلىمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى باھقا قۇۋۋەت بېرىش ۋە قوزغاش، بەدەننى سەمرىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى قايىسى خىلدا ئىشلەتسىمۇ باھقا قۇۋۋەت بېرىدۇ، ھەرىكەتلەندۈرىدۇ ۋە بەدەننى سەمرىتىدۇ. بولۇپمۇ كۈنجۈت، ناۋات، قەنت ياكى ھەسەل بىلەن قوشۇپ ئىشلەتسە، بۆرەكنىڭ ۋە دوۋساقنىڭ ئەھۋالىنى ياخشىلايدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى قۇرغىنىنىڭ ئىشلىتىلىش مىقدارى 15 تىن 30 گرامغىچە.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار كۆپ ئىشلەتسە باش ئاغرىتىدۇ، ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ. ھەيز كېسەللىكىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى قورۇۋېتىش، سىركەنجىۋىل، قەنت ياكى ھەسەل بىلەن يېيىش.

ئورۇنباىسارى باراۋەر مىقداردا ئاق تۈدەرى، سەنۋېر ئۇرۇقى ياكى مۇغاس، يېرىم ۋەزنى مىقداردا ئەبھەل ۋە 1.5 گرام مىقدارى خىيارىزى ئۇرۇقنىڭ مېغىزى. ئەسكەرتىشى

قۇلغۇلنى لاسانى لوغە تۈلئەدەۋىيەدە ئانار دەشتى، رۇمما بەررى، گۈلنار دەپ ئاتاپ، ئۇنىڭ ئۇرۇقىنى ھەببى قۇلغۇل (قۇلغۇلان) دېگەن نام بىلەن كۆرسىتىپ، ئاخىرىدا ئانار چېچىكى ئىكەنلىكىنى بايان قىلغان. بۇ يەردە كۆرسىتىلگىنى بىلەن پەرقلىق بولۇپ قالغىنى ئۈچۈن لاتىنچە، خەنزۇچە ناملارنى بەلگىلەنمىدى.

قۇل يىلىن

(ۋەرەل)

تونۇش بۇ جاڭگالدا بولىدىغان بىر خىل ھايۋان بولۇپ، ئۆزى ھىردوندىن چوڭراق بولىدۇ. ئەمما بېشى كىچىك، قۇيرۇقى ئۇزۇن. كېلەرنىڭ قۇيرۇقىدىن كۈچلۈك ۋە توم. تېرىسىنىڭ رەڭگى قارا، يىرىك ئالا-بۇلماچ سېرىق سىزىقلىرى بار.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ جاڭگاللىرىدا بولىدۇ.

تەبىئىتى 3-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى يەللەرنى تارقىتىش، تىكەن، ۋاشاق ئوق قاتارلىق نەرسىلەرنى ۋە زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققان زەھىرىنى ئۆزىگە تارتىش، كۆزدىكى ئاقنى، بەدەندىكى ھەر تۈرلۈك داغلارنى يوقىتىش خۇسۇسىيىتى-گە ئىگە. قالغان خۇسۇسىيەتلەردە سەقەنقۇرنىڭ ئورنىدا تۇرىدۇ.

ئىشلىتىش ئورنى ئەگەر ۋاشاق ئوقى كىرگەن ياكى تىكەن كىرگەن ئەزاغا قول يىلىن نىڭ گۆشىنى تاڭسا، ۋاشاق ئوقى تىكەننى تارتىپ ئالىدۇ، زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققان جايغا تاڭسا، زەھەرنى ئۆزىگە تارتىپ ئالىدۇ. زەيتۇن يېغىدا ئوبدان قاينىتىپ مەزكۇر ياغ بىلەن ياغلانسا، تېرىدىكى جاراھەت ئىزلىرىنى، قىچىشقاقتى، دائۇسسۇئىلەپنى، قۇبانى يوق قىلىدۇ. كۆزگە تارتسا كۆزدىكى ئاقنى ئالىدۇ. گۆشنى ياكى يېغىنى مۇۋاپىق ھالدا يېسە بەدەننى سەمىرىتىدۇ. يېغى بىلەن ئەرلەرنىڭ جىنسىي ئەزاسىنى ياغلىسا، جىنسى ئەزانى قۇۋۋەتلىك قىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى كېلەر. يېغىنىڭكى: سەقەنقۇر يېغى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار گۆشنى يېسە دىققەتچىلىكىنى كەلتۈرىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سىركە ۋە سېرىقماي.

قۇندۇز قەھرى

TESTIS LUTRAE

水獭睾丸

117-رەسىم، قۇندۇز قەھرى

تونۇش بۇ بىر خىل سۇ ھايۋانىنىڭ ئۇرۇق بېزى بولۇپ، بىر-بىرىگە چاپلىشاڭغۇ 2 دانە بولىدۇ. بۇ ھايۋان ئۇيغۇرچە قاما دەپ ئاتىلىدۇ. بۇنىڭ ياخشىسى ۋە ئىشلىتىلىدىغىنى سېرىق ياكى قىزىل، خۇشبوۋى تېز ئېزىلىدىغىنىدۇر.

چىقىش ئورنى چەتتىن كېلىدۇ.

تەبىئىتى 3-نىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق، 2-دە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى توسالغۇلارنى ئېچىش، ئىششىقلارنى تارقىتىش، سوغۇق، زەھەرلىك دورىلارنىڭ، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىش، تەبىئىي ھارارەتنى قوزغاش خۇسۇسىيىتى-گە ئىگە.

ئىشلىتىش ئورنى ئەگەر بۇنى قائىدە بويىچە مۇۋاپىق ھالدا

ئىچسە، مېڭىنىڭ ھۆل سوغۇق كېسەللىكلىرى ئۈچۈن، يەل ۋە

يەي خاراكتېرلىك كېسەللەر (مەسىلەن: تۇنۇقلىق كېسەل، كىچىك بالىنىڭ دۆلىنىشى، پالەچ، ئەزانتە-رەش ۋە يىغىلىپ قېلىش، سەرسام، ئۇنۇتقاقلق، سوغۇقتىن بولغان ھەر تۈرلۈك باش ئاغرىقى، ئۇيقۇسىزلىق، گەدەن قېتىپ قېلىش، ھۆل زۇكاملارغا ئوخشاش كېسەللىكلەر) ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

شۇنىڭدەك مالىخۇلىيا، نېرۋىدىن، سوغۇقتىن بولغان ھېق تۇتۇش، ئاشقازان كۆپۈش، بەلغەم ۋە يەل خاراكتېرلىك قۇلنجىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ (ئىچىشكە ۋە بۇرۇندىن تېمىتىشقا بولىدۇ). تەنھا ياكى مۇناسىپ دورىلار بىلەن ئىشلىتىلىدۇ.

ئەگەر 0.1 گرامنى سۈت بەرگۈچى ئايالنىڭ سۈتى بىلەن كىچىك بالغا يېدۈرسە، دۆلىنىش كېسەللىكى

قۇندۇز قەھرىنى سىركە بىلەن زەھەرلىك ھاشارات چاققان جايغا چاپسا ياكى گۈل يېغى ياكى باشقا مۇناسىپ ياغلار بىلەن قوشۇپ ياغلىسا زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. ئەپيۇن يېگەندىن كېيىن باراۋەر مىقداردا يېسە، ئەپيۇننىڭ زەھىرىنى يوق قىلىدۇ (بولۇپمۇ سىركە بىلەن يېسە بۇ خىل تەسىرى ئېنىق كۆرۈنىدۇ). ساقىن دېگەن تومۇردىن قان ئېلىپ، 6 گرامنى پۇدنىە سۈيى ياكى ھەسەل بىلەن بېرىلسە بالىياتقۇدىن زەرەرسىز قان ماڭدۇرۇپ، قورساقتىكى بالىنى ۋە ھەمراھىنى چۈشۈرىدۇ. بالىياتقۇ سوغۇقلۇقىنى يوق قىلىدۇ. ئەگەر تۇغۇتلۇق ئايالدا قىزىتما بولسا، بىر ئاز ھەسەل ۋە قارىمۇچ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ياللىتىپ قويۇلسا بولىدۇ. سىركە بىلەن ياللىتىلسا ھېق تۇتۇشىنى يوق قىلىدۇ.

ئەگەر بوي سالسا، سوغۇقتىن، يەلدىن بولغان ھەر خىل باش ئاغرىقىنى يوق قىلىدۇ. قۇندۇز قەھرىنى يۇمشاق ئېزىپ كۆزگە تارتسا، كۆزنىڭ قاراڭغۇلىشى ۋە ياشاڭغىرىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. تەنھا ياكى مۇناسىپ ياغلار بىلەن چاپسا، ھەر تۈرلۈك كونا ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. چوڭ بوغۇملارنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ (يېغى بىلەن ياغلانسا ھەم شۇ تەسىرنى بېرىدۇ).

سۈمبۈل يېغى بىلەن قوشۇپ قۇلاققا تېگىلسا، قۇلاقنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقى، ئېغىرلىقى ۋە يەللىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ لاتىغا بۇلاپ بالىياتقۇ ئاغزىدا قويۇلسا، بالىياتقۇنى ياخشىلايدۇ، بالىنى چۈشۈرىدۇ، ھەيزىنى، سۈيدۈكنى ماڭدۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 0.5 دىتىسىغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى باراۋەر مىقداردا ئېگىر (ۋەج) ياكى يېرىم مىقداردا قارىمۇچ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى بىنەپشە شەرىپتى.

ساقلاش قۇۋۋىتى 15 يىلغىچە تۇرىدۇ.

جۇڭگى تېبابىتىدە ئادەتتە قامنىڭ جىگىرى ئىشلىتىلىدۇ، ئۇرۇق بېزى ئىشلىتىلمەيدۇ.

قوغۇشۇن

PLUMBUM

铅

تونۇش بۇ بىر خىل مەشھۇر مەدەن بولۇپ، باشقا مەدەن نەرسىلەرگە نىسبەتەن ناچار ۋە ئەرزاندۇر. كۆيدۈرۈپ بۇنىڭدىن ئابار، مەدەستان تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى ئەزانى يىغىش ۋە ئىششىقلارنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى قوغۇشۇننى ئېزىپ گۈل يېغى ۋە مۇناسىپ ئوسارلەر بىلەن چاپسا نەزلىنى توختىتىدۇ ۋە يىرىڭلىق سەرتان چاقا، مەقەت ئىششىقى، قوتۇر، بوۋاسىر، ئەمچەك، بالىياتقۇلاردىكى جاراھەتلەرنى، ئەرلەرنىڭ جىنسى ئەزاسىدىكى چاقىلار ئۈچۈن ۋە ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەزالارغا ماددا يىغىلىشتىن توسىدۇ. چوڭ بوغۇملار ئاغرىقىنى قالدۇرىدۇ. گۈل يېغى ياكى يوپۇرمىقىنىڭ سۈيى، يۇمىغاقسوت سۈيى بىلەن چاپسىمۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ.

قوغۇشۇننى قول ئاللىقىغا سۈركەپ ئاللىقىغا قارىسىنى ئوبدان چىقىرىپ، ئاندىن ئاللىقىدىكى قوغۇشۇن قارىسىنى سۇ بىلەن ياكى مۇناسىپ ئۆسۈملۈكلەرنىڭ سىقىلغان سۈلىرى بىلەن يۇيۇپ يىرىڭلىق كۆز ئاغرىقىغا، قوتۇرغا چاپسا، دەرھال ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. مەزكۇر سۇنى كۆزگە تارتسا، كۆزدىكى يىرىڭلىق

يامان چاقىلارنى داۋالاشتا ئاباردىن ئارتۇقراق، قوغۇشۇننى يۇمشاق ئېزىپ جاراھەتلەرگە سەپسە قانى توختىتىپ، جاراھەتلەرنى پۈتتۈرىدۇ، گۆش ئۈندۈرىدۇ. قوتۇرغا، كودۇمبا چاقىلارغىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭدىن 49 گرام مىقدارنى بەلگە باغلىۋالسا، ئېھتىلامنى توسىدۇ. قوغۇشۇننى سوقۇپ يالپاق قىلىپ بەزلەرگە، خانازىر چاقىغا، تولغىشىپ قالغان پەيلەرگە تېڭىپ قويسا، ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ، ياخشىلايدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلەتسە بولىدۇ.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار خېمىنى ئىچكى تەرەپتىن ئىشلىتىشكە بولمايدۇ. كۈشتىسىنى ئىچكى تەرەپتىن ئىشلەتسە بولىدۇ.

جۇڭى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

خۇسۇسىيىتى يۈرەكنى تىنچلاندۇرۇپ، ئەسەپنى پەسەيتىش، ئۈچەي كېزىكىنىڭ زەھىرىنى يوقىتىش، كۆڭۈل ئېلىشىنى توختىتىش، ئىلان ۋە باشقا ھاشارلار زەھىرىنى قايتۇرۇش.

جۇڭىلارنىڭ قوغۇشۇننى ئىشلىتىشكە تەييارلاش ئۇسۇلى

قوغۇشۇننى ئېرىتىپ ساپالغا قويۇپ كېرەكسىز قىسمىدىن ئاجرىتىلىدۇ. مۇشۇ ئەمەلىيەتنى تەكرار، تەكرار بىر قانچە قېتىم ئىشلىگەندىن كېيىن قوغۇشۇن تازىلىنىدۇ.

قەدىمكى جۇڭىيى كىتابلىرىدا يېزىلىشىچە، قوغۇشۇن ناسۇر پارسىنى، بەز ئىششىقلىرىنى داۋالايدۇ، سىركىگە چىلاپ سۈرۈپ قۇستە شېرىن بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يامان يارىلارغا چېپىلسا، ئىششىقنى قايتۇرۇپ ساقايتىدۇ (چىڭ زاڭچى). لى شىجىڭنىڭ يېزىشىچە، قوغۇشۇن يۇقىرىقىلاردىن تاشقىرى كۆزنى روشەنلەش-تۈرىدۇ، چىشنى چىڭىتىدۇ، ئاقارغان چاچنى قارايتىدۇ، ھەيز كۆرمەيدىغان، تۇغماس ئاياللارنى داۋالايدۇ، ھاشارات ئۆلتۈرىدۇ، بەلغەمنى بوشتىدۇ، مەدەن دورىلارنىڭ زەھىرىنى قايتۇرىدۇ.

قوغۇشۇننى ئېرىتىپ، ئۈجمە شېخىنىڭ كۈلىنى قوشۇپ سۆڭەت ياغىچى بىلەن قوچۇپ بېرىلسە، ئۇششاق دانىلارغا ئايلىنىدۇ، تاسقاپ شۇ دانىلارنى كۈندە چىشقا سۈركىسە چىشنى چىڭىتىدۇ، سۈيى بىلەن كۆزنى يۇسا كۆزنى روشەنلىتىدۇ. چاچقا سۈركىسە ئاقارغان چاچنى قارايتىدۇ (ۋاقىتلىق چارە-تەھرىر).

قوشۇمچە قوغۇشۇننىڭ ئۆزىنى سىرتقا ئىشلىتىشكە ئوڭايسىز. دورىخانلاردا خىمىيۈى يول بىلەن ياسالغان پلۇمبۇم ئاتىستىكۇم (قوغۇشۇننىڭ سىركە كىسلاتاسى بىلەن قوشۇپ ياسالغان تۇزى). پلۇمبۇم ئوكسىدانۇم (كۆيدۈرۈلگەن قوغۇشۇن-قوغۇشۇن كۈشتىسى) بار. شۇلارنى سېتىۋېلىپ ئىشلەتسە بولىدۇ-تەھرىر.

قوغۇن

(بىتتىخ)

CUCUMIS MELO

甜瓜

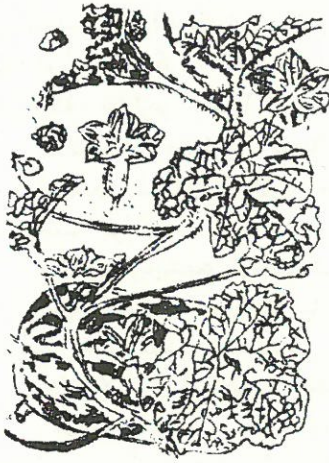
تونۇشى بۇ مەشھۇر مېۋە بولۇپ، بۇنىڭ خىللىرى كۆپ، ئەڭ ياخشىسى تاتلىق، نازۇك، سۇلۇق، يېپىز ئوبدان پىشقىنىدۇر.

چىقىش ئورنى ھەممە يەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى ئوبدان پىشقىنى ئىسسىق-سوغۇقلۇقتا مۆتىدىل، 2-دەرىجىدە ھۆل.

خۇسۇسىيىتى ئىچىنى يۇمشىتىش، بۆرەك، دوۋسۇندىكى تاشلارنى ئېزىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، بەدەنگە تېز تارقاش، مېڭە ۋە بەدەندە ھۆللۈك پەيدا قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى قوغۇننى مۇۋاپىق ھالدا يېسە، يۇقىرىدا ئېيتىلغان خۇسۇسىيەت ۋە تەسىرلەرنى

118-رەسىم. قوغۇن

بېرىدۇ. بەدەننى سەمەرتىدۇ، ئىستىسقا ۋە يارقان ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سۈيدۈكنى تەرنى ۋە سۈتنى راۋان قىلىدۇ. دوۋسۇن ۋە بۆرەكتە-كى تاشلارنى چىقىرىدۇ. ئېتىنى كۆزگە چاپسا، كۆز ئاغرىقى ۋە كۆزدىكى ئىششىقلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. توغرىغا بىلەن چاپسا تېرىدىكى ئىزنى ۋە قارا داغلارنى يوقىتىدۇ. قۇرۇتۇلغان شاپقىدىن 6 گرام مىقدارى ئىچسە، بۆرەك ۋە دوۋسۇندىكى ئۇششاق تاشلارنى ئېزىپ چىقىرىدۇ. ئىشلىتىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار كۆپ يېسە ئىچىنى سۈرىدۇ. ئىچ ئەزالار-نى سۇسلاشتۇرىدۇ. ناشتىدا يېسە سەپرا خاراكىتلىك تەپ پەيدا قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى مۇۋاپىق ھالدا يېيىش، ناشتىدا يېمەسلىك. مۇمكىن بولسا ھەسەل، سىركەنجۈپل يېيىشتىن ئىبارەت.

قوغۇن ئۇرۇقى

(تۇخىمى بىتتىخ)

SEMENA MELO

甜瓜子

تونۇش بۇ قوغۇننىڭ ئىچىدىن چىقىدىغان ئۇرۇقتۇر.

چىقىش ئورنى ھەممە يەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 1-دەرىجىدە ئىسسىق، 2-دەرىجىدە ھۆل.

خۇسۇسىيىتى جىگەرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، سۈيدۈكنى ماڭدۇرۇش، بۆرەكنى، دوۋسۇننى، ئۈچەي-لەرنى تازىلاش، تەبىئەتنى يۇمشىتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىش ئورنى بۇنى پوستىدىن ئاچرىتىپ، ئېزىپ مۇۋاپىق ھالدا يېسە يۇقىرىدا ئېيتىلغان تەسىرلەرنى بېرىدۇ. ئىسسىقتىن بولغان يۆتەل، كۆكرەك ئاغرىقى، تىلىنىڭ، گالنىڭ يىرىكلىكى ۋە مۇرەككەپ تەپلەردىكى تەشنىلىق، سۈيدۈكنىڭ كۆيدۈرۈپ، ئېچىشتۈرۈپ كېلىشى ئۈچۈن مەنپەئەتلىك. ئەرلەرنىڭ جىنسىي ئەزاسىدىكى يىرىكلىق چاقا ۋە يىرىكلىكنى ياخشىلايدۇ ۋە باشقا دورىلارنىڭ قۇۋۋىتىنىڭ جىگەرگە ۋە سۈيدۈك يوللىرىغا بېرىشىغا ياردەم بېرىدۇ. پوستى بىلەن يۇمشاق ئېزىپ يۈزگە ۋە بەدەنگە چاپسا يۈزنى، بەدەننى پارقىرىتىدۇ، قارا داغنى ئالىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 6 گرامدىن 15 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباشارى چىلغوزا مېغىزى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار تالغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى ھەسەل ۋە بىنەپشە.

تەركىبى:

1-قوغۇننىڭ ئېتى قەنت ماددىسىغا باي. ئۇنىڭ تەركىبىدە گالاكتان، گلۇكوزا ۋە مەلۇم مىقداردا ئاقسىل ماددىلىرى بار.

2-قوغۇن ئۇرۇقىنىڭ مېغىزى %27 ئەتراپىدا ياغلىق ماي، %8~5 كرىستال، ئاقسىل (گلوبۇلىن ۋە گلۇتېن)، گالاكتان، گلۇكوزا، ئۆسۈملۈك يېغى، لېپىتتىن ۋە خولېستېرىن، ياغ كىسلاتالىرىدىن ستېارىن ۋە باشقا ماي كىسلاتالىرى تۇتىدۇ.

3-قوغۇن ساپىقى قۇستۇرغۇچى زەھەرلىك ماددا ئېلېتېرىن (مېلوتوكسىن) تۇتىدۇ. جۇغىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى قوغۇننىڭ ئېتى (گۆشى)-تەبىئىتى قۇرۇق، سوغۇق. ئازراق زەھەرلىك. ئۇسۇزۇلۇق توختىتىدۇ، ئىچىدىكى ئىسسىقلىقنى ئالىدۇ، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ، ئېغىز-بۇرۇندىكى جاراھەتلەرنى داۋالايدۇ.

داۋاملىق يەپ بەرسە ئاپتاپ ياكى يۇقىرى ھارارەت ئۆتۈپ ھوشسىزلىنىشتىن ساقلاپ قالىدۇ. مۇۋاپىق مىقداردا ئىستېمال قىلىنسا، ئىسسىقتىن بولغان قان-يېرىڭلىق تولغاق كېسەللىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ (ئەمما ئۇزاق ئىستېمال قىلىنسا، تالنى سوۋۇتۇپ بەزگەك، ئىچ ئۆتكۈ پەيدا قىلىدۇ دەپ قارىلىدۇ). قوغۇن ئۇرۇقىنىڭ مېغىزى SEMEN MELO بەلغەمنى يوقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ھۆللۈك پەيدا قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. ئۆپكىنى ياشارتىش، ئۈچەينى ھۆللەندۈرۈش ئۈچۈن ئىچىشكە بېرىلىدۇ. ئىچكەندىن كېيىن توسالغۇلارنى ئېچىپ، زەربە تېگىپ ياكى يېقىلىپ ئۇيۇغان قاننى تارقىتىدۇ، ئۈچەيدىكى جاراھەتلەرنى داۋالايدۇ، يۆتەل ھەم ئېغىز قۇرۇشلارنى داۋالايدۇ، ھەتتا سوقۇر ئۈچەي ئۆسۈكچىسىنىڭ ياللۇغى (ئاپپېندىتسىس) گە مەنپەئەت قىلىدۇ.

قوغۇن ساپىقى (PEDICELIS MELO ياكى CALYX MELO) 甜瓜蒂
تەبىئىتى سوغۇق، ئەمى قېرىق، ئازراق زەھەرلىك، قۇستۇرۇش، باش، كۆزدىكى سوغۇق يەللەرنى ھەيدەش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

قوغۇن ساپىقى ئېلېتېرىن (مېلوتوكسىن) دېگەن ماددا تۇتقانلىقى ئۈچۈن، مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە ئاشقازان نېرۋىلىرىنى غىدىقلاپ قۇستۇرىدۇ ھەمدە بەدەنگە ئۆزلەشمەيدۇ. كۆپ قۇستۇرۇپ سۇسىزلىنىدۇ ۋە زەھەرلەش ھادىسىسىنى كەلتۈرۈپ چىقارمايدۇ. يېمەك-ئىچمەك تەسىرىدىن ئاشقازاندا پەيدا بولغان كاتارلاردا شىلمىش خىلىتلارنى قۇستۇرۇپ چىقىرىش ئۈچۈن ياكى زەھەرلىك ماددىلارنى ئىچىپ تاشلىغاندا قۇستۇرۇپ تېز قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ئىچكۈزۈلىدۇ. قوغۇن شاپىقىنى قۇرۇتۇپ تالقاتلاپ، سېرىق كېسەل بىلەن ئاغرىغان ئاغرىقنىڭ بۇرۇنغا پۈركىسە، سېرىق سۇ ئاقتۇرۇش بىلەن سېرىق كېسەلنىڭ ساقىيىشىغا ياردەم بېرىدۇ. شۇ سۇفۇپ بىلەن بۇرۇندىكى ئۆسۈك گۆش (پالىپ) لارنىمۇ داۋالاش مۇمكىن. ئىسسىق بەلغەملەرنى قۇستۇرۇشقا، تۇتقاق كېسەلنى داۋالاشقا، ھېق تۇتۇشلارنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئومۇمەن بەدەندە سۇيۇقلۇق كۆپىيىپ پۈتۈن بەدەن ئىشىپ كەتكەن كېسەللەرگە بېرىلسە، قۇستۇرۇش ئارقىلىق سۇنى ھەيدەپ ئەسلىگە كەلتۈرىدۇ.

دېققەت قوغۇن ساپىقىدا بولىدىغان ئېلېتېرىن دېگەن ماددا خېلى زور زەھەرلىك خۇسۇسىيەتكە ئىگە. مەسىلەن: بىر تىرىك ئىتنى ئۆلچەپ، ھەر بىر كىلوگرام بەدەن ئېغىرلىقىغا شۇ ماددىدىن بىر گرامنىڭ 7/1000 قىسمى ھېسابىدا ئېلىپ ئوكۇل قىلىنسا، دەرھال كۈچلۈك قۇسۇش يۈز بېرىپ، نەپەس ئېلىش مەركەزلىرى پالەچلىنىپ ئۆلۈپ كېتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن قوغۇن ساپىقىنى دورا ئورنىدا ئىشلەتكەندە مىقدارىغا دېققەت قىلىش لازىم.

قوغۇن ساپىقىنىڭ مىقدارى بىر قېتىملىق مىقدارى قۇستۇرۇش ئۈچۈن 2~1 گرام (تالغان ھالدا ئىچكۈزۈلىدۇ). ئەگەر 15 مىنۇتتىن كېيىن قۇسما، تېزىرەك قۇستۇرۇش ئۈچۈن يەنە شۇ مىقداردا قايتا بېرىلىدۇ. بەلغەم بوشىتىش ئۈچۈن بىر قېتىمدا يېرىم گرام بېرىلىدۇ. ئەگەر ئېغىر ئاغرىقلارنى تېزىرەك قۇستۇرۇش زۆرۈر بولۇپ قالسا، 9~4.5 گرامنى قاينىتىپ بىرلا ئىچىشكە بەرگىلى بولىدۇ.

قوشۇمچە پىشقان قوغۇن ساپىقىدىن بىر قانچە دانە ئېلىپ، ئوتتا قورۇتۇپ تالقاتلاپ، چىندىن ياسالغان قاچىدا ئاغزى مەھكەم ئېتىپ ساقلىنىدۇ. سېرىق كېسەلنىڭ بۇرۇنغا پۈرۈكۈپ سېرىق سۇ ئاققۇزۇش بىلەن داۋالاشقا ياكى بۇرۇندىكى ئۆسۈك گۆشنى داۋالاشقا ئىشلىتىش مۇمكىن. قۇسالمى تۇرغان كىشىگە باراۋەر مىقداردا قىزىل ماش ئۇنى بىلەن قوشۇپ بېرىلسە (ھەر ئىككىسىدىن

جەمئىي 3 گرامنى) قېرىندىكى شىلمىشقى خىلىتى قۇستۇرىدۇ.

قوي

(زەئىن)

OVIS ARIES LINNE

羊

تونۇش قوي مەشھۇر ھايۋاندۇر. باشقا ھايۋانلارغا قارىغاندا ھېس قىلىش قابىلىيىتى تۆۋەن. ئەڭ ياخشىسى بىر ياشتىن 2 ياشقىچە، سېمىزدۇر. 3~4 ياشتىن ئارتقىنى تازا ياخشى ئەمەس. بۇزۇق خىلىت پەيدا قىلىدۇ. بويۇننىڭ، تاغاق ۋە ئۇنىڭ ئەتراپلىرىنىڭ گۆشى باشقا ئەزاسىنىڭ گۆشىگە قارىغاندا ياخشى. چىقىش ئورنى ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى 2-دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى پات سىڭىدۇ، غىزالىق خۇسۇسىيىتى ئارتۇق. ياخشى قان پەيدا قىلىدۇ، بەدەننى سەمىرتىدۇ، قۇۋۋەتلەيدۇ، ئادەملەرنىڭ بەدىنى ئۈچۈن مۇۋاپىق كېلىدىغان گۆشلەرنىڭ ياخشىسى قوي گۆشىدۇر. يۈرىكى يۈرەككە، ئۆپكەسى ئۆپكەگە، ھەر ئەزاسى شۇ ئەزانىڭ كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ. ئىشلىتىلىشى گۆشنى ئوبدان پىشۇرۇپ سىركە ۋە ھەسەل بىلەن داۋاملىق يېسە بەدەننى كۈچلۈك قىلىدۇ. كۆڭۈل كېتىش، خاپىغان ۋە بەدەننىڭ ئورۇقلۇقىغا ناھايىتى پايدا قىلىدۇ، بەدەننى سەمىرتىدۇ، قوينى بوغۇزلاپ چاۋا يېغىنى سوۋۇغىچە يېسە ياكى ئېرىتىپ ئىلمان ئىچسە يۆتەل، كۆكرەك ئاغرىقىغا، زىنقى نەپەس كېسەللىرىگە، سۈيدۈكنىڭ كۆيۈپ كېلىشىگە پايدا قىلىدۇ. يېڭى سويغان گۆشنى يېڭىدىن زەخمىلەنگەن ئەزاغا تېڭىلسا (بىر نەچچە قېتىم شۇنداق قىلسا)، زەخمىنىڭ دەردىنى ئېلىپ، ئىشىش قېلىشتىن، زەخمىسى زىيادە بولۇشتىن ساقلايدۇ. شۇنىڭدەك قوينىڭ ئىسسىق تېرىسىگە ئورالسا پايدا قىلىدۇ. گۆشنى كۆيدۈرۈپ ئىلان، چايان چاققان جايلىرىغا چېپىلسا پايدا قىلىدۇ. كۈلى سۈرمە قىلىپ كۆزگە تارتىلسا، كۆزگە چۈشكەن ئاقنى كۆتۈرىدۇ. سىركە بىلەن چېپىلسا بەھەقنى يوقىتىدۇ. ئۆتى قۇرۇق ئىسسىق، داغنى ئېلىپ پارقىرىتىدۇ. ھەسەل بىلەن ياكى ئۆزى كۆزگە تېمىتىلسا كۆزدىكى ئاقنى كۆتۈرىدۇ. چېپىلسا تېرىدىكى ھەر تۈرلۈك تەمرەتكىگە پايدا قىلىدۇ ۋە يۇسا باشقا چىققان ئۇششاق دانىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ (بولۇپمۇ ھەسەلگە قوشۇپ چېپىلسا). شۇ سائەتتە تەسىر كۆرسىتىدۇ. قوينىڭ مايىقى بەك قۇرۇق ئىسسىق، ئىششىقلارنى تارقىتىش، ئىستىسقا ۋە زەخمىلەرنى پۈتتۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. مومنى گۈل يېغى بىلەن ئېرىتىپ قوينىڭ يېغىنى قوشۇپ ئوت بىلەن كۆيگەن يەرگە چېپىلسا مەنپەئەت قىلىدۇ. سىركە بىلەن چېپىلسا سۆگەل ئۈچۈن ۋە ماشرا (تىلما) كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەتلىك ۋە پەيدا بولغان ئوشۇق گۆشلەر كېمىيىش ئۈچۈن پايدىسى كۆپ. گۈلاب سۈيىگە قوينىڭ مايىقىنى بىر كېچە چىلاپ يېرىشلىق چاقا ۋە قاپارلىقلارغا چېپىلسا ئېغىز ئالدۇرىدۇ، تۇيىقنىڭ كۈلىنى چېپىلسا دائۇسسۇئەلپ كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. كۆيدۈرۈپ يۇيۇپ بېرىلسە ئىسھالنى توختىتىدۇ ۋە ۋابا كۈنلىرىدە قوينىڭ گۆشىنى ئىستېمال قىلىش ئانچە توغرا ئەمەس. چۈنكى قوينىڭ گۆشى كۆپ قان پەيدا قىلىدۇ. قوينىڭ گۆشى ئۆچكىنىڭ گۆشىدىن ئېغىرراق.

جۇڭى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

1. قوي گۆشى تەبىئىتى قۇرۇق، زور دەرىجىدە ئىسسىق، زەھەرسىز. بەدەننى سەمىرتىدۇ، تەبىئىي ھارارەتنى كۈچەيتىدۇ، ئاجىزلىقلارنى داۋالايدۇ.

بەدەندىكى بوۋاقلىقتىن قالغان كېسەللەرنى داۋالايدۇ، باشتىكى يەلدىن بولغان ئاجىزلىقلارنى، كۆپ

تەرلەشلەرنى داۋالايىدۇ، باھنى كۈچەيتىدۇ، مەنىنى كۆپەيتىدۇ، يۈرەكنى تىنچلاندۇرىدۇ، تۇغۇتتىن كېيىنكى ئاجىزلىقلاردا، ئاغرىق-سلاقتىن كېيىنكى ماغدۇرسىزلىقلاردا قوي گۆشى شورپىسى ياخشى مەنپەئەت قىلىدۇ. ئاشقازان سوغۇقلىقىدىن كېلىپ چىققان قۇسۇشلاردا، قېرىلارنىڭ ھەزم قىلىشى ناچارلىقلاردا، شۇنىڭغا ئوخشاش ئومۇمىي ماغدۇرسىزلىقلاردا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2-قوينىڭ يۈرىكى قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز. خاپىغانغا، مالخۇلىياغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. قوينىڭ ئۇرۇق بېزى بۆرەك ئاجىزلىقلىرىنى داۋالايىدۇ. مەنىنى كۆپەيتىدۇ، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

4. قوينىڭ جىگرى تەبىئىتى سوغۇق، زەھەرسىز. جىگرى قۇۋۋەتلەيدۇ، جىگرىدىكى يەلنى ئاجىز ھارارەتنى ئالىدۇ. كۆزنى روشەنلەشتۈرىدۇ. قىزىتمىلىق كېسەللەردىن كېيىنكى كۆزنىڭ ئاجىزلىقلىرىنى داۋالايىدۇ. بۇنىڭ ۋىچۈن ساق قوينىڭ جىگرىنى قىيما قىلىپ ھەم پىياز، دورا-دەرمەكلەر قوشۇپ خام يېيىش ياكى چالا پىشۇرۇپ ئىستېمال قىلىش لازىم.

5. قوينىڭ ئۆپكەسى قۇرۇق ئىسسىق. زەھەرسىز، ئۆپكەنى كۈچەيتىدۇ. يۆتەسى پەسەيتىدۇ. ئۇسۇزۇلۇقنى توختىتىدۇ، كۆپ سىيىشنى قىسقارتىدۇ (كىچىك پۇرچاقنىڭ يوپۇرمىقى بىلەن قوشۇپ پىشۇرۇپ يېيىش لازىم)، زەھەر قايتۇرىدۇ، ئىششىق ياندۇرىدۇ.

6. قوينىڭ قېنى مۇتىدىل. زەھەرسىز. ئاياللارنىڭ قان سوغۇقلىقىدىن بولغان تۇتقاقلىق كېسەللىرىنى داۋالاشقا، تۇغۇتتىن كېيىن خۇن توختاپ، جىنسىي تەلەپ يوقالغاندا، قوينىڭ قېنىنى ئىسسىق ھالدا ئىچىشكە بېرىلىدۇ. تېز مەنپەئەت قىلىدۇ.

7. قوينىڭ قېرىنى قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز. كۆڭۈل ئېلىشىلارنى توختىتىدۇ، ئاجىزلىقتىن بولغان سوغۇق تەرلەرنى توختىتىدۇ، بەدەن ئاجىزلىقىنى داۋالايىدۇ. كۆپ سىيىشنى توختىتىدۇ (بەزىلەرنىڭ پىكرىچە قېرىنى كۆپ يېسە، مەيدىنى سۇسلاشتۇرۇپ كۆڭۈل ئېلىشىدىغان، كۆپ كېكىرىدىغان قىلىپ قويدىكەن).

8. قوينىڭ ھەمراھى پاكىزە تازىلاپ، قۇرۇتۇپ، سوقۇپ دورىغا ئارىلاشتۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ. بۆرەكنى، باھنى كۈچەيتىدۇ، سەمىرتىدۇ.

9. قوي يېغى قۇرۇق، زور ئىسسىق، زەھەرسىز. بەدەندە ياغ پەيدا قىلىدۇ، ئىچ سۇرۇپ ئۆچەي چىقىپ قېلىشلارنى داۋالايىدۇ. يەل زەھەرلىرىنى ھەيدەيدۇ، تۇغۇتتىن كېيىنكى قورساق مۇجۇپ ئاغرىشلارنى داۋالايىدۇ. يۈزدىكى داغلارنى يوقىتىدۇ. ھەر خىل مەلەملەرگە قوشۇلۇپ تېرە كېسەللىكلىرىنى داۋالايىدۇ.

10. قوينىڭ يىلىكى تەبىئىتى ئىسسىق، زەھەرسىز. باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ، ئاجىزلىق، سىل كېسەلگە مەنپەئەت قىلىدۇ. بەل ئاغرىقى، ئىچ سۇرۇشلەرنى داۋالايىدۇ.

11. قوينىڭ ئۆتى تەبىئىتى سوغۇق، زەھەرسىز. كۆزگە چۈشكەن ئاقنى ئالىدۇ، كۆزنى روشەنلەشتۈرىدۇ، ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى قايتۇرىدۇ. سىركە بىلەن قوشۇپ ئىچكۈزۈلسە مەدە قۇرتلارنى چۈشۈرىدۇ، سېرىق چاقىلارنى داۋالايىدۇ.

12. قوينىڭ مېڭىسى زەھەرلىك. پەقەت سىرتقا ئىشلىتىش لازىم. داغنى چۈشۈرۈش، جاراھەتلەرنى داۋالاش تەسىرى بار. قوي مېڭىسى يېيىشكە يارمايدۇ.

كۆپ ئىستېمال قىلىنسا يەل كېسەل پەيدا قىلىدۇ، ئەر-ئاياللار كۆپ يېسە، تۇغماس بولۇپ قالىدۇ. (مىڭ شەن).

13. قوي سۈتى قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز، ئاجىزلىقلارنى ساقايتىدۇ، بەدەننى سەمىرتىدۇ. بالىلارنىڭ تۇتقاق كېسەللىرىنى داۋالايىدۇ، ئېغىز چايقالسا ئېغىز ئىچىدىكى جاراھەتلەرنى داۋالايىدۇ، دۆ چاققان زەھەرنى قايتۇرىدۇ. بۇلاردىن تاشقىرى، قوينىڭ پاچاقلىرى، بۆرىكى باھنى قوزغاش، بەدەننى سەمىرتىش تەسىرىنى كۆرسىتىدۇ.

قوينىڭ كالا سۆڭىكىنى، باشقا ئۈستىخانلىرىنى كۆيدۈرۈپ كۈلى ئىچكۈزۈلسە، خاتالىشىپ يۇتۇپ

تاشلىغان تۆمۈر پۇللارنى چىقىرىدۇ. قوي چىشىنى كۆيدۈرۈپ كۈلى ئىچكۈزۈلسە، بالىلارنىڭ دۆلىنىپ كېتىش كېسىلىنى داۋالايىدۇ. قوينىڭ تېرىسىنى تۈكىنى چۈشۈرۈپ كاۋاپ قىلىپ بېرىلسە ياكى قىيما قىلىپ پىشۇرۇپ بېرىلسە، ھاشاراتلار زەھىرىنى قايتۇرىدۇ. پەي چۈچۈش، ئاياغ قايرىلىش ھادىسىلىرىدە قوي يۇڭىنى ئاچچىقسۇ بىلەن قاينىتىپ تېڭىلسا ئوڭايلا ساقايتىدۇ.

قەھۋە

(بۇن)

SEMEN COFFEAЕ

咖啡

119-رەسىم، قەھۋە

تونۇشى بۇ بىر خىل تاغ دەرىخىنىڭ مېۋىسى بولۇپ، بۇنىڭ ئۇرۇقى تېرىلىدۇ. بۇ 2 خىل بولىدۇ.

1-خىلى: جاڭگالنىڭ بولۇپ ئۆزىدىن ئۆزى ئۈنىدۇ.
2-خىلى: يۇرتنىڭ بولۇپ، تېرىلىدۇ. كۆپ پەرۋىش بىلەن تەييار بولىدۇ. ئەڭ ياخشىسى يۇرتنىڭ (تېرىلىدىغىنى) بولۇپ، يەمەندىن چىقىدىغىنى ياخشى ھېسابلىنىدۇ. دانلىرى كۆك، چوڭ-كىچىكلىكتە ئورتا دەرىجىدە خۇشبۇي، قورۇلۇپ سوقۇلغانى ياغلىشاڭغۇ، تەمى، بۇيى ياخشى بولىدۇ. ئۇرۇقى قارا غىلاپنىڭ ئىچىدە بولۇپ، ھەبۇل غارغا ئوخشايدۇ. چوڭ-كىچىكلىكتە پۇندۇق مىقدارىدا، پوستى ھەبۇل غارنىڭ، پۇندۇقنىڭ پوستىدىن نازۇكراق.

ھەر بىر غىلاپنىڭ ئىچىدە ئىككى دانە مېغىزى بار. مېغىزدىن ئوتتۇرىسىدا بۇغداي، خورما ئۇرۇقىنىڭ سېرىقىغا ئوخشاش، بىر ئاز يورۇقى بولىدۇ، لېكىن بىر ئاز ياپىلاق، مېغىزدىن

نىڭ مىقدارى بۇغدايدىن چوڭراق، خورما ئۇرۇقىدىن كىچىكرەك، رەڭگى كۆك، تەمى بىر ئاز ئاچچىق، ئەڭ ياخشىسى يېڭى، ۋەزنى ئېغىر، سۇغا سالسا چۆكۈدىغىنىدۇر.

يەمەندىن چىقىدىغىنى ئەڭ ياخشى، ھەبەشىستاندىن چىقىدىغىنى ئىككىنچى دەرىجىلىك ھېسابلىنىدۇ. قارا قەھۋە بەك ناچار، ئاچچىق بەدمەزە كېلىدۇ. ھەر بىر مەملىكەتلەرنىڭ خەلقى مېغىزىنى بەزى ۋاقىتتا خام ياكى قورۇپ جويۇز رەڭ قىلىپ، بەزى ۋاقىتتا كۆيگۈدەك قورۇپ ساپ ھالدا، بەزىدە چالا سوقۇپ، بەزىدە يۇمشاق سوقۇپ ياكى بىر ئاز قەنت، ناۋات، سۈت قوشۇپ ئىچىدۇ.

چىقىش ئورنى ئەسلى ۋەتىنى ئەرەبىستان، ئافرىقىنىڭ شىمالى بولۇپ، برازىلىيىگە، ئوتتۇرا ئامېرىكىغا، ھىندونېزىيە، سەيلونلارغا كۆچۈرۈپ تېرىلغان. 1884-يىلىدىن باشلاپ مەملىكىتىمىزنىڭ تەبىئەت ئۆلكىسىدە 1913-يىلىدىن باشلاپ خەينەندە ئاراللىرىدا تېرىپ مەھسۇلات ئېلىنماقتا.

تەبىئىتى 2-دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى توسالغۇلارنى ئېچىش، ئاغرىقلارنى پەسەيتىش، قاننىڭ تېزلىكىنى پەسەيتىش، سەپرا ۋە سەۋدانى نورماللاشتۇرۇش، قوبۇق خىلىتلارنى سۈيۈلدۈرۈپ تازىلاش، بەدەن سۇسلىقىنى يۇقىتىش، ئاشقازان قۇۋۋەتلەش، باش ئاغرىقىنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى قاينىتىپ ئىچسە ئەزالاردىكى توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. ئەزالارنىڭ ئاغرىقلىرىنى پەسەي-

تدۇ. قاننىڭ قاينىشىنى پەسەيتىپ، تېزلىكىنى يوقىتىدۇ. قويۇق خىلىتلارنى سۈزۈلدۈرۈپ تازىلايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن قان سەپرا خاراكىتىرلىك، سەۋدا خاراكىتىرلىك تەپلەرگە ئىشلىتىلىدۇ. بولۇپمۇ تەپلەرنىڭ ئەۋەل تەرەپلىرىدە ياكى چېچەك چىققاندىن كېيىن بېرىلسە مەنپەئەت قىلىدۇ. 4 كۈندە بىر قېتىم تۇتىدىغان تەپلەر ئۈچۈنمۇ مەنپەئەتلىك، قان خاراكىتىرلىك شىرا كېسەللىكى ئۈچۈن ۋە يەر قان كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. تەبىئىتىنى يۇمشىتىدۇ، سۈيدۈكنى ماغدۇرىدۇ. بەدەننىڭ ھۆللۈكلىرىنى قۇرۇتىدۇ. بەلغەم خاراكىتىرلىك يۆتەل ۋە نەزلە ئۈچۈن، بەدەندىكى سۇسلۇقنى يوقىتىش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. كۆپىنچە ھەر تۈرلۈك باش ئاغرىقى، كۆز ئاغرىقى، مالىخۇليا ئۈچۈن، بولۇپمۇ خىلىتلار كۆيگەن سەۋەبتىن پەيدا بولغان مالىخۇليا ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. خىلىتلار قويۇلۇپ قالغان سەۋەبتىن پەيدا بولغان مالىخۇليا كېسەللىكى ئۈچۈنمۇ ئىشلىتىلىدۇ. چۈنكى خىلىتلارنى سۈيۈلدۈرۈپ تازىلايدۇ. سېسىق گازلارنىڭ مېڭە تەرەپكە ھۇجۇم قىلىشىنى توسىدۇ. ئەگەر بۇنى يۇمشاق ئېزىپ ھەسەل بىلەن قوشۇپ چىقىپ كەتكەن ئەزاغا چېپىلسا مەنپەئەت قىلىدۇ. ھەسەل بىلەن قوشۇپ لوئۇق تەييارلاپ، ئىسسىق، ھۆل يۆتەلگەن بېرىلسە مەنپەئەت قىلىدۇ. چالا قورۇپ، يۇمشاق ئېزىپ بېرىلسە ئىسھالنى توختىتىدۇ ھەم بەدەننىڭ ئېغىرلىقىنى، ھۇرۇنلۇقىنى، سەپەردە يول يۈرگەندىكى ھارغىنلىق ۋە مۇشەققەتلەرنى پەسەيتىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى ھەر كىشىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا قاراپ مۇۋاپىق ھالدا بېرىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار باش ئاغرىقى پەيدا قىلىدۇ. ئۇيقۇنى قاچۇرىدۇ. تۈزەتكۈچىسى زەنجىۋىل، زەپەر.

تەركىبى تەركىبىدە %2~1 ئالكالىد كوففېن، %4~12 ياغلىق ماي بولىدۇ، قۇرۇغاندىن كېيىن بىر خىل خۇش پۇراق ماددا كاففېئول تۇتىدۇ. تەركىبىدىكى كوففېئىننىڭ بىر قىسمى قۇرۇغان چاغدا ئۇچۇپ كېتىدۇ.

جۇڭى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى قەھۋە (كوفى) ئىچىلىدىغان نەرسە ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭدا قوزغىتىش، سۈيدۈك ھەيدەش تەسىرلىرى بار ھەمدە دورا سانائىتىدە كوففېئىن ئالدىنغان خام ئەشيا قىلىنىدۇ. قورۇلغان قەھۋە تاماق ھەزىم قىلىشقىمۇ ياردەم بېرىدۇ. قەھۋە مېۋىسىنىڭ ئېتىدىن ھاراق چىقارغىلى، تىرىپلىرىنى ھايۋاناتقا يەم قىلغىلى بولىدۇ.

قەغەز لىمون

(پوستى نېپىز لىمون)

CITRUS LIMON BURM

柠檬

تونۇش بۇ مېۋە بىر قانچە تۈرلۈك بولىدۇ: 1-ئاچچىق، 2-تاتلىق، 3-ئاچچىق-چۈچۈك بولۇپ، بۇلارنىڭمۇ ھەر بىرى بىر قانچىگە بۆلىنىدۇ، ھەممىسىنىڭ ياخشىسى لىمون قەغىزى بولۇپ، پوستى نېپىز، سۈيى سۈزۈك بولىدۇ. مۇتلەق لىمون دەپ ئاتالسا مۇشۇ خىلدىكىنى ئەسلىيمىز.

دەرىخى بېھى دەرىخىدىن كىچىكرەك، شاخلىرى بىر ئاز بىر-بىرىگە كىرىشەنمۇ بولىدۇ. يوپۇرماقلىرى بېھى يوپۇرماقىدىن كىچىكرەك، مېۋىسى توخۇ توخۇمى چوڭلۇقىدا. بەك چوڭى غاز تۇخۇمى چوڭلۇقىدا. شەكلى يۇمىلاق، بىر ئاز ئۇزۇنچاق بولىدۇ. بۇ خىلدىكى لىموننىڭ ياخشىسى چوڭ، ئوبدان پىشقان، سۇلۇق بولغىنىدۇر. رەڭگى سارغۇچ، خام ۋاقتىدا كۆك كېلىدۇ. چىقىش ئورنى ئىسسىق ئېقىملىق جايلاردا، ئېلىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ ئۆلكىسىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى 2-دە سوغۇق، بىرىنچىدە قۇرۇق.

120-رەسىم، لىمون

خۇسۇسىيىتى مىزاجىنى لەتىپ قىلىش، قويۇق شىلىملىق خىلىتلار-
نى يوقىتىش، جىگەرگە قۇۋۋەت بېرىش، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش،
خۇمارنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى سۈيىنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە، سېسىق گازلاردىن
پەيدا بولغان باش ئاغرىقىنى، خۇمارنى، گالدىكى ئىسسىقتىن بولغان
ئىششىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. سەۋادىن بولغان خاپىغاننى، قاننىڭ قىزىشى-
نى، سەپرانى، ئاشقازاننىڭ كۆيۈشىنى، كۆڭۈل ئېلىشىنى، قەينى
پەسەيتىدۇ. جىگەر ئاشقازاندىكى قىزىق ماددىلارنى تارتىپ چىقىرىدۇ.
ئاشقازان ۋە جىگەرگە قۇۋۋەت بېرىدۇ. سەپرا خاراكىتىرلىك، قان خاراك-
تېرلىك تەپلەرنى پەسەيتىدۇ. ئوتتۇرىسىدىن 2 پارچە قىلىپ قىزىتىپ
پېشانىسىغا، ئىككى چېكىگە چاپسا، ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىقىنى
پەسەيتىدۇ. بەدەنگە چاپسا ماشرا ئۈچۈن، ھەر تۈرلۈك دانىلار ئۈچۈن
مەنپەئەت قىلىدۇ. تېرىنى پارقىرىتىدۇ، كىرلەرنى ئالىدۇ. مۇۋاپىق ھالدا
ئىچسە ياكى چاپسا ھاشاراتلارنىڭ، زەھەرلىك دورىلارنىڭ زەھىرىنى
پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلەتسە بولىدۇ.

گورۇنباسارى پورتىخال.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار پەيگە زەرەر قىلىدۇ. يۆتەل، ئىسسىق مەجەز كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.
ئاشقازانغا، باھقا زەرەر قىلىدۇ.
تۈزەتكۈچى شېكەر، ھەسەل.

تەركىبى تەركىبىدە ئۇچۇچان، خۇش پۇراق ماي-لىمون مېيى (ئولېئۇم تىستېرىدىن %0.3
تۇتىدۇ). يەنە جەۋھەر لىمون، تاننىن ۋە باشقا ماددىلارنى تۇتىدۇ. شۇنىڭدەك ۋىتامىن C، B، A لەرگىمۇ ئىگە.
جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى لىمون پوستى ۋە لىمون يېغى (رەۋغەنى لىمون) ئاشقازاننى كۈچەيتىش-
كە، سېسىق پۇراق ۋە قاغىسىق تەملەرنى تۈزەشكە ئىشلىتىلىدۇ ۋە سالقىنلاققۇچى ئىچىملىك ياساشقىمۇ
ئىشلىتىلىدۇ. يېڭى لىموننىڭ سىقىلغان شىرىسى %5.7 لىمون كىسلاتاسى (جەۋھەر لىمون) ھەمدە كۆپ
مىقداردا ۋىتامىن C تۇتىدۇ. قان بۇزۇلۇش كېسىلى (سىنگا) نى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ، ئۇسسۇزلۇقنى
باسىدۇ، تاماق ھەزىم قىلىشقا ياردەم بېرىدۇ.

لىمون پوستى يۆتەلنى پەسەيتىدۇ، بەلغەم بوشتىدۇ، باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ برونخت ۋە
كۆككۆتەللەردىمۇ بېرىلىدۇ. كۆڭۈل ئېلىشىلارنى پەسەيتىدۇ. مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ نېرۋا
ئاجىزلىقلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

قەيغەھرى-قىيغەھەر

(رال)

RESINA SHOREA ROBUSTA (COLLOPHONI)

تونۇش بۇ بىر خىل دەرەخنىڭ يېلىمى بولۇپ، بۇ دەرەخ ھىندىستاننىڭ بەنگالە ئۆلكىلىرىدە ئۆسىدۇ.
بۇ يېلىمنىڭ شەكلى سۇندۇرۇسقا ئوخشايدۇ، يۇمشاق، بوش بولىدۇ، تېز ئېزىلىدۇ. بىر ئاز ئوتنىڭ قىزىقلىقى
يېتىش بىلەن ئېرىيدۇ. ھىدى ناخۇش.
چىقىش ئورنى ھىندىستاندىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى يەلنى، ئىششىقنى تارقىتىش، بەدەننى پارقىرىتىش، زەخمە جاراھەتلەرنى پۈتتۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: قەيەھەرنى مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە ئىچسە مېڭىنى تازىلايدۇ. ھەسەل سۈيى بىلەن ئىچسە تۇتقاقلىق كېسەل، ھەمدەش، ئىستىسقا ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ھەيز قېنىنى ماڭدۇرىدۇ. بۇنىڭدىن 3 كۈندىن 5 كۈنگىچە ھەر كۈنى 3 گرامدىن سىركەنجىۋىل ياكى خالىس سۇ بىلەن ئىچسە، ئالنىڭ ئىششىقلىرىنى تارقىتىپ، ئەسلىي ھالەتكە كەلتۈرىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ كۆزگە تارتسا، كۆزنىڭ نۇرىنى قۇۋۋەتلەيدۇ، كۆزدىكى ئىزلارنى يوقىتىدۇ. ئېزىپ چىشقا سۇۋىسا چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىپ، چىشنىڭ ئۇللىرىنى چىگىتىدۇ. ئېزىپ خېمىر قىلىپ يىرىڭلىق چاقىلارغا چاپسا، چاقىلارنى تازىلاپ، ئىزلىرىنى يوقىتىدۇ. مەلھەم تەييارلاپ چاپسا، كونا-يېڭى جاراھەتلەرنى، چېچەكنىڭ زەخمىسىنى پۈتتۈرىدۇ. ئوتتا كۆيگەن كۆيۈك، ناسۇر چاقىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يېغى ھۆل قوتۇر ۋە تەمرەتكىلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 1 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆپكەگە، ئاشقازانغا زەرەر قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى ھەسەل ۋە خەشخاش.

ئەسكەرتىش بۇ دورىنىڭ لاتىنچە نامى كوللوفونىيۇم ئىكەنلىكىنى لوغانئولئەدۋىيىدە كۆرسىتىلگەنلىكىگە قارىغاندا، مەستكى بىلەن بىر ياكى ئوخشاش بېلىم بولۇشى ئېھتىمال. تەتقىق قىلىپ كۆرۈلۈشىنى سورايمىز.

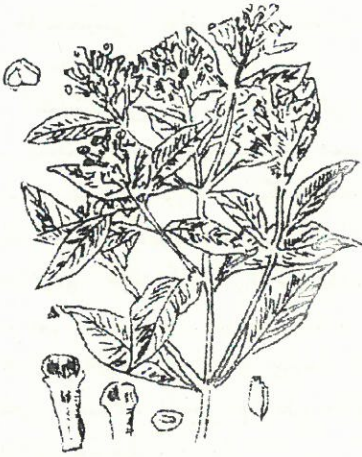
قەلەمپۇر

(قەرەنغىل)

FLOS CORYOPHYLLI 丁香
EUGENIA CARIOPHYLLATA THUNB. (ئەركەك قەلەمپۇر) 丁香

تونۇش بۇ بىر خىل دەرىخنىڭ مېۋىسى بولۇپ، ئۇ دەرىخ ھىندونېزىيىنىڭ جاۋا ئاراللىرىدا ئۆسىدۇ. دەرىخى ئانارنىڭ دەرىخىگە ئوخشايدۇ. شاخلىرى ئېگىز ۋە ئىنچىكە بولۇپ، ئۇچلىرى تۆۋەنگە قارايدۇ. يوپۇرمىقى ئانارنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. لېكىن ئانارنىڭ يوپۇرمىقىدىن چوڭراق بولىدۇ. مېۋىسى قەلەمپۇر بولۇپ، ئىنچىكە، ئۇزۇنلۇقى بىر سانتىمېتىر كېلىدىغان مىخقا ئوخشايدۇ. بىر ئاز ياپىلاق ۋە بېشى چىشلىق بولۇپ، بېشىنىڭ مەركىزىدە كىچىك گۈمبەزچىكى بولىدۇ. توشۇش جەريانىدا بىر-بىرىگە سۈركىلىش بىلەن ئۇنىڭ بېشىدىكى گۈمبەزچىكى چۈشۈپ كېتىدۇ. بەزىلىرى ساقمۇ قالىدۇ. ئۇنىڭ ئەركىكى، چىشى بولىدۇ. ئەركىكى چوڭراق، چاڭ باسقاندەك، كەڭرەك، پۇرىقى ئازراق بولىدۇ. چىشى كىچىكرەك بولۇپ، ئۇنىڭ رەڭگى، بويى، تەمى ئەركىكىدىن ياخشى ۋە كۈچلۈكرەك. ئىشلىتىلىدىغىنى يېڭى، خۇشبوۋى ئۆتكۈر پۇراقلىق، قاراھتۇل بولۇپ، چاينىسا ياكى ئەزسە ئەزالىرى ئوبدان يۇمشايدۇ، ياغىچى بولمايدۇ. بۇ سۈپەتلەر بولمىغىنى ناچار ھېسابلىنىدۇ.

چىقىش ئورنى ئەسلىدە ھىندونېزىيىنىڭ ياۋا (جاۋا) ئاراللىرىدىن چىقاتتى. ھازىر مالايا يېرىم ئارىلى، سۇماترا، مالاككا، فىلىپپىن، ۋېتنام قاتارلىق جايلاردىنمۇ چىقىدۇ. مەملىكىتىمىزنىڭ گۇاڭدوڭ، ئاۋمىن، گۇاڭشى، شىزاڭ قاتارلىق جايلارىدىنمۇ چىقىدۇ.

121-رەسىم، قەلەمپۇر

تەبىئىتى 3-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى زەھەرنىڭ تەسىرىنى پەسەيتىش، كۆڭۈلنى خۇرسەن قىلىش، مېڭە، يۈرەككە ئوخشاش رەئىس ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش ۋە ئۇلارنى ساقلاش، مېڭىنى قۇۋۋەتلەش، سوغۇقتىن بولغان ھۆل باش ئاغرىقىنى پەسەيتىش، پالەچ ۋە لەقۇا، بەس-لىقلارنى توسۇش، مېڭىنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش ۋە شۇنىڭدەك باشقا ھۆل سوغۇق، سەۋدا خاراكىتىرلىك مېڭە ۋە پەي كېسەللىرىگە مەنپەئەت قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىچىشكە، تېمىتىشقا ياكى پۈركۈش ۋە سىرتتىن چېپىشقا

ئىشلىتىلىدۇ. يالغۇز ياكى باشقا مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىش مۇمكىن. يەنە چىشنىڭ تۈۋىلىرىنى كۈچلەندۈرۈش سوغۇقتىن بولغان چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىش، ئېغىزنى خۇشبوۋ قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى قەلەمپۇرنى يۇمشاق ئېزىپ سۈرمە تەييارلاپ كۆزگە تارتسا كۆزنى قۇۋۋەتلەيدۇ. كۆزدىكى چاپاقنى يوقىتىدۇ. مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە ھۆل سوغۇقتىن بولغان يۆتەل ۋە كونا ھۆللۈكتىن زىققە ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. روھلۇق قىلىدۇ، ئاشقازاننى، ئۈچەيلەرنى قۇۋۋەتلەيدۇ. سويۇغان جىگەر ۋە تالنى، باھنى ۋە بالىياتقۇنى قۇۋۋەتلەيدۇ. يۇقىرىقى ئەزالاردىكى ھۆل كېسەللىكلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. قۇسۇش، كۆڭۈل ئېلىشىش، ھېق ۋە كېكىرىكىنى يوقىتىدۇ. تاماقلاردىن پەيدا بولغان قويۇق يەللەرنى تارقىتىدۇ. ئارقا-ئارقىدىن سۈيدۈك كېلىش ۋە سۈيدۈك تېمىپ تۇرۇش كېسەللىرى ئۈچۈنمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. بالىياتقۇنىڭ سوغۇق كېسەللىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ (مەيلى ئىچسۇن، مەيلى لاتىغا ئوراپ جىنسى ئورگانغا قويسۇن).

1/2 گرامنى يېڭى سېغىلغان سۈت بىلەن ئىچسە، باھنى قوزغايدۇ ۋە ئاياللار ھەيزدىن پاك بولغاندا داۋاملىق 3 گرامدىن ئىچسە، ھامىلىدار بولۇشقا سەۋەبچى بولىدۇ. بالىياتقۇنى قىزىتىدۇ. قەلەمپۇرنىڭ چىشىنى ئېزىپ، خېمىر قىلىپ پېشانىسىغا چاپسا، مېڭىنىڭ سوغۇقتىن بولغان كېسەللىكلىرىگە پايدا قىلىدۇ. باش ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. سوغۇقتىن بولغان ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 4 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بۆرەككە ۋە ئۈچەيگە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سەمغى ئەرەبى (ئەرەب يېلىمى).

ئورۇنباىسارى باراۋەر ۋەزىندە دارچىن ۋە يېرىم ۋەزىندە بەسباسە ياكى پەرەنجى مىشىكى، باراۋەر مىقداردا خولنىجان.

ئەسكەرتىش قەلەمپۇر ئەرەقى بارلىق خۇسۇسىيەتلەردە ھاراقنىڭ ئورنىدا تۇرىدۇ. ئەرەقنى ئېلىش ئۇسۇلى: يۇمشاق ئېزىلگەن قەلەمپۇر سۇفۇپى 100 گرام، قىزىلگۈل يوپۇرمىقىنىڭ سۇفۇپى ۋە گاۋزىبان يوپۇرمىقىنىڭ سۇفۇپى ھەر بىرىنى 150 گرامدىن ئېلىپ، چالا سوقۇلغان تەمبۇل يوپۇرمىقىدىن 150

گرام ئېلىپ بۇلارنىڭ ھەممىسىنى بىر كېچە-كۈندۈز گۈلاب ئەرەقىگە چىلاپ، ئاندىن كېيىن قاتىدە بويىچە ئەرەق تارتىپ تامدۇرۇلىدۇ. ئاندىن كېيىن ھاجەتكە لايىق ئىچسە كۆڭۈلنى خۇرسەن قىلىدۇ. ئىچكى ۋە تاشقى ئەزالارنى، ئاشقازان، جىگەرنى قۇۋۋەتلەيدۇ. يەللەرنى تارقىتىپ، زەھەرنى پەسەيتىدۇ. سۈددىلەرنى ئاچىدۇ. خىلىتلارنى نورماللاشتۇرىدۇ. ئىستىسقا ۋە سوغۇقتىن بولغان كېسەللەرگە پايدا قىلىدۇ. شارابنىڭ 100 گرامىنى بىر كىلو 600 گرام ئاچچىق ۋە تاتلىق ئانارنىڭ سۈيى بىلەن ۋە 100 گرام ساپ ھەسەل بىلەن شېشىگە سېلىپ ئاغزىنى مەھكەم بېكىتىپ، ئاتنىڭ تېزىكىگە بىر ھەپتە كۆمۈپ قويۇپ، ئاندىن كېيىن ئېلىپ ئىستېمال قىلسا، بۇنىڭ تەسىرى ھاراقنىڭ تەسىرىدىن بىر قانچە دەرىجە كۈچلۈكرەك بولىدۇ. قەلەمپۇرنىڭ شارابىنى شېكەر بىلەن قىيام قىلىپ، شەرىپەت تەييارلاپ داۋانى قوبۇل قىلمايدىغان سوغۇقتىن بولغان كېسەللەرگە بېرىلسە، مەنپەئەتى ناھايىتى ياخشى.

فارماكولوگىك تەسىرى ئىچلىگەندىن كېيىن ئاشقازان شىللىق پەردىلىرىگە قان تولدۇرىدۇ ۋە ئاشقازان سۈيۈقلۈك ئىشلەپچىقىرىشىنى تېزلىتىدۇ. يەنە ئاشقازان، ئۇچەيلەرنىڭ نېرۋىلىرىنى غىدىقلاپ، لۆمۈلدەش ھەرىكىتىنى تېزلىتىدۇ. قانغا سىڭىپ كىرگەندە قاندىكى ئوكسىگېن شۇمۋالىدۇ. ئاق قان تەنچىلىرىنىڭ سانىنى ئاشۇرىدۇ. مېڭە ۋە مۇھىم نېرۋىلارغا تەسىر بېرىپ قوزغىتىدۇ. يۈرەك ھەرىكىتىنى تېزلىتىدۇ. ئەگەر قەلەمپۇر مېيى خولپرا مىكروبيغا تەسىر قىلدۇرۇلسا، ئۇنىڭ ھەرىكىتىنى چەكلەپ، پالەچلەندۈرۈپ قويىدۇ ياكى شۇ مىكروبنى پالەچلەندۈرۈپ ئۆلتۈرىدۇ.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى خۇش بۇراقلىق، ئاشقازاننى كۈچەيتكۈچى دورا سۈپىتىدە ئىچىشكە بېرىلسە ئاشقازاننى قىزىتىدۇ. كېكىرىك ۋە يەل ھەيدەيدۇ، مەيدە چىڭىپ، قورساق كۆپۈپ ئاغرىغاندا داۋا بولىدۇ. جۇڭىيى تېبابىتىدە راک كېسىلىنى داۋالايدىغان «قوزغاتقۇچ سۈيۈقلۈك» تەزكىبىگە قەلەمپۇرمۇ قوشىدۇ.

قەلەمپۇر يېغى چىش ئاغرىغاندا پاختىغا سىڭدۈرۈپ چىشنىڭ كاۋاكلىرىغا تىقىلىدۇ. رېماتىزمغا داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

قوشۇمچە 2 گرام قەلەمپۇر، 3 گرام خورما، 3 گرام رېنسىڭ، 2 گرام قۇرۇق زەنجۈلنى 200 گرام سۇ بىلەن قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلسە، ئۇزاق داۋام قىلغان ھېق تۇتۇشنى توختىتىدۇ.

قەيسەر گىياسى

(ئىككىلىملىك)

تونۇش بۇ بىر خىل گىيانىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، 2 قىسىمدۇر. مېۋىسى يېڭى چىققان ئاينىڭ شەكلىدە بولىدۇ. تۇرۇپنىڭ غىلاپىغا ئوخشاش غىلاپ ئىچىدە ئۇرۇقلايدۇ. ئۇرۇقى قىچا ئۇرۇقىدەك ئۇششاق، بەزىسى ھۆلىنىڭ ئۇرۇقىغا ئوخشايدۇ. يوپۇرمىقى يۇمىلاق، شاخلىرى ئىنچىكە، بىرىك، قاتتىق بولىدۇ. شاخلىرى ھەر تەرەپكە يېيىلغان، بەزىلىرى يەرگە يېيىلغان، تېنى 60 سىم ئۇزۇنلۇقتا، گۈلى سېرىق، ئۇششاق، بەزىسى بىنەپشە، بەزىلىرى ئاق، بەزىلىرىنىڭ يوپۇرمىقى پاقىيوپۇرمىقىغا ئوخشاشراق. پاقىيوپۇرمىقىدىن كىچىكرەك بولىدۇ. مېۋىسى ھاۋا كىلىماتىغا قاراپ ھەر خىل رەڭدە بولىدۇ. بىز بۇنىڭ مېۋىسىنى ئىشلىتىمىز. تەمى ھۆلىگە ئوخشايدۇ، ئاچچىق بولىدۇ، رەڭگى سېرىق، قاتتىق، ئۆتكۈر پۇراقلىق، ئوشاتقاندا ئىچى سېرىق بولغىنى ياخشىدۇر.

چىقىش ئورنى ھىندىستاندىن چىقىدۇ. تەبىئىي ئاۋۋالقى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ياندۇرۇش، يىغىش، قۇرۇتۇش، يۇمشىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى يۇمشاق سوقۇپ سىركە، گۈل يېغى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ خېمىر قىلىپ سوغۇقتىن باشنىڭ ئاغرىشىغا چېپىلسا، ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ، سۇ بىلەن ئېلىشتۇرۇپ باشنى يۇسا باش قاينانغا، باشنىڭ ئاغرىقىغا، شۇنىڭدەك لەقۇا، پالەچ، پەينىڭ ئاجىزلىقىغا پايدا قىلىدۇ. ساراڭ، مالىخولىيالارنىڭ باشلىرىنى يۇسا پايدىلىق. 6 گرامنى 15 گرام ھەسەل بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، مالىخولىيا، ئۇنۇتقاقلققا پايدا قىلىدۇ. خېمىر قىلىپ 3 كۈندە بىر قېتىم پەي زەئىپلىكى، لەقۇا، پالەچنىڭ پەيلىرىگە چېپىلسا پايدا قىلىدۇ. بۇ دورىنى يالغۇز ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار (سەتەر، بابۇنە، سېرىقچىچەك بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ بېرىلسە يۇقىرىدىكى كېسەللەرنىڭ ھەممىسىگە پايدا قىلىدۇ. تال، ئاشقازان، بالياتقۇ ئاغرىقلىرى، ئىششىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ ھەمدە ئىچكى ئەزانىڭ زىيادە ھۆللۈكىنى تارقىتىپ چىقىرىدۇ. خۇسۇسەن، ئەنجۈر ۋە ھەسەل بىلەن قاينىتىپ ئىچكۈزسە ئايالنىڭ سۈتىنى ۋە مەنىنى زىيادە قىلىدۇ. زەھەرلىك دورىلار زەھىرىنى ياندۇرىدۇ، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى بەدەندىكى ھۆللۈكىنى ماڭدۇرىدۇ، بەلغەمدىن بولغان ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ. پىشۇرۇپ خېمىر قىلىپ يالغۇز ياكى مۇسەللەس بىلەن باشنىڭ جاراھىتىگە چېپىلسا پايدا قىلىدۇ. موزا بىلەن قوشۇپ ھەم ئەدەس، رۇم توپىسى، تۈگمەن تۈزى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ بەدەنگە چېپىلسا، بەدەندىكى ھۆللۈكىنى چىقىرىدۇ. مۇسەللەس بىلەن ئېلىشتۇرۇپ خېمىر قىلىپ چېپىلسا، ئىسسىقتىن بولغان مۇرەككەپ ئىششىقلىرىنى ياندۇرىدۇ ياكى يۇمشىتىدۇ (ماتكا، قۇلاق، كۆز، قاش ئىششىقلىرىغا). تۇخۇم ئېقى بىلەن ھۆلبە ئۇنى، زىغىر، كاسنە تۇرۇقى، كۆكنار تۇرۇقى بىلەن كېسەل ئەھۋالغا قاراپ چېپىلسا، بەدەنگە يىغىلغان ماددىلارنى ۋە سوغۇق ماددىلارنى تارقىتىدۇ. سىقىلغان يېڭى سۈيىنى گۈل يېغى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ قۇلاققا چېپىلسا، سوغۇقتىن بولغان قۇلاقنىڭ ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ. سىقىلغان سۈيىنى تۇرۇقى بىلەن ياكى مۇسەللەس بىلەن ئېلىشتۇرۇپ بەرسە، ئىچكى ئەزالارنىڭ ئىششىقلىرىنى ياندۇرىدۇ. سۈيىنى بەرسە، ئىچكى ئەزانىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. زەپەر بىلەن قوشۇپ بەرسە، تاياق تەگكەننىڭ زەربىسىنى پەسەيتىدۇ.

قاينىتىپ ئىچكۈزسە ھاسىراشقا پايدا قىلىدۇ، دوۋساقىتىكى تاشنى چۈشۈرىدۇ، قاينىتىپ سۈيىدە ھەمەل قىلىنسا ئۈچەينى پاكىزلەپ، ئاغرىق پەسەيتىدۇ، قۇۋۋەتلەيدۇ. يوپۇرماق شاخلىرىنى قاينىتىپ ئىچكۈزسە سۈيدۈك ماڭدۇرىدۇ، ھەيز كەلمەسلىكىنى داۋالايدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى 5~1 ياشلىقلارغا 3~1 گرام؛ 10~5 ياشلىقلارغا 5~4 گرام؛ 15~10 ياشقىچە بولغانلارغا 9~6 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار تاش ئاغرىقلىرى ئۈچۈن ئىشلىتىلمەيدۇ. ئەگەر بېرىش توغرا كەلسە ئەنجۈر، يىمىش، ھەسەل قوشۇپ بېرىلىدۇ. ئورۇنباسارى ئۆزۈمنى بىلەن بابۇنە، تاغ كۈدىسى، كۈندۈر ئىشلىتىلىدۇ. يېرىم ۋەزنى بىلەن ئەنجۈر يوپۇرمىقى ئىشلىتىلىدۇ.

قەيسۇم

(تاغدا بولىدىغان بەرەنجاسپ)

ARTEMISIA LAVANDULAEFOLIAE PS

细叶艾

تونۇش بەرەنجاسپنىڭ بىر خىلى بولۇپ، بۇ 3 تۈرلۈك بولىدۇ. 1-ئەرەك، 2-چىشى. 1-ئەرەككىنىڭ شاخلىرى ئىنچىكە، مېۋىسى كىچىك، شەكلى ئەمەنگە ئوخشايدۇ، گۈلى كەمەرك، چىشىنىڭ گۈلىدىن كىچىكرەك گۈلنىڭ رەڭگى ئاققا مايىل. 2-چىشى دەرخ شەكلىدىكى بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ،

122-رەسىم، قەيسۇم

ئاققا مايىل، شاخلىرىنىڭ كۆپ تەرەپلىرى يېرىلاڭغۇ، ئىنچىكە، سۇداپىنىڭ يوپۇرماقلىرىغا ئوخشايدۇ. بۇنىڭ تېنىدە چاپلىشاڭغۇ ھۆللۈك بار. شاخلىرىنىڭ ئۇچىدا يۇمىلاق گۈلى بولۇپ، رەڭگى ئالتۇننىڭ رەڭگىدەك سېرىق. خۇشبۇي، پۇرىقى ئۆتكۈر، تەمى ئاچچىق، مېۋىسى ھەببۇلئاسقا ئوخشايدۇ. نومۇزدا چېچەكلەيدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى يەللەرنى تارقىتىش، زەھەرلەرنى قايتۇرۇش، تەپلەرنى پەسەيتىش، كۆكرەك ئاغرىقىنى پەسەيتىش، نەپەس ئورگانلىرىنى ئېچىش، ئاشقازان ۋە ئۇچەيلەردىكى ھەر تۈرلۈك قۇرتلارنى ئۆلتۈرۈپ چىقىرىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى ماڭدۇرۇش، بۆرەك ۋە دوۋىساقلىق تاشلارنى پارچىلاپ چىقىرىش، چوڭ بوغۇملارنىڭ ۋە يانپاشنىڭ پەيلىرى تارتىشىنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى قاينىتىپ تەنھا ئۆزىنى ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ قاينىتىلغان سۈيىنى ئىچسە، كۆكرەك ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. نەپەس يوللىرىنى

ئاچىدۇ. ئاشقازان ۋە ئۇچەيدىكى ھەر تۈرلۈك قۇرتلارنى ئۆلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. سۈيدۈك ۋە ھەيزنى ماڭدۇرىدۇ. بۆرەك ۋە دوۋىساقلىق تاشلارنى پارچىلاپ چىقىرىدۇ. مۇپاسلىنىڭ يېلىنى ھەم يانپاش ئاغرىقىنى، يەلنى يوقىتىدۇ. زەھەرلىك دورىلارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. تىرتىدىغان تەپلەرنى پەسەيتىدۇ. بولۇپمۇ ياغ، شاراب بىلەن ئېلىشتۇرۇپ ئىچىلسە، ھەر تۈرلۈك زەھەرلەرنى پەسەيتىدۇ. ئىچىشكە، سىرتقى تەرەپتىن چېپىشقا بولىدۇ. زەيتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ ئېزىپ پىشۇرۇپ سۇۋۇغان مېڭە ۋە ئاشقازانغا چېپىلسا، ئاشقازان سوغۇقلۇقىنى ھەم مېڭە سوغۇقلۇقىنى يوقىتىپ قىزىتىدۇ. ھەمەل قىلسا قورساقلىقنى بالىنى چۈشۈرىدۇ. ئېزىپ خېمىر قىلىپ ئىشقى ئەزالارغا چېپىلسا ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. يېڭى جاراھەتلەرگە چېپىلسا جاراھەتلەرنى پۈتتۈرىدۇ.

بېھى بىلەن پىشۇرۇپ يېسە، تارقىمايدىغان ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. كۆيدۈرۈپ يۇمشاق ئېزىپ قان كېلىدىغان ئەزالارغا سېپىلسە، قاننى توختىتىدۇ. ئەگەر ئابدەملىك يېغى بىلەن بۇنىڭ كۆيدۈرۈلگەن يېغى ئېزىپ چېپىلسا، ساقالنىڭ تېز چىقىشى ئۈچۈن ياردەم بېرىدۇ ياكى بۇنىڭ ئۆسۈملۈكىنى كۆيدۈرۈپ بۇي سالىسا، زەھەرلىك ھاساراتلار قاچىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 6~1 گرامغىچە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆپكەگە زىيان قىلىدۇ (تۈزەتكۈچىسى كەترا بىلەن خەشخاش)؛ ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ (تۈزەتكۈچىسى ھەسەل ۋە شىخ ئەرمىنى).

ئورۇنباىسارى: ئەمەن، بابۇنە.

تەركىبى ۋە ئىشلىتىلىشى ئەمەن بىلەن ئوخشاش، شۇ ماۋزۇغا قارالسۇن.

قەنبىل-قنبىل

KAMALA (GLANDULAE ROTTLERAE)

卡马拉(吕宋楸菜粉)

تونۇش بۇ بىر خىل قۇمدەك نەرسە بولۇپ، ئۇنىڭ رەڭگى قىزىل، توپىغا ئارىلاشمىغىنى خالىس يېنىك بولىدۇ. توپا-قۇملارغا ئارىلىشىپ قالغىنى ساپ بولمايدۇ، ئېغىر بولىدۇ.

چىقىش ئورنى يەمەننىڭ باياۋانلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ئۈچەيدىكى ئۇششاق قۇرت ۋە مەددىلەرنى چىقىرىش، تۇتاشقان شىلىمىشنى ھۆللۈكلەرنى ۋە بۇزۇق خىلىتلارنى سۈرۈش، يىرىڭلىق جاراھەتلەرنى قۇرۇتۇش، جاراھەتلەرنىڭ ئېغىزىنى پۈتتۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى بۇنىڭدىن 3~6 گرامغىچە يۇمشاق سوقۇپ مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىچكۈزۈلسە، ئۈچەيدىكى مەددە، قۇرتلارنى، بۇزۇق خىلىتلارنى سۈرىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ يىرىڭلىق جاراھەت-لەرگە سېپىلسە، قۇرۇتۇپ جاراھەتلەرنىڭ ئېغىزىنى پۈتتۈرىدۇ. تاز، ھۆل قوتۇر ۋە قۇبا كېسەللىكى ئۈچۈن مەنبەئەت قىلىدۇ. بولۇپمۇ ئاۋۋال ئەزانى گۈل يېغى بىلەن مايلاپ ياكى ناكسىر ئۇرۇقىنىڭ يېغى بىلەن ياغلاپ، خۇسۇسەن كىچىك بالىلارنىڭ تاز چاقا، ھۆل قوتۇر، قۇبالارنى مەزكۇر ياغلار بىلەن ياغلاپ، ئاندىن كېيىن سېپىلسە ياخشى تەسىر بېرىدۇ. شۇنىڭدەك يېغى بىلەن ياغلانسا ياكى ئىترىفىل ۋە مەجۈنلىرىنى يېسىمۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى 3 گرامدىن 6 گرامغىچە.

ئورۇنباشارى تىرمىس، سەكبىنەج، بەرەنگى كابىلى مۇقەششەر.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۈچەيلەرگە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى كەتىرا ۋە شىخ ئەرمىنى.

ئۇندىن باشقا، ئاشقازان ئاغرىغىغا زىيان قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى مەستىكى رۇمبەدىيان.

چىقىش ئورنى يەمەن، ھىندىستاننىڭ ئورپىسا (كالكۇتتىنىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى جاي)، بەدىگالە،

بومباي قاتارلىق جايلاردىن يىغىۋېلىنىدۇ.

مەنبىئى EUPHORBACEAE (ئېۋفوربىياتسىيە) بۆلۈمىگە مەنسۇپ ئۆسۈملۈك GOVIENSIS

MOLLOTOS PHILIPPINENSIS MYLLER AR نىڭ مېۋىسى ئۈستىگە يىغىلىدىغان بەز

ياكى تىۋىت شەكىللىك جىسىمدىن ئىبارەت.

تەركىبى %80 ئەتراپىدا بىر خىل خورما رەڭلىك رېزىنا تۇتىدۇ. ئۇنىڭ ئاساسىي روتتېرلىن فىلامارون

ۋە باشقا سۈرگە تەسىرىگە ئىگە ماددىلاردىن ئىبارەت.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى قۇرۇق، تەمى قېرىق.

زەھەرلەرنى تارقىتىش، ئىچى سۈرۈش، زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققاندىكى زەھەرلىنىشنى قايتۇرۇش،

تىخ يارىلىرى ۋە باشقا جاراھەتلەرنى ساقايتىش، بالىلارنىڭ مەددىلىرىنى چۈشۈرۈش ئۈچۈن ئىچىشكە ۋە

سىرتقا چېپىشقا ئىشلىتىلىدۇ.

قەنتەرىيۇن

(دەقق)

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، تېنى خورما ۋە ئوسۇڭنىڭ تېنىگە ئوخشايدۇ. ئېگىزلىكى 2 گەزدىن 3 گەزگىچە. شاخلىرى كۆپ بولۇپ، بىر كۆتەكتىن ئۈنۈپ چىقىدۇ، شاخلىرىنىڭ ئۇچىدا غۇنچىلىرى بولىدۇ، خەشخاشنىڭ غۇنچىسىغا ئوخشايدۇ. يۇمىلاق، بىر ئاز ئۇزۇنچاق، گۈلى سىماۋى رەڭ، ئۇرۇقى زاراڭزا ئۇرۇقىغا ئوخشايدۇ. ئۇرۇقىنىڭ تەمى بىر ئاز تىلىنى كۆيدۈرىدۇ. ئۆسۈملۈكنىڭ يوپۇرمىقى ياڭاقنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. كۆك رەڭلىك، يوپۇرمىقىنىڭ ئەتراپى ھەرنىڭ چىشىغا ئوخشاش، چىشلىق يىلتىزى توم ئۇزۇنلۇقى 2 گەزگىچە بولىدۇ. قاتتىق، يىلتىزنىڭ رەڭگى قىزىل ئۇ ھۆللۈكنىڭ رەڭگى قانغا ئوخشاپ كېتىدۇ. يىلتىزنىڭ تەمى مۇرەككەپ ئۆتكۈر، تىلىنى كۆيدۈرىدۇ. بىر ئاز شېرىنلىكىمۇ بار، تىلىنى بىر ئاز قورۇيدۇ. يىلتىزنىڭ سىقىلغان سۈيىنىڭ رەڭگى ھەم قانغا ئوخشاش قىزىل. بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ ئۈنۈدىغان جايلىرى ئاپتاپ كۆپ چۈشىدىغان زېمىنلار، تاغلار، دۆۋىلىكلەر، بۇنىڭ قۇۋۋىتى 10 يىلغىچە تۇرىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن چىقىدۇ. ئىراننىڭ شىراز دېگەن شەھەرلىرىدىنمۇ چىقىدۇ. تەبىئىتى ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

ئىشلىتىدىغىنى يىلتىزنىڭ ئۇسارىسى بولۇپ، ئۇنىڭ قۇۋۋىتى قالغان ئەزالىرىنىڭكىدىن ئارتۇقراق. خۇسۇسىيىتى يەللەرنى، ئىششىقلارنى تارقىتىش، تۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. يىلتىزنىڭ تەمى مۇرەككەپ ۋە ھەر خىل بولغانلىقتىن، ئوخشاش بولمىغان تەسەرلەرنى بېرىدۇ. مەسىلەن: ھەيز خۇنىنى ماڭدۇرۇش، ئۆلۈك بالىنى چۈشۈرۈش، تىرىك بالىنى ئۆلتۈرۈش، كۆكرەكنى تازىلاش، مېڭىنى تازىلاش خۇسۇسىيىتى بار.

يۇقىرىدىكى خۇسۇسىيەتلەرنى بېرىش بۇنىڭ تەمىدىكى ئۆتكۈرلۈكتىن ۋە كۆيدۈرۈشتىن كېلىپ چىقىدۇ. بالىياتقۇنىڭ قېنىنى توختىتىش ۋە جاراھەتلەرنى پۈتتۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

بۇ خۇسۇسىيەتلەرنىڭ يۈز بېرىشى تەمىدىكى قابىزلىق (قورۇش) سەۋەبىدىن كېلىپ چىققان.

ئىشلىتىلىشى ئورنى نەپەس سىقىلىش ۋە يۇقىرىغا تىنىش، كونا يۆتەل، رەھىمدىن خۇن كېلىش، بىقىن ئاغرىقى ۋە قورساق ئاغرىقى ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. جىگەرنىڭ تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، بەلغەم خاراكتېرلىك قۇلۇنچىنى يوقىتىش، ئىستىسقا ۋە يارقان كېسەللىكى ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. سۈيدۈك ھەم ھەيزنى ماڭدۇرۇش، ئاسان تۇغدۇرۇش ئۈچۈن ۋە بالىياتقۇنىڭ ئاغرىقلىرى ئۈچۈن، قۇرتلارنى ئۆلتۈرۈپ چىقىرىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ لاتىغا ئوراپ پەرچىگە قويسا، ھەيزنىڭ قېنىنى راۋان قىلىدۇ ۋە بالىنىڭ تۇغۇلۇشىنى تېزلىتىدۇ. بۇنىڭ يېڭى، ھۈلىنى ئېزىپ ياكى قۇرۇقىنى ئېزىپ خېمىر قىلىپ تەنھا ياكى باشقا مەلەملەر بىلەن چېپىلسا، يېڭى جاراھەتلەرنى، زەخمىلەرنى بىر-بىرىگە چاپلاشتۇرۇپ پۈتتۈرىدۇ. چوڭقۇر ناسۇر چاقلارغا ۋە يانپاش ئاغرىقىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. قالغان خۇسۇسىيەتلەردە قەنتەرىيۇنى سەغىرغا يېقىن.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئىككى گرامغىچە، ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ. كېسەلدە تەپ بولمىسا، شاراب بىلەن بېرىلىدۇ. ئەگەر تەپ بولسا سۇ بىلەن بېرىلىدۇ.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار مېڭىگە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى ھەسەل ۋە باشقا تاتلىق نەرسىلەر.
ئورۇنباسارى ھوزۇر ۋە قەنتەرىيۇن سەغىر.

قەنتەرىيۇن سەغىر

(دەقق)

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، توختاپ قالغان سۇلارنىڭ ئەتراپلىرىدا ۋە سايلىقلاردا ئۈنىدۇ. ئۈزۈنلۈقى 25 سم غىچە، تاغ يالپۇزغا ئوخشايدۇ. شاخلىرى ۋە تەنلىرى بىر-بىرىدىن ئايرىلاڭغۇ، شاخلىرى كۆپ. يوپۇرمىقى سۇزايىنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. گۈلنىڭ رەڭگى قىزىل بىنەپشكە مايىل. ئۈنىڭدىن كىچىكرەك، مېۋىسى بۇغدايغا ئوخشايدۇ (ئىشلىتىلىدۇ). بۇنىڭ تامام ئەزالىرى بەك ئاچچىق. بىر ئاز ئېغىزنى قورۇيدۇ. يىلتىزى كىچىك، مەنپەئەتى يوق. يىلتىزىدىن باشقا ئەزالىرى ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ ھۆلى بىر ئاز خۇشبوۋى، شاخلىرى ئاق سېرىققا مايىل، قوۋۋىتى 10 يىلغىچە تۇرىدۇ. باھار پەسلىدە ئۆسۈدىغان ئۆسۈملۈكلەردىندۇر.

چىقىش ئورنى جەنۇبىي شىنجاڭ تەرەپلەردە بولىدۇ.

تەبىئىتى 3-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى بۇنىڭ تامام تەسىرى ئاساسەن قەنتەرىيۇنى كەبىرگە ئوخشايدۇ. بۇ كۈچلۈكرەك ھۆللۈك-لەرنى قۇرۇتىدۇ. توسالغۇلارنى ئاچىدۇ، ئارتۇق نەرسىلەرنى سۈزىدۇ ۋە تازىلايدۇ. چوڭ بوغۇملاردىن ھۆللۈكلەرنى تارتىدۇ. بۇنىڭ مەنپەئەتلىرى بەك كۆپ.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنىڭ 8 گرامىنى 280 گرام سۇ بىلەن يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ مېچىپ ساپ قىلىپ، شېكەر ۋە شۇنىڭدەك باشقا تاتلىق نەرسىلەر بىلەن ئىچسە مېڭىنى تازىلايدۇ. يەللەرنى تارقىتىدۇ ۋە چىڭىتىدۇ. تۇتقاقلق كېسەلگە، بالياتقۇنىڭ ۋە نەپەس سىقىلىش كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. رەھىمنىڭ قېنىنى توختىتىدۇ. ئاچچىق سەپرا ۋە سەۋدا، سېرىق سۇ، بەلغەملەرنى چىقىرىدۇ. بەلغەم خاراكىتېرلىك كېسەللەرگە، چوڭ بوغۇملار ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. جىگەر ۋە تالنىڭ توسالغۇسىنى، بەلغەمدىن بولغان قۇلۇنچىنى ئاچىدۇ. تالنىڭ قاتتىقلىقىنى يوقىتىدۇ. زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. چاپاننىڭ زەھىرىنى ۋە تەپلەرنى پەسەيتىش ئۈچۈن 6 گرام ئىشلىتىلىدۇ. رەھىمنىڭ قېنىنى توختىتىش ئۈچۈن ۋە سوغۇق زاتلىقنى كېسەللىكى ئۈچۈن شاراب بىلەن بېرىلىدۇ. بەل ئاغرىقى، سۆڭەك ئاغرىقى، چوڭ بوغۇملار ئاغرىقى ئۈچۈن مائۇل ئۇسۇل بىلەن ئىشلىتىلىدۇ.

قاينىتىلغان سۈيىنى بەدەن كۆيمىگۈدەك ھالدا بىر غېرىچ ئېگىزلىكتىن گەدەنگە قۇيسا، گەدەن ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ 15 گرامىنى كۈنجۈت يېغى بىلەن قاينىتىپ ھەمەل قىلسا سۆڭەك ئاغرىقى ۋە بەل ئاغرىقى، قۇلۇنچى كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يېڭى ھۆلنى ئېزىپ خېمىر قىلىپ يېڭى، يوغان، پۈتمەيدىغان جاراھەت، ناسۇرلارغا چېپىلسا، جاراھەتلەرنىڭ ھۆللۈكلىرىنى يوقىتىپ، ئېغىزنى پۈتتۈرىدۇ ۋە قاتتىق ئىششىقلارنى يۇمشىتىدۇ. ئەزالارغا ماددا چۈشۈپ قېلىشتىن توسىدۇ. بۇنىڭ قۇرۇقنى يۇمشاق ئېزىپ ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتىدىغان مەلھەملەرگە قوشۇپ ئىشلەتسە، ناچار، ناپاك، چوڭقۇر يىرىڭلىق جاراھەتلەرنى قۇرۇتۇپ ساقايتىدۇ ۋە چاۋا ياغ بىلەن چېپىلسا، چوڭ جاراھەتلەرنىڭ ئېغىزى ئېچىپ قېلىش ۋە يېرىلىپ كېتىشلەردىن ساقلايدۇ. جاراھەتلەرنى يۈتتۈرىدۇ. جاراھەتلەرنىڭ ئىششىقلىرىنى تارقىتىدۇ. ئاق ماش ئۇنى بىلەن مەلھەم قىلىپ چېپىلسا، مەشەك گۆشلەرنىڭ، پەيلەرنىڭ، چوڭ بوغۇملارنىڭ ئاغرىقلىرىنى

پەسەيتىدۇ. بۇنىڭ گۈلىنى چېپىشقا ھەم ئىچىشكە بولىدۇ. ئۇ يىلان ۋە چاياننىڭ زەھىرىنى پەسەيتىش ئۈچۈن مەنپەئەتلىك. ئۇسارىسى (سقىلغان سۈيى) تۇتۇش، تارقىتىش، ھۆلۈكلەرنى قۇرۇتۇشتا قالغان ئەزالىرىغا يېقىن كېلىدۇ.

ئۇسارىسىنى ئېلىشى ئۇسۇلى ھۆل ئۆسۈملۈكىنى ئېلىپ مېۋىسى ۋە باشقا ئەزالىرى بىلەن قوشۇپ ئېزىلىدۇ. ئاندىن سىقىپ سۈيىنى ساپال قاچىغا سېلىپ ئاپتاپتا قويۇلىدۇ. پاكىز ياغاچ بىلەن قوچۇپ تۇرۇلىدۇ. ئەگەر بىر كۈندە قۇرمىسا كېچىسى قاچىنىڭ ئېغىزىنى يېپىپ قويدۇ (شەبنەم چۈشمەسلىكى ئۈچۈن)، 2-كۈنى ئاپتاپتا قويۇپ پاكىز ياغاچ بىلەن ئېلىشۇرۇلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن قويۇلۇپ تېگىگە ئولتۇرۇپ قاتىدۇ. ئەگەر ھۆل، يېڭىسى تېپىلمىسا، قۇرۇق قەنتەرىيۇنى كەبىرنى چالا سوقۇپ 5 كۈن سۇغا چىلاپ قويۇلىدۇ. ئاندىن كېيىن قاينىتىپ سىقىپ يۇمشاق ئوتتا پىشۇرۇلىدۇ. قوچۇپ تۇرۇلىدۇ. ئاندىن كېيىن تېگىگە ئولتۇرۇپ قاتىدۇ.

شۇ ئۇسۇللار بىلەن ھەر نەرسىنىڭ ئۇسارىسىنى ئالغىلى بولىدۇ.

ئۇسارىسىنىڭ تەبىئىتى قالغان ئەزالىرىنىڭ تەبىئىتىگە ئوخشايدۇ.

خۇسۇسىيىتى قالغان ئەزالىرىنىڭ خۇسۇسىيىتىگە يېقىن كېلىدۇ. بەلكى بەزى جەھەتلەردىن قۇۋۋىتى ئارتۇقراق.

ئىشلىتىلىشى ئورنى يۇقىرىدا ئېيتىلغان كېسەللەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر ئۇسارىسىغا سىركە بىلەن پىياز سۈيى قوشۇپ بۇرۇنغا تېمىتىلسا، بۇرۇننىڭ يىرىڭلىق جاراھەتلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، قاننى توختىتىدۇ (بولۇپمۇ بىر ئاز زاك ۋە كاپۇر يىلتىزىنىڭ سۈيىنى قوشۇپ تېمىتىلسا). ئۇنى سىركە قوشۇپ ئېزىپ پىشانىغا ۋە ئىككى چېكىگە چېپىلسا، ئاپتاپ ئۆتكەنلىكتىن پەيدا بولغان باش ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ ھەم شاراب ئىچكەن سەۋەبتىن پەيدا بولغان باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. ئالدى بىلەن چاچنى چۈشۈرۈپ ئاندىن كېيىن ئۇسارىسىنى سىركە بىلەن ھۆل قىلىپ باشقا چاپسا، يىرىڭلىق چاقلارنى يوقىتىپ چاچ ئۈندۈرىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن).

سۈيۈق ئۇسارىسىنى ھەسەل بىلەن قوشۇپ كۆزگە تارتسا كۆزگە چۈشكەن ئاقنى ئالىدۇ. كۆزنىڭ يىرىڭلىق چاقىسىنى پۈتتۈرىدۇ. قىز تۇغقان ئاياللارنىڭ سۈتىنى قوشۇپ قاپاقتىكى ئىششىقلارغا چېپىلسا ئىششىقلارنى پەسەيتىدۇ ۋە كاكنەچ سۈيى بىلەن قاپاققا چېپىلسا، كۆزنىڭ چۆرىسىدىكى ۋە جىيىكىدىكى ئىششىق، قىچىشقا ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سۈت ۋە ئارپىبەدىيان سۈيى چېپىلسا، كۆزنىڭ تامامەن كونا كېسەللىكلىرى ۋە ئاغرىقلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

مەرزەنجۈش سۈيى بىلەن كۆزنىڭ چۆرىلىرىگە چېپىلسا، كۆزنىڭ چۆرىلىرىدىن كېلىدىغان رۇتۇبەت-لەرنى يوقىتىدۇ. ئەگەر قايىقىنى ئۆرۈپ بۇ ئۇسارا ئانار سۈيى بىلەن چېپىلسا دەرھال قىچىقىنى پەسەيتىدۇ. گۈل يېغى بىلەن قۇلاققا تېمىتىلسا، قۇلاققا يەتكەن زەربە ئۈچۈن مەنپەئەتلىك. شاپتۇل يوپۇرمىقىنىڭ سۈيى بىلەن قۇلاققا تېمىتىلسا قۇلاققا چۈشكەن قۇرتلارنى ئۆلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. تۇرۇپ سۈيى بىلەن قۇلاققا تېمىتىلسا، قۇلاق ئېغىرلىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ ۋە نەرگىس گۈلىنىڭ يېغى، قىچا يېغى ھەم سىركىلەر قوشۇپ قۇلاققا تېمىتىلسا، قۇلاقنىڭ ئىششىقىنى ۋە ئېغىرلىقىنى يوقىتىدۇ. ئۇسارىسىنى گۈلابقا قوشۇپ ئېغىزنى چايقىسا، ئېغىزنىڭ بۇيلىقىنى يوقىتىدۇ. ئېغىز ئىچىدىكى مۇدۇرچاق-لار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. پۈپەل (بىگلاڭ) بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ ئېغىزنى چايقىسا، چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. چىشلارنى چىڭىتىدۇ. پاقىيوپۇرمىقىنىڭ سۈيى بىلەن ئىتتۇزۇمنىڭ سۈيى ۋە جىغاننىڭ سۈلىرىنى قوشۇپ غار-غار قىلسا بادامبەزنىڭ ئىششىقىنى يوقىتىدۇ ۋە گالنىڭ بوغۇقلۇقىنى ئاچىدۇ. بۇ

ئۇسارنى سۇ بىلەن ھۆل قىلىپ لەۋنىڭ يېرىقلىرىغا چاپسا، لەۋنىڭ يېرىقلىرىنى يوقىتىدۇ. بۇ ئۇسارنى ھۆلبەنىڭ قاينىتىلغان سۈيى بىلەن ئىچسە، كۆكرەكنىڭ كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ھۆل قەنتەرىيۇننىڭ سىقىلغان سۈيى بىلەن ھەمەل قىلسا ھەيزنى ماڭدۇرىدۇ، قورساقتىكى بالنى چۈشۈرىدۇ. ئىشلىتىش مىقدارى ھۆلدىن 3 گرامدىن 6 گرامغىچە، قۇرۇقىدىن 9 گرامغىچە. ھەمەل قىلىشتا ئىشلىتىش مىقدارى 15 گرامغىچە.

ئۇسارىدىن ئىشلىتىش مىقدارى 3 گرامغىچە.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۈچەيلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سەمغى ئەرەبى، كەترا.

ئورۇنباىسارى باراۋەر مىقداردا ئەمەن، يېرىم مىقداردا بابۇنەج ياكى تۇربۇت. بۇنىڭ يېغىنى تەييارلاش ئۇسۇلى: ھۆلنى سوقۇپ سىقىپ سۈيىنى ئېلىپ مۇۋاپىق مىقداردا زەيتۇن يېغى قوشۇپ سۇس ئوت بىلەن قاينىتىلىدۇ. سۈيى تۈگەپ يېغى قالغاندا ئېلىپ ئىشلىتىلىدۇ. تەبىئىتى قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى پەيلەرنى قىزىتىدۇ، بەدەننى كۈچلەندۈرىدۇ، پەينىڭ سوغۇقتىن بولغان كېسىلىنى يوقىتىدۇ. مەسلەن: پالەچ ۋە ئەزالارنىڭ بوشىشىپ كەتكىنى ۋە كەم قۇۋۋەتلىككە ئوخشاش. ئۇندىن باشقا، سوغۇقتىن بولغان كۆز ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. يەللەرنى تارقىتىدۇ. ئاسان تۇغۇشقا ياردەم بېرىدۇ. بۇنىڭ شارابى يۇقىرىدىكى كېسەللىكلەرنىڭ كۆپ ساندىكىلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. شارابىنى تەييارلاش ئۇسۇلى قەنتەرىيۇننىڭ سۈيىنى ئېلىپ شېكەر بىلەن قىيام قىلىنىدۇ.

فەرۇزەج

TERCHESIUS TURSHINA TURQUOIS ئىنگىلىزچە 绿松石

تونۇش بۇ بىر خىل تاش بولۇپ، رەڭگى مۇرەككەپ (كۆك، يېشىل) ئاسمان رەڭگىدە، بۇنىڭ مەدىنى نىشاپۇر، نۇبەنت، كىرمان، ئەزەربەيجان، ئىران تاغلىرىدىن چىقىدۇ. ئەڭ ياخشى نىشاپۇردىن چىقىدىغىنى بولۇپ، ئۇ چوڭ، رەڭگى تەكشى، ساپ، سۈزۈكىدىن ئىبارەت. چىقىش ئورنى ئىران، تۈركىيە، ئامېرىكا، ئوتتۇرا ئاسىيادىن چىقىدۇ. تەبىئىتى 1-دەرىجىدە سوغۇق ۋە 3-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى خۇرسەن قىلىش، زەھەرلەرنى پەسەيتىش، روھنى قۇۋۋەتلەش، يۈرەكنى، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، كۆزنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىش ئورنى يېرىم گرامنى ئېزىپ ئىچكۈزۈلسە ھەر خىل زەھەرلەرنى پەسەيتىدۇ. 3 گرامنى شاراب بىلەن ئىچكۈزۈلسە، كۈچلۈك زەھەرلەرنىمۇ پەسەيتىدۇ. جاپاننىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن بىر گرام بېرىلىدۇ.

تەنھا ئۆزىنى ياكى مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ سۈرمە قىلىپ كۆزگە تارتسا، كۆزدىكى ھۆللۈكلەرنى، ياشنى ۋە ئاقنى يوقىتىدۇ. كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى كۈچلەندۈرىدۇ. نامازشام قارىغۇسىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. زەربە يەتكەن سەۋەبتىن كۆز ئىشىشىپ، كۆزنىڭ قارىقىغا دەخلى يەتكەن بولسا ئۇنىڭغىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ.

ھەسەل بىلەن بېرىلسە تۇتاقلىق كېسەللىكى ۋە تال كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەتلىك، بۆرەكنىڭ

ۋە دوۋساقنىڭ تاشلىرىنى ئېزىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى بىر يېرىم گرامغىچە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بۆرەككە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى كەترا.

ساقلاش ئۇسۇلى ئىپارنىڭ پۇرىقى تەسىر قىلسا، ئەرەق ياكى ياغلىق نەرسە تەگسە رەڭگى كېتىپ

بۇزۇلىدۇ. ئۇنىڭ ئۈچۈن يۇقىرىقى نەرسىلەرگە يېقىنلاشتۇرماستىنلا دىققەت قىلىش لازىم.

تەركىبى ئاليۇمىن ھىدروفسۇلفورىك ۋە كوپرۇم ھىدروسۇلفورىك تۇتىدۇ. تەركىبىدە يەنە ئاز مىقداردا

تۆمۈرمۇ بار.

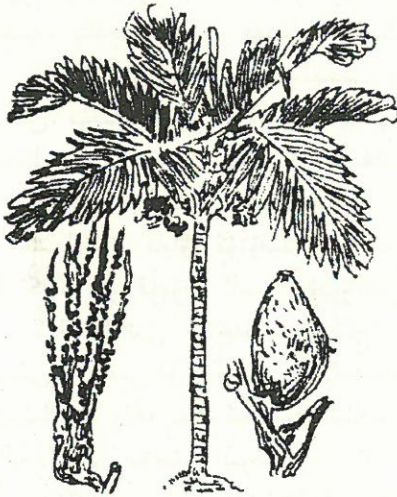
جۇڭگىيى تېبابىتىدە فىروزەجىنىڭ ئورنىغا كۆپرەك ھېقىق ئىشلىتىلىدىكەن.

فۇپەل

(سىپارى-بىڭلاڭ)

ARECA CASTECHU

檳榔

123-رەسىم، فۇپەل

تونۇش بۇ بىر خىل دەرەخنىڭ مېۋىسى بولۇپ، دەرەخى

ئىنچىكە، تۈز، 12 مېتىرغىچە ئېگىزلىكتە، توملۇقى 15 سانتى-

مېتىردىن 30 سانتىمېتىرغىچە بولىدۇ. دەرەخنىڭ ئۇچىدا

شاخلىرى چىققان بولۇپ، شاخلىرى نارجىلنىڭ ۋە خورمىنىڭ

شاخلىرىغا ئوخشايدۇ. لېكىن ئۇلارنىڭ شېخىدىن قىسقىراق.

يوپۇرماقلىرىمۇ خورمىنىڭكىگە ئوخشايدۇ. لېكىن كىچىكرەك

ۋە ئىنچىكرەك بولىدۇ. مېۋىسى بېشىدا بولۇپ بېشى (سېپى)

خورمىنىڭ سېپىغا ئوخشايدۇ (خورمىنىڭ سېپىدىن كىچىكرەك

بولىدۇ). بېشىنىڭ دانلىرى خام ۋاقتىدا كۆك، پىشقاندىن

كېيىن رەڭگى قىزىل، قۇرۇغاندىن كېيىن رەڭگى قارا قىزىل

بولىدۇ. پىشقاندىن كېيىن باشلىرىنى (ساپلىرىنى) كېسىپ

قۇرۇتۇپ، دانلىرىنى ئاجرىتىپ ئوبدان پىشقانلىرىنى سۇدا

قايىنىتىپ پوستىدىن ئاجرىتىلىدۇ. بۇنىڭ دانلىرى جويۇز دان-

لىرىنىڭ چوڭلۇقىدا بولىدۇ. يۇمىلاق، بەزىسى بىر ئاز

ياپىلاق كېلىدۇ. دانىسىنىڭ پوستى بۇغداي رەڭ، خىللىرى

كۆپ بولىدۇ. لېكىن ئەڭ ياخشىسى ئېغىر، يېڭى، قۇرت چۈشمىگىنى ھېسابلىنىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ خەينەنداۋ ئارىلى، تەيۋەننىڭ جەنۇبى، گۇاڭشى، فۇجيەن، يۈننەننىڭ

جەنۇبىدىن، ھىندىستان، مالايا تاقىم ئاراللىرى قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىي ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى تۇتۇش، ئاشقازاندىن مېڭىگە چىقىدىغان گازلارنى توسۇش، پەيلەرنى چىڭىتىش، ئېغىز-

نىڭ ھۆلۈكلىرىنى قۇرۇتۇش، ئېغىز سېسىق پۇراشنى تۈزىتىش، چىشلارنى ۋە تۇۋىلىرىنى قۇۋۋەتلەپ

چىشنىڭ تۈۋىدىن كېلىدىغان قانلارنى توختىتىش، يۈرەكنى، بوشاقان ئەزالارنى، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىش، تەرنى يوقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى سۈيدۈك، ھەيز ماڭدۇرۇش تەسىرى سۈمبۈلدىن ئارتۇق. سۈيدۈك بىلەن ھەيز ماڭدۇرۇش ئۈچۈن سۇدا قاينىتىپ سۈزۈپ سۈيىنى ئىچىدۇ. ئېغىزنىڭ ھارارىتىنى پەسەيتىش، خۇشبوۋى قىلىش ۋە چىشنى، چىشنىڭ تۈۋىدىكى گۆشلەرنى چىگىتىش ئۈچۈن چاينايدۇ. سۇدا قاينىتىپ سۈيى بىلەن ئېغىزنى چايقىنىسىمۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ. بۇنىڭدىن سۈرمە تەييارلاپ كۆزگە تارتسا، زەربە يەتكەن سەۋەبتىن كۆزنىڭ ئىچىگە پەيدا بولغان دانىچىلارنى يوقىتىدۇ. كۆزدىن كېلىدىغان ياش، كۆزنىڭ ئېچىشىپ ئاغرىشى، قىچىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بۆرەكتە تاش بار، دوۋساققا تاش بار قۇلۇنجى كېسەللىكى بار كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ. كۆكرەكنى يىرىكلەشتۈرىدۇ. تۈزەتكۈچىسى كەتتەرا.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 4 گرامغىچە ئەمەلىي ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

تەركىبى فۇپەلنىڭ ئىچىدىكى خىمىيىۋى تەركىبلەر مۇرەككەپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئاساسلىقلىرى: ئارپىكالىن، ئارىپىكالىدىن، ئاركائىن، كوۋاكولىن، گوۋاتىسېنلاردىن ئىبارەت. بۇلاردىن باشقا يەنە ئاشلاش ماددىسى (تائىنن)، ياغ، ئۇچۇچان ماي، بىر خىل قىزىل بوياق ھەمدە بىر قانچە خىل فۇپەل قوشۇمچە ئەلەھل (ئالكالىئىد-ئۆسۈملۈك شولتا ماددىسى) تۇتىدۇ.

تەسىرى فۇپەل تەركىبىدىكى ئالكولىئىدلاردىن كۆرۈنەرلىك زەھەرلىك تەسىرلىكى ئالكولىئىد ئارپىكا-لىندۇر. ئۇ، جابۇرەندىنىڭ جەۋھىرىدەك (فىلوكار پىندەك) تەسىر كۆرسىتىدۇ. ئارپىكالىن كۆپ مىقداردا بېرىلسە، پالەجلەندۈرۈپ قويۇشى مۇمكىن.

فۇپەل ئۇرۇقىنىڭ قاينىتىلمىسى بىلەن قورساقتىكى ياپىلاق قاپاق ئۇرۇقىدەك مەدەنى چۈشۈرۈش مۇمكىن. بۇنىڭ ئۈچۈن فۇپەلنىڭ يېڭى ئۇرۇقىدىن يېڭىلا تەييارلانغان قاينىتىلمىسى ياخشى پايدا قىلىدۇ. قاينىتىلمىنى ئىسسىق ئىچكەنگە قارىغاندا سوۋۇتۇپ ئىچسە زەھەرلىك تەسىرى ئازراق بولىدۇ.

جۇڭگىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى ئۇرۇقى قابىز، تەبىئىي ئىسسىق، پوستى سەل ئىسسىق.

1-ياپىلاق قاپاق ئۇرۇقىدەك مەدە چۈشۈرۈش ئۈچۈن، فۇپەل ئۇرۇقىنى كېسىپ 30~40 گرامغا 400 گرام سۇ قۇيۇپ ئاستا كۆيۈۋاتقان ئوتتا 200 گرام قالغىچە قاينىتىپ ئاشتىدا ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

2-ئاشقازاننى كۈچەيتىش، ئىچ توختىتىش، بەلغەم بوشتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. بېرى-بېرى كېسىلى (ۋىتامىن B كەملىكتىن بولىدىغان كېسەللىك) دە يۈرەك قۇۋۋەتلەش ۋە بەدەننى چىگىتىش ئۈچۈنمۇ ئىشلىتىلىدۇ. زەھەرلىك ئىلان، ھاشاراتلار چاققاندا، تاماكا بىلەن زەھەرلەنگەندە سۈيدۈك ھەيدەپ زەھەر-سىزلەندۈرۈش ئۈچۈن بېرىلىدۇ.

بەزگەكتە قىزىتما پەسەيتكۈچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ، تاماق ھەزىم قىلىشقىمۇ بېرىلىدۇ. فۇپەل ئۇرۇقىنىڭ پوستى قابىز دورا سۈپىتىدە ئىچ سۈرۈشلەردە ئىشلىتىلىدۇ. يەنە سۈيدۈك ھەيدەش خۇسۇسىيىتى بىلەن ئىستىسقا (قورساققا سۇ يىغىلىش) لاردا بېرىلىدۇ. يەنە ھاراق مەستلىكىنى يېشىش، يەل ھەيدەش، توسالغۇلارنى بوشتىش مەقسەتلىرىدىمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش ئۇسۇلى كۆپرەك قاينىتىلما، سۇفۇپ، ھەپ ياساپ بېرىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى مەدە چۈشۈرۈشكە 40~30 گرام؛ بۇ ئادەتتە كۈنىگە 15~10 گرام ئىچىلىدۇ؛ پوستىنى سۈيدۈك ھەيدەش، ئىچ قاتۇرۇش ئۈچۈن 12~10 گرام مىقداردا قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

پەنەرمایە

(ئوغۇز سۈتى)

COLOSTRUM

初乳

تونۇش تۆگە، قوي، كالا، توشقان قاتارلىق ھايۋانلارنىڭ يېڭى تۇغۇلغان بالىسىنى ئۆلتۈرگەندە ئاشقازىنىدىن ئېلىنىدىغان ئوغۇز سۈتتۇر. بۇنىڭ رەڭگى تۇخۇم سېرىقنىڭ رەڭگىدە بولىدۇ. تەمى بىر ئاز شور.

چىقىش ئورنى ھەمما جايدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ئاشقازاننى، بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىش، بۇرۇننىڭ قېنىنى، بالىياتقۇ-دىن كېلىدىغان ئارتۇق ھۆللۈكلەرنى توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى بۇنى قائىدە بويىچە سىركە، مەسكە ياكى ھەسەل بىلەن ئىچسە، بەلغەم خاراكىتىر-لىك تۇتقاقلىق كېسەل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ (بولۇپمۇ توشقاننىڭ پەنەرمایىسى بۇ جەھەتتىن ھەممىدىن كۈچلۈكرەك).

توشقاننىڭ پەنەرمایىسىنىڭ 1 گرامىنى ئۈزۈم سىركىسىدە ئېزىپ كىچىك بالىلارغا ئاز-ئاز ئىچۈرۈلسە تۇتقاقلىق كېسەلدىن ساقلاپ قالىدۇ.

ھەرقانداق ھايۋاننىڭ پەنەرمایىسىدىن مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، ئەزالارنىڭ قېتىپ قېلىشى ئۈچۈن، بالىياتقۇنىڭ بوغۇلۇپ قېلىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر سىركىدە سۇيۇلدۇرۇپ ئىچسە ئاشقازاندا ئۇيۇپ قالغان قاننى سۇيۇلدۇرۇپ چىقىرىدۇ. تەنھا ياكى مۇناسىپ دورىلار بىلەن چاپسا ئاشقازان، دوۋسۇن ۋە باشقا ئەزالاردىكى قېتىپ قالغان قان سۈتلەرنى تارقىتىدۇ. بۇرۇننىڭ قېنىنى، ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىدۇ. قائىدە بويىچە مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە يۈرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ، كۆڭۈلنى ئاچىدۇ، 1 گرامىنى شاراب بىلەن ئىچسە، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى ۋە باشقا ئادەم ئۆلتۈرىدىغان ھەرىلەرنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ، كونا ئىچ ئۆتكۈ، قورساق ئاغرىقىنى توختىتىدۇ. ئۈچەيلەردىكى يىرىڭلىق جاراھەت ۋە بالىياتقۇدىن كېلىدىغان ئارتۇق ھۆللۈكلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنى تۇتقاقلىق كېسەل بار ئايال ھەيزدىن پاك بولغاندىن كېيىن ئۈزۈم سىرتىن 3 كۈن ئىچسە، تۇتقاقلىق كېسەلنى يوقىتىدۇ. بۇنىڭدىن 1 دىتىسى گرام (بىر گرامنىڭ 1/10 قىسمى) نى شاراب بىلەن ئىچسە 4 كۈندە بىر قېتىم تۇتىدىغان تەپ ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئېزىپ، سۇيۇلدۇرۇپ ئىككى بۇرۇننىڭ تۆشۈكىگە چاپسا، بۇرۇننىڭ قېنىنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 1 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى زىخ ۋە ھەسەل.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئارتۇق ئىشلەتسە، ئاشقازانغا، ئۈچەيگە زەرەر قىلىدۇ.

تەركىبى سۈت ئەمگۈچى ھايۋانلارنىڭ سۈت بېزى بالىسىنىڭ دەسلەپكى كۈنلەردىكى ئېھتىياجى ئۈچۈن ئىشلەپچىقارغان ئالاھىدە ماددىلاردىن ئىبارەت بولۇپ، ئادەتتىكى سۈتكە قارىغاندا ئاقسىل ۋە ياغلارغا باي.

پەرەنجىمشكى

(فرنجىمشك)

OCIMUN GRATISSIMUN

丁香罗勒

124-رەسىم، پەرەنجىمشكى

تونۇشى بۇ رەيھاننىڭ بىر خىلى، ئۆسۈملۈكى رەيھان ئۆسۈم-
لۈكىدىن ئېگىزرەك، يوپۇرمىقى رەيھاننىڭ يوپۇرمىقىدىن چوڭ،
بەك خۇشبۇي، پۇرىقى قەلەمپۇرنىڭ پۇرىقىغا ئوخشايدۇ. شۇنىڭ
ئۈچۈن بۇ قەلەمپۇر بوستانى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. مۇرەككەپ دورىلارنىڭ
تەركىبلىرىدە ھەر بىر ئورۇنلاردا (قەلەمپۇر بوستانى) كەلسە ئۇنىڭ-
دىن پەرەنجىمشكى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

پۇرىقى ئىپارنىڭ پۇرىقىغا ئوخشىغانلىقى ئۈچۈن بۇ پەرەنجى-
مشكى دەپ ئاتالغان. بۇ 2 خىل بولىدۇ. 1-خىلى ئۆلكىنىڭ (ئۇنى
پەرەنجىمشكى ھىندى دەپ ئاتىلىدۇ). 2-خىلى جاڭگالنىڭ (بۇنى
پەرەنجىمشكى چىنى دەپ ئاتىلىدۇ). 1-خىلىنىڭ شاخلىرى 4 چاسا،
يوپۇرماقلىرى بادۇرۇجنىڭ يوپۇرماقلىرىغا ئوخشايدۇ، رەڭگى كۆك
سېرىقنىڭ ئوتتۇرىسىدا، ئۇرۇقى زىرە شەكلىدە، رەڭگى قارا كۆك
تەرەپكە مايىل، 3 قىرلىق بولىدۇ، 2-خىلىنىڭ شاخلىرى يۇمىلاق.
يوپۇرماقلىرى 1-خىلىنىڭكىدىن كىچىك، ئىنچىكە تاغ رەيھان-

نىڭ يوپۇرماقلىرىغا ئوخشايدۇ. بۇنىڭ خۇشبۇيلىقى، پۇرىقىنىڭ ئۆتكۈرلۈكى 1-خىلىنىڭكىدىن ئارتۇقراق.
ئۇرۇقى ئاساسەن ئوخشىشىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرەجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق. 2-خىلىنىڭ تەبىئىتى مۆتىدىل ئىسسىق.
خۇسۇسىيىتى مېڭىنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، باش ئاغرىقىنى پەسەيتىش، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش،
ئاشقازاننى، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى مۇۋاپىق مىقداردا قائىدە بويىچە يېسە ياكى تاشقى تەرەپتىن چاپسا مېڭىنىڭ
توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. سوغۇقتىن بولغان باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. ئېغىزنى خۇشبۇي قىلىدۇ. چىشنى،
چىشنىڭ تۈۋىلىرىنى چىڭىتىدۇ، بۇزۇق ھۆلۈكلەرنى يوقىتىدۇ، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ، سەۋدا ۋە بەلغەمدىن
پەيدا بولغان ۋاسۋاس، خاپقاننى يوقىتىدۇ، ئاشقازان ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەيدۇ، قورساق ئاغرىقىنى
پەسەيتىدۇ، ئىشتىھانى ئاچىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 9 گراممىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباشارى سەۋسەن، بادزەنجى بۇيا ياكى قەلەمپۇر.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مىزاج كىشىلەرنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدۇ، سەپرا پەيدا قىلىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى بىنەپشە ۋە سىرەكەنجىۋىل.

تەركىبى ئۆسۈملۈكنىڭ تېنىدە ئۇچۇچان پۇراقلىق ماي بار. پۇراقلىق ماينىڭ تەركىبىدە نېۋكالىپت جەۋھىرى (تسنىپول)، ئەركەك قەلەمپۇر فېنولى (ئېۋگېنول)، قارىمۇچ فېنولى (مېتىل خاۋنكول)، ھىنانول بار.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز. بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ غولى (تېنى) ۋە يوپۇرمىقى جۇڭىيى تېبابىتىدە تۇغۇتنى ئىلگىرىلەتكۈچى مۇھىم دورىلاردىن ھېسابلىنىدۇ. يەنە يەللەرنى ھەيدەش، ئاشقازاننى كۈچلەندۈرۈش تەسىرى بار. پۈتۈن چۆپنى قاينىتىپ ياكى سىقىپ سۈيىنى چىقىرىپ بېرىلسە، تۇغۇت ئالدى-كەينىدە خۇننى راۋان قىلىش تەسىرى ياخشى ھەمدە ئاشقازاننىڭ تارتىشىپ ئاغرىشىنى، بۆرەك ئاغرىقىنى ۋە يېقىلىش، زەربە تېگىشتىن بولغان جاراھەتلەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئۇرۇقى كۆز ئاغرىقىنى (قاياقنىڭ ئىششىقلىرىنى) داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى يوپۇرمىقىدىن ئىچىش ئۈچۈن كۈنىگە 15~5 گرام (قاينىتىپ ياكى سوقۇپ سۈيىنى چىقىرىپ ئىشلىتىلىدۇ) ئۇرۇقنى سوقۇپ كۆزگە سېپىلىدۇ.

كات ھىندى

CATEHU (GAMBR)

儿茶

125-رەسىم، كات ھىندى 1-

تونۇشى بۇ بىر خىل دەرەخنىڭ يېلىمى ياكى سۈتى بولۇپ، ئۇ دەرەخ (كېسىر) دەپ ئاتىلىدۇ. بۇنىڭ دەرەخى بەك چوڭ، ياغىچى جەۋھەردەك قىزىل، بەك قاتتىق ۋە تىكەنلىك، شاخلىرى چېچىلاڭغۇ، ئۈستىدە ئۇششاق ئىنچىكە شاخلىرى بار، ئۇ ئۇششاق شاخلىرىنىڭ ئۈستىدە بىر-بىرىگە يۈزمۇ يۈز ئىككى قاتار يوپۇرماقلىرى بولىدۇ. يوپۇرماقلىرى كۆپ ۋە ئۇششاق، ئۇزۇنچاق تەمرى ھىندىنىڭ يوپۇر-مىقىغا ئوخشايدۇ.

يېلىمى ئېلىش ئۇسۇلى مەزكۇر دەرەخنىڭ تېنى ئۇ يەر-بۇ يەردىن چاناپ زەخمە قىلىپ قويۇلىدۇ. شۇ زەخمە بولغان جايدىن يېلىملىرى ئېقىپ چىقىدۇ. قاتقاندا ئېلىنىدۇ. ياخشىراقى دەرەختىن ئۆزلۈكىدىن ئېقىپ چىققىنى ھېسابلىنىدۇ.

بۇ يېلىمنىڭ رەڭگى 2 خىل بولىدۇ:

1-خىلنىڭ رەڭگى ئاق، بۇ دورىلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

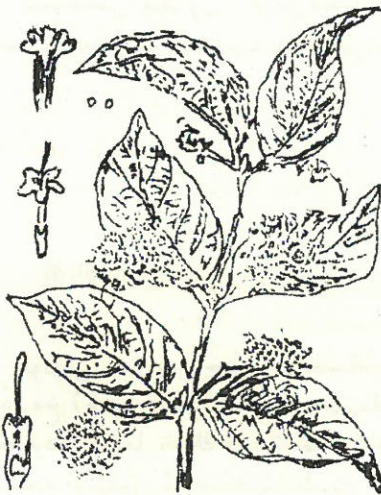
2-خىلنىڭ رەڭگى قىزىل، بۇ تامبۇل يوپۇرمىقى بىلەن يېپىد.

لىدۇ. بۇ خىلى تازىلاپ يېيىلىدۇ، چۈنكى توپا-قۇم ئارىلىشاڭغۇ بولىدۇ. ئاندىن ئۇنى كۇمۇلا ياكى توقچاق قىلىنىدۇ. خالىس ئۆزىدىن ياكى باشقا دورىلار بىلەن مەسلەن: بىر ئاز ئىپار، ئەمبەر ۋە تاباشىر قوشۇپ كۇمۇلا ياكى توقچاق قىلىنىدۇ. ئۇ توقچاق كۇمۇللىرى ئېھتىياج بولغاندا ئېغىزنى خۇشبوۋ قىلىش ئۈچۈن يېيىلىدۇ.

چىقىش ئورنى ھىندىستاندىن چىقىدۇ.

خۇسۇسىيىتى قەۋزىيەت قىلىش، رۇتۇبەتلەرنى (ھۆللۈكلەرنى) قۇرۇتۇش ۋە توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى سۈنۈن تەييارلاپ چىشىنىڭ تۈۋىلىرىگە سۈركىسە چىشىنى چىگىتىدۇ، چىشىنىڭ تۈۋىدىن كېلىدىغان ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتىدۇ. ئېغىز ئىچىگە چىققان دانىلارنى يوقىتىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئېغىزنى چايقىسا ياكى غار-غار قىلسا ھەم شۇ تەسىرنى بېرىدۇ. ئېزىپ ئىسسىقتىن بولغان جاراھەتلەرگە سېپىلسا ياكى خېمىر قېلىپ چىپىلسا مەنپەئەت قىلىدۇ. قاينىتىپ ئىچسە قورساقتىكى قۇرتلارنى ئۆلتۈرىدۇ. سېرىق كېسەل، ماخاۋ، قاننىڭ بۇزۇقلۇقى، مەنىي تۇتالماسلىق، تولا ئېھتىلام بولۇش كېسەللىكى ۋە ئۈچەيلەردىكى يىرىڭلىق جاراھەتلەر، سۈيدۈك يوللىرىدىكى جاراھەتلەر، سۈيدۈكنىڭ كۆيۈپ كېلىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئاقكېسەل، قىزىق تەپلەر ۋە تېرىگە چىققان مودۇر، دانخورەكلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنى ئىچىشكە ۋە چىپىشقا بولىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى 3 گرامغىچە.

125-رەسىم، كات ھىندى 2-

دېقەت قىلىدىغان ئىشلار كۆپ ئىشلەتسە بۆرەككە، دوۋ-ساققا تاش پەيدا قىلىدۇ ۋە باھنى ئاجىزلاشتۇرىدۇ.

ئورۇنباھارى تىنمەغىرى (گىل)، بۇ دەرەخنىڭ ياغىچىنى ئىسھالىنى توختىتىش، سۈيدۈكنى توختىتىش، يۇقىرىدىكى كېسەللىكلەر ئۈچۈن ئىچىشكە بولىدۇ.

تۈزەتكۈچى مۇشكى ئەمبەر.

بۇ ئاكاتسىيە كاتېخۇ (خەنزۇچە ئىرسا- 茶 125-رەسىم 1 گە قاراڭ) ۋە چوڭ يوپۇرماقلىق ئېگىز دەرەخ (125-رەسىم 2 گە قاراڭ) ئۇ نىكارىيە گامبىر (خەنزۇچە زۇڭ ئىرسا 棕儿茶) دەرەخىدىن چىقىدىغان يېلىمىسىمان قويۇق ماددا بولۇپ، ئالدىنقى قىسى قارا ئىرسا، كېيىنكىسى خورما رەڭ ئىرسا (GAMBIR) دەپ ئاتىلىدۇ.

تەركىبى 1-خورما رەڭ ئىرسا: 30%~7 دىكاتېخىن، 30%~50 ئاتسىدۇم تانىكۇم، كاتېخو قىزىلى، رېزىنا، ياغ، موم تۇتىدۇ.

2-قارا ئىرسانىڭ تەركىبىمۇ يۇقىرىقى بىلەن ئاساسەن ئوخشايدۇ.

جۇڭىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي ئازراق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى قىزىتما پەسەيتىش، بەلغەم بوشىتىش، قان توختىتىش، يارىلارنى قۇرۇتۇپ قورۇش، گۆش ئۈندۈرۈش، ئاغرىق توختىتىش تەسىرىگە ئىگە. قان توختىتىشقا ۋە ئاغرىق پەسەيتىشكە ئىشلىتىلىدۇ. قان تولغاق، سۈيدۈك يوللىرىنىڭ كېسەللىكلىرى داۋالىنىدۇ. سىرتقا ئىشلىتىلىپ تېرىدىكى تەمرەتكىنى، ئېغىز ئىچىدىكى جاراھەتلەرنى، بوۋاسىر ۋە باشقىلارنى داۋالىغىلى بولىدۇ.

«رىندەن» قاتارلىق دورىلارنى ياسايدىغان مۇھىم دورىلارنىڭ بىرى قىلىنىدۇ. شۇنىڭدەك ئاشلامچىلىق ۋە بوياقچىلىق ئىشلىرىگىمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

كاشىم

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، رەڭگى سېرىق ئەنجۇدانغا ئوخشايدۇ. تېنى ئىنچىكە، سېرىقچىچەكنىڭ تېنىگە ئوخشايدۇ. بوغۇملۇق، يوپۇرمىقى ئىككىلىملىكنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ، ئۇنىڭ-

دىن يۇمشاقراق، خۇشبۇي، تېنىنىڭ يۇقىرى تەرىپىدىكى يوپۇرماقلىرى ئىنچىكرەك ۋە يورۇقلىرى كۆپرەك بولىدۇ.

ئۈستى تەرەپنىڭ يوپۇرماقلىرى تۆۋەن تەرەپنىڭ يوپۇرماقلىرىدىن چوڭ بولىدۇ. تېنىنىڭ ئۈچى كۈنلۈككە ئوخشاش بولۇپ، مېۋىسى قارا، بىر ئاز ئۇزۇن، ئارپىبەدىياندىن تەمى تېز، بىر ئاز خۇشبۇي، يىلتىزى ئەنجۇداننىڭ يىلتىزىغا ئوخشايدۇ. ئەنجۇدان (ھىڭنىڭ ئۆسۈملۈكى) دىن خۇشبۇي، ئىشلىتىلىدىغانىنى ئۇرۇقى ۋە يىلتىزىدۇر.

ئۇرۇقى بىلەن يىلتىزى خۇشبۇي ۋە ئۆتكۈر، قالغان ئەزالىرىدىن ياخشىراق. يېڭىسى ئۆتكۈر ۋە خۇشبۇيدۇر. قۇۋۋىتى 3 يىلغىچە تۇرىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ تاغلىرىدىنمۇ چىقىدۇ. تەبىئىتى 3-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى جىگەرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، يەللەرنى تارقىتىش، قويۇق، خام خىلىتلارنى يوشۇرۇش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، تاماق سىڭدۈرۈش، ئۈچەيدىكى قۇرتلارنى چۈشۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىش ئورنى بۇنىڭدىن 3 گرام مىقدارى ئىچسە، سوغۇقتىن بولغان ھۆل يۆتەل، ھەمدەش كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ، ئۈچەيلەردىكى تۈرلۈك مەدەلەرنى چۈشۈرىدۇ. ئاشقازان ھۆللۈكىنى ئازايتىدۇ، ھۆل سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلارنى پەسەيتىدۇ. قورساق غولدىرلاشنى يوقىتىدۇ، جىگەرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ، ئىستىسقاغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئاشقازان، دوۋساققا تۇرۇپ قالغان تۈگۈچ قانلارنى تارقىتىدۇ. سۈيدۈكنى، ھەيزنى ماڭدۇرىدۇ، بالنى چۈشۈرىدۇ، ھامىلىدار بولۇشقا ياردەم بېرىدۇ. شۇنىڭدەك سوغۇق زەھەرلەرنى پەسەيتىدۇ، تىلە قىلىپ تاشقى تەرەپتىن چاپسا، پالەچ، بەل ئاغرىقى، يانپاش ئاغرىقى ۋە باشقا ھۆل سوغۇق كېسەللىكلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى 3 گرام، ئىستىسقا كېسەللىكى ئۈچۈن ئىشلىتىلىش مىقدارى 6 گرام قايناق سۇ بىلەن بېرىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سىركىگە چىلاپ ئىشلىتىش ياكى ئىچكەندىن كېيىن ئۈستىدىن سىركە ئىچىش كېرەك. ئىسسىق مىزاج كىشىلەرنىڭ بېشىنى ۋاقىتلىق ئاغرىتىدۇ. تۈزەتكۈچىسى ئارپىبەدىيان ياكى پەتەڭگان ئۇرۇقى. ئورۇنباىسارى 1/4 مىقدارى ئاق زىرە ياكى باراۋەر مىقداردا ياۋا كەرەپشە ئۇرۇقى ياكى باراۋەر مىقداردا ياۋا سەۋرە ئۇرۇقى.

كاكىنەچ

PHYSALIS ALKEKENCI

醋浆(桂金灯)

تونۇش بۇ ئىتتۇزۈمنىڭ بىر خىلىدۇر. بۇ يەردە ئالاھىدە مۇستەقىل بايان قىلىشىمىزنىڭ سەۋەبى شۇكى، بۇ ئۆسۈملۈك مەخسۇس ئىسمى بىلەن ئاتىلىپ تونۇلغان، شۇنىڭ ئۈچۈن ئالاھىدە ئاتىلىپ بايان قىلىندى. بۇنىڭ ئۆسۈملۈكى ئەنەبۇلەپ (ئىتتۇزۈمى) دىن كىچىكرەك، شاخلىرى ئۆسكەندە تۆۋەن تەرەپكە ئېگىلىپ قالىدۇ. گۈلى ئاق قىزىل تەرەپكە مايىل، مېۋىسى دوۋساققا ئوخشاش يۇمىلاق غىلاپنىڭ ئىچىدە، غىلاپى خام ۋاقىتدا كۆك، پىشقاندىن كېيىن قىزىل بولىدۇ. غىلاپنىڭ ئوتتۇرىسىدا سەرپىستان ۋە كىچىك

پىندۇققا ئوخشاش دانە بولۇپ، بۇ دانە پىشقان-دىن كېيىن قىزىل رەڭگە كىرىدۇ. بېغىغا چاپ-لاشقان ھالدا تۇرىدۇ. ئۆسۈملۈك تاغنىڭ ۋە يۇرتنىڭ دەپ ئايرىلىدۇ. تاغ كاكنىچىنىڭ يو-پۇرمىقى ئالمىنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. تۈك-لۈك چاڭ باسقان، رەڭگى قارا، تېنىدە چاپل-شاڭخۇ ھۆللۈك بار. تاغ كاكنىچىنىڭ ئۆسۈم-لۈكى يۇرتنىڭكىدىن چوڭراق. گۈلى بەك قە-زىل، غىلىپىنىڭ ئىچىدىكى دانىسى سېرىق، قىزىل تەرەپكە مايىل، ئۇنىدىغان يېرى تاشلىق جايلاردۇر.

126-رەسىم، كاكنىچ

بۇنى كاكنىچ مۇنەۋۋىم (ئۇخلىتىدىغان كاكنىچ) دېيىلىدۇ. ئەزالارنى سەزمەس قىلىشتا خەشخاشتىن كۈچلۈكرەك. مۇتلەق كاكنىچ دەپ ئاتالسا ئۇنىڭدا يۇرتنىڭ كاكنىچى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئىشلىتىلىدىغىنى مېۋىسىنىڭ پوستى ۋە ئورۇقلىرى، قىزىرىپ ئوبدان پىشقىنى ۋە يېڭىسىدۇر. ئەزالارنى سەزمەس قىلىشتا تاغ كا-كنىچى ياخشى، بۇنىڭدىن باشقا مەقسەتلەر ئۈچۈن ئىشلىتىشكە يۇرتنىڭ كاكنىچى ياخ-شى. قۇۋۋىتى 3 يىلغىچە تۇرىدۇ. چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ ھەممە ۋىلايە-تىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى يۇرت كاكنىچىنىڭ تەبىئىتى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق، تاغ كاكنىچىنىڭ تەبىئىتى 3-دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق، ئۇسارىسىمۇ شۇنداق.

خۇسۇسىيىتى غىزالىق تەرىپى ئاز، قەۋزىيەت قىلىدۇ، بەدەننى قۇرۇتىدۇ، پىشايى راۋان قىلىدۇ، نەپەس ئېلىش ئورگانلىرىنى ئاچىدۇ، بۆرەك، دوۋساق كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىشلىتىلىش ئورنى سىقىلغان سۈيىنى قۇلاقنىڭ كونا يىرىڭلىق جاراھەتلىرىگە تېمىتسا مەنپەئەت قىلىدۇ. مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە، نەپەس يوللىرىنى ئاچىدۇ، سەپرانى چىقىرىدۇ. سۈيىدۈكنى ماڭدۇرىدۇ. ئۈچەيلەردىكى ھەر تۈرلۈك قۇرتلارنى، مەددىنى چۈشۈرىدۇ. بۆرەك ۋە سۈيىدۈكلۈكنىڭ كېسەللىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. جىگەرنى ياخشىلايدۇ، ھەر كۈنى داۋاملىق 4 گرام مىقدارى ئىچسە (ئۆزىدىن ياكى ئۇسارىسىدىن)، يارقان كېسەللىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ (سىناقتىن ئۆتكەن).

ئەگەر ئاياللار ھەيزدىن پاك بولغاندىن كېيىن بۇنىڭدىن 7 دانە يۇتۇۋەتسە ھامىلىدار بولۇشتىن توسىدۇ. قورۇقىدىن باراۋەر مىقداردا شىخ ئەرمىنى بىلەن قوشۇپ ئېزىپ ئىچسە، ئۈچەينىڭ قۇرتلىرىنى ۋە مەددىلىرىنى چۈشۈرىدۇ. بۇنىڭ ئۇسارىسى چېپىلسا، بەدەندىكى قاتتىقلىقلارنى تارقىتىدۇ. بوۋاسىر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. قۇلاقنىڭ كونا يىرىڭلىق چاقىلىرىنى يوقىتىدۇ. يىرىڭلىق چاقىلارنى بۇزۇلۇپ سېسىشتىن

ساقلايدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 15 گرام.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار ئەزانى سەزمەس قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچى ئىنەبۇسۇلەپ.

تاغنىڭ كاكىنچىمۇ سۈيدۈكنى ماڭدۇرىدۇ، بۇنىڭ 4 گرامى ئۇخلىتىدۇ. 4 گرامدىن ئارتۇق

ئىشلىتىشكە بولمايدۇ، ئەقىلنى ئېلىشتۇرىدۇ.

تەركىبى دېنىنىڭ (دانىنىڭ) تەركىبىدە لىمون كىسلاتاسى ۋە ئاز مىقداردا ئالكالىئىد بار. يەنە

فىزالىپىن، كىرىپتۇ كىسائىن تۇتىدۇ. مەلۇماتلارغا قارىغاندا، يىلتىزدا بالىياتقۇنى قىسقارتىدىغان ماددا-ھىس-

تونىن بار ئىكەن. ئەمما ئۇنىڭ خىمىيەۋى تەركىبى ئېنىق ئەمەس.

جۇڭگىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

خۇسۇسىيىتى دانىسى (مېۋىسى) بەلغەم بوشىتىش، قىزىتما قايتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئاساسەن ئىسسىقلىق بولغان بەلغەملىك يۆتەللەردە، گال ئاغرىقىدا، ئاۋاز پۈتۈپ قېلىشتا، كېچىلىك

قىزىتما-ئوغرى تەرلەردە ئىشلىتىلىدۇ. سىرتتىن تەمەتكە ۋە چات بەزىلىرىنىڭ ئىششىقلىرىغا تېگىلىدۇ. يەنە

سۈيدۈك ھەيدەش خۇسۇسىيىتىمۇ بولۇپ، سۇلۇق ئىششىقلاردا، سانجىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ. ياۋا ھالدا

ئېتىزلىقتا ئۈنۈپ قالىدىغان كاكىنچ چارۋا ماللارنىڭ (مەسىلەن: كالىنىڭ) قورسىقى كۆپۈشنى، قانلىق

ئىچ ئۆتكۈسىنى ھەم مالدىكى كۆيدۈرگە كېسىلىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

كامازىرىيۇس

تونۇشى بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، ئۇزۇنلۇقى بىر غېرىچ (15 س م) كېلىدۇ. يوپۇرماقلىرى

ئۇششاق، شەكلى، رەڭگى، يوپۇرمىقى بەللۈكنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. تەمى بەك ئاچچىق، ئازراق

ئۆتكۈرلۈكى بار. گۈلىنىڭ رەڭگى بىنەپشەرەڭ بولىدۇ، ئۇرۇقى رۇمبەدىياندىن ئۇششاقراق، ئۆتكۈر تەمگە

ئىگە. يىلتىزى قىزغۇچ كېلىدۇ. تومۇزدا تاشلىق يەرلەردە ئۈنىدۇ. پىشقاندىن كېيىن يوپۇرمىقى، ئۇرۇقى

تۆكۈلۈپ كېتىشتىن بۇرۇن پۈتۈن ئەزالىرى (قىسىملىرى) ئېلىپ ساقلاپ ئىشلىتىلىدۇ.

ياخشىراقى يېڭى، گۈلى، ئۇرۇقى، يوپۇرمىقى چۈشۈپ كەتمىگىنى ۋە جاڭگالدىن چىققىنى ھېسابلىنىدۇ.

چىقىش ئورنى چەت ئەلدىن كېلىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق. لېكىن ئىسسىقلىق تەرىپى قۇرۇقلۇقىدىن بىر ئاز ئارتۇق.

خۇسۇسىيىتى توسالغۇلارنى ئېچىش، قويۇق بۇزۇق خىلىتلارنى يوقىتىش، مىزاجنى يۇمشىتىش، ئىسلاھ

قىلىش، بەدەننى قىزىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى كامازىرىيۇسنى سوقۇپ مۇناسىۋەتلىك سۇ بىلەن كۇمۇلا قىلىپ قۇرۇتۇپ، ئاندىن كېيىن

شاراب بىلەن ئېزىپ كۆزگە تارتىلسا، كۆزدىكى يىرىڭلىق چاقىلارنى يوقىتىدۇ. شۇنىڭدەك زەيتۇن يېغى

بىلەن قاينىتىپ كۆزگە تارتىلسىمۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ. بۇنى بەك يۇمشاق ئېزىپ شاڭمەن ئۈندەك قىلىپ

مەزكۇر جاراھەتلەرگە سەپسىمۇ شۇنداق تەسىر قىلىدۇ، ئەگەر بۇنىڭ ھۆلىنى ياكى قۇرۇغىنىنى مۇۋاپىق

مىقداردا قاينىتىپ ئىچسە، كونا ھۆل يۆتەلگە مەنپەئەت قىلىدۇ. شۇنىڭدەك بۇنىڭ 3 گرامىنى قاينىتىپ

جۇلاب بىلەن ياكى ھەسەل بىلەن بىر قانچە كۈن ئۈزۈمەستىن ئىچسە، كۆكرەك ئاغرىقى، ئۆپكە ئاغرىقى،

ئۆپكە ئەتراپىنىڭ سوغۇقلۇقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ھۆل كامازىرىيۇس سۈيىنى ياكى قاينىتىلغان

سۈيىنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە، سەۋدا ۋە سۇددە خاراكىتېرلىك يارقانغا مەنپەئەت قىلىدۇ. تال قاتتىقلىقىنى

يوقتىدۇ. باشقا كېسەللىكلەرگىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. سۇيىدۈكنى، ھەيزىنى ماگدۇرىدۇ. بۇنىڭ 9 گرامىنى باراۋەر مىقداردا زەيتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ 50 گرام سۇدا 1/3 قىسمى قالغىچە قاينىتىپ داۋاملىق بىر قانچە كۈن ئىچسە بۆرەكنىڭ، دوۋساقنىڭ تاشلىرىنى ئېزىپ چىقىرىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن). ھەر كۈنى 90 گرام ئىچىش كېرەك. بۇنى سىركە بىلەن قاينىتىپ ئېزىپ تاشقى تەرەپتىن ئالغا چاپسا ئال قاتتىقلىقىنى يوقتىدۇ.

شارابىنى ئىچسە ئاشقازان بۇزۇقلۇقىنى يوقتىدۇ. يېڭى باشلانغان ئىستىسقا ۋە يارقان كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بالىياتقۇ يەللىرىنى تارقىتىدۇ. بۇزۇق خىلىتلارنى يوقتىدۇ. مىزاجى ئىسلاھ قىلىدۇ.

شارابىنى تەييارلاش ئۇسۇلى مۇسەللەسنىڭ ھەر 500 گرامغا 6 گرام كامازىرىيۇس سېلىپ ياكى 500 گرام ئۈزۈم سۈيىگە 8 گرام سېلىپ بىر قانچە ۋاقىت قويۇپ ئاندىن ساپ قىلىپ، ھەر كۈنى 400 گرامغىچە ئىچىدۇ. بۇنىڭ شارابى قانچىكى كونا كونا ياخشىراق بولىدۇ. ئەگەر كامازىرىيۇسنى ئېزىپ خېمىر قىلىپ زەھەرلىك ھاشاتلار چاققان جايغا قويسا زەھەرنى پەسەيتىدۇ. ھەسەل بىلەن قوشۇپ كونا يىرىڭلىق جاراھەتلەرگە چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۇنىڭ ھۆلىنى سىقىپ سۈيىنى ئېلىپ، قۇرۇغىنىڭ سۈيىنى قاينىتىپ ئېلىپ ياكى گۈلىنى قاينىتىپ سۈيىنى ئېلىپ، قىزىلگۈل يېغى قاندىسى بويىچە ياغ تەييارلاپ بەدەنلەرنى ياغلىسا، بەدەندىكى سۇيۇقلۇقنى يوقتىدۇ. يەللەرنى تارقىتىدۇ. كامازىرىيۇسنىڭ قالغان خۇسۇ-سىيەتلىرى كامادىرىيۇسقا ئوخشايدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى 9 گرامغىچە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۈچەيلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى كەتتەرا.

ئورۇنباىسارى باراۋەر مىقداردا سىسالىيۇس، 1/3 مىقداردا سەلىخە ياكى غاپەس ئۇرۇقى، قەنتەرىيۇن.

كالى زىرى

VERNONIA ANTHELMENTICA

تونۇش بۇ بىر خىل ھىندى ئۆسۈملۈكى بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ ئېگىزلىكى 1 مېتىر 20 سم كېلىدۇ. يوپۇرمىقى بىر ئاز ئۇزۇن، ئەتراپلىرى چىشلىق، گۈلىنىڭ رەڭگى كاسىنە گۈلىنىڭ رەڭگىگە ئوخشاش كۆك، ئۇرۇقىمۇ كاسىنەنىڭ ئۇرۇقىغا ئوخشايدۇ. غىلاپنىڭ ئىچىدە بولىدۇ. لېكىن بۇنىڭ غىلىپى ئۈستۈنرەك تۇرىدۇ. ئۇرۇقىنىڭ رەڭگى قارا، تەمى بەك ئاچچىق، كالى زىرىنىڭ ئىشلىتىلىدىغىنى ئۇرۇقىدۇر. چىقىش ۋەزىنى ھىندىستاندىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3-دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى بەلغەم خاراكتېرلىك ماددىلارنى يوقتىتىش، ھەر تۈرلۈك قۇرت، مەددىلەرنى چۈشۈرۈش، سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلارنى پەسەيتىش ۋە ئىششىقلارنى تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە بەلغەم ماددىلىرىنى چىقىرىدۇ. ئۈچەيلەردىكى ھەر خىل قۇرت ۋە مەددىلەرنى چۈشۈرىدۇ. ئەگەر تاشقى تەرەپتىن ئېزىپ چاپسا، سوغۇقتىن پەيدا بولىدىغان ئاغرىقلارنى پەسەيتىدۇ. شۇنىڭدەك بۇنىڭ ۋە شاخ، يوپۇرماقلىرىنى ئېزىپ چاپسىمۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ. لېكىن بىر ئاز زەھەرلىك تەرىپى بولغانلىقى ئۈچۈن، كونا تېۋىپلار ئادەملەرگە ئىچكى تەرەپتىن كەم

ئىشلىتىدۇ. ئەمما ھايۋانلار تېۋىپلىرى ئىچكى تەرەپتىن ھايۋانلارغا ئىشلىتىدۇ. ئىشلىتىلىشى مىقدارى 5 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بۆرەككە، ئۆپكەگە، ئىسسىق مىجەز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ. تۈزەتكۈچى تاغ يالىۋىزى. ئورۇنباىسارى رەسىمى زىرە، رۇمبەدىيان، ئارپىبەدىيان.

كالا سۈتى

(لەبەنۇل بەقەر)

LAC (BOWS MILK)

牛乳

تونۇش بۇ كالىنىڭ مەشھۇر مەھسۇلاتى بولۇپ، بۇنىڭ ئەزالىرى ياغ، قېتىقلاردىن ئىبارەت. بۇ ئەزالار كالا سۈتىدە نورمال دەرىجىدە بولىدۇ. كالا سۈتى قويۇق ۋە سۇيۇقلۇق جەھەتتىنمۇ ئورتىچە ھالەتتە بولىدۇ. باشقا ھايۋانلارنىڭ سۈتىگە نىسبەتەن كالا سۈتى بەك مەنپەئەتلىكتۇر. بۇنىڭ ياخشىسى ياش، سېمىز، تەن سالامەتلىكى ئوبدان كالىدىن يېڭى سېغىلغان سۈتتۇر. چىقىشى ئورنى ھەممە جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىي ئىسسىق ۋە سوغۇق ھۆللۈكتە مۆتىدىل.

خۇسۇسىيىتى ئىچىنى يۇمشىتىش، بەدەننى پارقىرىتىش ۋە بەدەنگە ئوزۇق بولۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى ئورنى سۈتنى يېڭى سېغىپلا سوۋۇتماستىن ئىچسە، مېگە جەۋھىرىنى قۇۋۋەتلەيدۇ. مېڭىنىڭ قۇرۇقلۇقىنى يوق قىلىپ، ئەسلى ھۆللۈكىنى ساقلاپ قالىدۇ. تۇتقاقلىق، مالىخۇلىيا، ۋە سۆاسلارنى يوق قىلىدۇ. رەڭگى-رۇخسارنى چىرايلىق قىلىدۇ. بۇرۇنغا تېمىتلىسا بۇرۇن كېسەللىكلىرى، داۋاملىق كۆزگە چاپسا كۆز كېسەللىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. كۈندۈز بىلەن چاپسا كۆزگە پەيدا بولغان قان توچكىلىرىنى يوق قىلىدۇ. ئەنزىرۇت بىلەن چاپسا ناخىنە، سوبۇل شەرقاق ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يېڭى سېغىلغان سۈتنى قىزىق ئىچسە يۈرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ. خاپقان، ئۆپكەدىكى يىرىڭلىق چاقا، ئۈچەيلەرنىڭ ئېچىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىچىنى يۇمشىتىدۇ، مەنى پەيدا قىلىدۇ. بەدەننى سەمىرىتىدۇ. سۈيۈق شىرىرىنچ (سۈت ئاش) قىلىپ ئوبدان پىشۇرۇپ شېكەر بىلەن ئىچسە ئىچىنى يۇمشىتىدۇ. قۇرۇق قۇلۇنجى، قۇرۇق تولغاق ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. 2 ھەسسە سۇغا ئېلىشتۇرۇپ ئىچسە سۈيدۈكنى ئوبدان راۋان قىلىدۇ سۈيدۈك يوللىرىنى تازىلايدۇ. بولۇپمۇ 0.2 گرام زاك، 3 گرام ناۋاتنى يۇمشاق ئېزىپ قوشۇپ ئىچسە ئوبدان تەسىر بېرىدۇ.

سۈتنى قەلەيدىن تەييارلانغان سەپداپ بىلەن چاپسا، كىچىك بوغۇملار ئاغرىقى ۋە ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. تەنھا ئۆزىنى ئىچسە، بۇلۇپمۇ قايتا-قايتا ئىچسە زەھەرلەرنىڭ زەرىرىنى يوقىتىدۇ.

بۇنى ياڭاق مېغىزى، خورمىلار بىلەن ئىچسە، بۆرەكنى، بەدەننى سەمىرىتىدۇ. رەڭگى-رۇخسارنى چىرايلىق قىلىدۇ، مەنىنى كۆپەيتىپ، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 250 گرامدىن 500 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى ئۆچكىنىڭ سۈتى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار تالغا زەرەر قىلىدۇ. پىت، بەرەس پەيدا قىلىدۇ، قورساقتىكى ئەزالارغا زەرەر

قىلىدۇ، بۆرەك، دوۋساققا تاش پەيدا بولۇشقا سەۋەبچى بولىدۇ.
تۈزەتكۈچى شېكەر ۋە ھەسەل.

تەركىبى كالا (سىيىر) سۈتى ئۆز تەركىبىدە %3.7 ياغ، %3.4 ئاقسىل، %4.5 ئوڭلىۋودلۇق ماددىلار، %0.7 كۈل ماددىسى، %87.7 سۇ ماددىسى تۇتىدۇ. بۇنىڭ سىرتىدا كالا سۈتىدە كالىي، كالتسىي، فوسفور، ناترىيلار مول بولىدۇ. شۇنىڭدەك گۇڭگۈرت، ماگنىي، تۆمۈر، مىس، يود، فتور، مارگانىس قاتارلىق ئاز مىقدارلىق بەدەن ماددىلىرىمۇ بولىدۇ.
سۈتتە ۋىتامىن A، D، كاروتىن، ۋىتامىن C، ۋىتامىن B₁، B₂، نىكوتىن كىسلاتاسى ھەم ۋىتامىن B گورۇپپىسىغا كىرىدىغان باشقا ۋىتامىنلار بولىدۇ.

سۈتتىكى ياغ ماددىسى كالىنىڭ نەسلى، بېقىلىش ئۇسۇلى، ئۇرۇقىغا قاراپ ئۆزگىرىدۇ، موزايىنى ئېمىتكەنچە سۈتتىكى ياغ ماددىسىنىڭ پىرسەنتى ئۆسۈپ %5~6 كە يېتىپ بارىدۇ.
سۈتتىكى كالتسىي ماددىسى چوڭلارنىڭ، بولۇپمۇ بالىلارنىڭ بەدىنىگە باشقا كۆكتاتلاردىكى كالتسىي ماددىسىغا قارىغاندا ياخشى ئۆزلىشىدۇ.

سۈت ئومۇمەن بەدەنگە ياخشى ئۆزلىشىدۇ. مەسىلەن: ئادەمنىڭ بەدىنى سۈتتىكى ئاقسىللارنىڭ %93 نى، ياغنىڭ %59 نى، ئوڭلىۋودلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزلەشتۈرىدۇ. سۈت ئوڭاي سىڭىدىغان يېنىڭ ئوزۇقلۇق ماددا بولۇپلا قالماي، شىپالىق ئەھمىيەتكە ئىگە ئوزۇق ھېسابلىنىدۇ.

ھايۋاناتلار سۈتى ئىچىدە ئاقسىل ۋە ياغ تەركىبى ئەڭ كۆپ، بەدەنگە ئىسسىقلىق (كالورىيە) بېرىشى ئەڭ يۇقىرى بولغىنى بۇغا سۈتى ھېسابلىنىدۇ (ئورتا ھېساب بىلەن ئاقسىل %10.5، ياغ %20، كالورىيىسى 241 گرادۇس بولىدۇ). ئەڭ تۆۋەن سۈپەتلىكى بايتال ۋە ئېشەك سۈتىدىن ئىبارەت. كالا، ئۆچكە، قوي، تۆگە سۈتلىرى ئورتا دەرىجىلىك، قوتاز سۈتى ئۇلاردىن ئۈستۈنرەك تۇرىدۇ.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىتى مۆتىدىل، ئازراق سوغۇق، زەھەرسىز. ئوزۇقلاندۇرۇش، ئوسۇزلۇقنى قاندۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. ئاجىزلاپ كەتكەن، ئوزۇقلىنىشى بۇزۇلغان، قىزىتمىلىق كېسەللەر بىلەن ئاغرىغانلارغا سامساق بىلەن قاينىتىپ ئىچكۈزۈلىدۇ.
زەنجۈل، پىياز قوشۇپ قاينىتىپ ئىچكۈزۈلسە، بالىلارنىڭ سۈتىنى قۇسۇشلىرىنى داۋالايدۇ، ئاجىزلا- سىقلارنى تۈگىتىدۇ. سۈت يۈرەككە، ئۆپكەگە پايدا قىلىدۇ. قىزىتما زەھەرلىرىنى يېشىلدۇرىدۇ، تېرنى سىلىقلاشتۇرىدۇ. چوڭ ئۆچەينى نەملەندۈرۈپ، ئىچىنى بوشتىدۇ.

كالىئەبەسەي

(كورنۇپ، لىيەڭخۇا بەسەي، كاپوستا)

BRASSICA OLERCEA L. VAR (CAPITATA L.) 蓮花白(甘蓝)

تونۇش بۇ بىر خىل مەشھۇر سەيلەردىن بولۇپ، خىللىرى كۆپتۇر. ياخشىراقى ئۆلكىدە بولىدىغىنى، يېپىسىز، يېڭىسى ھېسابلىنىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ ھەممە ئورۇنلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 1-دەرىجىدە ئىسسىق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى خىللىرىنى پىشۇرۇش، يۇمشىتىش ۋە قۇرۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

127-رەسىم، كەللەكبەسەي

ئىشلىتىلىشى ئورنى كاپوستىنى سېمىز گۆش ياكى ياش توخۇ بىلەن ئوبدان پىشۇرۇپ يېسە، ئوبدان غىزا بولىدۇ. ئۆزىنى ياكى ئۇرۇقىنى قاينىتىپ مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، سېسىق گازلارنىڭ مېڭىگە تەسىر قىلىشىنى توسىدۇ. باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. كۆزنىڭ قاراڭغۇ-لىشىشى ۋە مەسلىكىنى يوقىتىدۇ. بۇنى بەك يۇمشاق پىشۇرۇپ يېسە ئىچ توختىتىدۇ. خۇمارنى، ئەزانىڭ تىترىشىنى يوقىتىدۇ. ئۇيقۇ كەلتۈرىدۇ. بۇنىڭ سىقىلغان سۈيىنى بۇرنىغا تېمىتسا مېڭىنى تازىلايدۇ، ئۇخلىتىدۇ.

تىلىنى قۇرۇتىدۇ. بۇنىڭ ئوبدان پىشۇرۇلغىنى كونا يۆتەل، سېرىقئەت ۋە ئىچ ئەزالاردىكى ئىششىقلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭدىن 30 گرامنى ھەر كۈنى يېسە ئاۋازنى ساپ قىلىدۇ. تال ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سىقىلغان سۈيى ياكى قاينىتىلغان سۈيى بىلەن غار-غار قىلسا گال بوغۇلۇش كېسىلىگە پايدا قىلىدۇ (بولۇپمۇ كۈنجۈت يېغى قوشۇپ غار-غار قىلسا). قاينىتىلغان سۈيى ھەيزنى، سۈيدۈكنى ماڭدۇرىدۇ. ئۇرۇقى باھنى قوزغايدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ. ئورۇنباىسارى قەنبىل. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار مېڭىگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچى ياغ ۋە تۇز.

تەركىبى مەركىزىي ساقلىقنى ساقلاش مىنىستىرلىقى ئوزۇقلۇقلارنى تەتقىق قىلىش ئورنىنىڭ تەتقىقاتى-خا قارىغاندا 100 گرام كەللەكبەسەينىڭ تەركىبىدە 76 مىللىگرام ۋىتامىن C، 0.15 مىللىگرام ۋىتامىن B₁، 0.07 گرام ۋىتامىن B₂ ۋە باشقىلار بار ئىكەن.

ياپونىيە دورا باشقارمىسىنىڭ تەكشۈرۈشىچە، كاپوستا تەركىبىدە ئاشقازان يارىسىنى ۋە ئۇنىڭ ئاغرىشىنى داۋالايدىغان ۋىتامىن U غا ئوخشاش ئىئونلار بار. بۇ خىل ئىئونلار يېشىل كۆكتاتلاردا، بولۇپمۇ كاپوستا يوپۇرمىقىدا مولراق بولىدۇ.

جۇڭگىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىي-مۆتىدىل، قۇرۇق، زەھەرسىز. ئۇزاقچە يېسە بۆرەكنى سەمىرىتىدۇ، يىلىكنى تولدۇرىدۇ. 5 ئەزانى (ھەۋاسى خەمىسى) بوغۇملارنى كۈچەيتىدۇ، ھەيزنى ماڭدۇرىدۇ، توشالغۇلارنى ئېچىپ، يەلنى ماڭدۇرىدۇ، كۆزنى روشەنلەشتۈرىدۇ، ئۇيقۇ كەلتۈرىدۇ، يۈرەكنى كۈچلەندۈرىدۇ، قوۋۇرغىلارنى، سۆڭەكلەرنى چىڭىتىدۇ، كۆپ جىنسىي ئالاقە قىلىشتىن بولغان سارغىيىشىنى يوقىتىدۇ.

ھازىرقى كۈندە كاپۇستا يوپۇرمىقىنى سىقىپ چىقىرىلغان شىرە (سۇ) بىلەن ئاشقازان يارىسى داۋالانماقتا. ياپونىيىدە ئېلىپ بېرىلغان داۋالاش نەتىجىلىرىگە قارىغاندا، قويۇق ھالدىكى كاپۇستا يوپۇرمىقىنىڭ سۈيىنى 5~2 كۈن ئىچكەندىن كېيىن %60 ئاغرىقلاردا مەيدە ئاغرىش توختىغان، %90 ئاغرىقلاردا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 7 كۈن ئىچكەندە ئاغرىق يوقالغان. ئەگەر ئادەتتىكى داۋالار قىلىنغاندا ئاغرىق يوقىلىش نەتىجىسىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئوتتۇرا ھېساب بىلەن تەخمىنەن 50 كۈن لازىم بولىدۇ، ۋىتامىن U بىلەن داۋالانغاندا، ئوتتۇرا ھېساب بىلەن پەقەت 13.5 كۈن لازىم بولىدۇ. دېمەك كاپۇستىنىڭ سۈيى ئاشقازان يارىلىرىنى داۋالاشتا يۇقىرىقىلاردىن ئالاھىدە پەرقلەندۈرۈشكە، شۇڭا، سىناق قىلىپ ئىشلىتىش

مۇمكىن. ئادەتتە مەزكۇر سۈنى كۈندە ناشىدا ۋە تاماقتىن بىرەر سائەت ئىلگىرى 15~10 گرام مىقداردا ئىچىلىدۇ.

كېلەر

(زەپ-گوھ)

PHRYNOSOMA CORNUTA HORNED (GECKO) 蛤蚧

128-رەسىم، كېلەر

تونۇش مۈشۈكتىن كىچىكرەك بىر تۈرلۈك ھايۋان بولۇپ، يار-لىقتا بولىدۇ. ئۇنىڭ رەڭگى قارا سېرىقنىڭ ئوتتۇرىسىدا، قۇيرۇقى قىسقا، يىرىك قارىغايىنىڭ مېۋىسىگە ئوخشايدۇ. چىقىش ئورنى ھەر بىر مەملىكەتنىڭ بارلىق جايلىرىدا بولىدۇ. تەبىئىتى 3-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق. ئۆتكۈرلۈكتە سالما بىلەن قۇل يىلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا.

خۇسۇسىيىتى گۆشى باھقا قۇۋۋەت بېرىدۇ. ئىسسىق مەجەز كىشىگە ئىستېمال قىلىش توغرا كەلمەيدۇ. چۈنكى كۆڭۈلنى پەرىشان قىلىپ، بىئاراملىقنى كەلتۈرىدۇ. لازىم بولغان چاغدا سىركە بىلەن ئوبدان پىشۇرۇپ زەيتۇن يېغى، يۇمغاقسۇت، زىرىلەر بىلەن يالپۇز ئەرەقىغە چىلاپ خۇشبو ي قىلىپ، كاسىنە ۋە ئوسۇك ئۇرۇقى، باشقا سوغۇق كۆكتاتلار بىلەن يېسە بولىدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى كېلەرنىڭ مايىقى كۆزگە تارتىلسا، كۆزگە چۈشكەن ئاقنى ۋە سۈنى يوقىتىدۇ. كېلەرنىڭ مايىقىنى تىلا قىلىپ بەدەنگە چېپىلسا، سەپكۈن، ئاق داغلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ (كېسەللىك كۈچلۈك بولسا، سىركە بىلەن چېپىلىدۇ). مەزكۇر كېسەللىك ئاددىي بولسا سۇ بىلەن چېپىلىدۇ. بۆرىكىنى يېرىپ ئوق ياكى تىكەن كىرگەن، زەھەرلىك جانىۋارلار چاققان يەرگە تېگىلسا، ئوقنى، تىكەننى، زەھەرلەرنى تارتىۋالىدۇ. تېرىسىنى كۆيدۈرۈپ ئەزاغا چېپىلسا ئەزانى سەزمەس قىلىدۇ، شۇ ئەزا كېسىلسە تاغرىمايدۇ.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى ئىسسىق، ئازراق زەھەرلىك.

خۇسۇسىيىتى بەدەننى، باھنى قۇۋۋەتلەش، ئۆپكىنى ياشارتىش، يۆتەل پەسەيتىش خۇسۇسىيەتلىرى

بار.

بەدەننى چىڭىتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش ئۈچۈن، قېرىلارنىڭ ئۇزاق داۋام قىلغان زىققە يۆتلى، ئۆپكە سىلى، ئەسەب (نېرۋا) ئاجىزلىقى، پات-پات سىيىش كېسىلى، ناسۇر يارىسى، قېرىلارنىڭ تىزىدىكى ماغدۇرسىزلىق، يۈرەك ئاجىزلىقىدىن بولغان دەم سىقىش كېسىلى، يۈز، پۇت-قول ئىششىشلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. سىزلامنى داۋالاپ، سۈيدۈك يولىنى ئاچىدۇ.

ئىشلىتىلىدىغان مىقدارى ئەركەك-چىشىسى قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ. گۆشىگە قارىغاندا قۇيرۇقنىڭ تەسىرى ئارتۇق. قۇيرۇقىدىن 2~1 گرامنى سۇفۇپ (تالقان) ھالدا ئىچىلىدۇ. گەۋدىسىدىن 3~6 گرام تالقانلاپ ياكى قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

كېچىك لاجىندانە

(قاقىلەسغار-خەيرى بوۋا)

FRUCTUS CARDAMOMI

小豆蔻

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ مېۋىسى بولۇپ، ھىندىستاننىڭ شەرقى جەنۇبىدىكى مەلى باردىنىڭ بېلى دېگەن تېغىدا، ئۇنىڭ ئەتراپلىرىدا ئۆسۈدۇ، ئۆسۈملۈكنىڭ ئېگىزلىكى 120 سانتىمېتىرچە كېلىدۇ، يوپۇرمىقى ئانار ۋە رەيھان گۈلىنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. ئەمما ئۇنىڭدىن چوڭراق. بەك خۇشبو، مېۋىسى سېپىدا (باش) بولۇپ، ھەر بىر دانىسى پىستىننىڭ مېغىزى چوڭلۇقىدا غىلاپنىڭ ئىچىدە تۇرىدۇ. خام ۋاقتىدا كۆك، پىشقاندىن كېيىن سېرىق رەڭگە ئۆزگىرىدۇ، قۇرۇغاندا ئاق بولىدۇ. ئۈچ قىرلىق شەكىلدە، ئەتراپلىرى باراۋەر. بېغى ۋە ئۈچى تەرىپى بىر ئاز ئىنچىكە، غىلاپنىڭ پوستى بىر-بىرىگە تۇتۇشاغۇ، ئۈچ پارچە يىرىك ئۇرۇنچاق تەرىپىگە قاراپ ماڭغان سىزىقلىرى بار. غىلاپنىڭ پوستىمۇ خۇشبو. بۇنىڭمۇ ئۇرۇقلىرى چوڭ لاجىندانەگە ئوخشاش غىلاپنىڭ ئىچىدە بولۇپ، بىر ئاز نەرسە تېگىش بىلەنلا يېرىلىپ غىلاپتىن چىقىدۇ. ئۇرۇقنىڭ دانىلىرى چوڭ لاجىندانە ئۇرۇقىدىن كىچىكرەك، ھەر بىر غىلاپنىڭ ئىچىدە قاتار ئوتتۇرىسىدا ئاق رەڭلىك پەردىسى بولىدۇ. شۇ پەردە ئارقىلىق ئۇرۇقلىرى تەرىپىلىنىدۇ. بۇنىڭمۇ يېڭىسى ھۆل چاغدا شىلىملىق، تاتلىق، خۇشبو ھۆللۈكلىرى بار ھالەتتە بولۇپ، قۇرۇغاندا يوقىلىپ پوستى ئاقىرىپ كېتىدۇ، دانىلىرىنىڭ تەمى ئۆتكۈر (قورۇغۇچى)، خۇشبو، چاينىغاندىن كېيىن ئېغىز بىر ئاز سوۋۇيدۇ. كېچىك لاجىندانەمۇ كونارسا ئاچچىق تەرىپىگە مايىللىشىپ، پۇرىقى ۋە تەمىنىڭ ئۆتكۈرلۈكى كېمىيىپ قالىدۇ. قۇۋۋىتىمۇ تۈگەپ كېتىدۇ. كېچىك لاجىندانەنىڭ قۇۋۋىتى ئادەتتە 3 يىلغىچە تۇرىدۇ.

چىقىش ئورنى ئەسلى ۋەتەننى ۋېتنام، سەيلۇن، ھىندىستان بولۇپ، خۇسۇسەن ھىندىستاننىڭ مالا-بار ئاراللىرىدىن كۆپرەك چىقىدۇ. ئۆسۈملۈكى ئېلېتتارىيە كارداموم ماتۇن ئاتىلىپ، ئەسلىدە يەر نامى بىلەن مالا بار دەپ ئاتىلىدىغان ئىدى. كارداموم دېگەن نام يۇنانچە «كاردىيا» (يۈرەك) «ئاموموم» (خۇشبو) ئەشيا) دېگەن سۆزلەرنىڭ قوشۇلمىسىدىن كېلىپ چىققان.

تەبىئىتى ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى كۆڭۈلنى خۇرسەن قىلىش، يەللەرنى تارقىتىش، تەرنى ۋە ئېغىزنى خۇشبو قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى يۇمشاق ئېزىپ (سوقۇپ) بۇرنىغا پۈركەلسە چۈشكۈرتىدۇ. يەل خاراكتېرلىك باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. تۇتقاقلىق، ھوشسىز بولۇش كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق سوقۇپ قۇلاققا سېپىلسە، قۇلاقنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. چاينىسا ئېغىزنى خۇشبو قىلىدۇ. پوستى ۋە ئۇرۇقنى چاينىسا ياكى يېسە چىشىنىڭ تۇۋىلىرىنى چىگىتىدۇ. ئاشقازاننىڭ ۋە گالنىڭ ھۆللۈكلىرىنى تارتىدۇ. يۈرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ. سوغۇقتىن بولغان خاپىغانغا، ئاشقازان ئاجزىلىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. قۇسۇشنى ۋە كۆڭۈل ئېلىشىشنى، ئاشقازان ئاغرىقىنى، يەل خاراكتېرلىك كېكىرىكنى پەسەيتىدۇ. مەيلى يالغۇز، مەيلى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن ئىشلىتىلسە، تاماق سىڭدۇ، ئىچ توختىتىدۇ (بولۇپمۇ قورۇپ ئىشلەتسە تەسىرى ياخشى). قۇسۇش بىلەن ھۆنى توختىتىش ئۈچۈن مەستكى سۈيى ۋە ئانار سۈيى بىلەن بېرىلسە ياخشى نەتىجە

بېرىدۇ (ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش ئۈچۈنمۇ شۇنداق بېرىش پايدىلىق). پوستى بىلەن چالا سوقۇپ گۈلاب سۈيىدە ياكى مۇتلەق سۇدا قاينىتىپ ئىچكۈزۈلسە، قۇرۇق ھۆگە ۋە ھەيز كېسەللىكلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ. قائىدە بويىچە پودىنە يوپۇرمىقى بىلەن قوشۇپ سۇدا ياكى كۇلابتا قاينىتىپ، ھەر قېتىمدا 3 گرامدىن سىركەنجىۋىل بىلەن بىللە 3 كۈن ئۈزەستىن بېرىلسە، جىگەرنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىپ، توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. تەرخەمەكنىڭ ئۇرۇقى بىلەن باراۋەر مىقداردا ئېلىپ ھەر كۈنى 6 گرام مىقداردا سىركەنجىۋىل بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، بۆرەكنىڭ ۋە دوۋساقنىڭ ئۇششاق تاشلىرىنى چىقىرىدۇ. تەسىرى چوڭ لاچىنداننىڭكىدىن كۈچلۈكرەك.

ئىشلىتىلىش مىقدارى كۈندە 3 گرامدىن 4 گرامغىچە ئەمەلىي ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار كۆكرەككە ۋە ئۆپكەگە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى كەترا.

ئورۇنباسارى يېرىم مىقداردا كاۋاۋىچىن، يېرىم مىقداردا بىلسان ئۇرۇقى ياكى باراۋەر مىقداردا چوڭ لاچىندانە.

تەركىبى ئۇچۇچان ماي (ئولىيوم كاردامومى) بولۇپ، لاچىندانە ئۇرۇقىنىڭ تەركىبىدە تەخمىنەن % 8~2 تەشكىل قىلىدۇ. ماينىڭ تەسىر قىلغۇچى تەركىبى تېرىپىنول 4 ۋە ئا-تېرىپىنوللاردىن ئىبارەت. لاچىندانە پوستى (قاچۇقى) % 0.2 ماي تۇتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى خۇش پۇراقلىق، ئاشقازاننى كۈچلەندۈرگۈچى، يەل ھەيدىگۈچى، قۇسۇشنى توختاتقۇچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. تاماق سىڭدۈرۈش ناچارلاشقان، قۇسۇش، ئاشقازان ئاغرىشى ۋە قورساق كۆپۈپ مەيىدە چىڭقىلىشلاردا ئىشلىتىلىدۇ، يەنە دورىلارنىڭ تەم پۇراقلىرىنى تۈزىتىشكە، قوزغىتىشقا، ھاراق بىلەن زەھەرلەنگەندە يېشىلدۈرۈشكە ئىشلىتىلىدۇ. شۇنىڭدەك خۇش پۇراقلىق قوزغاتقۇچى دورا قىلىپمۇ ئىشلىتىلىدۇ. ئەسكەرتىش خەنزۇچە سارىن (砂仁) لاتىنچە AMOMUM VILIOSUM لاچىندانە بولىدۇ،

دېگەن پىكىرلەر بولغىنى ئۈچۈن، شۇ ھەقتىمۇ تۆۋەندە تونۇشتۇرۇپ ئۆتىمىز:

تەركىبى % 1.7~3 ئۇچۇچان پۇراقلىق ماي تۇتىدۇ. ئۇنىڭ تەركىبى بورنىبول، لىنالىئول، نېرولىدول قاتارلىق ماددىلاردىن ئىبارەت.

تەبىئىي ئىسسىق.

خۇش پۇراقلىق، ئاشقازاننى كۈچلەندۈرگۈچى، يەل ھەيدىگۈچى دورا بولۇپ، قورساق كۆپۈشتە، تاماق سىڭمىگەندە، ھېق تۇتۇش ۋە قۇسۇشلاردا، سوغۇقتىن بولغان ئىچ ئۆتۈشلەردە، ھامىلىدارلارنىڭ بالىسى چۈشۈپ كېتىش خەۋپى بولغاندا ئىشلىتىلىدۇ.

يۇقىرىقىلارنىڭ قايسى لاچىندانە ئىكەنلىكى ھەققىدە قايتا تەتقىق قىلىش لازىم.

كېرپە

(قۇنغۇز)

ERINACEUS EUROEUS

刺猾

تونۇش بۇ بىر خىل جانىۋار بولۇپ، بەدىنىنىڭ تۈكلىرى تىك، تىكەنگە ئوخشايدۇ. ئەگەر غەزىبى كەلسە بېشىنى ئىچىگە تىقىپ تۈگۈۋالىدۇ. ئۇ چاغدا خۇددى بىر بوغۇم تىكەنگە ئوخشاش. تىكەنلەرنىڭ ئارىسىدىن ئۆزىنى قىمىرلىتىدۇ. ئەگەر بىر ئادەمنىڭ بەدىنىگە تەگسە بىر ئاز زەخمە قىلىدۇ. بۇ 3 خىل

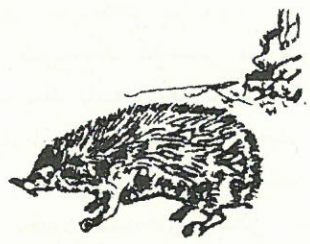
بولدۇ.

1- قۇرۇقلۇقنىڭ، 2- تاغنىڭ، 3- دەريانىڭ.

1- قۇرۇقلۇقنىڭ كىرىپىسى كىچىك بولۇپ، كىچىك مۈشۈك-چىلىك كېلىدۇ.

2- تاغنىڭ كىرىپىسى ئۇنىڭدىن چوڭ، ئوتتۇرا ھال دەرىجىدە-كى ئىت چوڭلۇقىدا بولىدۇ. تىكەنلىرى تىك، ئالا-بۇلا، يىگىرمە سانتىمېتىر ئۇزۇنلۇقتا كېلىدۇ. بۇ دۆلدۈل دېيىلىدۇ.

3- دەريا كىرىپىسى-بۇ بىر خىل بېلىق بولۇپ، ئۇنىڭ ئۈس-تۈنكى يېرىمى كىرىپىگە ئوخشايدۇ، تۆۋەنكى يېرىمى بېلىققا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭ بەدىنىدە ھايۋاننىڭ تۈكلىرىگە ئوخشاش تۈكى بولىدۇ. تۈكى يۇمشاق.

129-رەسىم، كىرىپە

مۇتلەق كىرىپە ئاتالسا قۇرۇقلۇقنىڭ كىرىپىسى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. كونا، چوڭى ياخشى ھېسابلىنىدۇ. بەزى كىرىپىلەرنىڭ قورسىقىدا پادى زەھىرى بولىدۇ (تاغ ئۆچكىسى، مايمۇن ۋە باشقا ھايۋانلارنىڭ قورسىقىدا پادى زەھىرى بولغانغا ئوخشاش).

پادى زەھىرنىڭ تەمى بەك ئاچچىق. ئەگەر ئۇ پادى زەھىرنى سۇغا سېلىپ قويسا، قىسقا مۇددەتتە سۇنى ئاچچىق قىلىپ قويدۇ. ئاندىن ئۇ سۇنى ھەر تۈرلۈك ھەيز كېسەللىكى ۋە سوغۇقتىن بولغان يەللەرنى تارقىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. كىرىپىنىڭ قورسىقىدا پادى زەھىرنىڭ پەيدا بولىدىغان ئورنى ئۇنىڭ ئۆتى بولۇش شەرت.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزدە ئۇزۇن تىكەنلىك ۋە قىسقا تىكەنلىك ئىككى خىل كىرىپە ئۇچرايدۇ. تەبىئىتى ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى قۇرۇقلۇقتا بولىدىغان كىرىپە گۆشنىڭ خۇسۇسىيىتى-ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش ۋە تارقىتىش، ئۇچەيلەرگە ماددىلارنىڭ يىغىلىپ قېلىشىنى توسۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى كىرىپىنىڭ تۇزلانغان گۆشىنى سىركەنجۈنل بىلەن ئىچسە، باش ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ ۋە باشقا مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىچسە، پالەچ ئۈچۈن ۋە ئەزالارنىڭ يىغىلىپ قېلىشى، پەي كېسەللىكى ۋە داۋۇل پىل (پاچاقنىڭ ئىشىشى پىلنىڭ پاچىقىغا ئوخشاش يوغان بولۇپ قېلىشى)، ئىستىسقا ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر تەپ بولمىسا، بۆرەك ئاغرىقى ئۈچۈنمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ.

تۇزلانمىغان گۆشنى يېسە بۇزۇلغان مەجەزنى ئىسلاھ قىلىدۇ ۋە سىل كېسەللىكى، سىيىپ يېتىش كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەتلىك. سوغۇق مەجەز ۋە ھۆل مەجەز كىشىلەرنىڭ جىنسى ئالاقىسىنى كۈچلەندۈرىدۇ. ئۇنىڭ جىگىرىنى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ بېرىلسە، ئىستىسقا كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. كىرىپىنىڭ تېرىسىنى كۆيدۈرۈپ، ئېزىپ شاراب بىلەن ئىچسە پالەچ ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سىركەنجۈنل بىلەن ئىچسە گۆشتىكى ئىشىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، گۆشنى مۇۋاپىق مىقداردا يېسە ياكى چاپسا خانازىر كېسەللىكى ئۈچۈن بەزلەرنى تارقىتىش، قاتتىق چىگىكلەرنى تارقىتىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ پوستىنى كۆيدۈرۈپ، يۇمشاق ئېزىپ، يىرىڭلىق جاراھەتلەرگە سېپىلسە، يىرىڭلىق جاراھەتلەرنىڭ ئۆلۈك گۆشلىرىنى يەپ، قۇرۇتۇپ پۈتتۈرىدۇ. گۆشنى قۇرۇتۇپ يۇمشاق ئېزىپ ئىچسە موخو كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. قۇرۇق گۆشنى كۆيدۈرۈپ، ئېزىپ خېمىر قىلىپ سەپكۈن، قارا داغلارغا ئوخشاش تېرە كېسەللىكىگە چېپىلسا مەنپەئەت قىلىدۇ. سەنۇپەر دەرىخىنىڭ يېغى بىلەن قوشۇپ چېپىلسا داۋۇسسۇتەپ كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ چېپىلسا قوتۇر كېسەللىكىنى داۋالايدۇ.

گۆشنىڭ كۆيدۈرۈلگەن كۈلىنى يۇمشاق ئېزىپ ئىسسىق سۇ بىلەن قوشۇپ تاز كىشىلەرنىڭ بېشى يۇيۇلسا مەنپەئەت قىلىدۇ.

كىرپىنىڭ گۆشىنى مۇۋاپىق مىقداردا يېسە كونا تەپلەرنى ۋە زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى، شۇنىڭدەك باشقا زەھەرلەرنىمۇ پەسەيتىدۇ. پوستىنى كۆيدۈرۈپ، 1.5 گرام مىقداردا 4 كۈندە بىر قېتىم تۇتىدىغان تەپكە بېرىلسە تەپنى قالدۇرىدۇ (سېناقىتىن ئۆتكەن).

ئىشلىتىلىش مىقدارى گۆشىدىن 30 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار كۆپ ئىستېمال قىلسا ئاشقازانغا ۋە جىگەرگە زەھەر قىلىدۇ. رەڭگىروپىنى بۇزىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سۇ بىلەن ئوبدان پىشۇرۇپ بادام يېغى ياكى ئەنجۈرنىڭ قاينىتىپ قىيام قىلىنغان سۈيى بىلەن سىركە ۋە كاسنە بىلەن قوشۇپ يېيىش.

ئۇزۇن تىكەنلىك كىرپە ERINA CEUS EUROPEUS 长刺猯 دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ خىل كىرپە دۆلىتىمىزنىڭ ئىچكى موڭغۇلىيىدىن باشقا ھەممە جايلارىدا ئۇچرايدۇ. قىسقا تىكەنلىك (قارامتۇل) خورما رەڭلىك كىرپە ئىچكى موڭغۇلىيىدە، خېبېي، جياڭسۇ، خېنەن، شەنشى، شىنجاڭ (ئىلى، چاچىال) گەنسۇ، ئەنخۇي قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. ئۇنى (短刺猯) دۈمەن سى ۋە HENICHIANUS DAUZICUS دەپ ئاتىلىدۇ. بۇنىڭ بەدىنىدە ھېچقانداق ئاق رەڭلىك قىسمى بولمايدۇ.

جۇڭخى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى جۇڭگىلار كىرپىنىڭ گۆشىنى ئىشلەتمەي، قىشتا تۇتۇپ سويۇپ قۇرۇتۇلغان تېرىسىنى كۆيدۈرۈپ، ئىچىشكە بېرىدۇ. تەبىئىتى قۇرۇققا مايىل مۆتىدىل ھېسابلىنىپ، قانى سويۇتۇش، زەھەر قايتۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە دەپ قارىلىدۇ. قان توختىتىش ئۈچۈن تېرىسىنىڭ كۈلىنى ئۈچەيدىن قان كەتكەندە، بوۋاسىر (گېموروي) نى داۋالاش مەقسىتىدە، ئېھتىلام بولۇش ۋە مەنىي تۇتالماسلىقلاردا بېرىلىدۇ ھەمدە ئاشقازاننىڭ سۇلۇق (كاتارلىق) ياللۇغلىرىغا، ئاشقازان يارىسىدىن قان كەتكەندە، ئاياللارنىڭ بالىياتقۇسىدىن خۇن كەتكەندە، ئاياللارنىڭ ئەمچىكى ياللۇغلىنىپ ئىشىغاندا، قۇسۇشلاردا بېرىلىدۇ. كۆيدۈرۈلگەن تېرىدىن كۈندە 12~6 گرامنى قاينىتىپ ياكى 4~2 گرامنى ئالغان ھالدا ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

كسۇس

CUSCUTA CHINENSIS LAM

金丝草

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، ئىنچىكە يىپلارغا ئوخشايدۇ. يوپۇرمىقى، ئۆرە تۇرىدىغان تېنى بولمايدۇ. رەڭگى گۆڭگا، سېرىق تەرەپكە مايىل، يانتاق ۋە باشقا ئۆسۈملۈكلەرگە يۆگۈشۈپ، تەرىپى تېپىپ ئۆسىدۇ. ئەمما يۆگەشكەن ئۆسۈملۈكلەرنى ئاخىرى قۇرۇتۇپ تاشلايدۇ. بۇنىڭ گۈلى بەك ئۇششاق، گۈلنىڭ رەڭگى ئاق تەرەپكە مايىل كېلىدۇ. ئۇرۇقى تۇرۇپ ئۇرۇقىدىن كىچىكرەك. يۇمىلاقراق، ئۇرۇقنىڭ رەڭگى سېرىق تەرەپكە مايىل بولىدۇ. بۇنىڭ ياخشىراقى يېڭى، سېرىق رەڭلىك، ئاچچىق تەملىك بولغىنىدۇر.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ ھەممە ۋىلايەتلىرىدىن چىقىدۇ. قۇۋۋىتى 3 يىلغىچە تۇرىدۇ. تەبىئىتى بىرىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق. قارىمۇقارشى قۇۋۋەتلەرگە ئىگە. خۇسۇسىيىتى ئەزالارنى سىلغايىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ئارتۇق يۇمشاق نەرسىلەرنى تومۇرلا-

130-رەسىم، كىسۇس

ردىن چىقىرىپ، تومۇرلارنى تازىلاش، بۇزۇق خىلىتلار-
نى يوقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇ چۆپنى مۇۋاپىق مىقداردا
ئىچسە، ئاشقازاننىڭ، جىگەرنىڭ، ئۈچەيلەرنىڭ تو-
سالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. ئۈچەيلەردىكى كىسراھەرنى
تازىلايدۇ، تەرەتنى يۇمشىتىدۇ، بەدەننى پاكىزلايدۇ،
4 كۈندە بىر قېتىم تۇتىدىغان تەپكە، كىندىك ئەترا-
پىنىڭ ئاغرىقىغا، ئاشقازان ئاجىزلىقى، جىگەر، تال
ئاجىزلىقى، گال بوغۇلۇش كېسەللىكلىرىگە مەنپەئەت
قىلىدۇ. كونا تەپلەرنى، يەللەرنى يوقىتىدۇ، سۈيدۈك-
نى ھەيزىنى، سۈتنى، تەرنى ماڭدۇرىدۇ، بالىياتقۇنى
تازىلايدۇ.

بۇ چۆپنى سىركە بىلەن ئىچسە ھېقىنى پەسەي-
تىدۇ، ئېغىزدىن كېلىدىغان قانلارنى، بالىياتقۇدىن
ئاقىدىغان قان ۋە ئاجىزلىقنى توختىتىدۇ، سېرىق
كېسەل ئۈچۈن بەك مەنپەئەتلىك. ئوسارسىنى شا-
رابقا سېلىپ ئىچسە، ئاجىز ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ.
سقىپ سۈيىنى ئېلىپ سىركەنجۈشل بىلەن ئىچسە
بۇزۇق خىلىتلارنى سۈرىدۇ (بىر كېچە قىزىق سۇغا
چىلاپ ئىچسە تەسىر بېرىشى كۈچلۈكرەك بولىدۇ). ئى-
چىشتە زىيادە قايناتماسلىق كېرەك. چۈنكى زىيادە
قاينىتىلسا قۇۋۋىتى كېتىپ قالىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى سقىپ چىقىرىلغان سۈيى-
دىن 60 گرامچە قاينىتىپ 35 گرامغىچە بېرىش
مۇمكىن.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار كۆڭۈلنى ئېلىشتۇرىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى كەتپرا، زەپىران، بادام يېغى.
ئورۇنباىسارى لاجوۋەرد، تۇرىدۇ، شاھتەررە.

كىسۇس ئۇرۇقى كىسوسنىڭ ئۇرۇقى يۇقىرىدا ئېيتىلغان خۇسۇسىيەتلەردە قالغان ئەزالىرىدىن كۈچ-
لۈكرەك. بىر ئاز قورۇپ ئىشلىتىلسە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەشتە، ئىچكى ئەزالاردىن كېلىدىغان قانلارنى
توختىتىشتا، بالىياتقۇدىن ئېقىپ تۇرىدىغان نەرسىلەرنى توختىتىشتا ياخشىراق تەسىر بېرىدۇ
ئۇرۇقنىڭ ئىشلىتىلىش مىقدارى 6 گرام.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۇرۇقى ئۆپكەگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سىركەنجۈشل.

ئۇرۇقنىڭ ئورۇنباىسارى باراۋەر مىقداردا بادۇرۇچ ياكى 4 گرام ئەمەن.

تەركىبى بۇنىڭ تېنىدىكى تەركىبلەر ئېنىق ئەمەس. ئۇرۇقنىڭ تەركىبىدە كۈسكۈتىن دەيدىغان

گۈلۈكوزىد بار.

جۇڭىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى ئۇرۇقنىڭ تەبىئىي مۆتىدىل. ئۇرۇقى بەدەننى چىڭىتقۇچى دورا سۈپىتىدە ئەرلەرنىڭ جىنسى ئاجىزلىقى (ئىموتېنسە)، مەنىي تۇتالماسلىق، كۆپ ئېھتىلام بولۇش، ئەر-ئايال-لارنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئاجىزلىقلىرى داۋاللىنىدۇ. يىلىكنى تولدۇرۇشقا، مەنىيىنى كۆپەيتىشكە، بەلنىڭ ئاغرىشىنى توختىتىشقا تىز بوغۇمنىڭ مۇزلاپ تۇرۇشىنى يوقىتىشقا، ئۇسسۇزلۇقنى كۆتۈرۈپ قىزىتما پەسەيتىشكە بېرىلىدۇ. ئۇزاققىچە ئىچىلسە يۈزدىكى داغلارنى چۈشۈرىدۇ.

كسۇسنىڭ يېڭى چۆپىنى مەجىپ چىقىرىلغان سۈيىنى يۈزگە چاپسا يۈزىدىكى قارا داغلارنى چۈشۈرىدۇ.

مىقدارى ئۇرۇقىدىن 4~8 گرامنى قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

ئەسكەرتىشى كسۇس ھەققىدە لوغاتۇلئەدۋىبىدە مەلۇمات تاپالمىدۇق. پەقەت سېرىق ئوت دېگەن قوشۇمچە ئاساسدا نامنى بەلگىلىدۇق. ئادەتتە بۇ خىل يۈگمەچ ئوت جۇڭىي تىبابىتىدە چوڭ ۋە كىچىك دەپ پەرقلىنىدۇرلىدىغانلىقى ئۈچۈن، سېرىق ئوت (ئەفتمون) دېگەن ماۋزۇغا چوڭى، كسۇس (سېرىق ئوت) دېگەن ماۋزۇغا كىچىكنىڭ نامى يېزىلدى. جۇڭىيلار ھەر ئىككىسىنىڭ ئۇرۇقىنىلا داۋالاشقا ئىشلىتىدۇ. كەن. بۇلارنىڭ نامىنى يەنىمۇ تەتقىق قىلىپ بەلگىلەشكە ھاجەت بار.

كشەمش

(ۋاسالغۇ)

RACEMUS (VITIS VINIFERA SICCATUM) 葡萄干

تونۇشى بۇ بىر خىل ئۇرۇقى يوق قۇرۇق ئۈزۈم بولۇپ، بۇنىڭ ياخشىراقى رەڭگى كۆك، ئەمى شىرىن، دانىلىرى چوڭ، يېڭىسىدۇر.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ خوتەن، تۇرپان قاتارلىق جايلارىدىن چىقىدۇ ۋە باشقا مەملىكەتلەردىنمۇ چىقىدۇ.

تەبىئىي 2-دەرىجىدە ئىسسىق، 1-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى سۈرۈش قۇۋۋىتىگە ئىگە، باھنى قوزغايدۇ. بۇنىڭ قالغان خۇسۇسىيەتلىرى، ئىشلىتىلىش ئورۇن ۋە مىقدارلىرى ھەممىسى ۋاسالغۇنىڭ بايانىدا سۆزلەندى.

تەركىبى تەسىرى، ئىشلىتىلىش ئورۇنلىرى ئۈزۈم بىلەن ئوخشاش. شۇ ماۋزۇغا قارالسۇن.

كۈشتە

(كىلس)

CALCARIA

石灰

تونۇشى ئەرەبچىدە ھاكىنى كىلس ياكى نەۋەرە دەيدۇ. ئەمما ئۇيغۇر تىبابىت ھۆكۈملىرىنىڭ ئادەتلىرىدە چە سەدەپنى ۋە سەدەپنىڭ قۇرتلىرىنى ياكى تۇخۇم شاكىلىنى، ئاق مەر-مەر تاشنى ئوت بىلەن ئوبدان كۆيدۈرۈپ تەييارلانغان ئاق رەڭلىك كۈشتىسىنى «كىلس» دېيىلىدۇ. مەزكۇر ئەشيانىلاردىن كۈشتە تەييارلاش ئۇسۇلى: كۈشتە قىلماقچى بولغان نەرسىنى مۇۋاپىق مىقداردا پارچە-پارچە قىلىپ، ساپال كوزىغا سېلىپ،

ئاغزىنى بېكىتىپ ئۈستىدىن گىلى ھىكمەت قىلىپ، ھامام ئوچىقىدا ياكى تونۇردا بىر كېچە-كۈندۈز قويۇپ ئېلىنىدۇ. ئەگەر تامام ئەزالىرى ئوخشاش كۆيۈپ ئاق بولسا ياخشى، ئۇنداق بولمىسا تاكى ئاق رەڭلىك تەكشى كۈشتە بولغىچە قايتىدىن ئوتتا قويۇلىدۇ. ئەگەر كۆپ مىقداردا كۈشتە تەييارلاش لازىم بولسا، پىششىق خىش، ساپال كوزا پىشۇرۇلىدىغان خۇمدانغا ئوخشاش خۇمدان تەييارلاپ، قائىدە بويىچە تەرتىپلىك تىزىپ، ئۈستىگە، چۆرىلىرىگە يېتەرلىك مىقداردا ئوتۇن قويۇپ ئۇنىڭ ئۈستىدىن لاي بىلەن چاپلاپ ئوبدان كۈشتە بولغىچە ئوت يىقىلىدۇ. كۈشتە قانچىكى ئاق، ئەزالىرى ئوخشاش، يۇمشاق، ساپ بولسا ياخشى كۈشتە ھېسابلايمىز. بۇ يەردە ئاساسەن ھاك توغرىسىدا سۆزلىنىدۇ.

چىقىش ئورنى ھەممە جايدا بولىدۇ.

تەبىئىي سۇ تەگمىگىنىڭ تەبىئىي بىرىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق، 2-ئىك ئاخىرىدا قۇرۇق، 20 كۈنگىچە قۇۋۋىتى كۈچلۈك، ئۆتكۈر، تېرىگە تەگسە كۆيدۈرىدۇ، قاپارتقۇ پەيدا قىلىدۇ. ئاندىن كېيىن ئاجىزلىشىدۇ. تاش خاراكىتىلىك سۇ تەككەن ھاك كۈشىنىڭ قۇۋۋىتى 3 كۈنگىچە بەدەنگە تەگسە كۆيدۈرىدىغان ھالەتتە تۇرىدۇ. ئاندىن تۆۋەنلەپ تېرىنى قىزىتىدىغان دەرىجىگە چۈشۈپ قالىدۇ. خۇسۇسىيىتى سەدەپ كۈشتىلىرى تۈكلەرنى چۈشۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە (بولۇپمۇ ئۇيا بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىلسە قۇۋۋىتى ئارتۇغراق بولىدۇ) بۇنى ئىستېمال قىلغاندىن كېيىن گۈلى ئوسپورنىڭ تىلىپىنى ۋە شاپتۇلنىڭ يوپۇرمىقىنى سۈركىسە سېسىقلىقى يوقىلىدۇ. شۇنىڭدەك گۈلى ياسمەن يېغىنى تۇخۇم ئېقى بىلەن سۈركىسىمۇ بەتبۇيۇقنى يوقىتىدۇ. ئەگەر بۇ خىل كۈشتىلەر تېرىنى يارىلاپ قويسا، گۈل يېغى، ماشنىڭ ئۇنى، يۇيۇلغان تۇتىيا، قىزىلگۈللەرنى ئېزىپ چاپسا، پەيدا بولغان جاراھەتلەرنى ساقايتىدۇ.

ئۆچكەن ھاكىنىڭ تەبىئىي مۆتىدىل تەرەپكە مايىل.

بۇنىڭ خۇسۇسىيىتى قان توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىش ئورنى ئۇنى مۇقەررەر بۇرۇنغا پۈركەلسە ياكى پەلكۈچى تۇخۇمنىڭ ئېقىغا چىلاپ ئاندىن ھاكىقا تەگكۈزۈپ بۇرۇنغا سېلىپ قويۇلسا بۇرۇن قېنىنى توختىتىدۇ. زەيتۇن يېغىغا ھاك سېلىپ قاينىتىپ ئەزالارنى ياغلىسا ئەزالاردىكى سوغۇقلىقنى يوقىتىدۇ. ئۆچكەن ھاكىنى خېمىر قىلىپ چاپسا ئەزالارنى كۈچلەندۈرىدۇ. ئىسھالنى توختىتىدۇ، بەلغەمدىن بولغان ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. ئەزالارغا سۇ چۈشۈشنى توسىدۇ، ئوتتا كۆيگەن كۆيۈك ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. تولا تەرلەشنى يوقىتىدۇ. چوشقىنىڭ يېغى بىلەن چاپسا غەلۋىرەك قاتارلىق يىرىڭلىق چاقىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، ئېغىز ئالدۇرىدۇ.

تۇخۇم شاكىلىنىڭ كۈشتىسى جاراھەتلەرنىڭ قېنىنى توختىتىشتا (بولۇپمۇ ئاق قىچا يېغى بىلەن ئىشلەتسە) قۇۋۋىتى ئارتۇقراق. لاتىنى قىچا يېغىغا چىلاپ ئاندىن تۇخۇم شاكىلىنىڭ كۈشتىسىگە بۇلاپ قان ئېلىنغان جايغا ياكى خەتنە قىلىنغان جايىنىڭ جاراھەتلىرىگە ياكى شۇنىڭدەك باشقا جاراھەتلەرگە قويۇلسا قاننى توختىتىدۇ. قىچىققا قوتۇر كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يارىلارغا گۆش ئۇندۇرىدۇ. سۇنغان ئەزالارنى تۇتاشتۇرىدۇ (سېناقىتىن ئۆتكەن). شۇنىڭدەك ئاق قىچا يېغى بىلەن لاتا ياكى پاختىنى ھۆل قىلىپ ئاندىن تۇخۇم شاكىلىنىڭ كۈشتىسىغا بۇلاپ ئاياللارنىڭ جىنسى ئەزاسىغا قويۇلسا ھەيىزنىڭ قېنىنى ۋە بالىياتقۇدىن كېلىدىغان ھۆللۈكلەرنى توختىتىدۇ. بۇ كۈشتىدىن 0.2~0.4 گرامنى ھەسەلگە قوشۇپ بىر نەچچە كۈن يېسە بوۋاسېرنىڭ قېنىنى توختىتىدۇ. ئەرلەردىن ئۈزلۈكسىز مەنىي ئېقىشنى توختىتىدۇ. سەدەپنىڭ كۈشتىسىنى زەرچىۋە، قارا شېكەر بىلەن قوشۇپ يېڭى جاراھەتلەرگە چېپىلسا جاراھەتلەرنى پۈتتۈرىدۇ، قېنىنى توختىتىدۇ.

ھىلىزۇن (سەدەپنىڭ قۇرتى) كۈشتىسى بىلەن ئىسسىق ئۆتكۈزۈلسە، سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلارنى

پەسەيتىدۇ. ھاكنىڭ ھەر قانداق كۇشتىسىنى ھۆل زەنجۈلنىڭ سۈيى بىلەن تۇزنى قوشۇپ چاپسا، سوغۇقتىن بولغان ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ ۋە ئەزالارغا چۈشكەن سۈنى يوقىتىدۇ. ئىشلىتىش مىقدارى مۇۋاپىق مىقداردا ئىشلىتىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ھاكنىڭ كۇشتىسىنى يېيىشكە بولمايدۇ. چۈنكى يېسە ئېغىزنى قۇرۇتۇپ، ئاشقازاننى ئاغرىتىپ قويدۇ، ئارتۇق يېسە ئۆلتۈرىدۇ، ئەزالارنى يىغىپ قويدۇ، كىندىكى ئاغرىتىدۇ. سۈيدۈك يوللىرىنى بوغىدۇ، بەھوش قىلىدۇ. ئارقا تەرەپتىن قان كەلتۈرىدۇ. تۈزەتكۈچىسى ياغ ياكى ياغلىق شورپا ئىچىش ياكى لۇئابلارنى مۇناسىپ ياغلار بىلەن ئىچىش، تاشقى تەرەپتىن بەدەننى ياغلاش.

تەركىبى پىشقان (ئۆچكەن) ھاكنىڭ تەركىبىدە كالتسىي ھىدرو ئوكسىدات، خام ھاكتا كالتسىي ئوكسىدات بولىدۇ.

جۇڭگىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي ئىسسىق، زەھىرى بار، خۇسۇسىيىتى قان توختىتىش، گۆش ئۈندۈرۈش، يامان (ئۆلگەن) گۆشلەرنى يوقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

يارىدىن قان چىققاندا يامان گۆش ئۈنگەن يارىلاردا سىرتتىن ئىشلىتىلىدۇ.

قان قۇسۇشنى، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش، بەزگەكنى داۋالاش ئۈچۈن ئىچىشكىمۇ ئىشلەتكەن. سىرتقى تەرەپكە سەرەمەس (تىلما)، قوتۇر، تېرىگە ئەسۋە تاشقاندا، سۆگەلدە ئىشلىتىلىدۇ. بۇ چاغدا ماي ياكى ھاراق، سىركىلەر بىلەن تەڭشەپ چاپىدۇ. يارىنىڭ ئاغزى قىزىرىپ ئىشىغان، ئىششىق زەھىرى كەتمىگەن بولسا ئىشلىتىش مەنى قىلىنىدۇ.

كۇچۇلا

(ئازاراقى)

SEMEN STRYCHNI (SEMEN NUCIS VOMICAE) 乌钱子 (番木)

تونۇش بىر خىل دەرەخنىڭ مېۋىسى بولۇپ، يوپۇرمىقى ئالما يوپۇرماقلىرىغا ئوخشاش، چېچىكى قىزىل، تېنى ھەم قىزىل، مېۋىسى ياپىلاق، ئۈستىدە تۈكلۈك پوستى ئىچىدە مېۋىسى بولۇپ، ئارىسىدا نېپىز ئۇرۇقى بار. تەمى بەكمۇ ئاچچىق، پۇراقسىز، بەكمۇ قاتتىق مېۋىدۇر.

چىقىش ئورنى ھىندىستان، بېرما، ۋېتنام، تايلاندا، سەيلونلاردا ئۆسىدۇ (ئەمما يېقىنقى چاغلاردا ئېلىمىزنىڭ يۈننەن ئۆلكىسىدىنمۇ كۇچۇلا چىقىدىغانلىقى بىلىنىپ تەكشۈرۈلگەندە ئۇنىڭ تەركىبىدىكى ئالكولوھىد (ئەلقلەل-ئۆسۈملۈك شاخار ماددىسى) %3 كە يېتىپ بارىدىغانلىقى ئېنىقلاندى. شۇڭا ئېلىمىز-دىن چىققان كۇچۇلنى چەت ئەل كۇچۇلىسى بىلەن ئوخشاش ئىشلىتىش مۇمكىن).

تەبىئىي 3-دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا ئىسسىق، 3-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى پەي، گۆشلەرنى چىگىتىش، قورۇش، تۇتۇش، قوۋۋەتلەش، ئاغرىق قالدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى پالەچ، لەقۋا، مۇپاسىل، بەل ئاغرىقلىرىغا، ھەر خىل تېرە كېسەللىرىگە، ھەر خىل ئەزالارنىڭ تۇتۇش قابىلىيىتى بوشاپ كېتىشىگە ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى كۇچۇلنىڭ پوستىنى ئېلىپ سۈتتە قاينىتىپ تەييار قىلغاندىن كېيىن چوڭلارغا

كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ يالغۇز ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ كۇمىلاچ، مەچۈن، سۇفۇپ قىلىپ 0.2 گرام بېرىلىدۇ.

131-رەسىم. كۇچۇلا

ئورۇنباىسارى بالادۇر.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار بۇ دورىنى كۆرسەتمىدىن ئارتۇق بېسە پەيلەرنى، پۈتۈن بەدەننى تارتىشتۇرۇپ قاتۇرىدۇ، زەھەر-لەپ ھاياتقا دەخلى يەتكۈزۈشتىن بەكمۇ ئېھتىيات قىلىش لازىم. ئەگەر يۇقىرىقىدەك كۆڭۈلسىزلىك يۈز بەرسە تېزدىن يېغى سۈت، خۇشبۇي دورىلار بىلەن شېكەرنى ئىچۈرۈپ، دورىنىڭ تەسىرى بەدەنگە ئۆتكۈچە ياندۇرۇتۇش لازىم ياكى تېزدىن ئاشقازاننى يۇيۇش كېرەك.

ئىچىدىكى نېپىز ئۇرۇقى پەقەت يېپىلمەيدۇ. تەركىبى كۇچۇلنىڭ تەركىبىدىكى ئالكالىدلىرى 2~3% (ھەتتا 5%) بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە سترىخنىن 50% نى ئىگىلەيدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا بىرۋىتسىن، ۋومىتسىن،

ستروكسىن، A . 13 كالىۋىرىن، پىسپۇدوسترىخنىلار بار. يەنە ياغمۇ چىقىدۇ.

جۇڭخىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىي سوغۇق، تەمى ئاچچىق، كۇچلۇك زەھەر، قاندىكى ئىسسىقلىقنى ئالىدۇ. قورساق كېزىكىدەك ئاغرىقلار ۋە گال ئاغرىق كېسەللەرنى داۋالايدۇ (بۇنىڭ ئۈچۈن ئېزىپ شىرىسى چىقىرىپ بېرىلىدۇ ياكى تالقانلار پۇر كۈلىدۇ، گال ئىششىقلىرىغىمۇ پايدا قىلىدۇ). شۇنىڭدەك ئاشقازاننى كۇچەيتىدىغان ئىشتەي ئاچىدىغان، نېرۋا كۇچەيتىدىغان، يۇلۇننى قوزغىتىدىغان دورا سۇپىتىدىمۇ قوللىنىلىدۇ.

قوشۇمچە كۇچۇلنىڭ پوستى ئېلىپ تاشلانغىنىدىن 2 گرام، كلىتسىرىزا (چۈچۈكبۇيا) يىلتىزنىڭ تالقىنىدىن 2 گرام ئېلىپ ياخشى ئېزىپ ئارىلاشتۇرۇپ ھەسەل بىلەن 45 دانە پىلۇل (ھەب) تەييارلاپ، كۈندە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا تاماقتىن كېيىن 1~2 پىلۇلدىن 7 كۈن دورا بېرىپ، 7 كۈن دەم ئالدۇرۇپ مەلۇم ۋاقىت داۋالانسا، ئاياغتىكى يەل (پىللاگرا)، قول، پۇت قوللىشىش، يېرىم پالەچ، سۇيدۇك تۇتالماسلىق ۋە سىيىپ يېتىشلارغا پايدا قىلىدۇ.

كۇدە

(كۇراس-جۇسەي)

ALLIUM ODORUM

菲菜

تونۇش بۇ بىر خىل مەشھۇر ئۆسۈملۈك بولۇپ، كۆپلىگەن مەملىكەتلەردە ئۆسىدۇ. بۇ 3 خىل بولىدۇ: 1-يۇرتنىڭ، 2-جاڭگالنىڭ، 3-تاغنىڭ. يۇرتنىڭ كۇدىسى يوپۇرمىقى پىيازنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. ھاۋا كىلىماتى ئىسسىق شەھەرلەردە يىل بويىچە تۇرىدۇ. يوپۇرماقلىرى تازا ئۆسكەندە ئوتتۇرىسىدىن بىر تېنە ئۆسۈپ چىقىدۇ. ئۇنىڭ ئۇچىدا گۈلى، ئۇرۇقى بولىدۇ. گۈلنىڭ رەڭگى پىيازنىڭ گۈلىگە ئوخشاش ئاق،

132-رەسىم. كۈدە (جۈسەي)

ئۇرۇقمۇ پىيازنىڭ ئۇرۇقىغا ئوخشاش قارا بولىدۇ. بۇنى «كوررا سۇل بەقىل» (ئوتياش كۈدىسى)، «كوررا سۇلمائىدە» (داسقان كۈدىسى) دەپ ئاتىلىدۇ. چۈنكى باشقا سەيلەرگە ئوخشاش پىشۇرۇپ ۋە خام يېيىلىدۇ. داسقانلارغا قويۇلىدۇ. يەنە بىر خىل كۈدە باركى، كۈزدە، ئەتىيازدا پەيدا بولىدۇ. بۇنىڭ بېشى رەسمىي پىيازنىڭ بېشىغا ئوخشاش، چېچكى پىيازنىڭ چېچكىگە ئوخشايدۇ. بۇ كورراس شامى (شام كۈدىسى) دەپ ئاتىلىدۇ، خام يېيىلمەيدۇ، بەلكى پىشۇرۇپ گۆش بىلەن يېيىلىدۇ. بۇ يەنە 2 خىل بولىدۇ. 1-خىل-نىڭ بېشى كىچىك، ئۆزى ئىنچىكە، 2-خىلنىڭ بېشى چوڭ، ئۆزى ئىنچىكە، لېكىن بۇنىڭ ئۆتكۈرلۈكى كەمرەك. ئەمما خۇشبۇيراق، تەملىكەرەك.

جاڭگال كۈدىسى سامساققا بەك ئوخشايدۇ. بۇ كوررا سۈستۈم، كوررا سۈلكەرەم دەپ ئاتىلىدۇ. مۇتلەق كۇراس (كۈدە) دەپ ئاتالسا ئۇنىڭدىن ھۆل، رەسمىي كۈدىنى ئىرادە قىلىمىز، بۇ ياخشى بولىدۇ، كۆپ ئىشلىتىلىدۇ.

چىقىش ئورنى ئېلىمىزدىن كۆپ چىقىدۇ. تەبىئىتى 3-دەرىجىدە ئىسسىق. 2-دەرىجىدە قۇرۇق. خۇسۇسىيىتى توسالغۇلارنى ئېچىش، تەرەتنى يۇمشىتىش، زەھەرلەرنى پەسەيتىش، ئىششىقلارنى تارقىتىش ۋە پىشۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى كۈدە يوپۇرمىقىنى ئېزىپ سىركە بىلەن پىشانغا قويسا، بۇرۇننىڭ قېنىنى توختىتىدۇ. كۈدە-نىڭ يوپۇرمىقىنى يېسە كانايىنى تازىلايدۇ، جىگەرنىڭ تو-سالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. ئاشقازاننىڭ تاماق سىڭدۈرۈش قۇۋۋىتى-

تىنى كۈچلەندۈرىدۇ. بەلكە قۇۋۋەت بېرىدۇ. تەرەتنى يۇمشىتىدۇ، قۇلۇنچىنى يوقىتىدۇ. سۈيدۈكنى، ھەيزنى راۋان قىلىدۇ. تاماقتىن كېيىن يېسە زەدە قايناشنى توسىدۇ، تاماقتىن ئوبدان سىڭىشكە ياردەم بېرىدۇ، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ سۈيىدىن 14 گرام مىقدارى ئىچسە، بوۋاسىرنىڭ قېنىنى توختىتىدۇ. سۈيىدىن 14 گرامنى ھەسەل بىلەن ئىچسە، كۆكرەكنىڭ ھۆل، سوغۇق كېسەللىكلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۆپكەننىڭ ئىششىقلىرىنى پەسەيتىدۇ ياكى پىشۇرىدۇ. سۈيىنى ئارپا سۈيى بىلەن قوشۇپ ئىچسە ياكى يوپۇرمىقىنى ئارپا بىلەن پىشۇرۇپ يېسە، كۆكرەك ئاغرىقى ئۈچۈن، يۇقىرىغا تىنىپ ھەممىدەش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. كۈدىنى سىركىگە چىلاپ يېسە، جىگەر، تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. قۇلۇنچىنى يوقىتىدۇ. قۇرۇق يوپۇرمىقىنىڭ ئۇسارىسى قاننى سۈيۈلدۈرىدۇ. پىشۇرۇپ يېسە ياكى چاپسا باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ، بوۋاسىرغا مەنپەئەت قىلىدۇ. يوپۇرماقلىرىنى ئېزىپ تەنھا ياكى مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ ھەمەل قىلسا، بالىياتقۇنىڭ ھۆللۈكلىرىنى قۇرۇتىدۇ. بالىنى چۈشۈپ كېتىشتىن ساقلايدۇ. كۈدە يوپۇرمىقىنى سىركە، سۇ، تۇزلار بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ ئىلمان ھالدا سۈيىدە ئولتۇرسا، بالىياتقۇنىڭ يۈمۈلۈپ قالغان ئاغزىنى ئاچىدۇ، قاتتىقلىقنى يوقىتىدۇ. سۈيىنى سىقىپ گۈل يېغى ۋە كونا سىركە بىلەن قوشۇپ قۇلاققا

تېمىتسا، قۇلاقنىڭ ئاغرىقىنى، غوڭۇلدىشىنى يوقىتىدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ سۈيىنى بەزرۇلبەنجى، كونا سىرگە بىلەن قوشۇپ بۇرۇنغا تېمىتسا قان كېلىشىنى توختىتىدۇ. كۈدىنى بىر ئىككى قاينىتىپ سىقىپ، ئاندىن سوغۇق سۇغا چىلاپ بىر ئازدىن كېيىن سۇدىن ئېلىپ تاماقلار بىلەن قوشۇپ يېسە تاماقلارنى تەملىك قىلىدۇ. قورساقنى ئېسىلدۈرمەيدۇ، تاماقنى ئويدان سىڭدۈرىدۇ. بۇنىڭ يوپۇرمىقىنى ئېزىپ يىلان، باشقا زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققان جايغا چاپسا ياكى ھەسەل سۈيى بىلەن ئىچسە زەھەرلەرنى پەسەيتىدۇ. بۇنى تېنى بىلەن قوشۇپ ئېزىپ سۇماق بىلەن چاپسا شىرا (تېرىگە چىققان ياپىلاق قىزىلغا مايىل مودۇرلار) كېسەللىكى، سالۇل (سۆڭەل) گە مەنپەئەت قىلىدۇ. تۇز بىلەن چاپسا پاسكنا يىرىڭلىق جاراھەتلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ سۈيى بىلەن پىچاق، شەمشەرلەرنى سۈرسە ئۆتكۈرلۈكى كەتمەيدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 18 گرامغىچە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بۇنىڭ ھەممە خىللىرى پىيازدىن ئۇزاقراق سىڭىدۇ. قورساقنى ئېسىدۇ، يەل يەيدا قىلىدۇ، قاننى كۆيدۈرىدۇ، كۆزنى قاراڭغۇلاشتۇرىدۇ، چىشىنىڭ تۈۋىگە زىيان قىلىدۇ. ئىسسىقچان كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ. ناچار چۈش كۆرىدىغان قىلىپ قويىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى يۇمغاقسۈت، ھۆل كاسىنە بىلەن قوشۇپ يېمەك لازىم.

ئورۇنباىسارى پىياز.

ئۇرۇقنىڭ تەبىئىتى 2-دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

ئۇرۇقنىڭ خۇسۇسىيىتى توسالغۇلارنى ئېچىش، يەللەرنى، ئىشىمىقلارنى قايتۇرۇش، باھنى ھەرىكەتلەندۈرۈش، زەھەرنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنىڭ 8 گرامىنى بارابەر مىقداردا مۇرت ئۇرۇقى بىلەن قوشۇپ ئىچسە، سوغۇقتىن بولغان كېسەللىكلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئېغىزدىن، بۇرۇندىن ۋە تۆۋەن ئەزالاردىن كېلىدىغان قانلارنى توختىتىدۇ. جىگەرنىڭ بەلغەمدىن بولغان توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ، قورساقنى ئاچىدۇ، بۆرەكنى، دوۋسۇننى قۇۋۋەتلەيدۇ. شاراب بىلەن قوشۇپ ئىچسە باھنى بەك كۈچلەندۈرىدۇ. كۈدىنى بىر ئاز قوشۇپ تەنھا ئۇزىنى ياكى مېرپە بايلى (ھەببۇر رىشات) بىلەن ئىچسە تولغاقتا (دېزىنتېرىيە) مەنپەئەت قىلىدۇ. مەقتەتنىڭ قېنىنى توختىتىدۇ. بۇنىڭ تۈتۈنى بوۋاسىرغا مەنپەئەت قىلىدۇ. موم، سەنۇبەر دەرىخىنىڭ يېلىمى بىلەن كۆيدۈرۈپ تۈتۈننى تارتسا، چىشىنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىپ، مىكروبلارنى يوقىتىدۇ. ئۇسارسىنى يىلان چاققان جايغا چاپسا زەھەرنى پەسەيتىدۇ. بەدەنگە چاپسا تېرىدىكى قارا داغلارنى، سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلارنى يوقىتىدۇ، سوقۇپ سىرگىگە سەپسە، سىرگىنىڭ ئاچچىقلىقىنى يوقىتىدۇ.

ئۇرۇقنىڭ ئىشلىتىلىش مىقدارى 8 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆپكەگە، بۆرەككە، دوۋسۇنغا زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى ھەسەل.

ئەسكەرتىش كۇرراسى شامى (شام كۇدسى) نىڭ ئۇرۇقى باھنى قۇۋۋەتلەشتە رەسمىي كۇدىنىڭ ئۇرۇقىدىن ئارتۇق.

تەركىبى كۇدىنىڭ يوپۇرماق ۋە يىلتىزىدا سولفۇرلۇق ماددىلار، گلۇكوزىدلار، ساپونىن ۋە ئاچچىق تەملىك ماددىلار بار. جۇڭگو تېببىي پەنلەر ئاكادېمىيىسى دورا ئەشياسلىرىنى تەتقىق قىلىش ئىنستىتۇتىنىڭ دەسلەپكى سىناق نەتىجىلىرىگە قارىغاندا، كۇدە ئۇرۇقى ھەلۇم ئالكالوئىد ۋە ساپونىن تۇتىدىكەن.

جۇڭىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى پىشۇرۇلغىنى ئىسسىق، خام ھالدىكىسى يۇقىرى دەرىجىدە ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى جىگەرنى، بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، بەل ھەم تىز ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىپ، مەنىيىنى تۇراقلاشتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

1- كۈدىنىڭ يەر ئاستىدىكى كۆتىكى (بېشى) ۋە يوپۇرماقلىرى قان توختاتقۇچى، ئاغرىق توختاتقۇچى، ياللۇغ قايتۇرغۇچى، قايغان قاننى راۋان قىلغۇچى دورا قىلىپ، قان قۇسۇش، قاناشلارنى داۋالاشقا، ئۇزاق داۋام قىلغان زىققۇلنەپەس، كۆكرەكنىڭ سانجىلىپ ئاغرىشلىرىنى داۋالاشقا، ئۈچەي ياللۇغلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن پىشۇرۇپ يېيىش ياكى ئەڭ ياخشىسى سىقىپ سۈيىنى ئىچىش كېرەك. يەنە ھەيز ماڭدۇرۇشقا، سۈتنى كۆپەيتىشكە ۋە زەربە تېگىش ياكى يىقىلىشتىن بولغان زەخملىنىشلەردە بېرىلىدۇ. كۈدىنى سوقۇپ خېمىر قىلىپ زەربە تېگىپ ياكى يىقىلىپ گۆشلەردە ھاسىل بولغان ئىششىقلارنى قايتۇرۇش ئۈچۈن تېگىلىدۇ.

2- ئۇرۇقى: قوزغاتقۇچى، ماغدۇرلاندۇرغۇچى، ئاشقازاننى كۈچەيتكۈچى دورا قىلىپ ئىچ توختىتىشقا، كۆپ سىيىش ۋە مەنىي تۇتالماسلىقلارنى، كېچىسى سىيىپ يېتىشنى، ئېھتىلام بولۇشنى ۋە ئاق خۇن كېسەللىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئىسسىقى ئېشىپ كەتكەن كىشىلەرگە بېرىش مەنىي قىلىنىدۇ. مىقدارى يوپۇرماق ۋە كۆتىكىدىن بىر قېتىمدا 30 گرامنى پىشۇرۇپ ياكى سوقۇپ سۈيىنى چىقىرىپ ئىچىلىدۇ؛ ئۇرۇقىدىن كۈندە 8~12 گرامى قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

كۆكنار

(خەشخاش)

PAPAVER SOMNIFERUM LINNAE

罂粟

133-رەسىم. كۆكنار

تونۇش بۇ بىر خىل گىياھ بولۇپ، بويى 1~1.5 مېتىرغىچە. لىك ئۆسىدۇ. ئۆزى نازۇك، يوپۇرمىقى ئىنچىكە ئۇزۇن، شېخنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئۆسۈپ چىقىپ گۈلى ئېچىلىدۇ. گۈلى ھەر خىل قىزىل، ئاق رەڭدە، گۈلى بەك نازۇك، چىرايلىق بولسىمۇ، ئۇزۇن تۇرماي چۈشۈپ كېتىدۇ. گۈلى چۈشكەندىن كېيىن غوزىلاپ، غوزا ئىچىدىن ئۇرۇقلايدۇ. ئۇرۇقى ئاق، قارا بولىدۇ. شاكلىنىڭ تەمى ئاچچىق، ئۇرۇقى تاتلىقراق تەمگە ئىگە. تاغنىڭ ھەم ئۆلكىنىڭ دەپ 2 خىلغا بۆلىنىدۇ. ياخشىسىنىڭ غوزىسى يوغان، بويى ئېگىز بولغىنىدۇر. بۇنىڭ ياخشى بولۇشى تېرىغان يەرنىڭ ھاۋا كىلىماتى ئىسسىق-سوغۇق بولۇشىغا باغلىق.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ گۈبۇ، يۈننەن، سىچۈەن، دۇڭخې، شىنجاڭ رايونلىرىدا، چېخوسلوۋاكىيە، سوۋېت ئىتتىپاقى، ھىندىستان، ئىران، تۈركىيە، يۇگوسلاۋىيە، بۇلغارىيە، ياپونىيەگە ئوخشاش ئەللەردىمۇ تېرىلىدۇ.

تەبىئىي غوزىسى 2-دەرىجىدە سوغۇق، ئاۋۋالقى دەرىجىدە قۇرۇق، بەزىلەر 3-دەرىجىدە قۇرۇق سو-غۇقمۇ دەيدۇ. ئەپيۈننى ئالغاندىن ئالمىغىنى كۈچلۈك ھەم قۇۋۋەتلىكتۇر. ئۇرۇقىنىڭ 2-دەرىجىدە سوغۇق،

ئاۋۋالقى دەرىجىدە ھۆل.

خۇسۇسىيىتى ئارام بېرىش، ئۇيىقا كەلتۈرۈش، مەس قىلىش، ئىچ توختىتىش، قان توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى شاكىلىنى يۇمشاق سوقۇپ سۇ بىلەن خېمىر قىلىپ پېشانغا قويسا، ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىقىنى توختىتىدۇ. ھۆلبە، گۈلاب بىلەن قاينىتىپ كۆزگە چاپسا، كۆزنىڭ يىرىڭلاپ ئاغرىغىنىغا پايدا قىلىدۇ. غوزىسىنى چالا سوقۇپ دەملەپ ئىچىلسە ئىسسىقتىن بولغان يۆتەلگە پايدا قىلىدۇ. قورۇپ ھەسەل بىلەن ئېلىشتۈرۈپ بېرىلسە باھنى قۇۋۋەتلىك قىلىدۇ. قورۇپ پۇرىقىنى پۇرسا ئۇيقۇ كەلتۈرىدۇ. يىلتىزنى قاينىتىپ بەرسە جىگەر ھەم ئاشقازاندىكى قويۇق خىلىتلارنى سۈيۈلدۈرىدۇ. يېڭى ئۈنگەن ئىنچىكىسىنى سۇ بىلەن قاينىتىپ ياغ، پىياز بىلەن قورۇپ بەرسە خۇرسەنلىك پەيدا قىلىدۇ ھەم ئۇيقۇ كەلتۈرىدۇ. ئىچ سۈرۈشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى بىردىن 5 ياشلىقلارغا ئۇرۇقىدىن 15~1 گرامغىچە، پۈستىدىن 4~1 گرامغىچە، 5 تىن 10 ياشلىقلارغا ئۇرۇقىدىن 3~2 گرام، پۈستىدىن 8~5 گرامغىچە، 10~15 ياشلىقلارغا ئۇرۇقىدىن 4.5~4 گرام، پۈستىدىن 12~9 گرامغىچە، 15 ياشتىن يۇقىرى چوڭلارغا ئۇرۇقىدىن 6~4.5 گرام، پۈستىدىن 16~13 گرامغىچەلىك ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ. ئورۇنباشى ئۆزىنىڭ ئورۇنباشى شاكىلى، ئۇرۇقىنىڭ ئورۇنباشى ئوسۇك ئۇرۇقى. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار كۆرسىتىلگەن مىقداردىن كۆپ ئىشلەتمەسلىك ھەم داۋاملىق يېيىشكە ئادەت قىلماسلىق، سوغۇقتىن بولغان ئۆپكە كېسىلىگە بەرمەسلىك لازىم. ئۆپكە كېسىلىگە بېرىشكە توغرا كەلسە ھەسەل، شېكەر، مەستكى قوشۇپ بېرىلسە بولىدۇ.

تەركىبى

جۇغى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى ئەپيۈنگە قارالسۇن.

كۆك ئامۇت

(كۈمۈسرا ھامىز-ئاچچىق ئامۇت)

PYRUS SEROTINA REHCL

沙梨

تونۇش بۇ تونۇلغان مەشھۇر مېۋە، جۇڭگو ئامۇتى دەپمۇ ئاتايدۇ. بۇنىڭ ياخشى سۇلۇق، نازۇك، ئوبدان پىشقىنى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

چىقىش ئورنى دۆلتىمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 1-دەرىجىدە سوغۇق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، قورساقنى ئاچۇرۇش، قاننىڭ تېزلىكىنى، سەيرانىڭ تېزلىكىنى پەسەيتىش، سېسىق گازلارنىڭ مېڭە تەرەپكە چىقىشىنى توسىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار قېرى، پالەچ، سوغۇق مېجەز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ. پەينى بوشىتىدۇ، قۇلۇنجى پەيدا قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى ھەسەل، جاۋارش كۈمۈنى، جاۋارش كۈندۈر ياكى ئۇنى جۈمبىلدە پىشۇرۇپ ياكى خېمىرنىڭ ئىچىگە ئېلىپ ئوتتا پىشۇرۇپ ياكى ھەسەل، شېكەرلەر بىلەن مۇراببا قىلىپ يېمەك لازىم. كۆك ئامۇتنىڭ پىشقىنى ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق، ئىچنى قاتۇرىدۇ. قۇلۇنجى پەيدا قىلىدۇ.

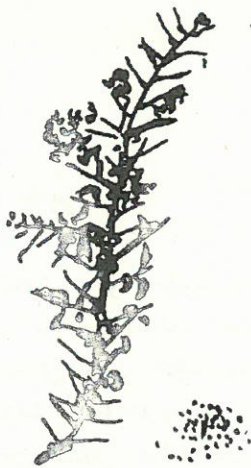
قەينى توختىتىدۇ. ئېزىپ جاراھەتلەرگە چاپسا جاراھەتلەرنى تۇتاشتۇرىدۇ. تەركىبى ئامۇت دەرىخىنىڭ يوپۇرمىقى سۇيۈك ھەيدەيدىغان ئىنەبۇرۇي جەۋھىرى (ئېيىق ئۈزۈمى گلۈكوزىدى) ئارىتۇمىن ۋە ئاشلاش ماددىسى (تانىن) تۇتىدۇ، مېۋىسىدە ئاتسىدۇم مالىكۇم، ئاتسىدۇم تىستىرىكۇم، فرۇكتوزا، گلۇكوزا باشقا قەنت ماددىلىرى بار. كۆك ئامۇتنىڭ پوستى تاننىن ماددىسىمۇ تۇتىدۇ. يەنە ۋىتامىن B، C لار بار. تەبىئىي ھۆل سوغۇق. خۇسۇسىيىتى ئۆپكەنى ياخشىلاش، ئىچىنى يۇمشىتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش، ئۇسسۇزلۇقنى بېشىش، بەدەننى سەمىرىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. يۆتەلگە، قىزىتمىلىق كېسەللەرگە، ئىچ قېتىشىنى تۈزىتىش، ھاراق بىلەن زەھەرلەنگەندە زەھەر قايتۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. يوپۇرمىقى قاينىتىپ بېرىلسە سۇيۈك ھەيدەيدۇ، ئىچىنى قاتۇرىدۇ. ئامۇتنى يالپاقلاپ كۆيۈك يارىلىرىغا چاپلاپ قويسا ئاغرىقنى باسىدۇ. يارىلىنىپ ئېچىشىپ كېتىشتىن ساقلايدۇ.

كۆك يانتاق

(خاج)

ALHAGI PSEUDO ALHAGI

骆驼刺

134-رەسىم، كۆك يانتاق

تونۇش بۇ بىر خىل تىكەنلىك ئۆسۈملۈك بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈككە تەرەنچىبىن چۈشىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىدا بولىدۇ. تەبىئىي 2-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق. بۇنىڭ قۇرۇقلۇقى كۆپرەك. خۇسۇسىيىتى توسالغۇلارنى ئېچىش، ماددىلارنى تۈسۈش، بەدەنگە جۇلا بېرىش، زەھەرلەرنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى كۆك يانتاقنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە ئېزىپ چاپسا ياكى كۆيدۈرۈپ تۈتۈننى ئالسا بوۋاسىرنى يوقىتىدۇ. بۇنىڭ سىقىلغان سۈيىنى كۆزگە سۈرمە قىلىپ تارتسا كۆزگە چۈشكەن ئاقنى يوقىتىدۇ. يانتاقنى سىقىلغان سۈيىدىن 3 تامچىنى ناشىدا بۇرۇنغا تېمە. تىپ بىر سائەتتىن كېيىن بىنەپشە يېغىنى بۇرۇنغا ئالسا، كونا باش ئاغرىقىنى يوقىتىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن)، بۇنىڭ ھۆل يوپۇرمىقىنىڭ سۈيىدىن قاندا بويىچە تەييارلانغان يېغى چوڭ بوغۇملارنى، بارلىق

سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلارنى پەسەيتىشتە بەك ياخشى، چېچىكى بوۋاسىر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 2 گرام.

ئورۇنباىسارى خەندى قوقى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار باشقا، بۆرەككە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى كەترا، نېلۇپەر گۈلى. ئەسكەرتىشى جۇڭگىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلمەيدىكەن، شۇڭا تەركىبلىرى ھەققىدە مەلۇمات تېپىلمىدى.

كۇمۇسرا

(نەشپۈت ئامۇت)

PYRUS BRETSCHNEIDERI REHD

梨

135-رەسىم، كۇمۇسرا

تونۇش بۇ بىر خىل دەرەخنىڭ مېۋىسى بولۇپ دەرىخى ئالىمنىڭ دەرىخىدىن چوڭراق. يوپۇرمىقى شاپتۇلنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. لېكىن ئۇنىڭدىن كەڭرەك ۋە چوڭراق. گۈلى ئالىمنىڭ گۈلىدەك، ئەمما رەڭگى ئاق، بىر قانچە خىل بولىدۇ. جاڭگالنىڭ، تاغنىڭ ئامۇتلىرى بار. ھەر بىر خىلى تاتلىق، ئاچچىق، ئاچچىق-چۈچۈك ياكى قېرىق، ئېغىزنى قورۇيدىغان بولىدۇ.

ھاۋا كىلىماتى سوغۇق جايلارنىڭ نەشپۈتى ياخشى ۋە كۆپ بولىدۇ. جاينىڭ ھاۋا كىلىماتى قانچە سوغۇق بولسا شۇنچە ياخشىراق ۋە نازۇكرات چىقىدۇ. ئۆستۈرۈلىدىغان ئامۇتلارنىڭ تۈرلىرى كۆپ. مەسىلەن: خوراسانى (خوراسان ئامۇتى)، چىنى (جۇڭگو ئامۇتى) دېيىلىدۇ. تاتلىق بولغانلىقىدىن شېكەر ئامۇت دەپ ئاتىلىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا خىللىرىمۇ بولىدۇ. ئامۇتلار

ئۆستۈرۈلگەن جايلاردا مەخسۇس ناملار بىلەن ئاتىلىدۇ. مەسىلەن: شىنجاڭدا نەشپۈت ئامۇت، نوگەي ئامۇت، قوتۇر ئامۇت، كۆك ئامۇت، كۇچار ئامۇت، پىپىزەك ئامۇت، قۇم ئامۇت دېگەن ناملار بىلەن ئاتىلىدىغان ئامۇتلار بار. ھەر بىر جايلاردا شۇ جاينىڭ تۇپرىقى ۋە ئاب ھاۋاسىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا قاراپ ئامۇتلارنىڭ سۈپىتى پەرقلىق بولىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەر بىر ۋىلايەت ۋە ناھىيىلىرىدىن چىققان ئامۇتلار ياخشى ئامۇتلار قاتارىغا كىرىدۇ. نەشپۈت ئامۇت يۇمىلاق، تەمى تاتلىق، سۇلۇق، خۇشبۇي، نازۇك، تېرىسى نېپىز، رەڭگى سېرىق تەرەپكە مايىل بولىدۇ. ئۆزى چوڭ، ئەتىلىك، تېرىسى نېپىز، نازۇك، سۇلۇق نەشپۈت ئامۇتلار ياخشى ھېسابلىنىدۇ. ھەممە ئامۇتلارنىڭ ئۇرۇقى ئالىمنىڭ بېھنىڭ ئۇرۇقىغا ئوخشايدۇ. ئەمما شىلىمىش بولمايدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزدە خۇاڭخې ۋە چاڭجياڭ دەرياسى ۋادىلىرىدا شۇنىڭدەك شىنجاڭدا ئۆسىدۇ. تەبىئىتى ئوبدان پىشقان، سۇلۇق، تاتلىق بولسا مۆتىدىل، بىر ئاز ئىسسىق تەرەپكە مايىل، 2-دەرىجىدە ھۆل، كۇچار ئامۇتىنىڭ تەبىئىتى مۇشۇنىڭغا يېقىن كېلىدۇ. كۆك ئامۇتتىن باشقا ئامۇتلارنىڭ تەبىئىتى مۆتىدىل، بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل.

خۇسۇسىيىتى كۆڭۈلنى ئېچىش، يۈرەك، مېڭىنى قۇۋۋەتلەش، بەدەنگە جۇلا بېرىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. قابىزلىق تەرىپىمۇ بار.

ئىشلىتىلىش ئورنى مېڭىگە ھۆللۈك پەيدا قىلىش ئۈچۈن بېرىلىدۇ. مېڭە تەرەپتىن كېلىدىغان

سۇيۇقلۇقلارنى يوقىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. چۈنكى نەشپۈت ئامۇت ئاشقازاندىن مېگە تەرەپكە چىقىدىغان گازلارنى پەسەيتىدۇ. نېرۋىنى پەسەيتىش، يۈرەكنى، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش ئۈچۈنمۇ ئىشلىتىلىدۇ. ئۇسسۇز-لۇقىنى، سۇيدۈكلۈكنىڭ كۆيۈپ ئاغرىشىنى پەسەيتىدۇ، قانىنى نورماللاشتۇرىدۇ. تاماقتىن كېيىن يېسە سېسىق گازلارنىڭ ئاشقازاندىن مېگە تەرەپكە چىقىشىنى توسىدۇ. ئامۇتنى ئېزىپ ئەزاغا تاغسا، ئەزاغا ھەر خىل ماددىلارنىڭ چۈشۈشىنى توسىدۇ. پۇترۇ (يەر مەرىزىنىڭ زەھەرلىك بىر خىلى) يېگەن كىشىگە بېرىلسە زەھىرىنى پەسەيتىدۇ (پۇترۇنى نەشپۈت ئامۇت بىلەن قاينىتىلسا ئۇنىڭ زەھەرلىك تەسىرى تۈگەيدۇ). ئامۇتنىڭ تامام ئەزالىرى قۇرۇق سوغۇق. ئامۇتنىڭ چېچىكى كۆڭۈلنى ئېچىپ، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ. تۆۋەن ئەزالاردىن كېلىدىغان قانى، ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىدۇ. ئېزىپ كۆزنىڭ ئىششىقىغا چېپىلسا ئىششىقنى تارقىتىدۇ، ئامۇتنىڭ ئۇرۇقى كۆڭۈلنى ئېلىشىۋىرىدۇ. ئەگەر بۇنىڭدىن 8 گرام ئىچسە، ئۈچەيدىكى قۇرتلارنى ئۆلتۈرۈپ چۈشۈرىدۇ. ئامۇتنىڭ يوپۇرمىقى ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىدۇ (15 گرام ئىچىش كېرەك). يوپۇرمىقىنى يۇمشاق ئېزىپ ھۆل جاراھەتلەرگە سەپسە ھۆللۈكنى قۇرۇتۇدۇ، جاراھەتنى پۈتتۈرىدۇ. يېلىمى يەل ۋە ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. ماددىلارنى كۈچلۈك پىشۇرىدۇ. كۆيدۈرۈلگەن ياغىچى ۋە كۆيدۈرۈلگەن يوپۇرمىقى تۇتياڭنىڭ ئورنىغا ئىشلەيدۇ. ئۇ يىرىڭلىق جاراھەتلەرگە سېپىلسە قۇرۇتىدۇ.

ئورۇنباشارى بېھى.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار ئوبدان پىشقان سۇلۇق نەشپۈت ئامۇتنىڭ ئىسسىق مەجەز، قۇۋۋەتلىك كىشىلەرگە زەھىرى بەك ئاز. سوغۇق مەجەز، ئاشقازاننى ئاجىز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ. ئامۇت كۆپ ئىستېمال قىلىنسا، قورساقنى ئېسىپ، قۇلۇنچى پەيدا قىلىدۇ. بولۇپمۇ پىشمىغىنىنىڭ زەھىرى كۆپرەك. ئاچ قورساققا يېمەسلىك كېرەك. بەلكى تاماق تۆۋەن چۈشكەندىن كېيىن يېيىشى لازىم. ئامۇتنى يەپ ئۈستىدىن سۇ ئىچمەسلىك (بولۇپمۇ سوغۇق سۇ) ۋە ئېغىر تاماق يېمەسلىك كېرەك (گۆشۈ يېمەسلىك لازىم)، ياۋا ئۇچار جانىۋارلارنىڭ شورپىلىرىنى ئىچسە يامان ئەمەس.

تۈزەتكۈچىسى زەنجۈل مۇراباسى، ئارپىمەدىيان.

تەركىبى ئامۇتنىڭ يوپۇرمىقى ئارپۇتىن ۋە ئاشلاش ماددىسى (تانىن) تۇتىدۇ؛

مېۋىسىدە ئالما كىسلاتاسى (ئاتسىدۇم مالىكۇم)، لىمون كىسلاتاسى ۋە مېۋە قەنتى (فۇرۇكتوزا)، ئۈزۈم قەنتى (گلوكتوزا)، قايناتقان قەنت (ساكخارازا) قاتارلىق ماددىلار بولىدۇ.

جۇڭخى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى ئامۇتنىڭ ھەر خىل تۈرى ئۆپكىنى ھۆللەشتۈرۈش، ياللۇغنى قايتۇرۇپ، ئىچىدىكى ئىسسىقلىقنى ئېلىش، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. شۇنىڭدەك ھاراق زەھىرىنى قايتۇرۇپ، مەستلىكنى يېشىدۇ. ئاساسەن ئىسسىقتىن بولغان يۆتەل، قىزىتمىلىق كېسەللەردىكى بىئاراملىق، ئۇسسۇزلۇق، قەۋزىيەت، ھاراق بىلەن زەھەرلىنىشلەر داۋالىنىدۇ، ئامۇتنى يالپاقلاپ كېسىپ كۆيگەن جاراھەتلەرگە قويۇلسا ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ، شەلۋەرەتمەيدۇ. ئامۇتتىن رۇب (ئېكستراكت) تەييارلاپ يۆتەل پەسەيتىش ئۈچۈن بېرىلىدۇ.

كۈنجۈت

(سىم-سىم)

SESAMUM INDICUM

芝麻

تونۇش بۇ بىر خىل مەشھۇر مايلىق داندۇر. بۇنىڭ ياخشى ئاق رەڭلىك، يېڭى، ياغلىق. ئوبدان

136-رەسىم، كۈنجۈت

پىشقىنى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. قوۋۋىتى 2 يىلغىچە تۇرىدۇ. كۆپلەشكەن شەھەرلەردە ناۋايىلار بۇنىڭ پوستىدىن ئاجرىتىپ نانغا سېپىدۇ. ھالقا پۇرۇچلار بۇنىڭدىن ھالۋىمۇ تەييارلايدۇ، يېغىنى ئۇيغۇر تېبا- بەتچىلىكتە «دوھنولول مەل» دەپ ئاتايدۇ. ھەر خىل تەييارلىنىدىغان ياغلارغا ۋە مەلەملەرگە سېلىنىدۇ. كۈنجۈت يېشى بىلەن تەييارلان- غان ھالقا پات ئۆزگىرىپ كەتمەيدۇ. پوستى ئېلىنىمىغان كۈنجۈت ئۇزۇندىراق ئۆزگىرىدۇ، پوستى ئېلىنىمىغان تېزراق ئۆزگىرىدۇ. چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزدىن، جۈملىدىن شىنجاڭ ۋە باشقا مەملىكەتلەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 1-دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ھۆل ئىسسىق، شىلىمىش ھۆللۈكى بار.

خۇسۇسىيىتى تۇتاشتۇرۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش، جىگەردە ئويدان ھەزىم بولۇش، بەدەننى سەمىرىتىش، ئاۋازنى ساز قىلىش، كۆپىگەن خىلىتلارنى، سەۋدا ماددىلىرىنى ئىسلاھ قىلىش، ئۈچەيلەرنى مەقئەتنى يۇمشىتىش، ئىسسىقتىن بولغان ئىشقىلارنى تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى كۈنجۈتنى شاراب بىلەن قوشۇپ چايان چاققان، يىلان چاققان كىشىگە ئىچۈرۈلسە مەنپەئەت قىلىدۇ. باراۋەر مىقداردا شېكەر، خەشخاش، يېرىم مىقداردا پوستى ئېلىنغان بادام مېغىزى، 1/10 بىخ ئەببەس قوشۇپ ھەر كۈنى 30 گرام يېسە بەدەننى سەمىرىتىدۇ، باھنى كۈچلەندۈرىدۇ، بۆرەككە ياغ پەيدا قىلىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن).

كۈنجۈتنى ئېزىپ شىرىسىنى چىقىرىپ ناۋات بىلەن قوشۇپ ئىچسە ئاشقازاننىڭ ئاغرىشىنى، زەردە قايناشنى يوقىتىدۇ. ئىچكەن دورىلار ۋە تېز خىلىتلارنىڭ، ئىچكەن شارابلارنىڭ ئاشقازاننى كۆيدۈرۈشىنى، ئېچىشتۈرۈشىنى توسىدۇ.

داۋاملىق بىر قانچە كۈن شۇ تەرىقىدە ئىچسە ئاشقازاننى، ئۈچەيلەرنى يۇمشىتىدۇ. دوۋاساقتىكى تاشنى يوقىتىدۇ. بۇنىڭ 6 گرامىنى 3 گرام كۆيدۈرۈلگەن ياڭاق بىلەن يېسە، بوۋاسىرنىڭ قېنىنى يوقىتىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن).

كۈنجۈتنىڭ قاينىتىلغان سۈيىنى نوقۇت بىلەن ئىچسە ھەيزنى ماڭدۇرىدۇ ۋە قورساقنىكى بالنى چۈشۈرىدۇ. قاينىتىلغان سۈيىنىڭ 60 گرامىنى 30 گرام شاراب ۋە ساۋالغۇنىڭ چىلانغان سۈيى، 15 گرام كۈنجۈت يېغى، 15 گرام رۇمبەدىيانلار بىلەن قوشۇپ ناشىدا ئىچسە، قان ئۆزگەرگەنلىكتىن ۋە بەلغەمدىن بولغان قىچىشقاقتى يوقىتىدۇ. تېرىنى يۇمشىتىدۇ، يورۇقلارنى يوقىتىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن). شېكەر بىلەن ئىچسە مەنپەئەتلىك. شۇنىڭدەك سەپراغا ۋاسالغۇنىڭ چىلانغان سۈيى بىلەن ئىچسە شۇ تەسىرنى بېرىدۇ. كۈنجۈت بىلەن لوئۇق تەييارلاپ ئىچسە، يۆتەل، كۆكرەك كېسەللىكى ئۈچۈن ئۆپكەننىڭ يىرىڭلىق چاقىلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. زىغىر بىلەن ئىچسە باھنى قوۋۋەتلەيدۇ. مەنىنى كۆپەيتىدۇ. كۈنجۈتنى ئېزىپ شاراب بىلەن ئىچسە قۇلۇنچىنى يوقىتىدۇ. مۇڭگۈزلۈك يىلاننىڭ چاققان زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى 15 گرام.

ئورۇنباشارى زىغىر.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۇزۇندا سىڭىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى قورۇش ياكى ئاچچىقسۇ بىلەن ئىچىشتىن ئىبارەت.

تەركىبى كۈنجۈت تۈرلۈك پايدىلىق تەركىبىلەرگە باي دان بولۇپ، %56~54 ياغلىق ماي، %21 ئاقسىل، %5 كۈل ماددىسى، %1 كالتسىي ئوكسىدات، سۇسز قەنت (پېنتوزان)، لېتېستىن، فىتىن ۋە خولىن تۇتىدۇ.

كۈنجۈتنىڭ غولىدا بىر خىل شىلمىش سۇيۇقلۇق بولىدۇ. كۈنجۈت يېغى زەيتۇن يېغىنىڭ ئورنىنى باسىدىغان ماي بولۇپ، %48 ئولېيىن، %37 لىنول، %8 پالمىتىن، %5 ستېرىن، فىتىن ستارىن ھەم سېزىمىن تۇتىدۇ. جۇڭگى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىي قۇرۇق، مۇتىدىل، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى جىگەرنى، بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، قان كۆپەيتىش، ئۈچەينى نەملەندۈرۈش، گۆشنى (مۇسكۇلنى) ئۇزارتىش، يىلىكنى، يۈلۈننى تولدۇرۇش، سېرىق چاقىلارنى داۋالاش، ئاغرىق پەسەيتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. شۇنىڭدەك تېرىنى مايلاندۇرۇش، زەھەر قايتۇرۇش تەسىرىمۇ بار. كۈنجۈت يېغى بەدەننى كۈچەيتىدىغان، سەمىرتىدىغان ياغلاردىن بىرى بولۇپ، ئۇزاققا سوزۇلۇپ ئورۇقلىتىۋەتكەن ئەسەب ئاغرىقلىرى، نېرۋا ئۇچلىرىنىڭ پالەپلىنىشىدىن بولغان يېرىم پالەچ، پالەچ ۋە ئۈچەيدە سۇيۇقلۇق كەملىكتىن بولىدىغان ئىچ قېتىشلارغا لايىق كېلىدۇ. شۇنىڭدەك باھنى قۇۋۋەتلەش تەسىرىمۇ بار.

قان بېسىمى ئۆزلەش كېسىلى (گىپېرتونىيە) نى داۋالاش ئۈنۈمىمۇ بار. ئەمما بۇنىڭ تەسىرى ئاستا بولغانلىقتىن، ئۇزاق ئىچكەندىلا ئۈنۈم بېرىدۇ. مىقدارى كۈنىگە 24~12 گرام سۇفۇپ، ھەب ياكى رۇب (ئېكستراكت) ياساپ بېرىلىدۇ.

كۇندۇر

(بەستىچ، لىبان)

OLBANUM

阿拉伯乳香

تونۇش بۇ بىر دەرەخنىڭ يېلىمى بولۇپ، دەرىخى تىكەنلىك، خېلىلا ئېگىز كېلىدۇ. يوپۇرمىقى، ئورۇقى مۇرتنىڭ يوپۇرمىقىغا ۋە ئورۇقىغا ئوخشايدۇ. ئاچچىق تەرەپكە مايىل. بۇ دەرەخنىڭ ئۈنىدىغان جايلىرى تاغلار، ئۇمان، يەمەننىڭ شەھەرلىرىدۇر. يېلىمىنى 6-ئاينىڭ ئاخىرىدا ئالىدۇ. بۇ بىر قانچە خىل بولىدۇ. يۇمىلاق، قىزىل تەرەپكە مايىل بولغان قىسمى كۇندۇر مۇزەككەر (ئەركەك كۇندۇر)، ئۆزى يۇمىلاق، سۇس ئاق قىسمىنى كۇندۇر ئۇنسا (چىشى كۇندۇر) دەپ ئاتىلىدۇ. بۇنىڭ يېڭى، ھۆللىرىنى ئامبارلاردىن ئورۇندىن ئورۇنغا يۆتكەش نەتىجىسىدە يۇمىلاق بولۇپ قالغان بولسا ئۇنى كۇندۇر مۇدەرەج (يۇمىلاق كۇندۇر) دېيىلىدۇ. بۇنىڭ بىر-بىرىگە سۈركىشىش بىلەن ئاجرالغان يايلاق، نېپىز پوستلىرىنى قىشارى كۇندۇر دەپ ئاتىلىدۇ. ئۇۋاقلىرىنى «مىققاق كۇندۇر» دەيدۇ. بۇنىڭ قۇۋۋىتى 20 يىلغىچە تۇرىدۇ. ياخشىسى يېڭى، يۇمشاق، خالىس (ساپ) ۋە ئەركىكىدىن ئىبارەت. تاشقى تەرىپى ئاق بولۇپ ئاسان سۇنمايدۇ. ئەگەر سۇندۇرۇلسا ئىچى تەرىپى چاپلاشقاق، تىللا رەڭدە سېرىق بولىدۇ. خالىس كۇندۇرنىڭ نىشانىسى شۇكى، ئوتقا سالماق بىلەن تېز ئوت ئالىدۇ، باشقا نەرسە قوشۇلۇپ قالغىنىنى ئوتقا سالماق بىلەن تېز ئوت ئالمايدۇ. چۈنكى بۇ سەمىغى ئەرەبى ۋە سەمىغى سەنۇبەرگە قوشۇلىدۇ. سەمىغى ئەرەبگە

137-رەسىم. كۈندۈز

ئوت ئالمايدۇ. سەمىغى سەنۇبەر پۈتۈن بولىدۇ. شۇڭا باشقا نەرسە قوشۇلۇپ قالغىنى كۆيەيدۇ. يەنە ئەسلىي كۈندۈزنىڭ پۇرىقى مەستكىنىڭ پۇرىقىغا ئوخشايدۇ ھەم كۈندۈز قىشارىنى سەنۇبەرنىڭ پوستىغا ۋە تەننوپىنىڭ پوستىغا ئېلىشتۇرۇلىدۇ. كۈندۈز ئىچكى تەرەپتىن ۋە تاشقى تەرەپتىن ئىشلىتىلىدۇ. كۆپىنچە ئىشلىتىدىغىنى بۇنىڭ پوستىدۇر. پوستىنىڭ ياخشىسى يېڭى، سىلىق چاپلىشىدىغان قاتتىق بولىدۇ.

ئىشلىتىلىش ئۇسۇلى مەجۇنلەرگە ئىشلىتىش لازىم كەلسە، شاراپقا ياكى ئارپىبەدىيان ئەرقىغە ياكى دارچىن ئەرقىغە بىر كېچە چىلاپ ھۆل قىلىپ قوشۇلىدۇ. مەلەملەردە ئىشلىتىلىش لازىم كەلسە، سىركىگە چىلاپ قوشۇلىدۇ. چۈنكى بۇنىڭ يېڭىسى ئېزىلمەيدۇ.

چىقىش ئورنى ئافرىقىنىڭ غەربىي شىمالىدىن ۋە ئەرەبىستان تار يېرىم ئاراللىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىي ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا قۇرۇق ئىسسىق. بۇنىڭ پوستى 3-دەرىجىگىچە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش ۋە قاتۇرۇش، ماددىلارنى پىشۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. بىر ئاز تازىلاش قۇۋۋىتى بار. ئەزالارنى ئېچىشتۇرمايدۇ، قاننى توختىتىدۇ، روھىي ھايۋاندىن مېڭىنى ساپ قىلىدۇ. يەللەرنى تارقىتىدۇ. تاشقى ئەزالارنىڭ، مېڭە پەردىسىنىڭ، تۆۋەن ئەزالارنىڭ قېنىنى توختىتىدۇ. يۈرەكنى كۈچەيتىدۇ. مېڭىنىڭ ساقلاش قۇۋۋىتىنى كۈچلەندۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مەستكى بىلەن مۇۋاپىق مىقداردا ئىشلەتسە مېڭىنىڭ ھۆللۈكلىرىنى تارتىپ قۇرۇتۇدۇ، ئاۋازنى ساپ قىلىدۇ، خاپىغاننى (ئەسەبىيلىكنى) يوقىتىدۇ، سەمىغى ئەرەبى بىلەن ئىشلەتسە بۇرۇننىڭ سېسىقلىقىنى يوقىتىدۇ. تىنىق چىقىمىسى كېسەللىكى ۋە ھۆل، كونا يۆتەلگە مەنپەئەت قىلىدۇ. ھەسەل بىلەن ئىشلەتسە ئۇنۇتقاقلق ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ۋاسالغۇ، سەتەر بىلەن ئىشلەتسە تىلنىڭ ئېغىرلىقىنى يوقىتىدۇ (مەيلى ئىچسۇن، مەيلى چاپسۇن)، بۇنى ئېزىپ ناترون (توغرىغۇ) ۋە ھەسەل بىلەن قوشۇپ باشنىڭ ھۆل يىرىڭلىق چاقىلىرىغا چېپىلسا مەنپەئەت قىلىدۇ. چىشىنى، چىشىنىڭ تۈۋىلىرىنى چىڭىتىدۇ. سەنۇبەر دەرىخىنىڭ يىلىمى بىلەن قوشۇپ چاپسا، قۇلاقنىڭ يىرىڭلىق جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ. ئۇنىڭ 4 گرامىنى سۇغا چىلاپ بىر كېچە قويۇپ، ھەر كۈنى ئەتىگەندە ناشىدا سۈيىنى ئىچسە بەلغەمنى كېمەيتىدۇ، دەلدۈشلۈك، ئۇنۇتقاقلقنى يوقىتىدۇ (سناقتىن ئۆتكەن)، يۇمشاق سالايا قىلىپ كۆزگە تەرتسا كۆزنى روشەن قىلىدۇ، كۆزنىڭ يىرىڭلىق يارىلىرىنى يوقىتىپ ساقايتىدۇ. كۆزگە ئۇيۇپ قالغان قاننى تارقىتىدۇ، بارلىق كۆز كېسەللىكلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ (بولۇپمۇ ھەسەل بىلەن سۈرمە قىلىپ تارتسا).

كۈندۈزنى يۇمشاق ئېزىپ يامان يىرىڭلىق چاقىلارغا سېپىلسە مەنپەئەت قىلىدۇ. كۈندۈز بولسا كۆز كېسەللىكلىرىنىڭ دورىلىرى ئىچىدە ئەڭ چوڭراقى ھېسابلىنىدۇ. ئۇنى يۇمشاق ئېزىپ تاتلىق ھاراق بىلەن قۇلاققا تېمىتىلسا، قۇلاق ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. قىمۇلا (بىر تۈرلۈك يېيىلىدىغان لاي) بىلەن گۈل يېشى بىلەن قوشۇپ چاپسا، ئەمچەكنىڭ ئىسسىقلىقى بولغان ئىششىقلىرىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. كۈندۈز ئۆپكە، كاناي كېسەللىرىدە ئىچىلىدىغان دورىلارغا قوشۇلىدۇ. ئۇنى شېكەر بىلەن ئىچسە ئاشقازاننى كۈچلەندۈرىدۇ. ئاشقازاندىكى قويۇق يەللەرنى تارقىتىدۇ. ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇپ ئاشقازاننى قىزىتىدۇ، تاماقنى ئوبدان سىڭدۈرىدۇ. خەلىپە، زورۇپ، زۇسنىقار يە كېسەللىكلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ، قۇسۇقنى توختىتىدۇ. مەقئەتەنىڭ، بوۋاسىرنىڭ، بالياتقۇنىڭ قېنىنى توختىتىدۇ.

كۈندۈزدىن 1.5 گرامى باراۋەر مىقداردا نانخا بىلەن قوشۇپ ئىچسە، بەلغەمدىن يەيدا بولغان تولغاققا مەنپەئەت قىلىدۇ. كۈندۈزنى يۇمشاق ئېزىپ سۈتكە ئېلىشتۇرۇپ پەلكۈچنى چىلاپ مەقئەتكە قويسا،

مەقئەتتىكى يىرىڭلىق يارىنىڭ يامراپ كېتىشىنى توسىدۇ.

كۈندۈزنى سىركە ۋە سەنۋبەر دەرىخىنىڭ يېلىمى بىلەن قوشۇپ چېپىلسا مەرمىقىا (بۇ بىر خىل تېرە كېسەللىكى بولۇپ، بەدەندە چۈمۈلە ماڭغاندەك مەلۇم بولىدۇ) ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ ۋە قۇبانى يوقىتىدۇ. ھەسەل بىلەن چېپىلسا داخس ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سەنۋبەر دەرىخىنىڭ يېلىمى بىلەن جاراھەتلەرگە چېپىلسا جاراھەتلەرنى پۈتتۈرىدۇ (بولۇپمۇ يېڭى جاراھەتلەرگە). بۇرۇننىڭ قېنىنى توختىتىدۇ. سېسىق، يىرىڭلىق جاراھەتلەرنىڭ يامراپ كېتىشىنى توسىدۇ. ئۆردەك يېغى بىلەن قوشۇپ چاپسا قۇباغا پايدا قىلىدۇ. چوشقا يېغى ياكى ئۆردەك يېغى بىلەن مەلەم قىلىپ، ئوتتا كۆيۈشتىن بولغان يىرىڭلىق جاراھەتلەرگە، قول، پۇتنىڭ سوغۇقتىن بولغان يېرىقلىرىغا چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ. زەيتۇن يېغى، ھەسەل بىلەن مەلەم قىلىپ چاپسا، چوڭ بوغۇملار ئاغرىقى ئۈچۈن ۋە سۆڭەكلەرنىڭ سوغۇقتىن پەيدا بولغان ئاغرىقلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. كۈنجۈت يېغى بىلەن چاپسا بەدەندىكى قاتتىقلىقنى يوقىتىدۇ. كۈندۈزنى ئىلتىلان تۇخۇم سېرىقى بىلەن ئىچسە مەنىي پەيدا قىلىدۇ، بولۇپمۇ جويۇز، بەسباسەلەر بىلەن قوشۇپ ئىچسە باھقا قۇۋۋەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 2 گراممىچىلىك.

ئورۇنباىسارى مەستىكى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار كۆپ ئىشلەتسە قانى كۆيدۈرىدۇ، بەلغەمنى كۆيدۈرىدۇ، ئىسسىق مەجەز كىشىلەرنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدۇ، جۈنۈن، جۇزام، قارا بەھەق پەيدا قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى پارس گۈرۈچى (بىرىنچى پارس) ۋە شېكەر.

تەركىبى %33 ئۆسۈملۈك رېزىنىسى تۇتىدۇ. بۇنىڭ تەركىبى ئاتسىدۇم بوسىرىكىلۇم ۋە ئولبانورپ-زىن ھەم ئاچچىق تەملىك ماددىلاردىن ئىبارەت. بۇنىڭ سىرتىدا %20 يېلىم ۋە %7~1 كىچە ئۇچۇچان ياغلار بار.

ئىشلىتىلىشى 1-تەبىئىتى ئىسسىق، زەھەرسىز. خۇش پۇراقلىق ماتېرىيال، ئېغىز چايقىغۇچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. ئېغىز بوشلۇقىنى چايقىسا، سېسىق پۇراقىنى، چىرىشىنى يوقىتىدۇ. يەنە چىشىنى زاماسكا قىلىشقا، ھەب ۋە پلاستېر تەييارلاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئىچىلسە ئاغرىق پەسەيتىش، ھەيز ماڭدۇرۇش، قايغان قانىنى تارقىتىش تەسىرى بار. قورساق ئاغرىش، يىقىلىش ۋە زەربە تېگىشتىن قان چۈشۈپ ئاغرىشلارنى پەسەيتىدۇ، ئەمچەكنىڭ ئىشىشىپ ئاغرىشلىرىنى تىنچلاندۇرىدۇ. ئاشقازان، ئۈچەي يارىلىرى بار كېسەللەرنىڭ قۇسۇشىنى توختىتىدۇ، تۇغۇتتىن كېيىن قورساققا قان يىغىلىپ ئاغرىشقا ئۇنۇم بېرىدۇ. خىلىت كۆپ يۆتەللەردە بەلغەم بوشىتىش، يۆتەل توختىتىش تەسىرىنى كۆرسىتىدۇ.

مىقدارى كۈندە 3~6 گراممى قايىنىتىپ تالقان قىلىپ ھەب ياساپ بېرىلىدۇ.

ئەسكەرتىش بۇ BASWELLIA CARTERI BIRW ئۆسۈملۈكىدىن چىقىدۇ. مەستىكى بولسا PISTACIA LENTISCUS دەرىخىدىن ھىندىستان مەستىكى PISTACIA KHILUK دەرىخىدىن چىقىدۇ.

كۈمۈش

(پىرزە)

ARGENTUM (ئىنگىلىزچە SILVER) 银

تونۇشى بۇ خەلق ئىچىدە تونۇلغان مەشھۇر مەدەنلەردىن بولۇپ، مەنپەئەتى كۆپ نەرسىدۇر.

چىقىش ئورنى جۇڭگودىن ۋە باشقا مەملىكەتلەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 1-دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى كۆڭۈلنى خوش قىلىش، جۈنۈننى ۋە ۋەسۋاسنى يوقىتىش، كۆزدىكى ئاقنى ئېلىش، كۆزنى قۇۋۋەتلەش، ئاشقازاننى، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى كۈمۈشنى سۈرمە چوكسى قىلىپ كۆزگە سۈرمە تارتسا، كۆزدىكى نېپىز ئاقنى يوقىتىدۇ، كۆرۈش قۇۋۋىتىنى زىيادە قىلىدۇ. كۈمۈشنىڭ سۇفۇپىنى مۇناسىپ دورىلار بىلەن مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە ئېغىز سېسىقلىقىنى يوقىتىدۇ. شىلمىش سېسىق ھۆللۈكنى، بەلغەملەرنى تارتىپ ئېلىپ قۇرۇتىدۇ. كۈمۈشنى ئېزىپ ئىچسە ياكى بۇنىڭ ئېكەكلەنگىنىدىن سۇفۇپىنى مۇناسىپ دورىلار بىلەن ئۆز لايىقىدا ئىچسە نەپەس سىقىلىش ئۈچۈن، يۆتەل، نېرۋا ۋە باشقا كېسەللىكلەرنى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. شۇنىڭدەك ئاشقازاننى، جىگەرنى قۇۋۋەتلەيدۇ. ئىستىسقا، ئال كېسىلى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

كۈمۈشنىڭ ئېكەكلەنگەن سۇفۇپىنى ھەل قىلىپ كۈشتە قىلىنغان سىماب بىلەن قوشۇپ چاپسا بوۋاسىر ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ. بۇنىڭ سۇفۇپىنى تەنھا ئېزىپ خېمىر قىلىپ چاپسا ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. ئۆلتۈرۈلگەن سىماب بىلەن قوشۇپ چاپسا، قوتۇر، قىچىشقا كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. كۈمۈش ۋە رەقدىنىڭ تەسىرى كۈمۈشنىڭكىگە ئوخشايدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 0.3 دىن 1 گرامغىچە.

ئورۇنباسارى پىرۇزە (چەچ).

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۈچەيلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى كەترا.

تەبىئىتى قۇرۇق، مۆتىدىل، زەھەرلىك.

خۇسۇسىيىتى روھنى تېنچلاندۇرۇش، تارتىشىپ قېلىشنى، تۇتاقلىق كېسەلنى توختىتىدۇ، ئىسسىق يەللەرنى ھەيدەيدۇ، كۆزنى روشەنلەشتۈرىدۇ. قورساقتىكى بالىنىڭ چۈشۈپ كېتىش خەۋپىنى يوقىتىدۇ، قىزىتما قايتۇرىدۇ. زەھەرسىزلەندۈرىدۇ، ئۇزاققىچە ئىستېمال قىلسا ئۆمۈرنى ئۇزاق قىلىدۇ. خام كۈمۈشنى قوغۇشۇن بىلەن تەكرار-تەكرار ئېرىتىپ تاۋلاش ئارقىلىق كۈمۈش ۋە رەقى ياساپ، ھەب دورىلارنى قاپلاش ئارقىلىق داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. ھازىر دوختۇرلار كۈمۈشنىڭ شۇرلىق تۈزى (ئارگىنتوم نىترىكوم) نى سىرتقى جاراھەتلەرنى كۆيدۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىدۇ. كۈمۈشنىڭ ئاقسىللىق تۈزى (پروتاگول ۋە ئارگىرول) كۆز كېسەللىكلىرىنى داۋالاش ئۈچۈن قوللىنىدۇ.

كۈندۈش-كىندىش

(بىخ گازان)

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ كۆتىكى بولۇپ، بۇنىڭ ئۆسۈملۈكى «كەنكەر» ئۆسۈملۈكىگە ئوخشايدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ رەڭگى كۆك، ئاق تەرەپكە مايىل. ئەرەبىستاننىڭ شام مەملىكىتىدە يۇڭ رەختىن بولغان كىيىملەرنى بۇنىڭ بىلەن يۇيىدۇ. بۇ كۆتەكنىڭ تاشقى تەرىپى قارىغا مايىل، ئىچكى تەرىپى سېرىققا مايىل، پۇرىقى ئۆتكۈر، بۇ ئۆسۈملۈك 6-ئايلىرىدا پىشىدۇ. قۇۋۋىتى 20 يىلغىچە تۇرىدۇ. ئىشلىتىدۇ-غىنى ئۇششاق يىلتىزلىرىدىن ئىبارەت، ياخشىسى يۇقىرىقى سۈپەتلەرگە ئىگە بولغان پۇرىقى ئۆتكۈر يېڭىسى ھېسابلىنىدۇ.

چىقىش ئورنى چەتتىن كېلىدۇ.

تەبىئىي 3-دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق. زەھەرلىك قۇۋۋەتكە ئىگە.

خۇسۇسىيىتى ئاچچىق سەۋدانى چىقىرىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، يەللەرنى تارقىتىش، ئەزالارنىڭ تۇيغۇسىزلىقىنى، پالەچ، لەقۋانى يوقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بىر دانە ماش مىقدارى كۈندۈشنى بىنەپشە يېغى بىلەن بۇرۇنغا تېمىتسا، بۇرۇن ئىچىدىكى توسالغۇلارنى ئېچىپ، بۇرۇننىڭ ئىچكى قىسمىدىكى يەللەرنى تارقىتىش بىلەن قويۇق خىلىتلارنى چۈشكۈرۈك ئارقىلىق چىقىرىدۇ. بۇرۇننىڭ ئىچىدىكى ئەزالارنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ، تۇيغۇسىزلىقنى يوقىتىدۇ. ئەگەر بىنەپشە بىلەن تۇتاقلىق كېسىلى بار كېسەلنىڭ، شوڭ كېسەلنىڭ بۇرۇنغا تېمىتسە، بەھوشلۇقنى ۋە بۇرۇن سېسىقلىقىنى يوقىتىدۇ. ئاۋازنى ساپ قىلىدۇ. بىنەپشە يېغى بىلەن كۆزگە تېمىتسە، كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى تېزلىتىدۇ ۋە شەپكۈرلۈقنى يوقىتىدۇ. كۈندۈشنى كۆز كېسەللىكلەرنىڭ شاپلىرىغا سېلىنىدۇ. بىنەپشە يېغى ۋە باشقا مۇناسىپ ياغلار بىلەن قاينىتىپ قۇلاققا تېمىتسە، قۇلاقنىڭ كىرلىرىنى تازىلاپ، سوغۇقتىن پەيدا بولغان كېسەللىكلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ. قۇلاقنىڭ غوغۇلدېشىنى، ئېغىرلىقىنى، سوغۇقتىن، ھۆللۈكتىن پەيدا بولغان يەللەرنى يوقىتىدۇ، قۇرتلىرىنى ئۆلتۈرىدۇ. قىسقا قىلىپ ئېيتقاندا بۇ بۇرۇنغا تېمىتسە ياكى قۇلاققا تېمىتسە، مېڭىنىڭ كۆپىنچە ھۆل سوغۇق كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. مەزكۇر ئەزالارغا ئىشلىتىش بەدەننى تازىلاپ، سوغۇق كۈنلەردە ياكى ھاۋا كىلىماتى سۆرۈن كۈنلەردە ئىشلىتىش كېرەك. بەدەننى تازىلىماستىن ئىسسىق كۈنلەردە ھاۋا كىلىماتى ئىسسىق شەھەرلەردە، ئىسسىق مەجەز كىشىلەرگە، كىچىك بالىلارغا، بەك ئاجىز قېرى كىشىلەرگە ئىشلەتمەسلىك لازىم. بەزى ۋاقىتلاردا كۆپ چۈشكۈرتىدۇ. چۈشكۈرۈك ئۆزىدىن-ئۆزى پەسەيمەيدۇ. بۇنىڭ چارىسى بىنەپشە يېغىنى بۇرۇنغا تارتماق ۋە قار، مۇزلار بىلەن سوۋۇتۇلغان سىركە، گۈلاب بىلەن بۇرۇننى ھۆل قىلماق كېرەك. كۈندۈش بىلەن قۇستۇرۇلسا نەپەس ئورگانلىرىنى ئاچىدۇ. يۇقىرىغا تىنىپ قېلىش كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. كۈندۈشتىن 0.15 گرامنى يېڭى سېغىلغان سۈت ۋە كۈنجۈت يېغى بىلەن قوشۇپ ئىچكۈزۈلسە كۈچلۈك قۇستۇرىدۇ، ئىچىنى سۈرىدۇ. تالنىڭ قاتتىقلىقىنى تارقىتىدۇ، سۈيدۈكنى ۋە ھەيزىنى ماڭدۇرىدۇ، بالىنى چۈشۈرىدۇ. كۈندۈش مۇۋاپىق مىقداردا ھەسەلگە قوشۇپ لاتىغا بۇلاپ ھەمەل قىلىنسا، ئۆلۈك بالىنى چۈشۈرىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن). بۆرە سۆيمىسىنىڭ يىلتىزى ۋە جاۋاشلار بىلەن قوشۇپ مۇۋاپىق مىقداردا ئىچكۈزسە سەۋدانى تازىلايدۇ، بۆرەكنىڭ، دوۋساقنىڭ تاشلىرىنى ئېزىپ چىقىرىدۇ. مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە ياكى تاشقى تەرەپتىن چاپسا، ئىستىسقا كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ھەسەلگە قوشۇپ بەدەنگە چاپسا، سەپكۈننى، ئاق داغنى، بەرەسنى يوقىتىدۇ. بولۇپمۇ قارىسىنىڭ تەسىرى ئارتۇقراق. كۈندۈشنى باراۋەر مىقداردا زەرنىخ بىلەن قوشۇپ زەيتۇن يېغىغا ئېلىشتۇرۇپ بەدەنگە چاپسا، چاچلىرى تۆكۈلۈپ كەتكەن كىشىلەرنىڭ ياكى تېرىسى قاتتىقلىشىپ كەتكەن كىشىلەرنىڭ بەدەنگە چاچ ئۈندۈرىدۇ. سىركە، ھەسەل بىلەن قوشۇپ چاپسا، قوتۇر كېسەللىكى، قىچىشقا، قۇبا كېسەللىكلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سىركە ۋە بىر ئاز گۈل يېغى بىلەن قوشۇپ چاپسا، قىچىشقا يوقىتىدۇ. كۈندۈشنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە ياكى تاشقى تەرەپتىن چاپسا، چوڭ بوغۇملار ئاغرىقى ئۈچۈن، يانپاش ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى قۇستۇرۇش ئۈچۈن 0.3 دىن 0.5 گرامغىچە بېرىلىدۇ. يېڭى سېغىلغان سۈت بىلەن تال كېسەللىكى، يارقان كېسەللىكى، شۇنىڭدەك باشقا كېسەللىكلەر ئۈچۈن 0.2 دىن 0.4 گرامغىچە بېرىلىدۇ. ئىچمەسلىك ياخشىراق (بولۇپمۇ ئىسسىق مزاج كىشىلەر ۋە ئىسسىق كۈنلەردە ئىچمەسلىك لازىم)

ئورۇنباىسارى باراۋەر مىقداردا جاۋزۇلەقەي.
دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆپكەگە زىيان قىلىدۇ، كۆڭۈلنى پەرىشان قىلىدۇ، ئېلىشتۇرىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى كەتىرا، يېڭى سېغىلغان سۈت.

كەبابەچىنى

(كاۋاۋىچىن)

FRUCTUS ZANTHAXYLI

花椒

138-رەسىم، كەبابەچىنى

تونۇش بۇ بىر خىل دەرەخنىڭ مېۋىسى بولۇپ، جۇڭگو-دىن ۋە جۇڭگو ئەتراپىدىكى ئەللەردىن، رۇمدىن كەلتۈرۈلىدۇ. بۇ ئىككى خىل بولىدۇ.

- 1-خىلى كىچىك كاۋاۋىچىن (كاۋاۋىچىن سەغىز)، 2-خىلى چوڭ كاۋاۋىچىن (كاۋاۋىچىن كەبىر) دەپ ئاتىلىدۇ. چوڭ «ھەببۇل ئورۇس» دېيىلىدۇ. بۇ، بىلسان ئۇرۇقىغا ئوخشايدۇ. رەڭگى قارا تەرەپكە مايىل، مېغىزى ئاق، خۇشبوۋى، تەمى ئۆد-كۈر. بۇنىڭ دەرەخى مورد دەرەخىگە ئوخشايدۇ. كىچىكى «ئەب-لەنج» دەپ ئاتىلىدۇ. مۇتلەق كەبابە دەپ ئېيتىلسا كەبابە (چوڭ كاۋاۋىچىن) كۆزدە تۇتۇلىدۇ. بۇنىڭ ياخشىراقى يېڭى، خۇشبوۋى، ئۆتكۈر پۇراق، قورۇغۇچى تەملىك بولغىنىدىن ئىبارەت. بۇ خىلدىكى ياخشىسى جۇڭگودىن چىقىدۇ. ئۇنىڭدىن قالسا رۇمنىڭ ياخشىراق بولىدۇ. ھىندىستاننىڭ ئاچچىق بولۇپ، 3-ئورۇندا تۇرىدۇ. قۇۋۋىتى 2 يىل تۇرىدۇ.

چىقىش ئورنى جۇڭگو، رۇم، ھىندىستاندىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرەجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى باشتىكى ئەزالارنىڭ ۋە كۆكرەكنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. كونا باش ئاغرىقىنى قالدۇرىدۇ، ئېغىزنى خۇشبوۋى قىلىدۇ، چىشنىڭ ئاستىلىرىغا قۇۋۋەت بېرىدۇ. ئاۋازنى ساپ قىلىدۇ. ئاشقازاننى ۋە ئىچكى ئەزالارنى قۇۋۋەتلەيدۇ، يەللەرنى تارقىتىدۇ، جىگەز ۋە تال كېسەللىكلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىشلىتىش ئورنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە باشتىكى ئەزالارغا يۇقىرىدا ئېيتىلغان تەسىرلەرنى كۆرسىتىدۇ. چاينىسا ئېغىزنى خۇشبوۋى قىلىدۇ، چىشلارنى چىگىتىدۇ. ئېغىزنىڭ ئىچىگە چىققان سېسىق مودۇر چاقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئاۋازنى ساپ قىلىدۇ. نېرۋىنى پەسەيتىدۇ. قائىدە بويىچە ئىچسە ئىچكى ئەزالارنى قۇۋۋەتلەيدۇ، ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىدۇ. يەللەرنى تارقىتىدۇ. جىگەر، تالارنىڭ كېسەللىكلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. سۈيدۈكنى ماغدۇرىدۇ. سۈيدۈك يوللىرىدىكى يېرىڭلىق جاراھەتلەرنى تازىلايدۇ. قۇم ۋە ئۇششاق تاشلارنى سۈيدۈك ئارقىلىق چىقىرىدۇ. ئەگەر 4 گرام كاۋاۋىچىننى بەك يۇمشاق ئېزىپ بىر پىيالىە يېڭى ئۇيىغان تاتلىق قېتىققا سېپىپ ئاغىزنى داكا بىلەن بېكىتىپ، ھاۋا ئىسسىق كۈنلەردە بىر كېچە ئوچۇق يەردە قويۇپ ئەتىگەندە ئېلىشتۇرۇپ ئىچسە، شۇ تەرىقىدە 5~4 كۈن داۋام قىلسا، سۈيدۈك يوللىرىدىكى

يىرىڭلىق چاقىلارنى يوقىتىدۇ. سۈيدۈك تېمىپ تۇرۇش كېسەللىكىنى يوقىتىدۇ. بۇنىڭدىن بىر يېرىم گرام مىقدارىنى سىركەنجىۋىلگە قوشۇپ ئىچسە، شىرا كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. ئېزىپ ھايۋان ياغلىرىغا قوشۇپ تاشقى نەرىپتىن تېرىگە چاپسا، ئىششىقلارنى تارقىتىپ، بەلغەمدىن پەيدا بولغان ھەر تۈرلۈك يىرىڭلىق چاقىلارنى يوقىتىدۇ. خۇشبۇي دورىلار بىلەن ئەزالارغا چاپسا، بەدەننى خۇشبۇي قىلىپ، بەدەنگە قۇۋۋەت بېرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 4 گرامغىچە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار دوۋسۇنغا زەرەر قىلىدۇ. بۇنىڭ تۈزەتكۈچىسى: مەستكى. يانپاش ئاغرىقى پەيدا قىلىدۇ. بۇنىڭ تۈزەتكۈچىسى: سەندەل ۋە گۈلاپ.

ئورۇنباىسارى باراۋەر مىقداردا قاقىلە، كىچىك لاجىندانە.

تەركىبى 1. مېۋىسىنىڭ ئىچىدە جەۋھەرماي، فېللاندىرىن، كېرانيول، تىسترونېللول، كېرانيول ساپونىن بار.

2. ئۇرۇقىدا لىمونېن بار.

3. يوپۇرمىقىدا جەۋھەرماي، سىتىزل، تىسترونېللول، كېرانيول، ساپونىن بار.

4. يىلتىزىدا بېرىن بولىدۇ.

جۇڭى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىتى 1-دەرىجىدە ئىسسىق، زەھىرى بار.

1-كاۋاۋىچىن ئۇرۇقى ئاشقازاننى كۈچلەندۈرۈپ ھەزىم قىلىشنى ياخشىلايدۇ، ئاشقازاننىڭ سوغۇقلۇقىنى تەڭشەيدۇ، ئىشتەينى ئاچىدۇ، ئاشقازان ۋە ئۈچەيلەرنىڭ سوغۇقتىن ئاغرىشىنى ۋە قۇسۇشلارنى توختىتىدۇ. سازاڭغا ئوخشاش مەدە (ئاسكارىد) نى چۈشۈرىدۇ.

2-كاۋاۋىچىن چانقى-سۈيدۈك ھەيدەيدۇ. يۈرەك كېسىلىدىن بولغان سۇلۇق ئىششىقلارنى داۋالاشقا بېرىدۇ. زەھەر قايتۇرۇش، قورساق، مەيدە كۆپۈشلەرنى بوشىتىشقا بېرىلىدۇ. دوۋسۇننىڭ ياللۇغلىرى، سۈيدۈك راۋان كەلمەسلىكلەر، نېرۋىدىن بولغان نەپەس قىسىش داۋالىنىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئۇرۇقى ۋە چانقىدىن كۈندە 3.5 گرامنى قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

كەپتەر

(كەبۇتەر-ھەمامە)

COIUMBA PIGEON FELSTAUDE

鸽子

تونۇش بۇ بىر خىل مەشھۇر ئۇچار جانئۇر بولۇپ، 2 خىل بولىدۇ.

1-خىلى ئۆپلەردە بېقىلىدىغىنى، 2-خىلى ياۋا. ئۆيىدە بېقىلىدىغىنى ھەر رەڭدە بولىدۇ. ياۋىسىنىڭ رەڭگى كۈل رەڭ كۆك تەرەپكە مايىل.

چىقىش ئورنى ھەممە جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق. 1-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى پالەج، لەقۋا، ئەزالىرى تىترەش، ئەزالارنىڭ بېھىسلىق، بوشاشقانلىقىنى يوقىتىش، ياخشى قان پەيدا قىلىش، بەدەننى سەمىرتىش، بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، مەنىي پەيدا قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. باچكىنىڭ خۇسۇسىيىتى ھەممە جەھەتلەردە ئارتۇقراق.

ئىشلىتىلىش ئورنى كەپتەر گۆشىنى مۇۋاپىق ھالدا يېسە يۇقىرىدا ئېيتىلغان تەسىرلەرنى بېرىدۇ،

ئىستىسقانى يوق قىلىدۇ. تاشلىقنى يېڭى ئېلىپ ئىچىنى تازىلاپ ئېزىپ يېسە، يىلاننىڭ چاققان زەھىرىنى پەسەيتىدۇ.

كەپتەرنىڭ باچكىسىنى كۈنجۈت يېغىدا سۇ، تۇز قۇيماستىن پىشۇرۇپ يېسە، بۆرەك، دوۋساقنىكى ئۇششاق تاشلارنى ئېزىپ چىقىرىدۇ. تەسىرى بۇ ھەقتە بەك تېز. ئۇنىڭ قېنىنى پىشانىغا چاپسا، مېڭىنىڭ پەردىسىدىن كەلگەن بۇرۇن قېنىنى توختىتىدۇ. قېنى قىزىق ھالدا جاراھەتلەرگە تۆكۈلسە، ھەرقانداق چوڭقۇر جاراھەتنىڭ قېنىنى توختىتىدۇ. قېنىنى سوۋۇتماستىن كۆزگە تارتسا، بولۇپمۇ يېڭى قاننى چىققان باچكىنىڭ قاننىنى يۇلۇپ ئورنىدىن چىققان قاننى كۆزگە تارتسا، كۆزدىكى جاراھەت، پەردە، شەپكۈرلۈك ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. پوقنى كۆيدۈرۈپ بۇرۇننىڭ ئەتراپىغا چاپسا بۇرۇننىڭ قېنىنى توختىتىدۇ. پوقنى كۆيدۈرۈپ كۈلنى ئېلىپ تۇرۇپ سۈيى بىلەن ئىچسە، ئىچكى ئەزالاردىكى ئۇششاق تاشلارنى يوقىتىدۇ. پوقنى قىچا بىلەن ئېزىپ خېمىر قىلىپ چاپسا، كونا باش ئاغرىقى، بىقىن ۋە بوغۇم ئاغرىقلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئارپا ئۇنى بىلەن چاپسا قاتتىق ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. زەيتۇن يېغى بىلەن چاپسا ئوتتا كۆيگە كۆيۈك ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سىركە بىلەن چاپسا خانازىغا پايدا قىلىدۇ. زىخىر بىلەن مەلھەم قىلىپ چاپسا، كودۇمبا چاقىلارنى ئېغىز ئالدىرىدۇ. بۇغداي ئۇنى، قىزىق سۇ، بىر ئاز قەتران قوشۇپ مەلھەم قىلىپ 3 كېچە-كۈندۈزگىچە بەرسەكە چېپىپ قويۇپ ئاندىن يۇيۇپ تازىلاپ، يەنە شۇ ئۇسۇلدا بىر قانچە قېتىم چاپسا، بەرسەننى يوقىتىشتا بەك ياخشى تەسىر بېرىدۇ. سىركە بىلەن چاپسا تاز ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ بېشىنى تۈكلىرى بىلەن كۆيدۈرۈپ يۇمشاق ئېزىپ كۆزگە تارتسا، كۆزدىكى پەردە، قاراڭغۇلۇق، شەپكۈرلۈقنى يوقىتىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مىجەز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ، باش ئاغرىتىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى غوراپ سۈيى، سىركە، يۇمغاقسۇتلەر بىلەن پىشۇرۇپ يېيىش.

جۇڭگىيى تېبابىتىدە ئاق كەپتەرنىڭ گۆشى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. تەبىئىتى مۆتىدىل، زەھەرسىز. ئاساسىي داۋالايدىغان كېسىلى بەدەننى قۇۋۋەتلەيدۇ، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ، يامان جاراھەتلەرنى، قىچىش-قاقنى، يەل يارىلارنى، ناسۇرنى داۋالايىدۇ، قورۇپ ھاراق بىلەن ئىستېمال قىلىنىدۇ. گەرچە ئادەمگە مەنپەئەتلىك بولسىمۇ، كۆپ يەپ كەتسە، شىپالىق تەسىرى تۆۋەنلەپ كېتىدۇ.

دوربار بىلەن زەھەرلەنگەندە، ئۇزاق داۋام قىلغان قىچىشقا كېسىلىدە كەپتەر گۆشى بېرىلسە تېزلىكتە ساقايتىدۇ. كەپتەر تۇخۇمى يامان جاراھەتلەرنىڭ، ياۋا چېچەكنىڭ زەھىرىنى قايتۇرىدۇ؛ كەپتەر قېنى دورىلارنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇش، ھاشارات زەھەرلىرىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. مايىقى (ياۋا كەپتەر مايىقى ئەلا بولىدۇ) ناسۇر جاراھىتىنى، قاتما (تېئانۇس) كېسەللىرىنى ۋە سوغۇق زەھەرلەر بىلەن زەھەرلىنىپ ئۆلۈم ھالىتىدە تۇرغانلارنى داۋالايىدۇ (لېسجىڭ). يەنە ئىسسىق قايتۇرىدۇ، قورساقنىكى مونەك ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ، ھاشاراتلارنى ئۆلتۈرىدۇ.

كەترا

GUMMI TRAGAGANTI

茜黄耆胶

تونۇش بۇ بىر خىل دەرەخنىڭ يېلىمىدىن ئىبارەت. بۇ دەرەخنىڭ تىكەنلىرى بەك كۆپ، ئۆتكۈر ۋە ئارقا تەرەپكە قايىرلغانراق بولىدۇ. مەزكۇر دەرەخ «قىتاد» دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ دەرەخنىڭ زىكرى يۇقىرىدا

ئۆتتى. بۇ يېلىم ئاق، قارا بولىدۇ. ياخشىراقى ئاق، ساپ سىلىق بىر ئاز تاتلىق بولغىنىدۇر. قارا رەڭلىكى ناچار.

چىقىش ئورنى ئىران، ئىراق، سۈرىيە، يۇنانىستان (گرېتسىيە)، ئالبانىيە ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ جەنۇبىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي مۆتىدىل (نورمال).

خۇسۇسىيىتى تۇتاشتۇرۇش، ئۆتكۈر دورىلارنىڭ ئۆتكۈر تەسىرىنى پەسەيتىش، قاننى، سۇيۇق ماددىلارنى قويۇقلىتىش، قاتتىقلىقنى يۇمشىتىش، ئۈچەيدىكى خىلىتلارنىڭ ۋە ئىچىلگەن ئۆتكۈر نەسر قىلغۇچى دورىلارنىڭ ئۈچەينى ئېچىشتۇرۇشنى ۋە غىدىقلاش تەسىرىنى پەسەيتىدۇ. دورىلارنىڭ تەسىرىنى كۈچەيتىدۇ. بىر ئاز ئىچ سۈرۈش قۇۋۋىتىمۇ بار.

ئىشلىتىش ئورنى بۇنى سەمغى ئەرەبى (گۈم ئارابىك) ئورنىغا ئىشلىتىدۇ. ئەمما ئۇنىڭدىن ياخشىراق. زەھەرلىك تەسىرى بار. دورىلارنىڭ تەسىرىنى تۈزىتىدۇ. كەتىردىن لۇئاب (مۇتسلاگو) تەييارلاپ ۋە مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ كۆزگە تارتسا، كۆز ئاغرىقى، كۆزنىڭ قىرغاقلىرىدىكى يىرىڭلىق يارا ۋە دانىلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ سېپىلسە، مەزكۇر يارىلارنىڭ تەرەققىي قىلىشىنى پەسەيتىدۇ. ئېشەك سۈتى بىلەن ياكى يېڭى سېغىلغان ئۆچكە سۈتى بىلەن ئىچىلسە، كۆكرەكتىن ۋە باشقا ئىچكى ئەزالاردىن كېلىدىغان قانلارنى توختىتىدۇ. شۇنىڭدەك يۆتەل ئۈچۈن ۋە كۆكرەكنىڭ، گالنىڭ يىرىكىلىكى ئۈچۈن ۋە ئۆپكەندىكى يىرىڭلىق چاقا ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. تۇتۇلۇپ قالغان ئاۋازنى ئاچىدۇ. ھەسەل بىلەن كۇملاچ ياكى توقچاق قىلىپ ئاندىن ئاغزىدا تۇتۇپ سۈيىنى يۇتۇپ بەرسە، كۆكرەك كېسەللىكلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. مۇناسىپ دورىلار بىلەن ئىچسە ئۈچەيلەرنى قۇۋۋەتلەيدۇ، ئۈچەيدىكى يىرىڭلىق يارىلارنىڭ ئېچىشىنى پەسەيتىدۇ. بۆرەك ۋە دوۋساقنىڭ ئاغرىقىنى، دوۋساق ۋە سۈيدۈك-نىڭ يوللىرىدىكى يىرىڭلىق يارىلارنى ساقايتىدۇ.

مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ باراۋەر مىقداردا پوستى ئېلىنغان بادام مېغىزى، ناشەستە ۋە شېكەر قوشۇپ داۋاملىق ئىچسە (بولۇپمۇ ئارقىدىن نارجىل بىلەن قاينىتىلغان سۈت ئىچسە) بەدەننى سەمەرتىدۇ. بۇ سىنالغان ئىچكى نۇسخا مەخپىي رېتسىپلاردىندۇر. كەتىرانى گۇڭگۇرت پوقى بىلەن قوشۇپ تىلا تەييارلاپ بەدەنگە چاپسا، قوتۇر كېسەللىكى ۋە گۆشنى يەيدىغان جاراھەتلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. مۇناسىپ دورىلار بىلەن چاپسا، ئىسسىق ياكى سوغۇق جاراھەتلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

تەنھا تىلا قىلىپ تېرىگە چاپسا، تېرىدىكى قارا داغ ۋە سەپكۈنلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ، تېرىنى يۇمشىتىدۇ. كالىپۇكلارنىڭ يېرىقلىرىغىمۇ پايدا قىلىدۇ، سىركە بىلەن قوشۇپ چاپسا بەھەق (ئاق داغ) ، بەرەس (پېسە) كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى 3 گرامدىن 15 گرامغىچە.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار تۆۋەن تەرەپتىكى ئەزالارغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچى رۇمبەدىيان.

ئورۇنباشارى سەمغى ئەرەبى (لېكىن يۇمشىتىش ۋە سۇيۇقلۇقلارنى قويۇلدۇرۇشتا ئورۇنباشارى قاپاق ئورۇقى).

ئەسكەرتىش بۇ يېلىمنى لوئابلارغا قوشۇپ چاققا چاپسا، چاچلارنىڭ يېرىلىپ كېتىش كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

تەركىبى 1-سۇدا ئېرىيدىغان تەركىبى-كەتىرا يېلىملىك ماددىسى-تراگا كاتتىن بولۇپ، سۇدا ئېرىگەن-دىن كېيىن ئەرەب يېلىمى قەنتى، سۈت قەنتى ۋە كەتىرا يېلىم كىسلاتاسى (ئاتسىدوم كېرىكۇم) ھاسىل

بولدۇ.

2-سۇدا ئېرىتمەيدىغان تەركىبى تەركىبى-باسسورنى دەپ ئاتىلىپ، 60 پىرسەنتى ئىگەللەيدۇ. بۇ كەترانىڭ يېلىملىق تەركىبىدىن ئىبارەت. بۇلاردىن باشقا ئاز مىقداردا كراخمال، يېلىق ماددا ۋە ئازوتلىق ماددا، 3% دەك كۈل ماددىسى تۇتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى قۇرۇق (تابلىت)، ھەب (پىلۇل) تەييارلاشتا يېلىملىك چاپلاشتۇرغۇچى ۋە باشقا دورا ياسالغىلىرىنى ياساشتا ۋاستىچى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. شۇنىڭدەك ئۈچەينى ھۆللەندۈرگۈچى، زەھەرلىك ۋە ئۆتكۈر تەسىرلىك دورىلارنىڭ تەسىرىنى ئازايتىش ئۈچۈن يېلىملىك سۇيۇقلۇق تەييارلاپ قوشۇپ بېرىلىدۇ.

ئەسكەرتىشى كەترا (KUTEERA) ستېكۈلىيە ئۇرپى روكبۇرگ دېگەن ھىندىستان دەرىخىدىن ئېلىنىدۇ. گۈمى تاراگا كانت ئاستراگالۇس گۈمىفېرالاپىلاردى دېگەن ئۆسۈملۈكتىن چىقىدۇ. ئادەتتە كەترا گۈمى تاراگانى ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

كەھربا

(كەھرىۋا)

SUCCINUM (AMBER)

琥珀

تونۇشى بۇ بىر خىل دەرىخنىڭ يېلىمى بولۇپ، دەرىخى يوغان كېلىدۇ. بۇ دەرىخنى ئەرەبچە (خوز) دېيىلىدۇ. بۇنىڭ دەرىخى بەك سوغۇق، قارىغىدىغان شەھەرلەردە ئۆسىدۇ. بۇ ئىككى خىلغا-رومى (ياۋروپانىڭ) نىپتى دەپ ئايرىلىدۇ. رۇمىسى ياخشىراق، قاتتىق، سۈزۈك، پاقىرما، تىللا رەڭگىدە سېرىق بولىدۇ. ئوتقا سالسا ئۇرۇندا ئېرىيدۇ. ئەگەر بۇنى قولغا سۈركەسە قىزىپ ئۇنىڭدىن لىمون سۈيىنىڭ پۇرىقى كېلىدۇ. ئۇششاق سامانلارنى تارتىدۇ. پاختا ۋە يىپەكنىمۇ تارتىدۇ، بۇ يېلىمنى كەربا (سامان تارتقۇچى) دەپ ئاتىلىشىنىڭ سەۋەبى شۇدۇر.

نىپتى-بۇنىڭدا يۇقىرىقى سۈپەتلەر بولمايدۇ. قوۋۋەتتە نىپتى رۇمىدىن ئاجىزراق. بەزى ۋاقىتدا كەربا تامىغان چاغدا ئىچىگە سامان، ئۇششاق تاشلار چۈشۈپ قېتىپ قالىدۇ. چۈنىدەك ھاشاراتلار چۈشۈپ قېلىشىمۇ مۇمكىن.

پىشقەدەم ھۆكۈمالىرىمىزنىڭ ئېيتىشىچە: كەھربا بىلەن سۇندۇرۇس ئىككىسى بىر جىنسلىق نەرسە ئىكەن. سۇندۇرۇس مەخسۇس ھىندىستان شەھەرلىرىدە بولىدۇ. كەھربا مەخسۇس غەرب ۋە شىمال شەھەرلىرىدە بولىدۇ. ئەمما ھەر ئىككىسى ساماننى تارتىدۇ. ئەگەر سۇندۇرۇسنى قولغا سۈركەپ بىر ئاز قىزىتسا ئاندىن ساماننى تارتىدۇ. كەھربانى قولغا سۈركەپ قىزىتمىسىمۇ ساماننى تارتىدۇ. سۇندۇرۇس يۇمشاق بولىدۇ. لىمون سۈيىنىڭ بۇيى بۇنىڭدىن كەلمەيدۇ. بۇنى قىرىپ ئىشلەتسىمۇ ئانچە پارقىمايدۇ. ئەمما كەھربا قاتتىق بولۇپ، ئۇنىڭدىن لىمون سۈيىنىڭ پۇرىقى كېلىدۇ. ئىشلەتكەنسىرى پارقىمايدۇ. كۆيدۈرۈلسە ئۇنىڭدىن مەستىكىنىڭ پۇرىقى كېلىدۇ. سۇندۇرۇلسا كۆيدۈرۈلگەن مۇڭگۈزنىڭ پۇرىقىغا ئوخشاش يېقىمىسىز پۇراق كېلىدۇ.

چىقىشى ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ يۈننەن، خېنەن، گۇاڭشى، لياۋنىڭ قاتارلىق ئۆلكىلىرىدىن، سوۋېت ئىتتىپاقى، بېرما، بۇلغارىيە، گېرمانىيە، ئىسپانىيە، پاكىستان قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. مەملىكىتىمىزدىن چىقىدىغان كەھرىۋاننىڭ ئەڭ ياخشىسى يۈننەندىن چىققىنى ھېسابلىنىدۇ.

كەھربا «پىناتسىيە» دېگەن دەرەخنىڭ رېزىنىسى (يېلىمىسىمان ماددىسى) بولۇپ، دەرەختىن سىزىپ چىققاندىن كېيىن يەرگە بىر يىلدىن ئارتۇق كۆمۈپ قويۇش ئارقىسىدا ھاسىل بولىدىغان تاشقا ئوخشاش نەرسىدىن ئىبارەت.

تەبىئىي ئىسسىق سوغۇقلۇقتا مۆتىدىل. ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق. خۇسۇسىيىتى كۆڭۈلنى ئاچىدۇ، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ، بارلىق ئەزالارنىڭ ئىچكى-سىرتقى قاناشلىرىدا قاننى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى يۇمشاق سالاھىيە قىلىپ، تۇخۇمنىڭ ئېقىغا چىلانغان پاختىغا بۇلاپ بۇرۇنغا تىقىپ قويۇلسا، بۇرۇندىن كەلگەن قاننى توختىتىدۇ. مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە، مېڭىدىن ئۆپكەگە چۈشىدۇ. خان سۇيۇقلۇقلىرىنى توسىدۇ. كەھربانى كۆز دورىلىرىغىمۇ سېلىنىدۇ. بۇ كۆزنىڭ پايدىلىق دورىلىرىدىن بىرى ھېسابلىنىدۇ. بۇنىڭ 1.5 گرامىنى سوغۇق سۇ بىلەن بېرىلسە، كۆكرەكتىن ۋە ئۆپكەدىن كېلىدىغان قاننى توختىتىدۇ (باشقا مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن بەرسىمۇ بولىدۇ). كۆكرەكنىڭ تومۇرلىرىدىن بىرەر تومۇر ئۈزۈلگەن سەۋەبتىن كەلگەن قاننىمۇ توختىتىدۇ. گۈلاب بىلەن ياكى سۇ بىلەن بېرىلسە سەپرادىن پەيدا بولغان خاپىغان، نېرۋىلىك خاپىلىقنى يوقىتىدۇ. ئەگەر مۇۋاپىق مىقداردا بېرىلسە قۇسۇشنى توختىتىدۇ، قان خاراكتېرلىك ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىدۇ. زەھەرلىك ماددىلارنىڭ ئاشقازانغا قۇيۇلۇشىنى (تۆكۈلۈشىنى) توسىدۇ.

مەقئەتنىڭ، بالىياتقۇنىڭ قانلىرىنى، جىگەردىن، سۈيدۈك يوللىرىدىن كېلىدىغان قانلارنى توختىتىدۇ. سېرىق كېسەللىكى ئۈچۈن، سۈيدۈكنىڭ كۆپۈپ كېلىشى ئۈچۈن، ئاشقازان ئاجىزلىقى، بۆرەك ئاجىزلىقى ئۈچۈن، دوۋساقنىڭ تېشىنى يوقىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. مەستكى بىلەن بېرىلسە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ. بولۇپمۇ قان تولغاق ئۈچۈن، خىلىيە كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر كەھربانى سەۋرى بىلەن قوشۇپ تىلا قىلىپ چېپىلسا، يىرىڭلىق بوۋاسىر دانىلىرىنى يوقىتىدۇ. ئوت بىلەن كۆيگەن كۆيۈك يارىسىغا مەنپەئەت قىلىدۇ، سۈنۇقلارغىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ جاراھەتلەرگە سېپىلسا قېنىنى توختىتىدۇ، جاراھەتلەرنىڭ ئاغزىنى پۈتتۈرىدۇ. ئېزىپ سۇ بىلەن چېپىلسا ئەزالارنىڭ سۇنقى ياكى ئېزىلىپ كەتكەن زەخىمىلەر ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ. مۇددەت بىلەن بېرىلسە كەم قۇۋۋەت كىشىلەرنىڭ قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 2 گرامغىچە. ئورۇنباىسارى سۇندۇرۇس، ئەگەر سۇندۇرۇس تېپىلمىسا، ئىككى باراۋەر گىلى ئەرمىنى ۋە 1/3 سەلىخە. كۆڭۈل ئېچىشتا ئورۇنباىسارى مەرۋايت. تاۋۇن (ۋابا) كېسەللىكىنى يوقىتىشتا ئورۇنباىسارى مارجان. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار باشقا زىيان قىلىدۇ. كۆپ يېسە باشنى ئاغرىتىدۇ. تۈزدە ئىسسىق بىنەپشە.

تەركىبى ئاساسىي تەركىبى رېزىنا ۋە ئۇچۇچان مايدىن ئىبارەت. بۇنىڭ سىرتىدا كەھربى پۇراقلىق كىسلاتاسى (ئاتسىدۇم سۇكسىنۇئابېيتىنولىك) كەھربى كۇمۇچسىمان پۇراقلىق كىسلاتاسى (ئاتسىدۇم سۇكسىنو گىلۋىنكۇم)، سۇكسىنورېزىنول، سۇكسىنۇئابېيتىسنول، كەھربا كىسلاتاسى (ئاتسىدۇم سۇكسىنكۇم)، گۇڭگۇرت بار.

جۇڭخۇا تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىي مۆتىدىل، قۇرۇقراق، يۈرەك، جىگەر، ئۆپكە، دوۋسۇنلارغا تەسىر قىلىدۇ. يۈرەكنى تىنچلاندۇرۇش، نېرۋىنى پەسەيتىش، سۇيۇقلۇقلارنى راۋان قىلىش، قايغان خۇنىنى ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

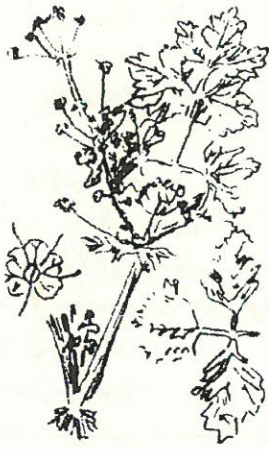
جۇڭىيلار ئارام بەرگۈچى، قان توختاتقۇچى، يېڭى گۆش ئۈندۈرگۈچى، سېرىق يارىلارنى پۈتتۈرگۈچى دورا قىلىپ ئىشلىتىدۇ. يەنە ھەيز ماڭدۇرۇش، سۈيدۈك ھەيدەشكىمۇ ئىشلىتىلىدۇ. مەسلەن: قان سېيىشى، سۈيدۈك يولى ۋە دوۋسۇننىڭ ئۆتكۈر ياللۇغلىرىدىكى سۈيدۈك تۇتۇلۇشلارنى، سېيگەندە ئاغرىشلارنى داۋالاشقا بېرىلىدۇ. يەنە بوغۇملارنىڭ رېماتىزملىق ئاغرىقلىرى، تارتىشىپ قېلىش، تۇتقاق كېسەل، بالياتقۇ-نىڭ كېسەللىرى، ھىستېرىيە (بىر خىل روھىي كېسەللىك)، تىترەپ تۇرۇش كېسىلى (خوربىيا) لارنى داۋالاشقا بېرىلىدۇ.

مقدارى بىر كۈندە 3~15 گرامنى سۇفۇپ (پاراشوك) قىلىپ 2~3 كۈن بۆلۈپ ئىچىلىدۇ. قوشۇمچە كەھرىۋا 3 گرام، تاللىك (سېغىز توپا) 3 گرام، ھۆل چۈچۈكبۇيا يىلتىزى 15 گرام، ياخشى سالاھىيە قىلىپ ھەر قېتىمدا 2~1 گرامدىن كۈندە بىر قانچە قېتىم قايناق سۇ بىلەن ئىچكۈزۈپ، دوۋسۇن ۋە سۈيدۈك يوللىرىنىڭ ياللۇغىنى، سېيىشنىڭ ئاغرىپ تامچىلاپ كېلىشىنى داۋالاش مۇمكىن (سېناقتىن ئۆتكەن نۇسخە-تەھرىر).

كەرەپشە (چىڭسەي)

APIUM GRAVEOLENS

芹菜

139-رەسىم. كەرەپشە

تونۇش بىر خىل سەي، يوپۇرمىقى بېدىگە ئوخشاش، خۇش پۇراق-لىق، ئۇنىڭ ئۇرۇقى ھەم يىلتىزىنى ئىشلىتىمىز. بۇ بىر نەچچە خىل بولۇپ، تاغنىڭ، ئۆلكىنىڭ، ياخشىسى ئۆلكىنىڭدۇر. يىلتىزى يوغان، قارا، يېلىق بولۇپ، يىلتىزى ھەممىدىن ياخشى، ئۇرۇقى كۈچلۈك، ئۇرۇقنىڭ رەڭگى قارامتۇل كۆك رەڭدە، ئۇششاق بولىدۇ. چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ، جۈملىدىن شىنجاڭنىڭ ھەممە يەر-لىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى 2-دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا قۇرۇق ئىسسىق. خۇسۇسىيىتى يەللەرنى تارقىتىش، ئىششىق ياندۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئۇرۇقنى قاينىتىپ ئىچسە زەيغۇننەپەس، بىقىن ئاغرىقى، ئىچكى ئەزانىڭ سوغۇقلۇقىنى داۋالايدۇ. قۇسۇشنى توختىتىش ئۈچۈن شۇنىڭدەك ئۈچەينىڭ ئېچىشىشى، قورساق ئاغرىقى، ئىشتىھاسزلىق، قۇۋۋەتسىزلىكلەرگە بېرىلىدۇ. قاينىتىل-مىسىنى ئانار سۈيى، شېكەر بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، زەھەر ئىچىپ زەھەرلىنىشلەرنى قايتۇرىدۇ. يوپۇرماق ۋە يىلتىزى قاينىتىپ بېرىلسىمۇ زەھەر قايتۇرىدۇ. ئەدەس بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، قۇستۇرۇپ زەھەر تەسىرىنى يوق قىلىدۇ. ھەسەل بىلەن ھەر خىل تېرە كېسەللىرىگە چېپىلىدۇ. گۈڭگۈرت پوقى، قارا توغرىغۇ، نۆشۈدۈر بىلەن قوشۇپ چاپسا، سۆڭەلنى ھەم ئۇنىڭ ئورنىدا قالغان داغنى چۈشۈرىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى 5~1 ياشلىقلارغا 6~3 گرام، 10~5 ياشلىقلارغا 10~7 گرام، 10 دىن 15 ياشلىقلارغا 15~10 گرام بەلكى 20 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ. يوپۇرماقتىن 9 گرامغىچە، يىلتىزدىن

15 گرامغىچە بېرىلىدۇ. يوپۇرماقنىڭ سۈيىنى سىقىپ، ئازغىنە قاينىتىپ، ئاغزى ئوچۇق قاچدا قويۇپ قۇرۇتۇپ بېرىلىدۇ. بۇنىڭ پايدىسى ئۇيدان.

ئورۇنباسارى جۇۋىنە، زىرە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىقلىقتىن بولغان كېسەللەرگە، ئۆپكە كېسىلىگە، ھامىلىدار، بالا ئېمىتىدۇ. خان ئاياللارغا بېرىلمەيدۇ. ئەگەر بېرىلسە، باش ئاغرىقى، ھوشىنى يوق قىلىشتەك ئەھۋاللار يۈز بېرىدۇ. بۇ دورا باھنى قوزغايدىغان بولغىنى ئۈچۈن بېرىلمەسلىك لازىم. بېرىشتە ھۇمامە كاسنە ئۇرۇقى بىلەن بېرىشكە بولىدۇ. ھامىلىدار، بالا ئېمىتىدىغان ئاياللارغا رۇمبەدىيان بېرىمىز. ئۇرۇقنىڭ قۇۋۋىتى 2 يىل تۇرىدۇ. يىلتىزنىڭ 3 يىل تۇرىدۇ.

تەركىبى كەرەپشنىڭ يىلتىزى ئۇچۇچان ماي، 6 مىللىگرام پروتسىپت ھېسابىدا ۋىتامىن C ھەم ۋىتامىن A، B، شۇنىڭدەك باشقا ماددىلارنى تۇتىدۇ. جۇڭگىيلار چىش مىلىكى قاناش ۋە باشقا خىل قاناشلارنى داۋالاشقا ھەم ۋىتامىن C، B لار يېتىشمەسلىكتىن بولىدىغان كېسەللەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىدۇ. سىقىپ چىقىرىلغان سۈيىنى ئىچكۈزۈش ئارقىلىق سىيگەندە ئاغرىش، قان سېمىشلەرنى داۋالاش مۇمكىن. يېقىنقى مەلۇماتلارغا قارىغاندا، يېڭى كەرەپشنى سوقۇپ، سۈيىنى سىقىپ چىقىرىپ كۈندە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 15~10 تامچە ئىچكۈزۈلسە، قان بېسىمىنى كۆرۈنەرلىك دەرىجىدە چۈشۈرىدىكەن. بولۇپمۇ يېڭى باشلانغان ھىپېرتونىيە (قان بېسىمى يۇقىرى كېسەللەر)گە پايدىسى بەك ياخشى بولىدۇ.

كەپەرەس

(رەسكەپۇر)

CALOMELAS

甘燕汞粉

تونۇش بۇ بىر خىل سۈنئىي ياسىلىدىغان دورىدىن ئىبارەت. رەڭگى ئاق بولىدۇ (شىڭرىپقا ئوخشاش). بەلكى بۇنى ئاق شىڭرىپ دەپمۇ ئاتايدۇ.

تەييارلاش ئۇسۇلى سىماب، گىلى ئەرمىنى، ئاق زاك (زەمچە)، تاش تۇز ھەر بىرىنى 12 گرامدىن ئېلىپ، ھەممىسىنى بىرلەشتۈرۈپ سۇ بىلەن ئۇيدان سالايە قىلىپ، كىچىك-كىچىك توقچاق ياساپ قۇرۇتۇلىدۇ. ئاندىن كېيىن لۇتاب بىلەن سۇۋالغان ساپال قاچىنىڭ تېگىگە تۇز سېلىپ ئۈستىگە مەزكۇر توقاچلارنى قويۇپ، يۇقىرىقىدەك يەنە بىر ساپال قاچىنىڭ ئىچىنى كۈل ۋە جەۋزىماسلىنىڭ شىرىسى بىلەن سۇۋاپ ئاۋۋالقى قاچىنىڭ ئۈستىگە دۈم كۆمۈرۈپ قويۇلىدۇ. ئاندىن ھەر ئىككى قاچىنىڭ ئۈستىدىن گىلى ھىكمەت قىلىپ قۇرۇتۇپ 3 كېچە-كۈندۈز 4 ئەتراپىدىن كالا تېزىكى بىلەن ئوت يېقىلىدۇ. سوۋۇغاندا ئالىمىز. قاچىنىڭ تېگى ۋە ئەتراپلىرىغا ئۇيۇغان نەرسە كەپەرەس بولىدۇ. باھنى قۇۋۋەتلەش ئۈچۈن تەييارلانسا 9 كېچە-كۈندۈز ئوت يېقىلىدۇ.

چىقىش ئورنى جۇڭگىي ۋە مىللىي تېۋىپلار تەييارلايدۇ. تەبىئىي بەك ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى سىڭىلىش، قوتۇر، تاز، بۆرەك، دوۋساق، سۈيدۈك يوللىرىدىكى ھەر تۈرلۈك كونا يىرىڭلىق چاقىلارنى داۋالاش، بۇرۇندىكى ناسۇر چاقىنى يوقىتىش، خانازىر، دوۋساق، بۆرەكتىكى تاشلارنى يوقىتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىش ئورنى كەپەرەسنى ھەسەل بىلەن ئۆز مىقدارىدا يېسە باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ ھەم مەنىيىنى

تۇتىدۇ. سېرىقماي بىلەن قوشۇپ تاشقى نەرىپتىن بەدەنگە چاپسا، ھەر تۈرلۈك تېرە كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەمما بۇنى تەشۋىيە (تېببىي قائىدە بويىچە قورۇپ) ئىشلىتىش كېرەك. ئىشلىتىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 0.2 گرام (بىر گرامنىڭ 2/10 قىسمى).

گۈرۈنباسارى ھەببۇسالاتىن.
دېققەت قىلىدىغان ئىشلار ئەزايى رەئىسكە زەرەر قىلىدۇ.
تۈزەتكۈچى كالىنىڭ سۈتىنى ئىچىش.

تەركىبى بۇنىڭ تەبىئىي ھالدا كاندىن چىقىدىغىنى بولۇپ، ساپ بولمىغانلىقتىن سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ، ئىچىشكە بېرىلمەيدۇ. بۇ خىلنىڭ تەركىبىدە ئاز مىقداردا ھىدراگرۇم مونوخلورىدوم تۇتىدۇ. سۈنئىي ياسالغىنى دورىخانلاردا سېتىلىدىغان كلومېل بىلەن ئوخشاش. جۇڭى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى ئۈنۈملۈك ئىچ يۇمشاقچى، سۈيدۈك ھەيدىگۈچى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. شۇنىڭدەك سىغىلىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. قورساق كۆپۈپ، ئىچ فېتىشلاردا، سىغىلى جاراھەتلىرىدە ۋە ھەر خىل تېرە جاراھەتلىرىدە ئۈنۈم بېرىدۇ. مەدەدە چۈشۈرگۈچى دورىلار بىلەن قوشۇپ بالىلاردىكى سازاڭ مەدەدەلەرنى چۈشۈرۈشكە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقدارى سىغىلىنى داۋالاش ئۈچۈن بىر قېتىمدا 0.01~0.004 گرامدىن (بىر گرامنىڭ 1/1000 قىسمىدىن 1/100 قىسمىغىچە): ئىچ سۈرۈش ئۈچۈن 0.02~0.05 گرام (بىر گرامنىڭ 2/100 قىسمىدىن 5/100 قىسمىغىچە)، سۈيدۈك ھەيدەش ئۈچۈن 0.1~0.2 گرام (بىر گرامنىڭ 1/10، 2/10 قىسمىغىچە) سۇفۇپ ياكى ھەب شەكلىدە ئىچىشكە بېرىلىدۇ. بۇ دورىنىڭ زەھەرلەپ قويۇش ئېھتىمالى بار. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىشلىتىشتە ئېھتىيات قىلىش لازىم. دورىخانلاردىن سانائەتتە ياسالغان كالومېل ئېلىپ ئىشلىتىلسۇمۇ بولىدۇ.

كەندىر ئۇرۇقى

(ھەببۇسسەمەنە-نەقىل خۇاجە)

FRUCTUS GANNABIS SATIVUS VAR INDICA 大麻仁

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، چوڭلۇقى قارىسۇچتەك؛ رەڭگى قارامتۇل سېرىق، ئۈستى سىلىق، ئىچىدە ئاق مېغىزى بار، تەمى تاتلىق، ياغلىقتۇر. ئۇزۇنلۇقى 60 س م دىن 2 مېتىرغىچىلىك ئۆسۈپ يېتىشىدۇ. يوپۇرمىقى ئاقۇش كۆك رەڭدە (توپارەڭ)، شاخلىرىنى سۇندۇرسا سۈت چىقىدۇ. چىقىش ئورنى كەندىرنىڭ ئەسلى ۋەتىنى ھىندىستان بولۇپ، ھازىر ئىراندا، مەملىكىتىمىزنىڭ شىمالىي جۇڭگو، شەرقىي شىمال ۋە غەربىي شىمالدىكى ھەر قايسى ئۆلكىلىرىدە ئۆستۈرۈلىدۇ. چۆللەردە ياۋىلىرىمۇ بولىدۇ.

تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق. روتۇبىتى فەزلىسى (ئارتۇقچە ھۆللۈكى) بار. خۇسۇسىيىتى ئۇرۇقنى سوقۇپ خالتىغا ئېلىپ ئۈستىگە سوۋۇتۇلغان قايناق سۇ قۇيۇپ ئەزسە، سۈتتەك ئاق شىرىسى چىقىدۇ. بۇنىڭدىن 30 مىللىمىتىرنى مائۇلئەسەل (سۇ بىلەن ھەسەلنىڭ قاينىتىلمىسى) بىلەن ئىچكۈزسە بەدەندىكى بەلغەمنى چىقىرىدۇ. شىرىسىنى ئۇن، بادام يېغى، سۇ، شېكەر قوشۇپ قاينىتىپ، ھەربىر (ئاتىلىغا ئوخشاش يۇمشاق تاماق)، پالودە (ھالۋىغا ئوخشاش تاماق) قىلىپ، مەزۇلىن (كېسەلدىن

140-رەسىم. كەندىر

يېڭى قويغان) كىشىلەرگە،
سوغۇق مىزاجلەرگە بەرسە
سەمەرىتىدۇ.

يوپۇرمىقىدىن سۈيىد-
نى سىقىپ چىقىرىپ 90
مىللىمىتىر ئىچىرۈلسە بەل-
غەم، سەپىرانى سۈرىدۇ.
ئورۇنباىسارى ئۆز
ۋەزنى بىلەن تەڭ كۈنجۈت
ھەم پىستە.

تۈزەتكۈچىسى

سىركەنجۈپىل، ھەسەلدۇر.
كەندىر ئېلىمىزدە نا-
ھايىتى بالدۇرلا دورا ئۆ-
سۈملۈكلەر قاتارىغا كىر-
گەن. مەسىلەن: مىلادىدىن
206 يىل بۇرۇندىن مىلاد-
نىڭ 220-يىلىغىچە ئۆت-
كەن خەن سۇلالىسى دەۋ-
رىدە يېزىلغان «شىڭ جىڭ
بىنشاۋ» كىتابىغا كىرگۈزۈل-
گەن. ھىندىستاندا مىلاد-
نىڭ 9-ئەسىرىدە دورا قاتا-
رىغا كىرگۈزۈلۈپ، كېيىنچە
ئىران ۋە ئەرەبىستانغا تار-
قالغان. ياۋروپادا پەقەت

17-ئەسىردىلا بۇنىڭ شىپالىق ئەھمىيىتىگە دىققەت قىلىنغان.

تەركىبى يېرىم قاتتىق ھالدىكى شىلىمىشقى ماددىسى (كاننابىن) % 22~15 بولۇپ، ئۇنىڭ ئاساسىي
تەركىبى كەندىر فېنولى (كاننابىول)، كەندىر فېنول ئالكاهولى (كاننابىدئول)، توت ئوكسىدلىق كەندىر
فېنولى (تېتراھىدرو كاننابىول) لاردىن ئىبارەت. بۇلارنىڭ سىرتىدا % 0.5 ئۇچۇچان ياغ ۋە خولىن،
تىرىگونىللىن (شۇمىشا شولتىسى) قاتارلىقلار بولىدۇ.

ئۇرۇقنىڭ تەركىبىدە % 19 ئاقسىل، % 30 ياغ، ئۇچۇچان ماي، ۋىتامىن E₂، لېتىستىن، فېتوسىپېرىن،
ماگنېزىيۇم ئوكسىلىكۇم، گلوگورونىك كىسلاتا.

جۇڭخى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى ئۇرۇقنىڭ تەبىئىي مۆتىدىل، قۇرۇق.

كەندىر ئۆسۈملۈكىنى قاينىتىپ ئىچكۈزۈلسە مەست قىلىدۇ، ئاغرىق پەسەيتىدۇ، تىنچلاندۇرىدۇ.
كۆپىنچە قوزغىلىشچان ساراڭلىقلاردا ۋە تۇتقاقلىق يۆتەللەردە، زىققە نەپەستە، نېرۋا ئاغرىشلاردا بېرىلىدۇ.
ئۇرۇقى قاينىتىپ بېرىلسە سۈيدۈك ھەيدەيدۇ، تەرەتنى راۋان قىلىدۇ، ھەيزنى ماڭدۇرىدۇ. تارتىشىش

(سپازما) نى بوشىتىدۇ، تۇتقاق كېسەل (ئېپىلېپسىيە) نى داۋالايدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ ئۇچلىرىنى تاماكنىغا قوشۇپ چەكتۈرۈلسە، نەپەسكە (ئاستىمغا) ناھايىتى ياخشى پايدا قىلىدۇ.

ھازىرقى زامان مېدىتسىنىسىدا كەندىردىن ئېلىنغان رۇب (ئېكستراكت) ئارام بەرگۈچى، مەست قىلغۇچى، ئاغرىق پەسەيتكۈچى دورا قىلىنىپ، قورساق ئاغرىقى، ئىچكى ئەزالار ئاغرىقى قاتارلىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

كېۋەز چېچىكى

(رەزىل قوتىنى)

FLOS GOSSYPIUM

草棉花

تونۇش بۇ، كېۋەز چېچىكى بولۇپ، رەڭگى سېرىق، قىزىل ھەر خىل رەڭدە، تەمى ئاچچىقراق. چېچىكى يەرگە تۆكۈلۈشتىن بۇرۇن يەرگە چۈشۈرمەي تېرىۋالسىز. چىقىش ئورنى ھەممە مەملىكەتلەردىن، جۈملىدىن مەملىكىتىمىز جۇڭگودىن چىقىدۇ. تەبىئىتى ھۆل ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى نېرۋا پەسەيتىش، مېڭە، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى ھەر خىل نېرۋا، مېڭە كېسەللىكلىرىگە، ساراڭغا، ئاياللاردا جىنسىي قوزغىلىش پەيدا بولۇپ، مەنىي سىرتقا چىقىمىغانلىقتىن بۇخاراتى مېڭىگە ئۆرلەپ، ئاياللاردا تۇتقاقلىق كېسىلى بولغانغا بېرىلىدۇ. كېۋەزنىڭ ھۆل يوپۇرمىقىنى سىقىپ، سۈيىنى ھەر خىل ئىششىقلارغا، كۆيگەن زەخمىلەرگە، بەدەننىڭ قىچىقىنىغا چېپىلىدۇ. ئەمما باشقا كېسەللەرگە چېچەكنىڭ شەرىپىتىنى ئىشلىتىمىز. ئىشلىتىلىش مىقدارى 5~1 ياشلىقلار 15~10 گرامغىچە، 10~5 ياشلىقلارغا 20~15 گرامغىچە، 15~10 ياشلىقلارغا 30~20 گرامغىچە، چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 50~40 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

گۈڭگۈرت

(گۈڭۈت پوقى-كېرىت)

SULFUR

硫磺

تونۇش گۈڭگۈرت دائىم گېپس بىلەن بىر قاتلامدا ھاسىل بولىدۇ ياكى يانار تاغ ئېغىزلىرىغا يېقىن ئورۇنلارغا تارقالغان ھالدا تېپىلىدۇ. تەبىئىي گۈڭگۈرتنىڭ مەنبئىسى بىر قانچە خىل بولۇپ، يانار تاغلاردىن چىققان ئىككى مۇۋەللىدىل ھەموزىلىق (ئىككى ئوكسىدلىق) گۈڭگۈرت بىلەن مۇۋەللىدىل مائى (ھىدرو-گېن) ئۆز ئارا تەسىر قىلىشتىن ھاسىل بولىدۇ؛ ئۇنىڭدىن باشقا مەدىنى ئارشاڭلارغا يېقىن جايلاردا گۈڭگۈرتلاشقان مۇۋەللىدىلما (سۇلفۇر ھىدريد) نىڭ تولۇق ئوكسىدلانمىسىدىن ھاسىل بولىدۇ؛ كۆپلىگەن كۆمۈر، گۈڭگۈرتلۈك تۆمۈر ۋە گۈڭگۈرت ماددىسى تۇتىدىغان باشقا مەدەن (مېتال) كانلىرىدا گۈڭگۈرتنىڭ ئاستا-ئاستا ئاجرىلىپ چىقىشىدىن تەبىئىي گۈڭگۈرت كېلىپ چىقىدۇ؛ بۇلارنىڭ سىرتىدا مەدەن جىنىسلىق ماددىلار بار ئارشاڭ سۇلىرىنىڭ ئېقىش يولىدىكى ھاك قاتلاملىق قىرلارغا تەسىر قىلىشى بىلەنمۇ گېپس

ۋە گۈڭگۈرت ھاسىل بولۇپمۇ چىقىدۇ. ئەمما ئادەتتە يانار تاغلار گۈڭگۈرت چىقىدىغان ئاساسىي مەنبەئە ھېسابلىنىدۇ. كۆپىنچە توپا، تۆمۈر، گىپسىس، تاشتۇز سېرىق تۆمۈر كانلىرى بىلەن بىللە تېپىلىدۇ. چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ ئىچكى موڭغۇلىيە، جەنۇبىي شەنشى، سىچۈەن، خېنەن، جياڭسۇ، شەنشى، خۇنەن، گۇاڭدوڭ، تەيۋەن، شىنجاڭ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىي 3-دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق، لېكىن ئىسسىقلىقى قۇرۇقلۇقتىن ئارتۇق. خۇسۇسىيىتى تارقىتىش ۋە قىزىتىش، قۇرۇتۇش، تارتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى ئىلمان تۇخۇمنىڭ سېرىقى ياكى ئوتتا پىشۇرۇلغان تۇخۇمنىڭ سېرىقى بىلەن قوشۇپ ئىچسە، زۇكام، نەزلە، ھۆل يۆتەل، نەپەس سىقىلىش (يۇقىرىغا تىنىش) كېسەللىكلەرگە مەنبەئە قىلىدۇ. خەپرۇك، بەلغەملەرنى كۆكرەكتىن، ئۆپكەدىن چىقىرىدۇ. سېرىقكېسەلدىكى سېرىقلىقنى يوقىتىدۇ. گۈڭگۈرتنى تەنھا سۇ بىلەن ئىچسە ياكى مۇناسىپ دورىلار بىلەن ئىچسۇمۇ سېرىقكېسەللىكنى يوقىتىدۇ، ھەيز ماڭدۇرىدۇ، زەھەرلەرنى قايتۇرىدۇ. ئېزىپ زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققان جايغا سەپسە زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. ھەببۇلغار بىلەن قوشۇپ چاپسا، سوغۇقتىن بولغان كېسەللىكلەر ئۈچۈن مەنبەئەت قىلىدۇ. يېرىم ۋەزىندە سەمغى ئەرەبى (ئەرەب يېلىمى) قوشۇپ قېتىق بىلەن چاپسا، باشنىڭ ھەر تۈرلۈك چاقىلىرى، تەمرەتكە ھەم ھۆل قوتۇر كېسەللىكى ئۈچۈن مەنبەئەت قىلىدۇ.

گۈڭگۈرتنى بۇرۇنغا تېمىتسا، تۇتقاقلىق كېسەل، دەردىشەققە (باشنىڭ يېرىمى ئاغرىش، مىگرىن) گە مەنبەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ تۈتۈنى باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. نەزلە، زۇكامنى توختىتىدۇ. قۇلاق ئېغىرلىقىنى يوقىتىدۇ، بالىنى چۈشۈرىدۇ (بولۇپمۇ قىزىلنىڭ تۈتۈنى). گۈڭگۈرتنى ياغ ۋە مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ قۇلاققا تېمىتسا، قۇلاقنىڭ ئېغىرلىقىنى يوقىتىدۇ. ھەسەل ياكى سۇيدۇك، تۈكۈرۈكلەر بىلەن قوشۇپ چاپسا، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. سىرگە بىلەن قوشۇپ چاپسا، چاپان چاققانغا، سۇ يېلىنى چاققانغا مەنبەئەت قىلىدۇ. سوقمۇنىيا بىلەن چاپسا، تاز چاقىلىرى ئۈچۈن مەنبەئەت قىلىدۇ. گۈڭگۈرتنى ئوتقا كۆمۈلگەن تۇخۇمدا ياكى ئىلىتقان تۇخۇمدا ئىچسە، ھەر تۈرلۈك ھۆل قوتۇرلار ۋە قىچىشقا ئۈچۈن مەنبەئەت قىلىدۇ. ئاقىر قەرھا، ھەسەل، سىرگە بىلەن قوشۇپ چاپسا، ماخاۋ كېسەللىكىگە، سەۋدانىڭ قاينىشىغا مەنبەئەت قىلىدۇ. سىرگە بىلەن قوشۇپ چاپسا، بەدەندىكى ئاق داغنى ئالىدۇ. سىرگە، توغرىغۇ ۋە سىقىچىلار بىلەن قوشۇپ چاپسا، تېرىدىكى تاتۇقلارنى، تىرىناقنىڭ ئاقىرىپ قېلىشىنى، بەدەندىكى ھەر تۈرلۈك داغلارنى، تېرىنىڭ ئىلان قاسىرىقىدەك چۈشۈپ كېتىش كېسەللىكىنى، چاچ چۈشۈپ كېتىش كېسەللىكىنى داۋالايدۇ. بەدەننى يەيدىغان جاراھەتلەرنى، ھۆل يېرىڭلىق چاقىلارنى يوقىتىدۇ.

مەككە خېنىسى بىلەن چاپسا، قوبا كېسەللىكىگە مەنبەئەت قىلىدۇ. جۈندى بەدەستەر بىلەن قوشۇپ چاپسا، بەدەندىكى قاتتىقلىقلارنى تارقىتىدۇ. بۆرە ئەرمىنى، ھەسەل ۋە مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ چاپسا كىچىك بوغۇملار ئاغرىقى ئۈچۈن مەنبەئەت قىلىدۇ. بۇنى ئېزىپ بەدەنگە چاپسا، تەرنى يوق قىلىدۇ. گۈڭگۈرت پوقنىڭ سۈيىدە بەدەننى يۇسا قىچىشقاقتى يوقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى بىر گرامدىن 4 گرامغىچە، ئەمەلىي ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار مېڭىگە، ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى كەترا، يېڭى سېغىلغان سۈت، بىنەپشە ۋە شېكەر.

گۈڭگۈرت پوقنىڭ (تەسسىد) ئۇسۇلى بىلەن ئېلىنغان جەۋھىرى مەدەن ياكى مېتاللارنى ساپ قىلىش ۋە كىرلىرىنى يوقىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. ئاقارتىلغان جەۋھىرى زەرنىخ جەۋھىرىنىڭ ئورنىدا تۇرىدۇ. پوقنىڭ يېڭى بارلىق سوغۇقتىن پەيدا بولغان كېسەللىكلەرگە قوتۇر، قىچىشقاقتى، تاز كېسەللىكلىرى ئۈچۈن مەنبەئەت قىلىدۇ. ئەرەقى بەدەندىكى ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتىدۇ. ئەزالارنىڭ ئىچكى تەرىپىگە ئۇتۇشى بەك

تېز. سوغۇقتىن بولغان يۆتەل ئۈچۈن، ھۆل سوغۇقتىن بولغان زىققىلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ ۋە تالنىڭ ئىششىقىنى تارقىتىدۇ. چىشنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ، چىشنىڭ تۈۋىدىكى بۇزۇق گۆشلەرنى يوقىتىدۇ. ئەگەر بىر ئاز ياخشى بۇنىڭ ئەرقىغە چىلاپ قاتتىق ئاغرىپ تۇرغان چىشقا قويۇلسا ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. سېرىقشەك چاققان ئەزاغا قويۇلسا زەھىرىنى تارتىۋالىدۇ. شۇنىڭدەك ئېرقى مەدەنى (رىشتە) گە قويۇلسا، جازاھەتنىڭ يىپلىرىنى ئوڭايلىق بىلەن چىقىرىدۇ. ئۇنىڭدىن بىر تامچىنى سۇغا قوشۇپ ئىچسە، تالنىڭ قاتتىقلىقىنى يوقىتىدۇ.

تەركىبى تازىلانغان گۈڭگۈرتتا ئاساسەن كىبرىت (سۇلفۇر) بار. ئەمما كۆپىنچە توپا، ئاسفالت ۋە باشقا قوشۇمچە ماددىلار بىلەن بولىدۇ.

جۇڭى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى كۆپىنچە سىرتقا تېرە كېسەللىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئىچكىشە بېرىپ، ئەرلىكنىڭ ئاجىزلىقى (ئىمپوتېنسە)، سوغۇقتىن بولغان سۆرەلمە ئىچ سۈرۈش، قېرى ۋە ئاجىزلىغان كىشىلەرنىڭ سوغۇقتىن بولغان قەۋزىيەتلىرى داۋالىنىدۇ. ئىسسىقى ئېشىپ كەتكەنلەرگە ئىچكۈزۈش مەنى قىلىنىدۇ.

گۈلبىنەپشە

(بىنەپشەج)

VIOLA ADORATA (HERBA VIOLAE)

香堇

141-رەسىم، گۈلبىنەپشە

تونۇش بۇ كۆك، چىرايلىق گۈلى بار، يوپۇرمىقى ئانار يوپۇرمىقىغا ئوخشاش، ئېگىزلىكى 20 دىن 40 سم، شېخى ئىنچىكە ئۆسۈملۈك بولۇپ، پۇرىقى خۇشبوۋى.

چىقىش ئورنى جىجياڭ، جياڭسۇ قاتارلىق جايلاردىن، شىنجاڭنىڭ غۇلجا تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي ئاۋۋالقى دەرىجىدە سوغۇق، 2-دەرىجىدە ھۆل.

خۇسۇسىيىتى قىزىتمىنى قايتۇرۇش، نېرۋا پەسەيتىش، قاننى تازىلاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئورۇنباشارى ئۆز ۋەزنى بىلەن نېلۇبەر، ھەمشۇانى گۈل پۇرىقى، يۆتەل ئۈچۈن گاۋزىبان گۈلى، بىخ-سۇس.

ئىشلىتىلىشى ئىسسىقتىن بولغان نېرۋا، زۇكام، ئۇسسۇزلۇقلارغا ئىشلىتىمىز. ئارپا سۈيى، غەينۇلە بىلەن بېرىلسە، ئىسسىقتىن بولغان

ئىششىقلىرىنى ياندۇرىدۇ ھەم باش ئاغرىقى، كىچىك بالىلارنىڭ دۆلىنىش (قېتىپ قېلىش) لىرىغا، يۆتەلگە، كۆكرەك ئاغرىقلىرى، گال ئاغرىقى، خەنناڭ (تونزىللىت)، زاتلىجەنبە، زاتلى رىيە، جىگەر، تال كېسىلى، مەقئەت چىقىقى، سۈيدۈكنىڭ كۆيۈپ كەلگىنىگە، بۆرەك ئاغرىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ. يېڭىسىنى پۇرسا ئۇيقۇ كەلتۈرىدۇ. 6 گرامنى سوقۇپ سوغۇق سۇ بىلەن بەرسە، ئارقا پېشابنىڭ ئېچىشىپ كەلگىنىنى، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىدۇ. يېڭى گۈلى زەھەر قايتۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. بابۇنە، بىلەن قاينىتىپ باشقا قۇيسا ئىسسىتما سويۇتىدۇ، يۆتەلگە پايدا قىلىدۇ. 30 گرام بىنەپشە يوپۇرمىقىنى سۇ قوشۇپ 10 گرام

شېكەر بىلەن قاينىتىپ ئىچىشكە بەرسە، كىچىك بالىلارنىڭ سوغىنى كىرگۈزىدۇ. يېغى ھەر خىل تېرە كېسەللىرىگە، چاچلارنىڭ چۈشۈپ كېتىشىگە، تېرىلەرنى يۇمشىتىشقا، ئىسسىقتىن بولغان مۇپاسىل ئىششىق-لىرىغا پايدا قىلىدۇ. تىرىقنى ياغلىسا، تىرىق ياخشى ئۆسۈپ، چىرايلىق تۇرىدۇ. ئۆزىنى موم بىلەن خېمىر قىلىپ كىچىك بالىلارنىڭ ئىسسىقتىن بولغان يۆتەللىرى ئۈچۈن كۆكرەككە چېپىلسا پايدا قىلىدۇ. كۆك سۈيىنى سىقىپ ئالەتكە (جىنىسى ئەزاغا) تېمىتسا، سۈيدۈكنىڭ كۆيۈپ كېلىشىنى ساقايتىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى 5~1 ياشلىقلارغا 1~4 گرامغىچە، 10~5 ياشلىقلارغا 5~10 گرام، 10 دىن 15 ياشلىقلارغا 10~15 گرام، بۇنىڭدىن چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 20 گرامغىچىلىك بېرىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار كۆپ يېسە يۈرەككە زەئىپلىك، ئاشقازانغا ئېغىرلىق پەيدا قىلىدۇ. سوغۇق مىزاج كىشىلەر پۇرسا زۇكام پەيدا قىلىدۇ.

ئەگەر يۇقىرىدىكى ئەھۋال يۈز بەرسە، لەيلىقازاق ئۇرۇقى ۋە يېرىم ھەسسە رۇمبەدىيان بېرىلسە بولىدۇ. سوغۇقتىن بولغان ھەر خىل زۇكام، تەپ (بەزگەك) ۋە باشقا سوغۇقتىن بولغان كېسەللەرگە ئىشلىتىلمەيدۇ. بۇنى كۆپ قايناتمايدۇ. كۆپ قاينىتىلسا قۇۋۋىتى كېتىدۇ.

رەۋغىنى چىقىرىش ئۇسۇلى ھۆل بىنەپشەدىن 120 گرامنى 360 گرام كۈنجۈت يېغىغا چىلاپ 10 كۈن ئاپتاپتا تۇرغۇزۇپ سىقىپ تاشلىۋېتىمىز، يەنە 120 گرامنى سالىمىز، بىر نەچچە كۈندىن كېيىن يەنە سىقىپ تاشلايمىز، يەنە 10 كۈندىن كېيىن 120 گرام گۈلنى سېلىپ تۇرغۇزۇپ، سىقىپ چىققان يېغى بىنەپشە يېغى بولىدۇ.

تەركىبى گۈلى ۋە يىلتىزىدا پۇراقلىق ئۇچۇچان جەۋھەر ماي بولۇپ، ئاساسىي تەركىبى ئىرون، ئا-ئىيونون، ب-ئىيونونلاردىن ئىبارەت. ئۇلارنىڭ سىرتىدا، ۋىيولا-كۆپىرتىستىرن، رېزىنا، شىلمىشقى ماددا ۋە قەنت ماددىلىرى بار.

جۇڭخىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي ھۆل سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى تازىلاش (مىكروپىسىزىلاندىرۇش)، بۇزۇلۇشقا قارشى تۇرۇش، بەلغەم بوشىتىش، ئىسسىتما پەسەيتىش، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش، نېرۋا پەسەيتىش (تىنچلاندۇرۇش) خۇسۇسىيەتلىرى بار. جۇڭخىيلار يېڭى چېچىكنى ۋە يىلتىزنى ئىشلىتىدۇ. گۈللىگەن ۋاقتىدا ۋە كۈزدە يىلتىزنى كولاپ ئېلىپ قۇرۇتۇپ، يەككە ياكى مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ قاينىتىلمىسى بېرىلىدۇ.

گۈلقەنت

(جۈلەنجىبىن)

CONFECTIONES ROSAE GALLICA

蔷薇糖果剂

تونۇش بۇ ھەر تۈرلۈك گۈل ۋە ھەسەل ياكى شېكەر بىلەن تەييارلانغان تاتلىق دورىدۇر. مۇتلەق گۈلقەنت دەپ ئاتالسا، مەخسۇس قىزىلگۈل بىلەن تەييارلانغىنى ئىرادە قىلىنىدۇ. بۇنى ئىككى تۈرلۈك ئۇسۇل بىلەن تەييارلايدۇ.

1-خىلى: ئاپتاپ ئارقىلىق تەييارلىنىدىغىنى بولۇپ، بۇنى «گۈلقەنت ئاپتابى» دەپ ئاتايمىز.

2-خىلى: سۇ ئارقىلىق تەييارلىنىدىغىنى بولۇپ، بۇنى «گۈلقەنت ئابى» دەپ ئاتىلىدۇ. ئەمما بىرىنچى

خىلى ياخشىراق بولىدۇ، تەييارلاش ئۇسۇلى: ئاۋۋال گۈلنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئۇششاق سېرىق زىرە ۋە

تۈگۈنچىلىرىنى، كۆكلىرىنى ئېلىپ تاشلاپ، گۈلگە 2.5 ھەسسە ھەسەل ياكى شېكەر سېلىپ قاچىنىڭ 1/4 نى بىكار قويۇپ، ئاغزىنى داكا بىلەن ئوراپ ئايتاپتا 20 كۈندىن 40 كۈنگىچە قويۇلىدۇ. گۈلقەنت سېلىنغان قاچا شېشە، چىنە ياكى ساپالدىن بولۇشى كېرەك. پىشىپ تەييار بولغىچە ھەر 4~5 كۈندە ئېلىشتۇرۇپ تۇرۇلىدۇ.

چىقىش ئورنى ئۇيغۇر تېۋىپلار تەييارلايدۇ.

تەبىئىي ھەسەل بىلەن تەييارلانغىنىڭ تەبىئىي 2-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق، شېكەر بىلەن تەييارلانغىنىڭ تەبىئىي 2-دەرىجىدە ئىسسىق، 1-دەرىجىدە ھۆل.

خۇسۇسىيىتى ھەر ئىككىسىنىڭ خۇسۇسىيىتى: مېڭىنى، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئارتۇق ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، سېسىق گازلارنىڭ مېڭىگە تەسىر قىلىشنى توسۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە (بولۇپمۇ تاماقتىن كېيىن يېسە)، يەنە پالەج، بوغۇملار ئاغرىقى، ئۇششاق تاشلارنى ئېزىش، سۈيدۈكنى ماڭدۇرۇش، قەۋزىيەتنى بوشتىش خۇسۇسىيەتلىرى بار.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى 1/4 قىسىم مەجۈنى كومۇنى بىلەن يېسە، ئاشقازان ۋە قورساقتىكى قويۇق يەللەرنى تارقىتىدۇ. قۇلۇنچى، بەل ئاغرىقلىرىنى يوقىتىدۇ. شۇ تەرىقىدە قىش پەسىللىرىدە داۋاملىق يەپ تۇرسا، تەن سالامەتلىكى ياخشى بولىدۇ.

شېكەردە تەييارلانغىنى ئىسسىق مزاج كىشىلەر ۋە ياشلار ئۈچۈن ياخشى. ۋەسۋاس، جۈنۈن كېسەللىكنىڭ باشلىنىش ۋاقتلىرىدا بېرىلسە مەزكۇر كېسەللىكنى يوق قىلىدۇ. باراۋەر مىقداردا مەجۈنى ئۈستۈن قۇيۇش، يېرىم مىقداردا مەجۈنى بىنەپشە بىلەن قوشۇپ ئوبدان ئېلىشتۇرۇپ داۋاملىق يېسە، كونا كۆز ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سېسىق گازلارنىڭ مېڭىگە تەسىر قىلىشنى توسىدۇ. كۆز ئاجىزلىقى، پۈتۈن باش ئاغرىقى، يېرىم باش ئاغرىقى، باش قېيىپ كۆزگە قاراڭغۇلۇق تىقىلىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. كۆيگەن خىلىتلارنى يوقىتىدۇ، توسالغۇلارنى ئاچىدۇ.

ھەسەللىك گۈلقەنتى تۇربۇت، كەرەپشە ئۇرۇقلىرى بىلەن قاينىتىپ ئوبدان ساپ قىلىپ چاپسا، لەقۋا، پالەج، ئېغىزنىڭ، تىلنىڭ بوشاشقانلىقىنى ۋە يېڭى مۇپاسل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. شېكەرلىك گۈلقەنتى تەمرى ھىندى، چىلانلار بىلەن قاينىتىپ ئىچسە، باش ئايلىنىش، كۆز قاراڭغۇلىشىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 36 گرامغىچە بېرىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۇسسۇتىدۇ، جىگەرگە زەرەر قىلىدۇ. تۈزەتكۈچى خەشخاش.

ساقلاش ھەسەللىك گۈلقەنتىنىڭ قۇۋۋىتى 4 يىلغىچە تۇرىدۇ. شېكەرلەرنىڭ قۇۋۋىتى 2 يىلغىچە تۇرىدۇ.

تەركىبى قەنت ۋە قىزىلگۈلدىن تەركىب تاپقانلىقى ئۈچۈن ھەر ئىككىسىگە خاس تەركىبلەرگە ئىگە.

ئېيىق

(دۈب)

URSUS TORQUATUS SCHINZ

熊

تونۇش بۇ بىر تۈرلۈك يىرتقۇچ ھايۋان بولۇپ، بەك كۈچلۈك، بەك ھوشيار. تەلىمىنى قوبۇل قىلىدۇ.

ئېيىق قېنى شىلمىش بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن تۇغقان ۋاقتىدا بالىسىنىڭ شەكلى مەلۇم بولمايدۇ، قايتا-قايتا يالغاندىن كېيىن، شىلمىش قان كېمىيىپ، بالىسىنىڭ شەكلى كۆرۈنىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ تاغلىرىدا، جاڭگاللىرىدا ۋە باشقا جايلاردا بولىدۇ.

تەبىئىتى 1-گۆشى ھۆل ئىسسىق، لېكىن ھۆللۈك تەرىپى كۆپرەك. گۆشى شىلمىش كېلىدۇ.

2- يېغى 3-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

3- تېرىسى ھەممىدىن قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى توسالغۇلارنى كۈچلۈك ئېچىش، كونا چوڭ بوغۇملار ئاغرىقىنى پەسەيتىش، قېتىپ قالغان پەيلەرنى يۇمشىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى ئېيىق ئۆتىدىن 0.15 گرامى ھەسەل بىلەن ئىچسە، تۇتقاقلىق كېسەل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ھەسەل، سىركەنجىۋىل، قارىمۇچلار بىلەن ئىچسە، سوغۇقتىن بولغان جىگەر ئاغرىقى ۋە ئىستىسقا كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئېيىق ئۆتىنىڭ 2 گرامى ھايۋانلارنىڭ قۇلۇنجى كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەتلىك. ئېيىق ئۆتىنى ھەسەل ۋە ئارپا بەدىيان سۈيى بىلەن قوشۇپ كۆزگە تارتسا، كۆزنىڭ نۇرىنى قۇۋۋەتلەيدۇ. كۆزدىكى ئاقىنى ئالىدۇ. كىرىپك ئۈندۈرىدۇ. ئۆتىنى ھەسەل، قارىمۇچ بىلەن 5 قېتىمغىچە چاپسا، گۆشخور يىرىڭلىق چاقىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، چاچ ئۈندۈرىدۇ، ئېيىقنىڭ پەنەرايىسى (بالىسىنىڭ يېڭى تۇغۇلغان ۋاقتىدا ئەمگەن سۈتىنى ئاشقازاندىن ئېلىنغىنى) مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە بەدەننى سەمىرتىدۇ، بەلغەم خاراكىتلىك كېسەلنى يوقىتىدۇ. كۆزگە تارتسا، تەتۈر كىرىپكىنى چۈشۈرۈپ تۈز كىرىپك چىقىرىدۇ. بەدەنگە چاپسا تۈك چىقىشىنى توسىدۇ. كودۇمبا چاقىلارغا چاپسا تېز پىشۇرىدۇ.

ئېيىق يېغىنى چوڭ بوغۇملارغا چاپسا، چوڭ بوغۇملارنىڭ ئاغرىقىنى قالدۇرىدۇ، ئەزالارنىڭ قېتىپ قالغان پەيلەرنى يۇمشىتىدۇ. سۇنغان ۋە چىقىپ كەتكەن، ئېزىلگەن ئەزالارغا، كۆكرەككە چاپسا، سوغۇقتىن بولغان يۆتەلگە، تېرىگە چاپسا، بەرس، دائۇسسۆتلەپكە مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۇنىڭ يېغىنى كىچىك بالىلارنىڭ بەدەنىگە يېڭى تۇغۇلغان ۋاقتىدا قائىدە بويىچە چاپسا، بالىلارنىڭ بەدەنىگە تاشقى تەرەپتىن كېلىدىغان ھەر تۈرلۈك زەرەر ئاپەتلەرنى توسىدۇ. ئېيىق يېغىنى باراۋەر مىقداردا زەيتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ بىر دانە ئانارنىڭ ئىچىنى بوشىتىپ ئىچىگە سېلىپ ئوت بىلەن قىزىتىپ قاشقا چاپسا تۈك ئۈندۈرىدۇ. دائۇسسۆتلەپ، بوۋاسىر، ناسۇر، ناز چاقىلىرىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئېيىق تېرىسىنى تېگىگە سېلىپ ياتسا، ھۆل مىجەز كىشىلەرنىڭ، پالەچ، نىقرەس قاتارلىق كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۇرۇق بېزىنى يېرىپ موزا، بۇدۇنە (ۋىتۋالاق) گۆشىنىڭ قۇرۇتۇلغىنىنى سوقۇپ، مەزكۇر ئۇرۇق بېزىگە سېپىپ قۇرۇتۇپ ئېزىپ مۇۋاپىق مىقداردا يېسە ئىسھالنى توختىتىدۇ. ئېيىقنىڭ تېزىكى گال ۋە باشقا ئەزالارنىڭ ئىششىقىغا چېپىلسا، ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ، گالنى ئاچىدۇ، تۈكىنى بۇي سالىسا، زەھەرلىك ھاشاراتلار قاچىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلەتسە بولىدۇ.

جۇڭخى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

1-ئېيىق گۆشى تەبىئىتى قۇرۇق، مۆتىدىل، زەھەرسىز.

بەدەننى سەمىرتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش، سوغۇق يەلنى ھەيدەش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. ئەمما جۇڭخىلارنىڭ قارىشىچە، كونا ساقايىمغان كېسىلى بارلار، تاماق ھەزىم قىلىش ناچار كىشىلەر يېمەسلىكى لازىم، ئۇلارنىڭ ئاغرىقىنى مۇقىملاشتۇرۇپ، ساقايىماس قىلىپ قويىدۇ. شۇنىڭدەك كونا تەقۋىم (يىل ھېسابى) بويىچە 10-ئايدا يېمەسلىك لازىم، روھىي كېسەللىك پەيدا قىلىدۇ، دەپ تەكىتلىنىدۇ.

2-ئېيىق يېغى تەبىئىتى قۇرۇق، ئازراق سوغۇق، زەھەرسىز.

پەي تارتىشىپ قېلىش، قورساققا مەنەك ھاسىل بولۇش، سوغۇقتىن ھاسىل بولغان ئورۇقلاش، باش ئاغرىقى، چاچ چۈشۈش، يۈزگە داغ چۈشۈش ھادىسىلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇزاق ئىستېمال قىلسا غەيرەتلىك قىلىدۇ، بەدەننى چىگىتىپ، ئۆمۈرنى ئۇزارتىدۇ، دەپ قارىلىدۇ. كۆپ يېسە قۇستۇرىدۇ. سىرتتىن مايلىسا، چاچنى ئۆستۈرىدۇ، قارايتىدۇ، يۈزنى پارقىرىتىدۇ، ھاراق بىلەن ئىچكۈزۈلسە، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

3-ئېيىق ئۆتى FEL URSI 熊胆

تەبىئىتى سوغۇق.

تەركىبى گلىكو-ئۇرۇدېزوكسىخولىك ئاتىسىد، تاۋرىن ۋە باشقا ماددىلارنى تۇتىدۇ. ھارارەتنى پەسەي-تىش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، ھاشارات ئۆلتۈرۈش خۇسۇسىيىتى بار. قىزارغان، گۆش ئۈنگەن كۆز كېسەللىكىنى، سېرىكېسەل، ئىسسىقتىن بولغان تۇتقاقلىق كېسەل، بالىلارنىڭ تۇتقاقلىق ئاغرىقىنى، يامان جاراھەت ۋە كودۇمبا جاراھەتلەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

4-ئېيىق سۆڭىكى قاينىتىپ سۈيىدە ۋاننا قىلىپ بوغۇم ئاغرىقلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

5-ئېيىق ئالغىنى ھاراق، سىركە، سۇ بىلەن قاينىتىپ، بوغۇم ئاغرىقلىرىنى داۋالاشقا، ماغدۇرلاندىرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ.

6-ئېيىق قېنى بالىلارنىڭ دۆلىنىپ كېتىشىگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىتتۇزۇمى

(ئىنە بۇسۇنۇلەپ)

SOLANUM NIGRUM

龙葵

142-رەسىم. ئىتتۇزۇمى

تونۇش بۇ بىر خىل مېۋىلىك ئۆسۈملۈكتۇر. ئۇ بىر قانچە خىل بولىدۇ: 1-يۇرتنىڭ، 2-جاڭگالنىڭ، 3-تاغنىڭ. ھەر بىرى ئەرگەك، چىشى دەپ ئايرىلىدۇ. يۇرت ئىتتۇزۇمىنىڭ ئەرگىكىنى «كاكىنەچ» دېيىلىدۇ. چىشىنى ئىنەبۇسۇنۇلەپ دېيىلىدۇ. مۇتلەق ئىنەبى سۇدۇ. لەپ دېيىلسە ئۇنىڭدىن يۇرت ئىتتۇزۇمىنىڭ چىشىنى ئىرادە قىلىمىز. جاڭگال ئىتتۇزۇمىنىڭ ئەرگىكىنى (كاكىنەچ مۇنەۋۋىم)، چىشىنى (ئىنەبوس سۇنۇلەپ مۇجەننىن) دېيىلىدۇ.

چىقىش ئورنى رايونىمىزدىن باشقا شەھەرلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى يۇرت ئىتتۇزۇمىنىڭ تەبىئىتى 2-دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق. خۇسۇسىيىتى يۇرت ئىتتۇزۇمىنىڭ خۇسۇسىيىتى يۇمشىتىش، قىزىقلىقنى ۋە ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش، ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلارنى تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى باش، قۇلاق كېسەللىكلىرى، كۆز، ئېغىز، ئاشقازان، تېرە كېسەللىكلىرىگە ئىشلىتىلىدۇ. باش كېسەللىكلىرىگە ئىشلىتىشتە ئىتتۇزۇمىنىڭ يوپۇرمىقىنى يۇمشاق ئېزىپ مېڭگە چاپسا، باش ئاغرىقى، مېڭە پەردىسىنىڭ ئىششىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۇنى سۇدا قاينىتىپ، بەدەننى كۆيمىگىدەك ھالدا، ئىككى غېرىچ ئېگىزلىكتىن ئاغرىق ئەزاغا ئاستا قۇيۇلسا شۇ تەسىرنى بېرىدۇ. بۇي سېلىپ تۇتۇنۇنى پۇرسا نەزلىگە پايدا قىلىدۇ. 4 گرام يىلتىزنى ھاراق بىلەن ئىچسە ئۇخلىتىدۇ.

قۇلاققا ئىشلىتىشتە ئىتتۇزۇمنىڭ يوپۇرمىقىنى قۇلاقنىڭ ئارقىسىغا چاپسا ئىششىقنى تارقىتىدۇ. يوپۇر-
مىقىنىڭ سۈيىنى ئىلمان ھالدا قۇلاققا ۋە بۇرۇنغا بىر قانچە قېتىم تېمىتلىسا ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ.
كۆز كېسەللىكلىرىگە ئىشلىتىشتە يوپۇرمىقىنىڭ سىقىلغان سۈيىنى كۆزنىڭ بۇرۇن تەرەپ بۇرجىكىدىكى
ناسۇر چاقىغا (ساقايىمغان يىرىڭلىق چاقىغا) تېمىتلىسا مەنپەئەت قىلىدۇ ھەم كۆزنى قۇۋۋەتلەيدۇ. كۆز
كېسەللىكلىرىگە ئىشلىتىلدىغان شامچىنى ئىتتۇزۇمنىڭ سۈيىدە ئېزىپ ئىشلىتىش ياخشىراق. يەنە ئىتتۇزۇ-
مى ئۆسۈملۈكنىڭ بارلىق ئەزالىرىنى (ئۇرۇق، يوپۇرماق، شاخ، يىلتىز) لىرىنى سوقۇپ سۈيىنى سىقىپ،
سۈزۈپ تازىلاپ كۆزگە تېمىتلىسا، كۆزگە يەتكەن زەخمىلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ سۈيى بىلەن
غار-غار قىلسا، گال ئىششىقلىرى ۋە چىش ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ.

غىزا ئەزالىرىنىڭ كېسەللىكلىرىگە ئىشلىتىشى ئىتتۇزۇمنىڭ يوپۇرماقلىرىنى ئېزىپ ئاشقازانغا چېپىلسا،
ئاشقازاننىڭ ئىششىقنى ۋە ئاشقازاننىڭ ئېچىشىنى پەسەيتىدۇ. باشقا ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلارنىمۇ
پەسەيتىدۇ. ئىتتۇزۇمنىڭ سىقىلغان سۈيىدىن 120 گرام مۇۋاپىق ھالدا شېكەرگە قوشۇپ ئىچكۈزۈلسە،
ئىچكى ئەزادىكى ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ ۋە ئۈچەي كېسەللىكلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. ئوت خاراكىتلىك
خىلىتلارنى چىقىرىدۇ. كىندىك ئاغرىقىنى، تولغاقنى، مەقئەت ئىششىقىنى يوقىتىدۇ. ئىتتۇزۇمنىڭ 60 گرام
سۈيىنى ئارپىبەدىيان سۈيى ياكى سېرىق ئوت سۈيى بىلەن بېرىلسىمۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ. ئىتتۇزۇمنىڭ
سۈيى بىلەن ھەمەل قىلىنسا، جۈنۈن ئۈچۈن ۋە تىلما كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۈچەيلەرنى
تازىلايدۇ ۋە ئىچىنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ئۆزىدىن 20 گرامچە، قاينىتىلغان سۈيىدىن 40 گرامچە،
يوپۇرمىقىنىڭ سىقىلغان سۈيىدىن 80 گرامچە.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار دوۋسۇنغا زىيان قىلىدۇ
تۈزەتكۈچىسى قەنت.

ئورۇنباىسارى كاكىنەچ (يۇرت ئىتتۇزۇمنىڭ ئەركىكى) ياكى بەتبات (غازبەن).

تەركىبى ساپونىن ۋە سالونىن، كراخمال تۇتىدۇ.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى ئىتتۇزۇمنىڭ ھەممە ئەزاسى دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي قۇرۇق سوغۇق، ئازراق زەھەرلىك.

1-مېۋىسى بەز ئىششىقلىرىنى (چاتراق بەز ئىششىقنى) داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ، كۆزنى روشەنلەشتۈرىدۇ،
بەدەننى چىڭىتىدۇ، مەجنۇن كېسەللەرنى داۋالايدۇ، ھاردۇقنى چىقىرىپ ئۇخلىتىدۇ. ئەلەرنىڭ جىنسى
قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ.

2-يىلتىزى سۈيىدۈكى راۋان ئەمەس كېسەللەرنى، ئاياللارنىڭ ئاق خۇن كېسىلىنى ۋە ئەلەرنىڭ
ئېچىشىپ سىيىش كېسىلىنى داۋالايدۇ.

3-تېنى يوپۇرمىقى سوقۇپ خېمىر ھالغا كەلتۈرۈپ تېڭىلسا، بەز ئىششىقلىرىنى ياندۇرىدۇ. يامان
يارا (كودۇمبا) لارنى ئېغىز ئالدۇرىدۇ، يىقىلىش، زەربە قىلىش ئىششىقلىرىنى قايتۇرۇپ، كۆكنى تارقىتىدۇ.
مىقدارى يىلتىزى، مېۋىسى، يوپۇرمىقىدىن كۈندە 6~3 گرام قاينىتىپ ئىچىلىدۇ، سىرتقا ئىشلىتىش
ئۈچۈن سوقۇپ ئاغرىق جايغا تېڭىلىدۇ.

گىرسا

IRIS ENSATA (IRIS GERMANICA)

马兰

تونۇش تاغ سەۋسەننىڭ يىلتىزىدۇر. بۇ خۇش پۇراق، ياپىلاق، ئۇزۇنلۇقى بىر كىچىك قول ياكى

143-رەسىم. ئىرسا

ئۇنىڭدىن زىيادە بوغۇملۇق، پوستى كۆك (ھاۋا رەڭ) ۋە بەزىلىرى قىزىل، رەڭمۇرەڭ بولىدۇ. مېغىزى سېرىق رەڭدە ۋە قىزغۇچ، قىسمەنلىرى بەك ئاق بولىدۇ. ئۆسۈملۈكنىڭ ئوتتۇردىن سىدىن يەر تېنى چىققان بولۇپ، ئۇ چىدا گۈلى بار. يوپۇرماقلىرى 3 دانە بولۇپ ئارقا تەرەپكە ئۆرلەيدۇ. رەڭگى مۇرەككەپ، ئاق، سېرىق، بىنەپشە رەڭلىك كېلىدۇ.

يوپۇرماقلىرىنىڭ ئۈستىدە رەت-لىك نوقۇتلار بولىدۇ. بىر ئاز خۇش-جۈي، يوپۇرماقلىرى قېلىن، يىلتىزى قاتتىق، ئەڭ ياخشىسى (ئىرسايى ماڭ-رۇتى) بولۇپ، قاتتىق، قېلىن، ئەزالى-رى بىر-بىرىگە چاپلىشاڭغۇ، قىزغۇچ، بوغۇملۇق بولىدۇ. ئوبدان پۇراق بى-رىدىغانلىرى ئېگىز بولمايدۇ، تەمى تىلنى ئازغىنە ئېچىشتۇرىدۇ پۇرقى سوققان چاغدا كۈچلۈك بولىدۇ، بەك چۈشكۈرتىدۇ. باھار كۈنلىرىنىڭ ئا-خىرى تەرەپلىرىدە كولاپ ئېلىپ، كا-ناپ ئاغامچىغا ئوراپ سايدا قويۇپ قۇرۇتۇلىدۇ.

ئۆزى بوش، بارلىق ئىچ تەرىپى كاۋاك ھەم ئىنچىكىسى يارىمايدۇ. ئېقى رومى بولۇپ، تەسىرى ئاجىزراق. كونا قۇرت يېگەن تۆشۈكلە-رى يوق بولغىنى ياخشىدۇر.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ ھەر قايسى ئۆلكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى 2-نىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق. قۇرۇقلۇقتا تۆۋەنرەك، كونسىنىڭ ئىسسىقلىقى، قۇرۇقلۇقى يېڭىسىدىن زىيادىرەك بولىدۇ.

خۇسۇسىيىتى ئەزالارنى يۇمشىتىش ۋە قىزىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، پىشۇرۇش، پارقىرىتىش، تازىلاش، سېرىق ئاچچىق سۇنى سۈمۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى سىركە ۋە گۈل يېغى بىلەن قوشۇپ باشقا چېپىلسا، كونا باش ئاغرىقىنى يوقىتىدۇ. قاينىتىلغان سۈيى ئۇيقۇ كەلتۈرىدۇ.

گۈلنى ئېزىپ خېمىر قىلىپ چېپىلسا، شوك كېسەللىكىگە مەنەپئەت قىلىدۇ. يىلتىزى ۋە يوپۇرمىقى قاينىتىپ ئىچىلسە، كۆزنىڭ قاراڭغۇلىشىشى، يۈرەك قوزغىلىش، ئەزالارنىڭ تىترىشى، شوك كېسەللىكى ئۈچۈن، پالەج، ئىستىرخا، كىچىك بالىلارنىڭ قورقۇپ ئويغىنىپ كېتىشى ۋە ئۇنۇتقاقلق كېسەللىكى ئۈچۈن مەنەپئەت قىلىدۇ. يوپۇرمىقىنى 3 كۈن ئۈزمەستىن سۈيىنى سىقىپ بۇرۇنغا تېمىتىلسا، باشنىڭ يېرىمىنىڭ

ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

سىركە بىلەن قاينىتىپ قۇلاققا تېمىتىلسا، سوغۇق نەزىلەرنى (زىيانلىق سۇ) تۈگىتىدۇ. قۇلاقنىڭ غوڭغۇلدېشىنى ھەم تۈگىتىدۇ. ئېغىزنى چايقسا يىلان چاققاننىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. سىركە بىلەن قوشۇپ ئىسسىق ئۆتكۈزۈلسە، تال كېسىلى، ئىستىسقا ۋە زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىششىقلارنى يۇمىشىتىدۇ، يىرىڭلىق چاقىلاردىن ئاقىدىغان ھۆللۈكلەرنى توختىتىدۇ، بەدەندىكى سەپكۈن ۋە داغلارنى يوقىتىدۇ. ئىككى ھەسسە ئاق خەربەق قوشۇپ چېپىلسا، سەپكۈن، ئاق داغلارنى يوقىتىدۇ. ھەسەل بىلەن قوشۇپ چېپىلسا ياكى ئېزىپ سېپىلسە، گۆش ئۈندۈرۈپ، چوڭقۇر جاراھەتلەرنى پۈتتۈرىدۇ. كونا، ھۆللۈك ئېقىپ تۇرىدىغان سېسىق زەخىمەلەرنى ياخشىلايدۇ. قاينىتىپ سۈيىدە ئولتۇرسا، بالىياتقۇنىڭ، مەقەتنىڭ قاتتىقلىقىنى ۋە سوغۇق كېسەللىكلەرنى يوقىتىدۇ. كىلىزما قىلىنسا، يانپاش ئاغرىقى، بوۋاسىرنىڭ سېسىقلىقىنى، چوڭقۇر ۋە ئىچكى يىرىڭلىق چاقىلار، ناسۇر چاقىنىڭ ئوشۇق گۆشلىرىنى يوق قىلىش ئۈچۈن مەنپەئەتلىكتۇر.

ھەسەل بىلەن پەرىجگە پەرزىچ (پاكىزە بۇلاپ بالىياتقۇنىڭ ئاغزىغا قويۇش) قىلىنسا، قورساقتىكى بالىنى ۋە بالىياتقۇدىكى قۇرتلارنى چۈشۈرىدۇ. يېغى بوۋاسىر تومۇرنىڭ ئېغىزىنى ئېچىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. سىركە بىلەن ياكى شاراب بىلەن تومۇرلارنىڭ قېتىپ قېلىشى، يەر مەرىزىنىڭ، تاغ يۇمىغاقسۇتىنىڭ زەھىرىنى يوقىتىدۇ. تەپلەرگە پايدا قىلىدۇ، 30 گرام ئىچىلسە كۈچلۈك ئىسھال قىلىدۇ (سۈرىدۇ). ھەسەل سۈيى بىلەن غار-غار قىلسا، گالدىكى قۇرۇقلۇقنى يوقىتىدۇ. سىركە بىلەن قۇلاققا تېمىتىلسا، قۇلاقنىڭ غوڭغۇلدېشىغا پايدا قىلىدۇ، ئۆزىنى بۇرۇنغا تارتسا، بۇرۇننىڭ سېسىقلىقىنى يوق قىلىدۇ، زەيتۇن يېغى بىلەن قاينىتىپ پىشۇرۇپ قۇلاققا تېمىتىلسا، كونا گاسنى ئاچىدۇ. يېغىنىڭ ئورۇنباىسارى سۈمبۇل يېغىدۇر. ئۇرۇقى ئۇيغۇ كەلتۈرىدۇ، ئەگەر يىلتىزنى ئاغرىق چىشقا سالسا، چىشنى چىقىرىۋېتىدۇ. باشقا چىشقا تەگكۈزمەسلىك كېرەك، باشقا چىشنى بۇزۇپ قويىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 1~5 ياشلىقلارغا 1 گرام، 5~10 ياشلىقلارغا 2~4 گرام، 10~15 ياشلىقلارغا 5~8 گرام، ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى ئىچى سۈرۈشكە 80 گرام تۈگە سۈتىگە 3 گرام مازارىيۇن قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆپكەگە زىيان قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى ھەسەل. تەركىبى ۋە جۇگىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى سەۋسەن گۈلى ماۋزۇسىدا كۆرسىتىلدى، شۇ ماۋزۇغا قارالسۇن.

ئىزخىر

(مەككە چىغى)

ANDROPOGON CITRATUS (CYMBOPOGON CITRATUS STAPF) 香茅

تونۇش بۇ بىر خىل گىياھ بولۇپ، چىغقا ئوخشايدۇ. بويى ئۇزۇن، ئىنچىكە، قىزىللىققا، سېرىقلىققا مايىل، ئۆتكۈر پۇراقلىق، گۈلى غۇزمەك، ئاق، تىلغا تەگكۈزسە ئېچىشتۈرىدۇ. بۇ ئىككى خىل بولۇپ، I ئىزخىر مەككى، II ئىزخىر جەمى. يۇقىرىدىكىسى 1-سىدۇر. ئىككىنچى خىلنىڭ يىلتىزى ئوسۇگدەك بولىدۇ. بۇنىڭ بويى قىسقا، قاتتىق، يىلتىزى خۇش پۇراقلىق، ئىنچىكە ئۇزۇن بولىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ خەينەنداۋ ئارىلى ۋە باشقا ئىسسىق ئىقلىملىق ئەللەردە تېرىلىدۇ.

144-رەسىم. ئىزخىر

تەبىئىتى ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق. خۇسۇسىيىتى جىگەر ۋە تومۇرلارنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، ئەزالارنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلىرىنى قالدۇرۇش، يەللەرنى تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى يەللەرنى تارقىتىش، تومۇرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، خىلىتلارنى يىغىش، ئىچكى ئەزالارنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىش مەقسىتى بىلەن پالەچ، لەقۋا، ھۆل-مۈكتىن بولغان كېسەللەرگە، پەي تارتىشىشقا، چىش ۋە چىش مىلىكىنىڭ ئاغرىقلىرىغا، ئېغىزنىڭ ھۆللۈكتىن بولغان سۇ ئېقىشلىرىغا، سۈيدۈك يولىدىكى تاشنى پارچىلاپ چىقىرىشقا، سۈيدۈك ۋە ھەيز ماڭدۇرۇشقا، بالياتقۇ ئىششىقلىرىغا، ھۆللۈكلىرىگە، باشقا ئەزالارنىڭ ئىششىقلىرىغا ۋە زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ چىقىپ زەھەرلىشىنى قايىنۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ.

يىلتىز مەستىكى بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، مېڭىنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىپ، ھۆللۈكنى قۇرۇتىدۇ. يىلتىزنى يالغۇز چاينىسا،

پالەچكە پايدا قىلىدۇ. مەستىكى ھەم سىقىچ بىلەن چاينىسىمۇ بولىدۇ. ئۆزى پالەچ، لەقۋا، پەي تارتىشنى داۋالايدۇ، بالياتقۇنىڭ، مېڭىنىڭ زىيادە ھۆللۈكنى چىقىرىدۇ. يىلتىزدىن بىر گرامنى قارىمۇچ بىلەن قوشۇپ بەرسە، ھۆللۈكتىن پەي تارتىشنى، 4 گرامغا 4 گرام قارىمۇچ قوشۇپ بەرسە، كۆڭۈلنىڭ ئېلىشىنى كۆتۈرىدۇ، قورقۇنچىلىقنى يوقىتىدۇ. خېمىر قىلىپ پەينىڭ سۇسلىقىغا چېپىلىدۇ. تەرەنجىسى بىلەن قوشۇپ بەرسە، تالنىڭ قېتىپ قېلىشىغا، مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ بەرسە، ئىستىسقىغا، بۆرەك، ئۆپكە ئىششىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ. ئاشقازان ئېغىزىنى قۇۋۋەتلەيدۇ. جىگەر توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ، يەللەرنى تارقىتىدۇ. قاينىتىپ ئىچكۈرسە، ئىچكى ئەزالارغا يەل تولۇپ كۆپۈشنى يېنىكلىتىدۇ. قاينىتىلمىسىدىن داۋاملىق ئىچسە، سوغۇقتىن بولغان مۇپاسلىغا، سىرەنجىۋىل بىلەن قوشۇپ ئىچۈرسە، سوغۇقتىن بولغان تەپنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىگە پايدا قىلىدۇ. سوقۇپ قاينىتىپ ئېغىزنى چايقىسا، چىش مىلىكىنىڭ ئىششىقلىرىغا، ئېغىزنىڭ ھۆللۈكلىرىگە پايدا قىلىدۇ. قايناتقان سۇ ياكى خېمىر قىلىپ ئەزالارنىڭ سېزىمى ئاجىزلاشقانغا چېپىلىدۇ ياكى قۇيۇلىدۇ. ھۆل يوپۇرمىقىنى ۋە يىلتىزنى خېمىر قىلىپ زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققان بەرگە تېڭىلسا پايدىلىق. ئاشقازان ئېغىزىنىڭ ئىششىقلىرى ۋە باشقا ئەزالارنىڭ ئىششىق قىسمىغا چېپىلسا، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ. قاينىتىلمىسىدا ئىسسىق ۋاننا قىلىنسا، بالياتقۇ ئىششىقلىرىنى ياندۇرىدۇ. ھەيزنى ماڭدۇرىدۇ (بېغىش ئىششىقلىرى ئۈچۈنمۇ ۋاننا قىلىندۇ)، قاتتىق ئىششىقلارنى ياندۇرىدۇ. ۋاننا قىلىنسا تومۇرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. ئاغرىق توختىتىدۇ. يېغى قىچىشقا قاققا پايدىلىق.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئاغرىقنىڭ يېشى ۋە ئەھۋالىغا قاراپ 4~0.5 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباسارى راسەن، تاتلىق قۇستە؛ گۈلنىڭ ئورۇنباسارى قەسبۇ زەرەردۇر. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىقتىن بولغان بۆرەك كېسىلى، باش ئاغرىقىغا گۈلاب (قىزىلگۈل سۈيى)، نېلۇبەر ئەرقى، سەندەل ئەرقى قوشۇپ بېرىلىدۇ.

تەركىبى ئۇچۇچان پۇراقلىق ماي بولۇپ، تىستىرانىللال، گېرانىيول، تىستىرال تۇتىدۇ. ئاساسەن لىمونغا ئوخشاش پۇرايدۇ. قاينىتىپ سۈيىدە ۋاننا قىلىنسا، يەللەرنى تارقىتىش، ئىششىق قايىتۇرۇش، ھەيزنى راۋان

قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. باش ئاغرىقىنى داۋالاشقا، يىقىلىش، تاياق تېگىشتىن بولغان كۆكرىشلەرنى تارقىتىشقا ئىشلىتىلىدۇ. گۈرۈچ بىلەن قورۇپ سۇ بىلەن ئىچكۈزۈلسە، دەرھال ئىچىنى سۈدەك سۈرىدۇ؛ قاينىتىپ ئىچكۈزۈلسە، يۈرەك ئاغرىقىنى تېزلىكتە توختىتىدۇ. يېغى قورساق ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. تېرىنى ياغلىۋالسا، پاشا چېقىشتىن ساقلايدۇ. جۇگىيلار بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ تېنىنى ۋە يىلتىزىنى ئىشلىتىدۇ.

ئىسپىغۇل

(بەزىر قوتۇنا)

PLANTAGO OVATA ASPAGULA
PLANTAGO MAYOR L. VAR ASIATICA (1)

车前子

145-رەسىم. ئىسپىغۇل

تونۇش بۇ بىر خىل گىياھنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، بەكمۇ ئۇششاق، قارا، ئاق ھەم قىزىل رەڭدە، تاتلىق تەمگە ئىگە. شاخلىرى، يوپۇرمىقى ۋە ئۇرۇقلىشى بۇغدايغا ئوخشاش بولىدۇ. يىلتىزى شاخلىرىغا قارىغاندا يوغانراق بولۇپ، يازنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا پىشىدۇ. بۇ 3 خىل بولىدۇ.

1-ئاق رەڭدە، تەسىرى كۈچلۈك.

2-قىزىل رەڭدە، ئاجىزراق.

3-قارا رەڭدە، تەسىرى ئىككىنچىدىنمۇ ئاجىز، ئۇ ئىشلىتىلمەيدۇ.

چېچىكى ئۇرۇقى قانداق رەڭدە بولسا، شۇ رەڭدە بولىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا، يول بويلىرىدا ئۆسىدۇ.

تەبىئىي ئېقى 3-دەرىجىدە سوغۇق، 3-دەرىجىدە ھۆل. قىزىلى ئاۋۋالقى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق. قارىسى قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى ئىسسىقتىن بولغان ئىسسىقنى سويۇتۇش، سەپرادىن بولغان باش ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىش، ئۇسۇزلۇقنى پەسەيتىش، قاننىڭ ھەرىكىتىنى ياخشىلاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئېقىنى سۇغا چىلاپ ئىچكۈزسە، ئىسسىقتىن بولغان ئۇسۇزلۇقنى پەسەيتىشكە، بەدەننىڭ ھارارىتىنى پەسەيتىشكە، بەدەندىكى يەللەرنى تارقىتىشقا، چوڭ تەرەتنى يۇمشىتىشقا، قان قايغانغا، گال، تىل، كۆكرەكنىڭ قۇرۇغىغا، قاننىڭ زىيادىلىكىدىن بولغان زاتلىجەنبەگە، قورساق ئاغرىقلىرى، تولغاقتا، دورىلار كېسەللەرگە ئىسسىق كەلگەن بولسا قايتۇرۇشقا پايدا قىلىدۇ. ئۇرۇقنىڭ شىرىسىنى چىقىرىپ، بادام يېغى بىلەن قوشۇپ ئىچكۈزۈلسەمۇ ئۇسۇزلۇقنى پەسەيتىشكە بولىدۇ. سىركە ياكى گۈل يېغى بىلەن خېمىر قىلىپ ئىسسىقتىن بولغان بوغۇم، بېغىش ئىششىقلىرى، تاشقى تەرەپتىكى قاتتىق ئىششىقلارغا، خانازىر ئىششىقلىرىغا ۋە جاراھەتلەرگە، مودۇرلارغا، پەينىڭ قۇرۇقتىن تارتىشىلىرىغا ئىشلىتىلىدۇ.

شىرىسىنى چىقىرىپ ياكى ئۆزىنى سوقۇپ گۈلاب بىلەن خېمىر قىلىپ ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىقلىرىغا ئىشلىتىلىدۇ.

بىنەپشە يېغى بىلەن قوشۇپ چېپىلىسمۇ باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. باراۋەر كوكىنار پوستى، گۈل يېغىنى قوشۇپ قاينىتىپ ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلارغا چېپىلىدۇ. 7 گرامنى ئىسسىق سۇغا چىلاپ

شېرىنى چىقىرىپ شېكەر ياكى سىركەنجۈبل بىلەن ئىچكۈزۈلسە، سەپرادىن بولغان ئىچى ئۆتكۈنى توختىتىدۇ ياكى قورۇپ گۈل يېغى بىلەن ياغلاپ ئىچكۈزۈلسە ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىدۇ. تاتلىق بادام يېغى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ كىچىك بالغا ئىچۈرسە، تولغاق، قورساق ئاغرىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ. بەدەنگە چاپسا بەدەننى ھۆللىتىپ سەمەرتىدۇ، بېھى ئۇرۇقى بىلەن قوشۇپ بېرىلسە يۆتەلنى پەسەيتىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى 5~1 ياشلىقلارغا 5~2 گرام، 10~5 ياشلىقلارغا 10~5 گرام، 15~10 ياشلىقلارغا 10~15 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباشارى بېھى ئۇرۇقى، سېمىز ئوت. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بۇ دورىنى ئىچكى ئىستېمال ئۈچۈن ئىشلىتىشتە سوقۇپ بېرىشكە بولمايدۇ. سوقماي بېرىش كېرەك. ئەگەر سوقۇپ بەرسە، شېرىنى بولغىنى ئۈچۈن ئۈچەيگە چاپلىشىپ قېلىپ، چاپلاشقان يەرگە جاراھەت پەيدا قىلىدۇ ۋە ھاياتقا دەخلى يېتىدۇ. ئەگەر بىلمەستىن 30 گرامنى سوقۇپ بەرسە بەدەن ھارارىتىنى پەسەيتىپ، سېزىمنى يوق قىلىپ، ئاجىزلىتىپ، غەم ئەندىشىگە سېلىپ، كۆڭلى كېتىش ۋە قان ھەرىكىتى بۇزۇلۇشلارنى كەلتۈرىدۇ. ھەرگىز سوقۇپ بېرىلمىسۇن. يۇقىرىقىدەك كۆڭۈلسىزلىكلەر يۈز بېرىپ قالسا، تېزدىن ھەسەلنى سۇ بىلەن قاينىتىپ تۇز ۋە توغرىغۇ قوشۇپ قۇستۇرۇلسۇن. ياغلىق شورپا ۋە ئىللىقتان تۇخۇمنى قارىمۇچ، يالپۇز، مۇسەللەسكە ئارىلاشتۇرۇپ ئىچىلسۇن.

تەركىبى ئىسپىغۇل ئۆسۈملۈكىنىڭ ئۇرۇقىدا %10 ياغ، رېزىنا ۋە پلانتاگېن دېگەن جەۋھىرى بار. يەنە كۆپ مىقداردا شىلىمىشۇق سۇيۇقلۇق بار؛ يىلتىزىدا شاپتۇل يوپۇرمىقى كىسلاتاسى، مارجان شۇلتىسى (ئاۋكۇبىن) تۇتىدۇ. پۈتۈن ئۆسۈملۈكتە خولن، كالىي تۇزى، بەز شۇلتىسى (ئارىپىن)، لىمون كىسلاتاسى، چۆپ كىسلاتاسى (ئاتسىدۇم ئوكسالكوم)، ۋىتامىن A، C ۋە ئاۋكۇبىنلار بولىدۇ. فارماكولوگىيەلىك تەسىرى ئىسپىغۇل جەۋھىرى (پلانتاگېن) سۇيۇقلۇق ئىشلەپچىقىرىشنى ئىدارە قىلغۇ. چى نېرۋىلارنى قوزغىتىپ، كاناي (تراخىيە)، كاناي شاخچىلىرى ۋە ئاشقازاننىڭ سۇيۇقلۇقىنى ئاشۇرىدۇ. يەنە نەپەس مەركىزىگە تەسىر كۆرسىتىپ، نەپەس پائالىيىتىنى چوڭقۇرلاشتۇرىدۇ، ئاستىلىتىدۇ. شۇڭا كۆرۈنەرلىك دەرىجىدە يۆتەل پەسەيتىش ئۈنۈمى بار.

سوۋېت ئالىمى فىلاتوۋ ئىسپىغۇل يوپۇرمىقىنى بىر قانچە ۋاقىتقىچە قاراڭغۇ جايدا قويغاندىن كېيىن، ئۇنى چىلاپ چىقارغان سۇيۇقلۇقىنى تېرە ئاستىغا ئوكۇل قىلىپ، تاماق (گال) تۇبېركۇلوزىنى، تېرىنىڭ تۇبېركۇلوز جاراھىتىنى ۋە قىسمەن كۆز كېسەللىرىنى داۋالاپ نەتىجە قازانغان. يەنە ئىسپىغۇل ئۇرۇقىنى قاينىتىپ سۈيى بېرىلسە، سۈيدۈك ھەيدەش تەسىرىنى كۆرسىتىدۇ. پەقەت سۈيدۈك راۋان بولۇپلا قالماي، ئەينى ۋاقىتتا سۈيدۈك جەۋھىرى (ئورېئا)، ناترى خلورات، سۈيدۈك كىسلاتالىرىنىڭ چىقىرىلىشىمۇ كۈچىيىدۇ. ئىسپىغۇل تالقىنىنى تۇبېركۇلوز (سىل) ۋە راك كېسەللىرىگە بېرىش سىناقلىرىمۇ ئىجابىي ئۈنۈم بەرگەن. بولۇپمۇ ئېغىر تۈردىكى ئاشقازان يارىسىدا بۇ تالقان ئوبدان داۋالاش ئۈنۈمى بەرگەن. تەتقىقاتلاردا ئىسپىغۇل يوپۇرمىقىدىن ياسالغان رۇب (ئېكستراكت) تېرە قاتلاملىرىنىڭ قايتا ئەسلىگە كېلىشى (رېگېنېراتسىيەسى) ئۈچۈن تۈرتكە بولىدىغانلىقى ئېنىقلانغان.

جۇڭىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

1-ئىسپىغۇل يوپۇرمىقى (جۇڭىي تېبابىتىدە پەقەت يوپۇرمىقى، قىسمەن چاغدا كۆتۈكى ئىشلىتىلىدۇ، گۈلنىڭ غولى ئىشلىتىلمەيدۇ).

تەبىئىي قۇرۇق سوغۇق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى سۈيدۈك ھەيدەش، ئىچكى سۇيۇقلۇقلارنى كۆپەيتىش خۇسۇسىيىتى بار. ئاساسىي تەسىرى سېرىق چاقىنى داۋالاش، قان توختىتىش، بۇرۇن قاناشنى توختىتىش، قايغان قاننى

راۋان قىلىش، ھەيز خۇنىنى تەرتىپكە سېلىش، قان سېيىشى داۋالاش، بىئاراملىقنى توختىتىش، مەدەدە چۈشۈرۈش، ئىچى ئۆتۈشنى توختىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. ئىچكى ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش ئۈچۈنمۇ بېرىلىدۇ. يەنە يېڭى يوپۇرماقنى سىقىپ سۈيى جاراھەتلەرنى پۈتتۈرۈش، قان توختىتىشقا ئىشلىتىلىدۇ. قايناتمىسى ئۈجمە يوپۇرمىقى بىلەن بىللە ئۇزۇنغا سوزۇلغان كانايچە ۋە كۆكرەك پەردىسىنىڭ ياللۇغىنى، باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ سوزۇلما خاراكتېرلىك بۆرەك ياللۇغىنى داۋالاشقا بېرىلىدۇ.

جۇڭى تىبابىتىدە ئىسپىغۇل يۇقىرىقىلاردىن تاشقىرى، تۆۋەندىكى بىر قانچە ئىشتا ئەمەلىي ئۈنۈم بېرىدۇ: نەملىكتىن بەل، تىز ئاغرىسا، ئىسپىغۇل يىلتىزىدىن 7 تال، پىيازىدىن 7 باش، چىلاندىن 7 تالنى بىر شېشە ھاراققا قاينىتىپ داۋاملىق ئىستېمال قىلسا، ئۆمۈرۋايەت قوزغىمايدۇ.

2-ئىسپىغۇل ئۇرۇقى

تەبىئىي قۇرۇق، سوغۇق زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى سۈيدۈك ھەيدەش، قىزىتما پەسەيتىش، ئىچى ئۆتۈشنى توختىتىش، سىزلامنى داۋالاش، خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. يۇقىرىقىلاردىن تاشقىرى مۇپاسىل (چوڭ بوغۇم ئاغرىقى)، زىياپەت دىئابېت كېسىلى، تاماق سىڭمەسلىك، يۆتەل ۋە ئەر-ئاياللارنىڭ تۇغماسلىقلىرىغىمۇ، كۆز كېسەللىرىگىمۇ ئىشلىتىلىدۇ. جۇڭىيلارنىڭ قارىشىچە، ئۇزاق ئىستېمال قىلىنسا، بەدەننى كۈچەيتىپ (تاۋلاپ) يەڭگىللەشتۈرىدۇ. مەشھۇر ھۆكۈملى شىجىڭ ئىسپىغۇل ئۇرۇقىنى ئىشلىتىش ئالدىدا تۆۋەندىكىچە پىششىقلاشنى تەۋسىيە قىلىدۇ: ئۇرۇقنى يۇيۇپ، لايلىرىنى ئاجرىتىپ قۇرۇتۇپ، قازاندا قورۇپ ئېلىپ قويۇلىدۇ. ھەب، سۇفۇپ ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان بولسا، ئۇنى سوقۇپ، بىر كېچە ھاراققا چىلاپ، ھاراقتىن ئالغاندىن كېيىن ھۆللۈكنى پارغا ئايلاندۇرۇپ تالقانلاپ، ھەب ياساپ قۇرۇتۇش ئارقىلىق ئىشلىتىش كېرەك.

چوڭ كىشىلەردىكى سۆزەك كېسىلىنى ۋە كۈچلۈك قىزىتمىنى داۋالاش ئۈچۈن، ئىسپىغۇل ئۇرۇقىدىن مەلۇم مىقداردا ئېلىپ، قاينىتىپ (ئۇرۇقنى خالتىغا سېلىپ قاينىتىش لازىم)، شىرىسىنى چىقارغاندىن كېيىن، كۆك گاۋلىيادىن شويلا ياساپ بىللە ئىچىشكە بۇيرۇلسا مەنپەئەت قىلىدۇ. شۇ تەرىقىدە داۋاملىق ئىچىپ يۈرسە كۆزنى روشەنلەشتۈرىدۇ. بالا چۈشۈپ كېتىش خەۋپى تۇغۇلغاندا توختىتىش ئۈچۈن ئىسپىغۇل ئۇرۇقىنى سوقۇپ ھاراق بىلەن (ھاراق ئىچمەيدىغانلارغا سۇ بىلەن) بېرىلسە بولىدۇ. شۇ يوسۇندا ئىچىپ بەرسە تۇغماس ئاياللارنىڭ ھامىلىدار بولۇشىغا ياردەم بېرىدۇ. بالا كۆندىلەك كېلىپ، تۇغۇلۇش قىيىن بولغاندىمۇ شۇ چارنى قوللىنىش مۇمكىن.

مىقدارى يوپۇرمىقىدىن سىقىپ چىقىرىلغان سۇ ياكى قاينىتىلمىسىدىن ھەر قېتىمدا 3~1 گرام؛ ئۇرۇقنىڭ ئۆزىدىن بىر قېتىمدا 8~3 گرام (قاينىتىپ) ئىچىلىدۇ.

ئىسگەندە

(اسگندە)

PHYSALIS FLEXUOSAE

تونۇش بۇ بىر خىل يىلتىز، ئۇزۇنلۇقى 7 سم غىچە بولىدۇ، تەمى بىر ئاز ئاچچىق، رەڭگى ئاق سېرىق تەرەپكە مايىل. ئەڭ ياخشىسى ناگۇردىن چىقىدىغىنى بولۇپ، چوڭ ۋە قۇرت بېمىكىنىدۇر. چىقىش ئورنى چەت ئەلدىن كېلىدۇ. تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى يۆتەل، نەپەس سىقىلىش، ئەزالاردىكى ئىششىق، بەرەس كېسەللىرىگە مەنپەئەت قىلىش، بەدەننى، باھنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە ئىشلەتسە يۇقىرىدا ئېيتىلغان كېسەللىكلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، بەدەننى سەمىرىتىدۇ، بالىياتقۇنى، بەلنى كۈچلەندۈرىدۇ، بەلغەمنىڭ، سەۋدانىڭ ئۆزگىرىشىنى توسىدۇ. كۆپرەك باھنى قۇۋۋەتلەيدىغان دورىلارغا سېلىنىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 5 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى ئاچچىق قۇستە ۋە سۆرۈنجان.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مىجەز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى كەتىرا.

ئىقلىمىيا

(ئالتۇن، كۈمۈشنىڭ كىرى)

تونۇش بۇ ئالتۇن، كۈمۈشنى تاولغان ۋە سوققان ۋاقتىدا ئاجرالغان كىرى بولۇپ، ئىقلىمىيا دېيىلىدۇ. ئەڭ ياخشى ئالتۇننىڭ كىرى بولۇپ، ئالتۇن رەڭگىدە سارغۇچ بولغىنىدۇر.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى ئۆزىنىڭ ئەسلىي ماددىسىنىڭ تەبىئىتىگە ئوخشىشىدۇ. لېكىن قۇرۇقلۇق تەرىپى ئەسلىنىڭكىدىن ئارتۇقراق.

خۇسۇسىيىتى كۆزنى قۇۋۋەتلەش، كۆزدىكى ئاقنى ئېلىش، پەردىنى، قىچىشقاقلارنى يوقىتىش، ھۆللۈكەنى قۇرۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى يۇمشاق ئېزىپ جاراھەتلەرگە سەپسە، يىرىڭلىق جاراھەتلەرنىڭ سېسىقلىقىنى يوقىتىدۇ، ئارتۇق گۆشلەرنى يوقىتىدۇ، يېڭى، ئوبدان گۆش ئۈندۈرىدۇ. مەلھەم قىلىپ چاپسا، بەھەقنى، ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ، قارا داغنى ئالىدۇ، تالنىڭ قاتتىقلىقىنى تارقىتىدۇ. ئەپيۈن، زەپەر، ياغ بىلەن مەلھەم قىلىپ چاپسا، مۇپاسىل ۋە نىقرەس ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. ئىقلىمىيادىن 0.1 گرامنى قائىدە بويىچە ئىچسە خاپىغان ۋە يۈرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئالتۇن كىرىنىڭ 0.1 گرامدىن 0.2 گرامغىچە، كۈمۈش كىرىدىن ئەھۋالغا قاراپ 1 گرامغىچە.

ئورۇنباىسارى ئالتۇن كىرىنىڭ، تۇتىيا، كۈمۈش كىرىنىڭ، يۇيۇلغان موردارسەڭ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئالتۇننىڭ ئۆپكەگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى بادام يېغى.

ئىنەكپىتى

(خىرۇئ-ھەببە خىرۇئە)

SEMENS RICINI

蓖麻子

تونۇش بۇ ئۆسۈملۈك ئاق ۋە قىزىل ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ. بىنەپشەگە مايىل، ئاقىن قۇۋۋەتلىك.

يوپۇرمىقى ئەنجۈر يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. چۆرىسى ئەنجۈرنىڭكىدىن چىشلىقراق. تېنى 120 سانتىمېتىردىن ئېگىزرەك، يىلتىزى قومۇشقا ئوخشاش كاۋاك، مېۋىسى تىكەنلىك، باشلىق، يۇمىلاق، ئۇرۇقنىڭ چوڭ-كىچىكلىكى قەھۋەنىڭ ئۇرۇقىدەك، پوستى ئۈستىدە قارا چېكىت-لىرى بار، مېغىزى ئاق، يېغى كۆپ، ھۆل، ئىسسىقتا ئوتتۇراھال يەرلەردە ئۈندۈ.

146-رەسىم. ئىنەكېتى

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ ھەممە يەرلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى پەي يۇمشىتىش، ئىچ سۈرۈش، تومۇرلارنى پاكلاش، ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق قالدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى يەللەرنى ياندۇرۇش، يەللەرنى يۇمشىتىش، سو-غۇقتىن بولغان خىلىتلارنى سۈرۈش، تومۇرلارنى پاكلاش، ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، باش ئاغرىقى، پالەچ، لەقۋا، تىترىمە كېسەل، سوغۇقتىن بولغان يۆتەل، دەم سىقىلىش، سوغۇقتىن بولغان يۆتەل، قۇلۇنجىنى

ياندۇرۇش، قاتتىقلىقنى يۇمشىتىش، ئۇچا ئاغرىقىنى پەسەيتىش، دوۋساقنى قۇۋۋەتلەش ئۈچۈن ۋە ئىستىس-قىنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. مېغىزى ئىچ سۈرۈشتە قۇۋۋىتى زىيادىدۇر. ھەيزىنى ماڭدۇرۇش، بالا ھەمراھىنى چۈشۈرۈش ئۈچۈن پايدىلىقتۇر. مېغىزىدىن 10 تالنى ئوبدان يۇمشاق سوقۇپ ھەسەل بىلەن قوشۇپ يېسە بەلغەمنى سۈرىدۇ. ئىشتىھانى، مەيدىنى سۇسلاشتۇرۇپ، ئارامسىزلىق كەلتۈرۈپ، كۆڭۈل ئېلىشتۇرۇش بىلەن قۇستۇرىدۇ. خېمىر قىلىپ سۆڭەلگە چاپسا سۆڭەلنى چۈشۈرىدۇ. قارا داغ، بەلغەمدىن بولغان قاتتىق ئىششىقلارنى ياندۇرىدۇ. ئاغرىق پەسەيتىش، ئىششىق ياندۇرۇش، قول، پۇت ئۇچلىرىنىڭ ئاغرىقى ئۈچۈن، مۇپاسىل ئاغرىقى ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ. سىركە بىلەن قوشۇپ چاپسا، ئەمچەكنىڭ ئىششىقىنى ياندۇرىدۇ، ئاخىرىدا قىزىللىق پەيدا بولىدۇ. بۇنى بادىسۇرۇخ دەيدۇ، شۇنىڭغا ھەم پايدا قىلىدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ ھۆلىنى سىقىپ ئارقا-ئارقىدىن ئىچۈرسە قۇستۇرىدۇ (يوپۇرمىقى زەھەرلىك، دىققەت قىلىش لازىم-تەھرىر). سوغۇق زەھەرلەرنى ياندۇرىدۇ (ئەيپۇن شۇنىڭغا ئوخشاش زەھەرلىك نەرسىلەرنى كۆتۈرىدۇ). يوپۇرمىقى زەھەرلەرنى ياندۇرۇشتا قۇۋۋەتلىكتۇر. يوپۇرمىقى ئىسھال قىلىشتا ئۇرۇقىدىن كۈچسىز. ئارپا ئۇنى بىلەن خېمىر قىلىپ كۆزنىڭ ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلىرىغا، گالنىڭ تېگىدىكى ئىششىقلارغا، قالغان يىراق ئەزانىڭ ئىششىقلىرىغا چاپسا پايدا قىلىدۇ. يوپۇرمىقىدىن 8 گرامنى يېڭى سۈت بىلەن قاينىتىپ ئىچۈرسە، سوغۇقتىن بولغان يۈرەك ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ. يىلتىزنىڭ پوستىنى يېڭى سۈت بىلەن ئىچۈرسە، قورساق ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ. توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. يېڭىسىنى مائۇل ئۇسۇل بىلەن قوشۇپ بەرسە، چاپلىشاغۇ بەلغەمنى يىراق ئەزالاردىن ياندۇرىدۇ. پەيكە چاپسا پەي تارتقانغا، قاتتىق ئىششىقلارنى يۇمشىتىشقا پايدا قىلىدۇ. قۇلاق ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ، بالياتقۇ ئاغزىنىڭ يۇمۇلۇپ قالغىنىنى ئاچىدۇ، دۈم بولۇپ قالغىنىنى تۈزلەيدۇ، يىرىڭلىق قىچىشقا، باشنىڭ سۇلۇق جاراھەتلىرىگە، ئاشقازان ئىششىقلىرىغا مەنپەئەت قىلىدۇ، تېرىنىڭ كۆكلىرىنى كۆتۈرىدۇ. كۆپكى دەريا بىلەن قوشۇپ چاپسا، باشنىڭ تۈكى چۈشۈپ كەتكەن يەرگە چاچ ئۇندۇرىدۇ. كۈدە سۈيى بىلەن بوۋاسىرغا چاپسا ياكى ئىچسە پايدا قىلىدۇ. يېغىنى مىس قاچىغا سېلىپ، ئاغزىنى مەھكەم يېپىپ، ياغ قىزىغاندا 40 گرامغا 0.2 گرام كاپۇر سېلىپ، ئاغزىنى مەھكەم يېپىپ كاپۇر ئېرىگەندە قازاننى چۈشۈرۈپ، سوۋۇغىچە ئاغزىنى ئاچماي، تازا سوۋۇغاندا ئېلىپ چوڭ تەرەتتىن كېيىن مەقئەتنى يۇيۇپ، قۇرۇتۇپ تەييار بولغان ياغ بىلەن ياغلايدۇ. ھەر ۋاقىت تەرەتتىن كېيىن شۇنداق قىلماق بىلەن بوۋاسىر تۈگەيدۇ. بۇ ياغنى ئىسسىتىپ ياغلايدۇ. يىلان قاسىرىقى،

قىچا بىلەن كۇزاز (قېتىپ قالغان) كېسەلگە، بەدەننىڭ بىر قات تېرىسى چۈشۈپ كەتكەن كېسەلگە، تەمرەتكە، قارا داغلارغا ئىشلىتىلسە ياخشى ئۈنۈم بېرىدۇ. قىچىغا قوشۇپ ياغلىسا، ماخاۋغا پايدا قىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى 5~1 ياشلىقلارغا 1 دانىدىن 2 دانىغىچە، 10~5 ياشلىقلارغا 2 دانىدىن 3 دانىغىچە، 15~10 ياشلىقلارغا 4 دانىدىن 5 دانىغىچە، 15 ياشتىن يۇقىرى چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 5 دانىدىن 10 دانىغىچە بېرىلىدۇ. بۇ پوستىدىن ئايرىپ ئاقلاپ ئىشلىتىلىدۇ (تەركىبىدە زەھەرلىك ماددا بار، تۆۋەنگە قارالسۇن).

يېغىنىڭ ئورۇنباىسارى باراۋەر مىقداردا تۇرۇپ يېغى. ئۆزىنىڭ ئورۇنباىسارى 1/10 ھېسابىدا دەن.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىشتىھانى سۇسلاشتۇرىدۇ، ئارامسىزلىق، كۆڭۈل ئېلىشىش، قۇسۇش پەيدا قىلىدۇ.

RICINUS COMMUNIS LINNE پىننە، مەستىكى، كەترا، مەستىكى، پىننە.

بۇ ئېۋفوربىئېتسىيە ئائىلىسىگە كىرىدىغاننىڭ پىشقان، قۇرۇتۇلغان ئۇرۇقىدىن ئىبارەت. تەركىبى ئىنەكېپتى ئۆسۈملۈكىنىڭ ھەممە قىسمىدا رىتسىن دەپ ئاتىلىدىغان بىر خىل ئالكولوئىد (القول) بار. مېغىزىدا ئۇ % 0.15 بولۇپ، يوپۇرمىقىدا % 1.3 كە يېتىپ بارىدۇ. مېغىزىدا بولسا ئۇنىڭدىن باشقا زەھەرلىك ئاقسىل-رىتسىن ۋە ئاللىبىرگىن بار. مېغىزىنىڭ تەركىبىدە ياغلىق ماي % 53~43 كە يېتىپ بارىدۇ. ئىنەكېپتىنى مېش ئارقىلىق ياغ چىقىرىلىدۇ. دەسلەپتە چىققان بۇ ياغنى بىۋاسىتە دورا ئورنىدا ئىشلەتكىلى بولمايدۇ، زەھەرلىك ماددا (رىتسىن، ئاللىبىرگىن ۋە باشقىلار) بار. ياغنى قايناق سۇ، ياغ، ئىسسىق پار بىلەن قايتا ئىشلەش ئارقىلىق تەركىبىدىكى زەھەرلىك ماددىنى يوقاتقاندىن كېيىن (قىزىتقاندا مەزكۇر ماددىلار بۇزۇلۇپ كېتىدۇ) ئاندىن ئىچىشكە بەرگىلى بولىدۇ. چىقىرىلغان ياغدا رىتسىن كىسلاتاسى ۋە ئۇنىڭ تىرىگلىتىپىرىدى، پالمتىن كىسلاتا تىرىگلىتىپىرىدى قاتارلىق تەسىر قىلغۇچى ماددىلار بار.

ئىنەكېپتى يېغى (OLEUM RICINI) نىڭ تەركىبىدىكى رىتسىن ماددىسى شۇ دەرىجىدە زەھەرلىككى، مەزكۇر ماددىدىن بىر گىرامنىڭ 7/1000 قىسمى (7 مىللىگرامى) چوڭ كىشىنى ئۆلتۈرۈپ قويدۇ. ياغ سىقىپ چىقىرىلغاندىن كېيىن ئالكولوئىد رىتسىن كۈنجۈرىدە (تېرىپىدا) قالىدۇ. شۇڭا ئۇ ھەم ھايۋانلار ئۈچۈن زەھەر ھېسابلىنىدۇ. كۈنجۈرىنى ئالدى بىلەن قىزىتىپ ئىچىدىكى زەھەرلىك تەركىبىنى بۇزۇپ تاشلىغاندىن كېيىن ئاندىن مالغا بەرگىلى بولىدۇ.

جۇھى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي مۆتىدىل، قۇرۇق، ئازراق زەھەرلىك.

خۇسۇسىيىتى ئىچىنى يۇمشىتىش، ھۆللۈكنى ھەيدەش، سىرتقا ئىشلەتكەندە بەدەن ئىچىدىكى ھۆللۈك، يىرىڭلارنى سىرتقا سۈمۈرۈش، چىرىشنى يوقىتىش رولىنى ئوينايدۇ.

ئىنەكېپتى يېغى (ياغ تارتىلغاندىن كېيىن قايناق سۇ بىلەن يۇيۇپ ياكى ئىسسىق پار تەسىر قىلدۇرۇپ زەرەرسىزلەندۈرگىنى) سۈرگە دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. بالىلارنىڭ ھەزىم قىلىشى بۇزۇلغاندا، ئىچ سۈرگەندە، ئىچى قاتقاندا بېرىلىدۇ (ئەمما بالىلارغا دەرمەنە بەرگەندىن كېيىن ياغ سۈرگە بەرگىلى بولمايدۇ، چۈنكى تەركىبىدىكى سانتونىن بۇ ياغدا ئېرىپ، ئۈچەي ئارقىلىق سىڭىپ زەھەرلەپ قويدۇ). چوڭ كىشىلەرگە، ئاياللارنىڭ تۇغۇتتىن كېيىنكى ئاجىزلىغان چاغلىرىدا سۈرگە لازىم كەلگەندە بېرىش مۇمكىن.

سىرتقى تەرەپتىن ھەر خىل جاراھەتلەرنى داۋالايدىغان مەلەملەرنىڭ ئاساسى بولۇپ خىزمەت قىلىدۇ. بۇ ياغ قوشۇلغان مەلەملەر يامان يارىلارغا، كۆپۈك جاراھەتلىرىگە بېلىق يېغى قوشۇلغان مەلەملەردەك پايدا قىلىدۇ. يىرىڭنى تارتىدۇ، ھۆللۈكنى قۇرۇتىدۇ، سېسىقنى يوقىتىدۇ.

ئاغزى، كۆزى مايماق بولۇپ قالغانلارنى ئىنەكېپتىنى سوقۇپ تېڭىش بىلەن داۋالاش مۇمكىن. ئوڭغا

مايماق بولسا سول تەرەپكە، سولغا مايماق بولسا ئوڭ تەرەپكە تېگىش كېرەك. يېغىنى سۇلۇق ئىششىقلارغىمۇ چاپىدۇ. بۇ دورا بىر قانچە ھاشارلارنىمۇ ئۆلتۈرىدۇ.

تۇغۇتتىن كېيىن ئاياللارنىڭ بالىياتقۇسى چىقىپ قالسا، ئىنەكپىتىنى سوقۇپ چاچ ئۈستىدىن تېگىلسا، ئاستا-ئاستا بالىياتقۇنى كىچىكلىتىپ كىرگۈزۈۋېتىدۇ. سوقۇپ ئاياغنىڭ ئۈزەڭگۈلۈكىگە سۈركىسە، تۇغۇتنى تېزلىتىدۇ، بالا ھەمراھىنى چۈشۈرىدۇ.

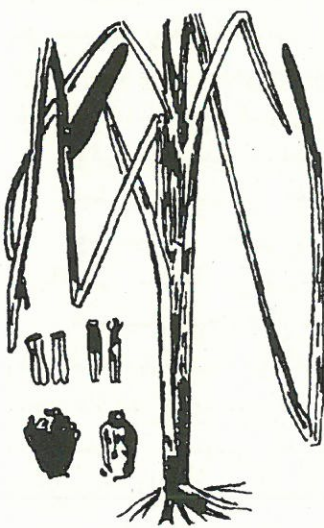
يوپۇرمىقى زەھەرلىك بولۇپ، پۈت ئىششىپ ياكى سەزمەس بولۇپ قالغاندا، يوپۇرماقنى ھورلاپ ئاندىن سوقۇپ تېگىلسا، 2~3 كۈن ئىچىدىلا ئىششىقنى قايتۇرۇپ سەزگۈسىنى ئەسلىگە كەلتۈرىدۇ. ھۆل يوپۇرماقنى سوقۇپ، ئېغىز ئالمىغان جاراھەتلەرگە تېگىلسا ئوڭايلا ئېغىز ئالدۇرىدۇ. قوشۇمچە: ئىنەكپىتىدىن 30~50 تالنى بىر باش چوڭ تاغ سامسقى بىلەن بىللە سوقۇپ خېمىر قىلىپ، داڭغا ئوراپ ئاياغنىڭ ئۈزەڭگۈلىكىگە تېگىپ قويۇلسا، تەخمىنەن 10 سائەتتىن كېيىن سۈيدۈكنى كۆرۈنەرلىك دەرىجىدە راۋان قىلىپ، ئىششىقنى قايتۇرىدۇ. بۇ ئۇسۇل بىلەن بۆرەك ياللۇغى سۇلۇق ئىششىق ۋە ئىستىسقالارنى داۋالىغىلى بولىدۇ. ھەر 12 سائەتتە بىر قېتىم دورىنى ئالماشتۇرۇپ تاكى ئىششىق تامامەن قايتىقىچە داۋاملاشتۇرۇش كېرەك. مۇمكىن بولسا ئىسسىق ئۆتكۈزۈش ئۇسۇلى بىلەن بىللە قوللانسا پايدىلىق. ئەسكەرتىش ئىنەكپىتى ئۆسۈملۈكىنىڭ يوپۇرمىقىنى سوغۇق سۇغا چىلاپ، سۈيىنى چاچسا ياكى چۈسى ئورۇنلىشىۋالغان كاربۇت، بۆشۈك قاتارلىق جاھازلارنى يۇسا، ئۈنۈمى ياخشى بولىدۇ.

ئېگىز

(ۋەج-سەۋسەن زەرد)

ACORUS CALAMUS

水菖蒲

147-رەسىم. ئېگىز

تونۇش بۇ، كۆلنىڭ لېۋىدە ئۆسۈدىغان يوپۇرمىقى پىچاننىڭكىدىن كەڭرەك، قىرلىق، نۇرلۇق، چۈرۈك، غۇزەمەك، ئۇزۇن بويۇق، خۇش پۇراقلىق، ئاچچىق تەملىك، كىچىك ھاۋا رەڭ گۈلى بار بىر خىل ئۆسۈملۈكتۇر.

بىخى (يىلتىزى) قىزغۇچ سېرىق رەڭلىك، بوغۇملۇق، بەزىلىرى مايماق، بەزىلىرى تۈگۈش، ئۆتكۈر پۇراقلىق، تېتىسا قېرىق، ئاچچىق تەم بېرىدۇ. بىر نەچچە خىل بولۇپ ياخشى ئېقىشراق، ئۆزى يوغان، كۆپ بوغۇملۇق خۇش پۇراق كەلگىنىدۇر.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ، جۈملىدىن رايونىمىزنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3-دەرىجىدە ئىسسىق، 2-دەرىجىنىڭ ئوتتۇرىسىدا قۇرۇق. خۇسۇسىيىتى يۇمشىتىش، ئەزالارغا جۇلا بېرىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، بەلغەم يوقىتىش، يەل ياندۇرۇش، زەھەر قايتۇرۇش، باش ۋە كۆكرەك ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىش، مەستكى بىلەن قوشۇپ يىدۈرسە، مېڭىنى تازىلاش، باشقا ئەزالاردىكى ھۆللۈكنى چىقىرىش، پالەچ، خەدەر (قاتما)، ئىستىرخا (پەي بەدەن-نىڭ ئاجزىلىقى)، تىلنىڭ ئېغىرلىقىنى يوقىتىش خۇسۇسىيەتلىرى بار.

ئېگىرنىڭ ئۆزىنى چايناپ ئېغىزدا تۇتۇپ يۈرسە (داۋاملىق تەكرارلاۋەرسە)، كىچىك بالىلارنىڭ تىلىنى تېز چىقىرىدۇ، پات-پات پۇراپ تۇرسىمۇ يۇقىرىدىكى تەسىرنى بېرىدۇ. چاينىسا چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. پاكىزلاپ يۇمشاق سوقۇپ كۆزگە سۈرمە قىلىنسا، ئاق چۈشكەن كۆزگە پايدا قىلىدۇ. كۆزگە قۇۋۋەت بېرىدۇ. كۆزنىڭ ھۆللۈكتىن قاراڭغۇلىشىشىغىمۇ پايدىسى بار.

يېڭى، ھۆل ئېگىرنى سىقىپ سۈيىنى ئىچسە، بەدەنگە قۇۋۋەت بېرىدۇ ھەم قۇۋۋەتنى ساقلايدۇ. مېڭە، پەي، ئاشقازاننىڭ ھۆللۈكىنى قۇرۇتىدۇ، بەدەننى تازىلايدۇ، خۇن، سەپرانى ساپلايدۇ. كۆكرەك ئاغرىقى، سانجىقلارنى ۋە مەيدە، ئۈچەيلەرنىڭ يەللىرىنى ھەيدەيدۇ. جىگەر، تال، ئۈچەي ئاغرىقلىرى، سوغۇقتىن بولغان تولغاق، ھۆللۈكتىن بولغان سۈيدۈكنىڭ تېمىپ كېلىشىنى داۋالايدۇ. سۈيدۈكلۈكتىكى تاشنى پارچىلايدۇ، بۆرەكنى قىزىتىدۇ ۋە باھنى زىيادە قىلىدۇ. سۈيدۈكنى، ھەيزنى ماڭدۇرىدۇ.

ئېگىرنى سوقۇپ زىمات قىلسا، پالەچ، بەلغەم خاراكىتېرلىك تەشەننۇچ خەدەر (پەي تارتىپ قېلىش)، بېغىش، يانپاش ئاغرىقلىرى، بالياتقۇ ئاغرىقلىرىنى توختىتىدۇ، يەللەرنى تارقىتىدۇ. تالنىڭ چوڭىيىشىنى، قاتتىقلىقىنى يۇمشىتىدۇ. بوغۇم ئىشىقلىرىدا قائىدە بويىچە زىمات قىلىنسا، بەلغەم خاراكىتېرلىك ئىشىقلىرىنى تارقىتىدۇ. سوغۇقتىن بولغان بوغۇم ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. بەھق (ئاق داغ)، بەرەس (پېسە) لەرگە ھەم زىمات قىلىنسا پايدىسى كۆپتۇر.

سوقۇپ بەدىيان شىرىسى، زەپەر قوشۇپ پاكىزە داكىغا سۈركەپ بالياتقۇ ئاغزىغا قويىسا، ھامىلدار بولۇشقا ياردەم بېرىدۇ. قاينىتىپ سۈيىدە ئولتۇرسا، بالياتقۇ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. 4 گرام ئىچسە، ئىچكى تەرەپتىن ئىچىلگەن ھەر خىل زەھەرلەرنى دەپنى قىلىدۇ. زىمات قىلسا ھەر خىل زەھەرلىك ھاشارلارنىڭ چاققان زەھىرىنى قايتۇرىدۇ. مۇراببا قىلىپ ئىچسە، پالەچ، سەرىنى (تۇتقاقلىق نېرۋا كېسىلى)، ئاشقازان ئاجىزلىقى ۋە ئاشقازان ئاغرىقلىرى، قورساق ئېسىلىش، غولدۇرلاش، ئۈچەيلەردىكى قۇلۇنجى (توسۇلۇش) غا پايدا قىلىدۇ.

ئېگىر مەجۇنى مېڭىدىكى ھۆللۈكنى ۋە كۆزگە نەزلە چۈشۈشنى توسىدۇ. ھەر خىل ناچار ئوي-خىيال-لارنى يوقىتىدۇ.

ئومۇملاشتۇرۇپ ئېيتقاندا، بارلىق سوغۇقتىن بولغان كېسەللىكلەر، سوغۇق مىزاج قېرى كىشىلەرگە ئوبدان پايدا قىلىدۇ. بەلغەم مىزاجلارغا مۇۋاپىق. ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ. ئاشقازاننىڭ ھۆللۈكىنى قۇرۇتىدۇ. ئىشلىتىش مىقدارى 4 گرام ئەتراپىدا ئەھۋالغا قاراپ بېرىلسە بولىدۇ.

ئورۇنبا سارى يەللەرنى يوقىتىشتا، تال ۋە جىگەر كېسەللىرىگە تەڭ مىقداردا زىرە گىرمانى؛ 1/3 ھەسسە رەۋەن، باھنى قۇۋۋەتلەش ۋە باشقا ئاغرىقلار ئۈچۈن باراۋەر مىقداردا زىراۋەندە.

زىيانلىق تەسىرى باشقا زىيان قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى ئارىپبەدىيان. ئىسسىق مىزاجلارنىڭ قېنىنى كۆيدۈرىدۇ. تۈزەتكۈچىسى سىركەنجىۋىل.

تەركىبى ئېگىرنىڭ گۆشلۈك ۋە ئۇزۇنچاق يىلتىزىدا ئۇچۇچان خۇش پۇراق ماي بار. ماينىڭ تەركىبى تۆۋەندىكى بىرىكمىلەردىن ئىبارەت: ئاسارۇن، كالامېن، ئاسارل ئالدېھىد، سېسكوئېتىرېن، كالامېون، ئالورىن، ئېۋگىنول. بۇلارنىڭ سىرتىدا ئېگىردە ئاشلاش كىسلاتاسى (ئاتسىدوم تانىكومۇ) ۋە كراخمال بار. تەسىرى ئېگىر تاماق ھەزىم قىلىشنى تېزلىتىدۇ، ئاشقازان، ئۈچەيلەردە زىيادە ئېچىش ھادىسىسىنى چەكلەيدۇ، ئاشقازاندا تۇز كىسلاتاسىنىڭ ئىشلەپچىقىرىلىشىنى تېزلىتىدۇ. تەمگە بولغان سەزگۈرلۈكنى ئاشۇرىدۇ. تارتىشىۋالغان (سپازمىلانغان) سىدام مۇسكۇللارنى بوشاشتۇرىدۇ. شۇنىڭدەك ئاغرىق پەسەيتىدۇ. شۇڭا ئۈچەينىڭ سانجىقلىشىپ ئاغرىشلىرىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئېگىرنىڭ جەۋھەرلىرى قان بېسىمىنى چۈشۈرىدۇ. بۇنىڭ سىرتىدا تېرىگە مەلۇم دەرىجىدە غىدىقلاش تەسىرى كۆرسىتىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن راخت ۋە بەز كېسەللىكلەرنى بىلەن ئاغرىغان بالىلار چۈمۈلدۈرىدىغان

كاشكاپ تەركىبىگە قوشۇلدى.

جۇڭىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىي ئىسسىق، خۇش پۇراق تەمگە ئىگە. خۇسۇسىيىتى توسالغۇلارنى ئېچىش، ئىچكى بەش ئەزانى قۇۋۋەتلەش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، يەل ھەيدەش، ئاۋازنى ساپلاش، ئاشقازان، ئۈچەينى قىزىتىش، سۈيدۈكنى ئازايتىش، زەھەر قايتۇرۇش، ھاشارات ئۆلتۈرۈش تەسىرلىرى بار.

باھنى قۇۋۋەتلەپ، بەدەننى كۈچەيتىشكە، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەشكە، ئىشتىھانى ئېچىشقا بېرىلدى. شۇنىڭدەك ئۈچەيگە بەل تولۇپ قورساق كۆپكەندە، رېماتىزملىق بوغۇم ئاغرىقلىرىدا ئىشلىتىلدى. كۆتىكى بىلەن يوپۇرماقلىرىنى قاينىتىپ قىزىتما پەسەيتىشكە بېرىلدى. ئۇنىڭدىن تەييارلانغان كاشكاپ سالقىنلاشقۇ-چى ۋاننا ئۈچۈن ئىشلىتىلدى. يەنە مەلھەم دورىلارغا قوشۇپ بەزىبىر تىرىناق كېسەللىكلىرى داۋالىنىدۇ. شۇنىڭدەك تۇتقاق كېسىلى، بەلغەمدىن بولغان ھوشسىزلىق، چىش ئاغرىقى، چىش مىلكى قاناش قاتارلىق كېسەللىكلەرگىمۇ ئىشلىتىلدى.

ياڭاق

(جەۋز)

JUGLANS REGIAL

核桃

148-رەسىم. ياڭاق

تونۇش بۇ، بىر خىل يوغان دەرەخنىڭ مېۋىسى بولۇپ، دەرەخ-نىڭ يوپۇرمىقى كەڭ، بىر ئاز ئۇزۇنچاق بولىدۇ. مېۋىسىنىڭ 3 قەۋەت پوستى بولۇپ، 1-قەۋەتنى كۆك قېلىن، تەمى قېرىق، بىر ئاز ئاچچىق، خام ۋاقتىدا يۇمشاقراق بولۇپ قۇرۇغاندىن كېيىن ياغاچتەك قاتتىقلىشىدۇ. 2-پوستى بۇغداي رەڭلىك، قاتتىق بولىدۇ. بىر-بىرىگە چاپلىشاڭ-خۇ ئىككى پارچىدۇر. 3-پوستى مېغىز ئۈستىدىكى نېپىز پوستىدۇر. مېغىزنىڭ رەڭگى ئاق، ياغلىق.

چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي 2-دەرەجىدە قۇرۇق ئىسسىق، 1-دەرەجىدە قۇرۇق. قان-چىكى يېڭى بولسا قۇرۇق ئىسسىقلىقى ئازراق بولىدۇ. كونىراپ قۇرۇ-غانىبىرى قۇرۇقلۇقى، ئىسسىقلىقى كۆپ بولىدۇ.

خۇسۇسىيىتى تەبىئەتنى يۇمشىتىش، يەلنى، ئىششىقنى تارقىتىش، باھنى، تۇخۇمنى، رەئىس ئەزانى قۇۋۋەتلەش، بولۇپمۇ مېڭىنى قۇۋۋەت-لەش، ئىچكى سەزگۈ ئەزالىرىنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى ياڭاقتىن 40 گرامنى ئەنجۈر بىلەن ئېزىپ يېسە تەبىئەتنى يۇمشىتىدۇ. تەنھا ئۆزىنى ناشىدا يېسە ئاسان قۇستۇرىدۇ. قورۇپ پوستى بىلەن يېسە، سوغۇق ھاۋادىن بولغان يۆتەل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەنزىرۇت بىلەن يېسە، ئەنزىرۇتنىڭ زەرەرىنى توسىدۇ. مەدەدە قۇرتلارنى چۈشۈرىدۇ. قائىدە بويىچە بالادۇر بىلەن يېسە، بالادۇرنىڭ زەرەرىنى توسىدۇ.

ئەنجۈر، سۇزاپ بىلەن قوشۇپ يېسە، ھەر تۈرلۈك زەھەرلەرنىڭ زەرەرىنى توسىدۇ. پوستى بىلەن كۆيدۈرۈپ 4 گرامنى مۇرتنىڭ رۇبى بىلەن يېسە، بوۋاسىرنىڭ قېنىنى يوقىتىدۇ. قائىدە بويىچە ئېزىپ كۆزگە چاپسا ياكى سۈرمە قىلىپ كۆزگە تارتسا، كۆز قوتۇرلۇقى، كۆزنىڭ قاراڭغۇلىشىشى ۋە ياشاڭغىرىشى

ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. مېغىزنى كۆيدۈرۈپ ئېزىپ شاراب بىلەن ھەمەل قىلسا، ئادەتتىن ناشقىرى كېلىدىغان ھەيزنىڭ قېنىنى توسىدۇ. ياڭاقنى ئېزىپ ھەسەل، پىياز، تۇزلار بىلەن غالجىر ئىت چىشلىگەن جايغا چاپسا ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. گېرمانى زىرە بىلەن ۋە ھەسەل بىلەن ئېلىشتۇرۇپ پالەچ بولغان كىشىنىڭ بېشىغا ۋە بەدەنلىرىگە چاپسا، سوغۇقتىن بولغان مۇپاسىل ئاغرىقلىرىغا چاپسا ياكى سوغۇقتىن بولغان بەلغەم خاراكتېرلىك كونا تەپ كېشىلەرنىڭ بەدىنىگە چاپسا، ئاندىن ھامامدا ياكى ئاپتاپتا، ئىسسىق ئۆيدە ئىسسىق كۆرىنىشنىڭ ئۈستىدە ئاغرىق تەرىپىنى تۆپىگە قىلىپ (ئەگەر ئاغرىق ئىككى ياندا بولسا، ئوڭدىسىغا يېتىپ) ئىسسىق چۈمكۈنۈپ، تەرلەپ (سوغۇق ھاۋادىن، سوغۇق سۇدىن ساقلىنسا)، مۇشۇ تەرىقىدە بىر ئىككى قېتىم داۋاملاشتۇرسا، يۇقىرىدا ئېيتىلغان كېسەللەر يوقىلىدۇ. بۇنىڭ ھۆلىنى ئېزىپ چاپسا، زەربە يەتكەن جايىنىڭ ئىزلىرىنى يوقىتىدۇ. ھۆل ياڭاقنىڭ مېغىزىنى يۈزگە سۈركىسە، يۈزدىكى قارا داغلارنى ۋە قورۇقنى يوقىتىدۇ. چايناپ ناشىدا چاپسا، كىچىك بالىلاردىكى تەمرەتكە، سەۋدا خاراكتېرلىك ئىششىقلارنى يوقىتىدۇ. بۇنىڭ كۈنسىنى ناشىدا چايناپ چاپسا، پەينىڭ تولغىشىپ قېلىشى، پۈتنىڭ ئالقىنىدىكى پەينىڭ سوغۇقتىن، قۇرۇقلۇقتىن يىغىلىپ قېلىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. كونا ياڭاق مېغىزىنى كۆيدۈرۈپ زەپتى بىلەن باشقا چاپسا، باشنىڭ يىرىڭلىق چاقىلىرىنى داۋالايدۇ. ياڭاق مۇرابباسىنى مۇۋاپىق ھالدا ھەسەل بىلەن يېسە، بۆرەكنى سەمىرتىدۇ. باھنى قوزغايدۇ. ئىچىنى يۇمشىتىدۇ، ئۈچەينى قۇۋۋەتلەيدۇ. ياڭاقنى سىركىگە چىلاپ قۇرۇتۇپ يېسە، ئاشقازىنى ئاجىز كىشىلەر ئۈچۈن ياخشى مەنپەئەت قىلىدۇ. ياڭاقنىڭ يېلىمىنى يامان يىرىڭلىق چاقىلارغا چاپسا ياكى ئېزىپ ئاغرىق چىشقا قوبىسا مەنپەئەت قىلىدۇ. ياڭاق پوستىنىڭ ئۇسارىسىنى ئانار رۇبىسى بىلەن قاينىتىپ، قوبۇلغاندا ئېلىپ، گالنىڭ ئىچىدىكى ئىششىقلارغا چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ. پوستىنى سۇ بىلەن قاينىتىپ ئاغزىنى چايقىسا، چىشىنىڭ تۈۋىدىكى ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ، چىشىنى چىگىتىدۇ. ئىككىنچى پوستىنى ئېزىپ ھۆل جاراھەتلەرگە سەپسە جاراھەتلىرىنى قۇرۇتىدۇ. ياڭاقنىڭ ھۆل تاشقى پوستىنى ئېزىپ، ئۈستىگە تۆمۈر پوقىنى ئېزىپ سېلىپ، ھەر كۈنى قوچۇپ تۇرۇپ 20~10 كۈن قويسا ئوبدان خوزاپ بولىدۇ. قانئەدە بويىچە تۆمۈر پوقى ۋە سىركە بىلەن قاينىتىپ بىر ھەپتە ئاپتاپتا قوبۇپ قوچۇپ تۇرسا، ئاۋۋالقى نۇسخىدىنمۇ ياخشىراق خۇزاپ بولىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 12 گرامدىن 24 گرامغىچە.
 ئورۇنباىسارى باراۋەر مىقداردا ھەببەتۇلخۇزرا ياكى چىلغوزا.
 دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ.
 تۈزەتكۈچىسى ئانار سۈيى ئىچىش.

تەركىبى %15.5 ئاقسىل، %63.2 ياغلىق ماي، %10.4 قەنت ماددىسى، %1.5 كۈل ماددىسى (ماگنېزىيە، مارگانىس، كالتسىي فوسفات ۋە تۆمۈر ماددىلىرى)، ۋىتامىن A، G، C، E قاتارلىقلارنى تۇتىدۇ. جۇڭى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىي مۆتىدىل.

خۇسۇسىيىتى قاننى ياخشىلاش، بەلغەم بوشىتىش، ئەزالارنى كۈچەيتىش، ھەر خىل جاراھەت ۋە چاچ چۈشۈشلەرنى داۋالاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئوزۇقلاندۇرغۇچى تال ھەم بۆرەكنى كۈچەيتكۈچى، ئۆپكەننى ھۆللەندۈرگۈچى، يۆتەل پەسەيتكۈچى، ئىششىق ياندۇرغۇچى، ئاغرىق پەسەيتكۈچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. ئاساسەن ياڭاق مېغىزى بىلەن سوغۇقتىن بولغان يۆتەل، بەل-پۇتلارنىڭ ئاغرىقلىرى، قەۋزىيەت، مەنىي تۇتالماسلىق، جىنسىي ئاجىزلىقلار داۋالىنىدۇ. ئۇزاق يەپ بەرسە چاچنى قارايتىدۇ، مېشەك گۆشلەرنى ھۆللەندۈرىدۇ.

ياڭاق يېغى ئىچىنى يۇمشىتىشقا، قاپاق ئۇرۇقىدەك مەددىنى چۈشۈرۈشكە، سىرتتىن قىچىشقا، تاز، ئۇششۇك يارىلىرىنى ۋە قولتۇق تەرلەپ سېسىشلارنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. ياڭاق دەرىخىنىڭ يوپۇرمىقىنى ئىچكۈزۈش ئارقىلىق ئاغزىدىن شال ئېقىپ تۇرغۇچىلار داۋالىنىدۇ.

يوپۇرمىقىنى سىقىپ چىقىرىلغان سۈيى بىلەن ياش بېزىنىڭ يالغۇنلىشىدىن بولغان كۆز كېسىلىدە كۆز تېگىلىدۇ.

ياڭاق شاكىلى ئىچىدىكى نوسقۇچ پەردىلەر چاچنى بويايدىغان ماددا ۋە سىڧىلىسكە ئوخشاش كېسەللەردە قاننى تازىلىغۇچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

پىشىمغان ياڭاق كۆك پوستىنىڭ قاينىتىلمىسى بىلەن چاچ يۇيۇلىدۇ ۋە تەمرەتكىلەر داۋالىنىدۇ. مىقدارى كۈندە 20~10 گرامنى قاينىتىپ، ھەب ياساپ ياكى خام ھالدا يېيىشكە بېرىلىدۇ. قوشۇمچە دوختۇرلار ئىچ ئۆتكۈنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان ياغاچ كۆمۈرى (كاربون ئاكتىۋا-تۇس) ياڭاقنىڭ قاتتىق شاكىلىنى كۆيدۈرۈپ سوقۇش ئارقىلىق ياسىلىدۇ. ئىچ سۈرۈش، بولۇپمۇ قورساق كۆپۈشتە ئۈنۈمى ياخشى، بىر قېتىمدا 2~0.5 گرامغىچە ئىچىش مۇمكىن.

ياقۇت

RUBINUS

红宝石

تونۇش بۇ مەدەن تاشلارنىڭ بىر خىلى بولۇپ، خەلق ئارىسىدا چوڭ قىممەتلىك تاشتۇر. رەڭگى خىلمۇخىل. يەنى قىزىل، سېرىق، كۆك، يېشىل، ئاق بولىدۇ. بۇلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى بەك قىزىل ئانارنىڭ دانىسىغا ئوخشاش جۇلالىق، سۈزۈك، قاتتىق، داغسىز، تومۇرسىز بولغىنىدۇر. بۇنىڭ پارچىسى قانچە چوڭ، چىرايلىق بولسا مۆتىۋەر، قىممەتلىك ھېسابلىنىدۇ.

ئىسسىق پاردىن، تۇتۇندىن، پاردىن، ياغدىن ساقلاش كېرەك. چۈنكى بۇ نەرسىلەر ياقۇتقا تەگسە بۇزۇلىدۇ.

چىقىش ئورنى چەتتىن كېلىدۇ.

تەبىئىي ئىسسىق-سوغۇقلۇقتا مۆتىدىل، ئەمما 2-دەرىجىدە قۇرۇق، سېرىقى 2-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

بۇنىڭ ئاسمان رەڭلىكى 1-دەرىجىدە ئىسسىق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق. ئاق رەڭلىكى ئىسسىق-سوغۇقلۇقتا مۆتىدىل. 2-نەڭ ئاۋۋىلىدا قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى كۆڭۈلنى ئېچىش، مېڭىنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى بۇنىڭ 3 گرامىنى تېببىي قائىدە بويىچە ئىچسە، يىقىلما كېسەللىكى ئۈچۈن، ۋەسۋاس، نېرۋا، ۋابا، قورساققا ئۇيۇپ قالغان قاننى يۇمشىتىش ئۈچۈن، ئېغىزدىن كېلىدىغان قاننى توختىتىش، زەھەرلەرنى پەسەيتىش، ۋابا خاراكتېرلىك بۇزۇق ھاۋانىڭ تەسىرىنى يوقىتىش، قاننى تازىلاش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

تەبىئىي قىزىقلىقى، ھاياتلىققا كېرەك بولىدىغان ماددىلارنىڭ قۇۋۋىتىنى ساقلايدۇ. بۇنى سۈرمە قىلىپ كۆزگە تارتسا، كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى كۈچلەندۈرىدۇ. كۆزنىڭ سالامەتلىكىنى ساقلايدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 0.3 گرامغىچە.

ئورۇنباشارى يەشىپ ۋە ئالتۇن.

ياقۇتنىڭ تۈرى ئىنتايىن كۆپ. پەقەت ئانار دانىسىدەك قىزىل ياقۇتنىڭ ئۆزىلا ئىچىدىكى خىمىيىۋى ماددىلارنىڭ تۈر ھەم نىسبىتىگە قاراپ، كالىتسىي ئاليۇمىنلىق قىزىل ياقۇت-گراسسۇلت دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ خىلنىڭ رەڭگى سېرىق، يېشىل، ئاق ۋە خورما رەڭ بولۇش مۇمكىن. بۇ تۈرىگە سوكسىنت، رامونزوۋت دېگەنلەر كىرىدۇ.

ماگنېزىيە-ئاليۇمىنلىق قىزىل ياقۇت-پرۇپى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە كۆپ قىرلىق، سۈزۈك بولغىنى قىزىل ياقۇت- RUBINUS بولىدۇ. ئۇندىن تاشقىرى، ئالماندىت، رودولت، سېپىسائىتت، ئاندىرادىت، توبوزولت ۋە باشقا نۇرغۇن تۈرلىرى بار. ئۇلارنىڭ تەركىبىدە تۆمۈر-ئاليۇمىن، تۆمۈر-خروم، مارگانىتس خروم قاتارلىق ماددىلار بار. ياقۇتنىڭ يېشىل ۋە باشقا خىللىرىنىڭ تۈرلىرىمۇ ناھايىتى نۇرغۇن، جۇڭخىي تېبابىتىدە بۇنىڭ ئورنىغا كۆپرەك ھېقىق ئىشلىتىلىدۇ.

ياۋا ئامۇت

(كۈمۈس رابەرى)

CRATAEGUS PINNATIFIDA

山梨

149-رەسىم. ياۋا ئامۇت

تونۇش بۇنىڭ دەرىخى رەسمىي ئامۇتنىڭكىدىن كىچىكرەك ۋە قىسقىراق بولىدۇ. بۇنىڭ مېۋىسى ناھايىتى كىچىك، سۈيى يوق، قېرىق، گىچ-گىچ بولىدۇ. چىقىش ئورنى جاڭگاللاردا بولىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىدە سوغۇق، 3-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى ئىچ قاتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى قۇرۇقنى سۇقۇپ سۇقۇپ قىلىپ مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە، ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ ھۆل جاراھەتلەرگە سېپىلسا، ھۆللۈكنى قۇرۇتۇپ، گۆش ئۈندۈرىدۇ. ياۋا ئامۇتنىڭ ياغىچىنى كۆيدۈرۈپ خۇننىڭ زىيادىلىكىدىن گېلى بوغۇلغان كىشىگە بېرىلسە، پۇتۇرنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇپ، گالىنى ئاچىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى مۇۋاپىق ھالدا ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار پەينى بوشىتىدۇ. قۇلۇنجى پەيدا قىلدۇ. سۈددە پەيدا قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچى ھەسەل ۋە خۇشبوۋى ئىسسىق دورىلار.

تەركىبى مېۋىسى %10 قەنت، لىمون كىسلاتاسى، تاننىن كىسلاتاسى، ۋىتامىن C تۇتىدۇ.

ئاشقازاننى كۈچەيتىپ، تاماق ھەزىم قىلىشنى ياخشىلاش، ئىسسىق ئۆتۈشنى قايتۇرۇش، ئىچ توختىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

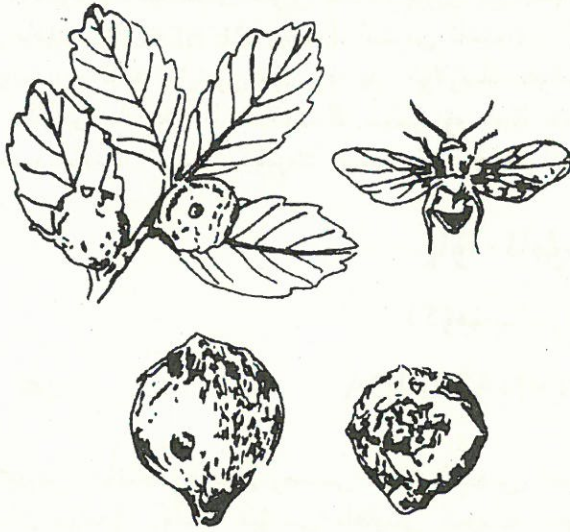
ياۋا موزا

(بەللۇت)

GALLA TURTICI (GALLA HALEPENSIS)

没食子

تونۇش بۇ تاغنىڭ تاشلىق يەرلىرىدە ئۆسۈدىغان بىر خىل دەرەخنىڭ مېۋىسى بولۇپ، ئۇزۇنچاق سوقا چىلانغا ئوخشاش، رەڭگى جويۇز رەڭ ھەم نوقۇت رەڭدە، ئۈستىدە نېپىز شاكلى ئىچىدە مېغىزى

150-رەسىم، ياۋا موزا

بار. مېغىزىنىڭ رەڭگى ئاق ھەم قارا بولىدۇ. تە-
 مى تاتلىق پىندۇققا ئوخشايدۇ. بۇ 2 خىل
 بولۇپ، ئۇزۇنچاق، يۇمىلاق. ئۇزۇنچىقى تاد-
 لىق بولىدۇ، بۇنى شايى بەللۇت دەيمىز. يەنە
 بىرى پىندۇققا ئوخشاش يۇمىلاق بولۇپ، تە-
 مى ئاچچىق بولىدۇ. ئۇ بەللۇت دېيىلىدۇ.
 ئومۇمەن بۇ، مېۋە بېرىدىغان دەرەخ مېۋىسى-
 دۇر. ئۇ دەرەخ بىر يىلى بەللۇت مېۋىسى،
 يەنە بىر يىلى موزىغا ئوخشاش ئۇششاق مېۋە
 بېرىدۇ. بىزنىڭ ئىشلىتىدىغىنىمىز بەللۇت ئۆ-
 زى. بۇ دەرەخ بەكمۇ چوڭ يوغان بولۇپ،
 پىستە دەرەخىگە ئوخشاش.

چىقىش ئورنى ئوتتۇرا دېڭىز بويىدىكى
 كىچىك ئاسىيا يېرىم ئارىلى، ئەرەبىستان ۋە
 ھىندىستانلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى تاتلىق شايى بەللۇت ئاۋۋاللى دەرىجىدە سوغۇق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق. ئاچچىق بەللۇت
 3-دەرىجىنىڭ ئەۋۋاللىدا قۇرۇق. موزا ئورنىغا ئىشلەيدۇ. قابىز (ئىچ قاتۇرغۇچى) دورا ھېسابلىنىدۇ.
 خۇسۇسىيىتى قان توختىتىش، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش، ئوزۇق بولۇش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.
 ئورۇنباشارى ئانار گۈلى، ئانار پوستى، ھەببۇلئاس ئۇرۇقى بىر ھەسسە، خورنوپ بىر ھەسسە.
 ئىشلىتىلىش ئورنى كونا ئۇچەي كېسەللىكلەرگە، ئاشقازان كېسەللىكلەرگە، ئۆپكە، يۈرەك كېسەللىرى-
 گە، نېرۋا كېسەللىرىگە بېرىلىدۇ. شۇنداقلا ئىچىنى توختىتىش، قان توختىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىمىز.
 سۈيدۈك كەلمەيدىغان كېسەللەرگە كۆيدۈرۈپ ئىچۈرۈلسە، سۈيدۈكنى كەلتۈرىدۇ. توڭگۇز يېغى، بەللۇت
 ۋە تۇزنى مۇرەككەپ خېمىر قىلىپ ھەر خىل ئىششقلارغا چاپسا ئىششقىنى ياندۇرىدۇ. كۆيدۈرۈپ ئېغىزغا
 چىققان ھەر خىل جاراھەتلەرگە سېپىلسا ھەم پۈتمىگەن جاراھەتلەرگە سەپسە پۈتۈرىدۇ. رېھىمگە ھەمەل
 قىلسا سۈيىنى تارتىدۇ. بەللۇت بىر ھەسسە، كۈندۈردىن بېرىم ھەسسە، زەيتۇن يېغىدىن بېرىم ھەسسە
 قوشۇپ ئارىلاشتۇرۇپ دائىم يېيىشكە ئادەتلەنسە، ئىدرانگ تولا كەلگەنلىكىگە ھەم سېيگەكلەرگە، ئىمساك
 تۇتماسلىققا پايدا قىلىدۇ. ھەر خىل ئەسۈنلەرگە چېپىلسا، ئەسۈنلەرنى ياندۇرىدۇ. قۇرۇق سوغۇق مزاج
 كىشىلەر تولراق يېسە، باش ئاغرىقى، سەۋدا ۋە بەزىدە توسالغۇلارنى پەيدا قىلىدۇ.
 ئىشلىتىلىش مىقدارى 4 گرامدىن 60 گرامغىچە بېرىلىپ، 5~1 ياشلىقلارغا 4~8 گرامغىچە،
 10~5 ياشلىقلارغا 8 دىن 15 گرامغىچە، 15~10 ياشلىقلارغا 15 تىن 30 گرامغىچە، چوڭلارغا ئەھۋالغا
 قاراپ 50 گرامغىچىلىك بېرىلىدۇ.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار بۇ دورىنى كۆپ يېسە، ئىدرانى تۇتۇپ قويدۇ، گالنىڭ كاناللىرىنى تارايىتىش
 بىلەن ئاۋاز چىقارمايدۇ. ئۇنى سىقىپ يۇقىرىدىكى باش ئاغرىش، سەۋدا پەيدا قىلىدىغان ئەھۋاللار يۈز
 بەرسە قەنت، سىركەنجۈپل ئىچىرۈلسە دەقنى قىلىدۇ.

تەركىبى تاننىن %60، ئاتسىدۇم گاللىكۇم %20، ئۇپىزا كىسلاتاسى (ئېللاگىك كىسلاتاسى)،
 گلۇكوزا، كراخمال ۋە كۈل ماددىلىرىدىن ئىبارەت.

جۇڭخى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىتى ئىسسىق، ئازراق قېرىق ۋە قورۇۋالدىغان تەمگە ئىگە.
 خۇسۇسىيىتى مەنىيىنى توختىتىش، ئىچىنى قاتۇرۇش، تەر ۋە قان توختىتىش خۇسۇسىيىتى بار.

ئۇزاق داۋام قىلغان قانلىق، قانسىز ئىچ سۈرۈشلەردە، كۆپ ئېھتىلام بولۇش، مەنىي تۇتالماسلىق، كۆپ تەرلەشلەردە ئىچىشكە بېرىلىدۇ. سىرتقى تەرەپكە سوقۇپ تالغانلاپ تەر كۆپ چىقىدىغان جايلارغا سېپىلىدۇ ۋە كېسىلگەن يارلارغا سەپسە قان توختىتىدۇ.

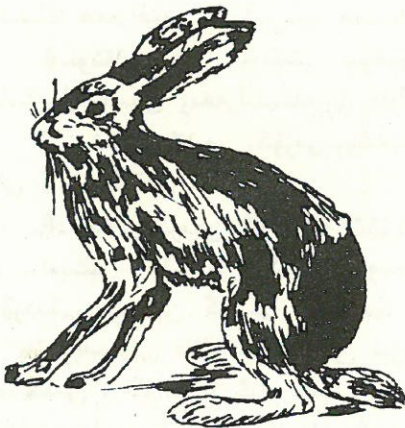
ھازىرقى زامان مېدىتسىنىسىدا قورۇغۇچى دورا سۈپىتىدە سوزۇلما خاراكتېرلىك ئىچى سۈرۈش، دېزىنتېرىيە، بالىلارنىڭ ئىچى ئۆتۈش، كۆپ تەرلەش، كۆپ ئېھتىلام بولۇش، مەنىي تۇتالماسلىق، كونا برونخت، كۆپ بەلغەملىك يۆتەل، قان تۈكۈرۈش، قان قۇسۇشلاردا ئىشلىتىلىدۇ. سىرتقى تەرەپكە يارلاردىن ئېقىۋاتقان قاننى توختىتىش ئۈچۈن، خرونىك كېسەللەرگە بېرىلىدۇ. سانائەتتە ئاتسىدۇم تاننىكۇم ياساشتا ئىشلىتىلىدۇ. 6~12 گرام قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (بىر كۈندە 3 قېتىمغا بۆلۈپ)، ياكى 4~2 گرامنى سوقۇپ پاراشوك ھالدا بېرىلىدۇ.

ياۋا توشقان

(ئەرەب)

LEPUS

野兔

151-رەسىم. ياۋا توشقان

تونۇشى بۇ بىر خىل مەشھۇر ھايۋانلاردىن بولۇپ، چوڭ-لۇقى مۈشۈكتەك، تۈكلىرى بەك يۇمشاق، قۇلقى ئۇزۇن، شۇنىڭ ئۈچۈن خەرگۈش (ئېشەك قۇلاق) دەپ ئاتىلىدۇ. كەينى پۈتى ئۇزۇن، ئالدى پۈتى قىسقا بولىدۇ. بۇنىڭ رەڭگى ئاق، قارا، توپارەڭ ۋە ئالا-بۇلماچ بولىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي 3-دەرىجىدە ئىسسىق، 2-دەرىجىدە ھۆل.

خۇسۇسىيىتى تۇتاقلىق كېسەل، پالەچ، لەقۋا، يۈرەك قوزغىلىش، ئەزا تىترەش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىش، سوغۇقتىن بولغان پەي كېسەللىكلەرنى يوقىتىش، سۈيدۈك تۇتالماسلىقنى داۋالاش قاتارلىق خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى توشقان گۆشىنى دارچىن، قارىمۇچ،

سەنئەر، قىچا، سېرىقچىچەك ئۇرۇقى قاتارلىق دورىلار بىلەن

كاۋاپ قىلىپ يېسە، پالەچ، لەقۋا، ئەزالارنىڭ بوشاشقانلىقى، تۇيغۇسىزلىقى، تىترىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سوغۇقتىن بولغان پەي ئاغرىقى ۋە مۇپاسىل ئاغرىقلىرىنى يوقىتىدۇ. سىيىپ ياتىدىغان كىشىلەرنىڭ سۈيدۈكىنى تۇتىدۇ (قۇرۇق يېسىمۇ يۇقىرىقى تەسەرلەرنى بېرىدۇ). پەنەرمايسىدىن (ئوغۇز سۈتىدىن) بىر ئازنى كىچىك بالىلارغا يېدۈرۈلسە، دۆلىنىش، ئۇخلاۋېتىپ قورقۇپ ئويغىنىپ كېتىشىنى داۋالايدۇ (لېكىن بۇنى يېدۈرۈلدىغان بالىنىڭ ئاشقازىنىدا ئەمگەن سۈتى بولماسلىقى كېرەك. سۈت سىڭىپ بولغاندىن كېيىن يېدۈرۈلىدۇ. چۈنكى سۈتنىڭ ئۈستىگە يېدۈرسە سۈتنى توڭلىتىپ قويدۇ). توشقان ئۆتىنى زەيتۇن يېغى بىلەن ئېلىشتۈرۈپ يېڭى قىزىق ھالدا يۇتۇۋەتسە، يۇقىرىغا تىنىش، ھۆمۈدەش كېسىلى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. مېڭىسىنى قورۇپ، ئەزالىرى تىترەيدىغان كىشىلەرگە بەرسە مەنپەئەت قىلىدۇ. مېڭىسىنى كىچىك بالىلارنىڭ تامغاقتا ۋە چىشلىرىغا سۈركەپ قويۇلسا، چىشنىڭ ئوڭاي ۋە پات چىقىشىغا ياردەم بېرىدۇ. توشقان مېڭىسىدىن 2 گرامنى 7 كۈنگىچە يېڭى سېغىلغان سۈت بىلەن ئىچسە، چاچنىڭ پات ئاقىرىپ كېتىشىنى

توسىدۇ. قېنىنى قىزىق ھالدا بەدەنگە چاپسا، قارا داغنى، باشقا چىققان ئۇششاق مودۇرلارنى يوقىتىدۇ. باشنىڭ كونا ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. توشقان قېنىنى قورۇپ يېسە، ئۈچەيدىكى بىرىڭلىق جاراھەتلەر ۋە ئىچ ئۆتكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، زەھەرلەرنىڭ تەسىرىنى يوقىتىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مەجەز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى كاسىنە، سىركە، ئاچچىق ئانار ۋە قېتىق.

جۇڭگى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى جۇڭگى تىبابىتىدە ياۋا توشقاننىڭ گۆشى، تېرىسى، قېنى، سۆڭىكى، يۇڭى، تېزەكلىرى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.

1- توشقان گۆشى تەبىئىي مۆتىدىل، زەھەرسىز، ئىچكى ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش تەسىرىگە ئىگە. توشقان گۆشى تالنى كۈچلەندۈرىدۇ، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ. مۇۋاپىق ئۇسۇلدا پىشۇرۇپ يېسە، قاننىڭ قىزىقلىقىنى پەسەيتىدۇ. ئىسسىقلىق زەھەرلەرنى قايتۇرىدۇ، ئىچىنى يۇمشىتىدۇ (ئەمما داۋاملىق يەپ يۈرسە، ھەتتا چوڭ تەرەتنى تۇتالماس قىلىپ قويدۇ). جۇڭگىلارنىڭ نەزىرىدە، كۈز ۋاقتىدىكى توشقان گۆشى پايدىلىق بولىدۇ.

2- توشقان يۇڭى كۆيدۈرۈپ كۆيگەن جاراھەتلەرگە سېپىلسا ساقايتىدۇ. توشقان يۇڭىنى كۆيدۈرۈپ كۈلىنى ئىچكۈزسە، ئاياللارنىڭ سۈيدۈكىنى راۋان قىلىدۇ.

3- توشقان تېرىسى كۆيدۈرۈپ كۈلىنى ھاراق بىلەن ئىچكۈزسە، قىيىن تۇغۇتنى ئاسان قىلىدۇ ۋە بالىنىڭ ھەمراھىنى چۈشۈرىدۇ ھەمدە ئاياللارنىڭ ھەيز كېسىلىنى، ئاق خۇن كېسىلىنى داۋالايدۇ.

4- توشقان قېنى تەبىئىي سوغۇق، زەھەرسىز. قاننى سوۋۇتۇپ، ئۇنىڭ تەركىبىنى تولۇقلايدۇ. ھامىلىدارلىقتىكى زەھەرلىنىشلەرنى داۋالايدۇ، تۇغۇتنى تېزەشتۈرۈپ ئوڭايلاشتۇرىدۇ.

5- توشقان جىگىرى كۆزنى روشەنلەشتۈرىدۇ. باش قېيىش، كۆز خىرەلىشىشلەرنى داۋالايدۇ، جىگەردەكى ئىسسىقلىقنى ئالىدۇ.

6- توشقان تېزىكى 望月砂 FAECES LEPORUM

تەبىئىي مۆتىدىل، كۆزنى روشەنلەشتۈرىدۇ، مەدە قۇرتلارنى چۈشۈرىدۇ، بوۋاسىرنى داۋالايدۇ. كۆزدىكى ئۆسكەن گۆشنى يوقىتىدۇ.

بوۋاسىرنى داۋالاشتا توشقان تېزىكىنى ئاستا ئوتتا قىزىتىپ سېرىق ھالغا كەلتۈرۈپ، ھەر قېتىمدا ئۇنىڭدىن 4 گرامغا 1 گرام مەستكى قوشۇپ ناشتىدا قىزىتىلغان ھاراق بىلەن 3 كۈن ئىچىپ بېرىلسە ساقايتىدۇ (دورغا ئىشلىتىلىدىغان ياۋا توشقان تېزىكىنى يىغىپ قۇرۇتۇش قائىدىسى: 9، 11- ئايىلار ئارىلىقىدا چۆپلەر ئورۇلغاندىن كېيىن ئاشكارا بولۇپ چىقىدۇ. ئۇلارنى يىغىۋېلىپ، ئوت-چۆپ، قۇم، توپىلاردىن تازىلاپ قۇرۇتۇپ ئېلىنىدۇ).

7. توشقان سۆڭىكى كۆكرەكتىكى ھارارەتنى ئېلىپ، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ. ئۇنى ئادەتتە قاينىتىپ سۈيىنى ئىچىش كېرەك. مەشھۇر ھۆكۈملى شىجىڭنىڭ يېزىشىچە: سۆڭەكنى قاينىتىپ سۈيىنى ئىچسە، ۋابا (خولېرا) كېسىلىدىكى ئىچ سۈرۈشنى، قۇسۇشنى توختىتىدۇ. توشقان سۆڭىكى بىلەن شال ئۈندۈرمىسى قوشۇپ قاينىتىپ ئىچكۈزۈلسە، سۈيدۈك تۇتالماسلىقىنى داۋالاشتا ئوبدان ئۈنۈم بېرىدۇ.

8. توشقان مېڭىسى (ئوۋ قىلىپ تۇتقان تىرىك ھالدىكىسىدىن ئېلىنغان مېڭىسى ئوبدان بولىدۇ) ئاساسەن ئۇششۇك جاراھەتلىرىنى داۋالايدۇ. قەدىمكى كىتابلاردا يېزىلىشىچە، توشقان مېڭىسىنى يىلىك بىلەن قوشۇپ قۇلاققا تېمىتسا، قۇلاق گاسلىقىنى داۋالايدۇ، لى شىجىڭنىڭ يېزىشىچە توشقان مېڭىسى تۇغۇتنى تېزلىتىپ، تۇغۇشنى ئاسانلاشتۇرىدۇ.

يۇلغۇن مېۋىسى

(سەمەرە تۇل ئەسلى)

SEMENA TAMARIX CHINENSIS

椰柳子

تونۇش بۇ بىر خىل كىچىك يۇلغۇننىڭ مېۋىسى بولۇپ، پارسچىدا «گەزبار» دەپ ئاتىلىدۇ. مېۋىنىڭ چوڭلۇقى نوقۇتتىن بىر ئاز چوڭراق، 3 قىرلىق ئەمەس. چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ جاڭگاللىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى 2-دەرىجىدە سوغۇق، 3-دەرىجىدە قۇرۇق. خۇسۇسىيىتى ئىچ قانۇرۇش، ئېغىزدىن ۋە بالىياتقۇدىن كېلىدىغان قانلارنى توختىتىش، ئىچكى ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى يۇلغۇننىڭ 30 گرامىنى 400 گرام سۇدا 200 گرام قالىغچە قاينىتىپ، مۇۋاپىق ھالدا ئىچكۈزۈلسە، كىچىك بالىلارنىڭ سېسىق ھۆلۈكلىرىنى تازىلايدۇ. دۆ چاققان بولسا زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. ھۆل قوتۇر چاقىنى يوقىتىدۇ. شېكەر بىلەن ئىچسە، ھۆمۈدەش، يۆتەل، جىگەرنىڭ ۋە ئىچ ئەزالارنىڭ ئاجىزلىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يۈزنىڭ سېرىقلىقىنى، بالىياتقۇ ھۆلۈكىنى، گۆشخور چاقىنى، قىچىشقاقتى، مەقئەت كېسەللىكلىرىنى، يىرىڭلىق چاقىلارنى يوقىتىدۇ (مەيلى ئىچسۇن، مەيلى چاپسۇن). بۇنىڭ سۈيى بىلەن ئاغزىنى چايقسا، چىشقا قۇرت چۈشۈشىنى توسىدۇ ۋە چىشنىڭ تۈۋىلىرىنى چىڭىتىدۇ. بۇنى بىر كېچە-كۈندۈز سۇغا چىلاپ ياكى سۇدا قاينىتىپ كۆزگە تېمىتسا، كىرىپكەلەرنى قۇۋۋەتلەيدۇ، كۆزگە چۈشۈدىغان ماددىلارنى توسىدۇ، كۆزنىڭ نۇرىنى قۇۋۋەتلەيدۇ، كۆزنىڭ ياشاڭغىرىشى، جىيەكلەرنىڭ قىزىرىپ ئىشىشى قېلىشى ۋە قىچىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بولۇپمۇ گۈلاب سۈيىگە چىلاپ تېمىتلسا ئوبدان تەسىر بېرىدۇ. ئۆزىدىن مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، بالىياتقۇدىن، ئېغىزدىن كېلىدىغان قاننى، كونا ئىچى ئۆتۈشىنى توختىتىدۇ، ئۆپكەننىڭ جاراھىتىنى ياخشىلايدۇ. ئۆزىنى يۇمشاق ئېزىپ جاراھەتلەرگە سەپسە، جاراھەتلەرنىڭ ئارتۇق گۆشىنى يوقىتىدۇ. قىنىنى توختىتىدۇ. ئېزىپ يۈزىگە چاپسا، يۈزنىڭ رەڭگىنى چىرايلىق قىلىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ بالىياتقۇ ئاغزىغا قويسا ھۆلۈكىنى قۇرۇتىدۇ. يۇلغۇن مېۋىسىنى سۇ ۋە سىركىدە قاينىتىپ ئېزىپ تاڭسا، تال كېسىلى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سەندەل ۋە ئەمەن بىلەن قاينىتىپ سۈيىگە شېكەر قوشۇپ قىيام قاينىتىپ ئىچسە، نالنىڭ توسالغۇ ۋە ئىشىقلىرىنى تارقىتىدۇ، ئىشتەھانى، پەيلەرنى قۇۋۋەتلەيدۇ، ھاردۇقنى چىقىرىدۇ. ئاشقازاندىكى بۇزۇق ھۆلۈكەلەرنى تازىلايدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئۆزىدىن ئەھۋالغا قاراپ 3 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباشارى موزا ۋە ئانارنىڭ ئىچىدىكى ئېتى.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار باشقا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى دوغ (قېتىق بىلەن سۇ ئارىلاشمىسى).

تەركىبى يۇلغۇن مېۋىسىنىڭ تەركىبى ئېنىق ئەمەس. يۇلغۇننىڭ ياز، كۈز كۈنلىرى يىغىۋېلىنغان ئۇششاق شاخ ۋە يوپۇرماقلىرىنىڭ تەركىبىدە ياغ ۋە تاننن، سېرىق پىگمېنت تۇتىدۇ.

جۇڭخى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىش تەبىئىتى قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى ئەسۋەلەرنى سىرتقا تەپتۈرۈش، زەھەر قايتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئاساسەن قىزىل

كېسىلىدە ئەسۋە سىرتقا تەپمىگەن چاغلاردا يۇلغۇن يوپۇرماقلىرىنى گىلاس ئۇچكىسى بىلەن بىللە قاينىتىپ بالىنىڭ بەدىنىنى يۇسا، قىزىلنى سىرتقا تەپتۈرىدۇ (لېكىن باش، كۆزنى يۇماسلىق ۋە كېچىدە ئىشلەتمەس-لىك لازىم). شۇنىڭدەك بالىلارغا قىزىل يۇقۇپ ۋاقتىدا ئەسۋە كۆرۈنمەي، نەپىسى قىسىلىپ، يۆتەل ۋە بىئاراملىق يۈز بەرگەندە، يۇلغۇننىڭ قۇرۇق يوپۇرمىقىنى سوقۇپ، 4 مىسقال (12.4 گرام) بىر قېتىمدا بىر ئىچكۈزۈلىدۇ. ھاراقنى كۆپ ئىچىپ ئاغرىپ قالغانلارغا يۇلغۇن يوپۇرمىقىنى سوقۇپ ھەر قېتىمدا بىر مىسقال (3.1 گرامنى) ئىسسىتىلغان ھاراق بىلەن ئىچكۈزۈلسە، مەسلىك زەھەرلىنىشىنى تارقىتىدۇ. يۇلغۇننىڭ سۈيىنى باشقىلار بىلەن قوشۇپ تەرلىتىدىغان دورا قىلىپ ئىشلىتىش مۇمكىن، يۇلغۇننىڭ سۈتى بىلەن سېرىق چاقىلار داۋالىنىدۇ. قىزىل كېسىلىدىن كېيىن ئىچى سۈرگەن بالىلارغا يۇلغۇن يوپۇرمىقىنى سوقۇپ شېكەر قوشۇپ بېرىلسە ئىچىنى توختىتىدۇ.

يۇلغۇن

(تەرفا)

TAMARIX TREE

椰柳

152-رەسىم. يۇلغۇن

تونۇشى بۇ بىر خىل ياۋا دەرەخ بولۇپ، 4 خىلغا بۆلىنىدۇ:

- 1-خىلنىڭ دەرىخى چوڭ، يو-پۇرمىقى قارىغايىنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. بۇنىڭ مېۋىسى بىر ئاز تاتلىق.
- 2-خىلنىڭ دەرىخىمۇ چوڭ بولۇپ، شەكلى بۇزغۇنغا ئوخشايدۇ، بۇنىڭ مېۋىسى بولمايدۇ.
- 3-خىلنىڭ دەرىخى كىچىك، يوپۇرماقلىرى ئاز، گۈلى ئاق قىزىل تەرەپكە مايىل، باشنىڭ ئىچىدە بولىدۇ. ھەسەل ھەرىسى بۇنىڭ گۈلىنى ياخشى كۆرىدۇ.
- 4-خىلنىڭ گۈلى بولمايدۇ. گۈللىمەستىن مېۋە بېرىدۇ. مېۋىسى كەندىرنىڭ دانىسىغا ئوخشايدۇ. رەڭگى قىزىل، كۆك تەرەپكە مايىل، بۇنىڭ مېۋىسىنى بوياقچىلار ئىشلىتىدۇ. ئۇنى «يۇلغۇن داۋاسى» دەيدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ جاڭ-كالىرىدا بولىدۇ.

تەبىئىتى 1-دەرىجىدە سوغۇق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى ئىچ قانۇرۇش، تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. بىر ئاز قۇرۇتۇش قۇۋۋىتىمۇ بار. ئىشلىتىلىش ئورنى يىلتىزى زەيتۇن يېغى بىلەن قاينىتىپ بېرىلسە، تالنىڭ زەھەرلىك ئىششىق توسالغۇلىرىدىن بولغان ماخاۋ كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سىركە بىلەن قاينىتىپ بېرىلسە، ئۆت ئاجزلىقىدىن، سەپرانىڭ ئۆتتە توختاپ قالغانلىقىدىن پەيدا بولغان سېرىقكېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇلغۇن يىلتىزىدىن 240 گرامنى ھەر كۈنى قاينىتىپ سۈيىنى ئىچسە، جىگەرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش ئۈچۈن، قاتتىق ئىششىقلارنى ياندۇرۇش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يوپۇرمىقىنى قاينىتىپ سۈيى بىلەن ئاغزىنى چايقىسا، چىشنى، چىشنىڭ تۈۋىلىرىنى چىگىتىدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ قاينىتىلغان سۈيىنى ئىچسە، ئىسھالنى، بالىياتقۇدىن كېلىدىغان قاننى توختىتىدۇ. بالىياتقۇنىڭ ھۆلۈكلىرىنى قۇرۇتىدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ ئۇسارسىنى، گۈلنىڭ ياكى ئۇرۇقىنىڭ قاينىتىلغان سۈيىنى ئىچسە، ئىششىق قېتىپ قالغان تالنى يۇمشىتىپ، ئەسلىي ھالىتىگە كەلتۈرىدۇ. بولۇپمۇ سىركە بىلەن ئەنجۈردە قاينىتىپ ئىچسە، ئوبدان تەسىر بېرىدۇ. بۇنىڭ قاينىتىلغان سۈيىدە ئولتۇرسا، مەقئەتنىڭ، بالىياتقۇنىڭ بوۋاسىرنىڭ قېنىنى توختىتىدۇ. قاينىتىلغان سۈيى بىلەن بېشىنى يۇسا، باشنىڭ پىتلىرىنى يوقىتىدۇ. يوپۇرمىقىنى ئېزىپ سىركە بىلەن قاينىتىپ چاچسا، ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلارنى پەسەيتىدۇ، تالنىڭ قاتتىقلىقىنى يۇمشىتىدۇ. ئوشەق، سەكبىنەج، بىخ كەبىر، سەبىرلەر بىلەن قوشۇپ چاچسا ئوبدان تەسىر بېرىدۇ. يۇلغۇن بىلەن قانئىدە بويىچە ئىسسىق ئۆتكۈزسە ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. قۇرۇقنى يۇمشاق ئېزىپ سەپسە، يىرىڭلىق چاچلارنى، ئۆت كۆيۈك-دىن پەيدا بولغان قاپارتقۇ چاچلارنى قۇرۇتىدۇ.

يۇلغۇن ياغىچىنى ياكى يوپۇرمىقىنى بۇي سېلىپ پۇرسا، زۇكام ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. گالدا توختاپ قالغان زۇلۇك قۇرتىنى چىقىرىدۇ. قاپارتقۇ ۋە باشقا جاراھەتلەرنىڭ ھۆلۈكىنى قۇرۇتىدۇ. بۇنىڭ يوپۇرمىقىنى بۇي سېلىپ تۇتۇننى ئالسا، بوۋاسىر ۋە سۆگەللەرنىڭ دانلىرىنى چۈشۈرىدۇ. يۇلغۇن مېۋىسىنى قانئىدە بويىچە ئىشلەتسە، بوشاشقان چىشنىڭ ئۇۋىسىنى چىگىتىدۇ. بۇزۇق ھاۋانىڭ ۋە دۇ چاققاننىڭ زەھەرلىرىنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ 7 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.
ئورۇنباسارى بۇزغۇن ياكى گۈلنار.
دىققەت قىلىدىغان ئىشلار باشقا زەرەر قىلىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى ھەسەل.

دۇنيادا يۇلغۇن تەخمىنەن 75 تۈرلۈك بولۇپ، ئېلىمىزدە ئۇنىڭدىن 4 خىلى بار. يۇلغۇننىڭ قارىغاي شەكلىدە بولغىنى لاتىنچە *TAMARIX JUNIPERINI* 华北椰柳، ئاز يوپۇرماقلىق خىلى *TAMARIX CHINENSIS* 华椰柳 دەپ ئاتىلىدۇ. قالغان تۈرلىرى شۇلارنىڭ ئائىلىسىگە مەنسۇپ ھېسابلىنىدۇ.

تەركىبى ئۆسۈملۈك يېغى ۋە % 50 ئەتراپىدا ئاشلىغۇچى ماددا تۇتىدۇ.
جۇمىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى
تەبىئىي سوغۇق، قۇرۇق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى يەلنى تارقىتىش، ئىچكى كېسەللىكنى سىرتقا تەپتۈرۈش (قىزىل ۋە چېچەك تاشمىلىرىنىڭ سىرتقا چىقىشىنى تېزلىتىش)، سۈيدۈك ھەيدەش، زەھەر قاينۇرۇش، تاماق سىڭدۈرۈش خۇسۇسىيەتلىرى بار.

يوپۇرمىقى، گۈلى، ياغىچى ۋە نوتا شاخلىرىنىڭ بىرىنى قاينىتىپ سۈيى بىلەن يۇيۇلسا ياكى پارلاندۇرۇلسا، قىزىلنىڭ چىقىشىنى تېزلىتىدۇ، زۇكامغا مەنپەئەت قىلىدۇ، تەرلىتىدۇ. قورساققا مەنەك پەيدا بولۇپ قالسا، يۇلغۇننى قاينىتىپ، بىر كېچە ئۈستىنى ئوچۇق قويۇپ ئەتىسى

ناشتىدا بىر قانچە قېتىم ئىچسە، مونەكنى يۇمشىتىپ يوقىتىدۇ. ھاراقنى كۆپ ئىچىپ ئاغرىپ قالغانلارغا يۇلغۇن يوپۇرمىقىنى قۇرۇتۇپ، سوقۇپ ھەر قېتىمدا بىر مىسقانى (3.31 گرام) ئىسسىتىلغان ھاراق بىلەن بېرىلىدۇ. قىزىل چىقماي بالىنى ئازابلىسا، يۇلغۇن يوپۇرمىقى بىلەن گىلاس ئۇرۇقىنى قاينىتىپ يۇيۇلسا، تېزدىن سىرتقا تەپتۇرىدۇ (باش ھەم يۈزنى يۇماسلىق كېرەك) ياكى قىزىل چىقماي، بالا يۆتىلىپ، قىزىتمىدىن ئازابلىنىپ قىينالسا، يۇلغۇن يوپۇرمىقىنى قۇرۇتۇپ تالقالاپ 4 مىسقال (12 گرام) نى سۇ بىلەن ئىچكۈزسىمۇ بولىدۇ.

يۇمغاقسۇت

(كەشنىز)

CORIANDRUM SATIVUM

胡葵

153-رەسىم. يۇمغاقسۇت

تونۇش بۇ بىر خىل سەي بولۇپ، بويى 20 س.م، شاخلىرى ئۇششاق، ئىنچىكە، يوپۇرمىقى يۇمىلاق بۇرچەكلىك، خۇشبۇي، تېز پۇراقلىق، گۈلى ئاق ئۇششاق، ئۇرۇقى سېرىقلىققا مايىل. بۇ تاغنىڭ، ئۆلكىنىڭ بولىدۇ. تاغنىڭ ئۆلكىنىڭكىدىن قۇۋۋەتلىكەرەك. يۇمغاقسۇت ئۇرۇقلىغاندا بىر مېتىردىن ئېگىز ئۆسۈشى مۇمكىن. ياخشى يېگەنسى، ئۇرۇقنىڭ دانلىق بولغىنىدۇر.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى 2-دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق، ئەبۇئەلى ئىبن سىنا قۇرۇقلۇقى ئىسسىقلىققا مايىل دەيدۇ. خۇسۇسىيىتى باش ئاغرىقىنى، كۆكرەك ئاغرىقىنى قالدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى سىقىپ سۈيىنى ئىچسە ئاشقازاندىن مېڭىگە چىقىدۇ. دىغان سېسىقلىقنى توسىدۇ. كۆزگە تېمىتسا، كۆزنىڭ جىيىكىگە چىققان مۇدۇرلارغا ھەم كۆزنىڭ ئېقىدىكى سېرىقلىققا پايدا قىلىدۇ. قۇرۇق ئۇنىنى ئاياللارنىڭ سۈتى بىلەن خېمىر قىلىپ كۆزگە چاپسا، تاياق تەگكەن زەخىمىنى ساقايتىدۇ ھەم ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. جۇۋىنە سۈيى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ كۆزگە تاڭسا، چاپاقلارنى تۈگىتىدۇ. سىقىپ سۈيىنى چىقىرىپ ئاغزىنى چاپىسا، ئېغىزنىڭ ئېچىشى، ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ ھەم چىشنىڭ قۇرت يېگەنلىرىگە پايدا قىلىدۇ. ئۇزۇنى چاپىسا، ھاراقنىڭ پۇرىقىنى تۈگىتىدۇ ھەم تېز مەس قىلىدۇ. سىقىپ سۈيىنى ئېچىتىپ شاراب قىلىپ بەرسە ئۇيقۇ كەلتۈرىدۇ. سۇفۇپىنى شېكەر بىلەن قوشۇپ بەرسە ئىشتىھانى ئاچىدۇ، تاماق سىڭدۈرىدۇ، ئاشقازان كۆپۈش، سېسىق كېكىرىشىنى پەسەيتىدۇ، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ، قەينى توختىتىدۇ، ئارپا ئۇنى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ چاپسا، خانازىرغا پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى سۈيىدىن 5~1 ياشلىقلارغا 3~6 گرام، 5~10 ياشلىقلارغا 6 دىن 8 گرام، 10~15 ياشلىقلارغا 10 دىن 15 گرام. ئۇندىن چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 25 گرامغىچە بېرىلسە بولىدۇ. كۆكىدىن ئەھۋالغا قاراپ 30~40 گرامغىچە بېرىلىشى مۇمكىن.

قۇرۇق يۇمغاقسۇت

(كەشنىزى خوشىك)

CORIANDRUM SATIVUM SICCOM

胡葵干

تونۇش يۇمغاقسۇتنىڭ قۇرۇتۇلغىنىدىن ئىبارەت.

تەبىئىتى 2-دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى ئاغرىق قالدۇرۇش، خوش قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى مېڭىنى قۇۋۋەتلەشكە، نېرۋا خاراكتېرلىك ئاشقازان كېسەللىكلىرىگە بېرىلىدۇ. سوقۇپ

باشقا چاپسا، ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ ۋە باشقا كېسەللەرگەمۇ بېرىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 1~5 ياشلىقلارغا 3~5 گرام، 5~10 ياشلىقلارغا 6~8 گرام، 10~15

ياشلىقلارغا 10~12 گرام، چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 20 گرامغىچە بېرىلىشى مۇمكىن.

ئورۇنباىسارى ئۆزىنىڭ، خەشخاشنىڭ پوستى، ئوسۇك ئۇرۇقىنىڭ پوستى ھەم خەشخاش ئۇرۇقى ۋە

ئوسۇك ئۇرۇقىدۇر.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار بۇنى كۆپ يېمەسلىك لازىم. ئەگەر كۆپ يېسە مەنىنى كېمەيتىدۇ. پالەچ،

لەقۋا، مىزاجى سوغۇق كىشىلەرگە بېرىلمەيدۇ. نېرۋىسى ئاجىز، ئۇنۇتقۇنلارغا، قۇۋۋىتى ئاجىز، زىققە

نەپەسلەرگە بېرىلمەيدۇ.

ھەسەل ھەم تۇخۇمنىڭ سېرىقى، پىلىپ، تۇز، دارچىن قوشۇپ توخۇننىڭ شورپىسى بىلەن بېرىلىدۇ.

جۇڭىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىتى ئازراق ئىسسىق، تەمى ئاچچىق، ئۆپكە، يۈرەك، ئاشقازانغا تەسىر

قىلىدۇ.

خۇسۇسىيىتى تەرلىتىش، ئارام بېرىش، بەدەندىكى ھۆللۈكنى يوقىتىپ، سۈيدۈك ھەيدەش، قىزىتما

قايتۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. سۇلۇق ئىششىقلارنى قايتۇرۇش، بۇرۇن قانغاننى توختىتىش مەقسىتىدە

قوللىنىلىدۇ.

تەركىبى 1-يوپۇرمىقى: 1.8% ئاقسىل (پروتېين)، 0.3% جەۋھەر ماي تۇتىدۇ. ياغنىڭ ئاساسى

تەركىبى دىئىئالوئول (70%) ۋەپ تىسمول (20%) تىن ئىبارەت.

ئۇرۇقى 20% ياغلىق ماي (ئولېوم كاربىئىدېرى) تۇتىدۇ. ئۇنىڭ تەركىبى: پېتروزېلىن كىسلاتاسى،

ماي كىسلاتاسى، لىنول كىسلاتاسى، يۇمشاق ياغ كىسلاتاسى (پالمتىن كىسلاتاسى)، ئالما كىسلاتا كالىي

تۇزى (كالىيۇم مالاتىكۇم 40%)، پېنتوزان ھەم ۋىتامىن C تۇتىدۇ.

جۇڭىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

يوپۇرماق ۋە يىلتىزى

تەبىئىتى قۇرۇق ئىسسىق (سوغۇققا مايىل)، ئازراق زەھەرلىك.

خۇسۇسىيىتى ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، يەل ھەيدەش، قىزىل ۋە چېچەك ئەسۋىلىرىنى سىرتقا تەپكۈزۈش،

بەلغەم بوشىتىش، سۈيدۈك ۋە چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىش، پۇت، قول ھارارىتىنى ئېلىش، باش ئاغرىقىنى

توختىتىش، ئىچكى ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئۇرۇقى مۆتىدىل، زەھەرسىز.

يۇمغاقسۇت ئۇرۇقىنى قورۇپ ئۆزىنى تەنھا ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن بىللە بوۋاسىرنى، گۆش

بىلەن زەھەرلىنىشى داۋالاشقا، قان قۇسۇشى توختىتىشقا ئىشلىتىلدۇ. ياغ چىقىرىپ بالىلارنىڭ چېچىنىڭ دائىرىلىك چۈشۈشىنى داۋالايدۇ.

جۇڭخىلارنىڭ تەجرىبىدىن ئۆتكەن مەشھۇر نۇسخىلىرى

1- قىزىل سىرتقا تەپەيىي بالا قىيىنالىغاندا 2 سەر (62.5 گرام) يۇمىغاقسۇتنى سوقۇپ، مەلۇم مىقداردا ھاراق بىلەن قاينىتىپ، بالىنىڭ بېشىنى بىر نەرسە بىلەن پۈركەپ، بەدىنىگە سوغۇق تېگىشتىن ساقلىغان ھالدا بالىنىڭ ئارقىسىغا بويۇندىن تاكى تاپانغىچە مەزكۇر سۇيۇقلۇقنى پۈركۈپ قۇيسا، قىزىل دەرھال سىرتقا تېپىدۇ.

2- كۆتەن ئۈچەي چىقىپ قالغاندا بىر جىڭ يۇمىغاقسۇتنى سوقۇپ بۇي (ئىس) سېلىپ تۈتۈنى مەقئەتكە ئېلىنسا تېزلىكتە كىرىپ كېتىدۇ.

3- بالىلارنىڭ يۈزىگە چىققان قىزىل تەمرەتكىگە يۇمىغاقسۇتنى سىقىپ سۈيىنى سۈركەش لازىم.

4- يۈزدىكى سەپكۈننى چۈشۈرۈش ئۈچۈن يۇمىغاقسۇتنى قاينىتىپ كۈندە يۈزنى يۇيۇپ بېرىش كېرەك.

5- ھاشاراتلار زەھىرىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن، يۇمىغاقسۇتنى (بولۇپمۇ يىلتىزنى) سىقىپ سۈيىنى ھاراق بىلەن بىللە ئىچكۈزۈش مۇمكىن.

چەت ئەل ئەسەرلىرىگە قارىغاندا (گوللاندىيە دورا كىتابىدا يېزىلىشىچە) يۇمىغاقسۇت ئۇرۇقى يەل ھەيدەيدىغان، بەدەننى قۇۋۋەتلەيدىغان، ئاشقازاننى كۈچەيتىدىغان ئوبدان دورا ھېسابلىنىدۇ. ئاغرىقنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ، مامكاپ يىلتىزى، قۇستە شېرىن، لىمون پوستى، قوۋزاقدارچىندىن 4 مىسقالدىن (5. 12 گرام)، رۇمبەدىيان ۋە يۇمىغاقسۇت ئۇرۇقىدىن بىر يېرىم سەردىن ئېلىپ، 40 سەر ھاراققا چىلاپ قويۇپ كۈندە بىر قوشۇقتىن 4 قېتىم ئىچىپ بېرىلسە بەدەننى چىڭىتىدۇ. بۇ دورا ئاشقازان سوۋۇشتىن بولغان ئاشقازان ئاغرىقىغا ناھايىتى ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئۇنىڭ ئۇرۇقىنى تالقانلاپ شېكەر بىلەن ئىچسە، ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ، يەنى ھەيدەيدۇ. كۈن ئارىلاپ تۇتىدىغان بەزىگە كەككە ئىشلىتىلسە ئاجايىپ ئۈنۈم بېرىدۇ.

6 گرام يۇمىغاقسۇت ئۇرۇقى، 3 گرام قەلەمپۇر، 5 گرام لىمون پوستى، 2 گرام مامرانچىغا 500 گرام سۇ قويۇپ، 200 گرام قالغىچە قاينىتىپ، سۈزۈپ كۈندە 3 قېتىم ئىچىشكە بېرىلسە، ئاشقازان ئاجىزلىشىشتىن بولغان تاماق سىڭمەسلىككە ياخشى مەنپەئەت كۆرسىتىدۇ.

يەبرۇج سەنەم

(مېھرىگاھ)

PANAX GINSENG E. A. MEY

人參

تونۇش بۇ ياۋا لوفىھ ياكى مېھرىگياھنىڭ يىلتىزى بولۇپ، بىر-بىرىگە ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل قويۇلغان 2 ئادەمنىڭ شەكلىدە بولىدۇ. بۇنى مېھرىگاھ ياكى سەكشىكەنمۇ دەيدۇ. بۇنىڭ ئۆسۈملۈكى ئۇللىق (ئاق يانتاق) قا ئوخشايدۇ.

بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ ئېگىزلىكى 60~50 سىم كېلىدۇ. يوپۇرمىقى ئەنجۈرنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ ۋە ئۇنىڭدىن ئىنچىكە بولىدۇ. مېۋىسى قىزىل، چوڭلۇقى زەيتۇن مىقدارىدا، پۇرىقى مەنەسائىلىگە ئوخشايدۇ. گۈلى ئاق بولىدۇ. بەزىلەرنىڭ ئېيتىشىچە بۇ ئۆسۈملۈك كېچىسى يالتىراپ تۇرىدۇ. بۇنىڭ بېشى كېسىلمەسە قۇۋۋىتى 60 يىلغىچە تۇرىدۇ. يىلتىزى 2 خىل بولىدۇ.

154-رەسىم. يەبرۇج سەنەم

1-خىلى چىشى ئادەمگىياھنىڭ، 2-ئەركەك ئادەمگىياھنىڭ.
1-چىشى ئادەمگىياھنىڭ رەڭگى قارا تەرەپكە مايىل بولىدۇ. ياغاچقا ئوخشايدۇ، بۇنىڭ يوپۇرمىقى ئوسۇڭنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن بىر ئاز ئىنچىكە ۋە كىچىكرەك، ياغلىشاڭغۇ، پۇرىقى ئۆتكۈر بولىدۇ. ئۆسۈملۈكى زېمىننىڭ ئۈستىگە يېيىلىپ تۇرىدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ تۈۋىدە مېۋىسى بولۇپ، شەكلى ئالمىغا ئوخشايدۇ. ئەمما ئالمىدىن كىچىكرەك. مېۋىسىنىڭ ئىچىدە ئامۇتنىڭ ئۇرۇقىغا ئوخشاش ئۇرۇقى بولىدۇ.
چىشى ئادەمگىياھنىڭ يىلتىزى يوغان، 2 ياكى 3 دانە بولىدۇ. بىر-بىرىگە چاپلاشقان ھالدا تۇرىدۇ. تاشقى تەرىپى قارا، ئىچكى تەرىپى ئاق، پوستى قېلىن تېنىلىك بولىدۇ.

2-خىلى ئەركەك ئادەمگىياھ-بەزىلەر بۇنى (مورىيۇن) دەپ ئاتايدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ رەڭگى ئاق، سىلىق، يوغان، كەڭ بولىدۇ. قىزىلچىنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. يىلتىزى چىشىنىڭ يىلتىزىغا 2 باراۋەر كېلىدۇ. چوڭلۇقى پەتەڭگان مىقدارىدا، رەڭگى زەپەرنىڭ رەڭگىدە بولىدۇ. پۇرىقى

ئېغىر، چارۋا باقىدىغان كىشىلەر بۇنى يەيدۇ. ئاندىن ئۇلارغا ئۇيقۇ كەلتۈرىدۇ. ئەركەك ئادەمگىياھنىڭ يىلتىزى ئايالنىڭ شەكلىدە، چىشىنىڭ يىلتىزى ئۇزۇنراق، تېنىسىز بولىدۇ. يەنە بىر خىلى بولۇپ، بۇ ساپە جايلاردا، ئازگال جايلاردا ئۆسىدۇ. ئۇنىڭ يوپۇرمىقى كىچىك، لېكىن كەڭ بولىدۇ. بۇنىڭ ئۇزۇنلۇقى 16 سانتىمېتىر مىقدارى كېلىدۇ. بۇ ھەم تېنىسىز، يىلتىزىنىڭ توملۇقى باشبارماق چوڭلۇقىدا ئۇزۇن. رەڭگى ئاق، گۈلى، مېۋىسى بولمايدۇ. بۇ ھەممە ئادەمگىياھلارنىڭ كۈچلۈكرەك كىدۇر. «ئىختىيارات بەدئى» دېگەن كىتابىنى يازغۇچىنىڭ يېزىشى بويىچە شىرازنىڭ گەرم سىر دېگەن يەرلىرىنىڭ ئەتراپىدا شەھرىيار دېگەن قەلئە (سېپىل) گە يېقىن جايلاردا بىر خىل ئادەمگىياھ بولۇپ، ئۇنىڭ ئۇزۇنلۇقى 15 سانتىمېتىرچە، قول-پۇتى بار، رەڭگى ئاق بولىدۇ. ئادەمگىياھنىڭ ياخشىسى چىڭ ۋە سېمىز بولغىنىدۇر.

چىقىشى ئورنى ئاساسەن مەملىكىتىمىزنىڭ دۇڭجېي چاڭبەيسەن يوتلىرىدىن، شىنجاڭدىن، چاۋشەن، ياپونىيە، سوۋېت ئىتتىپاقىدىن چىقىدۇ.
تەبىئىتى 2-دەرەجىدە قۇرۇق سوغۇق.
خۇسۇسىيىتى ئەزالارغا قۇۋۋەت بېرىش، ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، ئەزالارنى تۇيغۇسىز قىلىش ۋە ئۇخلى-تىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى بۇنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە ئۇيقۇ كەلتۈرىدۇ. شارابقا سېلىپ ئىچسە، قاتتىق مەس قىلىدۇ. ئۇنى پۇرىسىمۇ ئۇيقۇ كەلتۈرىدۇ. ئېزىپ لاتىغا يۆگەپ مەقئەتكە ھەمەل قىلىپ قويسىمۇ ئۇيقۇ كەلتۈرىدۇ (لېكىن يۇقىرىقى تەسىرنى بېرىش يوپۇرمىقى ئاق، تېنىسىز مېھرىگىياھقا خاستۇر).
مېھرىگىياھ يوپۇرمىقى قۇرۇق ياكى ھۆل ھالدا ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزىنىڭ پوستى ئىچىدىكى ئېتىدىن كۈچلۈك (بەزىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، چىشى ئادەمگىياھنىڭ ھەر بىر ئەزاسى ئەلەرنىڭ شۇ ئەزاسىغا داۋا بولىدۇ. شۇنىڭدەك ئەركەك ئادەمگىياھنىڭ ھەر ئەزاسى ئاياللارنىڭ شۇ ئەزاسىغا داۋا بولىدۇ). بۇنىڭ يىلتىزىنى مۇۋاپىق مىقداردا زەپەر بىلەن ئىچسە، چوڭ بوغۇملار ئاغرىقى، كىچىك بوغۇملار ئاغرىقى، يانپاش ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يوپۇرمىقىنى ئېزىپ خېمىر قىلىپ كۆزگە چاپسا، كۆز ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ دەمئەسى (تامچىلىتىپ چىقىرىپ ئېلىنغان سۈيى) ئاغرىق پەسەيتىدىغان دورىلار قاتارىغا قوشۇلىدۇ.

مېھرىگىياھنى مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ مۇقەل بىلەن ئىچسە، بوۋاسىر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. كاسىنە

بىلەن ئىچسە سۈيدۈك كۆيۈپ كېلىش كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ھەسەل بىلەن ياكى زەيتۇن بىلەن ئىچسە، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. بولۇپمۇ ئالىي سۈپەتلىك مېھرىگىياھنىڭ مۇنداق تەسىرى يۇقىرى.

مېھرىگىياھنى ۋە مېۋىسىنى يۇمشاق ئېزىپ، گۆشخور جاراھەتلەرگە ۋە يىرىڭلىق جاراھەتلەرگە سەپسە مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر خېمىر قىلىپ چاپسا، ھەر تۈرلۈك ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. خانازىر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ سىركە بىلەن ئېلىشتۈرۈپ قىزىلغا چاپسا، قىزىلنى يوق قىلىدۇ. بەدەنگە چىققان دانىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئېزىپ تالقان قوشۇپ خېمىر قىلىپ چاپسا، چوڭ بوغۇملار ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. مېھرىگىياھنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، دائۈلپىل (پۇت ياكى پاچاقلار ئىشىشىپ، پىلىنىڭ پاچىقىغا ئوخشاش بولۇپ قېلىشى) ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ھۆل يوپۇرمىقىنى بەدەنگە سۈركىسە، سەپكۈننى يوق قىلىدۇ، قاپارتقۇ پەيدا قىلمايدۇ. ئۇنىڭ سۈتىنى چاپسا، بەدەندىكى سەپكۈن، قارا داغلارنى يوق قىلىدۇ. ئېچىشتۈرۈش، قاپارتقۇ پەيدا قىلىش ئىشلىرى بولمايدۇ. ئەگەر بىر كىشىنىڭ ئەزاسىنى كېشىش لازىم كەلسە، بىر گرام مىقداردا مېھرىگىياھنى شاراب بىلەن ئىچۈرسە، شۇنداق ئۇخلايدۇكى، كېسىلسىمۇ تۇيۇمايدۇ.

3-خىلى مېھرىگىياھنىڭ 4 گرامىنى تەنھا ياكى تاماق بىلەن، نان ياكى تالقان بىلەن ئىچسە، شۇ سائەتتە ئەقلىنى ئېلىشتۈرۈپ ئۇخلىتىدۇ. 4~3 سائەت ھېچنەرسە بىلمەي تۇخلاپ كېتىدۇ. شۇنداق ئۇخلىغان كىشىنى سوغۇق سۇدا ئولتۇرغۇزسا، ئۆز ئەسلىگە ۋە ھوشىغا كېلىدۇ. ئىشلىتىش مىقدارى 0.1~0.3 گىچە.

ئورۇنباشارى بەزىرۇلبەنجى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئەزالارنى تۇيغۇسىز قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى ھەسەل، دارچىن، يەنە شۇنىڭغا دىققەت قىلىش لازىمكى، بۇنى ئىسلاھ قىلماستىن ئىشلىتىش توغرا ئەمەس. چۈنكى ئىسلاھ قىلماستىن ئىشلەتسە مىزاجى بۇزىدۇ، يۈزنىڭ رەڭگىنى ئۆزگەرتىدۇ، جىگەر ئاغرىقى پەيدا قىلىدۇ، ئاشقازاننى بۇزىدۇ. بۇنىڭدىنمۇ ناچار ئەھۋاللارنى كەلتۈرىدۇ. ئىسلاھ قىلىش ئۇسۇلى بۇ تاتلىق بادام يېغى، بىنەپشە يېغى، نىشاستە بىلەن ياغلىماق ھەم ئېزىلگەن گۈل يوپۇرمىقى، روببى سۇس، سەبرى، تۇربۇت، ھېلىلە، ئەمەن، نەمەك ھىندى، زەپەر، بىستىپايەج قوشۇپ بېرىشئۇر.

تەركىبى ئادەمگىياھنىڭ تەركىبىدە كۆپ مىقداردا فوسفور، نىسبەتەن كۆپ مىقداردا گۈڭگۈرت ۋە قوغۇشۇن، كالىي، كالتسىي، ماگنېزىي، ناترىي، تۆمۈر، ئاليۇمىن، سۈرمە، بارىيۇم، سترونتۇم، ماگنېم، تېتانلار بار.

ئاساسىي تەسىر قىلغۇچى مۇرەككەپ گلۇكوزىدلار مەسىلەن: پاناگۇلسۇن، پاناكسىن، مېھرىگىياھ بولىدۇ. يەنە ئۇچۇچان ياغ بولۇپ، ئۇنىڭ تەركىبى پاناتسېندۇر. يەنە مېھرىگىياھ كىسلاتاسى، قەنتلەر، ئېنېزىملار، ۋىتامىن B₁ ھەم B₂ لەر بار.

فارماكولوگىيەلىك تەسىرى مېھرىگىياھ مەركىزىي نېرۋا سىستېمىسىنى قوزغاتقۇچى ئەڭ كۈچلۈك دورا بولۇپ ھېسابلىنىدۇ، ئۇنىڭ سەلبىي قوشۇمچە تەسىرلىرى يوق، ئۇيقۇنى قاچۇرمايدۇ. بەلكى كەچتە ئىشلىگەندە ئەمگەك قابىلىيىتىنى ئۆستۈرىدۇ. مېھرىگىياھنى ئۇزاق ۋاقىت ئىستېمال قىلسا، ھېچقانداق يامان ئاقىۋەت بەرمەيدۇ. ئۇنىڭ جىنسىي قابىلىيەتنى ئۆستۈرۈش تەسىرى ھايۋانات ئۈستىدە ئۆتكۈزۈلگەن سىناقلاردا مۇقىملاشتۇرۇلغان. شۇنىڭدەك مۇنداق سىناقلار بەدەننىڭ مۇھىم خىزمەتلىرىگە كۈچلۈك تەسىر بېرىپ، بەدەننىڭ قارشىلىق كۈچىنى ئۆستۈرۈدىغانلىقى ئېنىقلانغان. تەجرىبىلەردە ئېنىقلىنىشىچە، مېھرىگىياھ باش مېڭىنىڭ پوستلاق قىسمىغا ۋە پوستلاق ئاستى قىسىملىرىغا قوزغاتقۇچىلىق تەسىر كۆرسىتىدۇ.

ئۇ بەدەننىڭ كېسەللىكلەرگە قارشى كۈچىنى ئاشۇرىدۇ. ئۇزاق ئىستېمال قىلسا، بەدەندىكى ھەر خىل ياللۇغلارغا قارشىلىق ھاسىل قىلىدۇ. ئۆت ئىشلەپچىقىرىلىشىنى كۈچەيتىدۇ، ئۆتنىڭ ئىچىدە ئۆتنىڭ قىزىل ماددىسى (بىلرورېن) ھەم ئۆت كىسلاتاسىنىڭ مىقدارىنى ئاشۇرىدۇ، كۆزنىڭ نۇرلارغا بولغان سەزگۈرلۈكىنى، قاراڭغۇدا كۆرۈش قابىلىيىتىنى ئۆستۈرىدۇ. تەجرىبىلەر شۇنى ئىسپاتلىدىكى، مېھرىگىياھ بەزىبىر مىكروبلارنىڭ ياشاش قابىلىيىتىنى تۆۋەنلەشتۈردۈ. دۇ بەلغەم بوشىتىدۇ.

مېھرىگىياھنىڭ لاتىنچە نامى پاناتسىيە بولۇپ، ھەممە كېسەلگە داۋا دېگەن مەنىنى بېرىدۇ. ئۇ جۇڭگىيى تېبابىتىدە قەدىمدىن ئىشلىتىلىپ كېلىۋاتقان مۇھىم دورىلارنىڭ بىرى بولۇپ، يىراق شەرق مەملىكەتلىرىنىڭ ھەممىسىدەمۇ ئىشلىتىلىدۇ. ياۋروپاغا مېھرىگىياھ پەقەت مىلادى 17-ئەسىردىلا مەلۇم بولغان. جۇڭگىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق.

قۇۋۋەتلەندۈرگۈچى دورا خۇسۇسىيىتى بىلەن ئادەتتىكى زەئىپلىكلەردە، نېرۋا ئاجىزلىغاندا، كەم قانلىقتا، ئىشتىھاسىزلىق، ھەزىم قىلىش ناچارلاشقاندا، ئاياللارنىڭ كېسەللىكلىرىدە ئىشلىتىلىدۇ. نېرۋا ئاجىزلىقلىرىدا ئۈنۈمى بەك ياخشى ھەمدە بەلغەم بوشىتىدۇ، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ، كۆزنى روشەنلەشتۈرىدۇ، خاپىغانى ئالىدۇ، ئەقىلىنى زىيادە قىلىدۇ، كۆپ تەرلەشنى توختىتىدۇ، بەدەندىكى ماددا ئالمىشىش جەريانىنى تەرتىپكە سالدۇ (شۇنىڭ ئۈچۈن جۇڭگىيلار مېھرىگىياھنى دىئابېت كېسىلىدەمۇ ئىشلىتىدۇ). كۆپ چۈش كۆرۈشىنى، كېچىدىكى ئوغرى تەرنى، روھىي ئاجىزلىقلارنى، قان تۈكۈرۈشىنى يوقىتىدۇ. جۇڭگىيى تەلىماتىچە مېھرىگىياھنى ئۇزاق ئىچىپ بەرسە بەدەننى ياشارتىدۇ، ئۆمۈرنى ئۇزارتىدۇ.

مېھرىگىياھنى يۇقىرى قان بېسىمى كېسىلىگە، تومۇز كۈنلىرىدە 16 ياشتىن تۆۋەن بالىلارغا بەرگىلى بولمايدۇ.

ئىشلىتىش ئۇسۇلى ۋە مىقدارى مېھرىگىياھ يىلتىزنى ھاراققا چىلاپ قاينىتىپ، ھەب تەييارلاپ، سۇفۇپ تەييارلاپ ياكى سېپىش ئۈچۈن تالقان، مەلھەم تەييارلاپ ئىشلىتىلىدۇ. بىر قېتىملىق مىقدارى 3~2 گرام بولۇپ، بۇنىڭغا 600 گرام سۇ قۇيۇپ 200 گرام قالغىچە قاينىتىپ بىر قېتىمدىلا ئىچىلىدۇ. سۇفۇپ ھالدا بىر قېتىمدا يېرىم ياكى بىر گرام ئىچىلىدۇ.

يەر مەرىزى

(يەر مەردىكى-موگۇ-كەمئەت)

FUNGI (MUSHROOM)

菌

تونۇش بۇنىڭ ئەسلى جىنسى پۈترۇ دېيىلىدۇ. بەزىلەرنىڭ ئېيتىشىچە يەر مەرىزىنىڭ يېيىلىدىغىنى كەمئەت دېيىلىدۇ. بۇ بىر خىل يىلتىز بولۇپ، باھار پەسلىدە زېمىننىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن قۇملۇق يەرلەردە، تاغ باغرىلىرىدا پەيدا بولىدۇ. يۇمىلاق تۇخۇمنىڭ يېرىم شاكىلى شەكىلدە كېلىدۇ. گۈلى، تېنىسى، يوپۇرمىقى بولمايدۇ. بۇنى بەزى كىشىلەر خام ۋە پىشۇرۇپ يەيدۇ. ياخشىسى، ئېگىز، قۇملۇق، تېرىلغۇ زېمىنلىرىدا پەيدا بولغىنى، چوڭ-كىچىكلىكتە ئوتتۇرا دەرىجىدە، سىلىق، خۇشبوۋى، يېڭى ھەم ئاق رەڭلىكى ھېسابلىنىدۇ. يۇقىرىقى سۈپەتلەر بىلەن بولمىغىنى، ناچار يەرلەردە، ناچار دەرىخىلەرنىڭ، زەيتۇن دەرىخىنىڭ، ياڭاق دەرىخىنىڭ تۈۋىلىرىدە ئۈنگەنلىرى، قۇرۇپ قالغىنى، قىزىل رەڭلىكى ناچار ھېسابلىنىدۇ. ئىچى ھەم تېشى قارا بولغىنى ئادەم ئۆلتۈرىدۇ. چىقىش ئورنى ھەممە يەردە بولىدۇ.

تەبىئىي 2-دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى كۆزنى روشەن قىلىش، كىرىپكەلەرنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى كونا تېۋىپلەرنىڭ ئېيتىشىچە بۇنىڭ سۈيى كۆزدىكى ئاقىنى ئالىدۇ، بولۇپمۇ قۇرۇغان ۋاقىتتا تامغان سۈيىنىڭ تەسىرى بۇ ھەقتە ياخشىراق.

ئەگەر بۇنىڭ ھۆلىنى سىقىپ سۈيىنى ئېلىپ، ئۇ سۇغا سۈرمىنى چىلاپ، بەلكۈچتە، كۆزگە تارتسا كىرىپكەلەرنى مۇستەھكەم قىلىدۇ، كۆرۈش قۇۋۋىتىنى، نۇرنى زىيادە قىلىدۇ. كۆزگە مېڭە تەرەپتىن چۈشىدىغان سۇيۇقلۇقنى توسىدۇ. قۇرۇغىنىنى ئېزىپ سۇ بىلەن باشقا چاپسا، باشنىڭ ئاغرىقلىرىنى توسىدۇ. قۇرۇقنى ئېزىپ سىركە، بېلىق يېلىمى بىلەن كىچىك بالىلارنىڭ چىقىپ قالغان كىندىكى، كىچىك بالىلارنىڭ پەتەق كېسىلىگە ۋە باشقا پەتەقلەر چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ ھۆلىنى قورۇپ تۇز، قارىمۇچ بىلەن يېسە بۇ ھەم شۇ تەسىرنى بېرىدۇ. قۇرۇقنى يېيىش توغرا ئەمەس. زۆرۈر بولغان چاغدا قۇرۇقنى توپىدىن تازىلاپ سۇ بىلەن بىلەن ئېزىپ، بىر كېچە-كۈندۈز چىلاپ يۇيۇپ قاتىدە بويىچە پىشۇرۇپ ياغنى جىق سېلىپ يېسە بولىدۇ. شۇنداقىمۇ كۆپ يېيىش ياخشى ئەمەس. ئاچچىقسۇ، قىچىلار بىلەن يېسە ئوبدان. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئېغىر، جىگەردە سىڭىشى ناچار، ئوزۇقلۇق تەرىپى ئاز. بەلغەم خاراكىتلىك قان پەيدا قىلىدۇ، قورساقنى كۆپتۈرىدۇ، ئاچ بېقىنغا، بەلگە يەل پەيدا قىلىدۇ. سەكتە، پالەچ، بوغۇلۇپ قېلىش كېسەللىكى پەيدا قىلىدۇ، نەپەسنى سىقىپ قويدۇ، ئاق داغ پەيدا قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سېرىقچىچەك بىلەن ياكى سۇ، تۇز، سەنەر، يالپۇز، سۇداپلار بىلەن ئوبدان پىشۇرۇپ، ياغ، ئاچچىقسۇ، ئىسسىق دورىلار مەسىلەن: دارچىن، پىلىپ، قەلەمپۇر ۋە باشقىلارنى سېلىپ خۇشبۇي قىلىپ يېمەك كېرەك.

تەركىبى يەر مەزىرى (موگۇ)لارنىڭ تەركىبىدە %90 سۇ؛ ئۇنىڭدىن باشقا ئاقسىل، ياغ، كاربون سۇلۇق ماددىلار ۋە مېنېرال ماددىلار ھەم ھەزىم قىلغۇچى ماددىلار بار.

موگۇلار تەركىبىدىكى ئازوتلۇق ماددىلار ئۇلارنىڭ تۈرى ۋە ئۆسۈش شارائىتى، ئۇنىڭ جايىغا قاراپ پەرقلىنىدۇ (%60.3 تىن %15.31 كىچە ئارىلىقتا بولىدۇ). موگۇنىڭ غولغا قارىغاندا قالىقىدا ئازوتلۇق ماددىلار تولا بولىدۇ. ئاق موگۇلارنىڭ ئاقسىللىرى ئۆز تەركىبىدە ئالماشتۇرۇشقا بولىدىغان ئامىنو كىسلاتالارنى تۇتىدۇ.

موگۇلار تەركىبىدە %10 تىن %15 كىچە ياغ ۋە لېپوئىد (ياغسىمان ماددا)، شۇ جۈملىدىن لېتستىن ۋە ئېرگوستېرىن (پرو ۋىتامىن D₂) تۇتىدۇ.

موگۇلارنىڭ تەركىبىدە مېنېرال ماددىلاردىن: كالىي، فوسفور، تۆمۈر، ئاز مىقداردا كالتسىي ماددىلىرى، شۇنداقلا روھ، مىس، يود، مىشەك (ئارسېنىك) ۋە مارگانىتسقا ئوخشاش بىر قاتار ئاز مىقداردىكى مېنېرال ماددىلار بولىدۇ.

يەر مەزىنىڭ تەركىبىدە ۋىتامىن ئاز، ئۇلار ئاساسەن ۋىتامىن B گورۇپپىسىدىكى ۋىتامىنلاردىن ئىبارەتتۇر، شۇ گورۇپپىدىن نىكوتىن كىسلاتاسى كۆپ مىقدارنى ئىگىلەيدۇ.

موگۇلارنىڭ تەركىبىدە نۇرغۇن ئېكىستراكتىۋ ماددىلار بار. شۇڭا موگۇلارنىڭ قاينىتىلغان سۇلىرى، بولۇپمۇ ئاق موگۇنىڭ سۈيى ئاشقازان سۇيۇقلۇقىنىڭ ئىشلەپچىقىرىلىشىغا ناھايىتى تەسىر كۆرسىتىدۇ. ھايۋانات ياغلىرى ۋە ئاق ناننىڭ، سۈتنىڭ تەركىبىدىكى كاربون سۇلۇق ماددىلار بەدەنگە قانچىلىك

دەرىجىدە ئۆزلەشسە، موگۇلارنىڭ يېغى ۋە كاربون سۇلۇق ماددىلىرىمۇ شۇنچىلىك ئوبدان ئۆزلىشىدۇ (سىڭىدۇ). ئەمما موگۇلارنىڭ ھۈجەيرىلىرىدە خىتىن دېگەن بىر خىل ماددا بولىدىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ ئاقسىللىرى ياخشى سىڭمەيدۇ، ھەزىم بولمايدۇ ۋە تاماقنىڭ ھەزىم بولۇشىنى قىيىنلاشتۇرىدۇ. موگۇ ئاقسىللىرى %70~50 ئەتراپىدا سىڭىدۇ.

يەر مەرىزى (يەر قالپىقى-موگۇ) نامى ئاستىغا كىرگەن نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىدىلا يېيىشكە بولۇپ- مەيدۇ، يېيىلىدىغان ۋە يېيىلمەيدىغان موگۇلار بولىدۇ؛ يېيىلمەيدىغان موگۇلارنىڭ تولىسى زەھەرلىك كېلىدۇ. شەكلى يەر قالپىقىغا ئوخشايدىغان ئۆسۈملۈكلەرنىڭ ھەممىسىنى يېمەسلىك، پەرق ئېتىش زۆرۈر، بولمىسا كۆپ ھالدا ئۆلۈم بىلەن ئاياغلىشىدىغان ئېغىر تۈردىكى ئۆتكۈر زەھەرلىنىشلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. زەھەرلىك موگۇلارنىڭ ئەڭ ئاددىي پەرقى قىزىل، كۈل رەڭ، قىسمەن ئاقۇش بولۇشىدۇر. جۇڭگىيى تېبابىتىدە كۆپرەك ئىشلىتىلىدىغان يەر مەرىزىنىڭ بىر تۈرى 阳 (سوياڭ) لاتىنچە BALANOPHORA بولۇپ، باھنى قۇۋۋەتلەش، مەنىي تېز كېتىشنى داۋالاش، بەدەننى چىڭىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. ئۇيغۇر تېبابەتتىمۇ شۇ خىل يەر مەرىزى (يەر مەدىكى) ئىشلىتىلسە كېرەك.

لاجۇۋەرد

(لازۇرد)

LAPIS LAZULI (LAZU RITE)

青金石

تونۇش بۇ بىر خىل تاش بولۇپ، ئەڭ ياخشىسى سۈزۈك، قاتتىق، نىل رەڭ، پارقىرىما، تىللا رەڭگىدە چېكىنلىرى بارلىرىدۇر. ئۇنىڭ رەڭگى ئاسمانى (ھاۋا رەڭ)، بىنەپشە، كۆك تەرەپكە مايىل، تومۇرلىرىدا توپا بولماسلىقى لازىم. يۇقىرىقى سۈپەتلەردە بولمىغىنى سۈنئىي لاجۇۋەرد بولۇپ، ئۇ مىللىي تېبابەتتە ئىشلىتىلمەيدۇ.

چىقىش ئورنى قەشقەر تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي 1-دەرىجىدە ئىسسىق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق، يۇيۇلغىنىنىڭ تەبىئىي: 1-دەرىجىدە سوغۇق،

2-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى پارقىرىتىش، خىلىتلارنى تازىلاش، سەۋدانى سۈرۈش، قانغا ئېلىشىپ قالغان، بولۇپمۇ يۈرەكنىڭ ئەتراپىدىكى قويۇق خىلىتلارنى چىقىرىش، سەۋدانى، سەۋدا خاراكىتېرلىك كېسەللەرنى ۋە غەم، ئەندىشلەرنى يوقىتىش، قويۇق گازلارنى يوقىتىش، كۆڭۈلنى ئېچىش، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. بىر ئاز قابىزلىق قۇۋۋىتى بار. كۆيدۈرۈش، ئېچىشتۈرۈش ۋە بۇي پەيدا قىلىش قۇۋۋىتىمۇ بار. ئىشلىتىلىش ئورنى لاجۇۋەرد سۇفۇپىنى بۇرۇنغا پۈركۈسە، بۇرۇننىڭ قېنىنى توختىتىدۇ. قائىدە بويىچە مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە مالىخۇلىيا، ۋەسۋاس كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. كۆزگە تارتسا ھەر تۈرلۈك كۆز كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، كىرىپكىنىڭ تۆكۈلۈپ كېتىشىنى توسىدۇ، كۆزنىڭ چاناقلىرىنى كۈچلەندۈرۈشكە ۋە كىرىپكى ئۈندۈرۈشتە ۋە كۆزنىڭ چاناقلىرىنى قىزىتىشقا ئىشلىتىلىدىغان ئەڭ مۇھىم دورىدۇر.

تېببىي قائىدە بويىچە ئىچسە، يۈرەك كېسەللىكلىرى ئۈچۈن ۋە ھۆمۈدەش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سەۋدانى ۋە سەۋدا خاراكىتېرلىك خىلىتلارنى چىقىرىدۇ. بۆرەكنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. سۈيدۈكنى، ھەيزنى كۈچلۈك ماڭدۇرىدۇ. بۇنىڭ 1.5 گرامىنى 3 گرام زەيتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ لاتىغا بۇلاپ، ماتكا ئاغزىغا قويۇلسا، قورساقتىكى بالىنى چۈشۈپ كېتىشتىن ساقلايدۇ، زەيتۇن يېغى بىلەن سۆڭەلگە، بەرەسكە چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 15 ياشتىن يۇقىرى چوڭلارغا مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ 2 گرامدىن 4 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى ئۆز ۋەزنى بىلەن ھەجرۇل ئەرمىنى.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار ئاشقازاننىڭ ئاغزىغا زەمەر قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى-كەترا، ھەسەل قوشۇپ ۋە لاجۇۋەردىنى يۇيۇپ ئىشلىتىشتۇر. يۇيۇش ئۇسۇلى ئاۋۋال لاجۇۋەردىنى يۇمشاق ئېزىپ، ئاز سۇ قوشۇپ ئېلىشتۇرۇپ، ئۈستىگە زەيتۇن يېغى سېلىپ ئاندىن قاينىتىلىدۇ. قازاننى ئېلىپ بىر ئاز توختىتىلسا، لاجۇۋەرد تېگىگە ئولتۇرىدۇ. ياغ بىلەن سۇنى ساقىتىپ تۆكۈپ تاشلاپ تېگىگە ئولتۇرغان لاجۇۋەردىنى ئوبدان ئېزىپ يەنە بىر ئاز سۇ بىلەن سالايە قىلىپ، ئۈستىگە يەنە زەيتۇن يېغى قۇيۇپ قاينىتىلىدۇ. تېگىگە ئولتۇرغىنىنى ئېلىپ قۇرۇتۇپ يۇقىرىقىدەك يەنە بىر قېتىم ئىشلەنسە، لاجۇۋەرد مەغسۇل (يۇيۇلغان لاجۇۋەرد) ھاسىل بولىدۇ. تەركىبى %23~14 ماگنېزىيۇم ئوكسىدات، %17~5 فېررۇم ئوكسىدات، %42~37 ستىبۇم ئوكسىدات، %13~10 ئاليۇمىن ئوكسىدات، %18~8 سۇ بار. ئۇنىڭ سىرتىدا بىر قانچىلىغان كېرەكسىز ماددىلارمۇ بولىدۇ.

جۇمىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى جۇڭگىيلار ئاساسەن كۆز كېسەللىكىدە كۆزگە پەيدا بولغان پەردىنى ۋە كۆز قان تومۇرلىرى كېڭىيىپ، قىزىرىپ تۇرۇشىنى داۋالاشقا ئىشلىتىدۇ.

لازەن

RESINA CISTUS CRETICUS

تونۇش بۇ بىر خىل تاغ دەرىخىنىڭ تېنى ۋە يوپۇرمىقىدىن پەيدا بولىدىغان شىلىمىش قۇمۇر. بۇنىڭ دەرىخى يۇنان تىلىدا «لەدان» دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ دەرىخىنىڭ چوڭلۇقى ئانار دەرىخىنىڭ مىقدارىغا يېقىن بولىدۇ. شەكلى «دېقىق» دەرىخىگە ئوخشايدۇ. يوپۇرمىقى كەڭ، شېخىغا چاپلىشاڭغۇ، نېپىز ۋە قاتتىق بولىدۇ. گۈلى قىزىل تەرەپكە مايىل، مېۋىسى زەيتۇننىڭ مېۋىسىگە ئوخشايدۇ. مېۋىسىنىڭ ئىچىدە ئۇششاق قارا دانىلىرى بار. بۇنىڭ ئەڭ ياخشىسى قەبرۇس ئارىلىدىن چىقىدىغىنى بولۇپ، يۇمشاق، خۇشبو، رەڭگى قارا قىزىل تەرەپكە مايىل، ۋەزنى ئېغىر، قۇم ئارىلاشمىغىنىدۇر. بۇ «لادەن ئەنپىرى» دەپ ئاتىلىدۇ. چىقىش ئورنى چەتتىن كېلىدۇ.

تەبىئىتى 1-دەرىجىدە ئىسسىق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى ئىچىنى يۇمشىتىش، بەدەننى قىزىتىش، تومۇرلارنىڭ ئېغىزلىرىنى ئېچىش، روھنى قۇۋۋەتلەش، قويۇق شىلىمىش قۇمۇرلارنى پىشۇرۇش ۋە تارقىتىش، ئەزادىكى قاتتىقلىقلارنى يۇمشىتىش، ئاغرىقلارنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى تەنھا ئېزىپ باشقا چاپسا، ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. گۈل يېغى بىلەن كىچىك بالىلارنىڭ مېڭىسىگە چاپسا، نەزلە ۋە يۆتەل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. گۈل يېغىدا ئېرىتىپ قۇلاققا تېمىتىلسا، قۇلاق ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. پىشانىغا چاپسا، مېڭە تەرەپتىن چۈشىدىغان نەزلىنى توسىدۇ. لازەننى مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە ئىچسە، سوغۇقتىن بولغان يۆتەل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ، ئاشقازاننىڭ سۇيۇقلۇقىنى يوقىتىدۇ. سۈيدۈكنى، سۈتنى راۋان قىلىدۇ، قورساقنى بالىنى چۈشۈرىدۇ. لازەننى ئاشقازانغا چاپسا ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ، كۆڭۈل ئېلىشىنى ۋە ئېغىزدىن ئاقىدىغان ھۆلۈكلەرنى توسىدۇ، ئاشقازان قاتتىقلىقىنى يوقىتىدۇ. جىگەرگە چاپسا، جىگەر قاتتىقلىقىنى يوقىتىدۇ. بالىياتقۇنىڭ ئۈستىگە چاپسا ياكى لاتىغا بۇلاپ بالىياتقۇ ئاغزىغا قويسا، بالىياتقۇنىڭ قاتتىقلىقىنى يۇمشىتىدۇ. بالىياتقۇنىڭ بوغۇلۇپ قېلىشىنى ۋە ھەيزىنىڭ توختاپ قېلىشىنى يوقىتىدۇ. بۇنىڭ تۇتۇنىنى ۋارونكا ئارقىلىق بالىياتقۇغا

ئالسا، ئۆلۈك بالىنى ۋە بالا ھەمراھىنى چۈشۈرىدۇ. كالا يېغى بىلەن چاپسا، مەقئەتنىڭ ئىششىقى ۋە ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. گۈل يېغى قوشۇپ ھەمەل قىلسا، سوغۇقتىن ئۈچەينىڭ ئېچىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۆزىنى كونا جاراھەتلەرگە چاپسا، بۇزۇق گۆشلەرنى يوقىتىپ، جاراھەتلەرنىڭ ئاغزىنى پۈتتۈرىدۇ. مۇرت يېغى ۋە شارب بىلەن قوشۇپ چاچلارنى ياغلىسا، چاچنىڭ كۆپىيىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، چۈشۈپ كېتىشتىن ساقلايدۇ.

دائۇسسۆلەب ۋە دائۇل ھەييە ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. زەيتۇن يېغى بىلەن چاپسا، بەرەسنى يوقىتىدۇ، شارب بىلەن چاپسا، ھەر تۈرلۈك چاچلارنىڭ ئىزلىرىنى يوقىتىدۇ. بابۇنە ۋە سېرىقچىچەك ياغلىرى بىلەن چاپسا، سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلارنى پەسەيتىدۇ. گۈل يېغى بىلەن چاپسا، ئوتتا كۆيگەن كۆيۈك ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 1 گرامدىن 3 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار تۆۋەن ئەزالارغا زەرەر قىلىدۇ. ناخۇشلۇق كەلتۈرىدۇ. تۈزەتكۈچىسى سۈمبۇل رۇمى، گۈلاب ۋە سەندەل.

لالەنوئمانى

تونۇش بۇ پارىسچە ئاتالما بولۇپ، بىر تۈرلۈك ئۆسۈملۈكنىڭ ئىسمىدۇر. مەزكۇر ئۆسۈملۈكنىڭ يوپۇرمىقى زەنبىقنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ سانى 4 دانىدىن 8 دانىغىچە بولىدۇ. گۈلى شاقايىققا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن چوڭراق. يىلتىزى پىيازغا ئوخشاش، چوڭلۇقى پىندۇق مىقدارى، ئۇزۇنچاق، قاتمۇ قات كېلىدۇ. ئىچكى پەردىسى قاينىتىلغان يىپەككە ئوخشايدۇ. بەك يۇمشاق، تاشقى پەردىسىنىڭ رەڭگى قارا، ئىچىدىكى مېغىزى ئاق، تاتلىق بولىدۇ. تېنىنىڭ ئېگىزلىكى 5 سانتىمېتىرچە كېلىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىدا بولىدۇ.

تەبىئىتى ھۆل ئىسسىق، ئەمما ھۆللۈكى ئىسسىقلىقتىن ئارتۇقراق.

خۇسۇسىيىتى كۆڭۈلنى ئېچىش، مەست قىلىش، ئۇخلىتىش، ئىشتەينى ئېچىش، تاماق سىڭدۈرۈش، باھنى ھەرىكەتلەندۈرۈش، مەڭزىنى قىزارتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. بۇنىڭ نېشىسى زەھەرسىز بولىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى 3 گرامدىن 6 گرامغىچە.

لەھيە تۇتتىسى

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، ئەركەك ئۆچكىنىڭ ساقلىغا ئوخشايدۇ. جىڭگىلە بولىدۇ، زېمىنغا يېپىلىپ تۇرىدۇ، زېمىندىن ئېگىز بولمايدۇ. يوپۇرمىقى كۈندىن كۈندە ئوخشايدۇ. كىشىلەر بۇنىڭ ئۆزىنى يەيدۇ، سۈيى بىلەن داۋالىنىدۇ. ھەقىقىي لەھيە تۇتتىسى ئۆسۈملۈكى شۇدۇر. بۇ ئەركەك ۋە چىشى بولىدۇ. ئەركىكىنىڭ ئۆسۈملۈكى كىچىك، شاخلىرى كۆپ يىرىك ۋە قىسقا، يوپۇرمىقى يۇمىلاق، قاتتىق ۋە تۈكلۈك، گۈلى ئانار گۈلىگە ئوخشايدۇ. چىشىنىڭ يوپۇرمىقى كۈندىن كۈندە ئوخشايدۇ. تۆۋەن تەرىپىنىڭ يوپۇرمىقى ئۈستۈن تەرىپىنىڭ يوپۇرمىقىدىن كەڭرەك، گۈلى ئاق بولىدۇ، ئەڭ ياخشىسى چىشىسىدۇر.

چىقىش ئورنى چەتتىن كېلىدۇ.

تەبىئىتى ئىسسىق، سوغۇقلۇقتا مۆتىدىل. 2-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى ئېغىزدىن كېلىدىغان قاننى، ئوت ۋە قان خاراكتېرلىك ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىش،

ئۆپكىنىڭ يىرىڭلىق جاراھەتلىرىنى يوقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. بۇنىڭ يىلتىزى ئىچ قاتۇرۇشقا كۈچلۈك-رەك. ئۇسارىسى قىزىل ئۇرۇقىغا ئوخشاش. ئىچنى قاتۇرۇش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئاشقازانغا ئارتۇق ماددا قۇيۇلۇشنى توسۇش، ئۆپكە، ئۈچەيلەرنىڭ يىرىڭلىق جاراھەتلىرىنى ياخشىلاش خۇسۇسىيىتى بار. ئۇسارىسىنىڭ قۇۋۋىتى بۇ ھەقتە يىلتىزنىڭكىدىن ئارتۇق.

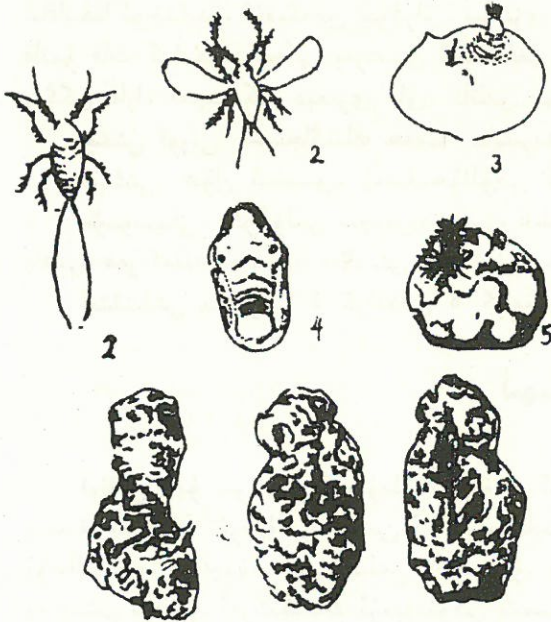
ئىشلىتىش ئورنى ئەگەر بۇنىڭ ئۇسارىسىدىن مۇۋاپىق ھالدا شاراب بىلەن ئىچسە بالىياتقۇدىن كېلىدىغان قاننى توختىتىدۇ. ئۇسارىسىنى تاشقى تەرەپتىن چاپسا، ئاجىز ئەزالارنى، ئاشقازان ئاغزىنى، جىگەرنى قۇۋۋەتلەيدۇ. بالىياتقۇنىڭ قېنىنى توختىتىدۇ. بۇنىڭ ئۇسارىسى قالغان تەسىرلەردە ئاقاقىيادىن كۈچلۈكرەك. يىلتىزنى ئېزىپ قۇلاققا تېمىتىلسا، قۇلاقنىڭ كىرلىرىنى تازىلايدۇ، يىرىڭلىق جاراھەتلىرىنى قۇرۇتىدۇ. يوپۇرمىقى، گۈلى، يىلتىزنى ئارپا سۈيى بىلەن ئىچسە، ئۆپكىنىڭ يىرىڭلىق چاقىسى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى ئۇسارىسىدىن ئەھۋالغا قاراپ 9 گرامغىچە، يوپۇرماق ۋە گۈلدىن 12 گرامغىچە. ئورۇنباىسارى ھوزۇز، ئاقاقىيا ياكى ئانار گۈلى ياكى ئانار گۈلى ئۇرۇقى.

لوكى مەغسۇل

LACCA RUBRA

赤色虫胶(紫草茸)

155-رەسىم. لەكى مەغسۇل

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ يېلىمى بولۇپ، ھىندىستاننىڭ بەنگالە ئۆلكىلىرىدىن چىقىدۇ. بەزى دەرەخلەرنىڭ شاخلىرىدىن سىزىپ چىقىپ قاتىدۇ. رەڭگى قىزىل بولۇپ، شاتۇتقا ئوخشايدۇ. بەزىلىرى لىمون مىقدارى بولۇپ، بۇنى لاک خام دەيدۇ. بۇنىڭ مىللىي تىبابەتتە ئىشلىتىلىدىغان ئەڭ ياخشىسى: سۈزۈك، ساپ، يېڭى، خام، قاينىتىل-مىغىنى ۋە يۇيۇلغىنىدۇر. قاينىتىلغىنىنىڭ ياخشىسى قىزىل، سۈزۈك، ساپ يېڭىسىدۇر. ئەمما بۇنى تىب-نىڭ غەيرىدە ئىشلىتىلىدۇ. قۇۋۋىتى 10 يىل تۇرىدۇ. چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزدە سىچۈەن گەن-زى ئاجۇي ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ شاۋجىڭ دېگەن جايىدىن، لياڭشەن ئاپتونوم ئوبلاستىدىن، يۈننەن، شىزاڭ ۋە گۇاڭدوڭ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. شۇنىڭدەك سەيلون، تايلاندى، ھىندونېزىيە، ھىندىستان قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى 2-دەرىجىدە ئىسسىق، 3-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى ئەزالارنى تازىلاش، يەلنى، ئىششىقنى تارقىتىش، ئارتۇق خىلىتلارنى تازىلاش، قان توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىش ئورنى بۇنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە پالەچ كېسەللىكى ئۈچۈن، پەرىجىدىن كېلىدىغان قاننى توختىتىش ئۈچۈن، يۆتەل، ھۆمۈدەش، نېرۋا ئۇچۇن، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، جىگەرنى، ئىچ ئەزالارنى

قۇۋۋەتلەش ئۈچۈن، جىگەرنىڭ، تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش ئۈچۈن، ئىستىسقا، يەر قان، يۈرەك ۋە باشقا ئەزالار ئاجىزلىقى ئۈچۈن، سوغۇق خىلىتلارنى تازىلاش، ئىچكى ئىششىقلارنى پەسەيتىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئۇنىڭدىن 0.3 دىن 0.4 گرامنى 100 گرام يېڭى سېغىلغان سۈت بىلەن ئىچسە، بالىياتقۇدىن كېلىدىغان قاننى توختىتىدۇ. بۇ ھەقتە خۇسۇسىي تەسىر كۆرسىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 4 گرامغىچە.

ئورۇنباىسارى توسالغۇلارنى ئېچىشتا 3 تىن 2 ھەسسە رەۋەندە، يېرىم ھەسسە ئاسارۇن، 4 تىن بىر ھەسسە تاباشىر.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار تالغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى مەستكى.

تەركىبى لاک %75، موم %4.6، بوياق %6.5. بۇلاردىن تاشقىرى باشقا ئارىلاش ماددىلار بار. لاک ماددىسى شېللولىك ئاتىسىد، ئالپۇرتىك ئاتىسىدا ئوخشاش مۇرەككەپ سىمولا (لاكتىد) لاردىن ھاسىل بولغان يۇقىرى مولېكۇلىلىق بىرىكمە ئەشپادۇر.

جۇڭغى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىي مۆتىدىل، تەمى قېرىق، خۇشپۇراق، ئاز زەھىرى بار. خۇسۇسىيەت- يېتى قان توختىتىش، چېچەكنى داۋالاشتىن ئىبارەت. خۇن توختىتىش، ئىسسىقتىن بولغان ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىش، چېچەكنىڭ سىرتىغا تېپىشنى تېزلىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

لەغلە

(لەغلە)

تونۇش بۇ مەشھۇر قىممەتلىك تاشلاردىن بولۇپ، بۇنىڭ رەڭگى قىزىللىقتا ياقۇتنىڭ رەڭگىدىن تۆۋەنرەك ھەم ياقۇتتىن يۇمشاقراق بولىدۇ. بۇ 2 خىل بولىدۇ: 1-خىلى بەدەخشاندىن چىقىدىغىنى، 2-خىلى ھىندىستاننىڭ دەككەن دېگەن ئۆلكىسىدىن چىقىدىغىنىدۇر. بۇنىڭ ئەڭ ياخشىسى بەدەخشاندىن چىقىدىغىنىدۇر.

چىقىش ئورنى بەدەخشان، ھىندىستاندىن چىقىدۇ.

تەبىئىي ئىسسىق، سوغۇقلۇقتا مۆتىدىل، 2-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى يۈرەكنى خۇرسەن قىلىش، پەيلەرنىڭ ۋە كۆزنىڭ نۇرىنى قۇۋۋەتلەش، بۇ ھەقتە ياقۇتتىن كۈچلۈكرەك. ئىچ ئەزادىن كېلىدىغان قاننى، بوۋاسىرنىڭ قېنىنى توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى قائىدە بويىچە مۇۋاپىق ھالدا ئىشلەتسە، يۇقىرىدا ئېيتىلغان خۇسۇسىيەتلەرنى بېرىدۇ. بارلىق سەۋدا خاراكتېرلىك كېسەللىكلەر ئۈچۈن ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 0.15 دىن 0.5 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

لىسانۇلئەسايپىر

NERIUM ANTIDYSENTERICUM

تونۇش بۇ ئەرمۇدۇن دەرىخىنىڭ ئۇرۇقىدۇر.

بۇنىڭ دەرىخى يوغان بولۇپ، يوپۇرماقلىرى بادام دەرىخىنىڭ يوپۇرماقلىرىغا ئوخشايدۇ. مېۋىسى 2 س.م مىقداردا ئۇزۇنچاق باشلىق بولۇپ، ئۇرۇقلىرى باش ئىچىدە تۇرىدۇ. ئۇرۇقنىڭ ھەر بىرى باشقا-باشقا خانىدا بولىدۇ. ئۇرۇقى ئىنچىكە، ئۇزۇنچاق، شەكلى قۇشقاچنىڭ تىلىغا ئوخشايدۇ (شۇڭا لىسانئۇلئەساپىر-قۇشقاچ تىلى دەپ نام بېرىلگەن). ئۇرۇقنىڭ تاشقى تەرىپى جىگەررەك، ئىچكى تەرىپى ئاق سېرىق تەرەپكە مايىل، تەمى ئۆتكۈر ئاچچىق بولىدۇ. قۇۋۋىتى 10 يىلغىچە تۇرىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن ۋە باشقا مەملىكەتلەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى يەللەرنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئۇرۇقنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، بىقىن ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. نېرۋا، خاپىغان، نەپەس سىقىلىش، كونا يۆتەل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. شۇنىڭدەك، كىندىك ئاغرىقى، بەل ئاغرىقى، بالىياتقۇ ئاغرىقى ئۈچۈن پايدا بېرىدۇ. سۈيىدۈكنى ماڭدۇرىدۇ، بۆرەك، دوۋسۇندىكى تاشلارنى ئېزىپ چىقىرىدۇ. ئەرلەرنىڭ جىنسىي ئەزاسىنى قۇۋۋەتلەپ، ھەرىكەت بېرىدۇ. ئاياللار ھەيزدىن پاك بولغاندىن كېيىن بۇنى يۇمشاق ئېزىپ ھەسەل، زەپەر بىلەن قوشۇپ لاتىغا بۇلاپ بالىياتقۇ ئېغىزىغا قويسا، ھامىلىدار بولۇشقا ياردەم بېرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەگەر باھنى قۇۋۋەتلەش ئۈچۈن تەنھا ئىشلەتسە مىقدارى 9 گرامغىچە، باشقا ياردەمچى دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىشلەتسە مىقدارى 6 گرامغىچە.

ئورۇنباسارى باھنى قۇۋۋەتلەشتە باراۋەر مىقداردا جويۇز، يېرىم مىقداردا قىزىل بەھمەن ياكى باراۋەر مىقداردا قىزىل تۈدەرە، ياڭاق مېغىزى ياكى كاۋاۋىچىن.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مزاج كىشىلەرنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى يۇمىغاقسۈت.

ماھۇدانە

(تىرىما سۈرگە)

تونۇش بۇ بىر خىل سۈتلۈك ئۆسۈملۈك بولۇپ، بۇنى شەرق خەلقى ھەببۇلمۈلۈك دەپ ئاتايدۇ. بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ تېنى بىر مېتىر 20 سانتىمېتىر، توملۇقى كىچىك قولىدەك كېلىدۇ. تېنىنىڭ يوپۇرمىقى ئۇزۇن بولۇپ، بادامنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. شاخلىرى، يوپۇرماقلىرى ئۇششاق، يۇمىلاققا مايىل، ئۇزۇن زىراۋەندىنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. گۈلى سېرىق، مېۋىسى پەتەڭگانغا ئوخشاش سوقچاق غىلاپنىڭ ئىچىدە بولىدۇ. ھەر بىر غىلاپنىڭ ئىچىدە ئايرىم-ئايرىم 3 دانە بولۇپ، ئۇنىڭ چوڭلۇقى كاسىنە ئۇرۇقىدىن چوڭراق كېلىدۇ. دانىسىنىڭ پوستى توپا رەڭ، قىزىل تەرەپكە مايىل، ئۇرۇقنىڭ مېغىزى ئاق، تەمى تاتلىق، ياغىچى، يىلتىزى ئىنچىكە بولىدۇ. قۇۋۋىتى 2 يىلغىچە تۇرىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن، ھىندىستاندىن، ئىراقتىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى سۈتنىڭ تەبىئىتى 3-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق، يوپۇرمىقى، ئۇرۇقنىڭ تەبىئىتى 2-دەرىجى-نىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ئىچ سۈرۈش، قۇلۇنچىنى تارقىتىش، سۈيىدۈكنى راۋان قىلىش، چوڭ ۋە كىچىك بوغۇم،

ياپاشلارنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى يوپۇرمىقىنى قېرى خورازنىڭ گۆشى بىلەن قاينىتىپ ئىچسە ئىچنى سۇرىدۇ. قۇلۇنجى ئاغرىقىنى پەسەيتىپ، سۇيدۇكنى ماڭدۇرىدۇ. رېماتىزم كېسەللىكى بار كىشىلەرگىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. مېغىزىدىن 3 تىن 8 دانىغىچىلىك ئىچسە ئىچنى سۇرىدۇ (ئۇرۇقنى ئېزىپ سوغۇق سۇ بىلەن ئىچسە ئىچنى سۈرۈشتە كۈچلۈكرەك) ۋە قويۇق بەلغەمنى چىقىرىدۇ، خام بەلغەمنى پىشۇرىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى 3 دانىدىن 8 دانىغىچە، يوپۇرمىقىدىن ئىچىش مىقدارى گراممىچە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆپكەگە، ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچى رۇمبەدىيان.

ۋە يەنە تۆۋەن تۈجەمىلەرگە زەرەر قىلىدۇ. بۇنىڭ تۈزەتكۈچىسى كەترا.

ئورۇنباسارى يېرىم مىقداردا دەن، باراۋەر مىقداردا ھەببۇلمۈلۈك ئۇرۇقى ياكى يېرىم مىقداردا ھەببۇننىل.

مال كەنگىنى-مال كىنگىنى

CELASTRUS PANICULATA

圆锥花南蛇藤

تونۇش بۇ بىر تۈرلۈك ھىندى ئۆسۈملۈكىنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ ئىككى تېنى ياكى بىر تېنى بولىدۇ. ئېگىزلىكى 1 مېتىرچە كېلىدۇ. ئۇنىڭ شەكلى تېرىقنىڭ ئۆسۈملۈكىگە ئوخشاش بولىدۇ. تېنى تېرىقنىڭ تېنىدىن كۈچلۈكرەك، يوپۇرمىقى تېرىقنىڭ يوپۇرمىقىدىن چوڭراق ۋە ئۇزۇنراق. بېشىمۇ تېرىقنىڭ بېشىدىن چوڭراق. ئۇرۇقنىڭ دانىسى تېرىق مىقدارى، بىر ئاز ئۇزۇن، 3 قىرلىق، بەزىسى بىر ئاز ياپىلاقراق بولىدۇ. ئۇرۇقنىڭ رەڭگى تۇتۇق قىزىل، مېغىزى ئاق، تەمى ئۆتكۈر. چىقىش ئورنى ھىندىستاندىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3-دەرىجىدە ئىسسىق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى مېڭىنى، زېھنىنى، پەيلەرنى، باھنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. بۇنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە مېڭىنى قۇۋۋەتلەيدۇ، زېھنىنى قۇۋۋەتلەيدۇ، چوڭ-كىچىك بوغۇملارنىڭ، يانپاش ۋە تىز ئاغرىقلىرى ئۈچۈن، دىماغ ۋە پەيلەرنىڭ ھۆل، سوغۇق كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. مۇناسىپ دورىلار بىلەن بۇرۇنغا تېمىتلىسا، بەلغەمدىن بولغان سەرسامغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

يېغىدا ياغلانسا پالەچ، لەقۋا، ئەزالارنىڭ تىترىشى، ھۆللۈكتىن ئەزالارنىڭ يىغىلىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ (بۇنىڭ بىلەن ئىسسىق ئۆتكۈزسە ھەم شۇ تەسىرنى بېرىدۇ). مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ، يۆتەلنى يوقىتىدۇ، نەپەسنى ئاچىدۇ، ئىشتىھانى ئاچىدۇ، جىگەرگە، باھقا قۇۋۋەت بېرىدۇ. بۇنىڭ يېغىنى تۆۋەندىكى ئۇسۇل بويىچە يېسە، باھنى كۈچلەندۈرۈپ، ئىشتەينى ئاچىدۇ. مەسلەن:

1-كۈنى 0.1 گرامنى تامبۇل يوپۇرمىقى بىلەن يېسە، 2-كۈنى 0.2، 3-كۈنى ھەم شۇ يۇسۇندا زىيادە قىلىدۇ. شۇنىڭدەك كۈندە-كۈندە بىر ئازدىن زىيادە قىلىپ ئۈزۈمەستىن مۇۋاپىق تاپقان مۇددەتكىچە يېسە باھنى كۈچلەندۈرىدۇ. ھىندىستان خەلقى بۇ دورىنى ھەر خىل ئۇسۇل بويىچە يېيىشىدۇ. مەسلەن: بىر

داندىن باشلاپ، ھەر كۈنى بىر داندىن ئاشۇرۇپ يەپ، يۈز دانغا يەتكۈزىدۇ، ئاندىن كېيىن تەدرىجىي ھالدا كېمەيتىپ تۈگىتىدۇ. تۈگەتسە كۆپلىگەن كونا ھۆل سوغۇق كېسەللەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ھۆل مىجەز، سوغۇق مىجەز كىشىلەرنىڭ تەبىئىي ھارارىتىنى كۈچەيتىپ، باھنى كۈچلەندۈرىدۇ. ئوتتۇرا مىجەز كىشىلەر بۇنى 40 كۈنگىچە يۇقىرىقى تەرتىپ بويىچە بىر داندىن باشلاپ ھەر كۈنى بىر داندىن زىيادە قىلىپ 40 كۈن بولغاندا ئارقىسىغا قايتۇرۇپ، ھەر كۈنى بىر داندىن كېمەيتىپ تۈگەتسە، يۇقىرىقى كېسەللەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىشلىتىش جەريانىدا بىر نەچچە كۈن ئىلگىرى ۋە بىر نەچچە كۈن كېيىن ئاچچىق، يەللىك نەرسىلەردىن، سۈتلەردىن، كۆكتاتلاردىن، جىنسىي ئالاقىدىن، كۆڭۈل چىكىلىدىغان ئىشلاردىن، ئېغىر ھەرىكەتلەردىن، قىچا، سامساق، تۇرۇپ، زەنجىۋىل ۋە شۇنىڭدەك ئىسسىق نەرسىلەردىن پەرھىز قىلىنىدۇ. ھۆكۈمالارنىڭ ئېيتىشىچە، ماخاۋ كېسەللىكى بار كىشىلەر بۇنىڭ يېغى بىلەن پۈتۈن بەدىنىنى داۋاملىق 21 كۈن ياغلىسا ياكى داۋاملىق 21 كۈن يېسە، ماخاۋ كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ سوقۇلمىغان پۈتۈن دانلىرىنى خالىس سېرىقمايدا قورۇپ ھەر كۈنى بىر چاڭگال يېسە، باھنى ناھايىتى كۈچلەندۈرىدۇ. بۇنىڭ دانلىرىنى كالىنىڭ سۈتىدە قاينىتىپ سۈتنى ساپ قىلىپ قېتىق ئۇيۇتۇپ، يېغىنى ئېلىپ، ھەر كۈنى 30 گرامنى گۈرۈچ ئاق ئېشى بىلەن يېسە، چاچنى قارايتىدۇ. يەنە ھۆكۈمالارنىڭ ئېيتىشىچە، بۇنىڭ 1 كىلوگىرامنى 10 كىلو سۈتكە چىلاپ سۈتنى ئۆزىگە تارتىپ بولغاندا ئېلىپ ھەر كۈنى 7 دانىنى پۈتۈن يۇتسا، باھ ئاجىز كىشىلەرنى ئەسلىي ھالىتىگە كەلتۈرگەندىن تاشقىرى، چوڭ قۇۋۋەت بېرىدۇ. ئەگەر پاقا يېغى بىلەن ياغلاپ، گىلى ھىكمەت قىلىپ يېغىنى چىقىرىپ ئەرلەر جىنسىي ئەزاسىغا سۈركىسە، قۇۋۋەت بېرىدۇ. مەنىيىنى تۇتىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى مۇۋاپىق ھالدا ئىشلىتىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مىجەز كىشىلەر ئۈچۈن ئىسسىق پەسىللەردە، ئىسسىق شەھەرلەردە ئىشلىتىش ياخشى ئەمەس. شۇنىڭدەك ياش كىشىلەرنىڭ ئىشلىتىشى ياخشى ئەمەس. يېغىنى تاشقى تەرەپتىن ھەر قانداق كىشى، ھەرقانداق ۋاقىتتا ئەھۋالغا قارىتا ئىشلەتسە بولىدۇ.

مامىرانچىنى

COPTIS CHINENSIS

黄连

تونۇش بۇ زەرچىۋىنىڭ بىر خىلى بولۇپ، ئۆسۈملۈكنىڭ تېنى، شاخلىرى يەردىن كۆتۈرۈلۈپ تۇرىدۇ. يوپۇرمىقى چوڭ، ھەشقىپچەكنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. بىر ئاز يۇمىلاق، رەڭگى ئاق سېرىق تەرەپكە مايىل، شىلمىش ھۆللۈكى بار. يىلتىزى بەك پۇتاقلىق، چوڭلۇقى زەرچىۋىدىن كىچىكرەك ۋە ئىنچىكرەك بولىدۇ. بوغۇملۇق، ئەگرى-بۈگرى كېلىدۇ. بوغۇملىرىنىڭ چاچقا ئوخشاش كۆپ يېپىلىرى بولىدۇ. بۇنىڭ ئۇنۇدىغان ئورنى سۇغا يېقىن جايلاردىن ئىبارەت.

ھىندىستاندىن، ئىچكىرىدىن، خۇراساندىن كەلتۈرىدۇ. ھىندىستاندىن چىقىدىغىنىنىڭ رەڭگى سېرىق، قارا تەرەپكە مايىل، ئىچكىرىدىن چىقىدىغىنىنىڭ رەڭگى سېرىق، ھىندىستاننىڭكىدىن سۇسراق، خۇراساندىن چىقىدىغىنىنىڭ رەڭگى توپا رەڭ، كۆك تەرەپكە مايىل، ئۇرۇقى كۈنجۈتكە ئوخشايدۇ، ياخشىراق سېرىق، ئىنچىكە، قاتتىق، بوغۇملۇق، يېڭىسى يەنى ئىچكىرىدىن چىقىدىغىنى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. قۇۋۋىتى 20

يىل تۇرىدۇ.

156-رەسىم. مامرانچىنى

چىقىش ئورنى ئىچكى ئۆلكىلەر، ھىندىستان، خۇراساندىن چىقىدۇ. تەبىئىتى 3-دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق. خۇسۇسىيىتى كۆزنى روشەن قىلىش، يەللەرنى تارقىتىش، توسال-غۇلارنى ئېچىش، تېرىگە قاپارتقۇ پەيدا قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى مامراننى ھەسەل بىلەن قوشۇپ بۇرۇنغا تې-مىتسا، مېڭىنى تازىلايدۇ. كۆزگە تارتىلسا، كۆزدىكى ئاقنى، پەردىنى ئالىدۇ، كۆزنىڭ قاراڭغۇلۇقىنى يوقىتىپ، روشەنلىكىنى زىيادە قىلىدۇ. چاينىسا چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ، يىلتىزنى شارايقا قوشۇپ مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە، جىگەرگە توسالغۇ يەتكەن سەۋەبتىن بولغان يەرقان كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، يەللەرنى تارقىتىدۇ. تولغاق ئۈچۈن، كىندىك ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، سۈيدۈكنى ماڭدۇ-رىدۇ، ئېزىپ بالىياتقۇسى دۈم بولۇپ قالغان ئايالنىڭ دوۋسۇنغا چاپسا تارقىتىدۇ. ئەگەر ھەسەل، سىركە بىلەن قوشۇپ چاپسا، تىرناقتىكى ئاقكېسەللىكى ۋە بەدەندىكى قارا داغلارنى، سەپكۈننى، قونۇرنى ۋە تېرىنىڭ تارتۇقلىرىنى يوقىتىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئىككى گرامغىچە.

ئورۇنباسارى باراۋەر مىقداردا زەرچىۋە، يېرىم مىقداردا مۇر. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بەزىلەرنىڭ ئېيتىشىچە بۆرەككە زىيان قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى ھەسەل.

تەركىبى بۇنىڭدا 5 خىل ئالكولوئىد بولۇپ، بېرىبرىن، پالمىتىن، كوپىتىزىن، كالۇمبامىن، ۋارىبىنىدۇر. جۇڭى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىتى سوغۇق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى يۈرەكتىكى ھارارەتنى ئالىدۇ، تالنىڭ ھۆللۈكىنى قۇرۇتىدۇ، قاننى سويۇتىدۇ، قايغان قاننى راۋان قىلىدۇ، ئۈچەينى قېلىنلاشتۇرىدۇ، ئىچىنى توختىتىدۇ، ئاشقازاننى كۈچەيتىدۇ ۋە ئاشقازاندا كىسلاتا كەملىكتىن بولغان ھەزىم قىلىشنىڭ ناچارلىقلىرىنى داۋالاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. يەنە قان تولغاقنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە، سوزۇلما ئۈچەي، يىرىڭلىق كۆز ئاغرىقلىرىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. تەسىرى ئاشقازان سۇيۇقلۇقىنى كۆپەيتىپ، ھەزىم قىلىش خىزمىتىنى كۈچەيتىپ، ئىشتىھانى ئاچىدۇ، يەنە قان تومۇرلارنى ھەرىكەتلەندۈرگۈچى مەركەزگە تەسىر كۆرسىتىپ، ئۈچەي قان تومۇرلىرىنى تارايىتىپ، ئۈچەيدىكى سۇيۇقلۇقنى ئازايتىش بىلەن ئىچ سۈرۈشنى توختىتىدۇ.

مىكروبلارنى ئۆلتۈرىدۇ ياكى ئۇلارنىڭ كۆپىيىش، ياشاش قابىلىيەتلىرىنى تۆۋەنلەشتۈرىدۇ. ھازىرغىچە ئۆتكۈزۈلگەن سىناقلىرىنىڭ ئىسپاتلىشىچە: مامراننىڭ تەسىرى بىلەن، ئالتۇن رەڭلىك ستافىللا كۆك مىكروبو (ئۈزۈم شەكىللىك ئورۇنلاشقان مىكروب)، قاننى ئېرىتىدىغان زەنجىر شەكىللىك مىكروب، شەكلى ئۆزگەرگەن دىزېنتىرىيە مىكروبو، كۆكئۆتەل مىكروبو، يېشىل يىرىڭ مىكروبو، ئۈچەي كېزىك مىكروبو، پاراتىق ۋە تۇپىركۇلىيوز (سىل) مىكروبلارنىڭ ياشاش قابىلىيىتىنى تۆۋەنلىتىدۇ. مامرانچىنىڭ ئۈنۈمى يۇقىرىقىدەك مىكروبلار پەيدا قىلغان كېسەللىكلەردە، سىرپىتومىتىس ۋە خلورومىتىسنىلەردىن ياخشى، ئەمما ئۇزاق ئىشلەتكەندە مىكروبلار بۇ ئۆسۈملۈككە قارشىلىق پەيدا قىلىۋالىدۇ.

ئاساسى داۋالايىدىغان كېسەللىرى: ئىچى سۈرۈش، قەۋزىيەتتىكى قورساق ئاغرىقى، كۆكرەكتىكى ئاغرىقلار، كۆز ئاغرىش، كۆز جىيەكلىرىنىڭ يارىلىرى، يىرىك يىغىلغان كېسەللەر، غەلۋىرەك، يىرىكلىق قىچىشقا، ھاراق بىلەن زەھەرلىنىش ۋە ھامىلىدارلىقتىكى زەھەرلىنىشلەر (ھامىلىدارلىق يېلى)، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، زەھەرنى قايتۇرۇش، قورقۇشلارنى پەسەيتىش، سالجىلارنى ئۆلتۈرۈش، ئاياللار جىنسى ئەزالىرىنىڭ ئىششىقلىرى، ئىچكى ئەزالارنىڭ ئىسسىقتىن بولغان كېسەللىرى، ئۇسسۇزلۇق، ئۆت كېسەللىرى، سېرىق چاقا ۋە باشقا تېرە كېسەللىكلىرى.

مامىرانچىنى كۆكئۆتەلگە ۋە دوختۇرلار سكارلاتىنا دەپ ئاتايدىغان بالىلار ئىشلەتسە خېلى مەنپەئەت قىلىدۇ (باشقا دورىلار بىلەن بىللە). جۇگىي تېبابىتىدە مامىرانچىن مەدەدە چۈشۈرگۈچى دورا سۈپىتىدەمۇ ئىشلىتىلىدۇ. بۇ دورىنىڭ تېرە كېسەللىكلىرىنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلگەنلىكى ھەققىدە ناھايىتى قەدىمكى (1800 يىل بالدۇرقى) خاتىرىلەر بار.

ئىشلىتىش ئۇسۇلى كولاپ ئېلىنغان يىلتىز 2~1 كۈنگىچە ھاۋادا قۇرۇتۇلىدۇ، ئاندىن كېيىن كاغىدەك ئورۇندا تولۇق قۇرۇتۇلىدۇ (پات-پات ئۆرۈپ تۇرۇپ)، يىلتىزى قۇرغاق جايدا ساقلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن قاينىتىلما، سۇفۇپ (پاراشوك) ۋە رۇب (ئېكستراكت) تەييارلاپ ئىشلىتىلىدۇ.

قاينىتىلمىسى مۇنداق تەييارلىنىدۇ: 500 گرام تالقىنى قۇم چۆگۈندە ئاستا كۆيگەن ئوتتا قاينىتىلىدۇ. (دورىدىن 7~8 سانتىمېتىر يۇقىرى تۇرغىدەك سۇ قۇيۇش كېرەك). 3~2 سائەت قايناتقاندىن كېيىن، ئەلگەك سۈزگۈچ ئارقىلىق سۈزۈلىدۇ. تىرىپىگە يەنە سۇ قۇيۇپ چىقاپ يەنە ئۇمۇ سۈزۈلىدۇ. بىر قېتىم سالغان تالقانى مۇشۇنداق قايتا-قايتا 7~6 قېتىم قاينىتىش مۇمكىن، تاكى قايناتقان سۇ سۈزۈك ھەم تەمى ئاچچىق ئەمەس ھالغا كەلسە تاشلىۋېتىش مۇمكىن. شۇ يۈسۈندا ئېلىنغان سۇنىڭ ھەممىسىنى قوشۇپ تاكى 500 گرام قالغىچە پارغا ئايلاندۇرۇش كېرەك. بۇنىڭدا رۇبىي (ئېكستراكتى) ھاسىل بولىدۇ.

تەمى ئاچچىق بولغانلىقى ئۈچۈن بۇنىڭ سۇفۇپىنى يېلىم قاپچۇققا (كاپسۇلغا) سېلىپ ياكى قاينىتىلما ۋە رۇبغا قىيام قوشۇپ ئىستېمال قىلىشقا بېرىلىدۇ. قاينىتىلما ياكى ئېكستراكتىنىڭ كۈنلۈك مىقدارى: بىر ياشقىچە بولغان بالىلارغا 1.2~1 گرام، 2~1 ياشلىق بالىلارغا 2~1.5 گرام، 5~2 ياشلىق بالىلارغا 2.5~2 گرام، 5 ياشتىن چوڭلارغا 3.5 گرام؛ چوڭلارغا 12 گرامغىچە مىقدارنى 4 ياكى 6 قېتىمغا بۆلۈپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

ئۇنىڭ مەلھىمىنى ئادەتتە ئىنەكپىتى يېغى بىلەن 1 قىسىم دورىغا 2 قىسىم ياغ قوشۇش نىسبىتىدە تەييارلىنىدۇ. مەلھىمى ئۇزاق تۇرسا ئاستىغا چۆكۈپ قالىدۇ. شۇڭا ئىشلىتىش ئالدىدا قوچۇپ ئارىلاشتۇرۇش لازىم. ئۆتكۈر ۋە كونىرىغان تەمرەتكىلەرگە كۈندە بىر قېتىم سۈركىسە كۇپايە قىلىدۇ.

ھامىسا

PAPAVER RHOEAS L.

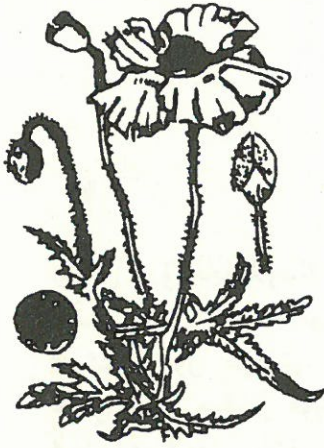
丽春花

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، شەكلى خەشخاش مۇقەررىنگە (خەشخاشى بەھرىگە) ئوخشايدۇ. بۇنىڭ يوپۇرمىقى ئاق تەرەپكە مايىل، ئەتراپى چىشلىق، تۈكلۈك، يوپۇرمىقىدا يېپىشقا ھۆللۈك بار. گۈلىنىڭ رەڭگى سېرىق، پۇرىقى ئېغىر، مېۋىسى خەشخاش بەھرىگە ئوخشايدۇ. چوڭلۇقى قارا كۈنجۈت مىقدارى بولىدۇ. ئۇرۇقى 7-ئايلىرىدا پىشىپ يېتىشىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى ئىچ قاتۇرۇش، ئىششىقلارنى تارقىتىش، ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

157-رەسىم. مامسا

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى ئېزىپ تاشقى تەرەپتىن چاپسا، باشنىڭ ۋە چوڭ بوغۇملارنىڭ ئىسسىقتىن بولغان ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. كۆزگە چاپسا، كۆزگە مېڭە تەرەپتىن قۇيۇلىدىغان سۇيۇقلۇقلارنى توسىدۇ. ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقنى پەسەيتىدۇ. ئېغىزنىڭ ئىچىگە سۈركەسە، ئېغىزنىڭ ئىچىدىكى مۇدۇر چاقىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

يۇمشاق ئېزىپ كۆزگە تارتسا، كۆزنىڭ ياشاڭغىرىشى، قاپاقنىڭ بوشاشقانلىقى، كۆرۈش قۇۋۋىتىنىڭ ئاجىزلىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۇرۇقىدىن 4 گرام ئىچسە، خاپىغانى، سەپرا خاراكىتلىك ئىچى ئۆتۈشنى يوق قىلىدۇ. مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىچسە، بەدەننى سەمەرتىدۇ بۇنىڭ ئۇسارىسىنى سۇيۇلدۇرۇپ چاپسا، ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلار، سىغىلىس، ئوت بىلەن كۆيگەن كۆيۈك، ئۈچەينىڭ ئېچىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 3 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ. ئورۇنباىسارى سىماق.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار تالغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى تاتلىق بادام.

تەركىبى بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ گۈلى، ئۇرۇقى دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. چۆپىدە زەھەرلىك خۇسۇسىيىتى ئاجىزراق بولغان ئالكولوئىد (ئەلقەھىل) لەردىن رېئادىن، دىئادىك كىسلاتا، ئالما كىسلاتاسى، يۇمشاق رېزىنا، قاتتىق ياغ قاتارلىق ماددىلار بار. ئۇرۇقىدا ۋە غوزىسىدا ئاز مىقداردا مورفىن، ناركوتىن، پارامورفىن قاتارلىق ئالكولوئىدلار بار.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى مۆتىدىل تىنچلاندۇرغۇچى، ئۇخلاشقۇچى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. ئاساسىي داۋالايىدۇ. خان كېسىلى: تېرىگە سېرىق چۈشۈش ۋە سېرىقكېسەل.

قىزىتمىلىق كېسەللەر نەتىجىسىدە تېرە سارغىيىپ كۆزگە سېرىق چۈشۈپ قالغان ھاللاردا بۇنىڭ قۇرۇتقان چېچىكىدىن 10~5 گرامنى تالقاتلاپ ناشىدا ئىچسە (ئەڭ ياخشى كۈنجۈت يېغى قوشۇپ) ، بىر قانچە كۈن ئىچىدە بەدەندىكى سېرىقلىقنى قايتۇرىدۇ (ھەر 5 كۈندە بىر قېتىم ئىچىلىدۇ). بۇنىڭ يىلتىزىنى سوقۇپ سۈيىنى چىقىرىپ ناشىدا ئىچىپ بەرسە (7 كۈندە بىر قېتىم) ، سېرىقكېسەلنى داۋالايىدۇ. بۇ خىل ئاغرىقلارغا، ھاراق، گۆش، بېلىق، سامساق بېرىش مەنئى قىلىنىدۇ.

چېچىكىنى قاينىتىپ دەملەپ ئىچسە، چاپلاشقاق خىلىتلىق يۆتەللەرنى پەسەيتىدۇ. ئۇرۇقى مۇۋاپىق مىقداردا بېرىلسە، ئىچى سۇرۇشنى توختىتىدۇ. ھەر خىل ئەزالارنىڭ ئاغرىشىنى ۋاقىتلىق توختىتىپ ئارام بېرىدۇ.

مېڭە

(دماغ)

ENCEPHALON

脑

تونۇش بۇ ھايۋانلارنىڭ بېشىدىكى مېڭىسى بولۇپ، بۇنىڭ رەڭگى ئاق بولىدۇ. چىقىش ئورنى ھەممە ئورۇنلاردا بولىدۇ. تەبىئىتى ھۆل سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى مېڭىنى قۇۋۋەتلەش، مەنىي پەيدا قىلىش، زەھەرنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى تاشقى تەرەپتىن چاپسا، مېڭىنىڭ قۇرۇقلۇقىنى، سەرسامنى يوقىتىدۇ، مۇۋاپىق ھالدا يېسە، مېڭىنى قۇۋۋەتلەيدۇ، مەنىي پەيدا قىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۇزۇندا سىڭىدۇ، ئاشقازانغا زەرەر قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى پۇدىنە، سىركە ۋە باشقا ئىسسىق دورىلار.

مىئە سائىلە

STYRAX LIQUIDUS

苏合香

158-رەسىم. مىئە سائىلە دەرىخى

تونۇش بۇ بىر دەرەخنىڭ يېلىمى ياكى سۈتى بولۇپ، بەك خۇشبۇي كېلىدۇ. دەرىخى يېھنىڭ دەرىخىگە ئوخشايدۇ. ئۇ دەرەخنى سۈرىيە خەلقى «ئەبھەر» دەپ ئاتايدۇ. يېلىم ياكى سۈتى بىر قانچە خىل بولۇپ، بەزىسى ئۆزىدىن-ئۆزىگە دەرەخ-تىن سىزىپ چىقىدۇ. بۇ خىلدىكىسى بىرىنچى دەرىجىلىك ياخشى بولۇپ، رەڭگى چىلانغا ئوخشايدۇ. سېرىقلىققا ۋە ھەسەل قىيامغا مايىل بولىدۇ. بەزىسى دەرەخنىڭ ئەزالىرىدىن سىقىپ چىقىرىلىدۇ. رەڭگى قىزىللىققا مايىل بولۇپ، قويۇقراق كېلىدۇ. بۇ خىلدىكىسى ئوتتۇرا دەرىجىلىك ھېسابلىنىدۇ. بەزىسى شۇنداق ئېلىنىدۇكى: دەرىخنى سۇدا قاينىتىپ، مىجىپ ساپ قىلىپ، ئاندىن ئۇ سۇ يەنە قاينىتىلسا، قويۇلۇپ، رەڭگى قارا، ۋەزنى ئېغىر، قويۇق ماددا ھاسىل بولىدۇ، بۇ مىئە يايىسە دەپ ئاتىلىدۇ. قۇۋۋىتى 10 يىلغىچە تۇرىدۇ. چىقىش ئورنى چەتتىن كېلىدۇ.

تەبىئىتى 3-دەرىجىدە ئىسسىق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، يەللەرنى تارقىتىش، ماددىلارنى پىشۇرۇش، يۇمشىتىش، ئىچ قاتۇرۇش، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە ئىچسە، يۆتەل، زۇكام، گەدەننىڭ قېتىپ قالغانلىقى، ئەزالارنىڭ تىترىشى، مېڭىنىڭ ھۆللۈكلىرىنى تازىلاش، ئۆپكە ئاغرىقىنى پەسەيتىش، ئاۋازنى ئېچىش، ئىچكى ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، ئىستىسقا، تال ۋە بۆرەك كېسەللىكلىرىنى يوقىتىش، سۇيدۈكنى، ھەيزنى ماڭدۇرۇش، بەل ئاغرىقى، يانپاش ئاغرىقىنى پەسەيتىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

بۇنىڭدىن 3 گرامنى قىزىق سۇ بىلەن ئىچسە، بەلغەمنى كۈچلۈك سۈرىدۇ، قاينىتىپ زەيتۇن يېغى بىلەن تىلا قىلىپ چاپسا، ئەزانىڭ تۇيغۇسىزلىقى، گەدەن قېتىپ قېلىشى، ئەزالارنىڭ تىترىشى، كەم قۇۋۋەتلىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر بۇي سېلىپ تۇتۇننى ئۆزىگە ئالسا، نەزلە، زۇكام ۋە گەدەن قېتىپ قېلىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ لاتىغا بۇلاپ بالىياتقۇنىڭ ئاغزىغا قويسا ياكى بۇي سېلىپ تۇتۇننى ئالسا ھەيزنى ماڭدۇرىدۇ. خېمىر قىلىپ چاپسا، چوڭ بوغۇملار كېسەللىكى، كىچىك بوغۇم كېسەللىكلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. باشقا چېپىلىدىغان دورىلار بىلەن قوشۇلسا ئۇنىڭ تەسىرىگە ياردەم بېرىدۇ. تىلا قىلىپ چاپسا، قوتۇر كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. 9 گرامنى قىزىق سۇ بىلەن ئىچسە، ماخاۋ كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ تۇتۇنسىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى 4 گرامدىن 9 گرامغىچە.

ئورۇنباشارى قۇندۇز قەھرى، ياسمەن يېغى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆپكەگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى مەستىكى.

تەركىبى بۇ لىقۇندامبېرى ئوربېنتالىس مىللىر دېگەن دەرمەخنىڭ سۈتى (رېزىنسى) بولۇپ، تەركىبىدە بالزام بار. بالزامنىڭ ئاساسىي تەركىبى ئاتسېدۇم سىننامىكوم (قوۋزاقدارچىن كىسلاتاسى)، سىننامىن، ستروكسىن، ستروسنول، ستىرېزىنلاردىن ئىبارەت. يەنە ئۇچۇچان جەۋھەر ماي بولۇپ، تەركىبى ستىرول، ۋانىلىن، ستروكامبېر قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

تەسىرى بۇ دورا ئىچىپ ئاز ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، قانغا كىرىپ قاننىڭ ھەرىكىتىنى تېزلىتىدۇ ھەمدە كاناي تاملرىدىكى نېرۋىلارنى غىدىقلاپ، سۇيۇقلۇقنى كۆپەيتىپ، بەلغەمنى بوشتىش رولىنى ئوينايدۇ.

جۇڭى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى ئىسسىق.

خۇش پۇراقلىق قوزغاتقۇچى دورا بولۇپ، ھوشغا كەلتۈرۈش تەسىرىگە ئىگە. قىسقا مەزگىللىك ھوشسىزلىق، شوڭ ھالەتلىرىدە ئىشلىتىلسە ئۈنۈم بېرىدۇ. يەنە بەلغەم بوشتىش ئۈچۈن، زىققە نەپەس، سوزۇلما كانايچە ياللۇغى، بەلغەمدىن بولغان ھوشسىزلىق، تۇتقاقلىق كېسەل، يامان بەزگەكلەردە ئىشلىتىلىدۇ. يەنە كاۋاك ئەزالاردىكى توسالغۇلارنى ئېچىش، زەھەرلەرگە قارشى تۇرۇش، ھاشارات ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن قوللىنىلىدۇ. قوتۇرنى داۋالاش، دوۋسۇن پىتلىرىنى ئۆلتۈرۈش ۋە تېرە ھاشاراتلىرىدىن بولغان تېرە كېسەللىكلىرىنى، ئۇششۇكنى داۋالاش ئۈچۈن ھارق بىلەن ھەل قىلىپ (ئېرتىپ) ئىشلىتىلىدۇ. بىر قېتىملىق مىقدارى 0.4~1.5 گرام. ھاراققا چىلاپ ياكى ئېرتىپ، شۇنىڭدەك ھەب تەييارلاپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

مۇرمەككى

MYRRHA

没药

تونۇش بۇ بىر خىل دەرەخنىڭ يېلىمى ياكى سۈتى بولۇپ، بۇ دەرەخ ئەرەبىستان، ھەبەشىستان، ھىندىستان قاتارلىق جايلاردا ئۆسىدۇ. بەك ئېگىز، چىرايلىق، يۇمشاق، بوغۇملۇق بولىدۇ. بوغۇملىرى قومۇشنىڭ بوغۇملىرىغا ئوخشاش كېلىدۇ. ئىچى پۈردەك بولۇپ، نەيزە قىلىنىدۇ. نەيزە قومۇشى مەشھۇردۇر. دەرەخنىڭ ھەممە ئەزالىرى ئاچچىق بولىدۇ. يېلىمى بىر قانچە تۈرلۈك يول بىلەن ئېلىنىدۇ:

1-ئۇسۇلى: دەرەخنىڭ تېنى تىخ بىلەن زەخمە قىلىپ تېگىگە بورا ياكى قاچا قويۇپ قويۇلسا يېلىم تېمىپ، يىغىلىپ توغلايدۇ. يېلىمنى ئېلىشتا ياخشىراق ئۇسۇل شۇدۇر. يېلىم قېتىشتىن ئىلگىرى ئاق بولىدۇ. قاتقاندىن كېيىن رەڭدار ھالغا كېلىدۇ. بۇ مۇررى ساپ دەپ ئاتىلىدۇ.

2-ئۇسۇلى: يېلىم دەرەخنىڭ تېنىدىن سىزىپ چىقىپ توغلايدۇ، ئاندىن ئېلىنىدۇ. رەڭگى سېرىق بولىدۇ. ياخشىلىقتا 2-دەرىجىدە ھېسابلىنىدۇ.

3-ئۇسۇلى: دەرەخنىڭ قوۋزىقىنى سىقىپ سۈيى ئېلىپ قۇرۇتۇلىدۇ ياكى قوۋزىقىنى سۇدا قاينىتىپ ئاندىن سۇنى ساپ قىلىپ، ساپ قىلىنغان سۇنى 2-قېتىم قايناتسا تېگىگە ئولتۇرۇپ قاتىدۇ. بۇ مۇررە ھەبىشى (قارا مۇررە) دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ ھەممىدىن ناچارراقىدۇر. بۇنىڭ 1-ياخشىسى ساپ، ياغاچ ۋە ئۇششاق تاش ئارىلاشمىغان، ۋەزنى يېنىك، ئاسان سۇنۇدىغىنى، خۇشبوۋى، بەك ئاچچىق، قېرىق بولغىنىدۇر. تاشقى تەرىپى ئاق ۋە قىزىللىققا مايىل. ئىچكى تەرىپىنى سۇندۇرغان چاغدا ئاق بولىدۇ (خۇددى يۇغاندىن كېيىن ئېلىنغان تىرناققا ئوخشاش كۆرۈنۈشتە كېلىدۇ). بۇ سۈپەتلەر بىلەن بولمىغىنى ناچار بولۇپ، ئىشلىتىلمەيدۇ. چىقىش ئورنى ئافرىقىنىڭ شەرقى جەنۇبىدىكى ئەللەردىن، ھەبەشىستان، ھىندىستان، ئەرەبىستان قاتارلىق ئىسسىق كىلىماتلىق ئەللەردىن چىقىدۇ.

ئەرەبىستان مۇرمەككىسى كامفور مولمول ئانگىلېر دەرەخىدىن، ھەبەشىستان مۇرمەككىسى بولسا كامفور ئابىسىنىكا ئانگىلېر دەرەخلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي 3-دەرىجىنىڭ ئاخىرىسىدا ئىسسىق، 2-نىڭ ئاخىرىسىدا قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى بەدەننى پارقىرىتىش، ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، ئىچ قاتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئەزالار- نى ئېچىشتۇرمايدۇ، توسالغۇلارنى ئاچىدۇ، ماددىلارنى پىشۇرۇپ، يۇمشىتىپ، سىلغايىتىپ چىقىرىدۇ، يەللەرنى تارقىتىدۇ. سوغۇقتىن بولغان بەلغەم خاراكتېرلىك ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. بۇ دورا مەنپەئەتى چوڭ دورىلاردىن بولۇپ، چوڭ مۇرەككەپ دورىلارغا قوشۇلىدۇ. خىلىتلارنىڭ ئۆزگىرىپ سېسىشىنى توسىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن كونا پىشقەدەم تېۋىبلىرىمىز جەسەتلەرنى قۇرۇتۇش ئۈچۈن، ھۆللۈكنى تارتىپ ئېلىپ جەسەتلەرنىڭ ئۆزگىرىپ سېسىپ قېلىشىدىن ساقلاش ئۈچۈن، بۇنى مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ جەسەتلەرگە سۈركەپ قويىلاتتى.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنىڭدىن 0.3 مىقدارىنى ئېزىپ مۇناسىپ ياغلار بىلەن بۇرۇنغا تېمىتسا، مېڭىنى تازىلايدۇ. مەرزەنجۇش سۈيى بىلەن تېمىتلسا، نەزلىلەرنى توسىدۇ. يالپۇز سۈيى بىلەن تېمىتلسا، بۇرۇننىڭ سېسىقلىقىنى يوقىتىدۇ (لېكىن تېمىتشتا قىزىتىپ تېمىتىش لازىم).

مۇۋاپىق مىقداردا سۈركە بىلەن ھەل قىلىپ (ئېرىتىپ) بىر ئاز پاسىلدىن سۈزۈپ باشقا قويۇلسا،

ئىككى چېكە ئاغرىقىنى، سەۋەبى مەلۇم بولمىغان باش ئاغرىقىنى بەسەيتىدۇ. مەرزەنجۇش سۈيىگە قوشۇپ توخۇنىڭ پېيىگە بۇلاپ، بۇرۇننىڭ ئىككى تۆشۈكىگە بېرىلسە، كونا نەزىلەرنى يوقىتىدۇ. مۇرمەككىنى يۇمشاق ئېزىپ باشنىڭ يىرىڭلىق چاقىلىرىغا ۋە باشقا ئەزالارنىڭ يىرىڭلىق چاقىلىرىغا سېپىلسە، ھۆللۈكنى قۇرۇتۇپ پۈتتۈرىدۇ. گىرمان زىرىسى، كالا يېغى بىلەن قوشۇپ باشنىڭ ھۆل يىرىڭلىق چاقىلىرىغا چېپىلسا، ھۆللۈكنى قۇرۇتۇپ، چاقىلارنى پۈتتۈرىدۇ. شۇنىڭدەك كۈندۈز بىلەن قوشۇپ باشنىڭ يىرىڭلىق چاقىلىرىغا ھەم دانىلىرىغا چېپىلسا مەنپەئەت قىلىدۇ. تەسىرى تېز. بۇنى ئەپيۈن، مامشا، جۇندى بىدەستۇر قوشۇپ ئېلىشتۇرۇپ پەلكۈچكە بۇلاپ قۇلاققا سېلىپ قويۇلسا، قۇلاقتىكى يىرىڭلىق چاقىلارنىڭ يىرىڭ زەرداپلىرىنى تازىلاپ، جاراھەتلەرنى پۈتتۈرىدۇ، ئاغرىق بەسەيتىدۇ، ئىشىقلىرىنى تارقىتىدۇ. ياۋا پىياز، سىركىدە ھەل قىلىنغان زاكىنىڭ سۈيىدە ئاغزىنى چايقىسا ياكى بولمىسا سىركىگە قوشۇپ ھەلىۈن يىلتىزى، بىر ئاز زانكار قوشۇپ قاينىتىپ ئاغزىنى چايقىسا، ئېغىزنىڭ ئىچىدىكى يىرىڭلىق، سېسىق چاقىلار، جاراھەتلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ياۋا پىيازنىڭ سىركىسىنى قوشۇپ ئاغزىنى چايقىسا، چىش تۇۋىنىڭ قېنىنى توختىتىدۇ، ئېغىزنىڭ سېسىقلىقىنى يوقىتىدۇ، خۇشبوۋ قىلىدۇ. شۇنىڭدەك ئاغزىدا تۇتسا ھەم شۇ تەسىرىنى بېرىدۇ. مۇرمەككىنى مۇۋاپىق مىقداردا يۇتسا، گالنىڭ يىرىكلىكىنى يوقىتىپ، ئاۋازنى ساپ قىلىدۇ. ئېزىپ كۆزگە تارتسا ياكى چايسا، كۆزدىكى چاقا ئىزلىرىنى، كۆزگە چۈشكەن ئاقنى، كۆزنىڭ قاراڭغۇلىقىنى، كىرىپكەرنىڭ يىرىكلىكىنى يوقىتىدۇ، چاقىلىرىنى تازىلاپ، كۆزنىڭ چاقىلىرىنى پۈتتۈرىدۇ. ئېچىشتۇرمايدۇ، كۆزگە چۈشكەن سۈنى تارقىتىدۇ، توختىتىدۇ (ئەگەر كۆزگە چۈشكەن سۈيىگى، سۈيۈك بولسا). زەپىران يىلتىزى، زەرچۈۋە سېلىپ قاينىتىلغان سۇدا ھەل قىلىپ كۆزگە تارتسا، ياكى ئەسلى (قومۇشتىن باشقا بىر قىسىم بورا توقۇلىدىغان ئۆسۈملۈك) دېگەن ئۆسۈملۈكنىڭ سۈيىدە ياكى تاغ يالپۇزنىڭ سۈيىدە ھەل قىلىپ كۆزگە تارتسا، كۆزنى ئۆتكۈرلەشتۈرىدۇ. كۆزگە چۈشكەن يېڭى سۈنى يوقىتىدۇ. ئاياللارنىڭ سۈتى ياكى تۇخۇمنىڭ ئېقى بىلەن قوشۇپ كۆزگە تارتسا، كۆز ئاغرىقى ئۈچۈن، كۆزگە چۈشكەن ئاق ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. شاقايىقۇنۇنۇمىنىڭ سۈيى ۋە قارىمۇچ بىلەن قوشۇپ كۆزگە تارتسا، ئاقنى يوقىتىپ، كۆزنى قۇۋۋەتلەيدۇ. ھەسەلگە قوشۇپ كۆزگە تارتسا، كۆزنىڭ چاقىلىشىپ ئاغرىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ھۆلبە سۈيى، گۈلاب بىلەن قوشۇپ كۆزگە تارتسا، يىرىڭلىق چاقىلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. مۇرت سۈيى بىلەن تارتسا، ياشنى، كۆزنىڭ قىچىشىنى يوقىتىدۇ. جىغاننىڭ سىقىلغان سۈيى ياكى شاقايىقۇنۇنۇمىنىڭ سىقىلغان سۈيى بىلەن كۆزگە تارتسا بۇ ھەم ئاقنى يوقىتىدۇ. گۈلاب بىلەن تارتسا، كۆزنىڭ چۆرىلىرىدىكى ئىشىق ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. كۆز كېسەللىكلىرى ئۈچۈن ئىشلىتىش ئۈچۈن توغرا كەلگەندە، بولۇپمۇ يىرىڭلىق كۆز ئاغرىقى ئۈچۈن ئىشلىتىشە ئاياللار سۈتى، ئېشەك سۈتى ياكى تۇخۇمنىڭ ئېقى بىلەن ئىشلىتىش كېرەك. بۇنى مۇۋاپىق مىقداردا مۇناسىپ دورىلار بىلەن ئىچسە كۆكرەك كېسەللىكلىرى، كونا يۆتەل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. نەپەس يولىنى ئاچىدۇ، بىقىن ئاغرىقىنى بەسەيتىدۇ. ئەگەر خاللىس ساپ قىلىنغان مۇرمەككىنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، ئىستىخايى مەندە، ئاشقازاننىڭ ھۆللۈكىنى قۇرۇتۇش، ئىچكى ئەزالارنى تازىلاش، يەللەرنى تارقىتىش، بالياتقۇدا ئۇيۇپ قالغان قانلارنى تارقىتىش، قورساقنى يۇمشىتىش، سەپرانى، بەلغەمنى چىقىرىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۈچەينىڭ يىرىڭلىق چاقىلىرىنى، يەل، بەلغەم خاراكىتلىك قورساق ئاغرىقىنى يوقىتىدۇ. تالنىڭ ئىشىقىنى تارقىتىدۇ، ئۈچەيدىكى ھەر تۈرلۈك قۇرتلارنى چۈشۈرىدۇ، بالىنى چۈشۈرىدۇ، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋان قىلىدۇ. بۆرەك، دوۋسۇننىڭ قاتتىقلىقىنى يۇمشىتىپ ئاغزىنى ئاچىدۇ. بولۇپمۇ سۇزاپ سۈيى، ئەمەن سۈيى ياكى تېرمىس سۈيى بىلەن ئىچسە، بالياتقۇ كېسەللىكلىرى ئۈچۈن، ئۈچەي كېسەللىكلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت

قىلىدۇ (شۇنىڭدەك مەزكۇر سۇلار بىلەن ھەمەل قىلسا ھەم شۇ تەسىرنى بېرىدۇ). ئەگەر ھۆلبە سۈيى بىلەن ھەمەل قىلىنسا، بالياتقۇنىڭ قاتتىقلىقىنى يوقىتىدۇ. يالپۇز سۈيى بىلەن ئىچسە، ئېغىزنىڭ سېسىقلىقىنى يوقىتىدۇ. قائىدە بويىچە سۇدا قاينىتىپ سۈيىدە ئولتۇرسا ياكى شاراب بىلەن ئالدى تەرەپكە ھەمەل قىلسا، ھۆل تولغاق ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئوبدان سوقۇپ مۇرت يوپۇرمىقىنىڭ سۈيى بىلەن ئالدى تەرەپكە ھەمەل قىلسا، قورساقنىڭ بالىنى چۈشۈرىدۇ. كۈندۈز، زەپىران، ئەپيۈنلەر بىلەن قوشۇپ ئارقا تەرەپكە ھۆمۈل قىلسا، بالياتقۇنىڭ سېسىقلىقىنى يوقىتىدۇ. زەپىتى ئىنپاق بىلەن ھەل قىلىپ ئوڭ پۇتنىڭ بەشىمالتىقىغا سۈركەپ قويىسا ھەمدە سۇۋىغان دورا داۋاملىق تۇرسا، جىنسىي ئالاقىدىن سۇسلاشمايدۇ. مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ چاپسا سېرىقئەت يىرتىلغانلىقى، تال ئىششىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ 1.5 گرامىنى ئىلتىلغان تۇخۇم بىلەن ئىچسە، بالياتقۇنىڭ قېنىنى توختىتىدۇ. بىر دانە ماش مىقدارى مۇرمەككىنى مۇۋاپىق ھالدا قارىمۇچ بىلەن قوشۇپ تىترەيدىغان تەپ كېسەلگە تەپ تۇتۇشتىن ئىككى سائەت ئىلگىرى بەرسە تەپنى توسىدۇ. مۇۋاپىق ھالدا شاراب بىلەن ئىچسە، سوغۇق زەھەرلەرنى پەسەيتىدۇ، شاراب بىلەن چاپسا، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. تۇرۇپ سۈيى بىلەن بەلغەمدىن بولغان ئىششىقلارغا، خانازىر ئىششىقلىرىغا چاپسا، ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. سەدەپنى جاندارنىڭ گۆشى بىلەن يىرىڭلىق جاراھەتلەرگە چاپسا، جاراھەتلەرنىڭ ئۆلۈك گۆشلىرىنى يوقىتىپ، يېڭى گۆش ئۇندۇرىدۇ. سىركە بىلەن قوشۇپ چاپسا، قۇبا ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. گۈل يېغى بىلەن چاپسا، يىرىڭلىق قوتۇر جاراھەتلىرى ئۈچۈن، قېچىشقا ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ يىرىڭلىق چاقلارغا سەپسە، ھۆللۈكنى قۇرۇتىدۇ، سېسىق پۇرىقنى يوقىتىدۇ. سېپىشتىن ئىلگىرى جاراھەتلەرنى پاقىيويۇرمىقىنىڭ سۈيى بىلەن يۇيۇش كېرەك.

ئىشلىتىلىش مىقدارى بىر دانە ماش مىقدارىدىن 1.5 گرامغىچە.

ئورۇنباشارى ئاچچىق بادامنىڭ يېلىمى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار دوۋساققا زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى ھەسەل. ئەمما بۇ دورىنى ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە بېرىش ئوبدان ئەمەس.

تەركىبى دەرەخ يېغى (رېزىنىسى) %40~25، دەرەخ يېلىمى (گۈمى) %60، كۈل ماددىسى %5، مۇرمەككى يېغى (مىرول) %5، يامىنوپونىڭ ئاتىسى، مىررولىك ئاتىسى، گالاكتوزا، ياغاچ قەنى (كسلوزا) قاتارلىق ماددىلار بار.

جۇڭگى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي مۇتىدىل، تەمى قېرىق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى قاننى راۋان قىلىش، قايغان قاننى تارقىتىش، ئىششىق قايتۇرۇش، ئاغرىق توختىتىش، ھەزىم قىلىش قابىلىيىتىنى كۈچەيتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. ئۇنىڭ سىرتىدا چىرىشكە قارشى تۇرۇش، سىرتقى جەھەتتىن قان توختىتىش تەسىرلىرىنىمۇ كۆرسىتىدۇ.

تەسىرى مەستىكى بىلەن ئوخشاشراق بولۇپ، ئۆپكە كانىيى، ئاياللار جىنسىي ئەزاسى ۋە بالياتقۇلارنىڭ نەملىكىنى قۇرۇتىدىغان ياخشى دورا ھېسابلىنىدۇ. يەنە ئومۇمەن مېتال تىغلار بىلەن زەخمىلەنگەن يارىلارنىڭ ئاغرىشى، تاياق ياكى يىقىلىش، ئات، ئۇلاق تېپىش زەربىلىرىنىڭ ئاغرىشى؛ كۆكرەك-قورساق ئاغرىشى، قان قېيىپ قېلىش ھادىسىلىرىدە مۇرمەككىنىڭ يەككە ئۆزى ياكى مەستىكى قوشۇپ ئىسسىتىلغان ھاراق بىلەن ئىچكۈزۈلىدۇ. ئىششىقلارنى ياندۇرۇش، ئاغرىق توختىتىش ۋە ئەت ئۇندۇرۇش ئۈچۈن يەككە ئۆزىنى ياكى مەستىكى ۋە قوشۇمچە شىرنىلەر بىلەن قوشۇپ ئىچكۈزۈلىدۇ. ئىشتىھا تۇتۇلۇش، ئاياللارنىڭ

ھەيزى توسۇلۇپ قېلىش، باكرە قىزلارنىڭ ھەيزى توسۇلۇپ قېلىش ھادىسىلىرىدىمۇ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. نەپەس سىقىش، ئۇزاق داۋام قىلغان يۆتەل، بەلغەم، چىڭ يۆتەللەرنى داۋالاشقا بېرىلىدۇ. سىرتتىن چىش مىلكىنىڭ ئىششىقلىرى، قاناشچان بولۇپ قېلىشى، ئېغىز ئىچىنىڭ جاراھەتلىرى، سېرىق چاقا، ساقايىمغان تىغ يارىلىرىغا ئىشلىتىلىدۇ. مىقدارى كۈندە 5~2 گرامنى ھەب ياكى تالقان ياساپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

موزا

(ئىفەس، مازو، ماجۇبەل، سۇۋا دۇلقۇزات)

GALLA TURCICI

没食子

تونۇشى بۇ بەللۇت دەرىخىنىڭ مېۋىسىدۇر. بەللۇت دەرىخى بىر يىل بەللۇت مېۋىسىنى بېرىدۇ. ئۇ بەللۇتنىڭ باياندا زىكر قىلىنغان. چىقىش ئورنى چەتتىن كېلىدۇ. تەبىئىتى 1-دەرىجىدە سوغۇق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى قان توختىتىش ۋە ھۆللۈكلەرنىڭ ئېقىشىنى توسۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى يۇمشاق سوقۇپ، قېلىن ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ بۇرۇنغا پۈركۈلسە، بۇرۇننىڭ قېنىنى توختىتىدۇ. سۈرمە قىلىپ كۆزگە تارتىلسا، ياشنى، كۆزنىڭ چاپاق بولۇپ قىچىشىنى يوقىتىدۇ. سېمىز ئوت سۈيى بىلەن قۇلاققا تېمىتىلسا، قۇلاقنىڭ قېنىنى ۋە زەردابىلارنى توختىتىدۇ. بۇنىڭ بىلەن سۇنۇن تەييارلاپ چىشقا، چىشنىڭ تۈۋىگە سالسا ياكى سۈيى بىلەن ئاغزىنى چاپىسا، بولۇپمۇ سىركە بىلەن چاپىسا چىشنى، چىشنىڭ تۈۋىنى چىگىتىدۇ. چىش، تىل تۈۋىدىن بۇرۇق ھۆللۈكلەرنى تارتىدۇ. ئېغىزغا چىققان مۇدۇرلارنى يوق قىلىپ، شۆلگەينى توختىتىدۇ. سىركە بىلەن قاينىتىپ پىشۇرۇلغىنىنى سوقۇپ خېمىر قىلىپ قۇرت يېگەن چىشنىڭ كامالىرىغا قاپلاپ قويسا، ئاغرىقنى توختىتىپ، چىشنى بۇزۇلۇپ كېتىشتىن ساقلايدۇ. سۇ بىلەن ئېزىپ ئىچسە، ئۇچەي، ئاشقازاندىكى يىرىڭلىق جاراھەتلەرنى ساقايتىدۇ. كونا ئىسھالنى، بالىياتقۇدىن ساقىپ كېلىدىغان قاننى توختىتىدۇ، جىنسى ئەزانى قۇرۇتىدۇ. تاماق بىلەن يېسىمۇ يۇقىرىدىكى تەسىرنى بېرىدۇ. سۇدا پىشۇرۇپ خېمىر قىلىپ چاپسا، مەقئەتنىڭ ئىششىقىغا، چىقىپ قېلىشىغا، كىچىك بالىلارنىڭ كىندىكىنىڭ چىقىپ قېلىشىغا پايدا قىلىدۇ. خۇسۇسەن سىركە بىلەن پىشۇرۇلغىنى، سىركە بىلەن خام ئېزىپ چېپىلسا، تېرىدىكى جىمى كېسەللەرگە پايدا قىلىدۇ. ئۆزىنى يۇمشاق سوقۇپ سەپسە، جاراھەتلەردىكى ئىششىق گۆشلەرنى يوق قىلىدۇ (كۆيدۈرۈپ سوقۇپ سەپسە ياخشى).

موزىنى قاينىتىپ ياكى چىلاپ سۈيى بىلەن چاچنى يۇسا قارايتىدۇ. ئەزاغا چاپسا، ئىسسىقتىن سېسىق تەرلىگەنگە پايدا قىلىدۇ. زەيتۇن يېغى بىلەن كۆيدۈرۈپ ئېزىپ چاچنى ياغلىسا، يۇسا چىقمايدىغان قارا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئىچىشكە 4 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار كۆكرەككە، گالغا زىيان قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى كەتىرا، سەمغى ئەرەبى، ئىشلىتىلغان تۇخۇم.

ئورۇنباشارى ئانار پوستى، جۈپتى بەللۇت، يۇلغۇن مېۋىسى، سېرىق ھېلىلە. كۆيدۈرۈشنىڭ ئۇسۇلى چوغ ئۈستىدە قويۇپ كۆيدۈرۈپ ياكى يېڭى ساپال قاچىنى ئوتتا قويۇپ موزنى ئىچىگە سېلىپ تۇرۇپ شارابتا ياكى سىركە بىلەن تۇزدا ئۇچۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ تەسىرى كۆيدۈرۈلۈپ مېگەندىن كۈچلۈك.

موزا-كۆپ كۈس ئىنفېكتوريا ئولتۇپىر دېگەن دەرەخنىڭ نوتا شېخى ئۈستىدە قۇرۇپ قالغان ھاشارات قاپچۇقىدىن ئىبارەت. موزا ھەرىسى (تېنسىپىس گاللا-تىنكتوردوم ئولتۇپىر) نىڭ چىشىنى مەزكۇر ئۆسۈم-لۈكنىڭ ياش بىخى ئۈستىگە تۇخۇم قويىدۇ، تۇخۇم ئۇرۇقلىنىپ ھاشارات قۇرتى ھاسىل بولۇپ بىر خىل سۇيۇقلۇق ئىشلەپچىقىرىدۇ. ھۈجەيرىسى ئىچىدىكى كراخمال تېزلىكتە قۇرۇپ قەنتكە ئايلىنىپ، ئۆسۈملۈك ھۈجەيرىسىنىڭ بۆلۈنۈپ كۆپىيىشىگە تۈرتكە بولىدۇ. ياش قۇرتنىڭ ئەتراپىدىكى ھۈجەيرىلەر-نىڭ كراخماللىرى يوقالغاندىن كېيىن بارغانسېرى قورۇلىدۇ، ئوتتۇرىسى بىر تۆشۈك بولۇپ قالىدۇ. شۇ تۆشۈكتە ياش قۇرت يېتىلىدۇ، ئەڭ ئاخىرىدا قۇرتنىڭ قاپچۇقى ۋاقتىدا يىغىۋېلىنماي قۇرۇپ قالىدۇ. ئىچى كاۋاك موزىنىڭ تەركىبىدە ئاشلاش كىسلاتاسى (ئاتسىدۇم تاننىكۇم) ئاز بولىدۇ.

تەركىبى تۇركىس گالوتانىن ۋە باشقا ماددىلار تۇتىدۇ. جۇڭى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى بەللۇت بىلەن ئوخشاش. شۇ دورغا قارالسۇن. ئەسكەرتىشى بەللۇت بىلەن موزىنىڭ پەرقى ھەققىدە ئەسلىي كىتابتىكى چۈشەنچىلەر بىلەن دورا ماتېرىياللار ھەققىدىكى خەنزۇچە كىتابلاردىكى ئىزاھاتلاردا قىسمەن ئوخشاشلىقلار بار. قايتا تەتقىق قىلىشقا ھاجەتلىك بەللۇت SEMENA QUARCUS IUF 没食子树实 بولۇش لازىم.

مۇسلى

HYPOX ORCHIOIDES (ASPARAGUS SARMENTOSUS)

تونۇش كونا ھۆكۈمالارنىڭ ئېيتىشىچە گۈللىمىگەن كىچىك سەنبەل (سەنبەل) ئۆسۈملۈكىنىڭ يىلتىزىدۇر. يىلتىزنىڭ توملۇقى شاقاقۇل مىسىرنىڭ توملۇقىدا بولىدۇ. شاقاقۇل مىسىرغا بەك ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن بىر ئاز چوڭراق. بۇ ئىككى خىل بولۇپ: 1-خىلى ئاق، 2-خىلى قارا. ئېقى كۈچلۈكرەك. ئېقى ئىشلىتىلىدۇ. بەزى تېۋىپلارنىڭ ئېيتىشىچە قارىسىنىڭ مەنپەئەتى كۆپرەك.

چىقىش ئورنى ھىندىستاندىن چىقىدۇ. تەبىئىتى 2-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق. رۇتۇبىتى پەزىلىسى (ئارتۇق ھۆللۈكۈم بار). خۇسۇسىيىتى نەپەس ئورگانلىرىنى ئېچىش، باھنى كۈچلەندۈرۈش، مەنىنى زىيادە قىلىش، بوۋاسىرنى يوقىتىش، يەللەرنى تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى 4 گراممى گېرمان زىرىسى بىلەن قوشۇپ ئىچسە، يەرقان كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يىپسىز زەنجۈل بىلەن بەرسە، بەلغەمدىن بولغان ھەيزنى ۋە ئىچ ئۆتكۈنى يوقىتىدۇ. پىياز سۈتى بىلەن بەرسە، يەلدىن بولغان قۇلۇنچى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. پەرەنجى مىشك سۈيى بىلەن ياكى رەبھان يوپۇرمىقىنىڭ سۈيى بىلەن بەرسە، بۆرەكتىكى يەللەرنى تارقىتىدۇ. پەرەنجى مىشكنىڭ يوپۇرمىقى بىلەن باراۋەر مىقداردا بەرسە، ئۇششاق بالىلارنىڭ دۆلىنىپ كېتىشى كېسەللىكى ئۈچۈن، ئىترىفىل

بىلەن بەرسە مەنبى توختىماسلىق كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. جۇۋنە بىلەن بەرسە، سوغۇقتىن بولغان يۆتەلگە مەنپەئەت قىلىدۇ. دورا پىلىپ بىلەن بەرسە غالىجر ئىتنىڭ چىشلىگىنى، كۈنجۈت بىلەن بەرسە كۈندە بىر قېتىم تۇتىدىغان تەپ ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. كۈن ئاشۇرۇپ تۇتىدىغان تەپلەرگە ۋە چېچەككە مەنپەئەت قىلىدۇ. تاش تۇز بىلەن بەرسە، قورساقنى ئاچۇرۇپ، ئىشتىھانى زىيادە قىلىدۇ. ئىسسىق سۇ بىلەن بەرسە، قورساق ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. كالا سۈتى، شېكەر بىلەن بەرسە، مەنبىنى كۆپەيتىپ، باھنى قوۋۋەتلەيدۇ، بەدەننى سەمرىتىدۇ. كۈنجۈت يېغى بىلەن بېرىلسە، زۇكام، نەزلە، بەلغەملەرنى يوقىتىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىشنىڭ ياخشىراق ئۇسۇلى شۇكى: ئىككى يىللىق بولغان ئاق مۇسلىنىڭ يىلتىزنى زېمىندىن چىقىرىپ ئىنچىكە جامكا يىپلىرىنى ئېلىپ تاشلاپ، ياغاچ پىچاق بىلەن يالپاقلاپ، ياغاچ يىڭنە بىلەن تۆشۈك قىلىپ يېپقا ئۆتكۈزۈپ سايدا قۇرۇتۇپ، ئاندىن سۇقۇپ قىلىپ ھەر كۈنى 12 گرامنى 12 گرام ناۋات بىلەن يېرىم پىيالە قىزىق سۇغا سېلىپ، ياغاچ قوشۇق بىلەن قوچۇپ لۇئابى چىقىرىپ ئىچىلىدۇ. 40 كۈنگىچە مۇشۇ ئۇسۇلدا ئىچسە، شۇ جەرياندا ئاچچىق، يەللىك نەرسىلەردىن، جىنسى ئالاقىدىن، جىسمانىي ۋە روھىي مۇشەققەتلەردىن، سوغۇق ھاۋادىن، بەك سوغۇق سۇدىن پەرھىز قىلسا، ھەممە قوۋۋەتلەرنى (قوۋۋەتنى ھايۋانى، قوۋۋەتنى تەبىئىي، قوۋۋەتنى نەپسانى) لەرنى كۈچلەندۈرۈپ، قېرىلارنى ياشلارغا ئوخشاش قىلىدۇ.

مۇسەللەس

(مەي-پۇختەج)

VINO

葡萄酒

تونۇش بۇ بىر تۈرلۈك ئۈزۈم سۈيى بولۇپ، تەمى ئاچچىق-چۈچۈك تەرەپكە مايىل بولىدۇ. قاينىتىشتا 2/3 ھەسسىدىن ئارتۇق خورسايدۇ، قويۇق بولىدۇ. بۇنىڭغا بەزى ۋاقىتلاردا لاجىندانە، جويۇز، قەلەمپۇر قاتارلىق خۇشبوۋى، ئىسسىق دورىلارنىمۇ قوشىدۇ.

چىقىش ئورنى ئۇيغۇر تېۋىپلار تەييارلايدۇ.

تەبىئىي 2-دەرىجىدە ئىسسىق. 1-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى كۆكرەك، ئۆپكەگە ۋە قاپارتقۇ، چېچەكلەرگە مەنپەئەت قىلىش، ئىچىنى يۇمشىتىش، باھنى قوزغاش، ئاغرىق پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىش ئورنى قائىدە بويىچە مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، يۇقىرىدا ئېيتىلغان تەسىرلەرنى بېرىدۇ. خەشخاش شارابىغا قوشۇپ «دىياقۇزە» تەييارلىنىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباشارى ئۈزۈم شىرنىسى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مەجەز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى سوغۇق ۋە ئاچچىق-چۈچۈك مېۋىلەر.

تەركىبى ئىشلىتىلگەن ئۈزۈمنىڭ تۈرى، ئۈزۈم ئۆسكەن تۇپراق، ھاۋانىڭ پەرقىگە قاراپ، مۇسەللەس-

نىڭ تەركىبىدىكى سۇ ھەم باشقا ماددىلارنىڭ پىرسەنتى ھەر خىل بولىدۇ. ئوتتۇرا ھېساب بىلەن مۇسەللەس تەركىبىدە سۇ %85~70، قەنت (مېۋە قەنتى، ئۈزۈم قەنتى) %30~10، ئورگانىك كىسلاتا (ئۈزۈم ھەم ئالما كىسلاتاسى) %0.9~0.2، ئاچچىق ئۈزۈم كالىي تۇزى %0.6~0.2، ئازوتلۇق ماددىلار %0.5~0.2، مېنېرال (مەدەنىلىك) جىسىملار %0.5~0.3 نى ئىگىلەيدۇ. بۇنىڭ سىرتىدا ئۈزۈمنىڭ پوستى مەلۇم مىقداردا ئاشلىغۇچى ماددا (تانىن) تۇتىدۇ. مۇسەللەس رەڭلىك ئۈزۈملەردىن ياسالغان بولسا، ئانداقتا بەلگىلىك مىقداردىكى ئۈزۈمنىڭ بويلاق ماددىسىمۇ قوشۇلىدۇ. مۇسەللەس تەركىبىدە ئىسپىرت ئادەتتە %17~10 كىچە بولۇشى مۇمكىن.

جۇڭىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق، ئازراق زەھەرلىك.

ئىشتىھانى ئېچىش، سەمىرتىش، بەدەننى چىڭىتىش ئۈچۈن مۇۋاپىق مىقداردا بېرىش تەۋسىيە قىلىنىدۇ.

مۇشكى تارامشى

(بىر خىل تاغ پۇدىنىسى)

MENTHA VIRIDIS L (MENTHA SPICATA L)

绿薄荷

159-رەسىم. مۇشكى تارامشى

تونۇش بۇ بىر تۈرلۈك تاغ پۇدىنىسى بولۇپ، بۇنىڭ يوپۇر-
مىقى جاڭگال پۇدىنىسىنىڭ يوپۇرمىقىدىن چوڭراق، يۇمىلاق تە-
رەپكە مايىل. بىر ئاز يىرىك، ئەڭ ياخشىسى يوپۇرمىقى كۆپ ۋە
غۇزمەك بولغىنىدۇر.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ تاغلىرىدىن چىقىدۇ.
تەبىئىي 3-دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق، ئوتتۇرىسىدا
قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى ئارتۇق ھۆلۈكلەرنى چىقىرىش، ئىشتىھانى ئې-
چىش، قۇلۇنچىنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، كۆڭۈلنىڭ ئېلىشىشى
ۋە غەمكىن بولۇشنى يوقىتىش، سۈيدۈكنى، ھەيزنى، نىپاسنى
ماڭدۇرۇش، ئۇششاق تاشلارنى ئېزىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە ئىچسە،
كۆكرەك، ئۆپكە ۋە بالىياتقۇلاردىكى قوبۇق ھۆلۈكلەرنى چىقىرىدۇ،
ئىشتىھانى، قۇلۇنچىنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. بۇنىڭدىن 15.
0 گرام مىقدارنى باراۋەر مىقداردا سوقمۇنبا، 3 گرام كەترا بىلەن

يۇمشاق ئېزىپ 30 گرام خىمىرى بىنەپشىگە ئېلىشتۇرۇپ، قىزىق سۇ بىلەن ئىچسە قۇلۇنچىنى يوقىتىدۇ.
1.5 گرامنى 9 گرام قوغۇن ئۇرۇقى بىلەن يۇمشاق ئېزىپ 30 گرام مەسكە، 60 گرام ھەسەل قوشۇپ
ئىچسە شەھۋىتى پەسسىپ قالغان كىشىلەرنىڭ شەھۋىتىنى قوزغايدۇ. بۇنىڭ شارابى كۆڭۈل ئېلىشىشى،
غەمكىنلىك، بەھوش بولۇش كېسىلىنى يوق قىلىدۇ. ھەيزنى ماڭدۇرىدۇ. بۇي سېلىپ تۇتۇشنى بالىياتقۇغا

ئالسا، بالنى چۈشۈرىدۇ. 0.15 گرامنى يۇمشاق ئېزىپ، بىلسان يېغى بىلەن لاتىغا بۇلاپ بالياتقۇ ئاغزىغا قويسا، ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئۆزىدىن 4 گرامغىچە، قاينىتىپ ئىچىشتە 8 گرامغىچە. ئورۇنباسارى باراۋەر مىقداردا ئادەتتىكى پۈدىنە ۋە قەردمانە. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار مەقئەتكە زەرەر قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى سەمغى ئەرەبى ۋە سىركە. تەركىبى %0.5 تىن %0.2 كىچە ئۇچۇچان ماي تۇتىدۇ. ماينىڭ تەركىبى %60 تىن %50 كىچە زىرە جەۋھىرى (كارۋون) ۋە ئىنتايىن ئاز مىقداردا مېنتول تۇتىدۇ. جۇمى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىتى سوغۇق. يەل ھەيدەيدىغان، تارتىشىنى (سپازمنى) بوشىتىدىغان، دورىلارنىڭ تەمى، پۇرىقىنى ياخشىلايدىغان دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. كۆپىنچە باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ كىچىك بالىلارنىڭ كېسەللىكلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

مۇغاس

(مغاس)

تونۇش بۇ بىر تۈرلۈك يىلتىز، ئۇزۇن ۋە توم بولىدۇ. پوستى قارا قىزىل تەرەپكە مايىل. ئەڭ ياخشى خۇشبوۋى، ئاچچىق، شېرىن تەرەپكە مايىل بولغىنىدۇر. چىقىشى ئورنى چەتتىن كېلىدۇ. تەبىئىتى 1-دەرىجىدە ئىسسىق، 1-دەرىجىدە قۇرۇق. خۇسۇسىيىتى يەللەرنى، ئىششىقلارنى تارقىتىش، ئىچ قاتۇرۇش، پەيلەرنى، بوشاشقان ئەزالارنى چىگە-تىش، بەدەننى سەمرىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى مۇۋاپىق ھالدا سىركەنجىۋىل بىلەن ئىچسە، تۇتقاقلىق كېسەل، جۇنۇن ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سەۋدا خاراكىتىرلىك خىلىتلارنى يوقىتىدۇ. ھەسەل بىلەن ئىچسە، بەلغەم خاراكىتىرلىك كېسەللىكلەر، بەل ئاغرىقى، چوڭ-كىچىك بوغۇملار ئاغرىقى، يانپاش ئاغرىقى، ئەزانىڭ يىغىلىپ قالغانلىقى، پەي ئاجىزلىقى ۋە بوشاشقانلىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سۆڭەكنىڭ سۇنغانلىقى، پەيلەرنىڭ تولغىشىپ قالغانلىقىغا پايدا قىلىدۇ. پەيلەر ۋە گال، ئۆپكە، بالياتقۇدىكى قاتتىقلىقلارنى تارقىتىدۇ. كۆكرەكنى، ئۆپكىنى تازىلايدۇ. ئاۋازنى ئاچىدۇ، باھنى قوزغايدۇ. گىلى ئەرمىنى بىلەن چاپسا، ئەزانىڭ سۇنغانلىقى، يىقىلغانلىقى، زەربە يەتكەنلىكى، پەينىڭ تولغىشىپ قالغانلىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. گال ۋە بالياتقۇدىكى ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. ئەگەر داۋاملىق چىلان ۋە كەترا بىلەن ئىچسە بەدەننى سەمرىتىدۇ. ئۇرۇقى باھنى قۇۋۋەتلەش ۋە قوزغاشتا كۈچلۈكرەك. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 6 گرامغىچە بېرىلىدۇ. ئورۇنباسارى سۆرۈنجان، ئاقىر قەرھا، چىپىشتا قۇلت. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار دوۋسۇنغا زەرەر قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى ھەسەل.

مۇقىل-مۇقىل

(گوگل)

GUMMI GULGUL (BALSAM ODONDRON KUKUL)

تونۇش بۇ بىر خىل دەرەخنىڭ يېلىمى بولۇپ، كۈندۈر دەرەخىدەك بەك يوغان كېلىدۇ. ئۇمىان دەرياسىنىڭ بويلىرىدا، ھىندىستاندا ئۆسىدۇ. گوگل دەرىخى ياكى يېلىمى بىر قانچە خىل بولۇپ، ھەممىسىنىڭ تەمى ئاچچىق، رەڭگى قىزىل تەرەپكە مايىل بولغىنى مۇقىل ئەزەرق دەپ ئاتىلىدۇ. رەڭگى سېرىق تەرەپكە مايىل بولغىنى مۇقىلئوھۇت دېيىلىدۇ. ياخشىسى، ساپ، خالىس، پارقىما، تۇتاشقاق ياكى چاپلاشقاق، يۇمشاق، خۇشبو، رەڭگى سېرىق، تەمى ئاچچىق تەرەپكە مايىل بولغىنىدۇر. ئەگەر بۇ خىلدىكى مۇقىل ئوتقا سېلىنسا، غارنىڭ بۇيى كېلىدۇ. سۇغا سېلىنسا، تېز ئېرىدۇ. ياغاچ، ئوت-خەس، قۇم-توپا ۋە باشقىلار ئارىلىشاڭغۇ بولمايدۇ. بۇ سۈپەتلەر بىلەن بولمىغىنى ناچار دۇر. قۇۋۋىتى 20 يىلغىچە تۇرىدۇ. كونسىر، ئاچچىقلىقى زىيادىلىشىدۇ. قانچىكى كونسىر، شۇنچە قارا تەرەپكە مايىل بولىدۇ، قۇرۇپ قاتىدۇ، بولۇپمۇ مۇقىل ئەرەبى بەك ئۆزگىرىدۇ.

چىقىش ئورنى ئۇمىاندىن، ھىندىستاندىن، شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 3-نىڭ ئاۋۋىلىدا ئىسسىق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى بەدەنگە جۇلاھ بېرىش، يەللەرنى تارقىتىش، تەبىئەتنى يۇمشىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

زەھەرنى پەسەيتىش قۇۋۋىتى بار.

ئىشلىتىش ئورنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە، گازاز (گەدەنىڭ قېتىپ قېلىشى)، گال ئاغرىقىغا، كونا ھۆل يۆتەلگە، كۆكرەكنى شىلمىش خىلىتلاردىن تازىلاش ۋە يۇقىرىغا تىنىپ ھۆمۈدەش كېسەللىكى، جىگەر ئاجزلىقىغا، جىگەرنىڭ يەللىرىنى تارقىتىش، بوۋاسىرنىڭ يەللىرىنى تارقىتىش، ئىچ ئەزالاردا قېتىپ قالغان قاننى تارقىتىشقا، ھەيزنى ماڭدۇرۇشقا، چوڭ-كىچىك بوغۇملار ئاغرىقىغا، بەل ئاغرىقى، سۈيىدۈكىنى، سۈتنى راۋان قىلىشقا، بۆرەكتىكى تاشنى ئېزىش، نوسالغۇلارنى ئېچىش، بەلغەمنى چىقىرىشقا ئىشلىتىلىدۇ. سۈرىدىغان ئۆتكۈر دورىلارغا قوشۇلسا، ئۇ دورىلارنىڭ ئۆتكۈرلۈكىنى پەسەيتىدۇ. قىزىل رەڭلىك مۇقىل ئەرەبىدىن 8 گرام مىقدار ئېزىپ ئىچكۈزۈلسە، بەلغەمنى تۆۋەن تەرەپكە ماڭدۇرۇپ چىقىرىدۇ. ئېزىپ خېمىر قىلىپ گالنىڭ ئىششىقلىرىغا چېپىلسا، ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. 3 گرامنى يېڭى سېغىلغان سۈت بىلەن ئىچسە، باھنى كۈچلەندۈرىدۇ. مۇقىلنى مۇۋاپىق مىقداردا ئېزىپ، قىزىق سۇنى ئۈستىگە قۇيۇپ ئىچكۈزۈلسە، بەلغەمنى ئارقا پېشاپ ئارقىلىق چىقىرىدۇ. ئەگەر سالايە قىلىپ 3 باراۋەر بۇغداي كېپىكى قوشۇپ ئۈزۈمنىڭ سۈيىدە ياكى ئۈزۈمنىڭ رۇبىدا قاينىتىپ بىر ئاز سېرىقماي قوشۇپ، شەققىدىن پەيدا بولغان ئىششىققا چېپىلسا، ئىششىقنى تارقىتىدۇ. بىر ئاز قوغۇشۇن بىلەن ئېزىپ بوۋاسىرنىڭ دانلىرىغا ۋە سۆڭەككە چېپىلسا، بوۋاسىر دانلىرىنى، سۆڭەكنى يوقىتىدۇ. بولۇپمۇ ھۆلنى قاتتىق ئىششىقلارغا چاپسا، قاتتىق ئىششىقلارنى ۋە قويۇق يەللەرنى تارقىتىدۇ. بالياتقۇغا، مەقەتكە چېپىلسا، بالياتقۇنىڭ كېسەللىكلىرىگە

مەنپەئەت قىلىدۇ. بوۋاسىرغىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. بولۇپمۇ كۈدە سۈيى بىلەن بوۋاسىرغا چېپىلسا ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر تەنھا ئالەتكە چاپسا باھنى كۈچلەندۈرىدۇ. مۇۋاپىق ھالدا ئېلىپ 50 گرام لويلا ماش بىلەن قاينىتىپ ئېزىپ، خېمىر قىلىپ دوۋسۇن ئىششىپ قالغان بالىلارنىڭ دوۋسۇنغا چاپسا ياكى سېرىقئەت يېرتىلىپ يەل پەيدا بولۇپ قالغان كىشىلەرنىڭ يېرتىلغان جايىغا چاپسا يەل، ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. بۇ جەھەتتىكى ئۈنۈمى ياخشى. ھەمەل قىلسا بوۋاسىر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇي سېلىپ تۈتۈننى ئالسا، بوۋاسىرغا، بالىياتقۇنىڭ ئاغزى يۇمۇلۇپ قالغانلىقىغا ياكى يەل پەيدا بولۇپ قالغانلىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ ھەم ئاسان تۇغدۇرىدۇ. تۈتۈننى سېسىق ھۆللۈك كۆپ بولغان سەۋەبتىن ياكى ئۆلۈكلەر، تاپلار كۆپ بولغان سەۋەبتىن ئۆزگەرگەن بۇرۇق ھاۋانى يوقىتىدۇ. ئۇنى يۇمشاق ئېزىپ، لاتىغا بۇلاپ، بالىياتقۇنىڭ ئاغزىغا قويسا، بالىياتقۇ ئاغزىنى ئېچىپ، قورساقتىكى بالىنى چۈشۈرىدۇ. بالىياتقۇدىن كېلىدىغان ھۆللۈكلەرنى، بوۋاسىرنى يوقىتىدۇ. مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە ياكى چاپسا زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ چاققان زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. خېمىر قىلىپ چاپسا، بەدەندىكى ئىششىقلارنى، چىگىلىپ قالغان پەيلەرنى بوشىتىدۇ. تېرىنىڭ تېگىدە قېتىپ قالغان قانلارنى تارقىتىدۇ. مۇۋاپىق ھالدا لويلا ماش بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ، ئاندىن ئېزىپ، خېمىر قىلىپ، ساڭگىلاپ قالغان سۆڭەلگە چېپىلسا، سۆڭەلنى چۈشۈرىدۇ. بەلغەم خاراكتېرلىك قاتتىق ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. قاينىتىلغىنىنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، ئىچكى ئەزالاردىكى ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 3 گرام.
ئورۇنباىسارى 2 گرام. مۇرمەككىگە 0.8 گرام سەبرى قوشۇپ ئىشلىتىلسە بولىدۇ.
دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆپكەتكە زەرەر قىلىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى كەتىرا، زەپىران.

ھوم

(شەمى)

CERA FLAVA

蜂蜡(黄蜡)

تونۇش بۇ ھەسەل ھەرىسىنىڭ ھەسەل يىغىدىغان كۆنىكىدۇر. بۇ 3 خىل بولىدۇ. بىرىنچى خىلى ھەسەل ھەرىسى ھەسەل قۇسۇپ توپلىغىنى، بۇنىڭ رەڭگى قىزىل، سېرىق تەرەپكە مايىل. يۇمشاق، ياغلىشاڭغۇ، خۇشبۇي بولۇپ، ھەسەل پۇرىقى كېلىپ تۇرىدۇ. 2-خىلى ھەسەل ھەرىلىرى ئورۇن قىلغان، ئەمما ھەسەل قۇسۇمىغىنىدۇر. بۇ ئوتتۇرا دەرىجىدە ھېسابلىنىدۇ. 3-خىلى بىر خىل قارا رەڭلىك نەرسە بولۇپ، ھەسەل ھەرىلىرى ئۆزىنىڭ كۆنەكلىرىگە سۈركەيدۇ. بۇنى «تەسلىت» دەپ ئاتايدۇ، ناچار بولىدۇ. چىقىش ئورنى جۇڭگو، شۇنىڭدەك باشقا مەملىكەتلەردىنمۇ چىقىدۇ. تەبىئىتى 2-دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا ئىسسىق، ھۆللۈكتە ئوتتۇراھال. قۇۋۋىتى 30 يىلغىچە تۇرىدۇ. خۇسۇسىيىتى تارقىتىش، پىشۇرۇش، پەيلەرنى يۇمشىتىش، مەلھەم دورىلارنى تۈزىتىش ۋە ساقلاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى 3 گرامنى بۇغدايدەك ئۇششاقلاپ ئىچىلىدىغان نەرسىلەر بىلەن ياكى ياغلار بىلەن،

بولۇپمۇ كۈنجۈت يېغى بىلەن ھەل قىلىپ ئىچكى يىرىڭلىق جاراھەتلەر ئۈچۈن، كونا ئىچى ئۆتۈش ئۈچۈن، زەھەرلەرنى قايتۇرۇش، كۆكرەك ئاغرىقىنى پەسەيتىش، يۆتەل، سىل كېسەللىكىنى داۋالاش، توڭلاپ قالغان سۈتنى، يەنى ئەمچەكتە قېتىپ قالغان سۈتنى يۇمشىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ، يەنە گال ئاغرىقىنى پەسەيتىپ، ئاۋازنى ساپ قىلىش تەسىرىنىمۇ كۆرسىتىدۇ. بۇنىڭ تۈتۈنى تەپ كىشىلەرگە يۈرتىلسا تەرتلىتىدۇ. بۇزۇق، زەھەرلىك ھاۋانىڭ سېسىقلىقىنى يوقىتىدۇ. ئۇنىڭ يۇرىقى بۇرۇننىڭ سېسىقلىقى، ئۆلۈكنىڭ سېسىقلىقى ۋە قەبرىستاننىڭ سېسىقلىقىنى يوقىتىدۇ.

گۈل يېغى بىلەن ياكى تاتلىق سۇ ماي بىلەن باراۋەر مىقداردا ئېرىتىپ ھەمەل قىلىنسا، ئۇچەيلەرنىڭ ئېچىشى كېسەللىكىگە بەك مەنپەئەتلىك. مۇناسىپ ياغلار بىلەن، بولۇپمۇ بىنەپشە يېغى بىلەن قوشۇپ تىلە قىلىپ چېپىلسا، كۆكرەكنىڭ يىرىكلىكى ۋە باشقا بەدەننىڭ يىرىكلىكىنى يوقىتىدۇ. ئىششىقلارنى پىشۇرىدۇ. قىچشىقانى پەسەيتىدۇ. جاراھەتلەرنىڭ ئاغزىنى يوغىتىپ، پاساتلارنى چىقىرىدۇ، زەھەرلىك نەيزىنىڭ زەخمە قىلغان ئورنىغا چېپىلسا، ئاغرىقىنى پەسەيتىپ، زەھىرىنى قايتۇرىدۇ. مومنى سەۋسەن يېغى بىلەن ياكى گۈلباسمەن يېغى بىلەن «مومروغىن» تەييارلاپ سىرتقى ئەزالارغا چېپىلسا تازىلايدۇ، يۈزنىڭ رەڭگىنى چىرايلىق قىلىدۇ. سەپكۈنىنى يوقىتىدۇ. پەيلەرنىڭ قاتتىقلىقىنى بوشتىدۇ. بىرىنچى خىل مومنى گۈل سەۋسەن يېغى بىلەن ياكى قىزىلكۈل يېغى بىلەن قوشۇپ 3 ھەپتە ئاپتاپتا قويۇپ، قۇلاقنىڭ ئارقىسىدىكى ئىششىقلارغا چاپسا، ئىششىقلارنى تارقىتىپ قۇلاققا ماددا تۆكۈلۈشتىن ساقلايدۇ. يالغۇز بىر نەرسە قوشماستىن قەغەزگە ئوخشاش ياپىلاق قىلىپ سۈتى ئۇيۇپ قالغان ئەمچەككە چاپلانسا يۇمشىتىدۇ. ئەگەر پارچىلاپ ئۇششاق قىلىپ، قۇرۇق زەنجۈل بىلەن ئېزىپ، كىچىك خالتىغا سېلىپ كۈنجۈت يېغىدا قىزىتىپ ئىششىقلارغا ئىسسىق ئۆتكۈزۈلسە، ئىششىقلارنى تارقىتىپ، ئاغرىقلارنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئىككى گراممغىچە.

ئورۇنباشارى ماش ئۇنى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار مومنى يېسە ئىشتىھانى توسىدۇ ۋە سەۋدا پەيدا قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى نان بىلەن قوشۇپ يېسە بولىدۇ.

تەركىبى ئاتسىدۇم تىبىروتىكۇم، تىبىرولېئىن، مۇرتسىن، ياغ كىسلاتاسى، كاربون سۇ بىرىكمىلىرى، ھېپتا كوزانى، ھېنتىريا كوتان قاتارلىق ماددىلار بار.

جۇڭى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى ئازراق ئىسسىق، قۇرۇق، ئاغرىق توختىتىش، گۆش ئۆستۈرۈش، ئىچىنى توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. پىچاق كەسكەن يارنىڭ، كۆيگەن يارنىڭ ۋە يامان جاراھەتلەرنىڭ ئاغزى پۈتۈپ ساقايىمىغاندا سىرتتىن ئىشلىتىلىدۇ. ئىچسە قان تولغاقنى داۋالايدۇ. دورىگەرلىكتە ھەب، مەلھەم ياساشتا ياردەمچى ماددا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. مومنىڭ ئىشلىتىلىشى ئۇيغۇر تىبابىتى بىلەن ئاساسەن ئوخشاش. ئاق موم سېرىق مومنى ئېرىتىپ، تاختاي يۈزىگە نېپىز قويۇپ قاتۇرۇش بىلەن ئاپتاپتا رەڭگىنى يوقىتىش ئارقىلىق تەييارلىنىدۇ ياكى باشقا ئاقارتقۇچى دورىلار ياردىمىدە ئاقارتىپ تەييارلىنىدۇ. ئاق موم ئاساسەن يۈزگە سۈركەيدىغان ھەر خىل ياغلارنى تەييارلاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. ئاق موم لاتىنچە CERA ALBA، خەنزۇچە بەي لا (白蜡) دەپ ئاتىلىدۇ.

ئەسكەرتىش بەزى چاغلاردا ساپ مومغا نېفىت مومى (پارافىن) ۋە باشقا ھايۋانلاردىن ئېلىنغان مومسىمان ماددىلار ئارىلاشتۇرۇپ قويۇلغان بولىدۇ، بۇنى ئالاھىدە پەرق ئېتىش لازىم.

(كىسلارود) نىڭ تەسىرىدە كۆيۈپ مەدەستان بارلىققا كېلىدۇ. بۇ چاغدا ئېرىگەن قوغۇشۇن كۈلىدىن ياسالغان ئوچاق دېۋارىغا سىڭىپ كىرگەن بولۇپ، قۇرۇغاندىن كېيىن ئېلىپ تاشلىنىدۇ. ھازىر دوختۇرلار ئىشلىتىدىغان مەدەستان PLUMBUM OXYDATUM ھەم ئەرزاق، ھەم كۆپ تېپىلىدۇ. دورىخانلار-دىن سېتىپ ئېلىپ ئىشلىتىلسىمۇ بولىدۇ. ئۇ، خىمىيە يولى بىلەن تەييارلانغان.

مەرۋايىت

(لولى)

MARGARITA

珍珠

تونۇش بۇ بىر خىل مەشھۇر نەرسە بولۇپ، سەدەپنىڭ ئىچىدىن چىقىدۇ. بەزىسى چوڭ، بەزىسى كىچىك، بۇنىڭ كىچىكى كۆكناز ئۇرۇقىدىنمۇ ئۇششاقراق، چوڭى قۇشقاچ تۇخۇمدەك، بەزىسى كەپتەر تۇخۇمدەك كېلىدۇ (لېكىن بۇ خىلدىكى بەك كەم)، بەزىسى 12 گرام مىقدارىچە بولىدۇ. بۇنىڭ ياخشىسى ئاق، ساپ، پارقىرىما، يۇمىلاق، سىلىق بولغىنىدۇر. بۇ خىلدىكىسى بەھرىمىن، ھورموز، ئوممان قاتارلىق ئورۇنلاردىن چىقىدۇ. بەزىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، ھورموزدىن چىقىدىغىنى بەھرىمىننىڭكىدىن ياخشىراق. ئۇنىڭدىن كېيىن يۇقىرىقى سۈپەتلەرگە ئىگە تۇخۇم شەكىلدىكىسىدۇر. بۇنىڭدىن باشقا شەكىلدىكىلىرى ئاق، پارقىرىما بولىدۇ.

ئادەتتە مەرۋايىت 3 خىل بولىدۇ: 1-سېرىق، 2-قارا، 3-رەۋنەقسىز (تۇتۇق). بەك ئۇششاق بولغىنى ناچار ھېسابلىنىدۇ. سەيلون ئارىلىنىڭ دەريالىرىدا ۋە باشقا ئاراللاردا مەسىلەن: ئامېرىكىنىڭ برازىلىيىدە، بەنگالىدا، پاكىستاننىڭ سىلىت دېگەن شەھىرىنىڭ دەريالىرىدا ھەم بولىدۇ. لېكىن بەك ئۇششاق، رەڭگى سېرىق، ساپ ئەمەس. ئۇلار ئوتتۇرىدا قالغان بىر نەرسە بولۇپ، بۇنىڭ ھايۋانلىق، ئۆسۈملۈك، تاشلىق تەرەپلىرى بار. لېكىن تاش جىنىسلىق تەرىپى غالىب، ھايۋانلارنىڭ ئىچىدىن چىققان پادۇ زەھىرىگە ئوخشايدۇ. سەدىپى بىر تۈرلۈك ھايۋان بولۇپ، دەريانىڭ تېگىدە پەيدا بولىدۇ. ئۆسۈملۈككە ئوخشاش يېپىلىق ياكى قۇرتلۇق بولىدۇ. رەڭگى قارا، دەريانىڭ تېگىدىكى چوڭ تاشلارنىڭ، شېغىللارنىڭ ئارىسىغا ئورۇنلاشقان بولۇپ، ئاستا-ئاستا چوڭىيىدۇ. قورسىقى ئاچقان چاغدا ئاغزىنى ئاچىدۇ. ئۇششاق بېلىقلار، قۇرتلار ۋە باشقا دەريا تېگىدىكى شىلىشىق نەرسىلەر ئاغزىغا كىرىدۇ. شۇنى يەپ ئوزۇقلىنىدۇ. بۇ، پىتېرىيە مارتېنسى دۇنكېر (ئاۋىكۇلا مارتېنسى دۇنكېر) قاتارلىق بىر تۈركۈم دېڭىز ۋە تاتلىق سۇ جاندارلىرىنىڭ مەھسۇلاتىدىن ئىبارەت.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ، خەينەنداۋ ئارىلى، گۇاڭشى، جېجياڭ، شاڭخەي، تەيۋەن قاتارلىق دېڭىز بويلىرىدىن، مېكسىكا، برازىلىيە، ياپونىيە، سەيلون، ھىندىستان، پاكىستان، ئىران، ئەرەبىستان قاتارلىق دېڭىز ياقىسىدىكى ئەللەردىن چىقىدۇ. مەملىكىتىمىزنىڭ قىسمەن دەريا بويلىرىدىمۇ سەدەپنى سۈنئىي ئۇسۇلدا بېقىپ مەرۋايىت ئېلىنىدۇ. ياپون مەرۋايىتىنىڭ كۆپ قىسمى سۈنئىي بېقىش يولى بىلەن ئېلىنىدۇ.

تەبىئىي 2-دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى كۆڭۈلنى ئېچىش، ئەزالارنى لەتىپ قىلىش، ئىچكى ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، روھنى

قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. كۆڭۈلنى ئېچىشتا ئالتۇندىن كۈچلۈكرەك. بەدەننىڭ تامام ئەزالىرىغا بارىدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى مەرۋايىتىنى يۇمشاق ئېزىپ مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، رەھىمدىن، ئېغىزدىن كەلگەن قانلارنى توختىتىدۇ. ۋەسۋاسقا، جۇنۇنغا، ئېغىزنىڭ بەدبۇيۇلۇقىغا، يۇقىرىغا تىنىش كېسەللىكىگە، يۈرەك كېسەللىكىگە، ئاشقازان ئاجىزلىقىغا، جىگەر، بۆرەك ئاجىزلىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. تاشلارنى ئېزىپ چىقىرىدۇ، يەرقانىنى، سۈيىدۈكىنىڭ كۆيۈپ كېلىشىنى يوقىتىدۇ. قان خاراكتېرلىك، سەپرا خاراكتېرلىك ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىدۇ. بوۋاسىر، ھەيزنىڭ قېنىنى توختىتىدۇ. ئۇنى سۇدا ھەل قىلىپ، بۇرۇنغا تېمىتىلسا، باش ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق سالاپە قىلىپ داكىدىنى ئۆتكۈزۈپ، كۆزگە تارتسا، ھەر تۈرلۈك كۆز ئاغرىقلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. كۆزنىڭ قاراڭغۇلىقىنى يوقىتىدۇ. سۇدا ھەل قىلىپ، ھەل قىلىنغان سۇنى مۇۋاپىق ھالدا كۆزگە تېمىتسا، كۆزدىكى ئاقنى ئالىدۇ، كۆزنى قۇۋۋەتلەيدۇ، كۆزنى ساقلايدۇ. بۇنىڭدىن سۇنۇن تەبىئىيلاپ چىشىنىڭ تۈۋىلىرىگە سۈرسە، چىش تۈۋىلىرىنى مۇستەھكەملەپ، چىشنىڭ كىرلىرىنى چىقىرىدۇ. مەرۋايىتىنى ھەل قىلماستىن تىلا تەبىئىيلاپ بەدەنگە چاپسا، بەدەندىكى قارا داغلارنى، ماخاۋ كېسەللىكىنىڭ ئىزلىرىنى يوقىتىدۇ. ھەل قىلىپ سۇيۇقلاشتۇرۇپ چاپسا، ئاقكېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ تاشقى جاراھەتلەرگە سېپىلسە، قان-يىرىڭلىرىنى يوقىتىپ جاراھەتلەرنى پۈتتۈرىدۇ. زەھەر ئىچكەن ياكى زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققان كىشىلەرگە مۇۋاپىق ھالدا ئىچكۈزۈلسە، زەھەرنى پەسەيتىدۇ. زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققان كىشىلەرگە تاشقى تەرەپتىن چېپىلسا ھەم زەھەرنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 2 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى ئاق سەدەپ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار دوۋاساققا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى مارجان يىلتىزى.

مەرۋايىتىنى ھەل قىلىش ئۇسۇلى يۇمشاق سالاپە قىلىپ ئۈستىدىن چۆككىدەك پورتىخالىنى قۇيۇپ، شېشىنىڭ ئاغزىنى ئوبدان بېكىتىپ، 14 كۈن مىقدارى ئاتنىڭ قىغىغا كۆمۈپ ئالسا، ئاندىن كېيىن ھەل بولىدۇ.

تەركىبى كالتسۇم كاربوناتى ۋە فېررۇم ۋە ئوكسىداتۇم ھەم باشقا بىر قاتار ئورگانىك تۈزلەرنى تۇتىدۇ.

جۇڭخىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي قۇرۇق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى ھارارەتنى سۈرۈش، باھنى قۇۋۋەتلەش، روھنى كۆتۈرۈش، كۆزگە ئۈنگەن پەردىنى يوقىتىش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، كۆز ئاغرىقلىرىنى داۋالاش ۋە قىزىتما قايتۇرۇش، زەھەر قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

يۈرەككە ئارام بېرىش ئۈچۈن ئىچكۈزۈلىدۇ. كۆزدە ئۆسكەن پەردىنى يوقىتىش ئۈچۈن كۆزگە تېمىتىلىدۇ. يۈزدىكى داغنى چۈشۈرۈپ، پارقىرىتىش، خۇش چىراي قىلىش ئۈچۈن سوقۇپ ياغلار بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يۈزگە سۈرۈلىدۇ. مايلار بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ قۇلاققا تېمىتىلسا، گاسلىقنى داۋالايدۇ. باھنى قۇۋۋەتلەش، مەنىيىنىڭ ئۆزلۈكىدىن كېتىپ قېلىشىنى داۋالاش، يامان جاراھەتلەرنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇش، تۇغۇشنى ئاسانلاشتۇرۇش، ئۆلۈك بالىنى، بالا ھەمراھىنى چۈشۈرۈش، كىچىك بالىلارنىڭ دۆلىنىپ كېتىشى،

تۇتقاقلق كېسىلىنى داۋالاش ئۈچۈن سۇفۇپ (ئالقان)، ھەب (پىلۇل) ۋە مەجۇناتلار ئىچىگە قوشۇپ ياكى يەككە ھالدا ئىچىشكە بېرىلىدۇ. سوغۇق مەجەز كىشىلەرگە بېرىشكە بولمايدۇ.

مەستىكى رۇمى

RESINA MASTICHA (MASTIX)

乳香

160-رەسىم. مەستىكى رۇمى دەرىخى

تونۇش بۇ بىر خىل دەرەخنىڭ يېلىمى بولۇپ، دەرىخى شامنىڭ شەھەرلىرىدىن «سۇباتە» دېگەن شەھەردە، رۇمدا، ئەرمە-نىستاندا بولىدۇ. بۇ دەرەخنىڭ ياغىچى، يوپۇرمىقى يۇمشاق، نازۇك بولىدۇ. ئىراگغا ئوخشاش مېۋىسى ئاچچىق تەرەپكە مايىل. بۇ يېلىم 5-ئاينىڭ ئايلاغىرىدا دەرەختىن ئۆزى تەبئىي ئېقىپ چىقىدۇ. قۇۋۋىتى 20 يىلغىچە تۇرىدۇ. 1-خىلى ئاق، يۇمشاق، خۇشبوۋى، ساپ، سۈزۈك كېلىدۇ، بىر ئاز تاتلىق، چاپلىشاڭغۇلىقى بار. چاپلىغاندا چىشقا چاپلىشىۋالىدۇ. يېڭىسى شۇ دەرىجىدە يۇمشاقكى ئېزىلمەيدۇ. ئۇ «نېپتى» دېيىلىدۇ. ياخشىراقى چوڭ، دانلىق بولىدۇ. بۇ خىلدىكى مەستىكى باشقا يېلىملەرگە ئوخشاش ئۆزىنىڭ تەبئىي قۇۋۋىتى بىلەن دەرەخنىڭ ئىچىدىن سىزىپ چىقىدۇ (شېلىپ قويىمىسمۇ چىقىدۇ). 2-خىلنىڭ رەڭگى قارا، تەمى ئاچچىق بولۇپ، يۇقىرىدا ئېيتىلغان سۈپەتلەر بولمايدۇ. بۇ سالاھىيە بولىدۇ. ئۇنىدىن «قېپتى» دەپ ئاتىلىدۇ. 2-خىلى ناچار ھېسابلىنىدۇ.

چىقىش ئورنى ئوتتۇرا دېڭىز بويىدىكى تۈركىيە، قىبرىس ئارىلى، مىسىر، سۈرىيە، تۈنىسلاردىن ۋە ھىندىستان قاتارلىق ئەللەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى يۇمشىتىش، يەل، ئىششىقلارنى تارقىتىش، بەدەنگە جۇلا بېرىش، ئىچ توختىتىش، بەدەننىڭ قۇۋۋىتىنى زىيادە قىلىش، رەئىس ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى مەستىكىنى ئازراق سەبرى سوقۇتى بىلەن چاپلىسا، گالدىن، تىلدىن ھۆللۈكلەرنى، بەلغەملەرنى تارتىۋالىدۇ. مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە، سوغۇقتىن بولغان باش ئاغرىقى ۋە نەزىللەرنى يوقىتىدۇ. مەستىكىنى پۇرسا ياكى زەنبىق يېغى، ھېلىلە بىلەن قوشۇپ بۇرنىنى چايقىسا، ھەر تۈرلۈك ۋەسۋاسە ۋە ھەر تۈرلۈك ناچار خىياللارنى يوقىتىدۇ. مالخۇلىيانىڭ يېڭى باشلانغان مەزگىللىرىدە مەنپەئەت قىلىدۇ. نەزىللەرنى پەسەيتىدۇ، ئۆپكەننىڭ كانىيىنى تازىلايدۇ. مەستىكىنى زەنبىق يېغى، ھېلىلە ۋە كۈندۈزلار بىلەن قوشۇپ بۇرنىغا تارتسا، زېھنىنى تېزلىتىپ، ئەقلىنى كۈچلەندۈرىدۇ. زەيتۇن يېغى بىلەن قاينىتىپ چايسا، گەدەننىڭ قېتىپ قېلىشى، ئەزالارنىڭ تىترىشى ئۈچۈن، يۈرەكنىڭ بىئارام بولۇپ، تومۇرلارنىڭ قاتتىق

ھەرىكەتلىنىشى ئۈچۈن، ئەزالارنىڭ سۇسلىقى، تىترەيدىغان تەپلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. مەستىكىنى يۇمشاق ئېزىپ كۆزگە سەپسە، تەتۈركرىپكىنى رۇسلايدۇ. بۇنى ئوتقا سېلىپ بىر پارچە پاختىنى گۇلابتا ھۆل قىلىپ كۆيگەن مەستىكىنىڭ تۈتۈنىگە تۇتۇپ، باغرىق كۆزگە قويسا، كۆزنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. كۈنجۈت يېغى بىلەن قاينىتىپ قۇلاققا تېمىتسا، قۇلاقنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ، ئېغىرلىقىنى كۆتۈرىدۇ.

مەستىكىنىڭ ئۆزىنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە، ئاشقازاننى، ئۈچەيلەرنى، جىگەرنى، بۆرەكنى قۇۋۋەت-لەيدۇ، ئاشقازاننى خۇشبۇي قىلىپ، ئىشتىھانى ئاچىدۇ ۋە قوزغايدۇ. يەللەرنى تارتىپ، ئاشقازاندا تاماق ھەزىم بولماسلىقىنى، غولدۇرلىشىنى، يەل خاراكىتېرلىك ھېق تۇتۇشنى يوقىتىدۇ، كېكىرتىدۇ، ئىچ ئەزانىڭ ئىششىقلىرىنىمۇ تارقىتىدۇ. بولۇپمۇ ئىسسىق ياكى سوغۇق سۇ بىلەن ئىچسە، ئاشقازاندىكى ھۆللۈكلەرنىڭ ئۈچەي تەرىپىگە چۈشۈپ چىقىپ كېتىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. مەستىكىنى غارىقۇن بىلەن ئىچسە، بەلغەمنى چىقىرىدۇ. سەبرى بىلەن ئىچسە سەپرانى سۈرىدۇ. ھېلىلە بىلەن قوشۇپ ئىچسە، سەۋدانى سۈرىدۇ.

كەربا بىلەن قوشۇپ ئىچسە، ئاياللارنىڭ جىنسىي ئەزاسىدىن كېلىدىغان قاننى توختىتىدۇ. بۇنىڭ 3 گرامىنى 6 گرام شېكەر بىلەن سالايە قىلىپ سۇ بىلەن ئىچسە تەبىئەتنى يۇمشىتىدۇ (مەيلى كېچىسى ئۇخلاش ۋاقتىدا ئىچسۇن، مەيلى ئەتىگەندە ئىچسۇن، مەيلى تاماقتىن ئىلگىرى ياكى تاماقتىن كېيىن ئىچسۇن تەسىرى ئوخشاش). مەستىكىنى سۇدا قاينىتىپ ئىچسە، تۆۋەن ئەزادىن كېلىدىغان قاننى، ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىدۇ. ئاشقازاننى، ئىچ ئەزانى قۇۋۋەتلەيدۇ. ئەگەر 3 گرام مەستىكىنى 500 گرام سۇ بىلەن سۇ تەگمىگەن كوزىچاققا سېلىپ ئىككى ھەسسە پارغا ئايلانغىچە قاينىتىپ ئىچسە، شۇ تەرىقىدە يەنە يېڭى سۇ تەگمىگەن ساپال كوزىچاققا مەزكۇر مىقداردا مەستىكى ۋە سۇ قۇيۇپ $2/3$ ھەسسە كەتكىچە قاينىتىپ بىر قانچە قېتىم مۇشۇ ئۇسۇل بىلەن ئىچسە، ئىستىسقايسى زىققە (بەدەننىڭ تۇلۇمدەك ئىششىپ كېتىشى) ئۈچۈن ۋە كۆڭۈلنىڭ ئېلىشىشى ئۈچۈن، تولغاق ئۈچۈن، ھەزىمنى كۈچلەندۈرۈش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 4 گرامغىچە.

ئورۇنباسارى باراۋەر مىقداردا كۈندۈر ياكى 1.5 ھەسسە بۇ تەم دېگەن دەرەخنىڭ سىقىچى. ئاشقازان-جىگەرنى قۇۋۋەتلەشتە ئورۇنباسارى: باراۋەر مىقداردا ئىزخىر.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار دوۋاساققا زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى بۇنى ئۈزۈم سىركىسىگە بىر كېچە-كۈندۈز چىلاپ، سوقۇپ، قۇرۇتۇپ كەترا بىلەن ياكى تەنھا ئىشلىتىش.

بۇ PISTACIA LENTISCUS دەرەخنىڭ يېلىمىسىمان ماددىسى بولۇپ، جۇڭگىي تېبابىتىدە رۇشياڭ نامى بىلەن ئاتىلىدۇ. شۇنىڭدەك BASWELIA CARTERII BIRDW دەرەخنىڭ شۇ خىلدىكى يېلىمى-كۈندۈرنىمۇ كۆپىنچە رۇشياڭ نامى بىلەن ئاتايدۇ. ھىندىستان مەستىكى PISTACHIA KHIJUE دەرەخىدىن چىقىدۇ.

تەركىبى كۈندۈر بىلەن تەركىبى ئوخشىمايدۇ. بۇنىڭ تەركىبىدە A. B ئاتىسدۇم ماستىكولسكۇم، A. B ماستىكورېزىنا، ئىككىنچى دەرىجىلىك مەستىكى كىسلاتاسى (ئاتىسدۇم ماستىكولسكۇملار)، ئۇچۇچان ياغ ۋە ماستىكولسك كىسلاتا قاتارلىق ماددىلار بار.

جۇڭگىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

نارمىشك دەيدۇ. بەزىلەرنىڭ پىكرىچە بۇ بىر تۈرلۈك ئۆسۈملۈكنىڭ چېچىكىدۇر. بۇ ئۆسۈملۈك خۇراساندىن كۆپلەپ تېپىلىدۇ. مەيلى قايسى بولسۇن، رەڭگى قىزىل سېرىق تەرەپكە مايىل. نوقۇتتىن چوڭراق. شەكلى گۈلى ئېچىلمىغان كىچىك ئانارغا ئوخشايدۇ. دەرىخى ئانار دەرىخىنىڭ مىقدارىدا بولۇپ، ئۈستى كۈنلۈكتەك بولىدۇ. ياخشىسى يېڭى، خۇشبۇي بولۇپ، رەڭگى ئاق-سېرىقنىڭ ئوتتۇرىسىدا، ئەمى قېرىق كېلىدۇ. چىقىش ئورنى ھىندىستاندىن، خۇراساندىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى بىرىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق. خۇسۇسىيىتى خىلىتلارنى يۇمشىتىش، روھىي قۇۋۋەتنى ساقلاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، ئاشقازاندىكى سېسىق گازلارنىڭ مېگە تەرەپكە چىقىشىنى توسىدۇ، يوقىتىدۇ. نېرۋا ۋە سۆڭەك ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يۈرەك، جىگەر، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، سوغۇق مزاج كىشىلەرنىڭ ئۈچەيلىرىنىمۇ قۇۋۋەتلەش ئۈچۈن، ئېغىزدىن كېلىدىغان قاننى، ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىش، ئۈچەيدىكى شىلىمىشەق ھۆلۈكلەرنى يوقىتىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇ مۇپەررىھ (كۆڭۈل ئاچقۇچى) دورىلارغا سېلىنىدۇ. خېمىر قىلىپ يېرىڭلىق جاراھەتلەرگە چاپسا ياكى سۇفۇپ قىلىپ سەپسە، يېرىڭلىق چاقلارنى قۇرۇتىدۇ. تەرنىمۇ يوقىتىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى 6 گرامدىن 8 گرامغىچە. ئورۇنباىسارى يېرىم مىقداردا پىستە پوستى، باراۋەر مىقداردا زەنجۈبىل ياكى 1/6 مىقداردا سۇنبۇل تىپ ياكى باراۋەر مىقداردا زىرە گېرمانى ياكى 1/5 مىقداردا قۇستە بەھرى. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۆتكە زەرەر قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى كاسنە.

ئىشاستە

(ئىشا)

AMYLUM STANCH

ئىنگىلىزچە

淀粉

تونۇش بۇغداي دۇغىنىڭ تېگىگە ئولتۇرۇپ قۇرۇتۇلغىنىدىن ئىبارەت. تەييارلاش ئۇسۇلى بۇغداينى سۇغا چىلاپ قويۇپ، بۇغداي كۆپۈپ پوستى يېرىلغاندا قول بىلەن مەجبۇپ پوستىنى ئاجرىتىپ، مېغىزنى يۇمشاق ئېزىپ خامدىن ئۆتكۈزۈپ، شامسىنى ئېلىپ تاشلاپ، دۇغاپنى تىندۇرغاندا جەۋھىرى تېگىگە ئولتۇرىدۇ. ئاندىن سۈيىنى ئېھتىيات بىلەن تۆكۈپ تاشلاپ تېگىدە قالغان دۇغاپنى ياكى خېمىرنى توقچاق قىلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ ياخشىسى، خالىس، ئاق، يېڭى، ئۆزگىرىپ قارا بولۇپ قالمىغىنىدۇر.

چىقىش ئورنى شىنجاڭدىكى ئۇيغۇر تېۋىپلەر ياسايدۇ.

تەبىئىتى بىرىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى ئىچ توختىتىش، تۇتاشتۇرۇش، كۆز دورىلىرىنى ئىسلاھ قىلىش ۋە قۇۋۋەتلەش، كۆزدىكى يېرىڭلىق چاقلارنى قۇرۇتۇش، كۆزدىكى قىچىشىنى يوقىتىش، كۆزگە ماددا چۈشۈشتىن ساقلاش

خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇغداي نىشاستىنى ئاياللارنىڭ سۈتى بىلەن ياكى توخۇ تۇخۇمنىڭ ئېقى بىلەن كۆزگە تارتسا، كۆزنىڭ ئېچىشىنى ۋە ئاغرىقىنى پەسەيتىپ، كىرىپكەرنىڭ يىرىكلىكىنى يۇمشىتىدۇ. ئەگەر بۇنى مۇۋاپىق ھالدا قاينىتىپ ناۋات بىلەن ياكى بادام يېغى بىلەن ئىچسە، ئىچكى ئەزالاردىن كېلىدىغان قاننى توختىتىدۇ. گالنىڭ يىرىكلىكىنى يوقىتىدۇ. ئىسسىقتىن بولغان يۆتەلگە مەنپەئەت قىلىدۇ. بوۋاسىرنىڭ، ھەيزنىڭ قېنىنى توختىتىدۇ. ئىچ ئۆتۈشنى توختىتىدۇ. بولۇپمۇ قورۇپ ماش بىلەن پىشۇرۇپ ئىچسە، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش قۇۋۋىتى ئارتۇق بولىدۇ. ئەگەر ئاتىلا قىلىپ ئىچسە، كۆكرەككە چۈشىدىغان ماددىلارنى توسىدۇ. ئوغلاق يېغى بىلەن قوشۇپ ئاتىلا تەييارلاپ ئىچسە، ئۈچەيلەرنىڭ ئېچىشىپ ئاغرىشىنى پەسەيتىدۇ. سۈرگە دورىلارنىڭ ھاجەتتىن ئارتۇق سۈرۈشىنى توسىدۇ. لېكىن پىشۇرغاندا سۇ 4 باراۋەر بولۇشى كېرەك ھەم ئوبدان پىشۇرۇش كېرەك. بۇنى ھەمەل قىلسا، ئۈچەيلەردىكى يىرىكلىق جاراھەتلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سىركە بىلەن قوشۇپ خېمىر قىلىپ گالغا چاپسا، گال بوغۇلۇپ قېلىش كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىسسىقتىن پەيدا بولغان ئىششىقلارنى پەسەيتىدۇ. زەپەر بىلەن تىلا تەييارلاپ چاپسا، قارا داغنى يوقىتىدۇ. ھاراق بىلەن چاپسا، يىلاننىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 4 گرامدىن 60 گرامغىچە.

ئورۇنباشارى يۇيۇلغان گۈرۈچ ياكى تۈگمەن تۇزى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار غىزالىق تەرىپى ئاز، كۆپ ئىشلەتسە مەنىنى كېمەيتىدۇ. توسالغۇ پەيدا قىلىدۇ، ئۇزۇندا سىڭىدۇ، سەۋدا پەيدا قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچى تاتلىق نەرسىلەر، كەرەپشە، قەلەمپۇر.

نىشاستە (كراخمال) ھەر خىل دانلىق ئۆسۈملۈكلەرنىڭ تەركىبىدە مول. مەسىلەن: گۈرۈچ، بۇغداي، كۆممىقوناق، تېرىق، كارتۇچكا، ماش ۋە پۇرچاقلاردا كۆپ مىقداردا كراخمال بولىدۇ. يەنە ئۆسۈملۈكلەرنىڭ غولىدا، يىلتىزىدىمۇ كراخمال خېلى كۆپ.

كراخمالنى سۇغا قوشۇپ قاينىتىپ، كىسلاتالىق نەرسىلەر قوشۇلسا كراخمال ئامىلازىنىڭ تەسىرىدىن دېكتىرىنگە، ئاندىن گلۇكوزىغا ئايلىنىدۇ.

كراخمال ئىنسان ۋە ھايۋانلارنىڭ ئاساسىي ئوزۇق ماددىسى بولۇپ، ئاشقازان ۋە ئۈچەيلەردىكى ھەزىم قىلغۇچى سۇيۇقلۇقلار تەسىرىدە گلۇكوزىغا ئايلىنىپ سىڭىدۇ.

جۇڭىيى تېبابىتىدە نىشاستە خۇددى ئۇيغۇر تېبابىتىدىكىگە ئوخشاش مەقسەتلەرگە ئىشلىتىلىدۇ. ئەمما ئۇنىڭ ئېلىنىش ئۇسۇلى پۈتۈنلەي ئوخشىمايدۇ.

دوختۇرلۇقتا كراخمالنى قاينىتىپ يېلىمىسمان ھالغا كەلتۈرۈپ، ئاشقازاننى شىلىپ تاشلايدىغان كۈچلۈك دورىلار بىلەن بىللە ئىچىشكە بېرىلىدۇ. شۇنىڭدەك سىرتقا ئىشلىتىلىدىغان مەلەملەرگە قوشۇلىدۇ، ھەب دورىلارنىڭ خېمىرىغا قوشۇلىدۇ.

نېلۇپەر

(كەنۇل)

NELUMBA NUCIFERA GAERTNER

蓮荷

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ گۈلى بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈك كۆللەردە توختاپ قالغان سۇلاردا پەيدا بولىدۇ.

162-رەسىم. نىلۇفەر

بۇنىڭ تېنى يۇمشاق، ئىچى كاۋاك بولىدۇ. سۇنىڭ چوڭقۇرلۇقى قانچە بولسا، بۇنىڭ ئۇزۇنلۇقى شۇنچە بولىدۇ. بىر مېتىردىن 3 مېتىرغىچە ئۆسىدۇ. يوپۇرماقلىرى سۇنىڭ ئۈستىگە يېپىلىپ ئۆسىدۇ. گۈلى سۇدىن چىقىپ تۇرىدۇ. رەڭگارەڭ مەسلەن: ئاق، كۆك، قىزىل، بىنەپشە، سېرىق بولىدۇ.

سېرىقلىرى ئاز تېپىلىدۇ. ئاق رەڭلىكى كۆپرەك بولىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن كۆك رەڭلىكى، ئۇنىڭدىن قالسا قىزىل رەڭلىكى بولىدۇ. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ ياخشى ئاق، كۆك رەڭلىكى بولۇپ، گۈلنىڭ يوپۇرماقلىرى ئۇزۇنچاق، گۈلنىڭ قاتتىق بېغى بار. گۈلنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۇششاق زىربىلىرى بار. گۈلى تۆكۈلۈپ كەتكەندىن كېيىن يۇمىلاق ئالما مىقدارىدا مېۋىسى بولۇپ، ئىچىدە ئۇرۇقى بولىدۇ. ئۇرۇقى قارا، شىلمىش، تەمى ئاچچىق، بەزى كىشىلەر پىشۇرۇپ يەيدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ ھەممە ئۆلكىلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ بارلىق ئەزالىرى 2-دەرىجىدە ھۆل سوغۇق، گۈلنىڭ تەبىئىي لەتىپىراق. ھۆللۈكتە، سوغۇقلىقتا بىنەپشىدىن ئارتۇقراق. يىلتىزى قۇرۇق ئىسسىق. ئۇرۇقى ھۆل سوغۇق، «مۇتلەق نېلۇپەر» دەپ ئاتالسا گۈلنى ئەسلەيمىز. كۆپرەك ئىشلىتىدىغىنى گۈلدۈر. قۇۋۋىتى بىر يىل تۇرىدۇ. خۇسۇسىيىتى يۈرەك، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، يۈرەك، مېڭىنىڭ قىزىقلىقىنى پەسەيتىش، ئۆسۈملۈكنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتى بار.

ئىشلىتىلىشى گۈلنى پۇرسا، قىزىقلىقى بار يۈرەكنى، مېڭىنى قۇۋۋەتلەيدۇ. ئۇخلىتىدۇ. ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىقىنى پەسەيتىپ، مېڭىنىڭ قۇرۇقلۇقىنى يوقىتىدۇ. گۈلنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچسىمۇ يۇقىرىقى تەسىرلەرنى بېرىدۇ. نەزىللەرنى توسىدۇ. گالنىڭ يىرىكلىكىنى يوقىتىدۇ. ئىسسىقتىن بولغان يۆتەل، ئىچكى-تاشقى يىرىڭلىق جاراھەتلەرنى يوقىتىدۇ. ئەگەر بۇنى باراۋەر مىقداردا زەپەر، دارچىن بىلەن ئىچسە، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ. نېرۋىنى پەسەيتىدۇ. يىلتىزىنى بىر ئاز ئېغىزدا تۇتسا، گالنىڭ ئىششىقلىرىنى تارقىتىدۇ. گال بوغۇلۇشىنى يوقىتىدۇ. گۈلنى قاينىتىپ، سۈيىنى بەدەن كۆيىمىگەدەك ھالدا بىر غىرىچ ئېگىزلىكتىن باشقا ئاز-ئاز قۇيسا، باشنىڭ قىزىقلىقىنى پەسەيتىدۇ. گۈلنى شۇنىڭدەك يىلتىزنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، كونا ئىچى ئۆتۈشنى توختىتىدۇ، ئۈچەيلەردىكى يىرىڭلىق جاراھەتلەرنى، مەنى سۇيۇلۇپ ئېقىپ كېتىش كېسەللىكىنى يوقىتىدۇ. شەھۋەتنى پەسەيتىدۇ. ئېھتىلامنى يوقىتىدۇ (بولۇپمۇ شەرىئىتى خەشخاش بىلەن ياكى جاۋارش ئۇد شېرىن بىلەن ئىشلەتسە، گۈلنى تەنھا ياكى مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىچسە) ياكى بولمىسا بۇنىڭ پار سۈيىنى ئىچسە، چېچەك، قىزىل كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يۈرەك، جىگەر قىزىقلىقىنى ۋە قىزىق تەپلەرنى پەسەيتىدۇ. لېكىن چېچەك، قىزىل كۆرۈلۈشىدىن بۇرۇن بەرمەسلىك كېرەك. چۈنكى، بۇرۇن بېرىلسە چېچەك، قىزىلنىڭ تاشقى تەرەپكە چىقىشىنى توسۇپ قويدۇ، بۇ ئەھۋال ياخشى ئەمەس. يىلتىزنى خېمىر قىلىپ چاپسا، مەقەت ئاغرىقى، تال ئىششىقى ئۈچۈن پايدىلىق، يىلتىزنى سۇ بىلەن خېمىر قىلىپ چاپسا، بەدەندىكى ئاق، قارا داغلار يوقىلىدۇ (بولۇپمۇ قارا يىلتىزنىڭ تەسىرى ياخشى). يىلتىزى زەپىت (سەنۇبەر يېلىمى) ياكى ھەسەل بىلەن چاپسا، چاچ چۈشۈپ كېتىشىنى توختىتىدۇ. نېلۇپەرنىڭ پار سۈيىنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىقى، سەپرا خاراكىتلىك تەپلەر ئۈچۈن، چېچەك، قىزىل، ئىسسىقتىن بولغان يۆتەل، بىقىن ئاغرىقى، ئۆپكە ئاغرىقى، قىزىتما، نېرۋىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئۆزىنى ئىچىدە 9 گرامغىچە، قاينىتىپ سۇيىدىن ئىچىدە 24 گرامغىچە سالىسا بولىدۇ. ئۇرۇقنىڭ ئىشلىتىلىش مىقدارى 9 گرامغىچە، يىلتىزنىڭ ئىشلىتىلىش مىقدارى 9~3 گرامغىچە. ئورۇنباشارى بىنەپشە ياكى نارمىشك ياكى لالە. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار دوۋسۇنغا زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچى ناۋات، ھەسەل.

يەنە باھقا، جىنسىي قۇۋۋەتكە زەرەر قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى لوئابىلار، ھەسەل. جۇڭجى تېبابىتىدە نېلۇپەرنىڭ ئۇرۇقى، يىلتىزى يوپۇرمىقى، كۆتىكى، مېۋىسى، گۈلى، گۈل ئىچىدىكى زىرىلىرى ئىشلىتىلىدۇ. تەركىبى ئۇرۇقى، ۋىتامىن C، ئالكالىئىد نىلومبىن، %15.9 ئاقسىل، %20 قەنت ماددىلىرى، قىزىلچا قەنتى، %2.8 ياغ، %3.9 كۈل، كۈپرۈم، مارگانىس، تېتان تۇتىدۇ. بىخ ئۇرغان ئۇرۇقنىڭ بىخلىرى ئاسپاراگېن تۇتىدۇ.

يىلتىزى ۋىتامىن C، ئاسپاراگېن، ئارگىنىن، تىرىگۈنېللىن، تىرۋىسىن، لېتىستىن، كراخمال، پىنتۇزان، ساخاروزا، گلۇكوزا، ئاقسىل، ياغ ۋە كۈل ماددىلىرى تۇتىدۇ.

يوپۇرمىقى ۋىتامىن C ۋە نېلۇپەر ئالكولىئىدى نېلۇمبىن تۇتىدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ بېغى ۋە كۆتىكى تاننىن تۇتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى ئۇرۇقى ۋە گۈلنىڭ زىرىسى ئوزۇقلاندۇرغۇچى، بەدەننى چىڭىتقۇچى دورا بولۇپ، ئۇزاققا سوزۇلغان ئۈچەي ياللۇغلىرى ۋە نېرۋا ئاجىزلىقى، ئېھتىلام بولۇش، ئۇيقۇسىزلىقلارنى داۋالايدۇ. مېۋىسى ئۇزاققا سوزۇلغان قان تولغاق، سىزلام (كانارىيە) نى داۋالايدۇ. كۆتىكى (نودۇس رىزوماتىس لوكس- 藕节) سالىقىلىتىش، ئۇسسۇزلۇق توختىتىش، ھاراق مەسلىكىنى كېشىش ھەمدە قان توختىتىش ئۈنۈمىگە ئىگە. قان قۇسۇقچى، قان تۈكۈرگۈچىلەرگە ئىشلىتىلىدۇ. يېڭى كۆتىكىنى سىقىپ، چىقىرىلغان سۈيى ئۇسسۇزلۇققا ئىشلىتىلىدۇ.

گۈلى ئۇششاق سوقۇپ يارىلارغا چېپىلسا، يىرىڭلارنى قۇرۇتىدۇ.

يوپۇرمىقىنىڭ بېغى ۋە يوپۇرمىقى قورۇغۇچى دورا بولۇپ، ئاجىزلىغان كىشىلەرنىڭ ئۇزاققا سوزۇلغان ئۈچەي ياللۇغىنى، ئۇزاققا سوزۇلغان ئىچى ئۆتۈش، ئۈچەي قاناش، ئاياللاردىكى بالىياتقۇ ياللۇغى، خۇن كېتىش ۋە ئاق خۇن كېسەللىكى، ئەرلەرنىڭ ئېھتىلام بولۇشى ۋە كېچىسى سىيىپ يېتىشلىرى قاتارلىقلارنى داۋالايدۇ. زەھەر قايتۇرغۇچى ۋە زەھەرلىك يەر مەدەكلىرىنىڭ زەھەرلىرىنى داۋالغۇچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. نېلۇپەرنىڭ كۆتەك، يىلتىز، ياپراق بېغى ۋە گۈلنىڭ زىرىسى ۋە ئۇرۇقنىڭ پوستلىرى ھەممىسى تاننىن تۇتىدىغان قورۇغۇچى ۋە قان توختاتقۇچى دورىلار ھېسابلىنىدۇ. ئۈنۈمى ئوخشاپ كېتىدۇ. ھەر خىل قان كېتىشلەردە، سوزۇلما خاراكتېرلىك ئىچى ئۆتۈش، ئۈچەي قاناش، سۆزەك ۋە ئاياللارنىڭ ئاق خۇن كېسەللىرىدە تاللىماي ئىشلىتىش مۇمكىن.

مىقدارلىرى ئۇرۇقى ۋە يوپۇرمىقىنىڭ قاتتىق بېغى كۈندە 10~3 گرام قاينىتىپ ياكى تالقان ھالدا ئىچىلىدۇ. گۈلنىڭ زىرىسى: كۈندە 9~3 گرام قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. كۆتىكى كۈندە 4~3 گرام قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

قوشۇمچە نېلۇپەر مېۋىسىدىن 30 گرام (پوستىدىن ئاجرىتىپ) ھۆل چۈچۈكبۇيىدىن 5 گرام، سۇدىن 500 گرام ئېلىپ، 200 گرام قالغىچە قاينىتىپ، سۈزۈپ تاشلاپ كۈندە 3 قېتىم ئىچىشكە بېرىش ئارقىلىق ئۇزاق سوزۇلغان ئۈچەي ياللۇغى، ئۈچەي تۈپىر كۈلبوزى مەنبەلىك ئىچى ئۆتۈش داۋالىنىدۇ.

ئەسكەرتىش نېلۇپەر NELUMBO دۇنيادا 3 خىل بولۇپ، ئېلىمىزدە ئۇنىڭ بىر خىلى بار. لۇغاتۇلئەدۋىيىدە نېلۇپەرنى NELUMBIUM SPECIOSUM STEELATA دەپ كۆرسىتىلگەن.

ئېلىمىزدىن چىققىنىمۇ بىر ئائىلىگە مەنسۇپ بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۆزىمىزدىن چىقىدىغىنىنىڭ تەركىب، تەسىرلىرى تونۇشتۇرۇلدى.

نوقۇت

(ھىمس)

SEMENA LABLAB

白扁豆

(CICER ARIANTATUM — 鷹嘴豆)

163-رەسىم. نوقۇت

تونۇش بۇ يېيىلىدىغان مەشھۇر دانلاردىن بولۇپ، يۇرتنىڭ ۋە جاڭگالنىڭ (ياۋا نوقۇت) دەپ 2 گە بۆلۈنىدۇ. يۇرت نوقۇتىنىڭ ئۆسۈملۈكى 60 سم ئېگىزلىكتە، شاخلىرى كۆپ، بەك ئىنچىكە، يوپۇرماقلىرى بەك ئۇششاق ۋە چىشلىق بولىدۇ. مېۋىسى غىلاپ ئىچىدە، چوڭلۇقى كىچىك پىستە مىقدارى كېلىدۇ. ھەر بىر غىلاپنىڭ ئىچىدە 1~4 گىچە دان تۇرىدۇ. نوقۇت يېيىلىدىغان دانلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ ياخشىسى ھېسابلىنىدۇ. بۇنىڭ ياخشىلىرى ئاق رەڭلىك، يوغان، يېڭىسىدۇر. ياۋا نوقۇت ھەم يۇرتنىڭكىگە ئوخشايدۇ. لېكىن رەڭگى توپا رەڭ، كىچىك بولىدۇ. مېۋىسىنىڭ تەمى بىر ئاز ئاچچىق، رەڭگى قىزىلغا مايىل، شەكلى ئۇزۇنچاق كېلىدۇ.

يۇرت نوقۇتىمۇ بىر قانچە خىل بولىدۇ. مەسىلەن: 1-خىلى ئاق، دانىسى چوڭ، يۇمشاق، 2-خىلى قىزىل، قاتتىق، دانىسى كىچىك، 3-خىلى قارا، 4-خىلى قىزىل قارىغا مايىل.

چىقىشى ئورنى شىنجاڭدىن ۋە باشقا جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق. قۇۋۋىتى 3 يىل تۇرىدۇ.

خۇسۇسىيىتى ئىچكى تەرەپتىن ئىچسە، ئارتۇق ماددىلارنى تازىلاش، ئۆپكە، تاللارنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، تاشقى تەرەپتىن چاپسا، يىرىڭلىق، قوتۇر چاقىلارنى، تەمرەتكىنى تازىلاش، قۇلاق تۈۋىدىكى ئىششىقلارنى، ئىككى تاشنىڭ ئىششىقلىرىنى ياندۇرۇش، ھەسەل بىلەن چاپسا، راک جاراھىتىنىڭ ھۆللۈكىنى تازىلاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئەگەر يۇرتنىڭ نوقۇتىنى مۇۋاپىق ھالدا ئىستېمال قىلسا، تەبىئىي ھارارەتنى قۇۋۋەتلەيدۇ. ئۆپكەنى، بەلنى كۈچەيتىدۇ، قان پەيدا قىلىدۇ. بەدەننى سەمەرتىدۇ، ئىشتىھانى ئاچىدۇ. نوقۇتنى تاماق قىلىپ يېسە، ئۆپكە كېسەللىكى ئۈچۈن باشقا دانلارغا نىسبەتەن ياخشى ۋە ئارتۇق پايدا قىلىدۇ. يېڭى سۈتتە قاينىتىپ ئىچسە، گال قۇرۇپ ئاۋاز تۇتۇلغانلىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ (تەپ بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا سۈت بىلەن ئىچىلىدۇ). ئەگەر تەپ بولسا سۈت ئورنىغا سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ).

نوقۇتنى بىر كېچە سىرىكىگە چىلاپ ئاشتىدا يەپ، شۇ كۈنى باشقا بىر نەرسە يېمىسە، ئۈچەيلەردىكى قۇرتلارنى ئۆلتۈرۈپ چىقىرىدۇ، نوقۇتنى بىر ئاز تۇز بىلەن قاينىتىپ ئىچسە، شىلمىش ماددىلارنى يوقىتىدۇ. توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ. بولۇپمۇ كۆكرەك ئاغرىقى، ئۆپكەنىڭ يىرىڭلىق چاقىلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. نوقۇتنى بىر كېچە سۇغا چىلاپ، ئاشتىدا خام يەپ، سۈيىگە بىر

ئاز ھەسەل قوشۇپ ئۈستىدىن ئىچسە، جىنسىي ئالاقىدىن قالغان كىشىلەرنىڭ قۇۋۋىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرىدۇ. باھنى قوزغايدۇ. تاماققا قوشۇپ يېيىلسە، تاماقنى ئوبدان سىڭدۈرىدۇ. بۇنىڭدىن ھەرسە تەييارلاپ سىركە بىلەن ئىچسە، ئاندىن ئۇنى قاينىتىپ سۈيىدە ئولتۇرسا (ۋاننا قىلسا)، مەقەت كېسەللىكلەرنى ياخشىلاش، بالىياتقۇنى تازىلاش، قورساقتىكى قۇرتلارنى چۈشۈرۈش ئۈچۈن ياخشى داۋادۇر. نوقۇتنى قورۇپ قىزىق يېسە، قان خاراكتېرلىك بوۋاسىر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سۇغا چىلاپ سۈيىنى ئىچسە، چىش تۈۋىدىكى ئىششىقنىڭ ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. نوقۇتنىڭ يېغى 3-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق بولۇپ، تەسىرى تېز، بەدەننىڭ ئىچكى تەرەپلەرگە ئۆتۈش قۇۋۋىتىگە ئىگە. چاچلارنى، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ. چىش ۋە سوغۇقتىن بولغان باش ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. نوقۇت يېغىنى ئىچكى تەرەپتىن مۇۋاپىق ئىچسە، يۇقىرىقى كېسەللىكلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. رەڭگى-رۇخسارنى چىرايلىق، ئاۋازنى ساپ قىلىدۇ. نوقۇت يېغىنى تاشقى تەرەپتىن چاپسا، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ. قارا داغلارنى يوقىتىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. قارا نوقۇتنى قاينىتىپ ئىچسە، بالىنى چۈشۈرىدۇ، ئارتۇق ماددىلارنى ئىچ ئەزادىن چىقىرىدۇ. ھەممە خۇسۇسىيەتلەردە ئاق نوقۇتنىڭ قۇۋۋىتى ئارتۇق. زەھەرنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىمۇ بار ھەم ئىستىسقا، جىگەرگە توسالغۇ پەيدا بولغان سەۋەبتىن بولغان يەرقان ئۈچۈن، يەللەرنى تارقىتىش ۋە ماخاۋ ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ. مەيلى قايسى خىلدىكى نوقۇت بولسۇن، خېمىر قىلىپ بەدەنگە چاپسا، باش ئاغرىقى، رەڭگى-رۇخسارنىڭ سېرىقلىقىنى يوقىتىدۇ. تاز، چاقا، قارا داغلارنى داۋالايدۇ. ئەزالارنىڭ قىچشىشىنى يوقىتىدۇ. بوغۇملار كېسەللىكىگە، چاچلارنى قۇۋۋەتلەشكە پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلەتسە بولىدۇ.
 ئورۇنباىسارى باھنى قۇۋۋەتلەشتە لويلا ماش، باشقا خۇسۇسىيەتتە ئورۇنباىسارى: تىرمىس.
 دىققەت قىلىدىغان ئىشلار دوۋسۇنغا زەرەر قىلىدۇ. يەل پەيدا قىلىدۇ.
 تۈزەتكۈچىسى دوۋسۇن ئۈچۈن خەشخاش، يەلنى يوقىتىش ئۈچۈن جاۋارش كۈمۈنى، زىرە، سېرىق-چىچەك، گۈلنەنت، ئىسسىق مىزاجلارغا سادەسىركەنجۈل، خەشخاش.
 تەركىبى ئاقسىل %23، ياغ %1.8، يېپىلىق ماددىلار %5.9، كاربون سۇلۇق ماددىلار %6.5.
 جۇڭخىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىش تەبىئىتى ئاز ئىسسىق، قۇرۇق.
 خۇسۇسىيىتى نەملىكنى تەڭشەش، ئىچ توختىتىش، زەھەر قايتۇرۇش. نوقۇت كۈچلۈك ئوزۇقلاندۇرغۇ-چى ۋە بەدەننى قۇۋۋەتلىگۈچى ھېسابلىنىدۇ. يېمەكلىكلەر بىلەن زەھەرلەنگەن ئىچى ئۆتۈشنى داۋالاشقا، ھاراق بىلەن مەس بولغاندىكى قۇسۇشلارنى توختىتىشقا، دېڭىز ھايۋانلىرىنىڭ گۆشى بىلەن زەھەرلەنگەننى قايتۇرۇشقا، ئۇسۇزۇلۇقنى پەسەيتىشكە بېرىلىدۇ. تاماققا بېرىلسە بەدەنگە قۇۋۋەت بېرىدۇ. ئوڭاي ھەزىم بولىدۇ. ئۇزاققا سوزۇلغان ئىچى ئۆتۈشنى توختىتىدۇ. گۈلى قانلىق، قانسىز تولغاق كېسەللىرىنى داۋالاشتا ياخشى ئۈنۈم بېرىدۇ. سۇغا چىلاپ ئىچكۈزۈلسە، بارلىق جۇڭخىي دورىلىرىنىڭ زەھىرىنى كېسىدۇ. ئاياللارنىڭ خۇن كېسەللىكلىرىنى، ئاق خۇن كېسەللىكلىرىنى داۋالايدۇ.

ئەسكەرتىش لوغاتۇلئەدۋىيىدە: نوقۇتنى ھەممىسى، نوقۇت، بولچاق دەپ ئاتاى، لاتىنچە CICER ARIANTATUM دەپ ئاتايدىغانلىقىنى كۆرسەتكەن. خەنزۇچە 蚕豆 (جىدۇ) بولۇشى لازىم ئىدى. ئەمما ئادەتتە خەنزۇچە مۇشۇ نام بىلەن ئاتايدىغانلىقى ئۈچۈن شۇ ئاساستا سېلىشتۇرما ناملىرى ۋە تەركىب، تەسىرلىرى تونۇشتۇرۇلدى.

نۆشۈدۈر

SALMIACUM

硼砂

تونۇش بۇ بىر خىل ئاق رەڭلىك نەرسە بولۇپ، قەلىمى شورغا ئوخشايدۇ. 3 خىل بولىدۇ. 1-خىلى

كاندىن چىقىدۇ. 2-خىلى بۇلاقتىن، 3-خىلى سۈنئىي ياسالما. بۇنىڭ كانى ئىسسىق مەملىكەتلەردە بولىدۇ. خوراسان تاغلىرى ۋە شىنجاڭ تاغلىرىدىنمۇ چىقىدۇ. پارچىلىرى شوراغا ئوخشايدۇ. بۇلاق سۈيىدىن چىقىدىغىنى مەخسۇس بۇلاقتىن چىقىدۇ. نۆشۈدۈر چىقىدىغان بۇلاقنىڭ سۈيىگە قولىنى چاۋاڭلايمىز. چاۋاڭ ئۇرماق بىلەن كۆپۈك پەيدا بولسا نۆشۈدۈر بار دەپ تونۇيمىز. ئاندىن ئۇ سۈنى قايناتساق ئۈستىگە ئاق قىرماق باغلاپ قاتىدۇ، شۇ نۆشۈدۈر بولىدۇ. بۇ خىلدىكى بۇلاق ئىراننىڭ ئىسپىھان دېگەن شەھىرىدە بار. خوراسان تاغلىرىدىمۇ بار. بۇنىڭ سۈنئىيىنى ھەر تۈرلۈك تېزەكلەرنى توپلاپ سېستىپ كۆيدۈرۈپ تەييارلىنىدۇ. كاندىن، بۇلاقتىن چىقىدىغىنى ياخشى ۋە مۆتىۋەردۇر.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ چىڭخەي، گۇاڭدوڭ، گۇاڭشى، گەنسۇ، سىچۈەن ئۆلكىلىرى ۋە شىنجاڭنىڭ كۇچار، گۇچۇڭ، مورى ناھىيىلىرىدىن چىقىدۇ.
تەبىئىتى 3-دەرىجىدە ئىسسىق، 1-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى ئارتۇق سۇيۇقلۇقلارنى ئىچكى بەدەندىن تارتىپ چىقىرىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ھەممە ئەزالاردىن كېلىدىغان قاننى توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى نۆشۈدۈرنى سۈرمە ئورنىدا كۆزگە تارتسا، كۆزنىڭ يىرىڭلىق جاراھەتلىرىنى ساقايتىدۇ. سوغۇقتىن كېلىدىغان ياشنى توختىتىدۇ. نۆشۈدۈرنى سۈزۈپ، سۈيى بىلەن غار-غار قىلسا، گالغا چاپلىشىپ قالغان زۇلۇك قۇرتلارنى چۈشۈرىدۇ. مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، كۆكرەكنىڭ كىرلىرىنى تازىلايدۇ. بۇنى سۇيۇلدۇرۇپ تاشقى تەرەپتىن گالغا چاپسا، گال بوغۇلۇپ قېلىش كېسەللىكى ئۈچۈن، مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، تال كېسىلى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ، ھۆل، يىرىڭلىق جاراھەتلەرگە سەپسە، قان يىرىڭلىرىنى توختىتىپ تازىلاپ ياخشىلايدۇ. توخۇ تۇخۇمنىڭ يېغى بىلەن چاپسا، بەرەس ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ھەسەل بىلەن چاپسا، چاچ چۈشۈش، تېرىلەرنىڭ سويۇلۇپ چۈشۈش كېسەللىكى ئۈچۈن، تاز ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

كۈنجۈت يېغى بىلەن چاپسا، قوتۇر كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. نەملىكى بار جايدا قويۇپ سۇيۇلدۇرۇپ ياكى سىركە بىلەن سۇيۇلدۇرۇپ ئۆيگە چاپسا، زەھەرلىك ھاشاراتلارنى يوقىتىدۇ.
ئىشلىتىلىش مىقدارى 1.5 گرامغىچە.

ئورۇنباىسارى بۆرە ئەرمىنى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار 9 گرامى ئادەم ئۆلتۈرىدۇ. ئۈچەيلەرنى ئۈزۈپ تاشلايدۇ. كۆپ يېيىشتىن ساقلىنىش لازىم.

تۈزەتكۈچى سۈت، ماي بىلەن قۇستۇرۇش. ياغلىق شورپا، ياغلىق تاماقلارنى يېگۈزۈش لازىم. تەركىبى ئاممۇنىوم خلورات تۇتىدۇ. سانائەتتە ئاممۇنىوم خلورات، ئوغۇت بولىدىغان ئاممۇنىوم سۇلفات، نۆشۈدۈر ئىسپىرتى-ئاممۇنىي كائۇستىك ياساشتا خام ئەشيا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.

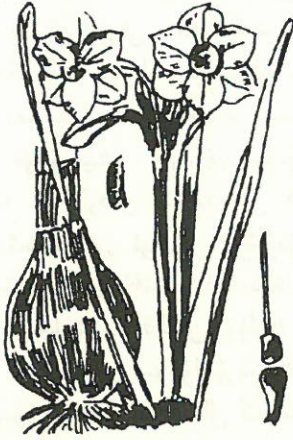
جۇڭىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى بۇ قەدىمدىلا مەلۇم بولغان قېزىلما بولۇپ، مىلادى 16-ئەسىردىلا مەشھۇر ئالىم لى سىجىڭ بۇنىڭ زەھىرى بار دەپ، ئىچسە زەھەرلەپ قويدىغانلىقىنى يازغان.
تەبىئىتى ئىسسىق، زەھىرى بار. جىگەر، تال، ئاشقازانغا تەسىر قىلىدۇ.

خۇسۇسىيىتى توسالغۇلارنى ئېچىش، يۇمشىتىش، بەلغەم بوشتىشىش ئىبارەت. كۆزگە ئۈنگەن گۆشلەر، سۆڭەك ۋە غەلۋىرەكلەر داۋالىنىدۇ. ئىچىش ئارقىلىق كۆڭۈل ئېلىشىش، كۆكرەك چىڭلىقلار، ھەيز كەلمەسلىكلەر داۋالىنىدۇ. يارىلارغا سېپىش بىلەن ئۇلاردىكى ئۆلۈك گۆشلەر يوقىتىلىدۇ. زەھەرلىك بولغىنى ئۈچۈن مۇمكىنقەدەر ئىچىشكە كەم بېرىلىدۇ.

نەرگىسى

(گۈلى نەرگىسى)

NARCISSUS TAZETTAL VAR CHINENSIS ROEMER 水仙

164-رەسىم. نەرگىسى

تونۇش بۇ بىر خىل خۇشبوۋى گۈل بولۇپ، بۇنىڭ گۈلى رەڭگا-رەڭ بولىدۇ. ئۆسۈملۈكى، يوپۇرمىقى، ئۇرۇقى، يىلتىزى پىيازغا ئوخشايدۇ، پىيازدىن كىچىكرەك بولىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭ، جېجياڭ، فۇجىيەن، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، خۇبېي قاتارلىق ھەر قايسى ئۆلكىلەردە تېرىلىدۇ. تەبىئىتى 3-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى بەدەننى پارقىرىتىش، خىلىتلارنى ئىچكى بەدەندىن تارتىپ چىقىرىش ۋە تازىلاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى نەرگىسنىڭ گۈلىنى پۇرسا، بەلغەم ۋە سەۋدا خاراكتېرلىك باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ، مېڭىنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ، سوغۇقتىن بولغان نەزلە، زۇكاملارنى يوقىتىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ گۈلىنى ئېزىپ باشقا چاپسا، يارىنى تازىلايدۇ، نەزلىنى

توسايدۇ. نەرگىسنىڭ قۇرۇق يىلتىزىنى يۇمشاق ئېزىپ، داكىدىن ئۆتكۈزۈپ، كۆزگە سېپىپ بەرسە، كۆزگە چۈشكەن پەردىنى يوق قىلىدۇ. يىلتىزىنى ئېزىپ ھەسەل بىلەن چاپسا، كۆزنىڭ پەيلىرى يىغىلىپ قالغانلىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يىلتىزىدىن مۇۋاپىق مىقداردا چاپناپ يېسە ياكى قاينىتىپ ئىچسە، ئاشقازاننى، كۆكرەكنى تازىلايدۇ (بولۇپمۇ ھەسەل بىلەن ئىچسە). نەرگىستىن 12 گرامنى ھەسەل سۈيى بىلەن ئىچسە، ئۈچەيدىكى ھەر تۈرلۈك قۇرتلارنى چۈشۈرىدۇ. دوۋسۇن ۋە بالياتقۇ ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. بۇنىڭ يىلتىزىنى ئۈچ كۈن سۈتكە چىلاپ، قۇرۇتۇپ، ئاندىن ئېزىپ، جىنسى ئەزانىڭ خەتنە قىلغان جايىدىن باشقا جايغا چاپسا، باھنى كۈچەيتىدۇ. نەرگىسنىڭ يىلتىزىنى يۇمشاق ئېزىپ، يىرىڭلىق جاراھەت-لەرگە سەپسە، جاراھەتلەرنى قۇرۇتۇپ، يارا ئېغىزىنى پۈتتۈرىدۇ. سىركە، ھەسەل بىلەن مەلھەم قىلىپ چاپسا، كودۇمبا (چىققان)، چاقىلارنى پىشۇرۇپ ئېغىز ئالدىرىدۇ ۋە تازىلايدۇ. بۇغداي ئۇنى ياكى شىلىم، ھەسەل بىلەن چاپسا تىكەننى، ۋاشاق ئوقىنى (ئوقيا ئوقىنى) چىقىرىدۇ. پەيلەردىكى ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. بۇنىڭ يىلتىزىنى قىزىل سەندەل، گىلى ئەرمىنى، فۇپەل، ئاقاقىيا، ھوزۇز، سەپىداپ، مەدەستانلار بىلەن چاپسا، يامرايدىغان ئىششىقلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ گۈلىنى ھەسەل بىلەن چاپسا، ئوت بىلەن كۆپىگەن كۆيۈك ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سىركە بىلەن چاپسا، دائۇسسۇئەلەب، بەھەق ۋە تېرىدىكى ئىزلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 6 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى گۈلى سىيۈتى ۋە گۈلى خەيرى.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مېجەز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ، باش ئاغرىتىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى بېنەپشە، كاپۇر ياكى نېلۇپەر.

تەركىبى ياۋا سامساق ئالكالوئىدى (لىكورىن)، نەرگىس ئالكالوئىدى (ناركىسسىن)، ناركىپوئىتىن ۋە گلىوكوماننان قەنت ماددىسى، پۇراقلىق ماي (بۇنىڭ تەركىبىدە گېرانتېئول، نېرول، ئېۋگېنول قاتارلىق

تەبىئىي سوغۇق، زەھەرسىز.

ھارارەتنى سۈرۈشكە، ئۈچەينى نەملەندۈرۈپ، ئۇزاققا سوزۇلغان قەۋزىيەتنى بوشتىشقا، يۈرەكنى سالقىنلىتىش، بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، قۇستۇرۇش، قان قۇسۇش ۋە قان تۈكۈرۈشنى توختىتىش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئاشقازان ئاغرىقىنى پەسەيتىش، چىش ۋە ئېغىز ئىچىدىكى كېسەللىكلەرنى داۋالاش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، ھەر خىل ھاشاراتلار چاققان جاراھەتلەرنى داۋالاش، قىچىشىنى پەسەيتىش قاتارلىق مەقسەتلەردە ئىشلىتىلىدۇ. تۈزنىڭ جۇڭگىي تېبابىتىدە ۋە دوختۇرلۇقتا ئىشلىتىلىش دائىرىسى ئۇيغۇر تېبابىتىدىكى بىلەن ئوخشاش. دوختۇرلۇققا ئاساسەن پارغا ئايلاندۇرۇپ قايتا سوۋۇتۇش ئارقىلىق تازىلانغان ئاشتۇزى ئىشلىتىدۇ.

تۈز كۆللىرىدىن چىقىدىغان تۈز لاتىنچە HALITUM، خەنزۇچە 大青盐، ئۇنىڭ تازىلانغىنى لاتىنچە SAL PRAEPARATUM، خەنزۇچە 秋石 دەپ ئاتىلىدۇ. تازىلانغان ئاق تۈزنىڭ تەركىبى سۇ %0.07، سۇيۇق ئاش تۈز تىزابدا (كىسلاتاسىدا) ئېرىمەيدىغان ماددىلار %0.02، كالىي %0.6، ناترىي %39، كالىسىي %0.29، خىلورلۇق ماددىلار %60، سۇلفات تۈزلىرى %0.7 نى تەشكىل قىلىدۇ.

تەبىئىي ئىسسىق، زەھەرسىز ھېسابلىنىپ، ھارارەت پەسەيتىش، سۈيدۈك ھەيدەش، كۆزنى روشەنلەش-تۈزۈش، يۆتەل پەسەيتىش، ئېغىز ۋە گال ئاغرىقلىرىنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

ۋاڭنىڭ ئۇرۇقى

(ئىتىياڭقى)

DATURA STRAMONII

曼陀罗

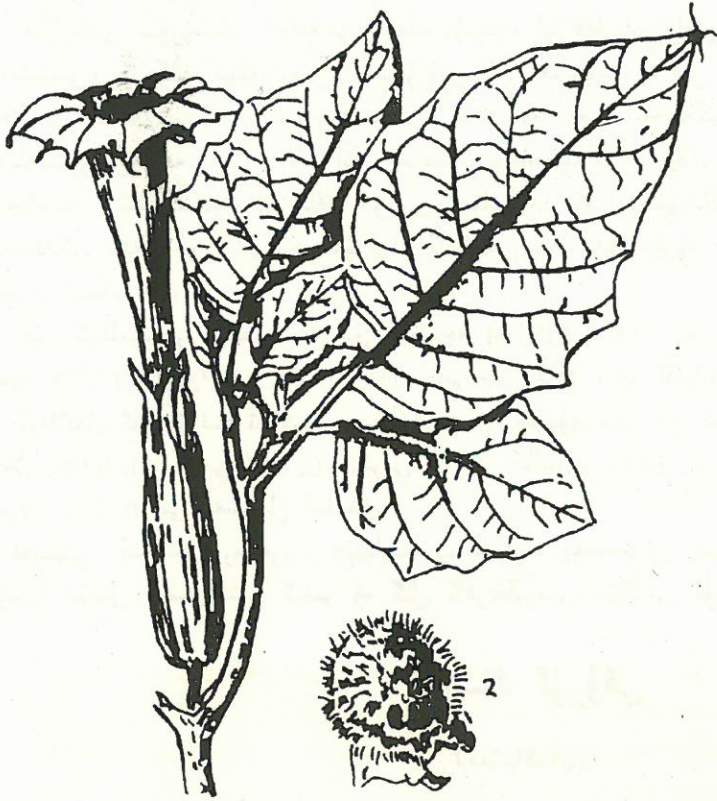
تونۇش بۇ ئېگىز ئۆسدىغان بىر خىل گىياھ بولۇپ، 1~1.5 مېتىرغىچىلىك ئۆسۈدۇ. تېنى سۇس ھاۋا رەڭدە ھەم ئاق رەڭدە، گۈلى كانايغا ئوخشايدۇ. گۈلى ئاق، يوپۇرمىقى تېرەك يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ (تېرەكنىڭكىدىن يوغان بولىدۇ). گۈلى تۆكۈلۈپ ئۈزۈنچاق، ئۈستى تىكەنلىك غوزا ئىچىدە ئۇرۇقلايدۇ. ئۇرۇقنىڭ تەمى ئازراق تاتلىقراق. بۇنىڭ ياخشى يوغان غوزىلىق، ئۇرۇقى كۆك، پىشقاندا رەڭگى ھاۋا رەڭدە بولىدۇ.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ جەنۇبى، شەرقىي رايونلىرىدىن ۋە رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي 4- دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى ئاغرىق قالدۇرۇش، تىنچلاندۇرۇش، ئۇخلىتىش، ئىششىق ياندۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى شېخى ۋە ئۇرۇقنىڭ يېغى خېمىر قىلىپ بوۋاسىغا قويۇلىدۇ. سىركە بىلەن قاينىتىپ ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلارغا چېپىلىدۇ. يوپۇرمىقىنى سوقۇپ ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ، خېمىر قىلىپ سۇنۇقنىڭ ئۈستىگە چاپسا، سېرىق سۇ يىغىلىشى توختىتىدۇ ھەم بەدەندىكى ھۆللۈكنى قۇرۇتىدۇ. ھۆل يوپۇرمىقىنى سىقىپ باشقا چاپسا، باشتىكى توسالغۇنى ئاچىدۇ. باشتىن كەلگەن سۇنى توختىتىدۇ. ئۇرۇقدانغا سۇ يىغىلىشىنى، ئۇرۇقداننىڭ ئىششىقلىرىنى ياندۇرىدۇ.

165-رەسىم. ۋاڭنىڭ ئۇرۇقى

ئىشلىتىلىش مىقدارى 6 ياش-
تىن تۆۋەنلەرگە بېرىلمەيدۇ. ئە-
گەر ئۆزىنى بېرىشكە توغرا كەل-
سە چوڭلارغا ئەھۋالغا قا-
راپ 0.05 گرامدىن 0.4
گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى 2 ھەسسە
لوفاف

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار
ساراڭ، سەۋدا مىزاج كىشىلەرگە
بېرىلمەيدۇ. كۆپ بېرىلسە، ھو-
شىدىن كېتىش، كۆزگە نەرسە-
لەرنىڭ كۆك كۆرۈنۈشى، ھەر
خىل قورقۇنچلۇق خىياللارنى
قىلىش، جۆيلۈش، يول ماڭال-
ماسلىق، ماڭسا تۈز ماڭماسلىق،
كۆزگە نېمە كۆرۈنەنە شۇنى تۇ-
تۇشنى خالاش، تولا كۈلۈش،
كۆزنىڭ ئىچى قىزىرىش، كۆ-
زنىڭ قارىچۇقى چوڭىيىپ كې-
تىش بىلەن قاراڭغۇلۇق تىق-
لىش، ئۇ يەر، بۇ يەرلەرنى سە-

لاش قاتارلىق ساراڭغا ئوخشاش ئەھۋاللار يۈز بېرىدۇ.

ئاشۇنداق ئەھۋاللار بولسا تەرياك (كۆكتار) يوپۇرمىقىنىڭ سۈيى ياكى رىنىنىڭ يىلتىزى بېرىش
بىلەن يۈت-قوللىرىنى ئىسسىق سۇغا چىلاش ئارقىلىق قۇستۇرۇش، بەدەنلىرىنى ياغلاش ھەم ھەرىكەت
قىلدۇرۇش لازىم. ياغلىق تاماقلارنى بېرىش بىلەن مەستلىكى كېسىلىدۇ. بۇ دورى كېسەللەرگە پىلىپىل،
ئارپىبەدىيان قوشۇپ بەرسە ياخشى بولىدۇ.

تەركىبى تەركىبىدە ھېئوسامىن، سكوپولامىن، ئاتروپىن قاتارلىق ئالكولوئىدلار بولۇپ، يوپۇرمىقىدا
كۆپرەك (0.25%~0.4%)، ئۇرۇقىدا ئالكولوئىدلار ئازراق بولىدۇ. ئۇنىڭدىن تاشقىرى، ماي ۋە نىترىت
تۈزلىرى تۇتىدۇ.

جۇڭىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تارتىشىش (سپازما) بوشىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، سۇيۇقلۇقنى
قۇرۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. بۇ ئۆپكە، كاناي شاخچىلىرىنىڭ گۆشلىرىنى بوشاشتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە
ئىگە. شۇنىڭ ئۈچۈن كۆپىنچە سوزۇلما كاناي ياللۇغى (دەم سىقىش) غا ئىشلىتىلىدۇ. يوپۇرمىقىدىن
تەييارلانغان ئېكىستراكت (رۇب) سپازمىلىق يۆتەللەردە نەپەس سىقىش، ئۇزۇنغا سوزۇلغان يۆتەللەرگە پايدا
قىلىدۇ. گۈلنىڭ ئاغرىق پەسەيتىش، تىنچلاندۇرۇش تەسىرى ئالاھىدە ياخشى، رېماتىزىمدا ئاغرىق توختىتىش
تەسىرىنى كۆرسىتىدۇ. جۇڭىيىلار سوغۇقتىن بولغان ئاياغ ئاغرىقلىرىنى، يوپۇرمىقىنى قايناتقان سۇ بىلەن
يۇيۇپ داۋالايدۇ. ئاندىن تۈز ئۈچەي چىقىشلارنىمۇ داۋالايدۇ. شۇنىڭدەك ئاغرىقسىزلاندۇرغۇچى دورا قىلىپ

كېچىك ئوپىراتسىيەلەردە ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇقى «سكوپولامىن ھېدروبرومىك» دېگەن ئالكولوئىدتىن تەييارلاشتا خام ئەشيا قىلىنىدۇ.

جۇغىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىش مىقدارى يوپۇرماق ۋە گۈلدىن بىر قېتىمدا 0.1 ياكى 0.2 گرام بېرىدۇ. بىر كۈندە جەمئىي 0.6 گرامدىن ئارتۇق ئىچمەسلىك لازىم. بولمىسا زەھەرلەپ قويدۇ. قوشۇمچە سوۋېت ئىتتىپاقىدا بۇنىڭ قۇرۇتۇلغان يوپۇرمىقىدىن يېرىم ھەسسە، بەزىرۇلەنجى (ھىئوس-سىيامى) يوپۇرمىقىدىن چارەك ھەسسە، بەگگىدىۋانە (بېلادوننا) يوپۇرمىقىدىن چارەك ھەسسە قوشۇپ چېكىشكە «ئاستماتول» ئىسىملىك مەخسۇس تاماكا ياساپ، سوزۇلما كاناي ياللۇغى (دەم سىقىش) بار كىشىلەرگە بېرىلىدۇ.

ۋاسالغۇ

(زەبىب)

VITIS VINIFERA SICCATUM

葡萄干

تونۇش بۇ ئوبدان پىشقان ئۈزۈمنىڭ قۇرۇتۇلغىنىدۇر. ئەڭ ياخشى شېرىن، ئەتلىك ۋە ئۇرۇقى ئاز بولغىنىدۇر.

چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى 1- دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى سەپرانىڭ تېزلىكىنى ۋە قىزىقلىقىنى پەسەيتىش، بەلغەمنى چىقىرىش، پەينى چىگىتىش، غەزەپلىنىشنى پەسەيتىش، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، تەبىئەتنى (ئىچىنى) يۇمشىتىش، بەدەننى سەمىرىتىش، قويۇق خىلىتلارنى پىشۇرۇش، ئاشقازان ۋە ئۈچەيلەرنى تازىلاش، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، سوغۇق مزاج كىشىلەرنىڭ باھنى قوزغاش، بەلغەم خاراكىتېرلىك يۆتەلنى، بۆرەك ۋە دوۋساق كېسەللىكلىرىنى، ئۈچەيلەردىكى يىرىڭلىق چاقىلارنى ياخشىلاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى ۋاسالغۇنى گاۋزىيان گۈلى ۋە كۆك خورما بىلەن يېسە، خاپىغان ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۈزۈمنى «ھەسسىيى لۇببان» بىلەن يېسە ئۇنۇتقاقلقنى يوقىتىدۇ. سىركە بىلەن يېسە يەرقان (سېرىقلىق چۈشۈش كېسىلى) ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىچىدىكى ئۇرۇقى قانچە تال بولسا، شۇنچە تال قارىمۇچ سېلىپ داۋاملىق يېسە، بۆرەكنىڭ سوغۇقلىقىنى يوقىتىدۇ. سۈيدۈكنى تۇتىدۇ. بۆرەك ۋە دوۋساقلىق تاشلارنى يوقىتىدۇ. ئۈزۈمنى رۇمبەدىيان بىلەن ئوبدان پىشۇرۇپ ئاندىن مېچىپ، سۈيىنى ساپ قىلىپ بادام يېغى بىلەن ئىچسە، بەلغەم خاراكىتېرلىك سوغۇقتىن بولغان يۆتەل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. چىلانغان ياكى قاينىتىلغان سۈيىنى تەنھا ياكى مۇناسىپ دورىلار بىلەن ئىچسە، تەبىئەتنى يۇمشىتىدۇ. ئۈزۈم سىركىسىگە چىلاپ ھەر كۈنى بىر قانچە دانە يەپ ئۈستىدىن مەزكۇر سىركىدىن بىر ئاز ئىچسە، تالنىڭ ئىششىقلىرىنى تارقىتىدۇ. قارىمۇچ ۋە تېرىق ئۇنى بىلەن قورۇپ ھەسەل بىلەن يېسە بەلغەمنى چىقىرىدۇ. ھايۋانلارنىڭ چاۋا يېغى بىلەن مەلھەم قىلىپ چاپسا ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. كودۇمبا (چىققان) چاقىلارنى ئېغىز ئالدۇرىدۇ. شاراب بىلەن چاپسا گانگارنا ۋە سېرىق يىرىڭلىق چاقىلار، چېچەك ۋە سەرتان چاقىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ماشنىڭ ئۇنى، زىرە بىلەن چاپسا، ئىككى ئۇرۇقداندىكى ئىششىق ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. جاۋۇش بىلەن چاپسا، كىچىك بوغۇملار ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 90 گرامغىچە ئىشلىتىدۇ.
ئورۇنباسارى كىشىمىش.
دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىق مىجەز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى سىركەنجىۋىل، ئاچچىق-چۈچۈك مېۋىلەرنىڭ سۈيى، خەشخاش سۈيى.
تەركىبى ۋە ئىشلىتىش ئورنى ئۈزۈم بىلەن ئوخشاش. شۇ ماۋزۇغا قارالسۇن.

ئۆت

(مىررە)

FEL (GALL, BILE)

胆汁

تونۇش ئۆت خالتىسى مۇرەككەپ ئەزالارنىڭ بىرى بولۇپ، جىگەرگە چاپلاشقان ھالدا تۇرىدۇ. جىگەردە پەيدا بولغان سەپرالار شۇنىڭدا تۇرىدۇ. بۇنىڭ ئىككى يولى بولۇپ، بىرىسى، سەپرانىڭ جىگەردىن ساقىپ ئۆت خالتىسىغا قۇيۇلىدىغان يولى. يەنە بىرى، ئۆت خالتىسىدىن 12 بارماق ئۈچەيگە قۇيۇلىدىغان يولىدۇر. ھەر بىر ھايۋان ئۆتنىڭ خۇسۇسىيىتى ئۆز جايىدا بايان قىلىنغان بولسىمۇ، بۇ يەردە بىر قىسىم خۇسۇسىيەتلىرى بايان قىلىندۇ. تۆت پۈتلۈك ھايۋانلار ئۆتنىڭ كۈچلۈكرەكى كالىنىڭ ئۆتىدۇر. ئۇندىن كېيىن خورازنىڭ ئۆتى. ئاندىن كېيىن ئۆچكىنىڭ ئۆتى، ئۇنىڭدىن كېيىن قوينىڭ ئۆتىدۇر. ئۆتلەرنىڭ ياخشىراقى مەيلى قانداق ھايۋاننىڭ بولسۇن، سېرىق، قىزىل تەرەپكە مايىل بولغىنىدۇر. چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي مەيلى قانداق ھايۋاننىڭ بولسۇن، 4- دەرىجىلىك قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى پارقىرىتىش، بەدەنگە تېز تەسىر قىلىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، كۆزدىكى ئاقنى ۋە سۇنى يوقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى ئېيىقنىڭ ئۆتى قۇلاققا تېمىتلىسا، قۇلاقتىكى يېڭى يىرىڭلىق چاقلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. رۇخە (ئېشەك سويىدى) نىڭ ئۆتىنى زەيتۇن يېغى بىلەن قۇلاققا تېمىتسا، قۇلاق ئېغىرلىقىنى يوقىتىدۇ. كۈدە ئۇسارىسى بىلەن تېمىتلىسا، قۇلاقنىڭ غوڭغۇلىدىشىنى يوقىتىدۇ. ئەركەك كالىنىڭ ئۆتىگە ناترون، تىنى قىيمۇلىيا قوشۇپ باشنى يۇسا، باشنىڭ كېپەكلىشىشى ۋە باشتىكى ئۇششاق دانچىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئۆيدە بېقىلغان ئۆردەكنىڭ ئۆتىنى دوغ بىلەن قوشۇپ بېشىنىڭ يېرىمى ئاغرىيدىغان ئاغرىقنىڭ ئاغرىق تەرەپتىكى بۇرۇن تۆشۈكىگە تېمىتسا ئاغرىقنى يوقىتىدۇ.

ئوۋچى قۇشلارنىڭ قۇرۇتۇلغان ئۆتىنى كۆزگە تارتسا، كۆزگە چۈشكەن سۇنى يوقىتىدۇ. بۆرىنىڭ ئۆتىنى كۆزگە تارتسا، كۆزدىكى ئاقنى ئالىدۇ. ئۆي كالىسىنىڭ ئۆتىنى ئارىپبەدىيان سۈيى بىلەن كۆزگە تارتسا، كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى كۈچلەندۈرىدۇ.

خورازنىڭ، مىكياننىڭ، قاغىنىڭ، ئۆردەكنىڭ ۋە باشقا گۆشى يېيىلىدىغان ھايۋانلارنىڭ ئۆتىنى كۆزگە تارتسا، كۆزنىڭ يىرىڭلىق جاراھەتلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ ۋە كۆرۈشنى ئۆتكۈزۈلىشىدۇ. كىيىننىڭ ئۆتىنى يېڭى سېرىقماي بىلەن ئاشتىدا ھامامدا تۇرۇپ يالسا، قۇلاق ئېغىرلىقى ۋە ھۆمۈدەش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئەركەك كالىنىڭ ئۆتىنى ھەسەل بىلەن قوشۇپ يالسا، گالنىڭ بوغۇلۇشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

بىرىنچى شوربوالدۇ.

مىقدارى سۈيدۈك ھەيدەشكە كۈنىگە 9~12 گرام؛ ھەيز ماغدۇرۇشقا 30~15 گرامنى قاينىتىپ ئىچىدۇ. ئاز مىقداردا ئىشلىتىلسە قان توختىتىدۇ. كۆپ مىقداردا ئىشلىتىلسە، ھەيزنى راۋان قىلىدۇ. قارىماققا بۇ بىر-بىرىگە زىت ئەھۋالدىكى كۆرۈنىمۇ، ئەسلىدە مىقدارنىڭ ئاز-كۆپلۈكى بىلەن مۇناسىۋەتلىكتۇر. مۇنداق دورىلار نۇرغۇن.

ئۆرۈك

(مىسمىش-زەردئالۇ)

PRUNUS ARMENIACA LINNAE

杏

168-رەسىم. ئۆرۈك

تونۇش بۇ مەشھۇر مېۋىلەر-
 دىن بىر خىلى، ھاۋا كىلىماتى مۆتى-
 دىل جايلاردا ئۆسىدۇ. بۇنىڭ
 خىللىرى كۆپ، ئەڭ ياخشىسى تات-
 لىق، سۇلۇق، پوستى نېپىز، ئوب-
 دان پىشقىنىدۇر. ھۆلدىن قۇرۇق-
 نىڭ مەنپەئەتى ياخشىراق.
 چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن
 كۆپ چىقىدۇ.
 تەبىئىتى 2- دەرىجىدە ھۆل
 سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى توسالغۇلارنى
 ئېچىش، بەدەندىكى قاتتىقلارنى
 يۇمشىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
 ئىشلىتىش ئورنى ئوبدان
 پىشقان، تاتلىق ئۆرۈكنى مۇۋاپىق
 ھالدا يېسە، تەبىئەتنى (ئىچىنى)
 يۇمشىتىدۇ. قۇرۇقنىڭ قاينىتىلغان

ياكى چىلانغان سۈيىنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە سەپرانى سۈرىدۇ، تەبىئىتىنى يۇمشىتىدۇ. ئۇسسۇزلۇقنى، قانىنى، سەپرانى پەسەيتىدۇ. بۇ جەھەتتە ئاچچىق-چۈچۈكنىڭ تەسىرى تېخىمۇ ياخشى. ئۆرۈكنىڭ يېڭى پىشقان ھۆلىنى سەپرا خاراكىتېرلىك قىزىق تەپ كېسىلىگە يېدۈرۈپ، ئۈستىدىن قايناق سۇ، بىر ئاز ھەسەل ئىچۈرۈپ قۇستۇرسا، ئاشقازان زەھەرلىك بۇزۇق خىلىتلاردىن تازىلىنىپ تەپ يوقىتىدۇ. ئىشلىتىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباسارى شاپتۇل.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار سوغۇق مزاج، ئاشقازىنى ئاجىز ۋە قېرى كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ، ئۈچەيدە يەل پەيدا قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچى شېكەر، مەستىكى، رۇمبەدىيان، نانخا، جاۋارش كۇمۇنى ياكى جاۋارش كۈندۈردىن ئىبارەت. بۇنى ئېغىر (تەسلىكتە سىڭىدىغان) تاماقنىڭ ئۈستىدىن يېيىش ئوبدان ئەمەس. تەركىبى ئۆرۈكنىڭ تۈرى كۆپ، ئەمما ھەممىسىنىڭ پىشقان گۆشى، مېغىزىدىكى تەركىبلەر ئاساسەن بىر-بىرىگە ئوخشايدۇ.

پىشقان ئۆرۈك مېۋىسىنىڭ گۆشىدە %27~5 گىچە قەنت ماددىلىرى بولۇپ، ئەڭ مۇھىمى ساخاروزا (%10.4)، ئاز مىقداردا دېكستېرىن، ئىنۇلىن ۋە كراخماللاردىن ئىبارەت. يەنە ئالما كىسلاتاسى ۋە ئۈزۈم كىسلاتاسى بىر قىسىم ئاتسىدۇم سالتىلىك ئىزلىرى بار. يېڭى پىشقان ئۆرۈك ئېتىدە بۇ خىل كىسلاتالار %2.6~0.3 گىچە ئورۇنلىشىدۇ. ئۆرۈك ۋىتامىن A غا باي، ۋىتامىن C مۇ بار.

ئاتلىق ئۆرۈك مېغىزى: %60~40 ياغلىق ماي، %10 قەنت ماددىلىرى، %25~20 ئاقسىل، %3~4 يېلىم ماددىسى تۇتىدۇ. ئەمما ئامىگدالىن ناھايىتى ئاز مىقداردا (%17) كىچىك ۋە سىنىل كىسلاتاسى (ئاتسىدۇم سانىدۇم) %0.11 گىچە بولىدۇ. بۇنىڭ داۋالاشتىكى ئەھمىيىتى ئاتلىق بادام بىلەن ئوخشاش. شۇڭا ئاتلىق بادام ئورنىدا ئىشلىتىش فارماكوپىيە كىتابلىرىدا بەلگىلەنگەن.

ئاچچىق ئۆرۈك مېغىزى: %60~45 ياغلىق ماي، قەنت ماددىلىرى، ئاقسىل، يېلىملىك ماددىلار، كۆپ مىقداردا ۋىتامىن C، ۋىتامىن B₂، ۋىتامىن A تۇتىدۇ.

ئۆرۈك يېلىمى مەلۇم جەھەتلەردىن سەمغى ئەرەبى ئورنىنى باسىدۇ. جۇڭگى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى ئۆرۈكنىڭ گۆشىنى ئەمەس، ئۇنىڭ مېغىزىنى دورا ئورنىدا ئىشلىتىدۇ. ئۆرۈك مېغىزى، بولۇپمۇ ئاچچىق ئۆرۈك مېغىزى ئاتلىق ۋە ئاچچىق بادام ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

甜杏仁 SEMEN ARMENIACAE DULCIS مېغىزى

تەبىئىي قۇرۇق ئىستىق. ئىچىنى بوشتىش ۋە بەدەننى سەمىرتىش ئۈچۈن بېرىلىدۇ. شۇنىڭدەك بەلغەم بوشتىش، زىققىنى پەسەيتىش ئۈچۈن، ئاجىزلاپ كەتكەنلەرنىڭ يۆتەللىرىنى، ئۆپكە كانايچىلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. كۆپىنچە ئۆرۈك مېغىزىنى پوستىدىن ئايرىپ، سوقۇپ خېمىر قىلىپ ياكى قورۇپ، كۆيدۈرۈپ جاراھەتلەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. مەسلەن: بالىلارنىڭ گېلى ئىششىپ قالسا، ئۆرۈك مېغىزىنى قاراغىچە قورۇپ، سوقۇپ خېمىر قىلىپ چاپىدۇ؛ بىرەر ئەزانىڭ گۆشىگە يىڭنە كېرىپ كېتىپ چىقىمسا، ئۆرۈك مېغىزىنى سوقۇپ خېمىر قىلىپ چوشقا يېغى (كالا، قوي ياغلىرى بولسىمۇ بولۇپىرىدۇ) ئارىلاشتۇرۇپ تېڭىپ قويسا، يىڭىنى چىقىرىدۇ. بالىنىڭ كىندىكى شەلۋەرەپ كەتسە، ئۆرۈك مېغىزىنى سوقۇپ (پوستىنى ئاقلاپ) تېڭىلىدۇ.

苦杏仁 SEMEN ARMENIACAE AMARAE مېغىزى

ئاساسەن بەلغەم بوشتاقۇچى دورا ئورنىدا ئۆپكە كانايچىلىرى ياللۇغى، يۆتەل، زىققە قاتارلىق كېسەللەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىدۇ.

ئۆرۈك مېغىزلىرىدىن بولۇپمۇ، ئاچچىق ئۆرۈك مېغىزىدىن چىقىرىلغان ياغ بادام يېغىنىڭ ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

ئۈزۈم

(ئىنەپ)

VITIS VINIFERA 葡萄

تونۇش بۇ بىر خىل مېۋە بولۇپ، تېنى قارامتۇل، سېرىق، تولغىماچ يېلەك ئۈزۈتىدۇ. يوپۇرمىقى

169-رەسىم. ئۈزۈم

تېرەك يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ ياكى ئۇنىڭدىن بولغان. يوپۇرما-قى يېشىل ۋە نېپىز بولىدۇ. ئۇششاق ئېقىش چېچەكلەيدۇ. غۇزەمەك، بىر ساپتا بىر نەچچە تال مېۋە بېرىدۇ. مېۋىسى سۇلۇق، تاتلىق، ئۈستىدە پوستى، ئىچىدە ئۇرۇقى بولىدۇ. مېۋىسىنىڭ شەكلى يۇمىلاق، بەزىلىرى ئۇزۇنچاق، رەڭگى قىزىل، سېرىق، كۆك، قارا كېلىدۇ.

چىقىش ئورنى دۇنيانىڭ ھەر قايسى قىتئەلىرىدىن، مەملىكىتىمىزنىڭ ھەر بىر جايلىرىدىن، جۈملىدىن شىنجاڭدىن (ئەڭ ياخشى تۇرپاندىن) چىقىدۇ.

تەبىئىي ھەممە خىلى ئاۋۋالقى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق، ئوبدان، تاتلىق پىشقىنى 2- دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق، ئۇرۇقى 2- دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى ئوزۇق بولۇش، ساپ قان پەيدا قىلىش، قاننى ساپلاش، سەمەرتىش، تەرەتنى يۇمشىتىش، تېرىلەرنى يۇمشىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئوزۇق بولۇشقا، ئىچ كەلتۈرۈشكە، بەدەننى سەمەرتىشكە، بەدەننى قۇۋۋەتلەشكە، جىگەر كېسەللىكلىرىگە، غەم - ئەندىشىنى يوق قىلىشقا ئىشلىتىلىدۇ. سۈيىنى قاينىتىپ ياكى ئاپتاپتا پىشۇرۇپ بەرسە، ئالەتنى قاتتىق قىلىدۇ. ئۇرۇقىنى سىركىگە چىلاپ قۇرۇتۇپ، قورۇپ، سوقۇپ بەرسە ئارقا پېشاپ-نى توختىتىدۇ. ئۇرۇقىنى كۆيدۈرۈپ بەدەنگە سەپسە جۇلاھ بېرىدۇ، كۆزگە تارتسا، كۆزدىن سۇ كېلىش-نى توختىتىدۇ. سۇلۇق جاراھەتلەرنىڭ سۈيىنى يوق قىلىدۇ. ياغىچىنى كۆيدۈرۈپ ئىچسە، سۈيدۈك يولىدىكى تاشنى چىقىرىدۇ، ئىششىق ياندۇرىدۇ، باشنىڭ يېرىمى ئاغرىغىنىغا، بوۋاسىغا پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى 5~1 گرام، ياشىقچە بولغانلارغا 5~15 گرام، 10~5 ياشىقچىلىكلەرگە 30~20 گرام، 15~10 ياشىقچىلىكلەرگە 50~40 گرام، چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 80~60 گرامغىچە بېرىشكە بولىدۇ.

ئورۇنباسارى قۇرۇق ئۈزۈم.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۇرۇقى ھەم تىرىپى ئاشقازان كېسەللىرىگە، يەلدىن بولغان قۇلۇنجىغا (يەل تۇرۇپ قېلىش) بېرىلمەيدۇ. جىگەر، تال، بۆرەك يوللىرىغا توسالغۇ پەيدا قىلىدۇ. ئاشقازان كېسەللىرىگە سىركەنجۈل، قۇلۇنجى، جىگەر، تال، بۆرەك كېسەللىرىگە كەرەپشە ئۇرۇقى بىلەن بېرىلىدۇ. ئۈزۈمنى يېيىشتە مۇمكىنقەدەر سىقىپ سۈيىنى ئىچىش لازىم.

تەركىبى ئۈزۈمنىڭ شىرىسىدە %24~14 كىچە ئۆزگەرگەن قەنت، ئۇنىڭدىن قالسا كالتسى تارتارىك، كالىئوم بىتارتارىك، ئالما كىسلاتاسى، لىمون كىسلاتاسى، تاننىن، پېنتوزان، پېكتىن، ئىنوزىت، لېۋتىن، تىرۇزىن، لىتسىپىن، كىۋېرتسىپىن، يېلىم ماددىسى، ۋىتامىن A، ۋىتامىن C، ئىنسىن، ئېنېدىن بولىدۇ. بىلتىزى يېلىم ماددىسى، قەنت، گاللاكتان، ھەر خىل فېرېمېنت ۋە ئاتىسدېيورىك تۇتىدۇ.

جۇغىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى ئۈزۈمنىڭ تۈرى كۆپ، ئۈنۈمى ئاساسەن ئوخشاپ كېتىدۇ. تەبىئىي قۇرۇق، مۆتىدىل، قورۇغۇچى، زەھەرسىز. ھاراق چىقىرىپ ئوزۇقلاندۇرغۇچى، بەدەننى

چىڭتىقۇچى سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ ھەمدە ھەزىم قىلىش ئەزالىرىنىڭ خىروتىك كاتارلىرىغا بېرىلىدۇ. قۇرۇق ئۈزۈمنى قېرى، ئاجىزلىغان ۋە ئېغىز تاماقلار بېرىلمەيدىغان كىشىلەرگە ئوزۇقلۇق ئورنىدا بېرىش مۇمكىن. ئۈزۈمنىڭ پوستى ئوڭاي سىڭمەيدۇ. ئەڭ ياخشى قايىنىتىپ شەرىپتىنى ئىچىش پايدىلىق. ئۇنىڭ يىلتىزى ۋە بوغۇم يوپۇرماقلىرى قۇسۇشنى توختىتىدۇ. شۇڭا، ھامىلىدار ئاياللارنىڭ كۆڭۈل ئېلىشىلىرىنى داۋالاش مۇمكىن. ئۇ يەنە قورساقتىكى بالىنى تۇراقلاشتۇرىدۇ. سۈيدۈك ھەيدەپ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ. يىلتىزى ۋە بوغۇم يوپۇرماقلىرىدىن قۇرۇقلىقتىن 15~8 گرامنى دەملەپ بىر كۈندە ئىچىلىدۇ.

ئۈزۈم شارابى

(جەمھورى)

SPIRITUS VINI 葡萄烧酒

تونۇش بۇ بىر خىل شاراب بولۇپ، مۇسەللەس ۋە سۇ بىلەن تەييارلىنىدۇ. تەييارلاش ئۇسۇلى مۇسەللەسنى مۇۋاپىق ھالدا سۇغا قوشۇپ قايىنىتىلىدۇ. سۇ تۈگەپ، مۇسەللەس قالغاندا ئېلىپ، مەلۇم مۇددەت قويۇپ ئاندىن ئىشلىتىلىدۇ. چىقىش ئورنى ئۇيغۇر تېۋىپلىرىمىز تەييارلايدۇ. تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ماددىلارنى پىشۇرۇش ۋە تارقىتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش ۋە قوزغاش، ئىچ ئەزالارنى قىزىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى مۇۋاپىق ھالدا ئىشلەتسە، يۇقىرىقى خۇسۇسىيەتلەرنى بېرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەركىبى ئۈزۈم شارابى ئۈزۈمدە بولىدىغان پايدىلىق تەركىبلەردىن ئاجرىغان بولۇپ، ئەسەب (نېرۋا) مەركەزلىرىنى دەسلەپتە قوزغاتقۇچى، ئارقىدىن پالەچلەندۈرگۈچى تەسىرگە ئىگە بولغان بىر قانچە ھىدروكسىل گۇرۇپپىسى - فېنوللارنى تۇتىدۇ.

شاراب ۋە باشقا ئىسپىرتلىق ئىچىملىكلەر دەسلەپتە مېڭىنىڭ پوستلاق قىسمىنى قوزغىتىدۇ، بىر ئازدىن كېيىن ئۇنى پالەچلەندۈرۈپ قويدۇ.

شاراب ۋە باشقا ئىسپىرتلىق ئىچىملىكلەر دەسلەپتە ئېغىز ئىچىدىكى سەزگۈ ئەسەبلىرىنى غىدىقلايدۇ. بۇ تەسىر ئەسەب (نېرۋا) لەر ئارقىلىق ئاشقازانغىمۇ ئۆتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن شۆلگەي ۋە ئاشقازان سۈيۈقلۈكلىرىنىڭ ئىشلىنىپ چىقىشى كۈچىيىدۇ. شۇنىڭدەك نەپەس ۋە تومۇر تېزلىشىدۇ. ئىچىلگەن مىقدار كۆپەيگەنچە ئاشقازاننىڭ خىزمىتى تۆۋەنلەيدۇ.

ئىسپىرت ئۈچەي ئارقىلىق ئوڭاي سىڭىدۇ. بولۇپمۇ ئاچ قورساققا ئىستېمال قىلىنسا، تەسىرى تېخىمۇ تېز بولىدۇ.

شارابنىڭ تەسىرىدىن دەسلەپتە تېرىدىكى قان تومۇرلار كېڭىيىپ قان تولۇپ، بەدەن قىزىغاندەك تۇيۇلىدۇ، مەستلىك چوڭقۇرلاشقانسىرى قان تومۇرلارنى باشقۇرىدىغان ئەسەبلەر پالەچلىنىپ، نەتىجىدە قان تومۇرلار تارىيىدۇ، تېرە ئاقىرىپ كېتىدۇ، يۈرەكنىڭ ھەرىكىتى ئاستىلىشىدۇ، نەپەس ئاستا ۋە يۈزە بولۇپ قالىدۇ.

ئومۇمەن شارابلارنىڭ تەسىرى ۋاقىتلىق قوزغىتىشتىن ئىبارەت بولۇپ، ئاخىرىدا ئەزالارنىڭ خىزمىتىنى

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار مېڭىنى ئاجىزلىتىدۇ.

تۈزەتكۈچى قەلەمپۇر ۋە لادەن.

تەركىبى ئاساسىي تەركىبى نىل بويىقى ئېلىنغان ئىندىكاندىن ئىبارەت.

جۇڭگىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي ھۆل سوغۇق.

جىگەردىكى ھارارەتنى تارقىتىش، قاننى سوۋۇتۇش، زەھەرلەرنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. بالىلاردىكى دۆلىنىپ كېتىشلىرى، قىزىتمىلىق كېسەللەردىكى ئەسۋە، قان قۇسۇشلارنى داۋالاشقا سوقۇپ خېمىر قىلىپ كودۇمبا (چىققان) جاراھەتلەرنى ئېغىز ئالدۇرۇشقا ۋە زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققان جايدىن زەھەرنى تارتىۋېلىشقا، يەنە ئېغىز ئىچى ۋە تىلغا چىققان جاراھەتلەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئەسكەرتىش لوغانئولئەدۋىيىنىڭ «كىتىم» ماۋزۇسىدا ئوسمىنى ئىندىگوفېراكارىدئو فوليا دەپ تونۇش-تۇرغان. بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يوپۇرماق تۈزۈلۈشى رايونىمىزدا خەلق ئارىسىدا ئىشلىتىپ كەلگەن ئوسمىغا ئوخشىمايدۇ. ئەمما رايونىمىزدا ئىشلىتىۋاتقان ئوسما يوپۇرمىقىدىمۇ ئىندىگو (نىل) ماددىسى بارلىقى ئېنىق. بۇ خىلدىكى ئۆسۈملۈك ئېلىمىزدىمۇ كۆپ ئۇچرايدۇ. شۇڭا، بىزنىڭ تونۇشتۇرغىنىمىز كىتابتىكى كەتمىنىڭ تەركىبى ۋە ئىشلىتىلىشىدىن ئىبارەت.(ت)

ئۇشەق

AMMONIACUM 亚木尼亚胶

تونۇش تەرمۇس دېگەن دەرەخنىڭ يېلىمى بولۇپ، بۇ دەرەخ كىچىك، تۈز، خورمارەك، گۈلى قىزىل كۆككە مايىل، يېلىمنىڭ پۇرىقى قۇندۇز قەھرىنىڭ پۇرىقىغا ئوخشاش پۇرايدۇ. تەمى ئاچچىق، بۇ يېلىمنىڭ ياخشىسى تاش، توپا، ياغاچ ئارىلاشمىغان پاكىزدۇر.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي 2-دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا ئىسسىق. 3-دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى تارقىتىش، قۇرۇتۇش، يۇمشىتىش ۋە ئىچ سۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ھەسەل بىلەن قوشۇپ تۇتقاقلىق كېسەلگە، پالەچكە، تۇيغۇنىڭ يوقىلىشىغا، بەلغەمنى سۈرۈشكە بېرىلىدۇ. 4 گرام ئارپىنىڭ سۈيى بىلەن قوشۇپ بېرىلسە نېرۋا پەسەيتىدۇ. مائۇل ھەسەل بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، تۇتقاقلىق كېسەلگە پايدا قىلىدۇ. 12 گرام ھەسەل، زۇپا بىلەن قاينىتىپ بېرىلسە، ھۆللۈكتىن بولغان پەي تارتىشقانغا پايدا قىلىدۇ.

مېڭە، يۈرەك، كۆز، گال، ئۆپكە، جىگەر، كۆكرەك، كېسەللىرىگە سىركە بىلەن ئېلىشتۇرۇپ چېپىلسا پايدىلىق. يۇمشاق سوقۇپ كۆزگە سۈرمە قىلىپ تارتسا، كۆزنىڭ قىچقىشىغا، كىرپىك جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ. كۆزدىكى ھۆللۈكلەرنى چىقىرىپ كۆز ئىقىنى سۈزۈكلەشتۈرىدۇ. 4 گرامنى ئارپىنىڭ سۈيى بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ ئاز-ئازدىن بېرىلسە، ھاسىراشقا، نەپەس سىقىلىشقا، بەلغەمدىن بولغان بوغما كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ. ھەسەل بىلەن قوشۇپ چاپلىشاغۇ خىلىتلارنى كۆكرەكتىن پاك قىلىش، سۈيۈدۈكنىڭ تەستە كېلىشىنى داۋالاش، پاقالچاق ئاغرىقىنى توختىتىش، سۈرگۈچى دورىلارنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن بېرىلىدۇ.

4~2 گرامغىچە مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ ياكى يالغۇز قاينىتىپ بېغىش ئىششىقلىرىغا،

پاقالچاق ئاغرىقىدا، ئىششىق ھەم ئاغرىغان يەرلەرگە چېپىلسا، مەيدە ئۈستىگە، جىگەر، تال ئۈستىگە چېپىلسا پايدا قىلىدۇ. سىرگە بىلەن ئېلىشتۇرۇپ بېرىلسە، جىگەر ۋە تال ئىششىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. خېمىر قىلىپ بېغىش ئاغرىقلىرىغا، بېغىشنىڭ قېتىپ قېلىشىغا چېپىلسا پايدا قىلىدۇ. سىرگە بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلسا، تەمرەتكىنى داۋالايدۇ. ھەسەل، زۇپا بىلەن ئېلىشتۇرۇپ چېپىلسا، بېغىشنىڭ قاتتىقلىقىنى يوقىتىدۇ. توغرىغۇ، خېنە يېغى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ چاپسا، تۇرۇپ قالغان يەللەرنى ماڭدۇرىدۇ. سىرگە، توغرىغۇ بىلەن ئېلىشتۇرۇپ چېپىلسا، خانازىرغا، ئىششىقلارغا پايدا قىلىدۇ، يۇمشىتىدۇ. زەيتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ ئاق، قارا داغقا چېپىلسا داغنى چۈشۈرىدۇ. ھەسەل بىلەن ئېلىشتۇرۇپ، ئوق تېگىپ چىقماي تۇرۇپ قالغان يەرگە چېپىلسا، ئوقنى چىقىرىدۇ.

بۇ دورىنى سوقۇپ پاكىز لاتىغا چېپىپ ئايالنىڭ بالىياتقۇسىغا كىرگۈزۈلسە، چۈشمىگەن بالىنى چۈشۈرىدۇ. ھەيز ماڭدۇرىدۇ. بالىياتقۇنىڭ بوغۇلۇپ قالغىنىغا، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ چاققان يېرىگە پايدا قىلىدۇ.

سەئىدى كۇفى ياكى ھىندى، زەيتۇن دەرىخىنىڭ ياغىچى بىلەن ھەر خىل زەھەرلىك ھاشارات ئۇۋىسىغا قويۇلسا، ھاشاراتلارنى ئۆلتۈرىدۇ. بۇنى مەلھەم قىلىپ ئىششىققا چاپسا، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ. ناتوغرا ئۆسكەن جاراھەتنىڭ گۆشلىرىنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 1~5 ياشلىقلارغا 0.5~1 گىرام، 5~10 ياشلىقلارغا 1~1.5 گىرام، 10~15 ياشلىقلارغا 1.5~2 گىرام، 15 ياشتىن يۇقىرى چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 3 گرامغىچە بېرىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار بۇ دورا ئاشقازان كېسىلىگە بېرىلمەيدۇ. مىقداردىن ئارتۇق يېسە سۈيىدۈك بىلەن قان كەلتۈرىدۇ. بۆرەككە زىيان قىلىدۇ. ئەگەردە بۇ دورا بېرىلىدىغان كېسەلدە ئاشقازان كېسىلى بولسا بەدىيان قوشۇپ بېرىلىدۇ. بۆرەك كېسىلى بولسا زۇپا قوشۇپ بېرىلىدۇ. ئورۇنباىسارى سەككىنەج، جاۋۇشىر.

تەركىبى بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك يېلىمى بولۇپ، تەركىبىدە ئاممىياك تۇزى تۇتىدۇ. ھازىر ئاممىياك تۇزىنىڭ ھەر خىل خىمىيىۋى تۇزلىرى بار. شۇڭا، ھازىرقى مېدىتسىنىدا كەم ئۇچرايدۇ. ئۇنىڭ ئورنىغا ئۆز جايىغا قاراپ ئاممۇنىيۇم خىلرات ۋە ئاممۇنى كائۇستىك ئېرىتمىلىرى ئىشلىتىلىدۇ.

ئۆشە

(داۋلە-سەيىھ تۇلئەجۇز)

PARMELIA PERFORATA 地衣草

تونۇش بۇ بەللۇت ۋە سەنۇبەر، چىنار دەرىخىلىرىگە چىرىمىشۋېلىپ ئۆسىدىغان بىر خىل گىياھ بولۇپ، يېقىن ئوخشاش ئىنچىكە ياپىلاق، ئىككى تەرىپى ئاق، ئوتتۇرىسى كۆك رەڭدە، خۇشبۇي، تاتلىق تەملىك دورىدۇر.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي مۇتىدىل.

خۇسۇسىيىتى ئىچ قاتۇرۇش، يەللەرنى تارقىتىش، يۇمشىتىش، مېڭە، روھقا، يۈرەككە قۇۋۋەت بېرىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى قاينىتىپ ئىچسە، مېڭە، يۈرەك كېسەللىرىگە، ئۇنۇتقۇلۇق، خاپىغان، تۇتقۇلۇق كېسەللەر.

رىگە، جىنسى ئالاقە، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، جىگەر كېسەللىرى، ئاشقازاندىكى ھۆللۈكنى كۆتۈرۈش ئۈچۈن پايدىلىق. مۇسەللەسكە چىلاپ ئىچكۈزسە، ئىچ ئۆتكۈنى توختىدۇ. ئۇيقۇ كەلتۈرىدۇ، تەرلىتىدۇ، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ، ئاشقازاننىڭ ئېسىكىنى (كۆپۈشىنى) ياندۇرىدۇ، زەھەرلىك ھاشاتلارنىڭ بەدەننى زەھەرلىشىنى ياندۇرىدۇ.

كۆيدۈرۈپ تۇتۇننى تارتسا، باش ئاغرىقى، باشنىڭ يېرىمى ئاغرىشلارغا ۋە تۇتقاقلىق كېسەللەرگە، بالىياتقۇنىڭ بوغۇلۇپ قېلىشىغا، سەكتە (بەھوشلۇق) لارنى دەپنى (يوق) قىلىدۇ. قاينىتىپ ئاياللارنى ئولتۇرغۇزسا، بالىياتقۇنىڭ ئاغرىقلىرىنى قالدۇرۇش بىلەن ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلارنى ياندۇرىدۇ. يۇمشاق سوقۇپ، سۇغا چىلاپ خېمىر قىلىپ زەئىپ بولغان ئەزالارغا قويسا پايدىلىق. قۇلاق ئارقىسىدىكى گۆشلەرنىڭ ئاغرىقى ھەم ئاجىزلىقلىرىنى تۈگىتىدۇ. چوڭ يوتغا چېپىلسا ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. ئىسسىق-تىن بولغان ئىششىقلارنى ياندۇرىدۇ. ئاشقازان ۋە جىگەر ئۈستىگە چېپىلسا قۇۋۋەتلەيدۇ. قولىققا چېپىلسا سېسىق پۇراقلىرىنى كۆتۈرىدۇ.

سىرگە بىلەن ئېلىشتۇرۇپ تالنىڭ ئۈستىگە چېپىلسا، تال ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. باشقا چېپىلسا، ئۇششاق بالىلارنىڭ ئۇيقۇسىنى كەلتۈرىدۇ. يۇمشاق سوقۇپ كۆزگە سۈرمە قىلسا، كۆزنى قۇۋۋەتلەيدۇ. جاراھەتلەرگە سېپىلسە، گۆش ئۈندۈرىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئاغرىقلارنىڭ يېشى، ئەھۋالىغا قاراپ 2~9 گرامغىچە بېرىلىدۇ. ئورۇنباىسارى ئۆز ۋەزنى بىلەن قەردمەنا. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئۈچەي كېسەللىرىگە بېرىلمەيدۇ. ئۈچەي كېسەللىرىگە رۇمبەدىيان قوشۇپ بېرىلسە بولىدۇ.

جۇڭى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى قۇرۇق، سوغۇق، ئازراق زەھەرلىك، يۈرەك ئاغرىقلىرى، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، ئاپتاپ ئۆتۈپ سەكتە بولۇش (ھوشسىزلىنىش) قاتارلىقلارنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئوغرىتىمكەن

(خەسەك-چارپاي ئاسمانى)

TRIBULUS TERRESTRIS L 刺蒺藜

تونۇش بۇ جاڭگاللاردا ئۇنىدىغان بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، ئۆسۈملۈكى تاۋۇز ئۆسۈملۈكىگە بىر ئاز ئوخشاپ كېتىدۇ. شاخلىرى تىكەنلىك، زېمىن ئۈستىگە يېپىلىپ ماڭىدۇ، بۇنىڭ يوپۇرمىقى تىكەننىڭ تۈۋىدە بولىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭنىڭ جاڭگاللىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى 1-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى ئىچىنى يۇمشىتىش، تاشلارنى ئېزىش، بەل ئاغرىقىنى، ئىستىسقانى، يەل خاراكىتلىك قۇلۇنچىنى يوقىتىش، ھەيز، يېشايى ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى ھۇۋاپىق ھالدا شاراب بىلەن ئىچسە، ئۆسۈملۈك دورىلارنىڭ زەھەرلىك تەسىرىنى يوقىتىدۇ. ھۆل يوپۇرمىقىنى، بېلىتىزى، مېۋىسى بىلەن قوشۇپ، سوقۇپ سۈيىنى سىقىپ ئىچسە، سۆزەك ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سۈيدۈكلۈكتىكى تاشلارنى ئېزىپ، سۈيدۈكنى ماڭدۇرىدۇ. قۇلۇنچىنى يوقىتىدۇ. سىقىلغان سۈيىنى ھەسەلگە قوشۇپ ئاغزىنى چايقىسا، ئېغىزدىكى مۇدۇرلارنى، بەتبۇيۇق، چىشنىڭ

171-رەسىم. ئوغرىتىكەن

تۈۋىدىكى ئاغرىقلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. كېكرەكتىكى گۆشنىڭ ئىششىقلىرىنى يوقىتىدۇ. قاينىتىپ ئۇسارسىنى ئېلىپ چاپسا، ئىسسىق-تىن بولغان ئىششىقلارنى ماڭدۇرىدۇ. ئەزاغا مەددە چۈشۈشنى توسىدۇ. جاڭگال ئوغرىتىكىنىڭ سىقىلغان سۈيىدىن 8 گرامنى شاراب بىلەن ئىچسە، يىلاننىڭ زەھىرىنى يوقىتىدۇ. قاينىتىلغان سۈيىنى چاچسا بۈرگە يوقىلىدۇ. توقۇتنى ھۆل ئوغرىتىكەننىڭ سۈيىگە بىر قانچە قېتىم جىلاپ قۇرۇتۇپ يېسە، باھنى ئوبدان كۈچلەندۈرىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى ئەھۋالغا قاراپ 15 گرامغىچە. ئورۇنباىسارى پەتەڭگان ئۇرۇقى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار باشقا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى بادام، كۈنجۈت يېغىدۇر.

ئۇرۇقى ھەممە خۇسۇسىيەتتە ئۆسۈملۈكنىڭ ئۇسارىسىغا ئوخ-

شاش.

تەركىبى مېۋىسىدە ياغلىق ماي، ئاز مىقداردا ئالكالوئىد (0.

%001، بىر ئاز ئۇچۇچان ياغ، رېزىنا ۋە نىترات تۈزلىرى، %1.47 ساپونىن بولىدۇ.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىي ئىسسىق، قۇرۇق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى قاننى ماڭدۇرۇش، جىگەرنى تىنچلاندۇرۇش، يەلنى تارقىتىش، ئۆپكەننى تازىلاش، ھۆل-

لۈكنى تۈگىتىشلىرىدىن ئىبارەت.

ئاساسەن ھەر خىل جاراھەتلەرنى، مەسىلەن: باش ئاغرىش، كۆز قىزىرىپ ياش ئېقىش، بەدەنگە يەل تېشىپ قىچىشىش، ئاۋاز بوغۇلۇپ قېلىش، ئەمچەك ئىششىقى ۋە سۈت، ھەيز كەلمەسلىكلەرنى داۋالايدۇ. بۇلاردىن تاشقىرى، ئۇزاق ئىستېمال قىلسا بولجۇك گۆش (مۇسكۇل) لارنى چىگىتىدۇ، كۆزنى روشەنلەشتۈرىدۇ، خاپىغاننى ئالىدۇ، بالىلارنىڭ تاز يارىسىنى ۋە چىققان، غەلۋىرەكتەك يامان جاراھەتلەرنى تازىلاپ ئاسان ساقايتىدۇ.

مەسىلەن: بەل ئاغرىغاندا ئوغرىتىكەن ئۇرۇقىنى سوقۇپ ھەسەل قوشۇپ ھەب تەييارلاپ ھاراق بىلەن كۈندە 2 دانىدىن 3 قېتىم ئىچىشكە بۇيرۇلسا، 3 كۈندە ياخشى ئۈنۈم بېرىدۇ.

پۈتۈن بەدەن ئىششىپ كەتكەندە قاينىتىپ ئىچسە مەنپەئەت قىلىدۇ. ھەيز كەلمىگەندە ئوغرىتىكەن ئۇرۇقى، داڭگۈينى باراۋەر مىقداردا ئېلىپ قاينىتىپ ئىچۈرۈلسە ھەيزنى راۋان قىلىدۇ. ئۇرۇقى ياكى يىلتىزنى سوقۇپ كۈندە چىشقا باسسا، چىش ئاغرىقىنى توختىتىپ، چىشنى چىگىتىدۇ. ئوغرىتىكەن ئۇرۇقىنى ھۆل ۋاقتىدا سوقۇپ ھەر قېتىمقى تاماقتا 2 مىسقالدىن ئىچىپ بەرسە، تۇتقاقلىق كېسەلنى بىر ئاي ئىچىدە داۋالاشى مۇمكىن.

ئۆلۈك بۇلۇت

(ئىسپەنەج)

SPONGILLA

紫稍花 (海棉)

تونۇش بۇ بىر خىل نەرسە بولۇپ، دېڭىز چەتلىرىدە تاشلارنىڭ ئۈستىدە بولىدۇ. ئەگەر بۇنى سۇغا

تاشلىسا، سۇنى ئۆزىگە تارتىۋالىدۇ. سىقسا سۇ چىقىپ كېتىدۇ. بۇ ئىككى خىل بولىدۇ. بىرىنچى خىلى، ئىچى كاۋاك، تۆشۈكلىرىنىڭ ئېغىزى ئوچۇق، يۇمشاق، كۆپ تۆشۈكلۈك، كېڭىزگە ئوخشايدۇ. بۇ چىشى بۇلۇت دېيىلىدۇ. ئىككىنچى خىلى، بىر ئاز قاتتىق، تۆشۈكلىرى كىچىك بۇ ئەركەك بۇلۇت دېيىلىدۇ. ھەر ئىككىسىنىڭ رەڭگى سېرىق قارىغا مايىل.

چىقىش ئورنى شور دەريا، دېڭىز ئەتراپىغا جايلاشقان مەملىكەتلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى 1-دەرىجىدە ئىسسىق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى ئىششىقلىرىنى تارقىتىش، ھەر خىل يىرىڭلىق جاراھەتلەرنى قۇرۇتۇش، ھەر تۈرلۈك ئەزادىن كېلىدىغان قاننى توختىتىش، كونا زەخمىلەرنى پۈتتۈرۈش، تومۇرلانىڭ ئاغزىنى ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى بۇنى خالىس سىركە بىلەن ياكى ئېلىشتۇرۇلغان سىركە بىلەن، شاراب بىلەن ھۆل قىلىپ يېڭى جاراھەتكە قويسا جاراھەتنى پۈتتۈرىدۇ. خۇسۇسەن ھەر بىر ئەزالاردىن كېلىدىغان قانلارنى توختىتىدۇ. ھەسەل ياكى سۇ بىلەن قاينىتىپ زەخمە جاراھەتلەرگە چاپسا ئاغزىنى پۈتتۈرىدۇ. قۇرۇقنى ئېزىپ، چوڭقۇر يىرىڭلىق جاراھەتلەرگە سەپسە ھۆللۈكنى قۇرۇتىدۇ. يېڭىسىنى تەنھا، پاختا ياكى زىغىرنىڭ يېپى بىلەن كۆيدۈرۈپ كۆزگە قويسا، يېرىڭلىق كۆز ئاغزى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، كۆزنى روشەن قىلىدۇ. يۇمۇلۇپ قالغان تومۇرلانى ئاچىدۇ. يامرايدىغان جاراھەتلەر ئۈچۈنمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. زەيتۇن يېغى بىلەن ياغلاپ كۆيدۈرۈپ، كۈلنى قان ئېقىپ تۇرىدىغان جاراھەتلەرگە سەپسە قاننى توختىتىدۇ. مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، ئىچكى-تاشقى ئەزالاردىن كېلىدىغان قاننى توختىتىدۇ. بۇلۇتنى سۇغا چىلاپ سۈيىنى كىيىمىلەرگە سۈركەسە، كىيىمىلەرنى پارقىرىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 0.1 گرام (بىر گرامنىڭ $\frac{1}{10}$ قىسمى).

ئورۇنبا سارى كۆيدۈرۈلگەن قەغەز.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىچكى ئەزالارغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچى غوراپ، ئۈزۈم سۈيى ياكى رېباس سۈيى.

تەركىبى سېونىكىن ۋە سېونىكىن تۇتىدۇ. بۇنىڭ سىرتىدا ئورگانىك ماددىلار ۋە فوسفور تۇزلىرى، كاربون تۇزلىرى بار.

جۇڭگى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى بۆرەكنى كۈچەيتىش، مەنىنى كۆپەيتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

بۆرەكنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئاجزىلىقلىرىنى، جىنسىي ئالاقىدە ئاجزىلىق، مەنىنى تۇتالماستىق، ئىچ

ئۆتۈكى، سۈيدۈك تۇتالماستىقنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

تاشقى مەجەزى سوغۇق، ئىچكى مەجەزى ئىسسىقلارغا بېرىش مەنىنى قىلىنىدۇ.

ئەپيۇن

(ئەپيۇن)

OPIUM 阿片

تونۇش بىر خىل ئۆسۈملۈك غوزىسىدىن تىلسا ئېقىپ چىقىدىغان خورما رەڭلىك، ئاچچىق تەملىك

يېلىمدۇر. بۇنىڭ ئۆسۈملۈكى كۆكنار دېيىلىدۇ. بۇ ئۆسۈملۈك ئۆزى نازۇك، شاخلىرى تۈكلۈك، كەم يوپۇرماقلىق، يوپۇرماقلىق، يوپۇرماقلىق يۇمىلاقراق شەكىلدە. شېخنىڭ ئوتتۇرىسىدىن نازۇك بىر شاخ ئۆسۈپ چىقىپ، بۇ شاخنىڭ گۈلى ئېچىلىدۇ. گۈلى يالاڭ قەۋەت، بەكمۇ نازۇك، چىرايلىق، ئاق، قىزىل، كۆك، سېرىق ۋە ھەر خىل رەڭدە ئېچىلىپ، ئېچىلغان گۈلى بىر كۈن تۇرماي چۈشۈپ كېتىپ ئاندىن غوزىلايدۇ. غوزىسى ئانار گۈلى غوزىسىغا ئوخشاش بولۇپ، غوزا ئېچىلسا ئۇرۇقلايدۇ. كۆكنار غوزىسى پىشىپ يېتىلىش ئالدىدا سەھەردە كۈن چىقىشتىن بۇرۇن غوزىنى 4~3 يېرىدىن تىلىپ قويىمىز. بىرەر كۈن ئۆتكەندىن كېيىن تىلغان يەرگە قىزىل قارا يېلىم چىقىپ قالىدۇ. بۇنى يەنە كۈن چىقىشتىن ئىلگىرى شېشىگە ياكى پاكىز قاچىغا يىغىپ قويىمىز. ئاندىن ئاپتاپتا قۇرىتىمىز.

يەنە بىر ئۇسۇل: كۆكنار خام ۋاقتىدا يوپۇرماق، شاخ، غوزىلىرىنى سوقۇپ سىقىپ سۈيىنى ئاپتاپتا قۇرۇتساق، بۇمۇ ئەيىۈن بولىدۇ. بۇنى «ئەيىۈن سىيخۇ ئېيۈن» دەيدۇ. بۇنىڭ ياخشى تىلىپ ئالغىنىدۇر. ئۇرۇقلىرى قارا، ئاق ئىككى خىل بولىدۇ. ئۇرۇقى ھەم شاكىلى ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ ياۋىسى ھەم بولىدۇ. چىقىش ئورنى ئېلىمىزنىڭ گۈيجۇ، يۈننەن، سىچۈەن، دۇڭبېي ۋە باشقا جايلاردا ئۆستۈرۈلىدۇ. چەت ئەللەردىن چىخوسلوۋاكىيە، سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى، ھىندىستان، ئىران، تۈركىيە، يۇگوسلاۋىيە، بولغارىيە، ياپونىيە، ئافغانىستان قاتارلىق مەملىكەتلەرنىڭ ھەممىسىدە تېرىلىدۇ.

تەبىئىي قارا ئۇرۇقلۇق ياۋىسىنىڭ 4-دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق. تېرىپ ئۆستۈرۈلگىنى 3-دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق. ئاق ئۇرۇقلۇق ياۋىسىنىڭ 3-دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق. تېرىپ ئۆستۈرۈلگىنى 3-دەرىجىنىڭ ئاۋۋىلىدا قۇرۇق سوغۇق. شاكىلىنىڭ 2-دەرىجىدە سوغۇق، ئۇرۇقنىڭ ھۆل سوغۇق. خۇسۇسىيىتى ئاغرىق قالدۇرۇش، ئىچ توختىتىش، سۈيدۈكنى، قاننى توختىتىش، مەيىنى تۇتۇش، ئۆخلىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ھەممە كېسەللەرگە ئاغرىق قالدۇرۇش، ئارام بېرىش خۇسۇسىيەت بىلەن ئىشلىتىشكە بولىدۇ. مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىچىشكە ھەم بەدەنگە چېپىشقا، قۇلاق، كۆز ۋە باشقا ئەزالارغا تېمىتىشقا بولىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 6 ياشتىن تۆۋەن ياشتىكىلەرگە بېرىشكە بولمايدۇ. چوڭلارغا 0.02~0.015 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى 3 ھەسسە بەزىرۇبەنجى، بىر ھەسسە لۇپاننىڭ پوستى، قاننى توختىتىشقا تاباشىر، گىل مەختۇم ۋە كاپۇر، كەھرىۋا.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار داۋاملىق ئىشلەتمەسلىك لازىم. داۋاملىق ئىشلەتسە قۇلاقنىڭ پەيلىرىنى تارتىپ قويۇش، ئېغىر قىلىش، كۆڭۈلنى ئېلىشتۇرۇش، بەھوش قىلىش، ئەقلىنى يوقىتىشقا ئوخشاشقانچا ئەھۋاللار يۈز بېرىدۇ. ھېس ئاجىزلارغا، ئەزاسى قېتىپ قالغانلارغا، سىلنىڭ باشلىنىش مەزگىلىگە، قېرى كىشىلەردىكى ئېگىز-پەس قىزىش، ياداپ كېتىشكە، ئەقلىنىڭ تۆۋەنلەپ كەتكەنلىكىگە، تولا غەم قىلىدىغانلارغا، خاپا بولىدىغانلارغا، قورقۇنچاقلارغا، كۆرۈش، پۇراش، سېزىش، جىگەر، يۈرەك، بۆرەك، ئاشقازان ۋە تاناسىل ئەزالارنىڭ قۇۋۋىتى ئاجىزلارغا، قۇلۇنچىنىڭ ئېسىلگىنىگە، تەسلىكتە سىيىدىغانلارغا بېرىشكە بولمايدۇ. بۇ دورىنىڭ ئۈستىگە ماش، قېتىق، ئاچچىق نەرسىلەرنى يېمەسلىك لازىم. قۇندۇز قەھرى، زەپەر، دارچىن، پەرفىيۇن، زەنجۈبۇل، پارپا، پىلىپىل (قارمۇچ) بىلەن بېرىشكە بولىدۇ. ئەگەر قاتتىق قورساق ئاغرىقى پەيدا قىلسا، ئەمەن سۈيى بىلەن ھەمەل قىلىش لازىم. ئەيىۈننىڭ قۇۋۋىتى بەكمۇ ئۇزۇن تۇرىدۇ.

تەركىبى ئەيىۈننىڭ ئاساسىي تەسىر قىلغۇچى تەركىبلىرى (ئالكالوئىدلىرى) دىن ھازىرغىچە ئېنىقلان-

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ دېڭىز قىرغاقلىرىدىكى ئۆلكە-لىرىدىن چىقىدۇ.

174-رەسىم. ئەز پارانىپ

تەبىئىتى 2-دەرىجىلىك قۇرۇق ئىسسىق. خۇسۇسىيىتى ھۆلۈكنى چىقىرىش، قويۇق ماددىلارنى يۈمىشتىش، ئاغرىق قالدۇرۇش، تىنچلاندۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى بەدەندىكى ھۆلۈكلەرنى قۇرۇتۇش، قويۇق ماددىلارنى يۇمشىتىشقا، باش ئاغرىقى، بەھوشلۇق، ھۆلۈكتىن بولغان خاپىغانى، ئاشقازان كېسىلى، ئاشقازان ۋە بالىياتقۇنىڭ سوغۇقتىن ئاغرىشى، بالىياتقۇنىڭ بوغۇلۇپ قېلىشى، سوغۇقتىن بولغان باشقا كېسەللەرگىمۇ پايدا قىلىدۇ. 6 گرامنى قانداقلا سۇ بىلەن ئىچكۈزۈسە بۆرەكتە قېتىپ قالغان قاننى يۇمشىتىدۇ. سىرگە بىلەن ئېلىش تۇرۇپ ئىچكۈزۈسە ئارقا پېشانىنى يۇمشىتىدۇ. كۆيدۈرۈپ تۇتۇشنى تارتسا تۇتقاقلق نېرۋا كېسىلىگە، بەھوشلۇققا، مېڭىدىن كېلىدىغان ھۆلۈكلەرگە، بالىياتقۇنىڭ بوغۇلۇپ قېلىشى ۋە ھەيزنىڭ توختاپ قېلىشى، باش ئاغرىقلىرىغا پايدىلىق. ھەر خىل تېرە كېسەللىرى، بەلغەمدىن بولغان كېسەللەرگە، مەنىنىڭ ئۆزلۈكىدىن كېتىپ قېلىشلىرى، قاننىڭ بۇزۇلۇشىغا پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ئاغرىقنىڭ يېشى ۋە ئەھۋالىغا قاراپ 1 گرامدىن 9 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى قەسبۇس زەربە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىقى، تولغاق كېسەللەرگە بېرىشكە بولمايدۇ. باش ئاغرىقىغا سىرگەنجىۋىل، تولغاققا ئەرمەن گىلى قوشۇپ بېرىلسە بولىدۇ. تەركىبى گلۇكوگىن، ئاقسىل، ياغ، ۋىتامىن A، ۋىتامىن B، ۋىتامىن D قاتارلىقلار بار. جۇڭگى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىتى مۆتىدىل، تەمى قېرىق، شور. خۇسۇسىيىتى قىزىتما قايتۇرۇش، ئېغىز قۇرۇشنى داۋالاش، سۈيدۈك ھەيدەش، قان توختىتىش قاتارلىق خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە.

نەپەس سىقىلىشنى داۋالاشقا، يۆتەل توختىتىشقا، بەلغەم، چىڭ يۆتەللەرنى، سۇلۇق ئىششىقنى، سۈيدۈك تۇتۇلۇشنى، كۆكرەك، قوۋۇرغىلار ئاغرىشىنى داۋالاشقا، ئاياللارنىڭ ھەيز خۇنى كۆپ كېتىشىنى توختىتىشقا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقدارى 3 گرامدىن 12 گرامغىچە سۇفۇپ ھالدا ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

ھېقىق

(عقبق)

ACHAT (AGATE) 玛瑙

تونۇش بۇ بىر خىل مەشھۇر تاش بولۇپ، يەمەن، كەمبەت، بەھرەيىن، رۇمنىڭ دەريالىرىدا بولىدۇ.

بۇنىڭ رەڭگى خىلمۇخىل. يەنى، قىزىل، سېرىق، ئاق، قارا رەڭدە كېلىدۇ. بەزىلىرىنىڭ رەڭگى ئاچ ياكى توقراق كېلىشى مۇمكىن. جىگەر رەڭلىكىمۇ بولىدۇ. بەزىسى ساپ سۈزۈك، بەزىسى ئۇنىڭ ئەكسىچە تۇتۇق كېلىدۇ. قاتمۇقات بولۇپ كاندىن چىقىشتا رەڭسىز بولۇپ، ساپ سۈزۈك بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئوبدان كېرەكلىك پارچىلىرىنى ئايرىپ قايناتقاندا رەڭلىك، چىرايلىق بولىدۇ.

چىقىش ئورنى چەتتىن كېلىدۇ.

تەبىئىتى 2-دەرىجىدە قۇرۇق ۋە سوغۇق.

كۆيدۈرۈلگىنىنىڭ تەسىرى ياخشىراق، قۇرۇقلۇق تەرىپى ئارتۇق بولىدۇ.

خۇسۇسىيىتى يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، خاپىغاننى يوقىتىش، جىگەرنىڭ، ئالنىڭ سۇددىلىرىنى ئېچىش (توسالغۇلارنى ئېچىش)، كۆزنى قۇۋۋەتلەپ، كىرىپكەلەرنى ياخشىلاش، چىشنى، چىشنىڭ تۇۋىلىرىنى قۇۋۋەتلەش، چىشنىڭ تۇۋىدىن كېلىدىغان قانلارنى توختىتىپ، كىرلىرىنى ئېلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى 0.4 گرامنى يۇمشاق ئېزىپ ئۇنى ساپ قىلىپ تەنھا ياكى ئالما شەرىپتى بىلەن ئىچسە يۈرەكنى قۇۋۋەتلەپ، خاپىغاننى يوقىتىدۇ. تەنھا ئۆزىنى ياكى باشقا قان توختىتىدىغان دورىلار بىلەن 0.4 گرام ئىچسە، جىگەرنىڭ، ئالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. ئۆزىنى يۇمشاق ئېزىپ سۈرمە قىلىپ ياكى باشقا سۈرمەگە ئىشلىتىدىغان دورا بىلەن كۆزگە سۈرمە قىلىپ تارتسا، كۆزنى قۇۋۋەتلەپ، كىرىپكەلەرنى ئۆستۈرىدۇ.

كۆيدۈرۈپ تەنھا ئۆزىنى ياكى مەرۋايىت، مارجان يىلتىزى بىلەن قوشۇپ سۇنۇن تەييارلاپ چىشقا سۈركەپ يۇسا، بوشاپ قالغان چىشلارنى، چىشنىڭ تۇۋىلىرىنى چىگىتىپ، قېنىنى توختىتىپ، چىشنى پارقىرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 1.5 گرامغىچە.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار بۆرەككە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى كەترا.

ئورۇنباىسارى مارجان يىلتىزى.

جۇڭگى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى

تەبىئىتى قۇرۇق، سوغۇق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى ناچار خىلىتلارنى توسۇش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، كۆزنىڭ جاراھەتلىرىنى داۋالاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

مەشھۇر ھېكىم لى شىجىننىڭ يېزىشىچە ھېقىنى ئالقانلاپ كۆزگە سالسا، كۆز جىيەكلىرىنىڭ جاراھەتلىنىپ كېتىشىنى داۋالاشى مۇمكىن.

ئەسكەرتىش لوغاتۇلئەدۋىيىدە ئەقىنى ئىنگلىزچە CORNELIAN دەپ ئاتىلىدىغىنى كۆرسىتىلگەن. خەنزۇچە 光石 بولۇش لازىم ئىدى.

جۇڭگى تېبابەت كىتابلىرىدا ئاكات ئىككىسى بىر جىنسلىق ئىكەنلىكى كۆرسىتىلگەنلىكتىن، شۇ ھەقتە تونۇشتۇرۇلدى. تەتقىق قىلىپ كۆرۈلۈشىنى سورايمىز (ت).

ئەمەن

ARTEMISIA VULGARIS L 艾叶

تونۇش بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، ئوقۇۋانغا ئوخشايدۇ. تېنى بىر مېتىر مىقدارچە، شاخلىرى

غۇژمەك، يوپۇرمىقى كۆپ بولۇپ، سەتەرنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. توپا قونۇۋالغاندەك كۆرۈنىدۇ. رەڭگى ئېقىش تەرەپكە مايىل (كۈل رەڭ)، گۈلى بابۇننىڭ گۈلگە ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن ئۇششاقراق كېلىدۇ. كونا تېۋىپلارنىڭ ئېيتىشىچە بەش خىل بولىدۇ. 1. تەرسۇسى، 2. سۇسى، 3. نىپتى، 4. خۇراسانى، 5. رۇمى. ھەممىدىن ياخشىسى رۇمى ۋە تەرسۇسى بولۇپ، رەڭگى كۈل رەڭ بولۇپ، تۈكلۈك كېلىدۇ. چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزدىن، جۈملىدىن شىنجاڭدىن چىقىدۇ. شۇنىڭدەك ياۋروپا، ئاسىيادىكى باشقا مەملىكەتلەردىنمۇ چىقىدۇ.

تەبىئىتى 1-دەرىجىدە ئىسسىق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى توسالغۇلارنى ئېچىش، ئىشتىھا پەيدا قىلىش، ئىچ قاتۇرۇش، سەپرانى ۋە سەپرا خاراكىتىر-لىك باشقا خىلىتلارنى سۈرۈش، كۆكرەك، ئۆپكەننىڭ تومۇرلىرىنى تازىلاش قاتارلىق خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە. ئىشلىتىش ئورنى ئەمەننى قائىدە بويىچە سېرىق ئوت بىلەن بىللە ئىچسە، كۆكرەكنىڭ، ئۆپكەننىڭ تومۇرلىرىنى تازىلايدۇ. سېرىق ئوت، ئۈستقۇددۇسلار بىلەن ئىچسە، سەۋدانى سۈرىدۇ. باش ئاغرىقى، لەقۋا كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەمەننىڭ قاينىتىلغان سۈيىنى شىخ ئەرمەنى بىلەن قوشۇپ، يەنى بىر ئاز ئايارەج پەيقرانى شۇنىڭدا ئېزىپ، بۇرۇنغا تېمىتسا، مېڭىنىڭ ئالدى تەرىپىدە پەيدا بولغان ئاغرىقنى قالدۇرىدۇ. قاينىتىلغان سۈيىنى ئىچسە، مېڭىدىكى يەللەرنى تارقىتىدۇ. قاينىتىلغان سۈيىنى تەنھا ياكى ھەسەل بىلەن ئىچسە لەقۋا، پالەچ، ئىستىرخا، ئەزا تىرەش، تۇتقاقلق كېسەل، قارا بېسىشلاردا مەنپەئەت قىلىدۇ. سىقىلغان سۈيىنى شوك كېسەلنىڭ بۇرۇنغا، گېلىغا تېمىتسا مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنى قاينىتىپ سەبرى سۇقۇتى بىلەن ئىچسە، سەپرادىن، بەلغەمدىن بولغان باشنىڭ قېيىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەمەننى سۇدا قابىز (قانۇرغۇچى) ياغ بىلەن ياكى شارابتا قاينىتىپ تۇرۇپ پارنى قۇلاققا ئالسا، قۇلاق ئاغرىقى، قۇلاقنىڭ تۈۋىدىكى ئىششىقلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئاچچىق بادام يېغىدا قاينىتىپ بىر ئاز ئۆچكە ئۆتى قوشۇپ قۇلاققا تېمىتسا، قۇلاقنى يەللەرنى تارقىتىدۇ، جاراھىتىنى تازىلايدۇ. قۇلاقنىڭ ئېغىرلىقىنى يوق قىلىدۇ. شۇنىڭدەك قاينىتىلغان سۈيىنى ئاچچىق بادام يېغى ئۆچكە ئۆتى بىلەن تېمىتسا قۇلاقتىن سۇ كېلىشىنى توختىتىدۇ. ئەمەننى يۇمشاق ئېزىپ، توغرىغۇ ۋە ھەسەل بىلەن خېمىر قىلىپ گالىنىڭ ئىچكى تەرىپىگە چاپسا، گالىنىڭ ئىچكى تەرىپىدىكى سېرىقئەتلەرنىڭ ئىششىقلىرىنى، گالىنىڭ بوغۇلۇ-شىنى داۋالايدۇ. قۇلاقنىڭ تۈۋىگە چاپسا، ئىششىقنى، ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. ئەمەننى ناردىن بىلەن ئىچسە ئاشقازان ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. ئىچكى ئەزالاردىكى قاتتىقلىقنى، يەللەرنى تارقىتىدۇ. قاينىتىپ سۈيىنى ئىچسە، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئىشتىھانى ئېچىش ئۈچۈن ئوبدان تەسىر بېرىدۇ. قورساقنىڭ بالىنىڭ ئاغرىقلىرى ئۈچۈنمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. ناردىن بىلەن ئىچسە، دائۇسسۆۋلەپ، دائۇل ھەيىيە ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇزۇلغان مەجەزنى تۈزىتىدۇ. تەنھا بەدەنگە چاپسا، رەڭگىنى چىرايلىق قىلىدۇ. ئەمەندىن 30 گرامنى قاينىتىپ ئىچسە، چاياننىڭ چاققان زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. شاراب بىلەن ئىچسە، شەۋكىراننىڭ زەھىرىنى، دەريا، قۇرۇقلۇقتىكى يىلان چاققان زەھىرىنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى ئۆزىنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ 8 گرامغىچە، قاينىتىپ ئىچىشتە 30 گرامغىچە بېرىلىدۇ. ئورۇنباستارى ئىچ سۈرۈشتە غاپەس ۋە شېخ ئەرمەندىن ئىبارەت. ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەشتە باراۋەر مىقداردا ئاسارۇن، يېرىم مىقداردا سېرىق ھېلىلە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ئاشقازان ئاغرىقىنى ئاجىزلىتىدۇ، باشنى ئاغرىتىدۇ، بەدەننى قۇرۇتىدۇ. تۈزەتكۈچىسى سوغۇق مەجەز كىشىلەر ئۈچۈن رۇمبەدىيان، مەستكى، ئىسسىق مەجەز كىشىلەر ئۈچۈن شەرىپتى ئانار.

تەركىبى %0.02 جەۋھەر ماي، خولىن، ئادېنىيە، ۋىتامىن A، ۋىتامىن B₁، ۋىتامىن C، ئىنۇلىن،

رېزىنا، تاننىن ۋە كاليۇم خلورىك قاتارلىق ماددىلار تۇتىدۇ.

جۇڭى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىي ئىسسىق ۋە زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى قاننى ياخشىلاش، سوغۇق ھۆللۈكلەرنى ھەيدەش، ھەيزنى تەرتىپكە سېلىش، قورساقنى كى بالىنى مۇقىملاندۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

قان توختىتىش خۇسۇسىيىتى بىلەن قان قۇسۇشنى، ئاياللار جىنسىي ئەزاسىدىن كەتكەن خۇننى، كۆتەن ئۈچەيدىن كەلگەن قاننى توختىتىشقا، ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىشقا، ھەيز كەلمەسلىك ۋە ھەيز تەرتىپسىز كېلىشەرنى داۋالاشقا، ھامىلدارلىقتا كەلگەن خۇننى توختىتىپ، تۆرەلمىنى مۇقىملاشتۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ ھەمدە بەدەننى قوۋۋەتلىگۈچى دورا قىلىپ سوغۇقتىن بولغان ھوشسىزلاندىرىدىغان قاناشلارنى توختىتىشقا بېرىلىدۇ.

سىرتقى تەرەپتىن يىڭنە بىلەن داغلاپ داۋالاشتا داغلايدىغان ماتېرىيال قىلىپمۇ ئىشلىتىلىدۇ ۋە يېڭى تۇغۇلغان بوۋاقلار ئەمەن سۈيى بىلەن چۆمۈلدۈرۈلىدۇ. بەزى ئالىملارنىڭ پىكىرىچە بۇنداق قىلغاندا، تېرە ياللۇغلىرىنى پەسەيتىشكە ياردەم بېرىدىكەن.

يەنە ئەمەن قىزىتما پەسەيتكۈچى ۋە زەھەر قايتۇرغۇچى دورا ئورنىدىمۇ ئىشلىتىلىدۇ. ھامىلدارلىقتىكى زەھەرلىنىش (ھامىلىنىڭ تەسىرىدىن ئاياللاردا بولىدىغان قۇسۇش، باش ئاغرىش، نېرۋا خاراكتېرلىك ئاغرىشلار، تۇتقاقلىق كېسەل قاتارلىق) لاردا، يېرىڭلىق تېرە جاراھەتلىرىدە، نېرۋىلارنىڭ ئاغرىشلىرىدا بېرىلىدۇ. زەپقۇننەپەستە (زىققە) قۇرۇق ئەمەن شاخ ۋە يوپۇرماقلىرىنىڭ تۇتۇنلىرى نەپەسكە ئالدۇرۇلىدۇ. ئۆت تېشى كېسەللىكىدە ئەمەننىڭ يەر ئۈستىدىكى قىسمىنى قاينىتىپ سۈيىدە ۋاننا قىلدۇرۇلىدۇ. مەلەم تەييارلاپ، تۈرلۈك جاراھەتلەرنى مايلاش ئۈچۈن بېرىلىدۇ.

مىقدارى بىر كۈندە 19~8 گرامنى قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

بىر قېتىمدا 5~3 گرام بېرىلىدۇ. جۇڭىيلار بىر قېتىملىق مىقدارنىڭ شۇ چەكلىمىدىن ئېشىپ كەتمەسلىكىنى تەۋسىيە قىلىدۇ.

ئەنزىرۇت

(گۆشخور)

تونۇش بۇ بىر خىل تىكەنلىك دەرەخنىڭ يېلىمى بولۇپ، مەزكۇر دەرەخنىڭ ئېگىزلىكى بىر مېتىردىن ئارتۇقراق، يوپۇرماقلىرى ھەببۇلتاس ۋە چىلاننىڭ يوپۇرماقىغا ئوخشايدۇ. ئاچچىق ۋە تاتلىق ئەمگە ئىگە دورىدۇر. بۇنىڭ ياخشىسى ئاق سېرىققا مايىل، چۈرۈك بولىدۇ.

چىقىش ئورنى چەتتىن كېلىدۇ (ئۆزبېكىستان، تۈركمەنىستانلاردىن چىقىدۇ).

تەبىئىي 2-دەرەخنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق، ئاۋۋالقى دەرىجىسىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى يەللەرنى يۇمشىتىش، تارقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، جاراھەتلەرنى قۇرۇتۇش، بەلغەم-نى سۈرۈش، تىنچلاندۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ھېلىمە، تۇرپۇت، سەكبىنەچكە ئوخشاش دورىلار بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، مۇپاسىلىنىڭ بەدەندىكى يەللەرنى تارقىتىپ چىقىرىدۇ. ئابدەمىلىك يېغى بىلەن قوشۇپ چېپىلسا، پەينىڭ تارتىشىلىرىنى بوشتىدۇ. قىز تۇغقان ئايالنىڭ سۈتكە سۈرۈپ كۆزگە چېپىلسا ياكى ئۆزىنى ئېرتىپ كۆزگە تېمىسا، كۆزگە چاپاق پەيدا بولغانغا، كۆز ئېچىشىلىرىغا پايدىلىق.

مەرۋايىت، بىخ مارجان كۆيدۈرۈپ، ئاق ناۋاتىنى باراۋەر ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ كۆزگە سەپسە، كۆزگە چۈشكەن قاننى يوقىتىدۇ. پىيازنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئويۇپ ئىچىگە ئەنزىرۈتنى تولدۇرۇپ، ئوتتا قويۇپ قاينىتىپ، چىققان سۈيىنى قۇلاققا قويسا، قۇلاق ئىچىدىكى كىرلەرنى چىقىرىپ پاكىزلەيدۇ. 15 گرامنى 0.5 گرام ھەجرىل بەقەر، 30 گرام نارجىل ئارىلاشتۇرۇپ تۆتكە بۆلۈپ ھەر كۈنى بىر بۆلىكىنى ئىللىتىلغان تۇخۇم سېرىقى بىلەن يېسە سەمىرتىدۇ.

تاۋۇزنىڭ سۈيىگە يېرىم كۈن چىلاپ 10 كۈنگىچە ئىچسە سەمىرتىدۇ. سوقۇپ جاراھەتكە سەپسە، ئۆلۈك گۆشلەرنى يەپ، يېڭى گۆش ئۇندۇرىدۇ. جاراھەتلەرنى پۈتتۈرىدۇ. چېچەككە سەپسە، چېچەك ئەسىرىنى يوقىتىدۇ. ئاق توغرىغۇ بىلەن چاپسا، كۆكرەك ئىششىقى ۋە خانازىر (لىمفا تۈبېرىكۈلوزى) گە پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى 5~1 ياشلىقلارغا 2~1 گرام؛ 10~5 ياشلىقلارغا 5~3 گرام؛ 15~10 ياشلىقلارغا 9~6 گرامغىچىلىك ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ. ئىسھال قىلىدىغان (سۈرىدىغان) دورىلار بىلەن بېرىشكە توغرا كەلسە 4 گرام بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى ئۆز ۋەزنى بىلەن باراۋەر سەبىرى. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار سوقۇلغان سۇفۇپتىن 15 گرامنى بەرسە بەدەننىڭ نەپەس يوللىرىنى توسۇۋېلىپ، ئادەم ھاياتىغا دەخلى يەتكۈزۈپ، ئادەمنى ئۆلتۈرىدۇ. خۇسۇسەن ئەبىرەك (تەلىق) بىلەن بەرسە بەكمۇ خەۋپلىكتۇر. سەمغى ئەرەبى (ئەرەب يېلىمى)، بادام يېغى قوشۇپ بېرىلىدۇ. يالغۇز بەرمەسلىك لازىم. 4 گرامغا 8 گرام بادام يېغى بىلەن قوشۇپ بېرىلىدۇ.

ئەنزىرۈتنى پىشۇرۇش ئۇسۇلى ئەنزىرۈتنى سوقۇپ ئېشەك سۈتى ياكى قىز تۇغقان ئايالنىڭ سۈتى بىلەن خېمىر قىلىپ، يۇلغۇن ياغىچى بىلەن تونۇرنى قىزىتىپ، يۇلغۇن ياغىچىغا خېمىر بولغان ئەنزىرۈتنى ئېلىپ تونۇرغا ئېسىپ، قۇرۇغاندا ئىشلىتىمىز. يەنە بىر مەرتىۋە پىشقاننى سوقۇپ، تۇخۇم سېرىقىغا ئېلىشتۇرۇپ يۇقىرىدىكى ئۇسۇلدا تونۇرغا ئېسىپ پىشۇرسا يەنىمۇ ياخشىراق ھەم مۆتىدىللىققا يېقىن بولىدۇ. خۇسۇسەن كۆز كېسەللىرى ئۈچۈن پىشۇرماي ئىشلىتىش مۇمكىن ئەمەس.

ئەنجىباھار

(پاتمۇتەك)

POLYGONUM BISTORTA 紫参(拳参)

تونۇش بۇ بەدىگە ئوخشاش، بەدىنىڭ تېنىدىن كۈچلۈك، قاتتىق تېنىلىك، يوپۇرمىقى قىزىللىققا مايىلراق، گۈلى قىزىل، كىچىك غىلاپ ئىچىدە ئۇرۇقلايدىغان، ئۇرۇقى ئۇششاق گىياھنىڭ يىلتىزى بولۇپ، قاتتىق ياغاچقا ئوخشاش، قىزىل رەڭدە، ئىنچىكە، ئۇششاق شاخلىرى بار، ئالما تەملىك، ئاقار سۇنىڭ يېنىدا ئۆسىدۇ، بىز يىلتىزىنى ئىشلىتىمىز.

چىقىش ئورنى مەملىكىتىمىزنىڭ شەندۇڭ، خېبىي، گەنسۇ، شىنجاڭ قاتارلىق جايلارىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى 3-دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى ئىچ سۇرۇش، قان توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى ئارقا پېشابتىن كەلگەن، ئاياللار جىنسىي ئەزالىرىدىن، ئۆپكەدىن، پۈتسۈن ئەزادىن كەلگەن قاننى توختىتىشقا، ئۆپكە سىللىرىغا 4~3 گرامنى سۇدا قاينىتىپ ئازراق قەنت قوشۇپ

175-رەسىم. ئەنجىبار

ياكى شاربىقا ئارىلاشتۇرۇپ بېرىلىدۇ. مۇناسىۋەت-
لىك دورىلار بىلەن قوشۇپ، سوقۇپ تاز جاراھەت-
لىرىگە سەپسە گۆش ئۇندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى 1~5 ياشلىقلار-
غا 1~1.5 گراممىچىلىك، 5~10 ياشلىقلارغا 5.
2~2 گراممىچىلىك، 10~15 ياشلىقلارغا 3~4
گراممىچىلىك بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى ئۆز ۋەزنى بىلەن زىخ، $\frac{1}{4}$

ئەرمەن گىلى قوشۇپ بېرىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار سوغۇق مەجەزەلەرگە
بېرىلمەيدۇ. بېرىش توغرا كەلسە زەنجىۋىل بىلەن
قوشۇپ بېرىلىدۇ.

تەركىبى 17% تاننىن، 29.5% كراخمال،
2.13% قايتقان قەنت، 10% ئاقسىل، 2.23%
يېلىم، بۇلاردىن باشقا، چاپلاشقاق ماددا، فېبرىن
ۋە كۈل ماددىلىرى تۇتىدۇ.

جۇڭىيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى ئىچۈرۈش
ئارقىلىق قان تولغاق، قان كېتىش، سۆزەك، ئاق
خۇن كېسەللىرى، ئېغىز چايقاش ئارقىلىق ئېغىز
بوشلۇقىنىڭ ياللۇغلىرى، سىرتتىن ئىشلىتىپ بوۋا-
سىر ۋە ئىششىق جاراھەتلەر داۋالىنىدۇ.

مىقدارى يىلتىزىنىڭ قۇرۇتۇلغىنىدىن 6 گرام
قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى تالقانلاپ كۈندە 2~3
گرام ئىچىلىدۇ (دوختۇرلۇقتا ئېكىستراكتوم بىست-
ئۇرتا دېگەن دورا ياساپ، چىشى مىلىكى قا-
نىغاندا ئىشلىتىلىدۇ).

ئەسكەرتىش بۇنى ئۈنچە باھار 生地

(رادىكس رېھماننىيە) دەپ كۆرسىتىلگەن پىكىرلەر بار. شۇنىڭدەك خەنزۇچە زىسك بىلەن چۈەنسىڭ
ئومۇمەن ئىچكى ئۆلكىلەردىمۇ كۆپ ھالدا بىر-بىرىدىن پەرقلىنىدۇرۇلمەيدىغانلىقى ۋە رايونلۇق دورا
شىركىتى ئەنجىباھارنى زىسك دەپ توپلىغانلىقى ئۈچۈن، مۇشۇ نامنى بېكىتىپ، تىرناق ئىچىدە چۈەنسىڭ
نامى يېزىلدى. لاتىنچە ناملىرىمۇ، شەكلى، تەركىبىمۇ ئوخشايدۇ.

ئەنجۈر

(تىيىن)

FICUS CARICA 无花果

تونۇش بۇ بىر خىل مېۋە بولۇپ، ئۆلكىنىڭ، تاغنىڭ، ئاق، قارا، سېرىق، ئەركەك، چىشىسى بولىدۇ.

176-رەسىم. ئەنجۈر

ياخشىسى بەكمۇ ئۇششاق ئەمەس، بەكمۇ يوغان ئەمەس، ئوتتۇرا ھالدۇر. يوپۇرمىقى كەڭرەك، شاخلىرى چۈرۈك، سۈتلۈك بولۇپ، گۈلى يوق. شاخلىرىنىڭ ئىچكى تەرىپىدە ئاق پورى بار. تەمى تاتلىق، ئۇششاق ئۇرۇقلۇق، ئۈستى پوستلىق بولىدۇ. تاغنىڭ ئەنجۈرىنىڭ مېۋىسى ئۇششاقراق، پومىلىشاڭغۇراق كېلىدۇ. قارىسىنى ئەنجۈر شامى دەيمىز. بۇ بەكمۇ چوڭ بولىدۇ. قارىسىنىڭ ياخشىسى تاتلىق، سۇلۇق. ئۇ دورا ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. يىلنىڭ تومۇزنىڭ ئاخىرلىرىدا، كۈز باشلىرىدا پىشىدۇ.

چىقىشى ئورنى جياڭسۇ، جىجياڭ، فۇجىيەن، گۇاڭدۇڭ، يۈننەن، خۇبېي قاتارلىق ئۆلكىلەردە ئۆستۈرۈلىدۇ. شىنجاڭدا قەشقەر، ئاتۇش، كۇچالارنىڭ ئەنجۈرى مەشھۇر.

تەبىئىتى ئاۋۋالقى دەرىجىدە ئىسسىق، 2-دەرىجىدە ھۆل، تاغنىڭكىسى ئۆلكىنىڭكىدىن ئىسسىقراق، ھۆللۈكى كەمرەك. قۇرۇقنىڭ 2-دەرىجىدە ئىسسىق، ئاۋۋالقى دەرىجىدە ھۆل.

خۇسۇسىيىتى ئوزۇق بولۇش، سەمىرتىش، يۈرەكنىڭ قىزىقىنى سوۋۇتۇش، تەبىئەتنى (تەرەتنى) يۇمشىتىش، ئاچچىقنى ياندۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى 40 كۈن ئاشتىدا رۇمبەدىيان قوشۇپ يېسە، ئورۇق كىشىلەر سەمىرىدۇ، نېرۋىنى بەسەيتىدۇ، قۇرۇقتىن بولغان ھاسىراشقا، يۆتەلگە، كۆكرەك ئاغرىقلىرىغا، جىگەرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، تالنىڭ ئىششىقلىرىنى ياندۇرۇشقا، بۆرەكنىڭ كىچىكلەپ كېتىشىگە، سۈيدۈكنى ئاسان كەلتۈرۈشكە، ئىششىق، دانخورەكلەرگە، بادام، پىستە بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، بەدەننىڭ ئاجىزلىقىغا پايدا قىلىدۇ. ئەقلىنى زىيادە قىلىدۇ. ياڭاق مېغىزى بىلەن قوشۇپ يېيىلسە، ھەر خىل زىيانلىق ھاشاراتلار چاقسا بەكمۇ زىيانلىق تەسىرى بولمايدۇ. سۇزاپ بىلەن قوشۇپ يېيىلسە، زەھەرلەرنى قايتۇرىدۇ. قەرتۇم مېغىزى ۋە بىر گرام توغرىغۇ قوشۇپ بېرىلسە، قويۇق خىلىتلاننى سۈرىدۇ. مۇرابباسىنى يېسە مەيدىدىكى بەلغەم خىلىتلىرىنى چىقىرىدۇ. يېگەندىن كېيىن كۆڭۈلنى غەلبان قىلسا سىركە ئىچىلىدۇ. قۇرۇقنى يېسە بەدەندىكى سېسىغان ماددىلارنى يوقىتىدۇ. ھۆللۈك، سوغۇقتىن بولغان كېسەللەرگە پايدا قىلىدۇ. بۆرەكنى قىزىتىدۇ. ھۆل، قۇرۇق تۇتاقلىق نېرۋا كېسەللىرىدە مېڭىلەرنى قۇۋۋەتلەيدۇ. قۇرۇقنى سوقۇپ جاراھەتكە سەپسە سۈيىنى يوقىتىدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ سۈيى (سۈتى) تەمرەتكىگە چېپىلىدۇ. كۆز جاراھەتلىرىنى، يىرىك كىرىپكەلەرنى يۇمشىتىدۇ. سۈيىنى قاينىتىپ غار-غار قىلسا تىلنىڭ، كانايىنىڭ ئىششىقلىرىنى ياندۇرىدۇ. سۈيىنى ھۆلبە ھەسەل بىلەن قاينىتىپ ئىچسە، كۆكرەكنى، ئۆپكەننى پاكىزلەيدۇ. قۇرۇق زۇپا بىلەن قاينىتىپ بەرسە، كۆكرەكنىڭ زىيادە ھۆللۈكىنى، كونا يۆتەلنى قايتۇرىدۇ. سۈيىنى سۇزاپ، رۇمبەدىيان بىلەن قوشۇپ بەرسە، ئاشقازان-ئۈچەيدىكى يەللەرنى ھەيدەيدۇ. تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. ياڭاق بىلەن بەرسە قۇلىنجىغا پايدا قىلىدۇ. سۈيىنى قاينىتىپ كىلما قىلسا، قورساق ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ.

ئەنجۈرنى ئۈزۈم سىركىسىگە 9 كۈن چىلاپ، ھەر كۈنى 5 دانىنى ئازراق سىركە بىلەن يېسە، بىرىنى ئۇششاق سىركەنجۈل ۋە بۆرە سۈيىسىنىڭ يىلتىزى بىلەن قوشۇپ، سوقۇپ بېرىلسە، تالنىڭ ئىششىقلىرىنى ياندۇرىدۇ. قۇرۇق ئەنجۈرنى باراۋەر ياڭاق مېغىزى بىلەن قوشۇپ، سوقۇپ ھەر كۈنى 80 گرامدىن يېسە باھنى (پېنىسىنى) قوزغايدۇ ھەم تاماق سىڭدۈرۈشكە ياردەم قىلىدۇ. زىيانلىق ھاشاراتلار چاقىتىنغا پايدا قىلىدۇ.

ئەنجۈر سۈيى كونا يۆتەلگە، ئەزادىكى توسالغۇلارنى ئېچىشقا، بۆرەك، سۈيدۈكنى پاكىزلاشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئۆلكە ئەنجۈرىدىن ياۋا ئەنجۈر كېسەلگە پايدا بېرىشتە قۇۋۋىتى زىيادراقتۇر. پىششىق ئەنجۈرنى سوقۇپ بۇغداي ئۇنى ياكى گۈلى سەۋسەر يىلتىزنىڭ ئۇنى ياكى ناتىرىيى بىكاربونىك ياكى توغرىغۇنىڭ قايسى بىرى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ خېمىر قىلىپ قويۇلسا، قۇلاق ئارقىسىنىڭ ئىششىقلىرىغا، خانازىر، سۆڭەلگە، پەينىڭ تارتىشىشلىرىغا ھەم ھەر خىل جاراھەتلەر نەتىجىسىدىكى تېرىنىڭ قارا داغلىرىغا، تېرىدىكى ھەر خىل ئاق داغلارغا پايدا قىلىدۇ. بوغۇم ئاغرىقلىرىدا بوغۇملارغا قويۇلسا ئاغرىق توختايدۇ. ئەنجۈرنى زىك بىلەن ئېلىشتۇرۇپ مەلھەم قىلىپ چاپسا، پاچاقنىڭ ئاقما جاراھەتلىرىگە، ئەنجۈر سۈيىنى ئارپا ئۇنى، ئەمەن قوشۇپ سوقۇپ خېمىر قىلىپ ئاشقازاندىكى ئىششىقلارغا ئۈستىدىن چاپسا پايدا قىلىدۇ. ئەنجۈرنى كۆيدۈرۈپ زەيتۇن بىلەن ئېلىشتۇرۇپ سوقۇپ قىلىپ چىشى يۇسا ئاقارتىدۇ، چىش گۆشلىرىنى قۇۋۋەتلەيدۇ ھەم چىش قانغانغا پايدا قىلىدۇ. جازاھەتلەرگە سەپسە جاراھەتلەرنى تازىلايدۇ. ئەنجۈرنى كۆيدۈرۈپ زەيتۇن يېغى، موم بىلەن ئېلىشتۇرۇپ چاچقا چاپسا، چاچنى قارايتىدۇ ھەم تېرىنىڭ يېرىقلىرىغا سۈركىسە پۈتتۈرىدۇ. ئەنجۈرنى تۇخۇمنىڭ سېرىقى، سىركە بىلەن ئېلىشتۇرۇپ ئىسسىتىپ سوڭغا قويۇسا، شۇ ئورۇندىكى ئاغرىقلارغا پايدا قىلىدۇ. ئەنجۈرنى سۇزايىنىڭ قاينىتىلمىسى بىلەن قاينىتىپ ھەمەل قىلىنسا، قورساق ئاغرىقىنى ساقايتىدۇ. بۇ قاينىتىلمىنى ھەسەل قوشۇپ يۇمشاق پاكىزلەنگەن يۇڭغا مىلاپ ھەمەل قىلىنسا، رەھىمدىكى (باليئاتقۇدىكى) ھۆل-قۇرۇق جاراھەتلەرنى پاكىزلەيدۇ ھەم قاننى توختىتىدۇ. ئەنجۈرگە سىركە، تۇز بىلەن قوشۇپ مەلھەم قىلىپ قويۇلسا، ھۆل جاراھەتلەرنى ساقايتىشقا ياردەم قىلىدۇ. ئەنجۈرگە ھەسەل قوشۇپ مەلھەم قىلىپ غالجىر ئىت چىشلىگەن جايغا چېپىلسا پايدا قىلىدۇ. سىركە، تۇز ھەم كەرسەنە بىلەن قوشۇپ مەلھەم قىلىپ ئىنى ئىرس دېگەن ھايۋان چىشلىگەن زەخمىگە چاپسا پايدا قىلىدۇ. گۈلنار يوپۇرمىقى بىلەن ئەنجۈرنى مەلھەم قىلىپ سۇنۇق ئۈستىگە چاپسا، ئۇششاق پارچە سۆڭەكلەرنى چىقىرىدۇ. پىشمىغان خام ئەنجۈرنىڭ بىر-ئىككى دانىسىنى تەستە پىشىدىغان گۆش بىلەن قوشۇپ قايناتسا گۆش تېز پىشىدۇ، سومەلەكنى پىشۈرىدۇ. سوقۇپ كۆزگە تارتسا، كۆزنىڭ سۇلىرىنى يوقىتىدۇ. پاختا ياكى داڭغا سۈركەپ چىشقا قويۇسا، چىشنىڭ ئاغرىقىنى قالدۇرىدۇ. ئەنجۈرنى بادام بىلەن سوقۇپ قوشۇپ يېسە ئىچىنى يۇمشىتىدۇ. رەھىمنىڭ قاتتىقلىقلىرىنى يۇمشىتىدۇ. شۇمىشا بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، نىقرەسكە (ئۇششاق بوغۇم ياللىغۇ) پايدا قىلىدۇ. ئارپا ئۇنى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ خېمىر قىلىپ قىچىشقا، داڭغا، ئاق داغلارغا قويۇلسا پايدا قىلىدۇ. ھەرە چاققانغا قويۇلسا ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. جاراھەتنىڭ زىيادە ئۆسكەن گۆشلىرىنى پەسەيتىدۇ. ئەنجۈر قېقىنى سوقۇپ كەتسە بىلەن ئېلىشتۇرۇپ تۇخۇمنىڭ سېرىقىدا مەلھەم قىلىپ بالياتقۇ ئىچىگە ھەمەل قىلىنسا، جاراھەتلىرىنى پاكىزلەيدۇ ھەم چۈشمىگەن بالىنى چۈشۈرىدۇ. بالياتقۇدىن قان كەلتۈرىدۇ. يېڭى يوپۇرمىقى زىمات قىلىنسا جاراھەتنى پۈتتۈرىدۇ. قاينىتىلمىسىدا ھەر خىل زەخمىلەرنى يۇسا پايدا قىلىدۇ، باشنى يۇسا چاچنىڭ چۈشمەسلىكىگە ياردەم بېرىدۇ.

يېڭى يوپۇرمىقىنى ئىسسىق خېمىر قىلىپ، ئىت چىشلىگەن جايغا تاڭسا ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. تەكرار تېڭىلسا جاراھەتنى ساقايتىدۇ. مېۋىسى شاخ-يوپۇرماقلىرىدىن كۈچلۈكرەك بولىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى ھۆلدىن 5~1 ياشقىچىلىك بولغانلارغا 50~20 گرامغىچىلىك، قۇرۇقىدىن 5~1 گرامغىچىلىك، 10~5 ياشقىچىلىك بولغانلارغا 150~50 گرام، قۇرۇقىدىن 15~5 گرام، 10~10 ياشقىچىلىك بولغانلارغا 300~150 گرام، قۇرۇقىدىن 30~15 گرامغىچىلىك ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى ئۆز ۋەزنى بىلەن چىلغوزا.

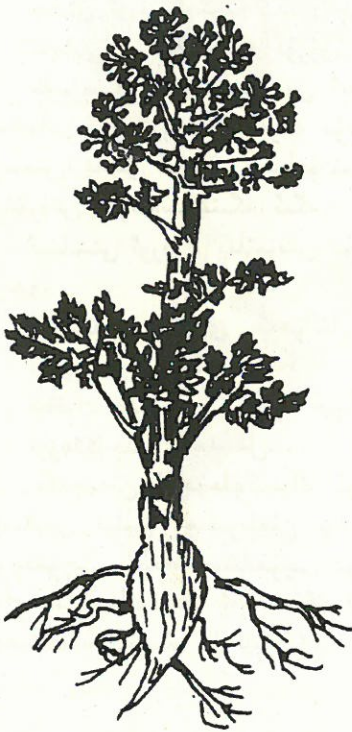
دەققەت قىلىدىغان ئىشلار تولا يېسە جىگەرگە، زەمىپ ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ. ياڭاق، سەتەر، رۇمبەدىيانلارنى دەملەپ ئىچسە، قۇرۇقنىڭ زىيىنى قايتىدۇ. سىركەنجۈنل، پورتىخال شەرىبىتى، رىباس

دېگەن دورىنىڭ شەرىپىنى ئىچسە، ھۆلىنىڭ زىيىنى قايتىدۇ.
تەركىبى ئەنجۇر مېۋىسى ئۆز تەركىبىدە سۇ، گلۇكوزا، فروكتوزا (مېۋە قەنتى)، لىمون كىسلاتاسى (جەۋھىرى لىمون)، پېنتوزا تۇتىدۇ.
جۇڭگى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى مېۋىسىنى ئىچ بوشىتىشقا، قايناتقان شەرىپىنى بوۋاسىر (گېمور-روي) نى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. يەنە بەلغەم بوشىتىش، نەپەس يوللىرىنى ياخشىلاشقا، ئۈچەينى نەملەندۈرۈشكە ئىشلىتىلىدۇ.

ئەنجۇدان

(ھىڭنىڭ ئۆسۈملۈكى)

FERULA ASAFOETIDA L 阿魏海

177-رەسىم. ئەنجۇدان

تونۇش بۇ ئۆسۈملۈك ئىككى خىل بولىدۇ. بىرىنچى خىلى، خۇشبۇي. ئىككىنچى خىلى، سېسىق، تېنى توم، ئىچى كاۋاك، ئېگىزلىكى 1 مېتىردىن ئۈزۈنراق كېلىدۇ. يوپۇرمىقى كىلىمنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن كىچىكرەك، گۈلى سېرىقچى-چەكنىڭ گۈلىگە ئوخشاش كۈنلۈك شەكىلدە بولىدۇ. مېۋىسى پىشقاندىن كېيىن ئاقىرىدۇ. تەڭگىگە ئوخشايدۇ، بەك خۇشبۇي بولىدۇ. بۇنىڭ يېلىمى ھىلىت (ھىڭ) دەپ ئاتىلىدۇ.
ئىككىنچى خىلىنىڭ يوپۇرمىقى تۆشۈكلۈك، تېنى بىرىنچى خىلىنىڭكىدىن ئاجىز، بۇنىڭ مېۋىسىنىڭ رەڭگى قارا ۋە سېرىق بولىدۇ.

چىقىش ئورنى شىنجاڭدىن چىقىدۇ.
تەبىئىي بىرىنچى خىلىنىڭ 2-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق، ئىككىنچى خىلىنىڭ تەبىئىي 3-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.
خۇسۇسىيىتى توسالغۇلارنى ئېچىش، پارقىرىتىش، ئىششىق ۋە يەللەرنى تارقىتىش، زەھەرلەرگە مۇداپىئە كۆرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى قارىسىنى خىتىمى ۋە كەرسەنە ئۇنى بىلەن باشقا چاپسا، دىماغدىكى سوغۇق خىلىتلاردىن پەيدا بولغان كۆز-نىڭ قاراڭغۇلىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۆزىنى مۇۋاپىق ھالدا يېسە، زېھنىنى ياخشىلايدۇ. مۇھاپىزەت (ئەستە تۇتۇش)

قۇۋۋىتىنى زىيادە قىلىدۇ. پالەچ، لەقۋا، ئىستىرخا ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ، بەل-غەمنى يوقىتىدۇ. يەللەرنى تارقىتىدۇ، ئىشتىھانى ئاچىدۇ. ئېغىر تاماقلارنىڭ زەرەرىنى توسىدۇ. زەھەرلىك دورىلارنىڭ ۋە باشقا زەھەرلەرنىڭ زەرەرىنى يوقىتىدۇ. ھەسەل بىلەن كۆزگە تارتسا كۆزنىڭ نۇرىنى قۇۋۋەتلەيدۇ. مېڭە تەرەپتىن كۆزگە چۈشىدىغان سۇيۇقلۇقلارنى توسىدۇ، كۆزدىكى ئاقنى ئالىدۇ. زەيتۇن يېغىدا قاينىتىپ قۇلاققا تېمىتسا، قۇلاق ئاغرىقىنى پەسىيتىدۇ.

موم يېغى بىلەن چاپسا، خانازىر ۋە باشقا چاقىلار، يانپاش ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. زەيتۇن

ئورۇنباسارى ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلارغا ئىشلىتىشتە 4 گرام ئۆشەنە، 4 گرام فۇپەل (بىگلاڭ).

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار ئالغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى كەترا.

تەركىبى مۇنچىقىدا ئالما كىسلاتاسى، لىمون كىسلاتاسى، تاننىن، قەنت ماددىسى، رېزىنا ھەم ۋىتامىن B، ۋىتامىن C، ۋىتامىن P لار بار.

جۇڭگىي تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى تەبىئىتى مۆتىدىل، قابىز.

خۇسۇسىيىتى مەنىيىنى تۇتۇش، ئىچ توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. كۈچلەندۈرگۈچى ۋە قابىز (قورۇغۇچى) دورا سۈپىتىدە مەنىي تۇنالماسلىق، خۇن كېسەللىرى، ئالنىڭ سوۋۇپ كېتىشىدىن بولغان ئىچ سۈرۈشلەردە، ئۇزاققا سوزۇلغان ئۈچەي ياللۇغلىرىدا، چىش مىلىكى قانا شىچان بولۇپ قىلىش كېسىلى (دوختۇرلار سىنگا-سىكار پۇت دەيدىغان كېسەل) دە ئىشلىتىلىدۇ. خەلق ئارىسىدا يەنە قەنت ئالىدىغان خام ئەشيا ئورنىدا پايدىلىنىلىدۇ.

ئۇيغۇر تىبابىتىدە قوللىنىلىدىغان ئەرەبچە-پارسچە كېسەللىك ناملىرىنىڭ قىسقىچە تەرجىمىسى ۋە لاتىنچە سېلىشتۇرما ناملىرى

NOMA	ئىغز (مەڭز) نىڭ	ئاكىلە
SYRHILODERMA	كانگرېنىلىق جاراھىتى	(ئاكىلە تۇلغىم)
MYELITIS SYPHILITICA	تېرە سىفىلىسى	ئاتشەك جىلدىيە
SYPHILIS SECONDARIA	يۈلۈن سىفىلىسى	ئاتشەك ھارام مەڭز
SYPHILIS TRITARIARIA	I دەۋر سىفىلىسى	ئاتشەك دەرىجەدەۋۋوم
SYRHIILIS CONGENATA	II دەۋر سىفىلىسى	ئاتشەك دەرىجىسى سەۋم
	تۇغما سىفىلىسى	ئاتشەك مەۋلۇدى

ب

CIRRHOSIS HEPATIS	جىگەر قاتتىقلىشىپ كىچىكلىپ كېتىش	بىزالىكەمبەد (سەغىرەلكەمبەد)
MILIARIA RUBRA	تىككەنەك (ئۇششاق دانىچە)	بۇسۇر شۇكى
ACNE	دانىخورەك	بۇسۇر لەمبىنى
STOMATITIS APHTHOSA	ئەمچەككىكى بالىلارنىڭ ئىغز ئاغرىقى	بۇسۇرۇلغىم
HERPES LABIALIS	كالىپۇكقا قوقاق چىقىش	بۇسۇرۇرۇششەفتى
PILE HAEMORRHOIDS	مەقتەت بوۋاسىرى (گېمورروي)	بوۋاسىر مەقتەت
AMAUROSIS	قارىغۇ بولۇپ قېلىش	بەتلانى بەسەر
PRESBYOPIA	قېرىلىق كۆز ئاجزىلىقى (قېرىلار كۆرۈشى)	بەسرە تۇششىيۇخ
LEUCODERMIA	ئاق داغ	بەھىق ئەبەيز
VITILIGO	ئاق پىسە	بەرمىس
CATARACTA	كۆزگە ئاق چۈشۈش	بەيازى ئەمىن
ENURESIS NOCTURNA	ئورۇنغا سىيىپ يېتىشى	بەۋل بىلغەش (بەۋل بەستى)
ALBUMINURIA	سۇيۈكتىن ئاقسىل كېلىش	بەۋلى زىلالى

پ

SINGULTUS	ھىق تۇتۇش	پۇاق
-----------	-----------	------

ت

PESTIS	چۇما	تائۇن
PESTIS ABORTIVE	يەڭگىل چۇما	تائۇنى دەۋۋار
PESTIS PULMONIALIS	ئۆپكە چۇمىسى	تائۇنى زاتلىرىيە
PESTIS BUBONICA	بەز چۇمىسى	تائۇن غۇددى
ECCHYMOSES	كۆزگە چېكىتتەك قان چۈشۈش	تىرەفە
TINNITUS	قۇلاق قىچقىرىش	تىننىن
HYPERMETROPIA	يىراقتىن كۆرۈش (يېقىندىن كۆرەلمەسلىك)	تولىلبەسەر (بەشىدەنەزەرى)
FEBRIS HECTICA	تۈپەركۈلۈز (سىل) قىزىتمىسى	تەبى دىق
THYPHUS ABDOMINALIS	قورساق (ئۈچەي) كېزىكى	تەب مەھرەقەبەتەنى
VAGINISMUS	ئاياللار جىنسى يولىنىڭ تارىيىپ قېلىشى	تەزەببىقى مەھبىل
CONTUSIO CEREBRI	مىڭە سىلكىنىش	تەزەزۋى دىماغ
AMBLIOPIA	كۆزنىڭ تەرەققىي قىلىدىغان ئاجزىلىقى	تەكەدەۋز ئەمىن
ALOPECIA	چاچ چۈشۈپ كېتىش («تايىدىڭۇاش»)	تەسافۇنى شەئرى
CONGULATIO	ئۇششۇك (توڭلاپ قېلىش)	تەسقىنى

TOXAEMIA
GASTROSPASM

قانغا مىكروب زەھىرى ئۆتۈش (توكسىمىيە)
ئاشقازان قىسقىرىۋېلىش (سپازملىنىش)
سۈيۈك خالتىسىنىڭ قىسقىرىپ

تەسەممۇمى دەم
تەشەننۇجى مەندە
تەشەننۇجى مەسانە

VESICAL SPASM
ONICHTROPIA
INSOLATIO
OESOPHAGOECTASIA

قاتتىق ئاغرىشى
تىرناق يېرىلىپ كىچىكلەپ كېتىش
ئايىتاب ئۆتۈش
قىزىلئۆگىگەچ كېڭىيىش
قىزىلئۆگىگەچنىڭ قىسقىرىپ

تەشەققۇقى ئەزفار
تەشمىس
تەۋەستى مەرى
تەشەننۇجى مەرى

OESOPHAGISMUS
PYEMIA
TETANUS

(تارىيىپ) قېلىشى
قانغا يىرىك ئۆتۈش (پېيىمىيە)
قاتما (تېتانوس)
پور تىرناق (تىرناق يۇمشاپ كېتىپ
سەتلىشىپ قېلىش)

تەقىمىيۇمى دەم
تەمەددۇدى كۆرۈز
تەققۇقى ئەزفار

ONICHOMALATIO

چ

VESICAL IRRITABILITY
TRACHOMA

تېزىتىز سۈيۈك قىستاش
تراخوما

چەرى مەسانە
چەرىۋىلىمىن
چەلق

ANONISM, MASTURBATIO

قولى بىلەن ئانانىزم قىلىپ
مەنى چىقىرىش

(ئىستىمنا بىلىد)

ANTHRAX

كۆيۈرگە

جەمىرە بەلخىيە

ECZEMA

ھۆل تەمرەتكە

جەمىلە (ئارقارسى)

PURPRURA

تېرىگە قان چۈشۈش كېسلى

جىلدى پۇرخۇنى

VARIOLA VERA

ياۋا چىچەك

جۈدرى (ئابىلە)

LEPRA

ماخاۋ

جۈزام

LEPRA ANAESTETICA

تېرىنىڭ سەزگۈسى يوقالغان ماخاۋ
يەپ تويماستىق (كالا ئىشتەسى)

جۈزام مۇخەددەر
جۈمىلەقەر

BULIMIA

سەمىلىق دورىلار بىلەن
داۋالانغاندىن كېيىن چىشى

جۈشۈش دېھان

MERCURIAL STOMATIT

مىلىكىنىڭ كۆكرىپ بوشاپ قېلىشى

جۈمۈد

CATALEPSIA

بىخود بولۇپ قېتىپ قېلىش

جۈنۈن

MANIA

ساراڭلىق

جۈنۈنى قاتلى

ANDROPOMANIA

ئادەم ئۆلتۈرۈشكە مەيلى ساراڭلىق

خ

DIABETIC COMA
UREMIC COMA

دەئابىت كومىسى (بەھوشلىقى)
سۈيۈك بىلەن زەھەرلىنىش كومىسى
خۇنناق چىقىپ قېلىش، تەلەقتىكى بادامچە

خابى زىيائىتىس
خابى زەھرى بەۋل
خۇنناق

TONSILLITIS
DIPHThERIA

بەزىلەرنىڭ ياللۇغلىنىشى
پوغما (دېفتىرىيە)

خۇنناق ۋەبائى
خىيالات

MUSCAE VOLITANSES

سېزىلىش

PROLAPSUS UTERI

باليئاتقۇ چىقىپ قېلىش

خۇرۇجى رەھم

PROLAPSUS ANI

سوك (كۆتەن) چىقىپ قېلىش

خۇرۇجى مەقتەت

ABRASIO

تاتىلىنىش، سۈرۈلۈش

خەدمش

PALPITATIO

يۈرەك ئويناش

خەققان قەلب

ASTIGMATISM

كۆزنىڭ نۇر سۈندۈرۈشى بىر خىل بولمىلىق

خەلەلىبەسەر

ھ

ASCARIDIS

سازاڭ مەددە

ھايات

PRURIGO	قىچىشقاڭ	ھىككە (خارش)
PRURITIS VULVAE	ئاياللارنىڭ جىنسىي ئەزاسى ۋە ئەتراپى قىچىش كېسىلى	ھىككە تۈلەمەقتە
PRURITUS ANI	سولۇڭ (ئارقا يول ئەتراپى) قىچىش بۆرەككە تاش ئولتۇرۇپ قېلىش (بۆرەك تېشى كېسىلى)	ھىككە كۈلپە (سەنگى گۈرن)
NEPHROLITHIASIS	تېرە چاچ ياغلىشاڭمۇلۇشۇش كېسىلى	ھۇزاز ئىبرىيە
SEBORRHOEA	قىزىل ئۇچقۇن قوقاقلق قىزىل (ئىمىر ئوندىغان قىزىل كېسىلى)	ھۇسبە (خىرە)
MORBILLI	سوغان (قىزىلچا) سۇلۇق ئىششىق چۈپ (خەشەك) قىزىتمىسى (كۇساۋرى)	ھۇسبەھەففە
MORBILLI MALIGNANT	يۇقۇملۇق مېڭە يۈلۈن مېنىڭكى ئىسكارلاتنا	ھۆل ئىستىقا
RUBEOLA	كېزىك يەڭگىل كېزىك بروتسېللىوز (ھايۋاناتلاردىن يۇقىدىغان بىر خىل يۇقۇملۇق كېسەل)	ھۇماتى تەبىئىيە
OEDEMA	كالاتازار كېسىلى ئىسۋىلىك كېزىك	ھۇماتى مەھرىقە سەرسامى
HAY FEVER	قايتۇرما كېزىك ئۆتكۈر رېماتىزملىق بوغۇم ياللۇغى	ھۇماتى قىرمىزى (بۇخار سۇرخ)
MENINGITIS CEREBRO-SPINALIS EPIDEMICA	سۇ چىچەك قاپاق ئۇرۇقىدەك مەدە تەسلىكتە سېيىش (سۈيدۈك تۇتۇلۇش) كۆيۈش (ئوت ۋە سۇدا) گلاۋكوما (كۆزگە بېشىل سۇ چۈشۈش) چۈيۈلۈش (ئېلىشاڭغۇ سۆزلىش)	ھۇماتى مۇھرىقە (تەب مۇھرىقە)
SCARLATINA	خولېرا بالىلار خولېرىسى يىنىك خولېرا ساختا خولېرا ھەرىكەت تەڭپۇڭلىقى يوقىلىش قۇرۇق خولېرا قىزىل قاپارتقۇ (داغ) دېۋەڭلىك (ئىخەمەتلىق) تۇغما دېۋەڭلىك	ھۇماتى مۇتۇەججە
THYPHUS FEVER	كېزىك يەڭگىل كېزىك بروتسېللىوز (ھايۋاناتلاردىن يۇقىدىغان بىر خىل يۇقۇملۇق كېسەل)	ھۇماتى ئىسۋە (تەب سىياھ)
THYPHUS ABORTIVE	قايتۇرما كېزىك ئۆتكۈر رېماتىزملىق بوغۇم ياللۇغى	ھۇماتى ئەنەنقاتىيە
BRUCELLOSIS	سۇ چىچەك قاپاق ئۇرۇقىدەك مەدە تەسلىكتە سېيىش (سۈيدۈك تۇتۇلۇش) كۆيۈش (ئوت ۋە سۇدا) گلاۋكوما (كۆزگە بېشىل سۇ چۈشۈش) چۈيۈلۈش (ئېلىشاڭغۇ سۆزلىش)	ھۇماتى نۇكسىيە (تەب رەجىئىيە)
KALA AZAR	خولېرا بالىلار خولېرىسى يىنىك خولېرا ساختا خولېرا ھەرىكەت تەڭپۇڭلىقى يوقىلىش قۇرۇق خولېرا قىزىل قاپارتقۇ (داغ) دېۋەڭلىك (ئىخەمەتلىق) تۇغما دېۋەڭلىك	ھۇماتى ۋەچىلەموفاسىلى
THYPHUS EXANTHEMATICUS	كېزىك يەڭگىل كېزىك بروتسېللىوز (ھايۋاناتلاردىن يۇقىدىغان بىر خىل يۇقۇملۇق كېسەل)	ھۇمىيىقا (جەدرى كازىب)
THYPHUS RECURRENS	قايتۇرما كېزىك ئۆتكۈر رېماتىزملىق بوغۇم ياللۇغى	ھەببۇلقەرنى
ACUTA RHEUMATIC FEVER	سۇ چىچەك قاپاق ئۇرۇقىدەك مەدە تەسلىكتە سېيىش (سۈيدۈك تۇتۇلۇش) كۆيۈش (ئوت ۋە سۇدا) گلاۋكوما (كۆزگە بېشىل سۇ چۈشۈش) چۈيۈلۈش (ئېلىشاڭغۇ سۆزلىش)	ھەببۇلقەرنى (ئىسرىلبەمۇل)
VARICELLA	خولېرا بالىلار خولېرىسى يىنىك خولېرا ساختا خولېرا ھەرىكەت تەڭپۇڭلىقى يوقىلىش قۇرۇق خولېرا قىزىل قاپارتقۇ (داغ) دېۋەڭلىك (ئىخەمەتلىق) تۇغما دېۋەڭلىك	ھەرىقە
TAENIA	خولېرا بالىلار خولېرىسى يىنىك خولېرا ساختا خولېرا ھەرىكەت تەڭپۇڭلىقى يوقىلىش قۇرۇق خولېرا قىزىل قاپارتقۇ (داغ) دېۋەڭلىك (ئىخەمەتلىق) تۇغما دېۋەڭلىك	ھەزىرەتۈلەيىن
DYSURIA	خولېرا بالىلار خولېرىسى يىنىك خولېرا ساختا خولېرا ھەرىكەت تەڭپۇڭلىقى يوقىلىش قۇرۇق خولېرا قىزىل قاپارتقۇ (داغ) دېۋەڭلىك (ئىخەمەتلىق) تۇغما دېۋەڭلىك	ھەزىيان
COMBUTIO	خولېرا بالىلار خولېرىسى يىنىك خولېرا ساختا خولېرا ھەرىكەت تەڭپۇڭلىقى يوقىلىش قۇرۇق خولېرا قىزىل قاپارتقۇ (داغ) دېۋەڭلىك (ئىخەمەتلىق) تۇغما دېۋەڭلىك	ھەيزە ئىشبا
GLAUCOMA	خولېرا بالىلار خولېرىسى يىنىك خولېرا ساختا خولېرا ھەرىكەت تەڭپۇڭلىقى يوقىلىش قۇرۇق خولېرا قىزىل قاپارتقۇ (داغ) دېۋەڭلىك (ئىخەمەتلىق) تۇغما دېۋەڭلىك	(ۋەبىكى ئاسىيائى)
DELIRIUM	خولېرا بالىلار خولېرىسى يىنىك خولېرا ساختا خولېرا ھەرىكەت تەڭپۇڭلىقى يوقىلىش قۇرۇق خولېرا قىزىل قاپارتقۇ (داغ) دېۋەڭلىك (ئىخەمەتلىق) تۇغما دېۋەڭلىك	ھەيزەتۈلەتقال
CHOLERA ASIATICA	خولېرا بالىلار خولېرىسى يىنىك خولېرا ساختا خولېرا ھەرىكەت تەڭپۇڭلىقى يوقىلىش قۇرۇق خولېرا قىزىل قاپارتقۇ (داغ) دېۋەڭلىك (ئىخەمەتلىق) تۇغما دېۋەڭلىك	ھەيزە ھەففە
CHOLERA INFANTUM	خولېرا بالىلار خولېرىسى يىنىك خولېرا ساختا خولېرا ھەرىكەت تەڭپۇڭلىقى يوقىلىش قۇرۇق خولېرا قىزىل قاپارتقۇ (داغ) دېۋەڭلىك (ئىخەمەتلىق) تۇغما دېۋەڭلىك	ھەيزە كازىب
CHOLERA	خولېرا بالىلار خولېرىسى يىنىك خولېرا ساختا خولېرا ھەرىكەت تەڭپۇڭلىقى يوقىلىش قۇرۇق خولېرا قىزىل قاپارتقۇ (داغ) دېۋەڭلىك (ئىخەمەتلىق) تۇغما دېۋەڭلىك	ھەرىكەتتى غەبىرى مۇنتەزىم
CHOLERA NOSTRAS	خولېرا بالىلار خولېرىسى يىنىك خولېرا ساختا خولېرا ھەرىكەت تەڭپۇڭلىقى يوقىلىش قۇرۇق خولېرا قىزىل قاپارتقۇ (داغ) دېۋەڭلىك (ئىخەمەتلىق) تۇغما دېۋەڭلىك	ھەيزە يابىسە
ATAXIA	خولېرا بالىلار خولېرىسى يىنىك خولېرا ساختا خولېرا ھەرىكەت تەڭپۇڭلىقى يوقىلىش قۇرۇق خولېرا قىزىل قاپارتقۇ (داغ) دېۋەڭلىك (ئىخەمەتلىق) تۇغما دېۋەڭلىك	ھەمىرەتۈلجىلد
CHOLERA SICCA	خولېرا بالىلار خولېرىسى يىنىك خولېرا ساختا خولېرا ھەرىكەت تەڭپۇڭلىقى يوقىلىش قۇرۇق خولېرا قىزىل قاپارتقۇ (داغ) دېۋەڭلىك (ئىخەمەتلىق) تۇغما دېۋەڭلىك	ھومق
ERYTHEMA	خولېرا بالىلار خولېرىسى يىنىك خولېرا ساختا خولېرا ھەرىكەت تەڭپۇڭلىقى يوقىلىش قۇرۇق خولېرا قىزىل قاپارتقۇ (داغ) دېۋەڭلىك (ئىخەمەتلىق) تۇغما دېۋەڭلىك	ھومقى مەۋلۇدى
DEMANTIA	خولېرا بالىلار خولېرىسى يىنىك خولېرا ساختا خولېرا ھەرىكەت تەڭپۇڭلىقى يوقىلىش قۇرۇق خولېرا قىزىل قاپارتقۇ (داغ) دېۋەڭلىك (ئىخەمەتلىق) تۇغما دېۋەڭلىك	
IDIOTISM	خولېرا بالىلار خولېرىسى يىنىك خولېرا ساختا خولېرا ھەرىكەت تەڭپۇڭلىقى يوقىلىش قۇرۇق خولېرا قىزىل قاپارتقۇ (داغ) دېۋەڭلىك (ئىخەمەتلىق) تۇغما دېۋەڭلىك	

ONYCHIA	سەينەك	داخىسى بەسەرى
RABIES; HYDROPHOBIA	غالىجىر كېسىلى	دائىلكەلب
ALOPECIA AREATS	باش كېيەكلىشىپ چاچ چۈشۈپ كېتىش	دائۇسسۇتەلب (دائۇلەبىيە)
ABSCCESSUS HEPATIS	جىگەرگە يېرىك يىغىلىش	دەببەتۈلكەبەد
ENTEROBIUS VERMICUIARIS	قىلقۇرت (تۇتۇ) مەدەدە	دەدەدان
VARICOCELE	ئۇرۇقدان خالتىسى قان تومۇرلىرىنىڭ ئەگرى-بۈگرى كېڭىيىشى	دۋا ئىلسەفنى

ABCESSUS
FRUNCULOSIS
ENTRALGIA

كودۇمبا (يىرىك ئۇكىسى)
چىققان (كۆتى يوغان)
ئۈچەي ئاغرىش

دۈبلە
دۈمۈزۈل
ئەردى ئەمىئا

ر

CHOREA
CONJUNCTIVITIS

تەتريگەك كېسەل
قاپاق ئىچكى پەردىسىنىڭ ۋەرمى
سىزلامدىن بولغان كۆز
ئاغرىقى

رەششە (لەرزە)
رەمەد
رەمدى سوزاكى

CONJUNCTIVIS GONORRHOICA

دانلىق كونيونكتىۋىت
(كۆز ئاغرىقى)

رەمدى غەدەرى

CONJUNCTIVITIS FOLLICULARIS
CONJUNCTIVITIS PURULENTA
XEROPHTHALMIA
CONJUNCTIVITIS CATARRHALIS
CONJUNCTIVITIS EPIDEMICA

يىرىگلىق كۆز ئاغرىقى
كۆز قۇرغاقلىشىش كېسەلى
ياشاغىرايدىغان كۆز
يۇقۇملۇق كۆز ئاغرىقى

رەمدى سەددى
رەمدى يابىس
رەمدى نەزلى
رەمدى ۋەبائى

ز

PLEURITIS
PNEUMONIA
DIABETIS
DIABETIS INSIPIDUS
DIABETIS MELLITUS
GRIPPUS

كۆكرەك پەردىسىنىڭ
ياللۇغلىنىشى (پلېۋورت)
تۈپكە ياللۇغى (پنېۋمونىيە)
دەئابىت
شېكەرسىز دەئابىت
شېكەلىك دەئابىت
يۇقۇملۇق زۇكام (گرېپ)

زاتىل جەزبە
(ۋەرمى غىلاپ رىيە)
زاتىلىرىيە
زىيائىت (كەسىرەتۈلبەۋل)
زىيائىت بارد
زىيائىت شەكەرى
زۇكام ۋە بائى
زائىتى ئىشتەھا

ANOREXIA
ULCER (TRAUMA)
ULCUS VENTRICULI

ئىشتەھا تۇتۇلۇش
يارا، جاراهەت، زېدىلىنىش
ئاشقازان يارسى

(سوقۇقى ئىشتەھا)
زەخم (جاراهەت)
زەخمى مەندە

LUES; SYPHILIS
MELENA
VISCERAL SYPHILIS
DYSENTERIA

سېفىلىس (فرانسوز كېسەلى)
قارا رەڭدە ئىچى تۇتۇش
ئىچكى ئەزالار سېفىلىسى
تولقاق كېسەلى (دەزىنتېرىيە)

زەھرى
(ئاتشەك؛ بىلى فەرەك)
زەھرى خۇن
زەھرى داخىلى
زەھىير (پېچىش)

SYPHILIS PRIMARIA
NEUROSYPHILIS
DYSENTERIA AMOEBIASIS
KERATITIS SYPHILITICA
CONTUSIO
CARIES DENTIS
PTERYGIUM

بىرلەمچى سېفىلىس
نېرۋا سېفىلىسى
ئامېبوسا دەزىنتېرىيىسى
كۆز مۇڭگۈز پەردە سېفىلىسى
سوقۇلۇش، يانچىلىش
چىش كاۋاڭلىشىش
كۆزگە قىزىل پەردە كۆش تۇنۇش
خەتتەگاھ تېرىسىنىڭ ياللۇغلىنىش
قاتتىقلىشىپ قېلىشى

زەھرى ئىسەبى
زەھىير سەفراۋنى
زەھرائى ۋەرم قەزىيە
زەربە، رەررە
زەرمەسلىمەنسان
زەفرە (ناخەنە)
زەپقى غەلغە

PHIMOSIS
ASTHMA
BRADICARDIA, CARDIASTHENIA

نەپەس سېقىلىش (ئىققە)
يۈرەك ئاجىزلىقى
سۈيۈكۈلۈكنىڭ
ئاجىزلىشىشى
جىنسى ئاجىزلىق

زەپقۇلنەمىس
زەنقى قەلب
زەنقى مەسانە

ATONIA VESICA URINARIA
IMPOTENCE

مېڭىدىكى كەمقانلىق
ئاشقازان زەمپىلىشىش (ئاشقازان
ئاجىزلىشىش)

زائىقى باھ
زەنقى دىماغ
(كەمخۇنى دىماغ)
زەنقى مەندە

CEREBRAL ANAEMIA

GASTROSTHENIA
PSYCHASTHENIA
ASTHENOPIA
NEURASTHENIA

روھىي ئاجىزلىق
كۆز (كۆرۈش) ئاجىزلىقى
نېرۋا ئاجىزلىقى

زاتىي نەفسانى
زىمىنلىمىسى
زىمىنى ئىسەبىي

س

MALLEUS
TUBERCULOSIS

ماڭقا كىسىلى
تۇبېر كۇلوز

سىزاجە
سىل

TUBERCULOSIS INTESTINALIS

ئۈچەي تۇبېر كۇلوزى

سىلى بەتمىنە
(دىققۇلئەمنا)

TUBERCULOSIS PULMONUM

تۈپكە تۇبېر كۇلوزى
تۇتۇقۇر تۇبېر كۇلوز

سىلى رەتەۋى
(زىبول)
سىلى زاتلىرىيە ھەقىقى

PNEUMONIA T. B. C ACUTA

پىنومونىيىسى

BLEPHARITIS

چىرتاق كۆز

PSEUDOTUBERCULOSIS

ساختا تۇبېر كۇلوز

سىلى كازىب

TUBERCULOSIS CHRONICA

كونارغان تۇبېر كۇلوز

سىلى مۇزىمىن

TUBERCULOSIS ARTICULARIS

بوغۇم تۇبېر كۇلوزى

سىلى مۇفاسىلى

TUBERCULOSIS MILIARIS

مىلىر تۇبېر كۇلوز

سىلى ئۇمۇمى

TUBERCULOSIS OSSI

سۆڭەك تۇبېر كۇلوزى

سىلى ئەزىمى

TUSSIS

يۆتەل

سۇئال (سەرفە)

PERTUSSIS

كۆك يۆتەل

سۇئال ۋە باقى

COMA

كوما (بەھوشلۇق)

سۇبات (خاب بەھوشى)

CEPHALGIA

باش ئاغرىش

سۇداتى (دەرسەر)

مېڭە قان تومۇرلىرىغا قان تولۇشتىن

سۇداتى دەمەۋى

CEPHALGIA HYPERAEMICA

بولغان

CEPHALGIA NEUROTICA

باش ئاغرىش

سۇداتى سىزاجە

BRONCHITIS SICCA

نېرۋىدىن بولغان باش ئاغرىقى

سۈرپە ياپىسى

PROSPERMIA

تۈپكە كانىيى شاخچىلىرىنىڭ قۇرۇق

GONORRHOEA

يالغۇغلىنىپىسى

سۈرۈمىتى ئىنزال

INCONTINENCE URINE

جىنسىي ئالاقىدا مەنىي تېز كېتىش

سوزاك (سەيلان)

SYCOMA, VERRUCA

كانارىيە (سۆزىنەك)

DYSPEPSIA

سۈيدۈك تۇتالماسلىق

سۈلسىلەۋل

DYSPEPSIA CHRONICA

سۆڭەك

(بەۋل بەخىبەرى)

COMPRESSIO CEREBRI

تاماق سىڭمەسلىك

سۈلۈل

KERATITIS VASCULARIS

ئۇزاق سۈزۈلغان ناملىق سىڭمەسلىك

سۈنۈ ھەزم

INSOMNIA; ANYPNIA

مېڭە قىسىلىش

سۈنۈ ھەزم موزىمىنىيە

CANCER LABIALIS

كۆز تورلىشىش

سۈنۈتەتتىدىمىغ

CANCER OESOPHAGI

ئۇيۇقسىزلىق

سەبەل (غۇبارچەشم)

CANCER VENTRICULI

كالىۋك راكى

سەھرىيىخابى

CANCER LINGUALIS

قىزىلئۆڭگەچ راكى (قىلناماق)

سەرتانىلىشىقت

EPILEPSIA

ئاشقازان راكى

سەرتان مەرى

APOPLEXIA

تىل راكى

سەرتانىلىمەتدە

SHOCK

تۇتقاقلىق كېسەل

سەرتانى لسان

CYSTOLITHIASIS

ئېغىر ھوشسىزلىق (ئاپوپىلېكسىيە)

سەرتنى

UREMIA

شوك

سەكتەنى زەربىيە

ADIPOSITAS

سۈيدۈكلۈكتە تاش تۇرۇپ قېلىش

سەنكى مەسكە

LEUKORRHOEA

سۈيدۈك بىلەن زەھەرلىنىش

سەمىيەتلى بەۋل

PROSTATORRHOEA

بەك سەمىرپ كېتىش

سەمىنى مۇقرىت

SPERMATORRHOEA

ئاق خۇن كېسىلى

سەيلانى رەھىم

OTORRHOEA

مەزى (پروستاتا بەز سۈيۈقلۈقى)

سەيلانى مەزى

FAVUS

ئېقىپ تۇرۇش

سەيلانى مەنى

مەنى ئېقىپ تۇرۇش

سەيلانى ئەزىمى

قۇلاق ئېقىش

ش

URTICARIA
FISSURA LINGUAE
FISSURA ANI
CARBUNCULUS
MIGRAIN; HAEMICRANIA
TRICHIASIS
CHOLAZION
CANITIES

ئېشەككىمى (بەل تېشىش)
تىلنىڭ يېرىلىشى
مەقەت (ئارقا يول) يېرىلىش
كۆز (غەلۋىرەك)
باشنىڭ يېرىمى ئاغرىش
تەتۈر كىرىپك
«يىگناسقۇ» چىقىش
ۋاقىتسىز چاچ ئاقىرىپ كېتىش

شرا
شقاقۇللىسان
شقاقۇلئەقەت
سەب چىراغ (ياقۇنى ئەمەس)
شەققە (سۇداكى نىسفى)
شەئرى مۇنقەلب
شەئىرە تۇلجەفەن
شەئىي شەئرى

غ

STRUMA
FISTULA LACRIMALIS
SYNCOPE
NAUSEA

پوقاق
ياش بېز ئاقىمى
ئۇشۇمۇت ھوشىدىن كېتىش
(ساختا بۇلۇش)
كۆڭۈل ئېلىشىش (ھۆ بولۇش)

غۇر
غەرب (ناسۇرچە)
غشا
غەشيان

ق

STOMATITIS ULCEROSA
ULCUS VENTRICULI
ULCERA INTESTINALIS
ULCERA T. B. C. INTESTINALIS
STOMATITIS EPIDEMICA
HERNIA
HYDROCELE
PELLAGRA
COLICA
COLICA SPASMATICA
COLICA NEUROTICA
ILEUS
PEDICULOSIS

ئىغزىنىڭ يارىلىق ياللۇغى
ئاشقازان يارىسى
ئۈچەي يارىسى
ئۈچەي تۈپەركۈلۈز
يارىسى
يۇقۇپ تارقىلىدىغان ئېغزى
ئاغرىقى
سېرىقئەت يېرىلىش (گىرنا)
ئۇرۇقدانغا سۇ چۈشۈش
چالاش (بېلاگرا)
سانجىق (ئۈچەينىڭ مۇجۇپ ئاغرىشى)
تارتىشىش (سپازما) خاراكتېرلىك
مۇجۇپ ئاغرىش
نېرۋا (ئەسەپ) دىن بولغان
مۇجۇپ ئاغرىش
ئۈچەي توسۇلۇش، ئۈچەي ئۆد-
كۈزەمسىلىكى (ئىلاۋۇس)
بىتلاپ كېتىش
ئۈچەي قەۋزىيىتى (ئىچ
قېتىش)
يېقىندىن كۆرۈش (پىرائىنى كۆ-
رەلمەسلىك)
قاسراقلىق تەمرەتكە
قۇسماق
قان قۇسۇش

قىرۋەھىلەم
قىرۋەھى مەئدە
قىرۋەھى ئەمما
قىرۋەھى ئەمئاسلىيە
قىلئى

قىلمەتۈلئەمما (پەتەق)
قىلمەمئىيە (فەتەق مائى)
قۇبا
قۇلىنج
قۇلىنج تەشەننۇجى

قۇلىنج ئەسبى

قۇلىنجتەۋاتى

قۇمۇل
قەبىزى ئەمما

قەسىرەتۈلبەسەر (قەرىپ نە-
زەر)
قەشەفۇلجىلد سەمەككىيە
قەي (غەشيان)
قەييۇددەم

ف

PARALYSIS
PARAPLEGIA
PARALYSIS AGITANS
HEMIPLEGIA

پالەج (پارالەج)
بەل ئاستى پالەجى
تەترەيدىغان پالەج
يېرىم پالەج

فالىج (ئىستىرخا)
فالىج جىسمى ئەسفەل
فالىج مورتەجىق
فالىج نىسفى

PARALYSIS INFANTUM
ACTINOMYCOSIS
DYSPEPSIA
SINGULTUS
PURPURA HAEMORRHAGICA

باللار پارالىچى
نۇر چاچقۇچى مىكروب كېسىلى
تاماق سىڭمىسلىك
ھېق تۇتۇش
تېرىگە يەڭگىل قان چۈشۈش كېسىلى

فالمىجلىئەتقال
فىترييەت شىئائىيە
فىسادى ھەزم
فۇۋاق
فرىفرا بىست

ك

INCUBUS
TETANUS TRAUMATICA
TETANUS NEONATORUM
RACHIT
FRACTURA
FRACTURA MANDIBULARIS
MENORRAGIA
FRACTURA COLUMNAVERTEBR ALIS
FRACTURA OSSA FACIALIS
HYPERHYDROSIS
CHLOASMA

قارا بىسىش
زىمىلىنىشتىن بولغان قاتما
بىۋاقىت قاتىسى (مۇسلىيان)
راخت
سۇنۇش (سۆڭەك سۇنۇش)
تۇۋىنكى ئىگەك سۇنۇش
ھەيز خۇنىنىڭ بەك كۆپ كېلىشى
ئومۇرتقا تۇۋرۇكى
سۇنۇش
يۈز سۆڭىكىنىڭ سۇنۇشى
كۆپ تەرلەش
قارا داغ

كابۇس
كىراز زەربى
كىراز ئىتقال (ئومى سەبە-
يان)
كۆسھەنە (رىياھلىغىرسە)
كەسرى
كەسۋال پەككى سۇپرا
كەسۋال ھەيز
كەسۋال ئۇمۇدۇلغۇقەرى
كەسۋال ئەزۇد
كەسۋال ئەرەق
كەلى (سېپاھ دانە)

كى

TACHICARDIA
ASPHYXIA
HYSTERIA
NOCTURNAL POLLUTIO
AMENORRHOEA
CHOKO

يۈرەك ھەرىكىتىنىڭ تېزلىشىشى
تۇنجۇقۇش
ھىستېرىيە (نېرۋا كېسەللىكى)
«شەيتان ئاتلاش»
ھەيز توختاپ قېلىش
گالغا بىر نەرسە تىقىلىپ تۇرۇپ
قىلىش

ئىختىلاى قەلب
ئىختىناق (ھەمىسى نەفس)
ئىختىناقى رەھىم
ئىختىلام
ئىختىلاى تەمىسى
ئىختىلاى شەيى فىلەھلىق

METRRORRHAGIA
PARESIS

ئادەتتىكى چاغلارنىمۇ بايلىتقۇ-
دىن خۇن كېلىپ تۇرۇش
يەڭگىل پالەچ

ئىستىھازە

CYSTOPARALISUS
GASTROPLEGIA
HYDROPS
ASCITES
HYDROCELE
HYDROPIRICARDIUM
HYDROCEPHLIS
HYDROTHORAX
ANASARCA
DIARRHOEA
DIARRHOEA NEUROTICA

سۈيدۈك خالىتىنىڭ سەزمەسى
بولۇپ قېلىشى
ئاشقازان پالەچلىنىش
ئەزالارغا سۇ چۈشۈش كېسىلى
سۇ قورساق
ئۇرۇقدان خالىتىغا سۇ چۈشۈش
يۈرەك سىرتقى يەردىگە سۇ يىغىلىش
مېگە يەردىگە سۇ چۈشۈش
كۆكرەك يەردىگە سۇ يىغىلىش
تېرە ئاستى توقۇلمىلىرىغا سۇ يى-
غىلىپ ئىششىش

ئىستىرخا
ئىستىرخاى مەسناھ
ئىستىرخا مەتدە
ئىستىسقا
ئىستىسقاى تەبەلى
ئىستىسقاى خۇسبە
ئىستىسقاى ھىجابى قەلب
ئىستىسقاى دىماغى
ئىستىسقاى سەدرى
ئىستىسقاى لەھمى

DIARRHOEA CHRONICA
ABORTUS
ENCEPHALITIS
ENCEPHALITIS EPIDEMICA

ئىچ ئۆتۈش (ئىچ سۈرۈش)
نېرۋا خاراكتېرلىك ئىچ ئۆتۈش
كونا (ئۇزاق سوزۇلغان) ئىچ
ئۆتۈش
بويىدىن ئاجراش (بالا تاشلاش)

ئىسھال
ئىسھال ئەسەبىي
ئىسھال موزەمەن

HYPERAEMIA CEREBRALIS
DIASTOLA

مېگە ياللۇغى
باللار مېگە ياللۇغى
مېگە قان تومۇرلىرىغا قان
تولۇش

ئىسقاى ھەملى
ئىلتىھابى دىماغ
ئىلتىھابى دىماغ ئەتقال
ئىسقاى دىماغ

SISTOLA
PROLAPSUS UTERI
GASTROPREXIA

يۈرەكنىڭ تەبىئىي كېڭىيىشى
(دىلستولا)
يۈرەكنىڭ تەبىئىي قىسقۇرۇشى
(سىستولا)
باليئاتقۇنىڭ ئورنىدىن قوزغىلىشى
ئاشقازان يېرىلىپ (تېشىلى كېتىش)

ئىنسىساتى قەلب
ئىنقىبازى قەلب

ئىنقىلابى رەھىم
ئىنشقاقى مەندە

ي

ICTERUS

يارقان، سېرىق كېسەل

يەر قان

ل

SCORBUT

سكوربۇت (سنىگا)
لەقۇزا (كېغىز، كۆز ماياقلىشىپ
قېلىش)

لىسەدەمىيە (گۆشخورە)
لەقۇە

FACIAL PARALYSIS

م

CALLUS
ERYSIPELAS
MELANCHOLIA

قاداق
تىلما (روژا)
خىيالپەرس روھىي كېسەل
روھىي كېسەللىك (گۇمانخورلۇق
بىلەن تۇتىدۇ)
بوغۇلۇش (سېرىق بىلەن)
ئورۇقلاپ سارغىيىش كېسىلى
باليئاتقۇنىڭ قىغىرلىشىپ قېلىش

مىسبار
ماشرا (سەرخىباد)
مالخوليا
مالخوليايىتى مەراقى
(سەۋدا)
مەخۇقۇ بۇھەق
مەرەزى ئەھزەر
مەيلىنى رەھىم

HYPOCHONDRIA
HANGING
CHLOROSIS
FLEXIO UTERI

ن

FISTULA
AMENIA
PEMPHIGUS
LETHARGIA
KATARACTA
PODAGRA
REUMATISMUS CHRONICA

ئاقما (فىستۇلا)
ئۈنۈتقاھلىق
سۇلۇق قاپارتما
ئۇيقۇ كېسىلى
«كۆزگە سۇ چۈشۈش»
كېچىك بوغۇملار ئاغرىقى
خرونىك رېماتىزم

ناسۇر
نسىيان
نفاھاتى ئابىلى
نئاس
نۇزۇلۇماتى
نۇقۇس
نۇقۇس بارىد (نۇقۇس
مەزىنىيە)
نۇقۇس داخلى

REUMATISMUS VISCERALIS
REUMATISMUS ACUTA
APHASIA

ئىچكى ئەزالارنىڭ رېماتىزىملىق
كېسىلى
ئۆتكۈر رېماتىزم
سۆزلەش قابىلىيىتىنى يوقىتىش
خەتەرلىك (يامان سۈپەتلىك)
كەمقانلىق

نۇقۇس ھار
نۇقىسى تەكەللۇم
نۇقىسىدىمى مۇھلىك

ANAEMIA PERNICIOSA
ANAEMIA
GRIPPUS MALEGNANT
HAEMOPTOSIS
FLATULENCE
HERPES

كەمقانلىق (ئانېمىيە)
ئىضر كرىپ
قان تۈكۈرۈش
قورساق كۆپۈش (قورساق ئېسە-
لىش)
قاپارتقۇلۇق ئىسۋە

نۇقىسىدىم (كەمخۇن)
نەزلىتى ھاددە
نەھسۇددۇم
نەھ شەكەم

نەملە

ۋ

PHARINGITIS	گالنىڭ ئاغرىشى (گال ياللۇغلىنىش)	ۋەجىتى ھەلق
ANGINA PECTORALIS	يۈرەك سىڭىقى (يۈرەك مۇجۇش)	ۋەجىتلىقەلب
LUMBAGO	بەل ئاغرىقى	ۋەجىتلىقتىن
CORDIALGIA	يۈرەك ئاغرىشى	ۋەجىتلىقۇئاد
COLICA RENALIS	بۆرەكنىڭ مۇجۇپ (سانجىق بولۇپ) ئاغرىد.	ۋەجىتلىكۈليە
ARTHRITIS GONORRHOICA	شې كانارىپىدىن بولغان بوغۇم ياللۇغى (بو- غۇم ئاغرىشى)	ۋەجىتى مۇپاسىلى سوزا- كى
GASTRODYNIA; GASTRALGIA	ئاشقازان ئاغرىشى	ۋەجىتلىمەندە
OTALGIA	قۇلاق ئاغرىشى	ۋەجىتلى ئەزنى
ODONTALGIA	چىش ئاغرىشى	ۋەجىتلىئەسنان
NEURALGIA INTRACOSTALIS	قوۋۇرغا ئارىلىق نېرۋىلىرىنىڭ ئاغرىشى	ۋەجىتلىئەسابى مەيىنلىئەسلا
NEURALGIA	نېرۋا ئاغرىشى	ۋەجىتلىئەسەپ
ENDOCARDITIS	يۈرەك ئىچكى پەردە ياللۇغى	ۋەرمىى باتىنى قەلب
PERITONITIS	قورساق پەردە ياللۇغى	ۋەرمىى باتىنە
ORCHITIS	ئۇرۇق بېزىنىڭ ياللۇغلىنىشى	ۋەرمىى خۇسىيە
ORCHITIS GONORRHOECA	ئۇرۇق بېزىنىڭ سۆزىنەكتىن ياللۇغلىنىشى	ۋەرمىى خۇسىيە سۇزاكى
PERICARDITIS	يۈرەك تاشقى پەردىسىنىڭ ياللۇغلىنىشى	ۋەرمىى ھىجابۇلقەلب
APPENDICITIS	قارىغۇ ئۇچەي ئۈسۈكچىسىنىڭ ياللۇغلىنىشى	ۋەرمىى زائىدە
BALANITIS	ئالت بېشىنىڭ ياللۇغلىنىشى	ۋەرمىى ھەسەفە
METRITIS GONORROICA	باليئاتقۇنىڭ سۆزىنەكتىن بولغان ياللۇغلىنىشى	ۋەرمىى رەھمى سوزاكي
PERITONITIS	قورساق پەردە ياللۇغى	ۋەرمىى سىفاق
SCROTITIS	ئۇرۇقدان خالتىسىنىڭ ياللۇغلىنىشى	ۋەرمىى سەفىنى
PROSTATIS	مەزى بېزىنىڭ ياللۇغلىنىشى	ۋەرمىى غىددەتى مەزى
MYOCARDITIS	يۈرەك گۆشىنىڭ ياللۇغلىنىشى	ۋەرمىى قەلب
REUMACORDITIS	رېماتىزىملىق يۈرەك كېسىلى	ۋەرمۇلقەلبى مۇفاسىلى
VULVITIS	ئاياللار جىنسىي ئەزاسىنىڭ ياللۇغلىنىشى	ۋەرمۇلقەرج
STOMATITIS	ئېغىز ئىچىنىڭ ياللۇغلىنىشى	ۋەرمۇلقىم
NEPHRITIS	بۆرەك ياللۇغى	ۋەرمىى كۈليە
HEPATITIS	جىگەر ياللۇغى	ۋەرە مۈلكەبەد
IMFLAMMATIO		ۋەرمىى ئىلتىھابى
GLOSSITIS	تىلىنىڭ ياللۇغلىنىشى	ۋەرمىى لسان
GINGIVITIS	چىش مۈلكىنىڭ ئىششىشى	ۋەرمىى لىسسە

内金	CARIUM STOMACHICUM	قانسە ... 330
孔雀	PAVO CRISTATUS L. P.	تاۋۇس قۇش ... 86
飞燕草根 (附:乌头)	DELPHINUM AJACIS L.	قارا پاريا ... 322
石榴	PUNICA GRANATI	ئانار ... 37
石榴花	FLORES GRANATUM	ئانار گۈلى گۈلنار ... 39
石龙带(野芹菜)	RANUNCULUS SCCELERATUS	پەتەر ئاساليون ... 78
石蒜	LYCORIS RADIATA	تاغ سامسقى ... 79
石灰	CALCARIA	كۆشتە ... 345
龙胆	RADIX GENTIANAE	جېنتيانا ... 117
龙葵	SOLANUM NIGRUM	ئىنتۇزۇمى ... 431
冬葵	MALVA VERTICILLATA	خۇببازى ... 147
北美马兜铃根	RHIZOMA ARISTOLOCHIA SERPENT	زىراۋىندە ... 211
玉竹	POLYGONATUM OFFICINALE	شاقاقۇل ... 292
甘松	RHIZOMA NARDOSTACHITUS	سۇنبۇلتىپ ... 261
甘汞	CALOMELAS	كەپەرس ... 421
甘露糖	MANNA	شەرخىشت ... 300
甘蔗	PHRAGMITES SACCHARUM	شېكەر قومۇشى ... 301
白豆	PHASALUS RADIATA	ئاق ماش ... 28
白扁豆	SEMENA LABLAB	نوقۇت ... 504
白雪花根	RADIX PLUMBAGO	شاترەنج ... 299
白花菜	GYNANDROPSIDIS GYNANDRIA	ھەببۇررىشات ... 172
白藜皮	RADIX DICTAMNI	تۇرپۇت سەپىد ... 95
白头翁	ANEMONE PULSATILLA CHINENSIS	شاقايىقۇلنېئمان ... 293
白黎芦	VERATRUM ALBUM	ئاق خەرىتى ... 27
白沙糖	SACCHARUM OFFICINARUM	شېكەر ... 302
瓜蒌	TRICHOSANTHES JAPONICA	ھەنزەل ... 184
加拿大胶树子	FRUCTUS ABIES BALSAMINA	ھەببەبىلسان ... 170
卡马拉	KAMALA	قەمبىل ... 368
印度缬草根	RADIX VALERIANA TENERA	ئاسارۇن ... 23
西瓜	CITRULLUS VULGARIS SCH	تاۋۇز ... 87
西青果	FRUCTUS TERMINALIAE IMMAT	قارا ھېلىلە ... 328
羊	OVIS ARIES LINNAE	قوي ... 357
羊蹄	RUMEX CRISPUS L.	تاغنىڭ قۇسى ... 81
向日葵	HELANTUS ANNUUS	ئاپتاپپەرس ... 9
肉豆蔻衣	MACIS	بەسباسە ... 60
肉豆蔻	MYRISTICA FRAGRANS HOUTT	جويۇز ... 121
肉桂皮	CORTEX CINNAMOMI	قېلىن دارچىن ... 336
来竹桃	NERIUM INDICUM	سۆڭەتكۈل ... 256
合欢	ALBIZIA AMARA	سەرس ... 242
地衣草	PARMELIA PERFORATA	ئۆشەنە ... 529

当参	CONODOPSIS TANGSHEN	بەھمەن سەپىد ... 59
吐根	RADIX IPECACUANAE	دۇرۇنەج ئىقرەبى ... 190
亚母尼胶	AMMONIACUM	ئوشىق ... 527
全蝎	BUTHUS SCARPION	چايان ... 126
安息香	STYRAX BENZOIN	سالاجىت ... 227
司卡摩尼亚脂	RESINA SCAMMONIA	سوقمونييا ... 273
沙枣	ELAEAGNUS ANGUSTIFOLIA	جىگدە ... 115
沙梨	PYRUS SEROTINA R	كۆك ئامۇت ... 403
没药	MYRRHA	مۇرمەككى ... 480
没食子	GALLA TURTIICI	موزا ... 483
没食子树实	SEMENA QUERCUS INJECTORIA	ياۋا موزا ... 450
杏	PRUNUS ARMENIACAE L.	ئۆرۈك ... 519
具母	BULBUS FRITILLARIA THUNB	سۆرۈنجان ... 257
赤石脂	BOLUS RUBRA	تىنۇل مەختۇم ... 90
车前子	PLANTAGO OVATA ASPAGULA	ئىسپىغۇل ... 437
玛瑙	ACHAT (AGAT)	ئىقىق ... 439
肝	HEPAR	جىگەر ... 114
花椒	FRUCTUS ZANTHAXYLI	كبابەچىنى ... 414
苏木	LIGNUM SAPPAN	ئۇد ھىندى ... 516
苏合香	STYRAX LIQUIDUS	مىئە سائىلە ... 578
芥子	SEMEN SINAPIS	قىچا ... 333
芹菜	APIUM GRAVEOLENS	كەرەپشى ... 420
松油	PIX PINI	زىت رۇمى ... 215
松树脂	RESINA PINI	راتىيانەج ... 197
松香	RESINA PINI	سقىچ ... 244
拔地麻	VALERIANAE COREANUS	تاغ سۇنبۇلى ... 80
阿拉伯胶	GUMMI ARABICUM	ئەرەب يېلىمى ... 537
阿拉伯乳香	OLBANUM	كۇندۇر ... 409
阿勃勒	CASSIA FISTULA	خىيار شەنبەر ... 145
阿魏实	SEMEN FERULA FOETIDA R.	سسالىيۇس ... 243
阿魏	FERULA ASSA-FOETIDA	ھاڭ ... 162-547
阿片	OPIUM	ئەپيۇن ... 532
阿育魏实	FRUCTUS AJOWAN	جۇۋىنە ... 120
刺小蘗生根汁	SUCCUS RADIX BERBERIS	ھوزۇر ھىندى ... 167
刺蒺藜	TRIBULUS TERRASTRIS	ئوغرىتىكىن ... 530
刺猬	ERINACEUS EUROPEUS	كېرپە ... 391
乳香	RESINA MASTICHA	مەستىكى رۇمى ... 495
乳皮	CREMOR	قايىلاق ... 329
奇诺	KINO	خۇنسىياۋشان ... 155
欧白及	ORCHIS MASCULA	خۇسىيەتۇسۇتلىپ ... 152

莪术	RHIZOMA ZEDOARIAE	زورمبات ... 217
麻雀	PASSER MONTANUS L.	قۇشقاچ ... 349
细叶艾	ARTEMISIA IAVANDULUFOLIA	قبیسوم ... 367
紫苏	PERILLA NANKINENSIS	بالنگۇ ... 46
紫草茸	LACCA RUBRA	لەكى مەغسۇل ... 470
贯众(绵马)	ASPHIDIUM FALCATUM	سەرخس ... 271
梨	PYRUS BRETSCHIEDERI	كۆمۈسرا ... 405
液化蜂蜜	MELLIS LIQUIFACTUM	ھەسەل سۈيى ... 177
野蔷薇	ROSAE MULTIELORA T.	ئەۋسەج ... 549
莱菔	RAPHANUS SATIVUS	تۇرۇپ ... 105
菠菜	SPINACIA OLERACEA	پالەك ... 65
菲乌铁线草	ADIANTUM LUNULATUM	پىرسىياۋشان ... 71
艾摩勤	EMBLICA OFFICINALIS (PHYLANTHUS EMBLICA)	ئامبە ... 36
蓖麻子	SEMENA RICINI	ئىنەكپىتى ... 441
蛤蚧	GECKO-GECKO (PHRYNOSOMIA CORNUTA)	كېلەر ... 388
蛤壳(石决明)	BIVALVA (CONCHA HOLITIDIS)	سەدەپ ... 266
脾脏	LIEN	تال ... 82
诃子	FRUCTUS CHEBULAE	ھېلىلە ... 182
钩吻叶芹	GELSEMIUM ELEGANS (CONION)	شەۋكەران ... 308
番泻叶	FOLIA SENNAE	سانا ... 230
丝瓜	LUFFA CYLINDRICA	ئاغىچە ... 25
黄瓜	CUCUMIS SATIVUS	تەرخەمەك ... 109
黄化蒿	ARTEMISIA ANNUA	شام ياغىچى ... 295
黄连	COPTIS CHINENSIS	مامرانچىنى ... 474
斑鸠	TURTUR RISORUS	پاختەك ... 62
斑蝥	CANTHARIDES (MYLABRIS)	زارارى ... 207
黑儿菠	HELLABORUS NIGRUM	خەرىق سىياھ ... 159
黑斑蛙	RANA NIGROMA	پاقا ... 63
硫磺	SULFUR	كۆڭگۈرت ... 425
散沫花草	LAWSONIA INERMIS L.	خېنە ... 143
菸叶	NICOTINA TABACUM	تاماکا ... 85
无花果	FICUS CARICA	ئەنجۈر ... 544
琥珀	SUCCINUM	كەھرىۋا ... 418
雄黄	REALGAR	زەرنىخ ... 221
菌	FUNGI	يەر مەرزى ... 464
密陀僧	LITARGYRUM	مەدەستان ... 491
葫芦	LAGENARIA VULGARIS SER	قاپاق ... 319
葱	ALLIUM FISTULOSUM	پىياز ... 72
落叶松僧	AGARICUS ALBUS	غارىقۇن ... 313
葡萄	VITIS VINIFERA	ئۇزۇم ... 521
葡萄干	RACEMUS	كەشمىش ... 395

葡萄酒	VINO	مۇسەللىس ... 485
葡萄酒烧酒	SPIRITUS VINI	ئۈزۈم شارابى ... 522
葡萄汁	SUCCUS VITIS VINIFERA	ئۈزۈم شىنسى ... 523
椰子	COCOS NUCIFERA	نارجىل ... 498
圆锥花南蛇藤	CELASTRUS PENICULATA	مال كەزگىنى ... 47
铁	FERRUM	تۆمۈر ... 100
铁落	PULVIS FERRI	تۆمۈر كېپىكى ... 101
雉	PHASIANUS TORQUATUS	قىرغاۋول ... 338
肾	REN	بۆرەك ... 56
鸡蛋	OVUM GALLI	توخۇ تۇخۇمى ... 92
药喇叭根	RADIX JALAPAE	چىلاپا ... 129
蜀葵	ALTHAE OFFICINALIS	خەتمى ... 156
硼砂	BORAX	دانىكار ... 189
铅	PLUMBUM	قوغۇشۇن ... 353
韭菜	ALLIUM ODORUM	كۈدە ... 394
蜂蜜	MELLIS	ھەسەل ... 175
蜂蜡	CERA FLAVA	موم ... 489
苍耳子	XANTHIUM STRUMARIUM	بۇدۇشقاق ... 53
莴苣子	SEMEN IACTUCA SATIVA	تۇخى كاهۇ ... 91
革拔	PIPER LONGUM	دارى فىلىفىل ... 188
革拔根	RADIX PIPER LONGUM	فىلىفىموبىە ... 68
榧子	CYDONIA OBLONGO M	بىيە ۋىنبو ... 50
铜绿	MALACHITUM	زانىكار ... 208
银	ARGENTUM	كۈمۈش ... 411
辣椒	CAPSICUM ANNUUM	قىزىلمۇچ ... 443
密枣	FRUCTUS DIOSPYRUS LONGI	خورما ... 149
密枣汁	SUCCUS FRUCTUS DIOSPYRUS LONGI	خورما شىنسى ... 151
酸石榴	PUNICA GRANATI AMARAE	ئانچىق ئانار ... 14
酸枣	ZIZYPHUS SPINOSUS M.	كىچىك چىلان ... 137
酸牛奶	SOUR MILK	قىتىق ... 131
酸模	RUMEX ACETOSA	قۇ ... 344
酸浆(挂金灯)	PHYSALIS ALKENGII	كاكىنچ ... 381
鸢尾	IRIS TECTORUS MAXIM	سەۋسەن گۈلى ... 285
磁石	MAGNETITUM	ئاھانرەباتاش ... 16
熊	URSUS TORQUATUS SCH	ئېيىق ... 429
蔷薇糖果剂	CONFECTIONES ROSAE GALLICA	گۈلنەنت ... 428
莲荷	NELUMBA NUCIFERA	نېلۇپەر ... 501
莲花白	BRASSICA OLERCEA	كالىكە بەسەي ... 386
绿松石	TERCHESIUS TURSHINA	قىرغۇزىچ ... 373
绿薄荷	MENTHA VIRIDIS	مۈشك تارامشى ... 486
蝗蚱	OXYA VEROX	چېكىتكە ... 132

蝙蝠	VESPERTILO	شەپەرەك ... 297
驼鸟	STRUTHIO CAMELUS	تۆگە قۇشى ... 97
欖如实	FRUCTUS ANACARDII	بالانور ... 43
豌豆	PISUM SATIVUM	باقىلە ... 44
醋	ACETUM (VINEGAR)	سىركە ... 238
荨麻	SEMENA URTICA THUNBERG	تۇخىمى ئىنجىرە ... 103
锡	ANTIMONIUM	سۈرمە ... 251
藥罗	ANETHUM GRAVIOLENS	شېبىت ... 296
骆驼刺	ALHAGI PSEUDOALHAGI	كۆك يانتاق ... 404
檀	SANTALUM	سەندىل ... 279
芜菁	BRASSICA RAPA	چامقۇر ... 130
鸽子	COIMBA PIGEON FELST	كەپتەر ... 415
桤柳	TAMARIX TREE	نۇن ... 456
桤柳子	SEMENA TAMARIX CHINENSIS	يۇلتۇن مېۋىسى ... 454
枪	JUNIPERIS COMMUNIS	ئەر - ئەر ... 535
爵床	JUSTICA PROCUMBENS	شاتىرە ... 288
螺螄	EUTATOQUESITAE CANCER	سەرتان نەھرى ... 269
锡	STANNUM	رۇسلى ئىببەز ... 199
鹅	ANCER DOMESTICA GECSE	غاز ... 315
罂粟	PAPAVER SOMNIFORUM	كۆكنار ... 402
槟榔	ARECA CATECHU	فۇفىل ... 374
柠檬	CITRUS LIMON BURM.	قەغەز لىمون ... 361
鹊	PICA PICA SERICAE	سېھىرخان ... 241
芦荟	ALOE	سەبىرە ... 263
鸚鵡	FRANCOLINUS CHINENSIS	ھۆيۈپ ... 166
榧子	PISTACHIA VERA	پىستە ... 67
麻黄	EPHEDRA CINICA ST.	چاكاندا ... 124
黑豆	GLYCINE MAX	دادۇر ... 186
刺革果实	FRUCTUS BERBERIS VULG	زىرىق ... 212
家黑种草子	NIGELLA SATIVA	سىيادان ... 246
鸟倍籽	FRUCTUS RHUS PATANINI	سەمب ... 249
碳酸铅	PLUMBUM CARBONATIS	سەپىداپ كاشغەر ... 266
蛇蚺	LACERTA CINENSIS	سەمەكتۇمۇسى سەيدا ... 278
信石	ARSENICUM SUBLIMATUM	سەنگىھيا ... 281
碳酸钠	NATRIUM CARBONATUM	شاخار ... 291
小豆蔻	AMOMUM CARDAMOMI	كەچىك لاچىندانە ... 389
大麻仁	FRUCTUS CANNABIS SAT.	كەندىر تۇرۇقى ... 423
曼陀罗	DATURA STRAMONII	ۋاگىنىك تۇرۇقى ... 511
紫梢花(海棉)	SPONGILLA	ئۆلۈك بۆلۈت ... 531
艾叶	ARTEMISIA VULGARIS	ئەمەن ... 540